Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 128 (11926) | 1982 чылдың июнь 1, вторник | 1925 чылда үнделеттингеп | Өртээ 3 көп.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

1982 чылдың май 24-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» иletkелин Пленумга дыңнаан болгаш чугаалашкан. Ук Программаны иletkелчиниң инициативазы болгаш дөрт киржилгези-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдан кылган.

Эш Л. И. Брежнев чурттуң агроүлетпүр комплекизиниң хөгжүдезинин түнелдерин, оон бурунгаар улам ынай шимчээшкининиң кол-кол угланыышкынарын, Аъш-чем программазын боттандырарының оруктарын болгаш аргаларын улуг, канчаар-даа ажок ужур-уткалыг, чогаадыкчы ёзу-биле кылдынган иletkелинге ханы база бүгү талазы-биле аналиэтээн. Ол иletkел болза эртемниг коммунизмге, аграр айтырыгның марксизчи-ленинчи теориязынга, аъш-чем айтырыын шиитпирлээринин практиказынга улуг салыышкын болур.

Программаның, ында айыттынган хемчеглерниң сорулгазы чүдел дизе, аргалыг-ла болза кыска хуусаада чурттуң чоңун аъш-чем продуктулары-биле бүзүреллигт хандырары. Ол болза бирги чергенин чүгле экономиктиг эвес, а социал-политиктиг чугула сорулгазы болуп турар. Совет кижилериң амыдыралчы хереглелдериниң хандырылгазы бистиң партияның эң чугула программалыг негелдези болуп келген болгаш болуп-даа турар деп иletkелде тодазы-биле демдеглеттинген.

Аъш-чем программазы — партия, совет болгаш ажылчагый органнарының, эртемденнериниң, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, специалистериниң коллективтиг күжениишкиннериниң үре-түнели. Парлалганың материалдарыл, ажылчы чоннарның чагааларын болгаш саналдарын ында калбаа-биле барымдаалап көрген.

Көдээ ажыл-агыйда ажылдың түнелдерин үндүрбүшаан, СЭКП ТК-ның төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунуң соонда эртken чылдарның дургузунда экономиканың ол секторунуң материал-техниктиг баазазы шынар талазы-биле чаартынган деп, иletkелчи демдеглээн. Күш-ажылдың энергия хандырылгазы үш катап ажыг өскен; суггарылгалыг болгаш кургаткан черлерниң фондузу 1,7 катап, а минералдыг чемнiг чидилегер дужаддалары — үш катап улгатkан. Мал ажылының специализастаан комплекстерин болгаш үлетпүр технологиялыг улуг küш фабрикаларын ажыглалга киргген. Ажыл-агыйлар аразының ажыктыг агроүлетпүр болгаш каттыжышкынналары хөгжүп турар. Ол бүгүнүң түнелинде колхозтарга болгаш совхозтарга küш-ажылдың бүдүрүкчүлүү барык ийи катап улгатkан. Көдээ ажыл-агыйны хандырар, мал ажылынга болгаш мал чемнерн бүдүрериңе ажыглаар машина тудуушкуну, көдээ тулуг, комбикорм болгаш микробиологиялыг үлетпүрү чергелиг ындыг чаа адырлар тургустунган. Көдээ ажыл-агыйн машина тудуушкуну дыка хөгжээн. Үлетпүрүнүң аъш-чем адырларының кол бүдүрүлге фондулары сөөлгү үш беш чылда 2,7 катап улгатkан. Совет тараачынналрның амыдырал-чурттарга з ы н ы ң болгаш küш-ажылының байдалдарында ханы чаартылгалар болган, дыка хөй социал айтырыгларны чедиишкининг шиитпирлээн.

Совет көдээ ажыл-агыйның чедиишкиннерин ыыттавас азы шоолуг эвес дээр социализмниң дайзынналрының күжениишкиннери билдингир болгай. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң бергелери турза-даа, көдээ ажыл-агыйның нинти продукциязы чедиги беш чылдың дургузунда чылда ортумаа-биле 82,8 миллиард рубль болуп тургандан онгу беш чылда 123,9 миллиард рубль чедир көвүдээн. Ол-ла көргүзүг Европаның экономиктиг шиитилежилгезининиң чурттарынга 32 хуу, а АКШ-га—29 хуу болганын деннеп көөр болза, ол өзүдде көскүзүбиле улуг ышкажыл. Агаар-бойдустуң байдалдары бистe таарымча чок турда, көдээ ажыл-агыйда бистин салгап алган чүүлдеривис база хирелиг турда безин ыңдыг-дыр.

Ол чылдарда (1961 чылдан 1980 чылга чедир) көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининиң продукциязының бүгү-ле кол-кол хевирлерин бүдүрери дыка өскен. Тараа бүдүрери чылда ортумаа-биле 130,3 миллиондан 205 миллион тонна, чигир свеклазы бүдүрери — 59,2 миллиондан 88,7 миллион тонна чедир көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның өске-дээ продуктуларын бүдүрери базы дыка өскен. Он беш чылдың дургузунда кижи бүрүзүнге опаштыр эттн болгаш эттен кылган продуктуларны хереглээри 41 хуу, сүттү болгаш сүттен кылган продуктуларны хереглээри — 25 хуу, чуурганы —барык ийи катан, ногаалларны хереглээри — 35 хуу, үнүн үзүн —24 хуу, чигирни хереглээри —30 хуу көвүдээн.

«СЭКП ТК-ның март Пленумунуң дараазында каш-даа Пленумнарга болгаш СЭКП-ниң XXIV—XXVI съездилеринге улам сайзыраттынган айтышкынналрны партияның амгы аграр политиказының—эртемниг политиканың болгаш аскаарлавазывыс ындыг шын политиканың үндезинин болган» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Көдээ ажыл-агыйның бодунун, ол ышкаш ону хандырып турар үлетпүр адырларының, транспорттуң, садыгның ажылын холбаштырары, каттыштырары, оларның бүгү ажылчорудулгазын ниитн түнел эчис сорулгага — аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүреринге база оларны хереглекчилерге чедиреринге чагыртыры Аъш-чем программазының эң чугула онзагай чүүлү болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның болган од ышкаш оон-биле холбашкан үлетпүр адырларының ажылының ажыктыын улам ынай бедидери, өзүлденiң колдуунда-ла интенсивтиг факторларынче шиитпирлин-биле шилчиири —ону шиитпирлээрининиң эң дээштиг болгаш практиктиг кара чангыс орүү ол болур.

Оон ынай иletkелчи көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининиң планнаттынып турар динамиказының дугайында чурагайларны көргүскен.

Бөгүн, оон-даа артык, даарта кол-ла чүүл болза селекцияны болгаш үрезин тарыыр ажылды экижидерининиң, чемишчидилгени ыын ажыглаарының, зона болгаш область, район, ажыл-агый бүрүзүнүң бойдус-байдалдарын барымдаалап тургаш, чер ажылының эртемге үндезилээн системазын нептередириниң күсели-биле ховуларның дүжүткүр чоруун бедидерир-дир. Сүт саалдазын көвүдедири болгаш дужаап турар малдың өртүмаж денизини улгатырары дээрге малдың ыынар ставывн сайзырангайжыларының, укслажыдылга ажылын экижидерининг, бедик продуктулуг. укслаларның малын өстүреринің, мал чеми бүдүрерин дыка көвүдедириниң, оларның ыынарын бедидерининң болгаш чөп ажыглаарының кол чүүлү болур.

Ол чугула айтырыгларны шиитпирлээрде бистин эртемивистин мурнунда харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Ынчангаш бистин эртемивис көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының оруктарын болгаш аргаларын ажылдап кылыр хүлээлгелиг.

Интенсификацияже, ажыктыг чорукче угланыышкын көдээ ажыл-агый-биле холбаалыг адырларны шалыпкыны-биле хөгжүдерин көрүп турар. Ынчангаш программада көрдүнгенин ёзугаар аъш-чем болгаш эът-сүт үлетпүрүн хөгжүдери, холодильниктерниң күчүзүн улгаттырары болгаш элеваторларның ишкирин алгыдары, шыгжамыр-сава ажыл-агыйын хөгжүдери чугула.

Кыска хуусаа иштинде аъш-чем продуктуларының эң хөй немелде өзүлдезин бээр агроүлетпүр комплекстерининн ындыг объектилерни чогуур үезинде ажыглалга киирериңче улуг кичээнгей салыр херек. Ол объектилерни чүрттүн шылычы тудуглары кылдыр көөрү чугула.

Көдээнин социал эде тургузуушкунунун талазы-биле хемчеглер Аъш-чем программазының чарылбас кезээ болур. Колдуунда-ла дузалал девискээрлиг хевирлиг хууда дузалал ажыл-агыйны чорудар херим иштинин тудугларлыг чаагайжыды туттунган чуртталга бажыннарын тударының, школаларның, школа назы четпээн уруглар албан черлерининн, клубтарның тудугларын калбартырының, көдээ чоннуң медицина, садыг болгаш амыдырал хандырыгазын экижидерининң дугайында чугаа мында чорун турар. 80-ги чылдарда-ол сорулгага 160 миллиард хире рубльди үндүрүп бээри көрдүнгеп. Ол дээрге чүгле хөй хемчээлдиг чурагайлар эвес. харын хоорай биле көдээнин аразында боттуг ылгалдарны чидиреринче угланган улуг политика болур-дур.

Программада даштыкы экономиктиг харылзааларны база ынк ажылдан кылган. Капиталистиг чурттардан аъш-чемни садыг алырын ыыгырарынын эргежок чугулазын программада барымдаалап көрүп турар. Биске тараны садары ышкаш, ындыг аналза садыглажылганы чамдык күрүнелерниң удуртукчулары бистин чурттунусче ыйыышкын кылырының чепсээ, политиктиг ыйыышкынның чепсээ болдурарын ораддажып турар болганда айтырыгны ынчаар тургузары эң чугула. Ол ыйыышкынар-биле бистер кажан-даа эптешпээн болгаш эптешпес-даа бис деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Аъш-чем программазы үр-даа, ортумак-даа, эң дүргендаа (сонгаарладып болбас) сорулгаларны идип үндүрүп турар деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээш, сөөлгүлерин (дүргеп, сонгаарладып болбас сорулгаларны) бистиң сагыш салыышкынывыстың кичээнгейинге тургузар херек деп чугаалаан. Программа бодунун баштайгы түнелдерин эм бо чылын-на берген турзун дээш бүгү чүвени кылыр апаар.

Үр-даа, ортумак-даа, хуусаалыг-даа (эң дүргеп-даа сонгаарладып болбас) сорулгаларны Аъш-чем программазы идип үндүрүп турар дээрзин эш Л. И. Брежнев демдегленишаан, сөөлгү (далаш, сонгаарлаттынмас сорулгаларны) богүнгү ажыл-иштин төвүнге тургузар үжурлуг дээрзин айыткан. Ук программа бодунун баштайгы түнелдерин бо чылын-на көргүзе берген турарын чедип алыр үжурлуг бис. Ону боттандырарда район бүрүзүнге, область бүрүзүнге, республика бүрүзүнге чидиргелерге удур демисел, белеткел, транспорт болгаш садыг организацияларының үзүктелиишкин чок ажылдаар талазы-биле хемчеглерниң тодаргай системазын бодап кылыр болгаш боттандырар ужурлуг. Чидиргнер-биле демиселди ниитининң чемненилге черлери, санаторийлер база дыштанылга бажыннары дээн ышкаш хереглел черлерниңе, өг-бүле бүрүзүнге чорудары чугула.

Көдээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүреринге улуг салыышкынны киирип турар хууда дузалал ажыл-агыйны болгаш сад-огород кооперативтери, а ол ышкаш бүдүрүлгелериниң база организацияларының, дузалал ажыл-агыйын элээн долузу-биле ажыглаар дугайында программада айыттынган. Ол ажыл-агыйларга ыяап-ла болгаш доктаамал дуза көргүзер болза, оон берим-чези дурген болгаш көскү болур.

Эш Л. И. Брежневтиң иletкелинде кирген саналдарны болгаш түнелдерни СЭКП ТК-ның Пленуму бүрүнү-биле деткээн болгаш оларны партия, күрүне база ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының Аъш-чем программазын база СЭКП-ниң аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырар дээш практиктиг ажыл-чорудулгазынга үндезин болдурар деп доктаатkан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериңе дүүштүр 1990 чылга чедир ажылдан кылдынган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын Пленум чүүлдүг деп көрген.

Агроүлетпүр комплекизин планнаашкынының болгаш эргелеп башкарылганын бот-тускайлаң объектиан кылдыр бистиң практикавыста бир дугаарында онзалап турар дугайында чугаа болган. Девискээр, адыр болгаш программаны бүрүнү-биле планнаарын элээн ажыктыг демпештирер арга оон-биле кады тургустунар. Чүртту аъш-чем-биле үзүк чок хандырар түнел сорулганың үндезини ол болган. Көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарының база оон-биле холбашкан адырларның — төпке-даа, чер-черге-даа чангыс аай системазы ол сорулгага чагыртып турар. Районнарга, крайларга, областарга болгаш автономнуг республикаларга агроүлетпүр каттыжышкыннарны, а эвилелдекен республикаларга болгаш төпке — агроүлетпүр комиссиялары тургустунар. Колхозтарны болган совхозтарны бүгү тала-биле быжыглаар, оларның организакчы, ажыл-агыйжы чоруун бедидери чугула апарганын СЭКП Төп Комитеди өөренип көрген.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрерин хандырар ёзулуг бот-орулга-чарылганы тургузарының талазы-биле хемчеглерни база баш үдур өөренип көрген. 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп мыйыстыг бода малды, хаванны, хойну, сүттү, тарааны, чигир свёклазын, картофельди, ногааларны болгаш өске-даа продуктуларны хүлээп алыр өртөө өзер. Берге байдалдарда бүдүртүнген, карылгалыг, күду рентабельдиг ажыл-агыйларның бүдүрген продукцияларынга немелделер база киирер. Күрүне ол сорулгаларны боттандырарынга чылда 16 миллиард рубльди чарыглаар.

Чуртталга тудуунга, школа назы четпээн уруглар албан черлерининң, пионер лагерьлеринин, клубтарның, культура-амыдыралдың өске-даа объектилериниң, биче рентабельдиг болгаш карылгалыг колхозтарның оруктарының тудуунга болгаш ону ажаап-тежээриңе күрүненин дузазы улгадыр. Ол сорулгаларны боттандырарынга чыл санында 3,3 миллиард рубльди үндүрери көрдүнгеп. Ол акша-хөреңгини дыка ажыктыг кылдыр ажыглаар херек.

Колхозтарның сан-хөө байдалдарын экижидери-биле оларның күрүнеге өрезин 20 миллиард ажыг рубльге үндүр бижиири азы төлээр хуусаазын соңгаарладыры көрдүнгеп.

Совхозтарга болгаш колхозтарга күш-ажылдың төлевири өзер, бригада болгаш коллективтиг керээни, аккорд-шаналдыг системаны калбаа-биле шиитээдип алыры көрдүнгеп. Күш-ажыл дээш төлеп турар үеде агаар-бойдустуң байдалдарын элээн хандыр өөренип көөр, үзүктел чок ажыл стажы дээш немелдени тургузар, совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң болгаш албан-хаакчыларының шалыны (ортумаа-биле 30 хуу), а ол ышкаш колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының натура төлевириниң ролю өзер.

Колхозтарны болгаш совхозтарны эргелеп башкарарының демократтыг принциптерин сайзырангайжыдарга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай хөгжүдеринге чаа аргаларны тургузар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның база оларны хандырып турар организацияларының аразында харылзааларынга көскү өскерилгелерни киргген. Ындыг организацияларның ажылын оларның чедиргеп ачы-дузазы-биле чергелештир, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининиң түнелдери, продукцияның кайы хире бүдүрүгүнүн турары оларның ажылын үнелеп көөрүнүн үндезинин тургузар. Белеткел организацияларының ажылы көдээ ажыл-агый продукциязын белеткээринин планнарының күүседезиинден дорт хамааржыр.

Бистин кадрларывыс көдээде доктаамал өзүн турар, олар улуг болгаш нарын сорулгаларны шиитпирлеп шыдаарлар. Удуртукчуларга бүдүрээр, оларның ажыл-чорудулгазынга негелделиг болур, инициативазын деткиир болгаш даандырган херек дээш оларның хууда хө-харыысалгазын бедидер — көдээге кадр айтырыынга хамаарыштыр партияның политиказының кол утказы ол.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар, кадрларны турумчудар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шаңнап мактаар талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга 1983 чылда 30 миллиард рубльди немей чарыгдаар. Ол акша-хөреңги чоокку үеде көдээ ажыл-агый продукциязын көскүзүбиле көвүдедиринге идиг болуру чугула деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Аъш-чем программазын күүседиринге кадрларның билии, оларның организакчы мергежили, партияның массалар-биле ажылының байлак арга-дуржулгазы шупту киржир ужурлуг. Партияның көдээде райкомнары, партия организацияларының манда кол рольдуг болур ужурлуг. Партияның бүгү составының үштүн бир кезии—көдээниң алды миллион коммунистери эрес-маадырлыг küш-ажылдың, инициативаның, программаны боттандырар дээш сыныш чок чоруктун болгаш чүткүлдүүнүн үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг.

Дыка хөй чүүлдер көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининиң удуртукчуларындан хамааржыр. Удуртукчу кижи «ажылын эки билир», удуртулгазы тодаргай болур ужурлуг, оон башка көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин амгы үениң негелдезининиң бедик деннелинче көдүрери берге дээрзин эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бистин тургузукчу планнарывысты боттандырарынга тайбынны камгалап арттырып алыр ужурлуг бис деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Оон-биле чергелештир бис планнарывысты чедиишкининг күүседин турар болзувусса—тайбынның хөрээн быжыглаарынга база чугула идиг болур. Совет кижилериниң küш-ажылы — бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн болгаш чечектелиишкинин быжыглаарынга эң-не идегелдиг үндезин болур.

«Бистиң көрүп турарывыс Аъш-чем программазы ол дээрге, чүгле көдээ ажыл-агыйны болгаш оон-биле холбашкан адырларны көдүрерinге үндезин эргилде болбайн турар. Ук программа бодунун онзагайы, хемчээли-биле бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин хандырар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

ТК-ның Пленумунун хүлээп алган шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге, совет кижилерниң чаагай чорууи чайгылыш чок бедиделинге, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчү-күжүн быжыглаарынга кол быра болур аъш-чем курлавырларын көвүдедиринге айыттынган чедиишкиннерни чедип алыр дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыжын калбартыр дээрзинге партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларынга, ажыл-агый органнарынга, колхозчүларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга, специалистерге база эртемденнерге, үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга, көдээнин чурттакчыларынга болгаш хоорайның ажыл-ишчилеринге бижыг бүзүрелин СЭКП ТК-ның Пленуму илергейлээн.

(«ПРАВДА» солундан).

Бөгүн — Уруглар камгалалының делегей хүнү

БИСТИҢ УРУГЛАРЫВЫС

Бөгүн —июньнуң бири —өөрүшкүлүг байырлал, Уруглар камгалалының делегей хүнү. Шагның эң чаагай үези чайның башкы айының эге хүнүнде ук байырлалды эрттирер кылдыр доктаадып тургусканыдаа таварылга эвес. Амыдыралдың чечектери бичии чаштарның бүгү-ле амыдыралчурталгазы чайгы хүн дег чырыткылыг, аяс чаагай, өөрүшкү-хөглүг болур-даа ужурлуг.

«Уруглар —бистиң келир үевис, олар адаларының болгаш аваларының ажыл-херектерин уламчылаарлар. Олар чер кырынга амыдыралды моон соңгаар-даа кааскараар болгаш аас-кежиктиг болдурарлар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан. «Бүгү-ле эки чүүлдерни —уругларга» деп ленинчи лозун бистиң ниитилеливистиң хоойлузу апарган. Совет уруглар—эң-не аас-кежиктиглер.

Партияның XXVI съездизи чоннуң чаагай чоруун улам бедидеринче угланган кайгамчык улуг программаны ажылдап кылган. Ында онзагай черни уруглар, херээженнер болгаш өг-бүлеже салдынган улуг кичээнгей эзлеп турар. Ук программаны амыдыралда боттандырып эгелей берген. «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузазын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлели эртken чылын хүлээп алган. Ук документиниң кол-ла сорулгазы уруглар кижизидилгезинге болгаш бүдүрүлгеге үре-түнелдиг ажылдаарынга херээженнерге эң таарымчалыг байдалдарны тургузары болур.

Совет чурттуң бичии хамаатылары дээш сагыш салыышкын олар төрүттүнер ырак мурнунда-ла эгелээр. Бөжуур херээженнерниң кадыының камгалалында хөй санныг косультациялар, фельшер болгаш акушер пунктулары бар. Эртken чылын Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге ажылдап алган акша-хөреңгиден дыка хөйүн иелерниң болгаш бичии уругларның кадыкшылын камгалаар эмнелге албан черлерин тудуп тургузарынче киирген. Уругларның кадыын камгалаарынга болгаш оларның дыштанылгазынга эң таарымчалыг байдалды тургузар хемчеглер чыл бүрү улам калбарып турар.

Уруглар камгалалының делегей хүнүн бистиң республикада база эки үткуп турар. Хоорайларның болгаш суурларның кудумчуларынга каас-шиник кеттинген, омак-хөглүг уруг-дарыг бөгүн хайым болур. Уруглар камгалалының хүнүнге тураскаатkан байырлалдар, утренниктер, янзы-бүрү делгелгелер, оюн-концерттер, массалыг хемчеглер чер болганга эрткилээр. Коммунистиг партияга, Совет чазакка аас-кежиктиг чалыы назын дээш өөрүп четтиргенин уруглар илередип турарлар.

Бистиң республиканың чалыы салгалы, бүгү совет уруглар-биле бир дөмей, хөй талалыг сагыш салыышкынга бүргеткен. Республикада школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизи чыл санында көвүдеп орар. Республиканың ясли-садтарында 18 муң ажыг бичии уруглар хаара туттунган. Оларның бүгү талалыг кижизидилгези дээш 1,5 муң кижизидинчи башкылар бараан болуп ажылдап турарлар. Республиканың школаларында 61 муң ажыг школачы өөренип турар. Бистиң школаларывыс аныяк салгалды эртем-билиггe өөрүдип, бүгү талалыг кижизидилгеже хаара туткан. Олар Төрээн чуртунга ханы ынан, ёзулуг интернационалчы, күш-ажылды хүндүткел-биле көөр, амыдыралга бердинген кижилер болзун дээш улуг сагыш салдынган.

Уругларның күш-ажылчы, эстетиктиг болгаш күш-дамыр кижизидилгезинче бистe кичээнгей улуг. Республиканың школаларында будүрүлге бригадалары, күш-ажылчы каттыжыышкыннар ажылдаан. Уругларның уран чүүл, музыка, ол ышкаш чурулга школалары ажыттынгылаан. Клубтарның, культура бажыңнарының, библиотекаларның эжиктери бистиң уругларывысха неззэде ажык. Аныяк техниктерниң, туристерниң, натуралистерниң станцияларының уруглар кижизидилгезинге ролю улуг. Үстүнде көргенивис бүгү-ле албан черлери уругларның өзүлде-сайзыралынга, өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге бараан болуп турар.

Пионержи чай келген. Республиканың пионер лагерьлеринге 12 муң уруглар дыштанар. Лагерьлерни чайгы дыштанылга сезонунга белеткээр ажыл доозулган, олар удавас ажыттынар. Дыка хөй уруглар ниитиге ажыктыг küш-ажылга киржип, ажыл-агыйларга шыдаар хирези-биле дузалаарлар. Турисчи экскурсиялар, походтар, ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейинге тураскаатkан солун хемчеглер уругларны манап турар.

Делегейниң уругларынга тайбың чаагай аяс дээр кеззэде турзун дээш, оларның келир үези чырыткылыг, аас-кежиктиг болзун дээш ыйгырыгның адаа-биле Уруглар камгалалының делегей хүнүн бүгү чурттарда демдеглеп эрттирип турар.

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

ҮЛҮГ-ХУУВУС

Бистиң Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» Пленумунга чугаалажып көрген. Пленумнуң материалдарын база аңаа эш Л. И. Брежневтиң иletкелин солуннарын номчуп танышпыс. Чурттуң чоңун аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырарын «1990 чылга чедир үеде көдээ ажыл-агый продукциязын көскүзүбиле көвүдедиринге идиг болуру чугула деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Аъш-чем программазын күүседиринге кадрларның билии, оларның организакчы мергежили, партияның массалар-биле ажылының байлак арга-дуржулгазы шупту киржир ужурлуг. Партияның көдээде райкомнары, партия организацияларының манда кол рольдуг болур ужурлуг. Партияның бүгү составының үштүн бир кезии—көдээниң алды миллион коммунистери эрес-маадырлыг küш-ажылдың, инициативаның, программаны боттандырар дээш сыныш чок чоруктун болгаш чүткүлдүүнүн үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг.

Дыка хөй чүүлдер көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининиң удуртукчуларындан хамааржыр. Удуртукчу кижи «ажылын эки билир», удуртулгазы тодаргай болур ужурлуг, оон башка көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин амгы үениң негелдезининиң бедик деннелинче көдүрери берге дээрзин эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бистиң тургузукчу планнарывысты боттандырарынга тайбынны камгалап арттырып алыр ужурлуг бис деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Оон-биле чергелештир бис планнарывысты чедиишкининг күүседин турар болзувусса—тайбынның хөрээн быжыглаарынга база чугула идиг болур. Совет кижилериниң küш-ажылы — бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн болгаш чечектелиишкинин быжыглаарынга эң-не идегелдиг үндезин болур.

«Бистиң көрүп турарывыс Аъш-чем программазы ол дээрге, чүгле көдээ ажыл-агыйны болгаш оон-биле холбашкан адырларны көдүрерinге үндезин эргилде болбайн турар. Ук программа бодунун онзагайы, хемчээли-биле бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин хандырар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

ТК-ның Пленумунун хүлээп алган шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге, совет кижилерниң чаагай чорууи чайгылыш чок бедиделинге, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчү-күжүн быжыглаарынга кол быра болур аъш-чем курлавырларын көвүдедиринге айыттынган чедиишкиннерни чедип алыр дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыжын калбартыр дээрзинге партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларынга, ажыл-агый органнарынга, колхозчүларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга, специалистерге база эртемденнерге, үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга, көдээнин чурттакчыларынга болгаш хоорайның ажыл-ишчилеринге бижыг бүзүрелин СЭКП ТК-ның Пленуму илергейлээн.

(«ПРАВДА» солундан).

БОТТАНДЫРАР БИС

Совет кижилерниң аъш-чемге негелде-хереглелдерин хандырарынче улуг сагыш салган СЭКП ТК-ның 1982 чылдың май Пленумунга хүлээп алганы «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын республиканың тараа продуктулар эргелелиниң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле болгаш сеткил хапышкын-биле хүлээп алган, хандыр өөрүп турарлар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунуң эгелекчи санал-бодалдары-биле, хууда удуртүлгазы-биле ажылдап кылган бо программа, ханы ужур-утказыныың болгаш хемчээлиниң талазы-биле бүгү улус ажылагыйының хөгжүдезин хаара туткан төөгүлүг документ болур. Бистиң эргелелдиң будүрүлгелери Аъш-чем программазын боттандырарынга биче эвес рольду ойнаарлар. Ам республиканың ажылчы чону чылдың-на 32 муң тонна ажыг далганы, 3 муң тонна ажыг крупа аймаан ап турар. 1975 чылга дегнээрге, бо саннар өскен. Ынчалза-даа районнарның суурларында магазиннерде бо продуктулар чамдыктарында эвээш, чамдыктарында мырыңай чок болур. Ол садыг ажылдакчыларының харыысалга чогундан болуп турар, моон соңгаар ону болдурбас ужурлуг бис.

1990 чылга чедир тараадан кылган продуктуларны көвүдедир, оон шынарын экижидер-биле доктаамал ажылдарны кылырын тускай программавыска көрүп, ол ёзугаар ажылдап турар бис.

Эрткен чылын бистиң дузалал ажыл-агыйывыс 4 тонна эътти будүргеш, ажылчыннарга саткан. 1985 чылга чедир бир кижиге онаалтыр 25 кг эътти, 1990 чылда 30 кг эътти садар кылдыр дузалал ажыл-агый черин хөгжүдер сорулгаңы салган бис. Будүрүлгеде ажылдап турарларның хууда ажыл-агыйын хөгжүүрүнге дузаны үргүлчү чедирип турар. Бо бүгү ажылга биске СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери программалыг удуртулга болур.

Ч. ДОСПАН,
республиканың тараа продуктулар эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

Ө. САТ,
республика эмнелгезиниң травматология салбырының медсестразы.

СССР-60

Найыралдың ачызында

Даг-Алтай автономнуг область

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Бодувуң терүттүнгени Улуг Октябрьның тиилелгези-биле дорт холбашкан Даг-Алтай автономнуг область бо чылдың июнь 1-де 60 харлаар. Ол алдарлыг болуушкунну ооң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга белеткелдер-биле холбашкан күш-ажылчы база политиктиг идеикей-биле демделеп турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, бистиң чуртувустуң акы-дуңмалышкы улустарының найыралдыг өг-бүлезинге областың ажылчы чоннары алдарлыг оруктарны эрткен. Бүдүрүкчү күштерни болгаш угаан-бодал эртивелерин хөгжүдеринге Даг-Алтайның бо хүнерде чедиишкиннери партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң кескү чижээ, бистиң хөй национадыг социалистиг Төрээн чуртувустуң сырый каттышканының, акыдуңмалышкы дузалажылгазының түңнели болуп турар.

Алтай крайның улуг агрүлетүүр девискээри болбушаан, Даг-Алтай автономнуг область ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң шинтпирлээрииге төлептиг салыышкынны киирип келген. Бо хүнерде бистиң область машина тудуушкунуңуң болгаш металл болбаазырадырының, өңнүг металлургияның, ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр, чиик база аъш-чем үлетүүрүнүң, тудуг материалдарының дөртен хире будүрүлгелери ажылдап турар. Олар областың иити продукциязының чартыктан хөй кезии берип турар. Бистии чуртувус чыл бүрүде Даг-Алтайның ыяш белеткелчилериниң бир миллиард кубометр хире ыяштыг ап турар.

Сөөлгү он чылдарда үлетүрүнүң хөгжүдеинге улуг базымнар кылдынган. Эът комбинады, электри-амыдырал херекселдериниң заводу, трикотаж фабриказы, хоорайның сүт заводу, өске-даа будүрүлгелер ажыглалга киргеи. Тудуг индустриязының баазазы тургустунган.

Областың будүрүлгелери өңнүг металлды, мебельди, соңга көжегези кылыр полотноларны, шеперни, идикти, даараныла кылыгларны, электрилиг самоварларны, эът, сүт, өске-даа продукцияларны бүдүрүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли революция мурнундагы деңнелиидеи 59 ажыг катап көвүдээп.

Агаар транспорту-биле чүк болгаш пассажирлер дажыглаары чыл бүрүде көвүдеп турар. Амгы үеде область төвү агаар оруун дамчыштыр Алма-Ата, Новосибирск, Новокузнецк, Барнаул, Бийск, Даг-Алтайның беш районнар теппери, өске-даа чурттакчылыг черлери-биле харылзажып турар.

Капитал тудугда чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Онгу беш чылдың чылдарында бо адырже акшаландырыышкынның бүгү дөстеринден 195 миллион ажыг рубльди үндүрүп берген. Ылчанган хөй-хөй объектилерни ажыглалга киирер арганы ол берген.

Электрижидилге талазы-биле улуг ажылды боттандырган. Ооң хөгжүдеинге капитал салыышкын 13 миллион рубль ашкан. Беш чылдар иштинде 1200 километр электри дамчыдылга шугумун тудкан. Тос районнуң алдызы болгаш область төвү күрүнениң энергия системазында киргеи. 1984 чылда Катун ГЭС-ти тудуп эгелээри областың мурнунга улуг перспективаларны ажыдар.

Амгы үеде кедээ суур бүрүзү радио болгаш телефонуур. Областа тозан ажыг ретрансляторну тургускан, чоннуң 70 ажыг хуузу телевизорну көрүп турар. Бо болгаш өске-даа чедиишкиннер ажылчыларның, инженерлерниң чаагай ажыл-херээнии, совет улустарының акы-дуңмалышкы дузаламчызының ачызы-дыр.

Колхозчу тургузуг алтай көдээни үндезинии-биле чаарткан. Соок, ышка алыскан, көшкүн аалдарның орвунга чер болганда чаагайжыттынган амгы үениң суурлары чаптылган. Ниитиниц малының баш саны өскен. Бир эвес 1922 чылда мыйыстыг бода мал 75 муң баш тургаи болза, ам 130 хире муң четкен. Хой, ошкүүүң саны он ажыг катап өскен, 1 миллион 25 муң баш чедип турар. Сыынарның, ивилерниң, саны 25 муң чедир өскеп.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Т. Марчина, Д. Тоедов ышкаш сураглыг хойжуларга чоргаарланыр бис. Ылангыя Д. Тоедов 1972 чылдан бээр чыл бүрүде чүс хойдан 125-140 хураганны меидиап, бир хойдан-на 2,7-2,8 кг дүктү кыргып ап келген. Даг-Алтайга ешкүлерии шагдан тура-ла өстүрүп келген. Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станцизының кадарчыларның, ажыл-агыйларның специалистериң хөй чылдарда чогаадыкчы кады ажылының түңнелинде ешкүлериңиң чаа уксаазы — Даг-Алтайның чөөктүг ешкүлери тургустунган. Оларның бирээзи-ле 500-600 грамм чөөктү берии турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг колхозтуң сураглыг ешкү кадарчызы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Күш-ажылчы алдар орденниң ийиги болгаш үшкү чергелериниң эзилекчизи Солтон Амырович Масканов бир ешкүден-не 940 грамм чөөктү кыргаан, бүгү-эвилел рекордун тургускан. Чөөктүг ешкү ажылы областың улус ажыл-агыйының бир чүтула адыры апарган.

Будүрүлгени хөгжүдеринге эртемниң ужур-дузазының өскенин Даг-Алтайның М. А. Лисавенко аттыг садоводствоуң дуржулга-будүрүлге ажыл-агыйның эртем-шинчилел институдунуң ажылы херечилеп турар. Олар яблоктарның, кара ишек-карааның, чыжыргапаның, өске-даа каттарның оюн-оюн сорттарын өстүрүп, райончуткан. Онгу беш чылда ажыл-агыйлар кара ишек-карааның, чыжыргапаның чаа олуртур ийи чылдыг үпштерии миллион чедирген. Садоводтарывыстың холдары-биле өстүргени материалдарны РСФСР-ниң чимис-питомник ажыл-агыйларынче, элээи каш эвиледдешкеи республикаларже, Польшаже, Моол болгаш өске-даа социалистиг чурттарже чорудуп турар.

Областың ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылының, бистиң чуртувустуң акы-дуңмалышкы улустарының улуг дузазының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында Даг-Алтайның ажылагый, культура тургузуушкунуна улуг чедиишкиннерии чедип алганының тодаргай херечизи — областың тугында Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнериниң чайнап турары болур.

Бисте 76 националдарның төлөлекчилери ажылдап, чурттап, он бирги беш чылды бүзүрелдиг эгелээн. Эрткен чылын экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын чедиишкинниг күүседкеии дээш Кош-Агачский, Шебалинский районнар, «Шебалинский» совхозтар, Кош-Агачский районнуң «Кызыл Маяны» колхозу, Усть-Канск районнуң «Ильичиниң оруун» колхозу, Шебалинский районнуң Дьектиекский кедээ Соведи РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

Даг-Алтайның ажылчы чоннарының авангардында бодунуң хүрээлекиизде 11 муң хире коммунистерни каттыштырган партияның область организациязы чорун орар. Партияның айыткан программазын боттандырарында, он бирги беш чылдың планнарын күүседиринче областың ажылчы чоннарын партия организациязы мобилизастап турар.

Ю. ЗНАМЕНСКИЙ,
СЭКП Даг-Алтай обкомунуң бирги секретары.

Бөгүн, июнь 1-де, Алтай крайның Даг-Алтай автономнуг областы бодунуң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглеп турар. Шаанда, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилегиже чедир, чону мал болгаш аң ажылдыг, чавыт казанактарлыг, самдар өглерлиг болгаш чадырларлыг көшкүн амыдыралдыг, хаанныг Россияның эң хожуданган булуңнарының бирээзи чораан Даг-Алтай амгы үеде таныттынмазыбиле чаартынган болгаш бүгү талазы-биле шапкын хөгжүп турар.

Ол-ла бүгү чаартылгаларның, шапкын хөгжүлденiң болгаш областың кайгамчык найыралчы, ажыл-ишчи, талантылыг чонунуң дугайын бөгүнгү солунда Даг-Алтайга тураскаатканы арындан номчуп танышар силер, эргим номчукчулар.

Даг-Алтай биле Тываның чону кожа-хелбээ болгаштың шаг-шаандан бээр аргыжып, харылзажып чораан. Даг-Алтай автономнуг область апарганда, Тыва тускай догуннаан республика турда-ла ол харылзаалар хөгжүп турган. Ол үеде Даг-Алтай Тыва Арат Республикага национал кадрлар белеткеп бээринге улуг үлүүн киирген. Ол интернационалчы харылзаа аңы-дуңмалышкы найырал харылзааларынче шилчээш, улам ханылап, чечектелип турар. Даг-Алтай биле Тыва хол-холдарындан четтинчипкеш, ССРЭ-ниң 60 чылынче хөрии базымнар-биле өөрүшкү-маңнайлыг чоруп орар.

Областың кедээ ажыл-агыйының кол адыры одарладып, семиртир мал ажылы бооп турар. Бо талазы-биле Даг-Алтайның эң-не ат-алдарлыг кижилери ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Усть-Кан районнуң XXI Партъезиздии аттыг колхозунуң хойжуу, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Т. Тоедов болгаш Улаган районда «Совет Алтай» совхозтуң ешкү кадарчызы, партияның XXVI съездизиниң делегады, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериң эзилекчизи М. Т. Тонтушева олар.

КҮШ-АЖЫЛГА ЧАЛГЫННАЛГАН

Бистиң колхозувус Чөөн Казахстанның даглары-биле кызыгаарлашкак кайгамчыктыг Мурнуу-Чүй сыныың чартында, улуг оруктан озалаан черде турар. Ынчалза-даа ооң адын бистиң Коммунистиг партивыстың болгаш ам алдан харлаар ССР Эвилелиниң үндезилекчизиниң ады-биле адаанынга чоргаарланын турар бис. Ленинчи кооператив планы бо коллективтиг ажыл-агыйны тургузарында база синниккен болбайн, канчаар!

Аргыт шыналазының малчынарының чаа амыдыралдың турум хевиринче шилчип, хокшул хөреңгизин каттыштырып турган үезин хоочун аксакалдар ам-да утпаан. Көшкүн чораан мал ажылдыглар ооң бээр чазактың сагыш салыышкынын көрүп келгеннер. Ол сагыш салыышкын күрүнениң биске дузазында, чаа амыдыралды тургузарында, культураны кодурериндe, чонның материалдыг болгаш моральдыг чаагай чоруун чедип алырында синниккеп.

Бөгүнгү Джалторну чөөрби-үжен чылдарныы-биле деңнээрга чок, чаартылгалар хөй. Шаг шаанда чиң сөөртүр орук шөйүлген черде амгы үениң сайыраңгай суурү тургустунган. Ортумак школа, интернат. Культура бажыңы, магазиннер, эмнелге... шүүтү бар. Колхозчуларның бажыңнары бүрүн деиитинген, библиотека, телевизор, соодукчу, оторол... четчир. Мотоцикл, «Жигули» хөлгелиг улус бо-ла көстүр. Даглыг Алтайның чону оңнуг телевизорну бөзин көрүп турар.

Чаартылгалар түгле суурларда эвес дээрзи чугаажок. Ыраккы одарларда культура болгаш ажыл-агый төптери, хой кыргыыр пунктулар тургустунган. Сугаттыг тарылга шөлдери чантылган Той-Сомаха деп чаагай атты ховуда үлөгерлиг ховү турлаан — ховү-трактор бригадазының бүдүн комплекизин колхоз тутка.

Коммунистиг партияның ажылдап кылган угланышкының эдербишаан, ажыл-агыйның ишчилери ферма продукциязын будүрерии план өзугаар чорудуп турар. Онгу беш чылдың онаалдарын бүгү көргүзүлгер аайы-биле ажыр күүсеткеи. Чүгле эътти бөзин колхоз 573 тоннаны күрүнеге берген.

Колхоз экономика болгаш культура амыдыралынга улуг чедиишкиннерни чедип алгаи. Ол биидингир, чүге дээрге ооң үнделии — быжыг найырал каттыштырган коллективтиг күш-ажылда, совет тургузугиүң күчүзүидe, ленинчи национал политиканың шынчылыында. Шынап-ла, бистиң колхозта яныы-бүрү сөөк-язы улус бар: орустар, казахтар, украинпер, алтайлар... Олар шуптү чангыс өг-бүле, ол өг-бүле үргүлүү өзүп турар. Ёзулуг аас-кежиктиг өг-бүлелер немежип-ле турар. Аныяктар мал ажылынче хөйү-биле үнүп, өгбелериин мергежилии шингээдип ап турар.

Колхозтуң кайгамчыктыг чедиишкиннери ооң кежигүннерии күш-ажылче улам хей-аът киирип, чаа курлавырларны тывырынче кыйгырып турар. Шаанда шаар бедик болгаш кадыр-каскак дагларда чурттап турар малчынпарның чедиишкини улуг. Оларның аразында сөөлгү үш беш чыл дургузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген хойжу Петр Коткенов база бар. Мырыңай чоокта чаа, Май байырлалының будүүзүнде, ол Төрээн чурттуң дээди шаңмалын — Ленин орденни алды.

ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үткүүр дээш, колхозтуң бүгү кежигүннери тура-соруктуг ажылдап турар.

Б. ТОКТАУБАЕВ,
Кош-Агач районда Ленин аттыг колхозтуң комплекстиг фермазының эргелекчизи.

ПИОНЕРЖИ ИЖИВИС

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге болгаш пионерияның 60 чылынга турасиаадып Усть-Коксинск районда пионер дружиназының ком-эстафетазы чоруп турар.

Ол пионер дружиназы Алтайга хамаагы дайынның маадыры П. Ф. Суховтуң адын эдилээри дээш ком-эстафетаны эгелээн. Тюнгурнуң уругларында номнуң арыг арнын долдурар чүүлдер бар. Бүгүзвилелдиң «Ада-чурттуң Улуг дайыныың бижилгези» деп экспедицияга боттарының киржилгезин пионерлер чугаалап турар. Пионерлер парагвай коммунистерниң баштыңы Антонио Майдананы фашистер кара-бажыңнап алганда ону хостаары дээш одуругда туржуп турар. Латин Америкада кижиниң эргезиниң талазы-биле комиссияже 250 уруглар боттарының холунуң үжүүн салган удурланыышкынын чорутканнар.

Мультинск ортумак школазында Олег Кошевой аттыг пионер дружиназы 350 килограмм эрги саазыннар чыгганың рапорттаан.

Сугашскиниң сес чыл школазының пионерлери малчын комсомолчу аныяктар-биле кайыралының дугайында бижээннер. Олар фермага барып, саанчылар бригадазы-биле чаржып турар.

Чендекскиниң ортумак школазының пионерлери «Эки номнарны — уруглар бажыңына» деп операцияга киржип, 210 номнарны чыып чорутканнар. Оон-даа хөй чүүлдерни ком-эстафетава киир бижээннер.

Н. АРХИПОВА,
ВЛКСМ Усть-Коксинск райкомунуң секретары, В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының район советиниң даргазы.

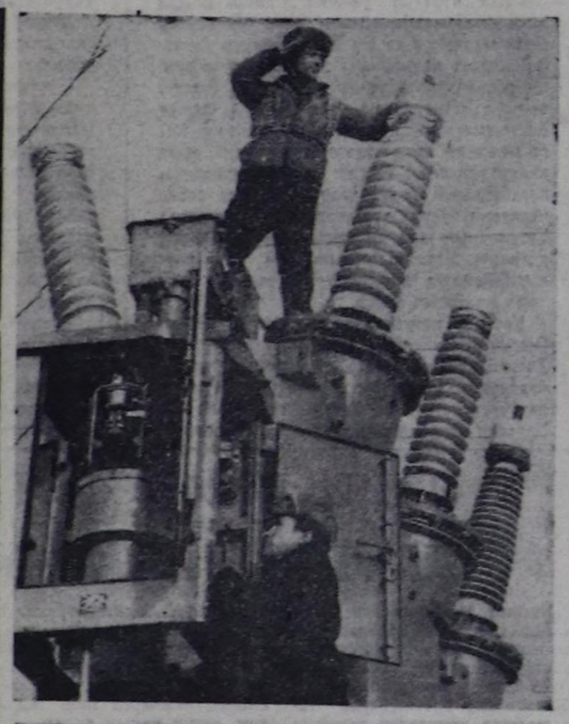

Даг Алтайы—мыйызын-алыр сыып өстүрериниң талазы-биле байлак дуржулгалыг чер апарган. Областың бо талазы-биле тускай ажыл-агыйлары РСФСР-де будүрүп турар сыын болгаш шокар ивилер мыйызының 60 хуузун берип турар. Абай совхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Ф. Поповтуң удурткаиы бригадазы сыын азыраар, ооң мыйызын ажаап алыр талазы-биле рекорд түңнелдерии чедип ап турар. Онгу беш чылдың планын хуусаадап эрте күүсеткен дээш ол бригаданың кежигүннериие эш Л. И Брежнев боду байыр чедирген. «Шебалинский» совхозтуң ини бригадазы база-ла эки ажылы-биле алдар аттыг. Ында Галина Агылдаева мурнакчыларның бирээзи. Ол эрткен кыжын ивиниң баш санын бүрүңү-биле камгалап алган.

ЧУРУКТАРДА: Абай совхозунуң бригадириниң дузалакчызы М. Попов эң улуг—22 кг. ажыг деңзилиг сыын мыйызын тудуп алган тур; эң эки ажылдыг аныяк ивижи Галина Агылдаева.

БАШТАЙГЫ ДАРГАНЫҢ УРУУНУҢ УРУУ

Кулей Туткушева «күйлар» деп адаар арга-арыглыг Күйлуда малчың коданга өг-бүле төрүттүнген. Арга-арыгның чалым-хааларын-та ол күйлар Яконурнуң хоочуиарын кырганнар безин билбес эртебүрүнгү үеде турган дижир. Ол черлер аңаа кара бичиинден-не чоок, билдингир. Чүге дээрге амыдыралче ооң эге базымы шак ооп эгелээн. Туткушевтерниң ада-өгбелери ол черлерге төрүттүнүп, ол ынчаар девискээрге чурттап, соок даштарны одаг чырыыбиле чырыдып турган бооп чадавас. Кулейниң сагыжында ындыг бодал бо-ла киирер.

Алтайларның амыдыралчуртталгазыиы кедээ меңгеде өшпес солангылыг чырык каш-каш он чылдар мурнунда хереллендир шыва апкан. Апыяк малчыныың кырганачазы Сюмеш Туткушев Даг-Алтайда Ленин ордени-биле баштай шаиаткаииарның бирээзи. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга ийи чыышта соцгуттурган. Кулейниң школачы чылдары ооң кырган-ачазының ады-биле адаан школага эрткеи. Суурнуң кудумчуларының бирээзин С. И. Туткушевтиң ады-биле адаан. Иконурга колхозтуң баштайгы даргазының уруунуң уруу ВЛКСМ обкомуиуң болгаш крайкомуиуң кежигүвү, цех организациязының секретары дээрзин, кедээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр депшиттиргенин, комсомол съездизиниң делегады болуп чорааның чангыс чер чурттулары чоргааралбиле чугаалаар.

С. Туткушевтиң үжен чыл чыгыы удурткаиы СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг колхозуиуң кодан малын ооң уруунуң уруу Кулей Туткушева ам беш чыл кадарын турар. Ооң күш-ажыл дептеринде ынчаар дедеглээн. Кулей малчын коданга, малчын өг-бүлеге төрүттүнген. Ынчангаш мал ажылы-биле бо даштыг черге баштайгы базым кылганындан ол таныш дизе хөөредиг болбас. Баштайгы дээрезинде кодан мал соондан чоруурун аңаа аиаа-ла ооң болуп турган, ооң чоорту ол урутиуң күзели апарган, а ам—ооң ажыд-херээ болу берген. Ажыл дугайын херек болза, төнчү чокка чугаалап болур, а Кулейден ол дугайын айтырар болзунза, «ажылымга кончуг ыпак мен» деп харыылаар.

А. МУРАВЛЕВ.

ШКОЛАДА МУЗЕЙ

1970 чылда, В. И. Ленииниң төрүттүгениинден бээр 100 чыл болган юбилейиң демдеглеп турда, Каракол ортумак школазынга төрээн черин өөренириниң музейи ажыттынгаи. Төрээн черниң төөгүзү, ооң эрткен болгаш амгы үезиында көргүзүлгеи.

Херектиң эгези мындыг болган. Пионерлер школага национал эдилелдерии, кылыгларны болгаш уран-шевер мастерлериниң кылганы онзагай чараш эдилелдерии, чоостарны дээш черле ховар дээн эдилелдерии чыып эккеп турганнар. Экспоиаттар саиы чоорту көвүдээн. Ол бүгүнү музейге мөөнцеп чыгган.

Делгем чырык өрээл. Үш чүс ажыг экспоиатты делгеп салган. Стеидилер, школа бажыңының македи. 1919—1920 чылдарның партизаииарында тураскаал. Төрээн черииң төөгүзүн хаидыр өөренир, солун чүүлдерии хөйүү тывар уругларның ханы чүткүлүп музейге келгеннер дораан-на эскерии каар. Музейде беш кол килдие бар. Эрги шагның бажың иштииң дериг-херекселдериниең алгаш көөрге, алтайлар көшкүн амыдыралдыг чорааиы тодаргай. Даштың каастап сиилбип кылган демир херекселдер, аңчы кижиниң боозу, аът дериг-херекселi болгаш өске-даа чүүлдер бар.

Ында турар Курота, Нижиия Талда, Кулада, Бичик-ту-Бээм дээш суурлар биле кады Каракол шыпаазының амгы болгаш эрткеи үезии көргүскеи улуг етеид солуи. Шагдагы эрги чавыт бажыңчыгаштарны-даа, амгы үениң колхозчуларының чырык делгем бажыцнарын-даа көрүп болур. Музыка школалыг, үш чүс кижи олурар Культура бажыңы, магазиннер бар.

Хоочуннарга болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыныың кирживикчилериие тураскаатка ан стеидилерии база дерээи. Партизаи отрядтарының удуртукчуларының дугайында документтерии бижип каап сактыышкыннарлыы-да кадагалап турар.

Музейиің чөвүлели масса-лыг ажылды чорудуп турар. Аңгы-аңгы темаларга конференциялар солуи. В. И. Ленииниң төрүттүгеен хүнүие үетүкү классчылар солуи темаларга плеткелдер кылып, ССРЭ-ниң болгаш Даг-Алтай автономнуг областың 60 чыл болур юбилейиие хамаарышкан бесседаларны чоруткаинар.

В. КУРГУЗОВ.

Бистиң кандидаттарывыс

ШЕВЕРЛЕР БРИГАДИРИ

Мугур-Аксыда септелгетудуг участогуунуң ажылчыларының болган албан-хакчыларының сөңгүлда мурнуунуң хуралы апрельдиң башгайы бир хүнүнде болган. Ада уулс депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниг депутаттың кандидадын депшидер дугайында айтырыгны чүгаалаткан. Участоктуң начальниги Кара-оол Бичө-оолович Доңгак сөңгүлдарының ужур-дузазының болган•аяа чедишкинниг ужуражыр дээш коллективтиң мурнунда турар соругларының дугайын чугаалаан.

—Депутаттың кандидадынга кымны депшидер бис?—деп, хурал даргазы чыылганнардан айтырган. Бир аныяк тудугжу үрүг туруп келгеш:

—Бистиң бригадавысты мергежилдиг башкарын, өскелерге үлегер-чижек көргүзүп, аныяктарны тудугжуның варын ажылынга өөредип турар бригадиривис Нина Иргитовна Делгер-оолду район Советиниг депутаттың кандидадынга шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен—деп, шеверлекчилер бригадазында комсомол бөлүүнүң организакчызы Татьяна Хертек саналдаан.

— «Шын-дыр, шын-дыр» — дишкеп үннер дыңналган. Улаштыр ийи кижи Нина Делгер-оолдуң адынга чылыг сөстерин чүгаалап, Татьяна Хертектиң саналынга каттышкан. Коллектив кежиүүнери Нина Делгер-оолдуң кандидатуразын бир үн-биле депшиткеш, улуг идегелди аяа көргүскен.

Нина Делгер-оол 1974 чылда Мугур-Аксы ортумак школазын дооскаш, төрээн суурунга тудугжулай берген. Ол-ла чылын шеверлекчилер бригадазынга ажылдап эгелээн. Чаа школа дооскан аныяк кыска баштайгы үеде бергелер бо-ла таваржыр турган. Тудугжу болуксаан соруу күштүг болганындан, бергелерге ол ундараваан, ажылдың эвин тывар дээш кызын ажылдап турган. Ынчаардатты бригадир Нинаны тудугжунуң чымыштыг ажылынга өөредиири-биле Дарья Хертекке быжыглаан. Ол шынап-ла ажылга сундулуун кергүзүп, чыл четпейн бот башкарның ажылдап, харын-даа мактадың турар апарган.

Бир чыл эрткенде Нина Делгер-оолду ол-ла шеверлекчилер бригадазының удурткакүзүнга томуйлаан. Нина Иргитовна ажылды башкарарынга организакчы чорүүн көргүзүп, хожудангай ажылдыг коллективти мурнакчыларның одуруунга киирип шыдаан. 1976 чылда ол шеверлекчилер бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. Бригада ай, квартал, чыл планның доктаамал ажыр күүсединге келген. 1979 чылда Тываның комсомолчу-аныяктарының түдугжу бригадаларының арасында чарышка тергиндээш, мурнакчыларның одуруунга киирип, шаңнаткан-даа.

Нина Иргитовна коммунистиг бедик адынга телектиг болуп, партийжи даалганы ак сеткилиг күүседип чоруур. Ам ол аныяктарның дагдыкчызы. Коллективке келген ацыяктарга байлак арга-дуржулгазын күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Ол бригадага анаа шеверлекчилер ажылдап турган баштайгы чылында ийи аал иштиг чурттаар бир бажыңның иштики шеверлел ажылдарын бир ай ажыг үеде кылып турган. Ам Нина Иргитовнаның 6 кижилиг бригадазы бир неделя безин чедирбейн ыңдыг бажыңны кылыптар апарган. Ынчан кижи саны амгыыңдан ковей турган. Мурнунда ыңнаш чедир кылдыңнаан түүлдер ховар таваржыр апарган. Ол дээрге шеверлекчилерниң-даа, бригадирниң-даа ажылга мергежээнии бадыткан турар.

Нина Делгер-оолдуң удурткан коллективи ажылга бергелер таваржын, материалдар үүктелип турза-даа, бо 1982 чылдың бирги кварталының планын 126 хуу, а дөрт айларының 118 хуу боттандырып шыдаан. Бригадада дагдыкчылар ажылын эки организастаан. Коммунист Татьяна Хертек аныяк тудугжу Татьяна Түлдүмүң улуг наставнигы утбазы Дүү-Дарый Түлдум аныяктарны ажылчынче өөредип, ажыктыг сүмезин кадып турар. Нина Делгер-оол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, социалистиг чарыштың тиилекчизи деп ийи хөрек демдээнниг эдилекчизи.

К. ХЕРТЕК.

БӨМБҮРЗЕКТИНГ СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур СУДАЛЫ

ТАЙБЫҢНЫҢ СТРАТЕГИЯЗЫ

СЭКП ТК-ның Москвага болган Пленумуу бүгү делегейге майның сөөлгү неделязының болуушкушаарының аразында эң чугула түүл кылдыр көрген. 1950 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аың-чем программазының болган ону боттандырарының хемчеглериниң дугайында Пленумга чугаалаткан айтырыг иштики бүдүштүг айтырыгдаа бол, оон ажылы болган шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткели бүгү делегейге ужур-дузалыг болган чаңгыланыышкынныг болуушкун болу берген. Москвадан дыңнадыгларны делегейге эң боттуг сонуургал-биле уткаан болган хөй санныг үнелээшкиннерин бөлдүргеп.

Ол тайыгбырлар чаңгыс ай эвес уткалыг болганы черле билдингир. Чоп дугайында тодаргай сагыш салышкынның Ленининиң партиязының база дагны чырыткыландыр көргүскени боо-чепсектерни эдере бүдүрүп турар империалистиг бөлүктерниң сеткилинге таарышпаан. Совет планнарын бүгү делегейге көөлдүр улуг хемчеглди, күштүү болган шапкын хөгжүлделиг империалистерниң кылыын хайныктырын турар. Бистиң дайзынарывыстың совет экономиканы бакырадыр дээр түткүлдериниң база дагны кеди чок болу бергени оларны улам куюлдуруп турар. Моңу чок ол кордаапкыларны айытпаан, барыын-герман «Вестфелияне рундшау» солуң «боо-чепсекти эдере бүдүрериниң аргазы-биле совет экономиканы чилчини үзер дээр оралдажыышкыннар бүүрап дужүүшкүнге таваржыр» деп демдеглээн.

Бүгү делегейге хамаарышдыр алыра. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы тайбыңның хөрөөнге ажыктыг кылдыр ажылдап турарын даштыкы тайылбырлар тодаргай көргүзүп турар. Бүгү чурттарда чаагай тура-соруктуң кижилерин ССРЭ-ниң ол өндүр улуг планында илергейлеттиргеп тайбыңга ханы хандыкшылдыг чоруу сорук киирип турар. Планны боттандырарда Советтер чуртунга тайбыңны камгалаары, дайыны болдурбазы эргежок чугула деп түве бүгүдеге билдингир.

Ынчаамыже ам делегейде берге болган нарын байдал тургустунуп турар. Боо-чепсекти эдере бүдүрери киткевишаан. Шериглиг мөөнпеттинген күчү-шыдалы бистиң бүгү черивисти хуюктадырыптарыңга четчир. Ол угланыышкынга чаа базым бүрүзү тайбыңга айысыды үзгаттырып орар. Шериг талазы-биле тергиндегей чоруку чедип алыр дээр чүткүлүнге алыскан АКШ-тың болган НАТО-нуң чагырыкчы бөлүктери боо-чепсекти чок кылырының орунга, харын кижилери массалыг үзүткаарының боо-чепсектерин улам оваландыр бүдүрериңге беледен болуп турар.

Ол чиик эвес байдалдарда СЭКП биле Совет күрүне тайбыңын 80 чылдарга программазын, чаа чүгула совет саналдарны, ылангыя ядролуг сепсекти эдере бүдүрерин болдурбас дугайында саналды боттандырар дээш демиселди чайгылыш чокка чүткүлдүг чорудуп турар. ССРЭ бүгү күрүнелер-биле чогумчалыг болган кайы-даа талага ажыктыг харылзаалар дээш кежээде турукуп турар.

Оон толаргай чижектериниң бирөзин— совет-австри кадыгайын Рейганның администрациязы моок мурнунда чардаан турган. Башингтонуң ол бодун аптырган шиитпириниң ийи арыынын болган авыястыы ам мырыңай тода апарган.

Уайнбергериң болган Шаронуң соелгу чажыт чугаалажылышкынарының алыс утказын «Вашингтон пост» солуң алгырып үлүдүүкен. Шаронуң бодалы-биле алырга, «АКШ-биле стратегтиг кады ажылдажылга дээрге, Катгышкан Штаттар израиль «салдар кавызын» Пакистандан Төп Африка чедир пептередириңге кордаттынгач стратегтиг ыракпыл көрүштүг бодалдың эвилелчизи болган талалакчызы болур рольду ойпаар ужурлуг дээш олдур» деп, ук солуң дыңнаткан. Ол «ажок улуг» дээр планның бирги үе-чадазында Израиль «стратегтиг кады ажылдажылга» дугайында дугуржулганы Голаи бедиктериниг чергелештир Иордан хемниң барыын талакы эриин болган Газа секторун херек кырында эжелеп алырынга ажыглаар бодалдыг.

Агрессияның ол сарыыл чок планнарын «Вашингтонуңун болган Тель-Авивтиң араб улустарынга кол айыыл болуп турар стратегтиг эвилелдежилгезининң» барының хереги кылдыр Алжир конференциязының киржикчилерни чөптүү-биле демдеглээн.

АКШ-ка баштаткан шериг стратегтиг блокту Чоокку Чөөн чүкке тургузарының американсионист планынга шаптырлиг ойтур шавыышкынны бөзүринче, Чоокку Чөөн чүкке империалистерниң шериг күжүңүк турарынга, АКШ-биле шериг дугуржулгаларынга, америк шериг баазаларын Чоокку Чөөн чүкке тургузарынга, бодунуң тергиндексирек бодалдарын боттандырын алырының түүл-бүрү аргаларын АКШ-ка тыпсырывга шиитпирлиг удурланып унеринче араб күрүнелерни туруштуг бодалдың эвилелчизи болган талалакчызы болур рольду ойпаар ужурлуг дээш олдур» деп, ук солуң дыңнаткан. Ол «ажок улуг» дээр планның бирги үе-чадазында Израиль «стратегтиг кады ажылдажылга» дугайында дугуржулганы Голаи бедиктеривиле

Муса ДЖАЛИЛЬ.

УДУП ЧЫДАР УРУГ

Удуп чыдар шөлээн
Уруг чаштың магалыын!
Ону көргеш чайгаар
Омак-сергээн дам баар!
Чымчак хоюг сыртыын
Сыртаныпкан тамчыктыг.
Акеын шала ажыпкан
Амданнанып сордунган.
Эриннери бичии өл.
Эге шөлээн чыдар-дыр.
Чаактары бопуң кызыл.
Чалгыннар дег кирбиктиг.
Хенертен бутчактарын
Хере тепкен,—чөргек чок.
Канчангаштың иink.
Хаваан маадыр дүйүпкен.
Ынчалза-даа кем чок,
Ындыг уян чүве чок.
Тыныжы-даа дески,
Дыка оожум, хостуг.
Ынай чашты долгандыр
Ыыт-даап чок улус бар.
Шылырт-даа дээр чүве чок
Сымыранчып тургулаар.
Таалап удаан төлүн
Таптап көрүп хайгаараан
Шак бо өйде аваның
Чаражы-ла дендин!

К. ЭКЕР-ООЛ очулдурган.

ЧАШТАР ЧАРАШ

Аткан дан дег хүүмзүрүү
Арынарда чайынналган,
Аас-кежик эртинезин
Ада-иеэ өргүп чоруур, —
Чаа шагның каастакчызы
Чаптанчыглар — чаштар
чараш.
Яели, сад. школада
Ырлап, ойнап,
номчуттунган,
Четтинчипкеш базыптарга,
Чечек, челээш
сагындырар,—
Девирживейн көрем.
Кажан черле томаарып,
Хала чокка чагыртып,
Аккыр кылаң саазынга
Арыг чараш бижиир сен!

Девирживейн көрем.
Кажан черле томаарып,
Хала чокка чагыртып,
Аккыр кылаң саазынга
Арыг чараш бижиир сен!
Ындыг уян чүве чок.
Тыныжы-даа дески,
Дыка оожум, хостуг.
Ынай чашты долгандыр
Ыыт-даап чок улус бар.
Шылырт-даа дээр чүве чок
Сымыранчып тургулаар.
Таалап удаан төлүн
Таптап көрүп хайгаараан
Шак бо өйде аваның
Чаражы-ла дендин!

Ч. ООРЖАК.

ДИЛЕГ

Эмдик дезиң аът дег,
Эзиниелдир маңнаан
Демир-үжүүм чоондуң

А. ШОЮН.

Г. ЕФРЕМОВ.

СУМКА

Чечен чугаа

Сентябрь бирээде Кузьмин школага чап-чаа сумкалыг чедип келген. Портфельдерни октагылапкаш, Кузьминни шупту үглей берген. Уруглар сумканың оңун кайгаан, а оолдар ында чес «кызаннаашкынны» тырткылап, ону адаарган көрүп турганнар. Чүгле Емелин дүш чок анаа турган.

— Кузьмин, сен рюкзактап база эккээриң кай — деп, ол чугаалаан.

Сентябрь 2-де Кузьмин школага рюкзактыг келген.

— Кузьмин, майгындан база эккелген болзуңза — деп, Емелин улам өөрээн.

Сентябрь үште класста парталарны ыңай-бээр иткилеп каан болган. Самбыра баарында хос черде майгын тип каан турган. Ооң иштинден хаарык дыңналган.

— Масказын-даа, удуур шоодайын-даа утпаан-дыр — деп, Емелин эскерген.

Кузьминни майгындан ушта соп эккээрге, Емелин мынча дээн:

— Кузьмин, байдарка деп хемеден база сөөртүп эккелген болзуңза көрем!

Сентябрь дөртте Кузьмин парталар долгандыр хемелиг кижи өттүнүп, эшкиниш чайып чоруп турган. Емелин бодаып турган, мынча дээн:

— Кузьмин, компастан база ап алыр чүвеңни!

Сентябрь беште Кузьмин школага келбээн.

Сентябрь алдында Кузьмин школага шагдаа черинден документилиг болгаш элей бергөн эрги сумка чүктеп алгаш келген. Шагдаа черинден документиде А. И. Кузьмин сентябрь беште школаже бар чыткаш аза берген, Киевтиң чал оруу-биле 63 километрни эртип чорда, ону доктаатказ деп медеглеп бижээн.

— Кузьмин, Владивостокту таварты школага кээр чүвеңни аа — деп, Емелин чугаалаан.

Сентябрь чедиде школага Владивостоктан мындыг телеграмма келген:

«Удавас чеде бээр -мөн. Кузьмин».

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

Бичии Шолбан аът көргеш, мунайн деп туруп берген.

Ачазы тургаш:

— Эр апаргаш, мунар сен— дээн.

—Мен кыс эвес, черле эр кижи ышкажыл мен —деп, оглу ээрешкен.

* * *

Авазы ажылдан келгеш:

—Уругларым, бөгүн кым шала чугду?—деп айтырган.

—Ким-даа шала чугбаан — деп харыылаапнар.

—Ким-даа чугбаан болза бажың ишти чоп корчуг арыг чүвел?

—Шала эвес, шуптузуп чуп каарга арыг болбайн канчаар — деп, элээдизи харыылаптыр.

К. ОРТУНАЙ.

Даг-Алтай автономнуг область 60 харлаан

Улуг Октябрьның алдын ханазының чырыы деттеп Даг-Алтайның арын-шырайы чаартынып чечектелген. Оон хөгжүлдезининң оруу улам-на чырык чаагай, долу шапкывчаан. Областың ажылчы чонунуң амыдырал-чуртталгазы улам-на чаагайжып экижээн.

Литература болгаш уран чүүл база-ла шапкын хөгжүлдеже кирген. Амгы Даг-Алтайның ат-сураглыг чогаалчылары-даа, уран чүүлдүң мастерлери-даа көвүдээн. Оонбиле чергелештир алтай чонуң сцена уран чүүлү база улам сайзырап орар.

ЧУРУКТА: колхозтар аразының «Чуя» ансамблиниң солистери Р. Тапаева болгаш К. Ахметкалиева олар национал театрның режиссёру Н. Шумаров-биле чаа ырны ырлап өөренип турлар.

В. ВАРВАНЦТЫҢ фотозу.

МӨГЕНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Классиктиг хүрешке элээди оолдар аразынга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң команда болгаш хууда бирги чер дээш чемпионады Бурят АССР-ниң найысылалы Улан-Удэ хоорайга апрельдиң 8-тен 11-ге чедир болуп эрткен. Ук маргылдаага спооттуң бо хевирингe элээди оолдарның аразынга ССРЭ-ниң бирги чери дээш чемпионадынга киржир мөгелерни шилип алырының маргылдаазы болган.

Маргылдааның киржикчилериниң саны кончуг хөй болган. Тодаргайлааргa 11 эвилелдешкен республикалардан. Москвадан, РСФСР-деп командалар киришкен. Россия Федерациязының шилиндек командазының составынга Даг-Алтайның педагогика институдунуң төөгү-филология факультединиң бирги курузунуң студентизи Сергей Ютанов база кирген турган.

Сөөлгү үеде бистиң областан шыырак мөгелөр үнүп турар. Эң ылаңгыя классиктиг хүрешке Алтайның мөгелери чурттуң улуг-улуг маргылдааларынга бедик шанналдыг черлерни эзлеп, чуртуң шилиндек командазының тренерлериниң кичээнгейин хаара тутkан.

Даг-Алтайда «Ирбизек» деп уругларның спорт школазының өөреникчизи Сергей Ютанов Улан-Удэ хоорайга болган ол улуг маргылдаага чүгле эки хүрешкен эвес, а харын чемпионаттың ажыдыышкыны болгаш. Ол 52 килограмм дензилиг мөгелериң аразынга хүрешкеш, 6 ужуражылгазының шуптузуп арыг ойнап алган, азы чамдык үеде ниитi сан 12:0 болуп. Сергейниң тиилелгези-биле төнүп турган. Түнней ужуражылгага чедир чангыс-даа мөге Ютановтан чангыс балл безин ойнап ап шыдаваан. Ынчангаш Сергей Ютанов чемпионаттың 52 килограммга тиилекчизи болбушаан, эң-не чараш, аваангыр-каңшагай хүрешкени дээш тускай шанналдың база эдилекчизи болган.

А. МАНЗЫРОВ, ССРЭ-ниң спорт мастери.

ИЮНЬ 1-ДЕН 3-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — В. Катаев — «Фиалка». Телешиң. 11.25— Чаа медээлер. 11.30 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 — Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы: «Чаш назын өмүзээзинден», «Өг-бүле», «Пионерлер чарыкы». 15.35 — Туристиг национал ансамблиниң концерти. 16.15 — «Константин Паустовский». Сактыышкыннар болгаш ужуражыышкыннар». 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15 — «ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниге ужуражыышкыннар». 17.45 — «Салют, пионерия!». 18.30 — Сонгулдаларга уткуштур. Улус депутаттарының тус чер Совединиң депутадының кандидады Дагестан АССР-ниң Дербент районунуң Ш. Алиев аттыг виноград өстүрер совхозтуң директору Н. Алиевтиң дугайында телеочерк. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00—«Плакат — үениң көрүнчүү». Документалдыг. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 19.30— «Элезинниг тейлерде узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30 — «Өцнуктериң арыннары». Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 22.15 — 22.55 — Күрүненин В. Неедла аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң (ЧССР) концерти. Ооң төнгенинин соонда — Бөгүн делегейде.

Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Уругларга аңчыгаштар дугайы». Ленинградтан дамчыдылга. 12.30 — «Хоойлу билир сен бе?». 13.05 — Француз дыл. (өөредилгениң 2-ги чылы). «Театр дугайында чугаалажыыл». 13.40— Уругларга фильм. «Эрги шивээниң хөлегелери». 3-кү, 4-кү сериялар. 14.50 — М. Луконининиң шүлүк чогаалдары. 15.25 — Чаа медээлер. 15.35— 18.15 — Чапсар. 18.15 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — Д. Торелли. УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Семизорова биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Лагунов оларның күүселдези-биле классиктиг дуэт. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.10 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Бистиң аалчыларывыс». Туркмен ССР-ниң профтехучилищелер ансамбльдериниң концерти.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Болдинонуң сорунзазы». Документалдыг телефильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.30 — 22.45 — «Соңгада чырык». Уран-чечен телефильм.

ИЮНЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кино аяш-чоруктарының клуву. 9.55 — Уругларга фильм. «Езулуг трубач турган». 11.00 — Чаа медээлер. 11.05 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Документалдыг телефильмнер программазы: «Терветтиң сүдү», «Кодан сооңдан», «Костя». 15.30— «Билир болгаш кылып бил». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.15 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Эрткен үүлдү катаптаары». Белоруссе ССР-ниң Уваровичиде ССРЭ-ниң улустуң башкызы О. С. Авраменконун дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп бөлүк дамчыдылгадан. 17.40 — «Орук эгезинде». Еврей камерлиг музыка театрының дугайында. 17.55 — «Чаагай хүн». Документалдыг телефильмнин баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгаараакчы Л. А. Вознесенский чорудар. Ооң төнгенинин соонда — концерт. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45 — 22.55 — «Фестивалдар... Конкурстар... Концерттер. Ооң төнгенинин соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Г. Свиридовтуң чогаалдарында пушкинчи аянар. 12.45 — Немец дыл. 13.15 — Ада-иелер, силерге. 13.45— Уругларга фильм. «Эрги шивээниң хөлегелери». 5-ки серия. 14.25 — «Игорь Моисеевтиң баледи». Концерт-фильм. 15.30 — Чаа медээлер. 15.40— 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телефильм.

МОСКВАДАН

18.25 — Бүгү-россия конкурузунуң лауреады Т. Вольская ойнаар (домра). («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Бзук биле Тюк». Мультфильм. (ЧССР). 20.15 — М. И. Царев А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, Ф. Тютчевтиң, А. Блоктуң, С. Есенининиң лириказын номчуур. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45 — 23.20 — «Өске-таланың кижизи». Уран-чечен фильм. «Омега-фильм». (Швеция).

ИЮНЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 10.05 — «Элезинниг тейлерде узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 11.20 — Чаа медээлер. 11.25 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Документалдыг телефильмнер программазы: «Даартагы хүнүң тараазы», «Чаъс чыл». 15.30 —Ленинчи комсомолдун хоочуну, Амурда-Комсомольск хоорайның баштайгы тулугжузу А. И. Зюзина-биле школачыларның ужуражылгазы. 16.15 — «Сылдысчыгаш болгаш куланчыгаш». Уругларга улам-чечен телефильмнин баштайгы көргүзүү. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — Т. Хренниковтуң ырыларын РСФСР-ниң улустуң артизи И. Кобзон күүседир. 17.45 — «Шыдыраа школазы». Түңнел ужуражыышкын.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Сонгукчуларның чагыглары — Советтер ажылының кол угланыышкыны».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кадыда — өг-бүле найыралдыг». Махачкаладан дамчыдылга. 19.30 — «Пилигмаш-82». Чурттар аразының делгелгезинден репортаж. 19.45 — «Элезинниг тейлерде узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Ырак болгаш чоок ыры». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов чорудар. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 23.00 — «Коломна». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Чүнү номчууру. 12.45 — Испан дыл. 13.15 — «Бистиң сад». 13.45 — «Өскелер аразында бодунуу, бодунуунун аразында өске». Уран-чечен фильм. 15.20 — Чаа медээлер. 15.30 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Делегей байдалының доңчулары». 18.40 — Чарлалдар. 18.45 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээниң шагы». «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Көргеш, сактып ал». Мультфильм. 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.05 — «Икс Мистер». Уран-чечен телефильм.

ТӨРЭЭН ЧЕРЛЕРИМ

Эрнемен ПАЛКИН

Аванга мен чедип чадап, тайып ужуп,
Ыглап, кый дээр—бичии шаамны
сактып кээр мен.
Авам ынчан бызааларын ойлатпышаан:
— Ыглава че, хереди көр, оглум! —
деп каар.
Караам чажын ол-ла дораан утту
каапкаш.
Хая-чалым баштарынче көре бээр мен.
Даглар ажыр кызыл хүн-даа хереп
келир.
Даңыр шөлдер шалың-биле чайнай
бээрлер.
Часкы ногаан шыктардыва кадарчылар
Чалгаан хөл дег арбын сүрүүн хай дей
бээрлер.
Оларны мен хары угда көрүптер дээш.
Олче ужар көңгүе белен болу бээр мен!..
Ам мен мында. Москвада лекция
дыңнап,
Аймак өөрүм аразында олуру мен.
Акыый берген профессор мынчаар
сургаар:
«Төрээн черни чүден артык
үнеленер!»...
Догеревпе сеткилге чоок, ээ-не эргим
Төрээн черни өттүр көрүп, сакты бээр
бис...
Кадарчының узун болгаш хоюг ырыы,
Кайы ырак Даг-Алтайым бодап кээр
мен.
Аңаа ыглап, аңаа хөглеп өзүп келдим,
А ооң күштү, ыры сөзүн тыпкан-даа
мен.
Төрээн ынак черим-биле хөөрежир
дээш,
Дөстүнмейн, сеткил хайыпп ужуптар
мен.

О. СУВАКПИТ очулдурган.

Аржан АДАРОВ

Шокар ээир дам-дум көстүр
Шолбан чаны, булут турлаа,
Меңги кыдыы чайлаглар ол
Мээң төрээн кавайым-дыр.

Сүүр-сүүр баштыг ак-көк
сыннар.
Чүрээм ында, чажыт-чаат
чок,
Ыржым, шыргай эзимнерде,
Ырым мөңге чаңгыланган.

С. САРЫГ-ООЛ очулдурган.

КЕЗЭЭДЕ УТТУНДУРБАС

Даг-Алтай хоорайга (ыңчаарда Ойрот-Тура деп адап турган) эр бооп өскен, караам ажыктан, эртемнин орууче дүгээн эргим черим кезээде уттундурбас. Чоок төрел, акыдунма алтай чонуң автономнуг облазы тургустуңганындан бээр 60 чыл оюнда аңаа чүректин ханызындан изин байырны чедирбишаан, чаа-чаа чедишкиннерни, чечектеднишкиннерни күзедим!

30 чылдар үезинде алтай чурту Тывага улуг дузаны чедирип, хөй-хөй кадрларны белеткеп берген.

1932 чылдан эгелээш, Ада-чүрттүң Улуг дайынының үезинге чедир, 100 ажыг тыва ооолдар, кыстар аңаа тускай эртемни чедип алганнар. Оларның иштинде зоотехниктер, мал эмчилери болгаш агрономнар Бичижик, Дорүймаа, Шагжы, Топтуг-оол, Базыр-ооолдар (3). Белчит, Шенгирбен, Эртине, Шөмбүл, Даваалан, Седип-оол, Биче-оол болгаш өскелер ам-даа ажылдап чоруурлар. Партия, совет, кедээ ажыл-агыйның удуртуур органнарынга эштер Долчанмаа, Норбу, Сонам, Коңгар, Салчак, Биче-оол болгаш өскелер-даа хөй-хөй чыл ажылдап келгеннер. Ам бистиң аравыста чок эштери: Тадар-оол, Доржкулдай, Түргеноол, Чанзан-оол, Даваа, Бюрбю, Оңчаттан, Оңгаа, Айдыноол, Базыр-оол, Чымба, Чадамба, Санчат, Сайын-Хөө оларны адап кагза чогуур, олар дыка кызымак ажылдап чорааннар.

Тускай догуннаан аныяк Тыва Арат Республиканың кедээ ажыл-агыйын сайзырадырынга Алтайга белеткээн тускай эртемнилер ол үезинде улуг рольду ойнаан.

Бистер Даг-Алтайга өөренип тургаш, чүгле тускай эртем чедип алган эвес, харын культурлуг амыдыралдың янзы-бүрү бүгү дээжилерин база чедип алган бис. Күш-культуралап, танцылап, ырлап, орустан билир келдивис. Республиканга ол үеде бооп турган футбол, волейбол, хаак, чадаг чарыш, коньки маргылдааларынга ойротчулар идепкейлиг киржип, тывага оон сайзыралынга үлүг-хуулар киирип турдулар. Хоккейлээринге, трамплин халыырынга, конькилээринге болгаш өске-даа янзы-бүрү оюннарны аңаа өөренип алган келдивис. Бо бүгү чүүлдерниң баазалары, дериг-херекселдери биске ол черге бүрүн турган.

Ынчаарда бистерге ханы билиглерни бээр дээш кызымак ажылдап турган башкыларывыс Алтайчинов, Апок, Голубева, Вилисова, Никифоров, Черныш, Бедреев, Кучук, Щербаков, Смирнов, Енчинов болгаш өскелерни-даа утпайн чоруур бис.

Бисти чылыы-биле хүлээп алган, эртем-билигге өөреткен Даг-Алтай хоорай, ооң хөглүг-омак чону, Алтайның чараш бойдузу биске кезээ моңгедо уттундурбас.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады, Тыва АССР-ниң алдарлыг мал эмчизи.

Аагаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар, чамдык черлерге биче чаар. Хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 20—25, Кызылга 22—24 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮНЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оюнуң эгезинде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оң ийи ай» 9.30, «Көк ранецтиг уруг» 11.00, 12.30, 15.00, «Айсбергтер аразында олум» 16.30, 18.20, (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалыы назының байырлалдары» 15.00, «Шляпа» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Керамзит-сай заводунга суугу одакчыларының дузалакчылары, технологтуг дериг-херекселдер слесарьлары, эзлегчер мастерлери дүргеп хереглеттинип турар.

Эвээш кижилиг өг-бүделер чүрттаар общежитие бар.

Айтырыгны керамзит-сай заводуның баштаар черинге салыр.

Заводка № 2 автобус-биле «Тудуг кезектери» комбинаттың доктаар черинге чедир чоруур.

«Тыва кедээ тудуг» трестиң аппарадынга инженер-диспетчер болгаш күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң улуг инженери хереглеттинип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Завод кудумчузунуң № 24 бажың. Телефон №№ 2-13-86, 2-49-23.

ЧАЗАЛГА

№ 126 «Шыныың» үшкү арныында «Артык сеткил ара дүжер» деп эгелиг материалдың иштинде «Хову-Аксы суур» деп сестү «Ак-Довурак хоорай», «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизин — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кылдыр эде номчуур.

Эрткен чазыг дээш редакция номчукчуларның мурнуга бурузуун мицинип тур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы бодунга болгаш өске-даа техниктиг дээди өөредилге черлериниге киреринң күзээн кижилерни курстарга өөренип болуруң чарлап турар.

Курстарга өөредилге июль айда эгелээр болгаш кичээл неделяда алды катап, эртенгиниң 9 шактан эгелээр.

Районнардан келген үндезин национал кижилерни общежитиеге чурттадыр.

Филиалдың директорунуң адынга билдириишкин киирген болгаш өөредилге дээш төлээн квитанция көргускеннерни курстарга киирип алыр.

Өөредилге дээш төлээр 16 рубльди почта дамчыштыр 14107 счётче шилчидер.

Июнь 30-ниң 16 шакта дыңнакчыларның хуралы болур.

ФИЛИАЛДЫҢ адрези: Кызыл хоорайның Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, 214-кү өрөөл; белеткел куретары—9 шактан 15 шакка чедир, суббота хүнүнде —9-тан 13 шакка чедир.

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөренирлерин хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшериниң —2 чыл 6 ай, сестраның — 1 чыл 10 ай.

Билдириишкинин августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээшнер орус дылга (чогаад азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тулар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар документилер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286), 3х4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезининң составының болгаш ада-иезининң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга кирер санаар хуусаазы —августуң 22—24 хүнү.

Училищеге кирер санаттырганнар ниити негелде-биле стипендияны алыр. Чугула хереглээннер ниити чуртталга чери-биле хандыртынар болгаш курхандырылгага турар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажың: медицина училищези, телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилдерге 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

Киреринiң шылгалдаларын 1982 чылдың июнь 2-ден 11-ге чедир дараазында эртемнерге чорудар:

«Математика» тускай эртемге:—математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литературага»— орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга»— орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология» тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкинни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап-ла кошкаш чорудар: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№286 майык), ажылдап тургаш чериңден характеристика, билдириишкин болгаш 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чуруук.

Документилерни чорудар адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажың, пединститут, бот-өөредилге салбыры.

Телефон №№ 2-20-36.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалың секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий»ов амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура «илдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетчүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 999.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00444

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 129 (11927) | 1982 чылдың июнь 2, среда | 1925 чыладан үнедевилеттингеп | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң дарталаашкыны-биле май 31-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

Хүн чурумунуң бирги айтырыгының талазы-биле —СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин бодандырар талазы-биле улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында ол хуралга **Л. И. Брежнев** чүве чугаалаан.

Пленумнуң хүлээп алганы Аъш-чем программазы көдээ ажыл-агыйны болгаш ону хандырар бүгү адырларны чаңгыс аай бүдүн чүүл кылдыр холбаштырып турар деп, ол чугаалаан. Бедик шынарлыг чем продуктулары-биле совет кижилерин үзүктелиишкин чок, доктаамал хандырар сорулга бистин мурнувуста салдынган. Ол сорулгаларны чедип алырынче хөй акша-хөрөнгилерни, хөй муң күш-ажылчы коллективтерни, ажыл-агыйларның, эртемденнерниң, өске-даа специалистерниң күжүн мөөнеп турар.

Партияның Төп Комитединиң Пленумунга онза кичээнгейин коммунистерниң, партия организацияларының сорулгаларынче угландырганы билдингир. Ынчалзажок шиитпелдәп хөгжүдеринин экономиктиг стратегиязы совет политиктиг системаның бүгү звеноларының киржилгезин көрүп турары билдингир. Оларның аразында бирги черде күүне, оон организацияны, бүс хамыктың мурнунда Советтер турар болбайн аан. Партияның телевилээн программазын боттандырар ажылдың кончуг улуг үлүг-хуузу оларга опаажыр деп хөөредиг чокка чугаалаан болур.

Ол харын дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Чогум-на харын Советтер Конституциязы дүүштүр девискээр болгаш адырлар аайы-биле эргелеп башкарарының чаңгыс аай болуруп боттандырып турар болгай. Өске талазында, Советтер бүдүрүлгени хөгжүдүндаа, кижилерни хандырарының шынарын бедидерин-даа харылаан турар. Бистиң социалистиг шиитилеливис улам бышкан болган тудум-на, ол бүгү айтырыглар улам-на комплекстиг шиитпирлеттингеп турар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарының кол звенозу. Пленумга демдеглээни шыкаш, агроүлетпүр каттыжышкынарының чөвүлелдери болуу ёзугаар. Оларны районнар, областтар, крайлар Советтериниң болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң сессияларында тургузар. Улус депутаттарының Советтери ол организацияның ажылын хүн бүрү башкарар болгаш контрольдаар апаар. А ол чүл дээрге, бүгү чаланыларның Советтериниң харысалгазы дыка немей өзер, оларның мурнунга турар сорулгалар калбарар дээни олдур. Оон-биле холбаштыр совет организацияның компетенциязының, оларның бүрүн эргелериниң дугайында хоойлужудулгага чамдык өскертилгелерни киирериве, ол хоойлужудулганы бөгүнгү хүнүүн хереглелдери-биле дүүштүр чорударывыс эргежок чугула.

Ам Советтериниң күжениишкиннери угланган турар ужурлуг кол чүве —көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери немей өстүрерин хандырары, планныг онаалдаларны күүседир талазы-биле колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң ажылының деннелин бедидери-дир. Агроүлетпүр комплекизиниң бүдүрүлгелерин тударын болгаш ажыглалга өй-шаанда киирерин контрольдаары эң шынгыы кичээнгейни негеп турар. Чугула болгаш улуг ажыктыг ажыл-херек—хүүда дузалал ажыл-агыйларын, сад ажылдыг коллективтерни, заводтарның болгаш фабрикаларның дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдеринге дузалаары.

Советтер болза, бүдүрүкчүлүг эвес кандыг-даа чидиргилерге—көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин, чемнигидилгелерин төтчеглеп, баазаларынга алдынган продукцияны баксырадыр чоруктарга быжыг моондакты тургузар хүлээлгелиг. Тараны болгаш погааларны ажаан алырының, сөөртүүнүң болгаш сайзырады ажылдаарының үезинде чогуур камгалалды хандырары —дүжүткө барык 20 хуу немелдеге дең. Маңаа база Советтер, оларның доктаамал комиссиялары, депутат постулары, улусчу контролёрлар, бистиң хөй-ниитивис кончуг хөй түүлдерни кылыр ужурлуг.

Бүдүрүүшкүнүң болгаш социал хөгжүдениң аразында үзүктелиишкинни болдурбазы бөгүн кажангызындан-даа артык чугула. Көдээни чаарты тургузарының, аңаа чурттарга бажыңнарын, оруктарны, школаларны, эмнелгелерни, уруглар садтарын, магазиннерни тударының ажаок улуг программазын төлевилеп алган бис. Ону боттандырарының херээжээ чер-чер Советтери бирги чергенин ролдуг болуруп бүзүредип турганының херээ чок боор. Оларның ажылының ажыктыының кол көргүзүү — көдээ ажыл-агый күш-ажылының ажыктыын өстүрери болур ужурлуг кылдыр бодаар мен.

Аъш-чем программазын күүседирининг чарылбас кезээ көдээ ажыл-агый кадрларының, көдээге оларны быжыглаар дугайында специалистериниң ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугаймында сагыш салыры болур. Партия Төп Комитединиң үлүлээп алган шиитпирлери бистиң экономикавыстың аграр секторунга ак сеткилдиг ажылга материалдыг идиг бээринин ужур-дузазын бедидип турар. Оон-биле кады эки ажылдакчыларны мораль талазы-биле мактап шаңнаарының улам өзүп орар ужур-дузазын база үпшйн турар бис. Ол сорулга-биле «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты доктаадын тургузарының дугайында Чарлыкты бадылаарып саналдан тур. Бүдүрүүшкүнүү хөгжүдеринге улуг салыышкыны дээш ону колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа организацияларының көдээ ажыл-агыйга 20 чылдан эвээш эвес ажылдаан ажылдакчыларынга тыпсыр.

Чарыш мурнакчыларының дүржүлгазы, совет кижилерниң инициативазы, шиитилелдиң эрге-ажыктарының, шиитилел ынчүзүнүң дугайында оларның шынгыы сагыш салыышкыны—ол бистиң аажок улуг чаалап алыышкыывыстыр. Оларны хөгжүдеринин чугула негелдээн колхоз демократиязының принциптерин, колхозтарның уставтарын сагыыры, совхозтарның болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң күш-ажылчы коллективтерин идепкейин бедидери, бүдүреринин болгаш хереглээнин өзулуг социалистиг культуразынга ажылчы чоннарны кижизидери болур. Ол участоктарның түс бүрүзүнге Советтерниң ролю, коммунистиг тургузуушкуның ниити херээнге оларның салыышкыны улам көскү болур ужурлуг деп, Л. И. Брежнев түннелиниде онзалап демдеглээн.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын хуралдың киржикчилери чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан.

Хүлээп алдынган доктаалда СЭКП ТК-ның май Пленумунун шиитпирлерин бүрүн долузу-биле түүлдүзүнүн, оларны чайгылып чок күүседир кылдыр хүлээп албышаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш оларга отчёттуг органнарның кол сорулгаларының бирээзи 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазый боттандырары, чем продуктулары-биле болгаш көдээ ажыл-агый чигээн-биле чурттуу туруштуг хандырар, чоннуң амыдырал деннелин улам ынай бедидер сорулга-биле агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының пропорциялыг болгаш баланслыштыкан хөгжүдеэин хандырар талазы-биле хемчеглерни амыдыралга хажык чок боттандырын чорудары болур деп онзалап демдеглээн.

Соведтер Союзу, будүрүкчүлүг эвес кандыг-даа чидиргилерге—көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин, чемнигидилгелерин төтчеглеп, баазаларынга алдынган продукцияны бүдүрүлгезининг ажыктыын бедидер болгаш продукцияның шынарын экижидер, колхозтарны, совхозтарның, өске-даа будүрүлгелерниң болгаш организацияларның социалистиг чарыжын улам калбак пеитередир талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге улус депутаттарының чер-чер Советтериниң идепкейлиг киржилгезин хандырар; Аъш-чем программазын боттандырары-биле холбаалыг айтырыгларны херек кырында шиитпирлээринге улус депутаттарының Советтериниң эки дүржүлгазын калбак пеитередир.

СЭКП ТК-ның май Пленумунун шиитпирлериниг холбаштыр салдынып турар сорулгаларны сессияларында чугаалажырын, агроүлетпүр каттыжышкынарының чөвүлелдерин тургузарын, оларның ажылын калбартын чорударынга идиг бээрин, чогуур каттыжышкыннар чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын башкарарын болгаш контрольдаарын автономнуг республикаларның Дээди Советтериниг, улус депутаттарының чогуур чер-чер Советтериниг сүмелээн.

Көдээ ажыл-агыйның будүрүнген продукциязының кадагалалынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүр, кадагалаар болгаш сайзырадыр ажылдаар, оларны хереглекчиниг чедирер талазы-биле белеткелдер, транспорт, садыг болгаш өске-даа организацияларның үзүктел чок ажылдаарынга хамаарышкан айтырыгларны үргүлүү хайгааралга тургузарын, чаа черлерни көдээ ажыл-агый эргилдезиниг киирер хемчеглерни алырын чер ажыглалының болгаш суг ажыгладының дугайында хоойлужудулгаларны сагыырынга контрольдуу күштелдирин улус депутаттарының Советтериниг, оларның күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнарынга саналдаан.

Советтер сессияларынга, оларның күүсекчи комитеттериниң болгаш доктаамал комиссияларының хуралдарынга агроүлетпүр комплекстериниң болгаш оларның адырларының хөгжүдезининг, Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле хемчеглериниң боттанышкынының, колхозтарның база күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-херектерин утлап баштаарының демократтыг үндезиниериниң күүселдезиниң айтырыгларын үргүлүү чугаалажып көөрү, доктаамал комиссияларның, депутаттар болүктериниң болгаш постуларының Советтериниң шиитпирлерин күүседирин контрольдаарынга киржирин идепкейжидери, Аъш-чем программазын чугаалажып көөрүнге, планнарны болгаш социалистиг үлээлгелерни күүседириге, кампаланга корум-чурумун болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын таарымчалыг ажыглаарынга депутаттарның болгаш совет активтериниң эгелекчи саналдарын бедидип, деткиринин эргежок чугулазы айыттынган.

Үлетпүр будүрүлге черлериниң дузалал ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш хамаатыларның болгаш сад-огород эштежилгелериниң хууда дузалал ажыл-агыйларынга көдээ ажыл-агый продукциязын будүрерини ковүдедир талазы-биле, дузалал ажыл-агыйларын улам долдур ажыглаазынга колхозтарның, совхозтарның, хереглекчилер кооперациязының болгаш өскедаа организацияларның соңуургалын улгаттырар талазы-биле ажылче улус депутаттарының чер-чер Советтериниң кичээнгейин угландырган.

Көдээниң социал чаартылгазының талазы-биле хемчеглер Аъш-чем программазын боттандырыы чорударының тудуп кезээ болуруп барымдаалааш, улус депутаттарының Советтери көдээ ишчилерниң амыдырал байдалын экижидерииге, көдээге кадрларны быжыглаарынга улам улуг күштү салып, чуртталга, орук, коммунал болгаш социал-культура тургузуушкунуүң планнарының улам долу, эки шынарлыг күүсеттинерин, ол сорулгаларга тускайлаан акша-хөреңгинин долузу-биле ажыглаарын чедип алыр, көдээ чурттакчылыг черлерге кооперативтиг болгаш хууда чуртталга тудуун калбартып чорудар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму улус депутаттарының Советтериниң көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа айтырыгларын удуртур талазы-биле бүрүн эргелеринің дугайында ССРЭ-ниң хоойлужудулга актыларынга чогуур өскертилгелерни киирген.

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугаймында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы хүлээп алдынган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунун шиитпирлериниге холбаштыр салдынып турар сорулгаларны сессияларында чугаалажырын, агроүлетпүр каттыжышкынарының чөвүлелдерин тургузарын, оларның ажылын калбартын чорударынга идиг бээрин, чогуур каттыжышкыннар чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын башкарарын болгаш контрольдаарын автономнуг республикаларның Дээди Советтериниг, улус депутаттарының чогуур чер-чер Советтериниг сүмелээн.

Көдээ ажыл-агыйның будүрүнген продукциязының кадагалалынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүр, кадагалаар болгаш сайзырадыр ажылдаар, оларны хереглекчиниг чедирер талазы-биле белеткел, транспорт, садыг болгаш өске-даа организацияларның үзүктел чок ажылдаарынга хамаарышкан айтырыгларны үргүлүү хайгааралга тургузарын, чаа черлерни көдээ ажыл-агый эргилдезиниг киирер хемчеглерни алырын чер ажыглалының болгаш суг ажыгладының дугайында хоойлужудулгаларны сагыырынга контрольдуу күштелдирин улус депутаттарының Советтериниг, оларның күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнарынга саналдаан.

Советтер сессияларынга, оларның күүсекчи комитеттериниң болгаш доктаамал комиссияларының хуралдарынга агроүлетпүр комплекстериниң болгаш оларның адырларының хөгжүдезининг, Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле хемчеглериниң боттанышкынының, колхозтарның база күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-херектерин утлап баштаарының демократтыг үндезиниериниң күүселдезиниң айтырыгларын үргүлүү чугаалажып көөрү, доктаамал комиссияларның, депутаттар болүктериниң болгаш постуларының Советтериниң шиитпирлерин күүседириге, кампаланга корум-чурумун болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын таарымчалыг ажыглаарынга депутаттарның болгаш совет активтериниң эгелекчи саналдарын бедидип, деткиринин эргежок чугулазы айыттынган.

Үлетпүр будүрүлге черлериниң дузалал ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш хамаатыларның болгаш сад-огород эштежилгелериниң хууда дузалал ажыл-агыйларынга көдээ ажыл-агый продукциязын будүрерини ковүдедир талазы-биле, дузалал ажыл-агыйларын улам долдур ажыглаазынга колхозтарның, совхозтарның, хереглекчилер кооперациязының болгаш өскедаа организацияларның соңуургалын улгаттырар талазы-биле ажылче улус депутаттарының чер-чер Советтериниң кичээнгейин угландырган.

Көдээниң социал чаартылгазының талазы-биле хемчеглер Аъш-чем программазын боттандырыы чорударының тудуп кезээ болуруп барымдаалааш, улус депутаттарының Советтери көдээ ишчилерниң амыдырал байдалын экижидерииге, көдээге кадрларны быжыглаарынга улам улуг күштү салып, чуртталга, орук, коммунал болгаш социал-культура тургузуушкунуүң планнарының улам долу, эки шынарлыг күүсеттинерин, ол сорулгаларга тускайлаан акша-хөреңгинин долузу-биле ажыглаарын чедип алыр, көдээ чурттакчылыг черлерге кооперативтиг болгаш хууда чуртталга тудуун калбартып чорудар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезининг талазы-биле Советтериниң ажылы сайзырангайжып турар. ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының найыралын болгаш аңы-дынма ёзузунуң кады ажылдажылгазын, социалистиг демократияның артык күштүүн пропагандалаарынче, ленинчи национал политиканың амыдыралга боттанышкынарын, чурттуң болгаш бүгү совет республикаларның чедиишкиннерин көргүзеринче улус кичээнгейни салып турар.

Санал-онал солчушкуннарының түңелиин **Л. И. Брежнев** кылган.

Бистиң хөй национадлардыг күрүневистиң юбилейин ажыл-агый тургузуушкунуүнга, совет кижилериниң чаагай чоруун болгаш культуразын кодүреринге херек кырында чедиишкиннер-биле ужуражыр деп турарывысты кончуг шын деп бодаар мен, эштер. Бистиң Ленин ынчаар өөредип чораан. Ол, социалистиг интернационализм дээрге, чаа ниитилелдиң күжүнүң үнер дөзү, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге миллион-миллион ажылчы чоннарны сыры каттыштырарының чеңсээ-дир деп көрүп турган.

«Бодунуң аңгы талазы-биле бүдүжү интернационалчы боон турар Совет эрге-чагырга боду-ла Совет республикаларның ажылчы массаларын чаңгыс социалистиг өг-бүлеге каттыжарынче албадап турарын» ССРЭ-ни тургузар дугайында 60 чыл мурнунда хүлээп алган Декларацияда демдеглээн. Социалистиг нацияларны сырый каттыштырып, чоокшуладырына совет системада кайы хире улуг аргалар барын бөгүн дыңнаан түүлдеривис база катап көргүзүп турар-дыр. Бышкан социализмниң Конституциязы Советтерниң ажылын олче угландырарынга улам-на улуг делгемнерни ажыдып берип турар-дыр.

Чогум-на оон ужурундан Литваның болгаш Таджикистанның Дээди Советтериниң ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш ам болуур соңгулдаларга уткуштур ажылчы чоннарның патриоттуг кижизидилгезининг талазы-биле, коллектив бүрүзүнге, кижилериң хүн бүрү ажылынга болгаш амыдыралынга-даа интернационализмниң принциптерин боттандырар талазы-биле дуржугазы ынчангаш түүлдүгээнүүшкүнү ап турар-дыр.

Бүгү националдарның ажылчы чоннарының аңы-дынма ёзузунуң чаңгыс эптиг болур чоруу аңаа-ла чедип алдынмас. Ону быжыглап, хөгжүдер төлээде, улуг болгаш кызымаккай ажылдарны кылыр ужурлуг. Чеченчидин чугаалаар болза, бистиң улустарывыстың амыдыралчы найыралының одаан доктаамал, хумагалалдыг кыысыр ужурлуг. Ындыг найырал хамыктың мурнунда боттуг ажылхеректер-биле, нация бүрүзүнүң бүгү улустуң эрге-ажыктары дээш сагыш салыышкыннары-биле, бүгү улустуң нация бүрүзүнүң бүгү талалыг чечекгелиишкининиң дугайында сагыш салыышкыныбиле илереттинген турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алдынган доктаалыында Литва ССР-ниң болгаш Таджик ССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарынга планныг даалгаларны болгаш ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседириниче, совет республикаларның, нациэал-биле ССРЭниң-даа чедиишкиннерин бүзүредип көргүзеринче, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени бүгү хемчеглбиле экижидип, чурттун бүгү нацияларының болгаш биче улустарының аңы-дынма найыралын база кады ажылдажылгазын калбартырынче, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринде бар четпестерни чайладырынче улус депутаттарының чер-чер Советтерниң кичээнгейин угландырарын сүмелээн.

Оон соонда Президиумнуң хуралынга республиканың улус депутаттарының Советтериниң ажылчы чоннарны «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары-биле холбашкан РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң практиказының дугайында информацияны көргеп. Ол медаль-биле шаңнаарының практиказын сайзырангайжыдарының немелде хемчеглерин алырын РСФСРниң Дээди Совединиң Президиумунга ол айтырыг талазыбиле хүлээп алган доктаалда сүмелеп турар.

Президиум хуралынга күрүне ужур-дузалыг өске-даа айтырыгларны база көргеп.

Хүн айтырыгларын чугаалажып көөрүнге СЭКП ТКның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, Г. В. Романов, В. В. Щербицкий, СЭКП ТКның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Даргазының орадакчылары**, секретары болгаш Президиум кежигүннери, ССРЭ-ниң элээн кат министерстволарының, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарының удуртукчулары киришкеннер.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң Ле Зуан-биле үжуражылгазы

Совет Эвилелинде дыштанып турар Вьетнамның Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш Ле Зуанбиле СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ужуражылгазы май 31-де Кремльге болуп эрткен.

Беседа үезинде эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң иштики политиказының кол айтырыгларының, партияның Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле хемчеглерни чугаалашкан СЭКП ТК-ның май Пленумунун дугайын дыңнаткан.

ВКП-ниң V съездизиниң соонда Вьетнам Социалистиг Республикада байдалды, съездиниң шиитпирлерин социалистиг тургузуушкунуүн бүгү участоктарынга амыдыралга боттандырар дээш ВСР-ниң ажылчы чоннарының демиселиниң дугайын эш Ле Зуан чугаалаан. Гегемонизмниң, экспансионизминиң болгаш империализмниң соксаал чок хоралакчы үүлгедиглери турзадаа, вьетнам улус боттарының революстуг чаалап алышкынарын быжыглаар-биле камгалап турар.

Совет-вьетнам кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдери болгаш ханыладырыбиле холбашкан чамдык айтырыглары Л. И. Брежнев биле Ле Зуан чугаалашкан. Мурнунда чедип алдынган дугуржулгалар чедиишкининиг күүсеттинин турарынга хамаарыштыр кайы кайызынга сеткил ханыышкының олар илергейлээнинер. Оон-биле кады ийи чурттарның улус ажыл-агый планнарын улам сырый аайлап таарыштырарының, экономиктиг кады ажылдажылганың ажыктының бедидерининң, ол чугула ажылга күрлавырларны улам долу ажыглаарының чогумчалыг болуруи демдеглээн.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизиниң ажылын болгаш оон түңнелдерин совет коммунистер бедии-биле үнелеп турарын эш Л. И. Брежнев демдеглээн. ВКП ТК-ның Чингине секретарынга катап соңгутканыбиле эш Ле Зуанга ол чүректин ханызындан байыр чедирген болгаш съездиниң айыткан оруктарынга чедиишкинерлиг болурун вьетнам коммунистерге, бүгү вьетнам улуска күүлээн.

Совет Эвилели-биле сырый каттыжыышкынны быжыглазары болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдери Вьетнамның даштыкы политиказының эң кол чүүлү деп вьетнам улус санап турар, ол дугайны ВКП-ниң V съездизиниң шиитпирлериде дорту-биле чугаалаан деп, эш Ле Зуан демдеглээн. Улуг деткимче болгаш дузаны көргүзүп турары дээш СЭКПге, Совет Эвилелиниң чазаанга болгаш улустарынга чүректин ханызындан өөрүп четтириишкинни ол илергейлээн.

Беседа үезинде делегей байдалының чамдык айтырыгларын көргеп. Совет болгаш вьетнам улустар тайбыныл, улустарның хамаарышпас чоруунун болгаш социал депшилгезининг талазында бижыы-биле турарын, ССРЭ биле ВСР-ниң бүгү чурттар-биле чаагай кожа-хелбээ догуиналшкынче, бот-боттарынга ажыктыг улустар аразының кады ажылдажылгазын хөгжүдеринче чүткүлдүүн эш Брежнев болгаш Ле Зуан илергейлээн. Империализмниң болгаш реакцияның политиказын, чепсеглениишкинни -эдлере будүреринин политиказын, чөрүлдээдиг байдалдарны өөскүдер чорукту, делегейде политиктиг байдалды нарыядадыр чорукту Совет Эвилелинде болгаш Вьетнамда шиитпирлин-биле бүрүү шаап турар.

Империалистиг белүктерниң болгаш оларның-биле бөлүглешкен күштерниң хөделиишкиннериниң тургусканы дүшкүүрлүг байдал мурнуку хевээр артпышаан турар. Мурнуу-чөөн Азияда байдалче опза кичээнгейни салганнар. Ол девискээрде маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажымышкыннар аргазы-биле тавышыр шиитпирлээринче үглаган Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучиянын кужениишкиннерин бүрүн деткип турарын совет тала илергейлээн. Мурнуу-чөөн Азияны дүрген-не доктаамал быжыг тайбынның зоназы болдурарын Совет Эвилелиниң нүзеп турарын Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол чорук чүгле ук девискээрниң улустарының эвес, харын бүгү-ниитя тайбынның эрге-ажыынга дүгжүр ийик.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргени 80 чылдарда Тайбынның программазының, делегей байдалын чогумчударынче, дайын айылын чайладырынче, чепсеглениишкинин эдлере будүрериниң политиказын, делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринче угланган Совет Эвилелиниң лашкыны политиктиг базымнарының ужур-дузазын Ле Зуан бедии-биле үнелеэн. Моон-биле холбаштыр Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чугаазынга айыткан чугула саналдарын деткип турарының дугайын ол медеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ле Зуан оларның ужуражылгазы чүректин ханызындан болгаш бодалдарының бүрүн чаңгыс аайының байдалынга эрткен.

Ужуражылгага СЭКП ТКның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Эш Л. И. Брежневке Вьетнамның дээди шаңналын тывысканы

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чингине секретары Ле Зуан май 31-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке Вьетнам Социалистиг Республиканың дээди шаңналын — Хо Ши Мин орденин бирги чергезин болгаш ВСР-ниң Күш-ажыл Маадырының медалын тывыскан.

Залга эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков олар турганнар.

Эштер Ле Зуан биле Л. И. Брежнев сөс солчуп, чүве чугаалааннар.

Эш ЛЕ ЗУАННЫҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Хүндүлүг совет эштер!

Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Вьетнам Социалистиг Республиканың Күрүне Чөвүлели вьетнам улустуң күзел-чүткүлүн күүсетпишаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке аажок улуг ачы-хавыназы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 75 хар харлааны-биле холбаштыр Хо Ши Мин орден-биле шаңнавышаан, Вьетнамның Күш-ажыл Маадыры атты тыпсыр деп шиитпирни хүлээп алган.

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

ВКП ТК-ның, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң, Национал Хуралының болгаш чазаанның даалгазын күүседип, Силерге ол бедик шаңналдарны тыпсыр улуг ат-алдар меңээ онаашкан-дыр. Ол улуг болуушкун-биле Силерге бодумнуң хуумдан база изиг байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер.

Вьетнам улус Силерниң чартык түс чыл ажыг үениң дургузунда идепкейлиг болгаш үре-түнелдиг революстуг ажыл-чорудулгаларны эки билир болгаш бедии-биле үнелеп турар. Ажылчындан, бөдүүн коммунистен Силер Коммунистиг партияның, Совет күрүнеиниң шылгарангай удуртукчузу кылдыр өскен силер. Силерниң амыдыралнар бергелер болгаш шылгалдаларбиле долдунган фашизм-биле дайындан болгаш дайын соондагы чылдардан, улуг совет улустуң Төрээн чуртун камгалаарынга болгаш тайбын тургузуушкунга кайгамчык мадырлыг чоруктарындан чардынмас. Силерниң барык 20 чыл баштап турарынар Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улус сайзырангай социализмни чедиишкининг тургускан, коммунизмче орукту уламчылап бар чоруур. Совет Эвилели амгы үеде эң-не күчүлүг күрүне, революстуг күштериниң идегелдиг чеденгижи, тайбының быжыг быразы апарган. Силер боттарынарны соксаал чок чогаадыкчы ажыл-чорудулганар-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле кады амгы үе-чадада марксизм-ленинизмни хөгжүктеп болгаш байыткан силер.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы, Силер, эргим Леонид Ильич, пролетаржы интернационализмниң тугун бедик туткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле кады бистиң үениң революстуг күштериниң быжыглаарының болгаш сырый каттыштырарының херээнге улуг салыышкынны киирип, бистиң партиларывыстың болгаш улустарывыстың акы-дуңма кады ажылдажылгазының төөгүзүнге чаа алдарлыг ярыниың эгезин салган силер. Силериң адынар Вьетнам улуска чоок болгаш эргим.

Эргим Леонид Ильич!

Силерге быжыг кадыкшылды, аас-кежиктү, хөй чылдарда чурттаарынарны болгаш Силериниң улуг албан-дужаалынарга чаа-чаа чедиишкинерни күзээрин менээ чөпшээреп көрүнер.

Акы-дуңма совет улуска СЭКП-ниң XXVI съездизинин, партия ТК-ның оон соондагы Пленумнарының, оон иштинде СЭКП ТК-ның чоокта чаа болган май Пленумунун шиитпирлерин чедиишкинниг күүседирин, аларлыг Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустугланының 60 чылынга тураскаадып, шылгарангай чедиишкиннерлиг болуруи бо таварылганы ажыглап база күзээрин чөпшээреп көрүнер.

Бистиң чурттарывыстың эрге-ажыктарында, бүгү делегейге тайбынның, национал хамаарышпас чоруктуң, демократияның болгаш социализмниң херээ дээш, марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң тиилелгээн дээш Вьетнам биле Совет Эвилелиниң арагазында акы-дуңма эң-сеткил каттыштырылгазы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга мөнгеде хөгжүп база быжыгып турзун.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Ле Зуан!

Эштер!

Акы-дуңма Вьетнамның бедик шаңналы дээш, эш Ле Зуанның маңаа чугаалаан чылыг сестери дээш үүректин ханызындан өөрүп четтирдим. Бистиң ленинчи партиявыстың, бистиң Совет күрүневистиң политиказын, бедии-биле үнелеп турары ол деп ол бүгүнү хүлээп ап тур мен.

Совет болгаш вьетнам улустарның найыралының дугайында, совет болгаш вьетнам коммунистериниң кады ажылдажылгазының дугайында хөлеле чылыг сестерин чугаалап болур. Бистиң найыралывыс, бистиң кады ажылдажылгавыс чылдан чылче улам сырый, быжыг болгаш ажыктыг болуп бар чыдар.

Бистиң күзелдеривистиң болгаш сорулгаларывыстың ханы болгаш ылаш медерел билген төрелдешкээ оон үндезини болган. В. И. Ленинниң революстуг ажыл-херээнин болгаш вьетнам революциязының тарылзаазын президент Хо Ши Мин эки көргүскен. Россияга Улуг Октябрь болгаш Вьет-

(Уланчызы 2-ги арыпда).

Эш Л. И. Брежневке Вьетнамның дээди шаңналын тывысканы

(Төнчүзу. Эгези 1-ги арында).

намга Тиилелгелиг август — төөгүнүң чаңгыс-ла ол дүрүм ёзугаар болур чорудуунуң илереп-дир.

Улустарга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбынны берип турар төөгүнүң кол агымының оруу-биле бистин харылзааларывыс хөгжүп турар.

Ол дүүн, вьетнам улустуң агрессорларга удур демиселинге совет-вьетнам кады ажылдажылга идепкейлиг бараан болуп турда, а ындыг болганда улустарның хосталга дээш демиселиннин ниити эрге-ажыктарынга база бараан болуп турда, ындыг турган.

Ол бөгүн база, кажан вьетнам улус социалистиг тургузуушкунуун айтырыгларын **шиитпирлээрвиче күжениишкиниерни** мөөнеп турда, бис аңаа чогуур дузаламчыны көргүзүп турарывыс бо үеде база ындыг болуп турар.

Ол даарта база, кажан бистин чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кады ажылдажылгазы чаа-чаа чедиишкиннерни, чаа-чаа бедиктерни чедип алган турда, база ындыг болуруун билир бис.

Совет-вьетнам кады ажылдажылга дугайында биске удур кижилер янзы-бүрү чүүлдерни чылчуруп турарлар. Кады ажылдажылганың ёзулуг утказын билип алыры ындыгла берге эвес болдур ийин. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш Вьетнамның Компартиязының V съездизиниң шиитпирлерни кичээнгейлиг номчуурга-ла четчир.

Бистин партияларывыстың, бистин ийи чурттарывыстың боттандырары дээш ажылдап турары тайбын тургузуушкунунук, социал депшилгениң улуг планнары ол шиитпирлерде илдеңи-биле көстүп турар. Бистиң планнарывыста акыдунма социализм чурттарыбиле кады ажылдажылганың эзлеп турар туружунуң дугайын база ында чугаалап турар.

Ол документилерде бүгү делегейге, Азия дээш, Мурнуу-Чөөн Азияга быжыг тайбын дээш Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның шиитпирлиг демиселинин дугайында база тодаргай чугаалап турар.

Бистин ийи чурттарывыс — делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, күрүнелериниң аразында харылзаалары экижидер база боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш чугаалажышкынының шиитпирлиг талалакчылары, быжыг болгаш чөптүг тайбынның талалакчыларыдыр.

Шериг белеткелдерин чажырыш-чаар дээш эвес, а ийи талага ажыктыг тодаргай дуглуржулгаларны чедип алыр сорулгалыг база шериг чөрүлдээлериниң үнүп кээп болур айыылын базырып турар чугаалажышкынынар дээш туржуп турар бис. Бис боттарывыстың чугаалашкан чурттарывыстың хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын хүндүлээр болгаш өөренип көөрүнге белеп бис, оон-биле кады бистин чайгаар болгаш хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарывысты өөренип көөрүн олардан манап турар бис.

Бис — чамдык күрүнелерниң өске күрүнелерни чагырарын болгаш бодунуң күзелчүткүлдерин албадап турар, өскениң херээнче холгаарлап киржип турар, кыжаның турар, боттарының туразы-биле «санкция» берип база ылган көрүп турар тайбын дээш эвес, а ёзулуг дең эргелиг, күрүне бүрүзүнүң хамаарышпас чөрүүн ён-не ханызы-биле хүндүлээр болгаш оларның аразында ёзулуг ажыктыг кады ажылдажылгалыг тайбын дээш туружуп турар бис. Ындыг политика кымга-даа кыжанмайн турар, ол бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Ынчангаш бистиң найыралывыс кайгамчык буянныг болгаш быжыг, бузунгбас үндезинге даянган. Мен, өске бүгү совет коммунистер шыкаш, ол найыралдың ханыларынга бүгү тала-биле дуза чедирерин бодумнуң хүлээлгем болгаш шүүрүмүң хөрээ кылдыр көрүп турар мен.

Мени хүндүлеп көргени дээш, база катап чүректиң ханызындан четтирдим.

Эштер Ле Зуан болгаш Л. И. Брежнев оларның чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш-часкаашкыннары-биле уткаан.

ВСР-ниң дээди шаңналыбиле шаңнатканы дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байырны чедирбишаан, иштики, даштыкы политика талазыбиле, социализмниң акыдунма чурттары-биле найыралды база кады ажылдажылганы бижыглаар дээш, быжыг тайбың болгаш делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң лениичи угланыышкынын амыдыралга боттандырарыңга моон-даа сөңгаар үре-түңнелдиг ажылдаарын келгеннер аңаа күзээннер.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев партия, совет ажылдакчыларынга, эртемденнерге, шериг начальниктеринге Төрээн чурттуң шаңналдарын май 31-де Кремльге тывыскан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эштер!

Бөгүн мен чаагай хүлээлгеним күүседир: хүндүлүг болгаш ат-алдарлыг бөлүк эштерге —партия болгаш совет ажылдакчыларынга, эртемденнерге база шериг начальниктеринге Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тыпсыр апаар-дыр мен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Владимир Васильевич **Щербицкий** Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Бо шаңналды ол эрткен чылдың нарын агаар-бойдус байдалдарында кадаа ажыл-агый культураларының дүжүдүн өстүрериңче база чер ажылының продуктуларын белеткээринче республиканың ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле улус организакчы болгаш политиктиг ажылы дээш ап турар. Сөөлгү үш чылда агаар-бойдус Украинаның коммунистеринің, бүгү ажыл-пшчилериниң бижыг туруштуун хынап көрген деп шуут-ла чугаалаар херек. Олар ол шылгалданы алдарлыы-биле тудуп, үнген. Украинаның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш эш Щербицкийниң бодунуң маңаа ачы-хавыяазы эвээш эвес.

Совет Белоруссия дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Оон чоңу улуг дайынвык одуп таварып эртер, үреген бүзүндулардан республиканы катап турғузар ужурга таварышкан. А бөгүн Белоруссияның коммунистери — бижыг туруштут, күш-ажылга ынак, биче сеткилдиг дайынчылар—үдептүрге база көдээ ажыл-агыйга ынанышты бедик көргүзүглер дээш, республиканы ажылчы чоннарының карак кызыл демиселин баштап турар. Эрткен чылдың нарын агаар-бойдус байдалдарында олар дүжүттүн чыылдазын хандырган. күрүнеге тараа, картофель болгаш өске-даа продуктулар садарының талазы-биле планнарыны база социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннер күүсеткен. Азербайджанның коммунистери, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Гейдар Алиевич **Алиевке** баштаткан республиканың Компартиязының Төп Комитеди көдээ ажыл-ажыгы, экономиканың өске-даа адырларын кедүрери дээш чиик эвес демиселдиң фронтузунда дайынчы ёзу-биле ажылдап турар. Аңаа бөгүн Октябрь Революциязы орденни тыпсыр.

Партияның Ставропольь крайкомунуң бирги секретары Всеволод Серафимович **Мураховскийге** Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының бедик адын тывыскан. Эрткен чылын Ставропольдуң тараажылары магалыг түңнелдерни чедип алган. Олар Төрээн чуртка 2 миллион 400 муң тонна тараяны, көдээ ажыл-агыйның өске-даа хей продукциязын берген. Эрткен чылын од бистиң азып-чем курлавырларывыска дыка улуг салыышкын болган. Ставропольчулар моон сөңгаар-даа боттарының ат-алдарын бедик тудар, көдээ ажыл-агый будүрүлгезинин темпилерин дүргедедир деп бодап тур мен.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга ачы-хавыяазы дээш белүк партия ажылдакчыларын — Арменияның Компартия ТК-зының бирги секретары Карен Серопович **Демирчяны**, Туркменистанның Компартия ТК-зының бирги секретары Мухамедназар Гапурович **Гапуровту**, партияның Чечен-Ингуш обкомунуң бирги секретары Владимир Кузьмич **Гусевти**, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчилери Леонид Митрофанович **Замятинни** болгаш Сергей Павлович **Трапезниковту** Ленин орден-биле шаңнаан.

Чурттуң мурнунда турар сорулгаларны күүседириңге республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының, оларның партия комитеттериниң партия аппарадының харыысалгалыг ажылдакчыларының ойнаң турар кайчаар-даа аажок улуг роюнуң дугайын моок мурнунда чугаалап турган болгай мен. Биладилиг болгаш күжениишкинниг партийжи удуртулганың ужур-дузазы ам кажангызындан-даа артык улуг. ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен май Пленумуу ол дугайын база катап сагыындырган. Шаңнаткан эштер бистиң ленинчи партиявыстың идегелии моон сөңгаардаа алдарлыы-биле шыңыдар дээрзинге идеген тур мен.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуун сорулгаларын боттандырарыңга дээди күрүне органнарының ролюн үнелээри берге. Ол органнарга ажыл улуг дуржулганы, билгилерни, организакчы арга-мергежилди, партийжи принципиалдыг чорукту болгаш инициативаны иеген турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Иван Васильевич **Архипов**, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Михаил Порфирьевич **Георгадзе** Ленин орденни бөгүн телектин-биле ап турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы — Алексей Павлович **Шитиков** Октябрь Революциязы орден-биле, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы —Иван Евтеевич **Поляков** Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Кескү эртемден, ССРЭ-ниң Медицина эртемперинин академиязының президентизи Николай Николаевич **Блохинге** Ленин орденни тыпсырынга өөрүүр-дүр мен. Медицина эртемин чоннуң кадык камгалалын хөгжүдүрүнге идепкейлиг киржилгези база улуг хөлиитичи ажыл-чорудулгазы дээш ол шаңнаткан.

Бистер экономиканы, эртемни, өөредилгени болгаш өскеда тайбың ажыл-херектерни чорутпушаан, дарыны кургаг турғузар, Төрээн чурттуң камгаланыр аргалыын могаг-шылаг чок быжыглаар ужурга таваржып турар бис. Ынчангаш ат-алдарлыг совет полководчу, Совет Эвилелиниң Маршалы Кирилл Семенович **Москаленкога** бөгүн Ленин орденни тывыспышаан, бистиң партиявыс болгаш Совет күрүне, бистиң бүгү чоңуус бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривисти үнелеп база аңаа ынанышып, совет кижилериң тайбың күш-ажылының база ааскежиниин ынанышты, маадырлыг камгалакчылары кыздыр оларны көрүп турар дээрзин база катап онзалап демделгээри берге.

Төрээн чурттуң чаагай чоруунга күш-ажылыларны бедин-биле үнелээни дээш силерниң кижи бүрүзүнге сеткилдиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээрең көрүнер, эштер. Чаа улуг чедиишкиннерни, чаагай кадыкшылды болгаш аас-кежиин силерге чүректиң ханызындан күзедим.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир, бистиң социалистиг күрүневистиң экономиктиг база камгалал күчүзүн быжыглаар дээш, моон сөңгаар-даа силер улуг кужениишкиннерни үндүрер дээрзинге партия ТК-зы бүзүреп турар.

• • •

Боттарының күш-ажылын бедин-биле үнелээни дээш, Коммунистиг партияга, ооң девиичи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүн четтириишкинни шаңнатканнар илереткен. Боттарының бүгү күштерин, дуржулгазын болгаш билиглерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының херээнге, СЭКП-ниң база Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседириңге *бээр*, совет кижилериң чаагай амыдыралын хажык чок бедиперинге, Советтер чуртунуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга моон сөңгаар-даа бүгү хемчет-биле идиг бээр дээрзин олар бүзүреткен.

Эш Л. И. Брежневтиң болгаш шаңнатканнарның чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш-часкаашкыннары-биле уткуп турган.

Шаңналдар тыпсырынга киришкеннер СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариадының начальниги А. И. Лукьянов, өске-даа эштер шаңнатканнарга байыр чедирген болгаш чер кырынга тайбын дээш, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң херээнге улам ынайгы үре-түңнелдиг ажыл-чорудулганы оларга күзээн.

(СЭТА).

КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА, СОВЕТ КИЖИ ДУГАЙЫНДА БОТТУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайындаа» илеткелин, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң документилерин өөренирлерге сүме.

Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилерин коммунистер, бүгү ажылчы чоннар улуг сонуургал-биле таныжып турар.

Партия организацилларының бирги хүлээлгези — политиктиг ажылды идепкейлиг калбартыры, Л. И. Брежневтиң илеткелиниң идейлиг байлаан, СЭКП ТК-ның документилерин шиңгээдип алыр, көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдүрүнге, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга хууда салыышкының көвүдүр талазыбиле коммунистерге, комсомолчуларга, совет кижилерге дузалаары. Ол сорулга-биле партийжи болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга бо чылдың июнь айда ийи кичээлди эрттирер.

Пропагандистерге сүме кылдыр **кичээлдериниң чижек планын** парлады.

1. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң «төөгүлүг ужур-дузазы. Л. И. Брежневтиң Илекумна илеткели — революсчу теориняны, СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказын чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүрүнге улуг салыышкын. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда (чуртка, республикага, крайга, обласка, районга, ажыл-агыйга) көдээ ажыл-агыйга кылдынган ажылдың түңнелдери. Совет тараачыннарның амыдыралчуртталгазының болгаш күш-ажылының байдалдарында ханы чаартылгалар. Партияның амгы үеде аграр политиказы — эртемге үндезилеттинген, шын политика.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер, аъш-чем айтырыын шиитпирлээр талазыбиле дээштиг хемчегларни адырының эргежок чугула болганы.

2. 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы.

— Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдүрүнүң кол сорулгалары (чуртка, республикага, крайга, обласка, районга, ажыл-агыйга).

Тараа бүдүрерин шапкын болгаш доктаамал улгаттырары — кол айтырыг. Мал ажылы, малга быжыг чем баазазын тургузары—көдээге шалыпчы фронт. Картофель, кат-ногаа болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин улгаттырары, шынарын бедидери, чидиргилерин эвээжедири. Чигир, үнүш үзүн болгаш маргарин продукциязын, шай бүрүзүн, хөвенни бүдүрерин улгаттырары, балык тударын көвүдедири.

Бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының дузалал ажыл-агыйларыга аъш-чем продукциязын бүдүрерин дыка улгаттырары. Көдээде өг-бүле бүрүзүнүң бажың чанының участоктуг болуру.

— **Агроүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг баазазын хөгжүдери.** Эртем-техниктиг депшидилгени дүргедедири, бүдүрүлге күчүзүн чап ажыглаары, көдээ ажыл-агыйның, бүгү агроүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг баазазын бижыглаары — Аъш-чем программазын чедиишкиннинг боттандырарынга чугула иегелдези. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин комплекстиг механизастаары болгаш үлетшүриүң аъш-чем адырларын техника талазыбиле эде дериири. Көдээ ажыл-агыйны химизастаарын хөгжүдери болгаш черни мелиорастаары, капитал салыышкыннарын бүрүн болгаш чап ажыглаары. Агроүлетпүр комплекизиниң тудуглары — шалыпчы, күрүне ужур-дузалыг тудуглар. Агроүлетпүр комплекизиниң транспорт-биле хандырары — чугула сорулгаларның бирээзи.

Аъш-чем программазын боттандырарынга эртемниң ролюн күштелдирери. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы чер болганга чүткүлдүг, чайгылыш чок нептередирип.

— **Көдээни социал талазыбиле чаарты тургузары—Аъш-чем программазының тудуш кезээ.** Көдээ чурттакчыларының амыдыралының чаагай чоруунуң, культуразының, медицина болгаш амыдырал хандырылгазының деңнелин улам ыцай бедидери. Көдээге кадрларны бижыглаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузары. Оруктарны тударын дүргедедири.

Айыттынган хемчегларниң сорулгазы — аргалыг-ла болза кыска хуусааларда чоңну аъш-чем продуктулары-биле бүзүредиг хандырары. Бүдүрүлгени интенсификастаары—көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидериңе код чүүл.

3. Аъш-чем программазын боттандырарының оруктары.

— Көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидери. Аъш-чем программазы—планнаашкыга болгаш агроүлетпүр комплекизин эргелеп башкарарынга чугула чаа базым. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарының демократтыг принциптерин хөгжүдери. Девискээр агроүлетпүр каттыжышкыннары болгаш агроүлетпүр комиссиялары. Эргеледиң район звенозунуң харыысалгазын бедидери.

— Экономика механизмин сайзыраңгайжыдары болгаш колхозтарның база совхозтарның экономиказын бижыглаары, оларның турум орулгалыг болуруун хандырарынга боторуга-чарылганың ролюн күштелдирери. Колхозтарның, совхозтарның болгаш оларны хандырып турар адырларның аразынга ажыктыг харылзааларны тургузары.

— Продукция бүдүрерин көвүдедириңге болгаш ооң шынарын бедидериңе көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирери.

— Колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезеринге мал ажылында ажылдап турар ажылдакчыларны бижыглаар талазы-биле хемчеглер.

— Көдээ чоңнуң чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ынай экижидери.

— Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртукчу кадрлар болгаш специалистер-биле бижыглаары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдүрүнге оларның ролюн болгаш харыысалгазын бедидери.

— Коллективтерге моральпсихологтуг байдал, организастыг чоруктуң болгаш сагылга-чүрүмнүң деңнелп, күш-ажылчы эгидилге, сөөлгү түңнелдер оларның ажыл-чорудулгазындан шиитпирлиг хамаарыр эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин бүгү тала-биле бедидери. Парторганизацияларның ажылында кол үүл—кижилер-биле ажыл. Салдынган сорулгаларны шиитпирлээрине, организастыг болгаш идей-кижизидилге ажылын сайзыраңгайжыдарынга партияның көдээ райкомнарының ролю. Аъш-чем программазын боттандырар дээш министерстволар болгаш ведомстволарның ажыл-агый удуртукчуларының, профэвилелдер болгаш комсомолдуң харыысалгазы.

СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы хемчеглер көдээге экономиктиг байдалды экижидер. Боттарының хемчээлиниң, бүгү-ле колхозтарга, совхозтарга салдар чедирериниң талазы-биле ол хемчеглер канчаар-даа аажок улуг ажыл-агыйжы-политиктиг күш болуп турар.

4. Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң херээ. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын совет улустуң деткин база хүлээп кергени. Бүгү улустуң социалистиг чарыжының чаа кедүрүүшкүнү.

Аъш-чем программазының чедиишкиннинг боттанышкыны көдээ ажыл-агыйны көдүреринге үндезин эргилде болуп, бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин хандырар арганы бээри.

Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы үре-түңнелин 1982 чылда-ла бээр ужурлуу. Мал, чер ажылынга, тудугга бедик түңнелдер —Улуг Октябрьның 65 чыл ооңга болгаш ССР Эвилелиниң 60 чылынга эң эки белек.

Аъш-чем программазының, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилериниң тайбынның херээнге бараан болуру. Совет кижилериң күш-ажылы — социалистиг Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарының болгаш чечектелиишкининиң үндезини.

Улуг-Хем райпозунуң автолавка чолаачызы Хеймер-оол Монгушевич Дондук садыг шугумунга ажылдаа-ла он чыл чедип турар. Оон алдызын автолавка башкарып келген. Бо үеним дургузунда ол планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип, ырак-узак малчыннарның хүндүткелин чаалап ап келген. Хеймер-оол Монгушевич бо чылдың апрельде 6 муң рубльдин бараанын чонга садар тургаш, ону 6500 кылдыр боттандырган.

ЧУРУКТА: Х. Дондук.

М. ТУЛУШТҮҢ фотозу.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗУЛГАН

«Чаа орук» совхозтуң өшкү, тевези № 4 хойжу бригадада. Оларның кыргылдазы организастыг доозулган. 718 өшкү кыргыттынган, оон 576 кг дүк алдынган. План ёзугаар өшкү бүрүзүндеп 500 грамм дүк алыр тургаш, 800 грамм дүктү кыргып алган. Ол шыкаш 207 теведен 995 кг дүктү кыргаан. Бир теведен кыргып алыр дүк планы ажыр күүсеттингеп.

Өшкү, теве кыргылдазын шеф-биле чоруткан. Аңаа бухгалтерия апарадындан Я. Ынаалай, О. Кыпыраа, О. Куучун, № 4 хойжу бригаданың кежигүннери К. Долзатмаа, Д. Седий, А. Баалдыр, Ө.-С. Севилбаа, С. Самдан олар эки киришкен. Кыргыттынган дүктү белеткел конторазынга дузаагап.

В. КУНГА.

Эрзин район.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ХОЙЖУДАН ХАМААРЖЫР

Төрүүр хой кадарып келген үемде хураганнарның ишти борбаандылаап (чемге кирер деп барган хураганнар дүк чулуп чиирге, иштиниге дүк борбаанды болу бээр) өлген таварылганы каш-даа көрдүм. Хой ажылынга үр болган кырганнардан айтырарымга, кужур чидиртпрге, оову чидер деп сүмелээп. Шынап-ла хураган чемге кирериниң мурнунда кужурлуу каап берип турарга, дүк чивес, ижин-шейүнүү аарыынга алыспазын эскердим.

Кыжын соокта черге төрүттүнген чап хураганнарның хөй нуруузу ижин аарыг болуруун малчыннап келген үемде база эскердим. Оны болдурбас төлээде, хойларның эмнин тудуп, төрүүр чеде бергеннерин өдекке арттырып алыр херек.

Чамдык малчыннар, ыланғыя школа тарай берген үеде, бичии уругларынга хой кадаатыр боор-дур. Ол шын эвес практика деп бодаар мен. Бичии уруглар одарны орта таарыштырып билбес, колдуу-ла хойну аал чанынга кадарар, ону болдурбас төлээде, улуг кадарчы кижи боду кадарар болза таарымчалыг. Оон ангыда чайгы үеде хойну черле кажаалавас херек. Чаъстыгла кажаалап каапкан хойдан эки шыпаолыг дүк алдынмас.

Чайгы үеде хойнуң семнэтилгезин эки чорудаы, мал чемнин четчир-биле белеткеп алыры чугула. Мен бо чылын бодумнуң күжүм-биле 15 тонна сигенин, 10 тонна, көк-суланы белеткеп алыр планныг мен.

Б. САЛЧАК.

«Тээли» совхозтуң хойжузу.

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар.

2. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа будүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң ажылдакчыларынга көдээ ажыл-агый будүрүлгезин хөгжүдеринге улуг салыышкыны база көдээ ажыл-агыйга 20 чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылдаапы дээш тыпсыр.

3. «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттың дугайында Дүрүмну болгаш «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызының» хөрек демдээнин тайылбырын бадылаар.

4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1979 чылдың июль 3-теги Чарлыы-биле (ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ведомозу, 1979 чыл., № 28, үүүл 479; 1982 ч., № 1 үүүл 1). бадылаан ССРЭ-ниң орденнериниң, медальдарының болгаш хүндүлүг аттарының дугайында ниити дүрүмүүн 19-ку үүүлүнде «ССРЭ-ниң алдарлыг чогаадыкчызы» деп сөстериин соонга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп сөстерни немээр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың май 31.

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хөрек демдээниң ТАЙЫЛБЫР БИЖИИ

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээн чес. хола, холумаандан кылыр болгаш 33 мм. хемчээлдиг тырыкы хевирлиг болур.

Демдектин арын талазының ортаакы кезээнде кызыл-тасты. хол кадырыын болгаш бешадырлыг сылдысты сиилбип чураан. ону дескиндир—«Көдээ ажыл-агыйның алдарлыг ажылдакчызы» дээн бижиктиг, адаа талазында дадаазыпда —«ССРЭ» деп кылагар дозу-биле бижип каан.

Хөрек демдээн кулакташтыг билзекигештин дузазыбиле 25х17 мм. хемчээлдиг алдынпанчак чес-хола колодказында тудуштурган. Колодка адаанда оюп каан черлиг. Колодканың артында демдектя хенке кадаар кыыткыыштыг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

ТӨЛЕПТИГ

Самагалдайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкыны—хөй талалыг бүдүрүлелерниң бирээзи. Моон мурнунда чылдарда септелге мастерскаязының ажылынче кол кичээнгейни салып турган болза, ам автотранспорт ажылынче сагыш сала берген. Чүүк сөөртүр янзы-бүрү маркаларның машиналарының үш бригадаларын ында организастап тургускан. Оон бирээзин улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң депутады Оюн-оол Чаш-оолович Тюлюш удуртуп турар. Арга-дружулгалыг хоочун чолаачының удуртулгазында 11 чүүк машинаазы бар. Оларның инити планы өске бригадалар-биле бир домей.

Бригада 4.7 муң акшаның орулгазын ай санында киирер болгаш 880 тонна чүүктү сөөртүр, 9900 тонна-километрни ажылдап кылыр социалистиг хүлээлгелиг. Чолаачы Оюн-оол Тюлюштүң бригадазы дөрт айларның кайы-даза планнарын күүседип шыдаан. Ылаңгыя чүүк сөөртүр планның 122, а тонна-километр ажылдап кылырын 104,8 хуу күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары апарганнар.

Олар техниканың эки ажыглалы, бот-боттарынга деткимче көргүзери, бирээзи —хөйү, а хөйү—чаңгызы дээш деп принцип-биле чурттап, ажылдап келген. Оюн-оол Тюлюштүң бригадазынга автоаварилар болбайн турар. Ырак, чоок рейстерже үнерде машиналарның бүгү талалыг техниктиг хыналдазын чорудуп турар.

А Оюн-оол Чаш-оолович бодуну эрткен дөрт айларның планын күүсеткен. Апрель айның планын 376,8 хуу, тонна километр ажылдап кылырын 124,7 хуу күүсеткен. Оон машиназы Тес-Хем районнуң оруктарынга сай-элезин төп чазаан.

Амгы үеде июль айның үлүүнде ажылдап турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдалар хүнүнге уткуштур немелде хүлээлгелерни депутат Оюн-оол Тюлюш алган. Сөглээн сөс, нерткен ыяш. Сөзүнге зө болуру — хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг херээ. Ынчангаш Оюн-оол Тюлюш үш дамчыр күжениишкин-биле ажылдап турар ужуру ол.

Оюн-оол Чаш-оолович бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери. Ол үзөрби ийи чыл чолаачылап турар.

Оюн-оол Тюлюш чүгле чолаачы эвес. Ол—хөй-инитичи идепкейлиглерниң бирээзи. Соңгукчулары-биле ужуражыр, оларның амыдыралчуртталгазынга эргежок чүгула түүлдерни кылып келген. Оюн-оол Тюлюш — «Сельхозтехника» коллективиниң шыырак шыдыраачылы, волейбол командазының капитаны болгаш агитбригаданың сыгытчызы, хөөмейжизи. Улусчу контроль болүүнүң болгаш профсоюзтар комитединиң кежигүнү.

Мурнакчы чолаачының төлептиг чоруу өске эштерингe үлегерлиг. Үстүнде хөй-инити ажылдарынга канчап четтигип турар сен деп айтырган мен. Далаш чок боданып ора, ол мынча деп харыылады:

— Чон бүзүрээн чүве болганда ак сеткил-биле кылыр апаар. Хөй-инити ажылынга ыяап-ла киржир апаар. Спортка канчап ынакшывас боор! Кадыын база хаднаар болгай.

Амыдыралдың совет овур-хевирин Тюлюштериң ег-бүлезинден база көрүп келдим. Чиик машиналыг. Соодукчу, телевизорлуг, даараныр болгаш хеп чуур машиналарлыг. Кол-ла чүве— библиотекалыг. Өөвүн ээзи Долгар гостиницаның харыысалгалыг ажылчыны. Уруу биле оглу Самагалдай ортуман школазының сагыша-чурумнуг өөреникчилери. Тюлюштериң бажыңының чанында чодураалар саглапайның турар. Кожалары ол ажылгыр, культурлуг ег-бүледен үлегерни ап тураалар.

Оюн-оол Чаш-оолович Тюлюш ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур соруганы салган. Оон немелде хүлээлгези бо: чыл планын боду поябрь 1-де, а бригадазы—декабрь 20-де күүседир.

М. ТИРЧИН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкуннар

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның май Пленуму, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң аңаа плеткели лениичи аграр политиказынга, Совет күрүнениң социал-экономиктиг хогжүлдезиниң сорулгаларын шиитпирлээринге чугула салымышкын-дыр деп, МАРН ТК-ның органы «Үнэн» солун бижээн.

«1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш оны боттандырарының талазы-биле хемчегленнирниң дугайында» плеткелинге Л. И. Брежневтиң тайылбырлаан саналдары болгаш түңнелдери үгле Совет Эвилелинге эвес, харын социалистиг оске-даа чурттарның улус ажыл-агыйын сайзырангайжыдарынга аажок улуг ужур-дузалыг деп, ол солун демдеглээн. Моолдун кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Л. И. Брежневтиң плеткелин улуг кичээнгей, ханы соңуургал-биле уткаан болгаш Аъш-чем программазын боттарының ажылынга угланышкын, ажылчорудулгазынга тодаргай удуртулга кылдыр үнелеп турар.

Тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың чаагай чоруу дээш

ТРИПОЛИ. Москвага советливия чугаалажышкынналарның түңнелдерин Ливияның парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Ливияның Революстуг удуртулгазының кежигүнү А. С. Джеллудту хүлээп алганының дугайын дыңнатпышаан, «Аль-Фаджр аль-Джадид» солун ийи чурттуң кады ажылдажылгазы бүгү-ниити тайбыңның үргежеңге бараан болур деп айтыкан.

Москвага болган чугаалажышкыннар империализмге болгаш реакцияга удур, тайбың, хосталга база хамаарышпас чорук дээш ниити демиселге бистиң чурттарывыстың дем каткан хөделиишкиннерин бижыглаарынга болгаш аайлаштыр башкарарынга идиг бээр деп, Джана агентилел онзалап демдеглээн.

Экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылганы хогжүдеринiң айтырыгларының талазы-биле советливия комиссияның ажылының дугайын дыңнатпышаан, Джана агентилел ол комиспың ажыл-чорудулгазының түңнелдери Ливияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга кайы-даа талага ажыктыг харылзааларны улам ыцай калбартырынга бараан болур деп айтыкан.

Эң чугула болгаш өйү келген сорулга

НЬЮ-ЙОРК. КНО-ның Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазыбиле Нациялар ниитилежилгезиниң штаб-квартиразынга июнь 7-де ажыттынар ийиги түскай сессиязынга белеткелди. Каттышкан Нациялар Организациязы доозуп турар.

КНО-ның чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комиссиязының ээлчегли сессиязы доозулган. Оон киржикчилери ам болур сессияның илеткелин хүлээп алган, оон дыка хөй чүүлдериниң үндезини совет тайбың инициативалар болган. Ядролуг чепсекти дүжүрер, ядролуг чепсекти шенээрин соксадыр, ядролуг чепсектиң нептерелин болдурбазының чурумун быжыглаар талазы-биле шиитирлиг хемчегериниң алырының эргежок чугулазының дугайында бодал документиде кончуг тода илергейлеттинген. Ядролуг дайынны болдурбас талазы-биле тодаргай болгаш дүрген базымнарны кижи төрелгетен кылаа чогуур дээрзин онзалап демдеглээн турар. Дайынның, ылаңгыя ядролуг дайынның кыжанының чайладыры бистиң үевистиң эң чидиг болгаш дүрген күүседир сорулгазы болуп артпышаан.

Анаа иургулай боо-чепсектерни эдере бүдүрерин шеглээр база бир чугула айтырыгже түңнел документиде база кичээнгейни угландырган. Эксперттерниң ол айтырыгны өөренип шинчилээр бөлүүнге мандатты комиссия чүүлдүг деп саналан.

Социалистиг болгаш каяда-даа каттышпас чурттар комиссияның ажылынга идепкейлиг болгаш боттуг мозулүг турушту эөлээн. Ынчаарга Барыын чүк чурттарының төлөөлекчилери КНО-ның комиссиязының болгаш оскеда органнарының «белеткел ажылының таарымчалыг чоруттунарынга шаптыктаарын каш удаа орадашкан.

Медицина эртеминиң төвүнүң юбилейи

СОФИЯ. Болгарияның Медицина академиязының тургустунганының 10 чылынга холбаштыр болгар наймыларга эртем сессиязы болган. Венгриядан, ГДР-ден, Польшадан, Совет Эвилелиниден болгаш Чехословакиядан делегациялар аңаа база киришкен.

Медицина академиязы специализастаан 24 эртем-шинчилел институттарлыг болгаш он-он клиникаларлыг чурттуң кол эртем, эмнелге болгаш өөредилге комплекизи болуп турар. Медицинаның бөш дээди өөредилге черлери чыл бүрү 1500 эмчилерни, стоматологтарны болгаш фармацевтерни белеткеп үндүрер. Болгар медиктер социалистиг чурттарда медицина ажылдакчылары өөрү-биле калбак болгаш сырый харылзаалыг. Чүрек-дамыр хирургиязының, бүүректерни ээлип солуурунун, медицина аппаратуразын, чаа эмнерни тургузарының талазынга болгаш оске-даа углаашкынналарга совет эртемденнер-биле олар идепкейлиг кадыы ажылдап турар.

Угланышкын— индустрияны хөгжүдери

КАБУЛ. Национал үлетиүрну хөгжүдери — Афганистан Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарның мурнунда турар кол сорулгаларның бирээзи. Афганистанны бодунуң курлавырларынга даянган индустриалдыг сайзырангай күрүне болдурары төрээн чурттуң улам ынай чечектелиринге, чаа амыдыралды тедиишкинниг тургузарынга идиг бээр. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. А. Кештманд ол дугайын медеглээн.

АДР-ниң даг херектериниң болгаш үлетүр министерстволуңуң эргезинде ажылдап турар бүдүрүлелер болгаш организациялар удуртукчуларынга ужуражыышкынга чүве чугаалаан тура, афган индустрияның ол чугула секторунуң ажыл-ишчилерин күрүне планында көрдүнген онаалдарны күүседиригe бүгү күжүн салырынче ол кыйгырган.

Хөй муң кижилиг митинг

ЛИССАБОН. Аграр реформазының талазы-биле алдыгы конференция Алентежу можунуң Эвора хоорайынга ажылчий чоннарның хөй муң кижилиг митингизи-биле доозулган. Ол конференцияга 2500 ажыг делегат киришкен.

Болган митингиге чүве чугаалаан тура, Португал компартиязының Чиңгине секретары А. Куньял аграр реформазын болгаш чоннуң революсчу өске-даа чаалап алышкынналарын камгалаар база бажыглаар дээш демиселди идепкейжидиринге эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг партиялардың «демократтыг эвилелдежилер» дээр блогувун эргечагыргада турары бүгү национал айтырыгларны чидиглеринге чедирип келген деп, ол айыткан. «Бар бергелерин ажып эртеринге чазакты доп-дораан дүжүрери, шилчилге үезинiң чазаан тургузары болгаш парламентиге хуусаа бетинин соңгулдаларын эрттирери эргежок чугула, а ындыг соңгулдаларның үезинде реакция аштырышкынга таваржыр болгаш чөен үзелдиг күштер депутат мандатгарының хөй нуруузун чаалап аптар» деп, А. Куньял медеглээн.

(СЭТА).

М. ФУТ КЫЙГЫРГАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш англи-аргентин черүлдээни тайбың чугаалажышкыннар аргазы-биле шиитпирлээринче Великобританияның Лейбористиг партиязының удуртукчузу М. Фут кыйгырган. Аргентина-биле чугаалажышкыннардан консерваторлар чазаның ойталыышкыны, черүлдээни шериг күжү-биле шиитпирлээр дээр оон кордалын Кооператив партиязының чыл бүрү болур конференциязынга чүве чугаалаан тура, М. Фут шүгүмүлээн.

ӨЗҮЛДЕЛИГ ЧАҢГЫС ЭП

КАРАКАС. (СЭТА). Америк күрүнелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлеринiң консультативтиг онза чөвүлел хуралының түңнелдерин Венесуэланың албан кижилериниң бөлүктери англи колониализминиң болгаш америк империализминиң Мурнуу Атлантикада дошкуураан чимзенишкиннерин барымдаалаан, латин-америк күрүнелериниң чаңгыс эвиниң улам быжыглып, өзүп турарының бүзүредиг херечизи кылдыр үнелеп көрген.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алган шиитпирлиг Венесуэланың «Националь» солунунга АКШ-тың администрациязының политиктиг болгаш дипломаттыг аштырышкынны кыдыр Венесуэланың даштыкы херектер министерствозунуң консультативтиг комиссиязының даргазы Хосе Родригес Итурбе медеглээн.

БҮРҮТКЕП ТУРАР

Республиканың чер-чер Советтериниң делутаттарынга кандидаттарны соңгулда округтарынга бүрүткээр талазы-биле бүгү Советтериниң соңгулда округтарының комисеияларының хуралдарынга депутаттарга кандидаттарны бүрүткээри уламчылап турар.

УЛУГ-ХЕМ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында бызаа ажаакчызы Н. Ч. Монгуштуң район Советинге соңгулда талазы-биле № 47 соңгулда округундан, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы Л. Е. Чыбынованы № 9 соңгулда округундан депутаттарының кандидаттарынга округтарның соңгулда комиссиялары бүрүткээн.

Кичээнгейде— чугула айтырыглар

ГАВАНА. (СЭТА). Каяда-даа каттышпас чурттарның аайлаштырылга бюрозунуң хуралы Кубаның найысылалында ажыттынган. Оон бирги—белеткел — үе-чадазы экспертгер деңнелинге, а июнь 2-ден 4-ке чедир —даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге артер. Бо ужуражышкын каяда-даа каттышпас чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының II конференциязының бүдүүзүнде эң чугула болуп турар. Бюро кежигүнiнери чурттарның хөй санныг делегациялары, ол ышкаш хайгаракчылар Гаванада чеде берген.

Бо хурал конференцияның хүн чүрүмүн хүлээп алыр, организастыг айтырыгларны көөр, экономиктиг болгаш политиктиг эң чугула айтырыгларны чугаалажыр.

Англи-аргентин черүлдээ база ужуражышкын киржикчилериниң кол кичээнгейинге турар.

АНГЛИЯ. Мурнуу Атлантикага шериг күштерин калбартып турар М. Тэтчериң чазааның айыылдыг угланышкынынга удурланган массалыг митинг (чурукта) Лондонга болган.

Маргылдааны тайбың байдалга шиитпирлээр дээш бүгүле чүүлдерни кылырын олар негевишаан, Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны күш-биле эзлеп алыр дээн Англияның политиказын буруу шаап турарлар.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

Социализмниң космос бедиктери

УТТУНДУРБАС УЖУДУУШКУН

Совет-румын кады коемос ужудуушкунун 1981 чылдың майда Совет Эвилелинге боттандырган. Ол дээрге—коемоска эң парын ужудуушкуннарның бирээзидир. «Союз-40» совет коемос кораблин «Салют-6» — «Союз Т-4» эртем-шинчилел орбита комплекизи-биле ынчаарда тудуштурган. Румыния Социалистиг Республиканың эң баштайгы космонавтызы Думитру Прунариу ол ужудуушкунга киришкен. ПМА-ның Бухарестиде корреспондентизи А. Слабыйконун дараазында айтырыгларынга ол харыы берген.

—Коемоска силериниң ужудуушкунунар болган үеден бээр чыл чаа ашкан. Коемоска ол ужудуушкунунар үезинде кандыг үүл силерге эң-не солун болганы?

— Коемоска ол ужудуушкун мөңээ кезээде уттундурбас. Оон эгезинден төнчүзүнге чедир бүгү-ле үүлдерни сактып чоруур мен. Румыниянын Коммунистиг партиязының тургустунганының 60 чылынга ол ужудуушкунну тураскаатканын демделгээр бодай-дыр мен. Ол чорук РКП-ниң кежигүнү кижиге, тодаргайлаарга, мөңээ онза харылсалганы хүлээндирген турган. Даалганы чедиишкиннiг күүсеттингенинге дүрүм ёзугаар чоргаарланыр мен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Румыниянын Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Е. Н. Чаушескунун байыр чедирген телеграммаларын Леонид Попов-биле кады сорук киришкиннiг болгаш өөрүшкүлүг номчаан мен. Коемос кораблибиле Румыниянын кыры-биле ужудуп эртерин четтикпейн манап чораан мен. Төрээн черимни космостан көөрү мөңээ кедергей өөрүүлүг болган.

«Салют-6» орбита станциязынга ужудуушкуннуң үезинде совет эштеримниң мөңээ чедирген дузазын кажан-даа ушпас мен. Эртем шинчилелдериниң планнаттынган программазының чедиишкиннiг күүсеттинерине, бүгү ужудуушкуннуң чаагай түңнелдиг болурунга олар бүгү-ле үүлдерни кылган.

— «Интеркоемое» программазын ёзугаар силериң ужудуушкунунарны боттандырган. Ол программаның амгы үеде күүселдезиниң түңнелдерин, коемое делгемперин шингээдип алыр талазы-биле социалистиг чурттарга Совет Эвилелиниң дузаламчызын канчаар үнелеп турар силер?

—Совет Эвилелиниң саналдарын ёзугаар база оон идепкейлиг киржилгези-биле боттандырып турар «Интеркоемос» программазы —ол дээрге, коемос делгемперин шинчилээрниң тайбың программазы дээрзин онзалап демдеглээр бодаан мен. Ындыг тайбың программа делегейде чок. Коемоска тайбың кадыы ажылдажылга дугайында Барыын чүкте ам-даа күзевейн турар. «Интеркоемос» программа амгы үеде эң-не чедиишкиннiг боттанып турар. Коемос делгемперин тайбың шингээдип алыр талазы-биле Совет Эвилели социалистиг дем каттыжылгазының акы-дүнма чурттарынга үнелеп четтиппес улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Маңаа чижек кылдыр мындыг фактыны айтып көрейн. «Интеркоемос» программаның киржикчизи чурт бүрүзүнүң космонавтызары бүгү белеткелди Совет Эвилелиниң Заёздный хоорайжыгажынга эрттирип турар. Олар коемоска ужудуушкуннарны совет өөрүктери-биле кады совет коемос кораблдеринге база боттандырып турарын демделгээр херек. Коемос делгемперин тайбың шингээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниң ану-дүнма социалиетиг чурттарга чаагай дузаламчызын бо бүгү фактылар тодаргай хереченлеп турар-дыр. ССРЭ-ниң дузаламчызы социализм чурттарының үүле черге эвес, харын-даа коемоска безин чаагай үре-түнелдиг кады ажылдажылгазын улам калбартып турар.

— Коемоска ужудуушкун ээлүүде эрткен башкайгы чыл силерге кандыг болду?

— Солун болгаш чаагай үредүп турар.

Агитпунктулар аргелекчилериниң, партия организацияларының секретарьларының семинарын бир удаа эрттирген. Хоорайда ажылдап турар агитаторларның хуралын эрттирген болгаш оларны микрорайоннарда быжыглаан. Агитаторларның, политинформаторларның ажылын даг-дүгү рудниигинде. № 3 профтехучилищеде, Ак-Довурак АТБ-де, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехинде партия организацияларының эки удуртуп турар. Олар боттарынга быжыглаан черлериңге доктаамал барып, лекция, беседаларны чорудуп, ажылын идепкейжиткен. Ындыгларга чижек кылдыр рудникте даг мастери Х. Э. Данзычы, тудуг эргелелинде бригадир А. С. Кужугет, коммунист Б. А. Кучеренко, № 2 школада башкы А. Н. Гусева оларны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

АМГЫ ҮЕДЕ хоорайда соңгулдаларга белеткелдик харыысалгалыг үе-чадазы —район болгаш хоорай Советиниң депутаттарынга кандидаттар депшидилгези доозулган, округтар комиссиялары дешпиттирген кандидаттарны бүрүткээр ажылды чорудуп турар. Ол чугула ажылдарны организастыг чорудар дээш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому күжениишкининг, чогаадыкчы ажылдавышаан.

Ак-Довуракчылар боттарының хөй-хөй төлептиг оолдар, кыстарын Барыын-Хемчик район болгаш Ак-Довурак хоорай Советиниң депутаттарының кандидаттарынга чангыс эп-сеткилдиг депшиткен. Оларның аразында район Советиниң депутаттарының кандидаттары: даг-дүгү арыглаар фабриканың дерилгелер машинизи Тоя Намзыраевна Хертек, тудугжу Сыдаа Хомушкуевич Лүндүп, даараныкчы Зоя Каранмаевна Түлүш, хоорай Советиниң депутаттарының кандидаттары: орук-септелге тудуг участогунуң автогрейдеризи Валерий Васильевич Лапкин, комбинаттың бызаңчызы Маныы Дембирелович Хомушку болгаш өскелер-даа бар.

Ам кол сорулга —кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгазын организастыг эрттирери, соңгукчуларның чагыларын түңнеп, соңгулда кампаниязының үезинде агитас-массалыг ажылды улам күштелдирери, бөө ажылагыйга, планныг сорулгалар күүседиринге дээштиин чедип алыры болур.

М. ООРЖАК,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ӨЗҮЛДЕЛИГ ЧАҢГЫС ЭП

КАРАКАС. (СЭТА). Америк күрүнелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң консультативтиг онза чөвүлел хуралының түңнелдерин Венесуэланың албан кижилериниң бөлүктери англи колониализминиң болгаш америк империализминиң Мурнуу Атлантикада дошкуураан чимзенишкиннерин барымдаалаан, латин-америк күрүнелериниң чаңгыс эвиниң улам быжыгып, өзүп турарының бүзүредиг херечизи кылдыр үнелеп көрген.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алган шиитпирлээр Венесуэланың «Националь» солунунга АКШ-тың администрациязының политиктиг болгаш дипломаттыг аштырышкынны кыдыр Венесуэланың даштыкы херектер министерствозунуң консультативтиг комиссиязының даргазы Хосе Родригес Итурбе медеглээн.

АНГЛИ АГРЕССИЯ КАЛБАРБЫШААН

Мурнуу Атлантикада хал төгүшкүнүн соксадыр болгаш Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш англи-аргентин черүлдээни тайбың шиитпирлээр талазы-биле делегейниң хөй-инитизиниң кыйгырыыр херекке албайн, Англия ол девискээрде агрессчи хөделиишкиннерин улам күштелдирип турар. Ортулуктардан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Англияның интервенция шериглери ортулуктарның административтиг төвү болур Порт-Стенлиже шаап халдап киреринге белеткенип турар. «Вашингтон пост» солунның бижээни-биле алырга, ыңай 5 мун англи солдаттар бар. Эштин чоруур кончуг улуг казарма кылдыр хуулдурган «Куин Элизабет-2» деп пассажир лайнериниде 3500 санныг шериг албанныгларның чедип кээрин манап турар.

Фолклендилерниң аңгы-аңгы черлериниде стратегтиг ужурдузалыг пунктуларда англи күштерин мөөнцеп. Сан-Кардос порттуң чоогунда плацдармче шериг техниказын болгаш шериг херекселдерин чедирип турар.

«Санди телеграфтың» бирээр будүрүлелер болгаш организациялар удуртукчуларыбиле ужуражышкынга чүве чугаалаан тура, афган индустрияның ол чугула секторунуң ажыл-ишчилерин күрүне планында көрдүнген онаалдарны күүседиригe бүгү күжүн салырынче ол кыйгырган.

Хөй муң кижилиг митинг

ЛИССАБОН. Аграр реформазының талазы-биле алдыгы конференция Алентежу можунуң Эвора хоорайынга ажылчий чоннарның хөй муң кижилиг митингизи-биле доозулган. Ол конференцияга 2500 ажыг делегат киришкен.

Болган митингиге чүве чугаалаан тура, Португал компартиязының Чиңгине секретары А. Куньял аграр реформазын болгаш чоннуң революсчу өске-даа чаалап алышкынналарын камгалаар база бажыглаар дээш демиселди идепкейжидиринге эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг партиялардың «демократтыг эвилелдежилер» дээр блогувун эргечагыргада турары бүгү национал айтырыгларны чидиглеринге чедирип келген деп, ол айыткан. «Бар бергелерин ажып эртеринге чазакты доп-дораан дүжүрери, шилчилге үезинiң чазаан тургузары болгаш парламентиге хуусаа бетинин соңгулдаларын эрттирери эргежок чугула, а ындыг соңгулдаларның үезинде реакция аштырышкынга таваржыр болгаш чөен үзелдиг күштер депутат мандатгарының хөй нуруузун чаалап аптар» деп, А. Куньял медеглээн.

(СЭТА).

Ак халаттыг КИЖИЛЕР

ХАЙГААРАЛДА

РЕСПУБЛИКАНЫҢ уруглар эмнелгезинге район бүрүзүнден бичии чаштар кадыын экижидип кээр. Чоокта чаа ол эмнелгениң ажылдакчылары-биле ужуражыр, ажылын сонуургаап мен. Дүрген дуза чедирер машина Хову-Аксыдан бичии оол эккелген. Дежурный эмчи оолду дораан шинчип, аарыын тодаратты. Ол хөрээниң ийи талазыныче дегдирипкен болган. С. Маадырны эмчи сестралары хүлээп алгаш, чыттырып эмнээри-биле аппарды. Бо хүннерде ооң кадыы экижип, сегип турар.

Терапия салбырының эргелекчизи А. С. Тулин мурнуку чылдарга бодаарга, эмнелгеде мергежилдиг кадрлар немешкенин, амгы үениң дериг-херекселдери-биле хандыртынганыың чугаалап орар. Профилактиктиг ажылды чогуур деңнелге тургускаңы эң-не кол чүүл болур. Ындыг ажылдар Кызылда 20 кезек черде чоруттуруп турар. Участок бүрүзүнде уругларны учётка ап, кадыын хайгаарап турар. Ол талазы-биле ажылдың контролюн күштелдирген. Ол салбырда интенсивтиг терапия тургустунгаш, ийи чыл болган. Коллективтиң ажылы шүүдээн.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкынарында» школа назы четпээн болгаш школа назылыг уругларга медицина дузаламчызын экижидериниң хемчегларин айыткап. Ол соруулганы эмнелге коллективи амыдыралга боттандырып эгелээн. Олар чаштарның кадыы дээш күжүн, билиин харам чокка бараалгадып, болдунарла хемчегларни ап турар. Эмнелгениң эмчилери боттарының участоктарында ажылындан аңгыда, районнарның эмнелге пунктуларында бо-ла дуза көргүзүп чеде бээр.

Эмнелгеде таарымчалыг байдалдар ам-даа чедир тургустунмаанын кол эмчи Юрий Васильевич Карымов чугаалап турар. Эмнедикчилерге делгем өрээлдер херек. Уруглар поликлиниказында бөдүүн чүүлдер безин кылдынмаан. Канализация болгаш суг дамчыдар хоолайлар чок. Онгу беш чылда тутканы эмнелге тудуу он бирги беш чылче шилчээн. Ол тудуг план ёзугаар эрткен чылын ажыглалга кирер турган. Ынчалзажок эмнелгениң бирги каъды безин туттунмаан. Эмнелгеде эмчи сестралары, санитаркалар чедишпес. Кызылдың эмчи училищезин дооскаңнар маңаа күзелдинбиле ажылдап кээрлер. Ынчалза-даа оларны чурттаар чер-биле хандырбаанындан, ызырынмайн баар.

Уруглар — бистиң келир үевис. Эмнелгениң ажылдакчылары чаштарның кадыы дээш бүгү хемчегларни ап турар.

В. БАРМПН.

Кызыл хоорай.

КАЯА-ДАА ЧОРААШ

САМАГАЛДАЙНЫҢ автостанциязындан Кызылче чоруп-кан бис. Кижи бүрүзү аразында катқы-хөглүг хөөрешкен орлар. Мурнувуста орук кыдыының арга-зэзим чаала погаан бүрү-биле шыптының эгелээн. Кушкаштар ындамында мыжырашкан. Сеткилге өөрүнчүү аажок.

Хенертен пассажирлериң аразындан бир аныяк оол дивиеп: «Автобусту тургузуп көрүнер. Бир оол моорай берди» деп медээледи. Олурганнарның кичээнгейин аарыг кижиде барган. Шынап-ла, оон аксындан чараазы төктүп, карактары алара берген, сирилээн олур. Ол-ла үеде мурнуку олутка орган уруг сумказын дүргени кончуг үжээш, хереглээп үвезин тыпнады. Чолаачыга чеде бергеш:

—Силериң аптечканарда камфорлуг спирт биле хөвең бар ирги бе?—деп айтырды.

— Чүгле спирт бар. Хөвең орнунга марля кандыгыл?—дидп.

—Ажырбас—дээш, ол уруг хереглээн үвелерин ап алгаш, дуза чедирери-биле моорай берген оолда барды. Марляга эмни сиңиргеш, оолга элээн үр чыткарды. Оон аарыг кижи орталаның келди.

—Харын-даа дүрген дуза чедирер кижи чораан-дыр, магалыын—дижип, пассажирлер өөрүшкүлүг чугаалажып, олар демги кыска четтиргенин илереткеннер.

—Ам уткуштур келген машинага олурткаш, аарыг кижиин дедир чорудар. Орукка бергедезе канчаарыл?—деп, чолаачы дуза чедирген кыстан айтырды.

—Шуурмакка чедир көөр бис. Бергедезе Шуурмак эмчизинге хүлээдип бээр—деп, кыс чугаалады.

Кызылче оруувус уламчылаптывыс. Шынап-ла наймысылап төвүге чедир демги аныяк кижи экп келген.

Медицинаның эге билиглерин кижи бүрүзү билген турары чептүг деп чүвеин ынчан аналиэтеп бодап ордум. Дүрген дуза чедирген кыстың эртем-билиин сонуургап, чугаалаштымдаа. Аныяк кыс Кызылдың медицина училищезин ийи чыл бүрүнгээр дооскан, ол Самагалдай эмнелгезинде ажылдап турар болду. Эмчи боду биче сеткилдиг, чазык, хүндүлээчел кижи-дир. Мергежилиңге хандыкшылдыг. Кала-даа чораап чоннуң кадыын камгалаарында белеп. Езулуг совет мөзүшнар деп чүве бо-дур.

Ону Анна Депкиш-оол дээр. Оон арга-дуржулгазы моон соңгаар-даа байлакшыыры чугаажок. Ак халаттыг кижи бүрүзү шак мындыг кызымак, мергежилиңге бердинген болуру күзенчиг-дир.

И. ОЮН.

Эрзин район.

ЧАА АРГАЛАРНЫ ТЫВАР ДЭЭШ

КҮШ-АЖЫЛДЫ коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң шимчээшкинин республиканың туберкулёз аарыгларынга удур диспансериниң коллективи 1960 чылдарның төнчүзүнден бээр нептередип эгелээн. Бо хүнерде эмнелгениң салбырлар аразында социалистиг чарыш чоруп турар. Ол бүгү диспансериниң ажылын улам бижыктырарынга болгаш сайзырадырынга дузалап келген.

Социалистиг чарышка тодараттынган системаның дуржулгазын өкпе аарыгларының участоктарынга, уруглар эмнелгезиниң каттыжышкынынга ажыглап, аарыгны шын тодарадырының чаа аргаларын тыварын оралдажып келдивис. Моон түңнелинде ук эмпелге республиканың эмнелгелер аразындан эки черни каш чыл улаштыр ап келген. Тус-тус ажылдакчыларны болгаш албанның өске-даа кижилерян шаңнап, мактап турар, эмчи практиказынга чаа чедишкиннерни нептередирп, күш-ажылдың сагылга-чурумун чогуур деңнелге тудары дээш оон-даа өске негелделерни күүседир хемчегларни чорудуп турар бис.

Эмчилер районнарже узун хуусаалыг сургакчылап үнүп, эмнелгелерге практиктиг дузаны көргүзери чаңчыл апарган. Эрткен чылын 109 хире ындыг үнүүшкүннерни чоруткан. Эмчи темаларынга 37 семинарны эмчилер болгаш фельдшерлер эрттирген. Вакцина чорударының курузунга чылдың-на 130—140 фельдшерлер болгаш эмчи сестралары районнардан кээп өөренип турар. Флюорография шинчилгезин чурттакчылар өй-шаанда эрттирип турар. Чүгле эрткен чылын безин 139 муң кижи шинчилге эрттирген. Эмпээриниң болгаш шинчилгениң патогенетиктиг терапиязын, интенсивтиг методун болгаш кезиишкинниң чаа аргаларын нептередип келдивис. Өкпе аарыының ийиги салбырында РУМ-20 рентген аппаратын тургускан. Амгы үениң чаа дериг-херекселдери аарыгны шын тодарадырынга онза чугула.

Уруглар салбырының коллективи чылдан чылче үре-түңнелдиг ажылдап келген. Бо коллектив хүлээнген даалгазын күүседиринге харысалгадыг болгаш «чаңгызы хөйү, а хөйү чаңгызы дээш» ажылдап турарлар. Оларның аразында эмчи П. П. Антонов, улуг сестра А. И. Антропова, сестралар Е. И. Зоткина, П. Ф. Шикалова, В. И. Сергеева оларның ажылы макталдыг.

Республика туберкулёз аарыгларынга удур диспансериниң коллективинде эмчи шугумунга үр ажылдап келген хоочуннар хөй. Олар аныяктарга боттуг дузаны көргүзүп, арга-сүмезин берип келген. Хоочуннар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Е. МЕСЬКО,
эмнээриниң талазы-биле кол эмчиниң оралакчызы.

ЧУРУКТАРДА: эмнелгениң бөлүк хоочуннары (адаанда); өкпе аарыгларын кезер салбырның эргелекчизи Юрий Павлович Щербаков. Ол «кадык камгалалының тергиини» деп хүндүлүг аттың эдилекчизи, 1952 чылдан бээр дээди категорияның эмчизи (ортузунда);

(оң таладан) хоочуннар чөвүлелиниң даргазы, бирги категорияның эмчизи С. Н. Спивакова, аныяк эмчилер П. П. Антонов, М. С. Шувандаева олар-биле ажыл үезинде. Ол аныяк специалистерге бодунуң билиин, дуржулгазын кузелдин-биле дамчыдып чанчыккан (үстүнде).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың школаларында күрүне экзаменнери дүүн эгелээн. Каш хонгаш-ла олар ортумак эртемни чедип алырлар.
ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школада күрүне экзамени.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДИНАМОЧУЛАРНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Ча адар спорт сөөлгү үеде бистиң республикада элээп сайзырап, аңаа сонуургалдыларның саны чыл келген турум өзүп, эң ылаңгыя аныяктар ортузунда массалыг аппар чыдары өөрүнчүг. Амгы үеде спорттуң бо хевиринге 7 кижи ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган. Мастерге кандидаттарның саны 10 кижи ажыг.

Тываның ча адыкчылары зона-даа, чурттуң аңгы-аңгы хоорайларынга-даа болуп турар улуг-улуг маргылдааларга эки түңнелдерни чедип ап турар апарган. Оон бир тодаргай хереченгинге дараазында чижекти алгаш, көрөлиңер.

Бо чылдың апрельде ча адарынга Кыргыс ССР-ниң ажык бирги черн дээш маргылдаазы Фрунзе хоорайга болуп эрткен. Аңаа бистиң республиканың шилиндек командазының кежигүннери чедишкиниг киришкеннер. Команданың аныяк ча адыкчылары Людмила Назытай биле Марина Ондар ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткеннер.

Тываның база бир спортчузу Галина Огнёва амгы үеде ча адарының талазы-биле делегей маргылдаазынга киржир дээш бүгү талалыг белеткенип турар.

Эрткен неделяда ча адарынга «Динамо» спорт ниитилелиниң Сибирь болгаш Ыракы Чөөн чүк зоналының чемпионады бистиң республиканың найысылалынга болуп эрткен. Аңаа үк зонаның болгаш Россияның шилиндек дээн ча адыкчылары хөйү-биле киришкеннер. Ооң кол-ла сорулгазы— талаптылыг аныяк ча адыкчыларын илередип, тывары.

Дөрт хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде хереөжен ча адыкчыларының аразынга Бурят АССР-ден келген ССРЭ-ниң спорт мастери Янжимаа Серенжапова маргылдаанын бирги хүнүнден эгелээш, төнчүзүнге чедир өскелерни мурнап, эң хөй санны аткаш, чемпион атка төлептиг болган. Чита чурттуг спорт мастери Серен-Ханда Сысикова ийиги черни эзлээн.

Эр улустуң маргылдаазынга Улан-Удэден келген эжишкилер, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастерлери Валерий Лазарев биле Николай Комаровский бирги, ийиги черлерни эзлээнер.

Бистиң республиканың ча адыкчыларындан аныяк спортчу Виктор Сапчат-оол эки түңнелди чедип ап, ССРЭ-ниң спорт мастерлиңе нормазын күүсеткен. Маргылдааны бедик деңнелге организастап эрттирген.

В. ЧАДАМБА.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Хоорайның социал хандырылга килдизиниң партия эге организациязының коммунистери Тайбың фондузунга акша чыып, шилчидип турар.

Чоокта чаа партия эге организациязының хуралынга эге организация секретары Л. М. Козлова Тайбың фондузунга коммунистериң кирген акша-төгерииниң дугайында допчу информацияны кылган.

Тайбың фондузунга акша чыыр комиссияның даргазы Л. И. Пахомова база оон кежигүннери ол ажылын багай эвес чорудуп турар. Партия эге организациязының коммунистеринден 170 рубль чыгдынган.

Тайбың фондузунга акша чыылдазы үргүлчүлеп турар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ДАЯЛААН

Бөрү шээр-даа, бодадаа малга улуг когаралды чедириң болур деп чүве кымга-даа билдингир. Ынчангаш бистиң районнуң аңчылары болгаш малчынары чылдың кайы-даа үезинде оларны хорадырынче улуг кичээнгейин салып келген.

«Малчын» совхозтуң хоочун чылгычызы Сортай-оол Монгуш бо чазын Ортаа-Сын деп черге бир улуг бөрүнү даялаан. Оон соонда ол кодан чылгызын дүвенин чыгыы тегерип чоруп турган бир кыс бөрүнү, Ак-Адыр деп черге база бир кыс бөрүнү адып олурген.

Малга айылдыг бөрүге удур демисели дээш совхозтуң дирекциязы Сортай-оол Монгушту мактаан, акша шаңналын база тывыскан.

А. БЕГЗИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кино алыручуктарының клуву. 9.55 — Уругларга фильм. «Езулуг трубач турган». 11.00 — Чаа медээлер. 11.05 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — «Мал ажылы — шалынчы фронт». Документалдыг телефильмнер программазы: «Терветтиң сүдү», «Кодан сооңдан», «Костя». 15.30— «Билир болгаш кылып бил». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.15 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Эрткен чүүлдү катаптаары». Белорусс ССР-ниң Уваровичинде ССРЭ-ниң улустун башкызы О. С. Авраменконун дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң улустун башкызары» деп бөлүк дамчыдылгадан. 17.40 — «Орун эгезинде». Еврей камерлиг музыка театрының дугайында. 17.55 — «Чаагай хүн». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН
18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустун хөрээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенский чорудар. Ооң төвгенинин соонда — концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 22.55 — «Фестиваллар... Конкурстар... Концерттер. Оон төвгенинин соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Г. Свиридовтуң чогаалдарында пушкинчи аянар. 12.45 — Немец дыл. 13.15 — Ада-иелер, силерге. 13.45— Уругларга фильм. «Эрги шинээнин хөлегелери». 5-ки серия. 14.25 — «Игорь Моисеевтиң баледи». Концерт-фильм. 15.30 — Чаа медээлер. 15.40— 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
18.00 — Телефильм.

МОСКВАДАН
18.25 — Бүгү-россия конкурузунуң лауреады Т. Вольская ойнаар (домра). («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН
18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информациялыг-публицистиг программа. 19.45 — Чарладдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Бзук биле Тюк». Мультфильм. (ЧССР). 20.15—М. Н. Царев, А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, Ф. Тютчевтиң, А. Блоктуң, С. Есенниниң лириказын номчуур. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.20 — «Өскелеп таланың кижизин». Уран-чечен фильм. «Омега-фильм». (Швеция).

Аграар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Мурнуубарыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 18—23, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 7—10, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Солунның даравазындагы номери июнь 4-те үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮНЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кай баарыл ол?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР» «Оң ийи ай» 9.30, 15.00, «Элдептиг ирей» 11.00, 12.30, «Айебергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалыы назыныың байырлалы» 16.50, «Шляпа» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ИЮНЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чурагачы» 15.00, «Бабек» (2 серналыг) 16.50, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оң ийи ай» 11.00, 15.00, «Элдептиг ирей» 9.30, 12.30, «Айебергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оюнуң эгезинде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Улуг-Хем районнуң Чааты ортумак школазын 1972 чылда дооскан доозукчуларның ужуражылгазы Улуг-Хем районнуң Чодураа суурга июнь 5-те хүндүскүнүң 2 шакта болур. Доозукчуларны болгаш чалаткан башкыларны аңаа келирнинче чалап тур.

ШЫНАРЛЫГ КЫЛЫП ЧАҢЧЫККАН

Анна Иргитовна Айызан ажылдавынаан, кежээки школаны чедишкинниг дооскан. Ол малчын ада-иезинге сакмакшиктеп, совхозтуң столоваязынга касегирлеп ажылдап чораан. Анаа кандыг-даа ажылды даандыраргa, шынарлыг күүседип чаңчыккан.

1976 чылдя комсомол комитеди ону участок эмнелгезинге поварлаарын сүмелээн. Анаа кандыг-даа дадагаллал чокка чөпшөөрешкеш, ажылдай берген. Оон бээр элээп каш чылдар эрткен. Ол бо үелерниң иштинде бодунуң ажылынга мергежээн. Комсомолчу кыс ажыл шагы үзүп, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып көрбээн. Шак мындыг үнелелди Борис Орус-оолович Иргит чугаалап орар.

Повар кыстың кылып турар чеми шынарлыг. Аарыг улустуң чемин чогуур үезинде белеткеп келген. Ол эмнелгеде чыдар аарыг кижилерге эвилеп-ээлдек. Чем кылып белеткээринден аңгыда, дежурный эмчилерге, сестраларга база дузалажы бээр. Ажыл-ишчизи-биле ол чүгле эмнелге коллективиниң эвес, а «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап алган. Ооң бир тодаргай хереченчизи — моон мурнунда чылдарда улус депутаттарының Мөген-Бүрен кодээ Советиниң депутадынга каш удаа соңгутканы. Ол ам улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниң депутады хүлээлгезин багай эвес күүседип турар. Ол соңгукчулар-биле чогуур үезинде ужуражып, аңаа ажыл-агыйжы, амыдыралчы чугула айтырыгларны шинтпирлежип турар.

Оон аңгыда Анна Иргитовна хөй-ниити ажылдарының идепкейжизи. Өөнүң ээзи Михаил Айызан-биле «Алчы» агиткультбригадага үргүлчү киржир. Ол эмнелгеде комсомол, профвилел бөлүктериниң кежигүнү. Стод теннизинге совхозта хереөженнериниң чемпиону. Ийи уруунуң ээредилгезин, кижизидилгезин үлегерлиг. Амгы хүнүнде А. Айызан ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын ээрү-биле кады күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салган ажылдан турар.

Эмнелгенин ажылында чамдык шинтпирлеже чогуур айтырыгларны Анна Иргитовна чугаалап орар. Эмнелгениң түрүп турар базазы кызыл, таарымча чок. Улуг, бичии аарыг кижилер холуй чыдып турар. Оларның чемин тустуг аарыглар аайы-биле кылдыртпайн турар. Эмнелгеде телевизор чок. Ооң уламындан чыдар аарыг улус кежээ бажыңнарынче чоргулай баар. А район аптеказы Кызыл-Хая эмнелгезин эмнер-биле доктаамал хандырбайн келген. «Сыкыртыр эмнер бисте чок. Боттарынар тып алгаш келиңер» деп сүмени эмчиге келген аарыг кижилер бо-ла дыңнаар. Ол аарыг кижилер эмнерни кайын тыварыл? Район аптеказында база чок боор. Бо черле дыка берге айтырыг. Тускай эртемниг эмчилер чедишпес. Чамдык айтырыглар талазы-биле үстүкү черлерден хөй удаа пегелдедерни тургусса-даа, хемчеглер чедир алдынмайн турар.

К. УСПУН.

ХАЯЯ ЭВЕС

Номчукчунуң бодаалы

Мөңгүн-Тайга районда хуу мотоцикл, машиналыг хамаатыларның саны чылдың-на көвүдеп орар. Ынчалза-даа хуу транспорттуг кижилерден «А» (мотоцикл) болгаш «В» (чиик машина) категориянын чолаачызы шынзылгалыг каш-ла санныг кижи-бар, а хөй кезии кандыг-даа шынзылгазы чок, харын-даа албан машиналарын транспорт башкарар эргеи чок кижилер башкарын чоруурун бо-ла көрүп болур. Шимчээшкин эвээш болгаш, чалаң болуп озал-ондак болбайн турар. Районнуң иштики херектер кылдызы моңу херекке албайн турары хоойлуга канчап-даа таарышпас.

Хөй чылдарда чолаачылар-биле кады ажылдап келген болгаш транспорт озал-ондактарының болу бээр чамдык чылдагааннарын маңаа бижир бодадым. Эзирип алгаш, машина башкарын чоруур чолаачы—кем-херек үүлгедикчизи деп чүве билдингир. Эң-не аар аварияларны (үскүлежир, аңдарлыр, кижилер болгаш дириг амытаннар бастырар, тавартыр, кабиназынга удуп, ужуп калгаш угарлыг газтан өлүр) база эзирик чолаачылар кылып турар. Чүге дээрге эзирик чолаачыларның реакциязы оожум, караа көзүлбес, светофорнуң өңүн ылгавас, үн медээзин дыңнавас болур. машинаның дүргени оларга оожум ышкаш сагындырар, яңзы-бүрү хынакчы херекселдериниң көргүзүглериниче сагыш салбас. Чүгле 30 грамм эзиртир суксун ишкенде карактың көөр шөлү бичиилел бээрин тускай шинчилел илереткен.

Тываның автооруктарынга Хандагайты — Мугур-Аксы, Хандагайты — Мөген-Бүрен, Хандагайты— Ак-Чыраа аразынга эзирик чолаачыларны хаая эвес көрүп болур. Чадаана —Ак-Чыраа. Хандагайты—Мугур-Аксы. Хандагайты—Мөген-Бүрен, Мугур-Аксы— Мөген-Бүрен оруктарынга болгулаар чамдык таварылгалар КАИ-де демдеглеттивмейн турар.

Орук-транспорт болуушкынарының чылдагааннарының бирээзи —чамдык эштериниң чолаачы культуразының чавызында. Моон чижээге чамдык чолаачыларның дараазында четпес аажы-чаннарын айтып болур: сооңдан келгеш, эртер дээш машинага шаптыг кадар, дүргенин улгаттырар азы эленнедин чораан боду, машина эрте бээрге, оттуп келген чүве дег, ол машинабиле чарыштырып эгелээр, уткуй келген машинага орук чайлап бербес, хөме тавартыр, туразының улуу-биле дүрүм бузугаар чайлап бээр ужурлуг черлерге орук чайлап бербес... Чамдык чолаачылар чырык херекселдерин чеп шын ажыглавас болур (ырак, чооктуң чырыын өйүнде бербес, уткуй келген чолаачыны чылчырыктадыр, зэр дугайында өй-шаанда чырык медээзин бербес, карангылай бергенде безин чырыын кывыспас). Ырак рейске чораанда, чолаачы кижи кезек-кезек болгаш дыштанып, чемненип чоруурун албан. Шагзырап, могап келгеннеден чамдыкта руль артынга удуп калгаш озал-ондак кылыр таварылгалар база бар. Машинаның дүргенин шын тудуп, өй-шаанда ооңумнаптаанындан, тормоз тудуп шыдавайн баргаш, зэр черлерге автомашина «сыңмайн» баарын кайы хөй.

Чолаачы биле чолаачы бала дөмей эвес болур. Хөй чылдарда автомашина башкарып, кижилерни болгаш яңзы-бүрү чүктерни сөөртүп келгеш чаңгыс-даа авария кылбас, сагындырыглар талонунда чаңгыс-даа үт чок чолаачылар бар. Шак ындыг чолаачылардың дугайында материалдарны солунга бижип, оларның аргадуржулгазы-биле солчуру күзенчиг.

Б. САЯЯ.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ниң амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстерининиң 2-37-13, пропаганда кылдазының 2-31-75, культура кылдазының 2-23-54, өдүө ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетүүр кылдазының 2-31-75, чагаа кылдазының 2-41-27, информация кылдазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1000

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывың херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00521

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 130 (11928) | 1982 чылдың июнь 4, пятница | 1925 чылда үнделеттингев | Өртээ 3 кеп.

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне делегациязы Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштадыр албанның наймыралчы аян-чоруун кылып, июнь 1-де Москвада келген.

Аэродромга эш Гусакты болгаш делегацияның кежигүннерин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги орадакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери барып уткаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Г. ГУСАК-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Июнь 2-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле найыралчы беседазы болган.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң аразында кады ажылдажылганы улам ыңай ханыладырының, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң туруштарын быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр ийи партияның ажыл-чорудулгазының айтырыглары беседаның кол өзээ болган.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

П. И. КРАВЧЕНКО,
СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугаалажып көргеш болгаш бадылаан СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазы амгы үеде бүгү совет кижилерин улам-на сорук киирген. СЭКП ТК-ның Пленумунуң ажылынып кол утказы—көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының улут көдүрлүүшкүнүн чедип алыры, аңаа үндезилээш, аъш-чемниң янзы-бүрү продуктуларынга совет кижилерниң улам-на өзүп турар хереглелдерин бүрүнү-биле хандырары.

Көдээ ажыл-агыйга капитал салымышкынарының хемчээлин улгаттырарынче, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин планнаарын база экономиктиг идиг бээрин сайзырангайжыдарынче угланыышкынны СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга кылгандан бээр он чеди ажыг чыл эрткен. Ол төөгүлүг кыска хуусаанның дургузунда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге дыка улуг түңнелдер чедип алдынган. Чүртта ниитизи-биле тараа, эът, сүт, чуурга, ногаалар болгаш продукцияның еске-даа хевирлерин бүдүрери дыка көвүдээн, оларны чоннуң хереглээринің деңнели бедээн. Ынчалзажок СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни-биле алырга, аъш-чем продуктуларынга негелде аъш-чем аймаан бүдүрериннден ам-даа ажыг турар.

Мал ажылының продукциязын садыл алырын көвүдедиринің сорулгазы Аъш-чем программазында онза черни эөлеп турар. «Мал ажылы—ол дээрге бөгүн көдээде шалыпчы фронт-тур» дээн, партияның XXVI Отчет илеткелинде сөстер он бирги беш чылда аграр политиказының лозуну болу бергени таварылга эвес. Кол адыры ниитиниң мал ажылы болуп турар Тываның улус ажыл-агыйынга ол негелде эң-не кол чүүл болур.

Ниитиниң мал ажылының интенсивтиин бедидериниң база технологиязын сайзырангайжыдарының күсели-биле ооң ажыктыын дыка бедидеринге боттуг байдалдар ам бистиң республикада бар апарган. 102 муң ажыг баш мыйыстыг бода малдыг болгаш барык-ла 1,3 миллион баш шээр малдыг, делгем одарлыг, күчүлүг бүдүрүлге баазалыг, хөй санныг бедик мергежилдиг специалистерлиг болгаш ажылчыннарлыг болганда, бистиң ажыл-агыйларывыс Аъш-чем программазының негеп турарын ёзугаар, ниитиниң малының баш санын план ёзугаар көвүдетпишаан, эът, сүт, дүк, чуурга бүдүрерин доктаамал өстүрерин чедип ап болур болгаш чедип алыр-даа ужурлуг.

Бар эвээш эвес курлавырларның хереҷизи болза, белен эвес болган эрткен кыштың амгы түңнелдери-дир. Мал чемининиң база агаар-бойдустуң байдалдары эң-не берге болган болза-даа, республиканың совхозтары күрүнеге эът садарының квартал планын—102,6 хуу, сүттүүн—106 хуу күүсеткен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тожу, Тес-Хем районнарның дыка хөй ажыл-агыйларының коллективтери чүгле күрүнеге продукция садарының планныг онаалдаларын күүсеткен эвес, харын эрткен чылдың деңнелинге бодаарга, малдың чидирини эвээжеткен, ооң баш санын көвүдеткен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары, «Большевик», «Искра», «Саян», СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтарның саанчылары, пинек кадарчылары, бызаа ажаакчылары багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Партияның область комитеди, республиканың Министрлер Чөвүлели, чер-черде партия-ажыл-агый органнары мал кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирер дээш, бүгүле хемчегларни ап келген. Ынчаарга ол хемчегларни удуртукчуларның, специалистерниң, малчыннарның карак кызыл, хүн бүрүдеги, сорулгаже чүткүдүүр ажылы-биле быжыглаан чүгле ынчыг черлерге күзенчиг түңнелдер чедип алдынган.

Салдынган сорулгаларны карак кызыл күш-ажылы-биле херек кырынга шиитпирлээн фермаларның ажылышчылери онза хүндүткелге төлептиг болуп турар. «Революцияның чалбыыжы» совхозта И. П. Сафонов, «Октябрь 30 чылы» совхозта А. Д. Ондар, «Алдан-Маадыр» совхозта Д. А. Сарыглар, «Хадың» совхозта А. Д. Байкара олар күш-ажылды мергежилдиг организастаашкын, мурнакчы технологияны ажыглаашкын, малды ак сеткилдиг, шын ажаан азырап тургашкын, төрүүр чүс хойга онааштыр 110—122 хураганны менди камгалап алган. Республиканың тозан хойжузу төрүүр чүс хойга онааштыр чүс болгаш ооң-даа хөй хураганны менди доруктурган. «Хемчик» совхозта С. Д. Монгуш, «Саян» совхозта А. В. Чамбал, Кызыл тараачында» В. П. Трунова, СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозта Н. С. Русских олар боттарында быжыглаан инектеринден чылдың-на элбек сүттү саап ап келген. Ам чаңгыс аай мындыг сорулга салдынган: мурнакчыларның бедик түңнелдерин ферма коллективи бүрүзүнүң чедиишкини болдурар.

Эрткен кыш болгаш ооң соонда эгелээн шилчилге үезинің нарын чазы чүгле малчыннарның күштеринің база профессионал болдунар аргаларының шылгалдазы болган эвес, харын технологтуг сагылга-чурумнуң, даандырган ажыл-херек дээш специалистерниң харысалгазының айтырыгларын база катап хүн чурумунга тургускан, бистиң ажылывыста четпестерни илереткен. Ол чорук иланғыя малдың баш санын өстүрериниң айтырыгларынга кол хамаарыкшыл турар. Майның эгезинде республиканың совхозтарынга төрүүр чүс малга онааштыр 28 бызаа, 75 анай, хураган алдынган, а Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларынга ол көргүзүг ооң-даа куду болуп турар. Малдың чаш төлүн алырының планын күүсетпээн чорук түңнелинде барын хөй хемчээлдиг эътти, сүттү, дүктү чедир албазынга таварыштырар. А ооң чылдагааны хөй-хөй зооветеринарлыг нормаларны хажыткаңында, технологтуг негелделерни күүсетпээнинде болуп турар. Малды өстүрериннің айтырыгларын ак сеткилдиг, чогуур дуржулгалыг малчыннар боттары шиитпирлеп турар ындыг ажыл-агыйларда ажылхерек чедиишкинниг болуп турар. Аныяк, дуржулга чок ажылдакчыларның харылаан турар черлеривде ажыл-херек багай чоруттуунуп турар. Чамдык ажыл-агыйларда специалистерниң технологияны сайзыраңгайжыдар, күш-ажылдың мурнакчы аргаларынга кижилерни өредир ролю амдыызында чогуур деңнелинде эвес болуп турар.

Ооң чижээн хойну эрте оолдадырының айтырыын шиитпирлеп турарындан көрүп болур.

Декабрь-февраль айларда төрүттүнген хураганнар март-апрель айларда төрүттүгненнеринден ийи-үш катап эвээш өлүрүн практика көргүзүп турар. Ынчангаш малды кыштың баштайгы айларында массалыг төрүдер херек. Төрудулге кампаниязының хуусаазын узадыры аныяк малды үзүп, коданнарны четчелээринге, төрүүр хойларны тарын боозадырынга бергедээшкинниерин болдура бээр. Биргээр чугаалаарга, ол айтырыгны чүгле боттуг арга-биле шиитпирлээр сорулга салдынып турар. Хураганнар үзериин болдунар-ла арга-биле дүрген доозуп, оларны эр, кызының, назы-харының аайы-биле болуктээри, идегелдиг хойжуларга кадартыры, эки ажаарын болгаш камгалаарын хандырары чугула. Эки одар-белчиирлерни оларга тускайлап тургаш, төрүүр хойларны интенсивтиг семиртири, июль-август айларда эдержилге болгаш тарын боозадылгага белеткээри, коданнарны тарылга пунктуларынга сүрүн эккээриниң графигин тургузары, тарыкчы техниктерни хереглеттинип турарынга дүүштүр ейшаанда өоредири база-ла чугула. Хой ажылынга доп-доораан болгаш билдилиг шиитпирлээр ужурлуг боттуг сорулгаларның чамдыктары бодур.

Уксаажыдылга бүдүрүлгелериниң амгы үеде бар дөрт салбырынга немей чээрбиден эвээш эвес салбырларны бо чылын ажыдар болгаш оларны чугула херек лаборатория дериг-хереккелдери-биле база химикаттар-биле хандырар ужурлуг. Совхозтарга төрүүр үш-дөрт кодан бүрүзүнге-ле быжыглаттынган малды 30—40 хүнде эрттирип шыдаар аргалыг бир тарылга шунктузун тургузар херек. Төрүүр хойларны семиртири онза чугула ужур-дузалыг. Хураганнарны үскен соонда төрүүр хойнуң дириг деңзизи тарын боозадырынга чедир дөрт-беш килограмм улгаткан турары чугула. Совхозтарның зооветспециалистери болгаш удуртукчулары бо бүгү айтырыгларны болур-чогууру-биле удуртуп башкарар болгаш контрольдаар ужурлуг.

Сүт-баранын бүдүрүлгезинде база-ла нарын айтырыглар туруп турар. Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарның ажыл-агыйларының күрүнеге сүт садар талазы-биле эрткен чылдагы деңнелинден дыка хожудап турары чүгле мал чемнеринің чедиишээни-биле тайылбырлаттынмас. Сүт бүдүрериниң пех-шуудулга системазын болгаш саар малдың баш санын өстүрерин, инектерни тарын боозадырын кончуг ооржум шиитээдип ап турар, чогуур үчёт тургуступмаан, малдың продуктулуг шынарын экижидер талазы-биле уксаажыдылга ажылы амдыызында чогуур түңнелдерни бербейн турар, малды ажаарын болгаш чемгерерин организастап турарында ажыл-агыйжы четпестер хөй. Чайгы чер одарладырының таарымчалыг үезинде малдың эң бедик продуктулуун хандырып тургаш, чүгле болдурган четпестерни эдип алыр эвес, а харын адырның келир үеде хөгжүдезинин эки үндезинин тургузар херек. Амгы үеде бирги чергенин сорулгазы болза, сүт саалдазын эң бедидери болур. Ону чүгле совхозтар директорларының, мал ажылының специалистериниң, ортумак звеноның удуртукчуларының хүн бүрү кичээнгейин саар коданнарның ажаалдазынче бүгү чай дургузунда кошкатпайн тургаш чедип ап болур. Малды ийи эолчегге кадарары, одарларны солуурыр, турлагларга малды чүгле холуксаалыг чемнер-биле эвес, а харын погаан чемнер-биле немей чемгерери, суггарылганы эки организастаары, сүттүн шыпарын контрольдаары. малчыннарның бүдүрүлге болгаш культурамыдырал байдалдарын экижидери —чүгле бо бүгү сорулгаларны хүн бүрү шиитпирлээри сүт продукциязының өзүлдезин болдуруп болур. Төрүүр малдың эдержилгезин болгаш тарын боозадылгазын организастаарынче, тарылга пунктуларын дериринче, технологияны сагыырынче оназагай кичээнгейин салыр ужурлуг.

(Төнчүзү. 2-ги арыында).

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязының ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштаан ЧССР-ниң партия-чазак делегациязы-биле чугаалажыышкынары июнь 2-де Кремльге болган. Ол делегация албанның наймыралчы аян-чоруу-биле ССРЭ-де келген.

Совет таладан ол чугаалажыышкынарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги орадакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчиниң А. П. Ботвин;

чехословак таладан— ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның секретары Р. Биляк, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг хураалының Даргазы А. Индра, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Чех Социалистиг Республиканың чазааның Даргазы И. Корчак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары И. Ленарт, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчиниң Ч. Ловетинский олар киришкен.

Коммунистерниң, бүгү совет улустуң чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинин көдүрген калбак болгаш улуг планнарын күүседиринче угланган күжен-ниишкининиерин дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Ам. съезд болгандан бээр он беш ай эрткенде, салдынган улуг сорулгалар күүсеттиниш турар деп санаарынын бүгү барымдаалары бар. Бодунуң хөй планныг ажылынга партия эртем-техниктиг бодалды хөгжүдеринче, хоорайга болгаш көдээге күш-ажылды дешилгелиг ёзу-биле орналастаарынче, социализмниң политиктиг системазын сайзырангайжыдарынче онза кичээнгейин салып турар.

ЧКП-ниң XVI съездизиниң салган сорулгаларын чедип алыр, сайзырангай социалистиг ниитилелдин тургузар дээш ЧКП-ниң, чурттуң ажылчы чоннарының демиселиннин дугайын Г. Гусак дыннаткан. Массалар-биле харылзаашкын доктаамал быжыглавышаан ниитилелге удуртур ролюн ЧКП чедиишкинниг боттандырып турар. Ниитилелдин улам ыңайы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин программазын күүсетпишаан. ЧССР ССРЭ-биле улам ханылап орар кады ажылдажылга. социалистиг дем каттыштырылгазының ескедаа чурттары-биле сырый эвилелге даяныш турар.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээнин интернационалчы харылзааларның быжыг үндезинин болур ужур-дузазын ийи делегация бедин-биле үнелээн. Политика, экономика азы культура чергелиг бүгү-ле талаларда совет-чехословак харылзаалар дешилгелиг шугум-биле хөгжүп турарын моон-биле хөлбаштыр сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ийи улустуң найыралы улам ханы болгаш быжыг апарган. Эрткен үениң дургузунда СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң удуртукчуларының аразында доктаамал харылзаалар тудуп. партия болгаш күрүне шугуму-биле, хөй-ниити организацияларның. төрелдеткен областарның болгаш будуулгелериниң аразында делегацияларны аргыштырып келген. Эрткен беш чылда барык 30 миллиард рубль болган совет-чехословак бараан саарылгазы бо беш чылда 50 миллиард рубль ажар ужурлуг.

Ийи чурттуң улус ажыл-агыйларының аразында кооперастаашкынны улам ыңай хөгжүдериниң. эртем-техниктиг дешилгелиниң чедиишкинниерин кады шиңээлээн алыныың эргежок чугулазын ССРЭ биле ЧССР-ниң делегациялары онзалап демдеглээн.

Делегей айтырыгларын кежин тура. Л. И. Брежнев биле Г. Гусак социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга, оларның тепсиг-политиктиг камгаланыкчы эвилелин—Варшава Керээзиниң организациязын быжыглаарынга СЭКП болгаш ЧКП бүгү хемчег-биле идиг бээр деп медеглээнивер. Кризистиг байдалдан чурттуң үндүрүп алыр, ПУР-га социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселге ПКАП-ты болгаш ооң удуртулгазын детпкирин уламчылаар деп ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң шиитпирлии бадыткаттынган. Революстуг чаалап алышкынарын камгалаар дээш демисежип турар Кубаның, Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның, Афганистанның улустары-биле эң-сеткил каттыштырылгазы база илергейлеттинген.

Делегейде байдал парын болуп артышаан деп талалар саналан . Империалистиг күштер, хамыктың мурнунда АКШ, шериг талазы-биле артык күштүг турарын чедип алыр дээр угланыышкынын алгаш, боо-чепсектерни база дээш айыылдыг ёзу-биле эңдере будүрүп турун берген. Байдал мындыг турда тайбынны камгалаарындан, ядролуг дайынны болдурбазындан артык чугула сорулга улустарда чок.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа тайбың инициативаларның делегей байдалын экижилеринге онза чугула ужур-дузалыың Г. Гусак айыткан.

Боо-чепсектерни кызырар талазы-биле бүгү-ле чугаалажыышкынарга боттуг деңнелинге даяныш турар.

Коммунистерниң, бүгү совет улустуң чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинин көдүрген калбак болгаш улуг планнарын күүседиринче угланган күжен-ниишкининиерин дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Ам. съезд болгандан бээр он беш ай эрткенде, салдынган улуг сорулгалар күүсеттиниш турар деп санаарынын бүгү барымдаалары бар. Бодунуң хөй планныг ажылынга партия эртем-техниктиг бодалды хөгжүдеринче, хоорайга болгаш көдээге күш-ажылды дешилгелиг ёзу-биле орналастаарынче, социализмниң политиктиг системазын сайзырангайжыдарынче онза кичээнгейин салып турар.

ЧКП-ниң XVI съездизиниң салган сорулгаларын чедип алыр, сайзырангай социалистиг ниитилелдин тургузар дээш ЧКП-ниң, чурттуң ажылчы чоннарының демиселиннин дугайын Г. Гусак дыннаткан. Массалар-биле харылзаашкын доктаамал быжыглавышаан ниитилелге удуртур ролюн ЧКП чедиишкинниг боттандырып турар. Ниитилелдин улам ыңайы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин программазын күүсетпишаан. ЧССР ССРЭ-биле улам ханылап орар кады ажылдажылга. социалистиг дем каттыштырылгазының ескедаа чурттары-биле сырый эвилелге даяныш турар.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээнин интернационалчы харылзаалардың быжыг үндезинин болур ужур-дузазын ийи делегация бедин-биле үнелээн. Политика, экономика азы культура чергелиг бүгү-ле талаларда совет-чехословак харылзаалар дешилгелиг шугум-биле хөгжүп турарын моон-биле хөлбаштыр сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ийи улустуң найыралы улам ханы болгаш быжыг апарган. Эрткен үениң дургузунда СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң удуртукчуларының аразында доктаамал харылзаалар тудуп. партия болгаш күрүне шугуму-биле, хөй-ниити организацияларның. төрелдеткен областарның болгаш будуулгелериниң аразында делегацияларны аргыштырып келген. Эрткен беш чылда барык 30 миллиард рубль болган совет-чехословак бараан саарылгазы бо беш чылда 50 миллиард рубль ажар ужурлуг.

Ийи чурттуң улус ажыл-агыйларының аразында кооперастаашкынны улам ыңай хөгжүдериниң. эртем-техниктиг дешилгелиниң чедиишкинниерин кады шиңээлээн алыныың эргежок чугулазын ССРЭ биле ЧССР-ниң делегациялары онзалап демдеглээн.

Делегей айтырыгларын кежин тура. Л. И. Брежнев биле Г. Гусак социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга, оларның тепсиг-политиктиг камгаланыкчы эвилелин—Варшава Керээзиниң организациязын быжыглаарынга СЭКП болгаш ЧКП бүгү хемчег-биле идиг бээр деп медеглээнивер. Кризистиг байдалдан чурттуң үндүрүп алыр, ПУР-га социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселге ПКАП-ты болгаш ооң удуртулгазын детпкирин уламчылаар деп ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң шиитпирлии бадыткаттынган. Революстуг чаалап алышкынарын камгалаар дээш демисежип турар Кубаның, Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның, Афганистанның улустары-биле ээ

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзу. Эгези 1-ги арында).

долузу-биле хандырып шыдаар иннтилелдин кара чангыс тургузуу —социализмниң артык күштүүн совет улустуң чедишкиннери кёскүзү-биле бадыткан тур. Совет улустуң тургузукчу, чогаадыкчы күш-ажылының чедишкиннери биске арга-дружулганың болган хей-аъттың соксаал чок үндезини болуп турар.

Эштер!

ЧКП-ниң XVI съездизиниң шиитширлеринге дүүштүр социалистиг иннтилелдиң экономиктиг болгаш социал улам ыңайгы хөгжүлдезиниң программазын күүседир дээш бистиң партиявыс, чехословак улус улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар. Улам улуг негелдерни салып турар иштики байдалды база даштыкы берге байдалдар үезинде шиитширлер парын айтырыглар бистиң мурнувуста туруп турар. Партия болгаш күрүве органнарының, хейниити организацияларының кичээнгейин олче углавышаан, бистиң чонувустуң калбак массазының амыдыралынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулгалыг Чехословакияның Коммунистиг партиязының политиказын ажылчы чоннарның бүгү-биске арга-дружулганың болган хей-аъттың соксаал чок үндезини болуп турар.

Эштер!

ЧКП-ниң XVI съездизиниң шиитширлеринге дүүштүр социалистиг иннтилелдиң экономиктиг болгаш социал улам ыңайгы хөгжүлдезиниң программазын күүседир дээш бистиң партиявыс, чехословак улус улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар. Улам улуг негелдерни салып турар иштики байдалды база даштыкы берге байдалдар үезинде шиитширлер парын айтырыглар бистиң мурнувуста туруп турар. Партия болгаш күрүве органнарының, хейниити организацияларының кичээнгейин олче углавышаан, бистиң чонувустуң калбак массазының амыдыралынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулгалыг Чехословакияның Коммунистиг партиязының политиказын ажылчы чоннар бүрүнү-биле деткип турарынга даянып турар бис. Ону амыдыралга бот-тандырарынга Совет Эвилелиниле чайгылыш чок ханылап бар чыдар кады ажылдажылгага Варшава Керээзиниң болган Экономиктиг Дузалажылга Чевүлелиниң киржикчилерин күрүнелеринде кады туружунга база даянып турарывыс чугула болуп турар.

Чугаалашкан айтыглар талазы-биле бодалдарның болган туруштарның бүрүн чангыс аайын бот-боттарын бүрүнү-биле билчириниң, бот-боттарывыска чанчыл апарган харылзаалар-дың-биле ССРЭ-ниң аразында 1990 чылга чедир үеде бүдүрүлге специализациязының болгаш, кооперациязының үр хуусаалыг программазын амыдыралга доктаамал боттандырарынга чугула кичээнгейни салып турар бис. Ийи талалыг экономиктиг харылзааларны быжыглаарын, чурттар аразының социалистиг экономиктиг интеграциязының ханылаарын, социалистиг чурттарның экономиктиг политиказын дүүштүрерин бистиң партиявыстың съездизиниң салган сорулгаларын хандырарынга эң-не ажыктыг боттуг орук деп көрүп турар бис. Езулуг аку-дүнма ёзунуң найыралы болгаш бот-боттарының аразында кады ажылдажылга идеология болгаш культура талазы-биле, хей-ниити организацияларының, төрелдешкен областарның, заводтар, школалар болгаш албан черлериниң коллективтериниң аразында база калбарып турар.

Эргим эштер!

Бистиң чурттарывыска социалистиг болгаш коммунистиг иннтилелдерни тургузары бүгү делегейге тайбыңны кам-галаары дээш демисел-биле тудуш холбашкан. Чехословакияның Коммунистиг партиязы бистиң улузувустуң амыдыралының болгаш күш-ажылының тайбың байдалдарын хандырарынче улуг кичээнгейни салып турар. Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг, бижыг туруштуг политиказы, социализмниң улам ёзүп турар күчү-күжү болгаш делегей болуушкуннарының хөгжүлдезинге оон салдары биске келир үеге идегелдиг магадылалы бүзүрелди берип турар.

Империализмниң, бир-ле дугаарында АКШ-тың эң реаксылыг күштери делегей харылзааларында чедип алдыкан чогумчалыг түүлдерни буурадырынче кызыдып турда, бис силерниң-биле кады делегейге дүшкүүрүг чорукту чидигленирингге удур, делегейге чепсектиг чөрүлдээнин тыптырының айылын улгатырын турар кандыг-даа базымнарга удур иннтиширлиг туржун турар күштерниң талазында бижыг туржун турар бис. Амгы үеде кижи төрелгетенниң мурнунда боо-чепсектерни дүжүрерин чедип алырыңар дээш, чурттар аразының экономиктиг интеграциязының ханылаарын, социалистиг чурттарның экономиктиг политиказын дүүштүрерин бистиң партиявыстың съездизиниң салган сорулгаларын хандырарынга эң-не ажыктыг боттуг орук деп көрүп турар бис. Езулуг аку-дүнма ёзунуң найыралы болгаш бот-боттарының аразында кады ажылдажылга идеология болгаш культура талазы-биле, хей-ниити организацияларының, төрелдешкен областарның, заводтар, школалар болгаш албан черлериниң коллективтериниң аразында база калбарып турар.

Эргим эштер!

Бистиң чурттарывыска социалистиг болгаш коммунистиг иннтилелдерни тургузары бүгү делегейге тайбыңны кам-галаары дээш демисел-биле тудуш холбашкан. Чехословакияның Коммунистиг партиязы бистиң улузувустуң амыдыралының болгаш күш-ажылының тайбың байдалдарын хандырарынче улуг кичээнгейни салып турар. Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг, бижыг туруштуг политиказы, социализмниң улам ёзүп турар күчү-күжү болгаш делегей болуушкуннарының хөгжүлдезинге оон салдары биске келир үеге идегелдиг магадылалы бүзүрелди берип турар.

Империализмниң, бир-ле дугаарында АКШ-тың эң реаксылыг күштери делегей харылзааларында чедип алдыкан чогумчалыг түүлдерни буурадырынче кызыдып турда, бис силерниң-биле кады делегейге дүшкүүрүг чорукту чидигленирингге удур, делегейге чепсектиг чөрүлдээнин тыптырының айылын улгатырын турар кандыг-даа базымнарга удур иннтиширлиг туржун турар күштерниң талазында бижыг туржун турар бис. Амгы үеде кижи төрелгетенниң мурнунда боо-чепсектерни дүжүрерин чедип алырыңар дээш, Улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарының көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидиринге болгаш колхоз болгаш совхоз бүрүзү бүдүрүлге болгаш белеткел планнарын ыяап-ла күүсеткен турарынга салдар чедирерин күштелдирериниң, агроүлетнүр комплекс тудугларынга болгаш бүдүрүлгелериниң ажыглалга киреринге контрольду күштелдиреринң эргежок чугулазын айыткан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чевүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

(СЭТА).

(Төнчүзу. Эгези 1-ги арында).

Мыйыстыг бода малдың төрүүр коданында малдың баш саның өстүреринге ажыглаары-биле аныяк малды өстүрериңче зооветспециалистер онзагай кичээнгей салыр ужурлуг. Мал бажын өстүреринге ажыглаар хунажыннар эң эки болур болгаш эки немелде одарлар-биле хандыртынган денизиниң бээр ужурлуг. Чогуур деңги четпээн болгаш өзүлде талазы-биле чедишпээн хунажыннарны эдержилгеге киирер чорукту моон соңгаар кала-даа болдурбас херек, чүге дээрге ол сүткүр мал ажылынга улуг болгаш эттинмес когаралды чедирип турар.

Бо бүгү дээрге чүгле бо үеның сорулгазы эвес, а адырның ажыктыын бедидер дээш демиселдин аргалары-дыр.

Мал ажылының дугайын чугаалап турган, ажыл-агыйларның мал чеми баазазын быжыглаарының айтырыынга доктаавайн барып болбас. Сигеннин, сенажтың, силостуң, витаминниг сиген далганының, савайның болгаш ескелаа чемнерниң бижыг курлавыры чокта, бедик продуктулуг чорукту, малдың эки деңгилделиг, аар деңзилиг болгурун чедип алыры болдунмас дээрзин эрткен кыштаглаашкынның кичээндирин база катап бадыткап турар. Чайгаар бүткен одарларның, сиген кезер чөрлеринң, хей чылдыг сигеннерниң суггаттыг шөлдери бисте дыка хей, чангыс чылдыг мал чеми культуралар-ның база хейиу тарын турар бис. Ол бүгүнү билдилиг, ажылагыйны ажыглаары дээрге-ле мал ажылының шүүтү адырларын дүрген хөгжүдерининң материалдыг үндезинин салыры-дыр. Эрзин районнуң ажыл-агыйларының, оон иштинде «Нарын» совхозтуң, дүржулгазын өеренин көөру чугула. Ук ажыл-агыйлар одарларны чөп ажыглап, хензиг-ле чер бүрүзүнден сигеннерди ажаан, будук-бүрүүн, ине бүрүлүг ыяш бүдүүн өйшаанда белеткеп ап турган, дыка берге кыштаглаашкындан эвээш чидиргилиг үнген.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чевүлели «Будук-бүрү чемнин болгаш ине бүрүлүг ыяш бүдүүн белеткээрин болгаш болбаазырады кылырын организастаар дугайында» доктаалды майда хүлээп алган. Мал чеминиң ол хевирлерин белеткээр, үүредир. АВМ-нерге болбаазырадыр болгаш силостаар талазы-биле тодаргай даалгаларны районнарга, совхозтарга берген. Совхоз бүрүзүнге ажыл доп-дораан эгелээр, мал чеми белеткээринге чурттакчы чонунуң массалыг киржирин чедип алыр, тускайлаттынган бригадаларны болгаш авеноларны тургузар, оларга техниканы болгаш транспорттуң бижыглаар, социалистиг чарыны массалыг калбартыр херек.

Мал чеми белеткээрин ёзу барымдаалан эвес, а ёзулуг тускай адыр кылдыр ангылаар, одар ээлчештирилгезин ылап чорудар, мал чеми белеткен турар кижилерниң күш-ажыл төлевирин кылдынган ажылдың сөөлгү түүнелинге дүүштүр чорударының дешилгелиг аргаларын ажыглаар үе келген. Од ажылды бөгүүден эгелеп чорудар херек.

Мал чеминиң баазазын бижыглаарының улуг курлавырлары суггаттыг черлерни ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирерин. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чевүлели «Республиканың совхозтарынга биче суггатты организастаарының дугайында» доктаал хүлээп алган. Од документтиниң ёзугаар республиканың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының суг чоогунда мал чеми бүдүрер суггат чок черлерни суг сөөртүр машиналар-биле, суг үлекчилери-биле, кудук суглары-биле, шимчеп чоруур ирригация херекселдери-биле суггарар хемчеглерни алырын көрген. Ылангыя араттарның шаандакы суггарылга бугаларын, а ол ышкаш шаандакы суггарып турган черлерни ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирер. Ам биче суггат талазы-биле бригадаларны болгаш звеноларны чер-черге организастаары, оларга черлерни бижыглаары, мал чемнерин белеткээр талазы-биле тодаргай онаалдаларны бээрн чугула.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга идектелиниге эш Л. И. Брежнев «Тургустунуп келген бергелерни болгаш четпестерни чайладырывыс, көдээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң ажыктыын бедидеринче, чурттуң аъш-чем продуктуларынга ёзүп турар негелдерни хандырарынче үгланган дээштиг, улуг хемчеглерни алыры чугула» деп чугаалаан. Ынчангаш бистиң республиканың байдалынга хөй ажылын болгаш бараанныг суг бүдүүлгелерни хөгжүдерни, адыларны тускайжыдарын хандырары, ажыл-агыйларның бот-боттарынга ажыктыг кооперастаашкының сайгарадыры, хаван, чылгы, ошку, сарлык, төве ажылында улуг курлавырларны ажыглаары чүгле чугула экономиктиг эвес, харын чугула социал-политиктиг сорулгалар болур.

Маңаа кол-ла чүве болза, көдээ ажыл-агыйны удуртуруның стилин сайгарангайжыдары, удуртукчу, специалист, ажылчын бүрүзүнүң совлгу түүнел дээш бот-харылсалгазын бедидери болур. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң документилеринде партияның көдээ ишчилер дүгээлында сагыш салыышкыны база катап кёскүзү-биле илергейлеттинген. Бистиң республикада малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдар доктаамал эжикиш - турар. Сөөлгү он чылдарда ажыл төлевири элээп улгатнан. Көдээни электрижидер, чурттарга болгаш социал тудугларны кылырының темпилерни дүргедедиринге дугайында тускай шиитширлер чоокта чаа хүлээп алдынган. Ындыг сагыш салыышкынга харыы-чүгле шалыпчы күш-ажыл болур. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептинг үткүүр дээш коллективтерде калбарган социалистиг чарыны анаа бадыткал болур.

Оон-биле чергелештир партияның район комитеттери, совет органнар, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары болгаш тускай эртемнигдери дешилгелиг технология боду боттанмас, оон боттанышкынының үндезини — бүгү ажылдакчылардың даалган херээнге чогаадыкчы, активчи хамаарылгазы дээрзин үттүкпаан, улус-биле ажылды чедир чорутпайн турар. Бөгүн совхозтарда эртемниг, мергежилдиг кадарчылар, саанчылар, механизаторлар ажылдап турар, а күш-ажылды организастаарының аргалары, удуртулганың стили хүнүүн негелдерииге чамдыкта дүүшпейн турар. Дыка хөй тускай эртемнигдер бүдүрүлгенин ёзулуг технологтары, мурнакчы дүржулганың вентередикчилери болуп шыдаайн, четпестер-биле эптежип орарлар. Партия комитеттери көдээ ажыл-агыйның специалистелеринин чогаадыкчы болгаш ажыл-херекчи идепкейин СЭКП ТК-ның май Пленумунуң негелдеринге дүүштүр кодурери чугула.

Республиканың совхозтарында малды одар-белчиринг черлерже шилчидер үе дооступ турар. Тыванның мал ажылдыгларының мурнунда, улуг болгаш харымсалгалыг сорулгалар салдынган. Күрүнеге ярт садар планны күүседир төлээде, чайгы үеде 265 муң баш хойну, 16 муң хире баш мыймыстыг бода малды семиртилгеге тургузар. Ылангыя малдың баш санын онча-менди калдаалаарынче улуг кичээнгейни салыр. Хой кырыллдын болгаш кыштаглар, бажыннар сентелгезин организастыг чорудары чугула кампания болур. Кыска үеде чаа јёс кажаалары, тарын боозадылга пунктуларын кылыр херек. Оларны кылырынга кижи бүрүзү дорт кирижир ужурлуг. Партия совет, профсовилел болгаш комсомол органнары, ажыл-агый удуртукчулары, специалистер мал ажылын хөгжүдерииге хамаарылкан айтырыглары кичээнгейнин төвүнге алган турар ужурлуг.

Аъш-чем программазы — бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының болгаш оон кол адыры—мал ажылынга чугула сорулга. Бо чылын күрүнеге 24 муң тонна ытты, 27,5 муң тонна сүттү, 16 миллион чүүрганы, 2700 тонна дүктү сапары аъш-чем Программазын күүседириинге Тыванның ажылынчыларының баштайгы үлүг болур. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чевүлелиниң көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетнүр комплекизиниң еске-даа адырларын удуртуруп экижидер, экономика механизмин сайгарангайжыдар болгаш ажыл-агыйланың экономиказын бижыглаар, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының продукциязыны бүдүрерин көвүдедиринге болгаш оон шынарын экижидиринге материалдыг сонуургалын күштелдирер дугайында, көдээге калп политиказынга хамаарышкан база еске-даа доктаалдар олче бистиң кичээнгейивисти угландырыр турар. Партияның ол шиитширлерин күүседири бистиң ажылывыстың кол угланышкыны болур.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чевүлелиниң июнь 2-де болган хуралынга СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында доктаалын болгаш Пленумга эш Л. И. Брежневтиң плеткелинде база ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң Президиумунуң май 31-де болган хуралынга салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле ажылдарны организастаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары Пленумуиуң шиитширлерин, эш Л. И. Брежневтиң плеткелин болгаш Аъш-чем программазын иэиибиле хүлээп ап турары демделеттинген. Олар бо чылынна чер болгаш мал ажылының продуктулуун боттуу-биле бедидерин чедип алырынга, тараа, ытт, сүт болгаш еске-даа продукцияны садарының күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседирин хандырарынга бүрүн шиитширлиглер.

РСФСР-ниң Министрлер Чевүлели Аъш-чем программазын күүседирин дүргедедиринче үгланган хемчеглерниң ылаптыг системазын ажылдап кылырын, Аъш-чем программазының автономнуг республикалар, крайлар болгаш областар аайы-биле көргүүглерин, көдээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң улам ыңай көдүреринииң болгаш агроүлетнүр комплекизин хөгжүдерииниң айтырыгларын шиитширлээринче шыңгыы эргилдени боттандырарын барымдаалап тургаш кылгаш, Министрлер Чевүлелинге бадыладыры-биле киирерин Россия Федерациязының министерстволарынга болгаш ведомстволарынга удурткучуларынга дааскан.

РСФСР-ниң Министрлер Чевүлели РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, автономнуг республикаларының, үйүс депутаттарының Советтерииниң күүскомнарының Аъш-чем программазын күүседирин хандырар талазы-биле ажылын экижидеринче үгланган өске-даа хемчеглерни төлевирии дээн. Улус депутаттарының Советтерииниң күүскомнарының көдээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидеринге болгаш колхоз болгаш совхоз бүрүзү бүдүүлге болгаш белеткел планнарын ыяап-ла күүсеткен турарынга салдар чедирерин күштелдирериниң, агроүлетнүр комплекс тудугларынга болгаш бүдүүлгелериниң ажыглалга киреринге контрольду күштелдирериниң эргежок чугулазын айыткан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чевүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ТАТАР АССР. Ие-чаштың камгалалы —КамАЗ-тың профэвилел организациязының бир онзагай сагыш салыышкынларының бирээзи. Ында аныяк өг-бүлелериниң күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидериниң тодаргай үглуг ажылын чорудуп турар. КамАЗ-тың ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының үругларының бүгү талалыг сайзыралынга эки байдалдарны тургускан. Чаш үругларлыг апарган өг-бүлелерде профэвилел организациязы онза кичээнгейни салып турар. КамАЗ-тың рамалар пресстөр заводунуң ажылчыннары Анастасия биле Виктор Поповтарның өг-бүлезин үш иштиг болгаш. Өг-бүлеге чаа тутқан 12 каът бажындан дөрт өрээлдиг квартираны дораан бергеи.

ЧУРУКТА: «Үругларга барааннар» магазинниң ажылдакчыларының Поповтарга бедек тыпсын келгеии.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Ядролуг кыжаныышкынга удур, тайбың дээш массалыг хеделиишкиннерииң неделязы бистиң чуртувуста доозулган.

КНО-нуң Кол Ассамблейзының чепсегелеиишкинии дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязыига совет кижилериниң ханы сонуургалдыының дугайында, делегейге быжыг тайбыңны камгалап артырарынче оларның чайгылыш чок үүткүлдүүнүң дугайында медээлер чер болгандан кээп турар.

МОСКВА. Найысыладың чогаадыкчы интеллигенция төлээлекчилериниң хуралы киноиуң Төп бажыңында болган.

Делегей байдалының шыңгыы чидигленгеии ядролуг халаптың тыптып келириниң айылын чайладыр дээш демиселге күжениишкиннерни күштелдирерии эргежок чугула болдуруп турар деп, ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң Эвилел Соведиииң Даргазы, Европата айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Совет комитеттиң даргазы А. П. Шитиков ол хуралды ажыдып тура чугаалаан. Бөгүнгү хемчегни эрттирип турары —Чер кырынга бижыг тайбыңны хандырарынга культураның совет ажылдакчыларының хан-дамырындан сонуургалдыының чырыткыланчак ялеери-дир деп, ол демделээн.

Дайын белеткелдерин калбартырынче АКШ-тың администрациязының угланышкының, оон Европаны келир үедеги «дайын чорудулгаларының чери» болдурар дээр оралдажышкынарын Европаның болгаш делегейниң хөй-ниитизин шиитширлиг буруу шаан турар. Барыын Европаның чурттарында болгаш харын АКШ-тың бодында-даа миллиоп-миллиоп кижилериин дайынга удур демиселиниң үнүшкүнерии ам кажагызындан-даа артык улуг хемчээлдиг апартан. Тайбың дээш чыскаалдарның, митингилерииң күүлүг чаа чалгыы КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының мурнуу чарыында кодурулуп турары база кайгамчык. Ядролуг-даа, аиаа нургулай-даа боо-чепсектерни эңдере бүдүрерии болдурбас талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырарынга ол ат-алдарлыг шуулган шиитширлиг идигии бээрии улустар иегеп турар.

Илеткелчи — «Литературная газетаның» кол редактору А. Б. Чаковский—АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ядролуг халапче делегейни чыгаи турар дайынзырак белүктериниң сарыыл чок үүлгедиишкиннерииге культураның совет ажылдакчыларының дувүреи турарын-демделээн. Совет күрүнеиниң даштыкы политиктиг угланышкынын миллионнарның тура-соруунун илереидир, ынчангаш аразында интеллигенция база кирген биетвщ хөй-ниитивис ол политиканы ийи-биле деткиир. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарда хүлээп алгаиы Тайбының программазы, эш Л. И. Брежневтиң көдүргеии чаа тайбың инициативалар Европаның улустарын болгаш бүгү кижи төрелгетеиии камгалап алырынче угланган ботгуг орукту ажыдып турар.

Тайбың дээш демиселге совет культура ажылдакчыларының күженишкиннерии идепкейжидеринче, Октагайның бүгү улустары-биле кады ажылдажылганы калбартырынче кайгырыг салыр. ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черииин секретары С. А. Герасимов, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черииин секретары Б. М. Терентьев, ССРЭ-ниң Чүрүзгалар академиязының корреспондент кежигүнү О. К. Комов, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының президентизи М. И. Кондаков, ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Д. Нифонтова, ССРЭ-ниң улустуң архитектору И. И. Уллас олар чүве чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының адынга кыйгырыгны хуралга чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп ап, ядролуг халаптың кыжаныындан кижи төрелгетеиии камгалап алыр дээш бүгү-ле болдупар аргалыг чүүлдерии кызырынче од сессиязың киржикчилерии культураның совет ажылдакчылары кыйгырган.

СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарының болгаш кол эргелелдериниң удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери хуралга киришкен.

* * *

Минскиге, Ташкеитиге, Вильнюска, Краснодарга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болган митингилерииң, ужуражышкынарының болгаш хуралдарың киржикчилери база КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкиини дүжүрер талазы-биле ийиги сессиязының адынга кыйгырыглар хүлээп ап, боо-чепсегти эңдере бүдүрерии болдурбас, ядролуг халаптың тыптып келириниң айылы, кыжаныын чайладыр дээш практиктиг хемчеглер алырын негээн.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

чедип алыр, тускайлаттынган бригадаларны болгаш авеноларны тургузар, оларга техниканы болгаш транспорттуң бижыглаар, социалистиг чарыны массалыг калбартыр херек.

Мал чеми белеткээрин ёзу барымдаалан эвес, а ёзулуг тускай адыр кылдыр ангылаар, одар ээлчештирилгезин ылап чорудар, мал чеми белеткен турар кижилерниң күш-ажыл төлевирин кылдынган ажылдың сөөлгү түүнелинге дүүштүр чорударының дешилгелиг аргаларын ажыглаар үе келген. Од ажылды бөгүүден эгелеп чорудар херек.

Мал чеминиң баазазын бижыглаарының улуг курлавырлары суггаттыг черлерни ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирерии. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чевүлели «Республиканың совхозтарынга биче суггатты организастаарының дугайында» доктаал хүлээп алган. Од документтиниң ёзугаар республиканың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының суг чоогунда мал чеми бүдүрер суггат чок черлерни суг сөөртүр машиналар-биле, суг үлекчилери-биле, кудук суглары-биле, шимчеп чоруур ирригация херекселдери-биле суггарар хемчеглерни алырын көрген. Ылангыя араттарның шаандакы суггарылга бугаларын, а ол ышкаш шаандакы суггарып турган черлерни ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирер. Ам биче суггат талазы-биле бригадаларны болгаш звеноларны чер-черге организастаары, оларга черлерни бижыглаары, мал чемнерин белеткээр талазы-биле тодаргай онаалдаларны бээрн чугула.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга идектелиниге эш Л. И. Брежнев «Тургустунуп келген бергелерни болгаш четпестерни чайладырывыс, көдээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң ажыктыын бедидеринче, чурттуң аъш-чем продуктуларынга ёзүп турар негелдерни хандырарынче үгланган дээштиг, улуг хемчеглерни алыры чугула» деп чугаалаан. Ынчангаш бистиң республиканың байдалынга хөй ажылын болгаш бараанныг суг бүдүүлгелерни хөгжүдерни, адыларны тускайжыдарын хандырары, ажыл-агыйларның бот-боттарынга ажыктыг кооперастаашкының сайгарадыры, хаван, чылгы, ошку, сарлык, төве ажылында улуг курлавырларны ажыглаары чүгле чугула экономиктиг эвес, харын чугула социал-политиктиг сорулгалар болур.

Маңаа кол-ла чүве болза, көдээ ажыл-агыйны удуртуруның стилин сайгарангайжыдары, удуртукчу, специалист, ажылчын бүрүзүнүң совлгу түүнел дээш бот-харылсалгазын бедидери болур. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң документилеринде партияның көдээ ишчилер дүгээлында сагыш салыышкыны база катап кёскүзү-биле илергейлеттинген. Бистиң республикада малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдар доктаамал эжикиш - турар. Сөөлгү он чылдарда ажыл төлевири элээп улгатнан. Көдээни электрижидер, чурттарга болгаш социал тудугларны кылырының темпилерни дүргедедиринге дугайында тускай шиитширлер чоокта чаа хүлээп алдынган. Ындыг сагыш салыышкынга харыы-чүгле шалыпчы күш-ажыл болур. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептинг үткүүр дээш коллективтерде калбарган социалистиг чарыны анаа бадыткал болур.

Оон-биле чергелештир партияның район комитеттери, совет органнар, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары болгаш тускай эртемнигдери дешилгелиг технология боду боттанмас, оон боттанышкынының үндезини — бүгү ажылдакчылардың даалган херээнге чогаадыкчы, активчи хамаарылгазы дээрзин үттүкпаан, улус-биле ажылды чедир чорутпайн турар. Бөгүн совхозтарда эртемниг, мергежилдиг кадарчылар, саанчылар, механизаторлар ажылдап турар, а күш-ажылды организастаарының аргалары, удуртулганың стили хүнүүн негелдерииге чамдыкта дүүшпейн турар. Дыка хөй тускай эртемнигдер бүдүрүлгенин ёзулуг технологтары, мурнакчы дүржулганың вентередикчилери болуп шыдаайн, четпестер-биле эптежип орарлар. Партия комитеттери көдээ ажыл-агыйның специалистелеринин чогаадыкчы болгаш ажыл-херекчи идепкейин СЭКП ТК-ның май Пленумунуң негелдеринге дүүштүр кодурери чугула.

Республиканың совхозтарында малды одар-белчиринг черлерже шилчидер үе дооступ турар. Тыванның мал ажылдыгларының мурнунда, улуг болгаш харымсалгалыг сорулгалар салдынган. Күрүнеге ярт садар планны күүседир төлээде, чайгы үеде 265 муң баш хойну, 16 муң хире баш мыймыстыг бода малды семиртилгеге тургузар. Ылангыя малдың баш санын онча-менди калдаалаарынче улуг кичээнгейни салыр. Хой кырыллдын болгаш кыштаглар, бажыннар сентелгезин организастыг чорудары чугула кампания болур. Кыска үеде чаа јёс кажаалары, тарын боозадылга пунктуларын кылыр херек. Оларны кылырынга кижи бүрүзү дорт кирижир ужурлуг. Партия совет, профсовилел болгаш комсомол органнары, ажыл-агый удуртукчулары, специалистер мал ажылын хөгжүдерииге хамаарылкан айтырыглары кичээнгейнин төвүнге алган турар ужурлуг.

Аъш-чем программазы — бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының болгаш оон кол адыры—мал ажылынга чугула сорулга. Бо чылын күрүнеге 24 муң тонна ытты, 27,5 муң тонна сүттү, 16 миллион чүүрганы, 2700 тонна дүктү сапары аъш-чем Программазын күүседириинге баштайгы үлүг болур. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чевүлелиниң көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетнүр комплекизиниң еске-даа адырларын удуртуруп экижидер, экономика механизмин сайгарангайжыдар болгаш ажыл-агыйланың экономиказын бижыглаар, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының продукциязыны бүдүрерин көвүдедиринге болгаш оон шынарын экижидиринге материалдыг сонуургалын күштелдирер дугайында, көдээге калп политиказынга хамаарышкан база еске-даа доктаалдар олче бистиң кичээнгейивисти угландырыр турар. Партияның ол шиитширлерин күүседири бистиң ажылывыстың кол угланышкыны болур.

Малга бижыг чем-сууруи түрүзаар

БУДУК-БҮРҮНҮ СИЛОСТААРЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунга бадылаан Аъш-чем программазын боттандырарынга бир чугула чүүл ииитиниң малынга бижыг чем баазазын тургузары. Ону чедип алыры-биле болдунар бүгү аргаларны ажыглаар херек.

Будук-бүрүден белеткээн мал чеми хоолулуунуң талазы-биле савандан дудак чок. Чижээ, хадыныи будук-бүрүзүнде ёл протеин 4,14 хуу база үс 3 хуу чедип турар.

Будук-бүрүде хоолулуг будмелдерииң составы чиирбейнин чоон-чингезинден хамааржыр. Чиирбейниң чоону 0,5-тен бир сантиметр чеде бээрге, ёл протеининң ында бар хемчээли дыка эвээжээр болгаш клетчатканың хемчээли ажжок улгадыр.

Бөлүүн болгаш чулуктуг чемнерниң чедишпезин будук-бүрү чеми-биле дүглап болур дээрзиниң дугайын үстүнде фактылар чугаалап турар. Будук-бүрүнү мал чеми кылдыр белеткээриниң эң-не ажыктыг аргазы болза, ону силостаары болур. Будук-бүрү чемни саван-биле азы иогаан сиген массазы-биле холуй, а ол ышкаш саван база сиген-биле хары угда катай силостаар херек.

Ишти шагыглыг кылдыр кылган оңгарга будук-бүрүнү силостаар. Ук оңгарның ишкиринииң хемчээли ону хээндектээн будук-бүрү-биле 2-3 хонукта доддурарының болдунар аргазындан хамаажыр.

Силостаар будук-бүрүнү, хээндектээр апаар. Ону хээринии хемчээли 1,5-2 сантиметрден узавас болур ужурлуг. Будук-бүрүнү ыпчаар хээндектээринге «Вихрь» болган «КС-2,6» деп силос комбайнарын, КУФ—1,8 азы КИП—1,4 дээр хээндектээр машиналарны ажыглаар.

Будук-бүрүнү шуут-ла силостаар оңгар чанынга хээндектээрде, «Вихрь—5», «ИГК—30Б», «ДИС—1», «РСС—68» агрегаттарны болгаш еске-даа хээндектээр машиналарны ажыглаар болур. Будук-бүрүбиле чергелештир саванны хээндектээри база эргежок чугула. Силостаар үеде хээндектээн будук-бүрүнүң болгаш саванның холуп алыр хемчээли ден азы саван элээп хей болур.

Силос кылырынга хадының, шарланның теректин болгаш талдың будук-бүрүзүн ажыглап болур. Чиирбейниң чоону бир сантиметрден ашпас ужурлуг.

Силостаашкыныың чорудулгазы чогумчалыг эртсин, а ол ышкаш оон хоолулуу бедизин, амданы экижизин дээш, силос массазынга тускай эзилдиргини холуп алыр. Ону бир тонна савапга болгаш будук-бүрүге мындыг хемчээлдиг кылдыр белеткээр: 2-3 литр бактериалдыг ажытқыны, 20 литр тыртқан сүттү азы божаны, 10-15 килограмм ижер дүсту болгаш мочевинаны 1000-1200 литр сутта эзилдирип холуур.

Будук-бүрүнү силостаарда, оңгарның дүвүне курган саванны 50-60 сантиметр кылдыр чаткаш, ону таптай бастырар, оон кырындан хээндектээн будук-бүрүнү 30-35 сантиметр кылын кылдыр салыр. Бир эвес болдунар аргалыг болза, тонна курган саванга 40-50 килограмм опаажыр кылдыр концентраттыг чемни чажыр каан болур. Оңгарда ыпчаар салган массаның кырынче белеткеп алган эзилдиргини чаштырган, база катап аажок таптай бастырар. Бүгү оңгарны ындыг янзы долдурар. Эң сөөлгү салыны барымдаалап алырга, салган болгаш тырый бастырган массаның дөнгези оңгарның эриинден 1,3-1,5 метр бедик болур ужурлуг.

Оңгарны долдурган соонда, силос массазын база катап ыяк таптай бастырган, полиэтилен пленка-биле дүй шыпкаш, кырындан довуракты 25-30 сантиметр кылынадыр эжер. Турум соок апарганда, оон кырында дуглаан довураан ашташ, массаны саванбиле шып каар.

Будук-бүрүден кылган бир килограмм силоста 0,13-0,15 килограмм чемгерилге единицазы болгаш 10-12 грамм шиңгээттинер протеин бар болур. Будук-бүрүнү чангыс чылдыг болгаш хей чылдыг сигеннер, тарымал тоорук, дазыл-чемиттер сывы, хыырғыыш болгаш тулаанын

СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

ЭЭРБЕКТЕ ХОЙ АЖЫЛЫ

Бии-Хем район он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 295 тонна дүк садар тургаш, 315 тоннаны сатиан азы планын 106,7 хуу күүсетиен. Ол дээрге оон мурнунда чылда сатианыидан 71 тонна хөй дүк-түр.

Районнуң беш совхозундан эң-не хөй дүктү «Кызыл тараачын» бүдүрүп турар. Ол совхозтуң эртиен чылын сатиан дүгү 94 тонна азы дүк садар планы 105 хуу күүсеттинген. Районда эң-не хөй хойлуг ажыл-агый база ол, амгы үеде 30 муң ажып турар.

Совхозтуң хою барык-ла шуптузу Ээрбекте турар. Оларны өстүрериңге салбыр эргеленчизи Алаш-оол Бүкүлдүрешович Монгуштуң киирген үлүү эвээш эвес. Ол үр ажылдаан болгаш, оон дуржулгазы база улгатиан. Хоочун удуртунчунуң хой ажылының талазы-биле чамдык бодалдарын номчукчуларга бараалгаттывыс.

Хөй малдыг болур деп күзээшкин база-ла билдингир. Ынчалза-даа мал ажылында амгы үеде кол чүүл—...дужаап турар малдың ортумак деңзизин улгаттырары. Ынчангаш малдың шынар составын сайзыраңгайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксааларның малын өстүрери эң чугула болуп турар.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

(«1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинден).

ХҮЛЭЭЛГЕ БОЛГАШ ХАРЫЫСАЛГА

Республиканың хойжуларының кол сорулгазы — төрүүр чүс хойга онааштыр 85-тен аъвээш эвес хураганны доруктуруп алыры, хойдан-на 2 килограммдан хөй дүктү кырғыыры болгаш күрүнеге садар хойнуң ортумак деңзизин 45 килограмм чедирери. Ол сорулганы амыдыралга боттандырары —хойжунуң дорт хүлээлгези, ону күүседирде хойжу бүрүзү харыысалгалыг болур ужурлуг. Ол бир-ле дугаарында улуг кадарчыдан негеттинер.

Улуг кадарчы дээрге, коданның даргазы-дыр. Мээң мойнумда күрүнениң хөй акша түнүү хөреңизи бар дээрзин ол утпас, дүн-хүн дивейн бодап чоруур ужурлуг. Мен бодаарымга, Ээрбектиң турүнүк, бистиң районнуң кайы-даа магазинииге ол хире улуг түнүт бараан артыы турбас хире-дир. Күрүне ынча хөреңгизин камгалаарын, ону улам өстүрерин идегээп турда, хойжу кижи аиаа чоргаарланыр херек.

Улуг хойжу коданда харыысалгалыг удуртукчу болганда, хамык ажыл-ишти башкарар, кижилерни ажылдадыр болгаш кижизидер хүлээлгелиг. Ол түгле одар-белчиирни, кадатты таарыштырар эвес, оон чагыргазында турар улус хүлээлгезин, планныг онаалдаларын болгаш коданның, салбырның, совхозтуң, районнуң, республиканың сан-чурагайларын билгеи турарын чедип алыр, оларның мергежил бедидеринге бүгү тала-биле дузалаар, иштики болгаш даштыкы болуушкуннарны тайылбырлаар.

Хойнуң болгаш хураганнарның оттаарынга, девээлээринге база ажылчыиларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузары база-ла улуг хойжудан хамаарыкыр. Чамдык малчыннарның аъш-чемге безин чединмес, мал аразында хирезинде шайы безин кара боору дыкала чаржыичыг, саап ижер инек азыран шыдавас аап. Оон кедерезе аъш-чемден ажыл кылыр шефчилерден эккеп берииер дээр хөннеер тыптып кээр, уруг-дарыга хоюн кадартыр. Эргеиин эдилээриидеи аиглаа хүлээлгезин күүседир херек, хойжу кижи ону черле уттуп болбас. Өдек-кыштаг септээриидеи, сиген-ширбиии белеткээриидеи эгелээш хой кыргыырынга, семиртириигге чедир бүгү ажылдарга хойжу боду эң идепкейлиг киржири чугула. Ындыг турбуже үш-дөрт ииектиг, үжеидөртеи шээр малдыг хирезиидеи, чаңгыс тудум сиген чок, харын күрүне карманындан «чооглап» орар хойжулар база түргулаар-дыр. Чамдык ындыг кижилерге чүвении ужур-чевүи чугаалаарга, дарый хойжу тывылбазын билир болгаш, хоюнар алыпар деп туруп бээр. А солуттар хойжу тыптып кээрге, ам чанныи бууруузуи миниип эгелээр.

Хүлээлгезии болгаш харыысалгазын билир хойжулар черле ынчанмас. Ондар Сайын-Бедек, Хомушку Туран-оол, Алексей Сарыглар болгаш өскелер.

Хөй малдыг болур деп күзээшкин база-ла билдингир. Ынчалза-даа мал ажылында амгы үеде кол чүүл—...дужаап турар малдың ортумак деңзизин улгаттырары. Ынчангаш малдың шынар составын сайзыраңгайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксааларның малын өстүрери эң чугула болуп турар.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

(«1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинден).

ТӨРҮҮР ХОЙЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Төрүүр хой кадарчыларына эң-не идегелдиг болгаш дуржугалыг кижилерни хүлээп ап, совхозтуң дирекциязына болгаш парткомуна бадылаттырып ап турар бис. Бир малчыига-ла 320-430 баш хой онаажыр. Ээрбектиң девискээриниң кызыызы, одар-белчииринии болгаш оът-сигенинин база агаар-бойдузунуң байдалы ындыг.

Төрүүр хойларны суурдан дыка ыраппас, кадыр эвес болгаш оттуг черлерге тургузуп турар бис. Кыштагларга мал чеми чедирери, тускай эртемниглериии артыжары, суг чедирери ынчан эптиг болур.

Бистиң салбырда төрүүр хой он муң ажыг баш, олар үжеи хире коданда мөөннеттингеи. Оларның ажаалдазын, чемгерилгезиин онзалап көрүп турар бис.

Төрүүр хойнуң кыштаглаашкынынга белеткели чазын-на эгелээр. Хойжулар кыштааның үүрмек септелгезиин чазаглаар бетинде доозуп алыр. А улуг септелгени тускай звеиолар кылыр. Кажаалар бисте багай эвес: өрөөлдерлиг, серилерлиг, чырык, чылыг. Чаш хураган турар өрөөлдериидеи печкалар бар. Шагжа, оигача болгаш эске-даа дериг-херекселдер-биле бүрүи хандыртынган. Аптечкалар, чунар-демир, чоттунар аржыыл, саваи кажааларга четчир. Кажааларда температура доктаамал, ону үргулчу хынап турар. Кажааларны, оларның өрөөлдерии эки шынарлыг чугай-биле чугайлап турар. Ынчан кажаа улам-на чырык, арыг-силиг болур болгаш ижин-шөйүдүү аарыглары тывылбас.

Төрүүр хойнуң кодан бүрүзүидө сакманчыларга беш-алды халат, ийи-үш инчеек, сонгу (чаргаш) шыгжаар хаарлар бетинде доозуп алыр. А улуг септелгени тускай звеиолар кылыр. Кажаалар бисте багай эвес: өрөөлдерлиг, серилерлиг, чырык, чылыг. Чаш хураган турар өрөөлдериидеи печкалар бар. Шагжа, оигача болгаш эске-даа дериг-херекселдер-биле бүрүи хандыртынган. Аптечкалар, чунар-демир, чоттунар аржыыл, саваи кажааларга четчир. Кажааларда температура доктаамал, ону үргулчу хынап турар. Кажааларны, оларның өрөөлдерии эки шынарлыг чугай-биле чугайлап турар. Ынчан кажаа улам-на чырык, арыг-силиг болур болгаш ижин-шөйүдүү аарыглары тывылбас.

Төрүүр хойнуң кодан бүрүзүидө сакманчыларга беш-алды халат, ийи-үш инчеек, сонгу (чаргаш) шыгжаар хаарлар бетинде доозуп алыр. А улуг септелгени тускай звеиолар кылыр. Кажаалар бисте багай эвес: өрөөлдерлиг, серилерлиг, чырык, чылыг. Чаш хураган турар өрөөлдериидеи печкалар бар. Шагжа, оигача болгаш эске-даа дериг-херекселдер-биле бүрүи хандыртынган. Аптечкалар, чунар-демир, чоттунар аржыыл, саваи кажааларга четчир. Кажааларда температура доктаамал, ону үргулчу хынап турар. Кажааларны, оларның өрөөлдерии эки шынарлыг чугай-биле чугайлап турар. Ынчан кажаа улам-на чырык, арыг-силиг болур болгаш ижин-шөйүдүү аарыглары тывылбас.

Хойнуң болгаш хураганнарның оттаарынга, девээлээринге база ажылчыиларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузары база-ла улуг хойжудан хамаарыкыр. Чамдык малчыннарның аъш-чемге безин чединмес, мал аразында хирезиидеи шайы безин кара боору дыкала чаржыичыг, саап ижер инек азыран шыдавас аап. Оон кедерезе аъш-чемден ажыл кылыр шефчилерден эккеп берииер дээр хөннеер тыптып кээр, уруг-дарыга хоюн кадартыр. Эргеиин эдилээриидеи аиглаа хүлээлгезин күүседир херек, хойжу кижи ону черле уттуп болбас. Өдек-кыштаг септээриидеи, сиген-ширбиии белеткээриидеи эгелээш хой кыргыырынга, семиртириигге чедир бүгү ажылдарга хойжу боду эң идепкейлиг киржири чугула. Ындыг турбуже үш-дөрт ииектиг, үжеидөртеи шээр малдыг хирезиидеи, чаңгыс тудум сиген чок, харын күрүне карманындан «чооглап» орар хойжулар база түргулаар-дыр. Чамдык ындыг кижилерге чүвении ужур-чевүи чугаалаарга, дарый хойжу тывылбазын билир болгаш, хоюнар алыпар деп туруп бээр. А солуттар хойжу тыптып кээрге, ам чанныи бууруузуи миниип эгелээр.

Хүлээлгезии болгаш харыысалгазын билир хойжулар черле ынчанмас. Ондар Сайын-Бедек, Хомушку Туран-оол, Алексей Сарыглар болгаш өскелер.

ЭРТЕ ТӨРҮДЕРИ АЖЫКТЫГ

Ээрбектиң хойжулары хоюн эрте төрүдүп турар. Ылаңгыя декабрь болгаш январь айлар— хураган ажаан алыр түлүк үе ол. Тос-тостуң соогуда, хар болгаш хат-шуурган ынчан бергедеидип кээр. Ынчалза-даа ажыл ажыл-ла болгай. Бистиң малчыннарывыстың чаа чылды кажаа иштинге хой төрүдүп орттирери чанчыл, күш-ажылчы байырлал болу берген. Бо чымыштыг үеде, бичии када-даа болза, хойжуларга улуг дуза школдаи келир, үстүкү класстарның өреиичилери кышкы дыштанылгаанда бир күш-ажылчы далыгышкынын маиаа алыр.

Хойнуң эрте төрүдер үезиниң өске үелерден кол ылгалы — агаарның үргулчу өскериллейн, чаңгыс аай соок турары. Өл-шык база чок. Хойнуң төрүдеринге болгаш чаш хураганнарны доруктырынга ол кончуг чугула. Ынчан шору доругуп, деңгел кирип алган хурагаинар частың өскерлиичел агаарын тоовас-даа. Ындыг хураганнарның өкпезиидеа, ижин-шөйүдүүг-даа аарбас, харын сергек болгаш ботқур болур. Ол хураганнарны эрте үзерге, иелери база эрте семирип, а хураганнар дараазында кышка чедир хар чедип, улгаткылай бээрлер.

Тогдуларны, аргалыг-ла болза, эдержилгеге киирбес херек. Ынчалза-даа бистиң байдалывыста ындыг арга чок. Оон хараазында хойлар свежкүр эвес, арай хииилеп—арыычал болгаш аарычал болур. Ынчангаш тодугларны төрүүрүнүң бетииде ийи-бир ай дургузуида азыралга тургузары ажыктыг. Тогдуларның хураганнары сула, иелери бо-ла хоза бээр, черле ажаалдазы улуг болганда, бир сакманчыга-ла дөрген-бежеидеи хөй хураган алыспазы чугула. 350 тогдуга-ла 6-7 сакманчы тургузары эптиг. Бис дүнгүжүп төрээи коданнарның сакманчыларының ажыл төлевириигге ол хуу акшаны немей төлеп турар бис.

Бистиң салбыр кыжын херек мал чеминиң түгле 25-30 хуузуп белеткеп ап турар. Чайын-даа, кыжын-даа кол мал чеми —одарда. Ынчангаш хойжу хой кадарарының планын бригадириин болгаш түскай эртемниглериин дузазы-биле. черииң аайын барымдаалап, түргузуп алыр. Кыжын хөрүүкээр болгаш ырак база кадыр одарларны күзүп ажыглаар. Хойнуң боозу улгадым кээрге, кежээ чаиарда кудургай азы одуртур чоруур одарларже кадарарын таварыштырар бис. Хой төрүүр үеде ээ чоок, камнаи алган одарларны, далбыйдаан черлерни ажыглаар.

Чемней берген хойларны үргулчу хайгаараар, коданда чем четчир болза, аалга арттырып алыр херек. Ылаңгыя долгады берген хойларны кажаадан безин үндүрбейн турар бис. Төрүүр чыгаан болгаш чаа төрээи хойларны тургузу чемгерери албан.

Эрте төрээи хойларның хураганнарын дөрт, дөрт-чартык айлыында үзүп, чайлагларже үндүрер. Бир коданга 500-600-тен хөй хураган тургуспаза чогуур. А бис малчыннар чедиипезииден чамдыкта, кезек кадаа-даа болза, 1200 баштыбезин чаңгыс черге мөөннээр ужурга таваржып турар бис.

Ол черле шын эвес, хөй хураган орта оттап-даа, суксаанын хандыр суг ижин-даа шыдавас, эки семирбес. Оон түнелиидеи келиир кыпты хүр ажары бергедей бээр.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында Ээрбектиң хойжулары 7510 хураган алырын хүлээиген турган. Бо хүннерде салбырда 7600 ажыт хураган доругуп турар. Хойлар база, хураганнары эрте доруккан болганда, ам деңгел кирип эгелээп. Чазагда хоиган аалдарның хоюнуң дүгү өң кирип, арыг-силии ажжок апарган, хой кыргыыр үеге чедир уламна экиживр. Дүктүң байдалы база багай эвес, 716 пентнер дүк күрүнеге садар планывыс күүсеттиие бээр хире. Хойнуң эрте төрүдериниң ажыы ындыг.

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕ

Хойнуң кышты хүр ажары, чаш төлүнүң, дүгүнүң хөй болгаш шынарлыг болуру, аарыг-аржыкка база соокка алыспазы чайгы семиртилгеден улуг хамаржыр. Чайлаглаашкынны шын болгаш организастыг эрттирииче киченгейии улгаттырып турар ужурувус ында.

Чайын хойну коданда эрте (4 шакта) үндүрер, орай (10 шакта) киирер херек. Ынчангаш серинп үеии ажыглап откарар. Хүн изии кээрге, девээледип, дыштандырар. Чай чаъс-чаашкынныг, өлшык улуг болур болза, хойну мээстерге азы оъду арай тайыс, шыгы бичии, малгаш чок чөрлерге кадарар. Улуг оттуг, шалыңныг черлерге шээр малдың дүүгларының аразы ылбыраар, оон үжурунда аскактаар. Чайын кажаазының орнуи солувас, хоюи кажаага үр тургузар улустың хою база ындыг. Мен болаарымга, чайын хойну кажаалаан херээ чок. Кажаны түгле хой үзерде, профилактиктиг ажылдар кылырда, хой санаарда ажыглаар. Чамдык хойжулар чаъс-чаашкыннығда азы кежээ эрте, эртеи орайтадыр кажаалап алган орар. Чалгаарааида, арагалаалда база ындыг. Бо чорук хойнуң семирииринге, оон продуктузунуң элбээрииге болгаш кадынга кончуг хоралыг. Семиртилге үезииде ону болдурбас талазы-биле чогуур хемчеглерии ап турар бис.

Бис чайгы семиртилгени организастыг болгаш бедик деңнелге эрттирзин дээш, хойжуларның ажылдап алган акшазының дөрген хуузун дөрт ай дургузуида немей төлеп берип турар бис. Чылдың өске үелериидеи ындыг немелде чок. Чайлаглаашкын үезииде партия-комсомол, улусчу контроль, депутаттар болгаш «Комсомолчу прожектор» бөлүктерии база тургузуп турар.

Чайлагларже кежерде болгаш оон келирде хойну ынаппла деңзилээр, немелде деңзи дээш тускай төлевирии тургузар херек. А бисте ол боттанмайн турар. Оон уламыдаи хою аажок семирээп-даа ижиге, хою арган болган-даа кижиге домей-ле дөрген хуузу ажыд төлевириигге немей берип турар бис. Ол черле шын эвес, немелде төлевирии деңнештирер чоруктан дарый уштуиары чугула. Маиаа Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтан Ээрбектиң хойжударынга үүле деңзи тургузуп ээри негеттинер. Ол-ла.

Чайын эки семирткен хой кыжын, барыктыг-ла болза, баксыравас, төлу безин ботқур, суду элбек, аарыгга алыспас, дүгү-даа дүшпес боорун көрүп келдим. Ынчаарга хойнуң чайгы семиртилгеже үндүрериниң бетииде бонитировкалаары албан. Ынчан коданы бүрүзүиге. аңгы-аңгы класстыг, назы-харлыг, уксаалыг, эр азы кыс хойлар турар. Ындыг хойларны ажаары, кыргыыры, дүгүи ылгаары, эдержилгеге киирери безии эптиг. Хойну кыргаан соопда ыиап-ла чүгаш, ам чайгы семиртилгеже үндүрер.

Эки семирээи хойнуң продукциязы база хөй болур. Продукция хөйде, немелде төлевир хөй. Чижээлээрге, Хомушку Туран-оол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны доруктургаш, хойдан-на 3,4 килограмм дүктү кыргаш, ийи хураганны болгаш 987 рубльди алган.

Бо чайын семиртилгени кажангызындан-даа организастыг чорударын шиитпирээп бис. Ацаа белеткеп шагда эгелээп. Төрүүр чүс хойдан 79 хураган алырын планнаап, ону 81 баш кылдыр күүсеткенивис болгаш ССР Эвилелиниң 60 чыл ююп күш-ажылчы белектер-биле үткүүр дээп хойжуларывыс хей-аъды салдынган сорулганың бүрүи ботпанырын бадыткап турар.

ХОЛУ ЭЛБЕК ХОЙЖУ

— Хамык мал аразынга олургаш-ла, кара шай ижип орар малчыннар база турглаар боор-дур. Та канчап чаңгыс инек азы каш өшкү азырап шыдавас чүве. Иитиниң малын малдап ора, хуу мал өстүрериниң шүүдү, ылаңгыя чарыгдалы, харын, улуг-ла ыйнаан. Ынчалза-даа оон ажыы күрүнеге-даа, кижиниң болунга-даа улуг—деп, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу Көгеймаа Шыырановна чугаалаан ор.

Мен бодаарымга, малчын кижи боду малдыг болуру черле чугула. Ол он-он километр черден, сүт садып алыр дээш, суурже чортуп орбас-ла болгай. Харын, сууриуң чурттакчыларынга сүт бээр ужурлуг. А чамдык мурнакчы хойжулар боттарының инектериниң сүдүи совхозтуң хураганнарынга ижиртип турар болгай. Бо Көгеймаа сүт база ыидыг. Олар эртиен чылын күрүнеге ийи молдурганы, 30 килограмм саржагны, 50 килограмм дүктү сатиан. Хойжу өгбүле бүрүзү (совхозтуң Ээрбек салбырында 58 иереге) ынчан кээр болза, чүү хире хөй аъшчем курлавыры тургустунардыр? Эмгежок. Ол күрүнегелээ ажыктыг, чонга-даа ажыктыг, ботқа-даа ажыктыг. СЭКП Теп Комитединиң Май (1982 ч.) Пленумунуң айтышкынынарының бир угланышкыны ол. Аъш-чем программазын боттандырарының бир быраызы ол-дур.

Көгеймаа биле Туран-оол Хомушкуларның кайызыныидаа назыны «кижи ортузу четпээи» болза-даа, хой малдап келген үези элээп барган: түгле бо Ээрбекке безин он чыл чоокшулап турар. Ол үеииң дургузунда чаңгыс-даа катап хоомай көргүзүүлүг болуп көрбээи, чылдың-на социалистиг чарыштың тиилекчизи болбаза-даа, оон мурнуку одуруундан черле дүшпээи. Олар онгу беш чылды чедиишкиниг дооскаш, он бирги беш чылдың баштайгызында төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны алган. Хойдан-на кыргаан дүгү 3,2 килограмм болган. Хоюнуң бажы база меиди, кандыг-даа чылдагаандан хораан түве чок.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр алдангы чылын олар база катап чедиишкиниг эгелээи. Кыштаглаашкыи эгезинде турган 416 хоюндан чаңгыс-ла хой зарын алган, ол-ла. Өскелериниң деңгели безин шыырак. Төрүүр чүс башка онааштыр алган хураганы—90. База-ла мурнакчыларның одуруунда. Хоюнуң дүгү, амгы байдалындан көөрге, бо юбилейлиг чылдың планын болгаш социалистиг хүлөөлгелиг долдур болгаш ажыр күүседир арга бар.

Малчынның аалы амдыгында кыштаанда, Кадыр-Ийнин Калбак-Даштыга чыгыпшаан. Коданга кирип кээрге, анай, хураган дешкилешкен, ындазында аянныы аажок. Ол чаш малдың аразында дагаалар база, чоргаар түве дег, кылаштажып, кажаа кырында-даа олургулаар. Оларның еткүт үиү дангаар эртеи дагларга чангыланып турар.

— Хүннүң-не он хире чүүрганы алыр улус тур бис. Ол бистиң өг-бүлевиске четчир. Ургларга болгаи келген улуска глазунья, торт-даа кылып бээр, бүдүнге-даа хайындырып чиир-дир бис—деп. Көгеймаа тайылбырлап ор.— Дээлдигенге тептирбес, дилгиге алыспас болза, өзүгеии ажок чүведир. Ажаалда, чемгерилге база барык чок: ааржы, курт-кымысқаяк мында эмгежок-ла болгай..

Шынап-ла, дагаа азыраарында чымыш чүү деп, көрженин хоорар эвес, сигенин каап бээр эвес, ырай берди дээр эвес. Ында кижи кылыр ажыл — хүннүң-не чуургазын чыыры. Ындыг турбуже бистиң хоорай, суурларывыстағ турум чурттап орар безин хой-хөй өг-бүлелеривис дагаа өстүрбейн турар. Бо кешкүи малчындан безин дора. Ажыбиле чугаалаарга, суурларда ай-айы-биле чуурга чиваэн улус эмгежок. Ылаигыя кыжын чуурга көрбээи безин кижилер бар. А бруу—оларны боттарында. Күрүне дагааларны чурттакчы чонга садып, районнарга, суурларга чедирип берип, «ма, мону азырап ап көр» деп турда-ла аиаа оруп орардар. А белок (эътти чугаалаваска-ла) кижини түгле тоттурар эвес, кижиниң организминге эргежок чугула чем. Дагаа өстүрери дээрге-ле —аъш-чемниң чиик болгаш үнелиг курлавыры.

Туран-оол биле Көгеймаа Хомушкуларның кыштаанда амдыызында электри шугуму четпээи. Ынчалзажок оларда сайгылгаан хып турар—коланда бичии движок бар: хеп чуурда безин амыр-ла! Телевизорга СЭКП ТК-ның Май (1982 ч.) Пленумунуң дугайында дамчыдылга болду. Бистиң чуртка бир кижиге арткеи чылын ортумаа-биле 239 чуурга онаашкан, 1990 чылга чедир 330—340 чуурга онаажыр дээрзин оон билип алдым. А бо дөрт кежигүнүт өг-бүле айда-ла 300 хире чуурга чип турар. Дөрт-беш ай дургузунда азы чылда эже хире чуурганы бо хойжу өг-бүле бүдүрүп турар-дыр? Ону санаары берге эвес. Бо дээрге аъш-чемге улуг курлавыр. Ону бүдүрериие 10—15 дагаа четчир. Ол хире дагааны көшкүи малчын тудуп турда, суурда турум улус канчап өстүрүп шыдавас деп?

— Көгеймаанын холу эдбек кижи болду, стол кырында чүү-даа бар: ааржы, оон аразында курут, быштак, баалынныг савада чигирлиг чөкпек... А сметаназы мырнай чылыг олчаан, чаа тырткан хире. Ол бүгүнүң амданныы аажок, чыды безин аянныг. Бажыңның ээзи түгле кежээ эвес, харын, аъш-чем кылырынга мергежээн дээрзи моон иддеи. Мээи вареньеге туралыымны аскерип каап, ол мынча дидир:

— Эрткен чайгы-ла варенье-дир ийин. Бистиң чайлаар база, чоргаар түве дег, кылаштажып, кажаа кырында-даа олургулаар. Оларның еткүт үиү дангаар эртеи дагларга чангыланып турар.

— Хүннүң-не он хире чүүрганы алыр улус тур бис. Ол бистиң өг-бүлевиске четчир. Ургларга болгаи келген улуска глазунья, торт-даа кылып бээр, бүдүнге-даа хайындырып чиир-дир бис—деп. Көгеймаа тайылбырлап ор.— Дээлдигенге тептирбес, дилгиге алыспас болза, өзүгеии ажок чүведир. Ажаалда, чемгерилге база барык чок: ааржы, курт-кымысқаяк мында эмгежок-ла болгай..

Шынап-ла, дагаа азыраарында чымыш чүү деп, көрженин хоорар эвес, сигенин каап бээр эвес, ырай берди дээр эвес. Ында кижи кылыр ажыл — хүннүң-не чуургазын чыыры. Ындыг турбуже бистиң хоорай, суурларывыстағ турум чурттап орар безин хой-хөй өг-бүлелеривис дагаа өстүрбейн турар. Бо кешкүи малчындан безин дора. Ажыбиле чугаалаарга, суурларда ай-айы-биле чуурга чиваэн улус эмгежок. Ылаигыя кыжын чуурга көрбээи безин кижилер бар. А бруу—оларны боттарында. Күрүне дагааларны чурттакчы чонга садып, районнарга, суурларга чедирип берип, «ма, мону азырап ап көр» деп турда-ла аиаа оруп орардар. А белок (эътти чугаалаваска-ла) кижини түгле тоттурар эвес, кижиниң организминге эргежок чугула чем. Дагаа өстүрери дээрге-ле —аъш-чемниң чиик болгаш үнелиг курлавыры.

Туран-оол биле Көгеймаа Хомушкуларның кыштаанда амдыызында электри шугуму четпээи. Ынчалзажок оларда сайгылгаан хып турар—коланда бичии движок бар: хеп чуурда безин амыр-ла! Телевизорга СЭКП ТК-ның Май (1982 ч.) Пленумунуң дугайында дамчыдылга болду. Бистиң чуртка бир кижиге арткеи чылын ортумаа-биле 239 чуурга онаашкан, 1990 чылга чедир 330—340 чуурга онаажыр дээрзин оон билип алдым. А бо дөрт кежигүнүт өг-бүле айда-ла 300 хире чуурга чип турар. Дөрт-беш ай дургузунда азы чылда эже хире чуурганы бо хойжу өг-бүле бүдүрүп турар-дыр? Ону санаары берге эвес. Бо дээрге аъш-чемге улуг курлавыр. Ону бүдүрериие 10—15 дагаа четчир. Ол хире дагааны көшкүи малчын түдуп турда, суурда турум улус канчап өстүрүп шыдавас деп?

— Көгеймаанын холу эдбек кижи болду, стол кырында чүү-даа бар: ааржы, оон аразында курут, быштак, баалынныг савада чигирлиг чөкпек... А сметаназы мырнай чылыг олчаан, чаа тырткан хире. Ол бүгүнүң амданныы аажок, чыды безин аянныг. Бажыңның ээзи түгле кежээ эвес, харын, аъш-чем кылырынга мергежээн дээрзи моон иддеи. Мээи вареньеге туралыымны аскерип каап, ол мынча дидир:

— Эрткен чайгы-ла варенье-дир ийин. Бистиң чайлаар база, чоргаар түве дег, кылаштажып, кажаа кырында-даа олургулаар. Оларның еткүт үиү дангаар эртеи дагларга чангыланып турар.

— Хүннүң-не он хире чүүрганы алыр улус тур бис. Ол бистиң өг-бүлевиске четчир. Ургларга болгаи келген улуска глазунья, торт-даа кылып бээр, бүдүнге-даа хайындырып чиир-дир бис—деп. Көгеймаа тайылбырлап ор.— Дээлдигенге тептирбес, дилгиге алыспас болза, өзүгеии ажок чүведир. Ажаалда, чемгерилге база барык чок: ааржы, курт-кымысқаяк мында эмгежок-ла болгай..

Шынап-ла, дагаа азыраарында чымыш чүү деп, көрженин хоорар эвес, сигенин каап бээр эвес, ырай берди дээр эвес. Ында кижи кылыр ажыл — хүннүң-не чуургазын чыыры. Ындыг турбуже бистиң хоорай, суурларывыстағ турум чурттап орар безин хой-хөй өг-бүлелеривис дагаа өстүрбейн турар. Бо кешкүи малчындан безин дора. Ажыбиле чугаалаарга, суурларда ай-айы-биле чуурга чиваэн улус эмгежок. Ылаигыя кыжын чуурга көрбээи безин кижилер бар. А бруу—оларны боттарында. Күрүне дагааларны чурттакчы чонга садып, районнарга, суурларга чедирип берип, «ма, мону азырап ап көр» деп турда-ла аиаа оруп орардар. А белок (эътти чугаалаваска-ла) кижини түгле тоттурар эвес, кижиниң организминге эргежок чугула чем. Дагаа өстүрери дээрге-ле —аъш-чемниң чиик болгаш үнелиг курлавыры.

Туран-оол биле Көгеймаа Хомушкуларның кыштаанда амдыызында электри шугуму четпээи. Ынчалзажок оларда сайгылгаан хып турар—коланда бичии движок бар: хеп чуурда безин амыр-ла! Телевизорга СЭКП ТК-ның Май (1982 ч.) Пленумунуң дугайында дамчыдылга болду. Бистиң чуртка бир кижиге арткеи чылын ортумаа-биле 239 чуурга онаашкан, 1990 чылга чедир 330—340 чуурга онаажыр дээрзин оон билип алдым. А бо дөрт кежигүнүт өг-бүле айда-ла 300 хире чуурга чип турар. Дөрт-беш ай дургузунда азы чылда эже хире чуурганы бо хойжу өг-бүле бүдүрүп турар-дыр? Ону санаары берге эвес. Бо дээрге аъш-чемге улуг курлавыр. Ону бүдүрериие 10—15 дагаа четчир. Ол хире дагааны көшкүи малчын түдуп турда, суурда турум улус канчап өстүрүп шыдавас деп?

— Көгеймаанын холу эдбек кижи болду, стол кырында чүү-даа бар: ааржы, оон аразында курут, быштак, баалынныг савада чигирлиг чөкпек... А сметаназы мырнай чылыг олчаан, чаа тырткан хире. Ол бүгүнүң амданныы аажок, чыды безин аянныг. Бажыңның ээзи түгле кежээ эвес, харын, аъш-чем кылырынга мергежээн дээрзи моон иддеи. Мээи вареньеге туралыымны аскерип каап, ол мынча дидир:

— Эрткен чайгы-ла варенье-дир ийин. Бистиң чайлаар база, чоргаар түве дег, кылаштажып, кажаа кырында-даа олургулаар. Оларның еткүт үиү дангаар эртеи дагларга чангыланып турар.

Өгүнүң эр ээзи Туран-оол—«Кызыл тараачын» совхозтуң мурнакчы коммунистериниң бирээзи. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиинин эдилекчизи. ССРЭ-ниң улус ажылагыйының чедиишкиннериниң делгелгезиинин хүлер медалыбиле база шаңнаткан. Социалистиг чарыштың тиилекчизиинің хөреп демдектерин каш катап алган. Өг-бүленің ээлериниң кайызы-даа күш-ажылга кызымак. Ындыг эвес болза, кодан хой безин өстүрүп шыдавас-ла болгай. Көгеймаа Шагдыровна СЭКП Тел Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң материалдары-биле танышкаш, партияның шиитпирин деткип, улам-на шудургу ажылдаарын аазап орду.

— 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп мыйыстыг бода мал, хаван, хой, сүт болгаш өске-даа чамдык продуктуларның садып алыр өртээи чазактың улгаттырар деп турары чүгле менээ эвес, бүгү малчыннарга өөрүнчүг болур. Мен бодумнуң өстүрген хуу малымны күрүнемге салырындан черле чажам дивес мен— деп, ол чугаалады. Ынчангаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга бо өг-бүле эвээш эвес улуг-хуузун киирер дээрзинге чигзиниг турбас. Оларның үлегерии эдерер улус база тыптып кээр.

К. ЧООДУ.

БИСТИҢ СОРУЛГАВЫС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайын чугаалажып көргенин бистиң хойжуларывыс улуг сонуургал-биле деткээп болгаш үүлдүгүнген. Бо хүннерде аалдарга чоруурга, хамык чугаалын кол утказы ук Пленумчуң документилериичe углаган болур-дур.

СЭКП Төп Комитединиң Чиигине Секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга «Хөй малдыг болур деп күзээшкин база-ла билдингир. Ынчалза-даа мал ажызында амгы үеде кол чүүл—дужаап турар малдың ортумак деңзизин улгаттырары. Ынчангаш малдың шынар соетавын сайзыраңгайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксаалыг уксааларның малын өстүрериэң чугула болуп турар»—деп чугаалаан. Ону бистиң хойжуларывыс кончуг чүүлдүгүнүп турар. Шынап-ла, Ээрбектеи, черле бүгү «Кызыл тараачын» совхозтан хой ажылын ук айтышкын ёзугаар эде тургузары негеттинип турар.

Бистиң салбырның хою, нургулайында, нарын дүктүг уксаага санаттынып турар. А ол уксааның хою тургузу азыраарынга, быжыг чем базазынга болгаш улуг ажаалдахандырылгага негелделиг дээрзи билдингир. Ындыг байдалдарны тургузары кончуг берге. Ылаигыя чылдың-на чедир мал чеми белеткеп шыдавас, бо талазы-биле планның чартыының чартыы хиреиинге күүседип ап турар бис. Төрүүр хойну болгаш хураганнарны сула-биле, витаминниг сиген далганы-биле чемгерери ыка ажыктыг. Ындыг немелде чемгерилгеге турган хойлар семиринчел, оларның күрүнеге дужаар үезиидеи деңзизи ортумаа-биле дөрген-бежеи килограмм чеде бээр. Ынчангаш мал чемнериниң белеткелии экижидери кончуг чугула. Бистиң хойжуларывыста бо талазы-биле үлегер ап болур хойжулар база бар. Чижээлээрге, эрткен кандаашкынныг чылда безин Хомушку Туран-оол бодунуң коданын сиген-биле бүрүи хандырган, ийи машина сигенин өске малчыннарга берген. Бистиң хоюнуетүн продуктулуун бедиделериниң бир аргазы болгаш хойжуларының кол сорулгазы ол—малга четчир чем базазынга тургузары.

Амгы үеде хой кажааларының байдалы, оларны септээри үүгээр. Келир кышка чугула белеткелдерии бирээзи —хойнуң чайгы семиртилгези. Ол ажыл ам эгелей берген. Оон-биле чергелештир хураганнар үзериии база чоруруп турар бис.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

Бичии ургларның бүгү таалалыг сайзыралы, билиг-мергежил чедип алыр дээш сагыш салышкын бисте кончуг улуг. Ылаңгыя ургларның эстетиктиг кижизидилгезиниң айтырыглары кайда-даа көскү черни ээлээн. Музыка, чурулга школалары-биле чергелештир тускай уран чүүл школаларын организастап ажыдарын бисте практикалап эгелей берген. Ургларның уран чүүл школазын Кызылда ажыткандан бээр каш чыл эрте берген. Ында Тываның бүгү-ле булуңнарындан келгилээн, уран чүүлге онза сонуургалдыг бичиилер өөренип турар. Олар кедизи барып, бо шугум аайы-биле ханы билиглиг кадрлар болурунче идегелди салып турар.

Кызылда республиканың уран чүүл школазының өөреникчилери чоокта чаа бо өөредилге чылын доозуп, отчёт концертин көргүскеннер. Уран чүүл училищезиниң улуг залын ол хүн ада-иелер, башкылар, сургуулдар долдур олурупкан. Чылды түңнээр отчёттуг концерт мурнунда бичиилерниң өөрүшкүлүү-хөглүүдаа, ындазында дүвүреп турары-даа иле. Чүге дээрге олар чедип алган билиглерин практикага бадыткап, уран талантызын хире чергези-биле бараалгадыр болгай.

Отчёт концертти ургларның ниити ыры ажыткан. Ында школаның 2-3 классчыларының өөреникчилери киржип турар. Светлана Козлованың сөзүнге композитор Ростислав Кенденбильдиң «Эртен», «Даглarже», «Тайбын дугайында сес» деп ырлары чангыланды. Уран чүүл училищезиниң башкызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Т. Леонтьева ниити ырны удурткан. Ол-ла ниити ыр М. Лермонтовтуң сөзүнге «Бородино» деп чогаалды база күүсеткен. Күүселде көрүштүг, таарыштыр тургустунган дээрзи тодаргай.

Үстүнде авторларның «Азия төвү» деп чогаалын, Е. Танованың сөзүнге А. Тановтуң «Чырык күзел» ырын база «Прохор хуужуур быжырган» деп башкы өрүс ырны уруглар эки күүсеткеннер. Концерттиң түңнел көргүзүүнде школаның барык-ла бүдүн коллективи киржип, ырлап турда белеткел клазының бичиилери чаптанчыг чараш танцыны ойнаап барды.

Түңнел концертке 2-3 классчылар танцы номерлерин база күүсеткеннер. Р. Монгуштуң тургусканы «Хөглүг танцы», молдав танцы багай эвес болуп, хеп-сыны-даа эки болган. «Суворовчулар» деп танцының күүселдези арай кошкак-даа болза, танцылаар хептерни өнзагай чараш кылган. Фортепианога күүселделерден үшкү классчы Вероника Ооржактың, домрага ийиги классчы Ляна Мөчектиң, ол ышкаш Эрес Дартан-оол, Долаана Долаана, Анджела Оюн оларның музыка инструменти-леринге ойнап, аян тутканы черле эки. Уруглар уран чүүл белеглейинче эге базымнарны кылып, Чайковскийнин, Бахтың, Хачатурянның музыка чогаалдарын ойнап эгелеп турары ада-иезинге, оларны хүн бүрү өөредип турар башкыларынга өөрүнчүг болбайн аан.

Ургларның уран чүүл школазында эртем-билиглиг шыырак белеткелдиг башкылар коллективи ажылдап турар. Бичии кижилерниң мергежил чедип алыры дээш бүгү таалалыг сагыш салып, бараал болуп турарлар. База бир өөредилге чылы доозулган, уруглар чайгы лыштанылгазын эгелээн. Бичиилер-биле чүткүлдүг ажылы дээш ада-иелер башкыларга өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Б. ДИРЧИН.

Кызылдың № 2 ортумак школазының өөреникчилери янзы-бүрү белгимнерге идепкейлиг киржип, хоорайның школаларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге каш удаа типлекчи болган. Ургларның эстетиктиг кижизидилгезинге төлептинг улуг-хуузун уран чүүл училищезиниң башкылары Тамара Алекеевна Леонтьева болгаш Ида Михайловна Оседчева киргиштирип турар.

ЧУРУКТА: школаның бөлүк онгу классчылары күүселде үезинде.

М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

«ЧУРТТУҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ»

Найысылал Москваның Төп делгелге залынга чурттуң бүгү республикаларының чурукчуларының чурулга, графика, скульптура, ыяш-даштан сиилбип кылган уран-шевер чүүлдериниң талазы-биле ийи чүс ажыг ажылдарын «Чурттуң чалыы назыны» деп делгелгеге көргүскен.

Хөй-хөй чурулга чогаалдарының маадырлары —революциянның дайынчылары, баштайгы беш чылдың тудугжулары, Ада-чурттуң Улуг дайынынга Төрээн чурттуң маадырлыг камгалакчылары, 80 чылдарда бодунуң чуртунуң күчүг-шыдалын быжыглаар, ону улам чечектелдирер дээш эрес-шудургу ажылдап турар кижилер, алдарлыг совет аныяктар болуп турар.

Делгелгеге Тывадан Кызылдың чурукчузу Владимир Агыр-оолович Ховалыгның чурулга чогаалдары кирген. Оон чуруктарының арагындан «Киш-кулаа чыып чораап» деп болгаш өске-даа ажылдарын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрүп турар. Ол бүгү авторнуң бедик мергежилдиин бадыткаан.

Л. КИРИКОВА.

МАКТАЛДЫГ

Александра Васильевнаны Кызыл-Мажалыкта танывас кижи ховар. Ону ук чернин чону хүндүлээр. Ол чонунуң кадыы дээш бодунуң биче эвес үдүүн киирип чоруурларның бирээзи.

Ол Калинин облазынга төрүттүнген. Аңаа эмчи сестраларының курузун чедиишкинниг дооскаш. Тывага ажылдаары-биле келген. Ынчангы-ла барган чери Кызыл-Мажалык суур. Оон бээр ол черниң эмнелгезинге 26 чыл мактадыг ажылдап турар. Оон үре-түңнелдиг ажылын үнелеп, «Кадык камгалалының тергиини» деп хөрек демдээн тывыскан.

Онаашкан ажылынга мактадыг боорундан аңгыда, ол хөй-ниити ажылының идепкейжизи. А. Ющина суур Советиниң депутадынга каш удаа соңгуткан.

Д. САЯ.

Барыын-Хемчик район.

ИЮНЬНУҢ КИНОЭКРАНЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга тураскаатқан кинотрилогияның сөөлгү кинозун «Дайзынның тылында фронт» деп адаан. Бо кино-биле көрүкчүлер июньда таныжарлар. Кинода болуушкуннар, чидиг сюжет көрүкчүлерни чайгаар-ла хаара тудар дээрзи чугаажок. Оон дугайында солунга моон мурнунда-ла бижээн бис.

«Сылдыс чүгүрүү» деп киноның маадыры он тос харлыг солдат Миша Ерофеев-биле балыгланган госпитальга келгенда таныжар бис. Төрээн хеми Енисейниң эриинге эртиргеп чылдар дугайында сактыышкын-биле чергелештир ак баштыг эмчи сестразы Лида база ону хөлзедир болган. Олар бот-боттарынга ынак апарганнар. Амыдыралчы шылгалда тудар, шак ындыг аар-берге хүн Мишага таваржып келген. Лиданың авазы ооллуң фронтуже чоруй баарынга сыдап алган, оон уруундан албан чарлырын Мишадан негээн... Ук кинону «Мосфильмге» И. Таланкин тургускан.

«Ленфильм» киностудиянын «Лейтенант Климовтуң шыны» деп фильмниң темазы суг аданың далайжыларының шериг албанының дугайы. Ында эртем-техниканың эң чаа чедиишкиннерин база көргүскен. Аныяк штурман офицер Климовтуң салым-чолу кинода кол тема. Ол бижыг туруштуг болуп, хүүда амыдыралынга болгаш албан херээнге сеткилге аар, таарзынчыг эвес чүүлдер турза-даа, бодунуң мөзүбүдүштүүн көргүскен.

«Айдың дүн өңнүг лимузин» деп Риганың киностудиязының чаа кинокомедиязын сураглыг латыш режиссёр Янис Стрейч тургускан. Кара часкаан чурттап чораан Мирта үгбай лотерея-биле автомобиль ойнадып алган соонда, хенертен төрелдер ала-чайгаар тыптып келгенин- амгы үениң комедиязында көргүзүп турар. Ойнап алышкын дугайын дыңнаан дораан төрели Эрик дээрзи кадайы, оглу-биле кады Ригадан тутсуп келген. Миртаның керни чораан кижи база ашаан, уруун ап алгаш келген. Чаа «Жигулиниң» ээзи Миртага ха-төрелдери бис дээрлерниң «ынакшылы» шак ынчаар хенертен кыптыккан...

«Шуурган оштаан сагындырыг» деп өңнүг фильмниң үндезини алды чыл бурунгаар «Литературная газета» солунга парлаан, А. Вакебергтиң «Казыргы» деп очерки болган. Очеркте-даа, кинода-даа мындыг айтырыглар кижилерниң мурнунга тургустунуп турар: аар-берге шылгалда үезинде чамдык кижилер эрес-дидим, туруштуг болур, а өскелери—үгле думчуун бораланырын бодаар. Кинону «Ленфильмге» үндүрген.

Леси Украинканың шүлүк чогаадылгазында эрги шамның тоолчургу чугаалары кирип турар. «Арга-арыг ыры» деп чогаалды улустуң ырлары, тоолдары-биле байлак. «Арга-арыг ыры. Мавка» деп өңнүг кинода шак ындыг романтика аяны сииликкен. Арга-арыгның каас-чараш чурумалының аразында оон ээзи чараш кыс (русалка) чурттап турар. Ол кайгамчык чараш, ол меңге бойдустуң хуулгаазыны. Мавка эдиспге ойнаар бөдүүн ооп Лукашка ынакшаан. Ынчалзада-даа Лукаш авазының сөзүн эдерип, арга-эзим ээзи чараш кыстың ынакшылын тоовайн, өске кижини кадайланып алган... Кинону Довженко аттыг киностудияга үндүрген.

«Мосфильм» киностудияга үндүрген «Кыштан кыш чедир» деп кинода амгы үениң улуг металлургия заводунуң кижилерин, бүдүүлгеде болгаш кижилерниң аразында харылзаларны көргүскен.

Амыдыралчы идепкейлиг турушту чедип алыры ышкаш ээн чугула айтырыгларның бирээзин көргүскен «Хаалгыг эжик баарынга» деп «Азербайджан» киностудияга үндүрген чаа өңнүг кинода көргүскен.

«Мосҥии дээрге—үгле мээҥии-дир» деп кинокомедияда эт-херексел дээш «аарыга» алыскан ийи өг-буленин төөгүзүн көргүскен. Оны чехословак кинематографистер кылган.

Н. БОЛЬШИНИНА.

ИЮНЬ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Долгандыр турар бойдус үүлдерни камгалаарының Делегей хүнүнге. Эртем-пептерелдиг фильмнер программазы: «Бойдус-биле демнешкеш», «Халдаашкын чок камгаланыышкын», «Чердээр шапшылгазы», «Дириг бойдус музейи». 9.50— «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.05— Чаа медээлер. 11.10—14.15— Чапсар. 14.15—Чаа медээлер. 14.30— ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс аай өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Жеведа хемчигештиң аккан черинде», «Массалы — Новоникодаевка. «Хлебтиг өг-бүле портреди». 15.15— «Орус чугаа». 15.45—Уругларга фильм. «Колумб» шхунаның юнгазы». 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15— «Амыдыралче орук».

КЫЗЫЛДАН

17.55— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.10— Бут бөмбүүнге чурттар араагының ужуражышкыны. Швецияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары. Швециядан дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде деп дамчыдылга. 19.55 —«Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку серия. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Андрониковтуң сөзү». 1-ги фильм. 22.50—Бөгүн делегейде. 23.15 —«Як Йола» (Таллин). Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-пептерелдиг фильмнер программазы: «Шимчээшкин дээрге, амыдырал-дыр», «Айыылдыг човулаңга удур демисел». 12.25— Болгария Улус Республиканың улус чогаадылгазының коллективтериниң көргүзүү. 12.45—Англи дыл. 13.15—«Шыдыраа школазы».—13.45 Урулларга фильм. «Ура, бистер дыштаны бердивис!». 14.50— «Хуулгаазының дуруна». Балет-фильмниң баштайгы көргүзүү. Татар композиторлар балеттеринге үндезилеп тургускан. 15.20—Чаа медээлер. 15.30—17.55— Чапсар. 17.55— «Хөглүг нотажыгаштар».

КЫЗЫЛДАН

18.10— Уругларга фильм. 18.25 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалынчы неделя». 18.50 — Киножурнал. 19.00—«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30—Чарлалдар. 19.35— Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Жираф биле карак-шили». Мультфильм. 20.15 — «Шүлүглеп». Антал Гидаш. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35— «Станция хайгааракчызы». Уран-чечен телефильм. 22.40 — Документалдыг фильм. 23.00 — 23.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Нефтчи» —«Динамо». (Киев). 2-ги кезээ. Бакудан дамчыдар.

ИЮНЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Кадыкшылдыг болур дээр болзунза. (Күшкультуржуларга сүмелер). 9.00 — «Чалыыларның чогаадылгазы». Воронеж хоорайның урулларының хореография коллективтериниң концерти. 9.20 — «Ада-иелер, силерге». 9.50 — «Мастер болгаш бригантина». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.20 — «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку серия. 11.25—«Хөйле, эки барааннар дээш». 11.55 —«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Чурттуң чалыы назылгары». Аныяк чурукчуларның Бүгү-эвилел делгелгезининг. Теп делгелге залындан репортаж. 12.25— «Спортлотонун» 23-ку түзевиз. 12.55—«Коте Марданижвили». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Аджапаридзениң сактыышкыннары. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Товстоногов киржир. 13.35 — ССР Эвилелиниң үлегерлиг Улуг театрының скрипкачылар ансамблиниң концерти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30 — Урулларга фильм. «Эртине ортулуу». 16.00— «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15— «Сергей Островой». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. Шүлүктер болгаш ырылар. 18.10 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.40 — «Чалгынналган мастер». «Шаро—фотограф». Мультфильм. 18.55— «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 19.45— Эвилелдер Бажыңының колониалыг залынга уран үүлдер мастерлериниң концерти. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45— Уран үүлдер мастерлериниң концертиниң уланчызы. Оон соонда — чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.35—Пермьниң телевидение студиязының программазы: «Мээң Кама чоогу чуртум». «Кезээде музыка-биле». Шүлүктел арыннары. Урулларның болгаш элээдлериниң музыка уран чүүлүнүң фестивалындан репортаж. «Ужуражышкын нар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк; «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40—«Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак-көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.30— «Музыка киоскузу». 19.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45— Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00— Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15—«Кино көрүкчүзүнүң эдиринчизи». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.25—«Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги сериялары.

ИЮНЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Экран өңнүктерни чыгган». Орус ырының «Сиракаба» («Хадыңчыгаш») дээр япон хорунун концерти. 9.45—«Оттурукчу». 10.15—«Совет Эвилелиниг бараан боон тур чем! 11.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30— Совет Эвилелин дашкы аалчыларның коргени. 12.45— «Кедээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ. 13.45—«Музыка киоскузу» 14.15—«Солдат болгаш чылан». Урулларга телешининиң баштайгы көргүзүү. 14.45 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 16.45—«Бөгүн —Мелиораторнуң хүнү». ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг фестивалындан репортаж. «Ужуражышкын нар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк; «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40—«Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак-көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.30— «Музыка киоскузу». 19.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45— Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00— Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15—«Кино көрүкчүзүнүң эдиринчизи». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.25—«Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги сериялары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — «Эртем хоорайы». Документалдыг телефильм. 16.25—«9-ку студия». 17.25 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалынга үндезилеп тургускан. 2-ги, 4-ку сериялар. 18.30—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 22-ги фильм.—«1938-ки чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеринис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Цирктe хаван оглу». Мультфильм. 20.15 — «Москваның улуг регатазы» деп академиктиг хемелээшкинге чурттар аразының маргылдаазы. Крылатскиде хемелээр суг бугазындан дамчыдар. 20.50 — «Арыг иштинге боолаашкын». Документалдыг фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.30— «Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3—4-ку сериялар.

Суд залындан

ХООЙЛУНУҢ ШЫҢГЫ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

Амыдыралдың совет хевириниң бактааттынары ниитилелге удур янзы-бүрү үүлгедиишкиннер — маңгысталчак чорук, оорлап самчыгдаар, ажырымчылаар чоруктар-биле эптешпес. Бистиң күрүневис кижилерниң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын көргүнгүрү-биле камталап, социалистиг хоойлу-дүрүмнү үргүлчү бижыглап турар. Хоойлужудулгаларны улам ыңай сайзыраңгайжыдары, ылаңгыя садыг чурумун хажыкканы, чонга ачы-дуза чедирип тургаш, чөптүг эвес чажың-хээли алганы дээш яла хүлээдир дугайында эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлуларынга немелдерни кииргени ол сорулгаларже угланган. Судтарның ажылының практиказынга ол немелдерни канчаар хереглеп турарының элээн каш чижектери ындыг болуп турар.

Запорожье хоорайда № 6 божудулга бажыңының салбыр эргелекчизи Е. Мышалов бодунуң таныштарынга янзы-бүрү «ачы-дузаны» чедирип турган: стационарга чыттырып, эмнедир курсту айтыр дээш өске-даа үүлдерни кылып турган. Ону колдуунда-ла чогуур төлевирге кылгылаан. Эмнедикчилер оон чааскаандырзынга өөрүп четтирер дээрзинге оон идегээни таваарылга болбаан. Өөрүп четтиришкиннер акша-биле быжыглаттынып турган, чилбиэмчи эккеп берген бараан аймаан боду алырындан безин чалданмаан. Ындыг ажыл-чорудулганың төнчүзү дүрүм ёзугаар болган, ак халаттыг хээли алыкчызы суд мурнунга тургустунган. Хөрецгизин хавыртпышаан, дөрт чылда хосталгазын казыттырып шиттирген.

Уральскиниң аъш-чем магазиннериниң бирөөзиниң ажылдакчызы Анна Богатых «херектиг» кижилерни ховар барааннар-биле хандырып турган. Ол продуктуларны ажыттан алгаш, оон соонда бодунуң туралааны-биле «сайгарып келген». Оон кажарлаашкынын суд органнары үзе шапкан. «Саарлыкчы» бир чылда эдип-чазаар күшажылга шиитгирген, оон садыг шугумунга ажылдаарын хораан.

Кажарлап байып алырын оралдашканы такси чолаачызы В. Яковлевке үнелиг-ле болган. Дөрт пассажирлер Якутскиден 80 километр черде турар Покровск суурга чедиргени оон дилээн. Чолаачы оларның кижи бүрүзүнден 10-10 рубль төлээрин негээн, оон башка ынаар барбас мен дээн. Пассажирлер аңаа чөпшээрежир ужурга таварышкан болгаш машинаның счетчигинде 15 рубльден бичии-ле ажыг сан көстүп турзажок, чилбиниң негээн түңүн төлеп бергеннер. Чолаачыны чазыйчилби чорук кылганы дээш улус суду хосталгазын ийи чылда шенелдеге казып шиитккен болгаш чонну хандырарыбиле холбашкан албан-хүзээлге ээлээр эргезин казаан.

«Ригас модес» каттыжыышкынының № 71 мастерскаязының хүлээп алыкчызы Е. Ковалева үгле таныштарынга «сагыш салышкынын» илергейлеп турган. Чамдык өлүк кештерни эмнедип турар эмчилеринге, өскелерин — магазин эргелекчизинге берип турган. Өске кижилер кылыгларны үгле боттарының материалдары-биле чагыы кылдыртыр турган. ОБХСС ажылдакчылары мастерскалының складтарын хынаап, ында бүгү «ховар үүлдерни»: норкадан эгелээш, далай парының кежинге чедир илередип тыпкан. Е. Ковалева кеземче херээнге опаашкан.

Бо дыңнадыгларны СЭТАның корреспондентизиниң дилээнин-биле ССРЭ-ниң Юстиция министерствозунуң эргелел начальнигиниң оралакчызы В. Корягин таймылбырлап турар:

— Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң сөөлгү сессияларынга бадылаттынылаан кеземче хоойлуларында чаа өскерилгелер садыгның болгаш хандырылга адырларының албандужаалдыг чамдык ажылдакчыларының ону соора ажыглаптарынга удур демиселди күштелдиреринге утланган. Чугаа болза боттарының дөрт хүлээлгелерин немелде чажың-хээли чокка күүседирин күзевес ателье мастерлериниң, такси чолаачыларының, эмчилерниң, гостинница ажылдакчыларының, көрүлде черлерининг ажылдакчыларының дугайында болуп турар.

Чижек кылдыр алырга, садыг дийик. Хөй негелделиг аъш-чем-даа, үлетүүр-даа баранналарын садыл алырынын бергези оларның магазиннерге кирбейн турарында эвестир. Садыг бүдүүлгелериниң чамдык ажылдакчылары ындыг кылыгларны төрелдиринге болгаш таныштарынга азы «херек» кижилерге сайгарып турар. Харын-даа мөөң-мөөң ындыг барааннар чиижеңерниң, чажырын садыл алыкчыларның холунче кирип турган таварылгалар бар. Моон түңнелинде өжегээр кылган ховартаашкын тыптып келир, ол барааннарны улгаттырган ортектерге садып турар.

Моон ужурунда совет кижилеринин хөй санныг күзээшкиннерин барымдаалаап, кеземче хоойлуларында чаа үүлдерни киргилээн. Оларга кеземчениң кандыг хемчегларин онаары көрдүнүп турарыл?

Садыгның болгаш хандырылганың адырларының ажылдакчыларының организас-хуваалда азы администрация-ажыл-агый хүлээлгелери-биле холбашпаан соора ажылаашкыннары дээш бир чыл чедир эдип чазаар күшажылга шиидер азы чүс рубль чедир торгаар. Бир эвес чажың-хээлиин чангыс эвес удаа азы улуг хемчээлге алган болза, үш чыл чедир хосталгазын казыыр азы 500 рубль чедир торгаар. Херектин байдалын барымдаалаап, буруулуг кижиге немелде яла хемчээн онааган туруп болур — чогуур ажыл-чорудулгага ажылдаар эргезин беш чыл чедир казыыр.

Кеземче хоойлузунга немелде— хөй-ниитиниң болгаш эрге-дүрүм камгалаар органнарның чазый-чилбилер, ажырымчылар, чиижеңнер болгаш байыксаарынга ынак өске-даа кижилер-биле демисеживининг ажыктыг чепсээ. Бо эрге-дүрүм нормалары кижилерниң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүн турар.

ИЮНЬ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Долгандыр турар бойдус үүлдерни камгалаарының Делегей хүнүнге. Эртем-пептерелдиг фильмнер программазы: «Бойдус-биле демнешкеш», «Халдаашкын чок камгаланыышкын», «Чердээр шапшылгазы», «Дириг бойдус музейи». 9.50— «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.05— Чаа медээлер. 11.10—14.15— Чапсар. 14.15—Чаа медээлер. 14.30— ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс аай өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Жеведа хемчигештиң аккан черинде», «Массалы — Новоникодаевка. «Хлебтиг өг-бүле портреди». 15.15— «Орус чугаа». 15.45—Уругларга фильм. «Колумб» шхунаның юнгазы». 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15— «Амыдыралче орук».

КЫЗЫЛДАН

17.55— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.10— Бут бөмбүүнге чурттар араагының ужуражышкыны. Швецияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары. Швециядан дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде деп дамчыдылга. 19.55 —«Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку серия. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Андрониковтуң сөзү». 1-ги фильм. 22.50—Бөгүн делегейде. 23.15 —«Як Йола» (Таллин). Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-пептерелдиг фильмнер программазы: «Шимчээшкин дээрге, амыдырал-дыр», «Айыылдыг човулаңга удур демисел». 12.25— Болгария Улус Республиканың улус чогаадылгазының коллективтериниң көргүзүү. 12.45—Англи дыл. 13.15—«Шыдыраа школазы».—13.45 Урулларга фильм. «Ура, бистер дыштаны бердивис!». 14.50— «Хуулгаазының дуруна». Балет-фильмниң баштайгы көргүзүү. Татар композиторлар балеттеринге үндезилеп тургускан. 15.20—Чаа медээлер. 15.30—17.55— Чапсар. 17.55— «Хөглүг нотажыгаштар».

КЫЗЫЛДАН

18.10— Уругларга фильм. 18.25 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалынчы неделя». 18.50 — Киножурнал. 19.00—«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30—Чарлалдар. 19.35— Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Жираф биле карак-шили». Мультфильм. 20.15 — «Шүлүглеп». Антал Гидаш. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35— «Станция хайгааракчызы». Уран-чечен телефильм. 22.40 — Документалдыг фильм. 23.00 — 23.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Нефтчи» —«Динамо». (Киев). 2-ги кезээ. Бакудан дамчыдар.

ИЮНЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Кадыкшылдыг болур дээр болзунза. (Күшкультуржуларга сүмелер). 9.00 — «Чалыыларның чогаадылгазы». Воронеж хоорайның урулларының хореография коллективтериниң концерти. 9.20 — «Ада-иелер, силерге». 9.50 — «Мастер болгаш бригантина». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.20 — «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку серия. 11.25—«Хөйле, эки барааннар дээш». 11.55 —«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Чурттуң чалыы назылгары». Аныяк чурукчуларның Бүгү-эвилел делгелгезининг. Теп делгелге залындан репортаж. 12.25— «Спортлотонун» 23-ку түзевиз. 12.55—«Коте Марданижвили». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Аджапаридзениң сактыышкыннары. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Товстоногов киржир. 13.35 — ССР Эвилелиниң үлегерлиг Улуг театрының скрипкачылар ансамблиниң концерти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30 — Урулларга фильм. «Эртине ортулуу». 16.00— «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15— «Сергей Островой». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. Шүлүктер болгаш ырылар. 18.10 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.40 — «Чалгынналган мастер». «Шаро—фотограф». Мультфильм. 18.55— «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 19.45— Эвилелдер Бажыңының колониалыг залынга уран үүлдер мастерлериниң концерти. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45— Уран үүлдер мастерлериниң концертиниң уланчызы. Оон соонда — чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.35—Пермьниң телевидение студиязының программазы: «Мээң Кама чоогу чуртум». «Кезээде музыка-биле». Шүлүктел арыннары. Урулларның болгаш элээдлериниң музыка уран чүүлүнүң фестивалындан репортаж. «Ужуражышкын нар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк; «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40—«Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак-көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.30— «Музыка киоскузу». 19.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45— Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00— Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15—«Кино көрүкчүзүнүң эдиринчизи». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.25—«Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги сериялары.

ИЮНЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Экран өңнүктерни чыгган». Орус ырының «Сиракаба» («Хадыңчыгаш») дээр япон хорунун концерти. 9.45—«Оттурукчу». 10.15—«Совет Эвилелиниг бараан боон тур чем! 11.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30— Совет Эвилелин дашкы аалчыларның коргени. 12.45— «Кедээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ. 13.45—«Музыка киоскузу» 14.15—«Солдат болгаш чылан». Урулларга телешининиң баштайгы көргүзүү. 14.45 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 16.45—«Бөгүн —Мелиораторнуң хүнү». ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг фестивалындан репортаж. «Ужуражышкын нар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк; «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40—«Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак-көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.30— «Музыка киоскузу». 19.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45— Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00— Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15—«Кино көрүкчүзүнүң эдиринчизи». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.25—«Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги сериялары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — «Эртем хоорайы». Документалдыг телефильм. 16.25—«9-ку студия». 17.25 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалынга үндезилеп тургускан. 2-ги, 4-ку сериялар. 18.30—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 22-ги фильм.—«1938-ки чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеринис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Цирктe хаван оглу». Мультфильм. 20.15 — «Москваның улуг регатазы» деп академиктиг хем

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 131 (11929) | 1982 чылдың июнь 5, суббота | 1925 чылда үнделаттынгеп | Өртээ 3 көп.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Республиканың хойжулары бо юбилейлиг чылда хой бүрүзүнден 2,2 килограмм дүктү кыргып, күрүнеге 2760 тоннаны садар социалистиг хүлээлгени алган. Бо сорулганы күүседирде, кыргылдага баш бурунгаар эки белеткенири, ону организастыг эрттирери чугула. Харыысалгалыг бо кампанияга белеткел үезинде кылыр ажылдар-ла хөй: пунктуларны септеп, чугайлаары, кыргыкчыларны, дүк класстаар кижилерни болгаш өске-даа ажылчынарны четчелээри, электрилиг агрегаттарны, прессерни, хачы чидидер хереккелдерни болгаш дүк савалаар, шарыыр, демдектээр бүгү-ле херек чүүлдерни өй-шаанда белеткеп алыры, кыргылдага ажылдаар кижилерниң ажыл төлевирин оларның материалдыг сонуургалын деткиринче угландыр санап турғускаш, улуска таныштырары, социалистиг чарышты дээштиг организастаары дээш өскедаа.

Амгы үеде совхозтарда бар 100 ажыг пунктунуң чартык кезиинден хөйү ажылдаарынга белен. «Бай-Тал», «ҮТКА 25 чылы», «Чаа орук», «О. Шынаа», «Кызыгаар» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар кыргылдага эки белеткенип, пунктуларын баш бурунгаар-ла септеп, чугайлап, кыргыкчыларны, класстакчыларны четчелеп, бүгү-ле херек чүүлдерни энмелеп алган. Чамдык совхозтар бөдүүн, чартык бөдүүн дүктүг хойларын аралап кыргыырын эгелей берген.

Ынчалзажок нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлуг төп зонаның районнары, совхозтары хойнуң дүгү чүнгакталып, хозалбаанындан кыргып эгелээри элек, аңаа белеткенип алыр үе ам-даа бар дээр хөөн-биле кыргылда пунктуларын белеткээрин, ажылдаар кижилерни, дериг-хереккелдерни четчелээрин хожудадып, чамдыктары харын чаа-ла белеткенип эгелеп турар. Чыл бүрүде катаптаар ындыг практиканы, хойну кыргыыр үези мырыңай чедип кээрге, ам кээп дүвүреп, далаш-биле шынар чок белеткенир чорукту моон соңгаар болдурбазы чугула.

Эрткен чылын бистиң республиканың совхозтары дүк арыглаар фабрикага куду шынарлыг хөй дүк дужааганындан 321 муң рубль каражалыг болган. «Улуг-Хая», Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал» совхозтар хөй түңнүг акшага торгаттырганындан Улуг-Хем район ниитизи-биле 97 муң рубль когаралга таварышкан. Оон аңгыда, Кызыл район 60 муң, Каа-Хем—49 муң, Эрзин—44 муң рубльди, олардан, «Тинлелге», «Енисей», «Бүрен», «Нарын» совхозтар дыка хөй түңнүг акшаны чидирген. Ол кандыг чылдагааннардан болганыл?

Бирээде, хойну электрилиг хачы-биле кыргыырының депшилгелиг аргазы совхозтарда ам-даа долузу-биле шиңгээдип алдынмаан. Чамдык ажылагыйларның удуртукчулары, специалистери, ында партия, профэвилел организациялары ол арганы нептередиринче, дүрген кыргыырының мастерлерин өөредип белеткээринче чогуур кичээнгей салбайн турар. Оон уламынан хойну колдуунда хол хачызыбиле кыргааш, дүктү үзе-чаза, катап-катап хээндектей кезип, шынарын кудуладып турар.

Ийиде, тускай курстарга өөредилге, белеткел эртпээн чамдык кижилерни дүк класстаар харыысалгалыг ажылга дужа-келбиже ажылдадып каар таварылгалар хаая эвес. Оларның ажылының шынары кандыг болуру билдингир-ле болгай. Оон кадында, тускай мергежилдиг-даа класстакчылар ажылынга күш четтикпейн баары, эки, багай дүктү холуй класстап кааптары кайы хөй. Чүге дээрге чамдык совхозтарда класстакчыларның ажылын чөп организаставайн, оларның кижи бүрүзүнге доктааттынган нормадан каш катап улуг ажылды кылдыртып турар таварылгалар бар. Түңнели — ажыл-агыйга каража. Ындыг чоруктарны болдурбазының хемчегларын баш удур ап чорудар ужурлуг.

Чиик үлетпүрге онзагай үнелиг чиг-эттиң—дүктүң шынарын экижидер, оон орулгалыын бедидер төлээде, үстүнде айыттынган четпестерни чайладыры-биле чергелештир хойну электрилиг хачы-биле дүрген кыргыырының аргазын калбаа-биле нептередип, хой ажылдыг совхоз бүрүзүнге чүгле ол арганы ажыглаарын чедип алыр дээш партия, профэвилел, комсомол организациялары, көдээ Советтер, совхозтар удуртукчулары чүткүлдүг туржуп, улуг ажылды чорудар ужурлуг.

Хойну дүрген кыргыырының аргазын билдилиг шиңгээдип алган совхозтар-даа, кыргыкчы мастерлер-даа бисте хөй. Ындыгларның чижээнге «Өөк», «Саян», «Кара-Хаак», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарны, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязын база өскелерни-даа адап болур. Дуржулга станциязында чыл бүрүде эртип турар конкурстарга чогумна бо ажыл-агыйларның кыргыкчылары идепкейлиг киржип, үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп турары-даа таварылга эвес-ле болгай.

Партия райкомнары, ажыл-агыйларда партия, профэвилел, комсомол организациялары хой кыргылдазының үезинде кыргыкчылар, өске-даа ажылчыннар ортузунга чарыгты организастап, материалдыг, моральдыг деткимчениң дузазы-биле оон дээштиин чедип ап, улустуң ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш организакчы, масса-политиктиг ажылды күштелдирер ужурлуг.

МАКТАЛДЫГ ЗВЕНО

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта тудуг бригадазының ыяш дилдирер цилорамазы суурнуң мурнуу талазында арыг кыдыында турар. Ында ажыл-иш эртен эртеден орай кежээге чедир үзүктелбес. Чоокта чаа оруум аайыбиле ол эвээш кижилиг, бичии коллективтиң ажылдап турар черинге чеде бээримге ажыл кидиң түлүк цилораманың даажы шиилээр чүве. Оон ажылчыннары күдер шыырак, мөчек-мөчек шыгланнарлыг, арын-шырайы хүрертир додуга берген эрлер дилдинген манзаларны сорт аайы-биле ылгап, машиналарга чүдүрериге эптиг кылдыр чыый салгылаан турлар. Өскелери чудуктарны чүүп экелгеш, цилорамаже шүүдүп, дилдирген, чай-шөлээн чок болдулар.

Ажыл үзүктели бээр аразында звенонуң удуртукчузу, хоочун тудугжу М. М. Кепенбиле бичии када үзүражып чүгаалажыр арганы болдум. Ол совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи кижи болду. 1950 чылдың эгезинде бо черге тургустунган колхозка киргеш бо хүнперге чедир чүгле тудуг бригадазынга. үзүктелиишкин чок ажылдап төвүүр. Колхозчу түргаш бо Ак-Туруг суурнуң эге таваан салчып. кол тудугларын кылышкан. 1961 чылда колхоз «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң салбыры кылдыр каттыжа бээрге. ол совхозтуң төвүнге тудуг бригадазынга киргеш. совхозтуң конторазын. көдээ Культура бажыңын. Иштин-Хемде сес чыл школазын. сүт-бараан фермазының тудугларын кылышкан болгаш дыка хөй чуртталга бажыңнарын, мал кажааларын тутчуп. ажыглалга киирипшкен. «Ак-Туруг» 1972 чылда тускай совхоз кылдыр эде организастаттынарга, оон эгелээш бо цилорамага рамшиктеп ажылдааш. бо хүнперге чедир оон чиргээн.

Цилорамада 6 кижи ажылдап турар. Олар ажыл-ажинге мергежээн. дүржүлгелиг ажылчыннар. Звено он бирги бөлүк чылдың бирги чылының планын 125 хуу күүсеткен. Шаңнал, макталга-даа четкен. Бо пийги чылды база багай эвес эгелээш. бирги кварталдың планын 135 хуу күүсеткен. Олар хүнде 14 кубометр ыяш дилдирер нормазын үргүлчү 16-дан 18 кубометр чедирип турарлар. Бо чедиишкиннериниң кол-ла үндезини — звено кежигүннери ажыл шагындан озалдаванын демниг ажылдап турарында болгаш чамдык үрелиишкиннерни чогуур үезинде кылып алырында. дилиг материалдарының хүүктелиишкин чок кээп турарында. Звенода бодунуң онаашкап ажылынга каракызыл. хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарларга Шойдан Дүвендей. Борис Чымчак-Кара хамаажыр.

Ыяш дилдирер звенонуң ажылчыннары ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

С. СОТНАМ.

УЖУДУУШКУНДА «КОСМОС-1374»

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 4-те Совет Эвилелинден Черниң аалчеглиг «Космос-1374» спутнигни салып үндүрген.

Космос делегмин шинчилээрин уламчылаарынга херектиг эртем аппаратуразын ында тургускан.

Спутникти Черден ыраа 225 километр хемчээлдиг долгандырыг хевирлиг орбитаже үндүрген. Программада көрдүнген эртем шинчилелдерни күүсеттинген. Алдынган медээлерни координация-саналга төвүнде ажылдап кылып турар.

ЧЕХОСЛОВАК ДЕЛЕГАЦИЯ УЛЬЯНОВСКИДЕ

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштадыр Чехословак Социалистиг Республиканың партия-чазак делегациязы июнь 3-те Москвадан Ульяновскиже чорупкан. Ол делегация СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааның үзугаар Совет Эвилелинде албанның пайыралчы аян-чоруун кылып чоруп турар.

Г. Гусакты, делегация кежигүннерин аэропортка СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазының бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСРниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, албанның өске-даа кижилери барып үдээн.

Москвадан ужудуп үнериниң мурнунда Г. Гусак ССРЭниң Эртемнер академиязының Президиумунуң хуралынга олурушкан, 1981 чылдың Карл Маркс аттыг Алдын медалын Г. Гусакка тыпсырының ёзулалы аңаа болган. Ниитилел эртемнериниң талазынга шылгараингай ачы-хавыяазы дээш академияның ол дээди шаңналын тыпсыр. Шаңнал тыпсырының ёзулалынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, албанның өске-даа кижилери чораан.

Ульяновск аэропортунга делегацияны СЭКП Ульяновск обкомунуң бирги секретары И. М. Кузнецов, облкүүсөмның даргазы А. М. Большов, областың болгаш хоорайның өске-даа удуртукчулары уткаан. Ажылчы чоннарның төлээлекчилери аңы-дуңма чехословакиядан аалчыларга изиг байыр чедираш турган.

Г. Гусак, делегация кежигүнери В. И. Ленинге тураскаалдың баарынга чечектер салган.

Областың болгаш хоорайның партия база совет удуртукчулары-биле СЭКП обкомунга делегацияның ужуражыышкыны болган. Ильичиниң төрүттүнген черинин ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралда канчаар боттандырып, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты кайчаар нептередип турары-биле чехослован өөнүктер танышкан.

Ол делегация Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автомобиль заводунга чораан.

Кежээ Ленинчи тураскаалдың улуг залынга совет-чехословак кайырал митингизи болган.

Эш Г. Гусактың чугаазын чыылганнар адыш часкаашкыннары-биле уттаан. Чехословакиянын Коммунистиг партиязы улуг Ленинниң революстуг чагыгларын чоргаарланыышкын-биле удуртулга болдуруп, дуржулганың болгаш улам ынай демисежир деп шиитпирлиг чоруктун эгээртинмес эртинезин оортан ап турар деп, ол чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле тургузукчу ажыл-ижинге совет улус улуг чедиишкиннерлиг болурун Г. Гусак күзээн.

СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, абланның өске-даа кижилери, чуртка аян-чорукка ол делегацияны үдеп чоруур кижилер митингиге киришкен.

(СЭТА).

«РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттың дугайында Дүрүмүү болгаш «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээниң тайылбырын бадылаар (капсырылга кылдыр киирген).

3. «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң 1964 чылдың май 26-да Чарлыынга болгаш ол Чарлыкбиле бадылаан Дүрүмге (РСФСР-ниң Дээди Соединиң ведомстволары, 1964 чылдың № 21, 331-ги чүүл, 1967 чылдың № 16, 398-ки чүүл, 1977 чылдың № 19, 461-ги чүүл, 1978 чылдың № 43, 1142-ги чүүл, 1981 чылдың № 6, 246-гы чүүл) дараазында ескерилгелерни киирер:

Чарлыктың 1-ги чүүлүнүң бирги кезээниң абзазын казыыр:

«Күш-культураның, спорт дериишкиннериниң күш-культура организацияларының, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге улус ачы-хавыяалыг болган өөредилге черлериниң, эртем-шинчилел институттарының коллективтериниң ажылдакчыларынга, хөй-ниити эгезинге спорт ажылынга шылгараан кижилерге» деп сөстерни Дүрүмүнүң 1-ги чүүлүнүң бирги бөлүүнүң абзазындан, «ССРЭниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетеринең» деп сөстерни Дүрүмнүң 2-ги чүүлүнүң бирги бөлүүнүң абзазындан казыыр.

4. «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыын күш-культура болгаш спорт ажылдакчыларынга хамаарыштырар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң 1967 чылдың апрель 13-те Чарлыын күш чок болган деп санаар (РСФСР-ниң Дээди Соединиң ведомстволары, 1967 чылдың № 16, 398-ки чүүл).

5. Күш-культура болгаш спорт талазы-биле ачы-хавыяазы дээш «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тывыскан кижилерни «РСФСРниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тыпсырынга киирбес деп доктаадыр.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың июнь 3.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш З. С. Кууларны шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилге системазынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 хаблааны-биле холбаштыр Кызылдың № 2 ортумак школазының директору Зоя Сундуевна Кууларны Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 4.

Хүннүң медээлери

ЧАШТЫРЫЛГАНЫ

ДООСКАН

«Саян» свохозтуң ажылиишчилери тараа. мал чеми культураларның чаштырылгазын дооскан. Тараа культураларын 7760 гектарга. кукурузаны 815 гектарга. чангыс чылдыг сигенни 2732 гектарга чашкан. В. Г. Новоселовтуң. С. М. Ашак-оолдуң. А. П. Федорченконуң бригадалары эң эки ажылдаан. Механизаторлар Михаил Сванванов. Николай Бай-Кара. Алексей Попов болгаш өскелер-даа хүн нормазын 150 хуу күүседип келгеннер.

С. ТУЛУШ.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Хову-Аксының даараныларга цеги эрткен айда даараныларга кылыгларын бүдүрер планын 106,8 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 600 рубльдин хептерин даараан.

Коллективтиң чедиишкинниге Н. Виштунуң. К. Бичe-оол, М. Дырыш. З. Суван олар төлептиг үлүүн киирип. ээлчег үлүүнүн даалгаларын ай санында ажыр күүседип келгеннер.

А. МААДЫР-ООЛ.

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Э. Хомушкунуң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы районнуң ажаалга кассазының тудуун эрткен чылын эгелээн. Аныяктарның он ийи кижилиг бригадазы бо чылын ээлеринге хүлээттинер объектиниң ийиги каъдында тудугмонтаж ажылдарын доозуп турар.

Ук объектини бо чылын ажыглалга кииреринге коллективтиң хоочуннары Кудус-оол Ооржак, Мөңгүн-оол Ооржак, аныяк оолдар Олег Шулуун, Виктор Мопгуш олар кызымаккай ажылдап. төлептиг үлүүн киирерлер.

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

МАГАДЫЛАЛ БАР

Улуг-Хемниң ыяш ажылагыйының бригадаларының араазында ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы чарыш калбарып, коллектив бүрүзү социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын ай санында күүсеткен келгеп. Оон түңнелинде ажыл-агый эрткен айларда продукция сайгарарының планын 103 хуу күүсеткен.

Планныг даалгаларны күүседиринге Чербинин ыяш пунтузу эки киржип. пландан ажыр 920 кубометр ыяшты белеткээш. хереглекчилерже чоруткан.

Ыяш белеткекчилериниң ажыл-ижи хайныышкынныг чоруп. ийиги кварталдың онаалдаларының күүселдезинге магадылалды тургузуп турар.

П. ВАНЬКОВ.

Соңгулдаларга уткуштур

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

Улус депутаттарының район, хоорай, суур, көдээ Советтериниң депутаттарының кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылгалары үлетпүр будүрүлге коллективтеринде, тудуг, транспорт, садыг организацияларында бо хүнперде бедик көдүрлүүшкүннүг, ажыл-ишчи ёзу-биле эртип турар.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Искра» совхозтуң Чаңгыс-Хадың хойжу бригадазының малчыннары район Советинге депутаттың кандидады, хойжу Ч. К. Монгуш-биле ужурашкан.

Депутаттың кандидадының бүзүреттирген кижизи Чадаана көдээ Соединиң күүскомунуң даргазы С. Сат депутаттың кандидады Чайка Калдар-ооловнаның күш-ажылчы намдарын болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын чыылганнарга таныштырган.

Хойжулар А. Монгуш. К. Монгуш ужуражылга санал бергеш. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын чүүлдүгүнүн деткээш. ону боттандырар дээш кызымак ажылдаарын хүлээнгеп. Ыланғыя хойнуң баш санын өстүрериниң, продуктулуун бедидеринин айтырыгларынга доктааган. Соңгукчулар депутаттың кандидадынга чагыгларны берген. Кыштагларга чунар-бажыңнарны туттурарын дилээн.

Депутаттың кандидады Ч. К. Монгуш сөс алгаш. улуг бүзүрелди көргүскени дээш соңгукчуларга өөрүн четтиргенин илереткеш. идегелге төлептиг болуру-биле опаашкап ажылынга, хөй-ниитиниң херээнге улам идепкейлиг киржирин аазаан.

УЛУГ-ХЕМ. Ак-Туруг көдээ Соединиң девискээринде депутаттарның кандидаттарыбиле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары организастыг эртип турар.

Район Соединиң депутаттарынга кандидаттар «Ак-Туруг» совхозтуң механизатору Салчак Сандан-оол, хойжузу Чычаан-оол Кенен олар боттарының округтарынга соңгукчулар-биле ужурашкан. Аңаа депутаттарның бүзүреттирген кижилери чүве чугаалаан, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бижы блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган. Санал берген соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга чагыгларын берген.

Ак-Туруг көдээ Соединиң депутаттарының кандидаттары № 7 профтехучилищенин ажылчыны Анчымаа Монгул, малчын Светлана Семис-оолбиле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары бедик деңнелге эрткен.

РАЙОН, КӨДЭЭ Советтериниң депутаттарының кандидаттары ужуражылга хуралдарынга чүве чугаалааш, чоннуң эргежажыы дээш кызымак ажылдаарын аазааннар.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар дегинге Ак-Довурак хоорай Соединге депутаттың кандидады дериглер машинизи К. Х. Мактарбиле соңгукчуларның ужуражылгазы болуп эрткен.

Депутаттың кандидады-биле ужуражылгага соңгукчулар санал бергеш, будүрүлгенин планныг онаалдаларын күүседиринин, күш-ажылдың сагыльга-чурумун быжыглаарының айтырыгларынга доктаваган. Соңгукчулар депутаттың кандидады К. Х. Мактарга чагыгларын берген, ылангыя цехте доозун-довуракты эвээжедир дээш чогуур хемчеглерни алырын чугаалаан.

Барлык көдээ Соединге депутаттың кандидады «Барлык» совхозтуң механизатору А. С. Хомушку-биле соңгукчуларның ужуражылгазы хову турлаавга болган. Ужуражылга үезинде аңаа чыылганнар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш хову ажылдарын эки шынарлыг чорударын, будүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Тоора-Хемниң ыяш ажылагый черинің трактористи Солун-оол Донук он бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинден бээр планныг онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бо чылдың бирги кварталының планын ол 100,5 хуу күүсеткен. Ажыл-ижинге кызымак ажылчынның хөрек чуруун районнуң хүндүлел самбыразында киирген.

Хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип, башкарып турар техниказынга камныг, ону үргүлчү үзеп-чаап, эки ажаап, кылып ап чоруур боорга кады ажылдап турар эш-өөрү ону ажык хүндүлээр.

ЧУРУКТА: тракторист Солун-оол Донук.

Г. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Энергия камналгазы

ТИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларны амыдыралга боттандырыбышаан, республиканың совхозтары, туругчун, транспорттун, үлетпүрүн коллективтери бо чылдың бирги кварталында электрия. чылыг энергияларын болгаш одаар чүүлдү камналгалыг чарыгдаарынга чамдык чедиишкиннерни чедип алганын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдеринин область чөвүлели демдеглээн. Ол үениң иштинде 5067 тонна чижеглей алган одаар чүүл, 301 тонна кывар-чаар материалдар камнаттынган. 3270 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр экономиктиг ажыкты бээр 30 техниктиг хемчегler кылдынган.

Чамдык чедиишкиннер бардаа болза, ниитизи-биле республика 4090,1 муң киловатт-шак электри энергиязын. 4050 Гкал. чылыг энергиязыр кварталдың хереглелинден ажыр чарыгдаан. Үлетпүрде ажыр чарыгдал 6,5 хуу. тудугда—3,3, транспортта—2,6, көдээ ажыл-агыйда—5,3 хуу. Социалистиг чарышта киржип турар 20 совхозтуң 9-у 2328 муң киловатт-шакты ажыр чарыгдаан. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Кызылдың № 1 АТБ-зи, наймысталдың эът комбинады, эът-сөөк далганы будүрер завод, Тываның сүт комбинады, Сельхозтехкүркомнуң Кызылда ТБ-зи, Үстүү-Енисейниң балык заводу электри болгаш чылыг энергияларын, одаар чүүлдү камналгалыг чарыгдаарының планныг даалгаларының күүседезин үскеш. 1982 чылда электри, чылыг энергияларының камналгазының организастехниктиг хемчегlерин ажылдап кылбаан. Үк коллективтер эң хөй киловатт-шак электри энергиязын хереглелден арттыг чарыгдаан.

1982 чылдың бирги кварталында одалга-энергия курлавырларына камналганы тургузар дээш үлетпүр, тудуг, транспорт будүрүлгелериниң, будүрүлге каттыжыышкынарының, (комбинаттарның) араазында социалистиг чарышка **Тываның электри четкилеринең типлекчи бооп,** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң шилчиир вымпели-биле 200 рубльдиң шаңналын алган.

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫНДА

Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелининң Самагалдайда даараныла цегинде калбарган социалистиг чарышка коммунист Майя Алдын-Херел удуртkан комсомолчу-аныяктарның чиик хеп даараар бригадазы чангыс эвес удаа типлекчи болуп келген. Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазы комсомолдуң XIX съездизиниң ажыттынган хүнүнде 1982 чылдың чартык чыл планын чедиишкиниг күүсеткен.

Бистиң корр.

Тувинская республиканская библиотека

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИНИҢ ТӨӨГҮЛҮГ ПРОГРАММАЗЫ

Социал хөгжүдениң болгаш чонуң чаагай чоруун бедидеришиң калбак база хөй талазы-биле программазын идип үндүрүпкен, партияның XXVI съездиниң чүрттүн чонунуң аъш-чем продуктулары-биле хандырылгазын экижидериниң сорулгазын бирге чергелеп кылдыр аймаккан. СЭКП ТК-ниң Чиргиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң инициативазының ёзугаар ол сорулганы шинчилээри-биле 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылдап кылган. Ол программа болза амгы он чылда партияның экономиктиг стратегиязының кол чугула кезээ болур. Ук программаны СЭКП ТК-ниң май Пленумунга үүлдүг деп корген.

ТК-ниң Политбюрозунуң кирген келгени Аъш-чем программазы-биле хозбажыкан чамдык тодаргай айтырыглар дугайында СЭКП ТК-ниң болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дараазында докладчызы Пленум база бадылаан: «Кедээ ажыл-агайны болгаш агроүлетпүр комплексиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында», «Продукция будүрери көвүдедирге болгаш оон шынарын бедидеринге кодээ ажыл-агай ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында», «Мал ажылынга ажылдап турар ажылдакчыларны колхозтарга, совхозтарга болгаш кодээ ажыл-агайның өске-даа будүрүлгелеринге быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында», «Кедээ чонуң чуртталга, коммуналамыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ыцай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында», «Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртукчу кадрлар база специалистер-биле улам бижыглаар, кедээ ажыл-агай будүрүлгезин хөгжүдеринге олардың ролүн болгаш харылсалгазын бедидер дугайында».

СЭКП ТК-ниң төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунга ажылдан кылдыңган болгаш оон дараазында Пленумнарга, XXIII, XXIV, XXV база XXVI съездилерге улам ыцайгы хөгжүдени алган аграр политиканың угланышкының чайгылыш чок боттандырышаан, кедээ ажыл-агай будүрүлгезин кеҗүрерин хандырар талазы-биле партия улус ажылды кылып чоруткан. Агроүлетпүр комплексиниң материал-техниктиг базазы дыка бижыккай, черни химизастаарны болгаш мелиорастаарны шапкыны-биле хөгжээн, агроүлетпүр будүрүлгелери болгаш каттыжымышкынары тургустунган, кедээ ажыл-агай машина тудуушкуну улам ыцай хөгжүдени алган, кедээ ажыл-агайның хандырып турар чаа адырлар турҗуструнгулаан. Колхозтарның болгаш совхозтарның практиказынга эртемниң эң чаа чедишкиннерни идепкейлиг иептерелип турар. Ажыл-агайларны бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырары экижээн.

Кедээде чонуң социал-амыдырал байдалдары дыка экижий берген. 1965 чыл-биле деңнээрге, совхозтарның ажылчыннарының болгаш албан-хаанчыларының айла ортумак ажыл төлевири 1980 чылда 2 катаң, колхозчуларның күн-ажыл төлевири—2,3 катаң улгатkан. Кедээ черлерде пинти шөлүг 500 млн. дөрбелчин метр хире чурттала бажыңнары, хөй-хөй албан черлери, клубтар болгаш культура бажыңнары тутунган.

Сөөлүг чылдарда агаар-бойдустуң байдалдары тааржыма чок турган-даа болза, ол бүгү хемчеглер СЭКП ТК-ниң март (1965 чыл) Пленумунуң мурнундагы беш чыл-биле деңнээрге, онгу беш чылда тарааны чылда ортумаа-биле будүрери 130 млн. тонна турганындан 205 млн. тонна чедир, эътти (коң деңзини-биле)—9,3-тен 14,8 миллиен тонна, сүттүг—65-тен 93 миллион тонна; үүргуларны —29-тан 65 миллиард боорбак чедир көвүдедир аргазы бергеп. Ногааларны будүрери 1,6 катаң, кат-чимисти—2,6 катаң ескен.

Чурттуң чону 1965 чылдан бээр 35 млн. кижиге немешкен-даа болза, чонну хлеб, хлеб-булочка болгаш макарон кылыглары-биле үзүктелишкин чокка чер болганга хандырары чедип алдыңган. Совет кижиниң аъш-чем рационуну калория талазы-биле физиологтуг норма-чижектерге дүгжүп турар.

Чурттуң улам улгатkан экономиктиг күчүзүл ажыглавышаан, партияның ам салып турар сорулгазы болза: болдунар-ла кыска хуусааның иштинде чонну аъш-чемниң бүгү хевирлери-биле хандырарын чедип алыры, эң-не үнеҗиг продуктуларның хереглел өзүлдезинниң күсели-биле аъш-чемниң составын үндезин-биле экижидери. Ылаҗгыя крупа, кондитер кылыглары, маргарин, чуурга болгаш балык даян ишкаш ындыг продуктуларга хереглелди бүрүң-биле хандырары, эът, сүт, үңүш үзү, кат-вогаа продукциязы-биле хандырылгазы экижидери көрдүнген.

Аъш-чем программазының ылгадыг онзагай чүүлү болза, оон системалыг, комплекстин болуп турар. Агроүлетпүр комплексиниң янзы-бүрү звенолары чаңгыс аай бүрүн чүүл кылдыр ында каттышкан, оларны дең-дески болгаш балансылаттынган аайы-биле хөгжүдери көрдүнтен. Программа—ол дээрге чедип алыр үзүрлүг көргүзүглериниң, а ол ышкаш үк көргүзүглерни чедип алырының хемчеглериниң, оруктарының болгаш аргаларының ниитизи-биле каттышканы-дыр.

Кедээ ажыл-агайда кол үндезин айтырыг — тараа будүрерин улам шалыпкын болгаш доктаамал чорудары-дыр. Он бирги беш чылда тараанны 238—243 миллион тонна, а он ийиги беш чылда 250—255 миллион тонна хемчээлге будүрерин хандырары Программада көрдүнген. Эң берге-даа, ынчалзажок күүсеттиниң болур опаалда-дыр! 1990 чылда гектардан ортумаа-биле 21—22 центнер дүжүттү алыры көрдүнген турда-ла, бистиң бо хүннеривисте чүс-чүс колхозтар болгаш совхозтар ону ажыр ажаан ап турар.

Он бирги беш чылда эътти (коң деңзини-биле) чылда ортумаа-биле 17—17,5 миллион тонна, он ийиги беш чылда—20—20,5 миллион тонна, сүтү—дараалаштыр 97—99 миллион болгаш 104—106 миллион тонна, чуургаңы—72 болгаш 78—79 миллиард борбак чедир будүрери Программада көрдүнген. Малга бижыг чемнер баазазы тургустунуп турар. Балык болгаш далай продуктуларының тывыжы дыка өзер.

Кат-чимис, ногаа болгаш картофель, чигир, үңүш үзү болгаш маргарин продукциязы, кондитер кылыглары, аъш-чем концентраттары, виноградтан кылган арага, пиво болгаш азырпыес суксуннар, шай будүрери бо он чылда дыка өзер.

Будүрүлгениң болгаш организацияларының дузалал кедээ ажыл-агайларыңга аъш-чем аймаан будүрерин дыка көвүдеринче угланган хемчеглер, а ол ышкаш кедээ черде чурттаң турар өг-бүле бүрүзү бажың чанының участоктуг, малдыг болгаш куштүг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузары программада айыттынган.

Аъш-чем барааннарын садыглаарын организастаарны экижиир, чонуң садыг хандырылгазының деңнези дыка бедиир. Магазиннериниң, столоваларының болгаш садыгның өске-даа будүрүлгелериниң четкилерин калбартырының база чогумчалыг кылдыр сайгара тургузарының, чонга эң-не эптиг болзун дээш, олардың ажылдарының чүрүмүн экижидериниң хемчеглерин алыр. Колхозтар рынокторының четкизи калбарар, хереглел кооперациязының ажыл-чорудургазы, а ол ышкаш садыгның колхозтар, совхозтар болгаш агроүлетпүр комплексиниң өске-даа будүрүлгелери-биле дорт харылсаалары улам сайзырагайжыыр болгаш хөгжүүр.

«Аъш-чем программазын чедишкиннинг боттандырарының эң чугула негелдези болза эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, будүрүлге күчүзүл бедик үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаары болгаш будүрүлгени механизастаарын база химизастаарын улам ыцай хөгжүдерниге, черлерни калбаа-биле мелиорастаарынга үндезилээш, кедээ ажылагыйның, агроүлетпүр комплексиниң бүгү адырларының материал-техниктиг баазазын быжыглаары болур.

Бирги чергениң сорулгазы болза чер болгаш мал ажылын комплекстиг механизастаарын база үлетпүрүң аъш-чем адырларын чаа техниктиг үндезинге чаарты дериирин 1990 чылга чедир үеде колдуунда доозары болур. Ол сорулга-биле кедээ ажылагыйже он чыл дургузунда 3.740—3780 муң тракторну, тараа ажаан алыр 1.170 муң комбайнны болгаш кедээ ажыл-агайның өске-даа машиналарын чорудуп бээр. Үлетпүрүң аъш-чем адырларынга, күрүне садыынга база хереглел кооперациязынга ажыглаары-биле 15—17 млрд. рубль түңге технологтуг дериишкиннерни ажыглап бээр.

Кедээ ажыл-агайны химизастаары болдунуң хөгжүлдезинге чаа, улуг базымны кылыр. Кедээ ажыл-агай 1985 чылда 26,5 миллион тонна, а 1990 чылда—30—32 миллион тонна хемчээлдиг (чеминиг будүмелдер 100 хуу турар) минералдыг чемиштидилгелерни алыр. Үнүштер камгалалының ажыктыг чепсектер будүрүлгези эң бедик темпилер-биле хөгжүүр, кедээ ажыл-агайның гербицидтерге хереглели хандыртынар, химизацияның эргежок чугула материал-техниктиг баазазын тургузар талазы-биле хемчегдер боттанган турар.

Черни мелиорастаарын улам ыцай хөгжүдерин программада көрүп турар. 1985 чылда сугтаттыг черлериң шөлдерин 20,8 миллион гектар, 1990 чылда 23—25 миллион гектар болгаш кургаткан черлериң шөлдерин ол чылдарда ол-ла дараалашкаа-биле 15,5 миллион база 18—19 миллион гектар чедирерин планнап турар.

Чурттуң агроүлетпүр комплексиниң адырларының будүрүлге күчүзүлерин улам ыцай хөгжүүр. Он бирги беш чылда ол комплекстиг адырларның капитал салымнарының шингээдиг алыры 233 миллиард рубль, оон иштинде кедээ ажыл-агайга 189,6 миллиард рубль хемчээлдиг болур. Он ийиги беш чылда агроүлетпүр комплексиниң адырларына бүгү улус ажыл-агайына капитал салымнарының ниити хемчээлиниң 33—35 хуузун, а кедээ ажыл-агайның будүрүлгезинге 27—28 хуузун үндүрүп бээри көрдүнген.

Капитал салымнарны ажыктыг ажыглаары, кедээ ажыл-агайның аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш агроүлетпүр комплексиниң өске-даа адырларына объектилери ейшаанда ажыглалга киирери база оларга күчүзүлерни шингээдип алыры даян партия, совет болгаш кедээ ажыл-агай органнарының, тудуг организациязының удуртукчуларының, а ол ышкаш будүрүлгелерниң болгаш ажыл-агайларның удуртукчуларының харылсалгазын бедидерин программа негеп турар.

Аъш-чем программазының бир чугула сорулгазы—агроүлетпүр комплексиниң транспорт-биле хандырары. Ол сорулга-биле он чыл иштинде кедээ ажыл-агайга, агроүлетпүр комплексиниң адырларына чүк автомобильдерин болгаш трактор прицептерин, сүт сөөртүр болгаш мал сөөртүр машиналарны, автомобильдерни, орук-харылзаа министерствозуга — рефрижератор бөлгаш изотермиктиг демир-орук вагоннарын негеттинип турар хемчээлге бээри көрдүнген. Үлетпүрүң аъш-чем адырларының, садыгның болгаш кедээ ажыл-агайның савага болгаш савалап ораар материалдарга хереглелдерин хандыраар хемчеглерин боттандырар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга эртемниң ролю күштелир. Эртем шинчилелдерниң улам ыцай хөгжүдезинин талазы-биле эртемниң чедишкиннерин агроүлетпүр комплексиниң адырларынга будүрүлгеге шингээдип алыры организастаарын сайзырагайжыдар талазы-биле хемчеглер көрдүнген. Практиканың түңнелдерин ниитилештиргенинің үндезинге будүрүлгени специализастаарын, концентрастаарын база ажылагыйлар аразының кооперастаашкының улам ыкай сайзырагайжыдар, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг хевирлерин шингээдирин болгаш оон сөөлгү түңнелдерин барымдаалдан аңаа идиг бээриниң талазы-биле эртемге үндезилеттинген сүмелерни ажылдап кылыр апаар. Адырларның болгаш аоналарның эртем-шинчилел болгаш конструктор организацияларының баазазынга эртем-будүрүлге каттыжымышкынарының четкизи хөгжүүр. Янзы-бүрү хөрзүн-климат байдалдарынга кедээ ажыл-агай культураларыңа ажылдап кылырының энергияга камналгалыг, хөрзүн камгалаар болгаш үлетпүр технологияларын чогаадыр болгаш ажыглаар хемчеглерни боттандырар, үлетпүр технологияларының негелделериңе дүгжүп турар, бойдустуң таарымча чок байдалдарынга удур туруштуг, бедик дүжүттүр кедээ ажыл-агай культураларының чаа сорттарының болгаш хайнак хевирлериниң селекциязының талазы-биле ажылдарны күштелдирер.

Кедээге чурттагланың социал-амыдырал байдалдарын улам ыцай экижидериңче улуг кичээнгейни программада салган. Кедээниң чурттакчыларының чаагай чоруун, культуразын, медицина болгаш амыдырал хандырылгазын улам ыцай бедидер талазы-биле хемчеглерни чайгылыш чок чорудары көрдүнген. Он чыл иштинде кедээ черлерге амыдырал-га ачы-дуза чедирери ийи катаң көвүдээр. Он бирги беш чылда кедээге ишти шөлүг 176 дөрбелчин метрден эвээш эвес чурттагланы бажыңнарын тудары, а он ийиги беш чылда — оон 15—18 хуу хөйүү тударын көрдүнген. Коммунал ачы-дуза чедирилгезинин хемчээли улгадыр, колхозтарга болгаш совхозтарга хуу чурттагланы бажыңнарын тударын калбарар, колхоз, совхозтарның район төптери-биле идегелдиг транспорт харылзаазын организастаары көрдүнген. Программада салдынган эң улуг сорулгаларның биреэзи болза кедээ ажыл-агай будүрүлгезинин, агроүлетпүр комплексиниң бүгү адырларының ажыктыын шинтиирлээ-биле бедидери болур. Он чыл иштинде кедээ ажыл-агайга болгаш үлетпүрүң аъш-чем адырларына кол фондулар 1,5 катаң көвүдээр. Колхоз, совхозтарга энергия күчүлери 1,6 катаңтан хөй, а кедээге минералдыг чемиштидилгелер бээри 1,7 катаң көвүдээр. Сорулга болза ол улуг курлавырларны болдунар-ла шаа-биле ажыктыг болгаш чөп ажылгаары болур.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниге айытканы ышкаш, 80 чылдарда аграр политиказының онзагай чүүлү болур чүүл болза капитал салымнарының беримчезинче, кедээ ажыл-агайның продуктулуг чоруун өстүрериңче, агроүлетпүр комплексиниң бүгү-ле адырларыңа харылсаалар хамыладырынче болгаш сайзырагайжыдарынче кол кичээнгейни угландырары болур» деп программада демделээн.

Ынчангаш оон-биле кады аъш-чем продуктуларын будүрерин көвүдедири-биле ажыл-агайны чорударының интенсивтиг методтарынче, черни, будүрүлге күчүлерин, күш-ажылчы, материал база саңхее курлавырларын, бүгү-ле бар курлавырларны болгаш аргаларны эки ажыглаарынче эргилдени хандырарын чедип алыры, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери дээш, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш, продукциянын боттнезин чиигедири, ажыл-агайжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарның фактыларын чайладыры дээш, чүткүлдүг демиселди чорудары канчаар-даа аажок чугула.

Планнаашкын болгаш эргелеп башкарылга талазы-биле программа агроүлетпүр комплексиниң оон бүгү деңнелдеринге чаңгыс аай тудуш чүүл кылдыр планнаарын болгаш эргелеп башкарарынче шилчилгени боттандырарын көрүп турар. Агроүлетпүр комплексизин эргелеп башкарарының организастыг тургузуун сайзырагайжыдар, артык болгаш өскелериниң ажылын дакпырлап турар звеноларны чок кылыр, эргелеп башкарылга аппаратын дыка кызырар, аъш-чем барааннарын болгаш чигээтти будүрериниң хемчээлдерин улгаттырары база оларның шыпарын экижидери дээш, чурттакчы чонну аъш-чемнин бүгү хевирлери-биле идегелдиг болгаш үзүктел чок хандырар дээш, агроүлетпүр комплексизинин звено бүрүзүнүң харылсалгазын бедидер. Агроүлетпүр комплексизинин бүгү-ле звеноларының ажылын бедик сөөлгү түңнелдер алырынче углаарын шинтиирлээн, колхоз, совхозтар удуртукчуларының инициативазынга болгаш сагыгыр-тывыжыр чоруунга делгем орукту ажыдар, оларга хамаарыштыр хөлүн эртпир азыракчы чорукту болдурбас.

Бедик сөөлгү түңнелдер дээш шаңнап-мактаары —будүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериңе удуртукчуларга болгаш специалистерге, агроүлетпүр комплексизинин бүгү-ле звеноларына материалдыг деткимче бээриниң кол хевири болур деп, программада айтып турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында ону боттандырарынга эвилелдешкен республикаларның кол сорулгаларын тода болгаш бүгү талалыг тодаргайлаан. Кедээ ажыл-агай будүрүлгезинин, чиг-этти болбаазырады кылырының болгаш чеп ажыглаарының талазы-биле ур хуусаалыг түскай сорулгалыг программаларын үндезинниге ЭДЧ кежигүннерни чурттар-биле кады ажылдажылганы ханыладыры көрдүнген.

Аъш-чем программазын СЭКП ТК-ниң Пленуму чүүлдүг деп көргенде, ам кол чүүл болза эш Л. И. Брежневтиң үлеткелинде. Аъш-чем программазында база оон-биле холбаштыр СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээн алган доктаалдарында айыттынган сорулгаларны боттайдырар талазы-биле идепкейлиг организакчы болгаш политиктиг ажылды ажылчыннар, колхозчулар болгаш интеллигенция ортузунга бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый организациязының ажыктыын шинтиирлээ-биле бедидери болур. Он чыл иштинде кедээ ажыл-агайга болгаш үлетпүрүң аъш-чем адырларына кол фондулар 1,5 катаң көвүдээр. Колхоз, совхозтарга энергия күчүлери 1,6 катаңтан хөй, а кедээге минералдыг чемиштидилгелер бээри 1,7 катаң көвүдээр. Сорулга болза ол улуг курлавырларны болдунар-ла шаа-биле ажыктыг болгаш чөп ажылгаары болур.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниге айытканы ышкаш, 80 чылдарда аграр политиказының онзагай чүүлү болур чүүл болза капитал салымнарының беримчезинче, кедээ ажыл-агайның продуктулуг чоруун өстүрериңче, агроүлетпүр комплексиниң бүгү-ле адырларыңа харылсаалар хамыладырынче болгаш сайзырагайжыдарынче кол кичээнгейни угландырары болур» деп программада демделээн.

Ынчангаш оон-биле кады аъш-чем продуктуларын будүрерин көвүдедири-биле ажыл-агайны чорударының интенсивтиг методтарынче, черни, будүрүлге күчүлерин, күш-ажылчы, материал база саңхее курлавырларын, бүгү-ле бар курлавырларны болгаш аргаларны эки ажыглаарынче эргилдени хандырарын чедип алыры, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери дээш, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш, продукциянын боттнезин чиигедири, ажыл-агайжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарның фактыларын чайладыры дээш, чүткүлдүг демиселди чорудары канчаар-даа аажок чугула.

Планнаашкын болгаш эргелеп башкарылга талазы-биле программа агроүлетпүр комплексиниң оон бүгү деңнелдеринге чаңгыс аай тудуш чүүл кылдыр планнаарын болгаш эргелеп башкарарынче шилчилгени боттандырарын көрүп турар. Агроүлетпүр комплексизин эргелеп башкарарының организастыг тургузуун сайзырагайжыдар, артык болгаш өскелериниң ажылын дакпырлап турар звеноларны чок кылыр, эргелеп башкарылга аппаратын дыка кызырар, аъш-чем барааннарын болгаш чигээтти будүрериниң хемчээлдерин улгаттырары база оларның шыпарын экижидери дээш, чурттакчы чонну аъш-чемнин бүгү хевирлери-биле идегелдиг болгаш үзүктел чок хандырар дээш, агроүлетпүр комплексизинин звено бүрүзүнүң харылсалгазын бедидер. Агроүлетпүр комплексизинин бүгү-ле звеноларының ажылын бедик сөөлгү түңнелдер алырынче углаарын шинтиирлээн, колхоз, совхозтар удуртукчуларының инициативазынга болгаш сагыгыр-тывыжыр чоруунга делгем орукту ажыдар, оларга хамаарыштыр хөлүн эртпир азыракчы чорукту болдурбас.

Бедик сөөлгү түңнелдер дээш шаңнап-мактаары —будүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериңе удуртукчуларга болгаш специалистерге, агроүлетпүр комплексизинин бүгү-ле звеноларына материалдыг деткимче бээриниң кол хевири болур деп, программада айтып турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында ону боттандырарынга эвилелдешкен республикаларның кол сорулгаларын тода болгаш бүгү талалыг тодаргайлаан. Кедээ ажыл-агай будүрүлгезинин, чиг-этти болбаазырады кылырының болгаш чеп ажыглаарының талазы-биле ур хуусаалыг түскай сорулгалыг программаларын үндезинниге ЭДЧ кежигүннерни чурттар-биле кады ажылдажылганы ханыладыры көрдүнген.

Аъш-чем программазын СЭКП ТК-ниң Пленуму чүүлдүг деп көргенде, ам кол чүүл болза эш Л. И. Брежневтиң үлеткелинде. Аъш-чем программазында база оон-биле холбаштыр СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээн алган доктаалдарында айыттынган сорулгаларны боттайдырар талазы-биле идепкейлиг организакчы болгаш политиктиг ажылды ажылчыннар, колхозчулар болгаш интеллигенция ортузунга бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый организациязының ажыктыын шинтиирлээ-биле бедидери болур. Он чыл иштинде кедээ ажыл-агайга болгаш үлетпүрүң аъш-чем адырларына кол фондулар 1,5 катаң көвүдээр. Колхоз, совхозтарга энергия күчүлери 1,6 катаңтан хөй, а кедээге минералдыг чемиштидилгелер бээри 1,7 катаң көвүдээр. Сорулга болза ол улуг курлавырларны болдунар-ла шаа-биле ажыктыг болгаш чөп ажылгаары болур.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниге айытканы ышкаш, 80 чылдарда аграр политиказының онзагай чүүлү болур чүүл болза капитал салымнарының беримчезинче, кедээ ажыл-агайның продуктулуг чоруун өстүрериңче, агроүлетпүр комплексиниң бүгү-ле адырларыңа харылсаалар хамыладырынче болгаш сайзырагайжыдарынче кол кичээнгейни угландырары болур» деп программада демделээн.

Ынчангаш оон-биле кады аъш-чем продуктуларын будүрерин көвүдедири-биле ажыл-агайны чорударының интенсивтиг методтарынче, черни, будүрүлге күчүлерин, күш-ажылчы, материал база саңхее курлавырларын, бүгү-ле бар курлавырларны болгаш аргаларны эки ажыглаарынче эргилдени хандырарын чедип алыры, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери дээш, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш, продукциянын боттнезин чиигедири, ажыл-агайжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарның фактыларын чайладыры дээш, чүткүлдүг демиселди чорудары канчаар-даа аажок чугула.

Планнаашкын болгаш эргелеп башкарылга талазы-биле программа агроүлетпүр комплексиниң оон бүгү деңнелдеринге чаңгыс аай тудуш чүүл кылдыр планнаарын болгаш эргелеп башкарарынче шилчилгени боттандырарын көрүп турар. Агроүлетпүр комплексизин эргелеп башкарарының организастыг тургузуун сайзырагайжыдар, артык болгаш өскелериниң ажылын дакпырлап турар звеноларны чок кылыр, эргелеп башкарылга аппаратын дыка кызырар, аъш-чем барааннарын болгаш чигээтти будүрериниң хемчээлдерин улгаттырары база оларның шыпарын экижидери дээш, чурттакчы чонну аъш-чемнин бүгү хевирлери-биле идегелдиг болгаш үзүктел чок хандырар дээш, агроүлетпүр комплексизинин звено бүрүзүнүң харылсалгазын бедидер. Агроүлетпүр комплексизинин бүгү-ле звеноларының ажылын бедик сөөлгү түңнелдер алырынче углаарын шинтиирлээн, колхоз, совхозтар удуртукчуларының инициативазынга болгаш сагыгыр-тывыжыр чоруунга делгем орукту ажыдар, оларга хамаарыштыр хөлүн эртпир азыракчы чорукту болдурбас.

Бедик сөөлгү түңнелдер дээш шаңнап-мактаары —будүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериңе удуртукчуларга болгаш специалистерге, агроүлетпүр комплексиниң

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

КҮҮСЕЛДЕ КАНДЫГЫЛ?

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязынга доктаамал комиссияларының киирген сүмелериниң, депутаттарның санал-оналдарының күүселдезиниң дугаймда айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле дыннадыгны Тыва АССР-ниң Министраер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрплан комитединиң даргазы М. С. Салчак кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының, доктаамал комиссияларының сессияларга киирген санал-оналдарын, сүмелерин боттандырар талазы-биле тодарган хемчеглер алдының турарын Президиум демделээн. Республиканың министерстволары, ведомстволары, эргелелдер депутаттарының санал-оналдарын күүседир хемчеглерни албышаап, планныг оналдалар күүседир талазы-биле чамдык эки көргүзүглерни чедип алган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарының, ведомстволарның адынга 1981 чылда киргеи сүмелериниң ону, депутаттарның санал-оналының үжүг амыдырапда боттанган, чамдыктары күүсеттинип турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының чамдык санал-оналдарын, сүмелерин боттандырар хемчеглер 1981 чылдың болган 1982 чылдың дөрт айларының бүдүрүлге продукциязын сайгарарының, көдөө ажыл-агый продуктуларын садарының планының күүсеттинеринге, садыгны, харыдаачаны, транспортту, культура-чырыдмышкын болгаи еске-даа адырларны хөгжүдеринге пдиглг болганын Президиум хуралы демделээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының санал-оналдарының күүселдезиниң үезинде Эрзин, Бай-Хаак суурларда эмнелгенин, Кызыл хоорайда, «Шамбалыг» совхозта школаларның, Кызылда университ-ерсамның, Балгазында Культура бажыңының болгаи еске-даа объектилерниң тудуу дооступ, ажыглалга киргеи. Кызыл—Чадаана—Чыраа-Бажы автомаршруттуу, Кызыл — Саяногорск — Шушенское — Кызыл авиапшгумну ажыткан. Дузалал ажыл-агыйларыпга көдөө ажыл-агый продуктуларын бүдүрелиниң хемчеглп кәвүдээп. Хлеб заводтарының чамдык дериг-херекселдерни чаарты деривр талазы-биле хемчеглер алдынган. Республиканың Сопиал-хандырылга министерствозунуң интернат-бажынарының капитал септёлгезинге, дериг-херекселдер садарынга 23 муң рубльди немей киргеп.

Республиканың Иштики херектер, Сац-хөө министерстволарының, Кзаа-Хем, Таңды райкүүскомнар депутаттарның санал-оналдарын амыдыралга чогуур үезинде боттандырарынче улуг кичээнгейни угландырган турарын Президиум демделээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ол-ла хуралынга Таңды райкүүском даргазы Т. С. Тюлюш район девискээринде улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаи районнуң улус судувга соңгулдаларга белеткелдиң капчаар чоруп турарының дугайында дыннадыг кылган.

Соңгулдаларга белеткел районда калбарган. Соңгулда оқруггары, соңгулда учаеткалары хоойлу ёзугаар тургуступ-гап. округ, участок соңгулда комиссияларын бадылаан. Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын дешпдеринпң соңгулда мурпупун хуралдары күш-ажыл-чы коллективтерге, албан организация черлерипге бедик кедүрүүшкинпг эрткеп. Бо хүннерде депутаттарга кандидаттарның соңгуһчулар-биле ужуражылгазы эртип турар. Соңгукчуларның дапзызын тургузары чер-черде доозулган.

Район девискээринде соңгулдаларга белеткелдер ажылында кылдынын турар эки чүүлдерни демделевишаан, оо чугула кампапияның чоруп турарында бар четпестерни Президиум айыткан. Соңгулдаларга белеткел талазы-биле кедөө Советтер күүскомнарының дарталарының, ажыл-агый, хөй-пиитп организацияларының удуртукчуларының дыннадыгларын алырынче райкүүском конкак кичээнгей угландырган. Чамдык соңгулда комиссияларының ажылында, агитас-массалыг хемчеглерде чедир көөр ужурлуг чүүлдер бар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну райопда соңгулдаларга белеткелдиң чоруп турарында бар четпестерни кыска хуусаада чайладырын райкүүскомга дааскан.

ШКОЛА ДИРЕКТОРУ

Башкы, ооң ажыл-херээ

Чөөп-Хемчиктиң Шеми школазынга баштай өөредилге эргелекчилеп, ооң соопда директорлап турган Зоя Сундуевна Күулар, даразында чылдарда Чадааваның № 1 школазының өөредилге эргелекчизиндеп ол школаның директорупга чедир ажылдаан. Ол чылдарда ооң удуртур ажылга мергежилп чаа-ла үндезилеттинип эгелээн. Ол-ла школага ногаа болгаи көдөө ажыл-агый культураларын өстурериниң бүдүрүлге-бригадазын боду удуртуп турган, чыл санында багай эвес дүжүттү ап келген.

Зоя Сундуевна кайы-даа школага ажылдап турган, школа коллективип бүжыглаарынче, аныяк башкыларга болунуп байлак дүржулгазын дамчыдып бээринче, өөреникчилериниң бүжыг сагыпга-чурумнуг, эки өөредилгелиг, хөй-пиитп ажылынга идепкейлиг болуруиче улуг кичээнгейни салып турган.

Үжеп ийи чыл бурунгаар Зоя Сундуевнаның башкы ажыл-чорудулгазы эгелээп. Ол дүрүмчүлгалыг, кичээнгейлиг, дыцнапгыр болгаи бедик мергежилдиг, ажылынга шыңгыы пегеаделіг, сагыш човангыр, эолдек башкы.

Кызылдың № 2 школазынга директорлап келген чылдарында школаның материал-техниктиг баазазын тургузарынга хөй чүүлдерни кылганының түңнелинде амгы үениң өөредилге кабинеттери-биле школа хандыртынган. Ол чүүл өөредилгениң шынарын бедидерипге, өөреникчиге бүрүзүпүң бижыг билигни шиңгээдип алырынга улуг ажыктыг болган.

Зоя Сундуевнапың бодупун эрттирип турар кичээлдерп чүгле идейлиг утка-шынар-биле, тургузуу-биле ылгалыр турар эвес, а харын кижизидикчи угланыышкыны-биле, бедик партийжи талазы-биле опзаланып турар. Тыва литература база тыва дыл кичээлдерипге өөреникчилерге тыва улустуң национал культуразын болгаи чанчылдарын таныштырып турар. Уран-чечен чогаалдарның маадырларының овур-хевирлерипге үпдезип чопнуң бодалларын, тывыгыр чүруун өөреникчилерге чедиигир тайылбырлап, ооң эрес-дидим чоруун, буянныг, хүндүлээчел чанчылын, тыва черниң кайгамчык чараш бойдузун өөреникчилерниң мурпупга дириг чажектер-биле кергүзүп турар. Зоя Сундуевнапйң күженишкинпиң кызымаанның ачызында тыва литература болгаш тыва дылдың кабинедиипде чурт шинчилелиниң хөй санныг байлак материалдары чыгдынган. Өөреникчилер чогаалчыларның, шүлүкчүлериниң, композиторларпиң болгаш ураи чүүл ажылдакчыларының тогаадыкчы ажылдарының талазы-биле альбомнарны дерип кылганнар.

Кичээлдерге интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгепиң айтырыгларын чедимчедиг шинтпирлеп турар.

Ол талазы-биле ажылды школаның өөредилге-кижизидилге ажылының программазы-биле, комсомол болгаш пионер организацияларының, интернационалчы пайырал клувупуң, башкылар коллективиниң кылын чорудуп турар ажылдары-биле хөлбап турар. Школаның өөреникчилери акы-дунма Мооллуд. Украин ССР-ниң Ровно хоорайының, Абаканның школаларындан, Кызыл хоорайның болгаш районнарның школаларындан эш-өөрүн чалап келдирип, солуп ужуражылгаларны чаңчыл болдуруп эрттирип келген. Ол шыкаш партия, комсомол, чырыдыышкы, культура организацияларының ажылдакчылары, дайынын болгаш күш-ажылдың хоочунпары школага аалдап кээп, арга-мергежилэи өөреникчилерге сонуургалыг турар. Ужуражылга бүрүзү совет улустарның бузулбас пайралын алдаржыдып, өөреникчилерниң Төрээн Ада-чуртупга ынакшылын, деиичи партиянын херээнге шынчызын быжыктырып турар.

— Өөредилгеден аңгыда, бисте башкылар коллективиниң бир кол кичээнгей угландырып турар айтырыы болза, класстан дашкаар ажылдарның дээштинп, шынарын чедип алыры. Янзы-бүрү темадыг кежээлерни эрттирип, оларга өөреникчилерниң, комсомолчуларның идепкейлиин чедип алырын орадлажып турар бис. Ындыг ажыл өөреникчилериң организастыг болгаш идепкейжи чоруун бедидерипге улуг ажыктыг. Школачылар хостуг шкатарын колдуунда чурттап турар башкыларынга эртирип турар болгай. Ынчангаш школа коллективи-биле ада-иелериниң сырый харылзаалыг болуруп чедип алыр сорулгалыг бис. Оон ангыда өөредилгеден дашкаар хостуг үелерде өөреникчилериниң корум-чурумун хайгаараарын база чугулалап көрбес болза, хоржок— деп, Зоя Сундуевна чугаалайдыр.

Күш-культураны болгаш спортту школа коллективинге улам массалыг болдурар сорулга-биле өөреникчилер ортузупга пропаганда ажылын калбартып чорударынче база кичээнгейни угландырып турар бис. Спорттуң хаак, баскетбол, хол бөмбүү, чиик атлетика болгаш еске-даа хевирлериниң талазы-биле маргылдааларга школаның спорттчу оолдар, кыстары доктаамал киржип келген болгаш хоорайның база республиканың спорт организацияларынын мелеглелиипде чугаалаан.

Делегейниц чугула айтырыларын шинтпирлээрин Совет Эвилелиниң шнчалдыр көрүп турарын бүгү күрүпелерниң эрге-ажыктарынга таарыжыр деп, мелеглелде онзалап демделээн. Тайбың дээш чайгылыш чок демнсел социалистиг дем каттыштырылга чурттарының дашкы политиказының кол утказы болуп турарын ол база дагын онзалап демделээн.

* * *

КОЛОМБО. ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазы — тайбынче болган делегейге аймак чок чорукче Совет Эвилелиниң шынчы сеткилдиг чүткүлүүнүң чырыткыланчак кергүзүү-дүр деп, Шри Ланкаиың Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары **К. П. Сильва** мелеглээн. Октаргайла тайбың дээш демиселчилерни ол сорук киргип, ядролуг халаптан чайлап безүр деп улустарның өдегелип бижыглап турар. СЭКПниң ажылдан кылганы тайбыпың программазынга дүүштүр хөлөөбишаан, совет удуртукчу стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче болгаш кызырарынче угланган каш-даа чаа, тодаргай боттуг саналдарны көдүргеп деп, К. П. Сильва онзалап айыткан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ниң кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БҮГҮ УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

Вьетнам Социалистиг Республиканың дээди шаңналын совет удуртукчуга тыпсып турарының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуанның чугааларын мәселыг информацияның дашткы чепсектерни тодa дончулап алгылаан болгаш тайылбырлап бижип турар. Бүгү делегейге бижыг тайбың дээш демисежир деп Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның шинтпирлиниң, ёзулуг деп эргеге, күрүпе бүрүзүнүң дүрүм ёзугаар эргеажыктарын хүндүлээринге үпдезилээш, делегейниц дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын чугаалажымшкынпар аргазы-биле чедип алыр деп ийи чурттуң чүткүлдүүп онзалап демделеп турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазын Совет Эвилелиниң принципиалдыг тайбыңга ынак политиказының чаа бадытказы кылдыр үпелевишаан, **социалистиг дем каттыштырылга чурттарының солуннары** вьетнамсовет эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш пайралды бижыглаарынга Л. И. Брежневтиң онза чугула салышкынын, совет удуртукчуүнүң кодурени тайбың инициативаларының идролуг дайын кыжаныын чайладыр дээш демиселге эң чугула рольдуун эш Ле Зуанның бедин-биле үпелээнинче база кичээнгейни угландырып турар.

Күрүпелер аразында харылзааларны чогумчудар болгаш боо-чепсекти эңдерилдирерин сокседыр дугаймда, дайын белеткелдерин чаап-чажырар дээш эвес, харын ийи талага таарышкан болгаш дайынныг месилдежиишкиннериң тыптып келиринпң айымылын чавырылдырып турар тодаргай дугуржулгаларны чедип алыр сорулга-биле чоруттунар шак ындыг чугаалажымшкынпар дээш ССРЭ-ниң туржуп турарын совет президент Л. И. Брежнев онзалап демделээн деп, америк ЮПИ дээр информация агентилелп айыткан. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажымшкынпарга хамаарыштыр Совет Эвилелп идегел салыштыг медеглелдя кылган деп демделеиишаан. **Эп-би-си** дээр телекомпания ССРЭ бодунуң чугаалажыкчыларының дүрүм ёзугаар эргеажыктарын хүндүлээринге, өөренип көөруге белеп болгаш ооң-биле кады бодунуң турза чоруур болгаш дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап көөруп олардан база манап турар деп айыткан.

ССРЭ улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, күрүпелер аразында харылзааларны чогумчударының болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрериң шеглээринин дугаймда чугаалажымшкынпарның шинтпирлиг талалакчызы болуп турарын совет удуртукчу база дагын онзалап демделгеди деп, Англиянын «Морнинг стар» солуну бижээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң аңаа Вьетнамның дээди шаңналын тыпсып турарының үезинде

ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛДҮҢ ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК ХЕРЕЧИЗИ

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң саналдан үндүргеи. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак чаа боттуг саналдарын моол улус изии-биле чүүлдүүнүң болгаш деткип турар деп, Тайбыңның болгаш ийырлдың моол организацияларының күүскомунуң даргазы, Тайбын камгалалының моол комитединиң даргазы **Н. Лувсанчүлтэм** мелеглээн.

Делегейниц амгы шынгыы чидигленген ,байдалдарында ССРЭ-ниц чаа тайбың инициативалары онза чугула ужурдузалыг деп, ол демделээн. ВЛКСМ-ниц XIX съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы бижыг болгаш чоптуг тайбыңга, күрүпелер аразына ёзулуг деп эргелиг харылзааларны доктаадып тургузарына делегейниң бүгү улустарының вдегелдериниң таарыжып турар деп, Панаманың хөй-пиитичи носку амыллакчызы **Луис Рестрепо** медеглээн. Совет Эвилелиниң чайгылыш чок чорудуп турар тайбыңга ынак, принципиалыг политиказы чер бомбүрзээнин бүгү улустарының эрге-ажыктарына таарышкан политика-дыр деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-БИЛЕ СЫРЫЙ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның улетпүр, кац болгаш шахталар министри Н. Д. Тивари Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле Висакхапатнамда кылып турар металлургия комбинадының тудуг ажылдарының эки чоруп турарын бедии-биле үпелээп. «Заводту шуут-ла графикти ёзугаар тудуп турар. Индий ажылчынар болгаш тудугжулар, совет специалистер улуг чедиишкиннерни чедип алган»—деп, заводтуң тудуун кезип көрген соопда ол чугаалаан.

Висакхапатнамда металлургия комбинады—кара металлургия талазы-биле совет-индий кады ажылдажылганың үш дугаар тудуу бооп турар. Заводтуң баштайгы эолчээн 1985 чылдың төнчүзүнде ажылдадып киирер деп турар. Баштайгы домнаның таваан салып доозупкан. Дараазында кокс батареяларын, прокат болгаш кац шуткуур цехтерни, арыглаар фабриканы тургузар бетон дөжектерни кылыр. Домнага эптээр баштайгы 200 тонна конструкцияларны ында Украинадан чедире берген.

Завод долу күжү-биле ажылдан эгелей бергенде, чыл санында-ла 3,4 млн. тонна кац бөөр болгаш колдуунда-ла бедик шынарлыг кацны ооп кылыгларны, ылаңгыяда улетпүр болгаш чурттагга тудуунуң калбарганы-биле холбаптыр чуртка чугула апарган демир чүүлдерни бүдүрүп үндүрер.

Индий металлургия улетпүрүнүң хөгжүдээп ССРЭ-биле сырый кады ажылдажылга үезинде боттанып турарын «Нашил геральд» солуп бижээн. Совет Эвилелиниң ачызында Индияның экономиктиг картазында Бхиланиың болгаш Бокаронуң деңдии улут металлургия заводтары көстүп келген. Үчгле ол ийи завод безин чуртта эзилдирип турар кацның 40 хире хуузун берип турар. Оларның продукциязын үчгле Индияда эвес, харын даштыкыда-даа база калбаа-биле хереглеп турарын ол-ла солуп демделээп: ону делегейниң дөртен ажыг күрүпелериче, ооң-биле кады Совет Эвилелиниче база чорудуп турар.

А. БОХОНЬКО.

ДОШКУУРАДЫ БЕРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың администрациязы хостага оргулуун политика болгаш экономика талазы-биле кызамдаарынче утланган Кубага удур кампаниязын улам дошкуурадып турар.

ЮПИ агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, америк эргелчагырлар Хьюстонда (Техас штат) «Куба тровел юэс.» дээр америк хамаатыларының Кубага баарын организастап турган фирманың ажылын хоруп каап. Ол болза, Ак бажыңның Барыын делегейлеп эң баштайгы социалистиг күрүпени долуулу-биле ангылаарынче утланган хөй санныг янчук-чөпгээлиг үүлгедиишкиннериниң бир кезии бооп турар. Чоокта чаа АКШ-тың сан министерствозунуң айтыышкыны-биле Кубажа доктаамал үжүдүшкүннарны кылып турган «Америкэн эйруэйс чартер» ужар үүл компаниязы хаттан болгаш америк хамаатыларын ол оргулукче турвесчи болгаш ажылхерекчи-даа чоруктарын херек кырында болдунар арга чок болдурган наа дүрүмнерни доктааткан. АКШ-тың эргелчагырлары чуртгун девискээринче куба литератураны болгаш солуиларны киперин көрүглээп.

Рейганның администрациязының улуг дужаалдыг төлөлекчилери, Кубаның дүрүм ёзугаар чазаан дүжүреринче АКШ-тың чүткүп турарын чажырбайн турарлар. Президентиниң кол чөвүлекчиан Эдвин Миз анаа кыйгырышкаан. Кубага удур «кавдыг-даа болдунар үүлгедиишкиннерни кылырындан администрапия» ойталаваг деп, ажыл-биле мелеглээп. Солуиларның бижии турары-биле алырга, национал аймыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралларында Кубага удур кылып болур хөделиишкиннерниң, тодаргай планың ажылдап кылташ, оларда ылаңгында «шеөнг күжүн ажылдаарын» айыткап бооп турар.

Рейганның администрациязы Кубага удур каржы-дешкүн кампаниязын улам өөскүтүшаан, бодунуң эң чоок эвилелчилериче мөңгүдиишкин кылырын үргүлчүлеп, Куба-биле оларның экономиктиг болгаш садыг харылзааларын сокседырын чедип алырын орадлажып турар.

САЛЬВАДОР. Сальвадорнуң шериг-фашистиг хунтазы «АКШ-ка кылдынган» деп демдектелиг чаа немелде шериг техниказын болгаш акчесээн ап турар. Каттышкан Штаттарның Соңгу Каролина штадының Форт-Браггада америк шериг баазазынга тайбың чурттакчылар өлүрүп кыралының «эртемин» өөренип эрткен хунтаның өлүрүкчүлериниң эолчелиг болуу Сальвадорда эөп келген.

ЧУРУКТА: АКШ-тан чедип келген бөдүк сальвадор шаажылакчылар.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ЧУГУЛА ШУУЛГАН

КНО-ның Кол Ассамблеязының чепсеглелиишкиниң дүжүрер талазы-биле июнь чедиде ажыттынар ийиги түңкай сессиязының делегаттары болгаш ааттыкчылары бо хүннерде Нью-Йоркта кидии-не барып турар. Оларның аразында—күрүпелер болгаш чазактар баштынары, министрлер, күрүпелерниң өске-даа бедик албан дужаалдыг ажылдакчылары бар. Сессиязга совет делегациязыны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашткы херектер министри А. А. Громыко баштаар.

Делегейниң ол эң чугула шуулганнарын эрттирериниң инициатору — Совет Эвилелп. Империалистиг күрүпелерниң лдагалзашкынпарынга чөрүттүр ооң саналын ёзугаар ындыг баштайгы сессияны 1978 чылда эрттирген. Ооң шинтпирлери амгы үениң делегей амыдыралының чарылбас чүүлү болуп, АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң күткүү-биле боо-чепсектерни эңдере бүдүрүп турар чорук-тун айымылдыын, ону эң дүргеи шеглээринин болгаш чепсектиң мөөңнеттинген курлавырларын кызырарының эргежок чүгулазын улустарның база чазактарның билип алырының өөүзделиг болурунга идиг берген.

Ам ол чугула ажылды улам-чылаар сорулга салдының турар. Барыын чүктүң буруузубиле делегейде политиктиг байдалдың баксыраашыпык, Каттышкан Штаттарның дайын белеткелдерин хемчээл чок өстүрүп турарының улампдан ол ажыл мырынай эргежок чугула апарган. Ам болур шуулган ол чугула сорулганы шинтпирлээрин чоокшуладып шыдаар болгаш ынчалдыр кылыр-даа ужурлуг.

(СЭТА).

Культура болгаш амыдырал

ДАГЫН ЧАЛАП БАЙЫРЛАШКАН

Найысылал Кызылдың чурттакчыларынга болгаш ооң аалчыларынга Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының чогаадыкчы коллективи 22 хүн дургузунда уран талантызын бараалгадап келген. Бөжаларывыстың репертуарында даштыкы база совет оперетта болгаш хөгжүмнүг комедия жанрларының дээре дээп чогаалдары кирип турарын он-он муң көрүкчүлер барык-ла ай чыгам үениң дургузунда республиканың хөгжүм-шиң театрының сценазындан улуг сонуургал-биле көргеннер.

Июнь 2-де күчүлүг Улуг-Хемниң үнүн чурттаан өнүктеривистиң түңнел концерти болган. Ук концертти оперетта уран чүүлүнүң байырлалы деп база болур. Залды шыгырт долган көрүкчүлер «Куруктар үймээни», «Стряпуха», «Графиня Марина», «Цыган ынакшыл», «Чардаштың кадыны», «Донна Люция», «Часкы», «Ынакшылга ыячыиашпас» деп оперетталардан болгаш хөгжүмнүг комедиялардан үзүндүлерни, дуэттерни, арияларны сеткил ханып сонуургааннар. Ол-ышкаш балет бөлүүнүң танылары база-ла көрүштүг болган.

Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының эң-не өнзагай эки чанчылы—көрүкчүлер дээш сагыш салышкыны. Олар көрүкчүлериниң дилээн ёзугаар боттарының оюнун беш хонук узатканын билир бис. Ол хонуктарда планнаттынмайн турган үш оперетталарны репертуарының курлавырындан көргүскеннер. Түңнел концертке көрүкчүлериниң дилээн ёзугаар «Малиновкага болган кудадан» солун үзүндүнү бараалгатканнар. Аалчыларның байырлажыр концертинден көрүкчүлер уран талантызын эскерип, ынак апарганы артистерни үзүктел чок адыш часкап уткуп ап турган. Оларга РСФСР-ниң алдарлыг артизи Т. Агапова, Карел АССР-ниң алдарлыг артизи В. Ожерельев, артистер Н. Бойко, Г. Хакимов, В. Вавилов, Ф. Калашников, Н. Ожерельева болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Е. Птичкиниң «Куруктар үймээни» деп М. Шолоховтуң «Дон рассказтарынга» үндезилеп М. Цяцковский биле К. Васильевтиң либретто бижээн хөгжүмнүг комедиязын кызыгчылар үш удаа көрген болгаш телевиденпеде бижиткен. Түңнел концертке ук чогаалдан үзүндү база-ла солуп болган.

Аалчылар концертин каш хонук бурунгаар 60 харын демдеглеп эрттирген композитор Р. Кенденбильдиң чогаалдары-биле хатганнар. Тыва АССР-ниң улустуң артизи ук композиторнуң К. Мунзуктуң шүлүүнге бижээн «Кады чорсен, авай» деп ырын РСФСР-ниң алдарлыг артизи Тамара Агапова шүлүкчү С. Козлованың очулгазы-биле орус дылга ындынныг ырлап күүсеткен. Дараазында артистер Валентина Антонова, Федор Калашников композиторнуң ындыг аттыг оперетталынган Чечен биле Белекманың дүзүнү бедик мергежилдиг күүседирге, кожумзан бүгү коллектив оларга каттыжып ырлашкан. Диимиттиг адыш часкалашкынының аразында Р. Кенденбиль ыраажыларга дириг чечектер тудускан...

Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. Оскал-оол концерт соопда сөс ап чүве чугаалаш, аалчыларга өөрүп четтиргенин илередип, шак мындыг интернационалчы, чогаадыкчы харылзааларның ажыктыын демделевишаан, артистерниң удуртукчузунга чалбыыштыг сөстерлиг байыр чедирген адрести тывыскан. Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының директорунуң оралакчызы Т. Гамарникова, Карел АССР-ниң алдарлыг артизи В. Ожерельев олар сөс алгаш, чедиишкиниг гастроль дээш республиканың партия, совет органнарынга, Культура министерствозунга, театрның дирекциязынга чылыг сөстерни сөглеп, тускаал белектерни сунганнар.

«База катап аалдап келиңер. Күзедиивис-биле хүлээп алыр бис. База катап душкужеге байырлыг, менди-чаагай! Улуг-Хемниң унунга уран ырлар ужуксун-на!» дээп үнүер чангыланып турган.

В. БОЛАТ.

ТҮҢНЕП КААР БИС

Шаажаңдан сүттүг шайны аартап ора,
Чалгаа чазып, хүннүң шагын чылзып эвес,
Сагыш-сеткил ханызындан сүме солчуп,
Чазамыктап, угаазылап хөөрежир бис.

Чашта эрткен хөглүг өйну сагынгылап,
Эндег, чазыг чылдактарын тодарадып,
Салым-хуунуң элдептерин коптаргылап,
Эчис шынга ылавылап доңнай бээр бис.

Чурталгага черле турар каттырынчыг
Ужуралдар сеткилдерге кыптыгып кээр,
Чурумалдай каастап оргаш, хөрлээледип
Улам уран деңнелинге экизэр-даа бис.

Солун чугаа барза-барза хүннүң чап-чаа
Соңгаарлатпас темазынче шилчип келир,
Чогутсун дээш хүлээндирген буянныг иш
Соругдалдың, кичээнгейниң төвү апаар.

Шаажаңдан сүттүг шайны аартап ора.
Чалыыларны чоргааралдыг адай бээр бис,
Чаа үе тургузукчу үүлезиниң
Чаяакчызы олар-дыр деп түңнеп каар бис.

Виктор САГАН-ООЛ.

ШАЙЫВЫС

Хүннүң ишкеш, пөкпес-даа
Хүндүткелдиг чемивис —
Күзел хандыр аартап аар
Күш-ле киирер шайывыс.

Аштаанда — төттурар,
Ааранда — сегидер,
Доңган кижи чылыгар,
Дора дизе, суксун боор,
Шагыраанда — сергедир
Шайывыс, шайывыс!

Чөвүрээлеп, кужурлап,
Чөдүргенде шеңнелеп,
Аартап орда, амданныг
Ак-ла сүттүг шайывыс.

Аштаанда — төттуоар,
Ааранда — сегидер,
Доңган кижи чылыгар,
Дора дизе, суксун боор,
Шагыраанда — сергедир
Шайывыс, шайывыс!

Үнген-кирген улуска
Үргүлчү-ле кудуп бээр,
Аян чугаа өөскүдер
Айдыс чыттыг шайывыс.

Аштаанда — төттурар,
Ааранда — сегидер,
Доңган кижи чылыгар,
Дора дизе, суксун боор,
Шагыраанда — сергедир
Шайывыс, шайывыс!

Чооду КАРА-КУСКЕ.

Ынак номнарывыстың маадырлары

ДЕРСУ УЗАЛАНЫҢ ДАҢЗАЗЫ

Владимир Клавдиевич Арсеньевтиң кижиге болгаш бойдуска ынакшыл-биле долдунган «Уссурий крайлап». «Дерсу Узала» деп номнары бистиң чуртувуска болгаш даштыкыга хөй катап парлаттынган. Оларның кол маадырлары — Арсеньев боду болгаш ооң үдекчизи гольд Дерсу Узала. Арганын ол эптиг-ээлдек иевизи бүгү делегейге билдингир. Анаа ийи кинофильмни тураскаатқан. Ол чогаадыл каан маадыр эвес ирги бе деп. номчукчулар болгаш көрүкчүлер бо-ла айтыра бээр. Ол чогаалчының Ыраккы Чөөн чүк дугайында дилогиязының литература маадыры эвес бе? Маадырның алып-даа болза канчаар шын адаарын?

Бо-ла бүгү айтырыгларга харыны Арсеньевтиң ам дириг чурттап чоруур 80 харлыг оглу —эртемден. аян-чорукчу, чурт шинчилекчизи Владимир Владимирович берип турар. Ол мынчаар чугаалаар:

— Дерсү Узала́ деп адаар ужурлуг. Ол дээрге херек кырында чурттап чораан кижиниң. ачамның шынчы эжиниң адыл-дыр.

Владимир Клавдиевич болуп. ооң кадайы болгаш оглу Дерсунуң даштыкы хевирин мынчаар чуруп көргүзүп турарлар. Ооң бажының дүгү хүрең-сарыг, чыкпак боттуг копчуг улуг өдегер хевектиг, күштүг холдарлыг болгаш буттарлыг. Ооң кылаштаары чиик. ынчалза-даа базымы чаяныыын. Дерсу кижи болган кижилериниң шыдавазы аар бөрү какпазының чаактарын белеп-биле адыра тыртыптар турган. Дерсунуң кара-сарыгылдыр карактары дыка көскү.

Гольд ак-сарыг эрин салдыг болгаш шала төгерик сегел салдыг турган. Тайгага болгаш дагларга Дерсу оргазынга кандыг-даа чүүктү чүүктеп алгаш, могап-шылаарын билбес кылаштаар турган. Боолаанда кажан-даа часпас. Сыйылган будук. төвүрөөде шыйбак. чыттыр баскан сигеп. олагның хүлү. таптай базып каан чиигис. хола тырышкыны. кезип аппарган тос. орнун шимчедир идип каан даш аңаа тайга амытаннарының дугайында будун тоожуну төөгүүр турган.

Дерсу Узала дээрге Арсеньевтин чаңгыс-ла үдекчизи деп улус бодаар. А херек кырында Арсеньев 30 чыл иштинде аянчорук кыдын келген. 20 ажыг кижиге үдеттиргеп. Ыраккы Чөөн чүк тайгазынга Владимир Клавдиевичиге ынайлар. ороочулар. удегелер. нивхилер. якуттар. эвеннер. таатар. нэгидальцар. Хабаровск крайла болгаш Приморьеде Арсеньевтиң үдекчилери чораан кырган ашактарның чамдыктары амдаа дириг. Оларның чамдыктары моге-шыырак мага-боттүг иеви Дерсуну-даа уттааннаар. Хабаровскиниң география институдунда Арсеньевтиң бодунуң фотоальбому шыгжаттынып чыдар. Ында аян-чорукчунуң алзан каш үдекчилериниң фото-чуруктары бар. Оларның чамдыктары, чижээ. дүрген кылаштаар Сунпай Геонка. Владимир Клавдиевич-биле хөй чылдарда кады чоруун келгеннер.

Ынчалзажок чогаалчы оларның кайызын-даа ак сеткилдиг гольд Дерсу Узала дег, ынчаар онзалап хүндүлевейн чораан.

Дерсупуң бир дунмазы бар чүве Арсеньевтиң чуруп каастаан демдеглелдериниң болгаш ооң төрелдериниң сактыышкыннарындан билдингир. Ол база-ла аңчы, мөге-шыырак, ыраккы Чөөн чүк аргаларының мерген угаанның кезикчизи чораан.

Дерсу Узала тайгага бодуүн данзазындан чөрле чарылбас турган. Дерсу фото-чуруктарла үргүлчү-ле данза ызыры алган азы оозун толунда тудуп алган турар. Уссурийскиде болгаш Хабаровскиде Дерсу Узаланың бүгү дурт-сыны-биле чуруттуунган өөнүг портреттери бар. Приморьенин География институдунда ооң ховар фото-чуруктары шыгжаттынып чыдар. Оларның шүүлтезинде Дерсу данзалыг турар.

Хабаровскиге болгаш Владивостокка Арсеньев бодуүн ынак эжи Дерсунуң хууда херекселдерин бажыңынга шыгжап чораан. Оларның аразында ооң өртемчилей берген ыяш данзазы база бар.

Арсеньевтиң кадайы Анна Константиновна мынчаар чугаалаар:

— гольд Дерсуну эки сактыр-дыр мен. Ол бистиң Хабаровскиде бажынывыска алзаң үр чүрттаан. Бис анаа 23-кү полкка турган бис. Дерсу мээң сес харлыг оглум Волянь чоокку арыгжыгашче бо-ла селгүүстеди бээр чүве. Ооң соонда ол менээ мынча деп чугаалаар турган: «Нюра, сээң оглуң дыка-ла улуг аңчы-дыр. Ээремчикти пардан ылган шыдаптар-дыр». 1908 чылдың март 13-те Хабаровскиниң мүрнүү талазында 20 бырыстаа черде Хехпир сыныың Корфов карьеринге удуп чыткан Дерсуну херектээнгер өлүрүп каан.

Ол мунгаранчыг, кажыыдалдыг хүнүү ашаам үргүлчү демдеглээр турган. Ол Дерсунуң дыка хөй чуруктарын шүптүзүүн үшкүн эккелгеп. чада салгылаптар. Ооң чүрүк тырттырары эки турган. Март 13-түн кежээзинде ол алдарлыг гольдунуң дугайында кандыг-бир солуң болгаш чаа чүүлду Воля-биле ийилдириве-ниске Владимир албан чугаалаар турган. Ол ону чассыда аарак «мээң Дерсум» деп деп алаар чүве.

Тайга иевизи Дерсу бүгү чүрттаалгазын аргага эрттирген. Ол сугга дүжүп. отка өртенин. каржы хунхуятарга туттуруп. аннап чораан. парга аар балыгладып-даа чораан. Ооң кадайы. уруглары— оглу биле кызы оспадан өлген. Гольд арга-арыгның дыка хөй чажыттарын шыгжап чораан. Приморьеде «кара хүн» —хөмүр-даш кайа чыдарын. аржаан суглар кайда акканын. хөй балык. киш болгаш ивидер кайда барын ол шүптүзүн билип турган. Эрте-бурунгу чоостар болгаш кинжалдар чыгаа шыгжамырлар кайы күйларда суктунганын. тайганың каржы-дошкун. олчаарга бандиттериниң чүве шыгжаар чажыт черлери кайда барын ол база-ла билир турган.

Дерсу Арсентьевтен таптыгла 20 чыл эрте, 1852 чылда төрүттүнген.

Уттундурбас гольдуга тураскаал кылдыр Владимир Клавдиевич Хехпирде, Уссуриде. Сихотэ-Алиньде, Хабаровскиде — Амурнуң эриинде болгаш Артиллерия даанда үр үеде өзер ясеньнерни база липаларны олуруткан. Чугаажыр эвес Дерсу Узала база-ла бодунуң эрес-маадырлыг орүс өөнүүн дыка хүндүлеп, аңаа ынак чораан.

Үдекчи бодунга тураскаал кылдыр онзагай белекти артыргаан —кижи артери кончуг берге тайгада Илистая хемнин кыдынга оргаадай үнген улуг шөлду Арсеньевке көргүзүп каан. Арсеньевтиң чугаазындан алырга. 1890 чылда аңаа үнелиг 22 дазыл бар турган. Оргаадай дээрге кайгамчык үнүш-ле болгай. Чөөн чүк тайгазының ол ёзулуг эртинези 300 ажыг чыл өзер.

Арсеньев ол байлакты улуска казып бөрү читтикпейн чораан. мөчээн. Дерсунуң ол эртинези ам-даа тывылбаан. Приморьенин ол хемчигежинин бир-ле кадыр-берт хаяларының аразында Дерсунуң белээнин көвүдээн салгалы— чүс-чүс оргаадай чаштының «зуп турар. Ынчалза-даа Ыраккы Чөөн түктүг чурттакчылары ол шөлду тыпкан. эмчилерге дамчыдып бээр үе келир.

Г. ПЕРМЯКОВ.

«Кургаг черде болгаш далайда» деп чыындының 1981 чылда үнген номундан кызыра очулдурган.)

Өг-бүленің дузалал ажыл-агыйынга

ХЕНЗИГ ТРАКТОР

ЧУРУКТА: хензиг трактор-ның ийити хевири. 1—каток. 2—20 мм кылын кан рама. 3—«Турист» катерден алган рама. 4—үш литр бензин кирер сава. 5—сылдыс (шаг 12). 6—сылдыс (шаг 27). 7—илчирбе дугуй. 8—каток.

ИЙИГИ ЧУРУКТА: 1—глушитель. 2 — дамчыдыкчылар солуур рычаг. 3—шимчедикчи. 4—кикстартер. 5—сылдыс (шаг 12,5) 6—өзек. 7—сылдыс (шаг 19). 8—иштики диаметри 30-30 подшипниктер. 9—муфта башкарар рычаг. 10—газ башкарар рычаг.

В. ДИКОВ, агроном.

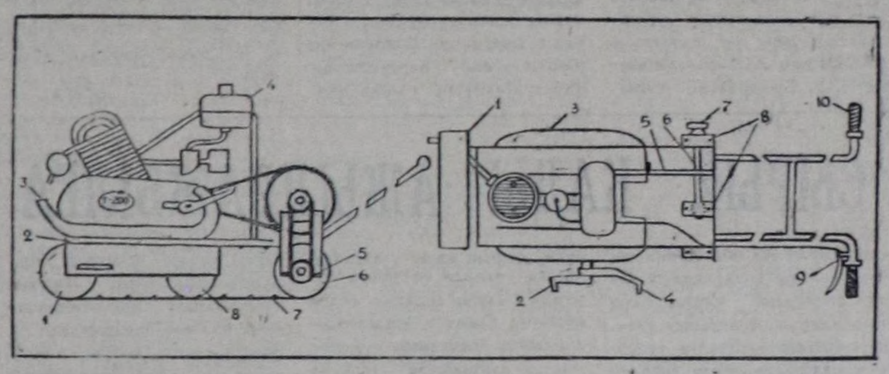

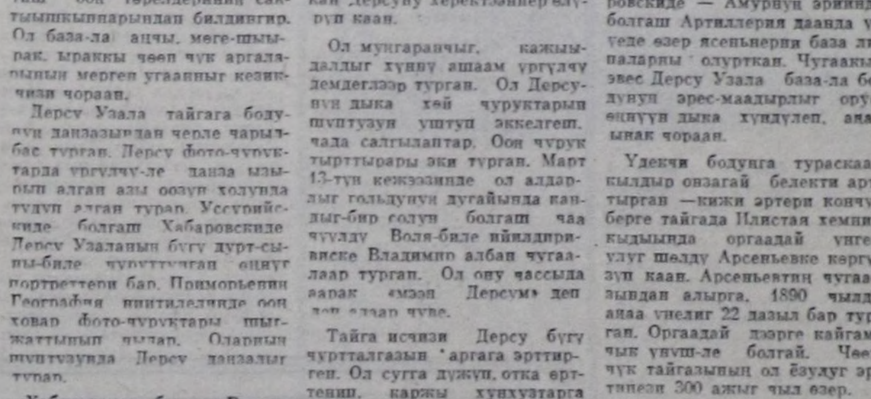

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Тываның делгемнеринде» деп фотоэтюду.

ЫЯШ КОҢГУЛУНДА ӨРЭЭЛ

Узбекистанның Ургут хоорайының чөөн талазында ховар дээн арызда өзүп үнген ак умнаныг чүс сес чараш ыяштар бар, оларның аразында үш чүс чылдан куду назылыг ыяш чок.

Ыяштарның чамдыызы дөрт чүс, беш чүс, алды чүс чыл болгулаан. Ургут чинаралар-ның «өгбези» безин бар. Ооң коңгулу улуг шоочалыг ыяш эжиктиг, коңгулдуң иштинде шевергин өрээл, төгерик стол, улус олурар кылдыр хирээлээн ыяштар бар.

Б. МИЗРОХИН.

Самарканд область.

750 ХАРЛЫГ

Ховар дуб Ставропольдуң Дзержинск кудумчузунда № 187 бажыңның черимнинг иштинде үнген. Ооң чоокку беш метр ажыг, узуну 25—30 метр, будуктары сырый.

Ол улуг ыяш чеже чыл болганыл? Ук айтырыгны бо чүс чылдың 20-ги чылдарында-ла тус черниң эртемденмери сонуургап турганнар. Ставропольдуң биологтарының санаанын ёзугаар алырга, ховар ыяш 750 харлыг болган.

П. ГУСЬКОВ.

Ставрополь.

ДАШТЫКЫДАН КЕЛГЕН ДУШТУКТАР

Японианың суурларында болгаш сайыргайгай эвес хоорайларында душтук кыстер чедишпези бир чидиг айтырыг болу берген. Асаги хоорайның душтук тып алыксаан эр кижилери кажар арга тып алганнар. Олар душтук кыстарны даштыкыдан дилеп эгелээн. Тайбэе деп турист агентилелин дамчыштыр элээн каш даштыкы кандидаттарны шилип алгаш, оларның-биле таныжып алыр дээш Тайваньче чорупканнар. Өске чурттан келип эккелген бирги куда эрткен, ам ийигизи база-ла болур.

Тайваньдан эккелген душтук кыстарның кол жөзүүзү— таваччыннарның аар ажылын кылып өөренгени. Ындыг аар ажылдар оларның япон ашактарының ажыл-агыйларында хөй.

САМОЛЁТ-БИЛЕ

Күзүн чажар тараапы, өлчээс хөй болганындан, чогуур үезинде тарыпры ындыг-ла белек эвес: тракторлар кадалып туруп бээр, кожуг машиналарын сөөртүүр база берге, чер-хоргумнуң үрелири жырынай аажок болур. Ындыг таварылгаларда Герман Демократтыг Республиканың Чемишчидилге болгаш тараа институдунуң ажылдакчылары көдээ ажыл-агый авиациязын ажылдаарын сүмелээн.

Институттуң ажылдакчылары чурттуң ангы-аңгы район-карынга үрезинни самолёт-биле чаштырар талазы-биле дуржулгаларны каш чыл улаштыр кылып келген. Оон түңнели үргүлчү эки болуп келген. Самолёт чаңгыс шакта-ла ортумаа-биле чээрби гектар черни «тарыыр» болган. Самолёт-биле тарыырга, ажылдың будүрүкчүлүүлүүр чергелештир, шөлге ие чок болур, хергүн база тырылбас.

Дуржулга үезинде эң-не эки түңнелди көк-тараа берген. Чуге дээрге ону кыдыра чажар. Самолёт-биле ынчаар тарыырга чарыгдалы тракторбиле таравындан үзэрби чеди үүн үлүг болур. Ынчалажок ол чарыгдалды бедик дүжүт эгидиптер.

(ПМА).

ЧАЛГЫННЫГ ААЛЧЫ

Костроманың чаа микрорайонунуң чурттакчызы Ю. Соколов бодунуң квартиразының балконунга куу дагаа корун каап, задепсине берген. Ол кижиден шоолуг-даа корткаан. Ону холу-биле түдүп алыры ындыг-ла берге болбаан. Соколов тымыжын эзингге эргидип бээри-биле чарлал бижигир деп турган, ол дагаа эвес, а кыс каракуш болганын билип каан.

Куш улуг саазын тааржакка удуп хонган. Эртен Ю. Соколов чалгынның ааличызын Заволжьениң аңныыр ажылагыйынга чедирерин шиитпирлээн. Машина аргаже кирип кээрге, куш дүвүрең-ле эгелээн. Чүү болган чоор дээш эжикти ажыдеры билек куш ужуп үне бергеп.

Кончуг ааварымчалыг черлик куштуң хоорайже чүге кирип келгенин таймылбырлаары берге. Кара-куштар арганың эң-не ырак, ыржым чүве четпес булуңунга боттарының уларын кылып алыр. Бо таварылгада куштуң бир-ле чүве коргудуп, дүвүредиптерге, ул тудар аскыр чер дилеп чораан-дыр деп специалистер таймылбырлаан.

В. ПАШИН, СЭГА-ның корр. Кострома.

Сонуургактарга

Агаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Мурнуубарының утланғышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—11, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 18—23, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Теле Видение

ИЮНЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Кадыкшылдыг болур дээр болзуңга. (Күшкультуржуларга сүмелер). 9.00 — «Чалыыларның чогаадылгазы». Воронеж хоорайның ургуларының хореография коллективтериниң концерти. 9.20 — «Ада-иелер, силерге». 9.50 — «Мастер болгаш бригантина». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.20 — «Элезиниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 11.25—«Хөйле, эки бараанар дээш». 11.55 —«Музейлерде болгаш делгелге залдарывда». «Чурттуң чалыы назылыглары». Аныяк чуруккучыларның Бүгү-эвилел делгелгезиниң Төп делгелге залынган репортаж. 12.25— «Спортлотонуң» 23-кү тиражы. 12.55—«Коте Марданижвили». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Аджапаридзеның сактыышкыннары. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Товстоногов киржир. 13.35 — ССР Эвилелиниң үлегерлиг Улуг театрының скрипкачылар ансамблиниң концерти. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Эртине ортулууу». 16.00— «Билдингирдаа болза, бүүреңчик эвес». 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15— «Сергей Островой». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. Шүлүктер болгаш ырылар. 18.10 — Политиктиг хайгаараачы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.40 — «Чалгынналган мастер». «Шаро—фотограф». Мультфильм. 18.55— «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 19.45— Эвилелдер Бажыңының колониалыг залынга уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45— Уран чүүлдер мастерлериниң концертиниң уланчызы. Ооң соонда— чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.35—Пермьниң телевидение студиязының программазы: «Мээң Кама чоогу чуртум». «Кезээде музыка-биле». Шүлүглел арыннары. Уругларның болгаш элээдилериниң музыка уран чүүлүнүң фестивалындан репортаж; «Ужуражышкын нар». РСФСР-ниң улустуң чуруккузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк; «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40—«Каткыны долгавдыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак-көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.30— «Музыка киоскузу». 19.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45— Делегейде болуушкунар допчулалы. 20.00— Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15—«Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.25—«Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги сериялары.

Кино

ИЮНЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак дуң өңнүг лимузин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР» «Ак-көк даалыңның уруг» 9.30, 12.30, 15.00 «12 айлар» 11.00, «Айсбергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гусар балладазы» 15.00, 16.50, «Шураашкын» 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сылдыс чугуруу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы—партия үчёдунуң болгаш статистиказының секторунуң эргелекчизи

Дайтаан Тааковна СЮРЮННҮҢ

хенертен мөчээнин дыңнатышаан, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң коллективи ооң төрелдериниң болгаш чоок кижилериниң ханы кажыдалын илереди тур.

ДЕМИР САМСОН

Бо болууңкуң англи хоорай Шеффилге болган.

Даш чадың каан кудумчуга чыткан кижиниң кыры-биле хөмүр чүдүрген машина оожум эрте берген. Ол оон тура халын келгеш. онза чүү-даа болбаан чүве дег. хүлүмзүрүп. чыылган чонче мөгейин каап турган. Ол кижиниң улус Самсон дижип турган. а оон чогум ады—Александр Иванович Засс.

Александр Иванович пиркке ажылдап турган. Ол аътты чүктеп алган азы кырында таңшчы кыстыг пианинону көдүрүп алгаш. аренага үнүп көп турган. Ол ужу-бажында кижилерлиг узун демирниң ортузундан дижи-биле ыыргаш бедидир көдүрүптер. Циркти үген-боозундан 90 килограмм борбак оъкту боолаптарга. 8 метр черден сегирги алыр турган. Ол калбак ыяш кырынга 20 кижиниң тургускаш. холу-биле көдүрүптер. Калбак ыяшка кожайтыр хап каап кадаглар кырынга чапаташ чыткаш. 500 килограмм даштыг ийи холдап көдүрүптер турган. Ол демир илчирбелерни үзе тыртыптар. даганы зөй соптар. чоон демирлерни удазыгчылаштыр дүүй баглаптар болгаш эске-даа кижи күш четпес мергежилдерни кылып турган.

Александр Засстың көргүзүүлерин чон кончуг сонуургаар. Ынчалза-даа оон магаболу шоолуг эвес—узуну 167 см, денизи 80 кг четпес, хөрөөниң долгавдыр хемчээли 96-119 см. Ол боду «коожла чүве—кижиниң шыдамыы. сынрлерниң быжыы болгаш шыгганнарны башкарып билири— деп чугаалап чораан.

Александр Засс 1888 чылда Литвага төрүттүнген. аныяк чылдары Саранскиге эрткен. Ол хөй уругларлыг. шуптузун бажыңга. садка. огородка ажылдап билир өг-бүлеге төрүттүнген. Бичии Саша эки эштир. аътка шавар. коньки-лиг маннаар турган. Ол 12 харлыында пиркти бир-ле дугаар көрген болгаш пирк артизи болуруп шиитпирлээн.

Александр мөгелер дугайында номнар номчуур турган. Ол үениң шыырак кижилериниң бирээзи болуур Евгений Сандовтуң «Күш болгаш канчап күштүг болуруу» деп номун номчаан. Сандов ол номга болдунуң канчап күштүг апарганын болгаш гантельдер-биле кылыр ов сес мергежилгени бижээн. Саша гантельдерни. штанганы даштар болгаш ыяштар бөле шарып турган. боду кылып алган. Турнуң базып алган. Чүткүүдүг белеткел эгелээн. Ол Анохинниң тускай гимнастиказын, Гаррисонуун аар чүве көдүрер мергежилгелерин. Иттманның мергежилгезин шингээдип алган. Удаваанда Александр 66 кг денгилиг турган. 80 кг-ны чаңгыс холдап көдүүптер. чаңгыс холдап турникке каш катап тыртыныптар. аът кырынга тырыкылаптар шуранар апарган.

Ачазы Александрны паровоз машинизинге өөренип алзын дээш. Оренбургче чорудуткан. Оон ол бүдүү Аджиевскийниң пирк болүүнге кирип алган. Баштай кара ажылчын. оон аът мунукчуузу. агаар гимназы болган. Анатолий Дуровка чугаалакчылаанда турган. Юпотовтуң бадууңге Александр ёзулуг артист болган. Чаңгыс холдап үш кижини көдүрүп. ийи кижилиг калбак ыяшты дижибиле көдүрүп. дагаларны мүүйтүр тудуп. бир сандайга бажын. өске сандайга эзээн салгаш. үш кижини хөрөөнүң кырынга көдүрүп турар болуу берген.

1914 чылда делегей дайыны эгелээн. Александр Винтавтың 180-ги аъттыг шериг кезээнге барган. Бир катап оон Александр Клошвар хоорайга Шмидтин пирк болүүнге таваржы берген. Ол цирк ойнап эгелээн. Оон адын чарлалга Самсон деп каан болган. Удаваанда циркке хоорай комендантызы келгеш. бо хире шыырак кижи чүге австри шеригде эвезил дээрзин сонуургай берген. Самсон тутурган орус шериг дээрзин билип алгаш. бажыннап. эттеп пат болган. Оон илчирбелээш кара-бажынган каарга. илчирбезин үзе соккаш. соңга карааның демирлерин ыргайгы тыртыкаш. дүргүнүп чоруй барган.

Александр Будапештиге келгеш чүдүрүкчүдей берген. Удаваанда венгр Чая Яношту цирк болүүнге киргеп. Оон эгелээш. хоорайлар болгаш чүрттар кезип чорупкан. Ол циркке 60 хире чыл дүргүзүпле бараан болган. Демир Самсон—Александр Засс 1962 чылга чедир чурттаан.

Юрий ШАПОШНИКОВ.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1001.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—00596

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 132 (11930) | 1982 чылдың июнь 6, воскресенье | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунда

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң хуралы бо чылдың июнь 4-те болган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында чугула айтырыгны хуралга чугааладып көрген.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, «1990 чылга чедир уеде ССРЭ-нии Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглериниң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелии, 1982 чылдың май 31-де ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң хуралынга оон чугаазын уауг соруқ киргишкин-биле уткаанын хуралга демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле РСФСР-ниң улус депутаттарының Советтериниң кол сорулгаларын айыткап доктаалды РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиуму хулээп алган.

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш районнарның (хоорайларның) улус судьяларының сонгулдаларынга белеткелдиң канчаар чоруп турарының дугайында айтырыгны РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң хуралынга база чугаалажып көрген. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң килдис эргелекизи А. Е. Еланешников бо айтырыг талазы-биле илеткел кылган. Карелия АССР-де болгаш Москва область сонгулдаларга белеткелдиң канчаар чоруп турар дугайында Карелия АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы И. П. Мелькининиң болгаш улус депутаттарының Москва область Соведининиң күүсекчи комитединиң даргазы В. С. Пестовтуң дыннадыгларын хуралга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң болгаш ССРЭ-ниң тургустунгашының алдарлыг 60 чылынга белеткелге соруқ киргеи ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүнүң байдалынга сонгулда кампаниязының чоруп турарын хуралга онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫВЫСТЫ—ЮБИЛЕЙГЕ

СУГГАРЫЛГАГА МАГАДЫЛАЛ

Кек-Тейниң суггарылга системазының эргелелиниң мелиораторлары чаагай дүжүттү өстүрер дээш эртен эртеден орай немээге чедир амылдап турарлар. Олар Баян-Кол шөлдеринде 400-га чер суггарар онаалдалыг.

Эрткен час хаттыг, изиг, доңаттыг болган, ол суггарылганы чорударынга бергедээшкинни таварыштырган, ындыг болза-даа мында тараан хөй чылдыг сигеннерниң суггарылгазын эрткен чылдан шынарлыг чорудуп турар механизаторлар эвээш эвес.

Суггарар машинаның трактористи А. В. Клименкону чижекке ап болур. Хүн бүрүнүң бердинген онаалдазын ол 130-150 хуу күүседип турар. Хамаарышкан ажылының кол сорулгазын эки билири болгаш хөй чылда ажылдаан байлак дурумулгазы Анатолий Васильевичиниң чедиишкинниг ажылдаарынга дузалаан.

СЭКП-нии XXVI съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде тараа болгаш мал чеми культураларның үнүш-дүжүткүрүн бедидерингe суггарылганы улуг ужур-дузазын айыткан. Ону амыдыралга боттандырар ээш эргелелдиң ажыл-ишчилери оларның аразында А. В. Клименко амгы үеде шалыпчы ажылдап турар.

В. МААДЫР-ООЛ.

ХОВУ-АКСЫ— ЧААРТЫНГАН ЧЕР

Соңгулдаларга уткуштур

КАНДИТАТТАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел ажылдары улам калбарган. Күш-ажылчы коллективтерден, партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялардан депшиттирген чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарының сонгукчулар-биле ужуражылгалары чоруп турар.

1. Кол цехтиң кижилери

Таңды сыннарның эдээнде чаптыла берген ийи кожа суур бар. Оларны улуг эвес баалыктыг бичежек тейжигеш аңгылап турар. Ол суурлар тус-тус эрткен оруктуг, аңгы-аңгы төөгүлүг. Бирээзи — амыдыралдың эрткен үезинии херечизи. өскези — бөгүнгү чурттаалгавыс бадыткалы. Ооң бирээзи — көдээ суур, а өскези — чараш, шиник чалыы хоорайжыгаш. Ындыг-даа болза оларның ады чаңгыс: Хову-Аксы. Бо ат эрги суурдан укталган. Ол суурнуң чарылбас кезии— хоорайжыгаш (Хову-Аксының чурттакчылары чаа суурну ынчаар адаарлар) бо хүннерде дөрт каът школалыг, эмнелгиг, Культура бажыңныг, бүдүүлге черлериг, хөй каът чуртталга бажыңнарлыг, магазиннериг, уруглар албан черлериг апарган. Бо хоорайжыгашта бистиң чуртувустуң хөй национальдыг улузувуңуң төлөөлекчилери чаңгыс иениң толдери дег эң-найыралдыг ажылдап, чурттап турарлар. Оларның хөй кезиинге «Тыва кобальт» комбинаттың бодунга ужуражып болур.

Тыванның өңнүг металлургиязының баштайгызы болур ол комбинатта үш кол цех бар: гидрометаллургия. энергия. энергия болгаш даг цехтери. Баштай чугаа гидрометаллургия цегииниң ажыл-ишчи коллективиниң дугайында болур. Ол улуг бүдүүлге черинде хаара туттунган аңгы-аңгы мергежилиг чүс-чүс кижилериниң комплектиг улуг ажылының иити түңнели бо цехке келир. Чаңгыс демниг күш-биле бүдүрген ажылдың эки. багай шынарлыг болганы аңаа. ол цехке бүрүн тодаратынар. Кобальт концентрады бодунуң улус ажыл-агыйынга хереглеттинериие чедир узун оруун ол цехтен эгелээр.

Элээн каш чылдарны уламтыр Михаил Иванович Лазарев ол цехти удуртуп. ооң начальнигни болуп келген. Улусту хүндүлеп билир, ээлдек чаңныг ол кижи кады ажылдап турар эш-өөрүнүң дугайын, цехтиң эрткен айларда ажыл-херээниң планныг онаалдаларының күүселдезиниң дугайын биске тайылбырлап берген. Начальниктиң кабинединге болган чугаа ССРЭ-ниң тургустугунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур цехтиң бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштан эгелээн. Чарыштың түңнедин профэвилелдиң цех комитеди ай санында үндүрүп турар. Ооң-биле кады мергежил аайы-биле тиилекчилерни база идередип келген.

Күш-ажылчы маргылдаага цехтиң беш бригадазы доктаамал киржип келген. Дөртү-биле чугаалаарга, эрткен айларда цехтиң коллективи дең-дески ажылдап, планныг онаалдаларын доктаамал күүседип келген. Цех кобальт концентрады будүрериң 900, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 100 хуу күүсеткен. Бригадалар болгаш түс-тус ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты эки организастап, ооң дең-целелгениг, дээштиг болгаш түңнелдиг чоруун дедип ап келгени күш-ажылчы чедиишкинге чедирген. Амгы хүннерде руданы ажылдап кылырынга чарыгдалдар эвээжээн.

Цехтиң коллективтериниң аразынга дөрткү бригада чарыштың шаңналдыг черлерии үргүлүү эелеп келген. Технологтарның од бригадазын коммунист В. А. Вастюгин удуртуп турар. Ол бистиң-биле чугаалажып ора, мынча диди:

— Хову-Аксы меңээ, төрээн Уралым дег, эргим, чоок апарган. Бригадамда 16 кижи бар. Оларның аразында оруспар, тывалар, татарлар болгаш өске-даа нацияның кижилери чаңгыс күзелдиг, бызжыг найыралдыг ажылдап турарынга чоргаарланып чорбен. Чүгле бистиң бригадавыстан аңгыда, өске коллективтерде база өске нацияның кижилери хөй. Олар база ындыг: чаңгыс эптиг, чаңгыс сорулгалыг. Черле ынчаң бригадам кежигүннери төрээн коллективиниң ат-алдарын дээнде кызыыак болуп, планныг онаалдаларны күүселдерине үлүүн киирип турарлар. Олар ажыл шагын чоп ажылгаар, ажылдың будүрүкчүлүг болуруп, ооң шынарлыг, ажыктыг чоруун чедип алыр дээш бир демниг, тураскоруктуг ажылдап турары-биле будүн цехтиң бүрүн хүндүткелии чедип ап шыдаанар.

Бригадазының ажыл-херээн чугаалап ора, ол бодунуң дугайын ыяттавайн эрттирип каар деп бааргa, ооң немелде айтырыглар салгылаан бис. Владимир Александрович чазык чаңын чажырбайн, хөлүү кончуг каттырган, мынча дээн:

— Хову-Аксыга келгеш, он үш чыл чурттадывыс. Бисти ооң хоочун чурттакчылары деп болур. Маңаа өг-бүлевис немешкеп. Ийи оолдуг бис. Улуу он бир, бичези чедиг харлыг. Кадайым—Валентина Николаевна бо цехте ажылдап турар. Чүгле өске бригадада. Аппаратчик кижи. 1979 чылда Свердловск хоорайга ийилээн даг-металлургия техникумун дооскан, боттарывыс күзеливис ёзугаар маңаа келген бис. Бо чернин кижилеринге, кады ажылдап турар эштеривиске чаңчыгып калган бис. Чурттап турар черивис арга-ыяш иштинде, ярыг агаарлыг, ажыл-ишчи болгаш ак сеткилдиг кижилерлиг.

Мастюгинниңнин шак ындыг бодалынга башкир Рамиль Файзулловичаа Ахтямов база каттыжар. Ооң күш-ажылчы намдары ындыг-ла хөй эвес: ийи чыл. Ол бодунуң чурттаалгазын, салым-хуузун комбинаттың ажыл-херээ-биле доңнаштырар дээш келген. Аныяк кижиниң күзели ындыг. Рамиль маңаа келгеш ажылдавышаан, өөренип турган. Эрткен чылын ол Кызылдың № 4 профтехучилищезиниң Хову-Аксы суурда кежээки салбырын доозкан. Аныяк ажылчын ам аппаратчик-гидрометаллург болуп ажылдап турар. Шынап-ла, ажылчын кадрларны белеткеп алырынга ол салбырның ажыы дыка улуг. Ону чылдың-на токарылар, слесарылар, технологтар, каннакчылар, аппаратчиктер доозуп үнүп. комбинаттың ажыл-херээнге төлептиг үлүүн киирип турарлар. Шак ынчаар аныяк кижилер чоорту ийи-үш мергежилди шингээдип келгеннер.

Рамиль Ахтямов 1978 чылда Башкириядан келген. Баштай каннакчы болуп ажылдап кирген. Комбинат ажыттынарындан бээр ажылдаан хоочун дагдыныкчы Виктор Владимирович Корольчик аныяк кижиге бодунуң байлак аргадуржулгазын дамчыдып, аңаа дузалажып турар. Үр чылдаг ажылдаан ындыг кижилер бо цехте хөй. Оларның дугайын биске цехтиң экономизи Г. П. Малеванная чугаалап берген. Чамдыктарының аттары бо: А. Т. Соскал. Ооң тускай мергежилги—слесарь. Комбинатка он ажыг чыл ажылдаан. Эрткен дөрт айларда ол социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчизи болуп келген. Орус эштер П. Т. Степанова, В. И. Алешенков, украин М. С. Тонких болгаш өскелер күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг киржип, боттарының мергежилиниң аайы-биле чаңгыс эвес удаа тиилекчи боон келгеннер.

Гидрометаллургия цегииниң коллективи: «хожудап турар бригадалар болгаш, хамчылер чок ажылдаар!» деп девизтиг ажылдап турар. Эрткен айларда комбинат коллективиниң күш-ажылчы чедиишкинии, социалистиг чарышты эки организастап турары. ажылдың будүрүкчүлүүн, ооң шынарлыг чоруун чедип ап келгени—үстүнде девизти амыдырал кырынга бадыткап турарының тодаргай бадыткалы-дыр.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) аппаратчиктер Е. П. Муравьева, Р. Ф. Ахтямов, Г. М. Сучкова, В. Дамдын-Бүрбү, бригадир В. А. Мастюгин.

ЭРЗИН

Мөрен көдээ Советтиң депутаттың кандидалы «Мөрен» совхозтуң малчыны З. М. Сапын сонгукчулары-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралынга түрө чугаалаан сонгукчулар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн түүлдүгүнүп, ону боттандырар талазы-биле соруглаарны чугаалашканнар.

Депутат эрге-хүлээлгезин күүседип эгелээш, хойжу бригаданың ажыл-амыдыралында чедир тургустунмайн турар чамдык айтырыгларже кичээнгей үлдавырарын депутатка кандидаттан сонгукчулар дээн болгаш малдың кодалга бир чуртталга бажыңы немей түлар айтырыгны шиитпирлежир чагыгны аңаа берген.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

«Шекпээр» совхозтуң мурнакчы ажылчыннары, Шекпээр көдээ Советтиң депутадынга кандидат Анчимаа Сергеевна Куулар, район Соведининиң депутадынга кандидат Александра Шалдаховна Сарыглар Суг-Кажаа сүт-бараан ферказынга боттарының сонгукчулары-биле ужурашкан.

Ол ужуражылышкынар үезинде сонгукчулар депутаттың кандидаттарынга боттарының чагыгларын берген.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Карл Маркс аттыг совхозтуң төвү Ийме суурнуң көдээ клубунга район Соведининге депутаттың кандидалы повар А. К.-К. Ондар сонгукчулар-биле ужурашкан.

Сонгукчулар А. Сат, Ч. Ондар санал бергеш, совхоз төвүнде амыдырал хандырылганың комплекстиг күзээп алыышкын пунктузунуң ажылын негелдеге дүүштүр турғулар хемчеглерни алырын депутатка кандидаттан дилээн. Малчын коданнарда. сүт-бараан ферказында чуртталга бажыңнарын бүрүн радиожуулар айтырыгны шиитпирлээринче кичээнгейин үглавдырган.

ЭРЗИН

Мөрен көдээ Советтиң депутаттың кандидалы «Мөрен» совхозтуң малчыны З. М. Сапын сонгукчулары-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралынга түрө чугаалаан сонгукчулар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн түүлдүгүнүп, ону боттандырар талазы-биле соруглаарны чугаалашканнар.

Депутат эрге-хүлээлгезин күүседип эгелээш, хойжу бригаданың ажыл-амыдыралында чедир тургустунмайн турар чамдык айтырыгларже кичээнгей үлдавырарын депутатка кандидаттан сонгукчулар дээн болгаш малдың кодалга бир чуртталга бажыңы немей түлар айтырыгны шиитпирлежир чагыгны аңаа берген.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

«Шекпээр» совхозтуң мурнакчы ажылчыннары, Шекпээр көдээ Советтиң депутаттың кандидалы Анчимаа Сергеевна Куулар, район Соведининиң депутадынга кандидат Александра Шалдаховна Сарыглар Суг-Кажаа сүт-бараан ферказынга боттарының сонгукчулары-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралынга түрө чугаалаан сонгукчулар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн түүлдүгүнүп, ону боттандырар талазы-биле соруглаарны чугаалашканнар.

Депутат эрге-хүлээлгезин күүседип эгелээш, хойжу бригаданың ажыл-амыдыралында чедир тургустунмайн турар чамдык айтырыгларже кичээнгей үлдавырарын депутатка кандидаттан сонгукчулар дээн болгаш малдың кодалга бир чуртталга бажыңы немей түлар айтырыгны шиитпирлежир чагыгны аңаа берген.

УЛУГ-ХЕМ

Район Соведининге сонгулдаар талазы-биле № 47 сонгулда округундан депутаттың кандидалы. «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан ферказында бызаа ажаакчызы Нина Чамаевна Монгуш бодунуң сонгукчулары-биле ужурашкан.

Район Соведининге депутаттың кандидалы. Шагаан-Арыг автотранепорт бүдүүлгезинии мурнакчы чолаачызы Николай Александрович Берзилов бодунуң сонгудар округунуң сонгукчулары-биле база ужурашкан.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

«Шекпээр» совхозтуң мурнакчы ажылчыннары, Шекпээр көдээ Советтиң депутаттың кандидалы Анчимаа Сергеевна Куулар, район Соведининиң депутадынга кандидат Александра Шалдаховна Сарыглар Суг-Кажаа сүт-бараан ферказынга боттарының сонгукчулары-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралынга түрө чугаалаан сонгукчулар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн түүлдүгүнүп, ону боттандырар талазы-биле соруглаарны чугаалашканнар.

Депутат эрге-хүлээлгезин күүседип эгелээш, хойжу бригаданың ажыл-амыдыралында чедир тургустунмайн турар чамдык айтырыгларже кичээнгей үлдавырарын депутатка кандидаттан сонгукчулар дээн болгаш малдың кодалга бир чуртталга бажыңы немей түлар айтырыгны шиитпирлежир чагыгны аңаа берген.

СУГГАРЫЛГАНЫ— КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНГЕ

Шын ажыглаан болза...

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарга бодаарга, элээн организастыг кирген. Ону кыска хуусаада агротехниктиг бедик деннелге эрттиреринин организастыг хемчеглерин ап чоруткан.

Бо хүннерде Тес-Хемнин ховуларында часкы иштин канчаар чоруп турарын районнуң улусчу контроль комитединиң рейд бригадазы хынап көрген. Баштайгы хүн «Чодураа» совхозтуң ховушөлдерин эргип, онда часкы хову ажылдарының чоруп турарының байдалы-биле таныштывыс.

Совхоз бо часкы сезонда 460 гектар тараа, 1253 гектар мал чеми культураларны, ооң иштинде 300 гектарга кукурузаны тарыыр, элээн каш гектарга ногаа, картофельди олурутур планныг.

Ажыл-агыйның шөлдеринде хөрзүнүң шыгы шөолуг эвес, ынчангаш суггат айтырыынче кол кичээнгейни салыры эргежок чугула. Совхозта 875 гектар суггаттыг тарылга шөлү бар. Ол шөлдүң 480 гектарынга баштай суггат ажылын чоруткан. Ол дээрге суггарар ужурлуг шөлдүң 56 хуузу. Суггарылгада чүгле 6 кижи составтыг чаңгыс звено Кезек-Теректе суггарылганы чорудуп турар.

Звено удуртукчузу А. Товуу мынчаар чугаалады:

— Совхозтуң удуртулгазы бошташ суггарылга ажылын дорт удуртур гидротехник А. Далаа суггатчыларның ажылынче кошкак кичээнгей салып турар.

Ооң чугаазын фактылар бадыткады. Суггатчыларның суггу хереглээн черинче чайып алырынга щиттер чедишпес, чүгле алды щит бар. Суггарган черни болбаазырадып ажылдап кылып турарының темпизи оожум. Ооң түңнелинде баштайгы суггарылганы эртен соонда чер курган. удур-ла кадып чыдар болду.

Ол ышкаш суггатчылар звээш. Ужарлыг-Хемниң шаладыр бадып чыдар суун совхоз тарылга шөлүнче бадырып, ону четче ажыглаар арганы кылбайн келген. Ол суг-биле У. Ооннуң удурткапы суггатчылар звенозу тарылга шөлүн удур суггарып турган.

Улусчу контроль рейдизи

Звено дөрт кижиниг. Ынчалза-даа олар суггарылганы эрецгейлээшкинче киирген. У. Ооң боду аалында хууда ажылынга чардыгын олурар, а хайыраан суг аңаа-ла бугасумуннар эдерип. ажык чок бадып чыдар. Чеже гектар суггартынганы билдинмес. Ажыглал чок баткан суг харын-даа сиген. тараа шөлдеринии хөрзүнүн үреп. душкан-на черинче бадып чыдар. Оларны шын ажыглаан болза, чеже хире тараа. сиген шөлдерин суггарып ап болур соксаан болуп турар.

Бо ажыл-агыйның чамдык суггатчыларының суггарылганы чорудуп турары харыысалга чок. Кукуруза шөлүнүң суу хайгаарал чок, хөрзүнүү чара-чире шаап бадып чыдар. Ол ышкаш суггатчылар буга кыдыындан 100 метрден ыраадыр суггатты чоруштайн турар. Совхозтуң удуртукчулары суур чанында 192 гектар суггаттыг черии ажыглаарын организаставаан.

База-ла дүвүренчиг

«Кызыгаар» совхозта часкы хову ажылдарын хынап көөрге, ында байдал база дүвүренчиг болган. Совхозтуң суггатчылары бо хүннерде 850 гектарны суггарган. Ооң иштинде тараа шөлү 670 гектар. одарларга ажыглаар шөл 160 гектар.

Доозуннуг бугазының девискээринде суггатчылар звенозунга 15 кижи ажылдап турган. Ында суг чаштырып, суггат ажылын чорудар машина чок, суггатчыларның саны четпес. Шеф күжү-биле суггатты чорудар суггарылга звенолары май 10-дан эгелээш, суггатче үнмээн, ара турган чүве? Совхоз ам 120 гектар суланы, 156 гектар кыазыл-тасты суггат чок черде тараан. Ажылдың шынарында улуг четпестер бар. Агротехниканың негелделеринге дүүштүр кылбаан түүлдер хөй, тайыс, ооргалап чарган черлерге тарылга чоруткан, ооң уламындан чашкан үредин хөрзүн кырында кестүп чыткылаар таварылгалар бар.

Совхоз шиитизи-биле 984 гектарга 96 тонна минералдыг чемиштидилгелерии чаштырган, бир гектарга онаалтыр бир пентнерден ол аппаи турар. Норма ёзугаар бир гектарга 3 центнерни төгер ужурлуг.

«Кызыгаар» совхозтуң тараажылары чоокку хүннерге чедир 600 гектарны тараан. ооң иштинде 115 гектар рапсты тараан, тараа культуралары 445 га четкен. Черни болбаазырадып турарының байдалы түгээр, ынчалза-даа суггарган черлерге тараа чаштырылгазы. агротехника ажылы озалдап турар.

Огород ажылын сайзырадыр талазы-биле четпестер эвээш эвес. Огород ажылчыннары рассадаларны өстүрүп албаан. ында ажылдап турар 10 кижи составтыг звенонуң чогум чүнү кылып турары орта билдинмес.

Агарда Эрендей Даландай удурткан звенода ажылдың темпизи куду дээрии хынаддадан тодараан. Ында сес тракторнуң үжү үреликк. Тарылга шөлүнде шыктың денели чавыс. Хову турлаанда ажылдап турар тудугжулар үш ай дургузунда сарай септелгезин дооспаан. Чаштырар урезиннерниң кадагалалы багай, оларны ажык черде теп каан чылдар.

ООН ЫНАЙ...

«Тес-Хем» совхоз бо чылын тараа культураларын 1000 гектарга, картофель болгаш ногааны 12 гектарга мал чеми культураларны 2248 гектарга тарыыр.

Бо сорулгаже күштү мөөнеп. тарылганы калбартышаан, черни болбаазырадыр ажылды өске совхозтардан эки тургускан. Суггарылганы чорутканы багай эвес. Ам суггарылгада чээрби дөрт кижи хаара туттунган. Ниитизи-биле 482 гектар тараа шелүп. 80 гектар хөй чылдыг сигеннерни. 150 гектар сиген шелүп, 538 гектар одар шөлүн суггарган. Чоокку хүннерге чедир 662 гектар тараа культураларын. 206 гектар рапсты тараан.

Бо чылын совхоз парниктi кылып алза-даа. рассада өстүрериниң технологиязын сагываан. Ажылда өске-даа четпестер бар.

Ниитизи-биле районда хөй чылдыг сигеннер. баштай тараан рапстар үнүп эгелээн. Кайы-даа ажыл-агыйда суггат ажылы арай кошкак, ынчалгаш бо чүгула ажылды кичээнгейниң төвүнге тургузары, чүгула. Ооң ынай тарылга болгаш сиген шөлдеринде даш аштаар ажылды организастаары. суггат чок черлерниң агротехниказын чогуур денелге тургузары хүннүң чүгула айтырыы болуп турар.

РЕЙДИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ:
Д. ХЕРТЕК,
Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы;
В. БОЛАТ-ООЛ,
районнуң улусчу контроль комитединиң штабтан дашкаар инспектору;
Х. ОЙДАН-ООЛ,
республиканың улусчу контроль комитединиң штабтан дашкаар инспектору.

Туранская республиканская БИБЛИОТЕКА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 сонгулда округунга сонгулдалар талазы-биле округтуң сонгулда комиссиязының ДЫННАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң сонгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 сонгулда округундал депутатка кандидат кылдыр 1939 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү. СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи. Барыын-Хемчик районунуң «Барлык» совхозунуң Хөнделеп салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Алдын-оол Кангаевич Канзайны 1982 чылдың июнь 3-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 сонгулда округунуң округ сонгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 сонгулда округунга сонгулдалар талазы-биле округтуң сонгулда комиссиязының ДЫННАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң сонгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 сонгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1937 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Прокурору, Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Анатолий Григорьевич Гореловту 1982 чылдың июнь 4-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 сонгулда округунуң округ сонгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 сонгула округунга сонгулдалар талазы-биле округтуң сонгулда комиссиязының ДЫННАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң сонгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 сонгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1953 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары. Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырының ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Олег Ховалыгович Хопуужу 1982 чылдың июнь 4-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 сонгулда округунуң округ сонгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Тожу районда Ийнин № 113 сонгулда округунга сонгулдалар талазы-биле округтуң сонгулда комиссиязының ДЫННАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң сонгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынга Тожу районда Ийнин № 113 сонгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1936 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү. «Май 1» совхозтуң инженери. «Май 1» совхозтуң ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Күнзеңмаа Дереверовна Донгурбаанны 1982 чылдың июнь 4-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулдалар талазы-биле Тожу районда Ийнин № 113 сонгулда округунуң округ сонгулда комиссиязы.

Эш К. Б. Салчакты Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Башкы ажылынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Күрүнеии Кызылда педагогика институдунуң педагогика болгаш психология кафедразының эргелекчизи Красс Вайыр-оолович Салчакты Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 4.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕР КӨВҮДЭЭР

Бөгүн — Мелиораторнуң хүнү

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму бистиң чуртка Аъш-чем программазын чугаалажып көрген. Ук Пленум аъш-чем аймаан эдбекшидеринге чер ажылының культуразын бедидериниң чугудазын, чер ажылынче, ыланғыл суггаттыг болгаш мелиорастаан черлерни долу болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарынче кичээнгейни улгаттыларын онзалап демдеглээн. Ынчангаш суггаттыг черлерниң шөлүн айыттынган үеде 23-25 миллион гектарга чедирерин донтаткан.

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң шиитпирлерин республиканың мелораторлары ийи-биле деткип турар. Ол соруглаларны күүседир дээш, бүгү ажыл-агый организациялары кылыр ажылдарны планнап эгелээн. Республикада 51,9 муң гектар шөлдүг 92 суггарылга системалары бар, оон 41,9 муң гектары—тарылга, 10 муң гектары сиген болгаш одар болганда, кылыр ажыл, шыпап-ла хөй.

Сөөлгү чылдарда мелиорация тудугларының шынары элээн экижээн. 1976 чылда демир-бетон кыллыглар заводунуң ажыглалга киргени-биле мелиорация тудуглары чаа тудуг материалдарын ажыглаар эгелээн. Амгы үеде кол-кол бугаларны бетон-биле шыпкан. Ол чөр суггарар сугну камнап алырынга улуг дузалыг.

Алдан чылдарның ортаа үезинде чедир республиканың суггаттыг черлериниң чүгле хол-биле кылыр-ажылдар колдаан турган. Ам совхозтарда болгаш суггарылга системаларының эргелелериниң механизатор Девек Шуурукту жудун чылдын-на ажаап ап келген. Бо чижектер, суггарылга системаларын, суггаттыг черлерни болгаш сугну чөп ажыглаар болза, республиканың кайы-даа районнары бедик дүжүттү ап болур дээрзин бадыткап турар.

БӨГҮН, Мелиораторнуң хүнүнде республиканың суг ажыд-агыйында чедиишкиннер ийи муң ажыг кежигүннүг мелиораторлар коллективиниң карак кызыл ажылының түннелинде чедип алдынган дээрзин өөрүшкү-биле чугаалап болур. Шынап-ла, дыка хөй механизаторлар, эптекчилер, төлевилекчилер суг хемчээр ажылдың ажылдакчылары боттарының хөрөөнин ёзулут мастерлери болуп берген. Чижээлээрге, РСФСР-нин алдарлыг мелиоратору, КМК-2-нин экскаваторжузу Алексей Дубиков бүдүргүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келген болгаш өөрүнүн хүндүткелин чаалап алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору, Шагаан-Арыгның суггарылга системаларының эргелелининг механизатору Девек Шуурукту жудун чылдын-на ажаап ап келген. Бо чижектер, суггарылга системаларын, суггаттыг черлерни болгаш сугну чөп ажыглаар болза, республиканың кайы-даа районнары бедик дүжүттү ап болур дээрзин бадыткап турар.

БӨГҮН, Мелиораторнуң хүнүнде республиканың суг ажыд-агыйында чедиишкиннер ийи муң ажыг кежигүннүг мелиораторлар коллективиниң карак кызыл ажылының түннелинде чедип алдынган дээрзин өөрүшкү-биле чугаалап болур. Шынап-ла, дыка хөй механизаторлар, эптекчилер, төлевилекчилер суг хемчээр ажылдың ажылдакчылары боттарының хөрөөнин ёзулут мастерлери болуп берген. Чижээлээрге, РСФСР-нин алдарлыг мелиоратору, КМК-2-нин экскаваторжузу Алексей Дубиков бүдүргүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келген болгаш өөрүнүн хүндүткелин чаалап алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору, Шагаан-Арыгның суггарылга системаларының эргелелининг механизатору Девек Шуурукту жудун чылдын-на ажаап ап келген. Бо чижектер, суггарылга системаларын, суггаттыг черлерни болгаш сугну чөп ажыглаар болза, республиканың кайы-даа районнары бедик дүжүттү ап болур дээрзин бадыткап турар.

Мурнуку чылдарның кандаашкынның агаар-бойдузу, суггатты долу ажыглавас болза, бедик дүжүт алдынмас, дээрзин херек кырында көргүскен болгай. Чеминчидилгедаа, хөрзүнүң чогуур негелдезинге чедир болбаазырадын кылыры-даа сугну солуп шыдавас. «Амдыгзынга агаарны чагырып шыдавас болганывыста, кедээ ажыл-агыйда ажылды бойдустуң байдалын барымдаалап, биллилиг чорудар керек» деп, эш Л. И. Брежневтин айтышкынны бистиң мелиораторларывыска болган чөр ажылдыгларывыска хүн бүрүнүң суггарылга ажылынга удурттулга болуур үзүрлүг.

Июнь бирге чедир республикада 22 муң гектар чер тарылга мурнунда 19,8 муң гектар чер тарылга соонда суггартынган. Оон ынай суг четпес 3,2 муң гектар чер база суггартынган. Ынчангаш 13,5 муң гектар черни эрткен чылдан кевудедир суггарган. Ыланғыл Чөөп-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарда бо ажыл эки чорун турар. Чөөп-Хемчик районда хүннүң-не 300 ажыг кижи чөр суггарар ажылче үнүп турар.

Суггат ажылында ам-даа четпестер хөй. Чижээлээрге, Бай-Тайга район тарылга мурнунуң суггарылгазын 6100 гектар черге чорудар тургаш, чүгле 1600 гектар чедирген. А Кызыл район 1450 гектарның орнунга 270 гектар чер суггарган. Барыын-Хемчик районда байдал база ындыг-ла кончуг эки эвес. Бай-Тайга районунуң болгаш Көк-Тейнин суггарылга системаларында улуг четпестер бар. «Улуг-Хая» болгаш «Куш-ажылдың хөстүү» совхозтарның шөлдеринде суггарылга КМК-2 болгаш «Тыва суг тудуг» трестиң тудугларының буруузу-биле орайтаан.

РЕСПУБЛИКАДА суггарылга машиналары болгаш суггатчылар нургулайында чангыс ээлчег-биле ажылдап турар. Оон уламындан хонуктуң хөй кезиинде суг халас агыш, черни үреп чыдар.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүдели эрги бугаларны чаартып, эде кылырының болгаш ол черлерге суггарылганы организастаарының дугайында доктаал хүлээп алган. Ол доктаал боттанын эгелээн. «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелели Улуг-Хем районнуң Кара-Белде насос-биле хоолайлар дамчыштыр суг бээр суггарылга системазын кылган. Оон-биле сиген шөлүг суггарар. Элегес-Аксының бугаларын чаартып кылган болгаш насос станциязын база тургускан. Улуг-Хемнин Оттук-Даштa суг кыдынга турар насос станциязы база тургусугнаан. «Енисей», «УТКА 25 чылы», «Кызыгаар» совхозтарда база немелде насостар тургустугнаан. Бо чылын 900 гектар суггаттыг чер бир-ле дугаар ажыглалга кирер. 1140 гектар черниң суггарылга бугалары эде кылдынар. 50 муң гектар суггат чок одар суггартынар. Бо бүгү суггаттыг чер болгаш мелиорация талазы-биле ажылдарның, эвээш-бичээ болза, чорун турарының херечизи-дир. Ынчангаш республиканың мелораторлары партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ачылдырлга боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киирер.

Н. ЖОГОЛЬ,
Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮ АЛЫРЫ-БИЛЕ

Тараваларның болгаш мал чемн культураларның магадылаттынган дүжүдүн алырының кара чангыс аргазы—суглат. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының чөр ажылдыглады ону барымдаалаан, часкы өл-шык сиңирер суггатче улуг кичээнгейни салып турар.

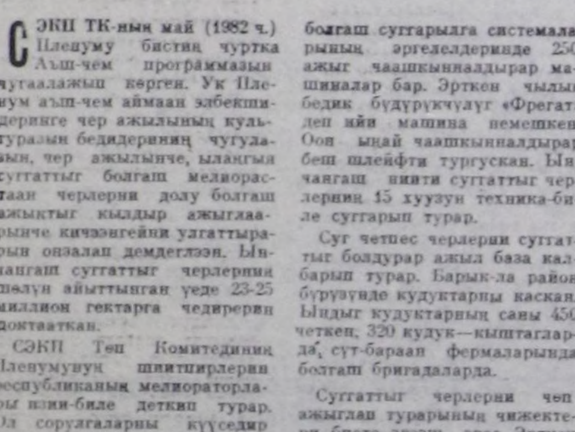

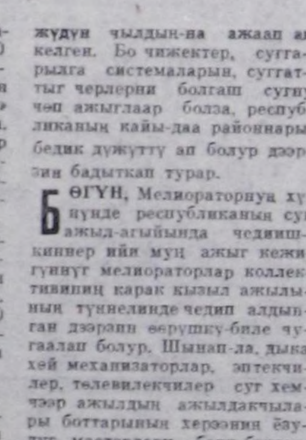

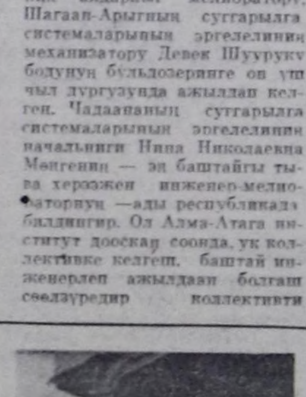

ЧЕРНИҢ БЕРИМЧЕЗИН БЕДИДЕР

Чайгы үеде малдың продуктузуун бедидерииге шиитпиранг чүүл — одарларны чөп ажылдары. Одарның беримчезин канчаар бедидерил? Ону шиитпирлээриниң аргалары-ла хөй. Оларның бирээзи — одар чөрлерни суггарары.

«Найырал» совхозтуң Каравей деп черде сиген шөлүнүң дүжүдү эпти-ле агаар-бойдуетуп байдалдарындан хамаажыр. Чаашкынның чайын сиген үнер, а кааңда курган, кадың каар. Ында 300 гектар ажыг сиген шөлү мырыңай Енисейниң эрик кырында.

Бо чылын аңаа биче мелиорацияны ажыглаар деп шиитпирлээн. Эрик кырынга кежүрүп чоруур ийи насос станциязын тургузар, сиген шөлдери-биле ийи километр хире узун хоолайларны шөйүп чорудар. Ынчан ол сиген шөлдери суггаттыг апаар.

Ам ол ажылды «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелелининиң мастер Н. И. Барановка баштаткан бригадазы кылып турар. Ында кол чүве —хоолайларны тудуштур дүзаалаары, оларны болур-чогуур-биле шөйүп чорудары болгаш ук системаны эң-не кыска хуусаада ажыглалга киирери.

Ону барымдаалаан, олче эң-не дуржулгалыг специалистерни, бодунуң херөөнин мастерлерни чоруткан. Оларның бирээзи—алдыгы разрадтың каңнакчызы А. В. Черноусов. Ол бодунуң мергежилинден аңгыда, автомашинага чолаачылап, токарь станогунга ажылдап, слесарь херөө кылын билир. Оон эштери каңнакчы Ю. А. Бочаров, бульдозерист С. В. Брюханов болгаш өскелер-лээ база-ла хөй мергежилдиг специалистер болуп турар.

Оларның өөрүлгазы болза, суггарылга системазын чоокку хүннерде доосказ, сиген шөлүн суггарып эгелээри болур. Мелиораторлар боттарының профессионал байырлалын төлептиг белек-биле уткуур дээш эрес, шудургу ажылдаан. Суггарылга системазы чогуур хуусаазында ажыглалга кирер. Енисейниң эриниң кырында дески шөлдерден терең сиген үнер, оон-биле ниитининг малынга чем курлавыры тургустунар. Ол дээрге бөгүн байырлалын демдеглеп турар мелораторларның эки ажы-дыр. Ажыл-агыйны ажылдаар программазын амыдыралга боттандырарынга мелораторлар боттарының салымчылыкынын дынчаар киирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Каравейниң суггарылга системазын кылып турар мелораторлар А. В. Черноусов, С. В. Брюханов болгаш Ю. А. Бочаров.

В. АЛЕКСЕЕВ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

Улуг-Хем район.

ЧАРЫЖЫН ТҮҢНЭЭН

«Шекпээр» совхозтуң Ажнгаты салбыры колдуунда суггаттыг черлиг. Ында дөрт звенода 18 кижи суггатты чорудуп турар. Олар бо хүннерге чедир 260 гектар черни суггарган.

Совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди суггатчыларның чарыжын Мелиоратор хүнүнүң бүдүүзүнде түннээн. Мөңгүш Бичө-ооддуң удурткан алды кижи составтыг звенозу суггатчыларның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Саая Шүжүнейниң дөрт кижилиг звенозу ийнги черни эзлээн. Чарыштың тиилекчилери болган звенодарга акша шаңналын болгаш тус-тус суггатчыларга өртектиг белектерни тывыскан.

Суггатчылардан Ооржак Эник-оол, Николай Маадыр-оол эрес-шудургу ажылдап, улуг-нормазын ажыр күүседип, суггатты шынарлыг чорудуп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧЕРНИҢ ЭЛБЕКШИЛИ

Чурттуң делгемнерин муң-муң бугалар ынай-бөөр чара-чире эрткилээн. Боттарының профессионал байырлалын бөгүн чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар мелораторларның карак кызыл күш-ажылы-биле тургускан бугалар оларның аразында эвээш эвес.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерииге сорук киргеи мелораторлар объектилерни хуусаа бетинде дужаар дээш, социалистиг чарыштыг улам казбарткан. Оларның ажыл-ижинин дугайын ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министриниң бирги орлакчызы П. Полад-заде СЭТА-ның корреспондентизиниг чугаалаан.

— Агроүлетпүр комплексиниң эң чугула тудуш кезээ болур мелиорация Аъш-чем программазын боттандырарынга улам-на улуг рольду ойнап турар. 1990 чылга чедир суггаттыг черлериниң шөлүн 23—25 миллион гектар чедирер, а кол-ла чүве —чаагайжыткан шөлдерин ажыглаарын дыка эңнежидер, оларның продуктулуун бедидер база мал ажылының чем баазазын бызыглаарынга оон салыышкынын улгаттырар сорулга салдынган.

Бо чылдың эң чугула тудугларының санынга — Ставропольдуң улуг бугазының үшкү участогунуң зоназында черлерни суглуг болдурары база кедээ ажыл-агыйга шиңгээдип алыры. Одесса область Дунай-Днепрниң суггарылга системазының бирги эзлээн дерип тургузары, Узбекистанда Аксу хемге Гиссаракты суг кадагалалын тургузары, Туркменияда Каракум бугазының зөртку эзлээн кылыры. Хабаровск область улуг Уссурий ортулуктуң черлерин мелиорастаары болгаш еске-даа объектилер кирип турар.

Олар улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг. Чижээ, элезининг курган хову-биле муң ажыг километр шөйлүп чоруткан Каракум бугазын уламчылаар чоруқ кургаг субтропиктер зоназында түс муң гектар хире черни ажыглалга киирериниң аргазын бээр.

Суггаттыг черлерге кукуруза тараазын будүрериң көвүдедири-биле Ортаакы Азия республиканың күр черлеринге, Казахстанның мурнуу түңүнге болгаш Азербайджан ССР-ге тускайлаттынган 180 совхозту организастаар талазы-биле саналды Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу Кедээ ажыл-агый министерствозу-биле кады белеткеп турар.

Чурттуң суг курлавырлары улуг, ынчалза-даа олар кызыгаар чок эвес. Ынчангаш ажыктыг чоруунуң коэффициентизи бедик, автоматизастаттынган болгаш телемеханизастаттынган системаларны тударының күселя-биле сүтпү чөп ажыглаарынче угланылышкынны кылган. Специалистерниң ук адырны техника талазы-биле чаарты дерииринге улуг дузаны эртемденнер болгаш конструкторлар көргүзүп турар. Оларның тургускан чаа түүлдериниң аразында —суг чаштырар «Кубань» деп машина бар, оон «чалгынарыының» узуну барык-ла километрге дең болуп турар.

Ажыктыг чоруктуң өске бир курлавыры — ажылдап турар мелиорация системаларын чаарты кылыры. Ол бүгү ажылдар суггаттыг черниң беримчезин улгаттырарынга идиг болуп турар. оон чугуланын СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде онзалап демдеглээн. Мелиорастаан черлер тарылга шөлүнүң түгле он бир хүү хирезин эзлеп турар-дао болза, эрткен чылын үнүп ажылының бүгү ниити продукциязының 36 хүүзүн берген.

Бо беш чылда ажылдарның онзагай чүвези түл дээрге комплекстиг суг ажыл-агый тудуушкунун боттандырар үеде түгле хөрүнүнүң үнүш-дүжүттүүрүн бедидери чедип алдының турарында эвес, харын үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларны кылырын хандырып турарында. Харын угдала оруктарны аштап кылын, чурттагга, культура, чырыдыышкын, кадык-камгалал объектилерин болгаш коммунал ажыл-агыйын тудуп тургузуп турар. Ол хемчеглер Аъш-чем программазының шүүт тудуш кезээ болуп турар.

Мелиорацияның экономиктиг ажыын бедидери-биле хөй түүлдерни кылып турар. Эргелеп башкарарынга база планнаарынга, идиг бээрининг аргаларынга, ажыл-агыйны орударының механизминге бедик будүргүлүг күш-ажылдың негелделерин тургузар херек. Мелиораторларның ажылын үнелээриниң кол нөлдези —түннел продукциязы алыры, тодаргайлаарга мелиорастаан черлерден чаагай дүжүттү алыры. Партияның иччи үндүрген соруглаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының магадылалы ында.

ХОВУ-АКСЫ— ЧААРТЫНГАН ЧЕР

СССР 60

2. Комбинаттың үүрээ

Кылган ижинге ээ-харыысалгалыг, төлептиг будүжубиле коллективилге хүндүткелдиг, амыр-дыжын бодаваc кижилер комбинаттың чылыг-энергия цегинде бар дээрзинында будүрүлге-техниктиг килдис начальниги В. Т. Клоков-биле чугаалажып ора, билип алдывыс. Ол цехтиң хүн бүрү дең-дески, үрелиишкин чок ажылдап турары, комбинаттың өске коллективтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка дөктаамал шаңналдыг черлерин эзлеп келгени—шак ындыг тура-соруктуг, кызымак болгаш чүткулдүг кижилерден кончуг хамаажыкшы турар. Ыланғыл үр чылдарда ажылдап келген хоочуннар цехтиң чедиишкинниг ажылынга улуг роль-ду ойнап келген. Владимир Тихонович оларның дугайында чылыг сөстерни чугаалаан:

— Кадржаан ажылчын — кандыг-даа будүрүлге черииге улуг быра, бижыг даянгыыш болур. Бистиң цехте ындыг кижилер эвээш эвес. Чижээ, А. Э. Ильмояровтуң алыыл, Александр Эрнестович — коммунист кижи. Боду эстоп уктуг. Мацаа, Хову-Аксынга, келгеш үр апарды. Ол чыл оранчок ашкан. Биче сеткилдиг, дузаарган. Кол-ла чүве—ажылчын атка төлептии, мергежилиге бердингени. Ам ол котёлнаага улуг машинист болуп ажылдап турар. Электрослесарь Михаил Васильевич Бабкин, цех начальныгы Анатолий Иванович Верёвкин олар база ындыглар. Оларның кайызының-даа күш-ажылчы стажы — 21 чыл. Улуг дуржулгалыг, ат-сураглыг ол кижилерге бистер чоргаарланып турар бис. Хоочуннарның бирээзиниге А. Г. Морозова хамаажыр. Ажылга үзүктелишкин болдуруп керээзинп, аныяктарга боттуг яузаны көргүзүп, оларны ажылга чаңгыстырып, өөредип турары, хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле Алла Григорьевна коллектив кежигүннериниң бедик үнелелии, макталын чаалап алган.

Комбинаттың чылыг-энергия цегинде орустар, тывалар, казахтар, эстонпар, буряттар — барык он хире пациянын төлөөлекчилери бар. Оларның хөй иезинге Хову-Аксы ажылчын суур ийиги төрээн чери-биле дөмей апарган. Бир онзагай чүве—будүн-будүн өгбөленинг чаңгыс цехте, бригадада, эдлчегде ажылдап турары. Чылыг-энергия цегинде Бабкиннерниң, Ильмояровтарның, Клоковтарның, Тетеринниң, Мельниковтарның, Медведевтериниң ажылчын салгалдары бар. Ыланғыя Г. М. Медведев бо цехте улуг хүндүткелде. Ол маңаа ажылдаан, он сес чыл болган. Геннадий Михайлович слесарьлап турар. Ол мергежилди оглуияк шиңгээдип алган. Калайы Просковья Егоровна—одалга системазының моторизи. Ол—коммунистиг күш-ажылдың шалычыызы. Өг-бүленин әр ээзи—Г. М. Медведев амгы үеде түр токарлап турар. Ол бо мергежилди база-ла эки билир. Чагыг ёзугаар келген деталдарны чогуур үезинде бедик шынарлыг кылырын код соруглазы кылдыр саналп турар. Ол база-ла «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик атты чаалап алган. Хоочун ажылчын «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээнин эдилекчизи. Оон хөрек чуруун коллективтиң хүндүлел самбызазында киирген. Оглу Саша билбейн барган түүлдерии айтырып бо-ла чедип кээр. Геннадий Михайлович (чуруктa) оглунун сонуургаан айтырыгларын доңчу болгаш билдингир кылдыр тайылбырлап бериц турар.

Күш-ажылдың хоочуннарының дугайын чугаалап тура, ол цехтиң аныяк ажылчыннарының ажыл-ижи-биле номчукчуларны таныштырары артык эвес. Аныяктар ында хөй. Оларның хөй кезии планныг даалгаларын ай, квартал аайы-биле чедиишкиниг күүседип келгеннер. Хөй-ниитининг ажылынга оларның киржилгези багай эвес.

Будүрүлге-техниктиг килдистиң техниги Н. И. Кондакова ындыгларның бирээзиниге санадыр. Оон бодунуң код мергежили — электромонтёр. Надежда Ивановнаның ашаа дерилгелер септелгезинде ажылдап турар. Аныяк өг-бүле комбинатка ажылдаа-ла үр болбаан. Олар ийилээн Свердловск хоорайның даг-металлургия техникумуна доосканнар. Аныяк специалистер комбинатка үр болбайн, өскеи-төрээн Уралынче чоруй барганнар. Аиаа баарга, оларны Тыванның каас-чараш бойдузуунуң сорунзазы, күш-ажылчы намдарын кады эгелээн орус, тыва, хакас, бүрят аш-өөрүнүң чылыг сөстүг чагаалары, боттарының күзелчүткүлүг дедир ээп кээринче албадапкан. Ам олар Хову-Аксынга шуут турумчуп алыр деп шиитпирлээннер.

Комбинаттың чылыг-энергия цегиниң коллективи ССРЭ-ниң тургустугганының 60 чылынга үткүштүр алган планныг опаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг бөтандырып турар. Бирги кварталда код цехтер оргузулга чарлаан социалистиг чарышка бо цех тиилекчи болуп үнгеи. Квартал дургузуида 11545 муң киловатт-шак электри энергиязы ажылдап кылыр планныг 12152 киловатт-шак кылдыр күүсеткеи. А ол-ла үе дургузуида 80.040 г/калорий чылыг энергиязы будүрер турган, оиу 81644 г/калорий кылдыр ажылдап кылган. Апрель айда электри энергиязы ажылдап үндүрер планның база ажырган. Май айиыы база күүсетиие берген. Чижеглеи саннаарга, чыл эгезиниден бээр 308 тонна хемүр-даш, 82,1 муң киловатт-шак электри энергиязы камнап алдынган. Бо курлавыларны моон сонгаар-даа камнап алырын хуи айтырыындан дүжүрбес, оиу бирги чартык чылда база түнпеп үвдүрер.

Бирги кварталдың түнелиибиле боттарының мергежилиниц тергиннери болган ажылгыларның саны көвүдээп. Оларның чамдыктарын маңаа адаал. Тиилекчилер бо: электромонтёр П. С. Горошев, арыглал дериглериниң аппаратчызы Т. С. Манчын, мотористт Ш. Т. Дамчычап, котёл машинизи В. Д. Сидорова, электромонтёр М. В. Бабкин.

Чылыг-энергия цеги —комбинаттың үүрээ. Ол улуг будүрүлге черииин код цехтериниң болгаш дузалал участоктарының чаңгыс аай, доңдески ажылдаары, ажылдың бедик будүрүкчүлүг, ажыктыг чоруун хандырары оон үзүктел, туруушкун чок ажылдаарындан код хамаажыр. Ону цехтиң коллективи ханы медереп билип, оларга опаашкан берге участоктуң ниити ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарып, шудургу болгаш кызымак ажылдавышаан, мурнакчыларның одуруунда базып орарлар. Цехтиң инчилери чыл төнчүзүнде байырлап эрттиреривис —ССРЭ-ниң тургустугганының 60 чылынга үткүштүр алган күүселгелерии амдаи эгелеп үеии мурнаи күүседнп турарынга чоргаарланып турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

Комбинаттың электри цегиниң турбина салбырының бөлүк ажылчыннары.

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Сүрүн-оол Даржаадавич Монгуштуң коданы Кош-Терекке кыштаан. Ажыл-албан аайы-биле аңаа келириивиске, дөртеи ажа дүжүп чоруур харлыг эр кижи бисти коданга утқуп алды. Таныштывыс. Сүрүн-оол Даржаадавичиниң дузалакчы кадарчызы Маспыгыр Дүктүг-оолович Сарыглар ол болду. Улуг малчын хураганнар үзер дээрге, хоюн сүрүн алгаш, эртен-не коданда үнген дээрзин ол биске дыннаткан, бажыңче чалады.

Бажыңның херөөжен ээзи Карл-кыс Давыковна Сарыглар малчын коданда сакманчы. Бо өг-бүле мында үш чыл дузалакчылаи турар. Эрткен кыштаглаашкынының канчаар эрткенин сонуурган айтыраарывыска, Кара-кыс Давыковна мынча диди:

— Ниити байдалывыс эки, кыштыг хүр аштывыс. Моон мурнунда кыштаглаашкындан хойжувустуң көргүзүү бедик болган. Ынчан Сүрүн-оол Даржаадавич төрүүр 100 баштан 116 хураганны камгалап ап, республиканың мурнакчыларының санынга киргеи. Бо чылгы социалистиг хүлээлгевисте төрүүр 100 баш хойнан 100-түү, хойдан-на 1,6 кг дүк алыры көрдүнгеи. Оон-биле кады бодувустуң күжүүс-биле 16 тонна сигенни белеткеп ап, кыштагның септелгезин май айның иштинде доозар — соруглавыс ол. Хүлээлгевис бүрии күүсеттинер апаар—дээш, демеглеп:—Коданда үш сакманчы бар. Мен, улуг хойжувустуң ээзиң херөөжен ээзи Хакыт, бистиң улуг оглувус Сергей. Мен бодум 120 хураганны хүлээп ап, дорукту-руп өстүрдүм. Өске сакманчыларның ажылы база оон кудулавас.

Эрткен чай мал чеми белеткээринге таарымча чок, кандаашкынныг болган болза-да, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбыры мал чеминиң курлавырын чегчири-биле тургузуп алган. Сүрүн-оол Даржаадавич Монгуш кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген, малының чайгы семиртилгезин ол эки чоруткан. Кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорутканындан чаа төрүттүнген хураганнар семис, шыырак болгай. Кызымак, ак сеткил-биле кылдынган иш албан эки үре-түнелдиг болур болгай. Мында ындыг. Ындыг болбас аргажок. Сүрүн-оол Даржаадавичиниң, оон дузалакчыларының алыс будүжү, тура-соруу ажыл-ишке бердинген кижилер-ле болгай. Келир кышка малчынвар чазын-на белеткенин эгелээн. Коданда хөй кажаазының серизин, дээвирии чаарты кылган. Кыштаглаашкынга хереглээри-биле өдекти белүп ап турар.

Кара-кыс Давыковна ажылчын-биле бисти таныштырып тура, мындыг түүлдерии немей чугаалады. Малчын коданы суг-биле хандырып турары Аксынга шуут турумчуп алыр деп шиитпирлээннер.

Комбинаттың чылыг-энергия цегиниң коллективи ССРЭ-ниң тургустугганының 60 чылынга үткүштүр алган планныг опаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг бөтандырып турар. Бирги кварталда код цехтер оргузулга чарлаан социалистиг чарышка бо цех тиилекчи болуп үнгеи. Квартал дургузуида 11545 муң киловатт-шак электри энергиязы ажылдап кылыр планныг 12152 киловатт-шак кылдыр күүсеткеи. А ол-ла үе дургузуида 80.040 г/калорий чылыг энергиязы будүрер турган, оиу 81644 г/калорий кылдыр ажылдап кылган. Апрель айда электри энергиязы ажылдап үндүрер планның база ажырган. Май айиыы база күүсетиие берген. Чижеглеи саннаарга, чыл эгезиниден бээр 308 тонна хемүр-даш, 82,1 муң киловатт-шак электри энергиязы камнап алдынган. Бо курлавыларны моон сонгаар-даа камнап алырын хуи айтырыындан дүжүрбес, оиу бирги чартык чылда база түнпеп үвдүрер.

Бирги кварталдың түнелиибиле боттарының мергежилиниц тергиннери болган ажылгыларның саны көвүдээп. Оларның чамдыктарын маңаа адаал. Тиилекчилер бо: электромонтёр П. С. Горошев, арыглал дериглериниң аппаратчызы Т. С. Манчын, мотористт Ш. Т. Дамчычап, котёл машинизи В. Д. Сидорова, электромонтёр М. В. Бабкин.

Чылыг-энергия цеги —комбинаттың үүрээ. Ол улуг будүрүлге черииин код цехтериниң болгаш дузалал участоктарының чаңгыс аай, доңдески ажылдаары, ажылдың бедик будүрүкчүлүг, ажыктыг чоруун хандырары оон үзүктел, туруушкун чок ажылдаарындан код хамаажыр. Ону цехтиң коллективи ханы медереп билип, оларга опаашкан берге участоктуң ниити ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарып, шудургу болгаш кызымак ажылдавышаан, мурнакчыларның одуруунда базып орарлар. Цехтиң инчилери чыл төнчүзүнде байырлап эрттиреривис —ССРЭ-ниң тургустугганының 60 чылынга үткүштүр алган күүселгелерии амдаи эгелеп үеии мурнаи күүседнп турарынга чоргаарланып турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

Комбинаттың электри цегиниң турбина салбырының бөлүк ажылчыннары.

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Сүрүн-оол Даржаадавич Монгуштуң коданы Кош-Терекке кыштаан. Ажыл-албан аайы-биле аңаа келириивиске, дөртеи ажа дүжүп чоруур харлыг эр кижи бисти коданга утқуп алды. Таныштывыс. Сүрүн-оол Даржаадавичиниң дузалакчы кадарчызы Маспыгыр Дүктүг-оолович Сарыглар ол болду. Улуг малчын хураганнар үзер дээрге, хоюн сүрүн алгаш, эртен-не коданда үнген дээрзин ол биске дыннаткан, бажыңче чалады.

Бажыңның херөөжен ээзи Карл-кыс Давыковна Сарыглар малчын коданда сакманчы. Бо өг-бүле мында үш чыл дузалакчылаи турар. Эрткен кыштаглаашкынының канчаар эрткенин сонуурган айтыраарывыска, Кара-кыс Давыковна мынча диди:

— Ниити байдалывыс эки, кыштыг хүр аштывыс. Моон мурнунда кыштаглаашкындан хойжувустуң көргүзүү бедик болган. Ынчан Сүрүн-оол Даржаадавич төрүүр 100 баштан 116 хураганны камгалап ап, республиканың мурнакчыларының санынга киргеи. Бо чылгы социалистиг хүлээлгевисте төрүүр 100 баш хойнан 100-түү, хойдан-на 1,6 кг дүк алыры көрдүнгеи. Оон-биле кады бодувустуң күжүүс-биле 16 тонна сигенни белеткеп ап, кыштагның септелгезин май айның иштинде доозар — соруглавыс ол. Хүлээлгевис бүрии күүсеттинер апаар—дээш, демеглеп:—Коданда үш сакманчы бар. Мен, улуг хойжувустуң ээзиң херөөжен ээзи Хакыт, бистиң улуг оглувус Сергей. Мен бодум 120 хураганны хүлээп ап, дорукту-руп өстүрдүм. Өске сакманчыларның ажылы база оон кудулавас.

Эрткен чай мал чеми белеткээринге таарымча чок, кандаашкынныг болган болза-да, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбыры мал чеминиң курлавырын чегчири-биле тургузуп алган. Сүрүн-оол Даржаадавич Монгуш кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген, малының чайгы семиртилгезин ол эки чоруткан. Кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорутканындан чаа төрүттүнген хураганнар семис, шыырак болгай. Кызымак, ак сеткил-биле кылдынган иш албан эки үре-түнелдиг болур болгай. Мында ындыг. Ындыг болбас аргажок. Сүрүн-оол Даржаадавичиниң, оон дузалакчыларының алыс будүжү, тура-соруу ажыл-ишке бердинген кижилер-ле болгай. Келир кышка малчынвар чазын-на белеткенин эгелээн. Коданда хөй кажаазының серизин, дээвирии чаарты кылган. Кыштаглаашкынга хереглээри-биле өдекти белүп ап турар.

Кара-кыс Давыковна ажылчын-биле бисти таныштырып тура, мындыг түүлдерии немей чугаалады. Малчын коданы суг-биле хандырып турары Аксынга шуут турумчуп алыр деп шиитпирлээннер.

Комбинаттың чылыг-энергия цегиниң коллективи ССРЭ-ниң тургустугганының 60 чылынга үткүштүр алган планныг опаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг бөтандырып турар. Бирги кварталда код цехтер оргузулга чарлаан социалистиг чарышка бо цех тиилекчи болуп үнгеи. Квартал дургузуида 11545 муң киловатт-шак электри энергиязы ажылдап кылыр планныг 12152 киловатт-шак кылдыр күүсеткеи. А ол-ла үе дургузуида 80.040 г/калорий чылыг энергиязы будүрер турган, оиу 81644 г/калорий кылдыр ажылдап кылган. Апрель айда электри энергиязы ажылдап үндүрер планның база ажырган. Май айиыы база күүсетиие берген. Чижеглеи саннаарга, чыл эгезиниден бээр 308 тонна хемүр-даш, 82,1 муң киловатт-шак электри энергиязы камнап алдынган. Бо курлавыларны моон сонгаар-даа камнап алырын хуи айтырыындан дүжүрбес, оиу бирги чартык чылда база түнпеп үвдүрер.

Бирги кварталдың түнелиибиле боттарының мергежилиниц тергиннери болган ажылгыларның саны көвүдээп. Оларның чамдыктарын маңаа адаал. Тиилекчилер бо: электромонтёр П. С. Горошев, арыглал дериглериниң аппаратчызы Т. С. Манчын, мотористт Ш. Т. Дамчычап, котёл машинизи В. Д. Сидорова, электромонтёр М. В. Бабкин.

Чылыг-энергия цеги —комбинаттың үүрээ. Ол улуг будүрүлге черииин код цехтериниң болгаш дузалал участоктарының чаңгыс аай, доңдески ажылдаары, ажылдың бедик будүрүкчүлүг, ажыктыг чоруун хандырары оон үзүктел, туруушкун чок ажылдаарындан код хамаажыр. Ону цехтиң коллективи ханы медереп билип, оларга опаашкан берге участоктуң ниити ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарып, шудургу болгаш кызымак ажылдавышаан, мурнакчыларның одуруунда базып орарлар. Цехтиң инчилери чыл төнчүзүнде байырлап эрттиреривис —ССРЭ-ниң тургустугганының 60 чылынга үткүштүр алган күүселгелерии амдаи эгелеп үеии мурнаи күүседнп турарынга чоргаарланып турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

Комбинаттың электри цегиниң турбина салбырының бөлүк ажылчыннары.

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Сүрүн-оол Даржаадавич Монгуштуң коданы Кош-Терекке кыштаан. Ажыл-албан аайы-биле аңаа келириивиске, дөртеи ажа дүжүп чоруур харлыг эр кижи бисти коданга утқуп алды. Таныштывыс. Сүрүн-оол Даржаадавичиниң дузалакчы кадарчызы Маспыгыр Дүктүг-оолович Сарыглар ол болду. Улуг малчын хураганнар үзер дээрге, хоюн сүрүн алгаш, эртен-не коданда үнген дээрзин ол биске дыннаткан, бажыңче чалады.

Бажыңның херөөжен ээзи Карл-кыс Давыковна Сарыглар малчын коданда сакманчы. Бо өг-бүле мында үш чыл дузалакчылаи турар. Эрткен кыштаглаашкынының канчаар эрткенин сонуурган айтыраарывыска, Кара-кыс Давыковна мынча диди:

— Ниити байдалывыс э

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ — БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

Коммунистер, бүгү совет кижилер СЭКП ТК-ныҢ май (1982 ч.) ПленумунуҢ шиитпирлерин. СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары эш Л. И. БрежневтиҢ «1990 чылга чедир уеде ССРЭ-ниҢ Аъш-чем программазыныҢ болгаш ону боттандырарыныҢ хемчеглериниҢ дугайында» илеткелин чаагай сеткил ханыышкын болгаш кодүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

СЭКП ТК-ныҢ ПленумунуҢ документтилерин болгаш Аъш-чем программазын тайылбырлаар болгаш пропагандалаар талазы-биле лекция болгаш маасса-политиктиг ажыл партия организацияларында база ажылчы чоннар коллективтеринде калбарган. Бо чылдыҢ июнь айла бүгү чергелерге чангыс аай политхүннер эртер.

Иштилел-политиктиг номчулгаларны, чангыс аай политхүннериҢ организакчыларынга, илеткелчилерге, лекторларга, пропагандистерге, политинформаторларга болгаш агитаторларга дузаламчы кылдыр илеткелдерниҢ, бесседаларыҢ чижек тематиказын мөөн аданала парлаан.

* * *

СЭКП ТК-ныҢ май Пленумунга Л. И. БрежневтиҢ илеткели — партияныҢ болгаш чоннуҢ ажылыныҢ дайынчы программазы.

СЭКП ТК-ныҢ май ПленумунуҢ төөгүлүг үжүр-дузазы.

ССРЭ-ниҢ Аъш-чем программазы—СЭКП-ниҢ XXVI съездизиниҢ шиитпирлериниҢ тодаргай боттанышкыны.

СЭКП ТК-ныҢ март (1965 ч.) ПленумунуҢ соонда кедээ ажыл-агыйныҢ хөгжүлдезиниҢ түңнелдери.

Совет тараачыннарныҢ амыдырал болгаш күш-ажыл байдалдарында ханы ескерлиишкинер.

Чурттуң чоңун аъш-чем продуктулары-биле хандырары—чугула экономиктиг болгаш социал-политиктиг сорулга.

Аъш-чем программазы — планнаашкын системазында принциптиг чаа базым Аъш-чем программазы — чоокку он чылдарда партияныҢ экономиктиг стратегиязыныҢ ээ чугула кезээ.

Аъш-чем программазы — кижилер дугайында, совет кижи дугайында тодаргай сагыш салышкын.

Аъш-чем айтырыгны шиитпирлээрин эчис-сорулгалыг, комплекстиг көөр.

ССРЭ-ниҢ Аъш-чем програмазы болгаш ону боттандырарыныҢ аргалары.

Бистиң республикаңыҢ (крайныҢ, областыҢ, районуҢ) аъш-чем программазы.

КедээниҢ социал чаартылгазы—Аъш-чем программазыныҢ тудуш кезээ.

Хоорай биле кедээниҢ аразында социал ылгалдарныҢ чидери.

Ак сеткилдиг күш-ажыл — бистиң чаагай чоруувустуң үндезини.

Агроүлетпүр комплекизиниҢ бот-боттарыныҢ аразында харылзажакак, балансылаттынган хөгжүлдези.

Кедээ ажыл-агыйныҢ комплекстиг механизациязы.

Кедээге —эки шынарлыг, идегелдиг, үр ажыглаттынар техниканы бээр.

Мал чемин будуреринге машиналарны хөйүү берээл.

Кедээде чүрттеп турар болзунза—техниканы билир, ынан болгаш кампыт бол.

Интенсификация — кедээ ажыл-агыйныҢ ажыктыын бедидерине кол үндезин.

Чер ажылыныҢ әртемге үндезилээн ситемазын шудургу ажыглап иептередир.

Чер болгаш мал ажылыныҢ продуктуларыныҢ белеткелинге—кошкаш дивес кичээнгейни салыр.

Чер— бойдустуң кол байлаа.

Тараа будурерин кевүдедири—үндезин кол айтырыг.

Бегүн болгаш даарта кол чүүл—шөлдерниҢ дүжүткүрүн бедидери.

Юбилейлиг чылда Тергээн чүртту бедик дүжүт-биле өөртүүл.

Каттар, иогаалар, картофель будурериниҢ өзүлдезин хандыраал.

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

Сүт саалдазын болгаш малдыҢ пемелде деңзизин өстүрээл.

Ажыл-агый бүрүзүнге — мал чемнериниҢ быжыг курлавырларын тургузар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга әртеминиҢ үжүр-дузазы.

МурнакчыларныҢ чедиишкиннерин—ажыл-агый бүрүзүнге нептередир.

Чер болгаш мал ажылыныҢ продуктуларыныҢ белеткелинге—кошкаш дивес кичээнгейни салыр.

Чер— бойдустуң кол байлаа.

Тараа будурерин кевүдедири—үндезин кол айтырыг.

Бегүн болгаш даарта кол чүүл—шөлдерниҢ дүжүткүрүн бедидерн.

Юбилейлиг чылда Тергээн чүртту бедик дүжүт-биле өөртүүл.

Каттар, иогаалар, картофель будурериниҢ өзүлдезин хандыраал.

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

Сүт саалдазын болгаш малдыҢ пемелде деңзизин өстүрээл.

Ажыл-агый бүрүзүнге — мал чемнериниҢ быжыг курлавырларын тургузар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга әртеминиҢ үжүр-дузазы.

МурнакчыларныҢ чедиишкиннерин—ажыл-агый бүрүзүнге иептередир.

Кедээге минералдыг чемиштидилгелерни хөйүү берээл.

ЧемиштидилгелериниҢ бүгү хевирлерин эң ажыктыг ажыглаар.

ЧерлериниҢ мелиорациязынга—бедик темп, тергиин эки шынар.

Мелиорастаан гектар бүрүзүнүң беримчезин бедидээл.

Агроүлетпүр комплекизиниҢ транспорт хандырылгазы.

Кедээге орук тудуунче — бедик кичээнгей.

Үлетпүрүнүң аъш-чем адырларыныҢ хөгжүдээн.

Аъш-чем продуктуларыныҢ бүгү хевирлери-биле чоңну идегелдиг хандырар.

Чер болгаш мал ажылыныҢ продукциязынга бедик шынар.

Кедээ ажыл-агый продукциязын кадагалаарынга болгаш ажылдан кылырынга тус черниҢ аргаларын ажыглаал.

Аъш-чем бараанчарын садыглаарынга бедик культура дээш.

Кедээ тудутта—бедик темп.

Агроүлетпүр комплекизиниҢ объектилери—чүрттүк шалыпчы тудуглары.

Кара эвес хөрээпүүр зонаны чаартыры—бүгү эвилелдешкен республикаларныҢ херээ.

Кедээ ажыл-агый будурулгезиниҢ эргелеп башкарылгазын сайзырангайжыдар.

Кедээде бедик мергежилдиг кадрлар—бистиң алдың фондувус.

Аныяктар кедээде — улуг күш.

ЧерниҢ аныяк эзелери.

Агроүлетпүр каттыжышкынары болгаш оларныҢ сорулгалары.

Колхоэтар болгаш совхоэтар —бүгү-кедээ ажыл-агый будурулгезиниҢ үндезини.

Колхоэтарга болгаш совхоэтарга күрүне дузаазы.

Бот-оруулга-чарылгалыг саналгалар—кедээ ажыл-агыйныҢ ажыктыын бедидериниҢ чугула негелдези.

Бригада болгаш коллективтиг бот-оруулга-чарыгдалдыг арганы —агроүлетпүр комплекизиниҢ адырларынче.

Колхоэтарга болгаш совхоэтарга күш-ажыл телевириниҢ системазын экижидер.

Натура-биле төлээшкиннер — материалдыг ядиг бериишкиниҢ чугула хевири.

Кампалга болгаш хумагалал — Аъш-чем программазыныҢ чарылбас кезээ.

Будүрүп, өстүрген бүгү үүлдерни кадагалаал.

Аъш-чем продуктуларынга хумагалалдыг болуру, оларны камналгалыг көөру—херегледин бедик культуразывың херечизин.

Хлебти, аъш-чемниҢ бүгү продуктуларын камнаал, камныг чарыглаал.

Аъш-чем продуктуларыныҢ чидирииң болдурбас дээш шыңгыы хемчеглерни алыылыңар!

Садыгга болгаш хереглеллерге чидириглер-биле демиселди күштелдирер.

Будүрүлгелерге болгаш тудугларга — дузалал ажылагыйлар. хуузунда ажылагый—ынтиге ажыктыг.

Хууда дузалал ажыл-агыйын — кедээниҢ өг-бүле бүрүзүнге.

Колхоэтуң иштики демократиязын улам шнай хөгжүдери.

Аъш-чем программазын боттандырарынга бистиң салыышкынывыс.

СЭКП ТК-ныҢ май Пленумудаштыкы экономиктиг харылзаалар дугайында.

Кедээ коммунистериниҢ алды миллион хүрээлеңи —күүлүг күш.

Партия эге организацияларыныҢ дайынчы арга-шинээзин бедидер.

ПарторганизацияларыныҢ кол сорулгазы — кижилер-биле ажыл.

Организакчы болгаш идеология ажылыныҢ тудуш холбаалыы.

Партия райкомнары —политиктиг удурутулганыҢ төптери.

Организакчы болгаш идейкижизидилгелиг ажылды сайзырангайжыдар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга киржири — профсоюзиледдериниҢ ат-алдарыныҢ херээ.

Аъш-чем программазы — комсомолчуларныҢ болгаш аныяктарныҢ энергиязын киириштирер чаагай херээ.

Агроүлетпүр комплекизинге социалистиг чарыштыг үлам калбартыр.

Делегейге дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыллдырары, боочепсектерни дужүрери —ууның негелдези.

ТайбыныҢ камгалал база быжыглаалынар.

Бистиң тургузукчу планнарывыстың чедиишкиниг күүселдези — тайбыныҢ быжыглаарының чугула чүүдү.

Төрээн чүрттүң күчү-күжүн күш-ажыл-биле быжыглаа!

Аъш-чем программазының боттанышкынының бирги чылын бедик көргүзүлгер-биле демиселлээлиңер.

Кедээ ажыл-агый продукциязын 1982 чылда салдарның планын долдуп болгаш ажыр күүселдиңнер.

Улуг Октябрьның 65 чыл ооң, ССРЭ-ниҢ 60 чылын төлептиг уткуулунар!

«РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында ДҮРҮМ

1. Күш-культура шимчээшкиниҢ организакчыларынга, шылгараан әртемдеңнерге болгаш тренерлерге, күш-культураның, спорт дериишкиннериниҢ, күш-культураны организацияларының, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяалдыг болган өөредилге чергелериниҢ, әртем-шинчилел институттарыныҢ коллективтериниҢ ажылдакчыларынга, хөй-иитичи эгеге күш-культура болгаш спорт ажылынга эң-не шылгараан болгаш күш-культура база спорт талазы-биле 15 чылдан эвээш эвес уеде ажылдаан кижилерге «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тыпсыр.

2. ССРЭ-ниҢ болгаш РСФСР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелдериниҢ чанында спорт болгаш күш-культура талазы-биле комитеттериниҢ, ССРЭ-ниҢ болгаш РСФСР-ниҢ министерстволарыныҢ, күрүне комитеттериниҢ, ведомстволарыныҢ, ВЦСПС-тиҢ, ДОСААФ ТК-ныҢ, автономугур республикаларыныҢ Дээди СоветтериниҢ ПрезидиумнарыныҢ киириң келгенин ёзугаар «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиумуну тыпсыр.

Министерстволарыны, күрүне комитеттериниҢ, ведомстволарыны, ДОСААФ ТК-ныҢ киириң келир бижиктериниҢ хамаарышкан профсоюзиледдерниҢ Тоң аңы республика комитеттериниҢ түңнел саналдарын, автономугур республикаларыныҢ Дээди СоветтериниҢ ПрезидиумнарыныҢ киириң келир бижиктериниҢ—профсоюзиледдер обкомнарыныҢ түңнел саналдарын капсырылга кылыр кожар.

3. «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында дилегин улус депутаттарының район, хоорайда район, округ СоветиниҢ күүсекчи комитеттериниҢ мурнунга тургузар, хүндүлүг атты тыпсырыга киирер дээш кижиниҢ ажылдан турар күш-ажылчы коллективиниҢ албан-биле чугаалажып көөр. Дилегни администрация чери будүрүлгенин, каттыжышкынның, албан черинин, организацияның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының-биле, улус депутаттарының хамаарышкан СоветиниҢ күүсекчи комитединиҢ чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет-биле кады кылыр.

Улус депутаттарының район, хоорай, хоорайда район, округ СоветиниҢ күүсекчи комитеттери дилегни база кылып болур.

Хүндүлүг атты тыпсыр дугайында дилегни улус депутаттарының район, хоорайда район, округ СоветиниҢ күүсекчи комитеди улус депутаттарының край, область, Москва, Ленинград хоорай Советиниң күүсекчи комитединге, автономугур республиканың Министрлер Чөвүлели, улус депутаттарының Ленинград хоорай СоветиниҢ күүсекчи комитеди хүндүлүг атты тыпсыр дугайында боттарының дилегверин ССРЭ-ниҢ болгаш РСФСР-ниҢ хамаарышкан министерствозунга, күрүне комитединге, ведомствозунга, ВЦСПС-ке, ДОСААФ ТК-га киирер.

Хүндүлүг атты тыпсыр дугайында саналды автономугур республиканың Министрлер Чөвүлели автономугур республиканың Дээди СоветиниҢ Президиумунга киирер.

4. «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тыскан кижилерге хүндүлүг атты тыпсыр дугайында РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиумунуң бижинн болгаш «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдартыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээн тыпсыр.

5. «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээн хөректи он талазынга кадаар.

6. «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты күш чөк болдуруп казырын, чүгле РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиуму боттандырып болур.

РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

«РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээниҢ ТАЙЫЛБЫРЫ

«РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээн чес болгаш хола холумактыг демирледен кылган болгаш долгандыр 30 мм. төгерик хемчээлдиг.

Демдектиң арың талазының үстүңү кезээниге беш-алыр сылдысты снилбиң чураан. — лавр ыяш бүрүүн болгаш чаржыр орукту чүруп көргүскен; ооң адаанга «РСФСР» деп үжүктериниҢ бижимелин кылган. Демдекти долгандыр «РСФСР-ниҢ күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп бижимелди киирген.

Демдектиң артыы талазын кылайтыр хоюглан каан.

Хөрек демдээн кулакчыташтың дузазы-биле дөрт булуңнуг колодката чес, хөлдөө кылган, кыдыгларында ооң каан черлер-биле тудуштурган. Колодканың өзүүнде шүүм бар. Колодканың иштики кезээнде шүүмнер аразында ийи өңнүг кожаа кылдынган, солагай талазында —кек-өңнүг болгаш 5 мм. калбак, артқан кезээнде—кызыл болгаш 15 мм. калбак кожаа бар (РСФСР-ниҢ Күрүне түгүнүң өңүнге дүүшкеп).

Колодканың артыы талазында булавка-биле хөрек демдээн хенке бижылгаар кылдыр таарыштырган.

РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

ССРЭ 60

ХОВУ-АКСЫ— ЧААРТЫНГАН ЧЕР

З. Найырал, ажыл-иш

КЕЖИКТИГ ЧОЛУМ

Февральдың соок хүннеранің бирээзи. Чер кырын шаңтуман шып алган. «Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниң ажылчыннарынга опзагай-даа эвес хүнь. Чылыг энергизының төвүнден үнген чылыг шугуму будүрүлге участоктарының каът-каът объектилерин. ажылчын суурнуң чурталга бажыңнарын. албан черлерин. өске-даа хөй-хөй черлерин чылдың турган. Батареяларда бүс, суг бажың иштин чай-биле дөмей кылдыр чылыткан.

Хамык чүве хеп-хенөртен болган. Чылыг энергизының цегинде бедик вольтулуг кабельдер белдирп өртүнеп берген. Бир эвес ол өөскүүр болза. халап болур турган: чылыг шугумунуң оруу үрелир, будүрүлге ажыдың үстүр, хамык бүгү объектилер доңар. Тургустуна берген нарын байдалдан уштынарының хемчеглерин дораан ап эгелээн. Аңаа электрослесарьларның. өскедаа кижилерниң күжүн мөөнепкен.

Өрт-биле демисел аймылдыт... амы-тынзын-даа чарлып, кемден-даа болур. Ынчалзадаа кым-даа чаныш-сынын чок. чүткүлдүү-биле. бедик мергежил-биле ажылдааш. айылды чайлаткан. Автоматизация болгаш контрольдуң топ лабораторий начальнигги А. Г. Сазанович. электрослесарьлар А. А. Баканов. А. К. Санчы. И. Н. Маковка болган өскелер-даа эрестиин көргүскеп, чаңгыс залдың ажытөлүү дег ажылдаан.

Бергелер таваржыш келирге, «Мунгаш арга-биле шыптынган даглар, далай деңнезинден муң чыгам бедик, буруңгаар талазында бууруп дагларның «кырында ак хар чайын безин көстүп чыдар. Алаакче кирерге—ак-мен изи. өдээ. хем унунче балыктарга —балыктар бөлүү-биле көжүп чоруур. тоолда дег оранда келдим. дүнмам. Амдыызында. ниитизи-биле алырга, эки тургустунуп албадывыс. ажыл. будүрүлге шоолуг шуудавайн хөй нация. аңгы-аңгы республикаларның төлээлериниң эң-сеткили. интернационалчы чоруу. наймралы удам тодазы-биле илереп келирин үстүнде киргеним болуушкун бадыткап турар. Хову-Аксы тыва ажылчын кадрларны белеткээн бир улуг будүрүлгелериң бирээзи болгаш республиканың кайы-даа булуңунга чоргаар дыңналыр. Күш-ажылчы дадыгышкының маңаа эрткен. өске будүрүлелерде. албан организацияларда ажылдай бергенер кайы көвей. Оларның бир хезии Чаа Шагаан-Арыгда. Ак-Довуракта. Кызылда. Тываның ооң-даа аңгы хоорай-суурларында бар.

Күш-ажылчы чаагай чаңчылдарлыг. ажылчыннарны мурнакчы отряды-биле хүрээлеттинген бо будүрүлгеге келгеним. бот хууда санап туруурум болза, кёжиктиг салым-чолум. Ажылчын коллектив. Ооң одурүлгарында кандыг эки кижилерни чок дээрил, олар-мээң баштайгы күш-ажылчы базынмарымга идегелдиг чөлеңгиин болгаи! Орус, тыва. эстон. хакас даэш хөй-хөй ажылчын эш-өөрүүн аразындан мээң дагдыныкчым А. К. Санчы онзагай кижи. Ол база-ла. бодунуң эолчээнде. аңгы-аңгы нацияларның улустарының төлээлекчилериниң тургустунган ажылчын коллективке ижигин ап. бедик мергежилдиг ажылчын болу берген.

Александр Кыргысович томаанныг. дыңнангыр. сагыш човаачал чаңныг. Күш-ажылчы. амыдыралчы дуржулганың аныяктарга дамчыдып берип чоруур. комбинаттың эң хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи. Ол энергоцехтиң бүгү технологиязын беш салаазы дег билир, бо коллективте эң эки чаартыкчы.

Ындыг болбас-даа аргазы чок. Чүге дээрге А. К. Санчы эң бедик (алдыгы радиодчы) мергежилдиг ажылчыннарның бирээзин. Александр Кыргысович Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалын удавас доозар. дээди эртемни бот-өөредилге-биле чедип алыр. Үлегерин эдерип болур өске-даа он-он ажылчыннар чехте бар. Олар коллективтиң чоргаарадыы.

Шеригден келгеш. бо будүрүлгеде беш чыл улаштыр ажылдап тур мен. Маңаа ажылчын болуп быжыглып. СЭКП кежигүнүнге кирдим. Ынчангаш Хову-Аксы залым-чолумнуң. аас-кежиимнин. амыдырал-чурталгамның суру болу берген чүве.

О. МОНГУШ.
электрослесарь.

ЧАРАШ БУЛУҢ

туру, амыдырал чиик эвес. Келген улустарның чамдыызы бергелерден корткаш, чоруп турлар. Мен оларның байдалын база билип тур мен, ынчалза-даа, меңээ чеже-даа берге болза, бо черден өскээр кайнаар-даа чорбас мен» деп, бижээн чагаа үгбамдан 1956 чылда меңээ келгенин сактып ор мен.

1957 чылда шеригден халашкаш, үгбамның ажылдай бергени Хову-Аксыңга келдим. Хову-Аксының комсомолчу дыяк ооллары эзелек, агаарбойдузу чаагай чер болду. Энергоцехтиң ажыглалга киргеи хүнүнден эгелээп. бөгүнге чедир ында ажылдап артым.

Чылдар эрткен. Ажы-төлүм безин улуг кижилер апарган. Уруум профтехучилище дооскаш, комбинатта ажылдап турар, оглум дээди эртемни бо чылын чедип алгаш. чедип келир. Эң хеймеривис бешки классты ам доозар. Өөм-эзэн Зоя Владимировна энергоцехтиң ажыл- ны.

Хову-Аксының хоочун кижизи боорумга. ындыг чүве ийикпе. мени чоок эш-өөрелерим, орустар, тывалар, украиннер... Бичеи-оол деп адаарлап. Ол атка өөрепкп калган мен. Аңгы-аңгы нацияларның ажы-төлүү ол хире пайыралдыг апарганывыс ол-дур ийин. Тыва культуразын, ажжы-чаңының эрте-бурунгу шагдан бөөр кадагалаттынып келген чаагай, бир онзагай шыпарлары көвей. Өске чоннарның культуразы-биле ол бүгү база-ла күш-ажылчы коллективтерде. эскербейн чоруувуста-ла мөөнеттиннип келген. Экини эдерер, бакты баш ажыр октаар деп чүве ол эвес бе?

Хөй-иитии ажылдарындан дагдыныкчы хүлээлге сеткилимге эң чоок. Элээп хөй аныяктарны турбина салбырының машинистеря кылдыр өөреткен мен. Маңаа Чечек Содупам. Валентина Маходина. Сергей Кузнецов. Валентин Боборин. Валерий Болавин болгаш өске-даа өөрепкичилерими чоргаарал-биле адап болур мен.

ССРЭ-ниҢ тургустуганының 60 чыл. ооңун будүүзүүрде эки ажылдап. Төрээн чүрттү. ол меңээ Хову-Аксыңдан эгелээп. күш-ажыл-биле алдаржыдары — чаагай херек.

Н. БОЧАНОВ.
турбина салбырының улуг машинизи. сүүр СоветиниҢ ленчүдэ.

Болбурзектиң судалы

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары, ССРЭ-ниҢ Дээди СоветиниҢ Президиумунуң Даргазы Л. И. БрежневтиҢ-көдүрген тайбыл саналдарын Венгрия биле ГДР бедии-биле үнелеп турар. ВСАП ТК-ныҢ Бирги секретары Я. Каларның болгаш ГСЧП ТК-ныҢ Чингине секретары. ГДР-ниҢ Күрүне чөвүлелиниҢ Даргазы Э. ХонеккерниҢ Будапештиге болган ужуражышкынынга ол дугайын онзалап демдеглээн.

Совет ЭвилелиниҢ чаа тайбын инициативаларын бүрүң чүүлдүгээнүп турар болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынының чаалап алышкынынарын камгалаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр боттарывыстан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылырынга белен бис деп. ГДР-ниҢ партия-чазак делегациязы-биле ужуражышкын үезинде чүве чүгаалап тура венгр улуртукчу медеглээн.

Бистиң эвилелчи организациявыс — Варшава Керээзи кымга-даа кыжанмайн турар. ооң кол чугула соругазы— термоядролуг дайыныың тыптып келиринин кыжанын чайладыры болур деп. Я. Кадар чугаалаан.

Совет ЭвилелиниҢ ыракшыл сеңүштүг инициативалары боо-чепсекти кызыгзарлаарынга болгаш чепсегленишкинни дүжүреринге барган болгу дег ыңдыг практиктиг хемчеглерни боттандырар дугайында дугуржулгаларны ажылдап кылырынга боттуг үнелезин болур дээрзинге бүрүн чепшээрежин турар бис деп. Э. Хонеккер ужуражышкынга медеглээн. Кижи төрелгетениҢ эң чугула байлаа—тайбынны камгалаарын даштыкы политикавыстың кол сорулгазы кыдыр көрүп турар бис деп, ол демдеглээн.

ДОЛУ БҮЗҮРЕЛ БОЛГАШ БИЛЧИИШКИН

ПРАГА. СЭКП-биле болгаш ССРЭ-биле эвилелди, найыралды, кады ажылдажылганы улам ыңай бүгү хемчег-биле оыжылаары — Чехословакияның Компартиязының болгаш чехословак күрүнениҢ иштики база даштыкы политиказының кол чүүлү-дур деп. «Руде право» солуп бижээн. ЧКП ТК-ныҢ Чингине секретары, ЧССР-ниҢ Президентиэи Г. Гусак баштаан чехословак партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинде албанның найыралчы аянчоруун бүгү чехословак солуннар бирги арынарында парлап турар. Бо аян-чорукту дугайында материалдарын «Руде право» «ЧССР-ниҢ болгаш ССРЭ-ниҢ улустарының бузулбас найыралы делгерезин!», «Чехословак делегацияны Москвага чүректин ханызындан үткаан болгаш хүлээп алган» деп эгелер-биле парлаан.

СЭКП-ниҢ болгаш ЧКП-ниҢ аразында харылзаалар бүзүрежилге-биле болгаш эш ёзузунуң шынчы сеткилдиг билчиишкини-биле тодаргайлаттынар деп, ол солуп онзалап демдеглээн. Оң харылзаалар марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге үндезиленгеп. Бистиң партиларывыстың болгаш күрүнелеривейстиң удуртукчулары — эштер Л. И. Брежнев, Г. Гусак оларның доктаамал ужуражышкыннары ол харылзааларның хөгжүлдезинге онза ужур-дузалыг. Иштилел хөгжүлдезинин янзы-бүрү адырларында кады ажылдажылганың улам ыңайғы хөгжүлдезинин кол угланышкыннарын ол ужуражышкыннарга тодарадыр.

(СЭТА).

ВЕРСАЛГА УЖУРАЖЫШКЫННАР БҮДҮҮЗҮНДЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Капиталистиг чурттарның эң кол чеди күрүнелериниҢ баштыңнарының Версалга болур ужуражышкынынарының бүдүүзүнде АКШ-тың президентизи Р. Рейган элээп каш медеглелдер кылган. Бодунуң эвилелчилерин Чөөп болгаш Барыын чүктүн аразында кайы-даа талага ажыктыг ажыл-херекчи кады ажылдажылганы кыыырын. садыгны ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга удур экономиктиг чепсек кылдыр бодурарынче албадаарынга ол чевүлел хураңды ажылгаар деп турарын ол чажырбаан. Рейган Барыын Европаның бөлүк телевидение журналистериниҢ айтырыгларынга харылаан. Вашингтонуун садыгны кызырарынче, чээлиерни болгаш кредиттерни кыыгаарлаарынче угландырган болгаш херек кырында барыын күрүнелериниҢ боттарының эрге-ажыктарынга хандап турар планнарын тайылырлап чугаалаан. Ол планнар хамыктын мурнунда АКШ-тың кол-кол чаржалакчыларын кошкадырынче угланган.

Аңаа-ла садыг-наймаа ажылдарын политиктиг чөнгээ болгаш албадаашкын кылырының чепсээ кылдыр ажыглаар деп турарын Рейганның чугаазындан ылаең болган. АКШтың болгаш ооң чамдык садыглажыкчыларының боттарынга садыг талазы-биле хоругдаашкын. кызагдаашкын. ойталаашкын кылыр эргени ажыглаар дээп орлдажышкынары кандыгыл дээр болза. ындыг хемчеглер делегейге экономиктиг харылзаалар-ны сандарадыр апаар. Оларны кандыг-даа уеде кайы-даа күрүнеге удур ажыглаан турун болуруун англи-аргентина черүлдээ тодаргайы-биле көргүзүп турар.

АКШ-тың президентизи бодунуң Барыын Европага баарын тайбын күзеп турарын илередиргне калбаа-биле ажыглаар деп бодап турары ооң чугаазындан ылаең. Ону Барыын Европаның улустарын тайбын күзээриниң дугайында хоозун «чүткүл»-биле алаактырар дээп кылыр деп турар.

Америк солуннарның бижип турары-биле алырга, ооң ындыг медеглелдери Совет Эвилели-биле чугаалажышкынынар кылырынче болгаш харылзааларны экижидеринче ооң чүткүн турарының дугайында президентиниҢ чугааларынга шуут чөрүшкек боон турар. Ыйдыышкын болгаш албадаашкын кылырының аргалары Совет Эвилели-биле чугаалажышкынынарга кажан-даа түңнелдер бербезин президентиниҢ үттүп турары тодаргай. Ооң чугаалары тайбынның эрге-ажыктарындан чөрүшкек болгаш күрүнелерниң бот-боттарын билчиринге идиг болбайн турар.

Версалга ужуражышкынынар мурнуу чарыында Ак бажыңның туружу Барыын Европаның найысылалдарында шугулдаашкынны болдуруп турар. Ол дугайы чүгле солуннарда чүүлдерден эвес, харын база чамдык албан кижилериниң чугааларындан тодаргай көстүп турар.

«Бостон глоб» солуннуң чүүлүнде чугаалап турары-биле алырга, Вашингтон бодунуң политиказының эрге-ажыы дээш эвилелчилериниң экономиктиг эрге-ажыктарын чиик каан бээр дээш орлдажышкынынарынга дыка хөй салдардыг европейжилер «дыка бужурганын» турарлар.

Француз «Юманите» солун Версалга ужуражышкынынарга АКШ үш дакпыр сорулгаларны салып турарын демдеглээн: социалистиг чурттар талазы-биле бодунуң агрессчи политиказын деткирнрин чедип алыры. Барыын Европаның экономиктиг солчуушкундан ажылдаар муң-муң чаа черлерин алыр болгаш садыг балансызын экижидер аргалыг боон турар күрүнелериниң хөгжүлдезин социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының экономиктиг өзүлдезинге шаптыктаары дээш орлдажышкынынары делегейниң капиталистиг экономиказының кризизин улам ханыладып турарын сагындырган. Японияның америк политиканың агымының аайы-биле чалгыырындан ойталаап, хамаарышпас турушче кирери чугула дээ солун бижээн.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның шериг командылалының дыннатканы-биле алырга, Мальвина (Фолкленд) ортулуктарынга сөөлгү хүннерде ындыг-ла улуг дайын чорудулгалары болбаан болгаш чүгле Пуэрто-Архентино (Порт-Стэнли) хоорай чоогунга аргентин болгаш британ шериг кезектериниң аразында улуг эвес сегиржиш алышкыннар болгулаан.

Чурт иштининң солуннарында парлаттынган чүүлдерден ол кризисти Аргентинаның тайбың арга-биле шиитпирлээринче чүткүлү илереп турар. Ынчалза-даа ындыг саналга Тэтчернин чазаа шуут удур бооп турарын аргентин солуннар база демдеглеп турар. Дайын чорудулгазының үезинде чидириин британ эрге-чагырлалар эвээш кылдыр көргүзүп турарын чүүлдерде база айыткан. Аргентин солуннар аңаа хөлбаштыр чүүлдерине Англияның ортулуктарже халдаашкыны эгелээнн май 1-деи бөөр үе дургузунда ооң дириг күшке чидирии балыгланган болгаш өлген 2300 кижи бооп турарын айыткан.

Лондоннуң интервентичи үүлгедиишкиннерин Вашингтоннуң ажыы-биле деткип турарынга Аргентинаның хөйнинтизи киленнеп турар. АКШ Англияга агаардан халдаашкынга удур ажыглаар «Стингер» дээр ракеталарны бергенин «Расон» солун бижээн. Турган черинден кодурлуп, ужуп үнер «Харриер» дээр бир болук чаа 20 шүүртедекчи-бомбардировщиктерни Фолкленд (Мальвина) ортулуктарынче чорутканын «Файнэншл таймс» солун дыңнатқан.

Мурнуу Атлантикада британ командылалдың сөөлгү медээлерин ёзугаар алырга, Аргентинаның агаардан халдаашкынга удур боолары-биле «Харриер» дээр ийи самолёттуң дүжүр аткан. Ооң-биле дүжүр аттырган «Харриерлериниң» болгаш дайынчы вертолёттарның нийтн саны 19 чеде берген.

СССР-60

ХОВУ-АКСЫ— ЧААРТЫНГАН ЧЕР

Күш-культура болган спорттуң массалыг болдуруң улам ыцай көдүрер дээш «Тыва кобальт» комбинаттың спорт эге организациялары чамдык дуржулганы мөөңнеп алган. Бо удаада ол бүдүрүлгенин шеригжиткен дагкамгалад кезээнин спортчуларының спортчу амыдыралын мында чырыттывыс.

4. Спортчу амыдыралы

КИРИШПЕЙН БАРБАС

СЭКП обкомунуң V пленуму СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «Күш-культураның болган спорттуң массалыг болдуруң улам ыцай көдүрер дугайында» доктаалды күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Күш-культураны болган спортту хөгжүдеринге чогуур кичээнгейни салып, ол ажылды кижилериң кадының быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле мергежилдиг ажылдап турар партия, совет, органнар, профзвилел болган комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары республикада эвээш эвес деп ол пленумга демдеглээн.

Бо талазы-биле чогумчалыг ажылды «Тыва кобальт» комбинаттың парткому, дирекциязы чорудуп турар. Сеелгү чылдарның дургузунда комбинатка болган Хову-Аксы суурга күш-культура-кадык-шыдылга база спорт ажылын чорудары элээн экижээн деп пленум санаан.

Бистиң ажылчын суурувуста күш-культураның болган спорттуң материалдыг баазазы быжыгып турар. Комбинаттың ажыл-ишчилериниң, суурнуң чурттакчыларының ажыглалында ийи спорт залы, ийи спорт шөлү, хаак баазазы, шыдыраа клуву, боодалга чери, хоккей ойнаар шөл бар. Волейбол, баскетбол, бокс, чиик атлетика, хаак, стол теннизи, футбол, спортчу балыктаашкын болган өске-даа хевирлери массалыг апар чыдар. Ол хевирлериң талазы-биле массалыг маргылдааларны комбинаттың цехтеринин, суурнуң күш-ажылчы коллективтериниң аразынга удаадараа арттирип турар.

Комбинаттың күш-культуржулары болган спортчулары суурга эртип турар чаңгыс-даа маргылдаага кирипшейн барбаан. Комбинаттың цехтеринде шыырак, эки белеткелдиг спортчулар эвээш эвес. Бистен үш кижи футболдуң, ийи спортчулар стол теннизиниң, бир шыдыраачы суурнуң спорттуң ол хевирлеринге шилиндек командаларының кежигүннери.

Хову-Аксының спортчу алдарын көдүржүр, күш-культура болган спортту массалыг болдурар талазы-биле ажылды партия организациязы доктаамал кичээнгейге ап турар. Бо айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан, аңаа хамаарышкан доктаалды, хемчеглерни хүлээп алган. Спортту массалыг болдурарының доктаалы, хемчеглери партийжи контрольда алдынган. База ол ышкаш коммунист Е. П. Софьинин партия эге организациязы спорт-массалыг ажылды харыылаар кылдыр дааскан.

Партийжи хүлээлгени Евгений Петрович багай эвес күүседип турар. Ажылдаар черивистиң чанында волейбол шөлү, баг кагарының чери, турник кылдынган. Футбол, баскетбол, волейбол командаларының идик-хептерин ол база тыпчып берген. Спортчу дериг-херекселдер-биле чергелештир ойнап кедер эки, көрүштүг идик-хеп база кончуг чугула, спортчу чурумну быжыглаарынга дузалыг.

Суурда тургустунган спорт баазазын күш-культура болган спорт хемчеглеринге коллектив үргүлүү ажыглап турар. Чижээ, чанывыста Культура бажыңының спорт залының неделяда ийи хүннерин биске быжыглаан. Ю. С. Евсеев, С. П. Юшкевич, В. Ф. Шмуляев болган өске-даа идепкейлиг спортчуларның деткимчезинге даянып алгаш, күш-культура болган спортту моон-даа соңгаар улам массалыг болдурарын парторганизация чедип алыр.

А. БАЙКОВ,
«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Июнь 6—улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкинниң төрүттүнген хүнү. А. С. Пушкинниң бо портреди—чурукчу Кипренскийниң эң эки чогаалдарының бирээзи. Декабриетерниң соондагы үеде база «Сибирьже...» болган «Арион» деп шүлүктериниң бижиттичген үезинде улуг шүлүкчүнүң соруу ында тода илереттинген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВАГА ЭГЕЛЭЭР

Москва удавас делегейниң ыры-хөгжүмүнүң найысылалы апаар. Июнь 10-да Кремльдин Съездилер ордузунга делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузу ажыттынар.

Ук көрүдеге киржири-биле 44 чурттуң 318 аныяк күүседикчилеринден чагыглар киргеп. Ирактың, Люксенбургтуң, Мальтаның, Норвегияның, Филипиннерниң артистери конкурска бир дугаар киржирлер. Ол дугайында Москвага болган парлалга конференциязынга дыңнаткан.

—Маргылдаалар үш аалчегге дөрт аңгы мергежил аайы-биле болуп эртер. Аңаа фортепиано, скрипка, виолончель, соло ырызы...—деп, конкурстуң оргкилдизинин даргазы, ССРЭ-ниң Композиторлар звилелиниң баштаар черииң биргн секретары Т. Хренников чугаалады.

Программага код черни чаңчыл ёзугаар П. И. Чайковскийниң аллгалары ээлээр. Оон аңгыда орус болган даштыкы классиктериң ажылдары база калбаа-биле киржир. Конкурстуң негелделерин ёзугаар ийиги аалчегге киргеннер бодунуң чуртунуң композиторларының аялгаларын болган совет авторларның чогаалдарын күүседир ужурлуг.

Аныяк хөгжүмчүлериниң уран-мерген мергежилин делегейнин ат-сураглыг жюризи үнелеп көөр. Көрдүнген шаннадлардан аңгыда, конкурстуң түннелдерин ёзугаар Москва болган Ленинград консерваторияларының, ССРЭ-ниң Композиторлар звилелиниң, ССРЭ-ниң Журналистер звилелиниң, Бүгү-звилелдин үн бижидер «Мелодия» фирмазының, «Советская культура» солунуң база даштыкы чурттар-биле найырал болган культура харылзааларының совет ниитилел звилелиниң тускай шаннадларын база бир дугаарында тыпсыр.

(СЭТА-ның корр).

ЧУРУКТАРДА: коллективтиң удуртукчузу С. С. Климащенконуң тиилекчи командага шилчиир кубокту тыпсып турары; спортка ээлчеглиг белеткел үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СЕТКИЛИМ ХАНГАН

Чита областың көдээ суурунга өскен мен, бичиимде эш-өөрүм-биле кады ойнаар, чок болза, чаржыр, спортка киржир чордум.

Эр кижи күштүг болур, кошкактарын камгалаар ужурлуг деп бичии шаамда билип алган. Чүүлүм менээ күш-культура болган спорттуң эжизин ажыктап. Бегүнде-даа спортчу оюннардан чыдып калбайн чор мен. Стол теннизинге, волейболга, шыдыраага, шашкинге ойнавышаан, ылангыя шой кедүрерииге сонуургалым хевээр арткан.

Спорт кижиге дыка-ла ажыктыг-дыр. Мен ам дөртен дөрт харже кирдим. Ынчалза-даа күш-шыдалым барык хевээр ийин. Хову-Аксында аныяк, мөге оолдар көвей. Ындыг турбужеге-ле, шой кедүрериге бирги черни ээлеп артым. Бо чедиишкиниң үндезини билдингир,спортчу белеткелим суларатпайн, хүн чурумун шыңгыы сагып келгенимде,

Күш-культура болган спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге киржирге кончуг ажыктыг болур чүве болгай. Маңаа хамаарышкап чугаа дээрге-ле ГТО нормазы. Ол—кадыкшыл быжыглаарының, омак-сергек болурунуң программазы. Мен ГТО-нуң нормазын алдын демдекке дужаадым, аңаа өөрүп, сеткилим ханган.

Н. БЫКОВСКИЙ.

Башкы, ооң ажыл-ижи

КЫЗЫМАК ЧҮТКҮЛ-БИЛЕ

КУРУНЕНИҢ Кызылда педагогика институдунуң башкызы Крас Байыр-оолович Салчакты таныбас улус ховар боор. Ону түгле институттуң аудиторияларынга эвес, башкылар билип бедидер институтка, школаларга, албан организацияларга лекция, беседалар кылып, эртем ажылынга херектиг материалдар чыып чоруурун бо-ла кечүп болур.

Эр улус өөредилгезиниң шугумунга ам барык 30 чыгыы чыл ажылдап, амыдыралының таптыг-ла чартык чүс чыл оруктарын эртип келген.

Крас Байыр-оолович Салчак 1932 чылда Бай-Тайга районнуң девискээри Мешкен-Хөлге төрүттүнген. Оон адазы Байыр-оол Салчак Хөл сумузунуң даргазы турган. Өөредилгеге салым-чаяанныг эрес-шудургу оол Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болган Кызылдың школаларынга өөренген. Школага өөренмейн тургаш-ла, улуг-биче улустар-биле кады ол Хөл кыдыынга, Ажык, Хөлчүктерге турган чайлаг школазынга номчуп, бижип турар кылдыр өөренип алган.

Башкы ажылынга соңуургал школачы чылдарынла-ла төрүттүнгеп. Оон башкы болурунга ону өөредип чоргулаан Тыванын хоочун башкылары аңаа улуг салдарлыг болган.

Салчактың башкы ажылы Кызыл-Мажалык ортумак школазынга физика, математика башкылап ажылдаанybиле эгелээн. Оон эгелээш, ол 1963 чылга чедир улус өөредилгезинин шугумунга башкылап, директорлап, районо эргелекчилеп, республиканың башкылар билии бедидер институдун директорлап ажылдап келген.

Амгы бо хүннерде Кызылда күрүненин педагогика институдунда башкылап ажылдап турар. Ол үениң иштинде Крас Байыр-оолович аңаа башкы болуп, деканнап, ботөредилге талазы-биле ректорнуң оралакчызынга, кафедра эргелекчизинге ажылдаан.

Чувашияның педагогика институдунга аспирантураны чедиишкинниг доосканынын соонда, ол педагогика эртемнериниң кандидады болуп, «Тыва чоннуң педагогиктиг чанчылдарының салгалдар дамчын келгени болган Тыванын педагогика культуразы» деп кандидат диссертациязын бижип, камгалаан. К. Б. Салчак эртем шинчиледдери болгаш эртем ажылдары кылырын уламчылап турар. Ол түгле Кызылдың педагогика институдунга эвес, чурттуң өске-даа хоорайларынга болуп турар эртем конференцияларынга эртем талазы-биле солун илеткелдерни кылган. Ол амгы үеде интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилге талазы-биле айтырыгларга шинчилел кылып, эртем ажылын бижип турар. «Тываның улусчу педагогиказының хөгжүлдези» деп эртем монографиязын чоокта чаа бижип дооскан. Ол ышкаш Крас Байыр-оолович А. С. Сухомлинскийниң ажыл-чорудулгазының дугайында үүлдерни бижээн.

Оон эргелекчилеп турары педагогика, психология кафедразында аныяк башкылар хөй. Башкыларынга болгаш студентилерге Крас Байыр-оолович эртем-педагогиктиг айтырыглар талазы-биле консультацияларны кылып, дуза чедирип турар.

Улус өөредилгезиниң херээнге бодунуң улуг үлүг-хуузун киирип чоруур башкының ажыл-чорудулгазын Совет чазак үнелеп, ону «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаннаан. Крас Байыр-оолович Салчак чогаадылга эртем ажылының кидин четчип бижып чоруур үезинде. Ынчангаш аңаа эртем ажылының талазы-биле улуг чедиишкиннерни күзээр бис.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ХАНДЫКШЫЛ

Александр Алексеевич Греков дүрген кылаштыг, ол хостуг шагында чер кезип, мага хандыр базыптар. Ажылдаар черинге, довуракты кудумчунуң шоолуг арыг эвес агаарынга турнукан магабот, эът-кеш чаагай чыттыг арга-арыг, оймактар иштинге, балыктыг хемчигештерниң үнүнга сергеп база чиигеп келир. Чадагда сагыш човаар чүве кайда боор, тургузуп каан машинам, өртегде аъдым дээр эвес, баш углаан черже-ле чоруп болур.

Хүнзедир, кежээни дургу тайга-таскылга селгүүстеп алырга, эртенинде бүдүрүлгеге ажылдаарга, хөй-ишти ажылынга киржирге үүле-херек бүдүнгүр, сеткид-сагыш база хөй-аътты болур болгай. Ол дөртен сестээр. Ынчалза-даа Александр Алексеевичини ол хире апартан дээр барымдаа чок. Чоокта чаа ол коллективиниге кады ГТО нормалары дужааган, маңнаарынга-даа, баг кагарынга, шой-даа кедүрерииге өөрүнден ол дудаваан, 60 метрге чарышкаш, аңаа 9,3 секунда үениң көргүскен.

—Кыска хемчээлге маңнаары берге, бичии үе дургузупда күштү мөөңнээр апаар. Ынчалза-даа бистин эживис алдан метрге багай эвес маңпады—деп, коллективте спорт-массалыг ажылдың организакызы Е. П. Софьин чугаалады.

Спортка хандыкшылдыг болгаш А. А. Греков быжыг кадыкшылдыг, омак-сергек. Оон ажылдаан участогунда 30 кижи бар, оларның 24-ту ГТО нормазын дужаапкан.

Коллективтиң чамдык кежигүннериниң спортчу көргүзүглерин демдеглээрге мындыг. Эрткен кышты олар кадыкшыл быжыглаарынга, күш-дамыр кижизидилгезинге экижидиринге чедимчелиг кылдыр ажыглаан. Барык кижи бүрүзү беш, он километр хаак орууп хостуг шактарда кыш дургузунда каш-даа эрткилээн. Чижээ, беш километр хаак чарыжынга багай эвес түңнелди үжен сес харлыг Ю. С. Евсеев көргүскен, бо дистанцияга ол 20 минута 30 секунда халаан, доктаамал хаактаанындан эки үени көргүскен.

Ам чай келген, спортка киржилге улам массалыг апарган. Чадаг чарыш, турник, турникке түттунары, черии бедиин, узунун халыры, граната октаары, футбол, баскетбол, волейбол ойнаары, баг кагары дээш өске-даа солун оюннарга киржилге көвүдээр. Ылангыя черииң узунун халыырынга дөртен харлыг Сергей Семёнович Макаров тергиннеринин бирээзи, ГТО нормазын дужаап тургаш, черииң узунун халааш, бодунуң бөлүүнге чемпионнаан.

Коллективте эң оккурларның бирээзи В. Ф. Шмуляев спортчу гранатаны ол 55 метр чедир октаптар. Мага-боттуң сергелен, чиик-кащпагай ап чоруурунга кыска хемчээллерге маңнаары дыка ажыктыг болуп турар.

Коллектив күш-культуржу үлегери-биле ажылчын суурда ады алгыш, моон-даа соңгаар спортка хандыкшылын салбас дээрзинге бүзүрел улуг.

А. ОКСУР.

Хову-Аксының дугайында материалдарны бистин корреспондентилеривис А. Океур, Ш. Доржу, В. Кара-Сал белеткээн.

Теле Видение

ИЮНЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Экран өөнүктерни чыгган». Орус ырының «Сиракаба» («Хадыңчыгаш») дээр япон хорунун концерти. 9.45—«Оттурукчу». 10.15—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен! 11.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30—Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени. 12.45—«Кодээпиң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 13.45—«Музыка киноскузу» 14.15—«Солдат болгаш чылан». Ургуларга телешининиң баштайгы көргүзүү. 14.45—«Кино аян-чоруктарының клуву». 16.45—«Бөгүн —Мелиораторнуң хүнү». ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Н. Ф. Васильевтиң чугаазы. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15—«Силерниң чагаалырыңар ёзугаар». Мелиораторнуң хүнүнге таварыштыр музыка программазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 —Чаа мультфильмнер программазы: «Машенька биле адыг», «Бир чочак-тараа, ийи чочак-тараа», «Кырган авайның төрээн хүнү», «Вася диис болгаш ачының ужураддарының дугайында». 19.30—«Дөрбелчин кадыны». А. С. Пушкинниң домей аттыг тоожузундан тургускан уран-чечен телефильмиин баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— Бут бембүүнүн дугайында допчулал. 22.05—23.00 — ССРЭ-нин тургустунгапындан бээр 60 чылынга уткуштур. Сибирьнин Күрүненин улусчу хорунун концерти. Оон соонда—чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — «Эртем хоорайы». Документалдыг телефильм. 16.25—«9-ку студия». 17.25 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалынга үндезилеп тургускан. 2-ги, 4-ку сериялар. 18.30—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу памдарывыс». 22-ги фильм.—«1938-ки чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Циркте хаван оглу». Мультфильм. 20.15 — «Москваның улуг регатазы» деп академиктиг хемелээшкинге чурттар аразының маргылдаазы. Крылатскиде хемелээр суг бугазындан дамчыдар. 20.50 — «Арыг иштинге бооладаашкын». Документалдыг фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.30— «Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3—4-ку сериялар.

ИЮНЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

16.00 — «Эргин кырында». Уран-чечен телефильм. 17.30—Мультфильмнер программазы. 18.00 — Телемедээлер. 18.15—«Эң берге 40 минуттар». Телефильм. 18.25—«Соңгулдалардан соңгулдаларга чедир». Дамчыдылга. 18.50—«Чер профессиязы — космонавт». Документалдыг фильм. 19.10—«Студентилер амыдыралы». 19.40 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 20.10 — Чарладар. 20.15—С. Сметанин — «Лоокуут-биле Нурхуухун». Удапчызы. 21.40—22.50 «Бережкиде чай». Уран-чечен телефильм.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, динмираэр. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дургени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 25—30, чамдык районнарга 16—21 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкан. Агаар хүндүс 28—30 градус изиир.

Республиканың автоорукгарынга чүвениң көстүүр эки.

КИНО

ИЮНЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ак дуң өңнүг лимузин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-көк таалыңныг уруг» 9.30, 12.30, 15.00, «12 ай» 11.00, «Айсберггер аразынга өлүм» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шураашкын» 18.40, 20.00, «Дээлдигеннер аразында» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 20.30, «Сылдыс чүгүрүү»—12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тимур болгаш оон командазы» 16.00, «Кавказ дагларынче аян-чорук» 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чаш назың байырлалы» 12.00, «Экипаж» 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

ИЮНЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте бурунгу ном чажыды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария, Мирабела» 10.00, 13.30, «Кыска дүн» 11.40, 15.10, «Горо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айсберггер аразында өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гүсар балладазы» 15.00, 18.40, «Шураашкын» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шляпа» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың аян-чорук болгаш экскурсиялар бюрозу дараазында черлерже аян-чорук кылырын күзээнерни чалап тур:

— *Сухумиже*—июнь 14-тен, июль 5-тен—20 хонук, путёвка өртээ 360 рубль;

— *Красноярскиже* — (өөренижилерге июнь 25-тен—5 хонук. Путёвка өртээ 95 рубль;

— *Новосибирскиже*—(база өөренижилерге) июнь 21-ден—5 хонук. Путёвка өртээ 105 рубль.

Баар-кээриниң самолёт хөлезини, аъш-чем, чурттаар чери, экскурсия хандырылгазы путёвка өртээнде кирип турар.

АЛТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиница, № 103 кабинет, телефону 2-51-76.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, тарыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун кедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1003.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00598

Бүгү чүүттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 133 (11931) | 1982 чылдың июнь 8, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

СССР-НИҢ ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫНЫҢ СИБИРЬ САЛБЫРЫНГА ЛЕНИН ОРДЕННИ ТЫВЫСКАЛДЫ

Новосибирск. (СЭТА). Чээрби беш чыл мурнунда чурттуң Чөөн талазынга күчүлүг эртем төвүн тургузар талазы-биле күрүнениң эгелээни гидим шенеллези бистин шиитилелдин улуг сорулгаларны ылаптыг шиитпирлеп шыдаарының чайыннанчак чижээ болган. Эртем шинчилелдерни чорударынга, бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринге чедишкиннери база Сибирьнин бүдүргүкчү күштерин хөгжүдеринге улуг салыышкыны дээш СССР-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырын Ленин орден-биле шаңнаан.

Аңаа холбаштыр чыылганнар эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлеп ыдыумга улуг сорук киришкинниг сонгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниг Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев аңаа чүве чугаалаарга, чыылганнар чылыыбиле үткүп алганнар.

Ол диннитиг адыш часкаашкыны боон турда, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң өмүлээнинден байырлыг хүралдың киржикчилериниге, эртемденнерге, эртем-техниктиг ажылдакчыларга болгаш аспирантыларга, салбырның бүгү-ле коллективинге Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш чүректин ханызындан байыр чедиргеш, чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерлиг болурун күүзээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының үндезини эртем ажылдарының, оон чедишкиннериниң болгаш салбырның эртемденнериниң ажылының дугайын С. М. Соломенцев делгерентейн-биле үнелеп чугаалаан. Оон соонда М. С. Соломенцев, чыылганнар адыш часкаш турда, бедик шаңналды ССРЭниң ЭА-зының Сибирь салбырының тугунга кадаан.

Дараазында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. Л. Александров, СЭКП Новосибирск обкомунуң бирги секретары А. П. Филатов, ССРЭ-ниң ЭА-зының ора-шкы президентизи, Сибирь салбырының даргазы В. А. Коптюг, Бурятияның пиитилел эртемнериниң институдунуң директору В. Ц. Найдаков, Л. Н. Сибирь филиалының президиумунуң даргазы Н. А. Логачёв, өскелер-даа СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке салбырның ажылын бедик-биле үнелээн дээш чүректин ханызындан өөрүшкүүн илередип, чүве чугаалааннар.

Хүралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаалы бедик көдүрүлүшкүнүг хүлээп аан, чорутканнар.

• • •

М. С. Соломенцев Новосибирск областа чораан үеэниде ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбыры ын 25 чылынга холбаштырган эртем сессиязынга киржип, Академгоорайның эртем ажылдарының делгелгезинге чораан. Ол В. И. Ленин аттыг прибор кылыр заводха, «Тальменский» деп куш совхозунга барып, Новосибирскиниң метрополитенинин болгаш ССРЭ-ниң Медицина академиязының Сибирь салбырының эртем хоорайжыгажының тудуглары-биле танышкан.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН – АМЫДЫРАЛГА!

АЖЫЛЫ БҮДҮНГҮР

Кызыл-Мажалыктың № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колонналының Тээлиде бот-орулга-чарылгалыг участогу 161 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган, планның 100,6 хуу кылдыр күүсеткен. Участоктуң тудугжулары эрткен дөрт айда «Тээли» совхозта ийи аал чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирген болгаш база бирээзиниң ханазын дооскан. Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, аныяк коммунист Андрей Кара-Салдың комсомолчу-аныяктар бригадазы кварталда 17,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 22,3 муң рубльдиң ажылдарын кылгаш, планын 136 хуу кылдыр күүсеткен. Мурнакчы коллективке участоктуң бригадалар арасында шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Андрей Кара-Салдың бригадазындан үшкү разрядтың тудугжулары — комсомолчулар Александр Онгай-оол, Михаил Назылай, Виталий Хомушку өске эш-өөрүгне үлегерин көргүзүп, эки ажылдан турар. Самбын-оол Минчимааның удуртканы он бир кижи составтыг бригада бирги кварталда 19,7 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 22 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. Калдар-оол Салчактың бригадазы эрткен дөрт айларның планын базала хуусаа бетинде ажыр бот-тандырган.

Амгы үеде участоктуң тудугжулары чылда-ла үш миллион туүйбу бүдүрер заводтуң тудуун кылып турар. Сөөлгү айда бо заводтуң тудуунга 50 муң рубльди шингээдип алган. Ону август айның төнчүзүнде ажыглалга киирер соруланы салып турар.

Участокта кылыр ажылдарны баш бурунгаар планнап ап турар болгаш тудуг материалдары-биле хандырылгада үзүктелишкиннер барык болбайн турар. Коллективтиң инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш ажылчыннарының шыпар составы база багай эвес. Мастерлер, прораб, экономист, нормировщик — шуптузу тускай ортумак эртемниг. А тудуг-монтаж ажылында дорту-биле киржип турар 80 хире ажылчыннарның барык шуптузу 3-4 разрядтыг.

Коллективтиң партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаар, оон түңнелин өйшаанда үндүрер, мурнакчыларга моральдыг база материалдыг деткимчени көргүзер талазы-биле кылып чорудар ажылдарның тодаргай планын тургускан болгаш ол планнан өзугаар ажылдап турар. Бригададар, түс-түс ажылчыннар ортузунда чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерге шилчип чоруур кызыл тукту, вымпелди, өртектиг бараанарны тыпсып турар. Участокта чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер барык чок. Сөөлгү бүдүн чартык чылда бо тудуг организациязындан түгле беш кижи үнген. Участоктуң ажылчыннарының составы доктаамал болганда олар бот-боттарын эки билчир болгаш аразында эп-найыралдыглар.

Амгы үеде участоктуң ажылында четпес түүлдериниң бирээзи — чамдык тудугларның шынары ам-даа куду болуп турары. Оон хараазы-биле чамдык ажылдарны катап кылыр ужурга таваржып турар. Ынчангаш артык чарыгдалдар хөй үнүп турар. Оон аңгыда экономиктиг болгаш политиктиг өөредилге база кошкак организастаттынган. Пропагандистер кошкак белеткелдиг кээп турарындан кичээлдер шыпар чок эртип турар. Оон уламындан чамдык дыңнакчылар аңаа идепкей чок киржип, харын-даа келбейн баар таварылгалар бар.

Тээдиниң тудуг участогунуң администрациязы, партия, профэвилел организацияларының бо болгаш еске-даа четпестерни чайладып, улам бүдүрүкчүдүг ажылдаар, кижилериниң күш-ажылчы тура-соруун нөдүрер дээш бүгү хемчегларни кылыр ужурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

БҮЗҮРЕЛ

Мал ажылы чымыштыг, берге-даа. Ынчалзажок Ооржак Кылын-оолович Саая малчыннын бедик адынга төлептиниң көргүзүп, хөй чылдарда төрээн совхозунга ажылдап келген.

Баштайгы чылдарда С. Саая совхозтуң инээн, чылгызың кадарып чораан. Оон соонда «Шекпээр» совхозтуң Аңгыры салбырынга хойжулай берген. Ам ол салбырның мурнакчы малчыннарының бирээзи. Хойжу бо чылын бодунуң мурнунда мындыг сорулганы салган: 100 хойдан 90 хураганны алыр, бир хойдан 2,4 кг дүктү кыргыыр. Ону бот-тандырарының магадылалы малчында бар.

Ооржак Саая хөй чылдарда ниитиниң малының баш санын өстүрүнге, оон продуктулуун көвүдедиринге киирген үлүг-хүзүү дээш хөй удаа шаңнадып, мактаткан. Чаңгыс чер чурттуглары малчыннын ак сеткилдиг ажыл-ижкин үнелеп, аңаа бедик бүзүрелди көргүзүп. Барыын-Хемчик район Советиниң депутадының кандидадынга бир үн-биле деңнеткеннер.

Д. САЯ.

ШАЛЫПЧЫ САЛГАЛ

Слесарь Г. М. Медведев «Тыва кобальт» комбинадыга 1965 чылдан бээр чүгле чаңгыс черге — чылыдылга-энергия цегинге ажылдап келген. Бо үеним дургузунда ол токарь мергежилди база эки шиңгээдип алган. Ол ийи мергежилдиң кайызын-даа хаы билир, бедик разрядтыг ажылчын болуп турар.

Геннадий Михайлович — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдээниг эдилекчизи. Ам бо цехте Медведевтиң өг-бүлезин — боду, кадайы, оглу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Г. М. Медведев оглу Александрга чаа кезекти канчаар кылырын тайылбырлап тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДАГДЫНЫКЧЫНЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Римма Хомушку «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегинге Ак-Довуракпың профтехучилищезин дооскаш келген. Аңаа ону № 5 эдлчегниң дерилгелер машинизинге хүлээп алган. Аныяк ажылчынга эгезинде бүгү чүве чогумчалыг болбаан: арга-дуржулга аңаа ынчан чок турган. Ынчалза-даа сагыш човаачал дагдыныкчылар бедик мергежилдиг арыгланчы болурунга аңаа дузалаан.

Ам Р. Хомушку бүдүрүлгениң мурнакчызы. Ак сеткилдиг күш-ажылы дээш ону хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаан, хоорайның болгаш республиканың хүндүлел самбыразында оон чуруун киирген.

—Улус шуптузу мени детиксэн, хамыктың мурнунда арыглакчылар коллективинге, меңээ дузалаан арга-дуржулгалыг эштерге өөруп четтиргеним илередир мен. Олар меңээ ажылчын мергежил чедип алырынга дузалаан. Ынчангаш оларга өрелиг артпас мен — деп, аныяк ажылчын чугаалаан.

Ол ындыг болган-даа. Хоорайның профтехучилищезинче дооскаш, ажылдаан дыка хөй аныяк ажылчыннар бешки ээлчегде бар. Р. Хомушку оларның дыка хөйүнге дузалаан, бодунуң профессиязынга өөреткен.

—Оон чижээн Ольга Ооржактан көрүп болур, ол ыыс Римма Хомушкунуң дузазы-биле бүдүрүлге дерилгелерин дүрген шиңгээдип алган, ам бистиң коллективте эң эки дерилгелер машинистериниң бирээзин. Бодунуң дагдыныкчызынга деңнежи берген — деп, бешки ээлчегниң улуг мастери Валентина Ипатова чугаалап турар.

М. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫ

Мөңгүн-Тайга райпозунда мурнакчылар эвээш эвес. Оларның бирээзинге Пётр Чамзыевич Салчак хамааржыр. Ол «Мөген-Бүрен» совхозта аъш-чем бараанар магазинининиң одакчы-таныылы.

Он чыл ажыг үеним дургузунда ол мактал-шаңналга чаңгыс эвес удаа четкен.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

БҮРҮН

ДЕТКИП

ТУРАР

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчегler дугайында» илеткелинге СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилерин бистиң совхозтуң коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле таныжып турар.

Пленумнуң документилеринде көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин немей өстүрерин хандырарынче, планныг онаалдаларны күүседир талазы-биле ажыл-агый бүрүзүнүң ажылынын деңнелии бедидиринче партия, совет, профэвилел организацияларының суургалараын айыткан. Ылангыя хүүда дузалал ажыл-агыйларын, сад ажылдыг коллективтерин, заводтарның болгаш фабрикаларның дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдүрүнге дузалаары чугула болгаш улуг ажыктыг ажыл-херек болуп турар.

Шынап-ла, хүүда дузалал ажыл-агыйын сайзырадып, өгбүле бүрүзү саар инектиг, шээр малдыг, хаван, дагаалыг, бажын чаңыга погаа аймаа тарыыр черлиг турзун дээш партиявыс болгаш чазаавыс улуг кичээнгей салып турары магалыг. Бо дээрге кижилерниң амыдыралының деңнелии бедидиринге улуг ужур-дузалыг.

Бистиң «Кара-Хөл» совхоз. көдээ Совет чонун хүүда малының продукциязын белеткел черлиринге дужаарын. оон артканын совхозка дужаарын организастап келген. Ынчангаш чонун хүүда малын өстүрери совхозтуң экономиказын быжыглаарынга, планныг онаалдаларны күүседиринге улуг идиглиг. Бо айтырыгны чогуур деннелге шиитпирээр соругга-биле организастап чорутса чогуур ажылдар бистиң совхозта хөй. Ылангыя чонун хүзүнда шээр малын тускай коданга үскеш, ону девискээр аайы-биле ийи чүс баштан көвүдетпейн Сукпакка, Дуралытга, Алдыы Шивилигге, Делег-Холга, Таспыга бир-бир коданнар кылдыр үзери чугула болуп турар. Бо черлерге кыштагны совхоз бээр, кадарчы кылдыр аргадуржулгазын айтып берип турар. Дүктү класс аайы-биле тус-тус үзүктээштерде чурумнаскалдыг кылдыр салгылаан. Өрээлдин иштинии арыг-шевергини аажок. Ийи аныяк уруг тогланы дүктү улуг-ла шоодайже дыгаан турлар.

— Бо кандыг сорттуң дугуй?

— Өөк дүгү болгаш артып калган тогланчы-дыр ийин. Мону эки дүкке холувайн, ангы сугар ужурлуг—деп, класстакчы Нина Оюн чугаалайдыр. Класстакчыларның ындында өрээлде кезек оолдар прессте дүк тырып боодалдаан тур.

— Чеже хирени боодалдап алдынар?— деп, олардан айтырдывыс.

— Үжен ажыг улуг боодалды белеткедивис— деп, бирээзи харылалды.

Ол аразында кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Оюн Кивалович Сарыг-оол база чедип кээп-тир, аңаа ужуражып, кыргыкчыларның ажыл-ижинин дугайын оон айтырдывыс.

— Кыргыыр улуг хоювус 24 муң баш—деп, Оюн Кивалович чугаалады.—Оон аңгыда үш муң баш бо чылгы хураганны база кыргыыр апаар. Ийи кыргылда пунктулуг бис, кожа тургулаар бо. Бирээзи эки, оозу ам ажылдап турар. А чаа пунктуну ам кылып доозупкан. Ында 24 чаа машиналыг ийи агрегатты тургускан. Ол машиналарның күүзүү улуг болгаш кылганы эптиг, таварымчалыг. Ынчангаш чаа пунктуга улуг ынаныш салып тур бис.

— Кажан кыргып эгелединер?

— Эрткен чылын июнь 1-де кыргылданы эгелээн болза, бо чылын оон беш хонук эрте— май 27-де кирген. Эрткен чылын совхозка хой кыргылдазын 40 хонук дургузунда дооскан турган, ам оон оң хонук эвээш — 30 хонук иштинде доозарын планнап алган бис. Ынчаар кылыр арга бистең бар. Бир пункт немей ажыглалга кирген, оон күүзүү база улуг. Ийи пунктуда катай 72 электрилиг машина бар. Оларга ажылдаар кыргыкчылар четчир. Оон аңгыда хойну оренбург аргазы-биле дүрген кыргыыр кижилер он ажыг. Аныяктарны аңаа өөредириби-ле бир мастерни эккелген бис. Ол кыргыкчыларны дүрген аргага өөредип, каш хүн дургузунда көргүзүглүг кыргылданы чорудар.

— Хойнуң дүгүнүң хозап, чунгаталып турары кандыгыл?

— Кыштың арай хирелиг ашкан, дүгү тоглап дүжүп эгелээн аныяк хойларны баштайгы хүннерде аралап кыргып тур бис—деп, бригадир чугаалады.— Дүк чаа-ла хозап эгелеп тур. Черге дүшкен болгаш кажаа дүгүн малчыннар чыып дужаап турар. Дүктүң чидирин болдурбас чорук кончуг чугула. Эрткен чылын күрүнеге дүк дужаар планывысты бүрүү күүсеткен бис. Бо чылын база планны күүседиринге хойжулар бүзүрелдиг. Кыргылданың баштайгы хүннеринде колдуунда-ла шенелде кылып, машиналар эдиктир ажылладып, кыргыкчыларны хөңүкшүдүп турдувус. Моон соңгаар шуудай бээрге, бо ийи пункт хүннүң-не 900—1100 баш чедир хойну кыргып үндүрүп турар апаар.

Таңды районда «Коммунизмнин херели» совхозтуң кыргыкчылары баштайгы хүннерде 2500 ажыг хойну кыргаан, он дөрт тонна ажыг дүктү савалаан. Кыргыкчыларның баштайгы беш хонукта социалистиг чарыжымын түңнелин үндүрген. Хүнде-ле 50 кг дүк кыргыыр үлүг-нормазын ажыр күүседип турар муурнакчылар эвээш эвес. Ынчангаш шупту сес кижиге шаңнал тывыскан. Спрженмаа Бира, Каңзанмай Кара-кыс, Рита Оюн олар эң-не белик көргүзүглерни чедип алган.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
Таңды район.

Төрээн чуртувуста

⊙ **АЛМА-АТА.** Казахстанның малчыннары хойну чайгы одарже шилчидерин эгелээн. Баштайгы колаң хойлар Тянь-Шань даанын электеринде чедип берген. Хойжулар бригадалары бо чылын камгалап алганы 17 миллион хураганның дугайында онза сагыш салып турарлар. Чаш малдың өскүлүктанып серилерин тудуп, эң чаагай ът-сигеннерлиг черлерде оларны кадарып турар.

⊙ **ДОНЕЦК.** Великоновоселково районнуң колхозтары боттарының үлүүн кинрилгерин турган, мал чемнерин бүдүрер ажыл-агыйлар аразының каттыжымышкынныг турган. Ажыл-агыйлар он мең гектар ажыг малгаш-баларлыг шөлдерни тарылга эльмештирилгезиңге кирип, мал оларладыр шөлдерни бүдүн-чартык катап калбарткан. Ында механизаторларның бот-орулга-чарылгаларлыг бригадалары ажылдап турар.

⊙ **ЛЕНИНГРАД.** Ленинградтың көдээ ажыл-агый институдунуң эртемденнери, «Кировский завод» каттыжымышкынның специалистери «Кировец» тракторну кандыг-даа сөөк үеде дораан-на ажылладыптар, дыка бөлүүн тургузуглуг керекселди кады кылып үндүргеннер. Баштайгы мындыг керекселлерни Якутияның механизаторларынче чоруткан.

⊙ **СТАВРОПОЛЬ.** Крайның ажыл-агыйларында электрилиг кыргылда пунктулары ажылдап эгелээн. Бо чылын оон Россияда эң хөй дүктү кыргып алыр ужурлуг. Хойжулар коллективтери алды миллион ажыг меринос хойну кыргыыр ужурлуг.

(СЭТА).

Эки шынарлыг дүктү—Төрээн чуртка

КЫРГЫЛДА ЭГЕЛЭЭН

СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчегler дугайында» илеткелинге сорук киргеи «Коммунизмнин херели» совхозтуң хойжулары эң-не орулгалыг адыр болур хой ажылынан дүктү чидириг чокка алыр, эки шынарлыг, хөй дүктү Төрээн чуртка бээр дээш бо хүнинерде күжениишкиниг ажылдап турар. Он бирги беш чылдың ийиги чылында ажыл-агый күрүнеге 80 тонна дүктү дужаар планныг. Кыргылданың баштайгы хүниериниң дугайында репортажты моон адааида парладывыс.

Аяс, изиг хүн. Чер кырында ак-көк дүдүскек турупкан. Салгын чок болгаш, дунаараг. «Коммунизмнин херели» совхозтуң төвү Кочетово суурнуң кыдыынга кээривиске чугайлап каан ак-ак кажаалар кезиу берди. Ында хой кыргыыр ийи пункт төп сүт-бараан фермазының мырынай чанында. Пунктунуң кырында кызыл тук. Кыргылда эгелээнден бээр элээн апарган хире: кижилер ында турумчуй бергеп, бүгү кажаа-хорааны септеп-селип, арыглап шеверлээн. Чадагай кажаада ийи колаң хойну киирип каан. Эрги пунктунуң узун кажаазының ортузундан ийи кезек кылдыр үзүктээн. Оларның кайызында-даа электрилиг кыргылда машиналарын дерип аскылаан.

Хүн дүүш эртип турган үүве. Кыргыкчылар дүштеки чем сөөлүнде база катап ажылдап киирипкеп болду, машиналарны дааш-шимээнин сылыраар үүве.

— Бригадириңер кайдал?— деп, дүк дензилеп турган аныяк уругдан айтырдывыс.

— Суур кирген, ам дораан кемир—деп, үчётчик Люба Дожжу харылалды.

Кыргылда пунктузунуң иштинге бардывыс. Хойну кыргып турар узун өрээл. Ында 24 электрилиг машинаны олбо талазында быжыглаан. Өрээлдин иштинии арыг-шеверғини ажок. Ийи аныяк уруг тогланы дүктү улуг-ла шоодайже дыгаан турлар.

— Бо кандыг сорттуң дугуй?

— Өөк дүгү болгаш артып калган тогланчы-дыр ийин. Мону эки дүкке холувайн, ангы сугар ужурлуг—деп, класстакчы Нина Оюн чугаалайдыр. Класстакчыларның ындында өрээлде кезек оолдар прессте дүк тырып боодалдаан тур.

— Чеже хирени боодалдап алдынар?— деп, олардан айтырдывыс.

— Үжен ажыг улуг боодалды белеткедивис— деп, бирээзи харылалды.

Ол аразында кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Оюн Кивалович Сарыг-оол база чедип кээп-тир, аңаа ужуражып, кыргыкчыларның ажыл-ижинин дугайын оон айтырдывыс.

— Кыргыыр улуг хоювус 24 муң баш—деп, Оюн Кивалович чугаалады.—Оон аңгыда үш муң баш бо чылгы хураганны база кыргыыр апаар.

Репортаж

Ийи кыргылда пунктулуг бис, кожа тургулаар бо. Бирээзи эки, оозу ам ажылдап турар. А чаа пунктуну ам кылып доозупкан. Ында 24 чаа машиналыг ийи агрегатты тургускан. Ол машиналарның күүзүү улуг болгаш кылганы эптиг, таварымчалыг. Ынчангаш чаа пунктуга улуг ынаныш салып тур бис.

— Кажан кыргып эгелединер?

— Эрткен чылын июнь 1-де кыргылданы эгелээн болза, бо чылын оон беш хонук эрте— май 27-де кирген. Эрткен чылын совхозка хой кыргылдазын 40 хонук дургузунда дооскан турган, ам оон оң хонук эвээш — 30 хонук иштинде доозарын планнап алган бис. Ынчаар кылыр арга бистең бар. Бир пункт немей ажыглалга кирген, оон күүзүү база улуг. Ийи пунктуда катай 72

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С.

Чер ажылының допчулалы

ТАРЫЛГАНЫ ДҮРГЕН ДООЗАР

Июнь 2-де алдынган медээ өзугаар, республиканың ажыл-агыйларында 190 муң гектарда чазын чажар культураларны чаштырган. Ол дээрге планның 70 хуу хирези болуп турар. Тарылганы Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем болгаш Кызыл районнуң совхозтары эки организастыг болгаш шалыпкын чорудуп турар. Ынчалзажок Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларында үрезин чаштырары дыка хожудап турар. Ол ышкаш Тожу районнуң совхозтары ол ажылдарны чүгле 46 хуу чоруткан.

Тараа культураларын республикада 158,7 муң гектарның орнунга 146,4 муң гектарда чаштырган, азы ол дээрге планның 92 хуузу. Бии-Хем, Каа-Хем районнар планын 92, Улуг-Хем—87, Таңды биле Чөөн-Хемчик —82—82 хуу күүсеткен. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 270 гектар картофель олуртур тургаш, 154 гектарны олуртуп, планын чүгле 57 хуу күүсеткен. Бо ажылды июнь айның бирги декадазында цилап-ла доозар дээш организакчы хемчегларни хожудап турар районнарны, ажыл-агыйларның удуртукчулары ап чорудар шуруузунда суггаттыг черлерде тарын турар бо районнарның партия, көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери, чер ажылдыглары үрезин чаштырарын дүргеп доозарыпче бүгү-ле күштүг мөөңнээри чугула. Эрзин районнуң чер ажылдыглары база-ла сөөлгү чаъстаашкынныг хүннерин ел-шыгын чеп ажыглаар ужурлуг.

Картофель олуртурунуң хуусаазы орайтап бар чыдар. Республикада ниитизи-биле 2107 га черде картофельди олуртукан. Ол дээрге планның 83 хуузу. Бии-Хем, Каа-Хем районнар планын 92, Улуг-Хем—87, Таңды биле Чөөн-Хемчик —82—82 хуу күүсеткен. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 270 гектар картофель олуртур тургаш, 154 гектарны олуртуп, планын чүгле 57 хуу күүсеткен. Бо ажылды июнь айның бирги декадазында цилап-ла доозар дээш организакчы хемчегларни хожудап турар районнарны, ажыл-агыйларның удуртукчулары ап чорудар ужурлуг.

Ногаа культураларының рассадазын олртурунуң чогумчалыг үези келген. Июнь 2-ге чедир республикада 773 гектар черниң орнунга 127 гектарда ногааларны тараан, ол планның чүгле 16 хуузу болуп турар. Колдуунда-ла морковьту, согунаны, свёкланы, чамдык чердерде огурецти тараан. Ам капуста, помидор рассадазын олуртурунче кирер херек.

Ногаалар олуртуруп Каа-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары дыка хожудаткан болгаш планын чүгле 2, 12 болгаш 15 хуу күүсеткен. А Бай-Тайга районнуң совхозтарында ол ажыл ам-даа эгелевээн.

Ногаалар үрезиниерин чаштырып, рассаданы олуртур мурнунда хөрүүнү эки белеткеп, суггарын алыры, тарылганың шынарын экижидерн чугула. Күзүн дүжүттүң эки азы багай болуру оон улуг чергелеп-биле хамаарыкырын үүнаг ужурлуг бис.

Оон-биле чергелештир мал чемни культураларны тарыыры база спалдашкынныг чорун турар; үрезинни 108,6 муң гектарга чаштырарының орнунга 40,7 муң гектарга чаштырган. Ол — планның 37 хуузу. Ылаңгыя суггаттыг черлерниг совхозтар кукурузадан эгелээп черле мал чемни культураларны тарыырын дүргедедири чугула.

Бөгүн онза чугула айтырыгларның бирээзи болза чайгы суггатты чогуур үезинде болгаш шынарлыг чорудары. Ам дээрезинде оон планы 60 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдаазынга деңнээрге, чер суггарар ажыл харын чүгээр чорун турар, ынчалза-даа негелдерге оранчок четпес. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң совхозтары чүгле хөй чылдыг сиеннерни суггарып, чайгы суггаттың ниити планын 31-ле хуу күүсеткен. Чөөн-Хемчик район планын 30, Бай-Тайга — 43, Каа-Хем биле Таңды ол хуузалашка-биле 71 болгаш 57 хуу күүседип алган.

Ынчангаш республиканың чер ажылдыглары тарылганы темпизин дүргедеткеп, оны план-графикте айыттынган хуусаада доозар чайгы суггаттыг эки чорудар даап бүгү күжүн салыр ужурлуг.

Соңгулдаларга уткуштур

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КАЛБАРТКАН

Чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарынга соңгулдалар — чүгүле политиктиг кампания. Районнуң партия организациялары бүгү-ле масса-политиктиг ажылды олче угландырып, күш-ажылчы коллективтер, кижилер аразында социалистиг чарыштыг калбартып, соңгулдаларны күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш бүгү күштү мобилизастап турар. Оон түңнелинде район дөрт ай чартык үениң иштинде• багай эвес көргүзүглерни чедип ап, азы күрүнеге эът садар чартык чыл планын 68, сүттү 79 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларындан «Хемчик», «Барлык» совхозтар багай эвес көргүзүглерлиг болган. Ыйгылак сүтбараан фермазының коллективи чартык чылда 1050 центнер сүт садар планын 1020 центнер чедире берген. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык, «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей хойжу бригадаларының хойжулары өскелерден дээре ажылдап, чартык чылда алган социалистиг хүдэлгелерин күүседип, төрүүр 100 хой, өшкүге опаштыр 90-96 анай, хураганны камгалап алган.

Районнуң 11 саанчызы, 14 хойжуу хүүда алган хүдэлгелерин чедир болгаш ажыр күүсеткеннер. Оларга «Барлык» совхозтан Б. Хомушку, Д. Содунам, С. Шактар, «Шекпээр» совхозтан Ш. Монгуш, Б. Ооржак, «Хемчик» совхозтан К. Кара-Сал, саанчылардан С. Монгуш, А. Хертек, А. Үндүп хамааржыр.

Ол ышкаш районнуң бүдүрүлге коллективтери база багай эвес ажылдап, ыяш ажылагыйы планын—100, Сельхозтехника—122, эът комбинады —116 хуу, «Тыва даг-дүгү» комбинат апрель айның планын 101 хуу күүсеткен.

Районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүнүң байдалында бүгү чүрттө чоруп турар соңгулда кампаниязы чаа чүгүле үе-чадазынче кирип турар. Кандидаттар биле соңгукчуларның ужуражылгалары эгелээн.

№ 8 агитпунктуда

Чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүнүң байдалында бүгү чүрттө чоруп турар соңгулда кампаниязы чаа чүгүле үе-чадазынче кирип турар. Кандидаттар биле соңгукчуларның ужуражылгалары эгелээн.

Соңгулда мурнунуң агитасмассалыг ажылдар чорудар тептеринде — агитпунктуларда ажыл улам хаймынып апарган. Агитпунктуларның ажылдаар шактарын үзаткан болгаш айытхан шактарында ажык, дежурныйларның докпаамал турарын оларның эргелекчилери чедип алган. Ындыгларның бирээзи Р. Г. Лищинская эргелекчилээн ДОСААФ-та № 8 агитпунктуну көрөэл. Ол хоорайда тургустунган агитбелүктерде эки ажылдыг агитпунктуларның бирээзи.

Агитпунктуга тускайлаан өрөэл дыкпыш-даа бол, херекселдерни таарыштыр тургузуп, көскү агитацияны азып делгээни сагыгтыр. Өңгүр плакаттардан, соңга караанда болгаш шкафтар кырында салгылаан өң-баазын чечектерден-не боор, өрөэл иштин аянныг, арыг-силиг көстүр.

«Агитаторнуң бүлүүң» деп улуг стендиде агитпунктуның ажыл планы, агитаторлар данзызы, «Агитатор» деп хана солун бар. Хана солунга дээре ажылдыг агитаторларның дуржулгазын чырыдып, оларның чуруктарын азып турар. Бо удаада ында дуржулгалыг агитаторлар З. Л. Егорова, О. Ф. Сивцова, С. И. Щербаков, Л. Г. Хайдукова оларның ажылын мактап, дээрелерниң чуруктарын тырттырган аскан.

Агитпунктуның ажылынга дөрт улуг агитколлективтер киржип, иштизи-биле 76 агитаторнуң күжүн ынаар киригиртирип турар.

— Аныяк соңгукчулар клуубун бо соңгулда кампаниязында тургустувус. Аныяктар өртүзүнга агитас-массалыг ажылдар чорударынга дуржулгалыг агитаторларны бижыглап, оларның-биле тускай план өзүгаар ажылдап турар бис. Агитаторларның билигмергежилиин бедилери-биле апрель эгезинден бо хүннерге чедир үш удаа семинарны өрттүрдивис. Агитпунктуның ажыл планында көрдүнгенин киргизип, ынаар-биле чаа агитаторнуң күжүн ынаар киригиртирип турар.

— Аныяк соңгукчулар клуубун бо соңгулда кампаниязында тургустувус. Аныяктар өртүзүнга агитас-массалыг ажылдар чорударынга дуржулгалыг агитаторларны бижыглап, оларның-биле тускай план өзүгаар ажылдап турар бис. Агитаторларның билигмергежилиин бедилери-биле апрель эгезинден бо хүннерге чедир үш удаа семинарны өрттүрдивис. Агитпунктуның ажыл планында көрдүнгенин өзүгаар өрттүрген ажылдарны тускай кыдыраашка демдеглеп, кежээге, беседага ийиккге чүү-даа болуп эрткен дижик, харыысалгалыг кижи аңаа ат салгаш, кыска тайылбырны бижип каар — деп, эргелекчи Роза Григорьевна Лищинская чугаалады.

Бүгү чүрттаазында дег, бистиң республикада соңгулла кампаниязы улам калбарып, ылангыя күш-ажылчы коллективтерде болгаш чоннуң чүрттап турар черлериниң аайы-биле агитация-пропаганда ажылы чугула черни эдилеп турар. СЭКП-нин иштики даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг иletkелин, Аъш-чем программазын болгаш ук Пленумга хүлээн алган доктаалдарны ажылчы чонга хандыр тайылбырлаары — агитация-пропаганда ажылының кол айтырыглары ындыг. Агитаторнуң үлүү ол. А агитпунктуның чорудун турар агитация-пропаганда ажылы, оон деринде, шимелдезинден хамаажыр. Эргелекчи шимелдеже сагыш салбас болза, агитпунктуга кирген соңгукчуну-даа, ажылдап кээр дежурныйны-даа, агитаторну-даа сонуургадыр. оон хей-аъдын кедүрер чүве кала турар. Уткалыларны бедик, помчуттунгур материалдар-биле доллуктунган, көрүттүг, шеверги кылган чаңгыс стенд кижиниң ниченгейин хаара тула бээр. Бо агитпунктуда ындыг стенділер, бүдүнар, хана солун боттарының мурнунга салган сорулгазын долузу-биле күүседип турар.

В. САТ.

Бистиң кандидаттарывыс

УРАН КЫС УДАЗЫНГА ОРААШПАС

Бичии Руслана, өске бүгү эдилерни ышкаш, ойнаар-кыс-биле ойнаарынга кончуг ынак чораан. Оон ынай он шыктаа чечек чулуп, ховаганнар сүрүп, «эмчи», «башкы» деп эштери-биле база кады ойнап чораан. Элээди апарган ол ойнаар кыстарынга хептер быжар, оларга платьелер даараарынга кончуг ынак апарган. Ынчангаш авазы бичии Русланазын «мээң уруум шевер болур» деп мактаар, бичии кижиниң сонуургалын деткиир, аңаа платьени кайчаар даараарын бо-ла айтып бере берген орар.

Руслана Монгуштуң адазы шаандан тура-ла Өвүрүүн «Коммунизмче орук» совхозунуң малын малдап, хой уруг-дарыгны өстүр азырап, кижизидип келгеннер. Руслана чеди уругнуң эң бичизиндеп улуу. Ол ог-бүленең кежигүннери найыралдыг, ажылгыр улус. Школада өөренип турар эң бичизинден оскези, шупту ажыл-агыйның ангы-ангы адырларында материалдыг кежикти будүрүүн ажылдап турардар.

Руслана база-ла «хол ишин бут чаңдыр баспас» деп улустуң чугаалажын турары ышкаш, улугларын дөзеп, будүрүкчү ажылды кылып. Хандагайтының амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиндө дараныкчылап ажылдап турар. Бодунуң ажылдап келгеннин кыска үенин иштинде ол аныяк уруг ажылдап турар коллективинде эш-оорүүнүнүң, улугларның-даа хүндүткелин чаалап алган.

Руслана Монгуштуң ажылдап турары Хандагайтының амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң даараныкчылага пегинге ажыл шагы чаа-даа эгелеп турда чеде бердим. Даараныкчылга пегинде ынламында тургускулаан даараныр машиналарның шиилээн шимээн-даажы ында хайныктаан ажыл-ишти бир тускай аллгалыг болдуруп, онзагай ыялдыр дыңналып, аңаа ында ажылдап турар кижилерниң чугаа-сооду, үнү холушкаш, ажылды улам хайныктырын турду. Бир сактырга мында ажыл дүн-хүн дивейн, үзүк-соксаал чок шак-ла ынчаар хайныышкынныг чорүп турган-даа ышкаш.

Ол будүрүлге черинин кол кылыш турар ажылы—кижилерге ялзы-бүрү хептерни шыпарлыг кылдыр будүрүп, даараң бээри, чагыкчыларның чагыын хүүсаазында күүседири —кижилерге өөрүшкүнү шаннаары.

Коллективте колдуунда аныяктар. Олар коллективтиң ёзулуг эртинези болуп, чаңгыс ненин уругларын дег ажылдап турарлар. Оларның дүржулгалыг дагдыныкчылары Александра Монгуш, Александра Кертик-Кара, Александра Сарыглар, Татьяна Апак болгаш оскелер-даа аныяктарга боттарының байлак арга-дүржулгазын дамчыдып берип турарлар. Олар найыралдыг коллективтиң кежигүннери ажылдың будүрүкчүлүү, шыпары, хүүсаазында күүседири дээш бир дем-биле түржүп турарлар. Соолгу үеде даараныла пеги ай, квартал планын ажыр күүседип, алган социалистиг хүдэлгезин херек кырында боттандырып келген.

Коллектив кежигүннериниң аразындан Руслана Монгушту боттарының хуралынга район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен. Ында бүзүрелдээн кергүскен-дир. сен оңу кайчаар бодап турар сен, Руслана Кызыл-оолович? —деп, айтырыга ол мынчаар харыылады:

— Баштай алдепсинген мен. Район Совединиң депутадының кандидадынга депшидип, коллективам, эш-оорүм менээ дыка-ла идегээнивер-дир деп катап-катап бодап турдум. Ол менээ, бир-ле дугаарында, чаңгыс коллективте кады ажылдап турарым эштеримнин улуг идегели болгаш бүзүрели-дир. Ол дээш мен чүгле четтирдим дээр болгаш ол идегелди бодумнуң ажыл-херээм-биле бадыткаар үзүрлүг мен. Оонбиле кады мээң мүрүмүмда харысалга улгаткан деп чүвени билип турар мен, моон мүрүндаазынга бодаарга, каш катап күжениишкиниг ажылдаары менде опаажыл турардыр. Мени июнь 20-де депутат кылдыр соңгуур болза, ону улуг оорушку-биле хүлээп алыр болгаш бодумнуң ажылымга, хей-иянти ажылдарыма бар арга-аргаларымны үндүүрүп тургаш, шүлүргү, кызымак ажылдарымны хүлээнип турар мен.

Хандагайтының амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң даараныкчызы аныяк Руслана Монгуштуң ол чугаазын дыңнаап, бо чергелептиг кижи-дир деп бодап-биле байыдаштым.

Б. СЕДЕН-ХҮҮРАК.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Тона аттыг совхозтуң Культура бажыңынга бо соңгулдаларга бир дугаар киржир, аныяк соңгунчуларга тураскаатнан кежээ болуп эрткен.

Элегес кедээ Советтиң күүскомунуң даргазы Н. Л. Оюн байырлыг кежээни ажылдып, совет соңгулда системазынга хамаарыштыр дыңнадыгны кылган. Дараазында Элегес ортумак школазының доозукчузу Нина Монгуш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга бир дугаар киржир эш-оорүүнүң мурнундан сөс ап, чүве чугаалаваш, чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү—июнь 20-де чаңгыс чер чүрттүглары — бүдүрүлгениң мурнакчылары дээш базылаашкының чаңгыс кижи дег бээрииче аныяк соңгукчуларны ол кыйгырган.

Совхозтуң шап эргелекчизи, бүдүрүлгениң хоочуну А. Н. Николаев аныяк соңгукчуларга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ол-ла хуралга район Совединге депутаттарның кандидаттары соңгукчулар-биле ужурашкан. Түңнелинде совхозтуң кедээ ажыл-агый специалистериниң концерти болган.

Н. ОЮН.

Таңды район.

ЭЭНЗИРЭЭН БАЖЫҢ

Эрзин суурнуң мурнуу талазында улуг, делгем шел чаттыла берген чыдар. Ол самолёт хонарынга дыка таарымчалыг. Ынчангаш аңаа эрткен чылын ийи аал иштиң чүрттаар бажыңны районнуң тудуг участогунуң тудугжулары туткаш, аэровокзал кылдыр дужааган. Кыштың соңгунда, чайның ээнинден чаглактанып, самолёт маназар бажыңны тутканыңга эрзинчилер аажок өөрээп. Ук бажыңныг ээзи— аэропорт ажылдакчызы ынаар көшпейн барганыңдан ол ховуда ээнзирээп турулкалган.

Бажыңның чамында кудукту каскаш, одалга системазын база киргеп. Электри удаазының бажыңда киргеп-даа болза суур-биле аразында электри чагыларын тургуспаныңдан ол бажыңче электри шугуму киириимээн.

Ээлээр ээзи чок бажыңның соңгаларының шилдеви бүстүп калган. От салыр печканың шой планталарын, даштыкы эжиин база уштуп апарган. Соок үеде от салбайн келгеннден одалга системазы доңгаш, үрелген. Аэровокзалдың бир өрээлинге киирип каан аппаратуралар үрелип, тоймаглаттыңган. Ол бажыңны катап септеп, ажыглалга киирериңге 49 муң рубльди тускайлап'ңгылаан. Чаа объектиниң туткаш, ону чөп ажыглавайн, тоймаглап үрээш, катап септээрге хей түңнүг акша-хөреңги чарыгдаттынар. Ол камналга-хумагалал эвес-тир. Ук бажыңны дарый ажыглалга киирген, ээзин аңаа турумчудуп чүрттадыр үе келбээн бе?

А. ТАВА.

Эрзин район.

КЫДАТТА АМГЫ

КЫДАТТЫҢ удуртукчуларының чөөрби ажыг чылдың дургузунда ССРЭ-ге удур демиселди чорудуп, ону боттарының улуг күрүнезирек үзелбодалдарын боттандыларынга кол мооңдак деп көрүп турарлар. Пекининиң амгы даштыкы политиказы кайнаар угланганыл? Совет Эвилелиниң янтилел болгаш күрүне тургузуун, тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын каржызы-биле хоптап, нүүлдеп, боочепсекти эдере будурериң кызыгаарлаар, чепсегленишкиниң дүжүрер болгаш делегеңге дүшүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш күжениишкинерге ажыл-биле удураның турар. Национал хосталга дээш демиселчилериниң хүрээленинге сандараашкыны болдурар, хөгжүп орар чүрттаарны ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг күрүнелерге удур тургузар дээш доктаамал оралдажыныскынны кылып келген. Мурнуу Африканың расистери, Чилиниң фашистери дээш чижектиг эң-не реакцыдыг күштер-биле каттыжып, АКШ-тың, Японияның, Великобританияның чагырыкчы бөлүктери-биле Совет Эвилелинге удур калбак фронтуну тургузар дээш демисежин турар.

Кыдаттың иштики политиктиг амылыралының бир онзагай чүүлү болза партия, күрүне, шериг аппарадының эң-не үстүкү чалазында эрге-чагырга дээш чидиг демисел болур. Дэң Сяопиниң барыын үзелдиг национализ бөлүү «идеологтуг чаңгыс эътн чедип алыр. сырый каттыжыышкыны бижыглаар» деп кыйгырганы чеже-даа тиңдүүн түрза, демиселдиң чидигленишкини согсавайн келген. Бо бөлүк бодунуң политиктиг удурланыкчыларының салдарын сулараашкынын ам-даа чедип албаан.

ККП Төп Комитединиң алдагы пленумунуң сөөлүнде Хуа Гофэниң талалакчыларының туруштары сулараан болгаш эрге-чагырганың дээди чадазының бүгү-ле удуртур органнарынга Дэниң бөлүү келген. Бир удурланыкчы бөлүктүң туруштарын сулараткаанының түңнелинде Дэниң талалакчылары боттарының демиселиниң чидиг бийин Е Цзяңьинче угландыра бергеннер. 82 харлыг Е Цзяньин дээрэи (эмчи дузазы чокка ажылдап шыдавас) амгы үеде күрүнениң барык-ла удуртукчузу болуп, Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының доктаамал комитединиң даргазының албан-дужаалыда ажылдап турар. Күрүне аппарадында барыын үзелдиглерден ангыда Е Цзяньин боттуг эрге-чагырганы холда чааскаан тудуп турар.

Е Цзяньинге удурткан партияның хоочуннарыг төөте бижыг туруштарлыг болгаш черчерде оларның салдары амдаа улуг. Оларга шиитпирлиг согуушкунну чедирери-биле Дэң Сяопин болгаш оон бөлүглеп «ККП-ниң организастыг ажылының кол сорулгаларында» сылдан-алгаш, «кырган ажылдакчылар удуртулганың ийиги база үшкү шугумуиче шилчинр» деп неелделерни шудургу салып, ажыы-биле чугаалааргa оларны эрге-чагырганы чайладыр сагыштыг. Ынчалзажок оларны дүрген чайладыры ындыг-ла амыр үзес. Төп чазакта чүгле министрлериниң оралакчыларының саны бешн муң кижи ажыл турар.

Дэниң бөлүү, оларның контролюнда турар төп парлалгага ККП-ның, КҮР-нүк төөгүзүнге Е Цзяньинниң ужур-дузазын кудуладырын оралдажыл турардар.

Кыдатта амгы «чашталганың» кол сорулгазы — Дэң Сяопининң бөлүүнүң политиктиг туруштарын моон-даа ынай быжыглаары болур. Эрткен чылдың төнүзүнден эгелээн Дэниң авторитедин болгаш чонга улуг салдарлыг болуруп көдүрери-биле партияның, чүрттүн болгаш чонунуң мурнунга ооң ачы-хавыязын кыда парлалга пропагандалап эгелээн.

Дэң Сяопин, оон чоокку талалакчылары Ху Яобан, Чэнь Юнь чоттарының политиктиг угланыышкынын партияның үр хуусаада программазы кылдыр быжыглаары-биле ККПниң XII съездизинге удуртукчу документилерни ажылдап кылыр үш тускай комиссияны башкара бергеннер. Комиссияларның кол сорулгалары болза: партияның организакчы болгаш идеологтуг ажыл-чорудулгазының кол угланышкынарын тодарадыры; ККПның чаа уставының төлевилелии белеткээри; ағар болгаш үр хуусаалыг экономиктиг политиканы ажылдап кылыры; Кыдаттың даштыкы политиказын эртем өзүга үндезилээри болур.

Төп партыйжи, күрүне аппарадынга Дэниң талалакчыларының туруштары быжыксадаа, партияда болгаш чүрттә иинти байладлы экижидип ыдавваи. Оларның политиктиг угланыышкынынга удур демисел чер-черлерде шыгыырап турар апарган. Харын-даа оон мурнунда оларны деткип турган чамдык кижилер Дэниң политиказынга бүзүрел чогун илередип эгелээннер.

ККП Төп Комитединиң даргазы турган Хуа Гофэн ам-даа партияның дээди удуртулгазында хевээр артпышаан. Оон талалакчылары Хуаның база катап эрге-чагыргага чедип кээриите идеген, ону деткивишаан, боттарының туруштарын быжыглаарын оралдажып чүүлдүр.

Мынчангаш съезд болуруунуң бетинде үе партияның бүгү-ле звеноларынга, күрүне болгаш шериг аппарадынга демисел моон-даа улам чидигленир дээрэи илдеп.

КЫДАТТЫҢ экономиказында онзагай улуг өскерлиишкиннер болбаан, биеэги хевээр, хожудангай байдалда. Чүрттә калбаз-биле чарлаан «дөрт чаартылганың» программазы буураашкынга таварышкан. Аар үлетпүр будүрүлгези күдулаан. Эрткен чылын 1980 чылга деңнээрге 1,5 млн. тонна каанны, 20 миллион тонна хөмүр-даштыг, 6 млн. тонна нефтиниң эвээшти будүрген. Көдээ ажыл-агыйга «ярнок механизмин» кииргени хуу өөчүүрек хөөннерни күштелдирген. Аъш-чем айтырыы чүрттә чидигленген.

КҮР-нуң 32 чылдар иштинде төөгүзүнде иштики политиктиг амыдыралы кажан-даа доктаамал бижыг турбаан, эрге-чагырга дээш демисел бичии-даа кошкаваан болгаш чидиг социалдыг, национал чөрүлдээлер соксавайн келген. Мындыг байдалда экономиканы сайзырадыры улуг нарыындаашкынга чедирип турар. Пекининиң амгы экономиктиг политиказы кыдат чиитилелге, ылангыя көдээге улуг чөрүлдээлерге таварыштырып турар. Будүрүлге планнарын өрегелерге бижыглаарынга системазын кииргенинин түңнелинде, тарачынналарын орулгазының карышкаа улгаткан.

Экономикага чаа системаны кииргенинин түңнелинде коммуналарның хөй-иянти фондузундан кырганнарга, өскүстерге, ажыл кылыр аргазын чидирген инвалидтерге, шериг албанныг кижилерниң аг-бүлелеринге материалдыг дузаламчыны көргүспес.

Капиталистиг ажыл-агый чорудулгазының элементилерин моон-даа ынай пептерелдирииче Пекининиң деткимчезибиле тургустунул турар хуу хөрецгитеннерниң будүрүлгелеринден бөөр Руслана үргүлчү комсомолчу отчуган-биле ажылдан келген болгаш өске эш-оорүм, ажылче хаара турдар, эвиледдээр болгаш ажылга харысалгалыг болур чорукка хире-шаа-биле үлегерин көргүзүп келген.

— Сени кады ажылдап турар эштериң, будун будүрүлге коллективи район Совединиң депутадының кандидадынга депшидип, улуг бүзүрелди көргүскен-дир. сен оңу кайчаар бодап турар сен, Руслана Кызыл-оолович? —деп, айтырыга ол мынчаар харыылады:

— Баштай алдепсинген мен. Район Совединиң депутадының кандидадынга депшидип, коллективам, эш-оорүм менээ дыка-ла идегээнивер-дир деп катап-катап бодап турдум. Ол менээ, бир-ле дугаарында, чаңгыс коллективте кады ажылдап турарым эштеримнин улуг идегели болгаш бүзүрели-дир. Ол дээш мен чүгле четтирдим дээр болгаш ол идегелди бодумнуң ажыл-херээм-биле бадыткаар үзүрлүг мен. Оонбиле кады мээң мүрүмүмда харысалга улгаткан деп чүвени билип турар мен, моон мүрүндаазынга бодаарга, каш катап күжениишкиниг ажылдаары менде опаажыл турардыр. Мени июнь 20-де депутат кылдыр соңгуур болза, ону улуг оорушку-биле хүлээп алыр болгаш бодумнуң ажылымга, хей-иянти ажылдарыма бар арга-аргаларымны үндүүрүп тургаш, шүлүргү, кызымак ажылдарымны хүлээнип турар мен.

Хандагайтының амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң даараныкчызы аныяк Руслана Монгуштуң ол чугаазын дыңнаап, бо чергелептиг кижи-дир деп бодап-биле байыдаштым.

Б. СЕДЕН-ХҮҮРАК.

ЧАРЫШКА МУРНААН

Кызылдың үлетпүр барааннар садыы Абакан хоорайның үлетпүр барааннар садыы-биле аразында күш-ажылчы харылзаалыг, чарыштыг. Күш-ажылчы маргылдаалыг ийи садыгның ажылдакчылары ажылының арга-дүржулгазын ботботтарындан өөренир. пептерелдир чаагай чанчылдыг. Чоокта чаа ийи садыг бо чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжын түңнээн. Оон түңнелинде Абаканның үлетпүр барааннар садыының партия-ажыл-агый активиниң хуралынга үндүргеп. Социалистиг чарыштың негелделерин бүрүн күүсеткеш, Кызыл хоорайның үлетпүр барааннар садыының коллективи бирги кварталдың түңнели-биле чарышка типлекчи болган.

Социалистиг чарыш түңнээн хуралга Кызылдың үлетпүр барааннар садыындан киржип чораан садыг ажылдакчылары кежээлээ-биле ажылдың арга-дүржулгазын солушкан.

Бнетин корр.

ЭЭНЗИРЭЭН БАЖЫҢ

Эрзин суурнуң мурнуу талазында улуг, делгем шел чаттыла берген чыдар. Ол самолёт хонарынга дыка таарымчалыг. Ынчангаш аңаа эрткен чылын ийи аал иштиң чүрттаар бажыңны районнуң тудуг участогунуң тудугжулары туткаш, аэровокзал кылдыр дужааган. Кыштың соңгунда, чайның ээнинден чаглактанып, самолёт маназар бажыңны тутканыңга эрзинчилер ажок өөрээп. Ук бажыңныг ээзи— аэропорт ажылдакчызы ынаар көшпейн барганыңдан ол ховуда ээнзирээп турулкалган.

Бажыңның чамында кудукту каскаш, одалга системазын база киргеп. Электри удаазының бажыңда киргеп-даа болза суур-биле аразында электри чагыларын тургуспаныңдан ол бажыңче электри шугуму киириимээн.

Ээлээр ээзи чок бажыңның соңгаларының шилдеви бүстүп калган. От салыр печканың шой планталарын, даштыкы эжиин база уштуп апарган, Соок үеде от салбайн келгеннден одалга системазы доңгаш, үрелген. Аэровокзалдың бир өрээлинге киирип каан аппаратуралар үрелип, тоймаглаттыңган. Ол бажыңны катап септеп, ажыглалга киирериңге 49 муң рубльди тускайлап'ңгылаан. Чаа объектиниң туткаш, ону чөп ажыглавайн, тоймаглап үрээш, катап септээрге хей түңнүг акша-хөреңги чарыгдаттынар. Ол камналга-хумагалал эвес-тир. Ук бажыңны дарый ажыглалга киирген, ээзин аңаа турумчудуп чүрттадыр үе келбээн бе?

А. ТАВА.

Эрзин район.

Соңгулдаларга уткуштур

МУРНАКЧЫЛАР

Фоторепортаж

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынның Кызыл хоорайда «Чечек» ательезининг хөй кижилиг коллективинде оңзагай ажылынга ак сеткилдиг, бедик харысалгалыг, чагыкчыларга ээлдек-эвилең ажылдакчылар-хөй. Оларның бирээзиниң бүдүрүлгениң хоочуну Анна Хүреп-ооловна Содунамны адап болур.

Ооң ук ажылга стажы ам 30 чыл ажып турар, ажылынга мергежин, байлак дуржулгалыг апарган. Амгы үеде ол аныяк даараныкчыларның дагдыныкчызы, оларны ажылга өөредип, амыдырал-чурттарлага төлептиг кижилер кылдыр өстүрүп турар. Бо чуруктa ооң аныяк кыс Зина Сунгароваңы ажылга өөредип оралын көрүп тур силер.

Том даараар бригадада аныяк даараныкчы Анна Ерина (чуруктa) база эки ажылдап, найыралдыг коллективиниң күш-ажылчы чанчылдарын төлептиг уламчылап келген. Ооң күш-ажылчы намдары ам чаала 6 чыл чедип чоруур-даа болза, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы, төлептиг, кижизиг ажыы-чаңы-биле коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Ам ол партия кежигүнүнге кандидат. База ол ышкаш хоорай Советиниң депутадының хүлээдгезин кызымак күүседип келген болгаш чаа соңгукчулары-биле ужуражып, отчёдун берген. Ол бо чылдың февраль Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан.

«Чечек» ательезиниң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтерийиң соңгулдалар хүнүн төлептиг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

А. ДАРЖАА.
А. МОНГУШТУҢ фотолары.

Хову ажылдары

ТЕХНИКА ЧЕДИШПЕЗИНДЕН

«Тыва» совхозтуң Айлыг-Ойда комсомолчу-аныяктарның бригадазының (бригадири хоочун коммунист Д. Ооржак) шөлдеринде ажыл хайныышкынныг. Үрезин чаштырылгазында дөрт агрегат шалыпкын темнилиг ажылдап турар. Ында механизаторлар ортузунда чарлаттынган социалистиг чарышка Чаламба Куулар мурнап, дүн үлүүн үргүлчү 10—20 хуу ажыр күүседип турар.

Совхозтуң механизаторлары 1600, гектарга кызыл-тасты кыскa хуусаада чаштырып доозкаш, чаштыр мал чеми культуралардың үрезинин чаштырар ужурлуг. Ынчалзажок ажылдың темпизин саададып турар чамдык четпестерниң бары хомудаачыг. Чижээ, хөрзүн эрозиязынга удур СЗС-2,1 сеялкаларга автокожуглар чедишпейн турар. Оон аңгыда, хөрзүн болбазырадыр КШП-9 культиваторлар база негеттинип турар. Керээ-дугуржулга ёзугаар, Чаламбаның Сельхозтехника каттыжыышкынындан кээп ажылдаар ужурлуг техниктиг ажаалда машиназы Айлыг-Ойга чаңгыс-даа катап келбээн.

Райкүүскомнуң кедээ ажылагый эргелели, ол ышкаш Сельхозтехника каттыжыышкынының удуртукчулары үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырының хемчээн алыр ужурлуг.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээниден **шаннаары бо**ттара:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Виктор Дмитриевич **Апчитаев** — Тываның электри четкилериниң шеригжиткен таңнылчериниң ажылчыны.

Мария Ивановна **Банщикова** —пенсионер.

Елизавета Александровна **Барабанова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

Пётр Никитьевич **Барановский** — хоорайның ИХК-ның таңнылчериниң контролёру.

Нина Афанасьевна **Бобкова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң саинтарказы.

Наталья Егоровна **Бахрушева** — Тываның чумага удур станциязының ажылчыны.

Ульяна Тимофеевна **Верзилова** — пенсионер.

Евгений Васильевич **Волков** —пенсионер.

Татьяна Александровна **Вяткина** — хоорайның ИХК-ның таңнылчериниң контролёру.

Евгения Дмитриевна **Гонина** — № 20 ясли-садтың ажылчыны.

Николай Павлович **Зорин**— Тываның геология-шинчилел экспедициязының таңнылы.

Анастасия Андреевна **Зырянова** — Тываның Аптека эргелиниң ажылчыны.

Антонина Викторовна **Иванова** — пенсионер.

Анатолий Яковч **Кароляк** —Тываның электри четкилериниң слесары.

Марфа Фёдоровна **Кондратьева**— № 1 АТБ-ниң диспетчери.

Мария Никитична **Круглова** —«Тыва тудуг» трестиң № 81 тудуг эргелелиниң кол бухгалтери.

Таня Моягушевна **Куулар**— республиканың туберкулёзка удур диспансериниде кижизидикчи.

Николай Александрович **Лапшев** — Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының дарганы.

Глеб Николаевич **Лебедев**— Профтехөөредилге талазы-биле эргелелдиң № 5 ПТУ-нуң директору.

Зинаида Васильевна **Меньшикова**— хоорайның ИХК-ның таңнылы.

Валентина Матвеевна **Михайлова** — «Каа-Хем» разрезтиң ажылчыны.

Валентина Александровна **Михеева** — Кызыл хоорайның улус судунуң күүсекчизи.

Анна Ивановна **Николаева**— Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажылагыйының склад эргелекчизи.

Ефросинья Ивановна **Ослина** —пенсионер.

Николай Лопсанович **Очур** —№ 1 АТБ-ниң ажылчыны.

Кара-оол Талаевич **Оюн** — пенсионер.

Ирапда Исаевна **Панкратова** — СЭКП обкомунуң кладовщиги.

Михаил Андреевич **Панышев** —пенсионер.

Ульяна Николаевна **Петрова** — пенсионер.

Александр Гурьянович **Полухин** — чумага удур станциянын ажылчыны.

Николай Николаевич **Пономорев** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының чолаачызы.

Зоя Иосифовна **Прибытко**— республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Мария Павловна **Пьяновская** — № 1 АТБ-ниң инженери.

Татьяна Филипповна **Радионова** — № 1 АТБ-ни.. ажылчыны.

Александра Михайловна **Рубцова № 8** уруглар садының одакчызы.

Георгий Алексеевич **Рябов** — пенсионер.

Мария Емельяновна **Сараева** — пенсионер.

Александр Георгиевич **Севрюков** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының партия начальнигиниң оралакчызы.

Лидия Михайловна **Секачева**—№ 20 ясли-садтың эмчи сестразы — кижизидикчизи.

Мария Петровна **Сергиенко** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Вера Алексеевна **Середина** —түүйбу заводунуң ажылчыны.

Алла Трофимовна **Солдатова** — пенсионер.

Евдокия Кондратьевна **Сопронова** — пенсионер.

Жанна Ивановна **Сычева**— пенсионер.

Михаил Иосифович **Талаконов** — «Каа-Хем» разрезтиң слесары.

Мария Георгиевна **Тимошенко** — Кызылдың ортумак № 1 кедээ профтехучилищезиниң улуг бухгалтери.

Николай Григорьевич **Титов** —пенсионер.

Лидия Гавриловна **Уланова**— пенсионер.

Ольга Афанасьевна **Успенская** — кинофильмнер ,тарадырының Тывада конторазының директору.

Галина Сергеевна **Утамишева** —хамааты камгалалының штабының шеригжиткен таңнылы черинин ажылчыны.

Григорий Алексеевич **Утамишев** — пенсионер.

Анна Васильевна **Ушакова**— № 21 магазинниң ажылчыны.

Нина Дмитриевна **Чебаева**— пенсионер.

Ранда Сергеевна **Чередниченко** — Автоорук эргелелдиң инженер-талевйл.кчизи.

Семён Павлович **Шапхоев**— Тываның күрхайгаарал лабораториязының улуг инженери.

Клавдия Александровна **Шестакова** — Тываның күрүне филармониязының улуг контролёру.

Фаина Яковлевна **Юшкова** — Сельхозтехкүркомуның материал-техниктиг хандырылга баазазының килдис начальнигн.

Советтиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Советтиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Тыва АССР-ниң Дээди

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 25.

Июнь 20 — чер-чер Советтеринге сонгуулдакар хүнү

ОРГАНИЗАСТЫГ

Улус депутаттарының район болган кезээ Советтеринге база улус судтарынга сонгуулдаларга белеткел ажылдары Тес-Хем районда организастыг болган политиктиг база күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүг байдалдарында чоруп турар. Сонгуулда кампаниязына белеткелдерни районнуң ажылчы чоннары СЭКП-нин XXVI съездизинин шиитпирлерин, он бирги бет чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын болган районнуң ажыл-ишчилеринин бо чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг күүседир. ССРЭ-нин 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш чүткүлүг күш-ажыл-биле холбаштырып турар.

Амгы үеде районда улус депутаттарының район, кодээ Советтеринге сонгуллалар талазы-биле сонгулла округтарында депутаттарга кандидаттарбиле база районнуң улус судунуң судьязынга кандидат-биле сонгукчуларның ужуражылга хураллары чоннуң бедик идепкейлиг киржилгези-биле эртип турар.

Кызыл-Чыраа кодээ Советтин девискээринде район Совединге сонгуллалар талазы-биле сонгулда округундан депшиттирген ийи кандидат-биле, кодээ Советке сонгуллалар талазы-биле сонгулла округтарындан депшиттирген беш кандидат-биле сонгукчуларның ужуражыышкын хураллары болгулаан. Район Совединге депутаттарның кандидаттары хоочун хойжулар Э. Эрендей биле Р. Баян оларның ол округтарда хойжу сонгукчулар-биле ужуражылга хураллары бедик кедүрлүүшкүнүг болгаш ажыл-ишчи байдалга болгулаан. Кызыл-Чыраа кодээ Советтин депутаттарынга кандидаттар, «Кызыгаар» совхозтуң хойжулары Б. Баяндай, К. Бенеи олар боттарының ажылдап турары хойжу бригалаларында малчын эш-өөру-биле сонгулда мурнунуң ужуражылгазын эрттиргеннер.

Ол сонгулда округтарынга болгулаан хуралларга шээр малды моон сонгаар өстүрүп көвүдедириниң дугайында, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга мал ажыдынче онза кичээнгей салганының хүгайында чугаалар болгулаан. Сонгукчулар депутаттарның кандидаттарынга улуг илегелин илергейлевишаан, чагыгларны киирген.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары С. Куулар ону район Совединин депутадының кандидадынга депшиткен «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шына салбырының ажыл-ишчилери-биле ужурашкаш, салбырның малчыннарының ажыл-херээнин болган амыралчуртталгазының талазы-биле оларнын киирген чагыгларын болган дилеглерин дыннап, депутатка сонгуткан соонда оларны күүседир дээш кызымак ажылдаарын бүзүреткен.

Районнуң улус судунуң амгы даргазы, ол-ла судка судьяның кандидадынга депшиттирген Д. Оюн-Бартан «Чодураа» совхозтуң Шуурмакта чайлаглап келген хойжулары-биле ужурашкаш, районнуң улус судунуң ажыл-чорудулгазын делгерентейи-биле чугаалап берген. Ужуражылга хуралынга санал берген сонгукчулар судьянын кандидалын бир аскетклдиг деткивишаап, районга хоойлу-дүрүм болгаш корумчурум сагылдазын улам күштелдирер дээш моон сонгаарда улам чүткүлүг ажылдаар дээрзинге бүзүрелин илергейлээнner.

О. МОНГУШ.

Болбурзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БУЗУЛБАС ХАРЫЛЗААЛАРНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республика —социалистиг дем каттыштырылгазының бижыг кезээ, ында бүгелдиг эвилелчилер — ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар бар дээп, «Жолнеж вольности» солун бижээн. ССРЭ-биле эвилел бастың дозуннаашкынывыска болгаш кызыгаарларывыстың бүдүн-бүрүн турар чоруунга шиитпирлиг ужур-дузаалыг. Оон бижыг үндезинин Польша биле ССРЭ-ниң идей-политиктиг чаңгыс эвилооп турар. Ол үндезинни социализминиң дайзынчары 1980-81 чылдарда буза шаварын күзеп турган.

ПУР-биле ССРЭ-ниң аразынга идейлиг сырый каттыжыышкынны кошкадыр чорук Европа дээрге тургустунган байдалды эдс көөрүн, ам-даа күзеп, күштерниң амгы ден байдалың өскертиринче чүткүп турар күштерге ажыктыг болурун ол-ла солун онзалап демдеглээн.

Социализмге удур идегеттер хамыктын-на мурнунда ПУР-биле ССРЭ-ниң аразында эвилелдиг кол магадылалы болур ПКАП-тың удуртукчу родюн кошкадырынче чүткүп турган. Олар ССРЭ-биле эвилелди кошкадырын оралдажып турганнар. Ол дээрге, Польшаның айыыл чок болур чоруунун үндезинниге хора чедиреп болгаш оон Олер, Нисз болгаш Балтика таваран кызыгаарларының үреттинмес чоруунга халдаашкын-дыр. «Солидарностинин», «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязының», Кос-Корнун болгаш социализмге удур өске-даа бөлүгленишкиннерниң удуртур черлериниң политиктиг авантюристерн ыңдыг эчис сорулгаларын чажырарын оралдажып турганнар.

1981 чылдың күзүнүнде тывылган болгаш троцкистерни, анархистерни болгаш улусчу Польшаның өске-даа каржы дайзыннарын каттыштырган клубтар кижилери ПУР-биле ССРЭ-ниң аразынга пайырадкады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээнин принциптерин хөрек кырында өскертир ээзи хоп-мегечи кыйгырыгларын садып турганнар.

Ийи немеп күрүне-биле ажыктыг харылзааларның үндезини боол турар Польшаның күрүне керээлерин ыңдыг бөлүгленишкиннер күш чок болдурарын база оралдажып турганы «Жолнеж вольности» бижээн. Бо бүгү чүүлдер хамыктың мурнунда бистин кол эвилелчивис — ССРЭ-ниң айыыл чок чоруун кошкадыр ужурлуг турган.

1981 чылдың декабрь 13-те койтрреволюциниң хоралыг болгаш кем-бүрүүлүг планнары буурап дүшкен. Ынчангаш бистин социалистиг күрүвеистик тургузуу үреттинмес, польша-совет эвилелдиң үндезинниринн диверсия божанналып шыдавас, ПУР-ның политиктиг үндезини-даа үзуктаттынмас. Бистиң хамаарышпас чоруувустүн үндезини —ССРЭ-биле эвилел канчаарыл дээрге, оон үнези болган бижыы-даа дайын соондагы он-он чылдар иштинде бадыткаттынган деп, «Жолнеж вольности» онзалап демдеглээн.

САГЫЖЫМДА АРТЫП КАЛГАН

Маркос Леонель Посадас—Мексиканың Каттышкан социалистиг партиязының Политкомиссиязының кежигүнү, моон мурнунда чурттуң аныяктар организацияларының сураглыг удуртукчуларының бирээзи. Леонель Посадас Совет Эвилелинге каш удаа кээп чораан, комсомолдуң XIV съездизинге олурушкан, Октябрь революциязының 50 чылының байырлалынга Москваның залчызы болган, 1972 чылда Мексиканың Коммунистиг аныяктарының делегациязының составынга кирип, ВЛКСМ-ниң удуртулгазы-биле чугаалажышкынарга киришкен.

— Комсомолчулар-биле бодумнуң ужуражышкынарым дугайында сеткилдин кайгамчык ханышкыны-биле ВЛКСМ-ниң эвилелгиг съездизинни хүнүнде сактып турдум. Ужуражышкынар хөй болган, ынчаарга ВЛКСМ-ниң 1962 чылда болган съездизинге барып чорааным менээ эң-не тураскаалдыг болган. Ынчаарда бөдүүн ажылчын оол турган мен деп, ол чугаалаан.

Москвага баар дээн дүне көнгүс удуваан мен: сагыш-сеткилимни өөрүшкүлүг бодаалар доюлдуруп турган. Совет Эвилелинге келгеним—мээн даштыкы чуртче бир-ле дугаар аяк-чоруум болган. Комсомолдуң съездизинге делегаттары-биле мээн ужуражышкынарым дыка солун болган. Коммунизм тургузуушкунунуң дугайында, аңаа идерекейлиг киржилгезинниң дугайында, ынчалын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш чүткүлүг күш-ажыл-биле холбаштырып турар.

Амгы үеде районда улус депутаттарының район, кодээ Советтеринге сонгуллалар талазы-биле сонгулла округтарында депутаттарга кандидаттарбиле база районнуң улус судунуң судьязынга кандидат-биле сонгукчуларның ужуражылга хураллары чоннуң бедик идепкейлиг киржилгези-биле эртип турар.

Кызыл-Чыраа кодээ Советтин девискээринде район Совединге сонгуллалар талазы-биле сонгулла округундан депшиттирген ийи кандидат-биле, кодээ Советке сонгуллалар талазы-биле сонгулла округтарындан депшиттирген беш кандидат-биле сонгукчуларның ужуражышкын хураллары болгулаан. Район Совединге депутаттарның кандидаттары хоочун хойжулар Э. Эрендей биле Р. Баян оларның ол округтарда хойжу сонгукчулар-биле ужуражылга хураллары бедик кедүрлүүшкүнүг болгаш ажыл-ишчи байдалга болгулаан. Кызыл-Чыраа кодээ Советтин депутаттарынга кандидаттар, «Кызыгаар» совхозтуң хойжулары Б. Баяндай, К. Бенеи олар боттарының ажылдап турары хойжу бригалаларында малчын эш-өөру-биле сонгулда мурнунуң ужуражылгазын эрттиргеннер.

Ол сонгулда округтарынга болгулаан хуралларга шээр малды моон сонгаар өстүрүп көвүдедириниң дугайында, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга мал ажыдынче онза кичээнгей салганының хүгайында чугаалар болгулаан. Сонгукчулар депутаттарның кандидаттарынга улуг илегелин илергейлевишаан, чагыгларны киирген.

Район Совединге депутаттарның кандидаттарынга улуг илегелин илергейлевишаан, чагыгларны киирген.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары С. Куулар ону район Совединин депутадының кандидадынга депшиткен «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шына салбырының ажыл-ишчилери-биле ужурашкаш, салбырның малчыннарының ажыл-херээнин болган амыралчуртталгазының талазы-биле оларнын киирген чагыгларын болган дилеглерин дыннап, депутатка сонгуткан соонда оларны күүседир дээш кызымак ажылдаарын бүзүреткен.

Районнуң улус судунуң амгы даргазы, ол-ла судка судьяның кандидадынга депшиттирген Д. Оюн-Бартан «Чодураа» совхозтуң Шуурмакта чайлаглап келген хойжулары-биле ужурашкаш, районнуң улус судунуң ажыл-чорудулгазын делгерентейи-биле чугаалап берген. Ужуражылга хуралынга санал берген сонгукчулар судьянын кандидалын бир аскетклдиг деткивишаап, районга хоойлу-дүрүм болгаш корумчурум сагылдазын улам күштелдирер дээш моон сонгаарда улам чүткүлүг ажылдаар дээрзинге бүзүрелин илергейлээнner.

О. МОНГУШ.

ЧУГААЛАШКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фолкленд (Мальвина) ортулуктар дээш Англияның болгаш Аргентинаның аразынга дайын чөвүлдээзинин дугайында айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрүп турар. Ортулуктарда дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырынче болгаш КНО-ның моон мурнунда киптирлерни күүседиринче үзүлгаан резолюция төлевилелин Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга киирген.

АМЕРИК ЧОННАРГА АЖЫЛЧЫ КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Компартиязының «Политикл афферс» журналы чавырлыышкын политиказынче кытап эглирин Вашингтонуң чазаандан чедип алырынче америк ажылчы чоннарны кыйгырган.

«Соок дайынны» узутказырынче түткүп турган улустарның үндүрген улуг күжениишкиннериниң түнелиинде чавырлыышкын 60 чылдарда эгелээнин ол журнал демдеглээн. АКШ-тың чагырыкчы белүктери ынчан делегейге болгаш чурт иштинге-даа шимчаашкининиң күзел-соруун барымдаалап көөр. Совет Эвилелиниң тайбың санаалдарынга таарымчалыг кылдыр харылзаалар ужурга таваржып турар апарган.

Чоокта чаа «Жэньминь жибао» солун даштыкы продукциянын болгаш даштыкы капиталдың шургуушкунунан «национал экономиканы камгалалының эргежок чугулазының дугайында» чүүлдү парлаан. Херектиң ужуру чүдел дээрге, кылат эрге-чагыргалар даштыкы чурттарның кылыглары-биле канчап-даа терлежип шыдашпайн турар кылат продукциянын дыка хөй хевирлериниң будуруглезин соксадыр ужурга таваржып турар.

«Ажык эжиктер» политиказы контрабанданы, мөлчүкчү, чижеек чорукту, хээлилээшкинни хөй хемчээлдерге тывылдырбышаан, амыдыралдың капиталистиг хевириниң болгаш буржуаз идеологиянын кылат нинтилелге неперек таарарынга идиг боол турар.

Капиталистиг чурттар «ажык эжиктер» политиказын канчар-даа аажок хөй ажыкончаа алырынга таарымчалыг арга деп санаан. Өске талазында, кылат экономикага даштыкы капиталдың киржилгезин чөпшээрээнин хөй-хөй үүрмек үндезининг экономиканың катап тургузуушкунун хандырарындан амгыда, келир үеде даштыкы капиталга ажыктыг улуг хемчээлдиг өскерилгелерни Кылатка кылып болурунун, Кылатты барын угланышкынның туружунга моон сонгаар-даа артырарының, кедизиинде барын КУР-ну даштыкы чурттарның белен үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агыйын продукциязын садын саарарынга эптиг рынок кылдыр, ол ышкаш чиг-эт-биле хандырар чурт кылдыр хуулдырарының чепсээ деп олар санап турарлар.

Ол хирезинде капиталистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырын моон сонгаардаа үргүлчүлээр дес деп, кылат удуртулга мелеглеп турар. Ол дээрге Кылаттың национал эрге-ажыктарынга улуг хорааны чедирер дээнн ол-дур.

М. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның хайгаракчызы.

ХОРАЛЫГ ПОЛИТИКА

Сөөлгү үеде Кылатта «ажык эжиктер» политиказының дугайында айтырыгны бо-ла көлүрүп турар апарган, ук политиканы кылат удуртулга үш чылдан элээн бурунгаар чарлаан. Ол политиканы ёзугаар түс чурттуң экономиказынга даштыкы капиталды киниришпирер деп шиитпирлээн, ук капиталды холушкак будурулгелерни тургузарынга, ажылдап турар будурулгелерни эле дериринге, Кылаттың бойдус курлавырларын шинчилээрингe ажыглаар ужурлуг турган. Мурнуу можуларга «тускай экономиктиг зоналарны» тургускан, аңаа ук капитал бодунуң хуула будурулгелерин тургузарынга болгаш бараанарны каайлы чокка кирер база үндур сөөртүрүгe чедир онзагай эргелерни алган.

АКШ-тың, Барын чүктүң еске-даа күрүнелериниң болгаш Японияның капиталын чүртче хандытпышаан, кылат удуртукчулар ылангыя «улус шураашкынының», «коммунизациянын» болгаш «культура революциязының» Кылатка чедиргени экономиктиг кризистен ук капиталдың дузазыбиле үнер, экономиканы чаартырын шапкынчыдар деп кордап турган. «Ажык эжиктерниң» политиказы «элээн эки түңнелдерни» берген деп амгы үеде Кылатта санап турар. Ынчалза-даа, Пекинде демдеглеп турары болза, ук политика дыка хөй чаа экономиктиг, идеологтуг болгаш социал айтырыгларны тывылдырган, оон-биле холбаштыр, чүрттүң рыногун Барын чүкче угландырган кылат удуртулганың хемчеглериниң чигзинчиин улам ажыы-биле чугаалажып турар апарган.

Чоокта чаа «Жэньминь жибао» солун даштыкы продукциянын болгаш даштыкы капиталдың шургуушкунунан «национал экономиканы камгалалының эргежок чугулазының дугайында» чүүлдү парлаан. Херектиң ужуру чүдел дээрге, кылат эрге-чагыргалар даштыкы чурттарның кылыглары-биле канчап-даа терлежип шыдашпайн турар кылат продукциянын дыка хөй хевирлериниң будуруглезин соксадыр ужурга таваржып турар.

«Ажык эжиктер» политиказы контрабанданы, мөлчүкчү, чижеек чорукту, хээлилээшкинни хөй хемчээлдерге тывылдырбышаан, амыдыралдың капиталистиг хевириниң болгаш буржуаз идеологиянын кылат нинтилелге неперек таарарынга идиг боол турар.

Капиталистиг чурттар «ажык эжиктер» политиказын канчар-даа аажок хөй ажык-ончаа алырынга таарымчалыг арга деп санаан. Өске талазында, кылат экономикага даштыкы капиталдың киржилгезин чөпшээрээнин хөй-хөй үүрмек үндезининг экономиканың катап тургузуушкунун хандырарындан амгыда, келир үеде даштыкы капиталга ажыктыг улуг хемчээлдиг өскерилгелерни Кылатка кылып болурунун, Кылатты барын угланышкынның туружунга моон сонгаар-даа артырарының, кедизиинде барын КУР-ну даштыкы чурттарның белен үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агыйын продукциязын садын саарарынга эптиг рынок кылдыр, ол ышкаш чиг-эт-биле хандырар чурт кылдыр хуулдырарының чепсээ деп олар санап турарлар.

Ол хирезинде капиталистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырын моон сонгаардаа үргүлчүлээр дес деп, кылат удуртулга мелеглеп турар. Ол дээрге Кылаттың национал эрге-ажыктарынга улуг хорааны чедирер дээнн ол-дур.

М. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның хайгаракчызы.

БАЙДАЛ

Агитаторларга, политинформаторларга

рек үүлгедикчилериниң 80 хуузу 25 хар четпээн аныяктар болган.

Эрткен чылдың октябрь-ноябрьда кылат парлалгага партияның болгаш чазактың автономнуг районнарының хөгжүүрүнге, национал кадрларны белеткээринге «сагыш човаашкын» дугайында бөлүк материалдарны парлаан. Чижээлээрге, «Жэньминь жибао» солунга Иштики Моолдуң автономнуг районунга удуртур ажылга депшидери-биле 14 муң моол национадлыг кадрларны белеткээн, аймактарның партком секретарьларының оралакчыларының улуг кезии моолдар деп бижээн. Херек кырында Пекинниң национал политиказында улуг-ла өскерилгелер болбаан.

Чоңга удур иштики болган дайызырак даштыкы политиканы чорударынга Пекинниң чагырыкчылары чепсектиг күштерге даянып турарлар. Кылаттың шеригполитиктиг удуртулгазы шеринниң дайынчы белеткелин белидиринче, чепсекти болгаш дайынчы техниканы чаартырынче улуг кичээнгейни салып турар. Амгы үеде Кылаттың чепсектиг күштериниде 4,5 миллион шериг санаттының турар. Оон ангыда фабрикаларда, заводтарда, коммуналарда, албан черлеринде шеригжиткен улус ополченин база тургускан.

Капиталистиг күрүнелер, ылаңгыя АКШ Кылатка чаа боо-чепсекти болгаш технологияны садарын чөпшээрежин турарлар. Пентагонуң эксперттериниң саналары-биле Пекинге чүгле бирги ээлчегде чепсек садып алырынга 60 миллиард долларның чэализи херек. Лондонуң стратегтиг шинчилелдер институдунуң дыңнатканы-биле алырга, чүгле чаңгыс кылат дивизияны чаа боо-чепсек-биле дериринге бир миллиард чыгыы доллар херек, а Кылатта ыңдыг дивизияларның саны 400 чедип турар.

Чепсектиг күштерге идеологтуг ажылды күштелдиреринче, шеригларнин дайынчы-моральдыг сеткил-соруун бедидеринче шериг командылалы улуг сагышты салып турар.

Дайынзырак хевээнерни күштелдирер, «дөрт чаартылга» программазын күүседиринче чонну болгаш шеригни хаара тудар сорулга-биле Пекинниң чагырыкчылары чуртта антисоветчи нүүлдээшкинни нептереткен. Эрткен чылын чүгле «Жэньмин жибао» солунга 3600 антисоветчи материалдарны парлаан.

Кылат парлалгага «девискээр айтырыгларының» дугайында материаддарны парлавышаан. Пекинниң удуртукчулары Кылаттың чидирген девискээрлеринге Вьетнамны, Таиландыны, Лаосту, Камбучияны, Кореяны, МАР-ны, Непалды, Бутанны, Бангладешти, Индияның соңгу-чөөн районнарыны, Афганистаннын улуг кезиин санап турарлар. Совет Эвилелиниң 1,5 миллион квадрат километр девискээрин Кылат «эгидин» бээрин шеген турар.

ПАРТИЯНЫҢ XII съездизининг белеткел ажылының үезинде кылат удуртулга даштыкы политиканың үр хуусаалыг стратегиязын тодарадып, ажылдап эгелээн. Совет Эвилелиниге болгаш Каттышкан Штаттарга хамаарышкан политиканы канчаар чорудары ында кол айтырыг болур.

Совет Эвилеля Кылатка хамаарыштыр девискээр-даа, экономика-даа талазы-биле чаңгыс кылат дивизияны кандыг-даа негелдеми кылбайн турар. Ийи күрүнелерниң аразында харылзаалар кеззоде амгызы ышкаш ыңдыг турбаанын совет улус билир. Кылат коммунистериң япон агрессорларга болгаш кылат буржуазияга удур демиселиниге бистиң чуртувустүң чедирип келген улуг дузаламчызы билдингир. Кылатты эжеден алгаш турган япон шеригдерни Совет Армияның чылча шапканы Кылатка улус демократтыг революцияның тинлээринге кайы хире рольдуг болганы база-ла билдингир. Аныяк Кылат Улус Республиканың делегейге эң баштай чарган керээзи база ССРЭ-биле найыралдың, кады ажылдажылганын, бот-боттарынга дузалажырының керээзи болур. Улусчу Кылаттың аар индустрияны тургузуп алырынга, камгалалын быжыглаарынга, национал кадрларны белеткээринге Совет Эвилеля аажок улуг дузаламчыны чедирген.

Совет Эвилелиниң болгаш өске социалистиг чурттарның төөгүде туруп көрбээн интернационалчы улуг дузаламчызын бөгүн кээп кылат пропаганда чажырарын оралдажып, харын-даа оон ужур-дузаазын куду базып турар.

60 чылдарның эгезинде антисоветчи, гегемончу даштыкы политиканы чорутканының түңнелинде КУР ССРЭ-биле экономиктиг харылзааларын кызырган. Оон-биле чергелештир кылат улустуң эрге-ажыктарын тоол көрбейн, бодунуң садыг-экономиктиг харылзааларын Пекин Барын чүкче угландырган. Кылаттың даштыкы садыг саарылгазынга социалистиг чурттар 1960 чылда 63 хууну эзлеп турган болда 1980 чылдарның эгезинде 10 хуу- чедир кызырылган. Эрткен чылын ийи чурттуң садыының хемчээли чүгле 150 миллион рубль болган, а капиталистиг күрүнелер-биле садының хемчээли 40 миллиард рубль четкеп.

НИТИЗИ-БИЛЕ Кылаттың антисоциалистиг, улустарга удур ишкин болган даштыкы политиказы социалистиг экономиканың үндезиннерни өскертириче, чорудээлиг белүктериң аразында демиселди чидиглендиреринче, кылат пинтилелге социалистиг болгаш национал чорудээлиг күштелдиреринче аппар чоруур. Ынчаарга Кылаттың бүгү-делегей империализми-биле шериг-политиктиг кады-ажылдажылгазы, тайбыцияң болгаш социализмниң херээнге эң-не айыылдыг үе-чадада туруп турар.

Совет-кылат харылзаалар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың принципиалдыг туружун партияның XXV, XXVI съездилериниң шиитпирлеринде тодаргайы-биле айыткан. Узбек ССРЭ-ге Ленин орденни тыпсырынга холбаштыр Ташкентиге болган байырлыг хуралга эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга Азияда бистиң политикавыстың дугайында доктаагаш, совет-кылат харылзааларны экижидер талазы-биле чаа совет саналдарны делгерекгейи-биле ийди үндүрген.

КУР-нуң удуртулгазының даштыкы политиказында социалистиг принциптерге дүүшпейн турар хөй-хөй талаларны СЭКП шүгүмчүлеп турза-даа, Кылаттың иштики амыдыралыңче Совет чазак холгаарлап киреринн оралдашпаан. Совет Эвилелиниң талазындан КУР-га кандыг-даа кыжаныышкын турбаан, девискээр талазы-биле кандыг-даа негедде чок. Кызыгаар айтырыгларын таарымчалыг шиитпирлээринниң чугаалажышкынарын уламчылаарынга база совет-кылат кызыгаарлыг районунга бот-боттарынга бүзүрежирин быжыглаар талазы-биле алдыныр болур хемчеглерни чорударынга совет тала белен. Ийи күрүнелерниң эрге-ажыктарынга үндезилээш, кандыг-даа бурунгаар негелдеер салбайн, совет-кылат харылзааларны, ылаңгыя экономиктиг, эртем-техниктиг, культурлуг, политиктиг харылзааларны экижидер талазы-биле таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайында дугуржурунга Совет Эвилели белеп.

Кылатка социализм хөгжүдеанинин баштайгы чылдарында ийи чурттарның эң-найыралдыг эш хуу ёзузунуң кады ажылдажылгазының хөгжүн турганы бүгүдеге билдингир. Кылатта социалистиг экономиктиг базистиң, социалистиг ниитилел тургузуунуң барынга совет коммунистер маргышпайн турар болган чигзинигге албайн турар. Ийи күчүлүг күрүнелериниң аразында чөрүшкек болгаш башкалынчак байдалдарның тыптып келгени, оларны бо хүннерге чедир таарымчалыг шиитпирлевээни социализминиң эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар. Совет-кылат харылзааларны бүгү талалыг экижидери, найыралчы кады ажылдажылганы моон сонгаар хөгжүдери болган хаңыладыры—кылат таладан улуу-биле хамааржыр.

К. ОНДУР,
СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүгүнүң удуртукчузу.

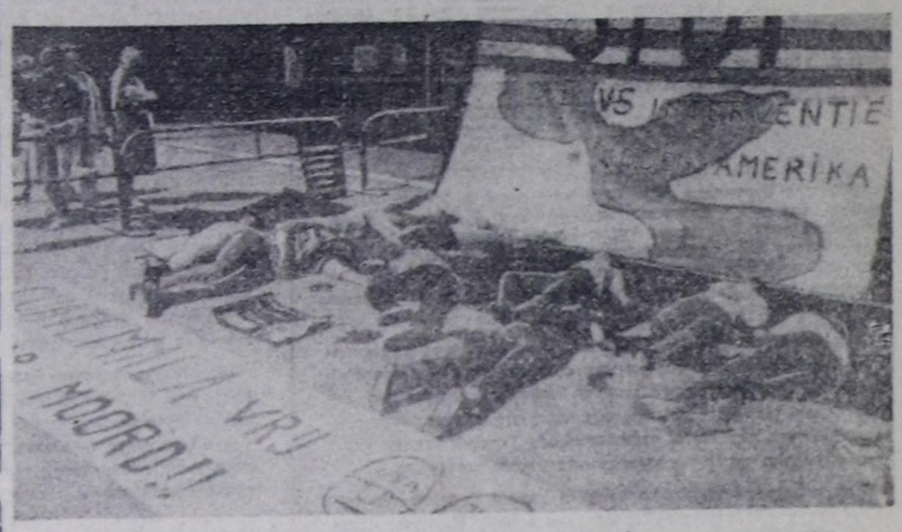

ГОЛЛАНДИЯ. Американың Каттышкан Штаттарының Төп Америкада холгаарлаашкынының сонсадыын Роттердамның аныяктары мындыг бир янзы хевирлиг эрга-биле негеп турарын бо чурукта көргүскен.

СЭТА-ның фотозу.

БАШТАЙГЫ БАШКЫМ

Коңга кыңгырт дээрге школаже уруглар шуужүп-ла кирер. Кичээлдер эгелээр. Бир класска эң-не бичии уруглар парталар артынга томаанчыы аажок олургуласканнар. Тожунуң Ий школазының белеткел класзынга орус дыл кичээлиниң эгелээни ол. Ындыг бичии уругларны помчуурунга, бижиринге болгаш математикага өөредип эгелээри амыр эвес. Маңаа башкы бодунуң арга-мергежили-биле, сеткилиниң ханызындан ажылынга бердингени-биле салган сорулгалын чедип ап, хөйнү кылыр. Башкы ынчан өөреникчилеринге эртемнериң эге оруун ажыдар.

Демги белеткел класзынга кичээл эрттирип турган башкыны Чажынай Кырганаевна Кол дээр. Ол мээң баштайгы башкым-дыр.

Ий суур Бии-Хемниң сөңгу талазында эрик кырында турар. Чазын школа хериминиң иштинге безин көк погаарарын, чечектер эрээн шокар апаар. Суурнуң чанындан-на тайга эгелээр. Долгандыр тайга-эзим. Чажынай Кырганаевнаның ада-иези анаа чурттап чораннар. А оларның ызыгуур салгалы аннаар, ини малдыг улус чораан. Ынчангаш ындыг амыдыралдыг кижилер эзим иштинден үнмес ужурлуг. Бичии Чажынай хөй уруглардыг өг-бүлеге өскен болгаш, оларның чадырында кижи бүрүзү онаашкан түскай ажылдыг, ону ынап-ла кылыр турган. Хүдээлгелиг ажылының соонда бичиилериниң ойнаар үези база тыпты бээр. Өдүген тайгазының эзимниң иштинге оон ойнап өскени сагыжындан ыравас.

Башкы Чажынай Кырганаевнаның амгы өөреникчилерин база тайга чурттакчылары деп болур. Оларның чамдыктарының ада-иелери тайгада ини малдан дээш өске-даа ажылдарны кылып чоруурлар. Башкы боду база үндезин тайга кижизи болгаш кижилерниң амыдырал-чуртталгазын, бойдусту болгушкуннарын коңчуг эки билир. Ынчангаш оон кичээлдери солун, билдингир боон турар. Орус дыл кичээли. Аас чугааны сайзырадыры. Башкының айтырыгларын өөреникчилер харыылап, чаа сестерни сактып ап турганнар. Башкының холунда өөнүг чуруктар. Уругларның кичээнгей ында.

— Кто это?

— Это корова — деп уруглар харыылаар.

— А что дает корова?

— Молоко.

— Это кто, ребята?

— Это олень.

Ини малдың ажык-дузазының дугайында башкы беседа кылып, чуруктар көргүзер. Чамдык уругларның төрелдери, ада-иелери тайгада ини малдан турар болгаш бичии кижилер ини дугайында чугаалаарын аажок күзээрлер. Хол көдүрер уруглар-ла хөй. Кичээлдиң темазы «Азырал болгаш черлик амытаннар». Тожунуң арга-эзим чурттуг уругларынга ак-мен болгаш азырал амытаннар дугайында өөренирге, оларның амыдыралынга дыка чоок болур.

Башкы Чажынай Кырганаевна боду Тоора-Хем ортумак школазын доозкан соонда, Кызылдың башкы училищезинге кирген. Кажан училищениң доозукчуларынга ажыл хуваалдазы чоруп турда, Чажынай бодунуң төрээн районунче чорударын дилээн. Оон күзээни-биле башкыны Сыстыг-Хем школазынче чөпүткен. Ол ана үш чыл иштинде эге класстарга башкылаан, оон соонда Ий суурга келгеш, турумчуп ажылдап, чурттай берген. Школа, хөй-ниитиниң ажылдары дээш кылыр чүвеле хөй. Оон ак сеткилдиг кызымаккай ажылы школа коллективинге болгаш суурнуң чурттакчыларының ортузунга бедик хүндүткелге чедирген. 1971 чылда СЭКП кежигүнүнге кирген. Школага башкылап ажылдаары болгаш хөй-ниитиниң ажылдары-биле чергелештир Кызылдың башкы институдун бот-өөредилге-биле доозун турар.

Башкы ажылынга 23 чыл ажылдаан Ч. К. Колдуң портрет чуруу районнуң Хүндүлел самбыразынга кирген. Ол дээрге районда эки ажылдыг башкыларның одуруунда турарын көргүзүп турар.

Тыванын кайы-даа районнарында Чажынай Кырганаевнаның өөредип чораан өөреникчилери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруурлар. Оон башкылап чораан. Уруу чайын авазы-биле өөреникчилер бригадазынга кады ажылдап, тайгага мал чеми, сигендаа белеткежип турган. Ам келир чайын база тайгаже чоруптар.

Баштайгы башкызын кижилер кажан-даа утпас. Чажынай Кырганаевнага Ыраккы Чөөн чүктеп, Ортаа Азиядан, Сибирьден оон өөреникчилери чорааннар чагааларыны чорудуп турардар.

Т. ТУМАНОВА.

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ

Тыванын бүгү-ле пионер лагерьлеринге вожатыйлап ажылдаары-биле Кызылдың башкы институдунуң студентилери Дубинин аттыг пионер лагеринге барып, беш хонуктуг өөредилге-инструктажтыг семинарны эрткеннер.

ЧУРУКТА: вожатыйлаар студентилер өөредилге-инструктажтыг семинар үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЭКИ ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ

— Чадаана хоорайның эмнелгезинге күрүне практиказын ийи дугаар чыл эрттирип турарым бо. Ылаңгыя кезип эмнээр салбырның ажылы дыка нарын. Маңаа эмчи кижиниң кичээнгейлии, мергежилин ханы билири негеттинер-дир. Ынчангаш ында эмчилерниң арга-дружулгазын өөренип, оларның тайылбырын дыңнап, сумележип, практикамны эртирип турар мен—деп, Нанзалмаа Түлүш чугаалап орар.

Кызылдың медицина училищезинде өөренип турар сургуулдар республиканың эмнелгелеринге ээлчеглиг практикадап баары чаңчыл болу берген. Олар көрдүгеп программа ёзугаар Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана хоорайның эмнелгезиниң салбырларынга, ясли-садтарга практикалап турар.

Н. Тюлюш училищезин доосканы республиканың төп эмнелгезинин кезип эмнээр салбырынга ажылдаар күзелдинг. Оон күзелин салбырның эмчилери деткип, хүлээп алган. Ол училищеде эки өөредилгелиг.

А. МОНГУШ.

Көдээниң культура айтырыглары

ЧҮГЕ СУЛАРААНЫЛ?

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика -кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер хемчеглер' дугайында» доктаадын амыдыралга боттандырып чорударынга чугула рольду көдээниң культура албан черлери ойнаар ужурлуг. Бо талазы-биле эки ажылдыг культура одаглары чер болганда барып билдингир.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде Культура бажыңының ажылы 2-3 чыл бурунгаар көскү черни ээлеп, шаңнал-макталга чедип, сурагжаан турду. Амгы үеде байдал сыр өске апарган. Культура бажыңының «Дамырак» агиткультбригадазы районга, республикага ат-сураа алгып турду. Ам оон сураа безин дыңналбастаан. Чылдагааны чүдел? Аңаа киржиптер талантылыг кижилер чок бе азы ону организастап, удуртур кадрлар чогу ол бе? Чок, талантылыг кижилер-даа бар, ону углап-башкарар түскай шалыңныг кадрлар-даа бар. Кижи бодап көөрге «Дамырак» агиткультбригаданы чоокку үеде бүт кырынга турузары чогумчалыг ышкаш.

Культура албан черлери дээрге, ажылчы чонуң дыштанылгазының ёзулуг одаа болуру-ла шын. Ындыг турбүже бистин бо Культура бажыңынга баргаш, кижи чүү канчаар аайын, тыппас, аңаа-ла олуруп-олуруп, чаныш чоруй баар бо-ла. Ында чаңгыс-даа оюн хереселдери шуут чок. Оода, чадаарда, шыдыраа, домино-даа турган болза.

Эрткен чылын Культура бажыңынга өөреникчилерниң 60 кижи киржикчилиг ыры белгүмүнүң ажылы түгээр эгелеп чоруй, ара соксаан. Ырнын, таңцының, даараныльганың белгүмнериниң ажылдаар хүнперин улгаттыр бижээш азыы каан, ол хиреде бо чылын чаңгыс-даа белгүм ажылламаан. Аас журналдарын болгаш тематиктиг кежээлерни, номчулга конференциялары, диспуттар, айтырыг болгаш харыы кежээлери база болбаан.

Оон иштики дерялге-шимелдеэн багай. Даштыкы девискээри чаагайыттынмаан. Электри чырыы чедиишпес, чамдык лампалар шуут чырывас. Ниитизи-биле чугаалаарга ында культура-массалыг ажыл сулараан.

О. КАРА-САЛ.

Июнь 8-тен 10-га чедир телевидение

ИЮНЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Билдингирдаа бол, элдептиг». 9.55—М. Глинканың романстарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи К. Лисовский күүседир. 10.15—Уругларга фильм. «Тамы дүвүне акваланг». 11.35—Медээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Аъш-чем программазы — бүгү ниитиниң хереэ». Документалдыг телефильмнер. 15.35—Уругларга фильм. «Хөглүг үш ээлчег». 1-ги фильм. 16.40—«Амыдыралдың формулазы». Улустуң башкызы Ж. Утуров (Киргизия) дугайында телеочерк. «ССРЭ-нин улустуң башкылары» деп бөлүктеп. 17.10—17.25—Чапсар. 17.25—«Орлёнок». телестудияның концерт залы. 17.55—«Кижи болгаш хоойлу». 18.30—«Чурук бүүзүнде хүн». 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Партияның планнары — чонуң планнары. Красноярск крайның «Назаровский» совхозунуң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле дуржулгазының дугайында. Дамчыдылгага СЭКП Красноярск к айкомунуң бирги секретары П. С. Федирко киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45—«Дюннарже ырак оруктар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чуруккучулар дугайында чугаалар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу, ССРЭ-нин Күрүне шаңналының лауреады Б. В. Щербаков. 22.05—Бөгүн делегейде. 22.20—23.00— «Билдингир-даа бол, элдептиг». Кинокапсырылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Штертбекер деп шолалыг уруг». Уругларга уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги, 3-кү сериялары. (ГДР). 13.20—Француз дыл. Өөредилгенин 2-ги чылы. 13.50—Регбиге ССРЭ чемпионады. «Локомотив» (Тбилиси)—Ю. А. Гагарин аттыг Шериг-агаар академиязы. 14.50 — Медээлер. 14.55—18.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Культура болгаш амыдырал». 19.00 — «Сонгулдалардан сонгулдалар чедир». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30—«Чонның аялгалары».

КЫЗЫЛДАН

19.45—«Азияның төвүнде». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Телефильм. 20.15—«Өнүктер дугайында». Дамчыдылганы А. Алексин чорудар. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Эрги «шейхтин» дээрбээ». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Улустуң чогаадылгазы». Теледопчулал. 9.45—«Бедикче ужудуушкун». Документалдыг телефильм. 10.15 — «Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 11.30— Медээлер. 11.35—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Амыдыралдың совет хевири». Документалдыг фильмнер программазы. 15.20—«Авазының школазы». 15.50—Фильм-концерт. 16.30— «Шыдыраа школазы». Делегей гроссмейстери Ю. Л. Авербах эрттирер. 17.00—17.15—Чапсар. 17.15 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». 17.30 — «Горнистер, харыылаңар!». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары-биле ужуражылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Документалдыг фильм. 18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — «Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга». Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов эрттирер. 19.50—Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. «Дюннарже ырак орук». 5-ки сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.00 —«Ыры-82». Төңгенде — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Штертбекер деп шолалыг уруг». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү, 5-ки сериялары. (ГДР). 12.50—Немец дыл. Өөредилгенин 2-ги чылы. 13.20—«Пластилиндең кылган каарган». Мультфильм. 13.30—«Силерге, ада-иелер». 14.00—Күрүнениң Сонгу чүктүг орус улузунуң академиктиг хорунуң концерти. 14.55—Медээлер. 15.00 — 18.15— Чапсар. 18.15—«Шупту улуска стадион».

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Авто, оон база авто». Телефильм. 19.15—«Азияның төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45—Чарладдар. 19.50—«Девйдевезин диледим». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Сарыг тоол». 20.15—«Куруг ховуга үш хүн дургузунда». Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.30 — «Социалистиг чурттарның найырал кубогу». Автомобильдиң төгерик орукторынга делегей маргылдаазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15—«Думчук». Уран-чечен телефильм.

ИЮНЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —С. Прокофьев. № 7 соната. 9.15—«Кино аян-чоруктар клуббу». 10.15—«Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Даалга». Документалдыг телефильм. 15.00 — Уругларга фильм. «Хөглүг үш ээлчег». 2-ги фильм. — «Микошаның частырыы». 16.05 —П. И. Чайковский. Бешки симфония. 16.55—17.10 —Чапсар. 17.10—Аныяк техник—82. 17.45 — «Маадырлыг чорук». 18.15 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Аъш-чем программазы —бүгү чонуң хереэ». 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —Телемедээлер. 19.45—«Сонгулдалардан сонгулда чедир». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — — «Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. Төңгенде —«Бөгүн делегейде». Информация - публицистиг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Англи дылдан очулга». 13.55—Испан дыл. 14.25 —«Шыдыраа школазы». 14.55—Медээлер. 15.00—18.30—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— «Чонның уран чүүлү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 —«Эртем дугайында».

КЫЗЫЛДАН

19.45 —«Азияның төвү». Информация- публицистика лыг программа.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбиглиг экран». 20.15 — «Сепычевке болгулаан кудалар». Документалдыг фильм. 20.30 — «Музыкалыг киоск». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.30—22.35—«Ильинский Зощенко дугайында». Фильм-концерт.

Олгаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чамдык черлерге дымыраар чаъстаар. Сонгу-барын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14, дүъш, сөөлзүредир 20—25 метр чедер.

Кызылга эдир булуттаар чагбас. Сонгу-барының угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14, дүъш, сөөлзүредир 20—25 метр чедер. Дүне 10—12, хүндүс 25—27 градус болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чалгыглыг сагындырыг» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария. Мирабела» 10.00, 13.30, «Кыска дуң» 14.40, 15.10, «Горо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда

«КАА-ХЕМ»: «Айеберттер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гусар балладазы» 16.50, 20.30, «Шураашкын» 15.00, 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оюн эгезинде» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Меге кадай» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ *

БҮДҮРҮЛГЕ, ООҢ СПОРТ ШӨЛУ

«Тудуг кезектери» комбинатта 450 ажылчын ажылдап турар. Бо будурулгениң продукциязын Кызылдың, районнарның кайы-даа булуңунга көрүп болур. Коллектив эрткен дөрт айларда республиканың ажыглалга кирер тудугларын тудуг материалдарыбиле хандырарының планын ажыр күүсеткен. Тудуг кезектери кылыр ажылчыннар, тускай эртемниглер, будурулгениң цехтериниң, участоктарының, бригадаларының, ээлчегларининг удуртукчулары бо чылдың эрткен айларында эвээш эвес продукцияның материалдарын саарган. Демир-бетон конструкциялар кылып бүдүрерин, эрткен чылдың бо үезинге деннээрге, 30,2 хуу өскен. Соңгалар блоктарын кылыры 22,9 хуу улгаткан, эжиктер —2,7 катап көвүдээн.

Тудуг материалдарын будурер планның эки күүсеттингенинин тайылбыры мындыг. Хол-биле кылыр ажылды эвээжеткенинден, ону машинабиле кылыр операцияларже шилчиткенинден, будурулгениң дыка хөй участоктарын эде дерээнинден күш-ажылдың будурукчүүлүү бедээн.

Ажылдың ажыктыын, шынарын бедидеринин еске-даа курдавырлары хөй болуп турар. Оларның бирээзи —күш-культура болгаш спорттуң масалыг болдурары, күш-дамыр кижизидилгезин чугулаан кээру, оон материалдыг баазазының тургузары. Бо участоктуң ажылы хожудаашкын-биле эгелезе-даа, 1982 чылдың апрель-май айларында чамдык чүүлдерни кылган. Баг кагарының, волейбол ойнаарының шелдерин асфальтылап турганы шевергин кылдыр кылган, ону долгандыр чаш ыяштарны олурткан. Бо оюнларның дериг-херекселдери четчелеттинген. Комбинаттың ажыл-ишчилери ол бүгүнү ажыглап, ойнап эгелей берген.

— Баскетболга аңгы шелдү кылбас бис, волейбол шелүнүң уштарынга дээрбектерлиг щиттер тургузары арткан, ынчаарга, чүү деп болдар силер, баскетбол мячиги-биле база аңаа ойнап болгай—деп, партбюро секретары Виктор Николаевич Бехтерев биске тайылбырлады.

Баг кагары, волейболдаары, баскетболдаары —эң массалыг оюннар, аныяк-чалмы, назы дөгүй-даа бергеннерни спорттуң бо хевирлеринге хаара тудуп болур. База ол ышкаш чап-чаа ийи стол теннистерин, будуп безин четтикпээн, кырын асфальтылаан калбак шелчүгеште чергелештир тургузуп каанын база көрдүвүс. Дүштеки дыш, еске-даа чай кадында безин аңаа ойнап болур.

Ам-даа немей спорт дериг-херекселдерин комбинаттың дирекциязы, ажылчын комитеди кылырын планнап, ону кажан, кымнар ажыглалга киирерин тодарадып алган. Директор А. А. Антонов, партбюро-секретары В. Н. Бехтерев олар биске база бир шелду көргүскеш, аңаа үүнү кылырын тайылбырладылар. Амдыызында ында чаш шивилер, теректерни олурткаш, шелдүң кырын кара довурак-биле долдуруп каан. Аңаа дыка-ла улуг ажылды үндүрген.

— Шыдыраа-шапки ойнаар павильончугажывыс ону, ол шелду ээлээр, олурткан ыяштарывыс хелегезин ажыглаарывыс ол-дур ийи—деп, партбюро секретары чугаалады.

Чайын футбол шелү болур, кыжын хоккей коробказын тургузар шелду комбинатта кылып эгелээн. Амдыызында ону аштап-арыглап турар, кыдыын долгандыр ыяш олурткан, ону суггарар дээш суг оруун чорудар хоолайжашгынарыны ол черде каңнап тудуштурган. Ол болгаш өскеда спорт тудуунуң дериг-херекселдери ажыглалга киирерге күш-культура болгаш спорттуң ажылчыннар ортузунга массалыг болдурарының байдалы тургустунар.

Партбюроунуң санап турары болза, СЭКП обкомунуң V пленумуну совхоз, улуг будурулге болгаш организацияда бурунгыдыр түс черлерни хире-шаан баримдаган, спорттуң сайзыралдың болгу дег хевирлерни массалыг болдурарын көрген. Волейбол, баг кагарын, теннисти, шыдыраа болгаш ышкынын эң коллеглыр сайзырадыр деп турар. Тудуг кезектери кыдыо бо комбинат хоорайдың улуг будурулгелеринин бирээзи. Оон материал-техниктиг баазазы улуг, ажылчыннары көвей. Ынчангаш ол футболмячыл болгаш майбалык хоккейге, баскетболга, стол теннизинге, чаак болгаш боолзалга спорттуга шилиндек командаларны тургузуп ап болдур.

Чүрттелга-коммунал ажылагыйының, хоорайның күүсеткен комитединиң дузазы-биле комбинаттың бар арагаларын күш-культура болгаш еске-даа организацияларының каттышкан күжү-биле күш-культура-кадыкшыдылга комплекстерин чүрттап турар черлер аайы-биле тударынга безин ажыглап болур. Ындыг-даа болза ниити күш-дамыр белеткелин, кадыкшыдылга белүүнүң ажылын эрттирер, дериг-херекселдер шыгжаар бичии өрээл безин «Тудуг кезектери» комбинатта чок. Шыдыраа, шашки оюнарын кышкы үеде ажылдаар черлерге, кызыл булунга, будурулге гимнастиказын өөредилгерге, коридорларга эрттирип болур. Күш-культура- кадыкшыдылганың, спорттуң аңгы-аңгы хевирлерин соок үеде каяа, кайчаар эрттирерил?

Бо дээрге күш-ажылдың будурукчулуун бедидеринин, омас-сергек болурунун, кадыкшыл быжылаарының, ажылдан үнер-кирер чорукту эвээжедиринин база будурулгениң еске-даа айтырыгларын шинтирлээринин чугула айтырыы болгай. Ындыг турбүже будурулге дирекциязы, партбюро ону планда киирбээни шын эвес.

Бо хүнперде СЭКП хооркому, райкомнар, парткомнар, партия эге организациялары СЭКП обкомунуң V пленумунуң күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам калбартыр талазы-биле доктаалын болгаш тодаргай чемчеглерин күүседир дээш ажылды чорудуп турар. Маңаа хамаарышкан айтырыгларны «Тудуг кезектери» комбинатның коммунистери база сайгарып чугаалажырлар. Күш-культура болгаш спорттуг сайзырадырының дугайында СЭКП кежигүнериниң саналгары партбюрога, партия эге организациязынга улуг ажыктыг болуру чугаажоор.

А. ОКСУР.

ААЛДАП ЧОРААН

Каш чыл бурунгаар «Сүт-Хөл» совхозтуң Культура бажыңының чанында тургустунган «Ак-көк Сүт-Хөл» агитация ураң үүл бригадазы чүгле бистин районувустуң ажыл-агыйларында эвес кожаларывыс Өвүр, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның чурттакчылыг суурларында болгаш Кызыл хоорайга чедир боттарының концерттерин, шинилерин бараалгадып келгеннер.

«Ак-көк Сүт-Хөл» ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге тураскаадып белеткээн келир үеним аныяк салгалга сцена дамчыштыр угаалдып, Төрээн чуртунга шынчы болурунга кижизидип турар бедик утка-шынарлыг кыска программаларны тургускулаан. Чоокта чаа ол-ла ажыл-агыйның Үстүү-Ишкинде чурттап, ажылдап турар малчыннарынга барып көргүскен.

Ук концерттиң киржикчилериниң кижи эмчизи Андрей Монгуштуң «Херээженге йөрээл» деп ырны Н. Күжүгеттиң баянга үделгези-биле тааланчыг чараш үн-биле ырлап күүсеткенин, шагдаа ажылдакчызы Н. Сундуйнуң ээлгир чараш күүседкен танцыларын, аныяк малчын Э. Монгуштуң ураң номчулгаларын болгаш Культура бажыңының директору Николай Күжүгеттиң баянга аялгаларын, Сүт-Хөл көдээ Советтиң күүском даргазы Владимир Монгуштуң шоодуглуг шүлүктерин малчыннар улуг сонуургал-биле көргеннер.

«Сүт-Хөл» совхозта билиг ниитилелиниң кежигүнү, лектор Владимир Монгуш сөөлгү үеде Л. И. Брежневтиң чугааларының дугайында тодаргай тайылбырларны кылган. ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка улам-на идепкейлиг киржиринче малчыннарны лектор кыйгырган.

О. АРАКЧАА.

ОЙНААШКЫНГА КИРЖИҢЕР

1982 чылдың июль 3-те ДОСААФ лотереязының бирги үндүрүлгезиниң тиражы болур. Бо ойнап алыышкын тиражындан:

«Волга» ГАЗ-25»—160 санныг;

«Москвич-412» ИЖ»— 160 санныг;

«Жигули 2101»—160 санныг;

«Запорожец-968 М»—160 санныг автомобильдерни болгаш 1280 санныг мотоциклдерни ойнап ап болур силер.

Оң ышкаш туристчи дериг-херекселдерни, магнитофонларны, кинокамераларны, кинопроекторларны, электри самоварларын, хевистерни болгаш акша ойнаашкынынарын базз ап болур.

Лотерея билеттерин ДОСААФ организацияларында садып, тарадып турар. Ынчангаш билеттерни садып алырынче чалап тур бис.

«ШЫН» СӨЛУН РЕДАКЦИЯЗЫНГА I БОЛГАШ II КЛАССТАРНЫҢ ЧОЛААЧЫЛАРЫ ДАРЫЙ НЕГЕТТИНИП ТУРАР.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийэн амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, нөдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетпүр киллизинин 2-31-75, чагаа киллизинин 2-41-27, информация киллизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01706

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 134 (11932) | 1982 чылдың июнь 9, среда | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 3 көп.

Соңгулдаларга уткуштур

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар ажыл-херекчи ёзу-биле идепкейлиг чоруп турар. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң болдурганы политиктиг болгаш ажыл-херекчи улуг кедүрүүшкүнүнүң байдалында депутатка кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражыышкынары, агитас-массалыг ажылдар улам калбарып турар. Соңгулда мурнуунуң хураалдары партияның планнарын чедиишкиниг күүседири дээш, Төрээн чурттуң чаагайжыышкынынга шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынга совет кижилериниң шиитпирлиин көргүүп турар.

МОСКВА. «Кызыл Октябрь» Культура ордузунда организастап тургускан «Чаңгыс аай өг-бүледе» деп кинолекторий совет улустарның найыралын көргүзүп турар. Ында тургускан «Чалыы пазы» деп клубка ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары болгаш аалчылары-биле, районнуң сураглыг кижилери, бүдүүлге мурнакчылары, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары-биле элээн каш ужуражыышкыннарны кылган.

Найысылалдын өске-даа дыка хөй клубтары болгаш культура бажыннары күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чурттап турар черлеринге-даа янзы-бүрү хевирлиг агитас-массалыг ажылдарны кылып турар. Оларның чүс ажыында агитпунктулар болгаш соңгулда мурнуунуң клубтары идепкейлиг ажылдап турар.

БАКУ. Азербайджанның пайысылалының Насимин район Советиниң депутадынга кандидат — Володарский аттыг заараныдга фабриказының бригадири Сугра Актерова — чүгле аныяк ажылчын кыстарның дагдынган өөредикчиан эвес, харын база сес уругларны өстүрүп, кижизиткен, ынак не боош турар. Бүдүүлге мурнакчызы-биле ужуражыышкын үезинде соңгукчулар ол дугайын чугаалааннар. Район Совединиң херээженнериниң күш-ажылының болгаш амыдырал-чуртталгазының, не-чаштарны камгалаарының талазы-биле депутаттар комиссиязының даргазының улуг ажылын ол база күүседип турар. Дааранықчының кызымаккай ажыл-ижин Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле демдеглээн.

ШЯУЛЯЙ. (Литва ССР). Шяуляйның улус судунуң улус судьязының кандидады-биле ужуражыышкынга келген соңгукчулар Алдона Кудинскене дуржулгалыг юрист болгаш чонунга хүндүткелдиг, дыннаглыр кижи деп бидир. Ол хоорайда чээрби ажыг чыл иштинде ажылдап, күш-ажылчы коллективтерге кем-бүрүүдүг үүлгедишкиннер болдурбас дээш баш удур улуг ажылды кылып келген. Ол судьяларның саналын ёзугаар хөй-ниитинин юридиктиг консультация черин тургускан. Ол ужуражыышкын үезинде совет судтуң кижизин үнелеп көрүнүң дугайында бистиң чурттуң соңгулда системазының демократизминиң дугайында чыл-ганнарга чугаалаан.

ИОЛОТАНЬ. (Туркмен ССР.) Республикада көжер агитпунктулар көдээ черлерге массаполитиктиг ажылдың төптери болуу берген. Оларны дыка хөй ажыл-агыйларда тургускулаан. Механизаторлар дүштеки чапсар-даа, дыштаныр үүнер-даа үезинде чаа солунсеткүүлдерин номчуур, радиотеледамчыдылгаларны көрүп, дыннаар, боттарының ажыл-агыйында болгаш райовда-даа хову ажылдарының канчаар чоруп турарының дугайын билип алыр аргалыг. Тараажылардың эргезинде— улустарның найыралының, ССРЭ конституциязының дугайында чугаалап турар литература бээп бар.

ВЛАДИВОСТОК. Приморьеның чер-чер Советтеринге соңгулдалар чорудар соңгулда участоктарын Ыраккы Чөөн чуктуң далай пароходствозунуң судноларының хөй кезиинде тургускан. Округтарның соңгулда комиссиялары ындыг судноларже Приморье край, Владивосток хоорай болгаш Фрунзе район Советтеринге соңгулдалар талазы-биле соңгулда бюллетеньнери чорудуп берген. Ыраккы Чөөн чуктуң далайжыларын депутаттарга кандидаттар кылыр дешпяткен 37 кижилер-биле кады соңгулдаларга делегей океанының аңы-аңгы районнарынга эжиндирип тораап киржирлер.

(СЭТА).

СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ (1982 ЧЫЛ) ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН ТЫВАНЫҢ ИШЧИЛЕРИ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону амыдырапга боттандырарының аргаларын чугаалашкан май Пленумунуң материалдарын «Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг кижэнгей-биле таныжып, өөренип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткелинде киреен сөс бүргүзү биске эң-не чоок, билдингир болган.

Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш сагыш салышкын — Коммунистиг партиявыстың мурнунда кол соруглга. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин ооң база бир көскү бадыткалы болган.

Аъш-чем программазын амыдырал боттандырары бүгү совет кижилериң кызымак ажылындан, көдээ ажыл-агыйның продуктуларын чидириг чок ажаап ап, оон хемчээлин улгаттырып, шынарын бедик-кенинден дыка хамаажыр.

Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң бүгү күжү олче угланыр.

Совхозтуң ишчилери ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин чугаалажып тура, бөгүнгү ажылын аңалиптеп, сайгарып көрүп турар. Ажыл-агыйның ишчилери эрткен кыштаглаашкынны багай эвес түннелдерлиг дооскан. Мал бажының чидирии совхозта элээн кызырылган, төрүүр 100 баш хойдан 100-тен ажыр хураган алган малчыннарның саны элээн көвүдээн. Хойжулар И. С. Данзурун, Б. М. Минчей, Б. Э. Эртине болгаш оондаа өскелер төрүүр чүс баш хойдан 102-ден 104 чедир хураганны камгалап алган. Ол көргүзүглерин быжыглап, улам көвүдедир соруглга салдыгнан.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрииниң хемчээлин көвүдеткен болгаш ай, квартал санында планныг онаалдаларын ажыр боттандырып турар.

Малды чайлагладып, кышка удур семиртир үе чоокшулаан. Ол чугула кампанияны организастыг эрттиреринче бисте чугула кичээнгей утланган. Келир кыштаглаашкының түннели оон улуг хамааржыр болгай. Совхозта ол айтырыгны организастыг тургускан.

Көдээге амыдырал-чурттал-ганың социал-амыдырал байдалын улам экижидери, тускай эртемнигларни ажылга бижиглаары Пленумга, аңаа хамаарыштыр хүлээп алдынган доктаалдарда онзалаттынган. Ол талазы-биле көдээге улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынары көрдүнген. Коммунистиг партияның чонунуң чаагай чоруу дээш сагыш салышкынынга боттуг ажылбиле дарылаар соруглга бистиң мурнувуста салдынган.

«Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилери чурттуң Аъш-чем программазын долузу-биле түүлдүгээримүшаан, моон соңгаргы кол соруглгазы кылдыр хүлээп албышаан, ону амыдыралга боттандырарынга үлүүн киириштирер.

Д. ЭРТИНЕ,
совхозта партком секретары.

АЖЫКТЫЫ, БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин бистиң орук-септелге-тудуг эргелелдиң ажыл-ишчилери изии-биле деткээннер.

Эргелелдиң пропагандистери, политинформаторлары, агитаторлары 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем-программазында салдынган соруглгалар-биле ажыл-ишчи бүрүзүн таныштырып, тайылбыр ажылдарын оларның ортузунда чорудуп турар. Көдээ ажыл-агый продукциязын, ылангыя тараанны бүдүрериниң дөктаамал өстүрери—чугула айтырыг болуп турар.

Машина-техниканың туруушкун чок ажылы чаагай дүжүттү өстүрериниге, чидириг чокка ажаап алырынга дузазы улут. Аргыжылганың оруктарынга септелге-тудуг ажылдарын кылып чорудар болганда, бистиң ажылывыс көдээ ишчилериниң ижи-биле тудуш болуп турар. Ынчангаш мал продуктуларын болгаш тараанны бүдүрериниге бистиң үлүүвүс база кирер.

Көдээге социал амыдырал байдалдарын экижидери-биле районнар төптери-биле колхозтарның болгаш совхозтарның аразынга быжырымчалыг транспорт харылзаазын организастаарын Аъш-чем программазында база чугулалаан. Ол чылда көдээге нниги ажыглалдың барык 130 муң километр автомобиль оруктарын болгаш 150 муң километр иштики ажыл-агый оруктарын кылыр. Айыттынган соруглгалар бистиң коллективти шудургу ажылдаарынче улам сорук киирип турар. Эрес-шудургу, хөй-аъттыг ажылдаар дээрге-ле ажылдың ажыктыг чоруун, оон будүрүкчүлүүн бедидери, эвээш чарыгдалды үндүргеш, хөй продукцияны бүдүрери-дир.

Бо чылын оруктун улуг септелгезинге 403 муң рубльдя, ортумак септелгеге 401 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылдарын кылыры планнатынган. Коллективтиң социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын ажыл-херекке чедиишкинниг күүседир дээш бригадир Н. Сат, чолаачы К. Доңгак, бульдозерист Ш. Монгуш, С. Кара-Сал, өске-даа механизаторлар болгаш орук ажылчыннары кызымаккай ажылдап турар.

С. МОНГУШ.
Чадаананың орук-септелгетудуг эргелелинде партия организациязының секретары.

КЫМГА-ДАА АЖЫКТЫГ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП ТК-ның май Пленумунуга Аъш-чем программазының дугайында чугаазын солундан номчуваан, радиодан дыннаваан кижи чок боор.

Ол Пленумга бүгү кижилерге хамаарыштыр онза чугула айтырыг чугаалашканы билдингир. Мен база ол илеткелдя номчаап, хөйүү билип алдым. Амыдыралчы болгаш ханы утка-шынарлыг программа тургустунган-дыр. Көдээнин социал хөгжүлдезинин, көдээ чурттакчыларның чаагай чоруунуң, культуразының, эмнелге болгаш амыдырал-хандырылгазының деңнелин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни амыдыралга чайгылыш чок боттандырары партия, совет, ажыл-агый болгаш профсөвилел органнарының чугула соруглгазы болуп турар деп Программада онзагай демдеглээн. Ол Программада мынча дээн. «Көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың алдархүндүзүн бүгү талазы-биле бедидер, совхозтар ажылдакчыларының күш-ажылының болгаш дыштанылгазының ажыктыг чоруун идепкейлиг хандырар». Оон-даа өске дыка хөй айтырыглар көрдүнген.

«Көдээде социал-амыдырал байдалдарын экижидер дээш» деп программаның кезиин онза сеткил ханып номчудум.

СЭКП ТК-ның ол чугула Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырышаан, көдээ ишчилер чүгле ниитининиң, күрүнеиниң ажыл-херээнге эвес, боттарының хостуг үезинде дузалал ажылын өстүрери дээш база улут киче-нгейни салып турар.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Чөөн-Хемчик район.

ТЕВЕ КЫРГЫЛДАЗЫ

Бистиң «Кызыгаар» совхозтуң Шара-Нурга чылдыы-на теве кыргылдазын организастыг эрттирип турар.

Бо чылын база-ла совхозтуң хөй ажылчыннары кыргылдага бир демниг киришкиннис. Тудугжулар. № 1, 2 хойжу бригадаларның малчыннары, агитквартиралар чурттакчыларының звеноларга үстүп алган. аразында чарыштыг ажылдаан.

Совхозтуң 180 тевезин кыргыл дооскан. Аңаа эки киришкен звеноларны тустузунда шаңнап-мактаан. Бирги черни алган бөлүк 280 кг дүктү кыргааш, акша-биле шаңнаткан. Ийиги черни № 1, үшкүзүү № 2 хойжу бригадаларның малчыннары алгылаан.

Т. ЛАЙДЫП.
М. БАДЫРГЫ.
Тес-Хем район.

МУРНУНДА

«УТКА 25 чылы» совхозтуң суггатчылары Иштии-Хем, Арыскан, Арыг-Узуу салбырларда мал чеми тарып өстүрер шөлдерниң суггарылгазын чорудуп турар.

Звеноларар аразында чарыштың мурнуку одуруунда коммунист Шактар Сундуйга удурткан 11 кижилиг звено чоруп турар. Ол 158 гектар сиген, 201 гектар люцерна шөлүнүң бирги суггарылгазын шалыпкын болгаш эки шынарлыг дооскан.

Мурнакчы звено ам сиген шөлдериниң ийиги суггарылгазын база орту киире берген.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР ДЭЭШ

«Суклак» совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын 5000 гектарга тараа болгаш мал чеми культураларны чаштырар соруглгалыг. Бо хүннерде ховушөлдерде ажыл хайныышкынныг уламчылап турар. Часкы хову ажылдарының эгезинден тура-ла ийиги трактор-ховубригадазының механизаторлары А. Пичугин, А. Күжүгет, Ю. Петрух, А. Суваң-оол дээш өскелер-даа хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип чарыштың мурнуку одуруунда чоруп туварлар.

Бригаданың төвүнде чер ажылдыгларның чурттаар, ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Столовая, чунар-бажың, кызыл-булуң доктаамал ажылдап турар. Төптү көскү агитация-биле дерзэни эки.

Тарылганы план-графикте айыттынган хуусаазында доозар дээш суилаачылар эрес-шудургу ажылдап турааннар.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

Депутат-биле ужуражыышкын

ССРЭ-ниң геология министри, Кызылдың Чөөн талакы № 646 соңгулда округундан ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң депутады Е. А. Козловский-биле кызылчыларның ужуражыышкыны дүүн Кызылга, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкыда бажыңдыга болган. Хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң болгаш хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери аңаа олурушкан.

Ужуражыышкынны СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев ажыткан. Боттарының депутады-биле база дагын ужуражыш турарынга кызылчыларның өөрүп турарын ол онзадап демдеглээн.

Республика бүрүзүнүң экономиказы күш-ажылдың нииттилел хуваалдазынга чугула черни эөлеп, чурттуң национал байлааңга улуг-хуузун киирип турарын Е. А. Козловский бодунуң чугаазынга демдеглээн. Бо чылын ССРЭ-ниң 60 чылын демдеглээр акылукмалыкы улустарның өг-бүлезиниде эң аныяк Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика ол чугула херекке база төлептиг черни эөлеп турар. Тываның экономиказының болгаш культуразының шапкын хөгжүлдезинин, оон ажылчы чоннарының чаагай байдалының экижиишкининиң дугайын тодаргай хереченлеп турар чугагайларны болгаш фактыларны депутат адаан. Чамдык үлетпүр, бүдүүлге болгаш тудуг организацияларының ажылында четпестерге ол база доктаагаан.

Чурттуң экономиказын быжыглаар, бистиң планнарывысты күүседир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырыр турарывыс — эш Л. И. Брежневке баштаткан бистиң партиявыстың демисежиш турары тайбыны быжыглаарынга чугула күш болуур дээрэн депутат демдеглээн.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң дугайын чугаалап тура, Е. А. Козловский Аъш-чем программазын боттандырарынга чурттуң геологтары база боттарының үлүг-хуузун киирип турарын онзалап демдеглээн. Чер иштиниң байлактарының шинчээчилери минералдыг чемиш-чидилгелер бүдүрииниге ажыглаар чиг-эттиг улуг баазаны тургузуп, чамдык районнарга мелиоративтиг хемчеглерни үндезилээриниге гидрогеологтуг тырттырышкыннарны чоруткан, кандаачал черлерни суггарарынга чер адаанын сугларының күралвырларын шинчилээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң боттарының мурнунга салган соруглгаларын күүседиишаан, чурттуң геологтарының шиитпирлээр дээш ажылдап турар айтырыгларынга ол доктаагаан.

Соңгукчуларның аңаа берген чагыгларының канчаар күүсеттиниң турарының дугайын депутат тодаргай чугаалаан. Чижээ, Тывада ажылдап турар даг-тывыш бүдүүлгелериниң чиг-эт баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажыл кыдынып, элбек байлактарлыг чаа черлерни үлетпүрге шинээдип алырының белеткели чоруп турар. Геологтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаар, амыдырал-чурттазга байдалдарын экижидер талазы-биле Тываның геология-шинчилел экспедициязына боттуг дузазы база чедирген. Чагыглар бүгүлээр Кызыл хоорайда бажың тудар комбинатты база тудуп, өске-даа айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Депутат хүлээлгелерин күүседир дээш моон соңгаар-даа бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылырын чугаазының түнелинде Е. А. Козловский соңгукчуларга бүүдүрип чугаалаан.

Геология-шинчилел экспедициязының кол геологу А. А. Подкаменный, № 48 тудуг эргелелинде бригадир В. Б. Борбак-оол, Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар олар үжуражылгага чүве чугаалааннар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооң төлептиг үткүүр база оң бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерин, хоорайның ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын олар чугаалаанар. Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле Е. А. Козловскийниң кылган ажылдарын, бистиң республиканың будүрүкчү күштерин хөгжүдериниге геологтарның, депутаттың салыышкынынарын санал бергеннер демдеглээннер. Бедик албан-дужаалыга база депутат ажыл-чорудулгазынга улуг-чедиишкиннерлиг болурун соңгукчулар аңаа күзээннер.

Е. А. Козловский геологтарның Улуг-Тензек бөлүүнге база чораан, ол аңаа геологтарның ажыл-херектеринге танышкын, чер ажылдарын, өрүмээшкинин кылып турарын соңуурган, ажылчыннарбиле үжурашкан. Бөлүктүң кол геологу О. К. Гречищевко база чер казыкчызы В. Д. Ливановка «Чернин казымал байлактарын шинчилээриниге салыышкыны дээш» медальдарны тывыскан.

Геология-шинчилел ажылдарының угланыышкыннары база түнелдери-биле, а ол ышкаш геология-шинчилел экспедициязының будүрүлге баазазы-биле дүүн геология министри танышкан. Геологтар актаан-биле ол база үжурашкан болгаш экспедициянның дыка хөй ажылдакчыларынга «Чернин казымал байлактарын шинчилээриниге салыышкыны дээш» медальдарны тывыскан.

Кызылдың туралгаларлыг черлериниге Е. А. Козловский база чораан.

ШИИТПИРЛЕЗЕ ЧОГУУР АЙТЫРЫГЛАР

Транспорт-ажыглал хандырылгазы улам калбарган болгаш ону организастап турары экижээн. Чонну хандырарының чаа хевирлери, аргалары тыптып келгилээн. Чижээ, автотранспорт документилерни долдурары, чүүктү хүлээп алыры, ону чүдүрүп чорудары, чүдүрер-дүжүрер болгаш савалаар ажылдарны дүрген кылыры, чүүктү түр кадагалаары болгаш чагыкчының информациязын хүлээп алыры, хоорайлар аразының чүгүн контейнерлерге чүдүрүп чорудары ышкаш ачы-дуза чедиреринин хевирлери калбарган. Бир эвес Трансагенствонуң ажылын 1980 чылдан бээр ханы анализтеп көөр болза, чонга ачы-дуза чедиреринин хемчээли чыл бүрүде өзүп турарын көрүп болур. Трансагенство 1980 чылда чоннуң 9 муң хире ангы-аңгы чагыгларын күүсеткен болза, эрткен чылын ол көргүзүг 12 мүнга чедир өскен. Чүгле бо чылдың бирги кварталында чоннуң 1570 ажыг чагыгларын күүсеткен. 1981 чылда хоорайга одаар чүүл чедирилгези 5 хуу. көдээ черлерге 23 хуу өскен. Бо бүгү Трансагенствонуң кылып будүрүп турар ажылының хемчээли өзүп турарын көргүзүп турар.

Трансагенствонуң Тыва АССР-де четкизи чылдың-на калбарып турар. Амгы хүннерде Ак-Довуракта, Чадаанада, Шагаан-Арыгда, Туранда, Бай-Хаакта, Сарыг-Септе, Каа-Хемде хүлээп алыр пунктулар ажыттынгылаан, Кызыл хоорайда № 10 магазинде бажың херекселдери, соодукчулар, хеп чүүр машиналар болгаш садыг четкизиниң өске-даа барааннарын чедиртип алыр, чагыглар хүлээп алыр пункт ажылдап эгелээн. Бажыңнарга аңгы-аңгы барааннар чедиртип алыр хандырылга черлериниң чаа хевирлери чоннуң чагыгларын күүседириниге улуг рольду ойнап турар.

Ажылды ынчаар организастаан соонда чүдүрер-дүжүрер ажылдарның үези кызырылган. продукцияның үрелип каары эвээжээн. Оон аңгыда чагыкчыга чедирер эт-херекселдернин бот-үнези кудуласан.

Трансагенство садып алыкчыларның киржилгези чокка одаар чүүлдерни хевирлер аайы-биле саларын организастаан. Ындыг садыгзазыкчын хереглекчилерге ажыктыг болган. Трансагенство бо чылын магазиннерден бажыңнарга мебель чедирилгезин, «Заря» теплоходка олурар билеттерни баш удур садып алырын, билеттерни бажыңнарга чедирип бээрин организастап турар.

Тываның чурттакчыларынга ачы-дуза чедиреринин хевирлерия чылдың-на калбарып турар. Сөөлгү он чылда ол 2,3 катап өскен.

Трансагенствонуң ажылында четпестерни чок деп болбас. Бо коллективтин ажылдакчылары чүүктү квартираларга киирип, үстүкү каттарже үндүрүп бээрин ам-даа шиитпирлеп чадап турар. Ажыл шагы эгелээр мурнунда клиентилерлен чагыглар хүлээп алырын, хүлээп алыышкынны кежээ 18.00 шакта доозарын организастап шыдавайн турар. Одаар чүүлдерни суббота хүннериниде чедирип бээрин, контейнерлерни дыштанып хүннерде чорударын доктаамалчыдын албаан. Кызылдың № 2 АТБ-зи трансагенствону автотранспорт-биле багай хандырып турар.

В. ПАЛАМАРЧУК.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

КАДАГАЛАЛЫН ХАНДЫРАР ДЭЭШ

Кооператив хөрөнгизиниң кадагалалын хандырар дугайында база республиканың кооперация системазынга организас-массалыг ажылды сайзырангайжыдар талазы-биле ажыл респотребсоюз системазының доктаамал кичээнгейинде. Бо айтырыгларны чоокта чаа Респотребсоюзтуң чөвүлелиниге база чугаалажын көрген. Аңаа республиканың хереглекчилер кооперацизының кооперация хөрөнгизиниң кадагалалын хандырар талазы-биле сорулгаларының дугайында илеткелди Респотребсоюз баштаар черинин даргазы Ю. С. Катков, Тыва респотребсоюз системазынга организас-массалыг ажылды сайзырангайжыдар талазы-биле сорулгалар дугайында илеткелди баштаар черинин даргазының оралакчызы С. С. Юмбуу кыгган.

ГЫВАНЫҢ кооператорлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың ажылчы чоннарын садыг-биле хандырарын экижидер талазыбиле чогуур ажылдарны чорудуп келген. Оон түнелинде он бирги беш чылдың планныг кол-кол даалгалары хуусаадан эрте долдур болгаш ажыр күүсеттингидээн. Плandан ажыр 239 муң рубль орулганы алган. Беш чылдың иижги чылын багай эвес эгелээн. Чылдың баштайгы айларында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы 102,2 хуу күүсеттиниң, плandан ажыр 891 муң рубльдиң барааны саттынган. Иниги чемненилгениң саарылга планы 102,3 хуу, оон иштинде бодунуң продукциязын бүдүрери 103,9 хуу күүсеттинген.

СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң база партия Тыва обкомунуң IV пленумунуң күрүне болган хейниин өөрүг-хөрөнгилерин оорлаң, самчыгдаар, төтчеглээр чоруктарга удур демиселди күштеддирер талазы-биле шиитпирлерин күүсетиишаан, Тываның кооператорлары организастыг болгаш практиктиг хемчегларни «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп принципке үндезилеп чорудуп турар. Оларны дудагдалдарның, самчыгдалдарның, оорлаашкыннарның болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктуң тыптып келир чылдагааннарын чайладырынче, болдунган когараларды дедир эгидеринче уландырып келген. Оон ачызында дудагдалдарның болгаш самчыгдалдарының саны болгаш хемчээли кызырлып турар. 1980 чылга деңнээрге, дудагдалдар болгаш самчыгдалдар 1981 чылда 7,4 муң рубльге эвээш болган.

ЧИНЧАЛЗАЖОК бараанларның болгаш акына-херекгилерниң дудагдалы болгаш самчыгдалы ам-даа хей. 1981 чылда системага 221 муң рубль түүнүг 132 санныг дудагдалдар болгаш самчыгдалдар плеретткинер. Оларны Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр райподары болгаш Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязы хейнү белдурган.

Бо чылдың эрткен айларда 95 муң рубльдиң дудагдалдары болгаш самчыгдалдары илеröэн. Түгле Чөөн-Хемчик райпозунда безин 52,8 муң рубль четкен. Ылангыя Чадаана хоорайның садыг бүдүрүлгелеринде, Теве-Хая, Чыраа-Бажы суурларда магазиннерде бо талазы-биле байдал дыка четпес болуп турар. Ынчангаш Чөөн-Хемчик райпозунуң баштаар чери Респотребсоюзтуң баштаар черинин аппарадының дузазынга даянган, дудагдалдарның болгаш самчыгдалдарның тыптып кээп турар чылдагааннарын чайладыр, болдунган когараларны эгидер талазы-биле дарый хемчегларни алыры чугула.

Хереглекчилер кооперациязынга улуг когаралды оорлаар чорук чедирип турар. 1981 чылда республикага кооперация хөрөнгизин 125 катап 128 муң рубльге оорлаан. Оон иштинде база-ла Чөөн-Хемчик райпозунга 39,2 муң рубльдиң, Барыын-Хемчик райпозунга 23,6 муң рубльдиң, Бай-Тайга райпозунга 8,2 муң рубльдиң, Сүт-Хөл ажылчын кооперациязынга 15,4 муң рубльдиң, Балгазын сельпозунга 7,9 муң рубльдиң хөрөнгилерин оор алган.

УСТҮНДЕ демдеглээн факттылар кооперация өөрүг-хөрөнгизиниң кадагалалының байдалы дээш, чамдык садыг бүдүрүлгелеринде бо чугула айтырыгже эң кошкак кичээнгей салып турары дээш Респотребсоюз чөвүделиниң ол хуралының киржикчилериниң дүвүрелиң болгаш сагыш човаашкынын болдурган. Моон кол чылдагаанаарының бирээзи болза, садыг четкилеринче, үнелиг материалдыг чүүлдерни хырылаар албан-хүлээлгелерже ак сеткилдиг эвес, дүш болган кижилериниң кире бээринде дээрзи шыңгыы шүгүмчүлеттингеп. Моонбиле кады чамдык районнарның истелге, суд органнары оорларны, самчыгдакчыларны өлередин тывар, бууруулгаларга кеземче хүлээдир, болдунган когараларны эгиттирер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер албайн турарын чөвүделдиң хуралынга шүгүмчүлээн. Чижээ, Улуг-Хем районда дудагдал, самчыгдал болгаш оорлаашкын-биле холбашкан чамдык херектериниң материалдарын 5-7 чыл чедир хуусаада көрбейн келгени ону бадытқан турар.

Респотребсоюзтуң системазында, ылангыя чамдык хереглекчилер нинтилелдеринде өрт болур, барааннарны багай ажаан-шыгжаарынга үрелгениңден оңу өөрүг эвес түнгерге үндүр бижиир чоруктар ам-даа бар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктарның түнелинде материалдыг үнелиг түүлдерниң, машина-техниканың болгаш дериглерниң элекке үрелир фактылары чайлаттынмаан.

Хереглекчилер кооперациязының системазынга организас-массалыг ажылды сайзырангайжыдарынга дүүштүр дээштиг хемчегларниң алдының турарындан чамдык нинтилелдерде кооперативчи хейниити эргелеп башкарылганың херээнге идепкейлиг киржип турар. Арыг-Узуу ажылчын кооперациязында кооператив контролюнуң комиссиязы кескү ажылды кылып турар. Чижээ, Арыскан суурда III. Т. Кешкендей даргалаан комиссия магазинде бараанарның четчелээшкинин, ассортиментизин, эртектерни барымдаалап турарын, бараанпарны делгеп, кадагалап турарын үргүлүү хынап турар. Моон ачызында чонну садыг-биле хандырарды экижээн, материалдыг үнелиг түүлдерге дудагдал, самчыгдал рабкоопка болбайн келген.

Моон-биле чергелештир кооператив активтери-биле ажылдың арганарын болгаш методтарын доктаамал сайзырангайжыдары, социалистиг чарыштың көдөртери болгаш ону организастаарын экижидери, садыг ажылында мурнаңчы дүрзүлгенниң өөренип кээрү, байыдары болгаш нептередири хереглекчилер нинтилелдеринең баштаар чергелериниң мурнунда хүнүң чугула айтырыы болуп турар.

СЭКП ТК-ниң май (1982 чыл) Пленумунуң документилеринде, одарга дүүштүр партияның болгаш чазактың хүлээп алгылаан доктаалдарында кедөө ажылагый ажылдакчыларын садыгбиле хандырар талазы-биле, аъш-чем продуктуларын белеткээр болгаш сөөртүп алыр талазы-биле улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар кооперация садыының мурнунда салдынган. Тываның кооператорлары ол өндүр улуг сорулганы боттавдырарынга чогуур үлүүн киирер дээш чаа ёзулбиле ажылдаар сорулганы боттарының мурнунда салып турар.

И. СЕРЕБРЕННИКОВ,
Респотребсоюзтуң оргмассалыг килдизиниң начальныгы.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Курлавырлары барык төнмее, долгандыр турар бойдус чүүлдерни идегелдиг камгалап пыдаар энергия үндезинин шинчилеп тывары — эртемденнериниң эң түгүлә сорулгаларының бирээзи.

Водородту ыңдыг энергияны бээр чүүл кылдыр улам-на калбаң-биле үнелеп турар апарган. Сугдан водородтуң оттулар чүүлүн үндүрүп алыры-биле холбашкан дуржулгаларны Азербайджан ССР-ниң Эртемнер академиязының радиация шинчилелдерин кылыр секторунуң эртемденнери кылып турар. Водородтан оттулар чүүлду алыры-биле сугнуң термохимиктиг ангылаашкынын болдурар гелиоэнергиялыг херекселдерни секторунуң ажылдакчылары тургускаш, чедишкинниг ажыглап турар: ол ышкаш хүнүң болгаш хатсалгының күжүн ажыглап тургаш, сугну дөрт арыглаарының аргазын база ажыдып ажыглаан.

Азербайджан эртемденнерниң чогаадып тургусканы фотоэлектрилиг водород херекселди Хүнүң салдары-биле водородту ангылап алырының электрэнергиязын ажылдап үндүрер аргалыг.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчызы Октай Саламов ол херекселди ажылдаарынга белеткеп тур.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

I. КАНДЫГ СОРУЛГАЛАР САЛДЫНГАНЫЛ?

САРЛЫК. Кижи күжү-биле белеткээн сиген-ширбиил-даа, кажаа-турлаг-даа хереглевес, чылдың кайы-даа үезинде семдер дүгүн дөженгеш, душкан-на черинге удуп хонар, дагның бертин, сынның бедиин теп оттаар, ан дег ажылыг бо малды тыва улус шаандан бээр малдап, амдаанныг эъдин чип, хоюг сүдүн саап ижип, эки мал кылдыр эдилеп келген. Ынчалзажок оон ёзулуг экономиктиг ажыын кижилер чоокка чедир-ле эскербейн азы тоол көрбейн, чүгле күрүнеин эът планныга киириштир садар өзүгеи мал кылдыр көрүп, кайы хамаанчок төтчеглеп келгенинин түнелинде республиканың сарлыынын баш саны канчаар-даа ажок кызырылган. Ук адырны хөгжүдеринче кичээнгей салбайн келгеш-биле чергелештир, зооветеринарлыг ажылды, малдың үчёт-отчёдун сандаратқан, продуктулуун бедидеринче улаанган селекция-уксажыдылга ажылын чорутпайн турган. Бригадилар, фермалар, ажыл-агыйлар аразынга сарлык бугаларын солуттурбайн турганывдап чамдык коданнарга хөй мал тереддежип, продуктудуу кудулап, тел бээрн эвээжеп эгелээн. Ол ышкаш сарлык кадарчыларының амыдырал байдалын экижидеринче, оларның материалдыг соңуургалын деткиринче кичээнгей база-ла хирелиг болуп келген. Бо бүгү сарлыктың баш санын өстүрериңге, ук адырны бурунгаар хөгжүдеринге шаптыктап келгенин билдингир.

Ынчаарга сарлыктың экономика талазы-биле ажыктыын, оон эвээш чарыгдалдыын бистен мурнай биле берген кижилер ону бодуунуңа көвүдедир өстүреринче үүтküүн, бистен ону уксаалыг мал кылдыр садып ап турар. Чеден чылдарда Кабардин-Балкар болган Чечен-Ингуш автономнуг республикаларже ынчаар саттынган 428 баш сарлык ам оон каш катап көвүдедир өскен болгаш ол республикаларның ажыл-агыйларына муниун рубльдиң арыг орулгазын берип турар. Ынчангаш ол ажыктыг малды бистен садып алыр күзелдиглер улам-на көвүден турарында кижи кайгаар чүве чок.

Ол ышкаш биотин республиканың ажыл-агыйлары сарлыкты уксаалыг мал кылдыр боттары аразында база садылажып, ону көвүдедир өстүреринің хемчегларин ам ап эгелээни черле эки. Бай-Тайганың «Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарындан чоруткан сарлыктар Тес-Хемнин «О. Шынаа», Чөөн-Хемчиктин «Алдан-Маадыр» совхозтарда болгаш өске-даа черлерде өзүп-көвүдеп, өөрүнчүг түнелдерни берип турарын бодаарга, ажыктыг ажылдың кылдыңын турары илдей-дир.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели бо чылдың март 15-те «1982-1985 чылдарда республиканың совхозтарынга өшкү, сарлык, теве, иви ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды үлээп алган. Ында эске адырларда айтырыглар-биле чергелештир сарлык ажылында четчестерни демдеглеп, оларны эдериниң аргаларын айтып, ук адырны бурунгаар хөгжүдеринин тодаргай сорулгаларын салган. Оон чамдык одуругларны номчуп көрээл. «Сарлык кодаңнарының продуктулуун бедидер база шынарын экижидер сорулгабиле ук коданга төрелдешкек эвес болгаш бедик продуктулуг малдан укталган бугаларны калбаа-биле ажыглаар, коданнарны четчелеп, малдың баш санын өстүрери-биле төрүүр эки сарлыктар ооллардың хунажыннарны доктаамал шилип. Малдың эътжир шынарын база дүрген четчип өзерин экижидери-биле сарлык бугаларын инектер-биле хайнакташтырар ажылды чер болганга чорудар. Чүге дээрге хайнактарның дириг денизин уксаалыг инектерниңнеден кудулавас болган чылдың кайыдаа үезинде, сарлык-биле демей, чер оттаарыңга таарышкан. 1985 чылда ниити коданга төрүүр сарлыктарның болгаш хунажыннарның денгүүрүн 40 хуу чедир улгатырар.

Ол ышкаш зооветеринарлыг ажылды, үчёт-отчётту, сарлык кадарчыларының амыдыраз байдалын экижидер хемчегларни алырын чогуур органнарга ук доктаалда дааскан.

«Хөй малдыг болурунче түткүл база-ла биилдингир. Ынчалзажок амгы байдалдарда мал ажылында кол түүл-ниек бүрүзүнден сүт саалдазын көвүдедир болгаш дужаар малдың ортумак денизин улгаттырары. Ынчангаш малдың шынар составын сайзырангайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксаалардың малын өстүрери эң түгүл болуп турар-дыр» деп, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелиниге Л. И. Брежнев чугаалаан болгай. Улус депутаттарының чер-чер Советтери, партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының, совхозтарның удуртукчуларының болгаш түскай эртемпиглери ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарда, ол айтыышкынны удуртулга болдургаш, хөй талалыг организацияларны ажылды кылып чорудар ужурлуг. Чүртка эът бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин 20-20,5 миллион тонна чедирер дээш сорулгага мал ажылдыг коллектив саны, кижи бүрүзү бодунуң үлүүн киирерин чедип алыры чугула.

II. ШУЙНУҢ БЕДИКТЕРИНДЕ

СУУРДАН үнгеш, элээн чоруп ора, Шуй хемниң аксынга киргеш, өрү алзы чоктаттарга, бажың хаңазы дег, сан дөрт бедин үнгүлээн чалым туруглар мээс чарыктан харап алган, аис хүнүгде кайы оранчоктан чайынналып тургулаар. Даглардың бедиин, мээстериниң бертин теп, те-чүүма-биле кады оттаар сарлык биле өшкү малды малдаан эрес-кежээ кижилер бо хемни дүргаар чүрттаан. Совхозтуң хоочун сарлыкчызы Калдар Сегбеевич Хертек база-ла мында. Шуйнуң Дустуг-Хем ансында чүрттап турар.

Кадарчының аалынга чедир орун элээн үзүн. Ынчангаш халас үе чидирбези-биле кады чораан эштериим —кол зоотехник Ануар Калабеков, сарлык бригадазының бригадири Валерий Оделик олардан сонуургаан айтырыгларымны салып. «Мурнакчы» совхозка сарлык ажылын моон соңгаар хөгжүдер талазы-биле кандыг сорулгалар салдынганының дугайында оларның чугаазының кичээнгейлиг дыңнап чор мен. Совхозта амгы үеде 1760 ажыг сарлык бар. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир оларның баш санын 2230 чедир өстүрери, кадарчыларның ажылдамыдырал байдалын экижидеринче, материалдыг соңуургалын деткиринче үзүлгеп элээн хөй хемчегларни ап чорудары көрүүскен. Малдың амгы өөрүдезин ап көөр болза (1979 чылда турганыдан бо чылдың эгезинде 482 баш көвүдээн), ол сорулганы харыын оон-даа эрте боттандырып болгу дег.

Оон-биле, чергелештир сарлык эъдиниң бот-үвези дыка чиик болуп, ажыл-агыйга хөй орулганы берип турар. Эрткен чылын күрүнеге саткан бир центнер сарлык эъдиниң ботүнеан 77 рубль 85 көпеек болган. Ол дээрге планнаттыганындан 5 рубль 15 көпеек, а янек эъдиниңден 90 рубль 15 көпеек эвээш. Ынчангаш 72 муң рубльдиң арыг орулгазы колдуу-ла сарлык эъдинден киргеп. Совхоз бо чылын 360 аныяк сарлыкты уксаалыг мал кылдыр өскээр садып чоруткаш, база-ла дыка хөй түнүүг орулганы алган. Ук малдың экономиктиг ажыктыы мыя бо саннардан безин кестүп турар ышкажыл.

Шуйнуң бедиктериңге онза таарышкан болгаш дүрген өөрүгеп. орулгалыг бо малды «Мурнакчы» совхозка удам көвүдедир өстүреринің перспективазы улуг. Ынчалза-даа бой-биле чергелештир дарый шиитпирлээрии чугула айтырыглап база хөй. Бир берге чүве болза, чыл бүрүде көвүдеп орар сарлыкка одар-белчиринин, чер-девискээриниң чедишкеетен эгелээни. Райониун удуртур органнары, совхозтуң удуртукчулары бо айтырыгны көөчаар шиитпирээр болган турарын? Шуйнуң Час-Адырда күрүнениң мыяң ажыл-агый курлавыры кылдыр чарлаан, амдыызында ээн чыдар хөй чер бар-дыр. Чогуур органнардан чепшээреткеш, ол улугделегем девискээрни сарлык сарыктарын ажыглаарының аргазы чүл?

...Аалга чедип кээривиске, кадарчы сарлыын кадарып чоруткан болду. Өгнүң хереэжеп ээзи Өшкү-Саар Күскүүжүковна бисти энтиг-ээлдек уткааш, аяк шайын кудуп, аъш-чемни салып хүндүледи. Удаваанда кадарчы боду чедип келди.

— Мал төрүп турар, мырыңай чай чок ийин —деп, менди солушканывыс соонда Кадар Сегбеевич чугаалаап, аъдын баглай берди. Шагның дөрт эргилдезинде үргүлүү ажык дээр адаанга чоруур, ам ажылыг дошкун малдың кадарчызының белеп эвес ажылүүлези оон хатка-соокка карахүреп кылдыр додуга берген арыы-шырайы, аът дынына, кадыг ажылдарга эрбеңнедир кадытланы берген адыштары-ла хереченип турду. Ол ам тос чыл иштинде чүгле сарлык кадарып ажылдап, чүс-чүс малды совхозунга өстүрүп берген. Сөөлгү каш чылдарда доктаамал эки көргүзүгдерни ол чедип ап келген. Эрткен чылын 100 сарлыктан 100 бызааны камгалап өстүргеш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң, профоблчөвүделдиң база ВЛКСМ обкомунуң диплому-биле шаңнаткан. Калдар Сегбеевич Хертек коммунистиг күш-ажылдың шалычызы, мал ажылының ийиги класстың мастери. Оон кодаңында 110 ажыг сарлык кыпты хүр ашкан болгаш төрүүрү ам адантаган, бызаалары шүүтү онча-менди. Дүржүлгалыг кадарчы бо чылын база-ла сарлык бүрүүдүнден бызааны алырын хүлээнген, кызымак ажылдап турар. Мурнакчы ол малчын кыпкаш, совхозунуң сарлык малын өстүреринге боттарының тегелгеи үүүн киирип чоруур кадарыларны оон-даа ынай адап болур: Базакай Күүлүтет, Кавыд-оол Ооржак, Сайын-оол Хертек... Оларның кодаңында байдал база-ла экижидеринче, сарлыктарның күш-ажылдезии ышкак бызаалары хүр-мен-ни эдерүүн турар.

Х.-К. МОНГУШ.
(Улаңчылыг).

ТҮҢНЕВИШААН, ДУГУРУШКАН

Нарын суурда коммунист А. С. Седек удуртқан херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын квартал планнарынга дүүштүр чорудуп, херээженнерни совхоз будурулгеаинге хаара түвар, оларның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды дээштиг чорудар талазы-биле элээн идепкейлиг ажылдап келген.

Херээженнер чөвүлелиниң секторларын болгаш чээрби ажыг актиечилерни домчыштыр бо чылдың бирги кварталында хөй янзы ажылды чоруткан. Чер-черде херээженнер бөлүктеринің, агитквартираларның аразынга социалистиг чарыштыг организастаан. Бирги кварталда оон түнелйн чоокта чаа үндүрүп, суурның бүгү херээженнериниң хуралынга чугаалажып көрген.

Херээженнер ыал ажылынга улус күш болуп турарын малчын херээженнер ортузунда бирги кварталда социалистиг чарыштың түнелдери көргүскен. Ол чарыштың мурнакчылары хөй. Чижээ, төрүүр чус хойга онаашпыр К. Мынчээ—100. С. Чооду—100. С. Яндак—98, Т. Баянова—91, Б. Дүдүп—92 хураганны онча-менди комгалап алганнар. Суурда чеди агитквартиралар ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырарынга дузалажып, шефтээшкинни доктаамал чорудуп, шиви будуун немей чыырынга үлегелиг киришкен. Ниитизи-биле олар 54 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Хөндей, Лесная кудумчуларының чурттакчылары малчыңнарның хой кажааларын коптарарынга доктаамал дузалажып, идепкейлиг көргүскен.

Малчын херээженнер бирги кварталда күрүнеге 66,7 тонна эът, 20 тонна сүтту сапкан. Хойжу бригадалардан № 1 болгаш 4 хойжу бригадаларның херээжен малчыннары социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип, төрүүр чус хойдан-на 98 хураганнарны менди ап, дорулурган.

1982 чылда күш-ажылчы коллективтер аразында уран чүүл көргүзүглерин эрттирип, ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга тураскаадып, эң шилиндек номерлерниң көргүзүглерин чонга бараалгаткан. Аңаа бирги черний Нарын ортумак школаның уран чүүл коллективи алгаш. 70 рубль болгаш бирги черге ни диплому-биле шаңнаткан. Ийиги черни—ясли-сад, ушкузун механизаторларның уран чүүл коллективтери эзээн. Ийи-чаңгыстың номерлеринге эң эки киришкен үжек ажыг кижилерни база мактап, шаңнаан.

Херээженнер чөвүлели суурга даараңарыңың, аргыкрыныңың, амданныг аъш-чем кылырының бөлүүмнериниң киизээлдерин доктаамал эрттиргени херээженнериниң культурлуг ажыдыралын бедидеринге улус идиглиг болуп турар.

Херээженнериниң мурнунда сорулгаларны ниити хуралга чугаалажып, ылаңгыя суур чаагайжыдылгазы хүнүүн бир чугула айтырыы болуп турарын аңаа демдеглээн. Бо ажылга өг-бүле бүрүзүн хаара түдар. Чижиктиг ыяштарны олуртур, херимнерни чугайлап, ногаа аймаак өстүрер, өг-бүле бүрүзү ногааларны өстүрерин чедип алыр. Оон аңгыда хой кырыддазынга, өске-даа ажылдарга херээженнер идепкейлиг киржирлер.

Б-У. КЫРГЫС.
Эрзин район.

Хөрээженнер чөвүлелдеринде

Июнь 20 — чер-чер Советтеринге соңгулдаалар хүну

Чер-чер Советтериниң соңгулдаларга белеткел ажылы улус депутаттарының Чаа-Хөл кодээ Советинде бо хүннерде хайнышкынныг, Кодээ Советтиң девискээринде дөрт агитпункт ажылдап турар. Оларның дериде, шимеллези эки. Соңгулда кампаниязының үезинде агитаторларның кылып чорудар масса-политиктиг ажылдарының планы дээш оон-даа өске чугула үүлдер агитпунктуларда бар.

Төпте № 1 агитпункт (эргелекчизи З. Т. Негей), Кара-Талда (эргелекчизи О. Т. Солдуп) агитпунктуларның ажылы өскелерге үлегерлиг. Соңгукчулар ортузунда чорудуп турар агитас-массалыг ажылдары хөй талалыг.

Ам болур бо соңгулдаларга улус депутаттарының Чаа-Хөл кодээ Советининң депутадынга 39, район Советиниге 15 кандидатты депшиткен. Депшиткеннерниң аразында мурнакчы чолаачы Д. Кыргыс, саанчы Л. Амырай, повар Ч. Даваа, тракторист Н. Иргит, саанчы Л. Сарбаакай, ошкү кадарчызы С. Чанзан, Чаа-Хөл ортумак школазының директору З. Аржаалай болгаш оон-даа өскелер бар.

Кодээ Советтиң девискээринде ажылдап турар дөрт агитпунктуның далыыр күжү — сезен ажыг агитатор. Олар бижыглаттынган черлеринге барып, соңгукчуларга лекция, беседаларны кылып турар.

Т. САЯ.
Улуг-Хем район.

БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

Пропагандистиң сактыышкыны

УЗУН ОРУУМ УЛАНЧЫЗЫ

1938 чыл. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң ийиги Конституциязын ол чылын тыва дылче очулдуруп, парлаан. Үндезин Хоойлуну чонга тайылбырлап таныштырары-биле Чөөн-Хемчик кожуунуңу төвү Чадаана хоорайга он чеди сумудан 20 аревчиини чыын эккелгеш-өөредип эгелээн. Мен база ол чыышка киришкен-мен. Бисти теп черлерден келген даргалар башкылап, кижи бүрүүнге Хоойлуну парлаан улуг деңтерлерини үлеп берген. Чартык ай хиреде өөреткеш, билиндисти шылгаап, сумуларже чорудары-биле үскүлеткен. Мени Чөөн-Хемчиктин Хөр-Тайга сумузуиче чорударын авеэ кожкомунуң даргазы Монгуш Шагдыржап дыңнаттыы.

Улаглап чорааш суму төвү Алдыы-Ишкинге чедип келдим. Сумуң даргазы Шыырап, нам үүрүнүң даргазы Лопсаң-Серен олар хүлээп алгаш, кичээл эрттирер черлерни айтып, чонбиле таныштырын, дыңнакчыларның данзызын-даа тургузуп берген. Эл-баарынга, Шелеге, Оргу-Кырынга, Сайыр-Аксынга, Алдыы, Үстүү-Соорларга, Чаңгыс-Шивиге эрттиргилээн баштайгы кичээлдерим чедимчелиг болгаш организастыг эрткен. Аңаа өөруп, сорук кире берген чоруун турдум. Аревиниң суму комитединиң даргазы Монгуш Даржаа, пионер отрядының даргазы Куулар Үзек олар мээң-биле кады чоруп, дузалажып, боттары хөлчөк идепкейлиг өөренип турдулар.

Бодум дөрт класс доозкан, политбилиим кызыы-даа бол, Конституциязы шээжи-биле билир турдум. Чамдык кижилер билир чүвезин-не кижиден шенеп айтыргылаар-даа боор чүве.

Айыткан черлерге ай хуусаа иштинде кичээлдедип, Үндезин Хоойлунуң ужур-утказын чонга тайылбырлап өөреткеш, түңнел кичээлди Алдыы-Соорга эрттирдим. Пропагандист мөргежилдің ажылынга оон эгелээн киржип эгелээн мен.

Сөөлүнде СЭКП обкомунуга лекторлап ажылдап тургаш, Тываның бүгү районнарынга барып, партия өөредилгезиниң системазын организастаарынга киржип, Тожунуң Хам-Сыра, Монгун-Тайганың Мөгеп-Бүрен, Сүт-Хөлдүң Хөр-Тайга, Тере-Хөлдүң Балыктыг сумуларының арат чонунга партияның чылыг сөзүн чедирип, пропагандист боон ажылдаар аас-кежиктиг болган мен.

Пропагандист стажым дөрт-чыл ашкан, бодум пенсионер-даа болзумза, партияның идеология ажылындан чарылбайн, ам-даа ажылынан чор мен.

Эртем, техниканың, культураның кайгамчык сайзыралының амгы үезинде пропагандистеп ажылдарны аас-кежик. «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазында СЭКП-ниң иштики, даштыкы политиказын өөренир школаның пропагандизи—ам бо хүнде ажылым ол. Сүт-Кажаа—комсомолчу аныяктар фермазы. Ол районда үлүг дээн ферма. Мээң дыннакчыларымдан Р. Куулар (ферма эргелекчизи) саанчы тургаш, эргелекчиге чедир депшип, район Советиниң депутады болуп, чонунга бүзүреллиг бараан боон чоруур. Саанчылар М. Куулар, А. Саая, ишек кадарчызы М. Сергеден болгаш өскелер-даа кичээлдерге идепкейлиг белеткенип, өөрүнге чүгле өөредилге-биле эвес, күш-ажылчы чедишкиниң-биле үлегерлиг болуп турарлар.

Ферманың аныяктары «Барлык» совхозтуң Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазының коллективин социалистиг чарышка кыйгырган. Бо хүннерде ферманың коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн болгаш чер-чер Советтериге соңгулдаларны төлептиг күш-ажылыбиле үткүүр дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар.

Суг-кажаажылларның күш-ажылчы чедишкинниңде пенсионер пропагандист мээң хире-шаам-биле үлүг-хуум немежин турар дээрзинге чоргаарланып, узун оруум мында үлап орарымга өөрүп чор мен.

З. КҮЖҮГЕТ,
пропагандист.
Барыын-Хемчик район.

АГИТМАССАЛЫГ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИТСЕ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында Савыр Хүлер-оолдуң удуртканы № 2 хову-трактор бригадазының механизаторлары, тараажылары он бирги беш чылдың иижги чылының часкы хову ажылдарынга организастыг киргеш, 707 га шөлге тараа культураларын, оон иштинде 253 га черге кызыл-тасты агротехниктиг чурумну сагын тургаш, кыска хуусаада чаштырып дооскан.

Белдир-Кежиг деп черде 25 га суггаттыг шөлду андаргаш,ында картофельди олурткан. 417 га ангысты үлдүреткен болгаш бо хүннерде суда чаштырылгазынче киргеп.

Часкы тарылга үезинде трактористер Кызыл-оол Кыргыс, Валерий Самбуу, Наважап Бавуу, чаштырыкчылар Сергей Дойбу, Андрей Анай-оол, Борис, Олег Түлүш алышкылар үреливишкинге таварышпайн, эртем эртедеи орайга чедир шалыпкын ажылдап, механизаторлар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку олуруунга чоруп келген. Картофель чаштырыкчыларын, хоочун механизаторлар Шаимак Борбак, Николай Баарзык олар ангысты андарбышаан, хөрөүнүү илиртевишаан, картофельди кыека хуусаада шынарлыг кылдыр олурткан.

Хөрөүнүү сайзырадып, үлдүрертиринге МТЗ-лиг трактористер Геннадий Сырбыкай, Кызыл-оол Бойбу олар БПГ-3 маркалыг илиир-биле кайы-даа ээлчег нормазын 113 хуудан кудулатпайн эрестиг ажылдаанар.

Часкы хову ажылдарынга механизаторлардан ангы тараажылардың киириң турар үлүүн демдеглээри артык эвес. Чижээлээрге, бригадада ажылдап турар бүгү механизаторлар, машиналарны үзел, чаар, кывар-чаар материалдарбиле үзүктел чок хандырып турар заправщик Александр Араптан болгаш тараажыларны амданныг, изиг чем-биле чемгерип турар, кежүп чогуур столованың поварлары Александра Шивит-оол, Анчымаа Савыр оларны бригаланың кежигүннери мактап, өөрүп четтиргенин илередип турар.

Ынчалзажок механизатор тараажыларның хей-аъдын көдүрери, оларның ажылында мурнакчы арга-дуржулганы нептередир ажыл база-ла социалистиг чарышты организастап турза-даа, оон түнелин беш, он хонуйта түнээри болдунмайн турар. Мурнакчыларны ёй-шаанда илередип, шаңнап-мактаары чедип алдынмаан. Бо чорук социалистиг чарыштың негелделерин ыракта чедир күүсетпейн турарын херечилеп турар.

Кара-Кужурда бригада турлаанда кескү агитация чогуур хевирлери мында чок. Ол ышкаш Арыскан суурда кедөө Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчыларын агитас-массалыг ажылче хаара тудар хемчегларни салбырда партия, комсомол организациялары холга албайн турарын тараажылар хомудап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Школа болгаш амыдырал

КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ КӨРГҮЗЕР

СЭКП ТК-ныӊ болгаш ССРЭ-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ 1977 чылдыӊ декабрьда үндүргеи «Ниити билиг школаларыныӊ өөреникчилериниӊ өөредилгезиниӊ, кижизидилгезиниӊ, оларны күш-ажылга белеткээриниӊ улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» докталыӊ база СЭКП Тыва обкомунуӊ болгаш Министрлер Чөвүлелиниӊ 1978 чылдыӊ мартта үндүргеи доктаалыӊ күүседир талазы-биле ап чорутқан хемчеглариниӊ түӊнелериниӊ көскү ажыллар кылдыӊган.

Эрткен 1981 чылда республиканыӊ ортумак школаларыӊга өөреникчилериниӊ 63 бүдүрүлге бригадазы, күш-ажылдың болгаш дыштанылганыӊ 43 лагерьлери ажылдап чайлаан. Шупту 335 каттыжыышкыннарга 19 муӊ сургуулдар ажылдап турган. Амгы үеде 63 бүдүрүлге бригадалары болгаш өске-даа каттыжыышкыннарга 20 муӊ ажыг өөреникчи ажылдаар.

Бүдүрүлге бригадалары колдуунда ортумак школа бүрүзүӊге тургустунар болгаш ниити дүрүм ёзугаар ажылдаар. Туранда № 2 ортумак школаныӊ, Сарыг-Сеттиӊ № 2 школазыныӊ, Элегес, Владимировка, Баян-Тала, Бажын-Алаак, Барлык дээш өске-даа ортумак школаларныӊ бүдүрүлге бригадалары сөөлгү чылдарда республиканыӊ дүштинде чүгээр ажылдыг деп санаттырып турар апарганнар. Ук бригадаларныӊ удуртукчулары, тускай эртемниг ажылдакчылары доктаамал ажылдап турар. Көлээ ажыл-агый техниказыӊ чай дургузунда бригадаларга совхозтар бижиглап турар. Кылдыган ажылдарныӊ түӊнелин үндүрүп, тодаргай хемчеглерин үе-шаанда ап чорудуп турарлар.

Бүдүрүлге бригадаларындан ангыда күш-ажылдың болгаш дыштанылганыӊ лагерьлери база ажылдаар. 1981 чылда 335 ажыг күш-ажыл каттыжыышкыннарыӊга 19 муӊ ажыг сургуулдар киришкен. Үстүӊү класстарныӊ өөреникчилери көдээ ажыл-агый культураларыӊ болгаш мал өстүреринге, дүжүт ажазырыӊга, үлетиир бүдүрүлгелериниге, ачы-дуза чедирилге болгаш хандырылга, чемненилге черлериниге, бойдус камгалаарыӊга, школалар септелгезиниге, суурлар погаанчыдылгазыӊга шыдаар шаа-биле дузалашканнар.

СЭКП обкомунуӊ қыйгырыыӊ ёзугаар школачылар ниитиниӊ малынга быжыг чемсуур тургузарыга, белеткээриниге шалыпчы ажылданнар. Мал чеминиӊ курлавырыӊга оларныӊ киирген үлүг-хүүзү 1750 тонна будук-бүрү, 5015 тонна сиген болган.

Күш-ажылдың элээн хөй бүдүрүлгелериниге сургуулдарныӊ ажыктыг ажыл-чорудулгазыӊ толаргай кижизидилге чыннары өөреникчилериниӊ кылган ажылын үнелеп, сеткил ханыышкыныӊ илергейлеп турарлар.

Өөреникчилериниӊ күш-ажыл каттыжыышкыннары үүле чайгы үеде эвес, харыӊ бүдүн өөредилге чылыныӊ дургузунда тускай планныг ажылдаар ужурлуг. Ынчангаш ажылчыӊ профессияларыны пропагандаларыӊга, оларныӊ ачы-дузазын өөреникчилерге билиндирер сорулгаларны күүседириӊге бригадаларның чогумчалыг ажылы кезээде тода болгаш делгеренгей болур.

Өөреникчилериниӊ чайгы практиктиг ажылдарыныӊ үезинде профуглаңышкын, профконсультация чорударын уламчылаар апаар. Профуглаңышкын ажылын Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинадында капчаар шиитпирлеп турарын чижек кылдыр көрээли.

Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинады болза, хоорайныӊ школаларыныӊ профуглаңышкын талазы-биле методиктиг төвү апарган. Ында күш-ажылдың профиль бүрүзү боду бөлүмнүг (10 бөлүм бар). Оон аңгыда 4-8 класстарныӊ күш-ажыл башкылары 128 өөреникчи-биле техниктиг бөлүмнер кичээлдерин эрттирип турар. Башкылар С. О. Товуу, С. С. Шедогубова, М. Н. Ёсепчук, В. П. Ткаченко оларныӊ бөлүмнеринге болгаш кичээлдеринге өөреникчилер окса соңуургалдыг болгаш хандыкшылдыг болуп турар. Дагдыныкчыларныӊ болгаш башкыларныӊ удуртулгазы-биле бүдүрүлге практиказын өөреникчилер бүдүрүлге албан черлеринге эрттирип келген. Баазазы болур бүдүрүлгелерниӊ планныг опаалдаларын күүседириӊге үстүӊү класстар шыдаар шаа-биле дузалажып турарлар. 1981 чылда даараныылгага 436 рубль түӊнүг кылыгларны, базаанны 115 муӊ рубльге сайгарган. 7-8 класстарныӊ өөреникчилериӊ мастерскаяга уруглар садтарыныӊ, шеф болур организацияларныӊ чагыгларын керээ ёзугаар кылып берип турарлар.

Профуглаңышкын темазыӊга ылеткелерин педсоветтерге дыннап чугаалажып турар, хөй профессиялар аайы-биле яңзы-бүрү ужуражылгаларны, конференцияларны эрттирип турар. Бүдүрүлге черлери тускай дагдыныкчыларны, экскурсоводтарны бижиглап берип турар, профессионал-техниктиг өөредилге черлери болгаш бүдүрүлгелер, ада-иелер-биле кады ажылды профуглаңышкын ажылын планнаар талазы-биле, экскурсиялар эрттирериӊ, профессияларныӊ пегелделерин, конкурстарны эрттирериӊ, эң эки күш-ажыл башкыларыныӊ дурржулгазын өөрениӊ, тараткылаан. Өөреникчилериниӊ бүдүрүлге комбинадыныӊ удуртукчулары башкылар боттарыныӊ ажылыныӊ дурржулгазын өөрениӊ, анализтээр кылдыр башкарын турары профуглаңышкын ажылын шын шиитпирлээриниге дузалап турар.

Башкыларның болгаш мастерлериниӊ билиин бедидер талазы-биле баазазы болур бүдүрүлгелериниӊ ачы-дузазын өөредилге-бүдүрүлге комбинадыныӊ директору А. В. Безязыков чөп ажылдап турар. Чижээ: Кызыл садыг кылдизи, харылзаа салбыры, столоваялар трези башкылар билиин бедидип, дуржулга солушсуп дээш Москва, Кемерово, Абакан болгаш өске-даа хоорайларже чорудуп өөреткилээп.

База боон турар бүдүрүлгелер кабинеттер, цехтер деринриниге эки дузалажып турарлар: № 3 АТБ өөредилге кабинединиӊ, Автосептелге заводу автослесарь цегиниӊ, даараныылга фабриказы кабинет биле цехти, 2 электри шугуму, столоваялар трези кабинет, магазин база касса аппараттарыныӊ классын, харылзаа салбыры телеграф кабинединиӊ дериӊ берген. Баазаа болур бүдүрүлгелер, кабинеттерни, цехтерни чаа өөредилге чылынга белеткээриниге чаргыдалларыны боттары бүрүү-биле хүлээп ап турар.

Улус өөредилгезиниӊ ажылдакчыларыныӊ школачылар удуртукчуларыныӊ мурнуунда салдынган чаа сорулгалар күш-ажыл өөредилгезиниӊ, кижизидилгезиниӊ болгаш профуглаңышкыныӊ ажылын күштелдирип, экижидерипче угланган боон турар. Профэвидел, комсомол база ажыл-агый организациялары-биле кады күш-ажыл кижизидилгезиниӊ сайзырангайжыдар талазы-биле тодаргай хемчеглерин ажылдап кылгаш боттандырар. Ниитиниӊ бүдүрүлгезиниге өөреникчилериниӊ медереллиг киржилгезиниӊ хандырар ужурлуг. Ылангыя чайгы практиктиг ажылдар үезинде өөреникчилерниӊ назыларын база улус ажыл-агыйының күш-ажыл курлавырыӊ бүдүрериге хереглелиӊ барымдаалаш планнаарынче оңза кичээнгейниӊ салза эки.

Күш-ажыл бригадаларыга ажылдаар өөреникчилер эмчи шкичилгезиниӊ эрттирер. Олар күш-ажыл камгалалыныӊ, озал-ондак болдурбазыныӊ техниказын база арыг-шевер болурунуң талазы-биле тускай программаны эрткен турар ужурлуг.

М. ДАМДЫНЧАП,
Тыва АССР-ниӊ Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

СЦЕНАДА—ЭМЧИЛЕР

Эмнелге ажылдакчыларыныӊ профэвидел обкому чанчыл болган бот-тывыӊгыр уран чүүлүүн көрүлде-конкурсуун организастап эрттиргеи.

— Бистиӊ Сүт-Хөл эмнелгезиниӊ эмчилери бо эрткен уран чүүлдүн көрүлде-конкурузунга баш удур белеткенгеи бис. Хостуг шактарны чөп ажылдаар апаар. Анаа белеткел чамдык хүниерде кежээкиниӊ 22—23 шак чедир-даа уламчылаар турду. Ол өг-бүлениӊ үе-шак чарыгдалынга хамаан үениӊ үелей бергидээр. Бир тээ уран чогаадылга чүгле бистиӊ республикада эвес, а бүгү Совет Эвилелиниге чоруп турар чүве болганда, киржири албан болгаш бодуныӊ коллективиниӊ ады дээш бар күжүӊ, энергия-талантызын бээр апаар...—деп. Сүт-Хөлдүң эмчилери Александра, Борис Очур-оолдар чугааладылар.

Эртхен-даа, бо-даа чылын өвүрүүлер ёр-хей болганнар. Сес чүс рубльдиӊ концерт костюмнерин чагыг-биле даарадып алган. Олар кайы-даа үеде, каяа-даа боттарыныӊ уран талантызын бараалгадыр дизе, идик-хеп аймаа ам четчир.

Чаичыл болган бешки көрүлде-конкурс ниитизи-биле он сес бот-тывыӊгыр уран чүүл коллективи, чедиҥ чүс хире кижиниӊ анаа даара тутткан. Эмнелге ажылдакчыларыныӊ профэвидел обкомунуң дазргазы Е. В. Черногоров көрүлдеиң ажыттап. Оон соонда республиканыӊ эмнелге организацияларыныӊ бот-тывыӊгыр уран чүүл коллективтери боттарыныӊ концерттерин бараалгатканнар.

Республиканыӊ диш эмнелгези, туберкулёз ларыӊга удур диспансер, психиатрия эмнелгези, бөжүдулга бажыңы, онкология диспансёри, Кызылдың № 1, 2 поликлиникалары, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарныӊ эмнелгелери, Сүт-Хөлдүң база Хову-Аксыныӊ участок эмнелгелери, Аптека эргелели көрүлдеге киришкен.

Республиканыӊ Аптека эргелели база Хову-Аксыныӊ участок эмнелгезиниӊ үк көрүлдеге бир-ле дугаар киришкен. Оларныӊ концертинден түӊнел концертке кирген номерлер хөй болган. Ол ышкаш шаңнаткан бот-тывыӊгыр артистерниӊ араазында үк коллективтериӊ киржикчилери база киргилээн.

ССРЭ-ниӊ 60 чылынга тураскаатткан бо көрүлде-конкурска эмнелге коллективтери шуптузу чаа костюмнерлиг киришкеннер. Чаа концерт костюмнерин даарап кылырынга эмнелге организацияларыныӊ удуртукчулары, районнарныӊ болгаш Кызыл хоорайныӊ даарадыглага ателелери улуг ажылды кылганнар. Бо талазы-биле тускай шаңналдыг үш чергеин доктаткан турган. Бирги черни Барыын-Хемчик, йиӊги черни республиканыӊ аптека эргелели, үшкү черни Эрзин район чаалап алган, дипломнар база өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар.

Шаңналдыг черлерни жанрлар аайы-биле база тывыскан. Ниити ырга бирги черни республиканыӊ психиатрия эмнелгезиниӊ, йиӊгизин Улуг-Хемниӊ район эмнелгезиниӊ, үшкүзүн республика эмнелгезиниӊ коллективи алган, шаңнатканнар. Танцы талазы-биле бирги черни өвүрүлер, йиӊги черни тес-хемчилер, үшкү черни Чөөн-Хемчик чаалап алганнар. Эр улус ансамбльдеридеп «бирги черни Сүт-Хөлдүң эмнелгезиниӊ, йиӊгизин — Барыын-Хемчиктиӊ район эмнелгезиниӊ, үшкүзүн — онкология диспансериниӊ эр улус ансамбльдери алгылаан. Херээжен улустуң ансамбльдеридеп бирги черни Барыын-Хемчиктиӊ, йиӊгизин — республиканыӊ түбдиспансериниӊ, үшкүзүн — Эрзин районныӊ херээженнер ансамбльдери алгылаан.

Национал хөгжүм херекселдериге ойнаар талазы-биле бирги черни Бай-Тайга, йиӊги черни Өвүр районныӊ хөгжүмчүдери эзелээн.

Көрүлде-конкурстуң кол негелделериниӊ бирээзи — тематиктиг угланышкын. Бо талазы-биле бирги черни Улуг-Хем, йиӊгизин — республика эмнелгези, үшкүзүн — Тес-Хем эмнелгези эзелээш, дипломнар болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар. А көрүлдеиниӊ негелдезин ёзугаар ниити бирги черни Улуг-Хемниӊ район эмнелгези (улуг эмчизи А. Т. Балган, ураң чүүл удуртукчузу Л. Р. Сеха) бүзүрелдии-биле чаалап ап, бирги чергениӊ дипломун база профэвидел обкомунуң шидчин чоруур кызыл тугун долга ап, үк көрүлде-конкурстуң тиилекчизи болган.

Көрүлдеге ыраккы Бай-Тайганың, Өвүрүнүң бот-тывыӊгыр артистери чедип кээп киржип турда, мырыңай чоогунда Бии-Хем, Каа-Хем база Таңды районнарныӊ эмнелге коллективтери киришээнии коңчуг четпес болган.

Үш хүн уламчылап келген көрүлде доозулган. Үк көрүлдениң организастыг эртериңге база оңу белеткеп турда бот-тарыныӊ улуг улуг-хуузун киирген удуртукчуларны, активчилериң хүндүлел биижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Эмнелге ажылдакчыларыныӊ профэвидел обкому бешки көрүлде-конкурсту чедиишкининг эрттирип турары бо. Чакчыл болдурган мындыг көрүлде-конкурстарны профэвидел-диӊ өске-даа обкомнары эрттирип турар болза черле эки. Бо бешки көрүлдеге үезинде ийи шыырак бот-тывыӊгыр уран чүүлдүң коллективтериниӊ немешкени-даа таварылга эвес. Ол болза чоныӊ культура амыдыралыныӊ база эстетиктиг кижизидилгезиниӊ деңелиниӊ көскүзү-биле өзүп турарының херечизи.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТАРДА: танцыга бирги черни алган Өвүрүнүң район эмнелгезиниӊ танцычылары «Аныяктар» деп танцыны ойнап турлар.

А. ХАСАНОВИЧИНИҢ фотозу.

СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛ

СЭКП-ниӊ XXVI съездизи бистиӊ чуртувуска күш-культура болгаш спортту чоп оргузунга массалыг болдурар дээш бүгү-ле хемчеглерни ап чорударын айыткан. А «Күш-культураның болгаш спорттуң масалыг болдуруи улам ынай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ныӊ болгаш ССРЭ-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ докталыында съездиниӊ шиитпирлериӊ амыдыралга боттандырарының талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Ол чугула докталда айыттынган хемчеглерни күүседир талазы-биле айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң эдлечглиг V пленумунга чугаалажып, бистиӊ республикага күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруи чедип алырының талазы-биле кандыг-кандыг хемчеглерниӊ ап чоруттунганыңга болгаш моон-даа соңгаар шиитпирлээр сорулгаларны чугаалажып көргеи.

Пленумга кылдыган ылеткелде мындыг одуруглар база бар: Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң партия организациязының болгаш дирекциязының бүдүрүлгениң ажыктыы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидеринге, кижилериниӊ кадыын быжыглаарыга, оларның ажыл-ажыӊыр чорууң болдурбазыга күш-культураны болгаш спорттуң ажыглап турар дужулгазы калбай деткимнеӊ ап турар.

Ук совхозта спорт ажылы багай эвес деңиелде тургустунган. Ажыл-агыйның удуртукчулары СЭКП обкомунуң V пленумунуң материаддарын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону херек кырында күүседип турар.

Ук ажыл-агыйда күш-культура болгаш спорт ажылының чоп оргузунда сайзырап турарының тодаргай хереҷизин эрткен дыштаныр хүниерде Ак-Тал суурга болган спортчу байырлал бадыткаан.

Часкы ховуза ажылдарын доосканыга болгаш малчыннарның чайлагларже кежүп үнеринге тураскаатткан совхозтуң маёвказының байырлыг кезээнии соонда спорттуң яңзы-бүрү хевирлеринге солуң маргыдаалар, оюн-тоглаа болган. Ол солуң маргылдаалдарга киржирә-биле Улуг-Хем районнуң бүтүү ажыл-агыйларындан болгаш өске-даа черлерден спортчулар аалдап келген.

Чижээлээрге, волейбол маргылдаазынга эр улустан 17 команда, а херээжен волейболистерден 7 команда чемпион ат дээш ойнааннар. Эртен эрте-ден кежээге чедир үргүлчүлээн солуң маргылдааның түӊнелиниде эр-даа, херээжен-даа спортчуларның аразынга Жданов аттыг совхозтуң волейболистери чемпион атка төлептиг болган. Ийиги черни «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң, а үшкүзүн—Кызылда № 1 көдээ профессионал-техниктиг үчилищениң сургууллдары аалээннер.

Сузугу ховузунга салган 36 чүгүрүк аттарның чарыжынга «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чылгычызы Сергей Санчының аъды мурнап келген, а Жданов аттыг совхозтуң инек кадарчызы Анайоол Коигарның белеткээн аттары ийиги, үшкү черлерни алганнар.

Ак-Тал суурнуң чурттакчылары, келген аалчылар —хүреш маргылдаазын улуг соңуургал-биле көргеннер.

Стадионуң кедээр талазында айыран-каас чеченктер үнген ногаан шыкка 64 метр девип үнүп келген. Оларның аразында кымны чок дээр. Республиканың хоочун мөгелериниң бирээзи Шагдыр Күүлар, Виктор Бегзи-Хүүрак, «Шамбалыг» совхозтуң чолаачызы Владимир Монгуш болгаш кымнарны чок дээр.

Эң сөөлгү салыгда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чылгычызы Кара-оол Дамбаа биле Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозтан келген аныяк мөге Николай Күжүгет олар артып калганнар. Чемпион ат дээш хүреш эгелээн соонда үр-даа болбаанда аныяк мөге Николай Күжүгет чараш арга ажыглаш, шүглүп үнген. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан Виктор Дөңгүр-оол биле «Шамбалыг» совхозтан Владимир Монгуш үшкү-дертку черлерни үлешкеннер.

Жданов аттыг совхозка болуп эрткен спортчу байырлал чүгле ол совхозтуң байырлалы эвес, а харын Улуг-Хем районнуң болгаш өске-даа районнардан келген спортчуларның массалыг оюнгары болганы өөрүнчүт.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хүреш; волейбол маргылдааларының үезинде; эртип келген аът мунган, Торгалыг ортумак школазының өөреникчизи Айтыс Санчы акызы Сергей Санчыбиле чугаалажып турары.

Авторнуң фотолары.

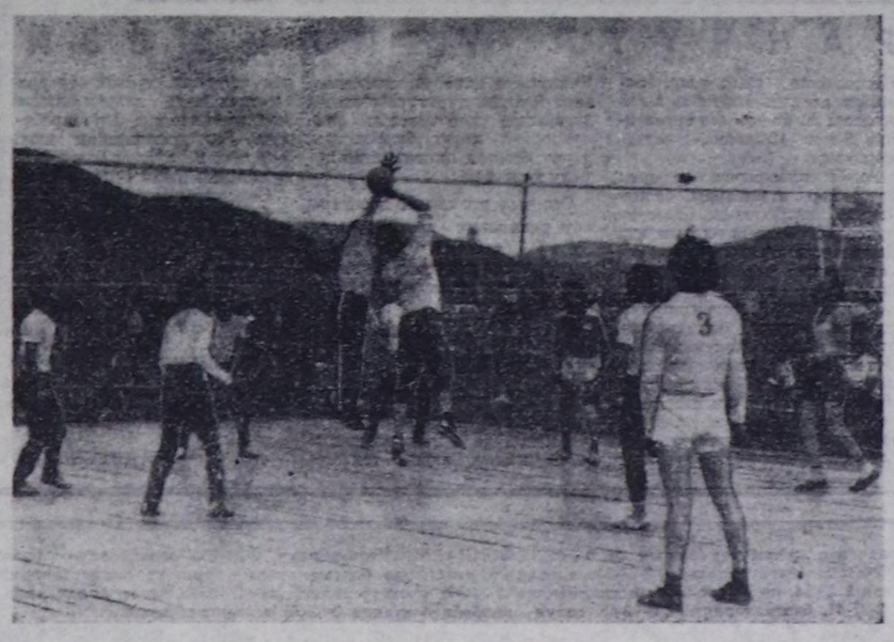

Чадта байдал

ДАШТЫКЫДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниӊ Нджаменеден дыннадып турарын ёзугаар алырга, камгалал министри чораан Хиссеи Хабрениң командылааны Сөңгу таланың (ФАН) чепсектиг күштериниң отряды Чадтың найысылалың ээлеп алган. Шидчилге чазааның баштыны Гүкуни Уәддейиин шериглери херек кырында оларга каңдыг-даа удураашышкын кылбаан. Г. Уәддейиин турар черинии дугайында чүү-даа биллиннес деп, АФП дыннаткан. Нджаменеде байдалында-хаая боо даалтарындаан ангыда оожургалдыг бооп турар.

Оон мурнуу чарыында Чадтың Национал чаңгыс эвиниң шилчилге чазааның даргазы Г. Уәддей «Сөңгу таланың Чепсектиг Күштериге түӊлунга чедир удурланыр болгаш Хиссеи Хабре-биле чугаалажышкынарны кылбас» деп шиитпирлеп турган. Шилчилге чазааның баштыңы-биле ужуражышкынының соонда Чадтың премьер-министри Жан Пьер Лемуан Чадтың Национал чаңгыс эвиниң шилчилге чазааның даргазы Г. Уәддей «Сөңгу таланың Чепсектиг Күштериниге

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Кызылдың күрүнеин педагогика институду июль 16-дан эгелээш, үндезин националдың өөренирин күзээн кижилерин дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).
2. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).
3. Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр бараанарын садарын организастаары).
4. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүн технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машинализы болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-хереккелдери, эътгиң болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы).
5. Москваның чиик үлетпүрүнүн технология институду (алгы болгаш хөм технологиязы, калбак хереглел чүүлдериниң үлетпүрүнүн экономиказы болгаш организастаашкыны).
6. Москваның технология институду (радиотехника, даараглыг кылыглар технологиязы).

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).
2. Ленинградтың политехниктиг институду (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр будүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).
2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).
3. Ивановонуң пес-таавы институду (даараглыг кылыглар технологиязы, даараглыг кылыглар тогаадылгазы).
4. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду (сан-хөө болгаш, чээли).
5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).
6. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агый механизастаашкыны).
7. Омскиниң көдээ ажыл-агый институду (агрономия, зоотехния).
8. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижидери).
9. Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институду (үнүштер камгалалы).
10. Сибирьниң технология институду (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажыл-агыйы).
11. Уралдың политехниктиг институду (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының будүрүлге черлериниң механиктиг дериг-хереккелдери).
12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институду (радиотехника, электроннуг хереккелдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).
13. Алтайның политехниктиг институду (хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр будүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).
14. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институду (аъш-чем будүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).
15. Омскиниң ветеринария институду (ветеринария).
16. Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
17. Кемеровонуң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
18. Красноярскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).
19. Томскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).
20. Алтайның медицина институду (эмнелге херээ, фармация).
21. Новосибирскиниң совет кооперация садыының институду (садыг экономиказы, бухгалтер саналгазы, үлетпүр бараанарының дугайында эртем, аъш-чем бараанарының эртеми, ниитинин чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).

КҮРҮНЕНИҢ ДОЛУ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА АЛЫР ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң Дээди өөредилге черлериниң министерстводунуң (ДӨМ-нүң) Алтайның политехниктиг институду (көдээ ажыл-агый машиналары, автомобильдер болгаш тракторлар, тарааны шыгжаары болгаш болбаазырадырының технологиязы).
2. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Омскиде политехниктиг институду (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга будүрүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы).
3. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кузбасста политехниктиг институду (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны).
4. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының, ниитинин чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).
5. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Томскиде политехниктиг институду (геология чуруунун тыртырыышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тыварының болгаш шинчилээринин геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн билдириишкинни Кызылдың пединститудунуң ректорунуң адынга (чангыс аай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-че чедир киирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду).
2. № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы.
3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).
4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) характеристика.
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).
6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнеин долу хандырылгазынга өөренип кирип тураргларга).

Будүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган черинин удуртукчузунун, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлерине өөренип кирер дээш кижилерниң характеристикаларында ыяап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, таңма-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледиң (азы кирер бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилериниң чангызы-даа чок болур болза комиссия өөренир дээш кижилерниң билдириишкиниерин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 34 бажың, № 114, кабинет.

ИЮНЬ 11-ДЕН 13-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 11-ДЕ
БҮРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.50—РСФСР-ниң улустуң артизи В. Городовская биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Чеканова оларның күүселдези. 9.10 — «Дюнжарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-ты, 7-ги сериялары. 11.35— Медээлер. 11.40—14.15— Чайсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Амурда Комсомольскиниң үндезилеттингенниң 50 чылынга. «Хүн үйер чүкте хоорай». Документалдыг телефильм. 14.50—«Орус чугаа». 15.20—Үрүтларга фильм. «Хэглүг үш эвлчег». 3-кү фильм. «Фенниорнуң чажыды». 16.25— Ф. Мендельсон. Скрипкага ийи дакпыр концерт. 17.05—17.20 —Чапсар. 17.20 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Калуганың «Хлорвинил» каттыжышкынынга (Иваново-Франковск область). Шекин аргазын ширгээдин алганының дугайында. 17.35 —Маргылдаа-клуб. 18.15 — «Кадыг ажылдажылга». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.0[illegible] — Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканының 250 чылынга тураскаатқан Казах ССР-ниң телевидение программазы. «Акы-дуңмалышкы дугайында сөс». Документалдыг телефильм. Казах ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—23.05— «Вера Васильева чалап тур...» Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндурулге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Болур-болбазын шеңээри — чаагай керек». Уранчечен телефильм. 13.20—Англы дыл. 13.50— «Авазының школазы». 14.20— М. Таривердиев. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Лебедеваның болгаш авторнуң күүселдези-биле романстар. 14.55 — Медээлер. 15.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.25— «Азияның төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.55 — Делегейниң П. И. Чайковскийи аттыг 7-ги конкурузунуң байырлыг ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан бижимел дамчыдылга. П. И. Чайковскийниң «Кууларлыг хөл» деп балети. Чапсарда — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Кууларлыг хөл» деп балеттиң уланчызы.

ИЮНЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Кадык болуруң күзезинзе». (Күш-культуржуларга сүме). 9.05—АБВГД-ээр. 9.35 —«Силерге, ада-иелер». 10.05 — спортлотонуң 24-кү тиражы. 10.15 — Айыыл чок шимчээшкин дээш. 10.45—Молдавияның уран чүүлү. 11.15 — «Филиппинер». Кинопрограмма: 11.30 — «Баранглай» фольклор ансамблиниң (Филиппинер) күүселдези. 12.00 — «Николай Кацюбаның эрес-дидим чоруу». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадының дугайында телеочерк. 12.15 — «Поэзия» деп альманах. Пушкинге тураскаатқан... 13.45 — «Космонавт Филипченконуң үшкү орбитазы». Документалдыг телефильм. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Аян-чоруктуң хады». Уригларга чыраг-чечен фильм. 15.50— «Дириг амытаннар дугайында». 16.50—17.05 — Чапсар. 17.05—«Кижи, Чер бөмбүрээзин камгалап көр». Документалдыг фильм. 17.35 — «Чүге чаанар чүвел?», «Мээгү-бажыңчыгаш». Мультфильмнер. 18.00— Политиктиг тайылбырлакчы Т. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.30 —«Мурад Кажлаев. Аялгалар болгаш ырлдар». Документалдыг телефильм. 19.35— «Мээң өөрүүм Мэгре». Уран-чечен телефильм. (Франция). 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Ак-көк отчугаш». (Май 1-ги дамчыдылганы катаптаар). 23.15—23.55—Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Знаменский тышкыларының тураскаалы. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. Кызыл туктуг 13-кү армияның хоочунарының ужуражылгазы. 15.50 — Саратовтуң телевидение студиязының программазы: «Шүлүкчү-биле ужуражылга». Н. Налькин. 16.05— «Хөгжүмчү болгаш муза». Ю. Симакинниң баледи. 16.25 — «Саратовтуң тараазы». Телеочерк. 16.35— «Орус ырлар». Концерт. 17.05 —«Ак дүннер». Телешин. Ф. М. Достоевскийниң тоожуларын ёзугаар. 18.35 — «Робин Гуд дугайында легенда». Мультфильм. (Австралия). 19.20 —Делегей байдалының допчулалы. 19.35 —И. Гайди. № 55 симфония. («Школа башкызы»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Айлан-куш». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Аназ дайынчы Дедовтуң чайы».

ИЮНЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye»: Информастыг программа. 8.40 —«Сула шимчээшкинче ыскаалыңнар!» 8.55 — «Музыкалыг магазин». Фильм-концерт. 9.40 — «Будильник». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан болуп турмен!» 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25— «Лиссабон». Документалдыг телефильм. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү-ниитининг херээ». (Көдээден дамчыдылга.) 13.45—«Музыкалыг киоск». 14.15 —Г. Боровик —«Буэнос-Айреске интервью». Фильмшин. 16.35 —Бөгүн — Чиик үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң чиик үлетпүрүнүң министри Н. Н. Тарасов киржир. 16.50 — 17.05 —Чапсар. 17.05— «Силерниң чагаалларынар ёзугаар». Чиик үлетпүрүнүң ажылдакчыларының дилээн ёзугаар концерт. 17.50 —«Делегей панорамазы». 18.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 19.50 — «Анюта». В. Гаринниниң музыказынга фильм-балет. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузу. 22.00 — «Хүлер аътты кижи». Фильм-концерт. ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Герасимов помчуур. 23.05—23.45 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 15.20 —«Чаа өглегенниңнин телеклуву». 16.35 — «Бернарде Бедотто». Документалдыг телефильм. (ГДР). 17.10 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 18.15— «Чебурашка». Мультфильм. 18.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 19.05—«Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доңчу намдарывыс. 23-кү фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хөгжүмнүг тоолдар». 20.15 — «БАМ бөгүн». Документалдыг фильм. 20.30 Байдаркага болгаш каноэге эжиндиришкинге ССРЭ чемпионады. Крылатскиде хөалбектеп дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 —«Арыг сугнуң даңгбээ». Уран-чечен фильм. (АКШ).

КЕЛИР ҮЕНИҢ САДЫГЖЫЛАРЫНГА

Кооперация шугумунга ажылдаар күзелдиг аныяк кижилерни дээди өөредилге черинин кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг дараазында факультеттерге 1982—1983 өөредилге чылында хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чарлап тур. (Тыва националдыг кижилерни конкурстан дашкаар хүлээп алыр):

— үлетпүр бараанарының товароведенизи болгаш садының организастаары;
— аъш-чем бараанарының товароведенизи болгаш садының организастаары;
— садыгның экономиказы («садыгның экономист-организакчызы» деп мергежил тыпсыр).

Кирип өөренир салбырларга 4 чыл (технология факультединге—4 чыл 10 ай), бот-өөредилгелиг салбырга — 5 чыл (технология факультединге — 6 чыл).

Билдириишкинниерни хүлээп алыры:

кирип өөренир салбырга ниити чурум ёзугаар кирип тураргар — 1982 чылдың июль 30-га чедир, «630087. Новосибирск-87, Карл Маркс проспектизи, 26» деп адресче билдириишкин чорудар. Экзаменнер Новосибирскиге август 1-ден 20-га чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдерге аайы-биле конкурстан дашкаар кирерин күзээнер билдириишкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче чорудар. Киреринин экзаменнерин Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир дужаар. Потребкооперациядан 2 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан кижилерни бот-өөредилге салбырынга хүлээп алыр. Кызылга белеткел курстары июль 1-ден 10-га чедир ажылдаар.

Институтче кирерлер дараазында эртеминерге экзаменнер дужаар:

товароведение мергежилин чедип алырлар — математиканы (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижир);

«Ниитининг чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаары» — физиканы (аас-биле), математиканы (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижир).

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёдуг база ажыл-агый чорудулгазының анализи»—математиканы (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүүре (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижир).

Ортумак өөредилге черин национал школаның программазын ёзугаар дооскан кижилер чогаадыг орнунга изложение азы диктант бижир.

Техникумну азы ортумак школаны тергини эки дооскандар дараазында мергежилдер ёзугаар чаңгыс-чаңгыс эртемге экзамен дужаар:

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учедунга» кирерлер — географияга; товароведение база технология мергежилдерге — химияга.

Институтче кирерде ортумак эртеминиң дугайында документизиниң демдектериниң ортумак түңүн үндүрер. Көдээден келген, а ол ышкаш Совет Армияга шериг албаны эрттиргеинерге кирери чингелделиг.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Дээди өөредилге черинге кирери-биле сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика-сүме. Өөренир кижиниң сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинин удуртукчузу, профэвилел местком-унун даргазы, партия азы комсомол организациязының секретары ук документиге ат салыр.

2. Ортумак эртем дугайында документ, тускай ортумак эртем дугайында документиниң (бодун) эккээр. Дипломга зачёт ведомозундан ушта бижидилге кылыр.

3. Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, ону таңма-биле бадыткаар.

4. 3×4 см. хемчээлдиг беш фото-чурук.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден шынзылга (Бот-өөредилге-биле кирерлерге).

7. Чурттап турар черинден шынзылга.

ТУДУГ БОЛГАШ АВТОТРАНСПОРТ ИНЖЕНЕРЛЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Филиалдың хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунун дараазында тускай мергежилдерине студентилерни хүлээп алыр:

АВТОТРАНСПОРТ ФАКУЛЬТЕДИНИН — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге:

ТУДУГ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг» тускай эртемге:

ӨӨРЕДИЛГЕНИН КЕЖЭЭКИ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы». «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг» тускай эртемге өөренип ап болур.

Билдириишкиннер хүлээп алырының болгаш кареринин шылгалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдириишкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедер, киреринин шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге, институтка кирер саналары—августуң 21-ден 25-ке чедер.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдириишкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августуң 31-ге чедер, киреринин шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле—1-ги бөлүк августуң 1-ден 10-га чедир. 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар: үлетпүр-хамааты тудуг факультединге чаңгыс удаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээнпер физиканы (аас-биле), математиканы (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижир) шылгалдалар тудар.

Ортумак школаларны доозарда алдын медаль-биле шаннаткан азы ортумак тускай өөредилге черин тергинин эки демдектерлиг диплом-биле дооскан кижилер киреринин шылгалдаларың эртемнериниң бирээзинге — физиканы (аас-биле) дужаар. Олар ук эртем талазы-биле киреринин шылгалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужаарган болза, оон сонгаар киреринин шылгалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шуптузунга шылгалда дужаар апаар.

Институтка кирип тураргларның конкурстуг шилидгезин киреринин шылгалдаларында алган демдектерге үндезилээш, үндүрген балларнын ниити санын болгаш ортумак билиг дугайында документиде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектериниң ортумак арифметиктиг үнелелии ёзугаар чорудар.

Институтка киреринин билдириишкинин директорнуң адынга бижинр болгаш аңаа шилип алган факультедин, тускай мергежилин айтып, сөөлгү ажылдаан черинин сумелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге будүрүлге черинин удуртукчузу, партия организациязының секретары азы профэвилел организациязының даргазы, ниити билиг школаларының доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг: ортумак билиг дугайында документиниң боду-биле: ортумак тускай өөредилге черин доозуп тураргар — диплом (демдектерин бижээн): алды фото-чурук (3×4 см. хемчээлдиг). күш-ажыл дептеринден ушта бижилге. эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар). ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштеринден халашкан дайынчыларга кезектерниң командылал черлеринден характеристика киирерин албан эвес.

Паспортту болгаш шериг биледин институтка кирип тураргар боттары көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерни кошкан билдириишкин чорудар адрези: 667001, Кызыл хоорай, Тыва АССР, Рабочая кудумчузунуң № 4 бажың.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Подтёсевонуң профессионал-техниктиг (хемчилерниң) № 5 ортумак училищезин 1982-1983 өөредилге чылынга сургуулдарны хүлээп алырын чарлап турар. Училище дараазында мергежилдиг кижилерни белеткеп үндүрер:

1. **Механиктиң дузалакчызы штурман.** Өөренир хуусаазы—3 чыл 4 ай.
2. **Руль башкарар моторист.** Өөренир хуусаазы —3 чыл.
3. **Судно эптекчизи электрооварщик.** Өөренир хуусаазы—3 чыл.
4. **Радиооператоржу электрик.** (Судно радиостанциязының). Өөренир хуусаазы —3 чыл.

8 класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алганнарны шуптузун идик-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

10 класс доосканнардан училищеңиң белеткээр кижилери:

1. **Руль башкарар моторист.** Өөренир хуусаазы —1 чыл.
2. **Радиооператоржу электрик.** Өөренир хуусаазы —1 чыл.
3. **Хем транспортунуң повары.**
4. **Судно башкарыкчызы-судно механиги.** Өөренир хуусаазы—1 чыл.

17 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алдынганнарны шуптузун ийик-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренип эрткен үени ниити күш-ажыл стажыңга кирер саналар. Училищеге киреринге-биле кээрде, дараазында документилерлиг болур: паспорт азы төрүттүнгенииниң дугайында шынзылга, шериг документизи, допчу памдар, билииниң дугайында документ (боду), чурттап турган черинден болгаш өг-бүлезиниң дугайында шынзылгалар, № 286 шынзылга, № 63 шынзылга, школадан характеристика, 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук. директориуң адынга билдириишкин.

Училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: индекс 663134, Красноярск край, Енисей район, Подтёсово суур, № 5 ХОПТУ, директор. телефоннар № № 3-78, 7-69.

Училищеге чедерде таварыыр черлер: Красноярскиден Подтёсового чедир «Метеор» деп теплоход азы Енисейскиге чедир самолёт-биле чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога чедир «Ракета» теплоход база чоруп турар.

ДИРЕКЦИЯ.

Медучилище чалап тур

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищезин дараазында салбырларга өөренирлерин хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээнпер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директориуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286). 3×4 см. хемчээлдиг аяды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болган ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга кирер саналар хуусаазы—→ августуң 22—24 хүнү.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажың: медицина училищезиң, телефон №№ 2-40-28, 2-41-19, 2-32-44.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Москваның Гнесиных аттыг күрүне училищезинге музыка комедиязының актёру специальноска өөренирин күзээр үндезин националдың студентилерин шилип алырын чарлап турар.

Консультация кылыр чер хүнүңүң-не хөгжүм-шии театрында 17-ден 19 шакка чедир амыдаар.

ДИРЕКЦИЯ.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Подтёсевонуң профессионал-техниктиг (хемчилерниң) № 5 ортумак училищезин 1982-1983 өөредилге чылынга сургуулдарны хүлээп алырын чарлап турар. Училище дараазында мергежилдиг кижилерни белеткеп үндүрер:

1. **Механиктиң дузалакчызы штурман.** Өөренир хуусаазы—3 чыл 4 ай.
2. **Руль башкарар моторист.** Өөренир хуусаазы —3 чыл.
3. **Судно эптекчизи электрооварщик.** Өөренир хуусаазы—3 чыл.
4. **Радиооператоржу электрик.** (Судно радиостанциязының). Өөренир хуусаазы —3 чыл.

8 класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алганнарны шуптузун идик-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

10 класс доосканнардан училищеңиң белеткээр кижилери:

1. **Руль башкарар моторист.** Өөренир хуусаазы —1 чыл.
2. **Радиооператоржу электрик.** Өөренир хуусаазы —1 чыл.
3. **Хем транспортунуң повары.**
4. **Судно башкарыкчызы-судно механиги.** Өөренир хуусаазы—1 чыл.

17 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алдынганнарны шуптузун идик-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренип эрткен үени ниити күш-ажыл стажыңга кирер саналар. Училищеге киреринге-биле кээрде, дараазында документилерлиг болур: паспорт азы төрүттүнгенииниң дугайында шынзылга, шериг документизи, допчу памдар, билииниң дугайында документ (боду), чурттап турган черинден болгаш өг-бүлезиниң дугайында шынзылгалар, № 286 шынзылга, № 63 шынзылга, школадан характеристика, 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук. директориуң адынга билдириишкин.

Училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: индекс 663134, Красноярск край, Енисей район, Подтёсово суур, № 5 ХОПТУ, директор. телефоннар № № 3-78, 7-69.

Училищеге чедерде таварыыр черлер: Красноярскиден Подтёсового чедир «Метеор» деп теплоход азы Енисейскиге чедир самолёт-биле чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога чедир «Ракета» теплоход база чоруп турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАНЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

Дирижёр-хор.
улустуң хөгжүм херекселдери,
фортепиано,
үрер хөгжүм херекселдери,
хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка),
вокаль салбыры,
композитор теория
библиотека,
клуб (дирижёр-хор, улустуң хөгжүм херекселдери, хореография мергежилдерин),
актёр (Тываның хөгжүмшиин театрының орус болүүн долдурары-биле).

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр-херээжен хамаатыларны, дирижёр-хор, вокал салбырларынга — 8-10 класс дооскан 18 хардан өрү, актёр салбырынга —8 класс дооскан, колдуунда-ла Кызылда чурттап турар 16 хардан өрү назылыг, библиотекага —түгле ортумак билигниг кижилерни хүлээп алыр.

Музыка салбырынга киреринкүзээнер музыкага таарышкан үүлдер (дыңнаары, ритм, сактыышалы, үнү) талазы-биле хынаалда эртер. Чурулга салбырынга киреплер бажынга чураан түүлдерин көргүзер, чурук, живопись, композиция талазы-биле шылгадыр. Бажынга ажылдарын июль 1-ден эгелээп № 43 өрээлге эртепгиниң 9-тан 12 шакка чедир көргүзер.

Актёр салбырынга киреринкүзээнер этюдтарны, баснияларны, шүлүктерни, прозаны күүседир болгаш од ышкаш дыңнаар, доктаадып алыр болгаш ойнаар аргаларын хынадыр.

Училище директорунуң адынга киирер билдириишкинге кожар документилер: аттестат, сес чыл школазы дооскандыгының шынзылгазы (боду), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), күш-ажыл дептеринден ушта бижилге 3×4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруктар. Училищеге киреринкүзээнер аңаа келгеш, төрүттүнгенииниң дугайында хереченилелди азы паспортту, шериг биледин азы киир бижээн шынзылгазын боду көргүзер.

Сес чыл школазын дооскандар училищеге киреплерде орус дылга (диктант, орус дылга болгаш литературага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Ортумак школаны дооскаш, училищеге кирип тураргар: орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижир), ССРЭ төөгүзүүре киреринин шылгалдазын тудар.

Киреринин шылгалдалары 1982 чылдың июнь 5-тен эгелеп, ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алырының дүрүмнерин ёзугаар болур. Билдириишкинни июль 1-ге чедир хүлээп алыр, консультация июль 1-ден эгелээр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум-биле тыпсыр. Үндезин национадың кижилерни өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылганы ёзугаар күрүнениң долу хандырылгазынга алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 2 бажың. Телефоннар № № 29-26, 25-79.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ИЮНЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурганныг сагындырыг» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария. Мирабела» 10.00, 13.30; «Кыска дүн» 11.40, 15.10, «Горо» 16.50, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айсберггер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынак Раджа» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Шураашкыны» 14.00, 15.50, 17.40, 20.00 шактарда.

Аъш-чемниң төп № 9 гастроном магазини чүдүрүкчүлерни болгаш техниктиг ажылдакчыларны ажылдаары-биле чалап турар.

Ай болгаш чыл саныында шаннал акшаны берип турар.

АДРЕЗИ: № 9 аъш-чем садыының магазини. Октябрь кудумчузунуң № 19 бажың.

ДИРЕКЦИЯ.

«Шын» солун редакциязынга I болгаш II класстарның чолаачыларын дарый негеттинип турар.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ов амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 135 (11933) | 1982 чылдың июнь 10, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ ХАНЫЛАДЫРЫНЫҢ ОРУУНДА

ЭДЧ сессиязының XXXVI хуралы

БУДАПЕШТ. Социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазының чүүлдерин амыдыралга бот-тандырбышаан, аңы-дуңма чүрттар экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күүзүн өстүрүп, беш чылдар планнарының онаалдаларын чайгылыш чок күүседип турар. Кады ажылдажылганы ханыладырының болгаш калбартырының айтырыгларын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң июнь сесте Будапештиде ажыттынган сессиязының XXXVI хуралының киржикчилери чугаалажып турар.

Ук хурал чазактар баштынарының деңнелинде эртип турар. ЭДЧ кежигүннери чүрттарның болгаш Югославияның делегацияларындан аңгыда, сессияның ажыдында көгжүп орар каш-даа чүрттарның делегациялары хайгааракчылар болуп киржип турар.

Венгрия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар хуралды ажыттыр, сессияның киржикчилеринге изиг байыр чедирген.

Сессия ооң XXXVI хуралының хүн айтырыгларын көрүнче кирипкен.

XXXV болгаш XXXVI хуралдарының аразындагы үеде Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазының дугайында ЭДЧ-ниң Күүсекчи комитединиң иletкелин дыңнаан.

1981—1990 чылдарның үезинде бүдүрүлгени улустар аразында хөй талалыг специализастаарының болгаш кооперастаарының дугайында база атомнуг электростанцияларга ажыглаар дериг-херекселдерни бот-боттарынга берживрининң дугайында дугуржулганың канчаар боттаның турарының дугайында иletкелди хуралдың киржикчилеринге киирген.

1986—1990 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чүрттарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштырар программаның төлевилелинге дараазындагы иletкелди тураскаатkан. 1981—1985 чылдарның планнарын аайлаштырарының дугуржуп алдынган шугумун ёзугаар кады ажылдажылга талазы-биле хемчеглерниң канчаар боттаның турарының дугайында база кады ажылдажылганы калбартырының немелде аргаларының дугайында информация база ол иletкелде киирген.

1982—1990 чылдарда микропроцессорлуг техниканы ЭДЧ кежигүннерин чүрттарның улус ажыл-агыйынга хөгжүдер болгаш калбаа-биле ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга программазының төлевилелинің дугайында иletкелди ооң соонда киирген.

Сессия ооң XXXVI хуралының хүн айтырыгларын көрүнче киирипкен.

XXXV болгаш XXXVI хуралдарының аразындагы үеде Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазының дугайында ЭДЧ-ниң Күүсекчи комитединиң иletкелин дыңнаан.

1981—1990 чылдарның үезинде бүдүрүлгени улустар аразында хөй талалыг специализастаарының болгаш кооперастаарының дугайында база атомнуг электростанцияларга ажыглаар дериг-херекселдерни бот-боттарынга берживрининң дугайында дугуржулганың канчаар боттаның турарының дугайында иletкелди хуралдың киржикчилеринге киирген.

1986—1990 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чүрттарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштырар программаның төлевилелинге дараазындагы иletкелди тураскаатkан. 1981—1985 чылдарның планнарын аайлаштырарының дугуржуп алдынган шугумун ёзугаар кады ажылдажылганы калбартырының немелде аргаларының дугайында база информация база ол иletкелде киирген.

1982—1990 чылдарда микропроцессорлуг техниканы ЭДЧ кежигүннерин чүрттарның улус ажыл-агыйынга хөгжүдер болгаш калбаа-биле ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга программазының төлевилелинің дугайында иletкелди ооң соонда киирген.

Сессия ооң XXXVI хуралының хүн айтырыгларын көрүнче киирипкен.

Ол нарын байдалдарда Совет Эвилели тайбыңга ынак принципиалдыг политиканы чайгылыш чокка чорудуп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын боттандырарын чедип алырын уламчылап турар. Бүгү аңы-дуңма чүрттар ол шугумга каттыжып болгаш оны деткип турарын бедип-биле үнелээр бис.

Боттарының техника-экономиктиг хамаарышпас чорууп быжыглавышаан, улам улус сырый каттыжышкынның болуруп чедип алырының эргежок чугулазын сеңгүү чылдарның дуржулгазы социализм чүрттарынга бүзүреткен. Ылгай көрүшкүнүң болгаш албадзашкынның политиказын чорудар дээш оралдажышкынарга харыы кылдыр быжыг болгаш дең эргелиг экономиктиг харылзааларны хандырар сырый каттыжышкынның дугайын чугаалап турарывыс ол.

Дем каттыштырылга чүрттарының улам сырый экономиктиг каттыжышкынга негелдези чүгле даштыкы чылдагааннар ужурунда эвес болдур ийин. Улус ажыл-агыйын хөгжүдүнің интенсивтиг оруунче шилчидерин дүргедиринің эргежок чугулазының уламындан од негелде салдынып турар.

Хөй талалыг үндезинге планнарны аайлаштырарын онза ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы чугаалаан. Ол аайлаштырылга ам болур планныг үеде кады ажылдажылганың кол угланышкыннарын тодарадыр болгаш бүгү дем каттыштырылгазынга ниити сорулгаларны шиитпирлээринге дузалаар ужурлуг.

Кайы-даа таланың соңуургалдыы адырларга күчүлерни чүрттарга тургузары азы хөгжүдери-биле холбаалыг айтырыгларны дугуржуп алыры планнарны аайлаштырарының шиитпирлиг звеносу болур ужурлуг ийик.

Амгы үениң байдалдарында күштерни эртем-техниктиг дешилгенің код угланышкыннарынче, электрониканың ең чаа чедиишкиннериниге үндезилээш, энергияны, материалдарны, күш-ажылды камнаар техниканы, автоматчыдылга болгаш механизация херекселдерин бүдүрериниге ажыглаар эртем-техниктиг үндезин баазаларны тургузарынче мөңгүзээри бирги чергениң чугула херээ болу берген.

Одаар чүүл—чиг-эт айтырыгларын шиитпирлээри амгы үениң техниказын болгаш технологиязын нептередиривиле ең сырый холбаалыг. Одаар чүүлдү, энергияны болгаш чиг-этти чеп ажыглаар талазы-биле айтырыгларны ЭДЧ-ниң ээлчеглиг сессиязынга көөр дугаймында саналды совет тала деткип турар. Дем каттыштырылгазынга электроэнергия бүдүрерин немей өстүрериниң перспективаларын атомнуг энергетиканы хөгжүдери-биле холбаштырып турар бис. Дериглерни бүдүрерине болгаш бержиринге кады ажылдажып тура, атомнуг электростанцияларны ЭДЧ чүрттарынга тударын ынчангаш улуг ужур-дузалыг кылдыр көөр бис.

СЭКП ТК-ның чаа эрткен Пленуму бистиң чүртувуска агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын көргеш, Аъш-чем программазын бадылаанын билир силер. Ында төлевилеттинген сорулгаларны боттандырарын колдуунда-ла иштиңи курлавырларны мөңгүнеп тура чедип алырын планнап турар. Көдөө ажыл-агыйның болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар, дараазындагы беш чылда база ол адырга хөй капитал салдыышкынарны бөөр.

Боттарывыстың аргаларывысты улуу-биле ажыглавышаан, Аъш-чем программазын боттандырарынга ЭДЧ-ниң өске чүрттары-биле кады ажылдажылга база идиг бөөр дээрзинге идегел салып турар бис.

Социалистиг экономиканың мурнунда улуг болгаш нарын сорулгалар турар деп, Н. А. Тихонов түңнелинде чугаалаан. Амгы сессияның хүлээп алыр шиитпирлери оларны боттандырарынга идиг бөөр. Дем каттыштырылга чүрттарының чаңгыс эвин, сырый каттыжышкының быжыглаары, социалистиг интеграцияны хөгжүдери бистиң улустарывыстың чаагай чоруу, бүгү делегейге тайбың болгаш дешилгe дээш ажылдажылганы тургузуушкунга улам ыңайгы чедиишкиннерже идегелдиг орукту ажыдып турар.

ЭДЧ сессиязының хуралы ажылын уламчылап турар.

В. ПЕТРУНЯ,
Е. ПОПОВ.
СЭТА-ның тускай корр.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

Аъш-чем программазы— бүгүдениң херээ-э

ТҮҢНЕЛДЕРИ БАГАЙ ЭВЕС

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу бодунуң дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып турар. Сукпакта дузалал ажыл-агый чери үре-түңнелдиг ажылдап турар апарган. 1981 чылда ук коллектив 95 тонна хаван, хөй эъдин бүдүргеш, хөй-ниити чемненилгезинге ажыглаан болгаш садыг ажылдакчыларынга саткан. Оң ышкаш элээн хөй ногаа аймаан Кызылдың чүрттакчыларынга садыглаан.

Амгы үеде ол дузалал ажыл-агый черинде 2000 чыгыы хаван бар. Оларның 1200 бажын семирти азырап турап. Оон ыңай ында 250 бора-тоолай, 580 хойну -тудуп турар. Хойдан бир тонна хире дүктү кыргып алыры көрдүнген. Оң ышнаш ногаа өстүрер чылдылга участогунда помидор, огурец дээш өске-даа ногааларны өстүрүп турар.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйының ажылын улам эжижидер сорулга-биле ажылчыннарның ажылдап, чүрттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ында ажылдап турарларны эки шынарлыг чүртталга бажыңнары-биле хандырган. 50 оруннуг ясли-садты тутнаш. ажыглалга киирген.

К. ХЕРТЕК.

ХООЧУН ХОЙЖУ

«Торгалыг» совхозтуң хоочун хойжузу Долбаа Монгуш чер-чер Советтериниге сөңгулдаларга күш-ажылчы белектерлиг үжүражыр дээш кызымак ажылдап турар. Ол чазаглап көжер мурнуунда кыштаанын үүрмек септелгезин дооскан.

Дуржулгалыг малчын бо чылын төөүүр тогуз хойларының 100 бажынга онааштыр 91 хуракшыны камгалап, өстүрген. Хоонуң күш-деңгели эки. Д. Монгуш ам чайгы одарларга малын эки семиртип алырынга белеткенип турап.

Чоза бригадазының хойжулары Долбаа Оюрбаевич Монгушту район Соведининг депутадының кандидадынга депшиткен.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

Бистиң кандидаттарывыс

МУРНАКЧЫЛАРГА БҮЗҮРЕЛ

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниге депутаттарның кандидаттары соңгукчулары-биле ужуражып турар Район, хоорай, көдөө Советтерге депутаттарның кандидаттарынга чон ең төлептиг ооллар, кыстарын адаан. Оларга ыраккы Тожудан—«Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы саанчызы Мария Бириней, Сыстыг-Хемде харылзаа салбырының начальниги Лидия Чымба, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранықчызы Өнер Монгуш болгаш ооп-даа өскелер хамааржыр. Олар — мурнакчылар. Чижээ, М. Бириней чаңгыс ол фермада 20 ажыг чыл саанчылап турар Эрткен чылын ол бедик көргүзүглерлиг ажылдап, чылда районда ортумак деңнелден ийи катап хөй сүттү саап алган. Ажылының арга-дуржулгазын М. Бириней аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып турар.

Өнер Монгуш — Тоора-Хем көдөө Совединиге депутаттың кандидады, комбинаттың мурнакчы дааранықчыларының бирозун. Депутатка кандидаттың ажылдап турары цехтин даарап үндүрүп турары продукциязының шынары эки.

Л. АРАКЧАА.

1978 чылда Балгазынның көдөө профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, Роман Чалзың төрээн сууру Элегесте Тока аттыг совхозка механизаторлай берген. Бо үениң иштинде ол күш-ажылга ынак, эдилээн техниказынга камнығ чоруун көргүзүп, планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: механизатор, депутатка кандидат Р. Чалзып. В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХОЖУДААШКЫННЫ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму республиканың тускайжыткан совхозтарында картофель болгаш ногаалар тарып өстүрер талазы-биле ажылдың байдалын эөлчеглиг хуралынга шыңгыызы-биле сайгарып көрген.

Республиканың картофель болгаш ногаа өстүрер талазы-биле тускайжыткан совхозтары СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың ажыл-агыйларынга картофель болгаш ногаалар бүдүрерин көвүдедир хемчеглер дугайында» 1980 чылдың декабрь 29-та хүлээп алган доктаалын күүседир талазы-биле чамдык чогуур ажылдарны кылып турары демдеглеттингеп. 1981 чылда совхозтарның ниити картофель шөлү 545 гектарга өскен, ниити чыылда 1980 чылдыындан 5,2 муң тоннага хөй болган. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары эөлээп хөй дүжүттү алган. Каа-Хем, Кызыл районнар ногааларын ниити чыылдазын улгаттырган. «Ленинчи орук», «Кызыл тараачын» совхозтар картофельдиң. «Кара-Хаак», «Барлык» совхозтар ногааларның дүжүттерин планнадан ажыр алгылаан.

Моон-биле чергелештир эөлээп хөй тускайжыттынган совхозтар доктааттынган даалгаларны күүседир талазы-биле организастыг болгаш ажылагыйжы хемчеглерни чедир чорутпаанындан дыка хөй продукция чедир алдынмаан. Картофельдиң гектардан ортумак дүжүдү «Бурунгаар» совхозка дөңгүп-ле 9 центнер. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка — 12, «Енисейге»—13, «Октябрь 30 чылынга»—23, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка—29, Тока аттыг совхозка —35 центнер болган. Эөлээп хөй совхозтарга ногаа дүжүдүнүң байдалы база ыңдыг болгулаан.

Картофельдиң болгаш ногааларның чавыс дүжүттүг болуп турарының кол чылдагаанчары совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң ол культураларны тарып өстүрериниң агротехниказынче эвээш кичээнгей салып, дараалаштырылгазын таарыштырбайн, чажар нормаңы, хуусааны болгаш сугтарылга чурумун сагыйп турарында. Органиктиг, минералдыг чемиштидилгелерни эвээш ажылган, бок үнүштер, хоралакчылар болгаш аарыглар-биле демиселди кошкан чорудуп келген. Тускайжыткан бригадалар болгаш звенолар чамдык ажыл-агыйларда чок, аккорд-шаңнал төлевир системазын ажыглавайн турар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар боттарын үрезин-биле хандыртынмайн турар. Чамдык ажыл-агыйларда шыгжамыр-кадагалалдың багайындан картофель үрезининин чидирия хөй болган. Картофель шыгжаар 10 объектиден чаңгыы-даа туттунмаан.

Үстүнде четпестерден чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары бо чылдың чогуур түңнелди база кылбаан.

Июнь 1-де байдал-биле алырга, республиканың совхозтарында картофель олуртулгазы 77,3 хуу, ногаалар олуртулгазы 14,3-ле хуу күүсеттинген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз капуста рассадазы өстүрбээн, «Бурунгаар» совхоз 46 гектар помидор, капуста тарыыр турган, чүгле 2,5—3 гектарга рассада өстүрүп алган, картофель олуртур планы күүсеттинмээн. Каа-Хем районнуң совхозтарында, «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездизи, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда ногаа олуртуру сладаан. Тока аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарда агротехниканы хажыдып турар.

Картофель болгаш ногаалар бүдүрериниң даалгаларын күүсеттейн турары дээш чамдык совхозтарның директорларыпта шыгыы харылсалга хүлээткен. Тускайжыткан совхозтарның директорларынга рассада чок культураларның тарылгазын 3 хонукта, капуста болгаш помидор рассадазын июнь 15-ке чедир тарып олуртурун, ногаажыларга аккорд-шаңнал системазын ажыглаарын, картофель болгаш ногааларның бүгү ажаалдазын июнь чогуур үезинде организастаарын, картофель шыгжамырларын тударының болгаш белеткээринин планнарын күүседирин даарап.

Картофель болгаш ногааларны тарып олуртурунун, чайгы ажаалдазының, күскү ажаан алышкының чорудулгазын доктаамал контроллаарын Көдөө ажыл-агый министерствозунга Министрлер Чөвүлели даарап.

КОСМОСТУҢ МААДЫРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга өөрүнчүг ужуражылга болган. Республика пайысылалының төлээлери бистиң аалчывыс —космонавтарның алдарлыг отрядының төлээзи, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. В. Сарафановту чылыы-биле уткуп хүлээп алганнар.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы-биле ужуражыышкынны СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш ажытказш, чылганнар-биле аалчыны таныштырган, анаа сес бээрге, чылганнар космостуң маадырын адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Октаргай делгеминиң маадырлыг чагырыкчыларының чымыштыг болгаш хүндүлүг ажыл-ижиниң дугайында Г. В. Сарафановтуң чугаазын ужуражылганың киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Амыдырал-чурттал-газында онзагай, уттундурбас болуушкун — «Союз-15» корабль-биле октаргай делгеминге ужуткан хүннериниң дугайын Геннадий Васильевич Сарафанов чылганнарга чугаалаан. Ол кайгамчыктыг болуушкун 1974 чылдың август 26-да болган. Чаа совет космонавтылар Г. В. Сарафанов биле Л. С. Демин оларның аттары бүгү делегейге орай кежээ билдине берген. Г. В. Сарафанов — Саратов облазы чурттуг, мергежили — шериг ужудукчу, космонавтар отрядынга 1965 чылда кирген.

Космос делгеминге олар ужудуушкунуң янзы-бүрүе-чадазында корабльдиң башкарылга техниказының, бүгү системаларының ажылдаарынга шенелде-хыналдаларны база «Салют-3» автоматтыг станция-биле ооң чоокшулаштырылгазынга хайгааралды кылганнар. Дүнеки үеде хонуушкун кылыр космос кораблин дилээриниң болгаш чайладып кежүрериниң аргаларын бир дугаар ажылдап кылганы-биле ол ужудуушкун онзагай болган. Чер кырынга оларны кур черлериниң башкарылга чагырыкчылары уткуп алганы космонавтыларга өөрүнчүг болган.

Амгы үеде Г. В. Сарафанов болгаш ооң өөрү космосту шинчээдип алырынга хамаарышкан шинчилел ооллар хайгаарал ажылдарын Сылдыс хоорайда улам ханызы-биле кылып чорудуп турар. Эртемниң чедиишкиннери тайбыңның херээнге, бүгү кижи төрелгетеннің, совет улустуң бай-шыырак амыдыралынга бараан болзуп дээн күзел-сорукту олар мурнунда салганнар.

Ужуражылганың киржикчилери Г. В. Сарафановка болгаш бүгү космонавтыларга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Аныяктар космонавтыга чечектер тудускан.

Бистиң корр.

...Дашпыкыдан соолгу медээлер...

КНО: боо-чепсекти эңдере бүдүрерин кыңчыктырбас

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). Ында КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязы ажыттынган. Ооң ажылында ол делегей ниитилежилгезининң кежигүнү 157 чүрттуң албан журунда делегациялары, а ол ышкаш делегейниң дыка хөй чазак эвес организацияларының төлээлекчилери киржип турарлар. Совет делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дайтыкы хөректер министри А. А. Громыко баштап турар.

Ол ат-алдарлыг делегей чыыжы амгы үениң ең чугула айтырыын шиитпирлээрингe — боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынга, боо-чепсекти херек кырында дүжүрерин болгаш дайын айылын эвээжедирин чедип алырынга идиг кылыр ужурлуг. Ливанга удур Израильдиң улам калбарын турар агрессиязы, Фолкленд (Мальвина) ортулуктарынга холбаштыр империалистиг күрүнелерниң кажар үүлгедиишкиннери ооң чугаалажып көөрүнге киирген айтырыгларның ең чугулазын база катап бадыткап турар-дыр. Сессияны ажыткан ооң даргазы И. Киттани (Ирак) болгаш ооң соонда чүве чугаалаан КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр-даа делегейге тайбыңга болгаш айыыл чок торукка кыжанышкынның улгадып турарын бадыткаан дүвүрээшиниг болуушкуннарның, айылдыг боо-чепсектиг чөрүлдээлериниң үезинде КНО-да санал-онал солчуушкуннарының эгелээнин демдеглээни ынчангаш таварылга эвес.

Боо-Чепсекти дүжүрериниң талазы-биле баштайгы чыыштың сооңда эрткен дөрт чылдың иштинде бо талазы-биле кескү бүрүнгаарлаашкынның чедип алдынмааның сессияга кылдыңган баштайгы санаалдарга демдеглеттинген. Ол хамаан чок, боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң темпизин улгаткан.

Ол кымның бурузузубиле бооп турары эки оңгыдингир. Каттышкан Штаттар бо айтырыглар талазы-биле чугаалажышкыннар кылырын шуут соксаткаш, боо-чепсекти эңдере бүдүрер талазы-биле бодунуң хемчээлиниң талазы-биле деңнээр чүве чок программазын боттандырыын эгелээн. Совет Эвилелиниң болгаш ческе-даа социалистиг чүрттарының орадлажышкыннарының ачызында, а ол ышкаш Барыын Европада база Каттышкан Штаттарның бодунда-даа дайынга удур шимээшкининиң албадаашкынындан Рейганның администрациязы стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында чугаалажышкынар кылырынга чөпшээрелин берген-не харын. Делегейниң хөй-ниитизин ыңдыг чугаалажышкынарны катап кылыр шиитпирни сетпил ханышкын-биле үткүп-хүлээп алган. Х. Перес де Куэльяр бодунуң чугаазынга сөөлгү үеде болуушкуннарда «ол идегелди быжыктырып турар демдектерни» демдеглээн. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин кызыгаарлаарынче ийи таланың амгы үеде бурунгаар шимчеп эгелеп болурунуң перспективазынга изиг байыр чедирер ужурлуг деп ол чугаалаан.

Ынчалза-даа АКШ-тың администрациязының даштыкы политиктиг угланышкыны болгаш практиктиг авыл-чорудулгазы чугаалажышкынарже авыл-херекчи ёзу-биле эгелеп кирер болгаш оларга тодаргай түңнелдерни чедип алырынга ооң шын-на күзелдиинге чигзиниишкинни болдуруп турар. Шериг-стратегтиг күш талазы-биле тургустунган деп байладты өскертир, шериг талазы-биле артыкшылдыг чорукту чедип алыр эчис сорулгалыг кылдыр Вашингтонуң кылганы чаңгыс талалыг саналы ыңдыг чигзиниишкинни болдуруп турар.

Вашингтонуң чазаның ажыглап, делегейниң хөй-ниитизиниң ханы дүвүрээшкинин болдуруп турар «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дугайында, массалыг узуткаашкынның чепсээн ажыглаар чөрүдээге тиилеп болгаш ооң ышкаш элээн хөй ногаа аймаан Кызылдың чүрттакчыларынга садыглаан.

Амгы үеде ол дузалал ажыл-агый черинде 2000 чыгыы хаван бар. Оларның 1200 бажын семирти азырап турап. Оон ыңай ында 250 бора-тоолай, 580 хойну -тудуп турар. Хойдан бир тонна хире дүктү кыргып алыры көрдүнген. Оң ышнаш ногаа өстүрер чылдылга участогунда помидор, огурец дээш өске-даа ногааларны өстүрүп турар.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйының ажылын улам эжижидер сорулга-биле ажылчыннарның ажылдап, чүрттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ында ажылдап турарларны эки шынарлыг чүртталга бажыңнары-биле хандырган. 50 оруннуг ясли-садты тутнаш. ажыглалга киирген.

К. ХЕРТЕК.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневиниң көдүргени ССРЭ-ниң тайбыңга ынак саналдарын Кампучия Улус Республика бүрүн деткип болгаш түүлдүгзүвүп турар. Ол инициативалар — Совет Эвилелиниң чаагай тура-соруунуң чыыткыланчак хереечизи, тайбыныче, ядролуг дайынны болдурбазынче ооң чайгылыш чок түткүлүүнүн илерели-дир деп. Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Камучияның дашпыкы хөректер министри Хун Сен медеглээн.

* * *

МАДРИД. Чүрттүң НАТО-га кирер деп турарынга Испанияның демократтыг күштери удурланыышкынының күүлүг чыскаалдары болгаш митингилери-биле харылаан. Мадридке болгаш Барселонга хөй мун кижилиг чыскаалдар болуп, оларның киржикчидери чүртүн Соңгу-атлантика блогунга киирбес деп шиитпирлиг сөөлүн медеглээн.

Ажылчыннар болгаш тараачыннар, студентилер болгаш албан-хаакчылар, интеллигенциянын болгаш шажынчы бөлүктериниң төлээлекчилери, демократтыг организацияларның удуртукчулары АКШ-тың шериг-агаар базазы турар Торрехон-Деардоска испан пайысылалдан колониаларлыг чеде берген. Дайынга удур голланд шимээшкининиң төлээлекчилери база чыскаалга киришкен.

* * *

КУВЕЙТ. Ливанга удур Израильдиң агрессиязын соксадыры-биле бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни доп-доораан алырынче делегей ниитилежилгезин Сауд Аравиязы кыйгырган.

Араб Чөөн чүктүң, Африканың, Азияның, Барыын Европаның болгаш АКШ-тың күрүнелер баштыңарынга Сауд Аравиязының хааны Халедтиң ворткан чагаазында Ливанга удур Тель-Авивтиң агрессиязын үүлгедиишкиннери ол кавы девискээрге дүшкүүрлүг чорүктүң калбарарынга идиг берип турар болгаш ол чорук эң-не айыылдыг ужукка чедирип болур деп чугаалаан. Ливан черде ханыыг өлүрүкчү кемниг үүлгедиишкиннерни кылып турар израиль сионистерни кынчыктырбазының мырыңай эргежок чугулазын документиде онзалап демдеглээн.

* * *

ВАШИНГТОН. Бо чылдың майда АКШ-ка авыл чокталыышкынының деңнелининг дугайында албанның сан-мөзээлерин ында парлаан. Оңу ёзугаар алырга, амгы үеде 10,5 миллион американнар ажыл чок болуп турар. Ажыл чоктарның саны үргүлүү өзүп орар болгаш дайын соондагы бүгү үеде эң бедик деңнелде четкен —ажыл кылып шыдаар чонның 9,5 хуузу болган.

Администрацияның чүртта «артык кижилер» санының өзөрине чедирип турар политиказын профовилеллериниң база чамдык өске-даа хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчылар улам шыгыы шүүмчүлеп турар. Чүрттүң профовилел ажылдакчылары кижилерни ажыл-биле хандырарының тодаргай программазын ажылдап кылырын конгресстен удаа-дараа негеп келген.

(СЭТА).

Туранская ... ТЕКА

Бистиң кандидаттарывыс

ЧОНУНГА БАРААЛГААШКЫН

Депутат — чонның чоргаарады, оон эрге-ажылын камгалаан төлээзи. Чогум-на ындыг кижи аравыста чурттап, ажылдап чоруур. Ону Сарыг-оол Аранчаевич Артына дээр.

1956 чылдың чайында өөренчикчилер-биле кады үжен ажыг аныяктар сиген кезип тургаш бис.

Бир-ле хүн, дүштеки чем үезинде, Сарыг-оол девиржиткен халдын келди. Ленин аттыг колхоотун комсомол комитединиң секретары бисти сергедипкен, чалгын-чакпа болу берген. Он алды-ла харлыг политиктиг удуртукчунуң сөзү шымырак-ла болган.

Комсомол удуртукчузу — дүүнгү школачы. Бригадавыска районнуң база идиктики политиканың, делегей байдалының дүгайында лекция кылып, хөй-ле үүвени содуургаткан. Адак соонда ажылывысты боду үнелээн. Тос сараат кылып алган бис. Олар кеэтүп турдулар. Кезип алган сиген-ширбиилиивиске чоргаарланып турдувус. Комсоргка оон өске мактаныштар үүвевис чөк турган. Хүн Убса-Хөлдүк ындыче кудургайлап чүгүүп бар чорда, эш-өөрүмү командылап үндүм. Сарыг-оол соксадып каан. Бригадамны чыып алды.

— Эргим эштер! Мынчаар чурттап хоржок. Кадыырлыг беш кижи херек. Өскеэй мээ соом-биле!—деп айтыышкын берди. Комсорг беш оолду Оруккунуң кулузувуче ураладыышкан. Кестингеп чаш ногаан кулузуунну элезиниг дазырга дажыглап эгеледивис. Аныяанда ындыг боор. Ботботтарывыш мурнун будаажып, ажыл кылыксаар. Дойдуп-ла тур бис. Ажыл хайнып турда, кезек оолдар, кыстарны даргавыс кыйгыра берди. Чаш күлүзүнүү бот-боттарыңга канчаар кожарын айтып тур ийин он. Чиңге-чиңге сноптарны кожуп-ла тур бис. Кезек-кезек чадыглар апардым. Ол болза кандыг-даа ширтек-дөжек херек чок кулузун хевистер болу берген. Чамдык сноптарны улгаттыршыпарывыска, кажаа курлары апарган. Комсоргтуң удуртулгазы-биле оон ийи барак тудуп алдывыс. Бирөөзинге оолдар, бирөөзинге кыстар чурттаар.

Сарыг-оол дарга чүс ажыг километрни эртип чораан, биске ынчаар сургакчылап, он ажыг хонукта бистиң-биле кады ажылдаан. Агитхуудусту хүнүүн үндүрүп турган. Чечен сестер «согажылаан» одуруглар аныяктарның сеткил-чүрөөнде бөгүн безин артып калганын дыннаарга, дыка-ла өөрүнчүг болуур-дур.

Оон чүрту машина-трактор диңмирөөн, хойлуг-малдыг О. Шынаа. Оон ажыл-ижи чымыштыг. Улус депутаттарының О. Шынаа кедээ Советтиң күүсекчи комитединиң даргазы. Кылып турар ажылы-ла ол, бүгү хан-дамырында тудуткан, ол чөк болза, кандыг ишти иженирин аайын тыпшайн баар чыгыы. Ажылынга бүгү чүрөөвден бердингенин бодаарга, хөйнү көргеп. «Кедүрбээн хөнөө чөк», амыдыралдың хөй чажыттарын билир, мергежээн кижи-дир деп бодалга дораан кижи келги дег. Ындыг-даа болза оон аныяа ковчуг. Сарыг-оол Артына Ленин аттыг колхоотун комсомол комитединиң 1956 чылдан 1967 чылга чедир удуртуп келген. Ол-ла чылдан бээр Советтер ажылынга бо хүнүнерге чедир ажылдап чоруур.

1967 чыл. Аныяк дарга Берт-Даг кедээ Советиниң ажылчы чоннарының идегел, бүзүрелиин хандырар дээш амыр-дыжын харамнанмайн ажылдап эгелээн. Корум-чүрүм тудукчулары — улусчу дружиналарның ажылын холга алган. Ынчалзажок белен чүве турар эвес. Берт-Даг суурнуң ужу-бажыңга арагалаашкын организастаан, ажыл шагы үскен, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээн ийи-чангыс кижилер турган. Чогум-на ындыглар-биле чидиг демисел күүском кежигүннеринге таварышкан. Аныяк дарга Сарыг-оол Аранчаевич хөй-ниитиниң · иүжү-биле чүнү-даа кылып ап болуруп бодунуң практиказындан көрүп, билип алган. Оон ынай Советтиң ажыл-чорудулгазында кол чүүл болза, кедээ ажылагый будүрүлгезин кедүрери, чонның социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын экижидери болуп турар деп шын билиишкинге бүгү бодалдарын мөөнеп алган. Кедээ Совет ажыл-агый, культура-тургузуушкунуның хере-ээн удуртур талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Оон түнелинде чылдың чамдык планныг онаалдаларын кедээ Совет болгаш «Тес-Хем» совхоз багай эвес күүсеткен. Өске будүрүлге черлери, школа, амнелге, ясли-сад, клуб, почта салбыры, магазиннер багай эвес ажылдап турар апарган. Тус черниң партия комитеди Советтериниң дарын аппарадын удуртуп болур деп Сарыг-оол Артынага партийжи бүзүредигин берген.

1973 чыл Сарыг-оол Аранчаевич Артынага онза өскерилелиг чыл болган. Тес-Хем районунга чаа О. Шынаа кедээ Совет. «О. Шынаа» совхоз тургустунган. Өрген чөк черге чаа суурну холу-биле кылчып эгелээн. Чаа совхозтуң төвүн бут кырынга ,сайзырадыр соруглга салдынган. Хөй националдыг ажылчы чонну Сарыг-оол Артына баштай берген. Ында 96 депутаттар болгаш активчилер ажылдап турар.

Кедээ Советтин девискээринде 4 депутаттар бөлүктерин тургускан. Депутаттар бөлүктериниң ажылынга Сарыг-оол Артына чогаадыкчы өзу-биле дузалажып, бөлүктерин хуралдарын доктаамал эрттирип келген. Аңаа мал ажылынга харыысалганы бедидер дугайын кеңдүрүп, мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң болгаш ону эрттирериниң талазы-биле айтырыгларны хүнүүн чүгула соруглазы кылдыр көрүп турар. Оон түнелинде совхоз кыштаглаашкынга организастыг эки белеткенген. малының өлүп хораар чоруу аваажээн. Малдың чайгы семиртилгезин эки чоруткан. Ов бирги беш чылдың бирги чылында болгаш 1982 чылында мал бажын эстүрер социалистиг хүлээлгезин күүсеткеш, СЭКП Тес-Хем райкомунуң, райкүүскомнуң ажыл-агыйлар араңынга шизнинер Кызыл тугуң ийи чыл иштинде салбайн келген. Бо 1982 чылда совхоз төвүүр 100 хойга онзаштыр 93 хураганнарны камгалап алган. 1982 чылдың I кварталында районнуң мурнакчы совхозтарының бирөзин болуп, күш-ажылынга төлептиг бедик адын сыкшаан.

«О. Шынаа» совхозтуң директизиязында 3. кедээ Советтиң бодунда болгаш хереэженнер чөвүлелинде беш дипломнар, беш Кызыл тукпар соолгу ийи чылда чаалап алдынган. Суурнуң бүгү ажылчы чонү мал чеми белеткелинге эки киржип, ниитиниң малына артыкеп чылын 88 тонна сигенни белеткеп берген. Ол ышкаш хөй кыргылдазынга организастыг киржип, мал оолдаашкынынга хереэжен чонну хөйү-биле киришиттирген. О. Шынаа кедээ Советтиң организас-массалыг ажылының деннели бедик болганындан, оон баазазынга Тес-Хем, Эрзин районнарның Советтер ажылдакчыларының практиктиг семинарлары ийи удаа эрткени таварылга эвес.

Сарыг-оол Артына он ийи уругну холунга азырап өстүрген. Өскүс дүмалары Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң 3 курузунда. Дмитрий—10 класста ада-иезин чөктавайн, тодуг-догаа өөренип турардар. Олардан ангыда он уруглуг аныяк аданың улуг оглу Юрий 10 класста, Радик 9—класста, кайызы-даа чуруурунга кончуг ынактар, Амир—7, Долаан—5, Белек—4 класста, а Алим Кызылдың уран чүүл школазының музыка салбырында ковчуг эки өөредилгелиг. Чойгана, Саян болгаш Аяна, Аян ийистер. Тыва кижиниң байы ажы-төлүнде деп улуг пазылыг улустар чугаалажыр, ол-даа ковчуг-ла чап. Өг-бүленнер хереэжен эзэн Тамара Леспижековна уругларының кичээлдериниге олуржуп, ясли-садта уругларының амыдыралы-биле харылзаалыг төлөдерини сумелөрин дөткээн, аныяк-өлериге пе ёзулуг арга-сүмезин катап туварынга магадаан мен.

Улус депутаттарының черчеп Советтериниң болгаш улус судьяларынга соңгулда кампаниязы чоруп турар. О. Шынаажылар Сарыг-оол Аранчаевич Артынаны Тес-Хем район Советиниң эрхтазының кандыдалынга бир үнбиле деңниткен.

М. ТИРЧИН.

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

III. САРЛЫКЧЫ ДАРЖАА

Даржаа Берзек-оолович кырлаң кырынче чортуп үүлү келгеш, аъдындан оожум дүшкеш, бедик даш кырынга эштештир олуруп алган. Сарлыктар ол ынчаар-ла чаттыла берген, оожум оттап чораан. Март ай эгезинде эртежик төрүттүнген бызаалар иелери-биле кады оттап, шымыраш көк сигенни амырап чип чорааннар. Чоокта чаа төрүттүгненнери оттче шоолуг туралавайн, оон орунга эвп аарын бодап, иелериниң чанында-ла ээртинип тургулааннар. Мырынай чаш чүвелер ындамында чыткылапкан, хүнүүн чылышыңга таалап удаан чытканнар.

Чүс ажыг сарлыкты эки төрүдүп, бызааларын бүрүн четче-менди камгалап алыры белен эвес херек. Ынчангаш ол харыысалгалыг үеле Даржаа Берзек-оолович үйгу-дыжын-даа бодавайн, төрүүр сарлыктарын дүве-хүндүс кадарын, хайгаарап, арга-дашче кажа бергеннерин дилеп, хозаларын баглап, кижеңнеп тургаш, бызааларын эмзирип, карак кызыл ажылдап тургаш. Ам кодаңда төрүүр сарлыктар колдуу төрөөп, бызаалары-даа шупту менди. Чүткүлдүг ажылының түңнелин эки болганынга сеткил ханып, төрүүр 104 сарлыңдан ынча бызаны алып дээн хүлээлгеэн күүсеттинип болур хире апарганынга хоочун сарлыкчы иштинде өөрүп, чарыштыг эжи, аныяк кадарлы Владимир Таргынның дугайын болганда, «База-ла эрес ар болдур ийин. Мындаа ужуражырымга, менден бичин-даа хожулаваан кылдыр чугаалаар чорбажыкпе. Малы хур, бызаалары шупту четче-менди».

Сарлыкчының ажылы өске малчыңнарныңнан үүгле берге боорда башка бичиндаа тыллөдеп чөк. Ынчалзадаа Д. Иргит он чыл иштинде ол ажылга мырынай чанчыгып калган. Ында-хаая шөлээлеп алганда, ылаңгыя чайгы хүннерде сеңге шуут олура албастай бээр: тайганың чек-шаанак чыттыг магалыччаагай агаарын хөрек долдуртыныш, сарлыктарының чанында чоруксаазы келир. Коммунист Иргиттиң хүлээлгеэн ажыл-херээнге кызымаан мындыг факт база бадыткан турар. Ол «Бай-Тал» совхозтан онгу беш чылдың планныг даалгаларын бүрүнү-биле күүсеткен ийи сарлыкчының бирөзү болган. Өскеэй —базала дуржулгалыг кадарчы Дожу Хүрен-оолович Иргит. Ол чедишкиннери дээш Даржаа Берзек-оолович ССРЭ-нин Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинин хүлер медалы-биле база алдын шак-биле шаңнаткан.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

—Өске малдарның чедип шыдаразы ырак тайга-сынналда, кадыр-берт черлерде ажыглаттынмайн чыдар курлавырларны, одар-белчиңирлерни чеп ажыглаарынга таарышкан магалыг мал бо-дур ийин—деп, чоокта чаа ужуражырымга Д. Иргит чугаалады—Чаңыгдалы база эвээш-тир. Чүгле дуска, кадарчы кижиниң ажыл төлевиринге чарыгдал үнер, ол-ла-дыр.

—Сарлыктың чүгле эъдин азыры-биле кызыгаарлаттынмайн, оон судун саап, саржат кылырга, мырынай онза болдур ийин—деп, «Бай-Тал» совхозтуң директору М. Оюржак чугаавыска киришти. — Бисте сарлыкты саап өөрөнип турар малчыннар база бар. Бети дээрге, бо Даржаа Берзек-оолович безин эрткен чыл шуут 30 килограмм саржагны сарлык сутундеи килгаш, саткан болгай.

Шын. Инек сылүге бодаарга, сарлык суду ийи-үш катап үскүр, хөюг. Сарлыктыг совхозтарга ук малды саап өөредип, чайгы каш айларда ажылдаар бичеэкек фермаларны тургузарының хемчеглерин алыр, сарлык саар кижилерниң материалдыг сонуургалын-даа, деткиир чүве болза, үнелиг продуктуну— саржагны хөйнү будүрүп ап болур арга бар. Ол дугайын мөңгүтайгакыларның дуржулгазы база бадыткан турар. Аъш-чем программазын боттандырарда, ажыглаттынмайн турар курлавырларны тып, ажыглаарын СЭКП ТК-ның май Пленуму онзалап айыткан болгай. Сарлык ажылдыг совхозтарның удуртукчуларына, специалистеринге, малчыннарыңга ол дорт хамаарыжыр-дыр.

Бай-талчылдар сарлыктың дүүгүн кыргып, күрүненин дүк планнына киришиттир садыл турар. Ону чүгле Бай-Тайга районда эвес, харын республиканда эки эгелээшкин кылдыр самап, деткиир ужурлуг бис.

«Бай-Тал»— районда эң хөй сарлыктыг совхоз. Ам ында сарлык малдың саны 4 мун чоокшулап турар болгаш одар-белчиңир чедишпестеп бар чыдар. Ынчангаш ону өске совхозтарже уксаалыг мал кылдыр садарыңче улуг кичээнгейни салып, хөйү-биле садып-даа турар. Оон түнелинде совхоз эртken чылын чүгле сарлык ажылындан 76 мун рубльдин арыг орулгазын алган!

Бай-Талдың сарлык кадарчылары бо юбилейлиг чылда малының баш санын улам кевудедир өстүрерин, төрүүр 100 сарлыкка опаштыр 85 бызаа алыр планын ажыр күүселгерин хүлээлген болгаш май Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-нин Аың-чем программазын боттандырары-биле түткүлдүг ажылдап турарлар. Оларның мурнуку одуруунда хоочун сарлыкчы коммунист Даржаа Берзек-оолович Иргит холу дыпаңыг, сеткили серген базын орар.

Х.К. МОНГУШ.

Бай-Тайга район.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИП...

Буруң шагдан бээр тывалар өглерге чурттап чораан. Көшкүн амыдыралдыг чораан өглеберивистиң, оран-савазының амыдыралчы ужур-дузазы амгы үеде хевээр артыш, чаагайжыды туттунган бажыңнарда чурттап орар малчыннар безин оон ажыым ам көрүп чоруур. Кадарчы кижи черле ындыг малдаан малын деңгидип алыры-биле чылдың дөрт үезиниң аайы-биле хонаштарын солуур. Ынчангаш өг малчыннарның чарылбас эдилели.

Чадаана хоорайның үстүү талазында үлетүүр комбинадының девискээринге чеде бээрге тип каан өг ыяжы каракка дораан илдигер. Ону комбинатын уран-шевер чазаныкчылары кылып турар. Оларның ажыл-ижин сонуургааш чазанып пехке келиривиске, чыскаалдыр тургускан станоктарның дааш-шимээнин, анаа чаңчыкпаан кижилиң кулактарын уюктадырыштар.

Делгем өрээйдиң дөрүнде арыннарын аяк хээзи-биле үгүлзалап каастаан аптарадарны бот-боттарының кырынче катташтыр салып каан. Оларың-биле чергелештир үлүүрлер база чыскаалыпкан. Цехтиң чазаныкчылары өгге салыр мебель аймаан будүрүп, шалыпчы ажылдап турар улус болду. Юбилейлиг чылдың эрткен дөрт айларының планныг онаалдаларын 112 хуу күүсеткеш, даалгадан ажыр 3,6 мун рубльдин мебелин будүргеш, чагыкчыларже чоруткан.

—Бистиң комбинаттың цехтериниң аразында күш-ажылчы чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп турар. Бирги кварталдың ажыл-херээн түңнел чугаалажыргa, бистиң цех мурнаан болган. Ынчангаш шилчиир Кызыл тук болгаш 150 рубль-биле шаннаттывыс. Күш-ажылчы чедишкиннеривиске боттарының үлүүн он ажыг чыл ажылдаан хоочуннар-даа, чаала ийи-үш чылдың иүүрүп көрүп чоруур аныяктар-даа бир дөмей киргеннер. Ол-бо кижини эки ажылдаан деп ылгаары берге. Бир дем-биле ажылдап келдивис—деп, бригадир Б. О. Сержикей чугаалады. Шынап-ла, бо бригаданың чагыкчыларының саны арбын. Оларның будүрген мебельдерин республиканың буруң бүрүзүүнден келген хереглекчилер ап турар. Ынчангаш олар киргеп чагыгларны үезинде күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Коллективтиң хоочуну, аныяктарның хүндүткелдиг дагдыныкчылары апарганнар хөй. Оларның чамдыктарын бригадир таныштырды. Биченек Монгуш—холушкак мергежилдиг, бешки разрядтың станочнигги. Чээрби беш чыл дүргузунда чазанып, янзы-бүрү марканың станоктарының үзэн апарган. Оон арга-дүрзулгазы байлак, бодунуң мергежилиниге хөй аныяктарны өөреткеп. Доктугу Тулуш

— будүрүлгениң шалыпчыларының бирөзүн. Комбинатка он ажыг чыл ажылдаан, холушкак мергежилди, станочниктиң бешки разрядының шынзылгазын холга туткан, ону ажыл-херээнге бадыткаан. Ажылгып-кежээ дагдыныкчыларын дээзээ комсомолчу оолдар Александр Ондар, Александр Монгуш мергежилдин бедиинче диилим базымнарын кылбышаан, хоочунчардан дузак чокка үзэлчет үлүүн күүселип, эрес-кежээ ажылдап турарлар.

Белеп болган аптара өөрүүн чанында туружун үзэлеттп. База бир чагыгның күүсеттингени ол.

— «Аалчыларынар-даа» арбын-на боор, оларның чагыгларын күүседип четтигер-дир силер бе? — деп, бригадирден сонуургадым.

— Өг иштинин дериг-херекселдерин хереглээш кайырактан безин чагыг кылып келир. Чонның киирген чагыгларын күүседир дээш кызын ажылдап келдивис. Чагыглар чогуур үезинде бүтпейн баарга оларның үзэлериңге-даа, биске-даа ,дыка хомудавчыг. Оон чылдагааны—чамдык материалдарның чедишпейн турарында. Өг ыяжын болгаш мебель аймаан будүрүп турар болганывыста, биске фанера биле чымчак материал кончуг хереглеттинер. Ынчаарга фанераның бараанын эрткен чылдың ноябрь айдан эгелээш бо хүннерге чедир көрбедивис. Ол материал-биле бисти Чурт үлетпүр эргелели хандырып турар. Үзег ёзугаар алыр фанеравыс биске келбейн, та кайнаар барып турар чүве. Оон ужуру-даа билдинмес—деп, бригадир Болат Ондарович харылады.

Чымчак материалды олар тайгага боттары белеткээн ыяш сөөртүр машиналарга сөөртүрүп алыр. Бригадир-биле хөөрежип олурувуста бир кижи чедип келгеш, менда солушкап:

— Чымчак материалларны сөөртүп экселдим. Кала дүжүрерил—деп, ол айтырды.

— Бистиң коллективтиң база бир хоочуну Докпак Биликтир. Чээрби чыл чолаачылаан турар кижи—деп, бригадир таныштырды. Ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы комбинаттың мурнакчыларының бирөзүн болду. Чолаачылар аразында күш-ажылчы чарышка эрткен кварталдың тиилекчизи болгаш мактадып, шаннаткан.

Чаа хевиринің хемчээлин улгаттырган өгнүң будүрерин комбинат шингээдип эгелээн. Чаа өгнүң үлегер-хевирин чазаныр цехтиң чанында тип каан. Үр үениң дүргузунда фанера келбээнинден өгнүң хараачазы, ажии кылдынмайн келген. Ырак-узак черлерден келген чагыкчылар четче-бүрүн белеткеттинмээн (хараачазы, ажии чок) өг ыяжын алыр ужурга база таваржып турар.

«Далайга дамды дуза» дижир чугаа база уткалыг. Бир авес комбинаттың будүрүлгезинге эргежок чугула фанера-биле хандырылганы Чурт үлетпүр эргелели үзүктелдирбес болза чоннуң хереглели болу берген мебель аймаанын болгаш өг ыяжының будүрүлгези шүүдаар. Чамдык шаптараазынар туруа-даа, тустус кижилериң киирген үлүү коллективтиң чедишкинин, оон өөрүшкүзү апарып, комбинат бо чылдың дөрт айларының даалгаларын чедишкиниит күүсеткен.

М. ОНДАР.

ЧУРУМЧУДАР

Кандыг-даа маркалыг автомашиналар болгаш өске-дээ техника (кудумчу бүрүзү-биле кайы-хамаан чөк чоруурү) кудумчу шимчээшкинниниң чурумуун Ак-Довуракка соолгу үеде сагывастаан.

Хоорай тургустунганыңнан соонда ацаа кудумчу шимчээшкинниниң чурумунуң демдектерин тургускаваан. Ынчан хоорай чаа-даа тургустунган болза, чолаачылар ол демдектерин барымдаа аъш-кыл үе шимчээшкинниниң чурумуун сагыыр турган. Ам байлал шуут өөренирлеп. Мурнунда тургускулаан демдектер барык шуут чөк, оларны кара сагыштыг кижилер машиналары-биле сый азы тура үстүргүлеп каапкан. Оларның чамдыктары шуут чөк, машинага чудуруп-алгаш баргылаан. Чолаачылар ону ажыглаазы, ам кудумчулар-биле кайы-хамаан чөк чоруп турун берген. Ацаа чижек кылдыр Тудугжулар суурун көргүзүп болуур. Ында № 2 ортумак школа чаны-биле Гагарин кудумчузунан Дружба кудумчузунга чедир чүүк машиназы чоруурү хоруглуг. Ындыг турбүже олан кандыг-даа машина хамаан чөк чорун турар. Оон ангыда Чиалев кудумчузунда «Солнышко» уруглар садыы бар. Ацаа чолаачылар уруг-дарының эртенинги-не боттарының машиналары-биле экжээр, кежээ оон алыр. Ында кажымыт-да маркалардыг машиналарны кижи көрүп болур.

Бо дээрге чүгле чаңгыс чижек-тир. Хоорайда он-он уруглар аймаа[illegible] дээр э. Оон ангыда хоорайда кудумчу шимчээшкинниниң чурумуун сагывайн турарындан хөй автоавария, озал-ондак болуп турарын база айтып каар херек.

Барыын-Хемчик райкүүскомнуун ниитиги херектер киллизи чаңгыя ГАИ үетүнде тварымча чөк байдалды дарый этсе чогуур.

М. ООРЖАК.

КАЗАХ ХОЙЛАР

1913 чылдың күзүнүнде амгы Өвүр районнуң Көк-Сайыр-Акеы, Иштин-Бел деп черге алды өг-бүле казахтар хенертен көжүп келген. Оларны углапбаштап чораан улуг назылыг кижизиинин адын Аксалбаев дээр турган, а тывалар ону бодунуу-биле Ак-Сал ирей деп адай бергеннер.

Ол казахтар уруг-дарыы-биле кады 20 ажыг кижи турган. Көжүп кээрде, боттары каш чыгылыг, тевелиг, казах хойларлыг келгеннер. Ынчан ол ынчаар чурттап чораан тывалар демир аймаа кончуг ховар турганындан ол казахтарның эккелгени аът дагазын, демир-үүреги, кускун-хаайны, озукту, демир-дестен кылган саваларны улус хөлчок сонуургаан. Демгиэри ол ынчаар Ирбитейге, Иштин-Белге ийи кыжын кыштаап, бир-ле чазын дуне кала көжүп чоруй барганнар. Оларның кайнаар углааның улус билбейн барган.

Ол казахтар кады-кожа чурттап чорааны тывалар-биле хөлчок найыралдыг, кымда чүү барын, денге үлежип чорааннар.

Тыва, казах дылдарда хөй сөстер боттарынга төрелдешкек болгаш, кожалар -улаваанда хостуг чугаалажыр апарган. Тывалар ол үеде төрүттүнген оолдарын, уругларын Кезак-оол, Казак-Уруг деп адап ап турганнар.

Казахтар көжүп чоруур чылында бистин кырган-аваавыс Шокар-Хандываага, тева дег чогудуглуг, тудушкак узун дуктуг, казах укеаалыг чеди хойну белекке берген. Ол хойлар сөөлүнде барып Чалаатының Ирбитей чурттап турган Кара-Тум-ттарның хойларының 30 хуузу чедир өскен үвевидир. Ол чоок кавының [illegible]-зу казах хойларны дыка магадаар, салар, орнажыр турган. Шынап-ла, ынчанмас арга чок: хойларның бирөзүн-ле 3—4 килограмм чедир дуктуг бээр, алыс боду эткир-боткур, чаглыг улуг кудуруктуг, сүткүү, үргүлчү ийистээр, хураганнары белен өлбес.

Казахтар Чалаатыга көжүп кээп турда, Шокар-Кадай (бистин кырган-аваавыс) оол божаан үүвевидир. Оон адын Казак-оол деп адаан. Оглу өзүп келирге, өнчү кылдыр 10 хойну ол кадай үзүп берген. Сандан Казак-оол 1930 чылда Күрүмаа-биле өг-бүле туткаш, ол казах хойларын, Тыва Арат Республикага мал бажын өстүрер дугайында 1940 чылдагы кыйгырыга үндезилээш, 600 баш чедир өстүрген. Чыл санында төрүүр 380 хоюндан 390—400 хураганны ап турганнар. Партиянын болгаш күрүненин көскү ажылдакчызы, чогаалдуу С. Тока ол дугайын бодунуң чогаалдарының бирөзүнге бижээш, Тумат Санданның ажыл-ижин допчу көргүскен.

Сандан Казак-оол, Сандан Күрүмаа 1949 чылда «Торгалыг» колхоз тургустунуп турда, аңаа кирер дугайында билдиг, ишкинни бижип, ынчангы казах уксаалыг 360 хоюн колхозка салган. Ол хойларны ынчан Өвүрүнүң девискээринге өстүрүп болуур хойлар-дыр деп, тускай эртемниглер тодараткан.

Казах уксаалыг ол хойлар ам «Торгалыг» совхозта колдуу төнген, хайнакташкан, эвээш аалдарда каш хойлар бар.

Бистиң республикага ындыг казах уксаалыг хойларны өстүрзе кэндыг ирги? дээн бодал-биле бо материалды бижидивис.

М. МОНГУШ,
Т. САНДАН,
Өвүр район.

Лекция пропагандазы

СЫРЫЙ ХОЛБААР

Идеология фронтузунуң ажылдакчылары ажылчы чонуң улам бедик турар негелдеринге дүүштүр ажылының левирлерин болгаш методтарын эртемге үндезилеп турузары нетгиниң турар. Аас пропагандазында бир кол кижи—лектор болуур. Ол массаларга партияның болгаш чазактың политиказының дамчыдыкчызы.

Чөөл-Чемчик районнуң «Билиг» ниитилелиниң 22 эге организациязында 285 лектор бактаан турар. Оларның хөй кезии башкылар, эмчилер, партия, совет органнарның ажылдакчылары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер. 1982 чылдың бирги кварталында лекторлар 754 лекцияны номчаан, оон иштинде партия чазактың чугула доктаал шиитпирлериниң дугайында 325 лекцияны номчаан.

Лекция номчулгазы «Тыва», «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда, Сүт-Хөлдүң кижи эмнелгезинде эки чоруп турар.

Лектор кижи болдуңуң ажыллан турар ажылының, мергежилиниң дайы-биле 1—2 теманы шилип алгаш, ону амыдырал-биле холбап тургаш, лекцияның дээштинии, үре-түнелдиинң бедип алыр. Бистиң лекторларывыстың хөй кезии бодуңга тускай теманы шилип алгаш, номчуп турар. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң салбыр эргелекчизи Ч. Ооржак, «Суггаттыг черниң беримчези», «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Куулар «Кедээ ажыл-агый будүрүлгезиниң мурнакчы дуржулгаларын совхозка пөтередири», райкүүскомнуң улус өөредилге киллизиниң инспектору С. Монгуш «Школачылардың эстетиктиг кижизидилгези» болгаш «Делегей байдалы», райкүүскомнуң социал хандырылга киллизиниң эргелекчизи В. Ховалыг «Назылап кырааннарга, ажылдаар шинээн ышкыныннарга, хөй уругларлыг иелерге күүүне дузаламчызын» бээр дугайында» болгаш өскелер-даа шилип алган темаларынга лекцияны номчуп турар.

Лектор кижи амзыдыралдан чыавын калбас дээш билиин үргүлчү бедидер. Ол ажылдап турар коллективинде, районда, республикада, бистиң Төрээн чуртувуста болгаш делегейде кол-кол болуушкуннарны бижип демдеглеп ап чоруур. Шаңындыг дыннакчыларның хүндүткелин чаалап алган доктаамал лекция номчуп чоруур лекторлар бисте хөй. Оларга Т. Ш. Сарыглардың, Д. Н. Ховалыгны, Г. К. Кашкыр-ооллу, С. К. Ондарны, Д. Б. Кара-Салды, Б. Намзырайны болгаш оон-даа өскелерни тамдарыштырып болуур.

Оон-биле чөгелештир лекция пропагандазында четпестер чок дең болбас. Шилип алган доктаамал темазы чок, белен лекция алгаш, ону дыннакчыларның ажыл-ижинге таарыштыр ажылдаар кылбас, амыдырал-биле холбавас лекторлар бар. Эрге-хоолйу камгалалыңга хамаарышкан лекцияларны эвээш номчуттунган. Бо талазы-биле районнуң улус суду, прокуратуразы, райкүүскомнуң ниитики херектер киллизи тодаргай ажылды чорудар үе келген. Ол ышкаш шериг-патриоттуг, пролетаржы интернационализм болгаш өтөмөс темаларынга лекцияларны эвээш. Карл Маркс аттыг, «Хөндергей», «Сүт-Хөл» совхозтарда тускай эртемниглер лекция пропагандазында четпес киржип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң материалларын ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандалаар ажылды районнуң лекторлары амгы үеде калбартып эгелээн. Ынчангаш совхозтарда партком-нар, будүрүлгелерде, албан организацияларда партия эге организациялары лекция пропагандазын улам дээштиг болдурар дээш удуртулганы нүүтелдирери нетгиниң турар.

М. ДУГУРЖАП,
районнуң «Билиг» ниитилел организациязының харыысалгалыг секретары.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

САГЫНДЫРЫП, СҮМЕЛЕП...

Көдээ Советтин чанында профилактика чөвүлелиниң әлчеглиг хуралы, оон мурнундагылары дег база организастыг эрткен. Профилактика чөвүлелиниң кежигүннери, районнуң партия, совет, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери хурал мурнунда тургустуруп турар кижилер-биле чангыстап чугаалажырда, беседаның янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап турарын көрдүм. Мындыг янзы-биле негелделиг, шынгыы чүгаалың дээштиг болуру чугаажок. Оон түнелиниде чамдык кижилер частырыын эрте дээре миннип, ачыыралдың шын оруунче база катап киргилээн. Хөй-ниитиниң киржилгези-биле боттарының частырыын эдип алганнар суурда шынап-ла эвээш эвес.

Профилактика чөвүлелиниң бо хуралынга хереэн сайгартып турганнар оон түнелел үнүрерин аазаннар. Чөвүледиң ажылы оон-биле кызыгаарланмас. Самагалдай көдээ Советниге депутаттың кандизазы Даш-оол Буйбевич Кунгаа удуртkан профилактика чөвүлели ажылын эчизинге чедирер чанчылдыг.

Профилактика чөвүлели суурда бүдүрүлге, албан организацияларында, бүдүрүлгелериниде үлегерлиг корум-чуурум дээш ажыл багай эвес чоруп турар. Анда-ке хөй-ниити организациялар-биле кады профилактика чөвүлелдериниң киржилгези, үлүг база улуг. Чижээ, районнуң хөрекчилер нитилелиниде Е. Мижит, Сельхозтехниканың районнар аразының картыжышкынының М. Тирчин удуртуп турган болгаш ооң-даа коллективтерде профилактика чөвүлелдериниң ажылы эки, көскү. Үк коллективтериниң удуртукчулары чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын деткип, боттуг дузаны чедирип турар. Мындыг харылзаалыг ажылдың коллективтиниң ниити ажылынга, планныг онаалдалар күүселдезинге хээштиги бедик болуру чугаажок. Чижээ, Сельхозтехниканың районнар аразының каттыжышкынының-да хөй-ниитиниң корум-чуурумун хажылар таварылгалар чок деп болур. оон түнелиниң бүдүрүлге коргузүглериниде көстүп турар. Бүдүрүлге—районда мурнакчыларның бирээзи, планныг онаалдалар ай, квартал санында эки күүсетинип турар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик.

Көдээ Советтин күүскому, суурда профилактика чөвүлели-биле кады өтөгерик стол» артынга ажык чугааларны чорударын организастап турар. Ындыг чугааны кварталда бир катап арттирип турар. Ажык чугаага кымнар киржирил? Көдээ Советтин күүскомунуң болгаш профилактика чөвүлелинин чалаапы-биле бүдүрүлге, албан организация чөлериниң удуртукчулары, ында партия организацияларының секретарьлары, местком даргалары. Чугаа колдуунда хөй-ниитинин корум-чурумунче, углаңыр. Оон киржикчилери коллективтеринде корум-чурум айтырыын канчаар шнитпирлеп турарын чугаалаар. Мындыг ажык чугаа өөредиглиг, ажыктыг болуп турар. Оон бир коллектив кожазының ажылының хүржүлгазын шингээдип албышаан, боттарының өскелерге замчыдар. Бо ажылды көдээ Совет чаа чорудуп эгелээн. «Төгерик стол» артынга болган баштайгы чугаа ажыктыг талазын коргускен. Үе эрткен түлүм, ону эрттирер талазы-биле арга-дүржүлгө улам мөөнеттинер хээзи биллингир.

Самагалдай көдээ Советниин күүскому хөй-ниитинин корум-чуурумун быжыглаарыңче эвээш эвес кичээнгейни угландырып турарын үстүнде чүүлдер бадыткаар.

В. КУУЛАР.

Тес-Хем район.

ӨРТ АЙЫЫЛЫН БОЛДУРБАС

Аярга-арыг кадыкшылдың үнер дээү, кат-чимистин шыгжамыры. Аярга-арыгның коргунчуг болгаш кара сагыштыг дайзыпы бар. Ол болза өрттүр. Бистиң республиканың даглыг черлериниге өөскүп үнген өрттер улуг когаралды таварыштырып турар. Анаа удур демиселди чылдың-на чорудуп келген. Эрткен чылын аярга-арыгны өрттен камгалаар, чаа ыяштарны олуртур, бо ажылды улам хегжүлер хемчеглерин ап чорударынга чарыгдаар кылдыр 2,5 миллион рубльди тускайлаан.

Тывага 10 мың ажыл-агый черн. 30 десничество аярга-арыгны камгалаар ажылдарны чорудуп турар. Оон ангыла 22 өрт-химиктиг станция бар. Олар өртке удур ажылдарны чорудар талазы-биле чамдык чедиишкиннерин чедип алган. Ылаңгыя өрттү агаардан хайгаарап көөрүне авиация дузалап келген. Ажылчы чонуун ортузунга өртке удур тайылбыр ажылдарын — лекция, беседаларны муң ажыр номчаан. 1248 плакаттарны тургускан, республика болгаш район солунналарынга хөй санныг түүлдерни парлаан, 25 делегленн организастаан болгаш өске-даа ажылдарны кылып чоруткан.

Эрткен чылын аярга-арыгны өрттен камгалаар талазы-биле Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин районнар, Барыын-Хемчиктиң, Балгазының ыяш ажыл-агыйлары эки ажыллааннар. 1981 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түнелги-биле Балгазының өрт-химиктиг станциязы шаңналдыг черни эөлээн. Бо коллективтиң ажылдакчылары чон ортузунга тайылбыр ажылдарын доктаамал чорудуп, харылзааның болгаш өрт өжүрениниң хереглелдерин эки байдалга тудуп турар.

Өртке удур профилактика ажылын лесничтер И. Ф. Никитин, А. Е. Лубошников, Л. Н. Юрков, В. И. Носов, И. П. Черепанов боттарының участоктарынга дээштиг чорудуп келгеннер. Сезон дургузунда хайгаракчы ужудукчулар Г. Н. Михуткин, В. И. Соколов, парашют-өрт командазының инструкторлары Л. А. Косс, Г. В. Дерягин, парашютистер В. Ф. Лубошников, А. Г. Петухов, В. И. Синилов болган өскелер-даа кызымак, түткүлдүг ажылдап келгеннер.

Чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни чон деп болбас. Шагаан-Арыгның, Тес-Хемниң, Кызылдың, Чадаананың ыяш ажыл-агый коллективтери хүннүң негелдезинге дүүштүр ажылдаавйн турар. Районнарның күүсекчи комитеттериниң шнитпирлерин өзугаар бадыгаттырган өртке удур демисел чорударының операгивтиг планнарын долуу-биле күүсетпес, профилактика ажылдарын чорударынче кичээнгей салбас, улус депутаттарының чер-чер Советтери-биле чамдык совхозтар болгаш будурүлгелер удуртукчуларының харылзаазы кошкак.

Эрткен чылын республикага 353 өрт болган. Ажок улуг девискээрлиг аярга-арыг өрттенген. Өрт колдуунда-ла июнь, июль айларда болгуаан. Бий-Хем, Улуг-Хем, Кызыл, Тожу, Тес-Хем районнарның девискээрниге болгулаан өрттерни өжүреринге улуг берге дээшкиннер турган. Ынчангаш анаа өөскөөн өрттер улуг когаралды чедирген. Өрт кыва берген үеде ажылчын күштүг чогуур үезинде организастап шыдаваанны, шалыпкын хеделип, дээштиг хемчегдерни албааны-дээш Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агыйның директору В. П. Шуренш, Кызыл хоорайның —М. П. Сеңеүн, Кызыл районнуң —В. П. Барков олар хемчег алысканнар.

1981 чылдың май 16-да Кызыл районнуң ыяш ажыл-агыйының девискээрниге өрт хып эгелээн. Ол Черби суурдан кестүп турза-даа, ында ыяш ажыл-агый пунктузунуң удуртукчулары дораан-на дээштиг хемчеглер албаан. Эртенинде өрт болган чер чоогунга дөрт парашютист дүжүрүп каан. Лесничество ажылчыннарны чугле май 19-та чоруткан. Ынчан өрт дыка улуг девискээрни эзлей бергеп. Ыяш ажылагый министерствозунуң ажылдакчызы турган В. С. Кушнер, лесничийниң дузалакчызы В. Н. Стародумов өрт болуп турган черни каапкаш чоруй барганнар. Оларга сөөлүнде шыгыы хемчег хүлээткеп. Оларның соонда өске кижилер база чаа бергеннер. Өрт катап хып эгелээн. 53 хонук уламчылап турда. Кызыл хоорайның будурүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннарын организастап турган, арай деп өжүрген.

Шак ындыг берге байдал Туранның ыяш ажыл-агыйының девискээрниге база болган. Анаа өрт июнь 1-ден 22-ге чедир болган. Хөй кижи күжү, күштүг техника ажыглап турган оны өжүрген.

Ыяш белеткээр черлериниң девискээрин аштап, арыглаваазы кайда-даа бар. «Тыва көдээ тудуг» трестан Туранда, Шүүрмакта ыяш ажыл-агый пунктуларының 25—20 гектар хире девискээрлерин аштап, арыглаваан болуп турар. Улуг-Хем ыяш үлегчүр ажыл-агыйының Чөөбиде пунктузунуң девискээр база ындыг. Аңыгдаттынмайн болган улуг, биче чудуктар, доорбаштар, хырганнар болгаш өске-даа ыяш артынчылары оруктар кыпсында, ажык шелдерде, ыяш пунктузунуң хөрүмнүнүң иштинде бок-мооиак болу бергидээн чыткылаар.

Аярга-арыг иштинге чораап өртгү болдурбазының чурумнарын сагывас, от-биле кичээнгей чок кижилер бар. Эрткен чылын 131 шак ындыг чурум урокчилерни тутkан. Оларның 110-унга материалдыг хемчег онааган.

Бистиң республикада мидиция албанының инспекторлар болуун организастаан. Оперативтиг дилээшкиннер хемчеглерни ап чорутпушаан, олар аярга-арыг иштинге болу бээр өрттерниң чылдагаанын тып, буруулуг кижилерни алередир сорулгалыглар. Ынчалза-даа чамдык районнарда оларның ажык-дузазы эвээш болуп турар. Чижээ, Чөөк-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер килдизинге сөөлгү ийи чылда үш инспектор солушкан. Ол районда инспектор Н. В. Сапаа бодунуң хүлээлгезин кошкак күүседип турар. Бурүүлуг кижилерниң херектерин суд органнарынче шилчитпейн шыгжап келген. Улуг-Хем райкүүскомунуң иштики херектер килдизинин инспектору И. С. Прудников лыка сула ажылдап турар. Чөөк-Хемчик, Каа-Хем, Кызыл районнарның улус судтары өрт кыпсынчыларын дугайында херектерни чогуур үезинде кеткейн, лыкаур саалалын турар.

Аярга-арыгны өрттен камгалаары түгле анаа хамаарылгалыг кижилер — ыяш ажыл-агыйының коллективтериниң, эки-тура өрт дружиналарының, милицияның албанының инспекторларының эвес, а кижи бүрүзүнүң. Бүгү хөй-ниитиниң хереэ дээрзин утпас херек. Ынчангаш өрт айымылы болу бээр үелерде — частый болгаш чайның айдарында аярга-арыг иштинге чораап кичээнгейлиг болуру, от-биле кайы-хамаан чок аажылдавайн, серемчилелдиг чоруруру күзевиг. А өрт болу берген таварылгада, шалыпкын болгаш шнитпирлиг хөделип турган. ону чок кылырынга хүүда үлүүлер киперикерни дилеп тур бис.

Т. БАРААН,

республиканың ыяш ажыл-агый министриниң орлакчызы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПРАГА. Чехословак Корпшивница хоорайда «Татра» дээр автомобиль заводунуң болгаш Минскиниң «БелавтоМАЗ» каттыжышкынының аразынга кады ажылдажылга дугайында керээ бүдүрүлге болгаш эп-найыралчы харылзаалырын улам хаамладып, калбартырынга улуг идиглиг болур.

Чехословак болгаш совет автомобиль будурүкчүлери амгы үеде материалдарны, оттулар түүлү, энергияны камнаарынче оңза кичээнгей салып турар. Ол ышкаш «станоктан станокче» деп шимчээшкин улам калбарар. Ооң ачызы-биле Минскиниң автозаводунуң эң эки ажылчынары болгаш специалистери боттарының чехословак эштери-биле шуут-ла ажылдаар черлер: цехтерге, конструктор бюроазунга, кезектер чыыр черге барып, дүржулга солчүүшкүнүн кылыр.

Корпшивницада автомобиль будурүкчүлери Минск чурттуглар-биле кады ажылдажылга болгаш ажыл-херекчи харылзаа дээрге, «Татраның» моон соңгаар улам чедиишкинниг хөгжүрүнүң чугула чүүлдериниң бирээзи деп санап турар. Чоокта чаа ол заводтан «Т-148» дээр бир түс мун дугаарлыг автомобиль кылдыын үнген. Ол автомобиль Совет Эвилелиниң байдалдарынга дыка таарыштыр кылдынган.

Бо чылын чаа—«Т-815» дээр машинаны кылып үндүрүп эгелээр. Совет Эвилелинге шылгалданы тудуп арткан ол автомобильдиң техника талазы-биле эки чүүлдери—ийи чурттуң специалистериниң сыры кады ажылдажылгазының түнели болган.

МЕЛИОРАЦИЯ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ХӨГЖҮДЕР

БЕРЛИН. ГДР-ниң Шверин өкругунда көдээ ажыл-агыйның кол-кол тарылга шелдерин мелиорастаарын бүгү талалыг программа ёзугаар чорутканының түнелинде бедик дүжүттүр апарган.

Камгалал одуруглары, кургадылга бугаларының хөй четкилери, суггарылга адырлары 16 муң гектар шелдүн чер иштинин суунуң деңнелин агаар-бойдустуң болгаш чылдың үезинин аайы-биле таарыштыр ажыглаар арганы берип турар.

Мелиорация — ГДР-ниң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринин эң чугула угланышкынларының бирээзи. Чуртта 6 млн. ажыг гектар тарылга шелүнүң дөрткү гектар бүрүзүле суггарылгалыг болуп турары ону тодаргайы-биле бадыткап турар.

ҮЛЕТПҮР АРТЫНЧЫЛАРЫН АЖЫГЛАП ТУРАР

СОФИЯ. Бо беш чылда болгар химиктериниң мурнунда салдыган чугула сорулгаларының бирээзи — үлетпүр артынчыларын чер-ле болганынга ажыл-херекке ажыглаарының арганарын ажылдап кылгаш, тывары болуп турар. Ол сорулганы күүседир дээш «Девня» дээр комплекстиң специалистери база ажылдап турар. Олар совет эштери-биле кады ажылдап тургаш, химия үлетпүрүнүң болбаазырадылгазындан артар продукт — фосфогипсти сайзырадып тургаш, ажыглаарының аргазын тыпканнар. Олар ындыг материалдан тудуг ханаларын дуглап, шывар калбак панельдерни кылыр дүржулга-бүдүрүлге херекселин база тургускан. Оон бүдүрүкчүлүү — чылда-ла 120 муң дөрбелчин метр панельдер болур.

Иштизи-биле фосфогипсти болбаазырадып кылырының тускай программазын чуртта ажылдап кылган. Чижээ, ооң-биле цемент кылырда бойдус гипсизин шуут солуур деп турар. Ону күүгүр кислотазын кылып алырда чиг-эт кылдыр ажыглаар арганарын дилеп турар.

Болгар специалистериниң санап турары-биле алырга, чылдың-на чурттуң химия будурүлгелеринге 1,7 млн. хире тонна фосфогипс мөөнеттинип турар. Ол бойдус чиг-эдинден дыка чиик үнелиг болгаш көдээ ажыл-агыйга чугула фосфор чемишчидилгелерин бүдүрерин улам көвүдедир, ажыглаарынга чугула делгем шелдерни хостаар, а эң кол чүүл—бойдус чүүлдериниң хирленирин болдурбас аргазы бээр.

УЛАМ КАЛБАРЫП ТУРАР

БЕЛГРАД. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели-биле Югославияның кады ажылдажылгазы улам-на калбарып турар. Ол садыг-экономиктиг харылзааларны бижыглаарынга, Югославияның ажылагыйының чугула сорулгаларын шнитпирлээрниге идиглиг боон турар. Ол дугайын Белградка болган парлалга конференциязынга ЮСФР-ниң эвилелдиң күүсекчи вечезиниң кежигүнү Мито Пейовский демделгээн.

Амгы үеде Югославия ЭДЧ-биле энергетика, нефть болгаш газ казып, тывар үлетпүр, машина кылыр будүүлгелер, көдээ ажыл-агый, химия болгаш аъш-чем үлетпүру дээн ышкаш, ындыг чугула адырлар талазы-биле кады ажылдап турарын ол дыңнатkан. Будүүлгени специалистер, кооператтаар дугайында 60 хире дугуржулгаларны чаргаң, оларның чартык кезии машина кылып үндүрер адырга хамаарышкан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ШЫҢГЫЫ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

ПАРИЖ. Капиталистиг эң улуг чеди чурттуң Версаль ужуражышкынының үезинде АКШ-тың президентиэн Р. Рейганның болгаш өске кижикчилериниң аразынга чөрүлдээлер шыңгыы болганын АФП агентилел демделгээн. Ак бажыңның баштыңының Барыын чүктүң саң-экономиктиг эң чидиг айтырыгларын чугаалажырындан кичээнгейни хоорудурар болгаш Чөөн база Барыын чүктериниң аразынга харылзааларның айтырыгларынче чугаалажышкынны угландырар дээн оралдажышкынпары Каттышкан Штаттарның эң чугула эвилелчилериниң шнитпирлиг удурланышкынын болдурган.

Канаданың, Англияның, Францияның, Италияның, ГФР-ниң болгаш Японияның удуртукчулары социалистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг харылзааларны кызыгаарлаарынче Рейганның кыйгырын шүүмчүлекчи ёзу-биле көрүп турарын көргускеннер. Ындыг угланышкынга эң шнитпирлиг ойтур шавышкынны Канаданың премьер-министри П.-Э. Трюдо биле ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт бергеннер. «Совет Эвилелинге удур ылгай көрүүшкүнүүт хемчеглерге сонуургалывыс чок» деп, канада делегацияның төлөөлекчизи журналисгерге медеглээн.

АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң аразында экономиктиг дыка хөй айтырыглар дугайты чарлышкын болу бергенин «Вашингтон пост» солун демделгээн. Россалга ужуражышкынның киржикчилери экономикага хамаарыштыр оларның үзелбодалдары президент Рейганның туружундан ылгалып турарын көргүскен деп, америк Эн-би-си дээр телекампания айтыкаан.

АКШ-тың Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында садыгалжышкынны кызыгаарлаарынче угланган ыйыышкынынга Барыын Европаның чурттары удурланыш үнген деп, Лондоннуң «Санди таймс» солуну бижээн. Ындыг харылзааны камгалап арттырары политика-даа, экономикада талазы-биле кончуг чугула кылдыр ГФР-ниң санап турарын ол солун онзалап демделгээн.

Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында садыг-экономиктиг харылзааларны кызыгаарлаарын негеп турар президент Рейганның ыйыышкынынга Версаль ужуражышкынының ёске киржикчилерн түүүп бербээннер деп, Францияның президентизи Франсуа Миттеран парлалга конференциязынга медеглээн.

ГАВАНАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГАВАНА. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, кала-даа каттышпастар шимчээшкининиң даргазы Ф. Кастровуң Панаманың президентизи А. Ройо-биле Гаванага ужуражышкыны болган. Каяа-даа каттышпас чурттар шимчээшкининиң ээлеп турар туружунга холбаштыр делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалажыры-биле тур үенни ажылчы аппаратын чоруун кылып, А. Ройо Кубада барган.

Фолкленд (Мальвина) оргулуктар дээш чөрүлдээ-биле хозбаштыр тургустуйган байдалды, ол ышкаш Төп Америкада болган Карыб бассейнинде байдалды олар чугаалашкан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле понедельникте ажыттынган ййнги тускай сессизы-биле холбаалыг айтырыгларны база көргеннер.

Ф. МУРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. Ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсектерин Барыын Европага эккеп сайгара тургузар дугайында наточу шнитпирни боттандырарынга эң шнитпирлиг удурланыры эргежок чугула. Карантин черинің партия удуртулгазының хуралынга ол дугайын Австрияның Компартиязының Даргазы Ф. Мури медеглээн. Ол планнардан ойталаары чепсегленишкинни дүжүреринің талазынга чугула базым болур ийик.

Ядролуг чепсектин бүгү хенирлерин хоруурун күштүг болдурун чорударын австрия коммунистериниң удуртукчузу негеп, ол идеяны Европада болгаш АКШ-та политиктиг болгаш хөй-ниитичи дыка хөй ажылдакчылар деткип турарын демделгээн.

Тайбыңның болгаш нейтралитеттиг идепкейлиг политиказын чорударынче Австрияның чазаан Ф. Мури кыйгырып, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ам болуп турар ийнги тускай сессиязынга ол айтырыг дугайты тодаргай саналдарын австрия чазак кирер ужурлуг деп онзалап демделгээн. Бир эвес ол чазак Европага ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарын шнитпирлиг деткнир болза, Австрияның эрге-ажыктарынга таарышкан болур деп, АКП-ниң Даргазы медеглээн.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС

НЬЮ-ЙОРК. «Эртемденнер болгаш ядролуг дайын» дээр конференция ында доозулган. Дайынны болдурбазының болгаш тайбыңны камгалаарының айтырыгларын, боо-чепсекти эңдере будүрерин шеглээрининң аргаларын америк төөгүүчүлер, социологтар, эмчилер, экономистер үш хүн чугаалайганнар.

«Арлын читпес чүдек-бужар каргыш Каттыжкан Штаттарга онаашкан, чогум-на харын АКШ 1945 чылда Японияга удур ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаан болгай» деп, Нью-Йорк университединиң экономика профессору С. Спектор бодунуң сапалынга айыткан. Ам Вашингтон ону база дагын ажыглаарын болап, Совет Эвилели-биле «узамдыгмышкынныг» ядролуг дайынны чорударының планнарын тургузуп турар-дыр. Ындыг дайынны болдурбас ужурлуг бис деп, ол медеглээн.

«Першинг-2» дээр эң чаа чус-чус—ракеталарны болгаш чалгынныг ракеталарны Барыын Европага аппарып сайгара тургузар дээр Вашингтонуун болалын шыңгыы шүүмчүлээн. Тафт аттыг университеттиң төөгү профессору М. Шервин «ол планны боттандырары делегей тайбыңныга халапты таварыштырар ийик» деп онзалап демделгээн. Ам бар америк ядролуг күүлер «бүгү чер бөмбүрээзи чаза тепситтеринге четтир болгаш харын-даа артык» деп, ол айыткан. Ындыг турбуже Рейганның администрациязы тайбыңче хоозун кыйгырыглар салып, херек кырында стратегтиг боо-чепсектерин улам ынай эндерилдиреринің планнарын кылып турар. «Чепсегленишкинге боттуг контрольду бот-боттарынга бүзүрежириниң болгаш улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту кошкадырының байдалында харын чедип ап болдур» деп, ол онзалап демделгээн.

(СЭТА).

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ ЭВИЛЕЛДЕРИ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛЧИЛЕРИ

Аңгының болгаш политиктиг эвилелдериң стратегиязының айтырыгларын национал, тус чер болгаш делегей хемчээлдеринге коммунистер үргүлүү чугаалажып көрүп турар. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1976 чылдың июнында болган Берлин конференциязы тайбын дээш, айыыл чок чорук болгаш социал депшилге дээш демиселге үреттүнделдиг кады ажылдажылганы чедип алыр сорулга-биле делегейниң демократтыг бүгү күштериниң аразынга харылзааларны калбартырының эргежок чугулазын онзалап демделгээн.

Үениң мурнакчы аңгызы болур төөгүлүг хүлээлгезин ажылчын аңгы күүсетпишаан, бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Ажылчын аңгының политиктиг дүржүлгазы улгаткан тудум-на пролетаржы эвес ажылчы чоннар олу долгандыр чоорту сырый каттыжын турар. Ажылчын аңгы революстуг демиселге капиталпзмге удурланышкан өске аңгыларның болгаш социал болуктериниң эрге-ажыктарын болгаш өткүлүн деткип турар. Ажылчын аңгының болгаш оон эвилелчилериниң революстуг демиселиниң дүржүлгазы амгы үеде улам улгадып турар.

Пролетариаттың удуртукчу ролю дээрге, социализм дээш революстуг демиселге ажылчын аңгының монополиязы эвес-тир. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, социализм дээш бодунуң чайгылыш чок революстуг демисели-биле ажылчын аңгы мөлүткеп өске аңгыларның болгаш социал болуктериниң революстуг энергиязын күштелдирип турар. Ажылчын аңгы оларны революстуг чорудулгага киргиштирип, революстуг политиктиг платформага каттыштырарын күзеп турар.

Ниитилелдериниң социал тургузуунга ханы өскерилгелер сөөлгү үжеп чыл дургузунда капиталистиг болгаш хөгжүп орар чурттарга болгулаан. Ол өскерилгелер аңгының болгаш политиктиг эвилелдериниң айтырыгларын шнитпирлээриниге улуг салдарны чедирип, коммунистериниң стратегиязынга болгаш тактиказынга боттуг чаа чүүлдерни пемеп турар. Демократтыг болгаш социалистиг чаартылгалар дээш демиселге ажылчын аңгының коз эвилелчизи эрткен үеде таараачынар болуп турган. Сайзыраңгай капиталистиг чурттарның чонунуң ниити составынга тараачынарның үлүү амгы байдалдарда доктаамал эвээжеп турар. Ол чурттарда көдээ ажыл-агыйның чону амгы үеде тараачынар хевирлиг эвес болуп турар. Сайзыраңгай капиталистиг чурттарда көдээ ажыл-агый чону—фермерлер, колдуунда көдээ ажыл-агый буржуазизы болгаш көдээ ажыл-агый ажылчынары азы ажылчын аңгының отрядтарының бирээзидир.

Колониалдыг хамаарылгадан хосталган чурттарда тараачынар ажылчын аңгының эң-не массалыг эвилелчизи болуп турар. Ынчалзажок ол чурттарда тараачынар—феодалдыг ниитилелдиң тараачынары эвес-тир.

Ооң-биле чергелештир, амгы үеде ажылчын аңгының чаа эвилелчилери база ындыг келген. Хоорай чонунуң ортумак болуктериниң ролю бедээн. Бо айтырыгны революстуг чорудулганың практиказы көдүргеп. Чижээ, Чилиниң ажылчын аңгызының болгаш хоорайларның чонунуң ортумак болуктериниң база оларның эрге-ажыктарын илергейлээн политиктиг күштериниң бижыг эвилелин хандырбааны Чилиге революциянның аштырганының кол чылдагаанынарының бирээзи болган.

Сайзыраңгай капиталистиг чурттарның хоорайлар чонунуң ортумак болуктери ажылчын аңгының база чугула эвилелчизи болуп турар. Чонунуң ортумак чаа болуктериниң тыптырын монополистиг капитализм болдуруп турар деп, В. И. Ленин айыткан. В. И. Ленининиң ол айтышкынының шынныын бистиң хүннеривистиң практиказы бадыткаан. Капиталистиг чурттарның хөй пуруузунда чонунуң ортумак болуктериниң саны көвүдеп турар.

Хоорайлар чонунуң ортумак чаа болуктериниң хөй пуруузу — хамыктың мурнунда эртем-техниктиг интеллигенция-дыр. Ол интеллигенция күрүне-монополистиг капитализминиң байдалдарында интеллектуал амыдыралынга улуг ролдуу ойнап турар. Эртем-техниктиг интеллигенция ажылчын аңгы-биле доктаамал чоокшулажып турар.

Ю. КРАСИН.

философия эртемнериниң доктору.

Оттавала Федералдыг парламентиниң бажыңының мурнунда шелге чоокта чаа канада демократтыг хөй-ниитиниң маселыг митингизи болган. Чыылган чон Канаданың иштики херектериге Каттышкан Штаттарның каржызы-биле холгаарлашкынынга киленээшкиннг удурланышкынын илереткеннер. Социал хереглелдерге тускайлаан акша-хөрениг улам-на кызырып турган, дайын белеткелинге чарыгдалдарны ам-даа көвүдедирип Пентагон ооң негеп турары билдингир. Ол митингиге чүве чугаалаан кижилер АКШ-тан хөй санныг боо-чепсекти садып алырындан ойталарынче болгаш чурттуң девискээрин америк ядролуг ракеталарны шылгаар девискээр кылдыр хуулдурарын өскедырынче Канаданың чазаан кыйгырып турганнар.

ЧУРУКТА: митингиниң киржикчилери федералдыг парламентиниң бажыңының чанында турлар.
А. МЕЛИКЯНИҢ фотозу.
(СЭТА).

Уран чүүлдүң кижилери

ДЕРСУНУҢ АЧЫЗЫНДА

«Сегиржип алышкын» деп ийи сериялыг уран-чечен- кинофильмниң сөөлгү тырттырышкыннарын дооскан соонда Еревандан өг-бүлези-биле төрээн Тывазынче чоокта чаа зөп келген РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, Тываның күргүне шаңналының лауреады М. М. Мунзук-биле бистиң корреспондентивне интервью кылган.

— Колдуунда-ла шин артизи болгай силер, Максим Монгужукович, а кинога ойнаар деп күзел канчап төрүттүнүп келгенил?

М. М. МУНЗУК: Бир эвес шиилерге ойнап чорбаан болзумза, сценага дадыгышкынны, ол талазы-биле билигмергежилди чедип албаан болзумза, күзел турза-даа, кинофильмнерге маадырлар рольдары ойнаары аажок берге азы шуут болдувмас-даа турган боор. Уран чүүлге ам 53 чыл бараан боон чор мен. ынча үениң иштинде чалыы шаамдан тура-ла тыва-даа, очулдурган-даа шиилерге киржип, дыка хөй рольдарны ойнап келдим. Өөренип, чогуур эртем-билигни-даа алган мен. Ынчангаш сценага ойнаарының хөй чылдарда чыдынган арга-дружулгазы мени киноларга ойнаар, сеткил-сагыштан хандыгышкынны. дидим, шыдамык болгаш шинитпирлиг чорукту негээр, эң парын болгаш берге база харыысалгалыг ажылга чедиргеин бо. Шиилерге ойнап чораанымның салдары улуг болганы ол.

ТАР үезинде шеригге үрер хөгжүмге киржип турган мен. Ол база-ла уран чүүлге хамаарыжыр болгай. Барык оон эгелээш-ле уран чүүлдү сонуургай берген мен.

Үжен чылга чедир боттарывыстың тускайлаң үжүк-биживис бар эвес, шиилерни аас-биле удур чогаадыл ойнап турдувус. Ол үеде уран чүүлге сонуургалдыг айыяктар клубка чыглып кээп, шин ойнаарын баштай дугуржуп алыр турган бис. Ам бодаарымга, каттырынчыг чүве-дир ийин. Кижилерниң хевир-дүрүзүн, идик-хевин, аажы-чаңын барымдаалап, «сен дүжүмет бол», «сен лама бол» дээн янзылыг тус-тус рольдарны кижилерге онаар чүве. Оон ойнап-ла эгелээр, кады ойнаан эжиниң чугаазының утказын бодап тургаш-ла харыылаар болгаш шимчээшкинни, хеделиишкинни кылыр. Ынчап тургаш-ла бир шин хевирлиг чүвени коллективтиң-биле тургузуп алыр, оон улуска ёзулуг ойнап бараалгадыр.

Бир-ле дугаар Виктор Көкоолдуң тыва дылга «Чалым-Хаяң» деп шинзи кеспүн келген. Бижип чогаадып каан чүвени чүү боор, чонга көргүзер дээш, ону белеткеп эгелээн бис. Хаактап билбес кижи дугайында каттырынчыг шин чүве. Авторлуг баштайгы шин ол болган. Ында мен Чалым-Хаяның ролюн ойнап турган мен. Оон соонда чогаадып бижээн авторлуг шиилер арбыдаан, Салчак Токаның «Узун-Кара, Семис-Кара» деп шинзинге Узун-Караның ролюн баштай И. Бадра, а оон соонда мен ойнап турдум, Семис-Караны С. Тока ойнап турган чүве. Узун-Карага мээң дурт-сынымны таарыштыр, кыска болгай. Ынчангаш автор аңаа бир сагыгыр чүве кылган. Семис-Караның талазындан «толдаадаа болза узун шинчилиг, чок-даа болза бай шинчилиг эр-дир ийин» деп домакты тып кирген. Мээң дурт-сынымны Узун-Карага таарыштыр ол домак бижиг туда берген.

1935 чыл үезинде В. Көкоолдуң «Хайыраан бот» деп шинзи кеспүн келди. Ужур-утказы-даа эки шин болган. шин ойнаар улустар амыраан бис. Амгы «Хайыраан бот» авторлуң артистер-биле хөй чылдарда ажылдан келгенивис түңнелинде чаартының. неметтиниң. эде тургустунган. А баштайгызында каш-ла калбак кыдыраан арнында бижиттинген чангыс көжегелиг шин болгай. Ында база Кара терекке астына бээр. Ынчангаш харын Уран биле Салбакай:

Адыр терек, сен-не-дир сен,
Авам ышкаш угбам эккел.
Ирик терек, сен-не-дир сен,
Ием ышкаш угбам эккел —

деп, уяранчыг кылдыр ырлап турар чүве «Хайыраан ботта» эр маадырларның шуптузунга, Сарыг ашактың кадайының ролюнга безин ойнап тургулаан мен.

1940 чылда театрны хөгжүмшин училищези кылдыр эде тургускан соонда ажылдавышаан, Совет Эвилелинден чаладып келген И. Я. Исполневтиң удуртулгазы-биле программа ёзугаар беш чыл иштинде өөренип келдивис. Оон эгелээш-ле тыва чогаалчыларның-даа, орус дылдан очулдурган классиктиг-даа шин чогаалларын калбак-биле дидим, улам чедишкинниг ойнап турар апарган бис. Амга чедир ойнаан рольдарым та чеже?! Чоорту шору дадыга бергеш. улуг башкы В. И. Ленининиң ролюн ойнап көрзе деп күзеп-бодап чоруур апарган мен. Сөөлүнде барып артист эжим О. Намдараа биле совет драматург Н. Погодинниң «Боолуг кижи» деп шинзинде В. И. Ленининиң ролюн ойнаары-биле Москвага өөренип. шенелдеп эрткен бис. Ол рольга эжим эң таарыжы болган...

— Кинога ойнаарынче каггыг янзылыг шилчээн силер, амыдырал-чуртталганарга, чогаадыкчы ажылыңарга ол кайы хире салдар чедирип турарыл?

М. М. МУНЗУК: Аныяамда «Чапаев», «Тракторист», «Күбань казактары» дээн чижектиг киноларны көргеш. ында артистер ышкаш. кинога ойнап көрзе деп бодап чоруур апарган мен. Дүне-даа. хүндүс-даа ол бодал бажымдан ыраастаан. Эң баштай-ла О. Сагаан-оол, Л. Соболев болгаш С. Сарыг-ооллуң спенарий бижээн «Ак-көк хемниң кижилери» деп уран-чечен кинофильмде кадарчы Делгерниң ролюн ойнаан мен. Оон соонда ат-алдарлыг артистер-биле ужуражып. оларның ажыктыг сумелерин . дыңнап. аргадружулгазын өөренип. элээн каш кинофильмнерге ойнагыладым. Мосфильм студиязының бүдүрүп үндүргени «Хереченнің читкеним» деп уран-чечен кинода бурят анчы, орук баштакчызы Деге-Доржунуң ролюн мен, — а шагдаанның ролюн ат-сураа нептерээн артист В. Золотухин ойнаан. Кинога ойнап кажараан ол артистен хөйүү-ле өөренип билип алган мен. Ол кино Совет Эвилелинге тарап, калбаа-биле үнүп эгелээн соонда, мээң адрезимге көрүкчүлерниң таарзының, сеткилханган чагаалары оон-моон көэп турар апарган. Көрүкчүлернин ол чылыг сөстерлиг чагаалары мээң хей-аъдым киирген. Оон соонда өске-даа киноларга ойнагыладым.

Амыдыралымда бир өөрүнүүг болуушкун —шинчилекчи эртемден-чогаалчы Владимир Клавдиевич Арсеньевтиң сураглыг ному «Дерсу Узалага» үндезилеп тургускан (режиссёру А. Куросава) база-ла ыпдыг аттыг уран-чечен фильмде кол рольдарның бирээзинге ойнаанym болур. Ында орук баштакчызы тывынгыр-сагыңгыр, бедүүн, биче сеткилдиг. эрес-дидим, шыдамык гольд Дерсу Узаланың ролюн ойнаан мен.

Экспедициянын начальнигн эртемден Арсеньевтиң ролюн сураглыг артист Юрий Соломин ойнаан. Кады ажылдаарга чиик, кижиге арга-сүмени үргүлүү бээр. эки-ле эш чүве! Ол кинога ойнаар кылдыр мени канчап шилип, тып алганнарын ол? Ындыг айтырыгны ужуражылгаларга көрүкчүлер бо-ла сала бээрлер. «Дерсу Узаланы» кино кылдыр тургузуп. спенарийни бижип турган. делегейде сураглыг япон режиссёр Акира Куросава «Хереченнин читкени» деп кинону көргеш. Ында орук баштакчызы бурят ашактың ролюн мээң ойнап турарым аңаа аажок таарышкан. Ынчангаш Дерсуну ойнаары-биле мени сураглап тып алганнар. Шиилерге ойнаар эвес, кинога ёзулуг бойдустуң бодунга ойнаары дыка бергеш. Кошкак ойнаар болза. шынгадаа дүүшпейн баар. амы-тында-даа айыылдыг чүүлдер таварыжып болур. «Дерсу Узаладаа» ындыг чөрлер хей. Ол хамык айыыл. бергелерни фильмде киржип турар өскедаа артист эштерим-биле бир дөмей шыдамыккай ойнап эрткен мен. Ынчангаш «Дерсу Узала» деп уран-чечен кинофильмивис 1975 чылда Бүгүделегейниң Москвага болуп эрткен IX кинофестивалыңга алдың шаңналга чедип. эң эки деп үнелелди алган. 1976 чылда «Дерсу Узалага» Американың кино академиязының «Оскар» деп шаңналын база тывыскан.

Ук кино тарап үнүп эгелээн соонда ужуражылгаларже оон-моон чалалгалар-даа эңдере көэп туруп берген. Көрүкчүлер-биле ужуражылгаларже олут-чыдын чок аян-чоруумдаа эгелээн. Эң хандыгын ойнаан маадырым —Дерсу Узаланың аңыланда Совет Эвилелинде барбаан-четпээн черим барык чок. харын оон эрткеш. Японияга-даа. Францияга-даа. ГФР-ге-даа чаладып четкиледи.м.

Сөөлгү үеде «Арменфильм» студиянын будурүп үндүрүп турары «Сегиржип алышкын» деп уран-чечен кинода өг-бүлем —Кара-кыс Намзатовна: уруум Галина. оон огду бичии Аяс олар кады ойнап турар бис. Коряк кырган Комонун ролюн —мен. оон кадайы Натсаның ролюн Кара-кыс Намзатовна. бичии Комону Аяс. райком секретарының хүлээп алышкын черинде секретарь ролюн Галина ойнап турар.

«Сегиржип алышкында» киржип турарларда база-ла ат-сураглыглар бар. Түрүүкчү-режиссёру Армян ССР-ниң улустуң артизи. Күрүне шаңналының лауреады. профессор Юрий Еэзиржип спенарийниң автору ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Зорий Балаян. Ким дээ тедеп чок маадырның ролюн ойнап турар РСФСР-ниң болгаш Армян ССР-ниң улустуң артизи Армен Джигарханян болгаш өске-даа чаа өөнүктөрдүг болдувус.

Ук кинонуң ужуп-утказын солуннарда бижээн болгай. ону ам катаптавас мен. Оны көрүкчүлер боттарынар удавас көрө бээр силер.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ СОНУУРГАЛЫ

Театр

Херээжен кижиниң, ие кижиниң аар эскерт чок, ужу-кыдыы тывылбас ажыл-ижин кезээде хүндүлеп чаңчыккан мен деп, эш Л. И. Брежнев «Сактыышкыннар» деп номунга бижээн. Шынап-ла чырык чер кырында эң-не үнелиг чылыг, чымчак сөс ава болгай. Адаарга-ла эргим, артында-ла аяска эптиг. Энерелдиг авалар эвес болза, чырык хүн адаанга хостуг-шөлээн чурттазга каяа турар. Ынчангаш хензиг чажывыстан эгелеп акшын кырыжевиекe чедир хүн бүрүде оларны адап, алгап-йөрээп чоруур бис.

Бистиң театрның сценазынга Тыва АССР-ниң аңдарлыг артизи режиссёр Кадр-оол Сагдының оруузундан очулдургаш тургускааны татар драматург Шарит Хусеиновтуң «Аваның ак платьезин» деп шинзин республиканың Эрзин, Тес-Хем районнарының ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле эң баштай көргеннер. Ук шииде хөй уругларлыг ие кижиниң салым-хуузун. эрткен амыдыралын, өөтүрүп каан ажы-төлүүнүң янзы-бүрү аажы-чаңын көргүскен. Шин амыдырадчы ханы уткалыг, дээштиг болганын суур бүрүзүнге көрүкчүлер сагыш-сеткилиниң ханызындан сөглеп турганнар. Ылаңгыя «Нарын» совхозтуң партком секретары, көрүкчү Ф. Артынаның артистерге байыр чедирип сөс ап, чүве чугаалаанында аныяк өскенниң кижизидилгезинге шиниң утказы дээштиг болганы илереттинген. «Тес-Хем» совхозтуң кодээ Культура бажыңының директору Б. Доюндуп театрның тускай демдеглел дептеринге дараазында делегеренгей өөстерни бижээн.

«...Шиинги сеткилимниң хапызындан таалал, кээргел, сагыш човаашкын-биле ийи катап көрүп, шин тонгужеге хөйүү бодап, чамдык черлериңе караам чажы бүзденгейинин орду. Езулуг аваның ажы-төлүүнге кандыг болурун чамдык чедир билбейн чоруурлар ылап-ла билингген боор. Бодум хуумда авамны сактып, бо шин амыдыралдың бодундан төрүттүнген дээрзинге бүзүредим. Шинди көргүскени ышкаш чаңгыс иеден төрүттүнзе-даа, шак ындыг янзы-бүрү аажы-чаңнарлыг ажы-төлдер бар. Артистерниң күүселде бүргүзүн магадал-биле көрдүм...»

Мындыг бодалдар, күзээшкиннер театрның чогаадыкчы ажылынга улуг дузаны чедирип турар, чаа дилээшкиннерниң, ажыдыышкыннарның тыптып турары-даа ында.

Оон аңгыда, Тес-Хем районнуң клубтары, культура бажыңнары сентелге, чылыглаашкын ажылын ей-шаанда эгелей берген, чонну культурлуг дыштанылгаже организастаар талазы-биле бедик деңнелде чоруп турары өөрүнчүт-дүр. Ынчалза-даа эрзинчилерниң сөөлгү үеде шин, концерт коор идепкейи мурнукузундан кошкай бергенин элдепсиндивис.

Д. МОНГУШ,
артист.

ЧЕМДЕН ХОРАННАНЫЫШКЫН

Чоокта чаа бир өг-бүледен 6 кижи—аваазы, ачазы, уругларының хөлчок багай байдалдыг район эмнелгезинге келген. Эмчилер оларның аарааның чылдагаанын тодарадыл көэрге, билдингени болза — кежээ аът эъдинден кылган мун артының арай ажыксый берген турбуже чылыткаш, ишкеннер. Ол өг-бүлениң кижилери ажып. баксыраан мүнден хорааннаның аараан. Белеткээниң соонда элээн үр үеде чылыг черге тургаш, ажып баксыраан чемге каракка көзүлбес. хензиг дириг амытаннар — микробтар дүрген өзүп-көвүдеп, чемге хорааннаашкынның кол өөскүдүкчүлери болуп турарлар.

Микробтарның өзүп, көвүдээринге чылыг херек чүве болганда, чайгы үеде чемден хорааннаныры хөй болгулаар. Чемден хорааннаның аарааның кол демдектери болза: хенертен кижиниң эъди изиир, хөөн булганыры ийикпе кустурар, ижин-шөйүдү аажок аарып, куду олуртура бээр. Аарыг чиик болган таварылгада элээн каш шак, ийикпе бир хире хонук эрткенде аараан кижиниң байдалы экижий бээр. А бир чамдыкта хорааннаныышкын аар дээп, эмчи дузазын дүрген чедирбес болза өлүп-даа болур. Ынчангаш чемге хорааннагаш аараан бичии уругларны дүрген-ше эмчиже чедирзе чогуур. А улуг кижилерге хамаарыштыр эмчи дузазын дарый чедирштер арга чок таварылгада, аараан кижиге чылыг сугну элээп хөйнү, бир литр чедир ижирткеш, албадал-биле кустурар болза, байдал түгээртеп, чоорту экижир. Ынчан ижин-шөйүндүже кирген хорааның чем сугбиле кады кустунуп үне бээр. Чемден хорааннаның аарыыр чорукту болдурбас төлээде, чайгы үеде чемни өгбүледе кижи сашына өйлей белеткеп алза чогуур. Бир эвес чем артып калыр болза, ону ылап-ла соок черге, соодукчуга үр эвес үеде шыгжаап, эки хайындырыпкаш, чемге катап аажылаар ужурлуг.

Аъш-чемге хереглеп турарывыс чемнерден дүрген ажып-баксырап, үрелиг чемнерге тыртказ эът база оон кылган котлеттер, пирожкилер хамааржыр. Ол ышкаш сметана, творог база ындыг.

Чайгы үеде колбаса аймаан үр үеде шыгжавайн, ону 10-15 минут хире хайындырган, азы үске хаарган чемге ажыглаар. Өг-бүлеге бичии уругларны чүгле чаа белеткээн, эки шынарлыг, чымчак чемнер-биле чемгерери чугула. Үш хар четпээн уругларны, аргалыг-ла болза хөйниитиниң чемненилге черлериниң чемгербезе эки.

Чемден хорааннаныышкын консервалап кылган чемнерден болуп болур. Ол аарыгның өөскүдүкчүлери, консервалар иштинге, агаар чок черге, өзүп-көвүдээн микробтар болур. Ындыг консерваларның дүвү дөстейин үнүп келир, оваарымча чогу-биле оларны чемге ажыглаанындан болган хорааннаныышкын аарыын ботулизм деп адаар.

Хораглыг чем чиген соонда бо аарыгның демдектери 2 шак хире болганда йийкпе, бир хонгында билдинип кээп болур. Аараан кижиниң шаа чок, бажы дескинер, карактарының көөрү баксыраар. Оон аңгыда чүве ажыртынмас, дыл зөлбестей бээр. Ынчап аараан кижиниң эмнелгеге дүрген чедирери чугула. Мындыг янзылыг хорааннаныышкынны болдурбас дизе, өг-бүлеге чемни консервалап белеткээрде, бүгү чем болгаш ногаа-чимистерниң эң-не экизин, бүдүүн шилин алгаш, ону ылаң чүп, изиг сугга хайындырар. Саваны база ынчаар кылгаш консервалаар.

Демир савалыг консервалың аскыц ажыткаш, чигенипиң артыын катап ажыглаар болза хорааналын болур. Ынчангаш консерва артыын дораан-на шил саваже салыр херек.

Хөй-иинтиниң чемненилге черлеринде ажылдан турар кижи бүрүзү салат, торт, кисель, пирожное дүрген ажыл-чал, микробтарның өзүп, көвүдээринге кончуг таарымчалыг дээрзин келген кижилерге сагындырып, оларны соок черге тургузарын неген турары таварылга эвес.

Ынчангаш чылдың-на тускай программа ёзугаар тургускан кичээлдерге ол дугайын эмчилер тайылбырлап бээрин хөй-иинтиниң чемненилге черлериниң эргелекчилери организастаар сорулгалыглар.

Д. ОЮН,
республиканың санэпидстанциязының эмчизи.

Теле Видение

ИЮНЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —С. Прокофьев. № 7 соната. 9.15—«Кино аян-чоруктар клуву». 10.15 —«Дүннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Даалга». Документалдыг телефильм. 15.00 — Уругларга фильм. «Хөглүг үш ээлчег». 2-ги фильм. — «Микошаның частырыы». 16.05 —П. И. Чайковский. Бешки симфония. 16.55—17.10 —Чапсар. 17.10— Аныяк техник—82. 17.45 — «Маадырлыг чорук». 18.15 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Аъш-чем программазы —бүгү чонунуң херээ». 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —Телемедээлер. 19.45— «Сонгулдалардан сонгулда чедир». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Дүннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — — «Дүннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. Төнгенде —«Бөгүн делегейде». Информация - публицистиг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Англи дылдан очулга». 13.55 —Испан дыл. 14.25 —«Шыдыраа школазы». 14.55—Медээлер. 15.00—18.30—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— «Чонгуң уран чүүлү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 —«Эртем дугайында».

КЫЗЫЛДАН

19.45 —«Аяның төвү». Информация- публицистика л ы г программа.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — «Сепычевке болгулаан кулалар». Документалдыг фильм. 20.30 — «Музыкалыг киоск». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30—22.35— «Ильинский Зощенко дугайында». Фильм-конперт.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу номнуң тывызыы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кыска дүн» 9.30, 12.45, «Мария, Мирабела» 11.10, 14.40, «Шуураннын сагындырыг» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Айеберттер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шураашкын» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Гусар балладазы» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Республикага бөгүн булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Агаарның температуразы дүне 1—6 градус чылыыр, чамдык черлерге 2—7 градус соор. Агаарның температуразы дүне 15—20, чамдык черлерге 9—14 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, дүне дымырадыр чаъстаар, хүндүс чагбас. Агаарның температуразы дүне 1—3, хүндүс 13—17 градус чылыыр.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Хөглүг чай» деп фотоэтюду.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң хуралдаар залынга Бүгү-эвилелдиң музейлер хүнүнге тураскаатказан ужуражылга эрткен.

Музейниң эртем ажылдакчызы чогаалчы М. Б. Кенин-Лопсан, Кызыл хоорайның хоочун чурттакчызы М. И. Пахомов болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, эки турачы Т. Х. Таржа-биле ужуражылганы организастаан. Кызылдың № 2 ортумак школазының 6 «а» класзының өөреникчилеринге башкы И. Д. Шара-Хөө ажык кичээлди эрттирип, ужуражылгага идепкейлиг киришкен.

Бүгү-эвилелдиң музейлер хүнүнге дүүштүр Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң төөгүзүнден кыска сактыышкынны чугаалап берип, музейнин экспонаттарының. музей ажылының төөгүге. шиитилелге ажык-дузазын чылганнарга М. Б. Кенин-Лопсан эгезинде сонуургаткан. Оон соонда чалаткан аалчылар М. И. Пахомов, Т. Х. Таржа база солун сактыышкынларны чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Украинаның хоорай, суурларын хостажырынга тыва эки турачыларның канчаар киришкенин, хоталган хоорайларның, суурларның амгы тайбың украин черде сайзырал. хөгжүлдезин эки турачы Т. Х. Таржаның чугаазындан чылганнар сонуургап дыңнаан.

Чогаалчы М. Б. Кенин-Лопсан чогаалдарындан чамдык шүлүктерни ужуражылганың киржикчилеринге номчуп, утказын тайылбырлап берген. Музейлер хүнүнге тураскаатказан ужуражылга ооң-биле доозулган.

Р. ДОЛЗАТМАА.

МЕДУЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУР

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училшези дараазында салбырларга өөренирлерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар үүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286). 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептериинден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга киир саналр хуусаазы— августуң 22—24 хүнү.

Училищенин адрези: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунун № 2 бажын: медицина училшези, телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

КЕЛИР ҮЕНИҢ САДЫГЖЫЛАРЫНГА

Кооперация шугумунга ажылдаар күзелдиг аныяк кижилерни дээди өөредилге черинин кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг дараазында факультеттерге 1982—1983 өөредилге чылында хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чарлап тур. (Тыва националдыг кижилерни конкурстан дашкаар хүлээп алыр):

— үлетпүр барааннарының товароведениези болгаш садының организастаары;

— аъш-чем барааннарының товароведениези болгаш садының организастаары;

— садығның экономиказы («садығның экономист-организакчызы» деп мергежил тыпсыр).

Кирип өөренир салбырларга 4 чыл (технология факультединге—4 чыл 10 ай), бот-өөредилгелиг салбырга — 5 чыл (технология факультединге — 6 чыл).

Билдириишкиннерни хүлээп алыры:

кирип өөренир салбырга иинти чурум ёзугаар кирип турарлар — 1982 чылдың июль 30-ге чедир, «630087, Новосибирск-87, Карл Маркс проспектизи, 26» деп адресче билдириишкин чорудар. Экзаменнер Новосибирскиге август 1-деп 20-ге чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдер аайыбиле коикурстан дашкаар киреринге күзээннер билдириишкиннерни «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Киреринин экзаменнерни Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдерге ажыл-агыйның стипендиязын алыр кижилер билдириишкиннерни «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Потребкооперацияга үзүк чок 2 чылдан эвээш эвес ажылдаан, амгы үеде Тыва респотребсоюз системазында ажылдап турар кижилерни кооперация организацияларының шилчилге бижинн ёзугаар ажыл-агыйның стипендиязын алыр кылдыр чорудар. Киреринин экзаменнерни олар Новосибирскиге август 1-деп 25-ке чедир дужаар.

Бот-өөредилгелиг салбырга — билдириишкиннерни июнь 25-ке чедир «Кызыл хоорай, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче чорудар. Киреринин экзаменнерни Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир дужаар. Потребкооперацияга 2 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан кижилерни бот-өөредилге салбырынга хүлээп алыр. Кызылга белеткел курстары июль 1-деп 10-га чедир ажылдаар.

Институтче киреплер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

товароведение мергежилин чедип алырлар — математиканга (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр);

«Ниитиниң чемненилгезинин технологиязы болгаш организастаары» — физиканга (аас-биле), математиканга (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр).

«Садығның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду база ажыл-агый чорудулгазының анализиз»—математиканга (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр).

Ортумак өөредилге черин националл школаның программазын ёзугаар дооскан кижилер чогаадыг орнунга изложение азы диктант бижинр.

Техникумну азы ортумак школаны тергин эки дооскаңнар дараазында мергежилдер ёзугаар чаңгыс-чаңгыс эртемге экзамен дужаар:

«Садығның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учедунга» киреплер — географияга; товароведение база технология мергежилдерге — химияга.

Институтче киреплерге ортумак эртеминин дугайында документизиниң демдектериниң ортумак түңүн үндүрер. Көдээден келген, а ол ышкаш Совет Армияга шериг албаны эрттиргеннерге киреплер чингелделиг.

Билдириишкинге кожар үүлдер:

1. Дээди өөредилге черинге киреплер-биле сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден удуртукчузу, профэвилел месткомунун даргазы, партия азы комсомол организациязының секретары ук документиге ат салыр.

2. Ортумак эртем дугайында документ, тускай ортумак эртем дугайында документиниң (бодун) эккээр. Дипломга зачёт ведомозундан ушта бижидилге кылыр.

3. Күш-ажыл дептериндеи ушта бижидилге, ону таңмабиле бадыткаар.

4. 3×4 см. хемчээлдиг беш фото-чурук.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден шынзылга (Бот-өөредилге-биле киреплерге).

7. Чурттап турар черинден шынзылга.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Подтёсовонуң профессионал-техниктиг (хемчилерниң) № 5 ортумак училищези 1982-1983 өөредилге чылынга сургууладарны хүлээп алырын чарлап турар. Училище дараазында мергежилдиг кижилерни белеткеп үндүрер:

1. **Механиктиң дузалакчызы штурман.** Өөренир хуусаазы— 3 чыл 4 ай.

2. **Руль башкарар моторист.** Өөренир хуусаазы —3 чыл.

3. **Судно эптекчизи электросварщик.** Өөренир хуусаазы— 3 чыл.

4. **Радиооператорлу электрик.** (Судно радиостанциязының). Өөренир хуусаазы —3 чыл.

8 класс дооскан ооллар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алганнарны шуптузун ш...-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитиебиле хандырар.

10 класс дооскаңнардан училищениң белеткээр кижилери:

1. **Руль башкарар моторист.** Өөренир хуусаазы —1 чыл.

2. **Радиооператорлу электрик.** Өөренир хуусаазы —1 чыл.

3. **Хем транспортунуң повары.**

4. **Судно башкарыкчызы-судно механиги.** Өөренир хуусаазы—1 чыл.

17 хардан өрү назылыг ооллар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алганнарны шуптузуун айда 75 рубль стипендия болгаш общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренип эрткен үени иинти күш-ажыл стажынга кир санаар. Училищеге кирери-биле кээрде, дараазында документилерлиг болур: паспорт азы төрүттүнгенинин дугайында шынзылга, шериг документизи, допчу документ (боду), чурттап турган черинден болгаш өг-бүлезининн дугайында шынзылгалар, № 286 шынзылга, № 63 шынзылга, школадан характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 8 фото-чуруп, директорнуң адынга билдириишкин.

Училищеге шылгалда чоокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: индекс 663134, Красноярск край, Енисей район, Подтёсово суур. № 5 ХОПТУ, директор. телефоннар № № 3-78, 7-69.

Училищеге чедерде таварыыр чүүлдер: Красноярскиден Подтёсовго чедир «Метеор» деп теплоход азы Енисейскиге чедир самолёт-биле чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога чедир «Ракета» теплоход база чоруп турар.

Редакциянын адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кадрэ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң галазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01712

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 136 (11934) | 1982 чылдың июнь 11, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

ХӨЙ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелиин болгаш Пленумнуң өске-даа документилерин Тандыда «Россия» совхозтуң коммунистери база ажыл-ишчилери танышкаш, ону амыдыралга боттандырарының хемчеглерин ап эгелээн.

«Чуртта аъш-чем херээн экижидер дээш партияның идил үндүрген программазын совет улус чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, социалистиг чарыштың чаа көдүрлүүшкүнүн болдурар дээрзинге бүзүреп турар бис» — деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга илеткелинге айыткан. Партияның бо сөстери совхозтуң ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган. Малчыннар, механизаторлар, хову ажылдакчылары ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарышты совхоз бүдүрүлгезинин адыр бүрүзүнде амгы үеде калбарткан. Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастарының хемчеглерин ап турар. Чарыштың негелделерин, шанап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону ажыл-ишчилерге таныштырып тайылбырлаары, ону чараштыр бижээш көскү черлерге аззырын чүрумчүткан. Ооң түңнелии айыткан хуусаазында үндүрүп турар.

Совхозтуң малчыннары малды кыштан хүр ажырар, ооң продуктулуун кудулатпас, чаш төлүн менди алыр дээш бо ажыл-агый чылында кызымак ажылдаан түңнелинде көргүзүлери багай эвес болган. Июнь 1-де медээ ёзугаар алырга, малчыннар күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 103,4 хуу, сүттү — 88,2 хуу күүсеткен азы 931 центнер эътти, 1675 центнер сүттү саткан. Мал бажы өстүрелиниң планы күүсеттинип турар. Ооң ажыда чайгы семиртилгени, мал чемнери белеткээрин эки организастыг эрттирерин, бо кампаниялар үезинде чарышты канчаар организастаарын совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилелдин ажылчын комитеди дуглуп чугаалашкан. Хөй продукцияны бүдүргеп ажыл-ишчилерге моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны тыпсырының хемчеглерин ажылдап кылган.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырары-биле совхозтуң ажыл-ишчилери амгы үеде шалыпчы ажылдап, ол бирги беш чылдың ийнги чылында эки көргүзүглерин чедип алгаш, ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылын төлептүг уткуур соруглганы салгынар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Үлетпүр база көдээ ажыл-агый допчулалы ● Аъш-чем программазы—бүгүденин херээ ● Камналга болгаш хумагалал ● Бригада керээзи.

БҮРҮН КҮҮСЕДИР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга бистиң республиканың районнары, ажыл-агыйлары база боттарының эвээш эвес үлүүн киирип турар. Бо чылдың эрткен беш айларында республика күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 55,2 хуу күүседип, 6600 тоннаның орунга 3641 тоннаны дужаган.

Тожу районнуң совхозтары бирги чартык чылда күрүнеге 150 тонна эът садар тургаш, херек кырында 180 ажыг тонналы дужаан, планын 120,5 хуу күүсеткеш, районнарның социалистиг чарыжынга ам дээреэинде мурнап турар.

Төп зонаның районнарындан Тандыдан өскелери планныг даалгаларын база багай эвес күүседип чоруп орар. Каа-Хем район планын 89, Бии-Хем — 83,3, Кызыл район — 72,8 хуу күүсеткилээн. Барыын-Хемчик районуң ажыл-агыйлары планын ниитизи-биле 65,1 хуу күүсеткеш, барыын зонада амдыызында өскелерни мурнап турар.

Ынчалзажок районнарның хөй кезии эрткен айларда күрүнеге эвээш санныг ийикпе деизиин чиик, деңгилдези кошкак малдарны хөйүү сатканындан план күүседиринге дыка хожудап турар. Ылангыя Тес-Хем район эң-не хожудап каап турар: чартык чыл планы чүгле 17,7 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Өвүр планын — 28,2, Чөөн-Хемчик — 29,9, Улуг-Хем — 41,7, Таңды — 42,9 хуу күүсеткен болгаш чарыштың сөөлгү одуруунда чоруп турарлар. Адаттынган районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери бо чылдың бирги чартынында күрүнеге эът садарының планын күүседиринің бүтүү-ле организакчы, ажыл-агыйжы хемчеглерин алыр ужурлуг.

Республиканың ажыл-агыйларындан Бай-Тайгада «Мурнакчы», Бии-Хемде «Саян», «Кызыл тараачын», Каа-Хемде «Ленинчи орук», СЭКП-нин XXV съездизи аттыг, Таңдыда «Россия», Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозтар болгаш Кызылдың куш фабриказы чартык чылда планныг даалгаларын чеднишкиниг күүсеткеш, боттарының мурнакчы үлегер-чижээн өскелерге көргүзүп турар. Бо совхозтарның ажыл-ишчилери чыл эгезинден тура чедип алдынган эки темпинин кошкатпайн ажылдап тургаш, күрүне планнарын чеднишкиниг күүседир дээш улам кызымаккай ажылдаары чугула.

Ооң-биле чергелештир бердинген планнарны ыяап-ла күүседиринин арга-курлавырларын дилеп, организакчы, хөй талалыг ажылдарны кылырының орунга боттарының харыысалга чок чоруун көргүзүп турар удуртукчуларның, специалистерниң уржуундан чамдык ажыл-агыйлар дыка хожудап, өске совхозтарны, харын-даа республиканы сонгаар тыртып турар. Ындыгларның чижээнге эът садарының чартык чыл планын чүгле 6,3-30 хуулларга күүсеткилээн «Чыраа-Бажы», «Октябрь 30 чылы», «Найыралд», «Коммунизмче орук», «Торгалыг», «Хөндергей», «Большевик», «Куш-ажылдың хостуу», Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыжы» болгаш өскелерни-даа адап болур. Оларның аразында Тес-Хем районуң дөрт совхозу шуптузу кирип турар.

Бирги чартык чылда күрүнеге сүт садарының планныг даалгазын республика 76,3 хуу күүсеткен. Ынчангаш июнь айда ам-даа 2961 тойна сүттү садары артканы. Моон алгаш көөрге, кылыр ажылдар ам-даа хөй-дүр.

Барыын-Хемчик районуң совхозтарны күрүнеге сүт садарының планын 90,6 хуу чедир күүсеткен болгаш өскелерни мурнап турар. Ол ышкаш Бай-Тайга район планныг даалгазын 85,4 хуу, Кызыл район 83,3 хуу күүседип алган.

Чылдың бирги чартыында боттарының бердинген планныг даалгаларны «Хемчик», «Дөн-Терезин», «Малчын», «Ак-Туруг», «Хадын», «Совет Тыва», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Чаа орук», «Тинелге» совхозтар чеднишкиниг күүсеткеш, мал продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеп-талазы-биле ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка мурнап турар.

Ооң-биле чергелештир Мөнгүн-Тайга, Өвүр, Тожу, Улуг-Хем районнарның совхозтары сүт садарынга өскелерден хожудап турар. Ылангыя Бай-Тайгада «Бай-Тал», Бии-Хемде «Шивилиг», Каа-Хемде «Ленинчи орук» совхозтар планының чартык кезиин безин күүседип шыдавааш. Ук районнарның болгаш ажылагыйларның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртеминиглери база малчыннарды бирги чартык чылдың арткан хонуктарында күрүнеге садары артканн продукцияны шуптузун садып, планныг онаалдаларны база социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүседириниң дээштиг хемчеглерин алыр ужурлуг. Партия Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын чеднишкиниг күүседири оон улуу-биле хамаарыжыр болгай.

ШЫҢГЫЫ ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

Эрткен беш айларның түңнели-биле алырга, республиканың үлетпүр будүрүлгелери кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын күүседип алгылаан болуп турар. Үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 103,8 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Дыка хөй будүрүлгелер продукция сайгарарының планын ыракта ажыр боттандырып алыр аргалыг болганнар.

Беш айлар дургузунда бедик будүрүкчүдүг, өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап келген коллективтер республикада эвээш эвес. Оларның санынга Тыванын электри четкилери, Чадаананың тараа сайгарар пунктузу, эът-сөөк далганы будүрер заводу кирерлер. Бо будүрүлгелер кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын чүгле күүседип алган эвес, а харын продукция будүрериниң хемчээлии эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге элээн улгаттырган.

Үлетпүр продукциязын будүрүп үндүрер талазы-биле планның ажыр күүсеттинип турарының өзүлдези чогумчалыг боттанып турар. Бараанныг продукция будүрериниң эрткен беш айларда планныг онаалдалары 101,6 хуу күүсеттинген. Ол үе дургузунда 813 муң рубльлиң үлетпүр продукциязый пландан дашкаар будүрүп үндүрген.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында мынча дээн: «Аъш-чем айтырыы — ажыл-агыйдаа, политика-даа талазы-биле алырга — бо эртен туран он чылдың кол, төп айтырыы болур. Ону чеднишкиниг шиитпирлээриниң үндезинин болза, чыл планнарын база ниитизи-биле он бирги беш чылдың планын долу болгаш ажыр күүседири болур». Ону улам тодарадыр чугаалаарга, үлетпүрүн, ылангыя көдээ ажыл-агыйның планнарын күүседип шыдавайн тургаш, үлетпүр-даа, көдээ ажыл-агый-даа продукцияларын четчиря-биле будүрүп албайн чыткаш. Аъш-чем программазын боттандырары берге деп үүвени илергейлээн сөстер-дир. Ынчангаш партияның планизары — чонуң планнары болганда аңаа үлетпүр ажылдакчылары улуг үлүүн киирер ужурлуглар.

Республиканың үлетпүр будүрүлгелеря эрткен беш айларда пландан дашкаар 54 муң тонна хөмүр-дашты, 6,8 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 2,5 дербелчин метр эжик блоктарын, 950 тонна тудуг чугайын, 372 тонна чалак сүт продукциязын, 280 тонна далганы, 5 муң дал эзиртпес сукеунарны будүрүп үндүргеннер.

Эрткен беш айларда бир кижиге онаштыр кылыр ажылдарның планы 101,7 хуу күүсеттинген. Чадаананың хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Тудуг кезектери» комбинат, пиво заводу, дааранылга фабриказы күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин темпизин чедип алганнар.

Амгы үеде (1982 чылдың июнь 1-де байдал-биле) планнаашкынының болгаш норма ёзугаар арыг продукция талазы-биле ажылдың байдалынче 20 будүрүлге черии шилчиткен. Ол дээрге бүгү будүрүлге коллективтериниң 30,8 хуузу-дур. Ынчалза-даа ол будүрүлгелер беш айларның будүрүлге планнарын күүседип шыдавайн барганнар. Оларның ынчаар ажылдаанынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Шагонартяжстрой» трестиң үлетпүр будүрүлге комбинадының, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң будүрүлгелериниң, республика типографиязының план күүсетпейн барганы улуг салдарлыг болган. Ол ажылдың талазы-биле планнарын «Тудуг кезектери» комбинат, автосептелге болгаш хана материалдары будүрер заводтар ажыр күүсеткилээн.

Беш айларның будүрүлге планын 13 коллектив күүсеттээн. Олар 455 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээнер. Продукция сайгарар планын «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводу, Чадаананың ыяш ажыл-агыйы доктаамал күүсеттээш, часкы тарылганы кыска хуусаада агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорутказ, быжыг сагылга-чурумнуу база ажылды эки организастаанындан трактор-хову бригадаларының аразында чарышка бирги черин ээлээн.

Совхозтуң малчыннары, механизаторлары СЭКП ТК-ниң май Пленумунуң материаллдарын өөренип, ону күүседир дээш ажылдап турар. Бирги ээлчегде малдың баш санын өстүрер, оон хөй продукцияны алыр дээш кызымак ажылдаары иегеттинип турар. Ону чедип алыры-биле малга четчир санныг чемнерни белеткээрин шиитпирлээн. Ылангыя чер ажылының культуразын бедидер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Ооң ажыда чайгы семиртилгени, мал чемнери белеткээрин эки организастыг эрттирерин, бо кампаниялар үезинде чарышты канчаар организастаарын совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилелдин ажылчын комитеди дуглуп чугаалашкан. Хөй продукцияны бүдүрген ажыл-ишчилерге моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны тыпсырының хемчеглерин ажылдап кылган.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырары-биле совхозтуң ажыл-ишчилери амгы үеде шалыпчы ажылдап, он бирги беш чылдың ийнги чылында эки көргүзүглерин чедип алгаш, ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылын төлептүг уткуур соруглганы салгынар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Соңгулдаларга уткуштуң

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Тожу районнуң девискээринде улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер калбарган.

Район болгаш көдээ Советтерге депутаттарның кандидаттарынга чон будүрүлгенин мурнакчылары —эң төлептиг ооллар, кыстарны депшиткен. Депутаттарга кандидаттар бо хүннерде соңгукчулары-биле ужуражып турар. Ужуражылга хүралдарында соңгукчулар чагыг сүмезин берип турар. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге июнь 20-де болур соңгулдалар хүнүнде төлептиг кандидаттар дээш чон бадылаашкының чагыг кижи дег бээрин будүредип турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

БЕЛЕКТЕРЛИГ УТКУУРЛАР

«Ак-Туруг» совхозтуң ыяш дилдирер звенозу ажыл-агыйның тудуг материаллдарынга хереглелип хандырып, беш айларның планныг онаалдазын күүсеткен.

Чеднишкиниң кол үндезини—социалистиг чарыштың негелделерин хажытпайн турарында, материаллдыг болгаш моральдыг деткимчени чарыштың киржикчилеринге чедирип келгенинде. Хоочун тудугжу Мактар-оол Монгүш-ович Кенеңге удуртказ шалыпчы звено чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүн эки күш-ажылчы белектер-биле уткуурлар.

С. СОТНАМ.

СОЦИАЛИСТИГ НИИТИЛЕЛДИҢ ДЕМОКРАТИЯЗЫ

Биетин чурттуң чер болганында улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының 1982 чылдың июнь 20-де болур ээлчегліг соңгулдаларына белеткелдер калбаа-биле чоруп турар.

Ам болур соңгулдалар канчаар-даа ажок улут күрүне ужур-дузалыг. Соңгулдаларга белеткелдер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг ужуражыр дээш кызымаккай демиселди чорудуп турар совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейиниң байдалында чоруп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин бүгү совет кижилер канчаар-даа ажок улут сорук киришкин-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Соңгулдалар чер-черинин 51 муң ажыг Советтеринге, оларның иштинде: крайларның 6, областарның 123 Советтеринге, автономнуг областарның 8 Советтеринге, автономнуг округтарның 10 Советтеринге, 5,8 муң районнар, хоорайлар, хоорайларда районнар Советтеринге болгаш 45 муң ажыг суур болгаш көдээ Советтерге болур.

Чер-чер Советтеринин депутаттарынга кандидаттарны депшидиринии талазы-биле хүралдар эрттирери чуртта доозулган. Хүралдар улуг көдүрлүүшкүн-биле этпин, коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестерини эвилелиниң бүзүлбас чаңгыс эвин, СЭКП-чин болгаш Совет күрүнеинин иштики база даштыкы политиказын ажылчы чонналрын кызыгаар чокка деткээн чүүлдүгүшүүшкүнүн, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр совет улустуң сыры каттыжышкының көргүскен. Чогуур соңгулда комиссиялары соңгулдалар дугайында хоойлулар-биле доктаатқан хуусааларда депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн.

Чер-чер Советтеринин депутаттарының кандидаттары мурнакчы ажылчыннар болгаш колхозчулар, улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының специалистери болгаш удуртукчулары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, эртеминн болгаш культураның төлээлекчилери, армияның болгаш шериг-далай флодунуң шериг албанныглары боон турарлар.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга 10 муң ажыг кандидаттарны депшиткеп. бүрүткээн. Ол судтарга соңгулдалар эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң 1981 чылда хүлээп алганы чаа хоойлуларга үндезилээш, эң баштай чорудар. Бүгү чуртка ниитизи-биле 4276 улус судтарын соңгуур апаар. Улус судьяларын соңгууру-биле он муң ажыг соңгулда округтарын тургускан.

Улус депутаттарының Советтерине соңгулдаларны болгаш улус судьяларының соңгулдаларын эрттирерин хөй-ниитн организацияларындан, күш-ажылчы коллективтерден, шериг албанныгларының хуралдарындан чоруткан төлээлекчилерден тургустунган соңгулда комиссиялары хандырар. Чуртта ниитизи-биле 940 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан, ында 8,5 миллион ажыг кижи кирип турар.

Комиссияларның 58 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 50 хуу хереээженнер, 32 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 59 хуузу партия кежигүнү эвестер. 460 муң комиссияларның даргалары ажылчыннар болгаш колхозчулар боон турар.

Бадылаашкынларны чорудары-биле база бадылаашкыны санаары-биле хоорайларда, суурларда, көдээ черлерде болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде 174 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан. Оларны санаторийлерде болгаш дыштанылга бажыңнарында, эмнелгелерде болгаш эмнелгениң өске-даа турум албан черлеринде, шериг кезектеринде, улуг-улуг демир-орук станцияларында, аэропорттарда, далай болгаш хем порттарында, поляр станцияларында болгаш соңгулдалар хүнүнде эжиндиришкинде чоруур судноларда база тургустуунуп турар.

Соңгулда участоктары, участоктар комиссиялары болгаш соңгукчуларның данзыларында чер-чер Советтеринге соңгулдаларга болгаш улус судьяларының соңгулдаларынга бир дөмей, ниити болур.

Амгы үеде депутаттарга болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга кандидаттар-биле ужуражмарының хураддары эртип турар. Соңгукчуларның данзыларын бүгүнниги танышсын дээш тургускан. Соңгулда бюллетеньнерни белеткээри дооступ турар.

Партия органнарының удуртулгазы-биле организастыг болгаш агитас-пропаганда ажылы идепкейлиг чоруп турар. Муң-муң агитаторлар, пропагандистер болгаш политинформаторлар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеинин иштики болгаш даштыкы политиказын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин бүгү совет кижилер канчаар-даа ажок улут сорук киришкин-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Соңгулдалар чер-черинин 51 муң ажыг Советтеринге, оларның иштинде: крайларның 6, областарның 123 Советтеринге, автономнуг областарның 8 Советтеринге, автономнуг округтарның 10 Советтеринге, 5,8 муң районнар, хоорайлар, хоорайларда районнар Советтеринге болгаш 45 муң ажыг суур болгаш көдээ Советтерге болур.

Чер-чер Советтеринин депутаттарынга кандидаттарны депшидиринии талазы-биле хүралдар эрттирери чуртта доозулган. Хүралдар улуг көдүрлүүшкүн-биле этпин, коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестерини эвилелиниң бүзүлбас чаңгыс эвин, СЭКП-чин болгаш Совет күрүнеинин иштики база даштыкы политиказын ажылчы чонналрын кызыгаар чокка деткээн чүүлдүгүшүүшкүнүн, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр совет улустуң сыры каттыжышкының көргүскен. Чогуур соңгулда комиссиялары соңгулдалар дугайында хоойлулар-биле доктаатқан хуусааларда депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн.

Чер-чер Советтеринин депутаттарының кандидаттары мурнакчы ажылчыннар болгаш колхозчулар, улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының специалистери болгаш удуртукчулары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, эртеминн болгаш культураның төлээлекчилери, армияның болгаш шериг-далай флодунуң шериг албанныглары боон турарлар.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга 10 муң ажыг кандидаттарны депшиткеп. бүрүткээн. Ол судтарга соңгулдалар эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң 1981 чылда хүлээп алганы чаа хоойлуларга үндезилээш, эң баштай чорудар. Бүгү чуртка ниитизи-биле 4276 улус судтарын соңгуур апаар. Улус судьяларын соңгууру-биле он муң ажыг соңгулда округтарын тургускан.

Улус депутаттарының Советтерине соңгулдаларны болгаш улус судьяларының соңгулдаларын эрттирерин хөй-ниитн организацияларындан, күш-ажылчы коллективтерден, шериг албанныгларының хуралдарындан чоруткан төлээлекчилерден тургустунган соңгулда комиссиялары хандырар. Чуртта ниитизи-биле 940 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан, ында 8,5 миллион ажыг кижи кирип турар.

Комиссияларның 58 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 50 хуу хереээженнер, 32 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 59 хуузу партия кежигүнү эвестер. 460 муң комиссияларның даргалары ажылчыннар болгаш колхозчулар боон турар.

Бадылаашкынларны чорудары-биле база бадылаашкыны санаары-биле хоорайларда, суурларда, көдээ черлерде болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде 174 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан. Оларны санаторийлерде болгаш дыштанылга бажыңнарында, эмнелгелерде болгаш эмнелгениң өске-даа турум албан черлеринде, шериг кезектеринде, улуг-улуг демир-орук станцияларында, аэропорттарда, далай болгаш хем порттарында, поляр станцияларында болгаш соңгулдалар хүнүнде эжиндиришкинде чоруур судноларда база тургустуунуп турар.

Соңгулда участоктары, участоктар комиссиялары болгаш соңгукчуларның данзыларында чер-чер Советтеринге соңгулдаларга болгаш улус судьяларының соңгулдаларынга бир дөмей, ниити болур.

Амгы үеде депутаттарга болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга кандидаттар-биле ужуражмарының хураддары эртип турар. Соңгукчуларның данзыларын бүгүнниги танышсын дээш тургускан. Соңгулда бюллетеньнерни белеткээри дооступ турар.

Партия органнарының удуртулгазы-биле организастыг болгаш агитас-пропаганда ажылы идепкейлиг чоруп турар. Муң-муң агитаторлар, пропагандистер болгаш политинформаторлар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеинин иштики болгаш даштыкы политиказын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин бүгү совет кижилер канчаар-даа ажок улут сорук киришкин-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Соңгулдалар чер-черинин 51 муң ажыг Советтеринге, оларның иштинде: крайларның 6, областарның 123 Советтеринге, автономнуг областарның 8 Советтеринге, автономнуг округтарның 10 Советтеринге, 5,8 муң районнар, хоорайлар, хоорайларда районнар Советтеринге болгаш 45 муң ажыг суур болгаш көдээ Советтерге болур.

Чер-чер Советтеринин депутаттарынга кандидаттарны депшидиринии талазы-биле хүралдар эрттирери чуртта доозулган. Хүралдар улуг көдүрлүүшкүн-биле этпин, коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестерини эвилелиниң бүзүлбас чаңгыс эвин, СЭКП-чин болгаш Совет күрүнеинин иштики база даштыкы политиказын ажылчы чонналрын кызыгаар чокка деткээн чүүлдүгүшүүшкүнүн, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр совет улустуң сыры каттыжышкының көргүскен. Чогуур соңгулда комиссиялары соңгулдалар дугайында хоойлулар-биле доктаатқан хуусааларда депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн.

Чер-чер Советтеринин депутаттарының кандидаттары мурнакчы ажылчыннар болгаш колхозчулар, улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының специалистери болгаш удуртукчулары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, эртеминн болгаш культураның төлээлекчилери, армияның болгаш шериг-далай флодунуң шериг албанныглары боон турарлар.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга 10 муң ажыг кандидаттарны депшиткеп. бүрүткээн. Ол судтарга соңгулдалар эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң 1981 чылда хүлээп алганы чаа хоойлуларга үндезилээш, эң баштай чорудар. Бүгү чуртка ниитизи-биле 4276 улус судтарын соңгуур апаар. Улус судьяларын соңгууру-биле он муң ажыг соңгулда округтарын тургускан.

Улус депутаттарының Советтерине соңгулдаларны болгаш улус судьяларының соңгулдаларын эрттирерин хөй-ниитн организацияларындан, күш-ажылчы коллективтерден, шериг албанныгларының хуралдарындан чоруткан төлээлекчилерден тургустунган соңгулда комиссиялары хандырар. Чуртта ниитизи-биле 940 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан, ында 8,5 миллион ажыг кижи кирип турар.

Комиссияларның 58 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 50 хуу хереээженнер, 32 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 59 хуузу партия кежигүнү эвестер. 460 муң комиссияларның даргалары ажылчыннар болгаш колхозчулар боон турарлар.

Бадылаашкынларны чорудары-биле база бадылаашкыны санаары-биле хоорайларда, суурларда, көдээ черлерде болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде 174 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан. Оларны санаторийлерде болгаш дыштанылга бажыңнарында, эмнелгелерде болгаш эмнелгениң өске-даа турум албан черлеринде, шериг кезектеринде, улуг-улуг демир-орук станцияларында, аэропорттарда, далай болгаш хем порттарында, поляр станцияларында болгаш соңгулдалар хүнүнде эжиндиришкинде чоруур судноларда база тургустуунуп турар.

Соңгулда участоктары, участоктар комиссиялары болгаш соңгукчуларның данзыларында чер-чер Советтеринге соңгулдаларга болгаш улус судьяларының соңгулдаларынга бир дөмей, ниити болур.

Амгы үеде депутаттарга болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга кандидаттар-биле ужуражмарының хураддары эртип турар. Соңгукчуларның данзыларын бүгүнниги танышсын дээш тургускан. Соңгулда бюллетеньнерни белеткээри дооступ турар.

Партия органнарының удуртулгазы-биле организастыг болгаш агитас-пропаганда ажылы идепкейлиг чоруп турар. Муң-муң агитаторлар, пропагандистер болгаш политинформаторлар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеинин иштики болгаш даштыкы политиказын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин бүгү совет кижилер канчаар-даа ажок улут сорук киришкин-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Соңгулдалар чер-черинин 51 муң ажыг Советтеринге, оларның иштинде: крайларның 6, областарның 123 Советтеринге, автономнуг областарның 8 Советтеринге, автономнуг округтарның 10 Советтеринге, 5,8 муң районнар, хоорайлар, хоорайларда районнар Советтеринге болгаш 45 муң ажыг суур болгаш көдээ Советтерге болур.

Чер-чер Советтеринин депутаттарынга кандидаттарны депшидиринии талазы-биле хүралдар эрттирери чуртта доозулган. Хүралдар улуг көдүрлүүшкүн-биле этпин, коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестерини эвилелиниң бүзүлбас чаңгыс эвин, СЭКП-чин болгаш Совет күрүнеинин иштики база даштыкы политиказын ажылчы чонналрын кызыгаар чокка деткээн чүүлдүгүшүүшкүнүн, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр совет улустуң сыры каттыжышкының көргүскен. Чогуур соңгулда комиссиялары соңгулдалар дугайында хоойлулар-биле доктаатқан хуусааларда депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн.

Чер-чер Советтеринин депутаттарының кандидаттары мурнакчы ажылчыннар болгаш колхозчулар, улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының специалистери болгаш удуртукчулары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, эртеминн болгаш культураның төлээлекчилери, армияның болгаш шериг-далай флодунуң шериг албанныглары боон турарлар.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга 10 муң ажыг кандидаттарны депшиткеп. бүрүткээн. Ол судтарга соңгулдалар эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң 1981 чылда хүлээп алганы чаа хоойлуларга үндезилээш, эң баштай чорудар. Бүгү чуртка ниитизи-биле 4276 улус судтарын соңгуур апаар. Улус судьяларын соңгууру-биле он муң ажыг соңгулда округтарын тургускан.

Улус депутаттарының Советтерине соңгулдаларны болгаш улус судьяларының соңгулдаларын эрттирерин хөй-ниитн организацияларындан, күш-ажылчы коллективтерден, шериг албанныгларының хуралдарындан чоруткан төлээлекчилерден тургустунган соңгулда комиссиялары хандырар. Чуртта ниитизи-биле 940 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан, ында 8,5 миллион ажыг кижи кирип турар.

Комиссияларның 58 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 50 хуу хереээженнер, 32 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 59 хуузу партия кежигүнү эвестер. 460 муң комиссияларның даргалары ажылчыннар болгаш колхозчулар боон турарлар.

Бадылаашкынларны чорудары-биле база бадылаашкыны санаары-биле хоорайларда, суурларда, көдээ черлерде болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде 174 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан. Оларны санаторийлерде болгаш дыштанылга бажыңнарында, эмнелгелерде болгаш эмнелгениң өске-даа турум албан черлеринде, шериг кезектеринде, улуг-улуг демир-орук станцияларында, аэропорттарда, далай болгаш хем порттарында, поляр станцияларында болгаш соңгулдалар хүнүнде эжиндиришкинде чоруур судноларда база тургустуунуп турар.

Соңгулда участоктары, участоктар комиссиялары болгаш соңгукчуларның данзыларында чер-чер Советтеринге соңгулдаларга болгаш улус судьяларының соңгулдаларынга бир дөмей, ниити болур.

Амгы үеде депутаттарга болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга кандидаттар-биле ужуражмарының хураддары эртип турар. Соңгукчуларның данзыларын бүгүнниги танышсын дээш тургускан. Соңгулда бюллетеньнерни белеткээри дооступ турар.

Партия органнарының удуртулгазы-биле организастыг болгаш агитас-пропаганда ажылы идепкейлиг чоруп турар. Муң-муң агитаторлар, пропагандистер болгаш политинформаторлар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеинин иштики болгаш даштыкы политиказын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин бүгү совет киж

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин-амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ

ЧАРЫШ - ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1982 ИЙИГИ ЧЫЛ

ИЮНЬ

«Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри дээрге, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдери, болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң күчүлерин улгаттырары-дыр.»

(СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

Аъш-чем программазы – бүгудениң херээ

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Таңды районда Тока аттыг совхоз—Тываның эң хоочун көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол нарын дүктүг укпаалыг хой өстүрер угланыышкынныг. Чыл бүрүде-ле укпаалыг хөй-хөй аныяк тогуларны, кошкаржыктарны республиканың совхозтарынга садып турар. Ооң-биле чергелештир ук совхоз хөй сүттүг бүдүрүп, күрүнеге садып турар. Чер ажылыының талазы-биле совхоз картофель бүдүрериниге специализастаттынган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база аңаа бадылаан Аъш-чем программазын боттандырары-биле совхозтуң ажыл-ишчилери кандыг хемчеглерни ап, канчаар ажылдап, бар болдунар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаан турарын чугаалаан бээрин директор Иван Павлович КОЗЛОВТАН «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа дылаан.

— СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглериниң дугайында» илеткелин бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг кедүрлүүшкүн болгаш сорук кириишкин-биле хүлээп алган. Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш улам-на күжениишкинниг ажылдап турар.

Бирги кварталда совхоз 212 тонна сүт бүдүрер планын 250 тонна кылдыр күүсеткен. Күрүнеге 187 тонна сүт садар турган, херек кырында 222 тоннаны дужаагаан.

Аъш-чем программазын боттандырар дээш, сүт бүдүрериң көвүделивинге бүгү курлавырларын ажыглаар апаар бис. Сүт бүдүрериниң пех системазын шинчээдип алган чорук сүт саалдазын албедириниң болдунар аргазын бергеп. Бо деңнилгелиг чаа технологияже шилчиниң биске белен эвес болгаш. Ону үш чыл дургузунда практикалап, веренип келгеш, ферманы пех системазынче шилчидериң бүрүн доостувус.

Сүт бүдүрериниң бо чаа технологиязын кысказы-биле тайылбырлаарга мындыг. Сүт бүдүрери дөрт пехтен тургустунган. Саалда цеги. Аңаа 300 инек турар. Чылда 700 тонна сүт бүдүрер күүсеттинген. Саанчы саны мурнундагызындан элээн кызырылган, а ол-ла үеде сүт саалдазы 100 тоннага көвүдеткен. Инекти бызаалаар, инектер саар пехке 50 чедир инек турар. Инек аңаа төрөөн. 20 хонган соонда, саалда петинге дужаан бээр. Инектерни төрүүрүнге белеткээр пехке боос инектер 30—40 хонук турар. Оларны тускай рапион ёзугаар азырап чемгерер. Адак сөөлүнде бызаа азырап өстүрер цех бар. Мурнунда турганынга бодаарга, фермадан 6 кижини хостан, еске ажылче шилчиткен.

Амгы үеде сүт комплексиин канчаар ажылдап турарыл? Бир эвес арткен чылын цех системазынче бүрүн шилчиввээнде, фермага хүнде 2.2 тонна сүттүг бүдүрүп турган болза, ам 3 тонна чедир саан ап турар апарган. Ол дээрге хүнде 600—700 кг сүт хөйдүр. Ам бир инекке опаштыр фермага ниитизи-биле хүнде 8,2 кг сүттүг саан ап турар. Совхозтуң күрүнеге сүт садар чыл планы 660 тонна. Ооң ажыр 100 тоннаны дужаардеп шиитпирлээн бис. Ол болза, СЭКП ТК-ның май Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын күүседириңге бо чылын бистиң салыышкынывыс бодур үжүрлүг. Ону чедип аларывыс-биле саар инектиң бажын 40 хүү көвүдеткен. Оон аңгыда чайгы оларны ажыктыг кылдыр ажыглап, саар инекти дүне кадарарын, чудан-биле чемгерерин организастаан.

Эът бүдүрери нарын айтырыг. Чүге дээрге эрткен кыш кончуг берге болган, ыланғыл шөлүн малдың баш саны дыка хораан. Бо чылын күрүнеге 445 тонна эът садар планныг бис. Бар малдың бажын шоолуг кызырбаан турганы, эът планын чүгле күүседирин эвес, харын ажыларын чедип алыры чугула. Ынчангаш бистиң кол-ла ынайыжывыс—садар малды семиртип азыралга тургузары. Хойнуң азыраар тускай шөл бисте бар. Хураганнарны аңаа ап-парган, концентрат-биле болган чаа кескен меде сигенбиле ыяк азыраар. Садар үеде оларның ортумак дириг денизи 35 кг-дан куду эвес болурун чедип алыр. Ынаар ында 35 тонна эки шынарлыг хой эъдин күрүнеге садар. Холуттунган улуг хойларны база иртпеги 1500 башты чайгы семиртип одарладылгага тургузар. Одар оъду бисте бо чылын ажок чаагай үнген. Садары-биле семирти кадарын түрүп хойга концентратты база немей бээр. Оларның ортумак дужаалда денизин баш бүрүзүнден 50 кг болур. Оон 75 тонна хой эъдин дужаар. Эът планының артканын мыйыстыг бода малды семиртип азыраш оон күсели-биле көвүдеткен. Оон аңгыда чайгы оларны ажыктыг кылдыр ажыглап, саар инекти дүне кадарарын, чудан-биле чемгерерин организастаан.

Эът бүдүрери нарын айтырыг. Чүге дээрге эрткен кыш кончуг берге болган, ыланғыл шөлүн малдың баш саны дыка хораан. Бо чылын күрүнеге 445 тонна эът садар планныг бис. Бар малдың бажын шоолуг кызырбаан турганы, эът планын чүгле күүседирин эвес, харын ажыларын чедип алыры чугула. Ынчангаш бистиң кол-ла ынайжывыс—садар малды семиртип азыралга тургузары. Хойнуң азыраар тускай шөл бисте бар. Хураганнарны аңаа ап-парган, концентрат-биле болган чаа кескен меде сигенбиле ыяк азыраар. Садар үеде оларның ортумак дириг денизи 35 кг-дан куду эвес болурун чедип алыр. Ынаар ында 35 тонна эки шынарлыг хой эъдин күрүнеге садар. Холуттунган улуг хойларны база иртпеги 1500 башты чайгы семиртип одарладылгага тургузар. Одар оъду бисте бо чылын ажок чаагай үнген. Садары-биле семирти кадарын түрүп хойга концентратты база немей бээр. Оларның ортумак дужаалда денизин баш бүрүзүнден 50 кг болур. Оон 75 тонна хой эъдин дужаар. Эът планының артканын мыйыстыг бода малды семиртип азыраш оон күсели-биле күүседир.

Совхозтуң күрүнеге эът болгаш сүт садар планын күүседирингe хуунуң дузалал ажыл-агыйы биче эвес идигин берип турар. Хуунуң дузалал ажыл-агыйын деткиниинiң дугайын СЭКП ТК-ның май Пленумунга демдеглээн. Ынчангаш бис олче чогуур киржээгейни база салып турар бис. Одарладыр малда малчыннардан аңгыда, совхозтуң суурларында 360 өреге бар. Оларның хуузында саар инек 700 баш, хаван 1,5 мүң баш болуп турар. Ынчангаш бо чылын ажылчыннарның хуузында дузалал ажыл-агыйындан 100 тонна хаван, 60 тонна инек эъдин садын алырының керээзин совхоз чаргап. Кеҗээ ёзугаар концентратты база бөдүүн чемнерни садын, кезин алыр сигеп шөлүн айтып, белеткээн сигенни сөөртүр транспорттуң берип турар.

Чүрттүн Аъш-чем программазын боттандырары-биле бистиң совхозтуң мал ажылынын талазы-биле ап турар хемчеглери ынаар-дыр. Чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир хемчеглерни совхозта телевилээп. Совхоз картофель тарын өстүрүнге специализастаттынган болганда оон дүжүдүн бедилер апаар. Ол культураны 300 гектарда олуртаан.

МУРНААННАР

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Кызылдың сүт заводу, Чадаананың саржаг заводу, найысылалдың сайгарылга баазазы, Чадаананың тараа сайгарар пунктузу, эът-сөөк даланы бүдүрер завод, Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довуракның, Хову-Аксының, Тураннының хлеб заводтары.

ЗЪТ: «Мурнаачы», «Россия», «Саяң», «Кызыл тараачын», «Тоора-Хем», «Май 1», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хөл».

СҮТ: «Малчын», «Дөң-Терезин», «Хемчик», «Ак-Туруг», «Хадың», «Совет Тыва», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Чаа орук», «Тиилелге».

ДЕҢЗИ НЕМЕШКЕН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая хойжу бригадазының кежигүннери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң хүлээп алганы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап, чайлаглаашкын айларының дургузунда шөлүн малдың семиртилгезин богунгунуң негелдезинге дүүштүү чорудар деп планнаан.

Хойжулар май айда көлөө ажыл-агый продукциязын бүдүрерининң, мал бажы камгалаарының талазы-биле социалистиг чарышка үре-түнелдиг болган. Чүс башка-ла опаштыр 98 баш кылдыр алган чаш төл онча-менди, олар ам улуг хураганнар апарган.

Чайлагның чаагай, чечектиг одарынга шөлүн малдың деизизи немежин турар.

Ч. САЛЧАК.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БАЗА БИР САЛЫЫШКЫН

АМНАЛГА болгаш хумагалал дээш демиссел, сөөртүлгени тускайлаан транспорт-биле организастаанының дузазы-биле чидириглерни эвээжедири болгаш шынарны экижидери Аъш-чем программазын боттандырарынга база бир салыышкын болур. Амыдыралны үжүр-дузалыг бо сорулганы ажыл-херекке боттандырар дээш Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери кывар-чаар материалдарны болгаш одаар чүүлдү камналгалыг чарыдаарынга хамаарышкан хемчеглерни ап чорудуп турар. Камналга-хумагалалды тургузарынга тус-тус чолаачылларның аразында социалистиг чарыш кол чернин эөлээн. Автомашиналарга техниктиг септелгени чогуур үезинде чорудуп, ылангыя соок үеде оларның ажыглалын экижиктенинден кывар-чаар материалдар камнаттынып келген. Оюу сан-чурагайлар-биле көргүзерге мындыг: эргелел 1981 чылда 289,4 тонна бензинни, 330,1-тонна кывар-чаар матеопалды камнап албышаан, 7980 мүң тонна чүүктү сөөрткен.

Юбилейлиг чылды бистиң эргелелдиң автобүдүрүлгелери күш-ажылчы чедиишкиннерiниг эгелээн. Бирги кварталда 92 тонна бензинни, 19,9 тонна кывар-чаар материалды камнап алган. Кызылдың пассажирлер, № 2. Ак-Довуракның, Минусинскиниң АТБ-лериниң чолаачылары камналга-хумагалалдыг болгаанар. Найысылалдың пассажирлер автобүдүрүлгезиниң мурнакчы чолаачылары Николай Кучинский, Юрий Иванов, Пётр Черных эрткен чылдың дургузунда 2 мүң ажыг литр кывар-чаар материалдарны камнап ап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Ак-Довуракның АТБ-зиниң чолаачызы А. Крылов ол-ла үеним иштинде 2520 литр, Минусинскиниң автобүдүрүлгезиниң чолаачылары Г. Губанов, Г. Верзильев 3 мүң литр кывар-чаар материал камналгалыг болгаанар.

Автотранспорт эргелелиниң АТБ-лери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка киржип тура, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Оюу тодаргай-лаарга, юбилейлиг чылда Минусинскиниң АТБ-зи 50 мүң литр бензинни, 130 тонна хөмүр-дашты, Кызылдың пассажирлер АТБ-зи 8 мүң литр бензинни хумагалап алырын хүлээлгелериве айытканнар. Бедик мергежилдиг септекчилерниң ажылы эки түңнелдерлиг болуп, кывар-чаар материалдарның камналгазынга магадылал болуп турар. Дургулгалыг септекчи Николай Константиновтуң септээн карбюраторларының ажыллаары идегелиг. Ажылдап турар иегин дерип каастаарынга ол идепкейлиг киржип. Кызыл хоорай Советиниң депутады хүлээлгезин база эки күүседир, сонгукчуларының киирген чагыглармыя күүседлээн чедип алыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Автослесарь-лар С. Раков, Г. Михайлов болгаш оон-даа өскелериниң септээн дерилгелери ынанмыттыг ажылдап, автомашиналарын ажыглаан кылыр планның 960 мүң рубльже күүсеткен. Олар тудуг-монтаж ажылының 47 хуузун күүсеткеннер ол. «Кызыл тудуг» эргелелинде хоочун тудугжулар А. Д. Воронининг, Ч. Ч. Донгактың бригадалары социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда киргеп.

Мээң штукатурщулар бригадири болуп ажылдап турарым 48 дугаар тудуг эргелелинде бригада керээзинин элээн сайгырангай аргазын ажыглап, бо ажраже ийи участокту —штукатура ажылынык болгаш шеверлел ажылының участокторын шилчиттиг. Бистиң участогувуста бүгү-ле ажыл чогуур деннеде эвес болбайн аап, чүге дээ чамдыкта керээде көрдүнер чүүлдер күүсеттинмейн-даа баргылаар боор-дур.

Керээде көрдүнер чүүлдерниң үстү бээриниң кол чылдагааны—түүйбуну, демир-бетонну чедирип бээрин чамдыкта үзүктелдире бээринде, механизмнер-биле ёй-шаанда хандырбайн баргылаарында. Ындыг четпестер ажылды ёй-шаанда доозарынга, керээлиг организациялыга кылза чогуур ажылды хүлээдип бээринге, шеверлел ажылын график ёзугаар эгелээринге, объектинин чогуур хуусаада дужаарынга шаптыктыг болуп турар.

Ынчангаш бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның ажылын чедиишкинниг организастаарынга хүн бүрүнүң тодаргай инженерлиг удуртулгазы, материал-техниктиг курлавырлар-биле дең-дескн хандырары чугула деп бодаар мен.

Е. БИЗЯЕВА,
профобларының штаттан дашкаар секретары, ССРЭ-ниң профсоюзуларының XVII съездизиниң делегады.

ӨСКЕЛЕРГЕ ТАЙЫЛБЫРЛААР, НЕПТЕРЕДИР

Дуржулга

СЭКП обкомунуң бюрозунуң база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга өшкү, сарлык, төве, ыяк ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» бо чылдың мартта хүлээп алган доктаалында совет дүккүр укпаанның өшкүлерин өстүрер тускайлаттынган фермаларны «Сүт-Хөл», «Куш-ажылдың хостуун, «Тээли», «Тес-Хем» совхозтарга тургузары көрдүнген.

Ындыг сорулга мооң мурнунда-ла салдынган болгаш ону чоорту боттандырары-биле «Тээлк» совхозтуң хөй өшкүлүг «Найырал» салбырынга көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының дузалал пунктузун тургускан. Пунктуның эртем ажылдакчылары совхозтуң специалистери-биле кады класстыг өшкүлерни тускай иоданнарга ажыглаан үзер, оларның баш саныи өстүрер, укпаалыг шынарын улам экижидер талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Оон түңнелинде ажыл-агыйның өшкүзүнүң саны дыка өзүп, бо хүннерде 9250 ашкан болгаш укпаалыг малдың, оларны ажыглаан тургускан коданнарның саны база-ла көвүдээн.

— Өшкүнүң экономиктиг ажыы ук малды азырап өстүрериниг үндүрер чарыгдалдардан оранчок улуг болгаш ол орулгалыг мал дээрзин амыдырал бадыткаан-дыр — деп, Найырал салбырының эргелекчизи Буян Хертекович Биличей чугаалады.— Ынчангаш сарлык, төве, ыяк малдарыы өстүрери-биле чергелештир, өшкү ажылын сайгырадып, оон продуктулуун бедидериниче партия, чазактың сагыш салып турары-даа билдингир. Од, шынап-ла, ёйу келген-даа, шиитпирээри чугула-даа айтырыг.

Найырал салбырының одарневискээри даг-даштыг кадырберт болгаш, өшкүге ёзулуг-ла таарыңкан оран. Укпаалыг мал фермазын маңаа тургузар дээш-даа таварылга эвес. Бодувустуң талавыстан дүккүр укпаалыг өшкүнү өстүрерин-биле чергелештир, малчыннарның ажыл-амыдырал байдалын, экижидеринче, кыштагларга чуртталга бажыңнарын, малга чылыг кажааларны тудуп, электрижидеринче, өскедаа ажылдарны кылырынче ынчаннгей салып, олче акша-хереңгиин болгаш ажылчын күжүн мөөңнеп эгелээн бис. Бо беш чылда бээш элээн хөй айтырыглар шиитпирлеттинер үжүрлүг.

Совхозтуң өшкүзүн өстүрериниге, ук адырны бүрүнгаар хөгжүдериниге боттарының төлептиг үлүгүн киирип чоруур дуржулгалыг кадарчылар хөй. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыннары Сандүү Чымбаевич Салчак-биле Херелмаа Хууракovна Күжүгет оларның ажыл-ишчи өг-бүлезин чогумна мындыларының бирээзи. Үзөрби беш чыл иштинде өшкү кадарын ажылдап келгеш, ук малды азырап өстүрер талазы-биле байлак дуржулганы олар мөөнкизин. Мындыг чижекти ап кереэл. Өшкүлер массалыг төрүп турда, ол кадарчыларның ничеек-астын алгаш, черге төрүттүнген анайлар дажыглап, ынай-бээр халдын турганын кижи хаяа көөр. Оларның өшкүлери колдуунда-ла өдекке, кажаага төрүүр. Оон чажыды үүдел?

— Боос инектиң эмнии, сиири (көңгүрээзи) үргүлүг тудуп, хынап көрүп тургаш, төрүүр хүнү кээп, сиири үстү бээрге (көңгүрээзи дүже бээрге), одарже үндүрбейн, кажаалап алгаш төрүдерин үдүс черле ажыглаап турар. А өшкүнү база ынчаар «сиирлеп» төрүдүп болуруп малчыннар орта билбес, чамдыктары билир-даа болза, шоолуг херексевес боор-дур. Ол арганы бис 1964 чылда Араптан деп хоочун кадарчыдан өөренип алгаш, амга чедир ажыглап чор бис—деп, Херелмаа Хууракovна чугаалады.— Өшкүнүң кудуруунуң ийи тадазында билдирер-билдирбес кырлаң сиирлер бар. Эмнии улгаткан өшкүлериниң сиирни салаа бажы-биле аткылеп, тудуп көөрге, дүъпке. 1—2 шакка чедир төрүүр өшкүлериниң сиири үстүп, орну кертие бергеп боор чүве. Ынчап барган өшкүнү одарже үндүрбейн, кажаага арттырып алыр, ол удавайн-на төрүптер. Ынчангаш өшкүнү сиирлеп төрүдериниге кижи билбестээр нарын чүве-даа чок.

— Ол ажыктыг арга болдур ийин—деп, С. Салчак чугаага кириштп.—Мал чылыг кажаага төрүүрүне, оон бодунга-даа, төлүнге-даа эки-ле болгай. Доңуп-дожавас. Апайын база дораан эмзирип алыр. Незининиң эмни-даа ырыкпас. Ол кадарчыга база эки-дир, черге төрүттүнген анайлар дажыглап турбас. Ынчангаш өшкүмү сиирлеп төрүдерин өөренип алырын малчыннарга сүмелексээр-дир мен.

Мурнакчы малчыннар чүгле эрткен беш чылда безин төрүүр 100 өшкүге опаштыр 103 анайны камгалап, өстүрген болгаш өшкү бүрүзүндеп 1,2 кг дүктү кыргып, күрүнеге дужаагаан. Олар бо чылын база-ла чедиишкинниг ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Бо бүгүге оларның дуржулгазы дузалааны чугаажок. Хоочун кадарчыларның арга-дуржулгазын өске малчыннарга тайылбырлап, нептередири күзенчир.

Мал ажылында амгы үеде кол чүүл—малдың шынар составын укпаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг укпааларның малын өстүрери эң чугула болуп турар деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга илеткелинге чугаалаан. «Тээли» совхозтуң малчыннары чурттуп Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарының херээнге ол айтышкынны удуртулга болдурган. Оларның аразында мурнакчы малчыннар — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи С. Салчак биле Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи Х. Күжүгет олар ол чаагай үүле-хереке боттарының төлептиг үлүгүн киирер. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш кызымакай ажылдап турар.

Х-К. МОНГУШ.
Бай-Тайга район.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону амыдыралга боттандырарының аргаларын чугаалашкан май Пленумунуң материалдарын Таңды районда Тока аттыг совхозтуң ажылишчилери улуг кичээнгей-биле таныжып, ону изии-биле деткип, амыдыралга боттандырар дээш, күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйда бөгүнгү кол айтырыг — хову амыдырары. Маңаа совхозтуң беш дугаар хову-трактор бригадазының кежигүннери өскелерге үлегер болуп 130 гектарда кызыл-тасты чашнаш, оон суггарылгазын эгелей бергеннер.

Хоочун механизаторлар Арапчаа Саны-Хөө, Николай Оюн, Сарыг-оол Оюн, аныяктар Роман Чалзып, Сергей Оюн болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың мурнакчы одуруун ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талада) **район Советиниң депутадынга кандидат М. К. Донгак бригада кежигүннери-биле.**

В. КАРА-САЛДЫҢ
фотозу.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: сайзыраңгай арга-биле

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазында күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының болгаш идиг бээринiң хевирлерiнiң дугайын онзалап чугаалаан. Ол аргалар бүдүрүгениң ажыктыын бедитпшаан, партияның амгы үеде-дээ экономиктиг стратегиязынга долузу-биле дүгжүп турарын демдеглээн.

Ол бирги беш чылда тудугмонтаж ажылдарын улам ыңай көвүдедирин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алыр. Бо сорулганы шиитпирлээринге, иштики курлавырларны мобилизастаарынга бригадаларын керээлиг ажылдаар аргазын улам нептередирин болгаш сайзырангайжыдарын онза чугулалап көрүп турар. Эге коллективтерге капитал тудугнуң организастаарынга ол арга шынап-ла таарымчадыг.

Бригада керээзин ёзугаар ажылдаарда: комплекстиг ажыл специализастаттынган бригада администрация-биле керээ чарар, тудутнуң нормазында көрдүгенинге дүүштүр кылыр ажылдын хемчээлин, хуусаазын аңаа айтыр, ажылды эки шынарлыг кылыр, материал-техниктиг курлавырларны чөп чарыгдаар апаар. Администрация чери керээде кердүгенин ёзугаар инженерлиг удуртулганы боттандырын, материал-техниктиг курлавырлар-биле хандырарын тудутнуң бүгү хуусаларын сагыырын хандырар. Бригадаларның ажылчыннары боттарының кол шалыышкынга немей материалдыг идиг бериишкиннерин алыр, ону боттандырарда ажылдың шынарын, материалдарның электроэнергияның камналгазын, машиналарны болгаш механизмнерни чөп ажыглаанын барымдаалаар.

Бригада керээзи-биле ажылдаар арганың эгелекчилери — Москва хоорунда Зеленоград хоорайда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. А. Злобинниң бригадазы болур. Ол ийи чыл бүрүнгаар төрүттүнген ол патриоттуг эгелээшкинниң эгелекчилери ажылды ынчаар организастаарының артык шынарларын бадыткап көргүскеннер. Амгы үеде бүгү чүрттө ол арга-биле 81 мүң ажыг бригадалар ажылдап турар. Олар тудуг-монтаж ажылдарының 40 хире хуузун кылып турарлар. Санап көргенни ёзугаар алырга, ол чаа арга-биле кылган бир миллион рубльдин ажылынга-ла 12 кижиниң күжү камнаттынар.

Бригада керээзи-биле ажылдавайн турар коллективтерге бодаарга, бот-орулга-чарылгалыг бригадаларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 30 хуу бедик.

Бригада керээзи — тудутмонтаж ажылдарын шапкыышкыдарының, объектилерни ажыглалга киирерин дүргедиринiң таарымчалыг аргазы, тудугжу ажыл-ишчилерни кижизидиринiң болгаш күш-ажылчы турум коллективтерни быжыглаарының дээштиг чепсээ. Бистиң республиканың тудугларында оригада керээзин калбаа-биле нептередиринге ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының тодаргай угланыышкынныг, доктаамал ажылы улуг идигни берип турар.

Тудугжулар бистер бот-орулга-чарылганы улам ыңай быжыглаарын чугулалап көрүп, деткип турар бис. Бригада бүрүзү тудугнуң ёзулуг ээзи болган турарын чедип алыр дээш, аңаа ажылды ынчаар организастаары чугула айтырыгларнын бирээзи. Ылангыя күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр чоруктарны болдурбас, күш-ажылды организастаанында четпестерни чайладыр талазы-биле ажылды бот-орулга-чарылгалыг бригадалар эки организастап ыңдаар дээрзин практика көргүскен.

Дуржулгадан алгаш көөрге, чамдык тудугларның удуртукчулары бригада керээзин ёзугаар арганы чедир үнелеп көрбейн турарын база чугаалаза чогуур. Чижээ, «Тыва септелге тудуг» тресте бригада керээзин барык нептеретпейн келген, а «Шагонартажстрой» болгаш «Тыва кедээ тудуг» трестерде ол арганы нептередири турарында ёзугаарымдаалаар чоруктар элээн эвес. Амгы үеде «Тыва тудуг» тресте бригада керээзи-биле 10 бригада ажылдап турар. Деңнилгелиг арганы нептеретпейн ачызында бо чылдың бирги кварталында 864 мүң рубльдин тудут-монтаж ажылын кылыр планның 960 мүң рубльже күүсеткен. Олар тудут-монтаж ажылының 47 хуузун күүсеткеннер ол. «Кызыл тудуг» эргелелинде хоочун тудугжулар А. Д. Воронининг, Ч. Ч. Донгактың бригадалары социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда киргеп.

Мээң штукатурщулар бригадири болуп ажылдап турарым 48 дугаар тудуг эргелелинде бригада керээзинин элээн сайзырангай аргазын ажыглап, бо ажраже ийи участокту —штукатура ажылының болгаш шеверлел ажылының участокторын шилчиттиг. Бистиң участогувуста бүгү-ле ажыл чогуур деннеде эвес болбайн аап, чүге дээ чамдыкта керээде көрдүнер чүүлдер күүсеттинмейн-даа баргылаар боор-дур.

Керээде көрдүнер чүүлдерниң үстү бээриниң кол чылдагааны—түүйбуну, демир-бетонну чедирип бээрин чамдыкта үзүктелдире бээринде, механизмнер-биле ёй-шаанда хандырбайн баргылаарында. Ындыг четпестер ажылды ёй-шаанда доозарынга, керээлиг организациялыга кылза чогуур ажылды хүлээдип бээринге, шеверлел ажылын график ёзугаар эгелээринге, объектинин чогуур хуусаада дужаарынга шаптыктыг болуп турар.

Ынчангаш бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның ажылын чедиишкинниг организастаарынга хүн бүрүнүң тодаргай инженерлиг удуртулгазы, материал-техниктиг курлавырлар-биле дең-дескн хандырары чугула деп бодаар мен.

Е. БИЗЯЕВА,
профобларының штаттан дашкаар секретары, ССРЭ-ниң профсоюзуларының XVII съездизиниң делегады.

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары, Шагаан-Арыгның саржаг заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Бай-Хаактың хлеб заводу, Кызылдың дааранылга фабриказы, алгы заводу.

ЗЪТ: «Чыраа-Бажы», «Торгалыг», «Коммунизмче орук», «Октябрь» 30 чылы», «Найырал», «Чодураа», «Тес-Хем», Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Куш-ажылдың хостуу», «Хөндергей», «Кара-Хөл».

СҮТ: «Бай-Тал», «Шивилиг», «Ленинчи орук», «Кара-Хаак», Ленин аттыг, «О-Шынаа», «Найырал», «Большевик», «Кызыл тук».

БИСТИҢ ХАНДИДАТТАРЫВЫС

Хооһай. суурларывыстың чаагайжыдылгазы

НЕГЕЛДЕЛИГ, ДУРЖУЛГАЛЫГ

Кызылдың күш фабриказының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедишкиннерниг эселээн. Эрткен дөрт айларның планныг онаалдаларывың бүгү көргүзүгелерин колдууда күүседкен. Бердинген онаалдадан ажыр 700 муң борбак дагаа чүүргазын хереглекчилерге берген. Май айның плаяын хуусаа бетинде—май 22-де күүседкеш, күш-ажылчы темпини бичии-даа копкатпайн турар.

Күш фабриказында бодунуң хөрөөнге бердинген мастерлер эвээш эвес. Оларның бирөзинге күш ажаакчызы Мария Гавриловна Рукасуева хамааржыр. Чылда бир төрүүр дагаадан дагаа оглун алыр планын доктаамал ажыр күүседип келген, бо чылдың эрткен айларында көргүзүгдери база эки.

Мария Гавриловна бодунга болгаш оскелерге ажыл-ишталазы-биле негелделиг, быжыг сагылга-чурумнуг, ак сеткилдиг кижи деп ооң кады ажылдан турар эштери мактап чугаалажыр. Ол—аныяктарның дагдыныкчызы. Бодуңуң ажыл-ижинин, күш-ажылчы эки көргүзүтлерни канчан чедип ап турарының чажыттарын, арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдин-биле чугаалап бергеш, өскелериниң санал-оналын база киҥзөнгейлиг дыңнаар, ону ажылынга чогаадыкчы ёзуубиле ажыглаар эки чаңчылдыг.

Мурнакчы ажыл-ишчи, хөй-ниитининг хөрөөнге бердинген Мария Гавриловнаны эрткен соңгулдаларда Кызыл район Советиниң депутадынга соңгаан. Соңгукчуларның идегелин од төлептин-биле күүседип турар. Чаңгыс чер чурттуглары ажыл-ишчи күш ажаакчызын база катап район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр дешпиткен.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) материалдарын. 1930 чылга чедир үеде ССРЭ-гин Аҥы-чем программазын күш фабриказының ажыл-ишчилери таныжып көргеш, түүлдүгүнүң детпээш, ону амыдырала боттандырар дээш кызымак ажылдан туруптар.

В. МААДЫР-ООЛ.

САНЧЫЛАР

Валентина Түлүшевна Чалзың сүт-бараан фермазынга саанчылап кирген баштайгы чылдарында-ла ажылынга харысалгалыын, чүткүлдүүн, ак сеткилдиин көргүзе берген. Шак ындыг эки шынарларының ачызында быжыглаан инектеринден сүт саап алырының талазы-биле дуржулгалыг саанчылардан дудак чок болу берген. Бодуңуң хөрөөнге бердинген саанчы мурнакчыларның одуруунга кирген.

Коммунист В. Т. Чалзың он ажыр чылдарвың дургузунда Тандыда Тока аттыг совхозтуң Кулузун сүт-бараан фермазында ажылдап турар. Бо аразында ферманың материал-техниктиг баазазы быжыккан, сүт бүдүрери өскен. Коллектив күрүнеге сүт садарының планныг онаалдаларын колдуунда чылдың-на күүседип келген. Валентина Түлүшовна бодуңуң күш-ажылчы үлүгүн аҥаа киирип келген. Эрткен ажыл-агый чылында агаар-бойдус берге-даа болза, дуржулгалыг саанчы бир саар инзеңден 2200 ажыг килограмм сүттү саап алгаш, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседкен.

ССРЭ-ниң тургустунганывың 60 чыл ооҥга телептиг ужуражыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени саанчы алгаш, он бирги беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, сүт саалдазын кевүледир дээш шалып ажылдап турар. Ооң түңнелинде беш айларның даалгазын хүүда күүседкен. Совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери шиитпээ-биле багай эвес ажылдап турар. Июнь 1-ниң медээзи-биле алырга, ажылагый чартык чылда күрүнеге 350 тонна сүт садар тургаш, 294 тоннаны садып, планныг онаалдазын 84 хуу чедире берген.

Валентина Түлүшовна Чалзың чүгле эки ажылдан турар эвес, хөй-ниитининг хөрөөнге идепкейлиг киржип турар. СЭКП Тандың райкомунуң кежигүнүнге ону соңгаан. Партия райкомунуң пленумнарынга, партия хуралдарынга од доктаамал олуржуп, санал-оналын берип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турар.

Күлүзүн сүт-бараан фермазының коллективиниң мурнакчы саанчы В. Т. Чалзыйты улус депутаттарының район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр дешпиткен.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Галина Кечил-ооловна Кечил-оол «Россия» совхозтуң төп сүт-бараан фермазынга үш чыл мурнунда ажылдап кирген. Комсомолчу кыс эгезинде солуқчу саанчы болуп турган. Ооң соонда элээн уе эрткенде бөлүк инекти саарыбиле хүлээп алган.

Галина Кечил-ооловна ажыл стажы улуг эвес. Ынчалдаа аныяк саанчы ак сеткилдиг күш-ажылы-биле ферма коллективиниң хүндүткелин чедип алган. Галина—ам фермада мурнакчы саанчыларның бирээзи. Ынчангаш кады ажылдап турар эш-өөрү аҥаа улуг бүзүреликти көргүзүп, ону Тандың район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр дешпиткен.

ЧУРУКТА: «Россия» совхозтуң мурнакчы саанчызы Г. К. Кечил-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

НОГААН-ШИНИК БОЛУР

Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары төрээн суурун чаагайжыттынган, ногаан-шиник тургузар дээш көскү ажылдарны кылып турар. Суурнуң улуг-биче чурттакчылары эрткен чазын-на кудумчуларны, чурттарга бажыңнарының дезинсекциязын аштап-арыглап, херим-штакетниктерни чаартып тарымал үнүштерни олуруткан.

Көдөө Культура бажыңының дезинсекциязын чаагайжытхан. Ында алдан ажыг дөс тарымал үнүштерни олуруп, чечектер тараан. Культура бажыңының чайгы септелгези чоруп турар. Септелгеге ажыглаар будуктар, тудуг материалдары, чугай четчир. Ынчангаш чай орту кирип чорда, Культура бажыңының дезинсекциязинде үнген өң-бажын чечектер ону улам каас-шиник болдурар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

Хооһай. суурларывыстың чаагайжыдылгазы

АЯН КИРЕР

«Май 1» совхозтуң төөү Ий суурнуң чурттакчылары суур чаагайжыдылгазын багай эвес чорудуп турар. Ылаңгыя эрткен чазын чурттарга, албан организация черлериниң бажыңнарының дезинсекциязинге хөй санныг тарымал үнүштерни олуруткан. Чаа олуруткан ыяштарны ол дораан ниҥзөнгейге ап, суггарылгазын доктаамал чорудуп турарындан тарымал үнүштер быжыглып, эки үнүп эгелээн. Чижээ, суурнуң уруглар садыныҥ, совхоз конторазының, көдөө Совет бажыңының дезинсекциязинде олуруткан тарымал үнүштерниҥ ажаалда-хайгаралы эки.

Суурнуң Октябрьская кудумчузунда чаагайжыдылга ажылы уламчылавышаан. Ында аныяктарның бир чаагайжыдылга звенозу ажылдап турар. Олар бо хүннерге чедир 800 метр черни херимнеп, чаартыкан.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниҥ аразында чурттап орар бажыңының дезинсекциязин эки чаагайжыдып, тарымал үнүштерни олуруткан-огородтуг өг-бүлелер звеззш эвес. Чижээ, тудугжу Д. Коп, электрик А. Чаптан, механизатор В. Оюн-пенсионер Д. Күнзек болгаш оон-даа өскелерниҥ бажыңнарының чаны ногаан-шиник, аянныг, көөрге көрүштүг.

Суур чаагайжыдылгазы дээш амыл хайныышкынныг чоруп турда-ла, аҥаа идепкейлиг киришпес чоруктар база бар. Суурнуң көдөө клубунуң, эмнелге салбырының дезинсекциязинде олуруткан тарымал үнүштер өспейн, кадып калган. Ук черлерниҥ ажылдакчылары тарымал үнүштерниҥ аҥаалда-хайгаралынче киҥзөнгей салбайн турары ындыг түңнелдир болган. Чаагайжыдылга — хөй-ниитининг хөрээ. Ынчангаш аҥаа идепкейлиг киржири чугула.

Д. АЙР-САНАА.
Тожу район.

Бүгү делегей ужур-дузалыг болуушкун

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр.). ССРЭ-ниң 60 чыл ооҥ — бүгү делегей ужур-дузалыг болуушкун, ол дээрге төөүүг ыяшка хуусаавың дургузунда дең эргенин болгаш ёзулуг-ла демократиявың шинитилелин тудуп тургузарының үлегерин делегейге көргүскен болуушкун-дур деп. СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга америк сураглыг төөгүчү Г. Аптекер медеглээн.

Бистиҥ бөмбүрзээвиске тайбың дээш улустарның демисселиниҥ эге бажында чоруп турар Совет күрүнеҥ ужур-дузазы кайгамчык улуг деп, ол чугаалаан. Дайын деп чүве когу-биле үзүлген делегейниҥ тургузар деп эң киҥзиг өндүр чаагай сорулганы чарлаан Совет күрүнеҥиҥ тергиин улуг база соксаал чок ол демисели ооҥ дашпыкы политиказының шүүт үлегелиин болур.

ССРЭ-ниҥ бодунуң турары безиҥ чер кырыгга тайбыҥны хандырарының чүгүлә фактору болур деп, америк эртемден уламчылаан. Чогум-на совет улус делегей дайынының кол түргезин чүүктеп эртип, улустарны фашистиг дарлалдан чарып алган. Дайын соңгуңде чылдарда ССРЭ-ниң политиказы оон-даа артык калчаалыг, кижи төрелгетеҥиҥ үзүткээр ындыг дайынны болдурбазының төөгүлүг боттуг чүүлү боон илерээн.

ССРЭ-ниҥ 60 чыл болганы Совет Эвилелиниҥ идиң үндүргени аҥгы-аҥгы социал тургузуглуг күрүнелериниҥ тайбың кожа-хелбээ догуунаашкынының дугайында принципиниҥ амыдыралчызын болгаш шүүт эргежок чүгүлээнын маргыш чок бадыткаан.

ССРЭ-ниҥ бодунуң туруп келген бүгү төөгүүнде капиталзмниҥ калчаалыг халдаашкыннарынга таваржын келген болгаш таваржын турар-даа. Ол халдаашкыннар яңзы-бүрү хевирлиг — боочепсектиг холгаарлаашкындан эгелээш экономиктиг кызыкыйышкынга чедир.

Баштайгы чылдарда Барыын чүк ССРЭ-ни хүлээп көөрүндеп безиҥ ойталаан, аҥаа удур экономиктиг блокаданыҥ политиказын чорудуп, ылгай көөр турган. Ынчалзажок күчүлүг күрүне кылдыр каттышкан совет эвилелиниҥ чепсектиг халдаашкынга-даа, экономиктиг ыйгыышкынга-даа бүзүрелдиг өйтүр шаныышкынны берген. Боттарында, бодунуҥ чурттында каңгыс-даа берге-дерээн ажыл эргер күүседип болгаш аргаларны тыпкан.

Делегейниҥ ийиги дайынывың соон-даа ССРЭ-ге удур эгелээн «соок дайынывың» чарылбас кезээ экономиктиг диверсиялар боон турган. Оны АКШ кажан-даа чажырбаан болгаш Вашингтонда эрге-чагыргалар ол-да угланывышкынны уламчылап турарын ажыы-биле чугаалап турар, ол дөмей-ле, ооң мурнундаалары дег, буураар.

Ол ужур-баш чок политиказының «ажыг» түңнелдерин бирле дугаарында ооң эгелекчилери, АКШ четтиреринең демдеглээр ужурлуг дер, эртемден айыткан.

ССРЭ-ниҥ туруп келгениниҥ 60 чылдарының дуржулгазы совет улус экономиказының чайгылыш чок озуңдезин хандырар, ол ышкаш бүгү чонуңуң эргежыкыга дүүжүп турар ниитилелдиҥ социал хегжүлдезин хандырып шыдаар, олар кандыг-даа сорулганы шиитпирлеп шыдаар деп чүвени херечилээн деп. Г. Аптекер чугаалаан.

Төөгүге туруп көрбээн улустарның болгаш папиалардың таңгыс эвиин, оларның национал дең эргенин тиилелгезин, бүгү улустарның чечектелиниккининге байдалдарны ССРЭ-ге тургусканы хөй-хөй чурттарның, ооң иштинде америк улуска оналаа ужур-дузалыг үлегер-чижек болтур деп, кәсқу төөгүчү түңнелинде чугаалаан.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ АНЫЯКТАРЫ—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ПРАГА. Тайбыңның эстафетазы—делегейниҥ аныяк салгакчыларының хөлүнде. Дайынга удур Чехословакияның Лидице тураскаал комплекизинге болган митингге чүве чугаалаанарның шупгузунуң чугаазының алыс үтказы ындыг болган. Чурттуң 11 муң ооллар, кыстары, Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының ассамблеязының делегаттары болгаш залчылары, ЧКП ТК-ның секретары И. Полелник, ВЛКСМ-ТК-ның бирги секретары В. Н. Пастухов болгаш социалистиг өске-даа чурттарның делегацияларының удуртукчулары киришкен.

Делегей аныяктарның төлөөлекчилери чаа дайынны болдурбас деп боттарының шиитпирлиг чоруун медеглээн чер Лидице болу бергени таварылга эвес. Гитлержи эжелекчилер ол суурну чер кырындан арылдырыпкан үеден бээр бо хүнперде 40 чыл болур.

Ядролуг кыжаныышкынга удур, тайбың дээш чепсегленишкинни дүүрер дээш аныяктарның хөделишкиннериниң чаа бүгү-делегей кампаниязы эгелээнин од митингиге чарлаан. Ол болза, «Демиселге каттыжыңар!, Тайбың—бистиң ниити хөрөөвис!» деп лозун-биле эртер. Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының чингине секретары М. Барабаш чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаанарның шупгузунуң чугаазының алыс үтказы ындыг болган. Чурттуң 11 муң ооллар, кыстары, Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының ассамблеязының делегаттары болгаш залчылары, ЧКП ТК-ның секретары И. Полелник, ВЛКСМ-ТК-ның бирги секретары В. Н. Пастухов болгаш социалистиг өске-даа чурттарның делегацияларының удуртукчулары киришкен.

Делегей аныяктарының төлөөлекчилери чаа дайынны болдурбас деп боттарының шиитпирлиг чоруун медеглээн чер Лидице болу бергени таварылга эвес. Гитлержи эжелекчилер ол суурну чер кырындан арылдырыпкан үеден бээр бо хүнперде 40 чыл болур.

Ядролуг кыжаныышкынга удур, тайбың дээш чепсегленишкинни дүүрер дээш аныяктарның хөделишкиннериниң чаа бүгү-делегей кампаниязы эгелээнин од митингиге чарлаан. Ол болза, «Демиселге каттыжыңар!, Тайбың—бистиң ниити хөрөөвис!» деп лозун-биле эртер. Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының чингине секретары М. Барабаш чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаанарның шупгузунуң чугаазының алыс үтказы ындыг болган. Чурттуң 11 муң ооллар, кыстары, Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының ассамблеязының делегаттары болгаш залчылары, ЧКП ТК-ның секретары И. Полелник, ВЛКСМ-ТК-ның бирги секретары В. Н. Пастухов болгаш социалистиг өске-даа чурттарның делегацияларының удуртукчулары киришкен.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Найробиден Франс Пресс агентилелдиҥ дамчыткының ёзугаар алырга, Африканың Чаңгыс эвиинин Организациязының (АЧО) даргазы, Кенияның президентизи Д. Арап Мой Чад талазы-биле чөрүлдээде киржип турар бүгү талааларны чурттуң шиитпирлиг ханы төктүүшүнүң болдурбае дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылырынче кыйгырган. Чадка тайбыңны камгалаар сорулгалыг африк чурттар аразының күштери-биле чепсектиг сегиргин алышкыннарны болдурбазынче озарыны база кыйгырган.

Иджаменадан Франс Пресстиң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Соцгу таланың (ФАН) Чепсектиг Күштериниң штабының начальныгы майор Идрисс Дебби Чадтың найысылалыы ээлээшиниҥ соонда АЧО-ның Чадта турар төлөөлекчилери-биле, а ол ышкаш чурттуң чоокта чаа томуйлаткан премьер-министри Джиддинга Доно Нгардум-биле ужурашкан. Африк чурттар аразының Чадка тайбың камгалаар күштери чурттан үндүрерин негээр дивейн турар бис деп, ол солуннарга берген медеглелиниге чугаалаан. ФАН-ның удуртукчуларының чамдык чад политиктиг удуртукчулар-биле чугаалажыышкынынар кылыр күзеддиин майор Дебби чугаалаан.

ФАН-ның Европада төлөөлекчизи Ахмед Афал бодуңуң залчээнде „аҥгы-аҥгы болүктериҥ киржилгези-биле чурткa түр чазакты тургузар планнар дугайын база дыңнаткан деп, АФП айтып турар.

Шаанда Францияның колониязы турган чер— Чадта бодуушкуннарны тайылбырлаан, чуртта экономиктиг болгаш социал айтырыгларның үргүлчүледдиг дайынның түңнелинде дыка хаҥылааның АФП база демдеглээн. Чоннуң кижи санынга онаалтыр ниити национал продуктуңуң эң эвээш боон турары Чад дээрге, делегейде эң-не хожуланган болгаш ядыы чурт боон турарын ол-ла агентилел чери айыткан.

АРААТАНЗЫГ АГРЕССИЯ

БЕЙРУТ. Ливанга болгаш Удурланыышкыҥың палестин шимчээшкиннериниге (УПШ) удур араатанзыг агрессиязының хемчээлдерин израиль дайынзырактар калбартып турар. Палестин Вафа агентилелдиҥ дыңнатканын ёзугаар алырга, диван чердеелүмүү болгаш үргедээшкинин пентередин турар израиль халдакчы шериглериҥ саны 50 муң кижи четкен. КНО-нуң Ливанда тур күштериниҥ командылал черинииҥ медээлери-биле алырга, чүгле Набатиялың районунче безин немей 70 израиль танкыларын болгаш 125 бронетранспортёрларны октаан.

Израиль шериглер кадыдошкун удурланыышкынга таваржып турар, Тир хоорайның кыдыларында болгаш Сайданы долгандыр бедиктерде аар-берге тулчуушкуннар чоруп турар.

УПШ-ниҥ болгаш национал-патриотчу күштериҥ каттышкан отрядтары чамдык участоктарга израиль агрессорларга ойтур шавышкынын берип турзажок, олар чамдык районнарга десант дүжүрер. Набатия болгаш Хасбайа хоорайларны эжелеп аптар аргалыг болган. Барыын, төп болгаш чөөн талакы уланыышкыннарда израиль таҥк колоннадары Ливан девискээже хаҥылап бурунгаардан бар чоруур. Израильдиҥ ужар чүүлү Ливан хоорайларны, чурттакчылыг черлерни дерзин ёзу-биле бомбалап турар. Сайда хоорайга болгаш палестин дескеннериниҥ Айн аль-Хильве лагеринге дүне агаардан согуушкун таварыштырган. Тайбың чурттакчыларының аразындан хөй санныг кижи амы-тынындан чарылган. Сайдага бомбалар Ливан армиязының баракпаларынга шүүт барын дүшкүлээн. Бейруттуң чоогунда Дамбурже израиль самолёттар дең хаяазында халдаан. Ливан пайызалдага ооң кыдыларын, Фахханнииҥ, араб университет районнарын болгаш сырый чурттакчылыг өске-даа кварталдарны бомбалаанының түңнелинде үреллиишкиннер дыка улуг болган.

Вафа агентилелдиҥ санмедээлери-биле алырга, агрессорларның чидирин елүрткен болгаш балыглаттыртаннары 400 кижи четкен, оларның 50 танкыларын, 40 бронемашиналарын, беш самолёдун болгаш вертолёдун чок кылган. Израильдиҥ соңгу талакы районнарында израиль шериглериҥ туруштарын палестиннериниҥ артиллериязы боолаан.

Бейрутка Ливан чазактың овза хураты болуп, чурттa байдалды, израиль агрессиняга ойтур шавышкынын бээр болгаш каражадаан чонга дуза чедирер хемчегларын аҥаа чугаалашкан.

СЭТА-ның медеглелиҥ ливан болгаш палестин белүктерде сеткил ханышкын-биле утканын. Ливанга удур Израильдиҥ калбак болгаш улуг күштүг агрессиязын ол медеглелде шиитпирлиг буруу шаҥкан.

* * *

ВАШИНГТОН. Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам чидиндиреринче утланган базымнарны АКШ кылып турар. АКШ-ның күрдепартаментизиниҥ албан-дужаалдыг төлөөлекчизи А. Рэмбертиҥ дыңнатканы-биле алырга, америк шериг-далай флодуңуң белүк корабльдериҥе Рота дээр испан портту каггаш, Чер ортузу далайның чөөн талазынче углайдыр чоруусун деп дужаалды бергеи. Бодунда 5 муң чыгам шериг албанныгларлыг болгаш барык 90 самолёттуг «Джон Ф. Кеннеди» дээр согугжу күштүг авианосец-ол корабльдерге каттыжа ооор.

Ливандан хамааты чурттакчы чонну көжүрүп үндүрер таварылга ооду ооор деп оода-онале Вашингтоп ыдыг шиитпирни үндүргеи деп ол төлөөлекчи чугаалаан-даа болза, ооң дерзин оңдуштуг илдеп болуп турар.

* * *

БЕЙРУТ. Ливанче шургуп кирген израиль шериглер палестиннерни, Ливанның тайбың чурттакчыларын араатанзыг ёзу-биле аажылавышаан, соңгу болгаш чөөн талаларже бар чоруур. Амгы үеде олар Бейруттан 25 километрде болгаш Бейрут-Дамаскының стратегтиг оруудан 12 километрде турар. Сайда болгаш Дамур районнарында шыгғыы тулчуушкуннар болуп. Удурланыышкыныың палестин шимчээшкиниҥ күштери агрессорларга удур шыгғыы демисежип турар. Сайда бүрү бүзөлеткен. Тулчуушкуннар хоорайның кыдында, порт районунда чоруп турар. Израиль командылал черн камгалакчыларны боо-чепсээцерни дораан салынар деп негелде кылып, ынчалдыр кылбас болза, хоорайны бомбалаашкыннар, боолаашкыннар-биле үргедээрин, ооң чоогун кырыы, чок кылырын кыжаныт турар. Үеп сектордa база тулчуушкуннар калбарган. Чамдык участоктарда израиль агрессорлар ливан-израиль кызыгаардан 80 километрге пунктуларда чеде берген. Саны 60 муң кижи ашкан израиль шериглер амгы үеге чедир ливап девискээриниҥ барык үштүң бир кезиин ээлеп алган.

Ливанга удур агрессия хемчээлдериниҥ калбарышкыны израильдиҥ чагырыкчы, сионнечи болуунуң ооң америк өмээрежикчилер-биле кадыы ажылдап кылган дерзин планнарын тодаргай көргүзе берген. Мурнуу Ливанче бо халдаашкынны кылыр дээн Израильдиҥ бодалын Ак бажыа мурнунда-ла билир турган. Израильдиҥ үүлгедиишкиннерин АКШ сес-биле беэин буруу шаппаан.

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги түскай сессиязы чедишкиннииг эртер болуун деп Австралияның миллион-миллион чурттакчылары күзеп-тодарлар. Тайбың дээш, чаа дайынның айылынга удур шимчээшкиниҥ хөгжүлдезин детказы маселаат чыскаалдар, митингилер бүгү чуртта эртип турарлар. Австрали демиселчилериҥ кол сорулгазы болза, ядролуг айылга удур шимчээшкинни улам кабаатлыры база чурттуп тайбыга ынакшылдыг бүгү күштери-биле кады ажылдажылганы быжыглаары болуур дээрээн чыскаалдарның, митингилерниҥ киржикчилери демдеглээнинер. Австрали дииге америк баазаларны тургузмазынче, а ол ышкаш америк стратегияның аспаанче чуртту киирип бар чыдар АНЗЮС шериг блоктан үнерни болгаш делегей аремазынга каяа-даа каттышпазының политиказын чорударын Фрейзерниҥ чаазаннаан негээнинер.

ЧУРУКТА: дайынга удур чыскаалдың киржикчилери Сиднейниҥ кудумчуларында.

СЭТА-ның фотохроникалы.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның президентизи Л. Гальтиери КНО-нуң чиҥгине секретары Х. Перес де Куэльярже чагаа чоруткан, ында англи-аргентин чөрүлдээни тайбың ёзу-биле шиитпирлээрин чедип алыр талазы-биле ораалдажылышкынны кылырын ооп дилээн. Аргентинаның президентизиниҥ бодан турары-биле алырга, КНО-нуң ийи таланың аразында кужешишкиннери Мурнуу Атлантикада дайын чорудулгаларын соксадырында ам-даа дузалап болур. Ол ооң-биле кады чүгламлажышкыларын катап эгелээриниҥ баштайгы негелдези кылдыр Аргентина Фолкленд (Мальвин) ортулуктарындан бодуңуң шериглерин үндүрүүн деп Англияның чөптүшээрешкезин база айыткан.

Аргентин Чепсектиг Күштериҥ каттышкан кол штабының медээзинде дыңнадын турары-биле алырга, эрткен хонуктарда ортулуктарга байдал элээн оожургалдыг болган. Чүгле ортүлүктарның административтиг төвү Пуэрто-Архентино (шаандакы Порт-Стэнли) хоорайның чоок черлериндe дайын чорудулгаларының чамдык районнарыҥа англичаннар-биле хоорайны камгалап турар аргентин гарнизонуң кезектериниҥ аразынга сегиркил алышкыннар үргүлчүлеп турган. Үр болбаан тулчуушкуниуң түңнелинде англичаннарның далай чадаг шеригтериниҥ чамдык кезектерин кызыл үндүүтер арталыг болган болгаш олар дайынчы техниказын база боочепсээн октагылашкаш, аткаарлай бергенин шериг командылалы айыткан. Ол ышкаш «Харриер» дээр үш бриган шүүргедекчи-бомбардировщиктер июнь чедиде аргентин турушталарын тегээрин үжүткан, ынчалза-да оларны зенйттиг үтер-боолар-биле адыш турган, дедир ойладышкан. Бир «Харриериҥ» соонда кара ыш бургуткайның чоруурун көзүлгенин шериг медээзинде айтып турар.

Англичаннарның долгайдыр бүзээлеп алганы Пуэрто-Архентино дээш кадыс-доңкун хан төптүүшкүннүү тулчуушкуннарның аң чоок хүннеринде чайлаш чок болуур аналарын түс черниҥ солуннары бижээн. Шериг командылалының төлөөлекчилериниҥ солуннарга, радиога болгаш телевидениеге берген харылаарынга аргентин солдаттарның агрессорну ойтур шавырынга шиитпирлиниҥ демдеглеп турарлар. Ооң-биле кады Мурнуу Атлантикада күүлүг согуушкун күжү боон турар британ шаан халдаашкын күштериниҥ чиганнаг чок артык боон турарын база айтып турар. «Ол Каттыышкан Штаттарга болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарынга деткидин алган турар болганда, Англия шериг талазы-биле улуг күштүг дээрзин биляп турар бис» деп, Мурнуу Атлантикада шериг-далай күштериниҥ командылакчызы вице-адмирал Х. Хосе Ломбардо национал телевидениего интервьюзунга чугаалаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ болгаш агрессив НАТО блүдженишкиниҥ өске-даа чурттары Англияның консерватизиг чазаанын Аргентина-биле чарлаттынмаан дайынын чорударынга идепкейлиг дузалап турар. «Дейли телеграф» солун америк администрациязының «Фолкленд кризизиниҥ талазы-биле Великобританияның кол челенгижи-дир» деп бижээн. «Файн-эншл таймс» солун бодуңуң залчээнде «Каттыышкан Штаттарның Англияга берип турар шериг дузаламчызын Уайтхоллда бедиидеп дешпеп турарын онзалап демдеглээн.

Лондоннуң солуннары аҥаа хөлбаштыр чүүлдериндe Пентагон Вознесения ортулукта бодуңуң баазазын Англияның аргеазинге берипкен болгаш англи интервентичи шеригларниҥ Мурнуу Атлантикажe баарда кол доктаар чери аҥарганыи сагындырып турар. АКШ аҥаа боо-чепсектиг, өкчемзектиг, дайынчы техникалы, а ол ышкаш амгы үениҥ ракеталарын берип турар.

Р. Рейганның премьер-министр М. Тэтчер-биле чугаалажыышкынарының үезинде кол темаларның бирээзи англи-аргентин чөрүлдээ болганын-оон дыңнаткан. Бир эвес Фолкленд (Мальвин) ортулуктарынга колониалдыг бүрүн эргезин Англия катап тургузуп аҥтар чүве болза, аҥаа контрольду боттандырып чорударынга Каттыышкан Штаттарның киржилгезинин дугайында айтырыгның улуг ужур-дузалыг аҥаарын Лондоннуң эрге-чагыргазы айтып турар. Оон мурнуу чарынна «Гардиан» солун ол ортулуктарга АКШ-ның эң улуг шериг-агаар болгаш шериг-далай базаларын тургузуп болурунуң аргаларының дугайын база бижээн.

Айтырыңар, харыылап берээл

Эргим редакция, дараазында айтырыгларны харыыладып, билип алыры-биле чоруттувус.

1. Чаш уруглуг не хүниҥ чартыында бажыңынга, өске эртканын конторага ажылдап болур бе? Ооң шалыңын 4 азы 3 шак кылдыр төлөөр бе?

2. Уругларым ачазы Самагалдайның Сельхозтехника каттыжышкынында чолаачыладышаан, инженер-хандырыкчылап ажылдап турар. Ол табель ёзугаар хүниҥ 8 шак ажылдаан болуп турар. Чамдыкта Тес-Хем районнуң төвүнден эртенгиниҥ 6 шакта үнгеш, Кызыл четкеш, ооң ээп келтирге, кежээкиниҥ 8 азы 9 шак чеде бээр-дир. Аҥаа командировка акшазын база төлевейн турар. Машинаны чолаачылаан, чүктү ооң боду чүдүрүп, дүжүрүп турары дээш хуу төлээри дүрүмде көрдүнгеп бе?

Т. САТ.
Самагалдай суурнуң чурттакчызы.

Тыва АССР-ниҥ прокурорунуң улуг дузалакчызы М. Ш. Чодуйнуң үстүнде айтырыгларга харыызын мооң адаанда парладывыс.

1. Күш-ажыл Хоойлузунуң 49 чүүлүн барымдаалаар болза, ажылчын азы албан-хаакчы чаш уруглуг хөрөөжен чартык хүнде конторага, а ооң ийиги чартында бажыңынга ажылдаар кылдыр ажылдап турар черинииҥ администрациязы-биле дугуржуп ап болур. Бүдүрүлгениҥ баштаар чери-биле чаш уруглуг дээш чартык хүн ажылдаар деп дугуржуп алган болза, ону оске ажылче шилчээн кылдыр дужаал үндүрер аҥаар. Бо таварылгада ажылдаан шагын барымдаалап төлээр ийикпе, азы кылган ажылын барымдаалап төлээр.

2. Силерниҥ бижин турарыларны ёзугаар алырга, өөцер ишти Сельхозтехника каттыжышкынында инженер-хандырыкчылап турар-дыр. Бо таварылгада ол ажылдаан шагын барымдаалап ай санында штатта көрдүнгенин ёзугаар шалыңын алыр аҥаар. А ооң чолаачылап, чүктү чүдүрүп азы дүжүрүп ажылдап турары шын эвес-тир, ону ынчаар кылыры ооң хүлээлгезинге кирбес. Бир эвес чүктү чүдүрер аҥарза, ону кайы организациядан ап турарыл, ол организацияның чүдүрүкчүлерн чүдүрер аҥаар, а дүжүрерде наряд тургускаш, чүдүрүкчүлерни тыпкаш дүжүртүп алыр.

Бир эвес ол кижи организациязынга ажылга кирип турган, будүрүлге черинииҥ удуртукчузу-биле дакпырлап ажылдаар кылдыр (чолаачылап, чүдүрүкчүлеп) баш бурунгаар дугуржуп алган болза, ынчаш ооң шалыңы штаттыг расписаниеде көрдүнген болза, будүн партык (азы чолаачының шалыңының чартыын) шалыңы ап болур эргелиг йийкпе, азы аҥаа бо ажылдарны немей кылып турары дээш, оода хуузун төлеп берип болур турган. Бир-төө ындыг дугуржулга чок болганда, Сельхозтехника каттыжышкынының аҥаа чүгле шалыңы төлеп берип турары ол.

Шак барымдаалап ажылдап турар кижээ артык шак ажылдаан дээш төлевес. Командировка акшазын аҥаа төлээри хоойлуда көрдүнгениҥ ёзугаар албан.

Сянзы-бүрү медээлер

ААЛДАП ЧОРААН

Өвүр районнуң Саглыга «Торгалыг» совхозтан «Хомус» агиткультбригада аалдап чораан.

Ук агиткультбригаданың киржикчилериниң ыры, танцы, музыкага оюн-көргүзүглерин көрүкчүлер дыка сонуургааннар. Агитбригаданың удуртукчузу Дагба Кара-Сал болгаш Анатолий Чымбалак, Чечек Танова, Буян Бады-Суур болгаш Чыргал-оол Чымбалак оларның ырлаары, танцылаары, гитара болгаш өске-даа хөгжүмнү ойнаары солун болган. Саглының чурттакчылары «Хомустуң» ойнакчыларынга өөрүп четтиргенин илередип, ийи совхозтуң культура ажылдакчыларының моон соңгаар-даа оюн-конценртерин көргүстүрүп күзээнир.

О. ДАЛБЫП.

ЭВИЛЕҢ-ЭЭЛДЕК

Таңды районнуң Бай-Хаак суурда «Алдын дүгүрө» уруглар садының кижизидикчи башкызы Анастасия Федоровна Булатова үр чылдарда чаптарны ажаан-карактап, азырап келгең, уругларга эптиг-ээлдек кижи. Ынчангаш ону бичиилер кончуг хүндүлээр. Ооң чуруу районнуң Хүндүлел самбызында.

ЧУРУКТА: кижизидикчи башкы А. Ф. БУЛАТОВА. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ПУНКТ АЖЫТКАН

Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинады Мөрен суурга чагыглар хүлээп алырының чаа пунктузун ажыткан.

«Мөрен» совхозтуң ажылчыларының аңаа холбаштырган митингизинге районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Т. Саая совхозта профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Н. Нүрзет олар кедээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазын экижидер дээш партия, чазактың сагыш салыышкынының дугайын чугаалап, чаа ажыттынган пунктунуң ажылынга чедиишкиннерин күзээнир.

Митинг соонда пунктунуң иштики дериглери, ооң ажылдаар чуруму-биле чон танышкан. Бирги хүнде чондан 248 рубльдиң янзы-бүрү чагыглары кирген.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Ол-ла совхозтуң Культура бажыңынга ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор, даш чонукчузу Б. С. Дүпчүрүн чогаадыкчы ажылынга тураскаатканы кежээ болуп эрткен. Кежээге даштан кылган кылыгларның делгелгези болган ооң чогаатканы аялгаларының күүселдези болган.

Чыылгаларның мурнунга Эрзинниң музыка школазының директору Ирина Дирчинчап, совхозта партком секретары Ирина Оюн болгаш өскелер-даа аңаа моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээнир.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Школа болгаш амыдырал

АЖЫКТЫГ, СОЛУН ЭРТЕР

Өөредилге чылы доозугаан, чайгы дыштанылга эгелээн. Ниитиге ажыктыг күш-ажылга ургуларны дыштанылга үезинде киириштирери чугула. Школачыларның күш-ажыл өөредилгезин болгаш профугланыышкын ажылын Каа-Хем районнуң школаларында багай эвес организастаан. Районда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлери, арга-арыг болгаш эм оттар чыыр бөлүктер ажылдап турар. Ылаңгыя эрткен чылдың түннелдеривиле оларның көргүзүглери эки болган.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын эң эки организастаары дээш социалистиг чарыш турар. 1981 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжының түнелдерин ёзугаар Тыва АССР-ниң Каа-Хем районда өөренникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын эки организастаары дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатнаан. Ук түкту школачыларның бүдүрүлге бригадаларының районнуң слёдунга бөгүн тыпсыр.

Каа-хемчилер бо чайын база эки ажылдаар сорулганы салып алганнар. 334 кижи бүдүрүлге бригадаларынга, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлеринге 250 кижи ажылдаар. Оон аңгыда 25 га питомникке. 300 га арга-арыгга баа чогуур ажылдарны чорудуп, ажыктыг ажыл-херектерге уруглар киржирлер. Чамдык уруглар малчыннарга дузалажыр. Эм үнүштерни база чыырлар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, бо чайны уруглар ажыктыг, солун кылдыр эрттирер пеш планнап алган, ажылдап турарлар.

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРБИШААН

Сарыг-Сеттиң Тока аттыг ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазын 1973 чылда «Ленинчи орук» совхозтуң баазазынга тургускан. Оон бээр 9 чыл эрткен. Бо үениң дургузунда бүдүрүлге бригадазының материалдыг баазазы өзүп быжыккан. Совхоз бригадага чүк машиназын, кедээ ажылагайның бүгү херекселдеривиле катай бир тракторну берген. Ол ышкаш чайгы үеде суггарылга машиназын болгаш өөреникчилер сөөртүр автобусту быжыглап турар. Өөренкчилерниң бүдүрүлге бригадазынга 62 гектар черни ногаа аймаа тарын өстүреривиле быжыглаан. Чылдың-на эки шынарлыг үрезиннер-биле хандырып келген. Өөренкчилерниң чай дургузунда ажылдап, чурттап, дыштанырынга таарымчалыг бригада төвүн Мерген унунда эң чараш черде тургускан. Совхоз амаа 50 кижи чурттаар, иштинде столоваялыг бажыңны түдуп берген. Ол ышкаш бригаданың удуртукчуларынга ийи аал иштинде чурттаар бажыңны болгаш ногаа өзүмнери болгаш чечектер өстүрер чылыг бажыңны кудуу-биле катай кылган. Ол ышкаш өөренкчилерниң хостуг үезинде стол теннизи болгаш шыдыраа ойнаар черин, номчулга залын база телевизор, кино көөр чайгы театрланы тургускан. Спорт шөлү база бар. Совхоз өөренкчилерни аъш-чем-биле эки хандырып келген. Бо бүгү школаның удуртулгазы, совхозтуң удуртукчулары-биле аразында бижүү харылзаанның ачызында чедип алган.

Совхозтуң болгаш школаның коммунистериниң каттышкан партия хуралын чорудуп, аңаа өөренкчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажылын чугаалажып, чорудар ажылдарның планнарын кады тургузуп турар. Өөренкчилерни күш-ажылга кижизидер талазы-биле бригаданың ажылынга «Ленинчи орук» совхозтуң директору турган В. П. Гурков болгаш амыдырал директору А. А. Моргун улуг дузаны чедиргеннер.

Бистиң школаның бүдүрүлге бригадазы өөренкчилерниң кедээ ажыл-агыйның янзы-бүрү мергежилиниге өөренип, боттарынга профессия шилип алырының школазы болу берген. Бригада тургустуганындан бээр үр болбаан-даа болза, аңаа ажылдап турган өөренкчилерден кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларын ол хөйү-биле белеткээн. Оларга «Ленинчи орук» совхозта зоотехник-селекционер Надежда Салчакты, ол-ла совхозта мал эмчизи Раиса Даваалайны, «Енисей» совхозта мурнакчы саанчы Зоя Шаммаржыны, «Улуг Октябрь» совхозта саанчылар Раиса Натнит, Алефтина Шир-оол. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта мурнакчы саанчы Лилия Тарма, ол-ла совхозта мурнакчы хойжу коммунист Тамара Салчакты болгаш ескедерни-даа адап болур. Лилия Тарма ажылдаа-ла чыл четпээн-даа болза, кызымак ажылы-биле чонунуң хүндүткелин чаадап ап четтигишкен болгаш кады ажылдап турар өөрү оны район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр дешпидип, улуг идегелди көргүскеннер.

Кедээ ажыл-агыйның мурнакчылары болуп турарындан ацгыда, бистиң школаның доозукчуларының бир онзагай чүүлү —комсомол райкомунуң путевказы-биле боттарының совхозтарынга ажылдап артып турары. Аля Шир-оол, Светлана Салчак, Ольга Салчак олар төрээн совхозтарынга комсомолчу саанчылар, малчыннар звеноузун, бригадазын тургузуп, ук ажыл-агыйларга бедик көргүзүглерни чедип ап турарында школаның бүдүрүлге бригадазы база салдарлыг болган.

Сөөлгү чылдарда Сарыг-Сеттиң № 2 ортумак школазы хөй санныг механизаторларны белеткээн. Олар база багай эвес ажылдап чоруурлар.

Чылдың-на болуп турар аныяк саанчыларның, механизаторларның, малчыннарның, ногаа ажаакчыларының район, республика, зона конкурстарынга бистиң бригаданың өөренкчилери кап удаа киржип келген. Алтайга болган Сибирь зоназынга аныяк малчыннарның конкурузунга Светлана Салчак, Коетромага болган аныяк малчыннарның конкурузунга Любовь Довдун, Ставропольга болган аныяк механизаторларның конкурузунга Оксана Чаш-оол болган өскелерниң-даа чемпионнар болганынга чоргаарланыр бис.

Бисте аныяк салгалды күш-ажылга кижизидип турар өвес, а харын күш-ажылдың кижилерин хүндүлеп көөр. Төрээн чуртунга, чонунга бердинген, херек апарганда амы-тыныш харамнанмас мөзү-шынарга кижизидер ажыл черле багай эвес. Оон бир чижээ Саша Назынчап бистин Төрээн чүртувустуң кызыгаарын камгалажып турган маадырлыы-биле өлген. Оон шериг албаны эрттирип турганы көзээнин дилээп ёзугаар школада дайынчы алдарның булунуп тургускан. Ол ышкаш Катя Буянды солун дамчыштыр республиканың школаларының доозукчуларынга кедээге мал ажылынга ажылдап артып каарын кыйгырган, өөрү-биле кады малчыннар бригадазын тургускан, аңаа ажылдап хүдээлегээн күүседип тура, амы-тыныдан чарылган. Мындыг ышчы бердинген ак сеткилдиглер ургларның аразында хөй.

Бригаданың ажыл-херээнин чедиишкинниг болуру кижизидилге ажылының планын чогуур ёйүнде тургузарында. өөренкчилерниң бот-башкарылгазының системазын чөп ажыглаарында болур.

Бо чайын бистин бригаданың кылыр ажылдары хөй: 20 га черге картофельди, 3 га напуста, 2 га свёкла, 2 га турнепс, 2 га шөлге огурецти олуртаан. Өөренкчилер ында ажылын уламчылап турарлар.

И. ДОСТАЙ,
өөренкчилерниң бүдүрүлге бригадазының удуртукчузу.

ДИДИМНЕРНИҢ СПОРТУ

Бо хүннерде Кызылдан Шагаан-Арыг талазыиче углаан чазаглыг оруктуг куду хүндүс бадыы чылларга, оон 18-ки километрниниң солагай талазында Боом даанын эдектеринде майгынгарны дикнеш, оон чамын долгандыр лозуң-плакат-биле каастаан база бүгү эвилелдешкен республикаларның болгаш бистиң чүртувустуң күрүне тугун даэрже киискидир кедүрүп үнүрген.

Ук черде чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар дельтапланеризм маргылдаазы эгелээн ол. Эрткен чылдың сентябрь айның төнчүзүнде аңаа дельтапланеризм спортунга Совет Эвилелиниң бирги чемпионады болуп эрткенин солуниуң помчукчулары эки билир. Ынчан бистиң калбак-делгем Төрээн чүртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген спортчулар бедик арга-дүржүлгазын көргүзүп, аңаа ужуткан кижи бүрүзү ол черниң дельтапланеристерге кончуг-ла таарышканын сеткил-сагыжының ханылындан чугаалап турганнар.

Бо удаада ында Россияның Чөөн-Сибирь зоназының чемпионады чоруп турар. Ында Алтай крайның, Новосибирскиниң, Томскиниң, Кемеровоның, Омскиниң, Тюменьниң болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек спортчулары киржип, команда болгаш хууда бирги чер дээш маргышкын эгелээннер. Россия Федерациязында бар 6 зонаның эң-не шыраа бо. Ынчангаш аңаа тиилекчи болган команданың кежигүннери РСФСР-ниң бирги чери дээш чемпионадынга киржир эргеги алырлар.

Тыва черде эгелээн ол-солун маргылдаада киржин турарларның аразындан баштайгы хүнүң түннелдеринден алгаш көөрге, бистиң республиканың шилиндек командазының көргүзүглери эки болган. Команданың капитаны Юрий Алексеевич Чихачёв болу ийи хүнүң түнелп-биле ийиги черде чоруп турар, а ооң өөренкчилери Олег Трегубов биле Евгений Егошининиң көргүзүглери база багай эвес.

Эрткен чылын бо зонаның чемпионуну атты чаалап алган Томск областан келген дельтапланеристер маргылдаанын дүрүмүн ёзугаар ийи командалыг киржип турар. Оларның аразында хөрээжен спортчу база бар. Ол болза Валентина Калинкина-дыр. Валентина эр улустан бичии-даа тудак чок ужудуп, бешки черде чоруп турар.

Спорттуң бо хевирин дидимнерниң спорту дээривис-ле чөптүг. Чүге дээрге спортчу бодунуң дельтапланы-биле бедик дагдан ужуп баткаш, черден 100-даа метр бедик черге ужудуп, дельтапланың хаттың уг-шинниң аайы-биле башкарып чораап, янзы-бүрү нарын мергежилгелерни агаарга кылыр. Ол үеде кандыг берге таварышпас дээр, Хепертен хаттың углаашыкыны өскерлир болза аппаратты аңдара шаавыдын база болур. Ынчангаш чүгле эки белеткел эвес, а харын эрес-дидим, аваангыр-кашпагай, маадырлыг чорук спортчудан негеттинер.

Маргылдаа үргүлчүлеп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: бистиң республикага Дельтапланеризм спортун эң баштай сайгырадып эгелээн спортчуларның бирээзи Юрий Чихачёв; дельтапланеристерниң дагдан ужудуп бадар дээш белеткенин турар үези.

Авторнуң фотолары.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ УДУРТУКЧУЗУ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төвү Хайыракан суурда эмнелге салбыры бар. Ооң эргелекчизи — Лима Игоровна Дамба-Даржаа. Ол өнаашкан ажылынга кызымаа, хөй-нийити ажылынга идепкейлии-биле чоннуң хүндүткелин чедип алган. Совхозта херээженнер чөвүлелинин ажылын ийи чыл иштинде башкарып келген. Ооң саналын ёзугаар тургустуган херээженнерниң хүндүскү улусчу дружина болуу доктаамал ажылдап, хөй-нийитиниң корум-чурумун тудар ажылга идепкейлиг киржип турар.

Дружинниктерниң ажыл-херээ суурда көскү болу берген. Совхоз будүрүлгезинге доктаамал кириштнес, арага-дарыга сундугар, шош-содаа үндурер ийи-чаңгыс төлеп чөк ада-нени будүрүлгениң янзы-бүрү адырларында хаара тутукулаан. Бо-ла бүгү ажылдарның түнелинде корум-чурум хажыдыышкынынары мурнуку чылдарга бодаарга, көскүү-биле кызырылган. Кедээ Культура бажыңынга дыштанылга кежээлери, лекция, беседа, будүрүлгенин мурнакчылары болгаш күш-ажылдың хоочунары-биле ужуражылгалар болуп турар.

Херээженнер чөвүлелинин кежигүннериниң, ооң активтеринин киирген үлүг биче эвес.

Чөвүлелдиң ажылын чогаадып тургузарда комсомол, профэвилел организациялары, клуб, библиотека чөвүлелдери болгаш улусчу дружинаның удуртукчулары-биле сүмележип тургускаш, парткомнуң каттышкан хуралдарынга дыланыры чаңчыл болуп берген. Ооң күүселдези дээш бодуидан база эш-өөрүнден негелделиг ажылдап турары эки түнелдерни берген. Ол ажылжинге кызымаа-биле чоннуң идегелин чаалап ап, Хайыракан кедээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

А. ОҢДАР.
Чөөн-Хемчик район.

Аагаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге дымыраар чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—7, чамдык районнарга 10—15, хүндүс 15—30, чамдык районнарга 24—29 градус чылыр.

Телевидение

ИЮНЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги суда шинчээшкин. 8.50—РСФСР-гиң улустуң артизи В. Городовская биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Чеканова оларның күүселдезин. 9.[illegible] — «Дюннарже ырак оруктар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы, 7-ги сериялары. 11.35— Медээлер. 11.[illegible]—14.15— Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Амурда Комсомольскиниң үндезилеттингенниң 50 чылынга. «Хүн үнер чүкте хооралаар». Документалдыг телефильм. 14.50—«Орус чугаа». 15.20—Уругларга фильм. «Хөглуг үш эөлчег». 3-кү фильм. «Фениморнуң чажыды». 16.25— Ф. Мендельсон, Скрипкага ийи дакпыр концерт. 17.05—17.20 —Чапсар. 17.20 — «Экономика каналгалыг болур ужурлуг». Калуганың «Хлорвинил» каттыжыкшынынга (Ивановo-Франковск область). Шекиларгазын шингээдинин алганының дугайында. 17.35 —Маргылдаа-клуб. 18.15 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.[illegible] — Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканының 250 чылынга тураскаатканы. Казах ССР-ниң телевидение программазы. «Аку-дүнмалышкы дугайында сөс». Документалдыг телефильм. Казах ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45—23.05— «Вера Васильева чалап тур...» Тангенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Болур-болбазын шеңзери — чаагай керек». Уран-чечен телефильм. 13.20—Англ дыл. 13.5[illegible]— «Авазының школазы». 14.20— М. Таривердиев. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Лебедеваның болгаш авторнуң күүселдези-биле романстар. 14.55 — Медээлер. 15.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 - СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.25— «Азияның төвү». Информация-публицистаг программа.

МОСКВАДАН

18.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң байырлыг ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан, бижимел дамчыдылга. П. И. Чайковскийниң «Кууларлыг хөл» деп балети. Чапсарда — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Набилиг экран». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Кууларлыг хөл» деп балеттиң уланчызы.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

СЕРЕМЧИДЕ ХОРАМЧА ЧОК

«Амстердамдан билзек» деп уран-чечен кинону сонуурган көрдүм. Политиктиг детективке хамаарыышкыннар киичээндирилиг, кижизидилгелиг бо чаа кинону аныяктарга өөредилиг кылдыр тургускан. Ынчангаш бо кинонуң утказынга идеязынга хамаарыштыр кедээ клубтарга көрүкчүлер конференцияларын эрттирерга зы бо дугайында беседаларны чорудары артык эвес деп бодаар мен.

Бо чаа кинонуң тургузукчулары—Олег Шмелёв биле Владимир Востоков, а режиссёру —Владимир Чеботарёв. Бо онзагай, политиктиг детективтен ангыда, ол улуг дуржулгалыг режиссёр «Бууранашкын», «Обком секретары», «Кижи-амфибия», «Ооргазынче бооладыпкан» болгаш өске-даа чидиг демиселдерлиг, месилдеминишкиннерлиг, үттүндүрбас утка-шыналыг киноларны тургускан. Бедик идейлиг киночуруктар хөй-хөй көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. В. Чеботарёв—төөгү романтиктиг темага бердингеп режиссёр.

«Ураң чурукчу кижи болганымда, мени эң-не сонуургадып турар чүүл—кижи—төөгү—политика— үш-булуңчугашкын» деп, режиссёр бижээн.

Талантылыг режиссёрнуң бо үстүнде чугаазынга «Амстердамдан билзек» деп кино база-ла дүжүп турар. Садыг Флодунуң штурманы сиилеңхалымак, алыксак-чиксек, амыдыралды чиик көөр, «каас-коя» чурттап амыдыраарын күзээр дайзынга чемнеп болуп, «шортан аксыиче доңпак байлан» ышкап аңаа-ла кире халый бээр Юрий Фастов (артист Александр Збруев) ышкаштарның пинтиледе бары харааданчыт. Ындыг хүнүн бодаар барасканнар алдын билзекке-тээ, айырлаан үнелиг эртине дашка-даа сундуга бээр, ооң уламыдан чажыртынган даштыкы шивишкиннерни сыырткыжынга кире бээрин улуг совет чекист Ф. Э. Дзержинский болунуң үезинде ышкап, сургун чораапы халас барбааның бо кинодан көөр бис.

КИНО

Ынчангаш Юрий Фастов Амстердам хоорайже бар чораап, ындыг дузакка туттуна бээрин кайын эскерер, ындыг ыят чок үүлгедигге дүжеринде ол херексевээн, чүге дээрге ооң алыс серемчилели мөлдургей, сеткил-сагыжы кенеп. Ындыгларны чажыт разведчиктер дилеп тып, ажыглаарлар.

Юрийни дуржулгалыг, кажар оптуг разведчик Гутман ынчаар белеп-биле холга киирип алган, ооң кол соруглазы—Совет чурт дугайында оларга херектиг медээлер алыры.

Ынчалзажок шпион Гутман чазыыкан, чүге дээрге бедик хамааты мөзү-шынарлыг, серемчилелдиг совет чекистер анаа олурбаан, чылан дег чылбыргай, ийи арынныг шивишкиннерниң чимзенгиленгенге удур хемчегларни айыыл чок черниң ажылдакчылары баш удур ап чорудуп турган. Ооң ачызында Юрий Фастов бодунуң улуг аллагалын миннип, Гутманның совет ниитилелге удур тургускан агентура четнизин тудуп илередиринге дузалаан.

Бо кинода бүгү эпизодтар херек кырында болуп турган. Ында чүгле аттар өскертинген. Удурланышкан (дайзынның) рольду ойнап күүседирге болгаш парын-даа бол, бедик мергежилдиг актёр Михаил Волков даштыкы разведчик Гутманның ролюн көрүкчүге бузуренчиг кылдыр күүсеткен. Бо тывынгыр актёр мурнунда «Сатурнче орук», «Сатурнуң төнчүзү» (Крылов-Крамер), «Экваторнуң пассажири» (Филипп Ключик), «Империяның бууран дүшкени» (Керенский), «Тиилелге сөөлүнде тулчуушкун» (Сергей Крылов), «Даг алаанда хостуң чажыды» (ачазы) болгаш өске-даа сегирижип алышшкынчарлыг киноларда маадырларның ботзиденкей негеттинер парын рольдарын күүсеткилээн. Маадырларның рольдарын база-ла дуржулгалыг, көрүкчүлерге шагда-да билдинигир апарган актёрлар Геннадий Корольков, Людмила Стоянова болгаш өскелер-даа солун кылдыр ойнаанынга көрүкчү өөрүүр.

С. САНДЮ.
көрүкчү.

ЧАРЛАЛДАР

КЕРАМЗИТ-САЙ ЗАВОДУНГА суугу одакчыларының дузалакчылары, технологтуг дериг-херекселдер слесарьлары, ээлчеглер мастерлери дүргеп хереглеттинип турар.

Эвээш санныг өг-бүлелер чурттаар общежитие бар.

Айтырыгны керамзит-сай заводунуң баштаар черинге салыр.

Заводка № 2 автобус-биле «Тудуг келектери» комбинаттың доктаар черинге чедир көрүүр.

«Тыва кедээ тудуг» трестиң аппарадынга инженер-диспетчер болгаш күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң улуг инженери хереглеттинип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Завод кудумчузунуң № 24 бажың. Телефон №№ 2-13-86, 2-49-23.

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДА АВТОБААЗАЗЫ ЗИЛ-555 дээр чаа автосамосвалды чаа УАЗ-469 деп чиик автомобильге орнаарын күзеп турар. Орнаар дугайында билип алыр адрес: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунда № 3 бажың, телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДЫҢ АВТОБААЗАЗЫНГА доктаамал ажылдаары-биле кол бухгалтернин оралакчызы, кассир, диспетчер, мотористер, ТО-1-нин автослесарьлары (ийиги ээлчегде) болгаш ТО-2-ниң кылганын барымдаалап төлевир алыр слесарьлар хереглеттинип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунуң № 3 бажың. Телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АҢЧЫЛАР БОЛГАШ БАЛЫКЧЫЛАР НИИТИЛЕЛИ бо чылдың кежигүн дадывырын төлээринин хуусаазының 1982 чылдың июнь 30-де төнерин ниитилел кежигүннеринге шуптузунга дыңнадып турар.

БАШТААР ЧЕР.

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищезин дараазында салбырларга өөренирлерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшернии—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдиришкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286). 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чурук-тар, күш-ажыл дептеринден үшта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-незинин ажыл төлевириниң дугайында шынзылга Паспорттуң боду көргүзер. Сургуулдар составынга кирер саналар үсаазы— августуң 22—24 үнүү.

Училищенин адрези: Кызыл-хоорай, Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажың: медицина училищезин, телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

КИНО

ИЮНЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурганныг сагындырыг» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария, Мирабелла» 9.30, 13.00; «Шуурганныг сагындырыг» 11.40, 14.40, 16.30, 18.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00; «Он ийи айлар» 10.00, 12.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Айсберггер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чаш назынның байырлалы» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Бабек» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ээн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетөүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01716

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 137 (11935) | 1982 чылдың июнь 12, суббота | 1925 чылда үнелеп эдилеттингеи | Өртээ 3 көп.

ПАРТИЙЖИ СӨСТҮ— МАССАЖЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээн республиканың ажылчы чоннары чурттуң амыдыралында политиктиг болуушкун — улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының соңгулдаларын төлептиг өткууруубиле политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүүшкүнүнүң ажылдап турарлар.

Соңгулда кампаниязы ооң бүгү чорудулгазы—социалистиг демократияның байырлалының, күрүнениң херээн эргелеп башкарарынга чоннуң калбаа-биле киржилгезиниң көскү херечизи болур. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидип турган үеде республиканың ажыл-ишчилери политиктиг идепкейлиин, бышканын көргүскен. Тыванық чер болганга эрткен соңгулда мурнунуң хуралдары коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң бузулбас чаңгыс эвин, ажылчы чоннарның СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле деткип, чүүлдүгүнүп турарын көргүскен.

Соңгулда кампаниязының чаа үе-чадазы—депутаттың кандидаттарының соңгукчулар-биле ужуражылгалары, оларның дугайында калбак агитация чоруп турар. Бо болза бүгү партия организацияларындан, агитация активинден соңгукчулар ортузунга политмассалыг ажылды чогуур бедик деңнелге чорударын негеп турар.

Соңгукчулар ортузунда масса-политиктиг ажылда сес муң хире агитатор, үш муң ажыг политинформаторлар хаара туттунган. Республикада 220 агитпункт тургустунган, олар политиктиг ажылды чорударынга таарымчалыг кылдыр дериттинген.

Ажылчы чоннарның ортузунга чорудар масса-политиктиг хемчеглерниң дээштиин, ажыктыын бедидер дээш дыка хөй партия организацияларының хүн бүрү ажылдап келген. Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр», Бай-Тайгада «Бай-Тал», Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтарда; «Тыва даг-дүгү» комбинатның руднигинде, энергоцехте, «Тыва кобальт» комбинаттың автоматика болгаш хыналданың төп лабораториязында, Кызылдың сүт комбинадында, үлетпүр болгаш аъш-чем садыгларында партия организацияларының агитация-пропаганда активин шын шилип алган. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин олар быжыглаан участоктарында тайылбырлап, ажыл-ишчилерниң кичээнгейин бүдүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседиринче угландырып турарлар.

Ынчалза-даа соңгукчулар-биле чорудуп турар агитация массалыг ажылда четпестер чок деп болбас. Агитаторлар, политинформаторларны шын шилип албас, оларның өөредилгезин организаставаас, ажылынга практиктиг дуза чедирбес, оларның канчаар ажылдап турарын хынавас партия организациялары ам-даа бар. Ооң уламындан чамдык агитаторлар быжыглаан участоктарында соңгукчуларның дажызын тургузары, чалалга билеттерин тарадыры-биле кызыгаарлаттынып, кандыг-даа темага беседа, танылдыга кылбайн турары четпес. Ол ышкаш планда көрдүнген хемчеглери чогуур үезинде шынарлыг эрттирбес агитпунктулар база тургулаар. Шак мындыг четпестер Кызыл, Ак-Довурак хоорайларның, Таңды, Эрзин, Улуг-Хем, Өвүр районнарның чамдык партия организацияларында бар, ону чайладырының тодаргай хемчеглерин ныска хуусаада алыр ужурлуг.

Амгы үеде агитация-пропаганда активи социалистиг демократия, совет соңгулда системазы, хамаатыларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң, депутатка кандидаттарның болгаш өске-даа темаларга агитация чорудары-биле чергелештир 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң өске-даа документилерин кижи бүрүзүнге чедир калбаа-биле пропагандалап, тайылбырлаарынче кол кичээнгейни салыр хүлээлгелиг. Бо ажылды удуртуп башкарары партия организациязы бүрүзүнүң эң-не дайынчы херээ болур. СЭКП Тыва обкому бөлүк лекторларны, илеткелчилерни райониарже бе неделяның эгезинде чоруткан. Олар районнарның болгаш хоорайларның идеология активи-биле кады ажылчы чоннарның ортузунда СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын калбаа-биле пропагандалап эгелээн. Ооң-биле чергелештир партия, экономиктиг өөредилгениң школалаарының дыңнакчылары чугула документилерни өөренип турар.

Пленумнуң шиитпирлерин, материалдарын пропагандалаары чүгле каш хүннүң херээ эвес болганда, ылаңгыя көдээниң ишчилеринге бо талазы-биле ажылды доктаамал чорударын партия организацияларындан хамаарыжыр. Аңаа эң шыырак пропагандистерни, лекторларны, илеткелчилерни, ажыл-агыйларның удуртукчуларын, специалистерин калбаа-биле хаара тудар керек. Пленумнуң салган сорулгаларын кижи бүрүзүнүң эки билип алыры, ол шиитпирлерни чедиишкинниг күүседиринге дузалаар.

Пленумнуң материалдарын чонга тайылбырлап тура, партия, совет, ажыл-агый органнарының, профзвилелдиң, комсомолдуң, чурттуң бүгү ажылчы чоннарының мурнунда улуг, нарын, эң-не харыысалгалыг сорулгалар салдынганын, ол болза партия организациязы бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң хүлээлгезин каш катап улгаттырганын чугаалаар. Ооң-биле чергелештир чер-черде ажыл-иштиң байдалын ханы анализтеп көөр, четпестерни, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередир, ону эдип алыр талазы-биле чүнү кылырын тодаргай айтыр апаар.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир ханызы-биле тайылбырлаары—хүннүң кол сорулгазы. Ам болур соңгулдаларга ажыл-ишчилерниң төлептиг ужуражыры, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири ооң улуубиле хамаарыжыр.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде черни улам ыңай мелиорастаар талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Шынар талазы-биле күргүзүглерже, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче эң кол сагыш салып турар. Ол негелделерге дүүштүр бистиң «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери кылдынган чүүлдерин аналиэтеп, бо чылгы онаалдаларын күүседириниң арга-курлавырларын ажыглаарынче күжениишкинин угландырганнар.

Ылаңгыя суггарылга ажылы совхозта бир кол айтырыг. Бо чылын ниитиниң малынга четчир хемчээлдиг чемни белеткээриниң планын күүседиринге суггарылга улуг ужурдузалыг. Бо айтырыгны бистиң совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын, комсомол комитеттери кичээнгейниң төвүнге тургускан. Улуг-Хем районнуң бүгү суггатчыларының хуралынга хүлээп алдынган шиитпирни күүселиринден совхозтуң хову ажылдыгларынга даандырып, сорулгаларны хуралдарга дугурушкан.

Бо сорулганы күүседиринге совхозтуң Арысканда хоочун механизатору Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин эдилекчизи коммунист Минчиир-оол Сырбыкай эгелекчи саналын киирип, бир звенонуң суггатчы трактористи болурун хүлээнген. Ынчангаш ону ыяк-биле баштаар чери, ында партия организациязы суггатчы звенонуң удуртукчузунга томуйлаан. Амгы үеде ооң удуртkан звенозу Торгалыг, Хүүле хемнернин суглары хөвар-даа болза, болдунар хемчегларни ап тургаш. 134 га сиген, 37 га кукуруза аңгызын, 25 га картофель шөлдериниң баштайгы суггарылгазын эки шынарлыг чоруткан.

Коммунист Минчиир-оол Кыргысович Сырбыкайның звенозу Белдир-Кежиг деп черге ажылдап, ында картофель олуртур шөлдүн суггарылгазын чорудуп, дүн-хүн иштинде ийи эдилчегларг ажылдап, үк ажылды эки шынарлыг доозкан.

Совхозтуң малынга идегелдиг чем баазазын тургузары ол суггаттыг шөлдерден база улуг-биле хамаарыжыр. Суггарылганы улуг харыысалгабиле көрбүшээн, звенонуң кежигүннери белек көргүзүглерни чедип алырынга бүзүрелдиг ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Аъш-чем программазы— бүгүдениң херээ

Соңгулдаларга үткүштүр

УЖУРАЖЫЛГА ХУРАЛДАРЫ

Барыын-Хемчик

Район Совединиг депутаттың кандидады хөйжу К. Ш. Монгуш соңгукчулары-биле ужурашкан. К. Ш. Монгуш эрткен кыштаглаашкынны үре-түңнелдиг эрттирген болгаш хууда социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниг ботгандырын, төрүүр 100 баш хойдан 106 хураганны камгалап алган. Хүлээлге күүсеттинген. Ажыл-ижиниг ак сеткилдиг малчынга бүзүрел улуг. Ужуражылга хуралдын киржикчилери депутатка кандидатка депутат эрге-хүлээлгезин күүседи бергеш, совхозтуң малчын коданнарын электрижидер айтырыгны шиитпирлежиринге киржирин дилээн.

Эрзин

Район Совединиң депутадының кандидады, «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының малчыны А. Б. Сетвилбаа-биле округтуң соңгукчуларының ужуражылга хуралы болуп эрткен.

Ужуражылга хуралынга көдээ Совет күүскомунуң даргазы Г. Ч. Тойбаа болгаш соңгукчулар чүве чугаалаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга төлептиг ужуражыр дээш совхозтуң ажыл-ишчилериниң шалыпчы ажылдап турарын таныштырган. Ооң ангыда СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин калбаа-биле танижып, өөренип, чүүлдүгүнүп деткип, ону күүседири-биле тодаргай хемчеглерни чер болганда ап турарын олар чугаалаан.

Депутаттың кандидадынга соңгукчулар чагыгларын берген. Малчыннарның амыдыралының культурлуг деңнелин улам бедидеринче угланган хемчеглерни алырын, ылаңгыя хойжу коданнарже электри чырыын киирерин чугулалап айыткан.

Чөөн-Хемчик

Район Совединиге депутаттың кандидады, ажыл-агыйның мурнакчы саанчызы Т. Д. Кара-Сал «Большевик» совхозка соңгукчулары-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи «Большевик» совхозтуң директору А. Т. Шаалы чыылганнарга саанчының ажыл-амыдыралын таныштырган. Депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралга санал бергеннер Т. Д. Кара-Салга бедик бүзүрелди илередип, чагыг, сүмезин бербишаан, сүт-бараан фермазынга телефон харылзаазын киирер айтырыгны шиитпирлежирин дилээн.

Ужуражылга хуралдың түңнелинде район Совединиге депутаттың кандидазы Т. Д. Кара-Сал аңаа бедик бүзүрели дээш соңгукчуларга өөрүп чедиртиргенин илередип, оларның бүзүрелин ажыл-херекбиле шынзыдарын аазаан.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Одинцово районнуң «Заречье» совхозу чылдың-на 7500 тонна погааларны бүдүрүп турар. Од ажыл-агыйның администрациязы, партия болгаш профвидел организациялары совхозтуң бүгү талалыг хөгжүлдезин, чоннуң амыдырал байдалын экижидер дээш бот-туг хемчеглерни ап турар.

Совхозтуң пропагандистери болгаш агитаторлары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар мурнунуң лекция, беседаларын калбаа-биле чорудуп турар.

ЧУРУКТА: «Заречье» совхозтуң бөлүк агитаторлары.

В. Кошевойнуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Хүннүң медээлери

120 хураган

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сыын-Чүрээ хойжу бригадазының малчыннары 1981-82 чылдарның кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирген. Чылдың баштайгы дөрт айының түңнели-биле алырга, бригала төрүүр чүе башка онааштыр 82 хураганны онча-менди камгалап алган. Эрткен чылдың ол үезинии дөңнелиниден бо көргүзүг бедик болуп турар.

Бригаданың малчыннарындан Аяк-Хээ Ондар төрүүр чүе хойдан 120 хураганны алган. А Сүгдүр-оол Ондар биле Экендей Ооржак олар 91-90 хураганнарны түе-тузунда алган, малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Макталдыг

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи ССРЭ-нин 60 чылынга тураскаатkан социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Эрткен айларның планныг онаалдазы, социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниг күүсеттинген болгаш планнан ажыр 700 мун рубльдин барааны саттынган.

Коллективте мурнакчылар арбын. Оларның аразында Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттары база бар.

Эрткен беш айларның түңнели-биле № 9 төп гастроном эки көргүзүглерлиг ажылдаан. Коллектив планнан ажыр 49 мун рубльдин барааның саарган. Мында хоорай Совединге депутаттың кандидазы, садыгжы О. Б. Баазанның эки ажылы макталдыг.

№ 32 магазинде комсомолчу-аныяктарның бригадазы садыгда мурнакчыларның одуруунда. Хоорай Совединге депутаттың кандидазы, аныяк коммунист Н. П. Аржакова удуртkан бо бригада планныг онаалдазын ай, квартал саныла доктаамал күүседип келген. Эки ажылдыг бригада бригадиор Н. П. Аржакованы Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидазынга иин чыышта улаштыр депшиткен.

14. 35 магазиннерде хоорай Совединге депутаттарга кандидаттар — бригадир З. М. Кузьмина, садыгжы В. М. Пантелеева оларның ажылы макталдыг. Од дугайын депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралынга санал бергеннер демдеглээн.

Бистиң корр.

Мурнакчы чолаачы

Часны хову ажылдарынга киришкен чолаачылар бригадазының ажылын «Коммунизмниң херели» совхозка түңнээн. Үрезин сөөртүп ажылдап турган чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарышка коммунист чолаачы Сергей Доспанович Оюн тиилекчи болуп үнген.

С. Д. Оюн совхозка беш чыл чолаачылаан. Бо үениң дургузунда ажылынга кызымаа-биле ол кады ажылдап турар эш-өөрүнүң бүзүрелин чедип алган.

БИСТИҢ КОРР.

ХРОНИКА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга эш Анатолий Прокопьевич Блохинни томуйлаан.

(СЭТА).

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кайгамчыктыг юбилейи—Россияга Казахстанның эки тура-биле каттышканындан бээр 250 чылы-биле база республиканы Ленин орденнин-биле шаңналанынга холбаштыр Казах Совет Социалистиг Республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип, чаагай күзээшкиннерин дамчыткан. Ол улуг байырлалды казах улуг-биле кады бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү аксы-дуңма улустары демдеглеп турар.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

БУДАПЕШТ. Делегей экономиказынга ЭДЧ кежигүннери чурттарның туруштарын быжыглаарының эң чугула фактору оларның ажыктыг, хөй талалыг кады ажылдажылгазы, бүдүрүлге, садыг, эртем-техниктиг харылзааларының калбарыышкыны болуп бар чыдар. Социалистиг экономиктиг интеграцияны ханыладырынче угланыышкынны ЭДЧ-ниң сессиязы база дагыи бадыткаан, ооң XXXVI хуралы Венгрияның пайысылалынга болган.

Кады ажылдажылганың хөгжүлдезининң түңнелдерин болгаш перспективаларын чугаалажыры кажан-кезээде ышкаш, ажыл-херекчи, боттуг болгаш эш ёзуунуң байдалынга болуп, чаңгыс эп-сеткил тодаргайлаттырын. БУР-нуң, ВУР-нуң, ВСР-ниң, ГДР-ниң, Кубаның, МНР-ның, ПУР-нуң, РСР-ниң, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, ол ышкаш Югославияның делегацияларының баштыңнары июнь 10-да болган түңнел хуралга сессияның XXXVI хуралының протоколунга ат салган.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйынга микропроцессорлуг техниканы хөгжүдеринге болгаш калбаа-биле ажыглаармына хөй талалыг кады ажылдажылга дугайында Кол дугуржулгага ат салган. Үлетпүр роботтарын специализастап болгаш кооперастап будүрерин ажылдап кылырынга болгаш организастаарынга хөй талалыг кады ажылдажылга дугайында Кол дугуржулгага база ат-салган.

Улустарның чаагай байдалын өстүрериниң чугула чүүлү кылдыр будүрүлгени интенсификастаарынче аксы-дуңма чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының угланыышкынын боттандырарынга 1986—1990 чылдарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштырарының программазы идиг бээр хүлээлгелиг. Ол программаны сессия көрген болгаш үүлдүг деп санаан.

Улустар аразынга будүрүүшкүнүү хөй талалыг специализастаар, кооперастаар база атомнуг электростанцияларга ажыглаар дериглерни бержир дугайында дугуржулганың канчаар күүсеттинин турарын сессия ажылының үезинде көрген. Өңүүг телевидение талазынга хөй талалыг кады ажылдажылганың программазын хуралга үүлдүг деп көрген.

Солуннарга парлаар дыңнадыг хүлээп алдынган.

ЭДЧ сессиязының дараазындагы — XXXVII хуралын 1983 чылда Берлинге эрттерерин шиитпирлээн.

ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар түңнел сөс чугаалаан, аксы-дуңма кады ажылдажылганың үндезин айтырыглары дугайты санал-оналдарны калбаа-биле үре-түңнелдиг солушкаиы социалистиг экономиктиг демнежилгени улам хапылдып, калбартырынга идиг бээрин демдеглээн.

ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф харыы сөс чугаалаан.

ЭДЧ сессиязының XXXVI хуралы ажылын ооң-биле доозкан.

(СЭТА).

КИЖИЛЕРНИ ЧООКШУЛАШТЫРГАН МУЗЫКА

П. И. Чайковский аттыг VII делегей конкурузу Москвада ажыттынган. Кайгамчык улуг композиторнуң адын адаалаан конкурс кижилерниң аразында бот-боттарын билчир чорукту быжыглаан турар музыканың күчү-күжүн көскүзүбиле илередир. Делегейниң музыка талазы-биле чалыы назыны совет найысылалла чыглып кээп, эш-өөрү-биле чогаадакчы маргылдаага киржип, дыңнакчыларга кайгамчык музыканы бараалгадыр.

Конкурстуң байырладыг ажыдыышкыны Кремльдиң Съездилер ордузунга болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев делегейниң бүгү дыштеринден келген музыка культуразының шылгарангай ажылдакчыларынга, аныяк күүседикчилерге Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өөрүнээзинден аңаа даасканын өзугаар изиг байырны чедирген.

Музыка аңгы-аңгы чурттарның улустарының, янзы-бүрү дылдарның база чаңчылдарның аразында харылзааның солуттунмас чепсээ дээрзин оратор демдеглээн. Делегейге чогаадылга талазы-биле кады ажылдажылганың интернационалчы принциптерин, улустар аразынга бүзүрежилгени болгаш тайбыңны быжыглаарынга музыка дузалаан турар. Делегейниң амгы нарын байдалында ол черле онза чугула. Кижиниң ажыл-чорудулгазының эң-не гуманныг талазынга хамаарыжыр — делегей культуразының маскүлдүн-даа, улустар-даа эң-не ыяк терлеринге шак ындыг өткүт сестү сөглээри хамаарыжыры министрниң чугаазынга демдеглеттинген.

Чаңчыл болган бо конкурс музыканың өзулуг байырлады, чаа талантыларның ажыдыышкыны болур дээрзинге П. Н. Демичев бүзүрелин илеткен.

Конкурстуң оргкомитединиң даргазы ССРЭ-ниң улустүү артизи Т. Н. Хренников конкурстуң киржикчилеринге чедиишкиннерин күзевишаан, делегей жюризиниң даргаларын таныштырган: О. В. Такташишвили (фортепиано), Л. Б. Коган (скрипка), Д. Б. Шафран (виолончель), И. К. Архипова (ырлаары). Хөй-хөй чурттарның шылгарангай музыкантылары жюри кежигүнүнде киргеп.

Москвада эгелеп турар делегей конкурузу найыралдың, чогаадакчы маргылдааның байдалынга эртер дээрзин Карло Ван Несте (Бельгия), Франтишек Раух (ЧССР) эш-өөрүнүң өөрүнээзинден илеретkеннер.

Кремльдиң Съездилер ордузунга ол кежээ Чайковскийниң музыказы динмирел турган. ССР Эвилелиниң Улуг театрының мастерлери Чайковскийниң тураскаалынга конкурстуң киржикчилери, жюри кежигүннери болгаш аалчылар улуг композиторга хүндүлелдиң болгаш ынак-шыдың жестээ кылдыр кызыл чечектерни салган.

Чоруун чогузун, сураглыг конкурс!

И. ВЕКСЛЕР,
В. ДЖАЛАГОНИЯ.
СЭТА-ның корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ДАДЫГЫЫШКЫН ДЭЭШ—КЫЗЫЛ ТУК

Школачыларның күш-ажылчы киржизидилгезин болгаш профугланышкын ажылын Каа-Хемниң школаларында эки организастап турар. Школачы чылдардан-на күш-ажылчы дадыгышкынны алган уруглар ортумак школа соонда төрээн совхозтарынга малчыннап, саанчылап, механизаторлар болуп артып каап турарлар. Уруглар чайгы үеде ажыл-агыйларга хөй талалыг дузаны көргүзүп келгеннер. Ногаа тарып өстүрер, малчын ада-иелериниге дузалажыр, питоминнике ажылдаар, эм үнүштер чыыр ажылдарга алды чүс ажыг кижи киржир. Уруглар тоолайларны база азырап өстүрериниге белеткениг турарлар. Бо чайын бир-ле дугаар № 958 КМК-га тудугжу отряд база ажылдаар.

Районнуң школаларының бүдүрүлге бригадаларының болгаш күш-ажылчы каттыжышкыннарның киржикчилеринге дүүн оңзагай хүн болган. Шуптуг школалардан ийи чүс ажыг кижи район слётунга чыглып келгеи. Ажыл-агыйларның удуртукчуларын—уругларның шефтерин база слётка чалаан. Уруглар баштай байырлыг шугум чыскаалынга турупканнар. Ооң соонда В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектерни салганнар. Слётту эгелээн дугайын фашфаристер медээлеткен. Уругларның арынларында өөрүшкү чайпаан. Эки кылган ажыл макталга төлептиг-ле болгай. Каа-Хем районозунуң эргелекчизи Л. Н. Лоскутова сөс ап үүве чугаалаан. Школачыларның ниитиге ажыктыг ажыл-херектериниң түңнелдерин үндүрүп, бо чайгы сорулгалар дугайын ол таныштырган. Мурнакчыларны шаңнап мактаан. Бо чылын пиитизи-биле 198 звено районга ажылдап чайлаар. Районнуң будүрүлге бригадаларының кол-ла угланышкыны ногаа ажылы.

Тыва АССР-ниң чырыдышкын министри Н. С. Конгарга сөс берген. Өөренижилерниң будүрүлге бригадаларының бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар Каа-Хемниң будүрүлге бригадалары 1981 чылда чедиишкиниг ажылдаанын ол дыңнатпышаан, күш-ажылчы тиилелге дээш школачыларга байыр чедирген. Каа-хемчилер Федерацияга тиилекчилериниң одуруунда кирип, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Үк туктуу болгаш 2000 рубль акша шаңналын Н. С. Конгар байырладыг байдалга районнуң төлээлекчилеринге тывыскан. «Эр-хейлер уруглар, улам эки ажылданар» деп слёттуң киржикчилеринге чыдыг сөстерни келген аалчылар сөглеп турганнар.

Ол-ла хүн аныяк малчыннарның, хову ажылдакчыларының, ногаажыларның конкурузу районда эң эки будүрүлге бригадалыг Сарыг-Септиң Салчак Тока аттыг № 2 школазының баазазынга эрткен. Аныяк саанчылар, механизаторлар, ногаажылар туспа конкурстарга киржип, чедип ап турар мергежилиниң айны-биле билиглерин практикага көргүскеннер. Каа-хемчилерниң аразындан мурнунда организастап тургулаан республика, харын-даа зона конкурстарының тиилекчилери хөйүү-биле үнүп турган.

Тус-тус адырлар айны-биле конкурстар аразында уруглар хол бөмбүүнге, хүрешке маргылдааларны база организастап эрттиргеннер. Школачыларның будүрүлге бригадаларының киржикчилери слёт болган хүн конкурстарга, спортчу маргылдааларга киржип, күжүн шенежип, кино көрүп, ойнап-хоглеп хүнээннер. Оларның мурнунда чайгы дыштанылга. Ону ажыктыг, солун эрттирер ёзоо уруглар-даа, улуглар-даа бүгү күжүн салып турарлар.

Б. ДИРЧИН.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

„Аъш-чем программазы: айтырыглар, шиитпирлээриниң аргалары

ХОЙЖУЛААРЫНЫҢ ЭРТЕМИ

Ажылдакчы бүрүзүниң дуржулгазы онзагай хевирлиг, а профессионал мергежилги катаптаттынмас болур. Оон-опле кады мурнакчы кижиниң хууда чеданшкини, бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглери күш-ажылды организастаарының болгаш оон аргаларын сайзырадыгайжыдарының болдунар түүлдериниң хөйүүнүң дугайын херечилеп, чаа, ам-даа ажыглаттынмаан курлавырларны илередип турар болганда, пинтиге улуг ужур-дузалыг болур. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге ылаңгыяда кодээ ажыл-агыйга «ээ ёзузунуң шалыпкын чоруу, шиитпирлерни боду хүлээп алыры, тыныгыр, ажыл-херекчи чорук эң чүгүлээ» деп чугаалаан. Шак-ла ындыг шынарлар Таңды районнуң сүраглыг хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны И. П. Сафоновта бар. Ол хөй ажылынга 37 чыл иштинде ажылдап келгеш, түгле байлак практиктиг дуржулганы чыын алган эвес, харын база оларны системажыдып, хойжулаарының бир янзы хевирлиг эртеми кылдыр пинтилештиргеш. СЭКП ТК-ның Пленумунга хүлээп алган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында бодунуң бодалдарын илередирин Иван Петрович Сафоновтан редакция дилээн.

Совет кижилерин аъш-чем продуктулары-биле хандырарын экижидер дугайында партияның шиитпирин сонуургаваc кижи чок деп чугаалап болур. Эш Л. И. Брежневтиң май Пленумунга илеткелинде, Аъш-чем программазында, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдүрүнүң кол-кол айтырыгларының талазы-биле хүлээп алган доктаалдарында-даа бистерниң, кодээ ажыл-ишчилерниң дугайында партияның сагыш салыышкыны түгле тодаргай көстүп турар эвес, харын база бистиң шуптувустуң кады шиитпирлээр ужур-луг улуг хемчээлдиг, харысалгалыг сорулгалары салдынган болгай.

Эрткен кыштаглаашкының үезинде бистер дузалакчыларым Валерий Ефремов, Александр Кочанов болгаш оглум Василий суглар-биле кады чеди чүс төрүүр хойдан 770 хураганны алгаш, камгалап каан бис. Ол хөй бе азы эвээш бе? Бир эвес районнуң ортумак бооп, совлгүү түңелдерге дорт хамаарылгалыг болур. Хой малды семирти одарладыгын чижеке ап көрээлиңер. Ол ажыл хойларны эдериштирер кампанияга белеткээринге, кызыравас кылдыр боозадырывга, алдынар ийистерниң хуузуп улгаттырарынга, кодан хойнуң иштин зооветеринарлыг байдалын экижидеринге улуг ужур-дузалыг болгай. Ынчалза-даа чайгы одарладыышкынны аңаа-ла бодүүн, белен чүве ышкаш кылдыр, ынчаар санаар чорукту бо-ла көрүп болур. Мындыг таварылгаларда мен үргүлчү-ле бодумнуң башкым, хойжу Афанасий Чираковтуң дугайын сактып көөр мен, ээге дээрге ол улуг эвес, чаңгыс-ла черге хойну дыка семиртип ап билир турган. Бистер аныяк малчыннар ол үениң иштинде алды-чеди одар шөлдериниң от-сигенин доозазын малга чидиртикен хиревистеле, боттарывыстың хойларывысты ооң семис хойлары-биле деңнээш, цат кайгаар тургап бис. Ооң чажыды херек кырында бөдүүн турган: одарладыышкынның шын корумчурумун, суггарылганы организастаарын, хойларны кадарарының шынарын билири бооп турган.

Бо хүннерде бүгү-ле совхозтарның шөөр малын кышкы турлаглардан сүрүп үндүрген болгаш чамдык кижилер эң-ве берге үе эрте бергеи деп, шын эвес бодап турарлар. Кыштаглаашкын дээрге, белен эвес үе дээрзинге маргылдаа турбас, ынчалза-даа ол хой ажылында түгле дүжүт ажаап алыышкыянның үези болур болгаш, ооң быжыг үндезинин чогум-на чайын салдынар. Чамдык хойжулар малды баштайгы кеж оттуг черже чедире бергеш, хойлар тоттур оъттаашыпнар дээш кадат шөлүн үргүлчү солуур, ооң ужурундан боозадырывга, алдынар ийистерниң ажыглаарын, кедергилиг чүүлдерни илереп, ооң семиртилгезин ажыглаарын, ооң бажыг үндезинин чогум-на чайын салдынар. Чамдык хойжулар малды баштайгы кеж оттуг черже чедире бергеш, хойлар тоттур оъттаашыпнар дээш кадат шөлүн үргүлчү солуур, ооң ужурундан хой оът-сигенни маңнаар дээш, саспа базып каапгар болгаш аш хевээр болгулаар. Ында малды семиртип одарладырын чижеке ап көрээлиңер. Ол ажыл хойларны эдерштирер кампанияга белеткээринге, кызыравас кылдыр боозадырывга, алдынар ийистерниң хуузуп улгаттырарынга, кодан хойнуң иштин зооветеринарлыг байдалын экижидеринге улуг ужур-дузалыг болгай. Ынчалза-даа чайгы одарладыышкынны аңаа-ла бодүүн, белен чүве ышкаш кылдыр, ынчаар санаар чорукту бо-ла көрүп болур. Мындыг таварылгаларда мен үргүлчү-ле бодумнуң башкым, хойжу Афанасий Чираковтуң дугайын сактып көөр мен, ээге дээрге ол улуг эвес, чаңгыс-ла черге хойну дыка семиртип ап билир турган. Бистер аныяк малчыннар ол үениң иштинде алды-чеди одар шөлдериниң от-сигенин доозазын малга чидиртикен хиревистеле, боттарывыстың хойларывысты ооң семис хойлары-биле деңнээш, цат кайгаар тургап бис. Ооң чажыды херек кырында бөдүүн турган: одарладыышкынның шын корумчурумун, суггарылганы организастаарын, хойларны кадарарының шынарын билири бооп турган.

Бо хүннерде бүгү-ле совхозтарның шөөр малын кышкы турлаглардан сүрүп үндүрген болгаш чамдык кижилер эң-ве берге үе эрте бергеи деп, шын эвес бодап турарлар. Кыштаглаашкын дээрге, белен эвес үе дээрзинге маргылдаа турбас, ынчалза-даа ол хой ажылында түгле дүжүт ажаап алыышкыянның үези болур болгаш, ооң бажыг үндезинин чогум-на чайын салдынар. Чамдык хойжулар малды баштайгы кеж оттуг черже чедире бергеш, хойлар тоттур оъттаашыпнар дээш кадат шөлүн үргүлчү солуур, ооң ужурундан хой оът-сигенни маңнаар дээш, саспа базып каапгар болгаш аш хевээр болгулаар. Ында малды семиртип

Бистиң кандидаттарывыс

ОЛУТ ОРБАС...

Ажылым аайы-биле Улуг-Хемниң Иштии-Хемге чеде өөрүшкү, солун кижи-биле ужураштым, ол эки кижи-биле номчукчуларны таныштырардыр мен, оон ады Галина Түлүшовна Лама, хар-назыны хып дээн аныяк. 10 класс дооскаш ажылдай берген.

Галина Түлүшовна-биле баштай эртен эрте Иштии-Хемниң сүт-бараан фермазынга, белүк саанчылар ортузунга ном дугайында беседа кылган, оларга ном үлээн турда ужураштым. Дүшкү үезинде школага келиримге, демги аныяк кижи ында бир класста ном дугайында класс шагы эрттирип турар болду. Ол школаның директорундан сүүрде идепкейлиг, хөй-нинтичи, үлегерлиг кижилер дугайын айтырарымга:

— Галина Түлүшовнаны сүүрнүн чону шупту хүндүлээр, оон дугайын солуп, сеткүүлге-даа бижип болур кижи бо—дээш, ол аныяк үругнүн ажыл-иженин дугайын меңээ таныштырды. Г. Т. Ламаның мергежилиг—библиотекарь. Сүүрнүн библиотеказынга келиримге, ында тема аайы-биле ном делгелгелерин дерээн, бүгү чүве эңме-секселиг, сайзанак дег чараш кылдыр дерип кылганын сонуургап көрдүм. ол бүгү Галина Түлүшовнаның шевер холдарының ажылы-дыр деп билдим.

Г. Ламаның ажыл-амыдыралы-биле таныжып, боду-биле база чугаалаштым.

Ол библиотека системазынга ажылдаа-ла чаа дөрт чыл болуп турар. Ол үениң иштинде бодунуң хамаарышкан ажылынга сонуургалдыын көргүзүп, номну чоп ортузунга пропагандалаар талазыбиле өөскүп өөрүм ажылдарны кылып чоруткан. Библиотекарь кыс школаның, сүт-бараан фермазының, хову-турлагларда тараажыларның күзенчиг залчызы. Г. Лама номчук кижиге ажыктыының дугайында, ажылчы чоннуң идей-политиктиг кижизидилгезинге оон үжүр-дузазының дугайында өөскүп өөрүм беседаларны кылып чоруткулаан. Чижээ: ол эге класстарның өөреникчилериге «Номнуң чурттап турар бажыңы», 4-6 класстарның өөреникчилеринге номну капчаар шилип алырынга, сонуургап турар номун кайы делгиирден тып алырынга, үстүкү класстарның өөреникчилеринге каталогту шын ажыглап билиринге, библиография материалдарын ажыглап билиринге беседаларны эрттирип, харыдаа класс бүрүзүнге практиктиг ажылдарны чорудуп турар.

Чоокта чаа ол школаның доозукчулары— сески классчыларга тураскаатказ «Тускай мергежил—кижиниң келир үези» деп ном делгелгезин кылган. Аңаа делгеттинген номнар мергежилди шилип алырынга улуг дузалыг болуп турар. Оон өөреникчилер хөйүү билип ап турарлар. Чоокта өткен комсомолдуң XIX съездизинге тураскаатказ байлак материалдыг делгелгени база кылган. Ону чүгле школачылар болгаш аныяктар эвес, сүүрнүн чону шупту чыгыы сонуургап номчуп турганнар.

Галина Түлүшовна ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылывга тураскаатказ библиотекада тускай картотека тургускан. Номчукчулар оон совет улустуң бедик идейлиг, бергелерге каанаттынган, ханы утказыг найырлыынын дугайын, совет чоннуң маадырлыг күш-ажылының дугайын хөлөө өнүп ап турарлар. Библиотекарьның школачылар болгаш сүүрнүү өске-даа номчукчуларның ортузунда чорудуп турар темалар аайы-биле болгаш чуртта болуп турар онзагай болуушкуйнарга тураскаатказ делгелгелер үргүлчү болуп турар болгаш ону доктаамал чаартып, солуп турар. Ынчангаш ол библиотекадан үнген, кирген кижилер үзүктелбес, сүүрнүң чурттакчылары номга ынактар, Галина Түлүшовнаның номчукчуларының саны хөй.

Галина Түлүшовнаны саанчылар аразынга база бо-ла көрүп болур. Оларның хостуг шагы эвээш, сүүрга ховар кедирлер, ынчангаш Г. Лама бодуу фермага номнарны чедире баэр, ону база-ла үргүлчү содуп берип, саанчыларның чагыгларын күүседип, ном дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турар. Галина Түлүшовна ферманың кызылбудунуң боду дерип каастааш, ында номчукчуларның булунуң тургускан. Ол бодунуң алган социалистиг хүлээдгелерин доктаамал ажыр күүседип келген. Эрткен чылын номчукчулар ортузунга ном тарадыр, оларның номга сундулуун чедип алыр талазы-биле районнуң библиотекалар аразында социалистиг чарышка ййнги черни алган.

Галина Түлүшовнаны сүүрнүң чону депутаттың кандидадынга база катап деңнидин турар болганда, кижилер аңаа бүзүреп турар-дыр, июнь 20-де болур чер-чер Советтериниң сонгуудалар хүнүнде ону көдээ Советтиң депутатады кылдыр улуг идегел-биле сонгуур деп бодал-биле байырлаштым.

Д. КАРА-ООЛ.

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Кара-Хаак көдээ Соведиңге депутаттың кандидадынга Степная кудумчузунуң № 1 сонгулда округундан деңшиттирген, совхозтуң трактористи В. Б. Салчакка ужуражыр дээш «Кара-Хаак» совхозтуң конторазынга келириивиске, ону бажыңындан болза кежээ орай, азы эртен 6-7 шактарда тыл ап болур сылер деп, сонгулда участогунуң комиссиязының даргазы А. С. Мадыров биске чугаалаан чүве. Шынапла кежээ орайга чедир келбеди, бо дээрге оон чай-чапсар чок үезиг-ле болгай, ногаажыларга бо үениң чангыс минутазы-даа үнелиг. «Часкы хүн чылды немгерер» деп чоннуң чиге сөглээн сөзүнде утка-да бап болгай.

Эртенгиниң 6 шак ажып турда, Владимир Бюрюкеевич Салчак-биле ужуражып, ижин-кара чокка хөөрештивис:

Өскен-төрээн чери Кара-Хаакка 8 классты дооскаш, ынчангы колхозтуң хову ажылынга прицепщиктен, 2 чыл ажылдаан соонда, ажылга сундулуг, техникага алызындан ынак оолду Кызылдың көдээ профтехучилищезинче өөредип чоруткан. Ону 4—5 демдектериг 1962 чылда доозуп алган, «Кара-Хаак» совхозка 1962-65 чылдарда трактористен ажылдаан, планныг онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип, парткомнуң, ажылчын комитединиң мактал бижиктери-биле шаңнаткан. 1965-67 чылдарда шериг албанын ак сеткилдиг эрттиргеш, чаңыл келген. Оон улай «Кара-Хаактың» ховударынга кан аъдын мунупкаш, совхозка 10—15 чыл ажылдаан.

Күш-ажылдың шалыпчызы В. Б. Салчак кыш боорга, тускай механиктиг эшкиништиг ДТ-75-ин мунупкаш, «Кара-Хаактың» малчыннарының кажаа-хораазын аштажып, ховуга чажар минералдыг, органиктиг чемиштидилгелерни чедирип, теп, дан бажыңдан орай дүнеге чедир ажылдап чаңчыккан кижи чүве-дир. Планныг опаалдаларны бүдүн чартык, азы 2 катап ажыр күүседип турар. Бо хүнөрде В. Б. Салчак кукуруза өстүрери-биле тускайлаттынган Сергей Лагоевич Салчактың бригадазында ажылдап турар.

Степнайның № 1 сонгулда округунуң сонгукчулары-биле ужуражылгазы майның 22-де эрткен. Сонгукчулар Маады, (гудуг бригадири), С. В. Нурзат (башкы), Тамара Ооржак (хову ажылчыны-ногаажы) депутаттың кандидадынга чагыгларны берген, сүүр чаагайыдылгазының талазы-биле сүүр иргинге арык-бугаларны алгыдып, үрелген кавүүргелерни септээринче чоннуң иденкейин көдүрүп турган ажылдаарын, бажыңнарының капитал септелгезинче кичээнгей салыр дугайында көдээ Советтиң күүскомунга, сессияларга айтырыгны тургузарын, бойдус камгалалының айтырыгларынче база кичээнгей үгландырарын, хөрүнүүн эрозиядан үрелирин болдурбас дээш хемчеглер дугайында айтырыгже кичээнгей салырын дилээн.

Владимир Бюрюкеевич Салчак 40 харлыг, даштындан көөрге, оон-даа аныяксыг, чүдүрүлгечи-даа айтырыгларын профвиилел месткому-биле кады холга ап, улуг дузалыг чедирип, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдап, дээштиг ажылды боттандырып келген.

НИКОЛАЙ Беспалов эргеледнин инженери болганда, совхозтар топтеринде чагыглар хүлээп алыр пунктуларга доктаамал барып, оларның ажылынга база дузалажып турар. Ылаңгыя Хаңгыс сүүрда комплекстиг пунктунуң ажылын ол ажок мактаар.

Онгу беш чылдың эгезинде оон ажылдап турар эргеледи бир чылда-ла 145 мун рубльдин продукциязын берип турган болза, оон соолгу чылында 192 мун рубльдин продукциязын кылып бүдүрген. Ол үеде ажылчыннарның санында немешпээн, чүгле күш-ажылды организастаарын экижиткенинин ачызында ындыг көргүзүглерни чедип алган. Бо чылдың планы улуг: 210 мун рубль түңнүг продукцияны бүдүрер.

Районда чоннуң амыдырал хандырылга эргелеели ам дөрт чыл улаштыр хожудан турарлар чокка ажылдап келген. Коллективте шупту 103 ажыдчын бар, оларның аразында коммунистер 11.

Кижилерниң хууда харылсалгазын бедидери-биле оларның отчёттарын партия хуралдарынга доктаамал чугаалажыры улуг дузалыг-дыр дээрзин секретарь дүржүлгадан көрген. Чоокта чаа коммунистер В. Коровина, В. Афанкина оларның отчёттарын дыңнап, чугаалашкан.

— Организациянарда идепкейлиг коммунистер кымнарыл, Николай Андрияновичи?— деп, оон айтырдывыс:

— Идепкейлиг эштер бар болдур ийин. Бригадир Елизавета Васильевна Баяндинаны ап көрөөл. Туран хоорай Совединиң депутадының кандидадынга ону ам база катап деңшиттивис. Людмила Чиркова бар, ол аныяк бижыкчы. Бодум фронтуга чорааш, ийи катап аар балыгланган кижи мен, эрткен чылын 60 харладым, келир чылын пенсиялап, дыштаның үнер мен.

Бо коллективте колдуу-ла хөрөөженнер ажылдап турар, ынчалгаш ол талазын өөренип корбес болза хорүкөр. Уруг-дарыны ясилгерге, садиктерге тургузарынга дузалажыр апаар. Оон ангыда ол-бо ажыл дээш хержөөжен улус чамдыкта ажылдап чардыгар боор чүве болгай. Ону болдурбас дээш элээн ажылдадывыс. Лар-саар ажылга турган бир киживис эзиректер сергедир черге-даа хонган. Дөрт чыл дургузунда оон-биле соортүүн келген бис, болганчок-ла ишкен болур. Соолүнде боду чорупкап... Мындыг айтырыгларны шиитширлээри нарын болур дээрзин Николай Андрияновичи чугаа аразында демдеглей тыртып каан олуруп.

КОММУНИСТ Н. Беспалов партия биледин Ада-чурттун Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында, 1942 чылда Калинин фронтузунга тулчуп тургаш алган. Ынчан ол партия кежигүнү деп бедик атка кажан-кезээде толептиг болурун дацгыраглаап.

Аңаа шынчы болуп чоруурунүң дугайында база бир мындыг чижекти көрөөл. Ону Бии-Хемниң коммунистери районнуң партия организациязының ревизия комиссиязының даргазынга ам 7 чыл дургузунда сонгуп келген. Соолгу үеде районнуң бүгү-ле партия организацияларында херек эмгелелиг база кежигүн дадывырының толелгезинин байдалын комиссия хынап көргөн. Аңаа комиссиянын кежигүнүнери: «Кызыл тараачын» совхозтан З. Стяжкова, тудуг мастерлери белеткээр школадан В. Петеримова, районнуң кодээ ажыл-агый эргелеелиннден В. Кирюшкина олар идепкейлиг киришкенин Николай Андрияновач дыңнатты. Ол хынаалдаларның түңнелинде «Кызыл тараачын» совхозтуң парткомунда байдал эки, райүлетпүр комбинадының партия организациязында чамдык четпестер бары илерээн, ону эдеринин хемчеглерин алган.

Дараазында хүн Туран хоорайның Ленин кудумчузунда Николай Андрияновичиниң бажыңынга барган бис.

Стол кырында кызыл үжүктер-биле парлап каап бижикти оваарып көрө бердивис. Ол дээрге оон чаңгыс полкчуларының чөвүлелиниң секретары курлавырда полковникинженер В. Наволокиниң ат салгапы Краснограднын механизастаттынган бирги полугунүң кайы-кайы хоорайларны хостажырынга киришкенин Дээди Кол командылакчының дужаалдарындан ушта бижилге болду. Ында Белгород, Харьков, Брест, Варшава, Штаргард, Берлиң дээш өскеда хоорайларның аттары бар. Коммунист улуг лейтенант Николай Беспалов дайын үезинде эрес-маадырдыг чоруун көргүскеш, чазактың 14 орденнери, медальдары-биле шаңнаткан.

1948 ЧЫЛДА Туранга келгеш, эмчи сестразы чораан дайынчы кыс Анна-биле өгбүле болуп чурттаан, ол-ла чевээр, Тывада артып калган. Тайбың ишке эрес-шудургу киришкени дээш шаңнал-макталы база хой.

Оон казайы А. М. Беспалова республиканың сан-хоо организациязынга хөй чылдарда кызымак ажылдааны дээш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижи-биле шаңнаткан.

С. ХЕРТЕК.

ӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң воеводаларның, воевода хоорайларның президентилериниң болгаш чурттуң камгалал комитединиң бүзүреттирген төлээлериниң чөвүлел хуралы болуп эрткен.

ПАП агентилелдиң дыңнадың турарын өзүгаар алырга, хурал чурттуң политиктиг, хөй-нинти болгаш экономиктиг айтырыгларынга база күрүне административтиг-хозяйственный чер-чер органнарының сорулгаларынга тураскааттынган. ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский хуралга лүве чугаалаан, шериг байдалын киирер дугайында шиитшириниң эргежок чугула болгаш шын болганын демдеглээн. Бис күрүнени быжыглаан бис, а эргечагыргалар чурттакчы чонга корум-чурумну болгаш оожургалдыг чорукту хандырып шыдаар аргалыг. Кризистен үнеринге чедир орук ырак болгаш ам-даа берге-даа бодаза, эрткен алды айларның түңнели эки болган.

Улус ажыл-агыйынга деңшилгени чедип алырының болгаш эрге-чагыргаларга бүзүрелди быжыглаарының чугулазын В. Ярузельский онзалап айткан. ПКАП ниитилелге удуртукчу ролюн күүсетпишаан, эвилелчи партиялар болгаш партия кежигүнү эвестер-биле, оон иштинде «ДАКС» ниитилел база хамаалты католиктерниң өске-даа организацияларының-биле бүгү патриоттуг күштер-биле бир демнинг болуруун күзеп турар бис деп. ол чугаалаан.

ПУР-нуң иштики хереқтер министриниң бирги оралакчызы Б. Стахура 1981 чылдың декабрь 13 соонда үениң иштинде чуртта политиктиг байдалды, Польшага амыдыралды таарымчалыг болдурарынга кыжаныглыг кол-кол даштыкы болгаш иштики айылдарны тодаргайлап чугаалаан. Шериг байдалы чуртка амыдыралды таарымчалыг болдурарының дыка чугула фактору, айыыл чок чорукка болгаш өзүгаар корум-чурумга салдарлыг чүүл болуп артпышаан турарын ол чугаалаан.

Оон-биле чергелештир НАТО күрүнелериниң, ылангыя америк администрациязының, социалистиг чурттарга удур түрүжүшкүнүүн политиказы Польшага удур үргедекчи ажыл чорудуп турар төптөрниң хөделиишкиннери-биле кады даштыкыдан айыыл болуп, чуртта байдалды чогумчалыг эвес болдуруп турар. Иштики айыыл социалистиг күрүнелерге удур хөделиш турар чажыт бөдүүлениишкиннерниң болгаш организацияларның Подьшпада бары болгаш ажылдап турарындан тыптып турар. Бо бүгү политиктиг дайлыының чеңгээлеринге удур чайгылыыл чок болгаш бижыг туружун эргечагыргаларга хүлээндирип турар.

Хуралга улус ажыл-агыйының чамдык адырларында байдал дугайында медээлерни дыңнаан. Чижээ, иштики рынокта берип шыдаары-биле негелденин аразында деңзигүүрүүн чоорту катап тургузуушкуну эгелээнин айыткан. Амгы үе-чадада ол аъш-чем рыногунда улам көскү апар чыдар.

ПБФ-НИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПРАГА. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының (ПБФ-ниң) медеглелин ында тараткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепеелеңиишкинин дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының мурнунда турар айтырыгларга хамаарыштыр ПБФ-ниң бодал-оналы ында илергейлеттинген. Дараазында принципиалдыг дугуржулгаларны КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының ажылының үезинде чедип алырын хандырарын Каттышкан Нациялар Организациязындан шуут негээн.

Ядролуг чепсектин кандыг-даа чаа хевирлерин бүдүрерин доп-дораан хоруур, массалыг узуткаашкынның чаа ядролуг ракеталарын болгаш өске-даа чепсектерин садып алырының азы сайгара тургузарының планнарын узуткаар.

Шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар. Доп-дораан күштүг болуп кирер үжүрлүг ол дугуржулга хамыктын мурнунда КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүнүнери чурттарга хамааржыр. Моон түңнелинде хосталып үлеген хөрөнгүлерин экономиктиг болгаш социал улам ыяйгы хөгжүлдеге ажыглаар ужурлуг.

(СЭТА).

СИРИЯНЫҢ ШЕРИГ ТӨЛӨӨЛЕКЧИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Ливанче халдаан израиль агрессорлар кол күжениишкиннерин Сириянын Ливанда, ылаңгыя Бейрутта болгаш Бекаа хемнин унунда шериглериниң удур чорудуп турар деп, Сириянын шериг төлөөлекчизиниң парлаттынган медеглелинде дыңнатқан. Ужар үүлге деткиттирген немелде шериглерни ол угланыышкынында тулчуушкунче Израиль киирген. Сириянын кургаг чер болгаш агаар күштери дайзынарга ойтур шавыышкынны берип, боттарының сорулгаларын күүседирде оларга шаптыктап, дириг күжүнге болгаш дайынчы техниказынга дыка улуг коргаралды таварыштырып турар.

Израиль агрессордан Ливанны маадырлыг өзү-биле камгалаарынче Сириянын шериглерин ол чурттун президентизи Х. Асад кыйгырган.

БУРУУ ШАВЫЫШКЫННАРЛЫГ МЕДЕГЛЕЛДЕР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Америк империализм бодунуң эвилелчизи Израильди ливан болгаш палестин улустарга удур араатанзыг агрессияже чыгап турарының уламындан ам ол агрессия улам калбак хемчээлдиг болуп бар чыдар. АКШ-тың болгаш Ливанче халдаан Израильдиң кол соруглазы Удурланыышкынның палестин шимчээшкинин болгаш диван национал-патриотчу күштерни үзүткээры, падестин айтырыгны кажан-даа турбас кылдыр «чок кылыры». Ливанны Кэмп-Дэвид оруу-биле үглап-шиглээри, ол ышкаш Сирияны улуу-биле суларадыры болур. Ливан болгаш палестин улустарга удур израиль агрессия-биле холбаштыр араб чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ливан пайысылалга кады кылган медеглеминде ол дугайын чугаалаан.

Ливанче израиль халдаашкын —Вашингтоннуң болгаш сионизмниң тергиивескен чүткүлдериниң. Чоокку Чөвүчүк болгаш Персид мугулдурунун девискээрине национал хосталга күштерин оларның чок кылыр болгаш чылча шавар дээш орлаңгыышкынарының түңнели-дир деп, документиде демдеглээн.

Палестин революциялга, Ливанның национал-патриотчу күштерине деткимче, дузаламчы көргүзериивче, америк империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның планнарын үзериивче Чоокку Чөвүчүктүң бүгү ажылчы чоннарын араб чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары кыйгырган.

Израильдың агрессиязы дээш дөрт харысалганы чүүктээр аңаар АКШ-биле харылзааларын үзериивче араб чурттарны кыйгырып тур бис деп, медеглелде демдеглээн. Халдакчыларга өзулуг амгы үениң чепсээн өске кым-даа эвес, харын Вашингтон бергеп, оларга сак-хөө дузаламчызын ол көргүзүп, Ливанга удур чөнгээже Тель-Авивти ол күүкүп турар.

Ливанның национал хамаарышпас чоруун камгалаар, Палестинаның араб улузунуң бот-башкартынар эргезин, боттандырып алырына, Чоокку Чөвүчүкке чөптүг болгаш бижыг тайбыкны доктаадып тургузарына идиг бөөр төлөөдө, палестин революциянга болгаш ливан национал-патриотчу күштерге политиктиг, шериг болгаш сан-хөө дузаламчызы көргүзериивче боттарының беленнинин дугайын араб чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары медеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Ливанче израиль халдаашкынны Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлели шиитширлиг буруу шаап, КНО-нуң Ливан талазы-биле бүгү резолюцияларын болгаш делегей эргезинин норма-чижектерин дерии өзү-биле үрөөн Израильдиң үүлгедиишкиннериниң АКШ-тың идепкейлиг киржилгезин оортан илергейлеттингеп. Фолкленд (Мальвин) ортуулуктарны англи шериглериниң эжелеп алганының соонда оларга англи-америк эжелелдиң тургузарының дугайында айтырыг Рейганның ол чоруушкунунуң үезинде көдүрүлүп турарын парлалгада демдеглеп турар.

(СЭТА).

АГРЕССОРНУ КЫҢЧЫКТЫРБАС

ГАВАНА. (СЭТА). Ливанга удур агрессияны соксадырын база израиль шеригперни оларның эжелеп алган девискээриниден доп-дораан үндүре баэрин негээринче канадаа каттышпастар шимчээшкининде бактаагаи чурттарны оон даргазы Фидель Кастро кыйгырган.

Каяа-даа каттышпас күрүнелер болгаш чазактар башкыларынга Ф. Кастронуң «Граама» солунда парлаттынган чагаазында Ливан болгаш палестин улустарга удур араатанзыг калбак халдаашкын болуп чоруурунүң дугайында база бир мындыг чижекти көрөөл. Ону Бии-Хемниң коммунистери районнуң партия организациязының ревизия комиссиязының даргазынга ам 7 чыл дургузунда сонгуп келген. Соолгу үеде районнуң бүгү-ле партия организацияларында херек эмгелелиг база кежигүн дадывырының толелгезинин байдалын комиссия хынап көргөн. Аңаа комиссиянын кежигүнүнери: «Кызыл тараачын» совхозтан З. Стяжкова, тудуг мастерлери белеткээр школадан В. Петеримова, районнуң кодээ ажыл-агый эргелеелиннден В. Кирюшкина олар идепкейлиг киришкенин Николай Андрияновач дыңнатты. Ол хынаалдаларның түңнелинде «Кызыл тараачын» совхозтуң парткомунда байдал эки, райүлетпүр комбинадының партия организациязында чамдык четпестер бары илерээн, ону эдеринин хемчеглерин алган.

Дараазында хүн Туран хоорайның Ленин кудумчузунда Николай Андрияновичиниң бажыңынга барган бис.

Стол кырында кызыл үжүктер-биле парлап каап бижикти оваарып көрө бердивис. Ол дээрге оон чаңгыс полкчуларының чөвүлелиниң секретары курлавырда полковник-инженер В. Наволокиниң ат салгапы Краснограднын механизастаттынган бирги полугунүң кайы-кайы хоорайларны хостажырынга киришкенин Дээди Кол командылакчының дужаалдарындан ушта бижилге болду. Ында Белгород, Харьков, Брест, Варшава, Штаргард, Берлиң дээш өскеда хоорайларның аттары бар. Коммунист улуг лейтенант Николай Беспалов дайын үезинде эрес-маадырдыг чоруун көргүскеш, чазактың 14 орденнери, медальдары-биле шаңнаткан.

1948 ЧЫЛДА Туранга келгеш, эмчи сестразы чораан дайынчы кыс Анна-биле өгбүле болуп чурттаан, ол-ла чевээр, Тывада артып калган. Тайбың ишке эрес-шудургу киришкени дээш шаңнал-макталы база хой.

Оон казайы А. М. Беспалова республиканың сан-хоо организациязынга хөй чылдарда кызымак ажылдааны дээш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижи-биле шаңнаткан.

С. ХЕРТЕК.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

Мальвин (Фолкленд) ортуулуктарның аргентин камгалалының кол даяныр чери — Пуэрто-Аргентинадан (Порт-Стэнлиден) мурнуу-барының талазже британ шериглериниң туруштарынче аргентин ужар чүүл ийи халдаашкын кылган. «Плимут» дээр англи корабльди далайже дужүрген болгаш үш десант судноларын үреллер берипкен деп. Аргентинаның чепсектиг күштериниң каттышкан штабының медээзинде айтырган. Англичанар дириг күжүнге болгаш техниказынга дыка улуг чидириглерлиг болган.

Британ экспедиция корпузунуң көзектери Порт-Стэнлиден 20 километрде десант дужүрген деп. Англияның камгалал министерствозу дыңнаткан. Харын ол операциянын үезинде англи шериглер аргентин шериг-агаар күштериниң халдаашкынынга таварышкан, оон түңнелинде «Плимут» дээр корабль суг дувунче кире берген болгаш ийи десант суднозу үреллеп деп турар.

Аргентина-биле чөрүлдээни даарыштыр тайбың шиитширлээриндең Англияның консерватиниг чазаа ойталап турар. Чазак баштыны М. Тэтчер парламентиге чүве чугаалап тура, ол турушту бадыткаан. КНО-нуң мурнуу Атлантикага лайылдажышкынны соксадырын чедип алырынче углаган чаа тайбың инициативазын премьер-министр хүлээкээп деп, Лондонуң «Файненшл таймс» солуну бижээн.

Парламентиге Тэтчериң дайынзырак медеглели болган Мурнуу Атлантикада дайын чорудулгаларын Англияның идепкейжиде бергеш, АКШ-тың президентизи Р. Рейганның Лондонга чугааларының соон дарый болган ол фактыже Лондон солуннары кичээнгейни улгаттырып турар. Британияның агрессчи үүлгедиишкиннериниң АКШ-тың идепкейлиг киржилгезин оортан илергейлеттингеп. Фолкленд (Мальвин) ортуулуктарны англи шериглериниң эжелеп алганының соонда оларга англи-америк эжелелдиң тургузарының дугайында айтырыг Рейганның ол чоруушкунунуң үезинде көдүрүлүп турарын парлалгада демдеглеп турар.

(СЭТА).

Великобританияның Мурнуу Атлантикада агрессчи үүлгедиишкиннерге удурлашкынының илередиринүң массалыг чыгчаалы Нью-Йоркка болган. Оон киржикчилери М. Тэтчериң консерватиниг чазааның политиказынга килеңнээшкинин илередип, англи шериглерни чөрүлдээ районнудан дораан үндүрерин шыдыызыбиле негеп турганнар.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилери. ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ЧЕДИИШКИННИГ ХӨДЕЛИИШКИННЕР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң патриотчу күштери Вашингтонуң күткүлү-биле кылган «сонгулдаларының» соонда эрге-чагырганы эдеп алган чалча чазакка удур дайынчы хөделиишкиннерин чедиишкинниг үргүлчүлеп турар. Июнь сеске чедир ийи хүнүнүң дургузунда тулчуушкуннарның түңнелинде олар сонгу-төөн Морасан департаментиде Перекин хоорайны эдеп алганнар. Дайзын дыка хөй кижизин өлүрүп болгаш балыгладып чидирген.

Диктаторжу корум-чурумнуң калбаа-биле чарлап, чорудуп турары шаажылакчы үүлгедиишкиннери үргүлчүлеп турар. Чалатенанго департаментиден немелде шериг кезектерин ол хоорайже дувудалаш-биле чорудуп турар. Пентагонуң Форт-Брагтада (Сонгу Каролина штат) шериг баазазынга өөредип, белеткээн өлүрүкчүлерден тургустунган онза сорулгалыг «Рамон Бельосо» деп батальон, а ол ышкаш «партизаннарга удур демиселдиң» чорудар талазы-биле америк спецназистерниң өөредип каанын «Атлакатль» бригаданың кезектери ол тулчуушкуннарда киржип турар.

Чалатенангонуң патриоттарының үдурланыышкынының сый шаап чаңап каапын, үш муң ажыг шаажылакчылар, тайбың чонну араатанзыг өзү-биле аажылап турарлар. Олар сууларже халдап киргеш, чурттакчыларны тура-халышканнар-биле «кады көделип турар» деп буруудаткаш, оларны өлүрүп турар. Парлалганың хамаарылга чок агентилелиннин Национал Хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузунуң медээлээнинге үндезилээш дыңнатканы-биле өлүрга, чүгле соолгу хүннерде безин солдаттар оп-он салвадорларны боолап өлүргеш, оларның чурттаар черлерин, кажаа-хораадарын узуткап каапкан.

Шүлүк кыдыраажындан

ЭР КИЖИНИҢ ДИДИМИ

«Хана доразынга төрүттүнер.
Хая баарынга өлүр»
(Тыва улустуң үлегер чугаазы)

Эр кижиниң дидим чоруу,
Эргиш дивес күзел соруу—
Ада-эгбе ызыгуурдан
Алыс унтуг салгал болур.
Үнген хүннүң херелинден,
Үнүш, сугнуң тынгарыындан —
Чудурук дег чүрек орта
Чүрттелгениң күжү тыптыр.
Эр кижиниң угаан, күжү
Эш-өөрүнүң чоргааралы —
Алдар атты бедик тудуп,
Ажы-төлдү камгалаары.
Хөлүү черге тараа тарып,
Хөглүг омак ырлап чоруур —
Ада-чурттан кыйгы келзе,
Аъттаныптар, белен турар.
Эр кижиниң дидим чүрээ
Эргим чонга идегел боор —
Нара сагыш, халап удур
Харыы тудар чаңнык болур.
Ада-чуртун камгалаары.
Алдар-атты ышкынмазы —
Эр кижи чуртталгазының
Эң-не бедик салымы ол.

А. АРАПЧОР.

Чогаалчының ажыл-ижи

ШЫН-БИЛЕ ШЕНЭЭРИ

— Силер бодунарның чогаадылганарга чүге бүдүрүлге темазынче тыртылар силер?—деп, калбаа-биле билдингир апарган «Бир хуралдың протоколу», «Дедир харылзаа», «Бистер, моон адаанда ат салганнар...», «Бүгүде-биле кады» дээн чергелиг шиилерниң автору, драматург Александр Гельман-биле бистиң беседавыс ындыг айтырыгдан эгелээн.

— Хамыктың мурнунда ниитилел амыдыралының ол талазы ындыг-ла кончуг билдингир эвес болгай. Үлетпүрге он сес чыл дургузунда ажылдаашаа, ук кылыр фабрикага слесарьдан тудуг черлеринге күш-ажыл база шалың талазы-биле инженерге чедир орукту эрткен мен. Чүртту дыка хөй эргидим. Чогаалчы кижиге бижип турар чүвезинниң дугайын билип алыры кезээде чугула. Бодунуң чугаалап турар чүвезинге, киржип турар чүвезинге хууда хамаарылгалыг болур деп ылаптап чугаалаар йиик мен. Идепкейлиг литературжу ажыл-чорудулгамның мурнунда чылдар ол бүгүнү меңээ берген.

А ийи чүүлүнде, бистиң үениң кол маадырлары будүрүлге кавызында чүрттап база ажылдап турар. Ынчангаш ол тала чогаал шинчилелин өскедеп тудак чок хереглеп турар.

Мээн бүгү шиилеримде көргүстүнген болгаш мени хамыктан артык дүвүредип турар багай уржуктуг болуушкуннар чогум-на аңаа ээ тодаргайы-биле илереп турар деп бодаар мен. Од дээрге дужун харааР чорук-тур. Ооң адын өскээр: тус черниң эргеажыын, ведомствоун эргеажыын бодаар чорук деп-даа адап болур иик. А ооң алыс утказы чаңгыс—алыксак-чиксек соруга салган кижилерниң каттыжыышкыны, олар ол соруглазын чедип алыр дээш бир демниг, коллективтиг хеделип турар.

Чаңгыс кижиниң дужун бодаар чоруунун илереэшкиннеринге бодаарга, организастыг бак чорукка удур демисежири кончуг нарын болуп турар. Бөлүк кижилерниң дужун бодаар чоруу коллективке шыңар болгу дег үндезиннерден тургустунган. А ол дээрге улуг күш дээрзин билир болгай бис. Ажыл-херекти тоомча чок көөр бак бүдүшке удур түүлүп үнер азы «Дедир харылзааның» маадырларының бирээзинин: «Өскертип эгелээр ындыг кижилер тывылбаан шаанда, маңаа чүү-даа өскерлип хоржок-тур» деп чугаалаары ышкаш, «ынчан болбас» деп чугаалап шыдаар кижинин бар апаары ынчангаш чугула-дыр.

— А силериң бодан турарынар-биле алырга, будүшчаңчыл принциптерин экижиерингe уран үүл, ылаңгыя театр болгаш кино кандыг янзы салдар чедириң болуруул?

— Залда олурган кижи бүрүзүнүң бодунуң будүш-чаңчылының хууда деңнелингe, ооң арын-шүүрлүүнүң, хөйниити идепкейиниң чергезинге, чигзиниишкинни олар болдурар аргалыг. Будүш-чаңчыл —ол дээрге хамыктың мурнунда бодуң хүндүлээр чоруктур, ол болза, кижи бодун бодуу мегелеттинмези-дир деп бодаар кижи мен. Тодаргайлаарга, ак сеткилдиг болуруиче чүткүл-дүр ийин.

Будүрүлгеге будүш-чаңчыл талазы-биле харыысалгалыг чорук деп-дески кылдыр хуваттынмаан болур. Ак сеткилдиг чоруктуң азы дужун харааР чоруктуң тарап нептерээр төптери тургулаар. Ындыг болган ужурунда, кижиниң чүгле бодунуң турар черинге төлептиг болуру эвес, харын-даа ниити херекке хамаарылгалыг болуру, аңаа идепкейлиг киржири чугуладыр.

Ынчалзажок бодунуң бүзүрелии хевээр арттырары дээш кезээде демисежир херек. Бодунга эргим болуп турар ажыл-херектиң эрге-ажыы дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турарыңы арыг арыңнүүр-биле чугаалаар эргени чедип алыр дээш шынның шенелдезин эртери, хуудa эргеажыын бодаваазы, бодунуң чаагай чоруу хамааржыл турар ындыг кижилер-биле пайыралды-даа үзери, аар-саар, бок-сак чүүлдерни тоомчага албазы чамдыкта эргежок чугула апаргылаар. Ындыг кижилерниң санын көвүдедиринге уран чүүл чугула рольду ойнап турар. Мен харын ынчаар ынанып турар кижи мен.

— Чугаалап көрүнерем, силерниң маадырларынарның херек кырында дөмейлежир ындыг кижилери бар бе?—

— Кезээде эвес ийин. Бижип олура, тодаргай кижини бодап-ла турар мен. Ынчалзажок, чогаалчы кижи болганымда, кандыг-бир будүштү боттанжыдарын эвес, а овурлевирлерни чаңгыс аайлажырын кезээде аажок сонуурлаар мен. Ынчангаш мээң шиилеримде ол-бо рольдарны янзы-бүрү актёрлар ойнап шыдап турар боор ол. Мээң шиилеримниң маадырларында ниити дөмейлешкек чүве болза, «ак сеткилдиг болуруиче чүткүл» деп ынчаар чугаалап болур.

— Силерниң шиилеринерде мырыңай тодаргай таварылгаларны көргүзүп турар болгай. Материалды кандыг янзы чыып ап турар силер?

— Тускайлаң тема өөренмейн турар мен. Дөртен чыл чүрттаан кижи дараазында чээрби чылда бижиирингe четчир хайгааралдарны болгаш билгилерни мөөнцеп алган деп санаар мен.

Бодумнуң персонажтарымның психологиязын тодаргай шинчилеп көөрүнче сөөлгү үеде улам-на хандыкшып турар апарган мен. Шиилерде хеделип турар кижилерниң чоорту эвээжээни-даа ооң-биле тайылбырлаттынар. Маадырлар хөй болган тудумна, оларның тус бүрүзүнүң амыдыралын болгаш ажыл-херээн тодаргайы-биле ап көөрүнүң болдунар аргалары эвээш болур.

Мээн «Бүгүде-биле кады» деп сөөлгү шиимде хеделип турарлар чүгле ийи кижи — ашаа биле кадайы болгай. Шиинин болуушкуннары ажылдаар черде эвес, а амыдырал, квартирада болуп турар болза-даа, мурнундагы теманың уламчылалы болуп турар. Болуушкуннарның болуп турар черин ынчаар солуур чорук өг-бүле биле бүдүрүлгениң аразында харылзаа байдалдарын, оларның бот-бодунга салдар чедиржирин эңне чоок кылдыр тодаргайлап көөрүнүң болдунар аргазын берген.

— Сөөлгү үеде чүнү кылып тур силер?

— «Мосфильмге» хереглээр сценарийни чоокта чаа доосдум. Ол будүрүлгеден өске темага тураскаатынган. Бодумнуң күжүмнү өске тематикага шенеп көөр бодап турарым ол. А маадырлары база-ла ийиле кижи. Сценарийни тодаргай чугаалаары арай элек. Болуушкуннар хоорайның культура парыгынга болуп турар деп, чүгле ону чугаалаар болур мен.

Наталья БАТАЕН
интервьюну алган.

Теле Видение

ИЮНЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Кадык болуруң күзезинде». (Күш-культуржуларга сүме). 9.05—АБВГД-лээр. 9.35 —«Сялерге, ада-иелер». 10.05 — спортлотонуң 24-кү. тиражы. 10.15 — Айыл чок шимчээшкин дээш. 10.45—Молдавияның уран чүүлү. 11.15 — «Филиппиннер». Кинопрограмма. 11.30 — «Баран». фольклор ансамблиниң (Филиппиннер) күүселдези. 12.00 — «Николай Кацюбаның эрес-дидим чоруу». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадының дугайында телеочерк. 12.15 — «Поэзия» деп альманах. Пушкинге тураскаатқан... 13.45 — «Космонавт Филипченконуң үшкү орбитазы». Документалдыг телефильм. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Аян-чоруктуң хады». Уругларга чаа-чечен фильм. 15.50—«Дириг амытаннар дугайында». 16.50—17.05 — Чапсар. 17.05—«Кижи, Чер бөмбүрээзи камгалап көр». Документалдыг фильм. 17.35 — «Чүге чаанвар чүвел?». «Мөөгү-бажынчыгаш». Мультфильмнер. 18.00—Политиктиг тайылбырлакчы Т. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.30 —«Мурад Кажлаев. Аялгалар болгаш чылдар». Документалдыг телефильм. 19.35— «Мээң өөнүүм Мэгре». Уран-чечен телефильм. (Франция). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ак-көк отчугаш». (Май 1-ги дамчыдылганы катаптаар). 23.15—23.55—Чиик атлетикага делегей маргылдазы. Знаменский тыныскыларның тураскаалы. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Тнилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. Кызыл туктуг 13-кү армияның хоочупларының ужуражылгазы. 15.50 — Саратовтуң телевидение студиязының программазы: «Шүлүкчү-биле ужуражылга». Н. Налькин. 16.05—«Хөгжүмчү болгаш муза». Ю. Симакининиң баледи. 16.25 — «Саратовтуң тараазы». Телеочерк. 16.35— «Орус ырлар». Концерт. 17.05 —«Ак дүннер». Телешин. Ф. М. Достоевскийниң тооҗуларын ёзугаар. 18.35 — «Робин Гуд дугайында легенда». Мультфильм. (Австралия). 19.20 —Делегей бәйдалының допчулалы. 19.35—И. Гайди. № 55 симфония. («Школа башкызы»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Айлан-куш». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Аңаа дайынчы Дедовтуң чайы».

Оолдар, кыстар шупту
Октябряттар турдувус.
Бирги класс, ийиги, үшкү...
Пионерге кирдивис.
Хөглүг чай-даа келген,
Хөөрежип чарлыр бис.
Лалдарже, лагерьже
Аъттаныр бис, тараар бис.

КӨЖЕР ДЕЛГЕЛГЕ

Тываның улустуң чогаалчызы, партияның болгаш күрүнеиниң кескү ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Салчак Калбакөрекович Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга тураскаатқан көжер делгелгени Алдан-Маадыр аттыг чурт шинчилел музейиниң ажылдакчылары организастаан. Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик районнарның ажылшиилериниге сонуургадыр таныштырган. Музейниң эртем ажылдакчыларының көжер делгелгеде хаара туттунган бригадазын музейниң директорун Конгар удуртуп чораан.

Ак-Довуракты Культура ордузунга, Кызыл-Мажалыктың спорт клубунга, «Шекпээр», «Барлык» совхозтарга, Чөөп-Хемчик районнуң Чадаана хоорайның Культура ордузунга, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга делгелгени ажыл-ишчилерге сонуургадыр көргүскен.

Чогаалчының чаш чораан чылдарындан эгелээш, ооң эрткен амыдыралының, ажыл-чорудулгазының дугайын төөгүн турар фото-чуруктар, ооң эдилеп, кедип чораан идик-хевви, документилери, чогаалдары, орден-хавыялзы делгелгениң экспонаттары ыылдыр киргеи.

С. К. Токаның «Арат-тың сөзү» деп номунуң моол, япон, индий болгаш Совет Эвилелиниң улустарының ялзы-бүрү дылдарынга парлаттынып үнгениң көргүкчүлер сонуургап көрүп, билип алган. Ылаңгыя В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дуу» комбинаттың ажылчыннары коллективтиң-биле көжер делгелгени кээп көргеи.

Делгелгениң демдеглел дептеринге көргүкчүлер саналгалын бижип. Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин илереткеннер. Демдеглел бижээннериң аразында ажылчыннар, өөренчиклер, башкылар-даа бар. «...С. К. Токаның магнитофонга бижиткеп үнүп дыка-ла дыннаксаар бис...»—деп. Кызыл-Мажалыктың № 1 бөгүмак школазының 7«б» класзының өөренчиклери бижээн.

Бо көжер делгелгени республиканың ооң-даа еске районнарынче аъткарарын музей планнаан.

Р. ДОЛЗАТМАА.
Б. БАГЫТ-ООЛ.

КАРА САГЫШ БАШКА ХАЛДААР

Рассказ

Ол дүне ак чаъстап хонганындан чаңгыс-даа комбайн ажылдаваан: чүгле дараазында хүн шала кежээликтей дээр кылайты аязыл, ол кавы кедек чер болгаш, үзүктел чок дыңзыг салгын тарааны кургады каапкан. Хову турлаандан комбайнар, өөн буза шаптырган арылар дег, үймеп-ле үйгеи.

Совхозтуң мурнакчы механизатору Сат удурткан звенозунуң улузун бөле кыйгырыпкан:

— Бо дүнеги сорулга болза Кедек-Ойнуң артқан кызылтазын үзе баскаш, ишкээр Орту-Шөлдүүнче киргеш, даарта кежээге дээр ап октаптар-дыр, оолдар.

Човаада-ла чүве ыыттавас, эш-өөрүнден хоорук, шала былгамыш, метпегер Моң тура:

— Кудайның бергени бүдүн хүн шөлээзин канчаар бис?—диген.

— Харын ынчангаш ийи үлүгүң аптар деп турарывыс ол ышкажыл — деп, Сат тайылбырлаан.

— Бир эвес уйгу келзе канчаарыл, удуп ап болур бе?—деп, Моң шала иттиргиллиг айтырыг салган.

Ооң айтырыгга кымындаа мурнай тырың-кара боттуг Кара-Сал харыылай каапкан:

— Караан доора дээктеп-ле алгай сен!

— Кижи базынма сен, язы! Мен дүне ажылдавас мен! Чанар мен!

Совхозта комсомол комитединиң секретары, оожум бүдүштүг, угаайныг характерлыг, агылдыр ыырайлыг оол — Саал олура угаактан:

— Эх сени-даа, Моң! Билир-ле чүвең уйгу-ла, уйгу. чанар-да, чанар. Мында дүжүт дугайында чугаа чоруп тур ышкажыл: хүн хамаан чок шак, минута бүрүзү үнелиг деп чүвени канчап билбес кижи боор сен. Ары хүнү бадыр удуп, дыштанып алдыңыс ышкажыл.

— Ындыг болза ажылдаарла ыйнаан — деп, демгизи думчуктанган.

Шыпшың чыткан хову хөлзеп, шиилээн кызыл-тасче комбайннар шымның кирипкей. Ол, бо чүкте, анда-мында оруктарда оттар чыраан, тараа сөөртken машиналар маңнашкан — ажыл даг хеминиң шапкыны дег, хайныгып-ла турган. Дээрде сылдыстар чүгүржүп, сактырга, комбайнарның болгаш машиналарның оттарындан корткаш, чаштынып-даа турганзыг.

Даң бажы шара-хөре, даш бажы сарыг-шокар турда, кызыл-тазын кезип доозупкаш, одагга шимээн-даажы-биле четкилеп келгеннер. Бот-боттарын удур-дедир мактажып, чаглыг эъдин чип, сарыг шайын аартап олурда, куду хавактан чиик-кара көстүп келген.

— Охо, директор эвеспе моң, таптыг айыткаар сен, Сат!— деп, Саая сагындырган.

— Чүү боор, ажылды кылган соонда айыткал чайлыг болгай аан—дээш, Сат тура халаан.—Чыскаалыңар, эштер!

Оолдар омак-хөглүү, оюн-баштаа-биле чыскаалын турда, чиик-кара халдың келгеш, одаг чанынга тура дүшкеп. Оон аныяк шагдаа ар үнүп келгеш:

— Сат кайызыл?—диген.

— Мен мен, эш сержант!—дээш бир базым бурунгаар баскан.— Силерни дыңнап тур мен, чүү болган ирги?

— Ол дугайын биле бээр сен, машинаже олур—дээш, оозу хаваан дүйгеш, шыңгыы көрген.

Сат шала кайгап, мени кыжырын тур боор дээш ойнайсылдай:

— Мындыг машина-биле тараа кестирер эвес дүшкеп олурупкаш, чындынадың тургай мен аан—дигеш, хулумзуроон. Өөрү чир-шоо дишкеп.

Сержантының арны кызып, каратры чидип келген соонда:

— Чок, ам дораан олурупар — дээш, Сатты чеде берген.— Албан херээ күүселип чор мен. Дедирленир болзуңарза, өске хемчээн көре бээр бис.

Ам-на Саттың өөрүшкүзү өжүп, аайын тыппайн, Сааже көрген. Оозу база-ла эктин кыскан:

— Чогум кандыг херек болган чоор?

— Оозун силерге айыткаары албан эвес-тир.

— Чүге албан эвес чүвел? Мен комсомол комитединиң секретары кижи-дир мен. А Сат мээң комсомолчум-дур. Ооң салым-чолу меңээ бүрүн хамааржыр апаар.

Сержант хөйленин эде тутқулаай:

— Оор деп каразыткап кижээ болушпаңар!— дээш Сатты

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 138 (11936) | 1982 чылдың июнь 13, воскресенье | 1925 чылда үнеде-алеттингеп | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседири-биле база «Көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизинин еске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Агроүлетпүр комплекизинин айтырыгларының талазы-биле комиссиязын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дараазында составтыг кылдыр тургускан: комиссияның даргазы — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш З. Н. Нуриев, комиссияның кежигүннери — ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри эш В. К. Месяц, ССРЭ-ниң чимис-ногаа ажыл-агыйының министри эш Н. Т. Козлов, ССРЭ-ниң бедеткелдер министри эш Г. С. Золотухин, ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри эш С. Ф. Антонов, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри эш В. П. Ленн, ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри эш В. М. Каменцев, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри эш Н. Ф. Васильев, ССРЭ-ниң көдээ тудуг министри эш С. Д. Хитров, ССРЭ-ниң Сельхозтехникакүрүнүң комитединиң даргазы эш Л. И. Хитрун, ССРЭ-ниң Ыяш ажыл-агыйының талазыбиле күрүне комитединиң даргазы эш Г. И. Воробьев, ССРЭниң Күрплаи даргазының бирги оралакчызы эш П. А. Паскарь, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы эш Л. Н. Ефремов, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазының бирги оралакчызы эш В. И. Ксинтарис болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Микробиология үлетпүрүнүн кол эргелевиниң начальниги эш Р. С. Рычков.

Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкун министерствозу, Мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүреринге машина тудуушкун министерствозу, Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге база амыдырал прибор ларынга машина тудуушкун министерствозу, Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле министерство Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле боттарының ажылынга комиссиянын шиитпирлерин удуртулга болдурарын доктаатган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Агроүлетпүр комплекизинин айтырыгларының талазы-биле комиссиязының бодунуң эргелехүлээлгезиниң хемчээлинге таарыштыр хүлээп алган шиитпирлерин ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның бүгү министерстволарының болгаш ведомстволарының, организацияларның, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң күүседири албан болур.

Комиссияның мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле бодунуң практиктиг ажылынга Агроүлетпүр комплекизинин составында бактааган болгаш ол комплексти хандырып турар ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң президиумнарының Агроүлетпүр комплекизинин айтырыгларының талазы-биле комиссияларынга (азы еске-даа органнарга) даянып, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериниң болгаш ынитизи-биле Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле холбаалыг айтырыгларга хамаарыштыр оларның ажыл-чорудулгазын аайлаштырар болгаш контрольдаар.

Шалыпчы ажылывысты — чүрттүң юбилейинге

Хову ажылдары

КУКУРУЗА ЧАШТЫРЫЛГАЗЫ

ТОКА АТТЫГ совхозтуң девискээринге бо чазын өл-шык четчир болган. Ынчангаш ховуларда ът-сигенниң үнгени аажок, ам барык-ла четчи берген, харындаа чамдык черлерни мырыңай кезии болур апарган. А тараалары орай чаштырган болгаш, чаа-ла хөрзүнден кулаа уштунуп, көгериң келгилээн. Совхозтуң механизаторлары тараа культураларын чаштырарын доозупкан болгаш амгы үеде мал чеми культураларның тарылгазын чорудуп турар.

Совхозтуң директору Иван Павлович Козлов контора даштынга тура, кедээр ховуда кара бараанче холу-биле айытказ, чугаалай-дыр:

— Кукуруза чаштырып турар агрегаттар ол-дур. Ону район Совединиң депутады, коммунист Донгак Шүлеңмеевич Самбый-оолдуң бригадазынга даасхан бис. Ол боду улуг арга-дружулгалыг, хоочун механизатор кижи. Ынчангаш кол культуралар—картофель биле кукурузаны ооң бригадазы харыылап турар. Аңаа барып, ооң-биле чугаалажып, ажыл-ижин сонуургап көрүнер харын.

Дүүн суггур чаашкын эрткен. Орун шуут «бойлаап», машиналар малгашка пат боорда чоруп турар. Ындамында хөлчүк суглар бар апаргылаан. Ът-сигенниң, тараапың үнеринге дыка таарымчалыг чаашкын болган. Кара булуттар ам-даа тараар хөөн чок чүве дег, сыннар баштарында чыткылаар. Хүн караа көзүлбес, серинии аажок.

Малгаштыг, суглуг орукка машинаны «бурудуп» чораап, кедээр буга шазында союп чорун турган хүрең трактор ларга чеде бердивис. Сеялкага үрезин уруп алыр дээш агрегаттар доктаап турупчу. Бирээзи пазын талазы-биле элээп улгады берген, а өскези мырыңай аныяк ийи эр трактор чанында таакпылап тур. Оларбиле мендилежип, чугаалаштывыс. Хомушку Мурзекеевич Семис-оол 16 чыл ажылдап турар хоочун механизатор, а ооң кады ажылдап турар эжи —Сергей Оюн механизаторлаап, чүгле дөртку чазын эгелээн.

— Бирээңер дагдыныкчы, а өскеңер өөреникчи ышкажыл але—деп, ойнай-сылдай айтырдым.

— Ынча деп болур харын—дээш, Хомушку Мурзекеевич хүлүмзүрду.—Бо ам колдуунда боттан ажылдап турар апарган кижи. Баштайгы удаазында дагдыныл турган кижи мен. Ам ажырбастаан.

— Хоочун коктуг, хола кактыг диижир болгай—дээш, аныяк эр Сергей Оюн каттырды.— Ам-даа айтып берип турар хевээр-ле. Мооң арга-дурумчалыг чаашкын болганда, сүме, дузаны айтырар апаар-дыр.

Кара чайт кылдыр аңдарып каан кукуруза шөлү. Эрлер ону орту кинр чаштыра берген.

— Кажан чаштырып эгеледи-ңер?

— Майның 26-да кирдивис —деп, Хомушку Мурзекеевич харыылады.— Бо культураны тарыыр черни ыяк белеткевес болза, хоржок чүве болдур ийин. Ынчангаш черни баштай сингир сугтарып, ооң өдек болган минералдыг чемишчидилгелер төп турда-ла шаа ыңдыг апаар-дыр.

Трактор тергезинге чүдүрүп эккелген үрезинни сеялкаларга урушкан соонда, механизаторлар чаштырып чорупту. Ол аразында аңаа чүк машиназы маңнап келди. Демин директорнуң мактап турганы бригадир Донгак Самбый-оол биле бригаданың учётчиги Сергей Оюн олар болду.

— Чаашкын биске харын шаптык катты—деп, бригадир чугаалай-дыр.— Кургаг черге тараа үнеринге эки-ле ыйнаан, а бистин бо сугтаттыг участокка ооң херээ чүү боор. Үлдүредип каан чер көк малгаш кылдыр өл апарган, ынчангаш трактораар кадалгаш орта чаштырып чадап тур ышкажыл бис.

Бригаданың бүгү шөлдери суггаттыг. Оларга өл-шык сингирер часкы суггатты бүрүн чоруткан. Механизаторлар ын баштай картофель шөлүн ыяк суггарып, болбаазырадып, чемишчиткеш, ону олурткан. Ол шөл эвээш эвес—300 гектар. Тока аттыг совхозтуң тарын өстүрери-биле специализастаттынган культуразы чогум-на картофель. Ынчангаш ол харыысалгалыг херекти коммунист холга алганы таварылга эвес.

— Эрткен чылын дүжүт пат болган— деп, Донгак Самбый-оол чугаалады.— Сут чедиппес болган ужурунда, суггартынмаан. Бо чылын чаагай дүжүтүү ап болурунуң бүгү магадылалы бар. Суг элбек. Ынчангаш шөлдерни сингир суггарган. Оон аңгыда, чаашкын база эртип турар, чер аажок шык-тыр. Ам бистиң харыысалгавыс улам улгаткан. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң хүлээп алганы Аъш-чем программазын боттандырарынга бистиң бригадавың механизаторлары үлүгхуузун киирер ужурлуг болгай. Ону барымдаалаан, ынамчалыг, кызыман ажылдап тур бис.

Кукуруза чаштырылгазын бо айның 18-ке чедир доозар дээш механизаторлар кызып турар. 500 гектар шөлдүң чартыынан хөйүнде өл культураны чаштырган.

К. АРАКЧАА.
Таңды район.

Хүннүң медээлери

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕНИ АЛГАН

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының ажыл-ишчилери ССРЭниң 60 чыл ооң төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, тараа, мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алыр талазыбиле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган ажылдап турааралр.

Салбырның хову шөлдеринде бо хүннерде ажыл хайныышкынныг. Механизаторлар ийи эзлчег-биле ажылдап турар. Оларның ортузунда социалистиг чарышты калбарткан. Оон түнелиң беш хонгаш-ла үндүрүп. мурнакчыларны шаңнап, мактап турар.

Механизаторларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЧҮТКҮЛДҮГ

Мурнуку чылдарнынынга бодаарга, бо чылын Чаа-Хөл тайгазының ът-сигенин чамдык черлерде шору үнген. Удавас кыргылда доостурга. кадарчылар хоюн тайгаларже семиртип чоруптар.

«Ак-Туруг» совхозтуң сүтбараап фермазы Кара-Дашче чайлаган кешкен. Фермада саар 126 инек бар.

Ферманың чайлаандан ырак эвесте уксаалыг 52 аныяк инекти аңгы ажаап, кадарып турар. Ында уксаалыг 10 буганың ажаалдазын база экиживткен. Ынчангаш саар-даа, төрүүр-даа инектерни чайын эки семиртип алыр дээш фермаңың ажыл-ишчилери чүткүлдүг ажылдап турааралр.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КАЗАХСТАННЫҢ ТУГУНДА — ОРДЕН

АЛМА-АТА. (СЭТА). Ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга казах улустуң чедиишкиннери база Казахстаннын Россияга эки тураби-ле каттыжып киргенинiң 250 чыл болганы-биле ук республика Ленин орден-биле шаңнаткан. Төрээн чурттуң бедик шаңналыы Казах ССР-ге тыпсырынга тураскаатткан байырлыг хурал июнь 11-де Алма-Атага болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин хуралга чүве чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтин казах улуска изиг байырын чедирбишаан, республиканың улуртукчуларынга, коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга чедирген изиг күзээшкиннерин дамчыткан.

Казахстанның ажылчы чоннарының чедиишкиннери дээрге, социализмнин тиилелгезинин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының, ленинчи национал политиканың тиилелгези-дир деп оратор чугаалаан. Бо, ССРЭ-ниң 60 чыл ооң демдеглээр деп турар үевисте, Советтер чуртунуң улустарының найыралының быжыы, оларның Коммунистиг партияны долгандыр сыры каттышканы улам тодазыбиле көстүп турар-дыр. СЭКПниң удуртулгазы, ооң могаг чок энергиязы болгаш улуг ажылы — коммунизмниң келир үедеги тиилелгезиниң бызазы-дыр.

Казах ССР-ни Ленин орденбиле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын В. В. Гришин номчаап, республиканың тугунга ук шаңналды үргүлчүледдиг адыш часкаашкынының адаа-биле кадап берген.

«Найыралдың болгаш акыдүмалышкы чоруктуң улуг күжү» деп илеткеди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев кыланр. Республиканың ажыл-ишчилериниң төөгүлүг юбилейи казах чоннуң эрткен оруунун эргилделиг үе-чадазы-дыр деп, ол чугаалаан.

Экономика болгаш социал хөгжүдеге Казахстанның чедип алган чедиишкиннерге тодаргай хемчеглерни алырын доктаавышаан, акыдүмна республикалар эвес болза ол бүгүнү чедип алыры черле болдунмас дээрзин илеткелчи демдеглээн. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын үүлдүгүнген СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге идепкейлиг киржири республиканың ишчилеринин хүндүлүг хүлээлгези деп, ол чугаалаан.

Казахстанның ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин бедидиле үнелээни дээш партияга, Совет күрүнеге, ын Л. И. Брежневке ханы өөрүн четтириишкинни Д. А. Кунаев илеретпишаан, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле участоктарынга республиканың ССР Эвилелинин акыдүнма өг-бүлезинге ат-алдарын улам бедидер дээш бүгү күжүн мөөнүзээрин бүзүреткен.

Алдарлыг байырлалы болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш байырлыг хуралдың киржикчилеринге, республиканың бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырны ол байырлалга киржири-биле келген делегациязарның улуртукчулары чедиргеннер.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери бедик көдүрүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

ШЫНАРЛЫГ ТУДАР, АЖЫГЛААЛЫН ЭКИЖИДЕР

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында 9417 гектар суггаттыг чернин 4454 гектарында инженерлиг суггарылга ситемаларын кылган. Ынчалза-даа оларны чаартып кылын болгаш ажыглап турарының шынары куду. Чижээ, Карл Маркс аттыг совхозта Хемчиктиң суггарылга системазын 1976 чылда-ла ажыглалга киирген. Ону кылырынга күрүне 336 муң рубльди үндүргеп. Ынчалзажок ол системаны шын эвес төлевилеп, тутканындан үш чыл дургузунда кандыг-даа ажыл чок болган. Ону эде кылырынга база хөй чарыгдалды үндүргеп. Ам харын ооң ажыглалы чүгээр экижээн.

«Алдан-Маадыр» совхозка 1977 чылда туткан Актың инженерлиг суггарылга системазының бугалары дораан-па үрелип эгелээн. Ону база-ла чыл бүрүде чаартып кылыр ужур таварышкан.

Районнуң еске-даа ажылагыйларында суггарылга системаларында шак ынчаар шынар чок кылдынган чүүлдер ам-даа хөй. Ол дээрге «Тыва суг тудуг» трестиң КМК-ларының багай ажылының түнелиди-дир. Ук бүдүрүлгенин удуртукчуларындан, инженертехниктиг ажылдакчыларындан ол дээш шыңгыы айтырар уе келбээн бе?

Бо чылдың эрткен беш айларында «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Искра» совхозтарның 165 гектар тарылга болгаш сиген шөлдеринде чаа бугаларны кылган. Оон-биле чергелештир улуг ажыл-ишчилер шөлдерниң хараганын сөп, сай-дажын аштаан. Аңаа Чадаанаңың суггарылга системазының эргелелиниң трактористери Оюн-оол Сарыглар, Михаил Назыты, Конгар-оол Ховалыг олар эки ажылдаан.

Бо хүннерде районнуң түстүс ажыл-агыйларында 320 суггатчы ажылдап турар. Олар 8721 гектар чернин 7 муң ажыг гектарынга өлшыкты сингирип суггарган болгаш ам чайгы суггатты база чорудуп турарлар.

А. МОНГУШ.

Шынар — ажылдың көрүнчүү

АРТЫК ЧАРЫГДАЛГА ЧЕДИРГЕН

Күш-ажыдчы коллективтиң бүдүрүлге чорудулгазынга продукцияның шынарын экижидериниң айтырыы кол черии эзлээр. Эки шынарлыг продукцияны бүдүрер дээш технологтуг чорудулгаларны, деринг-херекселдерни чаартып, депшилгелиг арга-дурзулганы иентередии турар бүдүрүлгелер хөй. Чамдык бүдүрүлгелер боттарындан хамаарышпас чылдагааннарның уржуубиле брак продукцияны бүдүре бээр таварылгалар база бар. «Тудуг кезектери» комбинатты чижекке киирии кеэлиңер. Ооң бүдүрген чамдык кылыгары Күрүне стандартынга дүүшпес болганыга хамаарышкан хомудалдар тудугжулардан бо-ла дыңнадыр. Стандартка дүүшпес конструкцияларны, демир-бетон кылыгларны бүдүрери ук коллективке ажык чок, карылгалыг болур дээрзи билдингир.

Комбинаттың эртьен чылыы бүдүрген продукциязының чартык кезии күрүне стандартындан хажыда кылдынганындан 32,1 муң рубль карылгалыг болган. Техниктиг ханалда кылдыгы 1981 чылда 14,4 муң рубльдиң, а бо чылдың бирги кварталында 3,5 муң рубльдиң продукциязын бракталаан. Үрей кылдынган кылыгары тудугжуларга баргаш эде кылдыртып, артык чарыгдалды үндүрер. Чогуур нормазынга чедир кургаттынмаан шык маназдар-биле бажың шалаалаан 18,5 муң дөрбелчин метр шаланы тудугжулар эрткен чылын катап кылыр ужурга таварышкан. Ыяштан бүдүрген брак кылыгларны тудугга ажыглаан болган продукцияның шынадери 18,9 муң болгаш 25,3 муң рубльди эрткен чылын чарыгдаанаар. Брак продукцияны тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаан, ону катап эде кылырынга акша-хөрөңгиден ацтыда кижи күжү болгаш өскедаа чарыгдалдар үнүп, ук объектини ажыглалга киирериниң хуусаазы база узаар. Ынчангаш чогуур стандартка дүүшпес продукция комбинатка-даа, ооң чагыкчыларынгаа ажык чок.

Комбинаттың бүдүрүп турар конструкцияларының, демир-бетон кылыгларының шынарын экижидип болур бе? Болур. Бир эвес чедимчелиг ажыглаар болза, ол талазыбиле аргалар-даа, курлавырлар-даа бар. Белен болган продукцияның шынары— чигээттен хамаарыкыр. Тудуг материалдарын белеткеп турар чиг-эттиң (цемент, сай, элезин, металл, дилиг материалдары) шынары багай. Чижээ, Кызылдың туувбу заводундан кээп турар сайның элезинин хөй. Элезинделчек сайны бүдүрүлгеге ажыглаан комбинат хөй цементтиң чарыгдап, быжыг эвес кылыгларны бүдүрүп келген. Чогуур маркалың металлы-биле хандырылганың кошкаандан, бо чылдың бирги кварталында 30 тонна металл ажыр чарыгдаттынган. Дилиг материалдары үзүктелиннишиниг дээш турарындан, ону курлавырларының аргазы чок. Ынчангаш комбинат чедир кургаттынмаан дилиг материалдары-биле продукция бүдүрер ужурга таварышкан турар.

Комбинаттың бүдүрүлге чорудулгазынга болгаш белен болган продукцияның шынарын хынаар ажылдар ам-даа чогуур дециелинге четпээн. Ылаңгыя хемчээр техника чедишпес, чүктүг машиналар дециилээр децзи чок. Холукса белеткээр чүүлдерни хемчээр хереклелдер чогундан демир-бетон кылыгларның шынары багай болуп, үнелиг чигээт артыкка чарыгдаттынар. Ооң чылдагаанындан 350 тонна цемент нормадан ажыр чарыгдаттынган. Дилиг материалдарының ол-шыгына, соокка удур туруштуунга болгаш өске-даа шынарларына хынаалдаларны чорутпайн келген. Демир-бетон кылыгларны дециилевейн келгенинден олар чогуур нормазындан аар болуп турар.

Эки шынардыг продукцияны бүдүрериниг шынар башкарарының комплекстиг системаның ажыы улуг. Ооң техниктиг документациязын ажылдап кылза-даа, бүдүрүлге чорудулгазынга, продукцияның шынарын хынаарынга калбаа-биле ажыглавайн келген. Комбинаттың продукциязының чаңгыс-даа хевириниг аттестацияны эрттирбээни — брак кылыгларны кылырынга база салдарлыг болуп, ажылдың ажыктыг чоруун, ооң бүдүрүкчүлүүн кудуладып турар. Комбинаттың мурнунда чедир кылыр ужурлуг ажылдар хөй. Бар арга-курлавырларны ажыглап тургаш күрүне стандартынга дүүшкен продукцияны хереглекчилерже чорудары пегеттинип келген.

Г. ТУТЫШИНА.
Тываның күрхайгаарал дабораториязының стандарттар кылдызының начальниги.

УЖУРАЖЫЛГА

Кызылдың автоорук техникумунуң улуг залынга Кызыл хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттары СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. ПОЖИДАЕВ, хооркүүскомнуң даргазының оралакчызы Н. Л. ВЕРХОТУРОВА, Тыва авиабүдүрүлгениң командири А. В. МАРЦЕХА олар-биле сонгукчуларның ужуражылгазы болган.

Депутаттың кандидаттарының бүзүреттиргеи кижилери кандидаттарның допчу намдарын чыылганнарга таныштырган.

Ужуражылга хуралынга сонгукчулар санал бергеш, өөредилгеге, ажыл-ишке, амыдыралга хамаарышкан чугула айтырыгларны көдүрүп, бо талазы-биле чагыгларын депутаттарның кандидаттарынга берген.

Автоорук техникумунуң башкызы З. П. Соболева сөс алгаш, чаа дөртку болгаш бешки микрорайоннарга Культура бажыңы азы кинотеатр тударының эргежок чугулазын. Топографическая кудумчуузун эде кылырын саналдаан. Техникумнуң общежитиезиниң эргелекчизи И. И. Логачева чүве чугаалаан, столованың ажылдаар шагын өскертирип, дараанылга фабриказының чаа общежитиезинин тудуун дүргедедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын депутаттың кандидаттарындан дилээн. Авиабүдүрүлгенин ажылдакчызы П. Т. Елкин авиаторларның уругларынга ясли-сад тударының хемчегзерин алырын саналдаан.

Хуралга санал бергеннер коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунун кандидаттары дээш боттарының бадылаашкының бээринче сонгукчуларны кыйгырганнар.

СЭКП хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев ужуражылга хуралынга кандидаттарның мурнундан чүве чугаалаан. Улуг идегелди күүсеткени дээш сонгукчуларга өөрүн четтиргенин илереткеш, Кызылдың экономиктиг болгаш хөгжүлдезиниң айтырыгларынга ол доктааган.

Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнү

Чурттуң чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүн Кызылдың даараныла фабриказының коллективи күш-ажылчы багай эвес көргүзүглерлиг утказаннар. Ында Валентина Гавриловна Шевченко удуртқан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы ай санында бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Ол бригаданың даараан элээн каш хевирниң хелтерингге Күрүнеиниң шынар демаазын тывысқан. Даараныкчылар Зина Куулар, Майя Хомушку, А. Н. Хольшина болгаш ооң-даа өскелер чартык чылдың планныг онаалдазын бо хүннерде күүседипкеннер.

ЧУРУКТА: мурнанчы даараныкчы М. Хомушку.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

УЖУДУУШКУН НУҢ ДОРТ НЕГЕЛДЕЗИ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң космоска ужудуушкунунуң баштайгы айы доозулган. «Салют-7» станцияны башкарылгалыг ужудуушкунунуң чурумунче шилчидер талазы-биле планнаттынган ажылдарның улуг хемчээлин эртем-шинчилел комплекизинин экипажы эрткен дөрт неделялар дургузунда күүсеткен болгаш «Прогресс-134 транепорт кораблиниң чүгүн дүжүрерин боттандырган.

«Дельта» автономнуг шимчээшкинниң сайзыранғайжыткан системазын хынавышаан, ажылдатканы көрдүнген программаның чугула үе-чадалаарының бирээзи болган. Орбита комплекизинин оруунуң үшиин ол система автоматтыг ёзу-биле чиге тодаргайлаар, динамиктиг эргежок чугула чүүлдерни кылыр арганы берип турар. Чер-черге болгаш үе-үеде хайгаарадларның болгаш тырттырган чуруктарның түнелдериниден саналашкынарны кылыры-биле холбашкан чурумнар база программадда көрдүнген. Ужудуушкуннуң автономнуг системазын ажыглааны экипажтың үре-түнелдиг ажылдаарынга, одаар чүүдү, электроэнергияны, станцияның борт дериишкинининг курлавырын кампалгалыг ажыглаарынга арганы берип турар.

«Дельтаның» дузазы-биле космонавтар астрофизиктиг элээн каш шинчилелдерни болгаш өске-даа хайгааралдарны кылган. Ынчаарга ол шинчилелдер кедергей чигээбиле ажылдаарын, комплексти эң-не таарымчалыг ажылдарын негеп турар.

Космоска ужудуушкунуң байдалдарында үнүштерни өстүрер аргаларны өөренип көөр талазы-биле биологтуг шенелделерни кылырын үргүлчүлеп турар. Үнүштериң өзүлдээни, бүрүлериниң оңун экипаж хайгаарап, оларның өске-даа онзагай байдалдарын өөренип көрүп турар.

Орбита комплекизинин экипажының кежигүннери дүүн дыштанганнар. Радио болгаш телевидение есансыларының үезинде космонавтар боттарының өг-бүлелери-биле чугаалашкан.

Медицинаның комплектиг шинчилелиниң түнелдерин ёзугаар алырга, Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыкшыл байдалы эки. Оларның ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылырар дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң ооңгу чыыжының бешки сессиязын 1982 чылдың июль 13-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың июнь 11.

Бөгүн — Чиик үлетпур ажылдакчыларының хүнү

ЧАА СОҢУЛГАЛАРГА ДҮҮШТҮР

ЧИИК үлетпүр — улус ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи. СЭКП Төп Комитединиң генеральный секретары, ооң ленинчи Политбюрозу, хүүда эш Л. И. Брежнев чиик үлетпүрүң шапкын сайзырангайжыдарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар.

Партияның XXVI съездизинге онзагайлап демдеглээни болза: «**Улустуң хереглеп барааннарын бүдүрери калбартып база шынарын экижидер... чаагай амыдыралды көдүрер талазы-биле партияның күжениишкинниери бирги черге ужур-дузалыг болуп турар**».

Чиик үлетпүрүң продукциязы кижи бүрүзүнге херек. Идик-хеп, аяк-сава дээш обидаа еске хөй түүлдер чокта кижиниң амыдыраары берге.

Бо үлетпүрүң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга, чоннуң чаагай чоруун доктаамал бедидиринге боттарының үлүг-хуузун киирип турарлар.

Тыва АССР-ниң чиик үлетпүрүнүң Кызылдың даараныла фабриказы болгаш алгы заводу хамаарыжыр.

Даараныла фабриказының бүдүрүлге-техниктиг баазазы сеелгү он чылдарда шуут чаартынган. 1973 чылда Кызылга 70 универсал машиналардыг чаа фабриканы ажыглалга киирген, оон 5 чыл болгаш фабриканың Хову-Аксында цеги ажылдан эгелээн, эрткен чылын Ак-Довуракта филиалы ажыттынган. Амгы үеде фабрикада 475 кижи ажылдап турар, азы 1945 чылда турганындан 5 катап хөй. Онгуу беш чылда заводка 111 янзы-бүрү бедик бүдүрүкчүлүг технологтар дериглери ажыглалга киирген.

1981 чылда продукция бүдүрериниң планын фабриканың коллективи 102,6 хуузга күүседип, пландан ажыр 110 муң рубльге продукциязын бүдүрген. Эрткен 5 айларның дургузунда фабрика 1 млн. 803 муң рубльге улустуң хереглеп барааннарын бүдүрген, азы эрткен чылдың деңнели-биле алырга, 115 муң рубль хөй.

Фабриканың коллективи чурттуң мурнакчы ажыл-агыйларының дүржүлгазын ажылчыннары бригадалар кылдыр каттышкылаан. Чижээ, бис коллективке кожавыста ийи участоктуң он ийи ажылчының кадыш алдывыс. Оларның кайызында-даа 18 машина бар. Ол машиналарда хары угда ийи-ийи аргыкчы болгаш мастерниң дузалакчызы ажылдап турар. Моон мурнунда мастерниң дузалакчызы чүгле бодунуң участогунуң ставокторын хайгаарап турган. Чамдыкта агрегаттарның сепителгезин мастерниң дузалакчызы кылбайн баар таварылгалар база тургулаан. Чамдык эвлечилерде элээн каш машина хары угда үрели баэрге, механик оларны кылып күш четтикпейн баар түүдер бар турду. Ынчан аңаа туруушкуннар хөй апаар.

Ам мындыг эвес, Чаңгыс эвлечилерде ажылдап турар мастерниң ийи дузалакчызы техниканың белеткелин кадыш кылып турарлар. Бистиң бир күрлавырларывыс ол. Оңу ажыглаан тургаш бо чылдың планның онаалдаларын ноябрь 7-де күүседирдиң планнаан турар бис.

Бригада кероозин ажылдың дең-дески, чангыс аай болур чоруун тургузуп алыр арганы берген. Бисте «штурмнаар» ажылды кайы хамаан чок кылыр чорук чок. Сагылга-чуурум быжыккан, аныяктар мергежил бүрүзүн дүрген шиитпээдип ап турар.

Бүдүрүлге ажылдакчыларын чиг-эт, материалдар-биле четче хандырып болурунуң аргадыр спецовкалыг, ортумак дурт-сынныг, сергек каракгарлыг аныяк әр тура халаан, «Чорук чогузун!» — деп харыылаан, олудунче чалады. Ол ук бригаланың бригадири Марло Күрзетович Донгак болду.

— Бистиң бригадавыста ниитизи-биле 20 кижи бар. Бо чылын тараа аймаанның чаштырылгазын кыска хуусаала чоруттувус. Шөлдеривис сугаттыг болган төлээде, ону суггарып тургаш, эвээш эвес дүжүттү алырын бистиң бригада хүлээнген. Ынчаарга кышкы үеде малга чем кылыр, гектардан-на 19 центнерни алыр дээш чашкан чаңгыс ажылдың бригада кероозинче шилчий бээрлер.

А. СУДЬДИН.

Советтерге **соңгулдалар** улуг ужур-дузалыг болуушкун. Бо политиктиг кампанияны эрттирерин совет улус кезээде бедик харыысалгалыбыле көрүп келген. Үүге дээрге соңгулдаларның түңнелинде күрүне эрге-чагыргазының органнары тургустунар, олар экономиканы болгаш культураны улам ынай хөгжүдериниң, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң хөй талазыг айтырыгларын шиитпирээр болгай. Чер-чер Советтери чонче чоок, олар-биле сырый харылзаалыг болгаш улус эрге-чагыргазының кескү хевири болуп турар. Боттарының девискээринге комплекстиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлде дээш улуг харыысалга Советтерге онаажып турар. Эрге-чагырганың чер-чер органнарының хайгааралывындан дашкаар турар ажыл-агый болгаш культура амыдыралдың чаңгыс-даа участогу чок.

Советтериң болгаш олардың депутаттарының ажыл-чорудулгазының бир харыысалгалыг кезээ болза соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырары болур. Бистиң чүртүвүста ол күрүне политиказының деңнелинче көдүрүлгеп. ССРЭ Конституциязында: «Соңгукчулар боттарының депутаттарынга чагыглар киирер. Улус депутаттарының чогуур Советтери соңгукчуларның чагыгларын чугаалажып көөр, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын ажылдап кылырда болгаш бюджет тургузарда оларны барымдаалап көөр, чагыгларны күүседиринге организастаар болгаш оларның боттанышкынының дугайын хамаатыларга дыңнадып турар» — деп бижээн.

Сеелгү соңгулда кампаниязының үезинде республиканың соңгукчулары чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга 1598 чагыгларны киирген. Оларның эң хөй кезээ күүсеттинген. Оларның 85 хуузун районнарның, хоорайларның болгаш суурларның база кедээйин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарында киирген. Түңнелинде 5 муң өреникчиге школаларны, 2 эмнелге комплекизин, 2 муң 800 орунчуг уруглар албан чердерин, 6 муң 800 олуттуг клубтарны болгаш культура бажыңнарын, элээн хөй магазиннерни, столоваяларны, амыдырал хандырылга бүдүүлгелерин туткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Соңгукчулар чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында» Чарлыы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «РСФСР-ге соңгукчулар чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында Саа-быырны бадылаар дугайында» Чарлыы, еске-даа аңаа хамаарышкан доктаалдар чагыглар күүселдезинге улуг идиглиг болган.

Барыын-Хемчик районнуң Советтери, оларның күүскомнары, доктаамал комиссиялары чагырларже чугула кичээнгей салып турар. Мында сеелгү үш чыл иштинде соңгукчулар чагыгларының күш-ажыл байдалын экижидеринге, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, мал фермаларының техниктиг чепсегленишкинин дүргедиринге хамаарышкан чагыгларның 30 ажыг хуузун районнуң совхозтарының акша-хөрөнгилерин каттыштырганының, мурнакчы бүдүрүлгелерин хожудан турарларга дузалаанының түңнелинде шиитпирлээн. Чагыглар күүселдиринге депутаттар боттары база идепкейлиг киржип турар. Чагыглар-биле холбашкан айтырыгларны Советтерге болгаш күүскомнарга доктаамал көрүп турар.

Чагыглар күүседири-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрде аңгы-аңгы звеноларның Советтериниң депутаттарының кады ажылдажылгазын ажыглаары чугула. Оларның шиитпирлеп турар сорулгаларының хевири, хемчээли ылгалдыг болза-даа, сорулгазы чаңгыс — кижилерниң чаагай чоруу. Ындыг кады ажылдажылга чагыгларбиле ажылдың ажыктыын бедидер. Бо талазы-биле дуржулга Бии-Хем районнуң Советтеринде бар. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. А. Даржаа Аржаан кедээ Советтиң болгаш район Совединиң ында депутаттары-биле кады Тарлаг суурга телеретранслятор тургузарын чедип алган. Сарыг-Сеп кедээ болгаш Каа-Хем район Советтериниң депутаттарының кады ажылының база совхозтарының идепкейлиг киржилгезинниң түңнелинде суурга 10 суг коловкаларын тургузар чагыг күүсеттинген.

Депутаттарның чагыглар күүселдезинге холбаштыр салган негелделери улуг ужур-дузалыг. Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның Советтериниң ажыл практиказы ону бадыткап турар. Районнарның, суурларның болгаш кедээ Советтериниң сессияларында сеелгү ийи чыл иштинде 270 ажыг ындыг негелделерни көрген. Олар эки түңнелдерни берип турар: негелде салдырган бүдүрүлгелер, организациялар удуртукчулары чогуур хемчеглерни барык шупту алган.

Советтериң бүгү ажыл-чорудулгазынга ышкаш, чагыглар күүселдезиниң ажык болуру улуг рольдуг. Соңгукчулар оларның киирген чагыларынган чүү күүсеттиргенин, чүү кылдыын турарын, күүсеттинмейн турар болза, чылдагааны чүл дээрзин билген турар ужурлуг. Маңаа информациянын янзы-бүрү хевирлерин республикада ажыглап турар. Чагыглар күүселдезинниң дугайын күүскомнарның, депутаттарның отчёттарының үезинде, бүдүрүлгелерге, организацияларга хуралдарга, чоннуң ниити хуралдарынга, парлалгага, радио, телевидение дамчыдылгаларынга дыңнадып турар. Ынчалза-даа чамдык Советтерде, илангыя Кызыл районда, бо ажыл амдаа четпес.

Соңгулда кампаниязында соңгукчуларның кандидаттарбиле ужуражыгга хуралдары чоруп турар, олар кандидаттарга чагыгларны киирип турар. Ынчангаш чагыгларны тургузарын «экономика камналгалыг болур ужурлуг» дээрзин барымдаалап көөру чугула. Соңгулда мурнунуң хуралдарында чагыгларны хүлээп алырда түгле хереглекчи хөөнүү барымдаалавайн, боттуг аргаларны бүгү тала-биле удуртулга болдурар херек.

Депутаттың кандидадынга соңгукчуларда даалгазы аңаа эң дээди бүзүрел. Соңгулда мурнунуң хуралыгга чагыларны бадыласшкынын хөй куруузу-биле хүлээп алганда, олар Советке-даа, депутатка-даа хөөйлу дег болур. Моон ужурунда чагыгларның чугулазын кедүрзе, хынамчалыг көрзе чогуур.

Чагыг деп чүл дээрзин ылаптыг билири чугула. «Соңгукчуларның чагыглары дээрге, улус депутаттарының Советтериниң күрүне, ажылагый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле ажыл-чорудулгазыг экижидеринче, оларның девискээринге комплекстиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлдени хандырарынче, кижилерниң материалдыг болгаш угаан-бодал негелделерин хандырарынче уланган, иштилел ужур-дузалыг, соңгулда мурнунуң хуралындан түүлдүг деп көрген соңгукчуларның боттарының депутаттарынга берген даалгалары болуры» — деп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Соңгукчуларның чагыгларыбиле ажылды организастаар дугайында» Чарлыында чугаалап турар.

Соңгулда мурнунуң хуралы соңгукчуларның чагыглар дугайында киирген саналдарын, оларның иштилел ужур-дузалыын, үндезилеттингенин болгаш боттандырар аргалыын барымдаалап көрбүшаан, чугаалажып көөр. Бир эвес чагыг дугайында саналдар хүлээп алдынмаан болза, чугула апарганда чогуур тайылбырны чыылганнарга берген турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражыкшынары чугула үеде болуп эртип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр ажылдап кылган 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленуму чоокта чаа болган. Кедээниң чурттакчылары болгаш хоорайларның ажылчы чоннары Пленумнуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга бүгү чүүдерни кылыр, совет кижилериниң чаагай чоруунуң бедидиринге болгаш чурттуң экономиктиг күчүзүнүң быжыгарының бир чүгүлә байдалы болур аъш-чем курлавырларын көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дээрзинге Пленум бижыг бүзүрелин илергейлээн. Улус депутаттары ол патриоттуг шимчээшкинниң бирги одуруузуна туржур болгаш чер-чер Советтериниң ам соңгудар чыыжы ол улуг сорулгаларны боттандырарынга киржир. Соңгукчуларның чагыглары — Пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге база бир чүгүлә курлавыр болгаш магадылал болур.

С. ЮША,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оргинструктор килдиазының эргелекчизи.

СОҢГУКЧУЛАР ЧАГЫГЛАРЫ

Бистиң чүртүвүста бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның чер-чер Советтеринге июнь 20-де эзлчеглиг соңгулдалар болур. Ол-ла хүн районнарның болгаш хоорайларның улус судтарының соңгулдалары база болур.

ЧАЙ БИСТИИНГЕ КАНДЫГЫЛ

Специалистиң тайылбыры

Тывага чай дүжериниң үези чыл бүрүде аңгы-аңгы. Ынчалза-даа июнь айда республиканың бүгү девискээринге чай бодунуң бүрүн эргезинче кирер.

Май 20—30-ден ыңай агаарның хонукта ортумак температуразы +10 градус чедип, май төнчүзүнде— июнь эгезинде элээн чылый берзе-даа, агаар хенертен өскерип, соой берип болур. Ынчангаш майның төнчүзүнде, июньнүң баштайгы, а Бии-Хем районнуң девискээринге июньнүң ийиги он хонуунда соон болур.

Тыва ыйгылаажының девискээринге курлаг, чылыг чай июнь эгезинде дүжер болгаш 70—100 хүн үргүлчүлээр, Успа-Хөлдүң шынаазынга оон бичии-ле үр —100—120 хүн, а даглыг, арга-арыглыг черлерге—70 хүнден үр эвес уламчылаар. Чайның эң чылыг үези —июль, ынчан агаарның температуразы 35—39 градус чедир өскө турар апаар.

Чайгы чаъсташкынкарның хөй кезии-ле суггур болгулаар. Ынчалга-даа чаъс доктаамал эвес.

Тыва ыйгылаажынга шоолуг эвес чаъс чаар. Өл-шык оон барыын толагынга чылыг үеде (хонукта ортумак температура 10 градус) 150-170 мм, чоон талазынга оон элээн хөй— 180 мм, чедир дүжер. Успа-Хөл шынаазынга чаъс эң-не эвээш чаар —125 мм. Даг-тайга девискээрлиг черлерге чаъс хөй чаар болгаш чай дургузунда 200-220 мм. чеде бээр.

Доозуннуг шуурганнар болдурар хүштүг хаттар Тываның улус ажыл-агыйынга улуг хораны чедирип турар. Ындыг шуурганнар хоорулуг черлерге май-июнь айларның ай саныында-ла 3-4 катап, чай дургузунда 7-10 катап болгулаар. Чижээ, бо чылдың майда 3-5 чедир болган.

Республикага курлаг, ылыг хаттар база үргүлчү болгулаар. Тыва ыйгылаажынга кошкак болгаш ортумак күштүг курлаг хаттар чыл саныында болуп турар, а дыка күштүг 10 чыл иштинде чаңгыс катап болур. Чай дургузунда ортумак күштүг курлаг хаттарлыг 6-10 хүн болур. Оларның болуп турар үерлерине кандвашкын чылда 45 хонук хире үргүлчүлээр.

Бо чылдың май 24-26 хүннеринден эгелээш, агаарның хонукта ортумак температуразы 10 градус чедип, чылый берген. Июнь ойда ий-тап чылыг болур. Агаарның айда ортумак температуразы 12, 17 градус болуп, харык оок-даа чылыг болур.

Айның бирги чартыында агаарның температуразы 1 градус чедир соон болур, а ийиги чартында — 6, 11 градус чедир, хүндүс 27-32 градус чедир чылыыр.

Ай дургузунда чаъс эвээш чаар болгаш нормага чоок болур. Барыын районнарга, Улуг-Хем, Эрзин районнарга болгаш Кызылга чаъс 25-35 мм, өртээн районнарга 50—77 мм. чедир чаар.

Л. АНТОНОВА,
улуг инженер-агрометеоролог.

ШЕВЕРЛЕР БРИГАДАЗЫ

редкина платье даараарынга дыка мергежий бергеннер. Олар кызымак чоруу, хептиш шынарлыг даараи келгени дээш чаңгыс эвес удаа мактатканнар. Раиса Куулар, Людмила Ондар, Дина Янченко ук бригадага ажылдаан, үр болбааннар. Аныяк кыстар ажылга чоорту дадыгып, шилип алган мергежилдинге кызымаан көргүзе бергеннер. Ам олар операция бүрүзүн хоочунындан дудак чок кылып турарлар.

Бригада платье даараар планын ай саныында 120-130 хуу күүседип турар. Даараныкчылар эрткен айның планын база ажыр боттандырганнар. Оларам ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл болур оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш ажылдап турарлар:

ЧУРУКТАРДА: аныяк даараныкчылар (солагай таладан) Р. Куулар, Л. Ондар, Л. Янченко; хоочун даараныкчы М. П. Глухенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ ООҢ КИЖИЛЕРИ

ЧИИК үлетпүрүнүң мурнакчылары — Валентина Голубева, Мария Полещук, Алевтина Смирнова, Ольга Федукович сугларның аттары бистиң чүртүвүста сураглыг берген. Олар болгаш оларның дыка хөй эштери эрткен оңгуу беш чылдың планның онаалдаларын элээн каш-катап ажыр күүсетиндээн.

Бо адырның дыка хөй ажыл-ишчилери амгы хүннерде бешин шалыпчы күш-ажылдың чижектерин көргүзүп, планның онаалдаларын ажыр күүседип, совет кижилерниң чаагай чоруун кедүрериниң үлүг үлүг-хуузун киирип келгеннер.

Күш-ажылчы коллективтер мурнакчы ишчилерге деңнежип-түрарлар. Бригада кероозин-биле ажылдаар арга чиик үлетпүрде улам-на пептереп бир чыдар.

Тушпиноуң ук фәбриказында А. Е. Беловтуң бригадазын пес-таавы индустриязында эң эки коллективтериниң бирээзин кылдыр олурупкан механизаторлар аразында хөөрежип, баштактанмышаан, чаа кылган амданныг чемни чип олурлар.

— Чем читтингир болзуң ээш!— мендилежип чорувуста бир столдуң үжүнден эвээш куурара берген чаъска кедер

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Ол эртен Тока аттыг совхозтуң беш дугаар трактор-хову бригадазының механизаторлары сериин хүнну ажылгап, дүшке чедир долу күш-биле ажылдаан, суурдан ырак эвесте бригада төвүнге чемненип турар үеде чеде бердивис.

Бригада төвүнде бичежек-шевергин кылдыр кылып каан ыяш сарайның чанында тургускан ийи столда деп-деп кылдыр олурупкан механизаторлар аразында хөөрежип, баштактанмышаан, чаа кылган амданныг чемни чип олурлар.

— Чем читтингир болзуң ээш!— мендилежип чорувуста бир столдуң үжүнден эвээш куурара берген чаъска кедер чылдыг сигеннинг суггарылгазын эгелей бердивис—деп, Марло Донгак чугаалаан. Напирозундан бирээни үштүп алгаш, довурак-доозунга куураарып, хавара берген мөчек-мөчек салаларынга кызыдып алгаш, хандыр соруп, ырак ховунуң ужунче көрүп олур.

Бригадада механизаторлар колдуунда аныяктар. Ынчалзажок оларның аразында аргадуржулгалыг, хөй чылдарда ажылдааннар база бар болду. Коммунист Аракчаа Саны-Хөө аныяктарның лагдыныкчызы Николай Оюн, Семис-оол Хомушку, Конзан-оол Оюн дээш-ээ-даа өскелер мурнакчы ажылдап, ээлчег санында нормазын ажыр күүседип, аныяктарга үлегерин көргүзүп турарлар. Комсомолчу Сергей Оюн, аныяк коммунист Роман Чалзып олар база-ла хоочунардан чыда калбайн, техниказынга камныг, кызымак ажылдап турарлар.

...Хөрзүнү шыгый берген шөлдүң бир үжүнга турган агрегаттар бот-боттарындан чыда калбас дээнзиг делгем ховунуң ужунче барык шупту-зу деңге үнүп, ыыды чидип чорда, бригадирниң боду-биле хөөрежи бердивис.

Марло Донгак ортумак школаның 8-ки класын доозкаала тараажы болур дээн күзедин ёзугаар, Кызылдың кедээ профессионал-техниктиг училишезин 1966 чылда доозуп алгаш, он ийи чыл улаштыр механизаторлап, кедээ ажылагыйның янзы-бүрү машиналарын башкарып келген.

Ажылдың уг-шиин ханы билир, төлептиг болурга, М. Донгакты дөрт чыл бурунгаар ажыл-агыйның удуртукчулары бригаданы удуртур кылдыр сүмелээннер.

Ажыл-ижинге төлептиг, эшөөру-биле эвилең-ээлдек, биче сеткилдиг бригадирни совхозтуң ажыл-ишчилери Таңды район Совединин депутадынга кандидат кылдыр дешпиткен.

Шак мындыг бедик идегелди тараажы Марло Күрзетович Донгак күш-ажылы-биле бүзүредип шыдаар-даа.

В. КАРА-САЛ.

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АНЫЯКТАР ХООРАЙЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙИ

АМУРДА КОМСОМОЛЬСК. (СЭТА). Ыракыы Чөөн чүкте улуг индустрия төвү Амурда Комсомольск болу берген. 30 чылдарда ээн тайгага үндезилеттинип тургустунган хоорай ам каңны, пронатты, самолёттарны, далай судноларын, көдүрер краннарны болгаш шуткуур дериг-херекселдерни, нефть продуктуларын, улустуң хереглел бараанарын чүртке берип турар. Хоорайның ажылчы чоннарының социалистиг тургузуушкунунга, оларның Ыракыы Чөөн чүкке бүдүрүкчү күштерни хөгжүдеринге улуг ролю ээзи база Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерни тиилээрин хандырарынга салыышкыны ээзи Амурда Комсомольск хоорайны Октябрь Революциязы орденниг шаңнаан.

Июнь 11-де маңаа хоорайның 50 чылынга болгаш бедик шаңналды тыпсырынга тураскаатиган байырлыг хурал болган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Соведининиң Даргазы А. П. Шитиков аңаа чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ӱш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден Төрээн чурттуң шаңналы-биле Амурда Комсомольскиниң ажыл-ишчилеринге ол изиг байырны чедирген. Совет нижи бүрүзүнге хоорай совет улустуң эрес-дидим болгаш күш-ажылчы мээдырлыг чоруунуң символу болганын оратор айытыкан. Партияның ыяшгырыы-биле, боттарының изиг күзели-биле чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан эки турачы комсомолчулар бодунуң ады-биле адаан хоорайны тудар ээзи чедип келгеннер.

Олар ону тутканнар. Амгы Амурда Комсомольск колдуунда үш чүс муң чурттакчылыг индустриялыг хоорай болу берген. Чылдың-на миллиард хире рубльдиг продукциязын ол бүдүрүп турар. Чоокну чылдарда ооң чуртталга фондузу үш катап өзер. Чаа металлургия даг руда бүдүрүлгелерин тудар, амгы заводтарны эде дериир, чуртталга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, уруглар албан черлерин болгаш есие-даа социал-культура объектилерин калбаа-биле тудуп турар.

Оон ыңай оратор делегей байдалының айтырыгларынга, бистиң партияның болгаш Совет күрүнениң делегейге тайбыңны быжыглаар ээзи демиселинге ол доктааган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын А. П. Шитиков номчаш, олурганнар диңмиттиг адыш часкап турда хоорайның тугунга Октябрь Революциязы орденни кадап берген.

СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, Амурда Комосомольскиниң баштайгы тудугжузу, хоорайның хүндүлүг хамаатызы М. Н. Ополев бедик шаңнал-биле хоорайның ажылчы чоннарынга байыр чедирген.

Хоорайның ажылчы чоннарының мурнундан СЭКП хоорикомунуң бирги секретары В. М. Крысин бедик шаңнал ээзи Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илереткен.

СЭКП ТК-га, ӱш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржиичилери бедик көдүрүлүшкүн-биле хүлээп алган.

ССРЭ—ФРАНЦИЯ: ужудуп үнеринге чедир—ийи неделя

1980 чылдың сентябрь айда Звёздный хоорайга кады ужудуушкунну белеткеп эгелээн ССРЭ-ниң болгаш Францияның космонавтылары экспедицияга шуут белеп. ССРЭ-ниң ДХМ-ниң организастаанын парлалга конференциязын совет болгаш даштыкы журналистериң июнь 10-да дыңнаан кол-ла чаа үүлү ол болган.

ДХМ-ниң парлалга кылдызының эргелекчизи Ю. Черняков парлалга конференциязын ажыткаш, ужуражыышкынның киржикчилерин—экипажтар кежигүнеринден, космонавтылар белеткээр төптүң удуртукчуларын болгаш ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчуларын, совет болгаш француз эртемденнерни чылганнарга таныштырган.

— Экипажтарның ужудуушкунга бүрүнү-биле белеэнинин дугайында түңнел документиге тускай комиссия ат салган — деп, космонавтылар белеткээр төптүң начальнигы Г. Береговой дыңнаткан. Төптүң коллективи кылдынган ажылга сеткил ханыышкынын силерге дамчыдарын мендеп дилээн. Июнь 11-де бистер экипажтарны Байконур космодромче үдээр бис.

Бо хүннерде ужудуушкун башкарар төп черниң ажылдакчылары сөөлгү белеткелдерин доозуп турар. Ужудуушкунның удуртукчыларының бирээзи В. Благов төптүң ажылчын ээлчеглери шуптузу совет-француз космос неделязының программазын өөренип алганнар деп чугаалаан. «Салют-7» станциязының ээлери А. Березовой болгаш В. Лебедев олар экспедициязын хүлээп азырынга белеткелди кылып турар— станцияга ССРЭ-ниң болгаш Францияның түгүнүң адаа-биле июнь 25-тен 26-же дүнезинде беш космонавтыларның ужуражыышкынын кылып ужурлуг. «Прогресс-13» дээр чүк корабли-ниң аппарганы бүгү аппаратураны станцияның экипажы совет-француз эртем дуржулгаларын кылыры-биле белеткеп тургускан.

Совет-француз экипажтар айылээн ужудуушкун башкарар төпке ажылдап, экспедицияның бүгү кезектерин доозуу-биле дугуржуп алганнар. Экспедиция Байконур космодромдан июнь 24-түң орай дүнезинден эгелээш, июль 2-ниң кежээзинде доостур.

Бирги экипажтың командири Д. Джанибеков француз космонавтыларның ужудуушкунга белеткенгенин бедиңбиле үнелээн. Белеткелдиң кол-кол үе-чадалары эрттингеп-даа болза, күш-дамыр-даа, тускай белеткел-даа талазы-биле белеткелдиң деңнелин кудулаттас дээш ам-даа ажылдаар апаар. Бортинженерлер эртем шенелделерин белеткээн специалистер болгаш эртемденнер-биле сөөлгү консультацияларны кылып ужурлуг.

Экипажтың бортинженерлери А. Иванченков болгаш Жан-лу Кретьен совет-француз экипажтың удуртукчулеринең ужурлуг шинчилелдериниң дугайын чугааланнар. Космонавтылар «Союз-Т» корабль-биле ужудуп үнер—ол дээрге чурттар аразының экипажының чаарткан «Союзка» баштайгы ужудуушкуну-дур.

Ол ышкаш ийиги экипажтың кежигүнери Л. Кизим, В. Соловьёв болгаш Патрик Бодри база журналистерге чүве чугааланнар. Француз космонавт чыылганнарга орустаң чугаалаан. Мен француз дылга чугаалаарымда чүгле бодумнуң төрээн дылымны утпаан ирги мен бе дээрзин хынаар дээш чугаалаар-дыр мен деп. ол хүдүмзүрүп чугаалаан. Ужудуушкунга белеткелдиң ол хире чай чок чоруп турганының үезинде Звёздный хоорайжыгашка барып, ужудуушкунга шыңгыы белеткелди эртжен. Француз-совет ужудуушкунга 17 француз эртем лабораториялары шинчилел ажылдарының калбак программазын айыткан. Ында медицина, биология, космос технологиязы болгаш астрономия талазы-биле даалгалар киржп турар.

Совет Эвиледи-биле кады ажылдажылга космоска бистиң чурттуң төлээлекчизиниң киржилгези-биле дуржулгаларны эң баштай кылыр деп турарывыска өөрүүр бис деп, КНЕС-тиң чиңгине директорунуң оралакчызы Пьер Морель парлалга конференциязыгга чугаалаан. Амгы үеге чедир Францияның күш четпейн турганы шенелделерни кылыр арганы ам болур ужудуушкун берип турар-дыр. Эң нарын француз аппаратураны ажыглаш турган, космоска ужудуушкунуңуң байдалдарында кижиниң физиологиязын шинчилээр программаже улуг кичээнгей салып турар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТА: космоска совет-француз кады ужудуушкуның киржикчилери (солагай таладан оң талазынче): ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Александр Иванченков, француз космонавт Жан-лу Кретьен, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Джанибеков, француз космонавт Патрик Бодри, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Кизим болгаш совет космонавт Владимир Соловьёв оларның селгүүстен чоруулары.

В. КУЗЬМИН биле А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАРИЖКЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Бо айның төнчүзүнде космоска совеэ-француз ужудуушкун дугайында парлалга конференциязы аңаа болган. Францияның космос шинчилээриниң национал төвүнүң (КНЕС) удуртукчулары, а ол ышкаш эртем шенелделерин ажылдап кылырынга болгаш белеткээринге киришкен француз эртемденнер хөй санныг журналистерниң айтырыгларынга харыылааннар.

Ам болур ужудуушкунуңуң эртем сорулгаларының дугайын чугаалап турар КНЕС-тиң тыртырганы фильмни көргүзери-биле ол парлалга конференциязы эгелээн. 1966 чылдан бээр чоруп турар космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле француз-совет кады ажылдажылга дыка хөй адырларны хаара тудуп турарын ол фильмниң тайылбырында чугаалап турар.

1980 чылда дөрт чүс кандидаттарның иштинден ийи ужудукчуну— Жан-лу Кретьенни болгаш Патрик Бодрини шилип алган болгаш олар ийи чыл дургузуунда Звёздный хоорайжыгашка барып, ужудуушкунга шыңгыы белеткелди эртжен. Француз-совет ужудуушкунга 17 француз эртем лабораториялары шинчилел ажылдарының калбак программазын айыткан. Ында медицина, биология, космос технологиязы болгаш астрономия талазы-биле даалгалар киржп турар.

Совет Эвиледи-биле кады ажылдажылга космоска бистиң чурттуң төлээлекчизиниң киржилгези-биле дуржулгаларны эң баштай кылыр деп турарывыска өөрүүр бис деп, КНЕС-тиң чиңгине директорунуң оралакчызы Пьер Морель парлалга конференциязыгга чугаалаан. Амгы үеге чедир Францияның күш четпейн турганы шенелделерни кылыр арганы ам болур ужудуушкун берип турар-дыр. Эң нарын француз аппаратураны ажыглаш турган, космоска ужудуушкунуңуң байдалдарында кижиниң физиологиязын шинчилээр программаже улуг кичээнгей салып турар.

О. КАРАСЁВ.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин болдурбазының болгаш ол сорулга-биле бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принцивин сагыырынга үндезилээш, боттуг дугуржуушкуннарны чедип алырының херээнге тодаргай, тудуш харылзаалыг бурунгаарлаашкыннарны чедип алыры эргежок чугула деп, КНО-ның Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрериниң талазы-биле ниити саналлаашкыннар уламчылавышаан, ийиги тускай сессиязында онзалап демделеп турар.

Күштүң ден деңзигүүрүн хевээр арттырары чепсегленишкинни дүжүрериниң талазынга депшилге чедип алырының кол чүүлү-дүр деп. Мексиканың даштыны херектер министри Х. Кастаньеда де ла Роса медеглээн.

Бүгү-ниити тайбыңны кыжаныышкыр адаанда тургузуткан дайынныг месилдежиишкиннер өзүп үнген байдалда сессия эртип турарын ооң киржикчилери дүвүрээн сеткил-биле айтып турар.

Дайынзырак политиказы делегейниң янзы-бүрү районнарында месилдежиишкиннер өзүп үнген болгаш кыпсынтырып турар америк администрацияның адынга шүүмүүлел сессиязында шыңгыраан.

Японияның премьер-министри Д. Судзуканың чугаазы ядролуг болгаш аңай боочепсектерни кызыгаарлаарынче эрнегей ниити кыйгырыгларлыг болган. Вашингтонга күтүүтүргеп Японияның боду боо-чепсектерни эңдере бүдүрериче улам идепкейлиг киир тырттырын орарын ол шуут ыыттаваан. АКШ-ка боо-чепсекти кажаңгызындан-даа артыкка эңдере бүдүрерин Пентагонның планнап турарының дугайын, дайын белеткелдерин кыңчыктырбас талазы-биле шыңгыы чугаалажыышкыннарны чорударындан Рейганның администрациязының шудургу ойталап турарының дугайын билбээчеңнеп алган, япон чазактың баштыңы чепсегленишкинни дүжүрер херектин шулуудавайн турары дээш бурууну Совет Эвилеге линге онаарын оралдашкан.

Боо-чепсекти херек кырынга дүжүрериче угланган орукту дилеп тыварышга боттуг салыышкынын киирерин КНО-нуң ийиги тускай сессиязындан делегейниң хөй-ниитизининң калбак бөлүктери маңаа турар. Бо хүннерде Нью-Йоркта болуп турар конференцияларда болгаш ужуражыышкыннарда он-он чурттардан хөй санныг хөй-ниити организацияларының идепкейлиг киржилгези— ооң тодаргай херечизи-дир. КНО-нуң чазактарының эвес организацияларының парлалга төвүнүң сан-медээлерин ёзугаар алырга, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле хемчеглерни деткээн үеэдлиг бижиктер алдаанга 90 ажыг милляон ат салыышкыннарын ол организацияларның кежигүннерин чыгган.

Тайбың дээш демиселчилериниң ол бүлиниг ажыл-чорудулгазынга америк эргечагыргалар чүгл-бүрү шаптыктаашкынларны таварыштырып турар. Дайынга удур шимчээшкиннинң Каттыышкан Наңналар Организациязынга чалаттырган 30 ажыг идепкейлиг киржикчилери АКШ-ка баар чөнүзөрел бижиктерин амдыгаа чедир албаан.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС,
СЭТА-ның корр.

УЛУСТАРНЫҢ КОЛ НЕГЕЛДЕЗИ

Ракета-ядролуг чепсекти эңдере бүдүрериңге удур, тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш чаагай тура-соруктуң кижилериниң демиселиниң делегейниң бүгү диптеринде калбарып турар. Улустарның тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселинде аммур-дыш чок. Пентагонның болгаш НАТО-нуң дайынзырак айыылдыг планнарын үзе шавар, ядролуг месилдежилгениң кижи төрелгетенге кыжаныын чайладыр—бистиң үевистиң ам кол негелдези ыңдыг.

Делегейге айыыл чок чоруктуң болгаш ядролуг чепсекти дүжүрер дээш улустарның демиселиниң айтырыглары ядролуг болгаш бүгү-ле чепсектерни дүжүрери дээш хөделиишкиннерниң Нью-Йоркта делегей конференциязының кол кичээнгейинде турар.

Японияның делегады, 1945 чылда америк атомнуг бомбалаашкыныы көрүп эрттирген Т. Ивангының чугаазынга тайбыңның салым-ноолу дээш ханы сагыышсырал чангыланып турган. «Хиросиманың болгаш Нагасаканың таварышкан халапгарының каташтаарын болдурбас дээш делегейниң улустары ӱн улуг күжениишкиннерин салыр ужурлуг. Маңаа ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин кезээ мөңгеде хоруурун чедип алыры эргежок чугула» деп, ол медеглээн.

«Термоядролуг дайынны болдурбазы кижи төрелгетенниң мурнунда турар ӱн чугула болгаш соңгаарладып болбас сорулга-дыр». Негрлерниң хамааты эргелери дээш шылгарангай демиселчи чораан Мартин Лютер Кингтиң кадайы— Коретта Кинг ол дугайын айыткан, ол ам АКШ-тың хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы.

Америк хөй-ниитиниң Нью-Йоркка болган хөй муң кижилиг хуралынга чүве чугаалап тура, ол ажылдакчы—шериг күчүзүн немей өстүрери, узуткан чок кылырының бомбардировщиктер ышкаш ындыг чаа, улам үргедекчи чепсектерин тургузары болгаш пептередир америк удуртукчуларның чулчуруп турары ышкаш, АКШ-тың национал айыыл чок чоруун быжыглаардан туружук, харын ядролуг месилдежиишкинни улам чоокшуладыптар деп онзалап демделээн.

«Вашингтонуң дайынзырак угланыышкынынга америк улус улам улуу-биле удурланып турарын» К. Кинг демделээн. Американнарның ажжок хөй нуурузу ядролуг чепсектерни доң-дораан хоруру дээш туракчы турарын хөй-ниитиниң санал-онал алышынын көргүскен деп, ол чугаалаан. Чепсегленишкинни дүжүрер дээш, ниити национал шинчээшкин АКШ-та улам калбарып турар.

«Тайбыңның каттыышкан федералистери» дээр хөй-ниити организациязының Канада вайысылалынга болган конференциязы боо-чепсектерни база дагын эңдере бүдүрер чоруктарны болдурбас болгаш чепсегленишкинни дүжүрерине идиг бээр дээш идепкейлиг күжениишкиннерни салырынче Канаданың чазаан кыйгырган.

(СЭТА).

АКШ-тың деткимчези-биле

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль Ливанда бодунуң агрессиязын улам калбартырын үргүлчүлеп турар. Амгы үеде ол чурттуң девискээринде 7-ги танк болгаш 5-ки мотомеханизастыг бригадалар, бир десант бригадазы, шериг-далай күштерин санаваска үгер-боо кезектери үүлгединишкиннерни кылып турар. Ниитизи-биле алырга, июнь оңга чедир Ливанның девискээринче Израиль 100 муң кижилиг армиязын киирген. Эжелекчилериниң Ливанче халдап кирип турган үезинде Бегинниң айтканындан ийи катап ажыг хемчээлдиг черже интервентилер ханылан киргеп. Дириг күш болгаш техника талазы-биле чидириглери хөй боол турза-даа, палестиннерниң шыңгыы удурланыышкынын-даа тоовайн, агрессорнуң шериглери, хөй-хөй танкылар күжүн ажыглап алгаш, шаап халдаашкынын күштелдиреин үргүлүүлеп турар.

Июнь алдыга чедир израиль шериглер Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң девискээринче далайдан болгаш агаардан-даа десант дүжүрер дээш чангыс эвес удаа орналдашкан. Июнь 6-ның дан бажыдан эгелээш, израиль ужар-хемелер ливан найысылалдың чурттакчылыг кварталдарынче согуушкуннарны кылган. Хоорай кырындан самолёттар-биле хуудустарны октаан. «Бейрутче кирер дужаалды алган израиль шериглерге удурланырындан хоорайның камгалакчыларының удурланыышкынын соксадырын», Ливанга тайбыңны камгалаарының талазы-биле араб чурттар аразының күштеринiң составында сирия бригада хоорайдан үнүп чоруурун ливан шериг командылалындан хуудуста шыңгыызы-биле пеген турар. Израильдиң сөөгү шериг округунуң командылакчызы бригада генералы Друриниң ат салганы ол хуудустарда кара туразында агрессорлар «кандыг-даа улуг каражалыг болур болза, хоорайның ӱн-че кыска үезинде ээлеп алыры-биле» кыжаныын турар.

Ливанның президентизи И. Саркис кем-бурууду израиль агрессиядан ам безин муң-муң ливаннарның амы-тынынга четкенин медеглээн. Ливан чазактың ажаа болган хуралынга израиль агрессия дээш харылсалганын. Каттыышкан Штаттарга онаажын турарын айыткан.

Каттыышкан Штаттар төрээн черлеринден үндүр ойлаттырган, араатанзыг бомбалаашкыннардан болгаш артиллериядан болгаш минометтарындан өлген ӧн-ӧн муң кижилер дээш, бодогүннаашкынныг күрүне—Ливанче израиль шериглерниң араатанзыг халдаашкыны дээш харылаар ужурлуг.

Араб улустуң ханы төктүп турар. Америк администрация ону түгле бурууда тайын турар ээвес, харын-даа Ливанның каш дакпыр качыгалдыг черинде араатанзыг кара херээн үүлгедип турар бодунуң израиль чалчаларын агартырын ораалдажып турар. Вашингтон израиль шеригин кижилерни узуткаарының ӧн-не болбазынрангай болган араатанзыг чепсектери-биле хандырарындан аңгыда Тель-Авивтиң өлүрүкчүлерин политика талазы-биле база камгалап турарын Ливанның Депшилгелиг-социалистиг партизының удуртур черинин медеглелинде айыткан. Каттыышкан Штаттар Айыыл чок чорук чөвүлелинде болгаш делегейниң ӧске-даа чыыштарында израиль агрессорларны буруу шавыышкыдан камгалап, оларга болчуң турар.

Июнь тоста израиль ужар-хемелериниң Бекаа шыналазынче агаардан халдаашкыны Сирияның агаардан халдаашкынга удур ракеталарын узуткаар сорулгалыг болган.

Иранның шериг делегациязының САР-ның удуртукчулары-биле чугаалажыышкынары болган. Делегацияның баштыңы Иранның камгалал министри М. Салимя удурланыышкынының палестин шимчээшкининиң болгаш Сирияның израиль агрессиязы ойтур шаварынга шериг дузаламчызын көргүзеринге чепшээрежин турарын ирак тала илереткен деп чугаалаан.

Тегерандан медээлээнин ёзугаар алырга, ында Сирия болгаш Ливанче чоруур экитурачылар бижиир чөпшөр ажыттынган.

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

Америк телекомпаниязының дамчытканы интервьюзунга Тэтчер Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны эжелеп алганының соонда аңаа Англия элээн улуг чепсектиг күштерни тургузар апаарын медеглээн. Бо талазы-биле бистер АКШ-тың дузаламчызынга идегээр бис деп, ол чугаалаан.

Ортулуктарга улуг шериг баазазын, англи-америк эжелелдиң ёзу-чурумун тургузар дээш Лондонның болгаш Вашингтонның планнарының дугайында солуннарының дыңнадыглары оон-биле бадыткаттынган.

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия шериг телээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, июнь тоста Ливанның Бекаа дээр шыналазының кырынга агаардан ӱйи улуг тулчуушкун боол, аңаа кайы-даа тулчуушкунарга 100 хире израиль болгаш барык 60 хире сирий шүүргедекчилер киришкен боол турар. 19 израиль ужар-хемелерин дүжүр аткан. Сириялар боттарының 16 самолёттарын оксунган.

Июнь онда израиль самолёттар кызыгаарда турар Джусия району-биле Ливандан Сирияже бар чораан хамааты автомобильдерни бомбалаан. Бомбалаашкын түңнелинде 57 кижи өлген, олардың аразында 14 түрк хамаатылар база бар болгаш 75 кижи балыгланган.

Израиль шеригнер Сирияның Ливан-биле кызыгаарынче үнерин оралдажып турар.

ШЕФТЭЭННЕР

Сүт-Хөл эмнелгезиниң коллективиниң малчыннарының ажыл-ижинге дузалаңыры чаңчыл болган. Эмнелгениң ажыл-агый эргелекчизи К. Монгуштуң удуртулгазы-биле он кижи Терби-Дашта хойнуу М. Намчал-оолдуң ыыштаанга баргаш, 300 хой кирер кажааның коржеңин коптаргаш, чыып бергеннер.

О. БОРАШ.

ЮГОСЛАВ АНЫЯКТАРНЫҢ БАЙДАЛЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Коммунистер Эвилелиниң ТК-зының Президиумунуң күүсенчи секретары М. Друлович «Данас» деп журналга югослав аныяктарның байдалынга хамаарышкан чүүлдү бижээн.

Югославияны Коммунистер Эвилелиниң ажыл-чорудулгазынга аныяктарның киржилгезинге хамаарыштыр оон дыннатканы болза, партияның 27 хар чедир аныяк кежигүнериниң үлүү 1973 чылда 24 хуу турганынган 1980 чылда 35.6 хуу чедир өскен. Оон-биле чергелештир ук чүүлдүң автору ажыл чок аныяктарның, санының хөйүн база айыткан. Ажыл чок киржилерни ниити санының үштүң ийи кезээ аныяктарга хамаарыжып турар. Оларның 46 хуузу ортумак техниктиг болгаш дээди эртемниг аныяктар боол турар деп, ол бижээн. Ол-ла авторның сөзүн ёзугаар алырга, ажыл дилеп турар специалистерниң саны сөөлгү үеде база ыыла көвүдээн: ындыгларның саны 1960 чылда —18, 1970 чылда —26 хуу турган болза, 1981 чылда 46 хуу чедир өскен.

Автор дээди өөредиге системазында четпестерни база айыткан. Өөредиге тургузуу экономиканың хереглелдеринге үүшпейн турар дээн, ол бижээн. Аныяктарны ажыл-биле хандырары социалистиг хөгжүдүн программазының болгаш экономиктиг чединиишкин дээш демиселдиң кол сорулгаларының бирээзи боол турар. Югославияның экономика талазы-биле хожудангай районнарынга аныяктарны ажыл-биле хандырарының айтырыы биске улам чидиг боол бар чылдар деп ук чүүлде ооң ынай чугаалаан.

Сөөлгү үеде ажыл чок чоруктуң айтырыы бир янзы хевирлиг апарган деп, автор демделээн. Чүл дээрге амгы үеде аныяктар, шаанда ышкаш, көдээден хоорайларже ажыл дилеп чоруваин турар, харын хоорайларның боттарыг ажыл чок аныяктарның саны көвүдеп турар. Ындыг аныяктарны ажыл-биле хандырары хөгжүдүнин код стратегтиг айтырыгларының бирээзи болур.

Ол бүгү чүүлдер аныяктарның идейлиг туружугна улуг салдарны чедирип турар деп, автор айыткан. Социал айтырыглар, хамыктың мурнунда ажыл чок чоруң, аныяктарның амгы байдалга таарышпас чоруунуң, оларның удурланыышкынының үнер дөзү болу берип болур. Улуг салгалдарның тургузуп каан үнелиг чүүлдерин хүлээп албас сагыштыг оралдажыышкыннар база бар. Ынчалза-даа ол бүгү бергедээшкиннер турзажок, аныяктар болур-чогуур перспективалыг бис дээрзин медерең билип турар. Ындыг болзажок аныяктарның культура амыдыралының коммерциализациязы, парлалгага кайы хамаан чок чулчуруушкуннар аныяктарның кижизидилге хөрээнге улуг хоруну чедирип турар деп ук чүүлде айыткан.

Коммунистер Эвилелинде аныяктар-биле ажыл программазы чок деп санап болбас деп, М. Друлович демделээн. Аныяк салгал-биле партияның ажылы революстуг демиселдиң болгаш социалистиг тургузуушкунуң үезинде шору чоруп келген. Ынчалза-даа аныяктар-биле дөрт харыдаалар четпес боол турар.

ИЫН 3-кү арын ● 1982 ч. ● июнь 13

ТӨТЧЕГЛЕКЧИЛЕР „ТУРЛАА“

Ленинчи партияның экономиктиг политиказын, ылаңгыя аъш-чем программазын боттандырар, аң болгаш балык ажылының продукциязы-биле чоннуң хандырар херекке республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели бодунуң төлептиг үлүүн киирер ужуралуг. Ынчалзажок ол чугула соруглаиы ук ниитиледиң баштаар чери багай күүседип турар.

1977 чылда аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели 22 муң рубльдиң орулгазын алган болза, 1979 чылда чүгле 2 муңну алган, а 1980 чылда харыңдаа 5 муң рубль каражалыг болган. 1981 чылда ниитилел деңгүп-ле 5 муң рубльдиң орулгазын алган. 1977 чылда 60 тонна балык тудар планын 63,6 тоннага күүсеткен, а эрткен чылын чүгле 21,5 тонна, ынчаарга бо чылдың бирги кварталында 900-ле кг балык тудкан. 1981 чылда күрүнеге өлүк белеткеп дужаар планын база күүсетпээн.

Ниитилелге быжыглаттынган делгем девискээрде 13 аңныыр-балык ажыл-агыйлары бар, оларда штаттыг 19 егерьлер санаттынып турар. Олар республиканың аң-балык талазы-биле ээ-не байлактыг, чижээ, Эрбек, Үнгеш, Ондум, Чагытай, Мүн-Хөл, Бии-Хемниң Хүт ужарыдан куду, Хемчик хемниң аскынга чедир, Улуг-Хем уну, а Кызылдан Каа-Хемни өрү Сарыг-Сеп суурга чедир дээш ышкаш черлерде турар-даа болза, ажыктыг түңнел бербейн, чөгенчиг ажылдан турар.

Мурнуунда бот-орулга-чарылгалыг болуп, саң-хөө, ажыл-агый талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдан турган бо ниитиледиң ажылы чүге кошкаавыл? Республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар черинин (мурнуундагы даргазы В. И. Юрьевтиң, амгы даргазы К. А. Башановтуң) ажылының болгаш удуртулгазының стили эргижиреп, амыдыралдан хоорулганының уржуундан ук ниитилел ындыг байдалга таварышкан.

Ниитилелдиң баштаар чери уставтың негелделерин, удуртулганың коллегиялыг болурунуң принциптерин каржызы-биле хажыткан. Сөөлгү отчёт-соңгулдалыг республика конференциязын далаш кадында чыылдырганы-биле 42 делегаттың ону ооң ажылынга киришпээн. Баштаар черниң хуралдарын уставка чагыртпайн, хаая чыылдырып, охотоведтериниң, районнар ниитилелдериниң болгаш улуг-улуг эге организацияларның дараларының, ол ышкаш штаттыг егерьлериниң отчеттарын хуралдарга дыңнавайн, ажылдың иштинче ханыпан кирбейн, черлик аннарны болгаш балык-байлакты камгалаар, оларның кулавырын өстүрер, бодунга быжыглаттынган хемнерни, хөлдерни, суг хөөлбектерни балыктандырар талазы-биле перспективтиг айтырыгларны шиитпирлевейн, хүн бүрүңүн «аар-саар» айтырыгларынга өйлежип келген.

1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир уеде күүседир ажылдарның перспективалыг планнарын ниитилелдиң баштаар чери бөгүнге чедир ажылдап кылбаан. Бойдус камгалалын күштелдирер, черлик аңнарның болгаш балыктың курлавырын көвүдедир, төтчеглекчилер-биле демиселди шиңгыырадыр дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ниитилелдиң амыдыралынга дорт хамаарышкан доктаалын боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглер албайн турар.

Бодунга быжыглаттынган аңныыр-балык ажыл-агыйларын эрежгей удуртуп, ында ажылдап турар егерьлерниң кылган ажылын хынавайн турары-биле чамдык егерьлер чүгле ат эдилеп, шалың ап, төтчеглекчилер-биле демисешпейн, харын боттары төтчеглекчилер болуп турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем болгаш Кундустуг участогунуң егери турган Борисов дээрги боду төтчеглекчилеп тургаш туттурган. Чөшпээрел чок араалыг боо чажырын эдилеп турганы дээш, ол ам судка шиитпирер. Ээрбектиң аңныыр ажыл-агыйынын егери Г. Ф. Мартемьянов 1974 чылдан эгелеп ажылдаан үезинин дургузунда аңныыр чуруму үрээн чаңгыс-даа төтчеглекчи илередип тутпаан. Ынчаарга ол үенин иштинде чаңгыс-даа төтчеглекчи Ээрбекке ис баспаан дээр болза, шын эвес-ле болгай! Алаш-Аътың аңныыр ажыл-агыйының егери А. Устюгов, Ондумнуң — А. Фадеев олар 1981 чылда аңныыр чуруму үрээни дээш чаңгыс-даа протокол тургусшаан болган. Черлик аңнарның болгаш удуртулгазының стили эргижирел, амыдыралдан хоорулганының уржуундан ук ниитилел ындыг байдалга таварышкан.

Ниитилелдиң баштаар чери уставтың негелделерин, удуртулганың коллегиялыг болурунуң принциптерин каржызы-биле хажыткан. Сөөлгү отчёт-соңгулдалыг республика конференциязын далаш кадында чыылдырганы-биле 42 делегаттың ону ооң ажылынга киришпээн. Баштаар черниң хуралдарын уставка чагыртпайн, хаая чыылдырып, охотоведтериниң, районнар ниитилелдериниң болгаш улуг-улуг эге организацияларның даргаларының, ол ышкаш штаттыг егерьлериниң отчеттарын хуралдарга дыңнавайн, ажылдың иштинче ханыпан кирбейн, черлик аннарны болгаш балык-байлакты камгалаар, оларның кулавырын өстүрер, бодунга быжыглаттынган хемнерни, хөлдерни, суг хөөлбектерни балыктандырар талазы-биле перспективтиг айтырыгларны шиитпирлевейн, хүн бүрүңүн «аар-саар» айтырыгларынга өйлежип келген.

1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир уеде күүседир ажылдарның перспективалыг планнарын ниитилелдиң баштаар чери бөгүнге чедир ажылдап кылбаан. Бойдус камгалалын күштелдирер, черлик аңнарның болгаш балыктың курлавырын көвүдедир, төтчеглекчилер-биле демиселди шиңгыырадыр дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ниитилелдиң амыдыралынга дорт хамаарышкан доктаалын боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглер албайн турар.

Бодунга быжыглаттынган аңныыр-балык ажыл-агыйларын эрежгей удуртуп, ында ажылдап турар егерьлериниң кылган ажылын хынавайн турары-биле чамдык егерьлер чүгле ат эдилеп, шалың ап, төтчеглекчилер-биле демисешпейн, харын боттары төтчеглекчилер болуп турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем болгаш Кундустуг участогунуң егери турган Борисов дээрги боду төтчеглекчилеп тургаш туттурган. Чөшпээрел чок араалыг боо чажырын эдилеп турганы дээш, ол ам судка шиитпирер. Ээрбектиң аңныыр ажыл-агыйынын егери Г. Ф. Мартемьянов 1974 чылдан эгелеп ажылдаан үезинин дургузунда аңныыр чуруму үрээн чаңгыс-даа төтчеглекчи илередип тутпаан. Ынчаарга ол үенин иштинде чаңгыс-даа төтчеглекчи Ээрбекке ис баспаан дээр болза, шын эвес-ле болгай! Алаш-Аътың аңныыр ажыл-агыйының егери А. Устюгов, Ондумнуң — А. Фадеев олар 1981 чылда аңныыр чуруму үрээни дээш чаңгыс-даа протокол тургусшаан болган. Черлик аңнарның болгаш удуртулгазының стили эргижирел, амыдыралдан хоорулганының уржуундан ук ниитилел ындыг байдалга таварышкан.

Ниитилелдиң баштаар чери уставтың негелделерин, удуртулганың коллегиялыг болурунуң принциптерин каржызы-биле хажыткан. Сөөлгү отчёт-соңгулдалыг республика конференциязын далаш кадында чыылдырганы-биле 42 делегаттың ону ооң ажылынга киришпээн. Баштаар черниң хуралдарын уставка чагыртпайн, хаая чыылдырып, охотоведтериниң, районнар ниитилелдериниң болгаш улуг-улуг эге организацияларның даргаларының, ол ышкаш штаттыг егерьлериниң отчеттарын хуралдарга дыңнавайн, ажылдың иштинче ханыпан кирбейн, черлик аннарны болгаш балык-байлакты камгалаар, оларның кулавырын өстүрер, бодунга быжыглаттынган хемнерни, хөлдерни, суг хөөлбектерни балыктандырар талазы-биле перспективтиг айтырыгларны шиитпирлевейн, хүн бүрүңүн «аар-саар» айтырыгларынга өйлежип келген.

1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир уеде күүседир ажылдарның перспективалыг планнарын ниитилелдиң баштаар чери бөгүнге чедир ажылдап кылбаан. Бойдус камгалалын күштелдирер, черлик аңнарның болгаш балыктың курлавырын көвүдедир, төтчеглекчилер-биле демиселди шиңгыырадыр дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ниитилелдиң амыдыралынга дорт хамаарышкан доктаалын боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглер албайн турар.

Бодунга быжыглаттынган аңныыр-балык ажыл-агыйларын эрежгей удуртуп, ында ажылдап турар егерьлериниң кылган ажылын хынавайн турары-биле чамдык егерьлер чүгле ат эдилеп, шалың ап, төтчеглекчилер-биле демисешпейн, харын боттары төтчеглекчилер болуп турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем болгаш Кундустуг участогунуң егери турган Борисов дээрги боду төтчеглекчилеп тургаш туттурган. Чөшпээрел чок араалыг боо чажырын эдилеп турганы дээш, ол ам судка шиитпирер. Ээрбектиң аңныыр ажыл-агыйынын егери Г. Ф. Мартемьянов 1974 чылдан эгелеп ажылдаан үезинин дургузунда аңныыр чуруму үрээн чаңгыс-даа төтчеглекчи илередип тутпаан. Ынчаарга ол үенин иштинде чаңгыс-даа төтчеглекчи Ээрбекке ис баспаан дээр болза, шын эвес-ле болгай! Алаш-Аътың аңныыр ажыл-агыйының егери А. Устюгов, Ондумнуң — А. Фадеев олар 1981 чылда аңныыр чуруму үрээни дээш чаңгыс-даа протокол тургусшаан болган. Черлик аңнарның болгаш удуртулгазының стили эргижирел, амыдыралдан хоорулганының уржуундан ук ниитилел ындыг байдалга таварышкан.

Ниитилелдиң баштаар чери уставтың негелделерин, удуртулганың коллегиялыг болурунуң принциптерин каржызы-биле хажыткан. Сөөлгү отчёт-соңгулдалыг республика конференциязын далаш кадында чыылдырганы-биле 42 делегаттың ону ооң ажылынга киришпээн. Баштаар черниң хуралдарын уставка чагыртпайн, хаая чыылдырып, охотоведтериниң, районнар ниитилелдериниң болгаш улуг-улуг эге организацияларның даргаларының, ол ышкаш штаттыг егерьлериниң отчеттарын хуралдарга дыңнавайн, ажылдың иштинче ханыпан кирбейн, черлик аннарны болгаш балык-байлакты камгалаар, оларның кулавырын өстүрер, бодунга быжыглаттынган хемнерни, хөлдерни, суг хөөлбектерни балыктандырар талазы-биле перспективтиг айтырыгларны шиитпирлевейн, хүн бүрүңүн «аар-саар» айтырыгларынга өйлежип келген.

1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир уеде күүседир ажылдарның перспективалыг планнарын ниитилелдиң

ДЗЕЛЬКВА

Кара далай кыдыында Никитаның ботаниктиг садында үжен муң ажыг янзы ыяштар болгаш чадаң ыяштар үнүп турар. Оларның аразында элдептиг ыштар база бар, чижээлээрге, дзельква.

Дзельква кайгамчыктыг шынарлыг: чанынга турган ыяшка будуктары бичии-ле дээш бээр болза, олла олчаан чыпшындыр өзүп эгелээр. оон адырылбас. Угунда садка он ийи дзелькваны тараан турган. Ам олар шупту бот-боттарынга тудушкаш, чаңгыс ыяш, чаңгыс организм апарган. Дзелькваның чогум чурту — Соңгу Иран.

В. КУКОВЯКИН.
Крым область.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Чайын үнген чараш чечек» деп фотоэтюду.

ОДАРЛАРНЫ БОДАЗА

Ишкинперин болгаш Каргалдарны камгаладыг черлер кылза дээрзин Сат Норжун-оол чоокта чаа «Шын» солунга бижээн. Бо черге өскен, адаттынган черлерни билир болганымдан авторнун саналыңга хамаарыштыр чамдык бодалдарымны чугаалап көрейн.

Ишкинперде болгаш Каргалдарда «Сүт-Хөл» совхозтуң малы турар. Ол черлерни камгаладыг кылыптарга, мал одары кылырлы бээр эвес ыйнаан? Мону черле өөрешип көөрү чугула.

Сөөлгү үеде бо черлерде бөрү элбээн, ак-мен сеги көвүдээн. Ында аалдарның мал-маганынга-даа хора чедирип турар. Бир эвес бо черни камгаладыг кылыптар болза, бөрү оон-даа көвүдээр. Ынчан аңнар. ылаңгыя оларның төлү демгилериниң чемнижи болу бээр. Чүге дээрге камгаладыг черниң бөрүзүн өлүрбес. ынаар улус барбас-ла болгай. Ынчангаш бо черни камгаладыг болдурбас бодалдыг мен. Ол черлер ангор өшкүлериниң оранын-дыр. Оларны өстүрери, бөрүлерни узуткаары совхозка ажыктыг боор.

Т. САНДУУ.

ЭҢ ЭКИ СОРТТАР

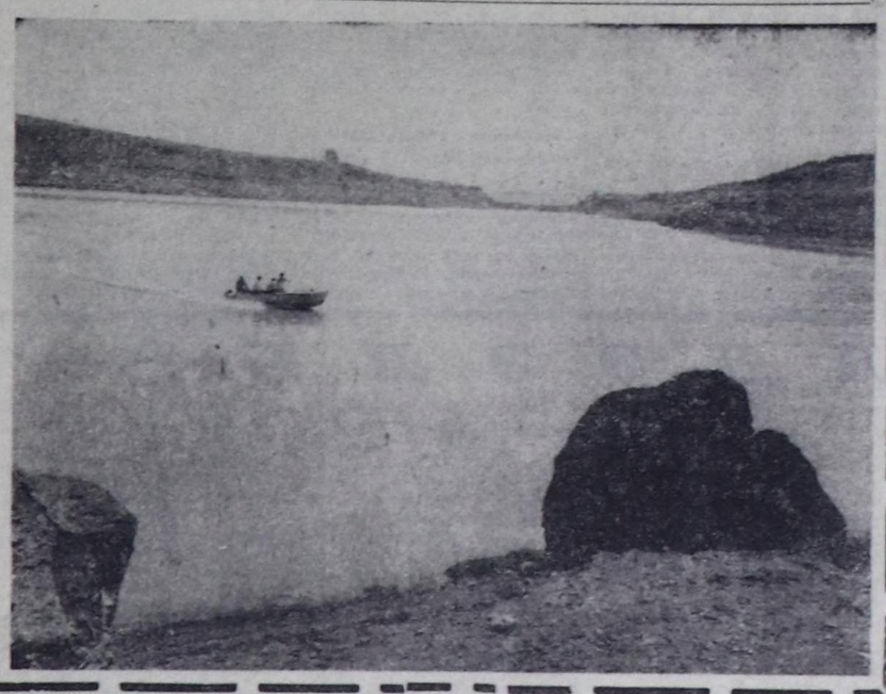

Арменияның ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда ирригация тудушкунуунуң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылдарны күүсеткен. Республиканың девискээрин буга, сумунарның ческизи хөлээн. Суг шыгжамырлары: Апаран, Манташ, Каршут, Сарнахпюр болгаш ооң-даа өскелер чүе-чүе милиион кубометр сугну мөөңнээн.

Ынчалзажок кат-чимнисти берип, ооң-биле чергелештир өл-шыкты хереглеп турар черлер Арменияда ам-даа эвээн эвес. Ол черлерни кодээ ажыл-агыйга ажыглалга киирерия — республиканың төлевилел болгаш эртем-шинчилел институттарының, мелиорация организацияларының ам шиитпирлеп турар айтырыглары ол.

Арарат шыңаазында черлерни шиңгээдип алыры-биле холбашкан айтырыгларны комплекетиг шиитпирлээриниче оваа кичээнгейни салып турар. Виноградтың болгаш перектериниң, абрикостарының болгаш елпаларның, груша-ларның болгаш яблоктарының база өске-даа культураларның эң эки сорттарын аңаа өстүрер.

ЧУРУКТА: Апаранның суг кадагаладының хевири.

Б. НЕМРУТТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан

РЕСПУБЛИКА ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан фотоделгелгени 1982 чылдың ноябрь—декабрьда эрттирер дугайында шиитпирни Тыванын профобличөвүлели. ВЛКСМ обкому, республиканың Культура министерствозу. Журналистер эвилелиниң баштаар чери хүлээп алган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тыванын ажыл-ишчилериниң экономиканы- эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннерин, СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет кижилериниң маадылолуг күш-ажылын. ССРЭ Конституциязында көрдүнген калбак эргелерни көргүзери — фотоделгелгениң ол сорулгазы.

Фотоделгелгеге ылагар-даа, анаа-даа саазыннарга парлаан өңнүг-даа, өң чок-даа чурукту хүлээп алыр. Чуруктарны янзы-бүрү жанрларга кылып болур, хемчээли 30—40 см-ден 50—60 см чедер. А өңнүг чуруктарга тускай хемчээл доктаатпаан.

Чурук бүрүзүнүң даштынга авторнуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, мөргежилин, бажыңының адресин, чуруунуң адын айтыр.

Фотобөлгүмнериң, фотоклубтарның кижикчилери, фотокорреспондентилер, фоточуруйчулар, хоорайның болгаш райүлестүр комбинаттарының чурук тырттырыкчылары, фотога хандыкшылдыглар киржип болур. Чуруктарны «Кызыл хоорай. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 3. Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери» деп адресче чорудар.

Делгелгеже чоруткан чуруктарны рецензиялавас. Ону чорударының хуусаазы—1982 чылдың ноябрь 1.

Чуруктарны дараазында категориялар аайы-биле жюри көөр: чугула темаңы көргүскени; фотопортрет; бойдус; өңнүг. Ол категориялар аайы-биле дипломнарны болгаш акша шаңналын доктаатпаан. Бирги чергениң диплому-биле 70 рубльди, ийиги чергениң диплому биле 50 рубльди, үшүү чергениң диплому биле 30 рубльди тыпсырын көргеп. Оон аңгыда көрүкчүлериниң үнелелин барымдаалап төлээр тускай шаңналды база тургускан. Ооң түңү—25 рубль.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан фотоделгелгениң оргкомитедин Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серенни баштадыр томуйлаан.

Фотога хандыкшылдыгларның, фотомастерлерниң, фотокорреспондентилерниң аразынга организакчы болгаш пропагандисчи ажылды күштелдирип, республика делгелгезинче эки шынарлыг чуруктуң чорударын хандырарын хоорайның болгаш районнарның культура килдистеринге, профэвилел организацияларынга, ВЛКСМ Кызыл хооркомунга база райкомнарга дааскан.

Школачыларның дыштанылгазы

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ ЭГЕЛЭЭН

Республиканың школачылары эрткен өөредилге чылын доозкам, ам боттарының шагда-ла четикпейн манаң турганы чайгы дыштанылгазынче киргеннер. Оларның бир чамдыызы төрээн школазындан чарлып, амыдыралдың делгем оруунче кирип, күрүне экзаменнерин дужаап турарлар. Чамдыктары ырак-узак тайгаларда мал малдаан ада-иелеринге дузалажып база школачы будүрүлге бригадаларында хаара туттунганнар.

Кызылдың В. Дубинин аттыг пионер лагеринге чеде бээр болза база-ла ак-ак хөйленнер кеткен, кызыл галстуктарлыг оолдар, уруглар чайгы дыштанылгазын солун болгаш хөглүг эрттирип турарлар. Аңаа бо чылын үш сезонда малчыннарның, тудугжуларның, тараажыларның болгаш өске-даа ажылчыннарның уруглары ниитизи-биле 720 кижи дыштанырлар. Бирги сезонда ында 240 оолдар, уруглар чылыг, чырык корпустарда хөглүг чурттап турарлар.

Долгандыр ногаан арга бүргээн девискээрде спортчу шөлчүгеш, ногаан театр, столовая, эмчи пунктузу дээш мында бүгү-ле чүүлдер уруглар-га таарыштыр кылдынган. Отряд бүрүзүнде доктаамал вожатыйлыг болгаш кижизидикчи башкыларны быжыглаан.

Лагерьге сезон дургузунда «Эң эки отряд» деп атты чаалап алганнарны Шушенскоеже баар халас путёвкалар-биле таннаар. Ийиги черни өөлээннерни—«Заря» теплоход-биле экскурсияже чорудар.

Ам удавас В. Дубинин аттыг пионер лагеринге бүгү лагерьлериниң спартакиадазын эрттирер кылдыр шиитпирлээн. Пионержи чай солун херектер-биле эгелээн.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда солагай таладан ийи дугаарында) пионер вожатыйы Н. Тебельдеева хостуг шакта пионерлер-биле; ортузунда спорттчу оюн; вожатый З. Биче-оол октябрятар-биле солун номну номчуп орлар.

Авторнуң фотолары.

КЫЗЫЛ ИСЧИЛЕР КӨНФЕРЕНЦИЗЫ

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң Культура бажыңының иштин суурнуң чурттакчылары, ажыл-агыйның механизаторлары, тудугжулары, малчыннары, Азас ортумак школаның башкылары, өөреникчилери долдур олурупкан турда, школа директору Б. Доңгак кызыл исчилерниң ийиги конференциязын ажыктаан. Төрээн дыл башкызы, партия эге организациязының секретары Т. Кушкаш школаның кызыл исчилериниң, школада тургустунган музейниң ажылының дугайын чыылганнарга таныштырган.

Эрткен үе чалыы салгалга солун болгаш өөредилгиг. Кызыл исчилер районнуң, колхозтуң (амгы «Тоора-Хем» совхозтуң) төөгүзүн, партия, комсомол, пионер организацияларының мурнуку үеде ажыл-ижиниң дугайында документилерни чыып турар. Аңаа хамаарышкан солун материалдар: фото-чуруктар, бижимел сактыышкыннар, үн бижиир аппаратка бижээн чугаалар, эрткен үениң эдилелдери музейниң фондузунда кирген.

Тыванын эң баштайгы дээди эртемниг эмчизи, хөй-нийи ажылдакчызы чораан, ол чер чурттуг Сергей Серекейниң ады-биле суурнуң кудумчуларының бирээзин адаар дугайында саналды чогуур албан черлериниң мурнунга тургузар деп шиитпирни конференция база хүлээп алган.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Ойлаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаар. Соңгубарының чүкче угланыышкынының хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 24—26 градус чылыыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye»: Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — «Музыкалыг киоск». Фильм-концерт. 9.40 — «Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп турмен!» 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 — «Лиссабон». Документалдыг телефильм. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү-ниитиниң херээ». (Кедээден дамчыдылга.) 13.45—«Музыкалыг киоск». 14.15 —Г. Боровик —«Буэнос-Айреске интервью». Фильмшии. 16.35 —Бөгүн — Чиик үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң чиик үлетпүрүнүң министри Н. Н. Тарасов киржир. 16.50 — 17.05 —Чапсар. 17.05— «Силерниң чагааларынар ёзугаар». Чиик үлетпүрүнүң ажылдакчыларының дилээн ёзугаар концерт. 17.50 —«Делегей панорамазы». 18.35 — «Кино аян-чоруктар клубу». 19.50 — «Анюта». В. Гаринниниң музыказынга фильм-балет. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузу. 22.00 — «Хүлер аътты кижи». Фильм-концерт. ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Герасимов номчуур. 23.05—23.45 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 15.20 —«Чаа өглегелиниң телеклуву». 16.35 — «Бернарде Белотто». Документалдыг телефильм. (ГДР). 17.10 — «Эрес-дидим чоруқ». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 18.15— «Чебурашка». Мультфильм. 18.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 19.05—«Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доңчу намдарывыс. 23-кү фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хөгжүмүүр тоолдар». 20.15 — «БАМ бөгүн». Документалдыг фильм. 20.30 Байдаркага болгаш каноэге ажиндиришкинге ССРЭ чемпионады. Крылатскиде хөөлбектеп дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 —«Арыг сүтүүн дээрбээ». Уран-чечен фильм. (АКШ).

ИЮНЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.35—Бут бөмбүүнге делегей чемпионады. Аргентинаның болгаш Бельгияның шилиндиек командалары. Испаниядан дамчыдар. Чапсарда—бут бөмбүүнге делегей чемпионадының ажыдышкынының дугайында репортаж. 10.20 — «Кино аян-чоруктарының клуву». Төнгенде — чаа медээлер. 11.40 —15.35 —Чапсар. 15.35 — «Студентилериң симфониязы... ойнаар». Львовтан дамчыдылга. 16.25 —«Хөглүг чарыштар». 17.10—17.25—Чапсар. 17.25—«Улус чогаадылгазы». Теледопчулал.

КЫЗЫЛДАН

18.10 —Телемедээлер. 18.20 —«Спорт». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.40 —«Партияның планнары —улустуң планнары». Чимкентниң «Фосфор» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылының дуржулгазының дугайында. 19.10 — Бут бөмбүүнге делегей чемпионады. Аргентина-биле Бельгияның шилиндиек командалары. Испаниядан дамчыдылга. Чапсарда —бут бөмбүүнге делегей чемпионадының ажыдышкынының дугайында репортаж, 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.15 — ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады шүлүкчү Л. Ошанниниң шүлүктеринге ырылар. Төнгенде —Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уруглarга фильм. «Барабанчының салым-хуузу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.05— «Орус былиналар маадырлары». 13.35 — «Оттурукчу». 14.05 —«? Каяа? Кажан?». Телевикторина. 15.05—Чаа медээлер. 15.15—18.10 —Чапсар. 18.10 — «Бистиң садывыс». («Орбита-3»).

ҚЫЗЫЛДАН

18.40 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 19.05 — «Кыштың чай-биле ужуражыр черде». Телефильм. 19.20 — «Азия төвү». Информастыг-публицистиг программа. 19.35 —Уруглarга фильм. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг, удунар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 — «Якут даай». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүүү. Белоруссияның улустуң шүлүкчүзү Я. Коластың дугайында. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Фруза». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. В. Быковтуң дөмей аттыг чечен чугаазындан тургускан. 23.00 —«Бүрүлер шылыраажы». Документалдыг телефильм. 23.15— 01.00 — Бут бөмбүүнге делегей чемпионады. Италия-биле Польшаның шилиндиек командалары. Испаниядан дамчыдар.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

Кино

ИЮНЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рим дээш тулчуушкун» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Горо» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: № 31 сылдыс-чыгаш» 10.00, «Айсберттер аразынга өлүм» 11.30, 13.30, 15.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Киночыыңды» 17.00, «Кай баарыл оң» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Киночыыңды» 12.00, «Ээзи» 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

ИЮНЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тоожудан мунгаранчыг чүве чок» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рим дээш тулчуушкун» 16.50, 18.40, 20.30, **«Араатан»** 9.30, 13.40, «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» 11.00, «Рим дээш тулчуушкун» 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуургаңныг сагындырыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айсберттер аразынга өлүм» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дон Фрезериң төөгүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дилгилер аңнаашкыны» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партейзиң эмыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01721

Бүгү чүрттарнын пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва рбкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 139 (11937) | 1982 чылдың июнь 15, вторник | 1925 чылда үнделеннгеп | Өртээ 3 кеп.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга киллизиниң коллективи эртиен беш айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсетиен. Ол үениң дургузунда 6589 муң рубльдиң бараанарын чонга саткан, азы үүрмектеп садар бараан сайгарылгазының планы 100,1 хуу күүсеттинген.

Ниитиниң чемненилге четкизи ол чедиишкиннерде боттарының төлептиг үлүүн киирген. Беш айларның планын олар 107 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 29 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

МЕДЕОГА БАЙЫРЛАЛ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Россияга Казахстанның эки-тура-биле каттышканындан бээр 250 чылынга болгаш республиканы Ленин ордени-биле шаңнаанынга холбаштыр байырлалдар үезинде республиканың хоорайларының болгаш суурларының шөлдери болгаш кудумчулары, стадионнары болгаш парктары-даа спена шөлдери болу бергилээн. Казах ССР-ниң найысылалынга спорттун Медео дээр комплекизи массалыг байырлалдың төвү болган.

Тудугларны даг көшкелериниң камгалаан күчүдүг чалдарның бетии талазынга казах угулзалар болгаш орус силибилгелер-биле чараштап каастаан «250» дээн саны бижээн. Муң-муң алма-атажылар болгаш аалчылар ырының, танцының болгаш спорттун өөрүшкүдүг байырлалынга киржир дээш индирлерни ээлепкеннер.

Фанфарларның медээзи, ССРЭ-ниң, Казах ССР-ниң болгаш Россия Федерациязының киискип үнген туктары «Кезээ-мөңгеде кады» деп театржыттынган көргүзүгүнүң эгелээнин чарлапкан.

Көрүкчүлер Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышкан үезинден эгелээш, бо хүнерге чедир төөгүзүн ада болган театржыттынган көргүзүгден тодаргайы-биле көргеннер.

Күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың дугайында, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседип турарының дугайын чугааланнар.

Байырлалдың аныяк-чалыы киржикчилери — уругларның көргүзүглери дыка солун болган. Уруглар боттарының көргүзүглерин тайбынга, ракетаядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур демиселге тураскаатканнар.

Медеога болган байырлалдың түнелинде спортчуларның болгаш күш-культуржуларның көргүзүү — омаксерген, кан ышкаш кадыкшылдыг, кайгамчыктыг чараш чалыы пазынның парады болган.

Байырлалга эштер В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның делегацияларының баштыңнары, хүндүлүг аалчылар киришкеннер.

КОМСОМОЛЬСКИДЕ МИТИНГ

АМУРДА-КОМСОМОЛЬСК, (СЭТА). 1932 чылдың июнь 12-де эгези салдынган чалыылар хоорайының шөлдерине болгаш кудумчуларынга, бүгү культура ордуларынга болгаш бажыңнарынга, гранит даштан кылган эриктерниге июнь он ийиде өөрүшкүлүг байырлал болган. 50 чыл мурнунда ышкаш, ол-ла олчаан «Колумб» дээр пароход Амурнуң эрииге кээп доктаап турупкан. Комсомолчулар эрткен үениң алдарлыг арыннарын хенээр оттүндүр судно тудар заводтун баштайгы дажын салып, митингини эрттиргеннер. Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы, масеалыг спортчу маргылдаалар, аныяктарның факелдиг кылажы база болган.

Байырлалга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы А. П. Шитиков, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Рюмин, хоорайның баштайгы тудугжулары киришкеннер.

АЖЫЛЫ ЭКИ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткел ажылдарын агитпункт бүрүзү калбартып чоруткан. Улуг-Хем районда 530 ажыг агитаторну хаара туткан, 27 агитпункт ажылдап турар. Оларның аразында эки ажылдыг, көрүштүг дериттинненнер эвээш эвес. Ындыларга «Шагонартыжстрой» трестэ Г. Шабалинге, Арыг-Узуу көдээ Культура бажыңында С. Шивитке удуртқан агитпунктулар хамааржыр. Мында лозун, плакаттардан аңгыда, соңгулдаларга үткүштүр яңзыбүрү материалдарны бижип, ону делген көргүзкен. Аныяк соңгукчулар, агитаторлар булуннарын көрүштүг дерээн. Депутаттың кандидаттарының доңчу намдарларын асхан.

Агитпунктуларга депутаттың кандидаттары-биле ужуражылгалар, темалыг кежээлер, лекциялар, кино, концерттер болгаш өске-даа хемчеглер эртип турар. Сөөлгү хүннерде дыка хөй черлерге СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарының, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аш-чем программазының дугайында лекциялар, беседалар болган.

Д. АРАКЧАА.

ССРЭ 60

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

Аъш-чем программазы – бүгүдениң херээ

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Партияның XXVI съездиинге ажылдап кылган совет улустун социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң болгаш чаагай чоруун бедидериниң калбак болгаш хей таладыг программазында чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле хандырарын экижидериниң - сорулгаларын бирги черже идип үндүрген. Ол сорулгаларны шиитпирлээри-биле эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле 1990 чылдарга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылдап кылган. Ук программаны СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму чүүлдүг деп көргеи.

Эш Л. И. Брежнев чурттуң агроүлетүп комплекизиниң хөгжүлдезиниң түнелдерин, оон бурунгаар улам ыцай шимээжкиниинің кол-кол угланыышкынларын, Аъш-чем программазын боттандырарының оруктарын болгаш аргаларын улуг, капчаар-даа ажок ужур-уткалыг, чогаадыкчы ёзу-биле ханы база бүгү талазы-биле анализтээн. Ында кол хемчегларниң сорулгазы чүл дизе, аргалыг-ла болза, кыска хуусаада чурттуң чонун аъш-чем продуктуларыбиле бүзүрелдиг хандырары. Ол болза бирги чергениң чүле экономиктиг эвес, а социал-политиктиг чугула сорулгазы болур.

Ынчангаш май Пленумунуң шиитпирлерин бүгү совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп, ийи-биле деткип турарлар.

Партия, совет, ажыл-агый органнарының, профовилел, комсомол организацияларының, бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунга СЭКП ТК улуг, нарын болгаш онза харысалгалыг сорулгаларны салган. Бо бүгү дээргe партия организацияларынга, коммунист бүрүзүнге, хөйнү хүзээндирип турар.

Пленумнуң шиитпирлерин, материалдарын пропагандаларын чүгле каш хүнүң херээ эвес болгайда, ылаңгыя көдээниң ажыл-ишчилерине бо талазы-биле ажылды доктаамал чорудар. Ацаа эң шыырак пропагандистерни, декторларны, илеткелчилерни, ажыл-агыйларның удуртукчуларын, специалистерин калбаа-биле хаара тудар херек. Пленумнуң салган сорулгаларын киижи бүрүзүнүң эки билип алыры, ол шиитпирлерни чедиишкиниг күүседиринге дузалаар.

Ынчангаш чон ортузунга ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, Пленумнуң өске-даа документилерин кижи бүрүзүнге чедир калбаа-биле пропагандалап, таймдырлаарыынче кол кичээнгейни салыр. Бо ажылды удуртуп башкарары партия организацияларының дайынчы херээ болур.

СЭКП Тыва обкому бөлүк лекторларны, илеткелчилерни эрткен неделяның эгезинде районнарже чоруткан. Олар районнарның болгаш хоорайларының идеология активи-биле кады ажылчы чоннарның ортузунга СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын калбаа-биле пропагандалаарынга киришкеннер.

Республиканың ажыл-ишчилери Пленумнуң материалдарын бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнбиле бо хүннерде таныжып, хуралдарыны, митингилерни эрттирип турарлар.

Эрэин районнуң күш-ажылчы коллективтеринге хуралдар, митингилер бедик көдүрлүүшкүнүг эрткен. Ажылишчилер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын деткивишаан, май Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседирин хүзээнип турарлар. «Нарын» совхозтуң хойжузу аныяк коммунист Бора Нүрзет хуралга мынча дээн: «Опаашкан ажылывыска бедик харысалгалыг болурувус, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүвүс чоннуң чаагай чоруун бедидерине партияның калбак программазын боттандырарына харыысыс од болур». Бо бригаданың кежигүннери малдың чаш төлүн менди камгалаарының, дүк кыргын алырының планныг онаалдаларын ажыр күүседирин, кыштаглараашкыга үлегерлиг белеткенирин хүзээнген болгаш бо чылын бригада керээзин нептередир сорулганы салган.

Районнуң механолонназының тудугжулары Аъш-чем программазының күүселдези көдээ тудугнуң ажылындан база хамааржыры көргеш, эки ажылдаарын, тудугну дүргедирин, шынарын экижидерни хүзээнгеннер.

Каа-Хем районга эрткен 96 хуралга, лекцияга 4300 ажылчын, албан-хаакчы оларжуп, 170 кижи санал берген. Май Пленумунуң шиитпирлерине сорук кирген «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының бүгү продукциязын күрүнеге садарының чыл планын 1982 чылдың декабрь 15-ке чедир күүседир, күрүнеге дужаараи малдың 90 хуузун бедик деңгелделиг турарын чедип алырын хүзээнгеннер.

Бай-Тайга районга эрткен 63 хуралга, митингиге, лекцияга 5027 кижи оларжуп, 312 кижи санал берген. Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны Салчак Тойбу, «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы Иргит Тожу болгаш өскелер-даа партияның, Совет чазактың шиитки болгаш даштыкы политиказын деткивишаан, ССРЭниң Аъш-чем программазын чүүлдүгүнүп, планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседирин хүзээнгеннер.

Ооң-биле лергелештир партия, комсомол чырыдыышкынының база экономиктиг өөредилгениң школаларының дыңнакчылары бо хүннерде СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын тускай план ёзугаар кичээлдерде өөренип турар. Бо ажылда республиканың партия эге организацияларында, күш-ажылчы коллективтерде 2400 ажыг пропагандист хаара туттунган. Чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле агитквартираларда бо ажыл массалыы-биле чоруп турар.

Пленумнуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын пропагандалап өөренип турганы, чер-черде ажыл-иштиң байдалын ханы аналиэтеп көрүп, четпестерни, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип, ону ажылдаарын чедип алыр талазы-биле үнүү кылырын тодарадыр ужурлуг бис.

КОЛ СОРУЛГАВЫС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының, көдээ ажылагый бүдүрүлгезин хөгжүдеринің кол айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүзээп алган доктаалдарын бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренип турар.

Дөргүн фермазы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бирги кварталда бирги сорттун сүдүн күрүнеге хөйнү саткан, оларга алдар кылдыр районнуң күш-ажылчы алдар тугуң көдүрген. Ферманың ажыл-ишчилериниң харысалгазын ол улам бедидип, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш чайгы үеде инектерниң ажаалда-кададын экижидер дээш тус-тус саанчылар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан. Мурнакчы саанчылар А. Монгуш, Д. Ондар, Т. Салчак олар саар инек бүрүзүнден 6—7 кг сүттү хүнде чүве дүктүң чидирииң болдурбазы, ону класстап, сорттаарын негелде ёзугаар чорудары болгаш дүгү хозап келген хойларны узамдыктырбайн кыска хуусаада дүрген кыргыры болур.

Бо хүннерде «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында кыргылда массалыы-биле чоруп турар. Ажыл-агыйның кыргыкчылары, хойжулар, тускай эртемниглери ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур ооңга төлептиг ужуражыр дээш, социалистиг чарышты улам калбарткан. Кыргыкчылар аразында чарыштың тиилекчилери амдан тура илереп эгелээн.

Дуржулгалыг кыргыкчылар Комбу Тоолай, Бак-кыс Седип олар электриниг хачы-биле хүнде 60 килограмм дүк кыргыыр хүзээлгезин 64 килограмм чедирип турарлар.

«Ак-Туруг» совхозтуң кыргыкчылары бо хүнге чедир 2 муң ажыг хойну кыргааннар. Ажыл-иш улам хайныышкынныг чоруп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: баштайгы хүнерниң мурнакчылары Тоолай Комбу биле Бак-кыс Седип.

ДОЛУ АЖЫГЛААШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, көдээ ажылагый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң кол айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүзээп алган доктаалдарын бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренип турар.

Дөргүн фермазы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бирги кварталда бирги сорттун сүдүн күрүнеге хөйнү саткан, оларга алдар кылдыр районнуң күш-ажылчы алдар тугуң көдүрген. Ферманың ажыл-ишчилериниң харысалгазын ол улам бедидип, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш чайгы үеде инектерниң ажаалда-кададын экижидер дээш тус-тус саанчылар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан. Мурнакчы саанчылар А. Монгуш, Д. Ондар, Т. Салчак олар саар инек бүрүзүнден 6—7 кг сүттү хүнде саап ап турар. Бызаа ажаакчылары Д. Өлзей, Ө. Сат олар малдың чаш төлүн менди доруктуруп, хонукта бызаа санындан 400—450 грамм немелде деңзинии чедип ап келген.

Совхозтуң хойжу бригадазы нинтининиң малын хүр-чаагай кыш ажырып, ооң чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эрткен чылдан дээре көргүзүгүнү чедип алган. Хойжулар С. Сат, А. Сат, А. Куулар олар төрүүр чүс хойга онаштыр 90—100 хураганны менди камгалап алганнар.

Ажыл-агыйның бо чугула участоктарында ажыглаза тогуур курлавырлар эвээш эвес, ол дугайын олар хуралдарга сайгарып, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр курлавырларны улам долу ажыглаар дээш чарыштыр калбартып турарлар.

М. ДОЛААН,
Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Кызылдың микрорайоннарда тургускан агитшөлдер чоннуң чурттап турар черииниң аайы-биле агитмассалыг ажылды чорударынга таарымчалыг болуп турар. Найысылалда ам чеди агитшөл ажылдап, хоорай Совединиң депутаттары-биле ужуражылгаларны эрттирген.

№ 1 агитшөлге хооркүүсеком даргазының оралакчызы В. И. Осипов-биле соңгукчуларның ужуражылгазы болган. Владимир Игнатьевич соңгукчуларга хооркүүсекомнун кылып чорудун турар ажылының талазы-биле отчёдун берген. Ол ышкаш хоорайның моон соңгаар экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дугайында чугаалаап, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, хоорай чаагайжыдылгазының айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлээринге кызылчыларны идепкейлиг киржирииче кыйгырган.

Соңгукчулар ужуражылга хуралынга санал бергеш, хооруулдуг чоннарга чедир төөгүзүн ада болган театржыттынган көргүзүгден тодаргайы-биле көргеннер.

Күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың дугайында, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседип турарының дугайын чугааланнар.

Байырлалдың аныяк-чалыы киржикчилери — уругларның көргүзүглери дыка солун болган. Уруглар боттарының көргүзүглерин тайбынга, ракетаядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур демиселге тураскаатканнар.

Медеога болган байырлалдың түнелинде спортчуларның болгаш күш-культуржуларның көргүзүү — омаксерген, кан ышкаш кадыкшылдыг, кайгамчыктыг чараш чалыы пазынның парады болган.

Байырлалга эштер В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның делегацияларының баштыңнары, хүндүлүг аалчылар киришкеннер.

Ужуражылга хуралдары

АГИТШӨЛДЕРДЕ

Чүве чугаалаан соңгукчулар чедиишкиннерни демдеглеп, четпестерни илередип, боттарының санал-онаалдарын киргеннер.

Депутат-биле ужуражыышкын хуралы эрткен агитшөл бүрүзүнге «Енисей» Культура бажыңының ыры-хөгжүмнүг ансамбли концерт көргүскен.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылчы чоннарга тайылбырлап таныштырар ажылдар ам агитшөлдерге болур. Лекторларны агитшөлдерге бижиглаан, олар лекцияларны чоннуң чурттап турар черииниң аайы-биле номчуп эгелей бергеи.

З. САЯ.
СЭКП хооркомунуң инструктору.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын» амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш Улуг-Хем районунуң ажыл-ишчилери бедик тура-соруктуг ажылдап туралар. Районнуң малчыннары ам хөй кыргылдазынче масеалыы-биле кирип турар. Хойну кыргаан, чугган соонда олар чайлагларже үнүп эгелээн.

«Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары хөй ажылында эң-не чугула, харысалгалыг кампания кыргылдаже Улуг-Хем районда эң-не баштай киргеи ажыл-агыйларның бирээзи. Бо хүннерде совхозтуң Ак-Туруг болгаш Кызыл-Даг салбырында кыргылда пунктуларында ажыл-иш хайныышкынныг чоруп турар.

Ак-Туруг салбырының кыргыкчыларынга барып, олардың ажыл-ижи-биле таныштывыс. Пунктуну лозуң, плакаттар-биле чараштыр каастаапы ырактан-на көстүр.

Улуг сери адаанга кирип келгиривиске, электриниг хачыларның тааланчыг даажы чаржалашкан, кыргыкчыларның бир чамдыызы хойну тудкан, ону сарай адаанче четкен, дүк деңзилеткеп, хачызын шалаан, кижи бүрүзү чай чок ажылдаап турлар.

Кыргылда пунктузунуң учёткиги Дадар-оол Монгуш хой кыргылдазының канчаар эгелээнин биске таныштырды:

— Бо чылын бистиң совхозтуң малчыннары күрүнеге 64 тонна эки шынарлыг дүктү дужаар хүлээлгелиг. Хой ажылында чугула кампанияны кыска хуусаада организастыг эрттирер, дүктүң чидириин болдурбас база ону шынарлыг кылдыр кыргып алыр дээш хойжулар, кыргыкчылар ацаа багай эвес белеткенген.

Бо кыргылда пунктузунда электриниг 45 хачы бүрүнбиле ажылдап турар. Хойну дүрген арга-биле кыргыыр кижилер база эвээш эвес. Оон ацыда дүгү эки хозаан хойларны хол хачызы-биле база кыргып турар—деп, ол чугаалады.

Шынап-ла амгы үеде кол-да малчыннарның курлавырларын четчири-биле тургузарындан хамааржыр.

Совхозтун мал ажылының тускай эртемниглери болгаш оригадирлер малды ай санында доктаамал санап турарында сөөлгү үеде ёрелиг малчыннарның саны эвээжеп турар.

Мен бодум 20 ажыг чыл иштинде хой малдан ажыдан келдим. Ол үеним хөй кезиинде төрүүр хой кадарын келдим. Сөөлгү ийи чылда төрувес хой кадарын тур мен. Төрүүр хой малдан келген үемнин иштинде төрүүр 100 хойга онаштыр 110-дан эвээш эвес хураганны камгалап ап келген мен. Ол дээргеде малчын кижиниң бодунун ажыл-ижинден улуг хамаарылгалыг.

Совхозтун девискээри чаңгыс аай одар-белчиирлиг. Малчыннарның хандырылгазы чаңгыс аай. Ындыг турбуже. чамдык малчыннарның талазындан чаш төлдү камгалап ап турары чавыс деннелде турары четпес. Ол чорук малчыннын бодунун онаашкан ажылынга база харысалгазындан улуг хамаарылгалыг деп бодаар мен.

Ындыг-даа болза, хой оозаашкыныңың үезинде төрүүр хойлуг коданнарны сакманчылап-биле чедир хандырбайн баар тавариглагар совхозтун удуртукчуларының талазында база бар.

Ол ышкаш чамдык малчыннарның талазындан чайын мал чуулдазының үезинде малдың чедир чугдурбас чүүлдер бар. Оон уламындан малдың кеш аарыы тыптып кээр тавариглагар оон болуп турары четпес.

Совхозтун малчыннары малга бижыг чем-суурну белеткээр сорулга-биле сиген шөлдерин суггарып турар.

Бисте болгаш районнуң өске-даа ажыл-агыйларында аныяктарны мал ажылынче үндүрер, оларны өөредир ажылдар четпес тургустунган болгаш оларның чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспайн турары четпес. 10 класс доосканнарны мал ажылынче чорудун, оларны аңаа практика эрттиреринорганизастаары чугула деп бодаар мен.

Оон-биле чергелештир бистиң совхозтун малчыннарын Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязы яңзы-бүрү чугула хереглелдин барааннары-биле хандырар хүзээлгелиг. Ындыг турбуже, биске автолавка ховар чоруп турары четпес. Ылангыя кидис, брезент болгаш аъш-чем барааннарын ховар чедирип турары хомудаңчыг.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга бистиң малчыннарывыс боттарынга алган социалистиг хүзээлгезин чедиишкиниг күүседир дээш күжевишкиниг ажылдавышаан, күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражылар.

Д. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Район Совединге депутатка кандидат. № 463 КМК-ның тудугжузу С. Д. Ховалыг соңгукчулар-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи тудугжулар бригадазының кежигүнү Н. Монгуш ужуражылга хуралдың киржикчилеринге депутатка кандидаттың доңчу намдарын таныштырган, соңгулдалар хүнүнде мурнакчы тудугжу дээш бадылаашкынын чангыс киижи дег бээрииче чылганнарны кыйгырган.

Соңгукчулар Д. Доңгак, С. Килип болгаш оон-даа өскелер санадынга Чадаана хоорайның кудумчуларын чырык-биле хандырар, колонпаның ажылчынарының чуртталга бажыңнарының септелгезинге эргежок чугула материалдар-биле дузалаар айтырыгны кичээнгейге алырын депутатка кандидаттан дилээннер.

Түнелинде С. Д. Ховалыг сөс алгаш, соңгукчуларның чагыгларын, дилеглерин амыдырал боттандырар дээш кызымак ажылдаарын хүзээнген.

КЫЗЫЛ

Хоорайның № 127 соңгулда округундан Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидады, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, хоорайның № 128, 132 соңгулда округунда хоорай Совединге депутаттарның кандидаттары Кызылдың мебель фабриказында бригадир П. В. Астафьев, ол-ла фабриканың улуг экономизи Л. А. Дудкина олар-биле соңгукчулар ужурашкан.

Ужуражылга хуралы совет соңгулда системазының дугайында лекция-биле эгелээн. Дараазында улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарының бүзүреттирген кижилери депутаттарга кандидаттарны соңгукчулар-биле таныштырган. Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен депутаттарга кандидаттарның мурнундан чүве чугаалаап, оларның кандидатуразын деңшиткен коллективтерге өөрүп четтиргении илереткеп.

Ужуражылга хуралынга санал бергеннер хоорай чаагайжыдылгазынга, садыг, амыдырал хандырылгазының культуразын бедидеринге хамаарыштыр чагыгларны киирген.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СССР-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Латвия ССР

ЧУРУКТАРДА: «Инженер Сухоруков» деп теплоход-трейлервозтуң капитаны. Ленин ордениң эдиленчизи Виль Шаульский (эң үстүнде); Рига далайның садыг порту (оң адаанда); Риганың немец чогаалчы-антифашист Курт Бартель аттыг № 39 ортуман школазының бешки классчызы Ингрида Тима (үш дугаарында); Рига далайның эрии (оң адаанда); Рига районнуң «Адажи» колхозтуң сүт комплекизи (адаанда солагай талазында); ССРЭ-ниң соңгу барыын чүгүнде электри системазының каттышкан диспетчер башкарылгазының төвү. Прибалтика-ның бүгү республикаларынче, РСФСР-же, Белоруссияже, Польшаже, Финляндияже база Норвегияже баар электри энергизын моон хуваап турар (оң талазында).

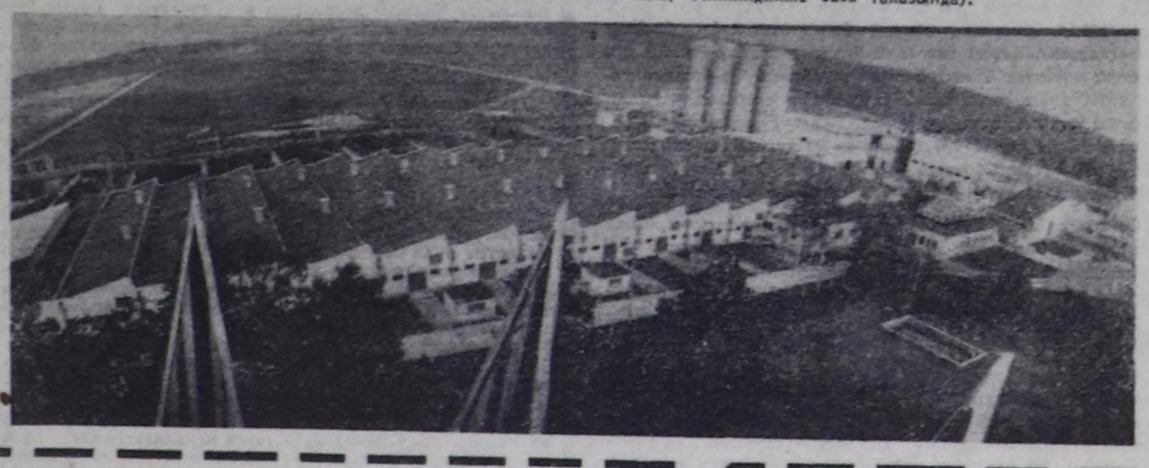

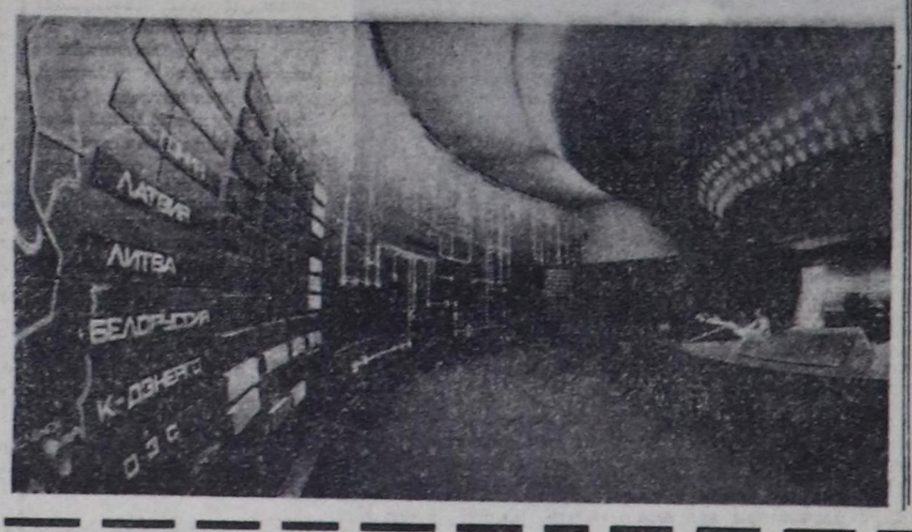

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ КҮЖҮ

А. Э. ВОСС,
Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Эрткен талыгыр хүнниерден, революцияның болгаш хамаатты дайынның чалбыыштыг чылдарындан бээр бистиң бо үеге чедир тоолчургу латыш кызыл адыгжыларның мынча дээн кыйгырыы дамчып келген: «Хостуг Россияга хостуг Латвия дээш!». Ооң интернационалчы ханы утказынга чагыртышаан, латыш улустуң эң эки оолдары бистин чүртүвүстүң бүгү-ле улустары-биле чаңгыс аай чыскаалга чорбушаан, Совет эрге-чагырганы бодарадып, аас-кежиктиг ниити салым-чол дээш ооң чаалап алышкынарын камгалашканнар.

1920 чылдың эгезинде иштики контрреволюция болгаш делегейниң империализми ол төөгүлүг харызааны ара үскеннер. Национал буржуазияның болгаш Ульманистиң фашист ёзу-чүрүмүнүң чээрби чыл тергиндели эгелээн. Ынчан бистиң крайбыс кандыг турганыл? Социал-политика талазы-биле алырга, эрге-шөлээ чок чорук болгаш мелчүгдел, экономика талазы-биле— капиталистиг бай-шыдалдыг чүрттарның чиг-эт хандырыкчызы, угаан-бодал талазы-биле—культураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлде чогу. Нийтизи-биле чонуң ниити бизиниң эң кудузу, ылангыя чөөн районнарга чонуң чартык кезиинии- бижик бисбес турганы. «Империалистерниң чазый-чилби холдарынга хан-чинии сыскыра кыстырган чүрт» деп Латвияны республиканың улустуң шүлүкчүзү Ян Судрабкалн адаап. Анаа бадыткал кылдыр «Дейли геральд» деп англи солуы дайын мурнунда чылдарда мынча деп бижээн: «Прибалтиканың провинцияларын холуузуна тудуп турар бис».

Совет чүрттан политика-даа, география-даа талазы-биле ангыланып артса-даа, Латвияның чону төөгү болгаш угаан-бодал талазы-биле ниитилешкээн үеэзээн. Эйжен Берг болгаш Иван Стард, Иоаким Вапетос болгаш Роберт Эйхе, Ян Фабриниус болгаш Яков Алкснис, Ян Рудзутак болгаш Ян Берзин оларны база төрээн чүртүндан ырак черге Октябрьның хөрөөн үламчылап турган оларның муң-муң эштерин бодунуң национал маадырлары кылдыр латыш улус хүндүлеп турганнар.

Латыш улустуң күзел-соруу-биле 1940 чылдың чайынында харылзаа катап тургустунган. Бистин республикавыс совет улустарның акыдуйма эвилелинче каттыжып кирген.

Бистиң республиканың 40 чылдар дургузунда эрткен бүгү талалыг хөгжүлдезиниң оруу будуң чүс чылга деңнежир. Бодунуң экономиктиг күчү-шыдалының талазы-биле амгы Латвия—ол дээрге дайын мурнунуң сөөлгү чылының 46 латвиялары-дыр. Бис ону кандыг бир хуулгаазын чүве кылдыр тайылбырлавайн турар бис. Социализмниң болгаш совет интернационализмниң амыдыралчы күжүнүң, бистиң улуг Төрөөн чүртүвүс болур ССРЭ-ниң чаңгыс аай политиктиг, улус ажыл-агый болгаш социал комплекизиниң байлалдарынга деңнилгө хөгжүлдезиниң ачызы-дыр.

Ол чаңгыс эптиг күжү, бүгү совет улустарның, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызы болдунуң чиг-эт курлавырлары барык чок турган бистиң республикага мурнакчы экономиканы тургузарынга дузалаан. Эртем-техниктиг деңнилгенин мурнуку одуруунда турар мындыг адырлар— радиотехника, электроника, электротехника, химия үлетпүрү, приборлар тудушкуну, транспорт болгаш энергетиктиг машина тудушкуну, харылзааның чепсек-херекселдериниң будүрүлгези республиканың овур-хевирин шуут чаартышкан.

Чүрттүң улус ажыл-агый организми-биле үзүк чок харылзааларның чаагай үреттүнгелдиин чайынналга-биле көргүзүп турар чижектерни чежеш-даа чугаалап болур. Оларның чамдыктары бо. Суралгыг «ВЭФ» каттыжышкынның продукциязын белеткеп үндүрериниг Россияның, Украинаның, Белоруссияның болгаш өске-даа республикаларның барык 900 будүрүлгелериниң коллективтери киришкен.

Даугава ужарда улуг электростанция болур Плявинь ГЭС-тин котлованын суг-биле долдуруп турда, байырлалга келген делегациялардан Украинаның делегациязының кежигүннери «Эргим дүмазы Даугава хемге улуг хазы Днепр хемден» деп бижиктиг савадан Днепрниң суун Даугава хемче кудупканнар. Ол онзагай ёзулалга гидротудугжударның интернационалчы бүгү составы—чээрби национналдарның төлээлекчилери киришкен. Ооң соонда оларның хей кезии Рига ГЭС-ти тудуп дооскаш, ам Даугавпилс ГЭС-ти тудуп киришкеннер.

Совет кижилерниң ниити күш-ажылы-биле бистиң алдын-сарыг крайбысека чаагай чаттыгган күчүлүг электри чырыктыг хем республиканың кедээ ажыл-агыйының амыдыралын дораан-на тынгарыпкан. 40 чылдың эгезинде бүгү чонуң үштүң нйи хуузу чурттакчылыг суурнуң бүрүзүүз республикага будүрүп турган ындазында-да эвээш хемчээлдиг электроэнергияның чүгле үш хуузун ажыглап турганын бодап кээрге, кижи шынзыгар аргажок. Бистиң хүнгериивисте электри хереглели муң ажыг катап өскен. Москваның, Ленинградтың, Харьковтуң, Донда-Ростовтуң, Совет Эвилелиниң өске-даа хей-хей хоорайларының будүрүлге черлериниң марказын баскан трактор, комбайннар, автомобильдер болгаш өске-даа техника Латвияның ховуларында болгаш фермаларында ажылдап турар.

Бистиң республика бодунуң хуузунда аки-дүмда улустарынга өрелиг болуп артпайн турар болбайн аан. Республикага будүрген электродизельпоездилерни, вагоннарны, радио бараннарны, микроавтобустарны, телефон станцияларын, мебельди, пөс-таавыны болгаш өске-даа кылытларны бистиң карак четпес Ада-чуртувустуң булуң бүрүзүнде улус коичуг эки билир. КамаАЗ-ты, Байкал-Амур магистралын тудуп тургузарынга, өске-даа улуг төлевилелдерни боттандырарынга боттарының күш-ажылчы салыышкынарын киирип турарынга датыштар кеззеде чоргаарланыр.

Социалистиг тургузуушкунда чедишкиннер, бистиң партиявыстың болгаш күрүвестиң ленинчи национал политиказының кайгамчыктыг үре-түнелери. Прибалтиканың статузун капиталистиг улус күрүнелериниң провинцияларынга кыддыр шаанда тургузуп турган кижилериниң кылыын хайындырып турар. Олар Латвия дугайында чүү деп-даа шуугажып турарлар. Буржуазияның профэвилелдер организацияларын бар шва-биле истеп сүрүп база дүжүрүп, хоойлуну боттары-кара тураазы-биле үреп, эвээш эвес депутаттарны—сеймниң ажылчыннарын хоругдап турганын, 1934 чылдың соонда ажылчын ниитилелдериниң бот-тывыышкыр ураң чүүл кежээлерин эрттиерин безин хорун, национализчи болгаш фашист организацияларны деткип турганын олар чажырып турарлар. Эвээш черлиг он-он муң тараачыннарның база хөлечиктериниң капчаар-даа аажок түренги байдалга чурттап турганының дугайында, хоорайларга ажыл чок хей-хей кижилериниң турганының дугайында чаңгыс-даа сөс ыыттавайн, чажырып турар. Олар бөгүнгү кайгамчык чаагай амыдыралдың чаартылгаларын база ыыттавайн, ону оюп эртип турарлар. А Латви ССР-ниң Эртемнер академиязы, национал кинематографиязы дайын соонда чылдарда тургустунган болгай. Бижик билбес болгаш ажыл чокталыр чоруктар бүрүү-биле узуткаттынган, кадык камгалалының талазы-биле республика делегейде эң эки көргүзүлгелдиг болуп турар. Буржуаз республиканың чээрби чылдарының дургузунда туттунган ол хире квартираны Латвияда ам чылдым-на дужаан турарынга чоргаарланыр бис. Эң-не кол чүве — ниити күрүнеге үжүр-дүзалыг бүгү-ле айтырыгларны шиитиргээринге ССРЭ-ниң бүгү-ле улустары-биле кады хей-эвес латыш улустуң бир дөмей эргелиг киржип турары.

Республиканың улам ынай хөгжүүрүнге күчүлүг идигни СЭКП-ниң XXVI съездизи берген. Бистиң хоорайларывыс улам-на чечектелир. Риганың болгаш Вентспилстиң далай порттары улам ынай хөгжүүр. Совет Латвиянның хамаатыларының материалдыг чаагай чоруу бедиир.

Бо байдалда бистер чүгле бодувустуң аргаларывыска эвес, а бүгү республикаларның шыдал-күчүзүнге даянып бис. республика бүрүзү латыш улустуң деткимчезинге база ынаныр.

Ынчангаш бистиң күжүвүс —аки-дүмда чаңгыс эпте. Хей националдыг совет улустуң чаңгыс эви, алмаз ыыткаш, бижыг.

Човуланга түреп чораан
Чонум хостуг, чоргаар апаар.
Аас-кежиин кады тывар
Аки-дунма болур бис деп,
Улус-чоннар ону чалаар.

Чүс чылдың эгезинде, бо одуругларны Ян Райнис бижип каарга, ол дээрге улуг шүлүкчүнүң, интернационалист-патриоттуң боттанмас күзели ышкаш сагындырып турган. Ынчалза-даа ол үеде револючу идеялар чонга бижыгып, пролетариаттың күчүлүг шыңганнарын дарлакчыларга хөөн чок чорук дыызыдып турган.

Капиталдың эрге-чагыргазы буураар дээрзин шүлүкчү эндевээн. Латыш чоннуң хосталгаже, аас-кежинче чүткүлүү доктаадыр күш тывылбаан.

Шүлүкчүнүң күзели боттанган. Бөгүнгү совет Латвия—бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң республикаларының ден эргелиг республиказы, ооң ады совет черде бодарап, Ленинниң идеялары, Коммунистиг партияның чүткүлү ында синниккен. Риганың дуганнарында, Балтиканың сугларында, Даугаваның эриктеринде хосталганың болгаш гуманизмниң хүнү чыраан.

Андрис ВЕЯН,
шүлүкчү.

Латвияның найысылалы Рига хүнден хүнче улам чалыыткап, чаа-чаа кварталдар немежип турар. Сөөлгү чылдарда безин дыка хей тудуглар ажыглалга кирген, уруглар албан черлери немешкен.

Найысылалдың эң кол кудумчузун делегей пролетариадының улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң ады-биле адаан. Ында хей-хей албан черлери, өөредилге корпустары, чурталга бажыннары дээрже бедээн.

ЧУРУКТА: Риганың Ленин кудумчузу.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ болгаш Б. КОЛЕСНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Санналар, факпылар

⊙ Латви ССР-ниң девисизэри 63,7 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чонунуң саны 1982 чылдың эгезиндеги медээ-биле 2.551 муң кижи. Латвияда 56 хоорай, хоорай хевириниң 37 сууру бар.

⊙ Республиканың үлетпүрү дизель болгаш электрилиг поездилерни, саалда установкаларын, радиоприёмниктерни, холодильник агрегаттарын болгаш өске-даа чүүлдерни будүрүп турар.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында республиканың нөдээ ажыл-агыйы дыка хөгжээн. Бир эвес 1940 чылга чедир гектар черден 12 центнер тараяны рекорд деп санап турган болза, амгы үеде мурнанчы ажыл-агыйлар 30 ажыг центнерни ажаап ап турар. Чүгле 1981 чылда 16 муң баш мыйыстыг бода мал, 56 муң баш хаван, 488 муң баш куш кирер мал кажааларыч, механизастаттынган фермаларны болгаш комплекстерни ажыглаалга киирген.

⊙ Он бирги беш чылдың башгайгы чылында республиканың национал орулгазы 1980 чылдыынга деңнээрге, 3 хуу өскен. Улус ажыл-агыйынче 1.235 миллион рубльдиң салыышкынын киирген. 1940 чылдыынга деңнээрге, национал орулга он катап өскен.

⊙ Аны-дүмда республикаларның эртемденнериниң дузазы-биле тургустунган Латви ССР-ниң Эртемнер академиязы эртем-шинчилелдиң улуг төвү апарган. Ооң составында 15 эртем албан черлери кирип турар. Латви эртемденнериниг магниттиг гидродинамика, плазма технологиязы, полимер механиказы, органинтиг синтез, биомеханика дээн ышкаш чүүлдерге ылган ажылдары чуртта сурагжаан.

⊙ Чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизинге киришкеш, республика социал хөгжүлдениң бедик темпилерин чедип алган. Мурнундагы буржуазтыг үеде 83 муң кижи шуут бижик билбес, ортуман школаны чүгле 2 муң кижи дооскан турган. Амгы үеде бүгү-ниити ортумак эртем чедип алырынче шилчилге бүрүн доозулган. Школаларда, профтехучилищелерде, техникумнарда, дээди өөредилге черлеринде 480 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турарлар.

⊙ 1982 чылдың эгезинде эмчилерниң саны 11,4 муң кижи турган, эмнелге албан черлеринде 35 муң орун бар.

⊙ Эртиен чылын республиканга чаагайжыды туттунган 18,6 муң квартираларны 1 миллион дөрбелчин метр шөлдүг кылдыр тутткан.

(СЭТА).

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ААС-КЕЖИИ

Республиканың соңгу чүгүнде Куйбижи суурда эң хүндүткелдиг кижилерниң бирээзинге — Мартин Лидакс хамааржыр. Ооң хары сезен ажа-даа берген болза, аныяк оолдарны балыкчының жергежилизге өөретпишаан. Кажан аныяктар амгы үениң траулерлинге болгаш эжиндирип чоруур баазаларынга олдуртар дей бээрге, баштай оларны эрги хемеге ол эдертип чедир бээр. Ол дээрге, ооң дөртен чыл мурнунда, сөөлгү акшазын кактап турган кожазы Ян Круминьш-биле демнежип садып алган хемеги чүве-дир. Ооң-биле чеже-даа балыктаан, Лидакс аас-кежиин тыппаан. А хеме ам-даа хевээр. Мартин Лидакс аныяктарны ооң чанынга эдертип эккелгеш, ол черге болган аскерилгелер дугайында чугаалаарынга ынак. Шынап-ла шаанда ол эриктe ооң ядыы кижи чок турган боор.

— Куйвижиниң чурттакчылары кезээде чедиижес чурттап келген. Хеме садып алган, Ян-биле ийилээ ам-на сезиир бис деп амыран турган бис. Ынчангаш бис ам-на ийилээ ам-на сезиир бис деп амыран турган бис. Ындыг эвес болду. Далайдан аргастанып тыптынып алган чүүлдеривисти шүптүзүп чиик өртек-биле көгүдүп алнар турдулар. Бистиң уругларывыска, чаңгыс чер чурттугларывыска аас-кежиин Совет эрге-чагырга экжел тудустуг. Мөлчүкчүлерни од үнүр сывыраш, колхозтарны тургускан. Ажылчы чон боттарының керектерин боттары шиитпирлээр апарган. Баймай бердивис. Хей-даа үе эртээнде хемелер, парустар керекчок апарган. Чаа судноларны балыктап үнүккен.

Ужен чыл журнунда чаа суднога мээң оглум Харий эжиндирип чоруткан. Эрги хемеевис чаңынга байырлашкан бис. Ынчан үйгүм-дүжүм бе? деп бодап турган мен. Ядыы балыкчының оглу ындыг улуг машина командири апаар деп кым бодаан боор— деп, кырган сактып чугаалап олурган.

Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Харий Мартинович Лидакс ам Европада эң улуг дээш далай портунда капитаннап турар. Ол он-он күчүлүг траулерлерден, эжиндирип чоруур базаларын тургустукан флотту командылап турар. Ооң бодунуң бээн дыка хей өөреникчилери төрээн эриктеринден муң-муң миль черде балыктап жоруурлар. Рига өдүүнден Балтика чедир, Айнажиден Лиепаи чедир балык ажыл-агыйлыг улуг-улуг колхозтар туреустүнүп, боттары улуг-улуг судноларны садып ап, балык болбаазырадып киллр будүрүлгелерни тургузуп, чаа-чаа, чараш суурларны тутканнар.

— Куйвижи суурнуң чурттакчылары дыка найырадылар. Мээң уруум Рига бо черден эң бир дугаарынга эртемден апарган. Ынчалза-даа балыкчы чаңын салбаан. Бистиң «Лидакс» деп фамилиявысты бээш очулдурарга «Кадыргы» дээн болгай.

Мында өг-бүле бүрүзү аас-кежиктиг. Мээң хөөчүн оңнүүм Яна Круминьштиң уруу зэчи болгай. А ашак боду аныяанда бээш үжүк-бажыкти дөңгүп билир чоргаан. Бистиң далайывыс, элегинивис, даштарывыс боттарының ёзулуг эриктеринге харам чок...

...Мартин Лидакс белчилар маңнап орган. Оглу Харий бодунуң оглу Эйнар-биле кээр ужурлуг чүве-дир. Оглунуң оглун эрги хемезинге эдертип чедиргеш, өйбелериниң канчаар чүртээп чораанын чугаалап бээринге кыраан аорун орду. Чылдар эртеге, Эйнар Лидакс өзүп кээп, адазының, кырган-аналының төрээн уламчылал, долайже үнүптеринге чигинмээн бис.

Д. ГЕФТЕР,
СЭТА-ның корр.
Куйвижи.

ПРОГРАММАНЫ БОТТАНДЫРАРЫНГА

Хөө кара соңгаларлыг казанактың эргинииге бажывыс үеэшкин орулдажып чоранын, арай бооргда-ла үнүп келдивис. Даштыгда дораан-на чыруш дээн. Эрги хуторүүң чыыыт бажыңнары артывыска чыдап калган. Мурнувуста—кайгамчык чараш хемнин эриинде «Узвары» колхозтуң төвү делгеми-биле шийлүп чоруткан, кай кааът бажыңнар кайы ыракта көзүлгеп.

Эрги шагны ол хевээр көрүсвен музейден азыгы үениң агроховрайжыгажыга чедир чартык-ла километр. Ынчалза-даа ол ийи—ийи ажгы үениң бадыткалы-дыр.

— Мындыг казанактарга чурттап турган кижилерни билир мен—деп, «Узвары» колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ивар Янсонс чугаалады.— Ажыл-агыйны бүт кырынга тургузуп турган үевисте бүгүнгү аммыдырал дугайында күзел, бодап чораан бис. Ол үениң эң-не хөөрем кижизи безиин амгы суурну дээрже бедээн суургалар дээр чадавас.

Мындыг суур тулар дугайында амгы дарга ынчан бодавайн чораан болдур ийин. Ынчалза-даа карак-кыысыл күш-ажыл кижиге черле хэрек. Бай амыдыралдың үндезини ол деп чүвени билир чораан.

Бир-ле катап колхозчулар чаңгыс хүнде ажылдаан акшазының түңүн үндүрген. Баштайгы будун чылда улустуң ажылдап алган төгерииге ол дең болган. Бо үеде черни күчүлүг тракторлар-биле чардырып, чаа шөлдерни арылап, мелиорация ажылдарын кыяш турар болгай. Колхозтажылганың баштайгы чылдарында деңнээрге черниң бээрмезин ам дыка бедээн.

Латвияның кедээ ажыл-агыйының дугайында «Узварының» чилээнден-ие көрүп болур. Тараяны, эът-сүт продукциязын ында будүрүп, чигир свёклазының болгаш картофельдиң байлак дүжүдүн ап турар.

Колхоз чедиишкиниг, сайыран турар дээрзин кол көргүзүглер бадыткаар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур колхозчулар бедиткен социалистиг хүзөлгелерни алгылааннар. Олар күрүвеге чигир сөөкпазын 25 муң тонналы, сүттү —5,5 муң тонналы болгаш өске-даа продукцияны садарын хүзээнген.

Чедиишкиннер боттары чедип келбээнер болгай. Тараажыларның арга-дүржулгазынга, билиг-мергежилиниге колхозтуң даргазы даянып турза-даа, эртемге база бүзүрен, чаа үүлдерин чандыр көрбейн турар. Культиваторлуг, 500 аът күштүг трактордуң бистиң чүргэ бир дугаар шенелдези ол колхозтуң ховуларынга болган. Ол чаңгыс эрткеш-ле дооргы 36 метр черни болбаазырадып шыдаар.

Эртемниң чедиишкиннери мал ажылында база кестүп келгеи. Латви ССР-ниң Эртемнер академиязының микробиология институдунуң лабораториязын колхозта тургускан, погаан үнүштериниң чүлүүдүн чем белоктарын ол тып турар. Ол үнелиг продукцияның будүрүлгези бо чылын эгелээр.

«Узвары» колхозтуң ишчилери мөөнүеп алган дүржүлгазын оскелерге дамчыдарындан кажан-даа чажам дивес.

—Дүржулга солчулга черле эки—деп, Янсонс дарга чугаалаар.— Белоруссияның Гомель областа хоочун ажыл-агыйларның бирээзи Урицкий аттыг колхоз-биле найырадывыс шагдан эгелээн. Ол колхоз-эът продукциязы кыыыр кыддыр тускайыттынган. Ынчангаш, белорус өөнүктер биске дыка хей ажыктыг сүмелерни берген.

А. ЛЯЕПИНЕЦ,
СЭТА-ның корр.
Бауска.

Аҗш-чем программазы – бүгүдениң херээ

ПАРТИЙЖИ СӨС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга әш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аҗш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткели биске, совет улуска, улуг чоргааралды болдурган. Чүге дизе, чаа партийжи сөс бүрүзү, ол дээрге кижи дугайында, кижиниң бүгү таладыг болгаш таарымчалыг сайзыралынга улам-на таарышкан байдалдарны тургузар дугайында сагыш салыышкыны-биле хаара тутунганын дораан-на медереп билир апарган бис.

Шынап-ла, Л. И Брежнев бодунуң илеткелинге совет кижилериң амыдыралчы негелде-хереглелдерин хандырары партиянып программазы болуп келгенин, ол талазы-биле Пленум оныа утказыг болгаш оныа ужур-дузалыг дээрзин чугулалап демдеглээн. Чонну аҗш-чемниң бүгү хевирлериби доктаамал хандырар, бедик шынарлыг продуктуларны ажыглаарын кескүзү-биле көвүдедир, чемниң структуразын дыка экижидерин хандырар сорулга партиянып мурнунда салдынган»... Ол дээрге, бистиң планнаашкын системавыска, социалистиг экономиканы эргелеп башкарарынга принципиалдыг чаа базым» деп, Леонид Ильич айыткан. Ынчангаш Аҗш-чем программазы—бүгү улустуң хереэ болу бергени ол-дур.

Партийжи сөс бүрүзүп, ону канчалдыр-даа сайгарар болзувусса, ол кезээде совет кижи дугайында, оон чаагай чоруунуң болгаш тайбың чурталгазының дугайында сагыш салыышкыл-биле долдуп келгенин билир болгаш анаа бодувуступ маадырлыг күш-ажылывыс-биле, сыныш биле бис. бот-идепкейивис-биле харылап, чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алырывыс чаҢчыл болу берген. Бо удаада ол база-ла шак ынчаар болур дээрзин билдингир. Чүге дизе, аҗш-чем айтырыы дээрге-ле бисти кадык-шыырак, тодуг-тогаа, бай-шыырак болзун дээни ол ышкажыл. Ынчангаш бистер боттарывыска ажылдавайн, кымнарга ажылдап болур бис, боттарывысты хандыртынмайн кымнарыу хандырар бис?

Аҗш-чем дугайында чугаа болу бээрге, биче шаамда болган ийи тавarылганы болганчок-ла сакты хопуп кээр мев.

Биргизи, Ким-даа кижи хырын дээвде кыыштар чүве болгай. Бир-ле катап ачам «Тараадап сокта, хевээн чиир сен» деп мындыг. Кижи бодуңуң бичиизинге чегенир эвес, улуг согаш доллур уруп каап хоор тараапы-дла моң баштыг, аарыг кончуг, улуг оала-биле улдап-ла кирдим. Эки быжыр хооруп каап тараанын дүгүнүп дүжүүчели-даа ажок, ийи дугаарын челбээш каразын арыдып, дер-оузум текту берген херлип-херлип тутсуп тур мен. Канчангаш чүвейик, бичии кижи туруп-каным ол чүве ийикпе, азы холум шылай бергени ол чүве ийикпе, бир-ле байгы күшбиле кагарым орта, балам согаашта тараанын дал ортузунче эвес, бир ийинче дээр орта, тараам-даа шыг дээш чаштай-ла берди: хөөрем чокка биче адыш ишти хирези довураккче шымны берди. Кортканымдан дүрген-не хөме тептим. Ону ачам та канчан көрүп каап чүве, бо-ла келди. «Кулугурну мону, ол канчаарын ол, хөөкүй чемни, хырың чарлы берзе канчаар сеп. доп-дораап санап тургаш чыг»—дээш согаш-балам ап алды. Мен канчаар, ол чаштаан тараамны чаҢыстап чыыр дээш үүлем-не барадым. Шуптузуп чыыш-чыыш ачамга тутсуп бердим. Ол ону ол-бо адыжмынче төге каап, үрүп, чугаалаттыпып олур: «Таңды кежии дайнам-даа болза, тывылбас, кара дерим төп, кара хинчээн көрүп тургаш, ажаап, четүүп алыр болгай, кончуг кулугурну мону, ол чүзүл, тараа чаштадың, ону чажыры, ынчаннас чоор, хырны чарлы бээр, хөөкүй-ле тараанывыз»...

Ам бодап чоруурумга ачам кончуг-ла шын чугаалаандыр. Ол дээрге, аҗш-чемни камнап чиир, ону карак оргдет кадагалап, камгалаар дээни-ол ышкажыл. Бисте аҗш-чемни кайы хамаан чок тетчеглээр. ёй-чижек чокка садып алгаш, ону ажаап, чип күш четнейн чыткаш, үреп, чыдылып, кадырып алыр, оон соонда үндүр октаптар таварылгалар кайы көвей болгай. Эртен бок үндүрүп чораап көөрге, чамдык улустар чартык хлебти, бүдүн батонну суг октапкаш баргылаар-дыр. Ол дээрге, ыта-ла шын эвес, тараажылардың күш-ажылын үнелевес, камнагга айтырынга удур чорук-тур, оон-биле демиселди чорудары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Ийигизи. Бистиң черге чогум адын билбезим, а шолазын Шиш-Хаай дээр ядыы ашак чораан. Улуг шилги шарызын мунупкан аалдар кезип чортуп чоруур ирей чүве. Аалывыска база бо-ла келир. Хөөреп орда, магалыг-ла, ана кижи кайгай бээр, чамдыкта чүгле аксым түткаш оруптар мен. Оон мындыг чугаалары сагыжымда, уттундуроазы-оиле артып калган: «Эттиң чаглыын чиир, эттиң экизин кодер, тараанып хоорун тарыыр, далганның каржаңын дайнаксаар, шарының ылгыын мунар, шанактың чаазын эдилээр, чонум чоорган, чоргаар, хөйүм хөйлен, хөглүг ирей боор мен»...

Ам бодап чоруурумга ирейниң чугаазында утка-ла бар. Шынап-ла ким кижи ынчаар күзевес боор, ким кижи ынчаар чемнениксевес, кедиксевес боор! Совет кижи бүрүзүнүң шак ындыг чаагай күзели амыдыралга боттанзын дээш Коммунистиг партияның болган Совет чазактың Аҗшчем программазын хүлээп апдаа турарының элис үтказы, улуг ужур-дузазы ол ышкажыл!

Аҗш-чем программазы. Ол дээрге, кедээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам ыцай хөгжүдери, болбаазыралдың кылыр үлетпүрүн күүлерий улгаттырары, бүдүрүлге харылзааларын сайзырангайжыдары, аҗш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрери, оларны белетхээри, кадагалаары, сөөртүп дажыглаары, болбаазырадыры болгаш садыглаары ышкажыл. Эң кол үүл—кедээге чурталга, культура амыдырал, орук түдүүн, биргээр чугаалаарга, материал-техниктиг баазаны тургузарындыр. Ынчангаш ол сорулгаларны 80 чылдарда барык 160 миллиард рубльди чарыгдаар деп турарын гитырга-ла четчир. Ынчап келирге, Аҗш-чем программазы, ол дээрге, чүгле кедээ ажылагыйга болгаш анаа холбшкан адырларга үндезин эргелде эвес, а харын бодунуң хемчээли болгаш оныагайы-биле бүгү улус ажыл-агыйының дештилгезин хандырары-дыр.

О. СУВАКПИТ.
чогаалчы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢНЫҢ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ПРОГРАММАЗЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Тайбыңның болгаш социализмниң камгалалында» деп номун Күрүнениң пом үндүрер чери моол дылда парлап үндүрген. Империализмниң агрессечи политиказынга удур, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар дээш, тайбын болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш, социализмниң чаалап алышкынарының идегелдиг камгалалын хандырар дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок, чүткүлдүг демиселин көргүекен чогаалдар ол номда кирген.

Бүгү делегейде тайбыңның идегелдиг камгалакчызы — Совет Эвилелиниң күжүн болгаш күүү-шыдалын быжыглаар, акы-дуима социалистиг күрүпелериңң найыралын, бүгү талалыг кады ажылдажылгазын калбартыр талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң хөй таладыг ажыл-чорудулгазы-биле танывжар чаа эки арганы моол номучкулар алгаш деп, пом үндүрер черниң кол редактору Т. Содномдоржа медеглээн.

Л. И. Брежневти делегейниң хөй-иянтизи тайбың, чавырыддырышкын болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш чайгылыш чок, моғаг билбее демиселчи кылдыр билир. 80 чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизинин чарлааны Тайбынның программазы ышкаш свөлгү үеде оон көлүрген чаа тайбың саналдары делегейниң кижилериңе тайбын амыдыралды хандырып бээринче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерии шеглээринче, ядролуг дайынның айыылын чайладырынче утланган, Империализмниң, хамыктың мурпунда АКШ-тың дайынзырак бөлүктериниң буруузу-биле делегей байдалы нарыылаан амгы байдалдарда Совет Эвилелиниң ол саналлары оныа ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Ол саналларны моол улус бүрүнү-биле деткип турар.

Л. И. Брежневтиң чогаалдарының чыылдазын улусчу Моолдуң номучкучулары улуг еонуургал-биле уткаан. СЭКПниң болгаш Совет күрүпениң тайбынга ынак политиказының ешыл дивезин, бөгүн тайбыны камгалаарындан болгаш бызыглаарындан артык чугуда болгаш харымсаалгалыг сорулга Чер кырында чогун ол база дагын көргүзүп турар деп, Т. Содномдоржа түнелиниде чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАРНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

1. ЭДЧ: ЧАҢГЫС ЭПТИҢ БАЙДАЛЫНГА

Европаның, Азияның болгаш Латин Американың социалистиг он күрүнелерин каттыштырган экономиктиг Дузалажылга Чөвүзелиниң (ЭДЧ) сессиязының Будапештиге болгаш XXXVI хуралының шиитпирлери социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улам ынайгы чедишкинниг хөгжүдезинге чугула ужур-дузалыг. Хуралдың киржикчилери оларның улус ажыл-агыйының херек кырында бүгү адырларын хаара тутқан социалистиг экономиктиг интеграцияны хамылады, калбартырынче угланыышкынны база дагын бадыткаан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның съездилериниң айтыышкынналарына база социалистиг дем каттыштырылгазының акыдуима партияларының болгаш күрүнелериниң удуртукчуларының үргүлчү болур ужураажылышкынналарының сүмелериңе дүүштүр кады ажылдажылганы улам ыцай хөгжүдеричин дыка хөй өөрлешкек айтырыгларын олар көргеп.

ЭДЧ-ниң чаңгыс эп-сеткилдин болгаш бүрүн билчиишкинниң байдалынга эртикен Будапешт сессиязы экономиканың техниктиг дештилгелиг болгаш кедилиг адырларына кады ажылдажылганың углаыышкынналарын төлевилээн. Хамыктың мурпунда электрониканың эң чаа чепсек-херекселдерин калбаа-биле вепгередириниң дугайында чугаа чоруп турары ол. Венгр найысылалга ат салдынган документилер: Микропроцессорлуг техниканы ЭДЧ кежигүнери чурттарның улус ажылагыйынга хөгжүдеринге болгаш ажыглаарынга хөй таладыг кады ажылдажылга дугайында база үлетпүр роботтарын спецйализастаап болгаш кооперастаап будүрерии чогаадып тургузарынга болгаш организастаарынга кады ажылдажылга дугайында кол дугуржулгалар үстүнде ол калбак иептередилгеге бараап болур. Ат салдынган документилерге дүүштүр машиналарның автоматтыг комплекстерин, башкарылга системаларын, приборларны массалыг будүрерии, таарыштыр тургузар.

1986—1990 чылдарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштыр тургузарының программазын ЭДЧ кежигүнери чурттарның чазактар баштынары түүлдүг деп көргеп. Оон-биле чергелештир эртемтехниктиг дештилгени дүргедедир сорулга-биле улустар аразынга күш-ажылдың социалистиг хуваалдазының аргаларын улуу-биле ажыглаарын оныа ужур-дузалыг кылдыр көргеп.

Одалга-энергетика баазазын соксаал чок хөгжүдерии хандырбышаан, ЭДЧ кежигүнери чурттар атом күжү-биле ажылдаар электростанцияларны тударын дүргедедиринче бирги чергеним кичээнгейин салып турар. Будүрүлгени хөй талалыг специлизастаар болгаш кооперастаар база АЭСтерге ажыглаар дериг-херекселдерии бержир дугайында дүгуржулга чедишкинниг күүсеттинии орар. блок бүрүзү миллион киловатт күүлүг суг күжү-биле ажылдаар реакторларлыг установкаларны кооперастаашкынныг будүрерии планнап турар. ЭДЧниң Европа чурттарынга болгаш Кубага он чыл дүргузунда нинти күүлүг 37 миллион киловатт чыгам автономнуг электростанцияларны тударын көргеп.

АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының талазындан социалистиг күрүпелерге политиктиг ыйыышкын кылдырының политиказын ЭДЧ-ниң Будапешт сессиязы бүрүү шапкап, ындыг язылыг хеделишкиннер чедишкинниг болуп ыцдазазын онзалап демдеглээн. Боттарының сырый каттыжышкынын, демнинг кады ажылдажылгазын быжыглаан, эске күрүнелерби харылзааларын калбартпышаан, ЭДЧ кежигүнери чурттар тайбыны болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаарынга сонуургалдыг болуп, боттарының улам ынайгы бүүредилиг хөгжүлдезин хандырар бижыг бодалдыг.

2. АЛБАДААРЫНЫҢ ТУРУШТАРЫНДАН

Америк дипломатия иөөнүң баштайгы он хонуунда кол күзенишкинин Барыын Европаже угландырган: күрүне секретары А. Хейгке болгаш Ак бажыңның хөй белүк харыысалгалыг ажылданчыдарынга үдеттирип алгаш. АКШ-тың президентизи Р. Рейган аҗаа чораан. Вашингтон ол аян-чоруктү Барыын түүлүн кол-кол чурттарының аразында экономиктиг черүлдээлерин таарыштыр шиитпирлээринче, НАТО-ның хүүлеининде дүрбүжүүшкүнү чайлаарынче болгаш америк президентиниң хууда ат-суразн бедидерииче угланган чоруушкун кылдыр чарлаапдаа болза, Барыын Европага ону херек кырында бир янзы көрген. Парлалга, а оон-биле кады чамдык күрүне ажылдакчылары океан чыдындан аалчыпкүү чугааларын болгаш оон үдекчилериниң ажжы-чаңын ыяк апализтеп көрбүшаан, ол келиишкии илергей сорулганы — политиктиг, экономиктиг болгаш шериг талалыг үш угланыышкынларга бодунуң барыын-европейжи эвилелчилериниче Каттышкан Штаттарның шавар халдаашкынын чорудар сорулганы салган-дыр деп чүвеге бүзүрээннер.

Рейганның чоруушкуннарының кол үелери — Барыын чүктүң чеди кол күрүнелериниң Версальга чөвүдел хуралында оон киржилгези. Римче тур, бепт-ле шактыг ужудушкуну, Лондонче узамдык, ийи ажыг хүн барыышкынын аҗаа айгыл премьер-министр М. Тэтчер-биле хөглүг-эвилең хөөрежиишкинии база адак соонда, НАТО чөвүделиниң дээди деңнелге Боннга сессиязында киржилгеэн-дир. Бодунуң эвилелчилерии Вашингтонның империячы көөр чоруу чер болганга илерээн — америк политиканың изи-биле чутаажок базарынче албадавышаан, оларның холуң ыят чокка долган, шуут-ла америк монополияларга болгаш боочепсектериң эң хөй будүрүкчүлериңе ажыктыг шиитпирлерии дегеп турган.

АКШ моон соңгаар-даа бодунуң кол эвилелчилерии — Франциияны. Барыын Германияны болгаш Японияны кошкадырынче угланган ындыг экономиктиг политиканы чорудар, ол ышкаш банк үзелиерниче хөй хуулар немээрин база ол чурттарже ажыл чоктальшыышкынын, инфляцияны, ажыл-херекчи идепкейни кошкадыр түүлдерии пептередип киирериие идиглиг ескелдаа арганы калбаа-биле ажыглаар дээрзин Версаль чөвүдел хуралы база көргүскен. Чөөн болгаш барыын чүктерниң аразында харылзааларга хамаарыштыр алырга кадыгыл дээрге, Рейган бодунуң бо чоруушкунун эвилелилеринге дерзии антисоветчи угланыышкынны сыгаарынга калбаа-биле ажыглаан болгаш ол харылзааларны политиктиг ыйыышкынның чепсээ кылдыр аҗаа пургулайында коммерлиг харылзаалар болдурарынче чүзүн-баазын арга-биле кыйгырып турган.

Пентагонуң изи-биле маршаарынче Барыын Европаны албадаар дээр Вашингтонуң чүткүлү наточу чыышка хамыктың тода илергейлеттинген. Ол чүгле аҗаа эвес болдур ийин. Чогум утказы-биле алырга, ол сорулга Рейганның портфелинге кол чүүл болуп чораан. «Кызыгаарладыг ядролуг дайынның» араатан стратегиязын хүлээп алыр кылдыр бодунуң эвилелчилеринге ол база дагын көргүзүп турар деп, Т. Содномдоржа түнелиниде чугаалаан.

3. АГРЕССИЯНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Ливанның черинде даныш үлүүшкуннарының оттуг чалбыжы база катап хып турар. Ынаар халдаи кирген израиль аг-шериглер олум-чидимниг болгаш уязыкаашкынныг үүлгедиишкиннерни кылып турар. Хүнүң-не чүс-чүс тайбың кижилер өдүп турар. Агрессорлуң шериглериниң болгаш удурланыышкынның палестин шимчээшкинин чылча шавар, палестин улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлөлекчизи болур Палестинаны Хостаарыыл организациязын чок кылыр болгаш оон-биле ол улустуң тура-соруун уязыкаш, оларны тускайлаң бактаап турар чорукту алыр эргезин негээринден ойталаарынче албадаары боон турар. Чогум-на оон ужурундан израиль шериглер боттарының ПХО-ның Тир, Набатия, Хасбайя хоорайларының районнарында, а од шыкаш пайысылал Бейруттуң бодунуң кыдыгларында колкол төптеринче болгаш баазаларынче угландырганнар.

Ынчалза-даа Тель-Авивтиң чагырыкчылары боттарының эчис сорулгаларын оон-биле кызыгаарлавайн турарлар. Олар Ливанны дүжүп бээринче, Израиль-биле кады хөделиринче Кэмп-Дэвидтиң негелделерии ёзугаар дугуржулгага ат салырынче албадаарын албадаар. АКШ-тың үрдүндүрүп турары антисоветчи демөөэрэшкинче оларны кыыр чыгаар, ол кавыга чаа америк ракета-ядролуг чепсекти сайгара тургузарын шапкычыдар, НАТО-ның кавыгындан дашкаар черлерге безин чепсектиг авантюраларны боттандырарынче ол агрессчи блокту күтүүр —Барыын Европага Рейганның келген хереэ ол-дур. «Антенн-2» дээр француз телекомпания Рейганның аян-чоруун «Совет Эвилелиниң удур крестилиг чаа походче Барыын Европа чурттарын хандыкшыдарының» ораалдажылышкыны кылдыр үнелеп көргүскен.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, барыын-европейжилерге хамаарыштыр Вашингтонның эөлеп алганы албадаарының туружу бүгүдеге илдең кескү болгаи.

Бистиң беш чылдарывыстың маадырлары

ШАХТЁР, БӨДҮҮН АЖЫЛ-ИШЧИ ЧОРААН

«Кочегарка» шахтаның чоогунда Ленин аттыг Культура ордузунуң чанында шелде турасказал бар. Шахтёр хептиг, холунда шахтёр лампазын тутқан күдер-шыырак эр кижиниң овур-хевири ында чоргаар көстүп турар. Мөге-шыырак ол дагжы ажылчыннарның эдлчелгиг белүү-биле каттыжып, шахтаже ажылдан киришгер ышнаш кылдыр кижи бодай бээр.

Ол дээрге, алдарлыг шахтёр Никита Изотовка турасказалдыр. Ында шелдү оок адыбиле адаан. А оң талазында кудумчуну база Изотов кудумчузу дээр.

Ол шахтёр, бёдүүн ажылчын болуп чораан... Чээрби чылдарда ынчаар ырлап эгелээриңе ынак турган. Дайынга болгаш даштыкы интервенциязга үрелген улус ажылагыйын катап тургузарын эгелээн ол үе дыка берге чылдар болган. Хоозураашкынны ажып эртеринче, бурукгаар хөгжүлдеже ол ыр кыйгырып, ажылчын кижиниң күш-ажылынга хүндүткелди илергейдээн.

1922 чылда 20 харлыг тараачын оол Никита Изотов дагжы болурун быжыы-биле шиитпирлеп алгаш, Донецкиде «Кочегарка» шахтазынче эң баштай-ла ажылдап кирген. Мөге-шыырак аныяк ажылчын оң чыл дургузунда дагжы болуп келген. Хөмүрдаш тывыжының чепсек-херекселдери ынчаарда дыка бедүүн турган, ынчалзажок Никита Изотов чугула одаар чүүл тывыжын чүгле ай эвес, харын-даа хүн бүрүде көвүдедип турган. Шахтага ол он ажыг чыл ажылдаан соолунде оон дутайында бүгү чуртка билдинип пептерээн. Н. Изотовтуң «Мээң канчаар ажылдап турар дугаймда» деп чүүлү 1932 чылда майда «Правда» солунга парлаттынган. Алды шактыг ажыл хүнүнде дөрт-беш порманы ол кандыг аргалар-биле күүседип турарының «чажыдын» бёдүүн кылдыр тодаргайы-биле бижээн.

Аныяк дагжыларны бедик мергежилге өөредир тускай участокту «Кочегарка» шахтазынга тургускан. Шылгарапгай шахтёр бодунуң бедик бүдүрүкчүлүг мергежилгиге хөй аныяктарны ол участокка өөреткен. Участокту Изотовтуң школазы деп дүрүм ёзугаар адаан. «Кочегарканың» хүндүлүг шахтёру болгаш амгы үеде 72 харлыг пенсионер Василий Иворовский мынча деп сактып чугаалаан: «Никита Изотовту дыка эки билир мен. Ол мээн башкым турган. Хөмүр-даш казарыгна ажыглап, даш буза үстүрер маскапы канчаар ажыглаарын бистерге ол херек кырында айтып берген болгаш бодунуң бедик мергежилгиге өөреткен. Бодум Белоруссияга төрүттүүген кижи мен. Аът садып алырынга акша ажылдап алыр дээш шахтага келген мен. Ынчалзажок шахтага хевээр артып калдым. Изотовтуң школазынга кирген мен. Оон школазынга хөй националдарның төлөөлекчилери — орустар, украинner, белорусстар, татарлар, молдаваннар өөренип, ажылдап турган. Никита Изотов бүгү кижилерби-биле кедергей эп-найыралдыг кижи чораан. Аиаа шуптувус ынак турган бис...»

Ээлчегден хостуг үезинде Н. Изотов өске шахталарга барып, ол үеде чаа техника болуп турган хөмүр-даш казар маскапы канчаар ажыглаарын бүгү дагжыларга айтып бөрүп келген. Күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш Никита Изотовту 1934 чылда Ленин орден-биле шакнаан, а 1937 чылда ону Горловканың ажылчы чоннары ССРЭниң Дээди Совединиң депутадынга сонгаан.

Дагжыларның Горловка сууру ынчаарда бодунуң төөгүзүнүң чаа үе-чадазыңче кирип эгелээн. Чавыс болгаш чер бажыңнарлыг эрги суурнуң орнунга чаагайжыдыр кылдынган хөй каът чаа бажыннарны, Культура ордузун, школаны, эмнелгени, магазиннерни туткан. Чурттакчыларның саны база дүргеп өскен. Ынчангаш хоорай транспорту негеттинип келген. Бодунуң төрээн Горловказын дүргеп сайзырадырынга бүгү-ле үүлдерии депутат Изотов кылган.

Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында гитлержилер Донец бассейнин түр эжелээн үеде Никита Изотов бедик мергежилдиг өске специалистер-биле кады чурттуң төөн чүк районнарынга хөмүр-даштың чаа тывыжын организастаар, дайзынны чылча шаварынга чепсекти будүрер дээш ынаар чорупкан. Ол үеге чедир Н. Изотов Улетпүр академиязын өөренип дооскан болгаш будүрүлгении бедик мергежилдиг удуртукчузу болу бергенин демдеглээр херек. Тиилелге сөөлүнде Донбасстың хосталган чериие ол чедип келген. Хөмүр-даштың эң улуг комбинадын удуртуп турган. Кайгамчык эки ол кижиниң амыдыралы кыска, ынчалзажок чырыткылыг болган. Бежен хар четпээнде-ле ол мөчээп.

Ооң төрээн хоорайы ам 40 муң эвес, 400 муң чурттакчылыг болганын Никита Изотов көрген болза! Хоорай погаан үнүштерге бүргеткен сад болган!

Алдарлыг шахтёрүң ажылдап эгелээн шахтазы база тапыттынмас кылдыр чаартынган. Хөмүр-даш тывыжының бёдүүн чепсек-херекселдери ам төөгүнүп турасказалдары болу берген. Бедик бүдүрүкчүлүг болгаш кедергей күчүлүг даг комбайннары ам шахтада ажылдап турар, а оларны техниктиг ортумак болгаш дээди эртемниг кижилер башкарып турар. Бодунуң электропнуг саналга төөү «Кочегарка» база бар. 46 миллион тонна хөмүр-даштыг ол шахта чуртка берген.

Шахтёрларның шалыңы чуртта эң бедик ажыл төлевирлиг хамаатыларның деңнелинде чоруп турар. Чер адаанда хөмүр-даш тывыжында ажылчыннарның шалыңын 1982 чылдың февраль 1-деп эгелеп 25 хуу пемей бедиткен.

...«Кочегарка» шахтаның чаңгыс каът эрги контора бажыңының орнунда административтиг беш каът бедик бажың туттунган. Ында чемпенир черлер, эштир бассейннер, бригада бүрүзүнүң тускай өрөөлдери бар. Бистиң баштайгы беш чылдарывыстың маадырларының бирээзи И. Изотовтуң күзел-соруун ында дагжы бүрүзү амыдыралга боттандырып турар.

Я. УШЕРЕНКО,
ПМА-ның корр.

МОСКВАГА ДУС

Эжиндиряшкин үезин эгелээри билек, Москваже шуужуп кээп турар судполар аразында чаңгыс, онзагай судно бар. Ол 17 хонук иштинде чоруп келгеш, Москваның дус баазазынга чүүк сөөртүп келген.

Кижиниң амыдыралынга дустуң ужур-дузазын чедир үнелээри берге. Шаг-шаандан тура: «хлеб болгаш дус», «дузавааи чем ишкен», «пуд дус чиир»... деп анаа-ла эвес чугаалап турар болгай.

Хүнүң-не москвачылар хлеб, печенье, торт-биле кады 30 тонна дусту чип турарлар. Чүү-даа болза, чогум харын ынча хире хемчээлдиг дусту хоорайның хлеб заводтары далган чүвүдериие чагыдып ап турар.

Дус дээрге аҗш-чемниң амданныг болурунуң үндезинидир. Конфета кылырынга безин ол херек. Оон башка шоколад ындыг-да эки амданныг болбас.

Ынчалза-даа ол чиг-эттиң кол хереглекчизи наймысталдың үлетпүрү болуп турар. Чижээ, дус чок чүве болза, бистиң бажыңнарывыска чылыг-даа, чырык-даа чок болур.

СЭТА-ның корреспондентизинге каргап долган дугладып калган хоолайны нөргүскеп. Бир эвес сугпу чымчадыры-биле дус холувас чүве болза, котельнаяларның, ТЭСтериниң хоолайлары ынчаар муңгаштаалып калыр-дыр.

Баазада кээп турар дус үш аңгы болганын журналист эскерген. Кристаллдарның хемчээлдери база аңгы-аңгы болган. Оларның хемчээли ынай болган тудум-на, дустуң өртээ аар.

Эң-не бичии кристаллдыг дусту кондитер фабрикалары, хлеб заводтары ажыглап турар.

А хоюу аҗаа арай-ла четпес дусту, чижээ, өлүк эттээрииге ажыглаар. Ногаа консервалаарынга база ол тааржыр. Ол дус тергиин хоюг дустан «амданныг». Чүге дээрге эң парын кристаллдыг дусту дустуг сугпу хайындырып турган алыр. Ынчан продукт бодунуң чамдык шынарларын черле чидириптер аиаар.

А үшкүзүп—бёдүүн дусту ТЭС-терден аңгыда хөп чуур, аштап арыглаар черлер, пөс аргымыр фабрикалар ажыглап турар.

Дус баазазының бүгү клиентилерии санаары безин берге. Оларның саны үш мун. Москвадан аңгыда Туладан, өске-даа хоорайлардан дустаан машиналар аҗаа кээр. Хереглед ол хире турда, чаңгыс-ла бааза кедергей улуг хоорайның болгаш будун областының негелделерии хандырып шыдаар боор бе?

— Шыдаар — деп, дус баазазының директору В. Акаиян чугаалады.—Быш арткеиде безин элээн каш неделяга четчир курлавыр артып калган.

Баазада дус хөй, ол четчир: наймысталдың дус алыр чери ийи гектар ажыг төелдүг.

А. ИГНАТЬЕВ.

ТОКИО. Өрт айылындан болгаш суугга дүшкенинден айымылдыг озал-ондакка таварышканнарның страхование — камгалалының талазы-биле наймемлал компаниязының албан-хаакчылары—чүс ажыг херээженнер ажылдаар черлериниден чоруткаш, ол компаниянын турар бажының таныылдаап турупканнар. Олар оон-биле администрацияның херээжен кижилерии куду көрүп, кызамдаар политиказынга удурланыышкынын илереткеннер. Ол компаниянын херээжен ажылдакчылары бир дөмей хемчээлдиг ажылды кылган хирезинде-ле, эр кижилерден ийи катап эвээш акшалыкны ап турарлар. Удурланыышкын чыыжының киржикчилери (чурукта) Японияның бүгү-де күш-ажылчы херээженнери-биле эп-еткил каттыштырылгазын илереткиишаан, дең эвес социал эргелерге удур демиселге боттарының туруштарын сырый каттыштырарынче оларны кыйгырганнар.

БАЗА КАТАП БҮЗҮРЕЛ

Бистиң кандидаттарывыс

Кызылдың куш фабриказының коллективиниң бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап турарынга ында бүдүрүлгениң мурнакчыларының киришкилеп турар үлүү улуг. Оларның бирээзинге куш ажаакчызы Мария Гавриловна Рукаеуева хамааржыр. Даанган хөрээнге ак сеткилдиг хоочун ажылчынның ажылы мында мактадыг, планныг онаалдазын ол ай саныңда доктаамал ажыр күүседип чаңчыккан. Мария Гавриловна хүлээнген хөрээнге бердингенинден, ак сеткилдиинден аңгыда, хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Ынчангаш кады ажылдап турар эш-оорга аңаа бүзүрээр, чоргаарланыр. Эртип турар чыышта ол Кызыл район Совединиң депутадынга соңгуткан турган. Соңгукчуларының бүзүрелин ол шынзыдып шыдаан. Ынчангаш коллектив мурнакчы эжинге бедик бүзүрелди илередип, район Совединге депутаттың кандидадынга база катап депшиткен.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ЧУРУКТА: М. Г. Рукаеуева. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

БУЯҢНЫГ ИЕ

Чурумалдыг Тере-Хөлдүн ясли-садында совхозтуң ажылакчыларының бичии уругларын культурлуг, эки ажаалда-хайгаарала өзүп, доругуп турар. Бичии чаштарны ажаап-хайгаараар буянныг ишке хөй чылдарда бараан болган кижилер ында бар. Оларның бирээзи— оожум, томаанныг бүдүштүг, хүлүмзүрээн чазык шырайлыг ие Долчаңмаа Шиминтти коллектив хүндүлээр.

— Долчаңмаа Ивановна ясли-садтың уруглар ажаакчызынга 22 чыл иштинде кызымаккай ажылдап, бодунуң уругларыбиле чергелештир үжеп ажыг кижини сагыш човангыр өстүреринге үе-шагы четтигип турар. Ясли-садта ооң хайгааралында 1—3 хар чедир 25 чаштар бар. Олар ажаакчызынга ынак, эртенинг-не ажылынга чедип келирге, бичии чаштар ону долгандыр үглейле бээрлер.

Шиминттериң боттарының уругларының өредилге-кижизидилгези база эки. Бежи Кунгуртуг ортумак школазының өреникчилери. Улуг уруу Валя онгу классты дооскан, ам малчыннаар күзелин илередип турар. Өг-бүле культурлуг, ажы-төлүн эки өстүрүп кижизидип турар. Хоорай чурттакчыларындан дудак чок магалыг-чурттан ораалар.

К. ХЕРТЕК.

АЖЫКТЫГ СҮМЕ

Кышкы хепти кедир сезонга чедир шыгжаар бетинде, ону баштай химиктиг арга-биле аштаткаш, довураан чидир кактавышаан, хүнге кургадыазар. Алгыдан даараан бөрт азы моюндурук хирниге берген болза, ону арай чылыг бензин-крахмал холумаа-биле аштаап. 10—15 минута эрткенде пластмасе щётка-биле дыраап, силгий туткаш, кургадыр.

Алгыдан даараан хепти полиэтилен азы саазын хапка шыгжаар. Ол хапгарның дүвүнге, тоннар карманнарынга кургадып каан лимон, апельсин картын, нафталин суп каарын утпаңар.

ШУПТУВУСКА ХАМААРЖЫР

Бо чылдың апрельде «Шевер кыс» булуңунга парлаттынган башкы Л. Хертектиң «Кыстарывыска угаадыыл» деп материалын номчаап, аңаа хамаарыштыр чамдык бодалдарымны биживкседим.

Ук материалда хөрээженгир мөзү-шынар дугайында чугаалап турар болгай. Бо айтырыгга өг-бүленин, школаның ролю кончуг улуг. Хөрээженгир мөзү-шынарлыг болуру элээди кыс уруглардан-на эгелээр деп бодаар мен. Хеп-сыныи безин эде-хере тыртып, аянныг кедери, эш-өөрүнге, улуг кижилерге ээлдек, хүндүлөөчел хамаарылга, кыйбын-сыйбын болбазы, хөй-ниити черлеринге бодун төптүг-томаанныг ап чорууру дээн ышкаш чугула талалар аңаа хамааржыр аңаар.

Бо бүгүнүн үндезинни уругнын өг-бүлеге хөнзиг бичезинден-не кижизидилге чаңчылдарындан хамааржыр. Ясли-сад, школа онзагай ужурдузалыг болбайн аан. Кыс уруг дээрге-ле келир үеде аныяк оолдун душтуу, өг-бүленин хөрээжен ээзи, ава кижи болуру шымга-даа билдингир. Уруглар школага өөренип турар үеде оолдарның болгаш кыстарның кижизидилгезинге

Чугаага улаштыр

хамаарышкан айтырыгларже онзагай кичээнгей салыры чугула. Кыс кижи кадыг бодорул, хөрээженгир мөзү-шынар деп чүл деп айтырыгларны, ылаңгыя үстүкү классчы уруглар-ның мурнунга тургузуп. ажык чугааны чорудуп-даа болгай-ла. Хөрээжен кижинин, кыс уруглар-ның онзагай талаларынга хамаарыштыр бесе-да чугаа чоруп турар). Ол чымчак сеткилдиг, сагыш човангыр, эптиг-ээлдек болбаска черле таарымча чок.

Бистин «Нарын» совхозта мурнакчы хойжу Хумбуи Чимисиинни кым-даа мактаар. Иниткиниң ажыл-хөрээн ол бедик көрүп, төрээн совхозунга мурнакчы ажылы-биле баараан болуп чоруур. Ол өөруглуг—Маадыр ие. Ажытөл кижизидилгезинге иенин үлегер-чижээн, ат-алдарын үнелеп билир кижи. Школабиле харылзаалыг. Бо иени хөрээженгир мөзү-шынар сиңниккен, ону чоргаарал-биле ээлдеп чоруур төлептиг кижи деп санаар бис.

Хөрээженгир мөзү-шынарны кыс кижи бүрүзү ээлдеп, бүгү талазы-биле аңаа төлептиг болурувус чугула-дыр. Ол бистин шуптувуска хамааржыр.

Б-У. КЫРГЫС,
башкы.

Эрзин район.

КӨСКҮ ХЕРЕЧИЗИ-ДИР

1937 чыл. Алды айның эгези чүве.

Кызыл-Булуң девискээринде шыкта аът кизирт. Ынчан Чыргакы сумузунда нам үүрүнүк даргазы М. Доктугу хуралды ажыткаш, кожуун даргазы Тоташтайга сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга акыдунма ССРЭ хөй удаа дузаламчыны берип келгенин демдегледи. Ам бо чылын безин ийи ужар-хемеин берген. ССРЭ-де хөй уруглуг иелерге акша дузаламчыны хары угла болгаш ай санында берип турар. Харын-даа оларны орден, медальдар-биле шаннап турар. Аңаа үндезилээш ТАР-ның чазаа, Сайыттар Чөвүдели, намның Төп хораазы, ТАР-ның Биче хурал президиуму доктаал хүлээп алган. Беш уруглуг өрү уруглуг иелерге 50 рубль шаңналды тыпсыр. Ол уруглуг иелерге 100 рубльбиле калы Маадыр ие деп аттыы тыпсыр.

Чыргакы сумузунда 23 иени шаңналга киирген. Чижээ, Чамбуу Куулар 10 уруглуг, аңаа 100 рубльди бербишаан. Маадыр ие деп шыпзылганы тыпсыкан. Серимаа Доңгак, Хандываа Доңгак болгаш өскелер-даа шак ындыг шаңналдарны алгылаан. Сес-уругну божаан иелер аразында авам база бар. Ол 80 рубльди алган. Хөй уруглуг иелерге шаңналдарны тывыскан соонда, МЧАЭ даргазы Амырбит Куулариың удуртулгазы-биле солун концерт болган. Ол концертти иелерге тураскаадкан. Концерт төнгенде авам уругларынга хеп-сын кылыр пөс, аъш-чем садып алган. «Иенин алдары» орденниң ийги чергези-биле 1945 чылдың март айда шаңнаткан. Бо дээрге бистиң күүневистиң не-чаштар дээш сагыш салыышкынының көскү хереченги-дир.

Ч. МОНГУШ.
Чөөп-Хемчик район.

КАДЫКШЫЛ БОЛГАШ КОСМЕТИКА

Кижиниң арын-шырайының чараш, силиг болурунга кешти доктаамал шын ажаары, мага-боттуң куш-дамыр сайгыралы деткимче болур. Кеш ажаалгазы арын-шырайның аян-хевиринге кадыг-даа багай салдар катпас, харын-даа кештин чараш көрүштүү бодун арыг-силиг алырындан, а херек апарза эмненириндеда хөй кезиниде хамааржыр.

Бойдустуң бүдүжүнге, оның эдин чазаарынга косметиканың дузазы чүс-чүс чылдарда билдингир турган. «Косметика» деп сес болза, грек дылдан үлегерлеп алган бодун чараштанырының уран аргазы дээн үткалыг. Ооң-биле кады косметика кижиге эки хевинү киирип, нерви системазын, кадыкшылды бижыктырар.

Чогум пазы-харның кайы үезинде каастанып, будуттунарын дыка хөй кижилер билип алыксап, сонуургап турар. Аныяк назыны чалыызыбиле, чайгаар бүткен чараш көрүштүг, хөглүг-омак чоруубиле онзаланып турар. Ынчангаш кады ажылдап турар эш-оорга аңаа бүзүрээр, чоргаарланыр. Эртип турар чыышта ол Кызыл район Совединиң депутадынга соңгуткан турган. Соңгукчуларының бүзүрелин ол шынзыдып шыдаан. Ынчангаш коллектив мурнакчы эжинге бедик бүзүрелди илередип, район Совединге депутаттың кандидадынга база катап депшиткен.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ЧУРУКТА: М. Г. Рукаеуева. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Чалза-даа кандыг-даа дүрүмнү сагывайын баар чоруктар тургулаар. «Чижээ, элээди апарган кыс төрүмелинден борбак менин школачы чыдарындан-на чажыра чаан келгени дээш, ону чемелеп болбас. Ховар эвес таварылгаларда аныяк кижилер арны үстүг азы маткаланчак шивишкилиг болганындан пудралы эм азы чараш болур сорулга-биле ажыглаарлар, ону база төпсүнер бис. Ындыг чижектерни хөйнү киирип болур.

Назы-харның кайы-даа үезинде косметиканы ажыглаар. ынчалза-даа ол бүгүге хемчээл херек. Бодап-даа көрүнер, 25 харлыг хөрээжен дээрге, кандыг будуктуң кажан, канчаар тааржырын тодарадып билир, долузу-биле бышкап кижи-дир. А бир эвес херек апарза, ол эмчи-биле-даа сүмележиптер.

Чамдык хөрээженнер боттарының аян-хевиринче үрүлчү сагыш салырындан дөртен хар ашса-даа мырыңай аныяк көстүрлер, а чамдыкты бодунче кичээнгей салбазындан кырганзый үе бээрлер. Назы-харның бо үезинде косметиканы ажыглаары база бир онзагай байдалдыг. Өөгүр эвес будуктар-биле билдилиг будуттунар болза эки.

Будуттунуп, чараштанып, косметиканы ажыглап эгелээр мурнунда кижи бодунуң арын-шырайын шинчилеп билип алыр. Бажының дүгүи эдерип, ооң өңүп, карак кирбиктериниң байдалын, аксының хевирии дээш эске-даа түүлдерни эки билир херек. Чамдыктар ыяап-ла мода сүрер, азы кандыг-ла-бир бүгүдеге «билдингир кижинин» хөй кезиниде актирсаны бодунуң даштыкы байдалын утту каапкаш өттүвөр болза, ол багай. Бир эвес хөрээжен кижи бодун силидип, чарашчыдын чорууур болза, ону кым-даа элдепсинмес. Хөлүп эрттир будуттунарга каракка көскү, чараш эвес болур.

Косметиканы ажыглап тура назы-харын, долгандыр турар байдалды, чырыкты болгаш өске-даа түүлдерни барымдаалаар херек. Электри чырыныга чараш көстүр түвехүн чырыныга таарышпас, ылаңгыя күштүг хүн чырыныга оон-даа дора болгулаар; ортумак назылыг хөрээжен кижиге тергиин чараш көстүр түүл. аныяк үрүгга таарымча чок болгаш аян-хевир чок болур. Дыштанырыңга таарыштырган хеп ажыл кылып кедеринге эптешпес.

Амгы үеде будуттунуп. каастанырының модазы арай өскерилген. Амгы үениң будуктары арын-шырай өңү-биле колдунда-да дөмейлежи бергенинден чымчак көстүр апарган. Кол-ла кичээнгей ам арынның өңүнче. карактарже. эриннин хевиринче утланган болуп турар.

Будуттунарының мурнунда арынны эки арыглаар, үстелчек арынны «Огуречный», «Утро», «Старт», «Ромашка», «Лосьон» (тускай суук крем)биле чаап арыглаар. кургаг арынны «Алёнушка», «Нектар», «Людмила», «Огни Москвы», «Атласный», «Пчёлка» кремнер-биле чаар. Пудраны арынга бичинилеп. кылациядыр эвес, кешке сиңир дүрбүвейн чаар. Карактарны долгандыр пудралаан херээ чок, ол кешти кургадыр болгаш сыгылар тывылдырар.

Карактарны тода, чараш хевирлиг болур кылдыр будуур. Карак будуур каранғы өңнүг карандаш-биле карактарның кыдыгларывга көстүр-көзүлбес, билдиртпес кылдыр шыяр. «Стеглограф» карандашты ажыглап болбас, ол кешке болгаш карактарга хоралыг.

Эриннерни билдирер-билдирбес кылдыр өңгүр өңнүг будук-биле будуур.

Удуурувун мурнунда кандыг-даа будумалды аштап, арыглаар. Ону таарыштырган лосьон-биле ийикпе үнүш үзүү (кандыг-даа)-биле чодуп, аштаар, а саван-биле экиди чунуп каапкыр болур.

Кажан кижи будуттунуп алырга, ол кешке өңнеш болгаш эскертинмес хевирлиг турар болза, үүгле ынчан кижиниң каастаарын утпаңар.

А. АХАБАДЗЕ,
медицина эртемперинин кандидады.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Кызылдың күрүнеиң педагогика институду июль 16-дан эгелээш, үндезин национадың өөренирин күзээн кижилерни дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).

2. Москваның көдээ ажылагый академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).

3. Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр баразынарын садарын организастаары).

4. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-хереселдери, эът-тиг болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт-продуктуларының технологиязы).

5. Москваның чиик үлетпүрүүн технология институду (алгы болгаш хөм технологиязы, көлбак хереглеп чүүлдериниң үлетпүрүүнүң экономиказы болгаш организастаашкыны).

6. Москваның технология институду (радиотехника, даараглыг кылыглар технологиязы).

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).

2. Ленинградтың политехниктиг институду (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).

2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).

3. Ивановонуң пөс-таавы институду (дааргыг кылыглар технологиязы, дааргыг кылыглар чогаадылгазы).

4. Иркутскийни улус ажылагый институду (сан-хөө болгаш чээли).

5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).

6. Алтайның көдээ ажылагый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажылагый механизастаашкыны).

7. Омскиниң көдээ ажылагый институду (агрономия, зоотехния).

8. Иркутскиниң көдээ ажылагый институду (көдээ ажылагыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижидери).

9. Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институду (үнүштер камгалалы).

10. Сибирьниң технология институду (ыяш инженерия-зының херээ, ыяш ажылагыйы).

11. Уралдың политехниктиг институду (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының бүдүрүлге черлериниң механиктиг дериг-хереселдери).

12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институду (радиотехника, электронныг хереселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).

13. Алтайның политехниктиг институду (хоорайларының болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).

14. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).

15. Омскиниң ветеринария институду (ветеринария).

16. Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

17. Кемеровонуң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

18. Красноярскийни медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия).

19. Томскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).

20. Алтайның медицина институду (эмнелге херээ, фармация).

ӨСКЕ-ДАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Омскиде политехниктиг институду (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга бүдүрүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы).

2. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кузбасста политехниктиг институду (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны).

3. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, чиитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).

4. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Томскиде политехниктиг институду (геология чуруунун тырттырыышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тыварының болгаш шинчилээриниң геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн бидириишкинни Кызылдың пединститудунуң ректорунун адынга (чангыс ай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-че чедир киирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду).

2. № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы.

3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).

4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) харастеристика.

5. Күш-ажыл депгериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).

6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнеиин долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгу ажылдап турган черинең удуртукчузунун, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер дээш кижилериниң характеристикаларынга ыяап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, таңма-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледин (азы кивр бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айттынган документилериниң чангызы-даа чок болур болза комиссия өөренир дээн кижилериниң билдириишкиниерни хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, № 34 бажын, № 114 кабинет.

ИЮНЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Футболга чемпионат. Бразилияның шилиндек командазы—ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30—Медээлер. 10.35—Чапсар. 15.45 — Чапсар. 15.45—«Салют, шонерия!» Вильюстуң Пионерлер ордузунуң уругларның уран түүл коллективтериниң күүселдези. 16.30—Уругларга кыска метражтыг уран-чечен телефильмнер: «Мишка, бичии оол болгаш өскелер-даа». 16.55—17.10—Чапсар. 17.10—«Аныяктарның адрестери». 18.10 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—«Эртем дугайында». 19.25—Футболга делегей чемпионады. Бразилияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00—«Балет дугайында». ССРЭ-нин улустуң артизи Н. Тимофеева. Төнгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05—«Үеним мурнаан мастерлер». Документалдыг фильм. 13.20 — Футболга делегей чемпионады. Италияның шилиндек командазы — Польшаның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Испаниядан дамчыдылга. 14.10 — Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 14.40—Медээлер. 14.50 —18.15—Чапсар. 18.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50—Киножурнал. 19.00 —Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазыбиле күүне комитединиң симфония оркестрииниң концерти. 19.30— Азияның төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.45 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». Демир-оруктуң Красноярск салбырының коллективиниң дуржулгазының дугайында. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» Мультфильм. 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05—«Дон Кихот». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Футболга чемпионат. Шотландияның шилиндек командазы.—Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 —Медээлер. 10.35—15.40—Чапсар. 15.40—Уругларга фильм. «Каштанка». А. П. Чеховтуң рассказын ёзугаар. 16.45—17.00—Чапсар. 17.00—«Георгий Димитров. Амыдыралының дугайында». Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга.

КЫЗЫЛДАН

17.55—Киножурнал. 18.05 — Телемедээлер, чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.25 — Соңгулдаларга утку-штур. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—Шуптувайдыр өг-бүле». 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Шотландияның шилиндек командазы — Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң улустарының хөгжүмнүг фольклору. 22.20 —«Советская культура» солунның шаңналы дээш уран гимнастиканга делегей маргылдаазы. Архангельскиден дамчыдылга. 23.15—01.00 Футболга чемпионат. Англияның шилиндек командазы — Франциянын шилиндек командазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 13.05—Немец дыл. 13.35—Мультфильмнер программазы: «Бир аът ак», «Маша сыртык-биле чүге бактажы бергенин», «Дөрбелчин ужудукчу». 14.00—«Силерге, ада-иелер». 14.30—Медээлер. 14.40—17.55—Чапсар. 17.55—«Шыдыраа школазы».

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Челээш». Дамчыдылга. 18.55—Телефильм. 19.25—«Азияның төвүнде». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Алёнушка дуңмазы болгаш Иванушка акызы». 20.15—Бүгү-эвилелдиң «Аныяк үнүер болгаш Россияның аныяк баледи» I фестивалының түңнел концерти. Улан-Удээден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40—«Силерниң өг-бүлеңер чедиишкинниг болзунам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ИЮНЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—Спортчу программа: Футболга делегей чемпионады. Англияның шилиндек командазы—Франциянын шилиндек командазы. 10.30 — ГФР-ниң шилиндек командазы — Алжирниң шилиндек командазы; 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 11.20—Медээлер. 11.25—15.25— Чапсар. 15.25—Уруглар фильм. «Экватордан» келген пассажир». 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00—«Кичээлге орук». ССРЭ-ниң улустуң башкызы, Латви ССР-ниң Варква ортумак школазының башкызы Я. Я. Вилманеның дугайында телефильм. 17.30—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Аъш-чем программазы— бүгүдениң хөрээ». ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү Н. Г. Бунич эрттирер. 18.30—Бөгүн делегейде. 18.45—Футболга делегей чемпионады. ГФР-ниң шилиндек командазы — Алжирниң шилиндек командазы. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 19.35 — Г. Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган ооңга. «Дежу болгаш маска». Уран-чечен фильм. Болгарияның, ГДР-ниң база «Мосфильмниң» уран-чечен фильмнер студиялары кады тургускан. 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—Футбол дончулалы. 22.05—«Давид Ойстрах». Фильм-концерт. 23.00— Бөгүн делегейде. 23.15—01.00— Футболга делегей чемпионады. ЧССРниң шилиндек командазы — Кувейтиниң шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Мени билип көр, авай». Фильм. «Дефа» (ГДР). 13.15—Испан дыл. 13.45—Аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалының лауреады, УССРниң Кировоград хоорайлa улустуң танцызының «Ятрань» ансамблиниң күүселдези. 14.15—«Бистиң садывыс». 14.15— Медээлер. 15.55—18.30 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Кадыкшылга». Дамчыдылга. 19.10 —«Азияның төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25—Соңгукчуларга концерт. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». Мультфильм. «Мишка селгүүстээшкинде». 20.15—«Кады ажылдажылга». Тележурнал. 20.45 — Чонуң аялгалары. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Силерниң өг-бүлеңер чедиишкинниг болзунам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Кинo

ИЮНЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Араатан» 9.30, 13.40; «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужураллары» 11.00; «Рим дээш тулчуушкун» 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуурганныг сагындырыышкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 15.00 шакта; «Горо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дилгилер аннаашкыны» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Республикада бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге дымыradыр чаар. Мурнуу-барыын усланыышкынныг хаттыы дүргени секундада 5—10, күштелгенде 23 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 3—8 градус, хүндүс 20—32, чамдык черлерге 19—24 градус чедер.

Кызылга көжер булуттаар, чагбас. Соңгу-төөн угланыышкынныг хаттыы дүргени секундада 5—10, күштелгенде 25 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—14, хүндүс 30—32 градус чедер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьаттың 2-23-35, партий»-в амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң галазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01410

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 141 (11939) | 1982 чылдың июнь 18, пятница | 1925 чылда үнелеп эдеттинген | Өртээ 3 кеп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхоз бо чылын 13 мүң ажыг ошку, хойну кыргаш, күрүнеге 37 тонна дүктү садар хүлээглелиг. Ам совхозта кыргылда пунктузунда 36 хачылыг агрегатты дерип тургускан. Аңаа шиитизи-биле 54 кижи ажылдаар.

Ажыл-агыйда ошку кыргылдазы доозулган болгаш 769 кг дүктү кыргып, саткан. Хой кыргылдазының баштайгы үезинде дүгү дүжүп турар хойларны кыргып эгелээн.

Кыргыдар коданнарның графигин, ажыл планын баш бурунгаар кылган. Дүктү хүлээп ап, дезилээр ону класстаар тускай кижилер ажылдап турар.

Ында столованга аъш-чемни белеткеп турары эки.

Ол дугайын совхоз директору Өнер-оол Амырбитович Куулар мынчаар чугаалады:

— СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чикгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң плеткелин болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп, танышкаш, сеткил ханыышкын-биле деткивишаан, совхоздуң ажыл-ишчилери улам сорук кирип, кызымаккай ажылдап турар. Бо чылдың бирги чартында күрүнеге мал продуктуларын садарыпын планнарын хуусаа бетинде күүседиринiң бүгү аргалары совхозта бар.

Электрилиг хачы-биле хой кыргып билир кижилер бисте эвээш. Ынчангаш кыргыкчыларны өөредири негеттинип турар. Дүктүң чидиринiң болбурбазынче, оон камгалал-кадагалалынче кичээнгейни күштелдирер бис.

Боттарывыстың бүгү аргаларывысты санап көргеш, хой кыргылдазын июнь 25-тиң бе-«ширде бүрүп доозарын планнаан бис. Ажылды кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дээш кыргыкчыларга таарымчалыг байдалды тургустувус.

Ооң-биле чергелештир декабрь, январь, февраль айларда төрүттүнген хураганнарның үзүлдезин совхозта организастап эгелей берген. Ол ышкаш хой чүүлдазын кыргылда-биле денге чорудуп турар. Ол-ла ажылдар адакталырга, малчыннарны чайлаглаашкынче, эки от-сигеннiг тайга черлерже көжүрүп үндүрер.

Н. ДАЖЫНМАЙ.

КЫРГЫЛДА АДАКТАЛГАН

«Морен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазында хой кыргылдазы шалыпкын чорүп турар. Бригада шиитизи-биле 6447 хойну, 2636 хураганны кыргыыр планныг. Ам бо хүннерде хой кыргылдазы адакталган.

Кыргыкчылар хүнде 405—445 хойну кыргып турар. Б. Дангыт, Ч. Кайзай, М. Сандак, С. Сади, М. Мелдээп олар хол-биле хүнде 30—40 хойну, агрегат-биле В. Учурал, С. Намдал олар 50—60 чедир хойларны кыргып, мурнакчылар болуп турар.

Кыргылда пунктузунда кыргыкчыларның хүн чурумун, кыргыдар коданнарның графигин болгаш кыргаан хойларның санын, дүктүң деңзизин бижип демдеглеп турар көргүзүг самбызын кылып аскан.

Бригаданың ажыл-ишчилери хой дүгү чидириг чок, кыска хуусаада эки шынарлыг ажаан алыр дээш шудургу ажылдап үүрарлар.

Ч. САДИ.

Эрзин район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң бешки чыылжының бешки сессиязын 1982 чылдың июль 19-та Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июнь 17.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш С. С. Чымбаны шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Хөй-ниити ажыдыралынга идепкейлиг киржилгези дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаапы-биле хол-баштыр Сергей Самбыраевич **Чымбаны** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июнь 17.

ТҮЛҮКТЭЭН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары хой ажылында эң-не чугуза, харыысалгалыг кампания — кыргылдаже күчээнгейни салган. Совхозтуң төвү Ак-Туругну куду баткаш, суурдан бичии озалаш черге келирвиске кыргылда пунктузу көстүп келди. Оон чаныңче чоокшулаан тудум дааш-шимээн улам тодазы-биле дыңналыр, хайныышкыныг ажыл-иштиң чоруп турары илдең.

Ажыл-агый бо чылын 21 мүң ажыг хойну кыргыыр. Баштайгы санаашкыннардан алырга, күрүнеге дүк садарының планын бүрүн күүседириниң аргалары бар. Ынчангаш ам кыргылда үезинде кол-ла чүве дүктүң чидирiнiн болдурбазы.

Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыштың түңнелин чеди хонгаш-ла үндүрер. Хүн бүрүнүн планныг онаалдазын ажыр күүседткен кыргыкчыларның аттарын сам бырада чараштыр бижээш, аскан. Ында кыргыкчы бүрүзүнүң хүнде кыргаан хоюн, дүгүн база көргүскен. Кыргылдага кирер коданнарның ээлчээ, хой кыргыыр норма болгаш төлевири база кирген.

Кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Оларның чемпеңир черн хой кыргыыр черниң мырынай чанында. Ол бүгүнү алгаш көөрге, ак-туругжулар кыргылданы чогуур үезинде шынарлыг доозар дээш бүгү хемчегларни ап чорутканы илдең.

Бо хүннерге чедир совхозтуң Ак-Туруг биле Кызыл-Даг салбырларында ниитизи-биле 5 мүң ажыг хой кыргыттынган.

ЧУРУКТАРДА: кыргыкчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың баштайгы хүннериниң тиилекчилериниң бирээзи Өшкү-Саар Монгуш ажыл үезинде: совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга кыргаан дүктү пресетээри-биле Ак-Туругнуң кыргылда пунктузунда эккелгени.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ДООЗУЛГАН

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаар хүнү чоокшулаан. Сүт-Хөл көдээ Совединиң девискээринде бо чүгүла кампанияга белеткел доозулган.

Соңгукчуларның дацзызы четчелеттинген, бүрүн тургустунган. Көдээ Совет бажыңында агитпунктунуң ажылы совхозта парткомнуң, көдээ Советтиң күүскомунуң тургусканы илдең ёзугаар кылдынган. Соңгукчулар агитпунктунуң күзенчиг аалчылары. Суурнуң чүрттакчылары маңаа кээп, янзы-бүрү темалыг лекция, беседаны дыңнап турар.

Көдээ Советтиң девискээринде 83 агитатор ажылдап турар. Совет соңгулда сцистемазың чүрттакчы чон оргузунга тайылбырлаар улуг ажылды олар чорутканнар. Көдээ Советтиң депутаттарынга кандидаттар соңгукчулары-биле ужурашкан. Соңгукчулар депутаттарының кандидаттарынга чагыг сүмезин берген.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

Соңгулдаларга уткуштур

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ САЙЗЫРАЛЫ ДЭЭШ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидады, Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар-биле соңгукчуларының ужуражылгазы Респотребсоюзтуң клубунга болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Кызыл үлетпүр садыының директорунуң оралакчызы Л. И. Кремнева депутатка кандидаттың хөй-ниити ажыл-чорудулгазы-биле чылганнарны таныштырбышаан, республика найысылалының экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң талазы-биле күүскомнуң чорудун турар ажылынга доктааган болгаш соңгулдалар хүнүнде Ш. Д. Куулар дээш бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээрiнче соңгукчуларны ёл кыйгырган.

«Саян» универмагының директору Л. Н. Корягина, «Детский мир» магазинниң директору С. В. Петрова, үлетпүр садында профсвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы Т. С. Адыг, персоналдыг пенсионер С. Т. Танов ужуражылга хуралынга санал бергеш, хоорайның сайзыралынга депутатка кандидаттың киирип турар үлүг-хуузун демдеглеп, чагыгларны аңаа бергеннер.

Хуралдың түңнелинде Ш. Д. Куулар соңгукчуларга Кызыл хоорайның моон соңгаарғы сайзыралының, хоорай чаагайжыдылгазының, чүртталга үдүүнүң талазы-биле күүскомнуң шиитпирлеп турары айтырыгларының дугайын чугаалаап, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш бүгү хемчегларни алырын аазаан.

Бистиң корр.

ИЙИГИ ТУСКАЙ СЕССИЯЗЫНГА КНО-нуң Кол Ассамблеязының

Чепсегленишкинiң дүжүрериниң айтырыгларының талазы-биле бодунуң ийиги тускай сессиязында чыылган Каттышкан Нацнлар Организациязының Кол Ассамблеязының кичээнгейин Совет Эвилелиниң өмүнээзинден, 269 миллион совет улустуң өмүнээзинден дараазындагы чүүлче угландырып тур мен.

Сессияның мурнунда улуг болгаш харымсалгалыг сорулгалар туруп турар. Оон хүн чурумунда дыка хөй айтырыглар бирги чергенiң ужур-дузалыг.

Ынчаарга бир эвес ам бистиң орап-чериавистиң бүгү булуңнарында кижилерниң сагыш-сеткилiн хайныктырып турар, делегейниң хөй-хөй чүрттарында күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының сагыш-сеткилiн амыраткайн турар эң чугула чүүлдү онзалап айтыр дээр болза, ол дээрге, чепсектиң улам-на үрегленчп хевирлерин үзүк-соксаал чокка эңдере бүдүрүп турарын ара доктаадыр, делегей харылзааларын экижидериңче угланган эргилдени чедип алыр, ядролуг халапты болдурбас дугаймында сагыш човаашкындыр.

Совет Эвилелиниң политиказында тайын дугайында сагыш салыышкын эң кол чүүл. Күрүнелерниң азы күрүнелер бөлүктериниң аразында кандыг-даа чөрүлдээлер, ниитилел тургузуунда, амыдыралдың хевир-бүдүжүнде азы идеологияда кандыг-даа ылгалдар, хүнүн бодаар кандыг-даа эрге-ажыктар тайбынны хумагалап камгалаар, ядролуг дайынны болдурбас деп үнделзин, бүгү улустарга ниити ыңдыг эргежок чугула чүүлге мооңдак болуп шыдавас дээрiнге бүзүреттинг бис.

Ол ейдур бедик сорулганың нүүрүнде кызел-чүткүлүг, ыяк көрдүнген хөделиишкинiң бүгү күрүнелерден бөгүн кажаттыындан-даа артык негеттинип турар.

Ядролуг хоозуралдың кыжаныышкының улустардан чайлаар болгаш алызында болгаш, оон тыптын келирiнiң аргазы, кижи төрелгетеңге ниити ыңдыг болгаш еске-даа хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлеп киришкинерiнге алызындан эгээртпимес улуг аргалар ам бээп бар. Ынчаарга оңу чедип алырда эртем-техниктиг деңшилгени кижилерниң тайбын чүткүлдеринге шуут бараан болдурары эргежок чугула.

Сарыылдыг бодалдың күжүнге бүзүреттинг болганы-биле, кижи төрелгетеңниң бодун узуткаарындан чайлаар, амыр болгаш келир үе салгакчыларына тайбыңны база деңшилгени хандырып бөөр аргаларынга бүзүреттинг болганы-биле ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Эвилели бодунга ап турары ол.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязында чыылган күрүнелер төлөлекчилериниң кичээнгейин дараазындагы айтырыгже углаары база күзенчиг-дир.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрери херек кырында шегленгеш болгу дег хемчегларни дилеп тывар дээш янзы-бүрү чүрттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи хөй-хөй ажылдакчылары ядролуг күчүлдүң немей өстүрбезиниң, еске сөстер-биле чугаалаарга, улам ыңай улгаттырарын болдурбазының идеяларынче совлгу үеде сагыш салыш турар. Ол дугайты чугаалаттынып турар бодалдар чаңгыс аай эвес-даа бол, олар ниитизи-биле ыңыт угланышкынга чоруп турар кыдыр билир бис. Боттарының салым-чолу дээш кижилерниң ханы дүвүроозини оларда плергейлеттинген кылдыр корүп турар бис. Чеченчиди чугаалаарга, кижилер делегейде дээди үнелиг чүүл—кижилериң амыдыралы камгалаттынып артыкан турзуп дээш бадылап турар.

Ядролуг күчүлерни кызырарының, а алыс түңнелинде оларны харыы бүрүн чок кылырының оруунга, баштайгы базым кылдыр —оларны кайы-даа таланың немей өстүрбезиниң идеязы—совет бодалга чоок. Оон ыңай, ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрiнiң сан-даа, шынар-даа талазы-биле шегленiринче угланган тодаргай саналдар база бистиң чуртувустан үнүп турар.

База адак соонда, бистиң болап турарывыс-биле алырга, КНО-нуң Кол Ассамблеязының оон эртнп ыңдавазы база бир айтырыг бар.

Ядролуг чепсектиң таварыштырар бүгүлe аймыгы-биле кады, күрүнелериниң чепсегленишкинiнде массалыг узуткаашкының өске-даа чепсектери, оларның аразында химиктиг чепсек, база барын уттуп болбас. Чамдык чүрттарның чепсегленишкинiнде турар он-он мүң тонна хоран чепсектериниң түгле каш килограммы-ла каш-каш миллион кижилерни чок кылып каарынга четчир ол фактыны бодаарга безин коргунчуг-дур. А аңаа немей химиктиг чепсектиң эң дерзин улам өлүмнүг хевирлерин бүдүрериниң чаа-чаа программаларын калбартып турар болгай.

Чер кырынга химиктиг чепсек турбазын дээш бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугула. Совет Эвилели—ынчалдыр кылырының бүзүреттиг талалакчызы. Химиктиг чепсекти бүрүн хоруур болгаш оон күрүзавырларын узуткаар дугаймында саат чокка дугуржуп алырынга белеп бис.

Ниитизи-биле Совет Эвилели боо-чепсектерни — ядролуг чепсекти, массалыг узуткаашкының чепсээнiн өске-даа хевирлерни азы аңаа-даа чепсектерiн—кызыгаарлаарының болгаш хөйү-биле кызырарының аргалары ажыттынып келир бүгү-ле угланышкынларга бурунгаарлаашкын дээш турэуп турар. Совет Эвилели кайы-даа талага таарышкан үндезинге боо-чепсектерiнiң кандыг-даа хевирни кызыгаарлаарынга азы кызырарынга белеп.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинiн дүжүрер талазы-биле тускай сессиязы боо-чепсекти эңдере бүдүрери шеглээриңе, чепсегленишкинiнiң херек кырында дүжүрериниң практиктиг хемчегларынче шилчириңе дээштиг ыдыгы бээр боор дээ бүзүредiп илергейдээри күзенчиг-дир. Ынчаар болза ол ыңдыг улуг шуулганга улустарның салып турар идегелiн цынзыктырар аңаар.

Улустарның чаагай чоруу дээш, бүгүнүнгi тайбыңның чаагай чоруу дээш үретүңелдiг ажылдаарын сессиянын киржикчилерiнге күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

Мал чеминиң белеткели — хүннүң айтырыы

ИЙИ АЖЫЛ-АГЫЙ, ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» болгаш «Бурунгаар» совхозтары мырынай кожа турар. Оларның чер девискээри, агаар-бойдус байдалдары шуут дөмей. Ийи совхозтуң кайызым-даа чаңгыс черге — «Скотопром» треске хамааржып турар. Артында аразында чарыштыг. Ынчалзажок оларның көргүзүглери көңгүе аңгы-аңгы болуп турар.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ АГРЕГАТТАР

Мал семиртиң алыраң дужаар «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги бешчылдың ийи чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээглелерiн ажыр күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооң төлептиг белек-биле уткуур дээш, күженишкинiг ажылдан турар. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, аңаа СЭКП ТК-ның Чикгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» плеткели оларны улам-на сорук кирирген.

Мал семиртиң совхоз бо чылдың баштайгы чартыында күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде-ле ажыр күүседткен. Эрткен бирги кварталда мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, совхоз коллективи СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол тукту салбас дээш, улам-на эрес, шудургу ажылдаанының түңнелинде, күрүнеге 24 тонна сүттү, барык-ла он тонна дүктү дужааган, 65 тоннаның оргынга 75 тонна немелде деңзинi семиртилгеде тургускан малдан алган.

Ам бо хүннерде совхозта хой кыргылдазы кадын түлүктеп турар. Сезонда сес муң ажыг хойну аңаа кыргыыр үзүүлүг. Кыргылда ажылын совхозка билдилиг организастаан. Ооң ажылчын планын тургузарда ийи үе-чаданы доктаатказ. Баштайгы үезинде кыска хуусаада дүгү хозаан, тоглап түжер апаар бөдүү дүктүг хойларны, а ийнги үе-чадазында дүгү орайтап хозаалыр нарын дүктүг хойларны кыргыырын баш удур көргеп. Кыргылда пунктузун ыяк септеп, белеткээн. Ында 32 хачыны тургускан, оларның кезии— чаа, улуг күүлүг ажылдаарынга эптиг хачылар.

Хойну дүрген кыргыыр аргага кижилерни өөредир дээш «Саян» совхозтан мастерлер чалап эккелгеш, бир хүнүнүң көргүзүглүг семинар-өөредилгезин база эрттирген. Оон түнелинде совхозтуң бодунуң кыргыкчылары шуптузу тургускан машиналарны ажыглап эгелээн. Дүктүң чидирiнiн болдурбазы-биле кыргылданы дүргедедир, малды чайгы семиртир одарладылгаже үндүрер дээш, хол-биле кыргыыр арга-дүржулгалыг кижилерни ол чугула ажылче хаара туруп турар. Кыргыкчылар ортузунга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаан, материалдыг шаңнап-мактаарының хемчеглерiн билдилиг ажыглаан. Бо бүгү хемчеглер чогумчалыг түңнелди бергеп. Каш-ла хонук дүргузунда кыргыза чогуур бүгү хойнуң кезиин кыргып дооскан. Ам артканын чоокку үйн-үш хонукта доозары-биле күштү мобилизастаан.

— Бо хүннерде бистиң кол сагыш салып турар чүвевис — ниитиниң малынга бижыг чем баазазының түргузары-биле болдунар-ла хөй сигенiн кезип белеткээрiн хандырар дээш бүгү хемчеглерни ап турары— деп, совхозтуң директору Сергей Доңгурович Седен-оол чугаалады. —Мал семиртi азыраар совхозка эң-не шиитпирлиг чүве — мал чеми. Чүгле четчир эвес, харын эки шынарлыг янзы-бүрү чемнер эртежок чугула. Ону барымдаалаш, сиген кезип белеткээрiнге ажыглаар техниканы баш удур ыяк септеп кылган. Бар косилкалар, дырбаштар, бөлүп пресстээр машиналар, трактырлар бүрүн белеткеттинген. Сиген кезилдезинче үш хонук бурунгаар кирдивис. А будук-бүрүнү оон мурнунда-ла шеф чуруму-биле белеткей берген. Мал чемнери белеткээрiн тускай адыр кылдыр тургускан. Ону Өшкүлүг Чамыяновнч Өдзей-оол удуртуп турар. Комплекстиг бригадага чернн, техниканы быжыглаан, ажылдың түнелиннде материалдыг соңуургалды бедидерiп-биле бот-орулга-чарылгалыг принциптi ажыглаан. Чүгле чаңгыс ол бригада-биле кызыгаарлаттынмайн турар бис. Аът-биле сиген кезип белеткээр тускай бригаданы база тургускан. Ында, 60 хире кижи, колдуунда малчыннар кирип турар. Олар сигенни аът косилказы, хол кадыры-биле машина-трактор барын шыдавас черлерден —Шопатыдан болгаш Каа-Хем унунун ортулуктарындан, арыглар шиитинден, буга-сумун, орук кыдыындан, сиген бар чер бүүзүүлден кезип белеткээр. Ол ышкаш совхоз төвү Суг-Бажы суурнун албан организация, школа, эмнелге черлерниге сигенiн база эртiрген. Оон түнелинде совхозтуң бодунуң кыргыкчылары шуптузу тургускан машиналарны ажыглап эгелээн. Дүктүң чидирiнiн болдурбазы-биле кыргылданы дүргедедир, малды чайгы семиртир одарладылгаже үндүрер дээш, хол-биле кыргыыр арга-дүржулгалыг кижилерни ол чугула ажылче хаара туруп турар. Кыргыкчылар ортузунга социалистиг чарыштыг дээштиг организастаан, материалдыг шаңнап-мактаарының хемчеглерiн билдилиг ажыглаан. Бо бүгү хемчеглер чогумчалыг түңнелди бергеп. Каш-ла хонук дүргузунда кыргыза чогуур бүгү хойнуң кезиин кыргып дооскан. Ам артканын чоокку үйн-үш хонукта доозары-биле күштү мобилизастаан.

— Бо хүннерде бистиң кол сагыш салып турар чүвевис — ниитиниң малынга бижыг чем баазазының түргузары-биле болдунар-ла хөй сигенiн кезип белеткээрiн хандырар дээш бүгү хемчеглерни ап турары— деп, совхозтуң директору Сергей Доңгурович Седен-оол чугаалады. —Мал семиртi азыраар совхозка эң-не шиитпирлиг чүве — мал чеми. Чүгле четчир эвес, харын эки шынарлыг янзы-бүрү чемнер эртежок чугула. Ону барымдаалаш, сиген кезип белеткээрiнге ажыглаар техниканы баш удур ыяк септеп кылган. Бар косилкалар, дырбаштар, бөлүп пресстээр машиналар, трактырлар бүрүн белеткеттинген. Сиген кезилдезинче үш хонук бурунгаар кирдивис. А будук-бүрүнү оон мурнунда-ла шеф чуруму-биле белеткей берген. Мал чемнери белеткээрiн тускай адыр кылдыр тургускан. Ону Өшкүлүг Чамыяновнч Өдзей-оол удуртуп турар. Комплекстиг бригадага чернн, техниканы быжыглаан, ажылдың түнелиннде материалдыг соңуургалды бедидерi

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:

күүселдениң хыналдазы

ДОКТААМАЛ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

СЭКП Эрзин райкому, партия эге организацияларды партияның XVIII область болгаш VII район конференциядарының шиитпирлерин күүседир, ацаа болгулаан шүүмүүледдиг саналдарны боттандырар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг чамдык ажылдарны кылган.

Бо ажылды райкомнуң тодаргай угланышкынның турусканы партия эге организацияларының дайынчы аргашнээзин бедидип, он бирги беш чыдыңг болгаш ооң ийиги чылының планның онаалдаларын күүседиринче коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны күжениишкиннерин мөөңнээринге оларның ролюн бедидип турар.

1981 чылда бүгү-эвилел социалистиг чарыкынга экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планын чедиишкинниг күүседир, ацаа болгулаан шүүмүүледдиг саналдарны күүседир талазы-биле «Чаа орук» совхозтуң удуртулгазының информациязын, он ышкаш «Нарын» совхозтуң № 1 хойжу бригадазында партия бөлүүнүң отчётту партия райкомунуң бюрозунга дыңнаан. Районуң VII партия конференциязынга делегаттарнын киргеи шүүмүүледдиг саналдарының күүселдезиниң дугайын СЭКП райкомунуң VI пленумунга райком кезиктүүлери дыңнадыг кылган.

Партияның область болгаш район конференциялаарынга кедээ ажыл-агыйга удуртулганы экижидер талазы-биле саналдар хөй болган. Мында малчыннарның күш-ажылың организастаарын бала амыдыралының байдалын экижидер, малдың баш санын көвүдедир, ооң өдүү хораарын, оны самчыгдаар чорукту болдурбас дээш хөй айтырыгларны шиитпирлээр, хүлээлгеп ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидер, үүлгүүр болган отчётка чогуур чүрүмнү тургузар талазы-биле комплекстиг хемчегларни ажылдап кылырын база боттандырарын саналдаан турган. Районнуң партия конференциязының делегаттары кедээ ажыл-агый культурадарының дүжүттүүрүн бедидериниң код айтырыгларын шиитпирлээрин, будүүлге болгаш культура-амыдырал объектилерин тударын, партийжи-организастыг болгаш идей-политиктиг ажылды сайзырайгайжыдарын саналдаан турган.

Эрткен чылын СЭКП райкому, партия эге организацияларны пиитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер. Кедээ ажыл-агый продукциязын будүүрин болгаш күүнеге садарын көвүдедиринче угланган чамдык хемчегларни алган. Ынчалза-даа районда укладжыдылга ажылын, ветеринария хандырылгазын болгаш даг күш үнер ажылды механизастаарын ам-даа кошкак шиитпирлеп турар. Мал ажылының кол айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринче партия, совет органнарының, ажыл-агый удуртукчуларының күжениишкиннерин партия райкому болгаш райкүүском долузу-биле мөөңневейн турар. Ол ажылга кедээ ажыл-агыйның специалистериниң үжүр-дүзазын бедитпейн келген. А бо бүгү айтырыгларны чүткүлдүг шиитпирлээрин СЭКП ТК-ның май Пленумунга онзалап айыткан болгаш.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бирги кварталда бода малдың баш санының өлүп хораар чоруу 3 катап, а хойнуу, өшкүнүү—47,6 хуу, чылгының—44 хуу көвүдээн. Бо чылдың чүгле мартта безин 59 баш мыйыстыг бода, 567 шөөр мал, 16 чылгы өлген. Ылаңгыя «Нарын», «Мөрен» совхозтарда малдың хорамчазы хөй. Бирги кварталда бир инектен-не чүгле 47 кг сүттүг сагаан, күүнеге дужаагаң бир хойнуң ортумак деңзизи 24,4 кг болгай.

Районнуң совхозтарында продукция будүүрүнге чарыгдалдар улуг. Эрткен чылдың бир центнер хой эъдизиниң бот-үнезиниң планы 886,2 рубль турда, ону 152,5 рубль чедирген, а дүктүң бот-үнези база улуг болган.

Малчыннарның амыдыралының культуразын болгаш оларның мергежилин бедидер талазы-биле делегаттарның конференциялаарга киирген саналдарын кошкак боттандырган. Районда беш өүс ажыг малчыннарның чүгле дөртен ажыы бирги болгаш ийиги класстыг. 253 малчын өг-бүлелериниң иштинде базыңнарда чүртталга бажыңнарының, чүнаргай-бажыңнарының, кызыл-будуунарның тудуун четпес чоруткан. Малчыннарның, турлагларының эвээш кезии электрижиттинген. Ол ышкаш сүт-барааң фермаларының чаңгызын-даа бүрүн ийикпе, азы кезиин-даа механизаставаан болуп турар.

Чер ажылының культуразын бедидеринче, хөрөңнүүн үнүп-дужүттүүрүн экижиде-ринче, суттаттыг чөлерни долу ажылгаларынче кичээнгей кошкак. Чер ажылының культуразын бедидеринин хемчегларин чогуур деннелге ап чорутпаанындан дүжүт чаңыс.

Техника ажыглалында, механизаторлар белеткелинде, оларның мергежилин бедидер талазы-биле ажылда, совхозтарның часкы хөөү ажылдарынга белеткелде шыңгыы четпестер бар. Ооң уламыдан бо чылдың дүжүдүнге чер аңдарылгазының планын четпес күүседип, план ёаугаар сөөрткен үрезинин тарылга бетинде четче арыглап, белеткеп албаан.

Районнуң совхозтары пиитиниң малынга чем белеткээринин планнарын чыл бүрүде күүсетпейн келген. 1981-1982 чылдарның кыштаглаашкын үезинде ажыглаары-биле белеткеп алган мал чеми чижеглеп алган бир башка онааштыр чүгле 2 центнер чемгерилге единицазы болуп турар.

Партия райкому, райкүүском, ажыл-агый органнары канитал тудуг айтырыгларын ам-даа четпес шиитпирлеп турар. Районнуң харылзаа белдири, септелге-тудуг участогу, 5 дугаар КМК, чоннуң амыдырал хандырылга комбинады боттарының бар аргаларындан куду ажылдап турар.

Конференцияларга болгулаан шүүмүүледдиг саналдарда айытпынган организакчы болгаш политиктиг ажылда чамдык четпестерни ооңум чайладып турар. Экономиканы болгаш культураны хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээриниче партия эге организацияларының күжениишкиннерин районда амдаа кошкак угландырып, ажыл-агый кадрларының күүсекчи сагылга-чүрүмүн чогуур денделиниче бедитпейн турар. Партия хуралдарынга хүлээп алгылаан шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайын коммунистерге дыңнадыр талазы-биле чогуур хемчеглер алдынмаан. Эрткен чылын чүгле чеди партия организациялары боттарының хүлээп алган шиитпирлериниң күүсүүселдезиниң дугайында информацияларны дыңнаан. Боттарының албан-хүлээлгелерин күүседип турарының дугайында удуртукчуларның, улус ажыл-агыйының специалистериниң отчёттарын чамдык черлерде дыңнавайн турар. Партияның үстүкү органнарының шиитпирлериниң күүселдезин четче контрольдаваа чоруктар бар. Чижээ, «Кёдээ ажыл-агый эргелелдериниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Эрзин болгаш Тожу райкомнарының ажылының дугайында» СЭКП обкомунуң секретариадының бо чылдың январьда хүлээп алган докталын кедээ ажыл-агый эргелелиндэ партия организациязы бодунуң хуралынга безин чугаалашпаан.

Районнуң VII партия конференциязынга илеткелге болгаш делегаттарның саналдарынга социалистиг чарыгты организастаарын экижидеринче угланган шүүмүүледдиг саналдарын четпес боттандырган.

Ынчангаш партия конференцияларынга болгулаан шүүмүүледдиг саналдарны амыдырал боттандырар талазы-биле партия райкомунуң, эге организацияларның ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүү тургузуп, контрольдуг күштелдерин, удуртукчу кадрлардан негелдени шыгыы тургузары чугула сорулга болуп турар.

С. ОНДАР.
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

Партия ажылдакчызы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге, хомудалдарынга ээ-харыысалгалыг болурун чон мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгезин кылдыр көөр уҗурлуг.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

Эрзинде «Мөрен» совхозтуң хойжузу Иван Сади зрткен чылда малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарышкэ идепкейлиг киришкеш, чүс хойдан 102 хураганны, хой санындан 1,9 килограмм дүктү кыргып алгаш, республиканың мурнаичыларының одуруумда кирген.

Бо чылын ооң коданында төрээн хойларының болгаш ооң алдынган хураганнарның ажаалдазы болгаш ниити байдалы эки.

Ажыл-ишчи малчын ССРЭ-ниң 60 чылынга утнуштур улам бедик көргүзүгнү чедип алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: И. С. Сади өг-бүлези-биле.

К. ВИКТОРОВТУҢ фотозу.

КОММУНИСТЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгүү» комбинаттың энергогенинде партия эге организациязының коммунистери кол кичээнгейни планның онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге бедик түңнелдерни чедип алырынче, будүүлгениң ажыктыгын бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Ол талазы-биле хемчегларни ажылдап кылгаш, ооң күүселдезини цехтиң партия хуралдарынга, партбюрога чугаалажып турар. Ол ышкаш эдлчеглер, бригадалар, участоктар база түс-түс кижилер аралында социалистиг чарышты организастаап, ооң канчаар чоруп турарын контролдап, ай санында түңнеп, тинлекчилерге материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерни ажыглап турары эки.

Коллективте он сес коммунист бар. Оларның будүүлгениң харыысалгалыг участоктарынга хувааган. Социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге хандырар талазы-биле коммунистерниң отчёттарын партия хуралдарынга дыңнап турар. Цехтиң коммунистери социалистиг чарыштың мурнуку одуруттарында туржуп, барып шүүтү коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары атты чедип алган. Оларның хөй кезии будүүлгениң хоочуннары, саңгыш човаңгыр дагдыныкчылар.

Чижээ, котел пегинниң улуг машинязы Е. А. Киви болгаш турбина машинязы М. О. Петров олар кайызы-даа күш-ажылдың хоочуннары, боттарының парын, берге мергежилиге он-он аныяктарны өөреткен, социалистиг хүлээлгелерин докталмал ажыр күүсединге келген.

Ол ышкаш турбина цехиниң слесарылар бригадири В. Г. Лапинниң, контроль-хемчээл херекселдериниң болгаш автоматика лабораториязының слесары В. И. Дьяковаңың, кадынакчы С. В. Абрамовтуң болгаш оскелериниң-даа дугайында база ыңдыг чылыг сөстерни чугаадап болгур.

Энергопех коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик аттыг. Пайыралдыг, сыры каттышкан коллектив он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

М. ООРЖАК.

САНАЛЫМ

Бо чылдың № 60 «Шын» солунга бижикчи В. Соян-оолдуң «Чүгле архивтен эвээ» деп эгелиг чүүлүн номчаш, гуммда сонургодум.

В. Соян-оол бо чүүлүн бижиирде мында киргеи хоочуннарның фамилиязын, адын тодалы-биле айыткан. Бир тээ кижилерниң ат, фамилиязы долу боорго, номчукчу кижиге чүге билдингир болгай. Совлгу үеде солуннарга бижикчилерниң фамилиязын, адын долу айытпаныдан, могум кижиге даярын билип алыры берге. Ооң чижээнге солунга нарлаттынган чамдык шыннал алган кижилерни-даа мактаттырган, шүүгүүлеттирген-даа кижилерни чамдыкта номчаш, кижи билдес.

Бистиң тыва кижилерде дөмей фамилиялараны улус хөй. Чижээ, Монгуш, Ондар, Ооржак, Хертек, Хомушку, Сарчак өзээ оон-даа аскы. Мынчаар салып каан фамилияны чогум кымыл ол деп тодарадыры коңчуг берге. Каноггдаа материалга бижээн кижиниң ат, фамилиязы тодарай болза деп күүседиг мен. Шынгыя солунго материалдар бижип чоруур авторлар адын, фамилиязын болгаш адаазының адын долузу-биле айтыры чүүлүл деп бодаар мен. Адреазын баа-даа долузу-биле айтса кандыгыл?

С. СЕРИП-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

Бүревде кырганнар болгаш инвалидтер бажыңын Каа-Хем районнуң бойдус чурумалдыг черлериниң бирээзинде тургускан. Интернаттың мурнуу талазында арыг, кылан кара суглуг Бүрен-Хем агын баткан. Ооң девискээринде Чаш-Ыяш деп шагдан бөөр адаан, хөлүшкан ыяштарлыг шыргай арыг бар. Артыы талазында тараа культураларын өстүрер. Авыйгаан шөлдери шөйлүн чоруткан.

1982 чылдың июль 1-де интернат 30 чыл болур. Бодум маңаа келгеш оң бир чыл чедип чор мен. Партия болган күүнеевис кижилерниң чаагай амыдырал-чүртталгазы дээш онза сагыш салган. Ооң ачызында күүнеениң долу хандырылгазында чүрттаң турар бис. Үш үруглуг мен. Олар ортумак школаны доозкаш. совхозунуң ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдан чоруурлар.

Инвалид-лаа болза, ажыл чок олурарга берге. Күш-ажыл кижиниң кадыкшылын экижидер, мага-ботту бижыктырар, сагыш-сеткилди сергедир. Ынчангаш бистиң черивисте дузалал ажыл-агыйынга доктаамал ажылдап турар мен. Ында 200 ажыг хой, өшкү, хаван бар. Бо кыжын Бай-Сеттеп 14 инек экелген, олар шупту, онча-менди. Эрткен чылын чүгле картофельди 26 тонналы ажаан алган бис. Ооң арткан үрезин-биле бо чылын база чогуур үезинде олуруткан.

Мында кырганнар ажылышке үргулчу кирижи турар. Оларның улуг-хуузу улуг. М. Тоңулга удурткан алды кижи составтыг звено дузалал ажыл-агыйынга мал чеми белеткээринге идепкейлиг болган. Моон соңгаар-даа дузалал ажыл-агыйын сайзырадырыпта доктаамал үлүүвүстү киирип-тирер бис.

З. МОНГУШ.

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Кызылдың даарапылга фабриказында ажыл-ишчилерниң хөй кезии комсомолчулар болган аныяктар. Оларның ажыл-ижин соңуурган, фабрикада комсомол организациязының секретары Эмма Монгушбиле чугаалажып олурза, черчер Советтериниң депутаттарының кандидаттарының дугайын айтырдым.

— Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутаттарының кандидаттарынга бистер үш комсомолчуну дешпиттивис. Олар бүдүүлгениң мурнакчылары, идегелге төлептиг аныяктар чүве—деп, ол чугаалады.

Бүдүүлгениң аныяк мурнакчызы Елена Кара-Салга эш-өөрү чөргээрланыр. Олар аңаа бедик идегелди көргүзүп, хоорай Советиниң депутадының кандидадынга дешпиткен. Фабрикага ажылдаа-ла ол беш чыл чеде берген. Чыл бүрүде планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннер күүседи, эки шынарлыг ажылды кылып келген. Аныяк кыстың күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көргенинин — бадыткалы ону Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүзел бижин-биле шаңналаары болур. Елена Кара-Салды эрткен соңгудада-ла хоорай Советиниң депутадынга соңгаяр, өөрүүн идегелин ол бүзүредип-даа турар. Елена фабриканың шилиндек командалыын кежигүнү. Комсомолчу даалгазы—бүдүүлгеге спорт ажылын харылаар, азы-бүрү маргылдааларны организастаар, бүдүүлге гимнастиказын эрттирип турар.

Фабриканың база бир мурнакчызы—Эльвира Саная ам бригадирниң дузалакчызы апаарган. Бригадада ажылдың башкарыкчызы. Даараныкчыларның эдлчегге кылыр ажылын кезек-кезек дайы-биле экижеп салыр, белеп болган кылыгларны дараазында даараныкчыларже шилчидер. Бригада кежигүнүнүң эр улустуң хөйлеңнерин даарап турар. Хөйлеңнерин түс-түс кезектер дайы-биле даарадыр. Бир кижи чеңнеп, өскээн моондурүүн олуртур, ажыл ында харыысалгалыг.

Комсомолчу Эльвира Саная спортче коллективтиң аныяктарын хаара түдар талазы-биле ажылга идепкейлиг. Фабриканың шилиндек командалыын кежигүнү, «Комсомолчу прожекторунун» ажылын удуртуп, ында улусчу контролёрлар-биле кады хыналдаларга бо-да киржир. Ылаңгыя даараан кылыгларның шынарын, даараныкчыларның ниити чүртталга черинин арыг-шеверин, хандырылгазын хынап, рейдилерни чоруудуп, түңнелдерин шүүгүүледдиг хуудустарга чырыдып турар.

Ажыл-ижинге кызымаккай, идепкейлиг хөй-ниитичи комсомолчуну хоорай Советиниң депутадының кандидадынга дешпиткени база улуг идегел.

Коллективте комсомолчуаныяктарның № 6 бригадазы мурнакчы бригадаларның бирээзи. Хөй аныяк кыстар маңаа күш-ажылчы амыдыралдың өөрүн эгелеп, хоочуннарының чаагай чанчылдарын үзүүлүп турарлар. Вера Найжан ажылынга кызымаккай, бедик харыысалгалыын коргүүлүп, даараныкчылаа-лга беш чыл чеде берген. Планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнге үлегерин көргүскен. Бо чылдың бирги кварталының планын 130 хуу күүсеткен. Мурнакчы даараныкчыны хоорай Советиниң депутадының кандидадынга эш-өөрү дешпиткен.

Коллективте соңгудаларга үткүштүр ажылды калбарып, агитаторлар боттарының участоктарынга барып тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Соңгудаларга үткүштүр чарышка коллективтиң комсомолчулары болгаш аныяктарны хаара түттүнган. Аныяк даараныкчы Людмила Дартан-оол ам бо чылдың сентябрының, комсомолчу Татьяна Мартыгыр августуң үлүүнде ажылдап турар. Чарыштың өске-даа мурнакчыларының төлептиг ижи планныг онаалдаларны күүседиринге улуг идиг болуп турар.

Д. КАРА-ООЛ.

НЕГЕЛДЕЛИГ

Бора-Тайга суурунда харылзаа салбыры ажыглалга кирге-ле беш чыл четкен. Ону ажыглалга киирери-билек Мария Солун-оол эргелекчилеп кирген. Ол чыл санында планныг даалгаларын ажыр күүседип, макталдыг ажылдан келген. 1981 чылда ажылынга чедиишкиннери дээш Чөөн-Хемчик районнуң харылзаа салбырларының аразынга шилчин чруур Кызыл тугу-биле шаннаткан. Оон эргелекчилээн харылзаа салбыры кезээде чылыг, арыг-силиг чыдар.

Почта чедирилгезин докталмал. Чамдыкта районнуң төп харылзаа черинден солун, сеткүүдер 3—4 хоңуктарга келбейи баргылаар. Ындыг четпестерни болдурбас дээш ол шынгыы негелдени тургузуп келген.

Бора-Тайга суурнуң чурттакчылары кедээ Советтиң депутадының кандидадынга ону чаңгыс үн-биле дешпиткен.

С. САРЫГЛАР.

Айтырыңар, харылаң берээл

Ургларым ачазы өлгени-биле база улуг уруум өг-бүлелиг болуп тусайланып чорутканы-биле бажыңда бичии ургларым-биле артым. Кижи санынга онааштыр алыр болза, амгы үеде бистиң квартирабыста чүрттатга шөлү артык болгу дег. Бистен бо артык шөлдү хураап алыр бе? Ону ургларга арттырып алырының аргазы кандыгыл?

Д. ДОНГАК.

Кызыл хоорайның чурттакчызы.

АРТТЫРЫП АП БОЛУР

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1981 чылдың июнь 24-те хүлээп алганы, 1982 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болуп эгелээн ССРЭ-ниң болгаш эвиледдешкен республикаларның чүрттатга Хөөйлуударының үлелиннерининң 32 чүүлү өзүгаар, хамаатыларның чүрттан олурар оран-бажыңында артык шөл тывылганда, ол артык шөл түскай аңгы өөрээл-даа хемчээлдиг болза, ону хамаатыдан хураап алырын хораан.

Бир эвес хамааты кижиниң чүрттан олурар оран-бажыңында артыкшылдыг шөл бар болза (албан чери эвес) ол бажыңның хамаажын турары улус депутаттарының Советиниң күүсекчи комитединден азы албан организация, бүдүүлге черинден ооң чүрттан олурары улуг хемчээлдиг квартираны алган ооң өг-бүлезинге тааржыр биче хемчээлдиг квартираны баар дугайында айтырыг тургузар эргелиг. Ындыг айтырыгны соңуургалдыг хамааты боду тургузар. Чүрттакчы хамаатының ындыг орнаашкын кылыры-биле айтырыг тургузар кыдыр албадавас.

Ынчангаш биижкчи Донгактың эргелерин хөөйлу камгалап турар болганда, олар бажын айтырымның талазы-биле сагыш чованайн барып болур-дур.

С. ДОРСАТ,
юрист.

ИЙИ АЖЫЛ-АГЫЙ, ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

чалза-даа бо чылын эки сугнарбаанының үжүрүндэн ында сигеннин үнгеин хүредиг, тарымал дөңгерна шөлү безин оок-дедиктиг: чамдык черлерни тас, сумун, арык кыдыындан сүг чыткан черлерден чүгээр үнгүлээн. А чанында терең бүтә суу көнгүс ажыглал чок агын бадып, харын-даа фруктарны, шөлдерни үреп, чара шаап чыдар. Ындыында-ла таймык үнеп сиген шөлүүлэ совхозтуң хөй чылгызы чөптызын, өттүлээн. Оларның кадарчылары та кайда барган үүве. Суглуг бүтә үнүдә, кедээр болгаш яшкээр шөлдерде сүттатчы кижи бараанды көстүр хамаанчок, ол бүгаңы чазын безин шөлдүг чайын бадырып турган не билдинмес.

Совхозтуң кол агроному Донгак Сендиевич Дунгар-оол-биле ол-ла Бүренде хөй фермалынга ужуражы бердивис.

— Сиген кезии эгелеткинер бе? —деп, оон айтырдывыс.

— Ындыында кезер хире сиген чок ийин—деп, арай-ла төөмэ чок шинчидиг харылзалады. —Сиген чедишкелек.

Ында курган чыдар сиген болгаш люцерна шөлдерин чүге суттарбайн турарын айты-

(Эгези 1-ги арында)

— Чазын суттарган боор ийин. Ам кедээр бүгаңа сүтатчылар турар ужурлуг чүве.

— Сиген шөлдери курган чыдар, а суттатчыларынар чок ышкажыл?

— Оозун орта билбес мен...

Донгак Дунгар-оолду бо талазы-биле буруудадып болбас. Ол «Бурунгаар» совхозка кээп кол агрономнап ажылдаандан бээр үр болбаан, ажыл-херектиң байдалын чаа-ла билип эгелээн кижи болду.

Бо совхоз сиген кезилдезинче эгелеп кирер хамаанчок, ам безин аңаа белеп эвес. Ажыл-агыйда бар сес трактор косилказының үжү алды пресс-подборщиктиң кезии, он силос комбайнының чедизи сеттеттинмээн. Эң чугула, харыысалгалыг кампанияга белеткеп чогун совхозтуң удуртукчуларын-биле агартырын орадажыш турар.

— Мал чемнериниң белеткелиннче ажыл-агый амга чедир чүге эгелеп кирбээнил?—дээн бистиң айтырывыска совхозтуң директору Анатолий Михайлович Садаматов мынчаар харылзады:

— Сиген кезип эгелээри амдаа элек. Өзү-сиген чедишпээн-дир.

— А силерде техника ам-даа белеткеттинмээн ышкажыл?

— Чайлыг четтиге бээр бис, уе ам-даа бар-дыр.

— Сиген чедишпээн дижик, а будук-бүрүнү чүге белеткеп болбазыл? Арыгаарда бүрү дээрге эңдерик-тир.

— Ону харын организастаар апаар бис...

— Чарыштыг кожаңар—«Совет Тыва» совхозтуң ажылынчилери сиген кезилдезинге болгаш будук-бүрү белеткелиннче калбаа-биле кириишкендир. Олардан үлегер алза эки эвес чүве бе?

Директор аңаа харыылаар чүве тыпнайн барды. Сиген кезилдезинче совхозтуң эгелеп кирбээнин өзү-сиген үнгээнинде эвес, а ажыл-херекти башкарып, организастап турарында болбайн аап. Бо совхозта сиген кезилдезининг ажылчын планы безин тургустунмаан деп болур, кижилер кажан, чүнү кылырын ам-даа билбес.

«Совет Тыва» совхоз хөй кыргылдазын доозар чоокшулай берген болза, кожазы «Бурунгаарда» ол чугула кампанияны мырыкай чаа эгелээн. Электрилиг машиналарны пунктуда тургускан, ынчалзажок ону кыргып билир кижи ховар, колдуунда-ла хол хачызын ажыглап турар.

Күүнеге мал ажылының продуктуларын дужаарынга чартык чыл планын күүседиринге-даа бурунгаарлылар чарыштыг кожазындан хожудан турар. Ам ажыл-агый сүт садарының чартык чыл планын 98,1 хуу, эътгинн—58,1 хуу боттандырган.

Ийи ажыл-агый, ийи аңгы байдал. Ону үстүнде тодаргай сан-фактылардан көрдүвүс. Ооң кол чылдагааны удуртулганың ийи аңгы стилиңде-дир. Кижилер-биле ажылды эки тургускан, бүгү чүвени ажыл-херекчи, ээ өзү-биле көрүп, чарыштыг дээштиг организастап, материалдыг база моральдыг идиг бээрин шын ажыглап турар «Совет Тыва» совхоз бедик көргүзүгнү чедип алган, а удуртулганың деннели куду, ону эрги өзү-биле чорудуп турар «Бурунгаарда» байдал дүвүренчиг болуп турар-дыр.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Каа-Хем район.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Бистиң календарывыс

Бөгүн — Г. Димитровтуң төруттунген хунунден бээр 100 чылы (1882-1949)

Георгий Димитровтуң чагыгларын ёзугаар

Г. Димитровтуң кайгамчыктыг амыдыралын билбес кижи ховар. Оон революсчу ажылчорудулгазы болгар пролетариаттың демисели-биле, делегейниң ажылчы шимчээшкини-биле сырый холбашкан. Ынчан ол Профинтерниң, а оон соонда Коминтерниң удуртукчузу тургаш тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук база социал депшилге дээш демисеглеге кайгамчык улуг рольду ойнаан. Бүгү делегейниң антифашистиг күштериниң чаңгыс аай хеделишкиннериниң талаларында, «кара-хүрең халапка» удур чоннуң демиселиниң чаңгыс аай фронтузунуң теоретиги болгаш организавчызы болуп делегейниң революсчу шимчээшкининиң төвүзүнге кирген.

1944 чылдың сентябрь 9-та Болгарияга социалистиг революсия тиилээн соонда, чурттуң-даа, Г. Димитровтуң-даа амыдыралыңга чаа үе-чада эгелээн. Ынчан ол партияны болгаш күрүнени удуртуп турган. Болгарияга социализмни тургузарының программазын оон удуртулгазы-биле ажылдан кылган болгаш ону 1948 чылда БКП-ниң V съездизинге хүлээп алган. Чурттуң индустриализастаанының болгаш чер ажылын механизастаанының база электрижиткенинің күсели-биле чоокку 15—20 чылдарның дургузунда оске чурттарның оске үеде түс чылдарда чедип албаан түүлдерин чедип алыр деп сорулга ук съездиниң Отчёт илеткелинге салдынган турган.

Г. Димитровтуң ол чагыгларың күүсеткенин, бедик темпилер-биле улам бурунгаарлап бар чыдарын бо хүнерде болгар ажылчы чоннар чоргаарал-биле чугаалап турарлар. Сайзырангай социалистиг шинтилелди тургузарының программазын боттандырарының баштайгы он чылдарында чурттуң экономиктиг күүзүзу барык ийи катап эскен. БКП-ниң өткен чылын болган XII съездизинге улус ажыл-агыйының кол фондузы 1970 чылда 33 миллиард лев-акша турганындан 1980 чылда 77 миллиард лев-акша четкен дээрбиш демделээн. Болгарлар бодунуң чаа күрүнезин тургузуп алыр мурнунда кадагны безин даштыкыдан сөөртүп ап турган болза, ам түгле көдөө ажыл-агыйның эвес, үлетнүрүңге безин дыка хөй продуктуларың үндүр сөөртүп турар апарган. «Болгарияга кылган» деп бижиктиг машиналар база станоктар делегейниң он-он чурттарынче чоруп турар. Көдүртүр-транспорт машиналарын бүдүрер талазы-биле сураггажаан Габрово хоорайның заводунуң бүдүрген продукциязының 95 хуузу даштыкыже чоруп турар.

БКП-ниң XII съездизи даразындагы сескн беш чылда (1981—1985 чылдар) чоннуң доктаамал оъун турар материал, утаап-бодал болгаш социал хереглелдерин доктаамал комплекстиг хандырар талазыбиле ажылды улус ажылагыйның питенсификастаарының үнделиишиге чорудар, социалистиг шинтилел харылзааларын улам ыцай сайзырангайжыдарыңга шынчыазын көргүзүп турары ол дээрзин Софияда, Радомирде, шахтёрларның Перникинде, Габровода, Хасковода, Пловдивте демделеп турар.

Оон адын эдилээн хоорайда база ол дугаймында чугаалажып турар. Димитровград — Болгарияда эң аныяк хоорай. Чурттуң хостаан соонда, 1947 чылда, ол хоорайның тудуунга киржири-биле чурттуң 160 хоорайларындан база суурларындан болгар комсомолчулар —50 муң болдар болгаш кыстар чедип келген. Оон чурттакчыларының назыны аныяк —ортумаа-биле 30 хар болуп турар. «Димитровградтың чоргаараалы дээрге, оон ажылчыи ацгызы: шахтёрлары, химиктери, машина тудукчулары, пес-таавычылары, цемент бүдүрүкчүлери — шупту 20 муң кижи-дир. Олардың 3500-үү орден-хавыяа эдилекчилери. 17 кижи — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары» деп БКП-ниң община комитединиң секретары эш Георгий Василевский чугаалаар. Беш чылдың мурнунда үлетнүрүңү ол аныяк төвүн Г. Димитров орден-биле шаңнаан чорук оон Болгарияның мурнунга улуг ачы-хавыязын бадыткап турар.

Димитровградтың чурттакчыларының ажыл-ижии болгаш амыдырал-чурттагазын боттарының эргелеп башкарып турары дээрге, Болгарияның чаа кижилери боттарының ажыл-херектерин тергиин эки башкарып билирин херечилеп турар деп, БКП ТК-ның Чиңгине секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков демделеп турар. Оон чедишкининг ажыл-чорудулгазынга улуг идигин 1942 чылда Г. Димитровтуң инициативазы-биле тургустунган партияның болгаш Ада-чурт фронтузунуң каттышкан күжүнүң, бүгү болгар чоннуң организациязының удуртукчу ролю берип турар.

Димитровградчылар хоорайын болгар-совет наиыралдың хоорайы деп сапап турарлар. Аңаа ажылдап турган совет кижилериң (олар 500 ажыл кижи турган) дугайында чылыг сөстерни олар чугаалавышааннар. Шынап-ла хоорайның кол-кол үлетнүр объектилери совет төлевилел ёзугаар туттунгулаан.

Георгий Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оон бүгү Болгария калбаа-биле болгаш байырлыг байдалга демделеп турар. Ол кайгамчык ыбилейге алдар болган күш-ажылчы эътиг ажылчы чоннар ортузунда калбарган. Хоорайларда болгаш суурларда, бүдүрүлгелерде болгаш албан черлериниде байырлыг хуралдар, эртем семинарлары болгаш конференциялары эртип турар.

Аны-дуңма болгар улус-биле кады совет кижилер Болгарияның болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчы шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы, бистиң чурттувустуң хоочун өөнүү Георгий Димитровтуң туралгаалын ыдыктым-биле камгалап чоруур.

Т. КУДРЯВЦЕВА.
(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединиң (май 1982 ч.) болгаш ноябрь (1981 ч.) Пленумнарының шинтиирлеринге дүүштүр совет экономиканың сайзырадынга хамаарыштыр парлалганың сорулгазының талазыбиле семинарны ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черн 1982 чылдың июнь 8-9 хүннеринде Москвага организастап эрттирген.

Ук семинарга эвилелдешкен республикалар, крайлар, АССР-лер, областар солуннарының редакторлары, телевидение болгаш радио дамчыдылга комитеттеринің көдөө ажыл-агый, тудуг, үлетнүр харылап турар редакторлары киришкен. Семинар хуралга Тываның журналистеринің мурнундан «Шын» солуннуң харысалгалыг секретарының оралакчызы М. Саая болгаш бо одуругларның автору киришкен.

СЭКП ТК-ның парлалга секторунуң эргелекчизи Н. А. Зубков семинарның ажылынга киржип, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш оны амыдыралга боттандырарының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткедин чоңга таныштырып, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш көдөөниң ажыл-ишчилериниң мурнакчы дүржулгазын парлалга, телевидение-радио-дамчыдылгаларга чырыдарының кол угланышкынынга доктаап тутаалаан.

Семинарга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының күүселдезиниң хемчегериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның көдөө ажылагый киидизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Н. А. Капустин, материалдыг курлавырларны камнадгалыг ажылдаарының айтырыгларын куштелдиреринин дугаймында ССРЭ-ниң Күрүнеин хандырылга комитединиң даргазының оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Куликов, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарының хемчегериниң амыдыралга боттанныышкынының дугаинында СЭКП ТК-ның планбюджет киидизиниң консультантызы, экономика эртемнериниң доктору А. И. Милюков, көдөө ажыл-агый будурулгезин сайзырадырынга химизацииның ролюнүн дугаймында ССРЭ-ниң Көдөө ажылагый химизацының даргазының оралакчызы А. М. Артюхин олар база делгереңгей илеткелдерни кылган. Семинарның ийиги хүнүнде көдөө ажыл-агый, үлетнүрүнүн сайзыралының дугаймында парлалгага, телевидение, радиога чырыдып турарының дугаймында арга-дүржулга солтуушкуннары болган. Көдөө ажыл-агый талазы-биле секцииы «Сельская жизнь» солуннуң редактору А. И. Харламов, үлетнүр талазы-биле секцииы «Экономическая газета» солуннуң редактору, профессор А. П. Румянцев удуртуп эрттиргеннер.

Семинарның соолгу хүнүнде ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин секретариадының хөй кижи киржикчилиг хуралы болган. Ук хуралды ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин даргазы, «Правда» солуннуң редактору И. А. Афанасьев даргалаан.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын чырыдын турарының талазы-биле арга-дүржулганың дугаймында Украинаның, Казахстанның, Грузияның, Эстонияның «Труд» солуннуң болгаш өске-даа элээн каш область солуннарының редакторларының, ССРЭ-ниң Телевиденне болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң политиктиг редакциязының кол редакторунуң информацияларын түс-туста дыцнаан.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң бо чылдырган семинары журналистерниң ажыл-чорудулгазынга чаа ажыктыг хөй түүлдерни берген.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

ТАНЫШТЫРАРЫН КҮШТЕЛДИРЕР

ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткедин чоңга таныштырып, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш көдөөниң ажыл-ишчилериниң мурнакчы дүржулгазын парлалга, телевидение-радио-дамчыдылгаларга чырыдарының кол угланышкынынга доктаап тутаалаан.

Семинарга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының күүселдезиниң хемчегериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның көдөө ажылагый киидизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Н. А. Капустин, материалдыг курлавырларны камнадгалыг ажылдаарының айтырыгларын куштелдиреринин дугаймында ССРЭ-ниң Күрүнеин хандырылга комитединиң даргазының оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Куликов, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарының хемчегериниң амыдыралга боттанныышкынының дугаинында СЭКП

Янзы-бүрү медээлер

ТАНЫШТЫРГАН

Сүт-Хөлдүң ыяш ажыл-агый участогунуң Чөвн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозта улуг лесничийи коммунист Нарын-оол Сарыглар бойдусту камгалап, хайгаараар, аргаарыгга арт айыылы болдурбас дугайында чурттакчы чонга тайылбыр ажылын чорудуп келген.

Ол Манчүректин Оргу-Шөлдүң, Чодураалыг-Сайырның, Актың малчыныңарынга пинтизин-биле 21 кезек черге бойдус камгалалының талазы-биле беседаны кылган.

О. БОРАШ.

ТААРЫМЧАЛЫГ

Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый черинде коммунист Пётр Добровка удурткан ыяш өстүрүк чүлери Чодураа суурнуң чанында 5 гектар шөлде муң ажыг шетчигештерни, терекчигештерни өстүрүп турар. Ында 25 ажылчын хаара туттунган.

Арга даамылы Хөөг-оол Билдиңмаанын удуртканы звеноюң ажыл-ишчилери ак эки ажылдынын көргүзе берген. Олар ажаган өзүмнерин долгандыр херимнеп, суг аксыр бугаларын чалдааннар. Олурткан ыяшчыгаштарны келир чазын тараа шөлдеринге олуртур.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

Ажыл-агый бараанныңарының садыы Сүт-Хөлге мооң мурнунда бичии бажыңга турган. Шөл эвээш болганындан аҥаа садыглаары, садып алыкчыларның негелделерин хандырары нарын турган.

Ам байдал өскерилген. Садыгны делгем өрөөлдерниг, садыглаарынга садып алыкчыларның негелделерин хандырарынга таарымчалыг бажынче көжүрген.

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының бо-садыындан кереглекчилер бараанварны йттары шилип, садып ап туралар. Оон ишти арыгалыг делгем болгаш коштугут.

Б. ОНДАР.
Чөвн-Хемчик район.

БУДУРУКЧУЛУГ

«Тере-Хөл» сельпозунуң хлеб быжырар черинде алды кижи эзлечжип ажылдап, планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген. Олар хүнде бир тонна эки шынарлыг хлебти чонга барааглагдып турар.

Быжырган хлебти түгле Кунгуртуг суурнуң чону садып ап турарындан аңгыда, Сарыг-Хөл сүт-бараан ферманының ажыл-ишчилери база ап, оларга өөрүп четиргенин илередип турарлар.

Хлеб - быжырар черинде ажылчыннары малчыннарга сухарилерни база бедеткен берип турар. Аңаа барган чоп хлебтиң быжырганының экизин магадаар. Зоя Сундуй, Алдын-кыс Соян, Валентина Чысымаа, Мария Мунзук, Галина Кыргыс олар хлеб быжырарының мастерлери болуп берген. Он бирги беш чылдың ийиги чылында коллектив мурнукузундан-даа артык бедик будурукчулуг ажылдаар сорулгалыг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

ДАЯЛААН

Кара-Талда ыяш белеткээр черниң девискээринден оолдуг кыс бөрүнү ыяш белеткекчилериниң бригадазының бригадири Н. О. Куулар даялап, чон кылган.

Ол дээш акша шаңналдын Николай Оржун-оолович алган.

А. ДОНГАК.

Харьковтуң автоорук инетигидунда төлевилел-конетруктор бюрозунуң тургустунуң эгелей берген чаа машиназының санай каан ортумак дүрген чоруу—шакта 200 км болур. Ук бюрону автотранспорт талазы-биле делегейниң хөй лакпыр рекордчузу ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери В. Б. Никитин баштап турар.

Ачыктарның эртем-техниктиг чогаадылгаларын хөгжүдери-биле хөй чылдарда уре-түнелдиг ажылдааны дээш инетитуттуң конетруктор бюрозунуң доктаамал удуртукчузу В. К. Никитинни Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Бижидиглер шаңнаан.

ЧУРУКТА: бюронуң удуртукчузу В. К. Никитин конструкторжу студентилер аразында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ШКОЛАЗЫ

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда

Делегейниң Москвада болуп турар конкурузунга аныяк күүседикчилер янзы-бүрү оруктарны эртип чораан киржир арганы чедип алганнар. Оларның чамдыктары национал конкурстарны база көрүлдерин таварып келгеннер, өскелери — делегейге сураг жааннар үшкүлери — чаа-ла өөреникчи турганнар. Колда чүүл — туруштуг болган эрес-дидимни күш-ажыл, хөгжүмге улуг ынакшыл оларны конкурсче чедирип экжелген.

Эстониядан келген 26 харлыг пианист Калле Рандалу бодунуң чогаадыкчы оруун Таллиннин консерваториязында эгелээн. Ол Москвага, РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Власенковуң удуртулгазы-биле мергежилин бедиткен. Ооң башкызы — Чайковскийниң аттыг конкурстарның бираазының лауреады чүве-дир. Мынчангаш, бодунуң өөреникчизиниң сагыш-сеткилин ол кончуг эки билир.

Чайковский аттыг көрүлдеже Рандалуң оруу он бир харлыында эгелээн. Мынчан ол делегейниң Чехословакиядан болган конкурузунга бирги шаңналды чаалап алган. Ооң соонда делегейниң Цвикауг (ГДР) болган Шуман аттыг конкурузунга шаңналдыг орнун эзлээн.

Америк Карина Эдинге Чайковский аттыг конкурска киржир күзел аңаа 14 харлыг турда төрүттүнүп келе. Мынчан ол «Артек» пионер лагерининге элээди сургуулдарының делегей маргылдаалыга баштайгы шаңналды чаалап алган. Француз болган итали педагогтарның дуржулгазын өөренип, бодунуң чүртүнүн национал конкурстарынга киришкен соонда ооң күзели улам кыптыккан. Ол Чайковскийниң чогаалдарын пианинога күүседир аргалыг апарганынга үргүлүү өөрүүр чораан, чүге дээрге ол Чайковскийниң аалгаларынга тергиин ынак.

Конкурста сагыш-сеткилге таарымчалыг, негелделиг болган чүүл-дээ бүгү тала-биле өөренип көөр чорук, залда чангыланган кайгамчыктыг музыка — япон пианист Момоко Нишинога кажан-даа үгтүндүрбес. Ол Москвага мурнунда болган конкурска база киришкен, ам база маңаа «күжүн шенээр» дээш келген.

«Хоочуннар»-биле бир дугаар киржин турарлар база конкурска «сегиржин ап» турганнар. 19 харлыг, филиппин пианист Мария Ровена ан аныяк киржикчилерниң бираазын. Хөгжүм конкурузунга бир дугаар киржип турар бодунун чүртүн төлээлээр аас-кежин аңаа таварышканынган ол сүрээдекеен турган.

— Совет пианистерниң кайгамчыктыг оюнун хөй удаа дынналаан мен, мынчангаш Совет Эвилелинге өөренирин кезээде күзен чордум. Оон түнелинде Москва консерваториязына киргим — деп, ол чугаалап орган.

Ирактың, Мальтаның, Норвегияның, Люксембургтуң төлээлери бир дугаарында киржип турар.

Эртенгинин 9 шак 30 минуттан эгелеп кежээ орайга чедир консерваторияга болгаш Чайковский аттыг залга хөгжүм үнү үзүлбес. Конкурс долу программа ёзугаар ажылдап турар.

Л. БЕРНАСКОНИ,
Е. ХОРЕВА.
СЭТА-ның корр.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС

Туркмен ССР-ниң Улусчу чогаадылга бажыңының «Харачыгай» улусчу танцы балет профтехөредилге черинин сургуулдарының «Чалыш назын» ыры-хөгжүм ансамбльдериниң гастроль концерттери бистиң республикага арткен. Ырактан кээп, аалдан чораан ансамбль артистериниң колда сорулгазы — профтехөредилге талазы-биле пропаганда ажылы чорудары болган. Ындыг сорулга-биле олар боттарының гастроль концерттерин Кызыл-Мажалыкка, Ак-Довуракка, Ак-Тургуга, Чадаанага, Кызылга көргүскеннер.

Концерттиң программазы солун, хөй талалыг-дыр. Каттышкан ансамбльдериниң удуртукчуларының бираазы Давлет Клычев, танцы бөлүүнүң уруглар ының «Туркмениянын чазы» деп күүселдезин-биле концертти эгелээрин чарлаан. Ону көрүп орган кижи хүннээрек тиг Туркмениянын хүлүмзуруунче шымның кире бергеш ышкаш болур. Олда болуктүн танцычылары чех, украин-орус болгаш туркмен танцыларын күүсеткен.

Танцы ансамблинин солизи Махбуба Исмаилованың уруу, Ашхабадтың № 6 профессионал-техниктиг училищезинде будурулге өөредилгезинин мастери, улусчу чогаадылганың бирги Бүгү-эвилел фестивалының лауреады Мария Ташлиеванын ирак болган инлий танцыларны чедишкинниг күүсеткени солун.

Сеткилди хөлзедир, аянныг чараш танцылар тааланчыг ырлар дээш аалчыларга өөрүп четтиргенин хөй-хөй көрүкчүлер илередип турар.

А. МОНГУШ.

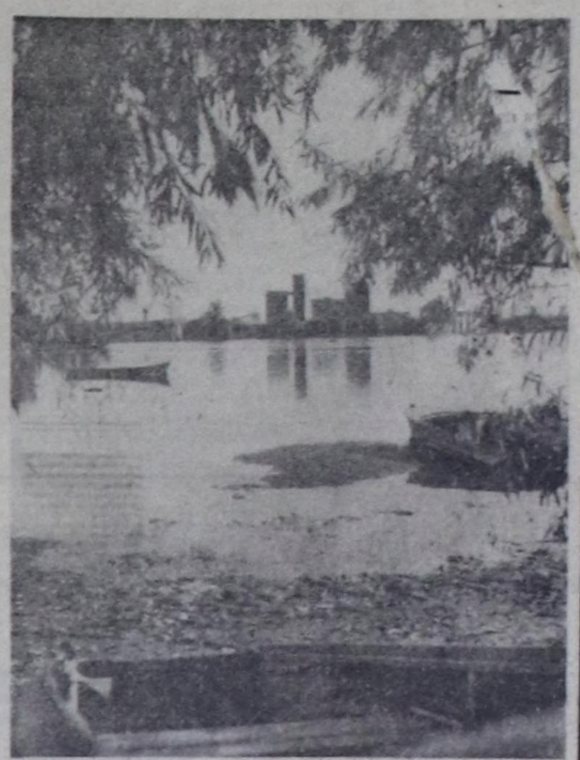

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ «Чайгы эртен» деп фотоэтюду.

Ойлаар

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 4—16, хүндүс 29—31 градус чылыыр.

Бистиң аалчыларывыс

СЦЕНАДА — МОСКВАЧЫЛАР

Калбак-делгем Төрээн чуртувустуң хоорайларындан келген артистерниң оюн-көргүзүглерин кызыгылар Тываның хөгжүм-шоң театрының сценазындан улуг сонуургалдыбле көрүп тураглар. Краснояржылдар чоокта чаа чораан барган. Бо удаада бистиң аалчыларывыс — Москваның литература-ның театры. Аалчылар-биле баштайгы ужуражылга кежээнинде улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң газетазының оралакчызы Н. Л. Верхотурова москвачыларга изиг байырны чедирип, чедишкинниг ойнаарын кузээн. Театрның режиссёру Ю. П. Виноградов харыы сес ап, чүве чугаалаан. Ол кежээ Эмил Мановтуң «Чаа өгленгеннер» деп шинзи болган.

Баштайгы үш хүнде театрның үш шинзин кызылчылар көрген. Оларның араазында Михаил Ворфоломеевтиң «Ыдыктыг болган бачыттыг», Александр Галичиниң «Иттиргө» деп трагикомедиялары. Антонио Буэронуң «Подвал сөңгазы» деп драмазы кирип турар. Сөөлгү шинзе театрның болгаш кинонуң билдингир артизи Людмила Овчинникова ойнап турар. Гаетон Горбобшкийниң «Д. Ф. Калинкинин үндүрүптер болза...» деп комедиязы-биле көрүкчүлер база таныжар.

Өөнүктерниң гастроль көргүзүглери июнь 27-ге чедер.

Бистиң корр.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ДЕМНИГ АЖЫЛ НЕГЕТТИНЕР

Бистиң Азас ортумак школазының коммунистери кандыг-даа чаа херекти эгелээрде ону коллективке чөвүлежип, ниити угланышкынны тодарадып тургаш, шинтиргин хүлээп алыры чаңчыл апарган СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң масеалыг болуруп улам ыңай кедүрер дугайында» хүлээп алган доктаалын база СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң доктаалын школаның партия эге организациязының ажык хуралынга «Тоора-Хем» совхозтуң удуртукчуларының киржилгези-биле чугаалажып көрген.

Школада күш-культура кичээлдери болгаш класстан дашкаар кижизидилге ажылы багай эвес тургустунган. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны сезон аайы-биле организастап эртгирип турган. Хостуг хүреш, волейбол, баскетбол секциялары доктаамал чорун турар. Район хемчээлдиг маргылдааларынга школаның спортчулары үргүлчү шаңналдыг черлерни эзлеп келгеннер. Ол чедишкиннерде Красноярскиниң күш-культура техникумунуң доозукчузу аныяк башкы Владимир Кушкаштың болгаш Михаил Колдуң улугхуузу улуг.

Чедишкиннер-биле чергелештир күш-культура болгаш спорт ажылында, ылаңгыя ооң ажык-дузазын өөреникчилерге тайылбырлаар ажылда, күш-культура кичээлдерин эрттирип турарында, ГТО нормаларын дужаарында четпестер бар. Школада спорт херекселдери чедишпезинден күш-культура кичээлдерин бедик деңнелге эрттирер аргалар эвээш. Чамдык классгарның өөреникчилери күш-культура кичээлдерин үзүп турда класс башкылары, ону болдурбазыбле хемчеглер албайн турар болгаш класстан дашкаар спортчу ажылдар организастаарынга багай дузалажып турар.

Хуралга «Тоора-Хем» совхозтуң директору В. Ч. Куулар санал бергеш, күш-культура болгаш спорттуң улам ыңай кедүрерде совхозта хөй-ниити организацияларыбле школа коллективиниң туза-соруктуг, бир демниг организастыг ажылы негеттинерин демдеглээн. Хөй-ниитиниң, ылаңгыя совхозта комсомолчуларның болгаш школа коллективиниң дузазы-биле спорт залының тудуун эгедээрин ол саналадаан.

Кадыкшыл дугайында сагыш салышкын — кижизидиниң кол ажылы. Мынчангаш күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп чедип алыр дээш бир демниг ажылдаар ужурлуг бис.

К. ТОРЖУ.
Адыр-Кежиг суур.

ДЭЭРГЕ УЖУДУУШКУННАР

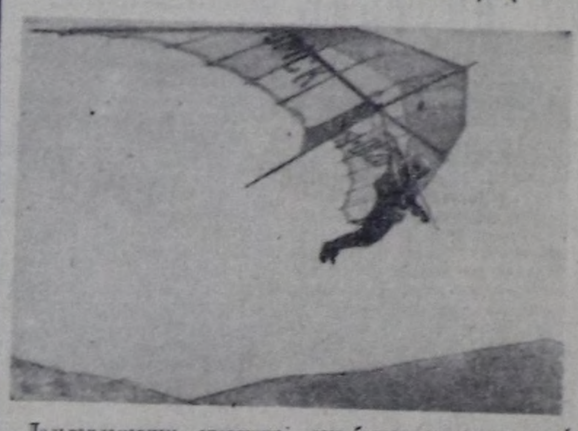

Дельтапланеризм спортунга Россияның Чөөн-Сибирь зоназының чемпионазы бистиң республиканың найысыдалыга бир неделя үргүлчүлээн доозугган. Аңаа киришкен 8 командаларның спортчулары команда болгаш хууда бирги чер дээш бүгү бар арга-дужжулгазын, кайы хире ёки белеткенгенин, аваангыр-кашпагайын, эрес-дидимин көргүскеннер.

Спортчуларның маргылдаа арттирип турган хүннеринде агаар-бойдус оларга таарымчалыг болган, мынчангаш эки белеткелдиглер агаарга ужуп чораан, аппарадын билдиниг башкарып, кызза чогуур мергежилгелерин күүсеткеннер.

Эң-не баштай түскай айытынган маршрут ёзугаар ужудуушкуннарны кылган. Аңаа ур үеде белеткенип келген, дээрге ужуп чораан сүрээдевес, аппарадын хаттын айлыбле шын башкарып билир спортчулар шылгаалар турган. Томск областан келген Виктор Бердичев айытынган маршрут ёзугаар мергежилгелерниң шүүлгезин ылгап чок күүсеткеш, бо мергежилгеге бирги черни алган. Өмск чүрттүг Владимир Русаков тиилекчиге кашпа санны ойнаткан.

Ыраадыр ужарышка белгээн айыттынган черниге шын хонарының талазы-биле мергежилгелерге база-ла Томскиниң төлээзи Николай Бодулиниге эзлеп кижи чок болуп мергежилгени кылырынга бистиң республиканың спортчуларының команда талазы-биле ийиги черни эзлээн.

Маргылдааның түнелиниге Томск областан келген дельтапланеристерниң бирги командазы тиилекчи болгаш эрткен чылгы зонаның чемпионуна ады база катап балыткааннар. Од-ла областан келген спортчуларның ийиги командазы — ийиги, Новосибирск областың төлээдери — үшкү черлерни эзлээннер.

Тиилекчи болган командазының кежигүнөери бо чылдың август айза Пятигорск хоорайга болуур Россия Федерациязының ийиги чемпионазынга киржир эргени чаалап алган.

В. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТА: ужудуушкун үезинде.

ИЮНЬ 18-ТЕН 20-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—Эртенги гимнастика. 8.50 — Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады. Югославия биле Сонгу Ирландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 11.15 — Медээлер. 11.20—15.55 — Чапсар. 15.55— Уругларга фильм. «Кызыл арылар». 17.05 — 17.20. Чапсар. 17.20 — «И. Римский-Корсаковтуң бажыңында». Фильм-концерт. 18.00 — Футболга делегей чемпионады. Югославия биле Сонгу Ирландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг программа. 19.30 — «Дежу азы маска». Ураң-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ураң чүүл мастерлери». РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Соломин. 22.50 — «Москвага селгүүтээшкин». 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—01.00 — Футболга делегей чемпионады. Италия биле, Перуның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Янтарныйдан дургун». 13.10 — «Шыдыраа школазы». 13.40 — Англи дыл. 14.10 —«Орлёнок» телестудиязының концерт залында. 15.00 — Медээлер. 15.10—18.35 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 — «Июнь 20 — чер-чер Советтерниге соңгулдалар хүнү». Дамчыдылга. 19.15 — Киножурнал. 19.25 —«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Нәбилиг экран». 20.20 — «Рута-мята чечектелген». Фильм-концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. «Силерниң өг-бүлеңерге тайбың-чаагай-ла болзунам» деп хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку сериязы.

ИЮНЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Делегейниң футбол чемпионады. Бразилия биле Шотландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 —Эки бараанларны хойнуу. 11.10 — «Спортлотонуң» 25-ки тиражы. 11.20 — «Объектив». 11.50 — «Үнүштер ораны». Дамчыдылганы биология эртемпериниң кандидады Г. М. Проскурякова эрттирер. 12.40 — Уругларга фильм. «Эрес-дидимни беш эжишкин». 13.55 — Бөгүн делегейде. 14.10 — Делегейниң футбол чемпионады. Аргентина биле Венгрияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.45 — «Бар-даа болза, бүзүревнег эвес». Профессор С. Н. Капица эрттирер. 16.45 —17.00 — Чапсар. 17.00 —Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн демдеглези. 18.50 —Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.00 — «Сагыш-сеткилдиң хаңызындан». Амурда-Комсомольск хоорайның тургустунганының 50 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Эвилелдер бажыңының Колоннадыг залынга Р. Рождественскийниң шүлүк чогаал кежээзи. 23.00— Улустуң аялгалары. 23.15— 01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунунуң шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 15.20— Силерниң дээдеңер ёзугаар ужуражыышкынар. Бүгү-эвилелдиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизи аттыг комсомолчу шалыпчы отрядтың дайынчыларының айтырыгларынга харыылар. Политиктиг тайылбырлакчы Н. П. Бекетов эрттирер. 16.10 — «Мээң черим— мээң сорук кирикчим». Красноярскиниң телевидение студиязының программазы. 17.10 — «Күштүлер, дидимнер, аваангырлар». 17.40 — «Башкир суйбелек». Документалдыг телефильм. 17.55 — Уругларга фильм. «Бистиң кедвенисте «Мурнуу крест». 19.15 —«Хөгжүмнүг киоск». 19.45 —Делегейде болуушкуннар доңчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Кезүлдүрбес бөрт». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.50 — «Ак кууларже боолавацар». Ураң-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ИЮНЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Сула шимчэшкинче, чыскаалынар!» 8.55 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунунуң шилиндек командаларының оюну. 2-ги үези. Испаниядан дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелиге бараан боон тур мен!» В. Чкаловтуң, Г. Байдуковтуң болгаш А. Беляковтуң Сонгу полюсту таварты Америкаже ужудуушкунунуң 45 чылынга. 11.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.30 —Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрээ». 13.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.15 — Делегейниң футбол чемпионады. ССРЭ биле Чаа Зеландияның командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.50 — «Кино аян-чоруктарының клуву».

КЫЗЫЛДАН

16.55 — Телемедээлерниң тускай үндүрүлгези. (Тыва, орус, дылдарга).

МОСКВАДАН

17.10 — РСФСР-ниң күрүнеңиң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 17.40 — Бөгүн—Медицина ажылдакчызының хүнү. ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренков-биле беседа. 17.55 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Медицина ажылдакчыларының чагыгларын ёзугаар хөгжүмүг программа». 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларыга соңгулдалар. Информастыг үндүрүлге. 19.30 —Төп телевиденнеңниң экранынга бир дугаар». «Эр кижиниң бүдүүн амыдыралы». Ураң-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларыга соңгулдалар. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 22.30 — Испаниянын эргий». Кинопрограмма. 23.45 — 01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Англия биле ЧССРниң шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

14.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». 15.20 — «Төп телевиденнеңниң экранында бир дугаар». «Сөөлгү аът чарыжы» (Югославия). Уругларга ураң-чечен фильм. 16.40— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 17.10 —«Дошта чуруктар». Документалдыг телефильм. 17.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалаан тур. 17.50— «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.55 —Улуг Октябрьның 65 чылынга үткүнтүр. «Бистиң памдарывыс». 24-кү фильм — «1940 чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Нәбилиг экран». 20.20 — Баскетболга делегей чергелиг ужуражышкын. Европаның болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының оюну. Венгриядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларыга соңгулдалар. 21.35—22.45 — «Эйчи чаладыңар бе?» Ураң-чечен фильм.

* * *

Ниити-эвилелдиң ийиги телепрограммазын дамчыдар телеаппаратураны тургузуп турары-биле холбаштыр Шагаан-Арыгның телестанциязы июнь 16-дан 30-га чедир ажылдавайн турар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыштан кыш чедир» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 32 Сылдыс-чыгаш» 9.30, **«Шивишкин»** 10.50, 13.40, **«Оон кударанчыг тоожу чок»** 16.20, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сылдыс чүгүрүү» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Горро» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуурганныг сагындырыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тожу районнуң Азас ортумак школазының Семен Салчакович Шожулга тывысканы А сериялыг № 770641 ортумак эртем дугайында аттестаттың читкенин барымдаалаан, ону күш чок деп саанар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партия амыдырал болгаш совет тургузут киллдистерниң 2-37-13, пропаганда киллдизиниң 2-31-75, культура киллдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, үлетпүр киллдизиниң 2-31-75, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң галазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01412

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 142 (11940) | 1982 чылдың июнь 19, суббота | 1925 чылда үнелевилеттингеш | Өртээ 3 көп.

БОЛГАР УЛУСТУҢ УЛУГ ОГЛУ

Болгар улустуң улуг оглу, чалбыштыг коммунист, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниңниң шылгараңгай ажылдакчызы, бистиң чуртувустуң улуг болгаш шынчы эстекиздиг өнүүш Георгий Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыды—революстуг календарьда алдарлыг хүн. Совет улус ол хүнүү акы-дүүма болгар улус-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттарының улустары-биле, бүгү депшилеглиг кижи төрелгетен-биле кады демдеглеп турар. Июнь оң чедиде Москваның хөй-иннити төлээлекчилериниң хуралы болган.

Президиумда — эштер В. В. Гришин, А. Я. Пельше, П. Н. Демичев, К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери. Базада ында—БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БҮР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Т. Божинов баштаан Болгар компартиязының делегациязы.

«Георгий Димитров—тайбың болган социализм дээш шылгараңгай демисеглчи» деп илеткелди СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков кылган. Оон соонда Т. Божинов чүве чугаалаан. Шынчы деңнинчи Георгий Димитровтуң бодалдары болган ажыл-херектери чүгле төөгүге эвес, харын амгы үеге база хамаарыжырын ораторлар онзалап демдеглээн. Оон аныдырал-чүрттал-газының уроктары—тайбың болган социализм идеалдары дээш демисеглиг уроктары-дыр.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов июнь 17-де Москваның база Бүгү Рустуң патриархы Пименни болгаш Минскиниң база Белорустуң митрополиди Филаретти хүлээп алган.

Москвага болган «Делегейниң шажын-чүдүлге ажылдакчыларының ядролуг кыжанышкынга удур» деп бүгү-делегей конференциязының ажыдыкшы түңнелдери-биле Совет чазактың баштыкшыл олар таныштырганнар.

Патриарх Пимен мынча деп медеглээн: «Хаңы хүндүткелдиг Николай Александрович, бүгү-делегей конференциязының киржикчилериниң өмүнээзинден Силерге «Делегейниң бүгү чазактарынга кыйгырыгны», а ол ышкаш бистиң хүлээп алганывыс өске-даа түңнел документилерни дамчыдарын болгаш чүс-чүс миллион чүдүлгелиг ынжыларны төлээлээн шажын-чүдүлге ажылдакчыларының оларда илереттинген туружун ССРЭ-ниң чазаа төлептин-биле кичээнгейге хүлээп алыр боор деп идегелдиг илерелирин чөпшээреп көрүпер.

Бүгү-ле чүүлдерге хоралыг ядролуг дайынның хып үнерин болдурбазынче чүткүп турар бистиң өндүр-улуг Төрээн чуртувустуң өөжүргалдыг, быжыг, чайгылыш чок даштыкы политиктиг угланышкыны делегейниң дүшкүүрүг чоруунуң үргүлчүлеп турары амгы үеде үнелеп четтинмес чугула боон турар.

Бистиң күрүнеевистиң башкы Л. И. Брежневтиң бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш база тайбыңнының камгалап, быжыглаары дээш кылып турар кызымаккай ажыл-чорудулгазын бистер бедин-биле үнелеп көрүп турар бис. Бистер эргим Леонид Ильичиге чаагай кадыкшылдыг болуруп, оон буянныг ажыл-чорудулгазынга моон-даа соңгаар улуг-чаагай чедиишкиннерлиг болуруп изин-биле күзеп турар улус бис».

Тайбың дээш, боо-чепсекти дүжүрери болгаш улустар аразының аймыл чок чоруу дээш демисеглге тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни каттыштырарын делегейниң амгы байдалынын кажангызындан-даа артык иеген турарын Н. А. Тихонов беседага демдеглээн. Ол дугайын ынжыбүрү политиктиг үзел-бодалдыг кижилер эки билип турарлар.

КНО-ның Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынче Л. И. Брежневтиң чорукан чагаа-бижии болгаш Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти баштай ажыглавас дээшин ында илереткен хүлээлгези делегей байдалын экижиларинче угланган чаа херии базым боон турар.

Совет чазак шажын-чүдүлге организацияларының тайбыңы чаяан тургузарының талазы-биле ажыл-чорудулгазын хүндүлеп көрүп турар болгаш оон чижектериниң бирээзи шажын-чүдүлге ажылдакчыларының бүгү-делегей конференциязын эрттиргени болур.

Ужуражылыкшыга ССРЭ-диң Министрлер Чөвүлелиниң чанында шажын-чүдүлге херектериниң талазы-биле чөвүделдиң даргазы В. А. Куроедов киришкен.

(СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫВЫСТЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

ХАЧЫ ДААЖЫ СЫЛЫРААР

Дээр аяс, каан. Хүн караашың изин чалыныг-ла чүве. Хойжуларга, кыргыкчыларга таарымчалыг: хой дүгү хозан, чунгакталыр-даа, кыргыырынга шаптык чок-даа. «Совет Тыва» совхоотуң төвү Суг-Бажы суурнуң үстүү талазында мал семирти азыраар шөлү бар. Кыргылда пунктузу оон чанында.

Таптыг-ла дал дүшү. Пунктуда ажыл-иш хайныккан. Кыргыкчыларда чугаалажыр безин чай чок. Чүгле машкалар даажы сылыраар.

Бир кыргыкчы улуг-ла ак хойну олуруту өткеш, кыргын эгеледи. Оон аваашгыр-тудунгуру аажок, хачы түткан холу хойнуң кежи биле дүгүнүн аразынче хос эрткилээр. Сактырга, сүйбап турганзыг.

Кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Думай Кара-Уруг кыргыкчыны көрүп тура, биске чугаалай-дыр:

— Че, кыргын турары кайы хире-дир? Өөренгени-даа, эптин-даа аажок аа?

— Кайызы боор? — деп айтырдывыс.

— Бистиң тергиин дээн кыргыкчыларывыстың бирээзи — Александра Мижит-оол-дур. Хой кыргымырынга хөй чылда ажылдап келген кижи. Ам мастер болган.

Удаваанда-ла улуг хойнуга «кышкы пегейниң» үштүп октапты. Чиик адак апарган хой, өөрээп чүве дег, этпишаан, үзүктээш иштинче кире халды.

— База бирээни экклеливер!— деп, Александра Бавуевна кыйгырды.

Оолдар тулган дүккүр, улуг хойну чедип чедире бердилер. Кыргыкчы ону, олурту өткеш, хачызы-биле «сүйбадып» эгеледи.

— Хой кыргылдазы кайы хире апарды? — деп, айтырдывыс.

— Ам колдуунда адакталып тур—деп, пункт эргелекчизи Думай Кара-Уруг харылады.—Июньның 26-да совхоотуң маёвказы болур дээш. Ынчаларга бүгү адырларның ажылчынчилери аразында чарышты, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Мында кыргыкчылар база эрес, шудургу...

Кыргылда ортү кирип турда, пунктуга социалистиг чарышты түңнелин үндүрген. Оң үеге чедир 320 хой кыргыыр онаалдазын ажыр күүсеткен, семиртилге шөлүүнүң эвенноду чарыштың бирги черии ап, 75 рубль-биле шаңнаткан. Ийиги черии мал чеми белеткээр бригаданың, үшкүүн уруглар садының коллективтери эзээн.

Түс-түс кыргыкчылардан Х. Мартай-оол, С. Хажыкы болгаш Д. Намдык олар эң-не хөй хойну кыргып, чарышка тиилекчи болган. Кыргаан дүктү сорттаарын Ларисa Дамыдаг, Валентина Койгунмай, дүктү тырып боодалдаарын Алексей Окуңев олар база шалыпкын кылып турар.

Хойжулар Ооржак Херел бир башка онаалтыр 2,3, Олег Моңгуш 2,9, Борис Апарат—2,6 килограмм дүктү тыва уксаалыг хойлардан ап, эки көргүзүлүг болган. «Совет Тыва» совхоз чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын ажыр-күүсеткен.

ЧУРУКТА: дүк класстакчылары (солагай талазындан) В. Койгунмай, И. Балчырбай, А. Сундуй; эдикчи мастерлер — В. Хөлчүкпен болган Б. Сонам; мурнакчы кыргыкчы А. Мижит-оол.

К. АРАКЧАА.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Медицина ажылдакчызының хүнүнге турааскаатканы

байырлыг хурал дүүн Кызылга. СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңында болган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң негелдеринге дүүштүр чоннуң медицина хандырылгазын улам шиңээ экижидер дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы Ч. Д. Таспанчик КМК-ларда, Сельхозтехкүркомнуң септелге-тудуг эргелинде, «Кедээ электри тудуг» трестиң, Респотребсоюзтуң септелге-тудуг участоктарында, «Тыва суг тудуг» трестеде улуг болуп турар.

Январь-апрель айларда тудуг-монтаж ажылдарынга дыка хөй артык чарыгдалдарны тудуг организациялары болдурган. Ниитизи-биле тудугнуң бот-үнези планнаттынганындан 3,6 хуу бедөөн. 20 тудуг организациязы бот-үнези аартаткан. Оларның аразында № 42, 81 тудуг эргелелдери, № 463, 1317 КМК-лар.

Республиканың улус ажылагыйынга тудугжулар өрелеп, бар арга-күрлавырларны чедир ажыглавайн келгенин айтыр апаар. Тудуг ажылын бедик темп-биле чорудуп болурунга таарымчалыг үеэн ажыглап, бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш тодаргай хемчелерни ап, долу күш-биле ажылдаары тудуг организацияларындан негеттинип турар.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
республиканың Статистика эргелелинде капитал тудуг киллизиниң эргелекчизи.

Медицинаның тергиин эки ажылдакчыларынга шаңналдарны тывыскан.

(Бистиң корр.).

Соңгулдаларга уткуштур

УЖУРАЖЫЛГАЛАР ЭРТКИЛЭЭН

Чөөн-Хемчик

Районнуң сан киллизиниң эргелекчизи район Советиниге депутаттың кандидады К. Д. Ондар соңгукчулар-биле ужурашкан.

Суг-Хөл көдээ Советиниң күүском даргазы В. Моңгуш депутатка кандидаттың допчу намдары-биле чыыгаларны таныштырган. Соңгукчулар депутаттың кандидадынга чагыгларны бергеп. Суурда «Сайзанак» уруглар садының эргелекчизи Е. Куулар саналынга Чадаана биле Суг-Хөл аразының аргыжылгазын экижидер-биле автобусту аваа тургузар дугайында айтырыгны кичээнгейге алырын депутатка кандидаттан дилээн.

«Чинчи» йели-садтың эргелекчизи С. Доржу, совхозта партком секретары Ч. Моңгуш олар Суг-Аксы суурга 80-100 орунныг уруглар садын тударын, суур чаагайжыдылгазынче кичээнгей салырын дилээннер.

Түңнелинде депутатка кандидат сөс алгаш, соңгукчуларның бүзүредиш шынзыдарын чугаалаан.

Суг-Хөлдуң № 2 соңгулда округундан Чөөн-Хемчик районнуң улус судунуң судьязынга кандидат В. Ю. Күнзегеш-биле Суг-Аксы суурнуң чурттакчылары ужурашкан.

Ужуражылга хуралга СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи Д. Х. Ооржак В. Ю. Күнзегештиң допчу намдарыбиле чыыгаларны таныштырган.

Суг-Хөл мяш ажыл-агый участогунуң начальныгы А. Ховалыг, уруглар садының эргелекчизи С. Доржу болгаш оон-даа өскелер саналынга хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, оорлаар чоруктар-биле демисел чорударынга хамаарыштыр сапалдарын чугаалааннар.

* * *

Район Советиниге депутатка кандидат, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары В. Ч. Ондарбиле соңгукчулар ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, «Хөндергей» совхозта партком секретары И. Куулар район Советиниге депутаттың кандидады В. Ч. Ондарның ажыл-ижи, допчу намдары-биле соңгукчуларны таныштырган.

Хөндергей ортумак школазының башкызы Б. Сат болгаш оон-даа өскелер Хөндергей ортумак школазының базазынга Чадаянаның музыка школазының филиалын ажыдарын депутатка кандидаттан дилээн. Соңгукчулар К. Моңгуш, И. Куулар санаддарынга Хөндергейниң чазаглыг оруунуң совхоз төвүнче киргеи оруктуң тудуун дүргелдиринге болгаш суурнуң кудумчуларын сай үеэ дескилээринге, мында Ленин кудумчузун асфальтылаарынга боттуг дузалы чедирерин район Советиниге депутаттың кандидады В. Ч. Ондардан дилээннер.

Ужуражылга хуралныңа депутаттың кандидады сөс алгаш, соңгукчуларның берген чагыгларын амыдыралга боттандырар дээш күжүн харам чокка бээрип аазаан.

А. ОНДАР.

Каа-Хем

Каа-Хем районнуң Суг-Бажы суурнуң чурттакчылары район Советиниге депутаттарга кандидаттар — райкүүском даргазы Ш.-Б. Х. Сереэдар, «Совет Тыва» совхозтуң директору С. Д. Седеп-оол, Суг-Бажы көдээ Советиниге депутаттарга кандидаттар совхозта партком секретары С. О. Педьчыр-оол, комсомол комитединиң секретары Л. Ю. Дамбыра олар-биле ужурашкан.

Депутаттарга кандидаттарның бүзүреттирген кижилери оларның допчу намдары-биле соңгукчуларны таныштырган.

Район Советиниге депутаттың кандидады Ш.-Б. Х. Сереэдар депутаттарга кандидаттарның мурнундан оларның кандидатуразын депшиткен коллективтерге өөрүп четтиргенин илереткен. Суг-Бажы суурга клубту келир чылын тудуп эгелээрин база соңгукчуларның өске-даа чагыг-дилээн хандырып, дузалажырын депутатка кандидат аазаан.

А. ЛОПСАН.

КОШКАК ОРГАНИЗАСТААНЫНДАН

Тудуг допчулалы

Эрткен беш айларда республиканың тудугжулары элээн хөй объектилерни ажыглалга киргеп, чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Электри дамчыдылгазының 60 км шугумун, 26,8 муң дөрбелчин метр шинти шөлдүг чурттарга бажыңнарын, 140 орунныг уруглар садын, көвүрүг-тудуг эргелелиниң бүдүрүлге базазын ажылакчыларга хүлээткен. Республиканың совхозтарында 1200 баш бода, 5300 баш шээр малга кажааларны тудуп доозкан, 5,6 муң гектар одарлар суг-биле хандыртынган, 8,3 муң гектар девискээрде суггарылга системазы септеттинген. Кол фондуларны ажыглалга киргени эрткен чылдың ол үезинден 4,5 хуу көвүдээн.

Чурттарга шөлүүнүң, уруглар албан черлериниң, кадык камгалалының объектилеринде капитал салыышкынналарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли бо чылын элээн өскен.

Тудуг организациялары эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиниден керээлиг ажылдарны, барааның продукцияны хөйүү кылган. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 463, 585, 741 КМК-ларының, «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг-монтаж участогунуң, № 2 оруктудуг эргелелиниң, «Көдээ электри тудуг» трестиң тудуг-монтаж участогунуң, «Ремсельбурвод» трестиң тускайжыткан КМК-зының коллективтери чеднишкиннииг ажылданнар. Ол коллективтер эрткен беш айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткеннер. Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң шинтизи-биле январь-апрель айларда 102,6 хуу, а керээлиг ажылдаар организацияларда 101 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинниң темпизи шалыныың өзүлдезинң 3,6 хуу мурнап турар.

Чамдык чеднишкиннер-биле чергелештир капитал тудугда байдал дүвүренчиг болуп артпышаан. Кол фондуларны ажыглалга киргеринниң беш айларда планы чүгле 46,3 хуу күүсеттинген. Дыка хөй объектилерни ажыглалга киргеринин планы үстүнген. Керээлиг кылыр ажылдарның планын тудуг организациялары 89,1 хуу чедиргеп, ажыглалга киирер объектилерде тудугнуң барааның продукцияның көвүдүү 51,9 хуу болуп турар.

Эрткен айларда Красноярскэстройпуң № 2 КМК-зы, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның № 3 КМК-зы, Сельхозтехкүркомнуң септелге-тудуг эргелези, ИХМ-ниң капитал тудуг килдизиниң септелге-тудуг конторазы, чүрт-үлетпүр эргелелиниң септелге-тудуг участогу улуг хожудаашкынны болдурган. Керээлиг ажылдаар 43 тудуг организацияларындан 25-и планныг онаалдаларын күүсетпээн.

Социал-культура объектилеринде ажыл шуудавайн келген, ацаа көрдүнген чакшхөреңгиниң чүгле 42,7 хуузу шингээдип алдынган.

Планныг онаалдаларның чедир күүсеттинмейн турарының кол чылдагааны тудугда күш-ажылды организастаанының кошкаанда. Дыка хөй тудуг организацияларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң кудузу оңу херечилеп турардыр. Январь-апрель айларда 23 тудуг организациязы сөкөргүзүгнү чедир күүсеттээн болгаш 18 организацияның күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиндеп кудулаткан. Ол чылдагааннарның уламындан 2,5 млн. рубльдиг тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Ындыг чидириглериниң хемчээли ылангыя № 42 тудуг эргелелинде, № 20, 958, 1317

«РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында

РСФСР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың база «РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээниң тайылбырын бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва. 1982 чылдың июнь 17.

БАЗА КАТАП БҮЗҮРЕЛ

Бедик хүрен аъттарын өткарган, суггарган, чел-кудуруп, дүвүун чазай түткулап, аштап-арыглаан чоруур кижини Сүт-Аксынга бо-ла көрүп болур. Ол Сүт-Хөлдүң хереглекчилер кооперациязының лът ажаакчызы, коммунист Хүр-оол Быймбаевич Ондардыр. Оон ажаап турар аътарының күш-деңгилдезин шыырак, малдарының чинр чемнер чай болурга-ла, боду кезиң белеткеп алыр. Эрткен чылын кезек кижиниң эвилелден алган, 30 тонна сигенин белеткеп алган. Бо чайын 15 тоннадан эвээш эвес сигенин белеткеп алырын ол хүлээнген.

Онзагжан ажылындан ангыда, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржин келген. Совхозта улусчу контроль бөлүүнүн кежигүнү, көдээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр ам база катап чангыс чер чүрттүтлары депшиткен. Ак сеткилдиг ажылчын, чоннуң төлөлекчизин Хүр-оол Быймбаевич чоокта чаа сонгукчулар-биле ужурашкан. Суурнүн Алдан-Маадыр кудумчузун дескилээрин, бүга-сумүнарны тырттырарын сонгукчулар анаа чагаан. Ол сонгукчуларның чагыгларын, идегелин күүседип шыдаар-даа.

О. БОРАШ.

КЫЗЫМАК ИШЧИ

Катя ажылга бичезинден-не чинчыккан. Ынчангаш фермата бо-ла көстүп келир турган. Ол келгенде аяа турбас, бирле чүвени түткан, кылышкан, бир болза, инек сагган, бызаа ажаашкан турар. Уаут үгбалары үргүнүн кежээзин кайгаар, кылган-на чүвезинге эптиг мактаар. Илангыя бызаа ажаажын турда көөрге, өөренгеш, эптиг ажок.

Катя сес классты доозкаш, фермага ажылдаар күзелчи илереткен. Фермага бо-ла маңнап келир үргүнү ында эки билир болган, ону детказ Оон эгелээш, фермаже ол орук оон ажыл-амыдыралынга делгем оруу болу берген. Ол хүнден бээр ук ажыл үргүнге эң-не эргим болу берген, күш-ажылчы амыдыралы аңаа эгелээн.

Үе чангыс черге турар эвес, чылдар эрткилеэн. Дүүнгү бичии, эрес кежээ Катя бөгүн ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Кара-Булун сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы. Ажыл-ижинге кызымак саанчының бүдүүлгечи көргүзүгнери бедик. Фермада калбарган социалистиг чарыштың доктаамал тинлекчизи болуп турары таварылга эвес.

Коммунист Е. Д. Монгуш үлөзнгеп ажылынан ангыда, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг. Кады ажылдан турар эш-өөрүнүн аңаа бедик бүзүрелди илередип, район Советинге депутатка кандидат кылдыр депшиткени таварылга эвес. Сонгукчуларның бүзүрелдинге хөрээ кылдыр Екатерина Дельбировна улам кызымаккай ажылдаарын хүлээнип турар.

А. АЖЫ.

Таңды район.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Алдан-Маадырның айыраң каас чечек, сиген шыпкан алаак, шынаалармыңа ашай, хураган бажы доозуп, ада-иезинге дүзалажып, адыызындан ажылгыр, кежээ кызывыс дыртип мактадын өскен Хөөг школачы чылдарында башкыларының буянныг мөргөжилии сонуургаар, оларны дезексээр чораан.

Башкы болуур дээш чырык күзелин боттандырары—оңле Хөөг Өктек-ооловна ортуман школаны доозуп ал-ла, 1959 чылдың чайынында панысмалал Кызылче хапкан. Күрүнеиң Кызылда педагогика институдунуң дыл, литература факультединге өөренип эрткенин студент беш чыл өөредилгеге, комсомолчу ажыл-херектерге чеднишкиннер-биле каржын, солчуп эрте берген. Алдан чылдарының эгези Хөөг Өктек-ооловна Даржайның ажыл-ижинге, амы-хууда чурттадгарынга делгем орулу ажыдып, оон өг-бүлезинге чырыткылыг сактыышкынар болуп арткан.

Холунда дипломнуг аныяк кыс Х. Ө. Даржай Чөөл-Хемчик районнуң Хөрүм-Даг сес чыл школазынга орус дыл болгаш литература башкылап. шилип алган мергежилинче 1965 чылдың күзүнүде ынчаар дидим кирген. Өөреникчилер-биле ажылдаарынга оон институтка чедип алган балын чедишпес, канчаар-даа кызып ажылдаарга, күжүү, энергиязы эпшеппес ышкаш кылдыр сагындырар, баштайгы дээреде берге-ле турган. Далаш, дүрген болбайн, топтуг, эрлдек-эвилеп болуру башкы кижиге кол чүүл ол болур дээрзин - аныяк башкы хоочуннардан билип ап, бодунга болгаш өөреникчилеринге негелдеп чаа баспас кылдыр дедге тудуп, ажылынга чоорту дадыга берген. Күштүг күзел, амыдыралга ынакчыл болгаш мергежилге бердинишкин оон ажыл-ишчи амыдыралының быжыг туружун, шак согуну дег, бүзүрелдиг айтын келген.

Келген чылында алган дөртку классчылары 5, 6 классчарга баргаш, школада эки өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг дыртип мактады берген. Өөреникчилериң ол чеднишкинниде Хөөг Өктек-ооловнаның кижизиг мозушынарының дээжи улуг. 1969 чылда оон класзы—чедигклассчылар школага чарлаан социалистиг чарышка тинлекчи болгаш. Шушенское суурже экскурсиялап чораан.

1970 чылда Даржайлар амыдыралының аайы-биле Улуг-Хем районга көжүп келген. Ижигил ажылдай берген колхоздуң

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсектерни дүжүрер талазы-биле ийиги түскай сессиязынга А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги түскай сессиязының плеварлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко чүве чугаалаан.

Ооң чугаалааны болза: СЭКП ТК-ның Чиңгише секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң маңаа ам чаа чарлаан чагаа бижиинде бөгүн кижи төрелгетеннің мурнунда туруп турар эң чугула айтырыг — чөр делегейни кайчап камгалап алырын Совет Эвилелиниң канчаар көрүп турарын бүтүү талалыг кылдыр илереткен.

ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг угланымышкынының эң чугула үнделгези янзы-бүрү нииттиг тургузугаут күрүнелериң тайбың кожа-хелбек догуунаары, оларның аразында бүтүү-ле маргылдаалыг айтырыгларны тайбың аргалар-биле шиитиргээри боон турар, СЭКП-ниң XXVI съездиниң хүлээп алганы. Тайбың программазының кол утказында шак ында боон турар.

Совет Эвилелиниң, ооң эвилелчилери — Варшава кереэзиниң социалистиг чурттарының санаалдан турары бүтүү-ле тайбың эгелээшкиннери ол дугайын тодаргайы-биле хереглеп турар. Ол дугайын Л. И. Брежневтиң ядролуг дайынның кыжанышкының узуткаар дугайында ханы сагып салыышкынны илереткен чугаалары база чайынандыр бергүзүн турар.

Бистиң чурт эң улуг ужурдузадыг базымны база катап кылып, ядролуг чепсекти Совет Эвилели бир дузаар ажыглавас деп хүлээлгени ап турар. Ол оңу чаңгыс талалыг чурум-биле кылып турар. Бир эвес ядролуг чепсектиг ескедаа чурттар бистиң үлегеристи эдерер болза, ядролуг дайынның өскүп болгу дег байдалдары херек кырында узуткаттынган турар апаар.

Совет Эвилели боо-чепсекти эдере бүдүрерин кызыгаарлаары болган дүжүреринең, оларның аразында калбартырынга үнделеттивген. Ындыг угланышкының пропагандазын чажырар дээш, кандыг-даа хоозун чүүдерни кылып турар. Ындыг хоозун бодалдар бала-ла калбаа-биле чогаттынын турар.

Ол бүтүү чүүлдерден ССРЭ биле АКШ-тың аразында, Варшава кереэзи-биле НАТО-нуң аразында туруп турар шериг талазы-биле дең күштерни үрээр, күш дөгээринии туружун эллээр, ындыг туруш-биле хөделир, ескелерге бодунуң тура-соруун, ооң-биле кады чугаалажышкыннар үезинде-даа албадаар дээн күзел тодаргай костүп турардыр.

Стратегтиг боо-чепсекке хамаарыштыр Вашингтонга чарлаан планның кырында шыкыын ап каантарга-ла хамык чүве билдине бээр: ол ескеталаның айыыл чок чоруун одура шавар, ынчаарга чүгле бодунуң шериг программаларын боттандырып чорударыбиле бодунга долу хостуг чоруктуу камгалап алырынче угланган. Ындыг чаңгыс талаже чайыгаан, шын эвес туруш — боттуг эвес болгаш таарымча чок.

АКШ-та боо-чепсекти эдере бүдүрерин кажангызындаа-даа артык кылдыр, калбартқан чорук байдалды ескертпин турарының ёзулуг факторудур. АКШ-тың даштыкы политиказы милитаризмниң ёзуузүнче улам-на хаылап кирип турарының чаа-чаа хереглелери-хүшүүн-ле көстүп кээп турар. Милитаристиг төөрөшкиндеп ядролуг төөрөшкинниг дайынмырак помналдар тыптыр. Бир дугаарында ядролуг согуушкун дугайында чүү-даа болбас, аваа-ла бир чүве кылдыр чугаалажып турар, ынчаарга чогум чугаа болза, ядролуг дайынны өөскүдүп үндүреринің дугайында, кем-бурыулуг бодалдыг дугайында чоруп турар болгай.

Совет Эвилели шериг талазы-биле артык күштүг болуруңче угланымышкынны принципиалдыы-биле хүлээвейн турар. Ол боду шериг талазы-биле артык күштүг болурунче чүткүвейн турары-биле кады өскелериниң-даа ындыг эргелиг болурун хүлээвейн турар. Бистиң чүртүвүс бодунуң айыыл чок чоруунун дугайында, бодунуң эвилелчилериниң болгаш оңучтәрнийн-даа айыыл чок чоруунун дугайында кандыг-даа байдалдарның үезинде сагыш-салыш ыдыктары билдингир болгай. Л. И. Брежневтиң бо талазы-биле чогуур медегеледерни бүгүдеге эки билдингир.

Ооң соонда А. А. Громыконуң чугаалааны болза: шериг талазы-биле артыкшылыг болурунче Вашингтонуң чүткүүл үүшүн-биле тайылбырлаарыл? Делегей кырынга тергиндээшкинниң дугайында дайынзырак үзел-бодалдар чамдык кижилериң бажыын тулдур-ла төөредикени шуут билдингир.

Женевада боон турар Европага ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажышкынарга хамаарыштыр А. А. Громыконуң чугаалаанының: Совет Эвилели чүүже чүткүл турарыл? Европаны ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээнден болгаш тактиктиг-даа чепсектен долузу-биле хостаарынче чүткүл турар. Бир эвес бистиң Барыын чүкте чугаалажыр талаларывыска ындыг шиитиир таарымча чок болур болза, Европада туруштарже шыгааттынган ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектериниң айтырыглары, азы Кол Ассамблеяның амгы түскай сессиязында чугаалажып турары ындыг айтырыгзар кол черни эдээри билдингир.

Ядролуг чепсекти дүжүреринің үелер аайы-биле боттанар программазын ажылдан кыгаан, чүүлээп алыры чугула деп, Совет Эвилели санап турар. Ядролуг чепсектиң янзыбүрү хевирлерин тургузарынга ажыглаттынар ажыглаашкын материалдарын бүдүрүп үндүрери соксадыры ооң үеладаларының бирээзи болган турун болур-дур. Совет Эвилели ядролуг чепсекти эдерде бүдүрерин кызыгаарлаары боттаан соксадыры-биле холбаштыр ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге белеп.

Ядролуг чепсекти пептеретпезининң чурумун бүтүү хемчеглиле быжыглаары ядролуг чепсектерни эдере бүдүрерин кызыгаарлаарының талазы-биле бирги чергенниң сорулгазы турган болгаш боонда-даа турар.

Ядролуг чепсектиң шенелдерин долузу-биле, бүтүнүнү хоруглаарының айтырыны шиитиирээри база пептеттинии турар, ол айтырыгны шуут-ла үзе болгаш базымнар аайы-биле-даа шиитиирлеп болур. Доостур чыгай берген турда оларның үзүн каапы үш талалыг чугаалажышкынарны АКШ болгаш Англия-биле ооалдадыынын чокка катап эгелээри чугула деп, Совет Эвилели санап турар.

Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Р. Рейган-биле ужуражышкыны ныдырының дугайында тодаргай санаалды кылганы билдингир болгай деп, А. А. Громыко ооң ынай чугаалаан. Ынчангаш Совет Эвилели, бедик деңнелге ужуражышкын болур болгаш, эки белеткеттинген турары эргежок чугула деп санап турар.

Ындыг ужуражышкынының үезинде боо-чепсекти кызырарының болгаш дүжүреринің айтырыглары, азы Кол Ассамблеяның амгы түскай сессиязында чугаалажып турары ындыг айтырыгзар кол черни эдээри билдингир.

Ядролуг чепсекти дүжүреринің үелер аайы-биле боттанар программазын ажылдан кыгаан, чүүлээп алыры чугула деп, Совет Эвилели санап турар. Ядролуг чепсектиң янзыбүрү хевирлерин тургузарынга ажыглаттынар ажыглаашкын материалдарын бүдүрүп үндүрери соксадыры ооң үеладаларының бирээзи болган турун болур-дур. Совет Эвилели ядролуг чепсекти эдерде бүдүрерин кызыгаарлаары боттаан соксадыры-биле холбаштыр ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге белеп.

Ядролуг чепсекти пептеретпезининң чурумун бүтүү хемчеглиле быжыглаары ядролуг чепсектерни эдере бүдүрерин кызыгаарлаарының талазы-биле бирги чергенниң сорулгазы турган болгаш боонда-даа турар.

Ядролуг чепсектиң шенелдерин долузу-биле, бүтүнүнү хоруглаарының айтырыны шиитиирээри база пептеттинии турар, ол айтырыгны шуут-ла үзе болгаш базымнар аайы-биле-даа шиитиирлеп болур. Доостур чыгай берген турда оларның үзүн каапы үш талалыг чугаалажышкынарны АКШ болгаш Англия-биле ооалдадыынын чокка катап эгелээри чугула деп, Совет Эвилели санап турар.

Космос делегеникке кандыгдаа хевирниң чепсээп тургузарын хоруур дугайында дугуржун алыры-база чугула. Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилелиниң санаалдан киргеши делегей кереэзиниң төлевилелеин КНО кежигүнү күрүнелер калбаа-биле үүлдүг деп көргеп болгай.

Боо-чепсекти эдере бүдүрерниң салдары космос делгеморинче болгаш делегей океанының хенызынче четпезин дээп Каттынкан Найыралар Организациязы түрүкүр үзүрлүг. Ол дейлекээрлериң бүгү кижи төрелгетеннің тайбың-чаагай келир үезинге үжүр-дүзаазы дыка улгадың турар.

Совет Эвилели — чепсектиг күштериниң болгаш аваа-даа боо-чепсектериниң амгы денгелдерин дыка кудуладырының тадалакчызы боон турар. Ооң эгээп кылдыр чижээ, чепсектиг күштерни болгаш аваадаа боо-чепсектерни кевүдетпезиниң дугайында чугаалажып ап болур. Ооң соонда—делетей хемчээлинге болгаш тус-тус районнарга-даа оларны кызырарының дугайында чугаалажышкынарже эгелей кирип болур-дур.

Төп Европага хамаарыштыр ындыг чугаалажышкынарны Венада кылып турар. Совет Эвилели өскө-даа социалистиг чурттар-биле кады Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырарының дугайында дугуржулгаларны белеткээр, талазы-биле ажылче киришкинче барыын талакы чурттарга база катап кыйгырып турар.

ССРЭ-ниң делегациязының баштыкының түңнелинде чугаалаары болза: Совет Эвилели амгы бо сессияга чугаалажып көрү-биле «Үлгадың турар ядролуг кыжанышкының болдурбас, боо-чепсекти эдере бүдүрерин соксадыр» деп меморандумну киирип турар. Ында бистиң чурттуң принципиалдыг туруштарымда, тодаргай чугула саналдарыда-даа кирип турар. Оларны КНО кежигүнү күрүнелер ёзүне киткэнгилег өөренип көргеш, деткир дээрзинге идегелдя илередип турар бис.

Космос шинчилелдери

«САЛЮТ-7» ААЛЧЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕН

Космонавтылар Анатолий Березовой биле Валентин Лебедев «Салют-7»—Союз Т-5» орбита комплекизинин борүзүнде ужудушкунун улаштырып турар. Сөөлгү үеде экипаж «Прогресс-13» кораблиниң чүгүн дүжүрер ажылдарга хей үеин чарыгдан келген. Станция одаар чүүл болгаш сег курлавырларын немээн. Чүүл: кораблиндеп немелде эртем аппаратураның кииргеш, турар ужуулут черлериндеге салган. Хей-хей дериг-херекселдериң аразында Франциянга кылган эртем аппаратураны аазап улуг черни ээлээп: оларның-ниити денгээи 250 килограмм чедип турар. Бо айның төңгүүдүе француз аппаратура-биле интернациевадчы, совет-француз экипаж ажылдап эгелээр.

Үш олуттуг «Союз Т» кораблиндең үезегдиг ужудушкуну июнь 24-те эгелээр. Ону Байконур космодромдан салып үдүрер. Кады шинчилелдериң программазында киржип турар ССРЭ-ниң болгаш Франциянын эртем организацияларының амгы үеде сөөлгү белеткел ажылдарын чорудуп турар. Экипажтар Байконурда чедип келген. Ооң мурнунда олар компьютер «доозукчу» экзаменнерни дужаатаан. Ындыг таварылгаларда ийи экипажтың кайызынгарда «болу берги дег көрдүмээн байдалдарны» айыткан билеттериг хаптар шилип алырын сүмелээр. Бирги экипажка эң оорге дээн таварылгаларның өөрээзи —станция биле кораблиниң чооктулажышкынының үезинде ону хандырар радиотехниктиг системаның «уредникинин» таварышкан. Өскээр чугаалаарга, ужудушкунуң эң харыысалгалыг кезээн «хол-биле башкарар» ужуулут апарган. Джанибеков биле Иванченков кайызы-даа космоска ийи катап ужудуп каапкан, ындыг черге-лиг кылдыкыларны күүседир белен шыкаш турган. Ынчалзажок... Аваа хамаарыштыр космонавтылар белеткелинин удурткучузу Владимир Шаталов мынча дээн:

—Демейлежи бээр хире ужудушкуннар колдуунда чок. Бо ийи космонавт, ооң мурнундагы хевириң кораблеринге ужудуп турган, А бо «Союз Т» олардан кеңгус ылгалдыг. Үоокшулажышкынның болгаш тутчуланган системалары безин ажгы. Ынчангаш Джанибеков биле Иванченковка, Жан-Лу Кретьенге дег, шуут чаа чүүл таварышканы од деп болур. База бир чаа чүве чүл дээрге, каттышкан экипаж үш олуттуг кораблыг ужудар. Ол чорун хүлээлгелерниң чаа хуваалдазын кииргеп. Башкарылга талазы-биле код ажыл командирге болгаш-бортинженерге онаажын турар-даа болза, космонавт-шинчилекчи эртерим херек апарганда солуптар ужуурыг.

Барын экипаж экзамен үезинде «уредникинин» байдалды чедиишкинниг ажыы эртип, станция биле кораблиниң хол-биле тутчуланыын үлегерлиг кылган.

Ужудушкунга белеп космонавтылар ам боттарының «Совозунда» ийи неделя дургузуунда чүрттеп чаңчылгаларының үезин эрттирип турар. Ол дээрге база чаңчыл апарган. Чүүл дээрге бот-боттарынга шүүт демей корабльдер чок. Конструкторлар системаларны доктаамал гайыраңгайдыын, аскералгелерни киирип турар. Үлүг эвес-даа болза, оларны биливр апаар. Ооң-биле кады экипаж бүрүзү боттарының херекселдерин боттары таварыштыр суп белеткеп алыр.

«Салют-7»-ниң амгы эзлери Березовой биле Лебедев аалчыларны хүлээп алырынга хереглиг эдээп чүүлдерни кылган. Хосталы берген «Прогресс-13»-че станциядан артык апарган бүгү чүүлдерни дажыглаан, чүүк корабльниң дузазы-биле «Салют-7»-ниң орбитазын бедиткен. Ооң соонда чаа корабльдиң түгүр черин хостай. «Прогресс-13»-түң ангылаан болгаш агаарныңдыгый каттырынга эрттенири-биле бадыргай.

Ол-ла бүгү чүүлдер-биле космонавтылар шинчилелдериң программа ёзугаар чорудуун утпаан. Бойдус шинчилелдерниге хереглээр аппаром камераны болгаш өскедаа приборларны ажыглаашкын эгелээн. ССРЭ-ниң космосту изучать специалистериниң кады чогаадып кылганы ведьеке тыртырарыга ол аппарат 3000 чылдан соор чер кырыныг болгаш океан чуруктарын тыртырарыга доктаамал ажыглаттынын келген.

Орбита станцияларының кол сорулгаларының бирээзи болза, бойдус шинчилелдериң программазы болур. Ооң практиктиг ужур-дузазының дугайын космос чуруктарынга чагыгларның чылдан чылче улам-ва ковүден орары хереченлей турар. Космос медээлерлиг бистиң чуртувуста 600 хире организацияларга ажыглаан турар. Ооң кол хереглекчилери—геологтар, нефть тывыкчылары, кедөө ажыл-агый ажылдакчылары. Березовой биле Лебедев боттарының ажылын кедөө ажыл-агый чагыгларындан эгелээн.

Хайгаараадарның бантайгы объектилери болза, Краснодар крайда күзүн чашкан культураларның девискээрлери болган, ында чурүн турар космостан бөдүүзе шинчилелиниң төвүүге ужудуунукуна белгекеминг турар космонавтылар хайгаараадарның практиказын кээр. Орбита комплекизинің экипажы Ортаазы Азияда хөвеч нөлдериниң болгаш одарларның, Волга коогунда кезээ ажыл-агый культураларының байдалын база шинчилел көргеш.

Ооң аңгыда чаа немешкен чүүл база бар. «Салют-7»-ге биологтуг шинчилелдериң программазында дезии чок байдалга элээп хөп үнүштериң ёзулдезин хайгаараары кердүгеп. Ол талазы-биле чамдык ажылдар эгелээн. Суланың-болгаш горохтуң ёзүмнери үнүп келген деп, космонавтылар дамчыткан. Дүжүттүң ёзүлдезиниң байдалын киноплёнкага автоматтыг аргаа-биле тыртырып турар.

Михаил ЧЕРНЫШЕВ,
ПМА-ның түскай корр.
Ужудушкун башкарар төп.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ГЕОРГИЙ ДИМИТРОВ БОЛГАШ АМГЫ ҮЕ

(Конференция ажылын доозкан)

СОФИЯ. (СЭТА). «Георгий Димитровтуң ажыл-херээ болган бистиң амгы үевис» деп темага делегейниң теоретиктиг конференциязы үш хүн ажылдаан. Ында деолуглан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, социал-демократтыг партияларның, национал-хосталгалыг инниченшкинеринің, делегей организацияларының 140 чагам делегациялары конференциянның ажылынга киришкен.

«Георгий Димитров — болгаш амгы үе» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев кылган.

Делегейниң болуп эрткен теоретиктиг конференциязы Г. Димитровту, ооң революстуг ажыл-чорудуунгазының делегейдеги ханы хүндүткен турарының дугайын хереченел турар-дыр деп, БКП ТК-ның Чиңгише секретары, БУР-ның Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков түңнел чугаазынга онзалап демдеглээн. Ындыг бедик үнелээшкин болгаш улустуң улуг олуг дээш дүрүм ёзугаар болгаш өөрүн четтиргеп чоргаарланышкыр-биле бистерни, болгар коммунистерни, республиканың бүгү ажылчы чоннарын сорук киирип турар-дыр.

Конференциянның ажылының хүннеринде болган үнеден четтиимес ужур-дузалыг болуушкунну— КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле ийиги түскай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чаагазында Совет Эвилели ядролуг чепсекти бир дугарыңда ажыглавас деп хүлээлгей алганының дугайын шиитиирлиг чарлаанын Т. Живков онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң ол базымы делегейниң миллион-миллион кижилеринің чүректеринге кайгамчык таарышкан болганы-биле чепсегленишкинин дүжүрер дээш демиселге чаа күүлүг идеяны боорн чигзинниг чок. ССРЭ-ниң чаагай тура-соруунуң өз илеринге АКШ болгаш ядролуг чепсектиг өске-даа күрүнелер каттыжар боор деп маңаар апаар.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланыш, өнүк-чөнгээ үндүрүп, удурлаышпыр турукуруунуң бүзөлээринин болгаш «кызамдадырыш» политиказын чорудуп турар шидыг бөлүктерге удур боттарының күжениишкинерин тайбың дээш демиселчилер утпаадырар ужуулут деп, оратор түңнелинде демдеглээн.

* * *

Ол-ла хүн делегей конференциязының киржикчилериниң алдары дээш БКП ТК-ның өмүүзээнден хүлээп алышкын турускан. Аңаа Т. Живков, БКП-ның болган БУР-нуң өске-даа удуртулучулары, революстуг демиселдиң хорчуннары чораан.

ДИПТЕРДЕН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. Праганың Клемент Готвальд аттыг музейинде ажыттынган делегелгени делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң шылгарангай телээлекчизи Георгий Димитровтуң төрүт түңген хүнүнден бээр чүс чыдыыга тураскааткан. Болгар революстуунуң амыдырал-чурталгазының, ажыл-чорудулгазының дугайын тоожаан хей сашныг документилерни, фото-чуруктарны, номнарны ында делгээн. Г. Димитровтуң Владимир Ильич Ленин-биле болгаш орус өске-даа большевиктер-биле ужуражышкыннарының дугайын, Советтер чуртун ооң ханы ынакшыл-биле көрүп чораанының дугайын делгелгениң тускай бөлүүзүге көргүскен.

ПАРИЖ. Тайбыныы камгалаар болгаш чепсегленишкинии дүжүрер дээш кампания Францияда чедиишкинниг чоруп турар. Политиктиг болгаш хей-ниитичи улам-на чаа-чаа ажылдакчылар, эртемниң болгаш культураның телээлекчилери Парижже июнь 20-де тайбыныңы ниити национал марыжын эрттирер дээн кыйгырыга каттыжып турар. Эң-не янзы-бүрү политиктиг үелдерниң суракчыг 44 француз юризи ол кыйгырыгның адаанга чаа аттарыл салганын «Юманите» солуу дыңнаткан.

ТРИПОЛИ. Ниити араб улусчу конгресстиң (НАУК-тун) доктаамал секретариадының хуралы ажылын ында доозкан. Ооң киржикчилери—араб чурттарның политиктиг, хей-ниитии, аныяктар болгаш шажычы организацияларның телээлекчилери—израиль дайынзырактарның Ливанче халдаашынга холбаштыр ханы сагыышсыралын илергейлээн. Агрессияны белеткээрге ойлаган боттандырып чорударыңга АКШ-тың шуут киржилгезин араап хей-ниитиниң телээлекчилери шиитиргээр бүрүү шапкан.

Израиль агрессияга удур шиитиирлиг демисежир телээде, араб делегейниң бүтү дең-шилгелиг күштериң ядролуг чепсээн кызырарынга база белеп бис.

Стратегтиг боо-чепсектиң айтырыынын дугайын чугаалаваш, ССРЭ-ниң делегациязының удуртукчузунуң демдеглээни: совет-америк чугаалажышкыннарга дугуржулганы чедип алыры-биле чүү кыдыры пегеттинии турарын Л. И. Брежнев бодунуң чоокта чаа чугаазынга тодаргайыбиле айткан.

Бирээде, ол чугаалажышкыннар боо-чепсекти эдере бүдүрерин үргүлүлээринге болгаш тургустунган дең чорукту үрээринге эвес, стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының эвес сорулгазын херек кырында барымдаалаан турары болур.

Ийиде, талалар чугаалажышкыннарны бот-боттарының аймыл чок чоруунуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап, дең эргеге болгаш бир дөмей аймыл чок болур чоруктуң принциптеринге дүүштүр чорудары эргежок чугула.

Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Р. Рейган-биле ужуражышкыны ныдырының дугайында тодаргай илеткелди кылгаш, А. А. Громыконуң чугаалаанының: Совет Эвилели чүүже чүткүл турарыл? Европаны ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээнден болгаш тактиктиг-даа чепсектен долузу-биле хостаарынче чүткүл турар. Бир эвес бистиң Барыын чүкте чугаалажыр талаларывыска ындыг шиитиир таарымча чок болур болза, Европада туруштарже шыгааттынган ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектериниң айтырыглары, азы Кол Ассамблеяның амгы түскай сессиязында чугаалажып турары ындыг айтырыгзар кол черни эдээри билдингир.

Ядролуг чепсекти дүжүреринің үелер аайы-биле боттанар программазын ажылдан кыгаан, чүүлээп алыры чугула деп, Совет Эвилели санап турар. Ядролуг чепсектиң янзыбүрү хевирлерин тургузарынга ажыглаттынар ажыглаашкын материалдарын бүдүрүп үндүрери соксадыры ооң үеладаларының бирээзи болган турун болур-дур. Совет Эвилели ядролуг чепсекти эдере бүдүрерин кызыгаарлаары боттаан соксадыры-биле холбаштыр ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге белеп.

Ядролуг чепсектиң шенелдерин долузу-биле, бүтүнүнү хоруглаарының айтырыны шиитиирээри база пептеттинии турар, ол айтырыгны шуут-ла үзе болгаш базымнар аайы-биле-даа шиитиирлеп болур. Доостур чыгай берген турда оларның үзүн каапы үш талалыг чугаалажышкынарны АКШ болгаш Англия-биле ооалдадыынын чокка катап эгелээри чугула деп, Совет Эвилели санап турар

КОРГУШ ЧОК ДЕМИСЕЛЧИ

Георгий Димитров ус-тывышчы ог-бүлеге төрүттүнген. Ол адыгаандан тура болгар пролетариаттың революсчу демиселинге кирипкен. Оның ийи харлыг тургаш-ла, өрүкчү ажылчыннарның профвилел типографиязы-биле холбашкан. 1902 чылда Болгарияның социал-демократтыг ажылчын партиязынга, 1909 чылда ооң ТК-зының составынга кирген. Ол-ла үеде Софияның парлакчылар профвилелиниң секретары апарган. 1913 чылда чүртүн Улусчу хуралының депутадынга соңгуткан. Ол үеде ындыг чорук ховар тавырылга турган.

Димитровтуң быжыккан революсчу кылдыр хевирлеттинеринге Россияга Октябрь революциязы, ленинчи идеялар улуг салдарлыг болган. Совзүредир, 1921 чылда, ол Москвага, Коминтерниниң III конгреси болуп турда, В. И. Ленин-биле ужурашкан. «Кол кичээнгейлерни ажылчын алтының авангарды—Коммунистиг партияны бижыглаарынче, ажылчыннарның болган тараачыннарынга авилелиг тургузарынче мөөнцелер» — деп, ынчан аңаа Ленин сүмелеп турган. Делегей пролетариадының баштыңчызы-биле ооң беседазы сагышка уттундурбас болуп арткан. Ленинчи идеяларга, ону өөрениринге болгаш сүртаалдаарыңга ол бүгү назынында шыпчы болган. Ооң улуг-хуузунга чеже революсчу шүүргашпар тавырыштаан түве дээр! 1923 чылда од В. Коларов-биле кады Болгарияга маадырдыг тура халыышкынны баштаан. Күш дең эвес болганындан тура халыышкын бастырган, чуртка ханныг тергиндел тургустунган. Димитров даштыкыга хоргадаар ужурга тавырышкаш-даа, капиталга удур идепкейлиг демисседи чоруткан.

1933 чыл. Гитлержилер эрге-чагыргаже сундуккаш, рейхстагты өрттедипкеннер. Мөге бурууладыышкын ужун болгар коммунист Берлинге фашист суд мурнунга турар ужурга тавырышкан. Ынчалзаа херектен болур туржук, ылалакчы апарган. Херек кылында ол Герингиниң байдаакчызы болу берген. Ол ооң революсчу коргуш чок чоруунуң шылгалдазы болган. Делегейниң хой-шинтизинин удурланыышкынының түңнелиинде ол шүүлдээшкинден агарттынган, 1934 чылдың февраль 27-де ону Москва эңне чылыы-биле уткуп алган. аңаа Советтер чүртүнүң хамаатызы эргени тывыскан.

1935 чылда Г. Димитров ИККИ-ниң чиңгине секретарынга соңгуткан. 1943 чылда Коминтерниң тараткыже чедир, аңаа ажылдаан. 1935 чылдың августа Коминтерниниң VII конгрезинге ооң иletkeli төөгүлүг ужур-дузалыг болган. «Фашизм—ол дээрге бүгү кижи төрелгетенниң эң каржы дайзыны, эжелекчи даймы болгаш реакция-дыр»— деп, Димитров өттүр көрүп чугаалаан.

Фашизм тивлеттирген соонда, Г. Димитров төрээн чуртунга баргаш, БКП-ниң болгаш болгар чазактың удуртукчузу апарган. Ол шылгарангай ленинчи-интернационалиет чонга улуг алдар-хүндүдүг чораан. Г. Димитровтуң кайгамчыктыг сөстери Болгарияның ажылчы чоннарының чүректеринде бөгүнге чедир чүртпап арткан: «Болгарияның национал хамаарышпас чоруунга болгаш чечектеливишкинниңге Совет Эвилелиниге эң-найырал бүгү-ле амыдыг чүүлге хүн биле агаардан дудак чок ужур-дузалыг».

Г. Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга

Болгарияның национал хамаарышпас чоруунга болгаш чечектелиишкинниңге Совет Эвилели-биле найырал —бүгү амылыг чүвеге хүн биле агаар ышкаш ужур-дузалыг.

Г. М. ДИМИТРОВ.

КОММУНИСКЕ ЙӨРЭЭЛ

1.

Кидин ынчан дүжүлгеде
Гитлер саадаан дүжен үш чыл.
Германия дижин шалып,
Кеминг дайын оштай берген.
Европаны чиптер дээрге,
Шыңгыы моондак— коммунистер.
Эрте дээре боой тудар,
Чылдак? Ону рейх тыптар.

2.

Рейхпремьер Герингини
Рейхстаг-биле тудуштурган
Черинң адаа кокпа орук
Сезингленчир ырякым турган.
Хедер, сыңзыг, семис премьер
Бодунуң-на бажыңындан
Фосфорларлыг хаажактарны
Келтеннерге айтып берген
Кедеңгиргээн үш эр кижи
Боду кымар бүдүмелиг
Герман рейхстаг залынга
Борап чашкап, чорупканнар.

3.

Чалбыышталган рейстагты
Шагдаа, мөзөө холедиткен,
Шаарацианнан дүрүлери
Чададан бир чада дамчаан
Ресторан столунуң
Өртең шывыын холда тутькан,
Өрү-куду маңнаан эрни
Эң-не баштай тудуп алган.-
Коргун-ыргып эдерээн,
Арны хөөлүг үүлгедикчи
Адын адаан: Ван дер Люббе,
Голанд сөөк кижи мен дээн.
Кеттинип-даа четтикпээн эр,
Херээжен-даа кижилерни
Бажыңнардан полиция
Машинадыг чыып ап чораан.
Өрт-дар соонда ында-мында
Аймап-үймээн берлиичилер
Өөп үрел, чаларлаткан
Арыларга дөмей болган.

4.

Гитлер ынчан кабинетте
Кирбей, далчыр, холуп чүктээн
Сыртайгылаан эштериче
Чыыра базып,
кышкыргылаан:
«Буянныг бо өртту бисче
Бурган боду чоруткан-дыр.
Коммунистерге коргулчуунуу
Хойладырда, шаптык ам чок!»
Кегдингир, сөөк,
аксаңгырлаан
Геббельс улам
хөөктүргүлээн:
«Хамыктың-на эгези бо,
Ханазы-дыр, биледиңер бе!».

5.

Бүшта ак дүк быскампакпан
Балкан коммунист — эмигрант
Георгий Димитров поезд-биле
Германияже кирип орган.
Берлин ам чоок. Сөөлгү ертээл,
Бертенги чаа солун—холда:
Чүрүк, мөдээ долган арын
Шупту-ла өрт сөглеп турган.

(Улавчылыг).

С. МОЛДУРГА.

АРЫН-НҮҮР ДУГАЙЫНДА

Бистиң сагыш турар дүрүмүвүстү арын-нүүр дээр. Арын-нүүр дээрге, дорту-биле чугаалаарга, бистиң ажыл-херектеривистиң ол дүрүмнерге хамаарыштыр боттанып турары-дыр.

И. КАНТ.

Эң дээди шииткел—арын-нүүрүңүң шииткели болур.

В. ГЮГО.

Арын-нүүр аңгы-аңгы кижилериниң шинээдин, алганы ниитилелдиңге биске арттырып каан үнелиг тураскаалы-дыр.

Л. ТОЛСТОЙ.

Арыг арын-нүүр хоп-мегеден-даа, шүгүлден-даа, дамчыыр чугаадан-даа кортпас.

ОВИДИЙ.

Кижилериниң арын-нүүрү оларның амыдыралының шынчы удуртукчузу.

Арын-нүүрүңүң үнү чүс ат-алдардан өткүт.

П. БУАСТ.

Арын-нүүрүң чок болза улуг угаанын-даа дузалаваас.

М. ГОРЬКИЙ.

Кижиниң эң кол кааспалгазы — арыг арын-нүүр.

ЦИЦЕРОН.

Кажан-даа тура-соруунуң эезин, а арын-нүүрүңүң кулу болуп чор.

М. ЭБНЕР-ЭШЕНБАХ.

Ат-алдар дугайында эвес, арын-нүүр дугайында хөйну бодап чор.

Публилий СИР.

Чүге-даа борашпаан арыг чүректи коргудары берге.

В. ШЕКСПИР.

Хандыр удуп чоруурун күзезиңге, арыг арын-нүүрлүг чор.

Арын-нүүрүңүң дөгейленгенин кижи төрелгетенниң херээнге хоралыг чорукка удур киледиңээр аргазын чидиргенинден билдиңер.

А. АМИЕЛЬ.

Арыг арын-нүүр кижиге кезээде байырлал.

СЕНЕКА.

ЧАЙЛАГ НАЙЫРЫ

Хүнээректээн кудайы дег,
Хүлүмзүрээн шырайлары чазык-топтуг,
Күжүр Тывам арат-чоңу —
Хүндүлээчел, нарын-шээр чок бөдүүн улус.
Чаагай үүле бүдүргенде,
Чанчылы ындыг—байыр, наадым хөглелдерлиг.
Чайлагланшкын найырында
Чалаттырган бөгүн ында киржип тур мен.
Өгбелериң чаңы-биле
Өрү чалап, ужа-төжүп делгей ѳалды.
Көгээржиктиң үстүн чажып,
Хөглүг найыр кундагазын көдүрдүлер.
Амыдырал эки дээрзин,
Аъштың-чемниң дээжизинден көрүп боор-дур.
Шиштээн эттер, ногаа, чимне,
Шилдер долу аржаан суглар хайның турду.
Согуналаан тыртып каан хап,
Согажалар, манчы, салат, чөремелер,
Соок хымыс, чиг сүт быштаа,
Чодураалыг чөкпек, торттар, боова-бооржак,
Көдээ черниң байырлалы —
Хөгжүдениң наадымы чүве-дир ол:
Чарыштырган аъттар соонда,
Чадаг-терге чарыжып-даа магададым.
Аваңгырлар хүрештилер,
Аныяктар оюн-тоглаа көргүстүлер.
Хол, бут бөмбүүн ойнап турда,
Хоорайга-даа мәргыжып боор эрлер бар-дыр.
Индирге кээп шаңнал алган.
Ишчилериң аразында кымнар чок дээр:
Механизатор, электрик,
Мелиоратор, сакманчы кыс, тудугжу-дал.
Эрткен чылын хоорайдан кээп,
Элбек ешеп кеечиң берген кижилериниң
Аразында адым кирдим.
Адыш часкап, көдээ чонум холум түттү.
Байырлалга киржип тура.
Малдың, черниң кежиин бодап, чоргаарадым.
Шак од улуг байлакшылга
Чаңгыс эвес холдар улуу негеттинер.
Аъш-чемниң элбекшилдии —
Арат-чоңнуң тодуг-догаа, күчүзү-дүр.
А ооң алыс үнелезини —
Аккан дериң, кылган иштиң долуу болуп
Азыыл кылып билир кижи —
Аъш-чемге хумагалыг, хүндүткелдиг.
Азырадыр хөөнүүг кижи —
Азырымчы маңгыс ышкаш аспаан дөгээр.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Москваның литература-шиин театрының артистери бистиң республикада чоокта чаа аалдап чедип келгеннер. Олар бо хүнперде Тыванның хөгжүм-шиин театрынга алдарлыг совет болгаш даштыкы драматургтарның янзы-бүрү темаларлыг шиилерин көрүкчүлерге бараалгадыр. оларның соңуургалын болгаш кичээнгейин хаара тутканнар. Ында Эмил Мановтуң «Чаа өглеңеннер». М. Ворфоломеевтиң «Ыдыктыг болгаш бачыттыг». Антонио Буэро Вальехонуң «Подвал соңгазы» дээш оондаа өске солун шиилерни кызылчылар бо хүнперде көрүп эгелээннер.

ЧУРУКТАРДА: «Иттиринг» деп шиидеп үзүндүлер.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ОЛАР ЧОКТА...

Калбак эзим — өөр-өңер,
Каш-каш чүзүи үнүштүгле,
Девээлежир, ыжыктажыр
Демнигде ам өңдүр чараш.
Каа-Хем биле Бии-Хем чокта,
Хайым, шапкын Хемчик чокта,—
Удазын дег хемнер чокта —
Улуг-Хем чоп турарыл даи!
Оңнуктериң ораннары,
Өскен Тывам делгемнери —
Ававыс дег Россияның
Алдар-сураан алгытпаан бе?
Кижи бааз— олар ышкаш,
Чону барда, күштүг чоруур.
Хиин тудуш авадан дег,
Чоргаар чаңы дээш-салгаар.
Ынчаңмаанда орук-чирик
Ыргак-дагыр болур ыйнаан.
Ынчаңмаанда амыдырал
Ыржым, хөөнүн эптеп ыйнаан.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Кайызы эң бедик база эң ырадыр халыырыл?

Черниң үзүнүн халыырынга база-ла аът тергиин болган. 1949 чылда Чилиге он беш харлыг, Хоуза деп шолалыг аътка суваглыг аът мунукчузу Ларагиб бедиин халыырының рекордун 2 м. 47 см. ажа халаап тургускан. Үзүнүн халыырының рекорду 11 м. 23 см. болган. Ынчалза-даа 1975 чылда Европаның эң шыырак аът мунукчуларының аразынга үзүнүн халыырының чарлыдаазы болган. Рекордту Свингер деп шолалыг аът мунган Герман Федеративниг Республика чурттуг Б. Беогман тургускан. Ол аът 22 м. 16 см. ончарны ажа халый берген.

Инектиң рекорду

Хүнде 82,15 литр сүт! Делегей рекорду! Ол рекордту 1941 чылда Вена шолалыг корду 22 тонна 991 кг. Ону 1957 чылда Форс деп шолалыг, аар чүк сөөртүр совет аът 35 км черге чазагдыг орукка тургускан. (Аът кол чүктүг сөөрткеш чоруптарга, ол ооң ынай чоруп шыдавас анаргыже чедир орукка чүктү немеп чоруур).

Сонгуургактарга

Бир аът күжү чүү хирел?

«Жигули» деп автомобиль 60 аът күштүг, а ол херек кырында 20 тонна чүктү сөөртүп шыдаар бе? Турган черинден-даа шиичеңнеп шыдавас. А чаңгыс аът бодунуң хүүда күжү-биле 20 тонна чүктү сөөртүп алгаш дүүген-кылаштап чоруй бээрге шыдаар.

Аар чүк сөөртүр талазы-биле аъттың тургускан рекордун 1957 чылда Форс деп шолалыг, аар чүк сөөртүр совет аът 35 км черге чазагдыг орукка тургускан. (Аът кол чүктүг сөөрткеш чоруптарга, ол ооң ынай чоруп шыдавас анаргыже чедир орукка чүктү немеп чоруур).

АДЫН ОЙЗУР АПАРГАН

◆Кыска рассказ◆

Күскээр апарган. Дээр хиндиинде хир чок. Арга-арыг, тайга-сын чайны үдээри-биле каастанып эгелээн. Халың, шарлап дээн ышкаш эң кояларгак ыяштар бир-ле дугаарында саргарып эгелээннер. Арга кыдыында үнген узун, чиигге дурт-сыныг хадыныар мырыңай алдын-сарыг апарган тургулаанныр. Бо үеде аргада кызыл, сарыг чингир кызыл, хүреп ногаан... дээш кандыг өңнер чок дээр! Черле бойдыста бар-ла өңнер шупту бар. Ындыг үеде аргага чоруурга таланчыын канчаар оңу, эртында долгандыр шыпшын!

Таптыг-ла ол үеде Ирбитей ирей тайгаже базып үңүпкен. Ол ан-менге, үңүш-байлакка — бойдуска кончуг ынак, тайга-биле амыдыралы шуут тудуш кижи. Ол арга талмылынга база ур чылдарда ажылдап келген. Ооң мурнунда хөй чылдар иштинде анныыр-тывыш ажылынга ажылдап чораан. Аңчы Ирбитей ирей Күш-ажылдыг Кызыл Тугу орденниг болгаш өске-даа орден-хавыяларның ээлекчизи.

Ирбитей тайгага келгеш, бо удаада база элээн хөй чүвени бодунга тодаратказ: тоорук бо чылын эки үнгеп дииң база элбек болган. Чоокта чаа маңаа адыг «ашак» чорун турган, мыяа мырыңай катпаан болган. Баштайгы дүнезинде аңчы аргага чаасказан хонгаш, даартазында база-ла тайга кезип хүнээн. Ол кежээ оларга орарга, боолар чүктээн аътты ийи кижи келген. Ол дүне оларның-биле хөөрежип хонган. Даартазында дан бажында үш ангы чорупканнар. Кежээликтей ашак эзим пиштинге кылаштап чораан, бирле черде кижи чаңгыс үн-биле алгырганын дыңнаан. Аал коданы хире аянга үңүп кээрге, ашактап ырак эвесте демги аңчыларның бирээзи холун өрү көдүрүп алган турар болган. Канчангаш көрүптер дээрге, ооң чиге дужунда, чоон дыт дөзүнде адыг ийи бут кырында турган. Ашак алгыра каштарга, адыг сырбаш дээш ышкаш болган соонда, аргаже бурт дээн. Чүгле демги аңчыны ам-даа холун көдүрүп алган турар болган. Ирбитей ирей аңчыга чедип келирге өөзүнүң чүгле карактары дырбаңнаар, үңү шуут чиде берген болган. Кортказ көжүй берген аңчыны арай бээрда ооң үкүгүруп алгаш, чадырга эдертип келген.

Ийнги аңчы кежээ база-ла куруг келген. Даартазында демги аңчының чугаазы ам-даа орталнмаан, дылы долгай болган. Аңчылар ол хевээр чаның чорупканнар. Сөөлүнде Ирбитей ирей дыңнаарга адыгдан корткан аңчы эмчиге сегээн, ол хевээр боо-даа тугпастаан, тайга-даа үнместээн, адыг деп сөс-даа чугаалавастаан болган.

К. ДОРЖУ.

ИЮНЬ 19-20-ДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга НОВОСИБИРСК ЦИРИГИНИҢ МАСТЕРЛЕРИНИҢ КОНЦЕРТИ

Программада: акробат-эксцентриктер- корд-де-парель, жонглёрлар, дээрбекте гимнастика, эзлгириниң этюдтары, дээрбектерлиг оюн, ырлар, чуулгактарга болгаш хостуг сывырындакка эквилибр. «Эрги цирк» деп хөглүг көргүзүглер, ееретккен ыттар.

Номерлер аразында чапсарларда клоун-пародист Владимир Карпов биле клоун-мим Олег Курдяев оларның көргүзүглери. Программаны хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттерниң эгелээри июнь 19-20-де—12 болгаш 18 шактарда.

Билеттерни парктың төп кассазында, кинотеатрда, универмагта садып турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-27-54, харыслалалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-33, партий-ев амыдырал болгаш совет туризуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-78, культура кылдызының 2-23-54, кадрлар ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетөүр кылдызының 2-41-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кедбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң галазы биле эргелелиниң гипографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00817

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.35 — Делегейниң футбол чемпионады. Бразилия биле Шотландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 —Эки бараанналары хойну 11.10 — «Спортлотовуң» 25-ки тиражы. 11.20 — «Объектив». 11.50 — «Үнүштер ораны». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова эрттирер. 12.40 — Уругларга фильм. «Эрес-дидим беш эжишки». 13.55 — Бөгүн делегейде. 14.10 — Делегейниң футбол чемпионады. Аргентина биле Венгрияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.45 — «Бар-даа болза, бузурепчиг эвес». Профессор С. П. Капица эрттирер. 16.45 —17.00 — Чапсар. 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн демдеглели. 18.50 —Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.00 — «Сагыш-сеткилдиң хынызындан». Амурда-Комсомольск хоорайның тургустуунганының 50 чылынга. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга Р. Рождественскийниң шулук чогаал кежээзи. 23.00 — Улустуң аялгалары. 23.15—01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунуңун шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 15.20— Силерниң дизээңер ёзугаар ужураажыышкыннар. Бүгү-эвилелдиң ВЛКСМ-ниң XIX съездиниң аттыг комсомолчу шалычы отрядтың дайынчыларының айтырыгларынга харыылар. Политиктиг тайылбырлакчы И. П. Бекетов эрттирер. 16.10 — «Мээң черим— мээң сорук киприкчим». Красноярскиниң телевидение студиязының программазы. 17.10 — «Күштүглер, дидимнер, аваңгырлар». 17.40 — «Башкир сүйбелең». Документалдыг телефильм. 17.55 — Уругларга фильм. «Бистиң кедевисте «Мурнуу крест». 19.15 —«Хөгжүмүг киоск». 19.45 —Делегейде болуушкыннар допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Көвүдүрбес бөрт». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35—23.50 — «Ак кууларже боолаванар». Уран-чечен телефильм, 1-ги, 2-ги сериялары.

Ойгаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Сөңгу-барыын утланышкыныныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—8 градус чылыыр, чамдык черлерге 3 градус соокта 2 градус чылыыр, хүндүс 15—20, чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 3—5, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шак ындыг музыка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он ийи айлар» 15.00, «Шуурганныг сагындырыг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Айеберттер аразынга өлүм» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 143 (11941) | 1982 чылдың июнь 20, воскресенье | 1925 чылда үнделип эдилеттингеп | Өртээ 3 кеп.

УЛУСТУҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫ

БӨГҮН улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнү. Бо соңгулдалар бистиң улуг Төрээн чуртувустун бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының девискээринде эртип турар. Бүгү чурттаазы ышкаш, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары боттарының холунда турар улусчу эрге-чагырга органнарынга боттарының бүрүн эргелиг төлээлерин соңгуур дээш чер-черде соңгулда участоктарынга сорук кириишкинниг, бедик көдүрлүүшкүнүг, каассшиник кеттинген кээп турарлар.

Тываның ажылчы чоннары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдерни СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги бещ чылдың болгаш ооң ийиги чылының планныг даалгаларын чеднишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле, чүткүлдүг күш-ажыл-биле сырый холбаштырып келген. Ооң түннелинде республикада ниитизи-биле үлетпүр продукшиязын сайгарарының, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының квартал болгаш беш айлар планын кол көргүзүлерге күүсеткен. Часкы ховү ажылдары мурнуку чылдардан органнзастыг болгаш агротехниктиг бедик деннелге чоруттунган, мал чемнери белеткээринче көдээ ажылишчилер бо чылын эртé кирген.

СЭКП ТК-ныҢ май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ныҢ Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга кылган ханы уткалыг илеткели, Пленумнуң чүүлдүг деп көргени 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы, бүгү чуртта ышкаш, республиканың чонунуң хей-аъдын улам көдүрбүшаан, күш-ажылчы энергиязын улам дынзыткан. Соңгукчулар ол төөгүлүг кайгамчык документилерни совет кижилериң чаагай чоруун улам бедидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң доктаамал сагыш салыышкынының чайыннанчак чаа идерели кылдыр үнелевишаан, оларның чеднишкинниг боттанылгазы база оларны чеднишкинниг боттандырарынга төлептиг үлүүн киириштирер дээш бөгүнгү соңгукчуларда бадылап турарлар.

«ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга чонnуу болуп турар. ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болуп турар улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр күрүне эрге-чагыргазын чон боттандырып турар» дéп ССРЭ Конституциязында бижээн. Чоннуу болуп турар күрүне эрге-чагыргазын—Советтерни болгаш улус судтарын тургузарынга хамаатыларның киржилгезиниң эң чугула хевири чажыт бадылаашкынныг бүгүннити, ден болгаш дорт соңгулдалар болуп турар. Моон ужурунда соңгуур болгаш соңгудар эргезин долу ажыглаарынга, соңгулдаларның бүгү белеткелдеринге идепкейлиг киржиринге база соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкынын бээринге бүгү соңгукчулар ханы соңуургалдыг болуп турар.

БИСТИҢ республикага соңгукчуларга белеткелдер ажылчы чоннарның, күш-ажылчы коллективтериҢ болгаш хөй-ниити организацияларының бедик идепкейлиг киржилгези-биле чеднишкинниг чоруп келген. Оларның төлээлекчилериниҢ тургустунган комиссиялар болгаш агитколлективтер оларга даандырган чугула ажыл-херектерни чеднишкинниҢ күүсеткен. Ажылчы чоннарның коллективтери, хөй-ниити организациялары, ниити хуралдары республиканың чер-чер Советтериниң он сески чыыжының улус депутаттарынга 3792 кандидатты, районнарның болгаш Қызыл хоорайның улус судтарының судьяларынга 24 кандидатты депшиткен.

Депутаттарга кандидаттар болгаш улус судьяларынга кандидаттар эң төлептиг кижилер болуп турар дээрзин оларның боттарының округтарының соңгукчулары-биле ужуражылга хуралдарынга соңгукчуларның деткиишкинин алганы херечилеп турар. Бистиң бөгүн соңгуур кандидаттарывыс республиканың ажылчы чоннарының бүгү бөлүктериниҢ —ажылчыннарның, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, интеллигенцияның төлээлекчилери, коммунистерниҢ болгаш партия кежигүнү эвестериҢ бузулбас блогунуң кандидаттары болуп турар.

СОВЕТ ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының, ооң Төп КомитединиҢ ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип, чүүлдүг деп хүлээп көрүп турар Тываның соңгукчулары бөгүн соңгулда участоктарынга организастыг болгаш сорук кириишкинниг чеде бергеш, боттарының бадылаашкыннарын коммунистериҢ болгаш партия кежигүнү эвестериҢ чаңгыс аай блогунуң кандидаттары дээш бээр дээрзи чигзиниг чок. Хамааты бүрүзүнүҢ берген бадылаашкыны республиканың экономиказын болгаш культуразын улам шапкын хөгжүдерин, чурттакчы чоннуң амыдыралының деннелин улам бедидерин, ниитиниҢ корум-чурумун быжыглаарын хандырар дээш моон соңгаар ажылдаарынга республиканың чер-чер Советтеринге, оларның чаа соңгуткан депутаттарынга, улус судтарынга, оларның ам соңгудар судьяларынга чагыг-даалгалары болур.

ЭРГИМ СОҢГУКЧУЛАР, ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

Сергей ПЮРБЮ

АНЫЯК ХАМААТЫНЫҢ СӨЗҮ

Төрүттүнгеш,
амдыгаа дээр
манап келген,
Төөгүмде
балаттынмас демдек болган
Ханалыг хүн
бөгүн үндү.
Назы четчип,
Хамааты деп
улуг эргем
холга алдым.
Чылыктырып,
өстүрүп каан
авам ышкаш,
Чыргалымны чаалап берген
ачам ышкаш,
Төрээн чуртум
мени
бөгүн
дерип сургап
Төре хөрээн кылышсын дээш,
аъттандырды.
Чоруум чаңгыс,
доора баспас,
ара дүшпес, —
Чонум чолун —
чаагай үүле бүдүрмүрү.
Улуг чуртум дынын тутнан
Партиямга
Угаан кирген,
шынчы мөзүм көргүзер мен.
Кадыр-берттиг
узун өрүк эртеримни,
Кадыг-берге таваржырын билип тур мен,
Майталгазы,
чаагай ады өлүм билбес
Маадырларның үлегерин здерер мен.
Демиселге
сонкулажыр үе келзе,
Дедир баспас,
өскерилбес соруктуг мен.
Хамааты деп
хүндүткелдиг
улуг адым
Хажык чокка
ыдык сагып здилээр мен.

НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИДЕН

Улус депутаттарының чер-чер СоветтериниҢ болгаш улус судтарының соңгулда хүнүн «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының малчыннары күш-ажылчы бедик идепкейи-биле утнуп турар. Олар күрүнеге эът садарының чартык чыл планын ажырып, 31 ажыг тонна эътти дужааган. План күүселдезин хандырарда кол кижээгейин малдың немелде деңзизин улгаттырарынче углаан.

Бо талазы-биле хойжулар Болат Монгуш биле Билинноол Ооржак эки көргүзүглерлиг болган. Чижээ, Б. Монгуш коданын Бичe-Аянгатының Оруктуг-Өзенге шыырак кылдыр семиртип, бир баштың-на ортумак деңзизин 46 килограмм чедир азыраан.

Ш. КУУЛАР.

Г. МАКАРОВТУҢ плакады.

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ-ниң УАЧД-де юбилей делгелгези ажыттынган

Бистиң чуртка Совет эргечагыргаңың чылдарының иштинде күш-ажыл кижилериниң өндүр улуг аку-дуңмалышкы найыралы тыптып, быжыккан. Бүгү бурунгаар деп-шилгелиг кижи төрелгетениин 60 чыл болганын демдеглээр деп турары ССР Эвилелинге улустарның деңнинчи найыралы деп шыны-биле чугаалажын турар найыралы тургустунган. «Ол найырал дээрге бистиң үнези чок чеднишкинивис, социализмниң совет кижи бүрүзүнүң түрээнге эң-не улуг ужур-дузалыг болгаш эң-не үнелиг чаалап алышкынларының бирээзи-дир»— деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Советтер чуртунуң, хөй националдарлыг улуг күрүнеиң республика бүрүзүнүң чеднишкиннериниҢ дугайын ССРЭ-ниң УАЧД-зинде июнь 18-те ажыттынган «Чаңгыс ег-бүледе» деп делгелгеде калбаа-биле көргүзүп турар.

Эвилелдешкен республикаларның шуптузунуң төлээлекчилери, заводтарның болгаш фабрикаларның, колхозтар, совхозтарның, тудугларның мурнакчылары, эртем болгаш культураның ажылдакчылары ол делгелгени тургускан павильон чанында шелге чыылганнар. Анаа СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ныҢ секретары М. С. Горбачёв, СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Культура министри П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Г. И. Марчук, З. Н. Нуриев, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелиниң даргаларының оралакчылары, найысылалдың партия, совет болгаш хөй-ниити организациялыының төлөөлекчилери база келгеннер.

ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Кол делгелге комитединиң даргазы, академик Г. И. Марчук байырлыг митингини ажыктаан, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң-не баштайгы күрүнеизиниң төөгүлүг ужур-дузазын ханызы-биле, бүгү талалыг көргүзүп. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга совет улустуң чеднишкиннерин, сайзырагай социализмниң улуг чаагай чеднишкиннериниң дугайын чугаалап турарын демдеглээн.

Митингиге И. А. Лихачёв аттыг автозаводтуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Т. Баруллна, СЭКП ТК-ныҢ чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директорунуң бирги оралакчызы, төөгү эртемнериниң доктору П. А. Родионов, Москва областың Одинцово районунуң «Немчиновка» дуржулга ажыл-агыйының саапчызы З. Г. Загороднева, ССРЭниң ужудукчу-космонавтызы, Совет ЭвилелиниҢ ийи даңнар Маадыры А. Г. Николаев ооң чүве чугаалааннар.

Юбилейлиг делгелге СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитнырлерин күүседир дээш акыдуңма совет улустарның тургузукчу, тывынгыр ажылчынзинң бүгү талазын калбаабиле көргүзүп турарын олар чугаалаан. Ол дээрге, Советтер чуртунуң, ооң республика бүрүзүнүң 60 чылдың иштинде кылган чүүлдериниҢ дугайында онзагай отчет боон турар.

(СЭТА).

КЫРГЫЛДАНЫ ШУУДАТСА-ДАА...

Төрээн чуртка — хөй дүктү

«Ак-Туруг»— совхозтуң хойжулары бо юбилейлиг чылда хой кыргылдазын кыска хуусаада организастыг чоруткаш, 61 тонна эки шынарлыг дүктү күрүнеге садар сорулганы салган. Бо хүнниерде Ак-Туруг болгаш Қызыл-Даг салбырларының кыргылда пунктуларында ажыл хайнышкынныг. Оларда шупту 90 ажыг электрилиг хачыны четчелеп тургускан.

Агаарның таарымча чок болганы-биле совхозка хой кыргылдазы мурнунда чылдарныңдан шала орайтап эгелээн. Ынчангаш ажылагыйның удуртукчулары болгаш специалистери чугула кампанияда хаара туттунган бүгү кижилер аас хүн бүрүзүн, шак бүрүзүн чеп ажыглап, күш-ажылдың темпизин болгаш бүдүрүкчүлүүн бичиидаа кошкатпайн тургаш, кыргылданы ай төнчүзүнге чедир артқан хонуктарда организастыг доозар дээш бир деминг туржуп турарлар. Ооң түннелинде бир хүнде-ле 1100 ажыг хойну кыргып үндүрүп, пиитизи-биле алдынган 15 тонна хире дүктүн 12 тонназын пресстээш, 7 тонназын белеткел черинге дужааган. «Дүжүттүң» амгы хемчээлинге үндезилээн саналашкыннардан чорда, Қызыл-Даг салбырның кыргылда пунктузунга кээривиске, ында ажыл хайнышкынныг уламчылап тур. Электрилиг хачылар чарыштыр дагжаан, кырыгкчылар, оларга дузалашкан хөй-ле оолдар, уруглар өй-ейде ыыткыр кыйгырышкан, кажаада хойлар дүвүренчиг этки лээн. Саваланн хөй дүктү совхоз төвүнче сөөртүп чорудары-биле кезек улус машинада чүдүрүп тур. Ажыл-иштиң байдалын дораан-на сонуургап, оларның-биле чугаалажы бердивис.

—Маңаа 32 кодан хой кыргыыр ужурлуг улус бис. Ам оң ажыг кодан кыргыттынган. Бир хойдан-на ортумаа-биле 2,5 килограмм дүктү кыргааш, 8,6 тоннаны алдывыс—деп, пункт эргелекчизи С. Докмит чугаалады.— Ажыл организастыг-даа, шалыкшы-даа чорүп тур. Амгы бо шакта пунктуда 70 кыргыкчы ажылдап турар болгаш хойну колдуунда-ла электрилиг хачы-биле кыргып турар.

—Оларның аразында хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турарлар хөй—деп, учётчик С. Таңмит улаштыр чугаалады.—Дуржулгалыг кыргыкчылар Дадар Серөө, Хүраган Халыын, Сандараа Бады олар хүнде 45 кг дүк кыргыыр турган, 53-70 кг чедир кыргып, социалистиг чарышка өскелерни мурнап турарлар. Хойжулар Ы. Түлүш 3 кг, Б. Солуноол 2,8 кг, Ч. Сенди биле К. Суваңпит оларның кайызы-даа 2,6 кг дүктү хой бүрүзүндене алгаш, ол үнелиг продукцияны бүдүрериңге боттарының төлептиг үлүүн киргеннер.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кыргылдада хаара туттунган кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургусканындан база кол хамааржыр дээрзи билдингир. Ындыг турбуже, «Ак-Туруг» совхозтуң, ооң Қызыл-Даг салбырының удуртукчулары, ол ышкаш райпо баштаар чеди бо айтырыгже чогуур кичээнгей салбааны хомуданчыг.

—Хлеб машиназының Чаа-Хөлден чаңгыс катап сөөртүп эккээр хлеви мырынай эвээш болур, чүге-даа чедишпес-тир —деп, кыргылда пунктузунда столоваяның повары А. Агбаан чугаалады.— Эвээш-биче хлебтя магазинге кириптер билек, суур улузу мурнап садыл аптар, а мында, озалаан черде, ажылдап турар улуска чедишпейн баар. биске, столоваяга безин каш-ла чүве кирер-дир. Ам база куруг олурарывыс бо-дур, улусту кежээ та чүүң-биле чемгерер чүве...

Бо айтырыга хамаарылгалыг организациялар Қызыл-Лагда кыргылда пунктузувуң столоваязын, ында ажылдап турар кижилерни хлеб-биле чедиштир хандырарының хемчээн дарый ап чорудар ужурлуг.

Ооң-биле кады совхоз-даа, салбыр-даа кыргылда пунктузунда бо столоваязың пашсава аймаа-биле хандырбааның, ол чыл санында ынчаар уламчылап келгенин Анай Монгушовна хомудап чугаалаар болду.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг. Ынчалза-даа кыска хуусаада чорудар кыргылдада ажылдап турар кижилерге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарының орнунга, бичии столовая дерип алырынга акша-төгерик «камнап» турганының хереэ бар бе? Далаш ажылдыг кижилерниң үе-шагын камнап, дүрген чемгерер дээш повар кижи бодувуң акша-төгеринбиле аяк-сава садып эккеп тураргa, ол черле таарышпас болгу дег. Чемненир сава чедишпесте, санитар-гигиена чуруму база сагыттынмас болгай.

Қыргылданы дүрген болгаш шынарлыг эрттирери мындыг «үүрмек» айтырыгларны өйлааңда чогумчалыг шиитпирлэриниҢ эгелээр дээрзин «Ак-Туруг» совхозтуң база ооң Қызыл-Даг салбырының удуртукчулары «утпаан» болза, ажыл ооң-даа будунгур болур ийик.

Х-К. МОНГУШ.

Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле С. Х. Донгакты. Л. А. Охотникованы шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалал шугумунга хөй чылдарда үре-түңнедиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Седимаа Хертековна Доңгакты — Барыын-Хемчик районнуң Бижиктиг-Хаяда фельдшер-акушер пунктузунуң фельдшери;

Лидия Алексеевна Охотникованы— республиканың кешвенерология диспансериниң кол эмчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Қызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 19.

«Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи» хүндүлүг атты Е. М. Меськога, К. Х. Орус-оолга, Ч. Д. Таспанчиниге тыпсыр дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң кадык камгалалының талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Евгений Михайлович Меськога — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң кол эмчизиниң оралакчызы;

Константин Ховалыгович Орус-оолга — республика эмнелгезиниң хирургузу;

Чаш-оол Донгакович Таспанчиккe — Тыва АССР-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Қызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 19.

Тувинская республиканская библиотека

ЧОННУҢ ЧААГАЙ

КЫЗЫЛ: СОҢГУЛДАДАН СОҢГУЛДА ЧЕДИР

Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл хоорайның Советиреспубликада эң улуг Совет. Хоорайның чурттакчы чоңу 70 муң ажыг четкен болгаш ийи соңгулдалар аразында үеде барык—3 кижиге немешкен.

Хоорай Советиниң депутаттарының саны 200 кижи, оон доктаамал комиссиялары 13, оларның ажылынга 180 депутат киржип турган. Хоорайга 3 муң депутаттар бөлүктери ажылдап турган.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын база улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судталарынга соңгулдаларга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдан келген. СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, ацаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш Пленумга түүлдүг деп көргеи 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы кызылчыларны политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүнче сорук киргеи.

Чер-чер Советтерине мурнундагы соңгулдалардан бээр ийи чыл ажыг үе эрткен. Бо үе дургузунда найысылалга алээн социал-экономиктиг чаартылгалар болгулаан, кызылчыларның чаагай чоруу дыка бедээн. Хоорайның архитектура-планнаашкын байдалын эрги кудумчу, скверлерни чаартырының, чаагайжыды быдыраи чаа чуртталга районнарын тургузарының аргазы-биле боттуг экиживткен. Культура-амыдырал хандырылгазының комплекстери, спорт шөлдери болгаш ногаан үнүштүг черлер кылдыгылаан.

Тудугжулар алээн хей чугула объектилерни дужаан, ажыглалга киирген. Оларның аразында дөртүү микрорайонда 1368 олуттуг школа, ниитизи-биле, 595 орунлуг уруглар сады, 60 орунлуг божудурга бажыңы, 300 олуттуг столовая, ажылгалдыг шөлү 69 муң дөрбелчин метр чурттарга бажыңнары дээш еске-даа тудуглар бар. Министрлер Чөвүделиниң административтиг бажыңын болгаш Ленин аттыг шелдү ажылгалга дужаанны хоорайның төп кезээн улам каас-шинек болдурган болгаш ону политиктиг, байырлал хемчеглер чорударының, кызылчыларның болган оларның ажылчарының совүүрган, дыштанып чери болдурар арганы берген.

Соңгулдадан соңгулда чедир үеде хоорайны чаагайжыдар болгаш погаанчыдар талазыбиле эвээш эвес ажылдар кылдыгаан. Ленин, Кочетов, Красноармейская, Советская, Титов, Гагарин, Чехов, Кечил-оол кудумчуларны эде ыяшлын турар. 170 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, 27 муң ажыг дээш ыяштар тарыттынган. 5 км инженерлиг хуваалда четкинде туткан. Кызылдың электростанциязының тудуун алгытканындан база ийи котёлду тургускаңындан чылыдылга күүзүү улгаткан болгаш 17 бичии котёлдарны хаар арганы берген.

Дөртүү болгаш бешки микрорайонларны тудуп кылыры доозулган. Магистраль кварталда болгаш хоорайның төвүүде тудуглар эгелээн. Оларны колдуунда-ла баксыраан бажыңнарны божургеш, тудуп турар. Ол ышкаш Улуг-Хемниң эрик кавызын чаагайжыдар ажылдар эгелээн болгаш багай эвес чорун турар.

Бо үе дургузунда бүдүрүлге объектилерни 27,5 млн. рубльге ажыглалга киирген, мооң-биле холбаштыр үлетпүр продукциязын бүдүрген алээн көвүдээн. Коммунал-амыдырал ачы-дуза чедирериниң хемчээли 13 хуу, үүрмектеп садар бараан саарылгазы 12 хуу эскен. Бо аразында хоорайның чурттакчыларына 685 чиик автомобильдерни, хевис кызыгларын 3 млн. 400 мун рубльге сатаан. Телевизор, мотоцикл, радиоприемник, соодукчу ышкаш культура-амыдыралдың үнезиг бараанарын садары дыка өскен. Кызылчыларның боттуг ажыл телевиди 6-хуу эскен.

Хоорайның күш-ажылчы коллективтери ССРЭ-ниң 60 чылына болгаш чер-чер Советтерине соңгулдаларга чедиишкиннер ужуражыр дээш социалистиг чарыштыг кагбарткан. Оон түңнелинде хоорай ажыл-агыйының адырларының эң хей шуруузу беш айларның планының кол көргүзүглерин чедиишкиннер күүсеткен. Бараанның продукция будуреринең планы күүсеттинген. Хоорайның тудуглары капитал салыышкынар шингээдин алырын дыка көвүдетпеш, социал-культуранның алээн каш объектилерин ажыглалга дужаагаи. Чоңну хандырар адырлар планнарын чедиишкиннер күүсеткеп.

Бо чылдың бирги кварталында Кызыл хоорай СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, профобъединениелердиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң пилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы кызылчыларны улам сорук киирген болгаш моон соңгаар-даа улам хойну кылырын хүлээдирип турар.

Соңгулдадан соңгулда чедир үеде найысылалдың амыдыралынга оңза чугула болуушкун болза РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделиниң 1981—1986 чылдарда Кызылдың хоорай ажыл-агыйын улам ыцай комплекстиг хевүдер хемчеглер дугайында доктаалы болган. Үк доктаал бистиң хоорайывыстың, оон чурттакчыларының дугайында боттуг сагыш салыышкын болбушаан, хоорайның экономиказының, күүрүзының деңелин дыка бедидер, кызылчыларның чуртталга-амыдырал байдалын улам экижидер арганы бээр.

Соңгулдаларга белеткеддер хоорайга политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүнүң байдалынга эртикеи. Советтиң эртип турар чыыжыцын 200 депутаттары соңгукчуларның оларга көргүскен бедик идегелиң шынгыдын, ак сеткилдиг, идепкейлиг ажылдаан. Олар депутат ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарын бергилээн. Ынчангаш кызылчылар оларга өөрүп четтиришкиниң илергейлеп турар. Эртип турар чыышта депутаттарга соңгукчулардан 36 чагыг киирген. Оларның 25-и күүсеттинген, арганнары чоокку хүүсээда күүсеттинер.

Бөгүнгү соңгулдаларда хоорай Совединге депутатка 200 кандидат, хоорайның улус судунуң судьяларынга 5 кандидат дешиттирген. Бистиң кандидаттарывыс хоорайның ажылчыннарының, интеллигенциязының болгаш албан-хаакчыларының аразындан эң-не төлептиг кижилер. Олар боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле, мораль-политиктиг бедик мөзүү-шынарлыы-биле, идепкейлиг хей-ниитизи ажыл-чорудулгазы-биле боттарының коллективтериниң болгаш соңгукчуларның бедик идегелиң чедип алган. Депутаттарга болгаш судьяларга бүгү кандидаттар соңгукчулар-биле үзүрашкан. Олар соңгукчуларның чагыгларын алган, санал-оналдарын дыннаан.

Найысылалдың ажылчы чоннары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип туралын соңгулда кампаниязының үезинде доктаамал илергейлеп келген. Оон база бир чаа илерели болза, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ацаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын кызылчыларның бир эп-сеткилдиг, боттарының хан-дамырындан хөрээ кылдыр хүлээп ап турары болур. Пленумнуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга кызылчыларның салыышкыны биче эвес. Ол дээрге аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылын эңнижидери, продуктуларның чидиринин болдурбазы, хамаатыларның хүүзунда база коллективтерниң дузалал ажылагыйларын хөгжүдери болгаш республиканың совхозтарынга мал чемнери белеткээрингe дуза чедирери болур. Бо талазы-биле хемчеглерни СЭКП хооркому, хооркүүском ажылдан кылгаш, боттандырып эгелей берген.

Бөгүн соңгулдаларның түңнел үе-чадазы. Найысылалдың чурттакчылары соңгулдаларга эң идепкейлиг киржип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээри чигзинг чок.

Ш. КУУЛАР.

«Улус депутаттарының бүгү Советтеринге депутаттар соңгууруун чажыт бадылаашкынның бүгү-ниити, деп болгаш дорт соңгулда эргезинге үндезилээш чорудар».

(ССРЭ Конституциязының 95 үүлү).

ЭҢ-НЕ БАШТАЙ

Советтер чуртунуң хамаатылары бистер өөренир, ажылдаар, дыштанып эргелиг бис. Кызылдың № 15 школазын доозкаш, ам педагогика институдунда өөренип тур мен. Педагогика факультединиң бирги курузунда өөренип турар бис. Бистиң бөлүкте 27 студент бар. Тывалар, орустар, украиннер, гректер дээш кандыг нациянын студентилери биске чок дээр. Лорида Хаджиева, Ирина Зубалова кадыр сынныг Кавказтан келгеш, бистиң-биле кады өөренип турарлар.

Совет аныяктарга өөренириңге, эртем-билиг чедип алырынга бүгү-зе оруктар ажык. Кандыг мергежилди чедип алырын күзелин билир. Түүле шын шилип алыр. Кандыг-даа ажыл биске хүндүткелдиг. Башкы болуруп күзеп чоруун мен. Ачам база башкы Күзелимни чедип алыр дээш өөренип тур мен. Ол черле боттанып. Түге дээрге ону чедип алырынга бүгү-зе таарымчалыг байлалдар биске тургустунган. Аныяктар бистерниң өөредилгевиске дээш ада сагыш салыышкынга өөрүп четтиргенивисти Коммунистиг партияга. Совет чазакка илергейлеп турар бис.

Институтка түгле эки өөренириниң аңгыда, хейниити ажылдарга идепкейлиг киржири чугула. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш комсомолчулар биетер билиишивисти, күжүвүстүү, энергишивисти харам чокка бараалгадыр бис.

Ам биске чайгы сессия чоруп турар. Экзаменнерни багай эвес дужаап тур бис. Башгайгы үш экзаменни беш демдектерге дужаадым. Чайгы дыштанылга үезинде ховуга практиканы база эрттирер бис.

Чер-чер Советтериниң соңгулдалары чуртта эртип турар. Соңгуур эргемни эң башгай ажыглап, бир дугаар соңгуурум бо. Чоннуң эң төлептиг ооллар, кыстары дээш бадылаашкыныбыеты бээр бис. Аас-кежиктиг чуртталга. Төрээн чуртувустуң улам ыцай чечектелишкинни дээш бадылап тур мен.

Марина БИЧЕ-ООЛ,
Кызылдың педагогика институдунуң бирги курсчузу.

Аъш-чем программазын

КҮЖҮВҮС—НАЙЫРАЛДА

Бистиң фермавыстың ажылчылары, бүгү совет кижилер-биле бкр дөмей. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ацаа эш Л. И. Брежневтиң чыыткыланчак, ханы уткалыг идеткелин. Пленумнуң түүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын сеткил ханыышкын-биле утказын болгаш танышкан. Ол программаны бүгү улустуң ындыг болганда, бистерниң шуптувустуң хереэвис кылдыр билген бис.

Ол херектиң хажыызынга артар кижи турбас ужурлуг. Ынчангаш бистер ол программаны боттандырарынга чогуур улуг-хуувусту киирер дээш улам күжениишкинниг ажылдаар бис. Кара-булуңчулар ТК-ның май Пленумунуң салган сорулгаларын дүрген болгаш үре-түңнелдиг кылдыр күүседир дээш боттарындан хамаарышкан бүгү-зе түүлдерни кылып. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш шудургу демиселдин үлегер-чижээн Тандының өске ажыл-агыйларының фермаларының коллективтеринге көргүзүп шыдаар.

Бистиң амгы эң кол сорулгавыс сүт саалдазының чыл планын хуусаа бетинде күүседири, ынчангаш 1983 чылды үлегериг үткүүр дээш ажылдаарывыс болур. Фермада 270 инектиң түс бүрүзүнден 2500 кг сүттү бо чылын саар хүлээдиглиг бис. а беш айлар дургузунда инектен-не 1080 килограммны сагдывыс. Ынчангаш чыл онаалдазын чедиишкиниг күүседириниң аргазы көстүп келген.

Е. Монгуш, Н. Гаранина, Б. Углова олар хонукта-ла 230—250 кг чедир сүттү боттарынга быжыглаттынган инектеринден саап, фермаңың мурнакчылары болуп берген. Инектерниң сүткүр продуктулуун бедидерииге кадарчылар Н. Балчыр биле Б. Петренко улуг үлүүн киирип, боттарының хүлээлгезин ак-сеткилдиг көрүп турарлар. Ынчангаш оларны фермаңың ишчилери хүндүлээр.

Бөгүн болур соңгулдаларга белеткеп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бүгү ажылишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүүнүң байдалында эрткен. Эң-не төлептиглеривисти децутаттарга кандидаттар кылдыр дешиттиктеп. бис. Оларның аразында фермаңың коллективинден чер-чер Советтерине ажыл-иштиг коллективиниң мурнакчы саанчы Е. Монгуш. ферма столовазының повары Л. Оюнну, кедөө клуб арделекчизи Л. Исакованы адаап бис.

Бистиң бедик будүрүкчүлүг ажыл-иштиг коллективиниң тывалар, орустар, татарлар, чеченнер, удмурттар, армяннар болгаш оон-даа өске национальдарның, төлээлекчилери ажылдап турар. Бистиң чедиишкиниивис, күжүвүс —найыралдыг, чаңгыс аай эң-сеткилдиг ажылдап турарывыстың ачызы-дыр.

Даг-Алтай автономнуг областың тургустунган күнүнден бээр 60 чылын таварыштыр Даг-Алтайның черинге чоокта чаа чырыткыланчак, сеткил өөрүнүг байырлал болган. Моол Арат Республиканың Баян-Үлэгий аймаанын, Тыва АССР-ниң болгаш Хакас автономнуг областың делегациялары аңаа киришкен. Бистиң республиканың делегациязының составынга кирер улуг алдар болгаш аас-кежии мецээ таварышты. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле алдан чыл дургузунда Даг-Алтайның экономика болгаш культура хөгжүлдезиниге чедип алган магалыг чедиишкиннерин көрүп, үлетпүр болгаш кедөө ажыл-агыйларга өг-бүлевистиң күүшыдалының херечизи-дир деп чүвеге база катап бүзүредим. Улустарның улуг пайыралын, ленинчи национал политиказының тиилелгезин, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр ам болуур 60 чыл оюн даг-алтайлар каңа-даа чоргаарланыышкын-биле чугаалаар болду. Ынчангаш болбастын-даа аргазы чок, чеден ажыг национальдарның төлээлекчилерин ол черде ажылдап, чурттап турар-дыр.

Бөгүн бистиң мурнувуста чугула сорулга—мал чемнин белеткеп. Ол дээрге малдың баш санын өстүрериниң, продуктулуун бедидериниң үндезини-дир. Бо чылын совхозтуң черинде оът-сиген эки үнген. Ону кезип белеткээринче озалдаашкынныг кирип турары харааданчыг. Бистер, ааанчылар кижи бүрүзү-зе 60 кг мал чемин белеткээр хүлээлгевисти албан күүседир бис. Бистиң-биле бир дөмей агаар-бойдус байдалдарыг Даг-Алтайның көргүзүү бистининден алээн бедик. Ынча мал чемнерин четчир кылдыр белеткээринче, малдың уксалын экижидеринче улуг кижээнгейин салган-дыр.

Үүлүүмүнүң түңнелинде бо таварылганы ажыглап алгаш, улус депутаттарының чер-чер Советтерине депутаттар кылдыр бөгүн соңгуттуралар ажыл-иштиге чаа-чаа чедиишкиннерлиг, амыдырал-чурттагалыга аас-кежиктиг болуруп күзеп-дир мен.

Ф. РОДИОНОВА,
ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, совхозта ферма эргелекчизи.

Бүгү-эвилелдиг комсомолчу шалыпчы тудуу—Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бедик тура-соруктуг амылдап турарлар.

Чоокта чаа-ла дазыр хову турган черде туттунуп турар чаа хоорайның овур хевири

ЧУРУКТА: республика найысылалының Кочетов кудумчузу бөгүн.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЧУРУКТАРДА: чаа хоорайның бөлүк аныяк тудугжу кыстары; Чаа-Шагаан-Арыгның бир кудумчузу.

«Совет Тыва» совхоз бо чылын сее муң ажыг хойну ыргыыр, бүрүнеге 9 тонна дүктү дужаар планныг. Кыргыкчыларның күш-ажылын шын организастаанының, оларны дүрген кыргыыр аргага өөретккенниң ачызында совхозта хой кыргылдазы соңгулдалар хүнүнге чедир доозулган.

ЧУРУКТА: кыргылда үеанинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АМЫДЫРААЛДЫҢ ЧААГАЙЫН

Бөгүн байырлал. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судталарының улус судьяларының соңгулдаларының хүнү. Ажыы соңгулдалар төвүлүг ужурдуулыг үеде, бүгү чурт ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин байырлаарының бүдүүзүнде эртип турар-дыр. Бүгү улустуң байырлалы соңгулда хүнүнде ол эрткен 60 чылдарже хөй көрүп, чемдик сактыышкыннарны маңаа бижиирин артык эвес өөп бодаар-дыр жем.

Алдан чылдар... Совет кижилерниң ажыы чаагай амыдыралының үезинде оны кижи-даа нацыны четпес үе дээш жергылдаа турбас боор. Ол үенин дургузунда чедип алган чайыннаачак чедиишкиннерниң чижээн чурт жагытаындан эвес, чүгле бистиң республиканың амыдыралындан безин көрүп болур.

1920 чылдарга чедир ужукбижик чок чораан бистиң улус коммунистиг партиязың, Совет чазактың ачызында кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган. Аба-өзөлериистиң самдар өгөр сөөртүп, кожуп чораан черлеринде дезгек, чырык бажыңнарлыг, Ильичиниң чырыы чайнаак суурлар тургустунган. Тываыстың хоорай, суурларында ажыы үенин техниказы-биле бүрүн ханыртынган заводтар, фабрикалар, үлетпүр бүдүрүлге черлери, а совхозтарның хову шөлдеринде кодөө ажыл-агыйның күчүлүг машина-техниказы халак чок ажылдап турар.

Ол бүгүнү эртем-билиг четчир, чаа үенин кижилери башкарып турар. Улус чырыдымышкынының шүүлүмүнге хөй чылдарда башкылап, республиканың культура албан черлеринге ажылдап чораш, назы-хар четкенинден пенсиялаан жен. Төрээн Тываның ыңдыг чечектелишкинин, сайзырагын кайгамчыктыг кадрларының өзүп келгенин бөгүн, назы-харның дөгүп, уламчалының бедиинден сактып, бодап ойурарга магалыг-дыр.

1932 чылда Кызылга нам школазының директору-даа тургаш, 1935 чылда каттышкан школаның башкызы-даа тургаш, 1938 чылда Тыва транспортка чолаачылар белеткээр курска башкылап-даа тургаш, ажыл-херекти эки билир, эртем билиглиг кадрлар дугайында өске башкылар-биле бир дөмей, сагыш ойрык, бодап чораак жем. Ол күзел ак бүткен, аңаа дыка өөрүп чоруур жем.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаары совет кижилерниң аныңарлыының деңелин улам бедидери дээш бадыларыы ол болгай. Төрээн чурттуң чечектелишкини дээш күжүн, билиин харамнаспас ажылдаар төлептиг оолдар, кыстар дээш чоргаарланыр жем.

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ,
персоналдыг пенсионер, 1935 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

ЧӨРҮҮ ДЭЭШ

боттандырар бис

КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунун шиитпирлерин болгаш ацаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программалының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчегларниң дугайында» илеткелин бистиң совхозтуң ажылакчылары улуг көдүрлүүшкүн болгаш бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Кедээ ишчилерниң мурнунга Пленумунун салган улуг сорулгаларын күүседири-биле ам эрес, шудургу ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың ийи чылының бирги чартыында СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң малчынарының база чер ажылдыгларының канчаар ажылдаанын бөгүн соңгулдаларга кандыг белектиг келгенин мацаа чугаалаар бодай-дыр мен.

Бо чылдың кыжы кадыг-дошкун болза-даа совхозтуң малчынары шиитпирин малын чүгле менди камгалап алган эвес, харын оон баш санын өстүргөн, продуктулуун бедиткен. Бо чылын мыйыстыг бодалгалы өстүрүнүң планы 104,9 хуу күүсеттингеи. Ынчаарга 1981 чылга деңнээргебо чылын саар инектиң баш саны 14 хуу, хаванының — 36,6, хой, ошкүүү—12,9 хуу, чылтыныы—16,6 хуу көвүдээй. 100 баш төрүүр малга онаалтыр малчынар бо чылын 65 бызаны, 83 хураганы менди камгалап алган. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарын ап көөрге, чартык чылда эътгиин— 119 хуу, сүттүүн 103,3 хуу боттандырган.

Мен бодум механизатор кижи болганымда, чер ажылының дугайын онзалап демдеглээри күзенчиг-дир. Чүрттүн Аъш-чем программазы бодунун үре-түннелин бо чылдан-на эгелеп бере бээр ужурлуг деп- май Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Программаны боттандырарынга бистер, чер ажылдыгларнын, боттарывыетын чогуур улуг-хуувусту киирер апаар бис. Ону барыылаалаш, совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарын эң-не кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирген.

Совхозтуң шөлдери үнүш-дужүткүр кара хөрзүннүг. Шаанда олардан магалыг чазгай, гектардан 20 центнер чедип турар дужүтту ап турган. Оон соонда чер кырып, чемиштиг кара довураан хатка алыскаш, дужүду кудулаан. Ынчангаш тарылга шөлдериниң үнүш-дужүткүрүн катап тургузары үениң негелделиг айтырыны болу берген. Ук айтырыгны шиитпирлээри-биле соолгу чылларда органиктиг база-минералдыг чемиштидилгелерни төгерип көвүдеткен. Мурнунда довураан хатка алыскан черлерге сиген тарып, шыкталдырган. Бо бүгү хемчеглерниң түннелинде, азыракчывыс — не-чер бодунун бериичезин катап элбедип эгелээн.

Оон соонда бир эң-не чугула чүүл болза, чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын шинчээдип алыры болур. Республиканың өске-даа совхозтары ышкаш, бис база-лга ол чаа системаны ёзугаар чер ажылын чорудуп, шөлдерниң довураан андара кагдырбайн, аланнан культиваторлар-биле үлүредип турар бис. Ол ышкаш шын тарылга эълчептирилгеэнин чорударынга чогуур кичээнгейни салын келген. Соолгу чылларда ажыл-агый куруктурар шөлдерниң бок үнүштерин узуткаарынга деңшилгелиг арганы—хөраан химикаттарны самодёттан чаштырарын калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылдың тараа культураларының гектарындан-на 12 центнер дужүтту алырын база тараанын ниити чылдазын алды мун ажыг тонна чедирерин механизаторлар хүлээген. Чайның ортан үезинде болур чаашкынарга таварыжыр кылдыр, тараа культураларының чаштырышкының май 15-те эгелээн. Бир-тээ чаштырылга орай болган чүве төлээде, ону кыска хуусаада эрттирери эргежок чугула. Тараа аймаан 5000 ажыг гектарга силос культураларын—900 гектарга, чангыс чылдыг сигеннерни 1530 гектарга тарыыр ужурлуг. Ол бүгү шөлдү үш К-700-тен болгаш чеди Д-75-тен тургустунган шупту он агрегат он-на хонук дургузунда чаштырып доозкан. Мурнунда кажан-даа ындыг түрбаан.

Бо чылын чернии өл-шыгы эрткен чылдазындан дыка эки. Ынчангаш тараалар ажжок үнүп эгелээн. Алган хүлээлге күүсеттинер дээрзинге ынаныш улуг.

Тараажы кижинин чайгы үеде бир кол сагыш салыр чүвезин—куруктурулга болбаазырадылгазы. Ангыс черлерниң бок үнүштерин арылдыр узуткаарының, черни «дыштанды-рарының» кара чангыс аргазы — куруктурулга болбаазырадылгазы болгай. Чаштыылга доостуру билек-ле, май 25-те чеди К-700 болгаш ийи ДТ-75 —шупту 9 агрегат куруктурар черлерни довураан андара кагдырбайн, аланнан культиваторлар-биле болбаазырадып киринкеп. Бо чүгүла агрохемчег июнь 15-ке чедир бүрүн доозулган. Ийи мун ажыг гектар черни ынчаар болбаазыраткан. Бистиң механизаторларывыс бүгү хөвү ажылдарын чер-чер Советтерни соңгулдаларның бүдүүзүнде бүрүн доозуп, бүгү улустан бо байырлалын төлептиг үтказаннар.

Д. ДОЙБАН,
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.
Каа-Хем район.

Бөгүн—Медицина ажылдакчызының хүнү

КАДЫКШЫЛ—НИИТИЛЕЛДИҢ БАЙЛАА

Бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың кадык камгаланың ажылдакчылары. Медицина ажылдакчызының хүнү —боттарының профессионал байырлалын бүгү совет улус-биле кады СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүн байдалында демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И Брежнев мынча деп чугаалаан: «Партийжи, политиктиг ёзу-биле көөрүнүн коз чүүлү—абүүле чүүлдерни кижиниң эргелеп ажыктары дээш, бүгү чүүлдерни кижиниң чаагай чорууна» дээш чайгылыш чок программалыг иетелде боор келген болгаш ындыг болурдаа ужурлуг». Бистиң чуртта чоонун кадыкшылын ниитилелдиң байлаа кылдыр көрүп, кижи бүрүзүнүн кадыкшылы дээш сагыш салыышкының күүзе херээ кылдыр чарлаан болгай.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чоонун кадык камгалалын улам эки-ижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырбышаан, республиканың эмнелге албан черлериниң коллективтери партия, совет органнарының удурткулгазы-биле ажылдаан, чамдык ажылдарны кылып чоруткан болган боттарының профессионал байырлалын чоонун кадыын камгалаарынга көскү чедиишкиннерлиг ужураашкын турар.

Республиканың кадык камгаладының ажылдакчыларының эргезинде эмнелге-поликлиниканың болгаш санитар-эпидемчология албан черлериниң калбак четкизи, өскеда эмнелге албан черлери. ылангыя районнарың төп эмнелгелеря тургустунган. Бо хувверде республиканың чонунун эмнелге оруннары-биле хандыктынгаиы он мун кижиге-ле 179 орун боол турар. Ол дээрге мурнунда турганындан хөй-дүр. Республикада кадык камгалалының материал-техниктиг баазазы улам быжыккан. Сөөлгү чылдарда Бай-Хаакта болгаш Эрзинде чангыс аай төлевилелдиң эмнелгелери болгаш поликлиникалары, Кызылда — санитар-эпидемология станциязы, радиологтуг корпус, бөжудулга бажыңы туттунган, ажылдан турар.

Бо чылын Ак-Довурак хоорайга урутларның 120 орунныг соматика эмнелгези, Чаа Шагаан-Арыгга — эмнелге комплекзининң, уруглар корпузу ажыглалга кирер ужурлуг. Он бирги беш чылдың киитинде Туранга болгаш Чаа Шагаан-Арыгга эмнелге комплекстерин ажыглалга киирерин планнаан. Ол ышкаш Кызылга соматика эмнелгезин болгаш поликлиниканы тудар.

Кадык камгалалының албан чаа албан черлерин болбаазырангай дериг-херекселдер-биле кады ажыглалга киирер чорук чонгун медицина хандырылгазын экижидерине, оон шинарын бедидерииге улуг ужурдузалдың онзалап демдеглээри чүгүла. Чогум-на оон ужурудан чонгун кадыын камгалаарынга чарыгдаар акша-херектерниң күүседеп тускайларының хемчээли улам көвүдеп турар. Чижээ, беш чыл иитинде республикага кадык камгалалының бюджеди 5 млн. рубльче көвүдээн, бо чылын 24 млн. рубль четкен.

Кадык камгалалының албан черлери чыл келген тудум-на амгы үениң болбаазыраңгай эмнелге-диагностика аппаратуразы болгаш техниказы-биле хандырлынын. бедик шинарлыг дээштиг эм чүүлдерни көвүдеп турар. Сөөлгү беш чыл иитинде ол бүгү чүүлдерге 3 млн. ажыг рубльди чарыгдаан.

Медицина кадрларын белеткээриниң айтырыы бөда чеиишкиннииг шиитпирлеттиниң турарын бөгүн демдеглээр ужурлуг. Республиканың кадык камгалалының бедик мергежилгии кадрлары —специалист эмчилер, бүгү мергежилдер талазы-биле ортумак эртемниг ажылдакчылары өскен. Ниитизи-биле чоонун кадыкшылын 80 эмчилер, олгарын иитинде үндезин национадлың 240 эмчилери, а ол ышкаш ортумак звеноның 2,5 мун ажыг медицина ажылдакчылары камгалап турар. Оларның хей кезии чонга бедии-биле үнеледдип, улуг хүндүткелди чедип ап, совет эмчиниң чаагай адын арыы-биле эдилеп, аскетиилдиг, кызымаккай ажылдап турарлар.

Медицина албан черлериниде боттарының ажылының аргаметодтарын үргүлүү сайзырангайжыдын. Эки ажылдап турар коллективтер эксэш эвес. Оларга республиканың туберкулёзка удур диспансери (кол эмчи К. И. Цой), республика эмнелгези (кол эмчи Ю. З. Ковенский), уруглар эмнелгези (кол эмчи Ю. В. Карымов), кеш диспансера (кол эмчи Л. А. Охотникова), Эрги-Барлык участок эмнелгези (фельдшер Ш. Д. Хомушку), Эрзинде Мөрөл суурнуң фельдшер-акушер пунктузу (эргелекчизи С. И. Чочал) болгаш өске-даа коллективтер хамаарыжыр.

Кижилерниң кадыкшылы дээш, аарыг-аржык кижилерге дузалаш, эмнээр дээш боттарының билиг-мергежилии харам чокка берип, кызымаккай ажылдап турар эмнелге ажылдакчыларын бөгүн адап, демдеглээри өөрүнчүг. Бистиң республикада орден-хавыяларлыг 254 специалистер, Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң алдарлыг эмчилери 60 кижи ажылдап турар болгаш 123 медицина ажылдакчылары «Кадык камгалалының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаннатканнар. Медицина ажылдакчыларын хүнүнге уткуштур чонгун кадыын камгалаарынга улуг ачы-хавыяазы дээш чүрттүн Кадык камгалал министерствозу республиканың бедүк медицина ажылдакчыларын «Кадык камгалалының тергиини» деп демдек-биле шаннаан. Оларның арааныда республиканың түбдиспансериниң эмчизи З. Т. Салчак, республиканың уругдар эмнелгезиниң салбыр эргелекчизи Р. П. Кисел'ева, Хайыракандың ФАП эргелекчизи К. Д. Тондузай, Бии-Хем районнуң эмнелгезиниң невропатологу Н. В. Юрсевич, Чөөл-Хемчик районнуң эмнелгезиниң улуг медсестразы З. С. Гоголь, республиканың Кадык камгалал министерствозунуң улуг инспектору В. Л. Очур-оол болгаш өскелер-даа бар.

Республикага кадык камгаладың хөгжүдеринге боттарының үлүг-хүүзүн киирген, хоочуннарның болгаш авыдкдаа эмчилериниң ачы-дузазын чон бедии-биле үнелеп. оларга өөрүн четтиринишкинниг сестерин чугаалап турарлар. Республика эмнелгезиниң хирурггары В. А. Ушкалов, К. Х. Орус-оол, Л. П. Зверев, невропатолог Б. А. Монгуш, садыргар эргелекчилери Ю. А. Гринько, Л. А. Жеребцова, болгаш өске-даа хей-хей специалистер боттарының кызымаккай, мергежилдиг ажылнжя-биле чонгун хүндүткелиг чаагай алганнар.

Республиканың

ТАРААМ ТУРДА ТОДУГ-ЛА МЕН

Республиканың эмнелге ажылдакчыларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлде-конкурузу чоокта чаа болуп эрткен. Тааланчыг ыр-шоор, ээлдек чараш танцы-сам бот-тывынгыр коллективтерде хөй болган.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчиктиң танцы коллективиниң «Аяк шай» деп танцызы.

А. ХАСАНОВИЧИНИҢ фотозу.

Тыва улустуң бо ырыы шагдан тура неперээн болган ам-даа ужур-утказын чидирбээн, харын улам күштүг чаңгыланып турар:

Таңдым турда, тандаш-ла мен,
Тараам турда, тодуг-ла мен.
Хемчиим турда, хертеш-ле
Хевээм турда, тодуг-ла мен.

Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп ному «хлеб барда ырлан болур» дээн домак-биле эгелээш, үстүнде ырының утказы-биле дүгжүп турар болган тараның үнезин, амыдыралдың өзээ болуп турарын бадыткаан.

Тыва улус оран-таңдызының ачы-буянын, аң байлаанын дугайын алган-йөрээвишаан, боттарының күжү-биле өскүрүп, ажаап ап чораан тараазынга өөрүшкү чоргааралын ырларга безин илередип турган. Шаанда кижилер чеминмес түренги, аш-чүт аарберге үелерде безин тайга эдектеринге, хемнер үннарынга ийи-бир шаң тараазын тарып ап, ону камныг, хумагалыг ажаап, аъш-чемге хереглеп чораан. Хлеб-тараапы кижилер шаандан тура хүндүлеп, аалчыларны хлеб болган дусбиле уткуп хүлээп алыр, а ону салырда безин ойтур салбас, ону бижек-биле уш-баш чок шиштей бээр кижилерин бүрүү шаап чораан. Хлебти тотчеглээр, ону камнавас кижилер дооратан «хырны чырыган», «караа долган» дээн чергелиг чемелелдерни дыңнаар. Ол дээрге элээн доңгундаа болза, чөптүг чемелел-дир.

Чоокта эрткен СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының дугайында чугаалашкаш, ону анаа түүлдүг деп хүлээп алган болгай.

Ында партияның салып турар сорулгазы «чурттуң улам улгаткан экономиктиг күүзүн быжыглавышаап, болдунар-ла выска хуусаанын иштинде чонну аъш-чемнин бүгү хевирлери-биле турум хандыраын чедип алыры, эңне үнелиг продуктуларның күсели-биле совет кижилерниң аъш-чемининиң структура-түргузуун үндезинии-биле ажыктыры» деп айыткан. А хлеб дээрге кижилерниң хүн бүрү хереглээри кол аъш-чем болур. Ынчангаш оон камналгазының болгаш шынарлыг кылдыр бижырарының айтырыы база бирги черде турар ужурлуг. Ол айтырыглар бистиинде күду деңгелде.

Бисте хлебти хөйүү садып алгаш, оон-биле тудуп турары дириг амытаннар азыраар чоруктар бар. Хөй-иннинниң чемненилге черлеринде хлеб кескиндизинии стол кырында чыдып каары хөй боол турар. Бо база-ла кижи бүрүзү хереглээр шаан билбес, камналга чок чорук-тур. Чоокта чаа Тоора-Хем ортумак школазының интернадының столованы кире дүшкен мен. Ында уругнар күрүнеңнің хадас ажаал-тежээлинде турар болгай. Чамдык өвереникчилерниң дугайын дыңнап, силерниң оларның стол кырында каггылапкан, шалаже октагылапкан хлевинин кескиндилерин көргеш, аажок хараазаттаттым. Ол үеден кижилерниң хүн бүрү хереглээри кол аъш-чем болур. Ынчангаш оон камналгазының болгаш шынарлыг кылдыр бижырарының айтырыы база бирги черде турар ужурлуг. Ол айтырыглар бистиинде күду деңгелде.

Республиканың эмнелге ажылдакчыларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлде-конкурузу чоокта чаа болуп эрткен. Тааланчыг ыр-шоор, ээлдек чараш танцы-сам бот-тывынгыр коллективтерде хөй болган.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчиктиң танцы коллективиниң «Аяк шай» деп танцызы.

А. ХАСАНОВИЧИНИҢ фотозу.

Тыва улустуң бо ырыы шагдан тура неперээн болган ам-даа ужур-утказын чидирбээн, харын улам күштүг чаңгыланып турар:

Таңдым турда, тандаш-ла мен,
Тараам турда, тодуг-ла мен.
Хемчиим турда, хертеш-ле
Хевээм турда, тодуг-ла мен.

Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп ному «хлеб барда ырлан болур» дээн домак-биле эгелээш, үстүнде ырының утказы-биле дүгжүп турар болган тараның үнезин, амыдыралдың өзээ болуп турарын бадыткаан.

Тыва улус оран-таңдызының ачы-буянын, аң байлаанын дугайын алган-йөрээвишаан, боттарының күжү-биле өскүрүп, ажаап ап чораан тараазынга өөрүшкү чоргааралын ырларга безин илередип турган. Шаанда кижилер чеминмес түренги, аш-чүт аарберге үелерде безин тайга эдектеринге, хемнер үннарынга ийи-бир шаң тараазын тарып ап, ону камныг, хумагалыг ажаап, аъш-чемге хереглеп чораан. Хлеб-тараапы кижилер шаандан тура хүндүлеп, аалчыларны хлеб болган дусбиле уткуп хүлээп алыр, а ону салырда безин ойтур салбас, ону бижек-биле уш-баш чок шиштей бээр кижилерин бүрүү шаап чораан. Хлебти тотчеглээр, ону камнавас кижилер дооратан «хырны чырыган», «караа долган» дээн чергелиг чемелелдерни дыңнаар. Ол дээрге элээн доңгундаа болза, чөптүг чемелел-дир.

Чоокта эрткен СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының дугайында чугаалашкаш, ону анаа түүлдүг деп хүлээп алган болгай.

Ында партияның салып турар сорулгазы «чурттуң улам улгаткан экономиктиг күүзүн быжыглавышаап, болдунар-ла выска хуусаанын иштинде чонну аъш-чемнин бүгү хевирлери-биле турум

М. ТАМДЫН-ООЛ,
күш-ажылдың хоочуну, персоналдыг пенсионер.

КОММУНИСКЕ ЙӨРЭЭЛ

Кежээкиниң солунундан
Тельманны бажыңнаан деп
Дем чаа билгеш.
салым-хуузун
Георгий бүдүү сурап чөраан.
Хоргадалда өөрү-биле
Кафеге ол кирип келгеш,
Кофе аартап
четтикпээнинде.
Хамык шагдаа бүзээлепкен
«Холуң көдүр!»—
Димитровка
Таныш шак бо сөстер
соонда,
Танев, Попов... үш болгарны
Хоругдалче алгаш барган.
7.
Баштай Бисмарк залындан
Маобит, Лейпциг кара-
бажың.
Карацгы шык, халалыг
бөлүк.
Каржы карак...
үзүктелбээн.
Рейхастагты өрттеткен дээр
Калчаа шүүл Георгийниң
Кара бажын агартса-даа,
Иштинде күш, от дег
кыпкан.
Роман эвес, немец төөгү.
Роллан, Барбюс... өңнүктери,
Гёте, Шекеспир, философия
Георгийге ам сүме болган.
Үш он чылдар дайыннары,
Үүрмектелген Германия,
Үлежилге, күчүдел, оп,
Үен бо суд—чаңгыс дазыл,
Ирик дөске былда кылдыр
Идеалын көвей салгаш
Нүүл-хопту буза тепсир—
Нүүр, шын дээш өлүп-даа
боор.

(Эгези № 142 «Шында»).

Демирлеткен коммунистиң
Бажы, холу деминг шимчеп,
Демдеглеалер, факт хынап,
Фашист судка өелеткенген.
8.
Геетапожуга сүрдүрбүшаан,
Георгий залче кирип
келген.
Герман судтуң баштыңнары,
Геринг-даа ында болган.
Хайгаракчы болгар элчин,
Кадагаатты бижээчилер...
Чүс-чүс карак олче кайгаан.
Чүгле совет төлээлер чок.
Оларның бөөр кээрин
хораан.
Оон чылдаа көңгүс бодүүн:
Коммунистер чокка-ла шын
Коргунчуг деп рейх билир.
Ынчалза-даа совет кижи
Залда эвес дээрден башка,
Диптериң хөй чону-биле
Димитровтуң талазында!
«Амызыпдан чарып каар!»—
деп
Ам үш удаа кыжандырткан.
Хоругдалдан дамыртапкан
Коммунистиг түрү бо-дур:
Аткаар октаан баштың дүгү,
Алызындан чоргаар дурт-
сын,
Кезе кайгаан чидиг көрүш:
«Кедээрлецер!»— дээнзиг
болган.
Хоругдалга ырмазырап,
Кошкаан боор деп хыы
ханган
Шилдегер кок судья олче
Чиге көрүп, тыынмайн
орган.
Айтырыгны Димитров
Айтырыг-биле удур согар,
Кыжанырга — кыжырып
каар,
Кыймыш дивес—кара шөрү!
Хоруп, чөптеп,
коргуткулаан,
Холундан ап олурткулаан,
Канчаарга-даа дам бар
чыдар —
Кайын кээр күш, сорук
ыйнаан?!
Баштай ынчан,
Лейпцигне-ле,
Байысаакчы бардам Фогттуң
Бакка-сокка шөрбаан
«херээн»
Мацаа Георгий
дамдыктапкан.
Өртке чылдак, чемиш
берген
Хоралакчы Ван дер Люббе
Хоозун каткы, сөстер октап,
Өчүүн будааш, тулуп
калган.
Георгийге шамнаан өрттүң
Удазыны хеглип чаштап,
Херечилер өчүктери
Удаа-дараа буурап турган.
Херек бажы келдейгенин
Дээрги судья ынчан билип,
Деткимчени ам ол чүгле
Герингиден кордап орган.
9.
Фюрериң кол хартаачызы—
Геринг бо судта кымыл:
Буруудадыр ялалакчы,
Херечи бе, херектен бе?
Хүрең хептиг, иетээр ыттыг,
Боолуг чажыт үш эр кижээ
Боду кывар фосфорну ол
Хүлээткенин сактып келген.
Георгийниң ырайында
Буза тевер кестиң кыры—
Вулканзыг күш, сорук
көргеш,

Шүлүглеп

Геринг аяар чугаалаңган:
«Чогум шак бо херекти мен
Шоолуг-ла сонуургаваан,
Чамдык отчёт, өчүк номчуур
Чайым-даа чок болган ийин.
Айтырыңар бодуңарга
Алызындан билдингир боор,
Кажарыңар аажок дээрбин
Хаая дыңнаар турган мен»
—дээн.
«Кээргенчиин мооң!»—диген
ышкаш,
Георгий олче шооду көрген,
Геринг ону билген ышкаш,
Хенертен-не үен барган:
«Үүлгедигни силериң ол
Партияңар холу кылган,
Партияңарны ынчангаштың
Узуткаар»—деп
кыпкыргылаан.
Баштың дүгүн аткаар
октаан,
Георгий олче зөге берген,
Башка чаңнык дүжер
мурну—
Кезек када өлүг ыржым.
«Узуткаар дээн партияңар
Улуг Совет Эвилели —
Делегейде эки чүртта
Тергиндекчи партия болгай.
Бөмбүрзектиң алдының бир
Кезээн эллээн шак ол
партия
Бөгүн мында, Германияда-
даа,
Кеди-шынчы өңнүктериг.
Премьер-министр, Силерге
ол
Биилдингир бе, кандыг
ирги?»
Геринг суг пактапкан дег,
Кезек ыыт чок, мойнун
чоткан.

(Уланчылыг).

С. МОЛДУРГА.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ СОНУУРГАЛЫНГА

Москонцерттиң чугаалаар жанрының артизи Нина Бардинскаяның Тыванын күрүне филармониязынга гастрольчу чайы эгелээн. Поэзияга сонуургалдыглар совет шүлүкчүлерниң чогаалдарын артистиң күүселдези-биле дыңнаарга Сеткил-сагышка дээп турар кылдыр оон овур-хевирлерже ханылап киирген онзагай күүселдезин. Кызылдың түе-түе будурүлгелериниң ажылдакчылары сонуургал-биле дыңнааннар. Көдээ ажыл-агый министерстволзупуң автобаазазынга, № 1 АТБ-ге, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның автобаазазынга, туувбу заводунга артист аалдан чораан.

Бөгүн сонгулда хүүнде Нина Бардинская № 3 АТБ-нин агитпунктузунга сонгукчулар мурнунга ойнаар.

Москваның «Ромэн» деп ыңаан театрны көрүкчүлер эки билир. Ук театрның артистери биеке база удавас залдан келир. Ук коллектив июнь 25-те Ноғаан театрга ийи удаа концерт көргүзер.

Кызылчыларның сонуургалынга база бир онзагай аалчылар Казахстандан келир «Арираң» деп көрөй эстрада ансамбли. Бо биилдингир ансамбль совет болгаш көрөй композиторларның ырларын күүседир. Делегейниң улустарының танцыларын олар көрүкчүлерге сонуургадыр. Конерттерже силерни чалап тур бис, эргим көрүкчүлер.

Т. СКОРЛЫГИНА.
филармонияның музыка редактору.

БҮДҮРҮЛГЕДЕ СПОРТ

Районнар аразының Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжышкынында спортка хандыкшылыглар моон мурунда-даа чылдарда, ам бөгүнде-даа бар. Күш-дамыр кижизидилгезинге олар киржип келген. ынчалза-даа бо активтиң ажылы шоолуг билдинмейн турган.

Республикага күш-культура болгаш спортту улам ыдап массалыг кылдыр көдүрериниз хемчегларын ап эгелээнинчеэ соонда бо коллективже спорт-массалыг ажылдар ёзулуг стартты алган. Холга балды, хирээ, хүүрек туткан аныяктар хостуг шакта ойнаар спорт шөлүн каш хүн улаштыр бөлеткеп. кылып алган. Ам ында волейбол, өске-даа оюнпар үзүктелбейн турар.

Стол теннизинге ынактарның ажыглалында бүрүп дериг-хереклелдиг стол теннизи бар. Ону будурүлгелиниң бызаңчылары ажыктап кылган. Маңаа маргылдаалар бо-ла эрткилээр. Шыдыраага тускай ерээлди база белеткеп кылган. Ажыл-агыйның администрациязы, профсоюзтар местком спорт дериг-хереклелдерин садып алырынга, маргылдаага тилмекчилерни шаңнаарынга акша-хөрөңгини үндүрүп турар.

Ыланғыя бистиң удуртукчузуту демдеглевес аргам чок, Михаил Элестеевич Оюн күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар дээш эки ажылдап турар. Материалды болгаш моральдыг деткимчени үргүлүү көргүзүп келген. Удуртукчунуң дузазы-биле шыдыраа клубун дериң алган бис. Ында шыдыраалар, шыдыраа шактары, тускай хөлдөр, литература, солун-сеткүүл бар.

База ол ышкаш өске-даа кижилер спорт активи районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынкынында бар. Маңаа чижек кылдыг дараазында спортчуларны күзелдинмбиле киирдим. Оларның бирээзи слесарь Чедендей Даңгыт. Ол будурүлгениң мурнакчызы, местком даргазы. Оон септеп кылганы дизельдери быжыг болгаш идегеддиг. Шыдыраа болгаш волейболга үргүлүү киржип, өске-даа оюнларны эрттиреринге киржилгези идепкейлиг.

Волейбол командазының органнзакчызы, тренери база капитаны автомеханик Сергей Монгуш. Григорий Тумат чүгле слесарь, бызаңчы эвес, хөй-ниитичи спортчу. Аар чүүк сөөртүр машиналар чолаачызы Эрес-оол Сарыглар. Данил Бурбу күш-ажылдың шалыпчылары. Олар тыва хүрешке районнуң сураглыг мөгелери. Александр Тумат. Пушкин Даваа. өске-даа спортчулар бисте эвээш эвес. Оларга даянып алгаш, күш-дамыр кижизидилгезин улам массалыг кылып болур.

П. АРТАМОНОВ.
күш-культура болгаш спорттуң хоочуну.

ЭМЧИНИҢ ЭМБЛЕМАЗЫ

Чыланныг дагыл-аяк... Бо эмблеманы шериг эмчилериниң погонпарында-даа, аптекаларда-даа, эмчи институдуң дооскаларында хөрөк демдектеринде-даа бо-ла көөр бис. Эмнээриниң демдээ ынаң-ла чүге чылан болганыл, дагыл-аяк чүнү илередип турарыл?

Шаг-шаанда кижилер дириг амытаннарга чүдүүр. оларның мурнунга күш чок чораан. Арзыланы кижилер күштүг. маадырлыг чоруктуң демдээ деп, эзирни — чоргааралдың. турамык сеткилдиң демдээ. чыланы улуг угаанныг, мөңге амыдыралдың демдээ деп өөрүп чораан.

Шаг-шаанның тоолдарында, легендаларында чыланы тинлээн кижилерни улуг маадырлар деп мактап турар. Ол үениң кижилери чыланы эң айыылдыг деп саналарындан аңгыда, мерген угаанныг мөңге амыдыралдыг деп база көрүп турган. Эрте-бурунгу бир грузин тоолда чыланны тинлээн кижи бүгү чүвени өттүр көөр улуг угаанныг апаар деп чугаалап турар. А грекгер мөңге амыдыралдың бурганын чылан хевирлиг кылдыр чуруп турганнар.

Бир мындыг грек легенда бар. Крит деп бичии ортулукка чүрттап турган эрес-маадыр Минос деп хаанның кара чаңгыс оглу өлүп калган. Ол хаан оглун диргизип каан кижиге улуг шаңнал аазаан. Уран мергежилдиг эмчи Асклепий бар деп чүве аңаа дыңналы берген. Хаан олче шапкынчы чоруткан.

Асклепий хаанның өргээзинче бар чораан, орук ара дыштаның олурда, оңу чылан шапкан. Демги чыланны Асклепий ол-ла черинге өлүрүп каан. Ол аразында база бир чылан эм оът ыамырып алган маннап келгеш. демги чыланны эмнеп каан.

Асклепий чыланның ол оъду-биле хаанның салгакчызын диргизип каан. Ол-ла хевээр оон тонуувун эдээнге чылап чуруу чоруур апарган.

Угаанныг чылан ынчаар кижилерни эмнээриниң, медицина эртемниң ылгавыр демдээ, эмблемазы апарган. Баштай ол аяк чок турган, а кажан кижилер хоранны эмге ажыглап турар апарганда эмблемага аяк база тыптып келген. Ол үнелиг эмни күдаг кадагалаар деп чүвени көргүзүп турар.

(«ЗДОРОВЬЕ» журналдан).

КУДУМЧУГА ХЕВИСТИ ЧАДЫПТАР

Ынакшааны кыска бердингенин чүүл-биле шынзыдарыл? Кашкадарьин область Камаши деп үзбек суурнуң оолдары бо айтырыгга харыы сөс орнунга, пес-таавы станогунун артынга ора каапталар: хол-биле кылган хевис азы палас мында кудага эң эки белек. Оңу күдээ кижи эрги чаңчыл ёзугаар боду кылыр ужурлуг. Бо ажыл белең эвес, чүгле үүгүзаларын каастагазын кылырын безин тып болаарынга ай ажар.

— Камашинчилерниң салгалдан салгал дамчып келгени ус ажыл, ам бүдүрээри безин берге, чус чылдың эгезинде соксаттынып орар деп сапаттынган —деп. суурнуң хоочун чурттакчызы болгаш хевис кылыкчызы Мирзо-Бобо Хаккулов чугаалап турар—Хевис база палас кылыр чүгле алды бажың ынчан арткан. чем тып база амыдыраарының чаңгыс аргазы ол болганда, өскелер артыр хевис кылыштарындан корткаш. хевис кылырының аргаларын чажырар турган.

Улусчу ус-тывыш дугайында сагыш салыышкыны совет эрге-чагырга холга алганының соонда хевис кылырының чаз сайзыралы эгелээн. Хевис кылырының тускай школазы Камашиде бегүнде-даа бар.

Хевистиң шынарын канчаар чыдаарын билир силер бе? — деп. Мирзо-Бобо кажар хүлүмзүргүр. — Оңу кудумчуга шуут-ла чадыптар болгай бис. суурнуң чурттакчылары оон кыры-биле эртер. Бир эвес хевис өңүн чидирбес. угузаларны. кыры дырышпас болза. Камашинин ыргыашпары үнеледи боор.

О. ИГАМБЕРДЫЕВ.

Аваангырлар үнүп келир,
Ачыр-дачыр сегиржип аар.
Моге эрлер черле ындыг —
Бөөлдежир, дегзэлежир.
Карак чивеш аразында
Кайы бирээ октадып боор.
Үшкү, дөртку ужун калыр,
Үжүүр, шүглүр эрлер артар.

ТЕЛЕ ВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 —«Сула шымчээшкинче, чыскаалыңар!» 8.55 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунның шилиндек командаларының оюну. 2-ги үезин. Испаниядан дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелиниг бараан боол тур мен!» В. Чкаловтуң, Г. Байдуковтуң болгаш А. Беляковтуң Сонгу полюсту таварты Америкаже ужудушкунунуң 45 чылынга. 11.15—«Кадыкшыл». Эртем-таймылбырлыг программа. 12.30 —Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хөрөө». 13.45 — «Хогжумнуг киоск». 14.15 — Делегейниң футбол чемпионады. ССРЭ биле Чаа Зеландияның командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.50 — «Киноаян-чоруктарының клуву».

КЫЗЫЛДАН

16.55 — Телемедээлерниң тускай үндүрүлгези. (Тыва, орус, дылдарга).

МОСКВАДАН

17.10 — РСФСР-ниң күрүнеңниң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 17.40 — Бөгүн—Медицина ажылдакчызының хүнү. ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренков-биле беседа. 17.55 — «Силерниң чагыларынар ёзугаар». Медицина ажылдакчыларынга музыкалыг программа. «Делегей панорамазы». 19.15 — Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга сонгулдалар. Информастыг үндүрүлге. 19.30 —Төп телевиденнеңниң экранынга бир дугаар». «Эр кижиниң бөдүүн амыдыралы». Уран-чечен фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга сонгулдалар. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 22.30 — Испанияны эргий». Кинопрограмма. 23.15 — 01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Англия биле ЧССРниң шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

14.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». 15.20 — «Төп телевиденнеңниң экранында бир дугаар». «Сеелгү аът чарыжы» (Югославия). Уругларга уран-чечен фильм. 16.40— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 17.10 —«Дошта чуруктар». Документалдыг телефильм. 17.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.50— «Эрес-дидям чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.55 —Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң намдарывыс». 24-кү фильм — «1940 чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». Илбилиг экран». 20.20 — Баскетболга делегей чергелиг ужуражышкын. Европаның болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының оюну. Венгриядан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга сонгулдалар. 21.35—22.45 — «Эмчи чаладыңар бе?» Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Спорт программазы. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Спорт программазы. Футболга делегей чемпионады. Англия-биле ЧССР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги тайм. Испания-биле Югославияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Камгалаттынган делегей билир». Документалдыг фильм. 14.50 — Уругларга фильм. «Мээң генералым». 1-ги серия. 15.55 — Шупту кижилерге стадион. 16.25 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.55 —17.10 — Чапсар. 17.10 — «Авам школазы». 17.40 —Футбол дугайында дончулал. 18.10 — Делегейниң П .И. Чайковский аттыг конкурузунда. 18.55 — Партияның планнары — улустуң планнары. «Сибирьниң чери». Уренгой-Ужгород аразының газ дамчыдыкчызының тудуунуң дугайында. 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Испания-биле Югославияның шилиндек командаларын ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Музыка дугайында чугааны уламчылаалы». Л. Утёсов-биле сеелгү ужуражышкын. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—01.00 — Футболга делегей чемпионады. Франция-биле Кувейттиң шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Эзиржигеш». 13.15 — «Оттурукчу». 13.45 — «Чурагачы». Тележурнал. 14.30 — «Эртем амыдыралы». 15.00— Вештерниң ырлары болгаш танцылары. Петрозаводскиден дамчыдылга. 15.30 — Телемедээлер. 15.40 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 — Киножурнал. 19.00— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.15 — Телелекторий: ССРЭ-ниң түргустуганы — В. И. Ленинниң идеяларының, национал политиканың ленинчи принципнериниң амыдыралга боттанышкыны». 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». «Хуулгаазының экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Серафиманың ортулуу». Уран-чечен телефильм.

Оҥаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага чоокку хүннерде. дүнелерде чаъс чаар. хүндүс аяс агаар болур. Сонгу-барының улуг хаттың дүргени секундада ортумаа-биле 9—14 метр. Агаарның температуразы дүнелерде 9—14 метр. чамдык черлерге казыыр 3-тен кадар 2 градус чедер. хүндүс 20—25. чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Кызылга база өскерлип түрар агаар болур. агаарның температуразы дүне 7—9. хүндүс 22—24 градус чылыг.

КИНО

ИЮНЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шак ындыг музыка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 17.30, 19.20, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 32 Сылдысчыгаш» 9.30; **«Шивишкин»** 11.00, 13.50, 20.00; **«Карнавал»** 16.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «№ 92 киночыындызы» 17.00; **«Дон Фрезерниң төөгүзү»** 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он ийи айлар» 10.30; **«Ак дүн өөнүг лимузин»** 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «№ 31 Сылдысчыгаш» 12.00; **«Айсбергтер аразында өлүм»** 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ИЮНЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даңгырак болгаш аазаашкын» 9.30, 13.30, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петровка 38» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00; **Оон кударанчыг тоожу чок»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол мээнии болганда, мээнии-дир» 15.00 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Авга-ыяң ырызы Мавка» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринге 1982—1983 өөредилге чылында конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның экзаменнери Кызылда күрүнеңнин педагогика институдунга ИЮЛЬ 6-да эгелээр.

Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның дээди өөредилге черлериниң дакпызын болгаш хүлээп алыышкынның чүрүмүнүң дугайын «Шынның» июнь 9, 15-тең номерлеринден көрүп ап болур.

Билдиришкин киирер адрези: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу. бажың № 34. кабинет № 114, хүлээп алыр комиссия.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24. 2-23-54. харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретарларның 2-23-35. партийның амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстерииин 2-37-13. пропаганда кылдызының 2-31-75. культура кылдызының 2-23-54. көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47. үлетпүр кылдызының 2-31-75. чагаа кылдызының 2-41-27. информация кылдызының 2-20-60. корректорларның 2-27-41. бухгалтериянның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1006

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының хереглериниң галазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00821

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 144 (11942) | 1982 чылдың июнь 22, вторник | 1925 чылда үнделип эгелээнгеш | Өртээ 3 кеп.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ БҮГҮ ТЫВА БАДЫЛААН

Соңгулда бүрүзүн бистиң чүртүвүс бүгү улустуң байырлалы кылдыр эрттирер чаагай чанчылдыг. Бурунгу хүн эрткен улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының соңгулдалары база-ла ынчаар эрткен.

Кызылдың ажылчыннары, Ак-Довуракты даг-дүгү арыглакчылары, Хову-Аксының металлургтары, Шагаан-Арыгның тудугжулары, Бай-Тайганың, Мөңгүн-Тайганың, Эрзиниң малчыннары, Тандының, Каа-Хемниң, Бии-Хемниң тараажылары, Төжүнүң аңчылары, ивижилери болгаш бистиң хөй санныг интеллигенциявыс соңгулдаларга кайгамчык улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүг киришкеннер.

Ийи орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары соңгулдалар хүнүнде делегейге бижиг тайбың, социалистиг Төрөөн чүртүнүң улам ыяш чечектелиишкини база коммунизмниң тиилелгези дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег берген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чайгылыш чок боттандырарынга долу шиитпирлиин олар бадыткаан. Ооң-биле чергелештир тыва улус дугайында хүн бүрү саглыш салыышкыл дээш Коммунистиг партияга база Совет чазакка улуу-биле өөрүп четтиргенин чүректиг ханызындан илергейлээннер.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының соңгулдалары СЭКП-ни, эш Л. И. Брежнев баштаан оон ленинчи Төп Комитедин болгаш Совет чазакты долгандыр ажылчы чоннарның улам ыырлый каттышканының партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвиниң, СЭКП-ниң база Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының деткип турарының күүлүг көргүзүү болган.

Кызыл

Эртенгиниң 6 шак четпээнде-ле найысылалдың кудумчуларынга арыннарында өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг долган, катыкы-хоглуг кижилер соңгулда участоктарынче шуужуп эгелээн. Оларның хөй иеруузу дайынның, күш-ажылдың хоочуннары, аныяк соңгукчулар болган.

6 шак турда Кызылдың бүгү соңгулда участоктарының эжин ажыттынган, участок комиссияларының даргалары улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судьяларының соңгулдаларыбиле соңгукчуларга изиг байырны чедиргеш, бадылаашкынын бээринче чалаан.

Филармония бажыңында оң бир дугаар соңгулда участогу. Ону баиырлал шинчи кинр каастаан, тааланчыг хөгжүм соңгукчуларны улам сорук кирип турган.

Бо соңгулда участогунга Тываның хоочун чогаалчыларының бирээзи Л. Б. Чадамбе бир дугаарывда бюллетеньни алгаш, мынча дээн:

— Бүгү улустуң байырлалы — соңгулдалар хүнү-биле чыыланнарга изиг байыр чедирдим. ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга төлептиг ужуражыр, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет улус политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүг ажылдап турар кайгамчыктыг уеде соңгулдалар эртип турар-дыр. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак делегейге бижиг тайбың, чонның чаагай чоруун бедидер дээш доктаамал сагышты салып келген. Ынчангаш мен чер кырынга мээге тайбың дээш, чонның чаагай чоруу дээш бадыладым.

Бо соңгулда участогунуң соңгукчулары бадылаашкынга идепкейлиг киришкеннер. 14 шакта соңгукчуларның 70 ажыг хүүзу бадылапкан.

Кызылдың бир дугаар кеэдээ профтехучилищезинде № 14 соңгулда участогунга дыка хөй ооллар, кыстар бир дугаар бадылаашкынын берген. Оларның хөй иеруузу училищенің сургуулдары. Аныяк соңгукчу, училищенің сургуулу Мария Сат урнага чоокшулап келгеш, чугаалаанны болза:

— Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың адаа сагыш човаашкынының ачызында күрүнеңің долу хамдырылгазында өөренип тур бис, ол дээш улуу-биле өөрүп четтирдим. Орта хөлөк кылдыр билиглерни эки шинтээдин алгаш, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар херекке үлүүмнү киирер мен. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак дээш, чонның чаагай чоруу дээш баштайгы бадылаашкынын бердим.

Аныяк соңгукчунуң бо сестери өске эш-өөрүн сорук киирген.

№ 14 соңгулда участогунуң соңгукчулары СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чүүлдүгүнүп деткип, делегейге тайбың, аас-кежии дээш бадылаашкынын берип турганнар.

Автоорук техникумунда № 18 соңгулда участогунга соңгукчуларның бадылаашкыны кидин түлүк чоруп турда, чеде бердивис.

Соңгулданың участок комиссиязының даргазы А. В. Казанцевке ужурашкаш, бадылаашкын канчаар чоруп турарын сонуургай бердивис.

— Дыка хөй соңгукчулар эртенгиниң алды шак четпээнде-ле боттарының хамааты хүлээлгезин күүседир дээш чедип келгеннер. Олар «Делегейге тайбың, аас-кежии дээш», «СЭКП болгаш Совет чазак дээш», «Чонның чаагай чоруу дээш» бадылаашкынын бергеннер. Участокта үш муң ажыг соңгукчу бар, эртенгиниң тос шакта оларның чартык хирези бадылапкан —деп, ол бистерге тайылбырлады.

Шынап-ла, найысыладың чаа микрорайонунуң чурттакчылары соңгулдаларга идепкейлиг киржип турарын бүзүреп көрдүвүс.

Кызылдың бүгү соңгулда участокторынга соңгукчуларның бадылаашкынын организастыг эрткеп. Олар коммунистиринң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын берип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүп деткип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кыларынга белеиин плередип турганнар.

Ак-Довурак

Аныяк хоорай Ак-Довуракты 5 соңгулда участоктары соңгулдаларга эки белеткелдиг ужурашкан. Соңгулдаларга чон бедик көдүрүлүшкүнүг организастыы-биле киришкеп. Плакаттар, кызыл туктар-биле шиметтиигеи соңгулда участоктарынче хоорайның чурттакчылары эртенгиниң 6 шак четкелекте-ле шуужуп эгелээн.

Культура ордузунда төп участокка баштайгы бюллетеньнерни Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ооржак Гокпак-оолович Комбуй-оол, бо чылын бир дугаар бадылаан утбашкылар Ольга болгаш Ирина Жаровалар алгылааннар.

Хоочун тудугжу О. Т. Комбуй-оол бадылап тура, мынчаар чугаалаан:

— Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының ээлчеглиг соңгулдаларынга Ак-Довуракты тудугжулары күш-ажылчы белектерлиг ужураштывыс. Бистиң бригада соңгулдаларга утку-штур бирги чартык чылдың планын күүседипкен. Эш Леонид Ильич Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязыга чоруткан. Чагаазын тудугжу эш-өөрүм база мен бодум изиг чүүлдүгүнүүшкүн-биле сеткиливис ханызындан деткип тур бис. Чер кырынга биижыг тайбың, улустарның аас-кежии, дайын одун болдурбазы, чонның эң төлептиг ооллар, кыстары дээш бадылаары өөрүнчүгдүр—деп, ол чугаалаан.

Аныяк соңгукчу Ира Жарова:

— СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга Аъш-чем программазын бадылааны совет кижилерниң амыдырал-чурттагының улам-на экижидиринче углаган. Мен садыгжы кижи мен. Коммунистиг партиям дээш, чонуы дээш ажылдаары менээ өөрүшкү. Бөгүн бир дугаар бадылап тура Коммунистиг партия, тайбың дээш, чонның эң эки ооллар, кыстары дээш үнүм берип тур мен. Мээң дунмам Ольга биле ийис угбашкылар бис. Ол уруглар садында кижизидикчи башкы. Улам-на эки ажылдаар, чонувустуң улуг ижинге боттарывыстың үлүг-хуувус киирер бис —деп, Ирина чугаалаан.

Ак-Довуракты 5 соңгулда участоктарындан Кара-Сугда болгаш № 5 участоктарга бадылаашкын эртенгиниң 8 шак бичии ажыл турда-ла доосту берген.

Күжүгет Алдын-оолдуң, Салчак Кара-оолдуң тудугжу бригадалары, «Тыва Даг-дүгү» комбинаттың арыглаг фабриказындан Д. К. Дүктеп-оолдуң ээлчээ, АТБ-ден М. Ф. Политовтуң чолаачылар бригадазы бирги чартык чылдың планын хуусаа бетинде күүседип, чедишкинии соңгулдаларга тураскаатканнар.

Соңгулда участоктарынга буфеттер ажылдап турган. Культура ордузунуң агитбригадазы эртенгиниң 10 шакта төп участокка солуп концертин көргүскен. Ак-Довуракты эмчилери боттарының байырлалынга —Медицина ажылдакчыларының хүнүнге, соңгулдаларга тураскаадып солуп программалыг концертин ак-довуракчыларга ол хүн бараалгаткан.

Футбол маргылдаазынга 7 команда, волейболга 5 команда хоорайның бирги чери дээш оюннарын уламчылаан.

Ак-довуракчылар соңгулдаларга бедик көдүрүлүшкүнүг киришкеннер.

Хову-Аксы

Кобальтылыг Хову-Аксының чурттакчылары эртенгиниң алды шак четпээнде-ле соңгулда участоктарынче далажып чоруп турганнар. Ыры чангыланып, хөглүг аялга суурлу дургаар дыңналып турда, кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин өөрүшкү-маңнайы чайгаар-ла көдүрүп келир. Соңгулдалар хүнүнде база-ла ындыг болган.

Суурда ийи соңгулда участогу бадылаашкынның шагы келирге, соңгукчуларны эвилеп-ээлдек күлээп ап эгелээннер. Бир дугаарында комбинаттың гидрометаллургия цехинин слесары Александр Михайлович Чугунов бюллетеньнерни алган. Бадылап тура, ол мынча дээн:

— Коммунистиг партия, ооң ленинчи Төп Комитеди, ылаңгыя эш Л. И. Брежнев делегейге бижиг тайбынны тургузар дээш могаг-шылаг чок туржуп турар. Тайбын турда амыдырал-чуртталга чечектелир, аас-кежии бодараар, ажылтөл өлчей-кежиктиг, өөрүшкүмаңнайлыг болур. Мен бодум хуумда база-ла тайбың дээш, бижыг найырал болгаш аас-кежик, чонның төлептиг ооллар, кыстары дээш бадылап, төрөэн суурумнуң сайзыралы дээш моон соңгаар-даа улам шалыш ажылдаар мен.

Дүүш четкелек турда суур чурттакчыларының хөй кезии. бадылапканнар.

Соңгулдалар хүнүнге уткуштур калбарган чарышка Хову-Аксы АТБ-зинин, хлеб заводунун, садыг организациязының коллективтери эки ажылданнар. «Тыва кобальт» комбинат бирги чартык чылдың бүдүрүлге планын соңгулдалар хүнүнде күүседип алган. Соңгулдалар хүнүнде олар чаңгыс эп-сеткилдиин, патриотчу көдүрлүүшкүнүн илергейлеп. коммунистиринң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогу болгаш совет демократия дээш бадылаапнар.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары солуп кино, концерттерин көрүп, спортчу маргылдааларны сонуургаапнар.

Барыын-Хемчик

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киргеп районнуң ажылчы чоннары соңгулдалар хүнүн политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнбиле утказаннар. Чартык чылдың планныг көргүзүглерин район иитизи-биле багай эвес күүседип турар. Ажылагыйлардан «Дөн-Терезин» совхоз чартык чыл планнарын күүсеткенин рапорттаап. Ол ышкаш «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы. Бижиктиг-Хая хойжу бригада бедик көргүзүглерин чедип алган. Ук бригада төрүүр чүс хойга онаалтыр 98 хураганны алган.

Районнуң бүгү-ле соңгулда участокторынга соңгукчуларның бадылаашкыны организастыг эгелээн. Күш-ажылдың хоочуннары, ат-сураглыг кижилер, бадылаашкынга бир дугаар киржип турарлар участок бүрүзүнге эң баштай бадылаашкыннарын бергеннер. Соңгулда участоктарынга чоннуң телептиг ооллар, кыстары дээш бадылаашкын ол хүн эртежик-ле доосту берген.

Агитация-уран чүүл бригадаларының оюн көргүзүглери чер болганга эрткен. Спортчу маргылдаалар, кино көргүзүглери база болган.

Чөөн-Хемчик

Чурттуң политиктиг амыдыралында чугула болуушкун — чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар Чөөн-Хемчик районга идеп болгаш организас талазы-биле бедик деңнелге эрткен. Лозунгар, транспарантылар-биле шиметтиигеп, хөгжүм үнү чаңгыланган бүгү соңгулда участоктарының эжиктери эртенгиниң 6 шакта байырлалдыбиле ажыттынган. Участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары соңгукчуларга байыр чедирип, ССРЭ Конституциязында магадылаан соңгуур эргезин боттандырарынче оларны чалаан. Хөй-хөй соңгукчулар соңгуур эргезин күүседип, эрге-чагырга организарыңга чоннуң төлөөлекчилери дээш бадылаашкыннарын берип тура, совет кижи дугайында ада сагыш салымшкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илергейлеп. СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунуң шиитпирлерин, ада эш

(Төнүзүү 2-ги арыда).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МОСКВАНЫҢ ҮНҮ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының июнь 20-де эрткен соңгулдаларын ыйысылал Москва улусчу эрге-чагырганын байырлалы кылдыр политиктиг бедик идепкей-биле демдеглээн. Боттарының күш-ажылы биле, хамааты хүлээлгезинге ак сеткилдиг хамаарылга болгаш идей-мөзүшынар будужу-биле эш-өөрүнүп, хөй-ниитиниң хүлээп көрүүшкүнүн чаалап алганнар дээш бадылаары-биле чүс-чүс муң москвачылар соңгулда участоктарынга келгеннер.

Кремльдиң курантылары эртенгиниң алды шакты медээлептери биле, хоорайның үш муң ажыг соңгулда участоктарының эжиктери ажыттынган. Оларның бирээзи — № 7 соңгулда участогу Перов районунда. Мында прожектор заводунуң ажылчыннары бадылап турар. Күш-ажылдың хоочуну В. Шахов мынчаар чугаалаан:

— Бистиң будүрүлгенин ажылчыннары С. Егоров дээш бир демниг бадылап тур бис. Район Совединиге соңгулуп турар кижи. Заводувустуң үлегерлиг, коммунистиг район болдурар дээш улуг ажылдарны чорудуп турар.

СЭТА-ның корреспондентилери ол хүн Строгинога база чорааннар. Тудугнуң дүрген темпизинге чанчыккан москвачылар, бээин улуг чурттага массивинин бо хире кыска хуусаада туттунганын кайганнар. Чоокка чедир-ле маңаа ыяш тудутлар, колдаан турган, ам ында хөй каът корпустар дээрже шаптыккан.

Ол районнуң хөй мүн чаа чурттакчыларының бирээзи — автомобиль-орук институдунуң улуг башкызы О. Шапырина:

—Аас-кежиктиг амыдырал, чер кырынга тайбың дээш бадылап тур мен—деп. Ольга Евгеньевна чугаалаан. —Долгандыр көргеш, кижи магадап ханмас. Чаа корпустар, делгем кудумчулар, бульварлар. Чурттагга массивтерин комплекстиг тудуп турар. Чаа школа, универсам, АТС чоокта чаа ажыгларда кирген. чаа кинотеатрга өске районнарның чурттакчылары адаарган болур. Ол кинотеатр-даа, театр-даа, клуб-даа болур. Таарымчалыг ийин залдыг, бот-тывынгыр уран чүүлге таарымчалыг өрээлдерлиг.

Ам Строгинода чүс муң ажыг москвачылар чурттап турар. Чаа бажыннар ам-даа немежир.

Ооң соонда Химкиге чеде берген бис. «Моссельмаш» заводта Еремеевтерниң күш-ажылчы династиязы Москвада чурттавышаан, кедээнии чагырларын күүседип ажылдап турар. Солнечногорскиде соңгулда участогунга оларның кижи бүрүзү бедик көдүрүлүшкүнүүр келген, чүге дээрге соңгулдага күш-ажылчы белектерлиг ужурашкан.

Өг-бүленин ээзи Алексей Еремеевич боду слесарь кижи. ол чартык чыл планын күүседип алган. Ооң оглу Сергейниң удуртканы участок база мурнакчы. 60 чыл юбилейге тураскаатканы чарыштың тилекчилериниң аразында хоочуннуң кадайы Клавдия Васильевна база бар. Ажылчын өг-бүле бо бүгүге чоргаарланыр эргелиг!

Ниитиниң малынга— четчир чемнерни

СОҢГААРЛАТПАС СОРУЛГА

Улуг-Хем районнуң совхозтары бо чылын ниитиниң малына 32 муң 540 тонна сигенни, 9460 тонна сенажты, 69 муң 730 тонна силосту, 1150 тонна витаминниг сиген далганын болгаш хөй саваңны, борбаандылаан чемнерни белеткээр планныг. Ажыл-агыйларның сиген шөлдеринде үнүп колдуунда чедиштир үнүп, кезип эгелээринге ажырбас апарган. Ам кол-ла сорулга болза, малга бедүүн чемнер белеткээр бүгү техниканың септелгезин дүрген доозуп, шөлдерже үндүргеш, ол онза чугула кампанияже организастыг кирери, олче чонну массалыы-биле мобилизастаары болур. Мал чеми белеткээр ажылды херек кырынга тускай адыр болдуруп, тускайлаттынган бригадаларны, звеноларны тургузуп, оларга техниканы быжыглаары, ону эң-не ажыктыг ажыглаары дээш негелдени шыңгыыдырыры чугула.

Ажыл-агыйларда ам сиген кезилдезинче киреринге белеткелдиң сөөлгү хүннери чоруп турар. Районга бедүүн чемнер белеткээр 17 бригадага болгаш механизастаан 19 звенога шупту 160 ажыг кижи ажылдаар. Оон аңгыда, хол кадыыры-биле сиген кезер 21 звенону тургузар болгаш оларга 325 кижи ажылдаар. Оларның кырынга район төвүнден 100 ажыг кижи база келир.

Совхозтарга будук бүрүзү болгаш ише бүрү белеткээринге 840 кижилиг 21 звенону тургузары көрдүнген. Ол ышкаш район төвүнүң албан организацияларындан, бүдүрүлге коллективтеринден 400 кижи база бүрү белеткээринге киржир.

Мал чеми белеткээринге школачыларның бүдүрүлге бригадаларын, малчыннарны, кедээ Советтерин болгаш өске-даа коллективтерни хаара тудар.

Районда будук-бүрү белеткээр ажылдың темпизин уламна экижип орар. Ону ылаңгыя «Улуг-Хая» совхоз багай эвес чорудуп, кескен бүрүнү хөөндектеп, АВМ-верге далганнап турар.

Ол ышкаш совхозтарда суггаттыг шөлдерде тараан люцернаның үнгени хөлчок экп. Ооң баштайгы кезилдезин бо хүннерде эгелээр болгаш шөлдерни катап суттаргаш, ийиги дүжүттү, а «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чер ажылдыглары харын-даа үшкү дүжүттү алыр сорулганы салып турар.

Кампанияны организастыг, бедик темпилиг болгаш шынарлыг чорудары мал чеми белеткээр техниканы өй-шаанда эки септен кылганындан кол хамаарыкыры билдингир. Ынчалза-даа районнуң совхозтары ол ажылды хожудаашкынныг чорудуп келгенинің түңнелинде, хөй техника ам-даа белеп эвес. Жданов аттыг совхоз сиген кезер машиналар, грабльдер, силос комбайнары, «Күш-ажылдың хостуу» — пресс-подборщиктер, силос комбайнары, АВМпер, «Найырал»— сиген кезер машиналар, «Ак-Туруг» — пресс-подборщиктер, «Улуг-Хая» — хөпээпекчилер, грабльдер септээр талазы-биле дыка хожудаан болгаш амга чедир четче белеткеп шыдаваан. Адаттыган совхозтарның удуртукчулары, инженертехниктиг ажылдакчылары сиген кезилдезинче массалыг киреринге чедир арткан хонуктарда бүгү-ле үреник техниканы ажылдаарынга бедеткээр ужурлуг.

Районда дүжүт ажаар техниканы септээри база-ла оожум чоруп турар. Совхозтарда тараа комбайнпары септээрининң планы түгле 50 хуу күүсеттинген азы бо айның 15-те ам-даа 32 комбайн белеп эвес болган. Септелге сезонну эгелээдеп бээр 8,5 ай эрткенде алдынган медээ-биле безин ындыг-дыр. Дүжүт ажаалдазы эгелээринге чедир ийи ай хире хуусаада ынча хөй комбайннарны эки шынарлыг септеп ап болурунуң магадылалын кым берип болурул? Районнуң удуртур органнары, совхозтар директорлары, специалистер шак ындыг дүвүренчиг байдалды дүрген чайладыр, ажаалда техниканы септээрин дүгедедир дээш шыңгыны хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар-дыр.

«Аъш-чем программазы боттандырар хуусааларының талазы-биле ажыл-агыны сорулгаларны идип үндүрүп турардыр — үр хуусаалыг ортумак хуусаалыг, дүргеп, соңгаарладып болбас хуусаалыг. Ам оларның чогум-на сөөлгүлеринче сагыш салыры чугула деп бодаар-дыр мен» деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга плеткелиниг чугаалаан болгай. Мал чеми белеткээр, дүжүт ажаар техниканы өй-шаанда эки шынарлыг септээш, малга бижиг чем баазазын тургузары, өстүрген дүжүттү бичии-даа чидириг чокка ажаап алыры—шак ындыг дүргеп, соңгаарладып болбас сорулга.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың соңгулда участоктарынга бадылаашкын үезинде.

Тувин... библиотека... БИБЛИОТЕКА... им. С. С. Пушкина

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ БҮГҮ ТЫВА БАДЫЛААН

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арында).

«Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган үүлдерни болгаш түңнелдерни боттандырарынга боттарының төлептиг салыышкынын киирерин хүлээнип турганнар.

Кара-Чыраада соңгулда участогунга бир дугаарында бадылаар он сес харлыг соңгукчу Чечена Монгуш ажок сеткил хайныышкыныг келген. Урнаже бюллетеньнин суп тура, мынча дээн: «Мен, бодумнуң баштайгы бадылаашкымымны бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыкайгы чечектелиишкини дээш берип тур мен. Ынчангаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынга үлүүмнү киириштирери-биле онгу классты дооскан кижи болганымда малчыннап ажылдаарымны хүлээнип турар мен».

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында сургатчы Шолдан-оол Монгуш бюллетеньин ап тура, мынча дээн: «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүректик ханызындан үүладугзунуп деткивишаан, ону боттандырарынга үлүүмнү киирер мен. Бо чылын суггаттыг черниң бир гектарындан-на 15 центнер дүжүт алыр деп хүлээлгемнин эде көрүп, 17 центнер алырын хүлээнип тур мен».

Эртенгиниң 10 шак үезинделе районда соңгукчуларның хөй кезии —10 муң ажыг соңгукчу бадылаашкынын берген. Бора-Тайга, Кара-Чыраа, Шеми участоктарында эртенгиниң 8 шакта-да бүгү соңгукчулар соңгупкан.

Хөй-хөй коллективтер соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Чадаананың хөмүр-даш разрези чартык чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. Район күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планын күүседиринин аргалары бар болгаш боже бүгү күштү мөөнивишаан, чайгы суггарылга ажылдарынче, мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мөөнеп турар.

Кызыл район

Июнь 20-де районда бүгү 10 соңгулда участоктарының ажии байырлалдыы-биле ажыттынар билек соңгукчулар ынаар шуужуп-ла турганнар. Бо чылгы соңгулдаларны Кызыл районнуң ажыл-ишчилери онзагай кедүрлүүшкүнүг уткаан. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга болгаш соңгулдаларга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегте хөй-хөй коллективтер улуг чедиишкиннерин чедип алганнар. «Тиилелге» совхоз күрүнеге сүт садарының, «Тере-Хөл» совхоз— эът садарының чартык чыл планнарын соңгулдалар мурнуңуң хүнеринде күүседишкен. Кызылдың күш фабриказы сайгарылга планын, эът-сеектен далган кылыр завод чартык чылдың даалгаларын база чедиишкинниг күүсеткен.

Өң-баазын чечектер, лозун, плакаттар-биле шиметтинген соңгулда участоктарына бадылаашкынын берип тура, хөй-хөй соңгукчулар чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылаашкынын сеткил-хайныгышкын-биле берип, өөрүшкүүн илергейлеп турганнар.

— СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган соруглаарны болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чомчуп, танышкаш ону үүлдүгзүнүп деткидим. Партиявые болгаш чазаавыстың кижиниң чаагай чоруу дээш доктаамал сагыш салып турарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим. Партияның айтыышкыннарын күүседиринге үлүүмнү киирип, оң бирги беш чылдың опаалдаларын күүсеткеш, ам 1987 чылдың үлүүнде ажылдап тур мен» — деп, «Шамбалыг» совхозтуң мурнакчы механизатору Т. Ш. Тулуш бадылаашкынын берип тура чугаалаан.

Районга соңгулдалар идея болгаш организас талазы-биле бедик деңнелге эрткен. «Шамбалыг», ыраккы «Тере-Хөл» совхозтарда соңгукчулар эртенгиниң 10 шакка чедир-ле соңгуп доозупкан.

Соңгулдалар хүнүнде районнуң ажыл-агыйларында Культура бажыңнарынга концерттерни, киноларшы чон көрүп, дыштанып селгүүстээннер. Спортчу маргылдаалар база болгулаан.

Тес-Хем

Районнуң ажылчы чоннары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Июнь 20. Эртенгиниң 6 шак четкелек турда, соңгулда участоктарының эжиктери байырлалдыы-биле ажыттынган. Участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары соңгукчуларга бүгү улустуң байырлалы —соңгулдалар хүнү-биле байыр чедирбишаан, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бээринче соңгукчуларны чалаан. Чер-черге соңгулдалар бедик кедүрлүүшкүнүнүг эгелээн.

Самагалдайның төп соңгулда участогу. Соңгукчулар соңгуур эргезин күүседип тургаш, Коммунистиг партияга, Совет чазакка бөгүнгү чаагай амыдырал дээш өөрүп четтиргенин илередип, Чер кырынга быжыг тайбың, Советтер чуртунуң улам ыкайгы чечектелиишкини дээш бадылаашкынын берип, турарын илереткеннер. Улуг назылыг соңгукчу персоналдыг пенсионер И. О. Бичe-оол бадылаашкынын чер-чер Советтеринге эң төлептиг оолдар, кыстар дээш, тайбың дээш, чырык-чаагай амыдырал дээш берип турарын чугаалаан.

Төп соңгулда участогунга ол хүн 37 аныяк соңгукчу соңгуп, бадылаашкынын чаңгыс кижи дег берген. Соңгукчуларга бир дугаар киржип турар аныяк соңгукчуларның мурнуңдан районнуң Культура бажыңының ажылдакчызы У. Ховалыг сөс алгаш, бюллетеньнерин урнаже өөрүшкүүлүг суп тура, чурттуң Үндезин Хоойлузунуң магадылаан соңгуур хамааты эргезин бөгүн бир дугаар күүседип турарынга чоргаарланып турарын чугаалаан, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдралга күүседиринге үлүүн киириштирерин аныяктарның мурнундан хүлээнген.

Тес-хемчилер соңгулдалар хүнүн эки ажыл-херектер-биле уткаан. Соңгулда мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнин мурнуку одуруун Самагалдайның районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжымышкынының, районнуң амыдырал-хандырылга бүдүрүлге эргелелининиң коллективтери баштап, күш-ажылчы белектерлиг уткаан.

Районнуң чурттакчылыг черлеринге соңгулда хүнүнде кино, концерттер, спортчу маргылдаалар болган.

Соңгулда районга бедик кедүрлүүшкүн-биле эрткен.

Бии-Хем

Бии-Хемниң соңгулда участоктарының эртенги шактарында чаңгыс-даа үзүктелиишкин чок болган, боттарының үнүн бээр дээш соңгукчулар соксаал чокка шуужула турган. Районнуң соңгукчулары соңгулдага бедик идепкейлиг киржип, чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш боттарының үнүн бергеннер. Бо хүн оларга бир онзагай, чүге дээрге соңгулдалар хүнү ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде эрткен.

Чер-черге соңгулдалар хүнү июнь 20-ни бедик күш-ажылбиле уткуур дээш "Бии-Хемниң ажыл-ишчилери эки күш-ажылчы көргүзүглерлиг болган, социалистиг чарыштың тугун бедик тутkан. Шагаа «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың мурнуку одуруларында чоруп, күрүнеге эът садарының чыл чартының планын 103,6, сүт—102,4 хуу кылдыр хуусаадан эрте күүсеткен. «Хадың» совхоз күрүнеге сүт, «Кызыл тараачын» совхоз эът садарының чыл чартының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, амыдырал хандырылга черлеринің, албан организацияларның ажыл-херектеринде чогумчалыг талалар, эки кылдыр бүдүрген үүлдер эвээш эвес. Продукция сайгарарының чыл чартының планын хлеб заводу 112, үлетпүр комбинады 104 хуу эрте күүсеткен.

«Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу К.-К. Кечил-оолду, механизатору С. Н. Овчаровту, Туранда амыдырал хандырылга комбинадының бызаңчызы В. В. Барсуковту болгаш депутаттарның кандидаттары өске-даа ажыл-ишчилерни депутаттарга бир үнбиле соңгаан.

Бай-Тайга

Бадылаашкын эгелээр ырак мурнунда-ла участоктарга соңгукчулар чедип келген. Районнуң бүгү соңгулда участоктарынга бадылаашкын баштанып, ССРЭ-ниң Конституциязынга 60 чыл болуп, Ленинниң 112 чыл төрүттүнгенинге 1982 чыл Ленинниң чылы деп адаттанып турда, Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери соңгулдалар хүнүнге бедик күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, сергек сеткил-хөөн-биле уткаан. Чижээлээрге, күрүнеге эът, сүт садарының чартык чыл планын «Россия» совхозтуң, сүт садарының чартык чыл планын «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажыл-ишчилери күүседип ашкан. Бо хүннерде районнуң ажылчы чону күрүнеге дүк садар планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш хой кыргылдазынче массалыг киргеп, бедик кедүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Социалистиг демократияның байырлалының хүнүнде соңгулда участогу бүрүзүнге (районда шупту 17 соңгулда участогу бар) спортчу оюнпар, агиткультбригадалар концерттери болган.

Районнуң 12 муң 50 ажыт соңгукчулары боттарының төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылаашкынын, чаңгыс кижи дег берген.

Таңды

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнү июнь 20-ниң даң бажында, эртенгиниң 6 шак четпээнделе районнуң суурларының, район төвү Бай-Хаактың кудумчуларынга кижилериниң хаймыны кончуг апарган. Шевергин кеттинген соңгукчулар соңгулда участоктарынче далажып, белүк белүү-биле өөрүшкүлүг шуужуп турган.

«Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалиди, пенсионер-даа болзумза ам-даа хол дыңзыг ажылдап, аныяк өскенге бодумнуң арга-дружулгам дамчыдып берип, оларның дагдынывчызы болуп ажылдап турар мен. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының долу боттанышкыны дээш үлүг-хуум киирип, тараа шаңында ажылдап турар мен. Районнуң соңгукчуларының мурнундан бир дугаарында коммунистерниң болгаш партия кежигүнерия эвестерниң бузулбас блогу дээш бодумнуң үнүм кадып, Совет чазактың иштики, дашкы политиказын деткип, делегейге быжыг тайбың дээш бадыладым»—деп, Элегес соңгулда участогунуң улуг назылыг соңгукчузу, Кызыл Тук орденниг эдилекчизи Александр Николаевич Николаев чугаалаан.

Районнуң ажыл-ишчилери соңгулда хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, сергек сеткил-хөөн-биле уткаан. Чижээлээрге, күрүнеге эът, сүт садарының чартык чыл планын «Россия» совхозтуң, сүт садарының чартык чыл планын «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажыл-ишчилери күүседип ашкан. Бо хүннерде районнуң ажылчы чону күрүнеге дүк садар планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш хой кыргылдазынче массалыг киргеп, бедик кедүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Социалистиг демократияның байырлалының хүнүнде соңгулда участогу бүрүзүнге (районда шупту 17 соңгулда участогу бар) спортчу оюнпар, агиткультбригадалар концерттери болган.

Районнуң 12 муң 50 ажыт соңгукчулары боттарының төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылаашкынын, чаңгыс кижи дег берген.

Эрзин

Бүгү улустуң байырлалы — улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнүн районнуң ажылчы чону күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик кедүрлүүшкүн-биле уткаан.

Эртенгиниң 6 шак. Хөй-хөй эрзинчилер коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш эртенгинин алды шак четпээнде соңгулда участоктарынга өөрүшкү-маңнайлыг четкилеп келген.

Эрзинниң № 2 төп соңгулда участогу. Эртенгиниң алды шак. Бадылаашкын байырлыг байдалга эгелээн. Улуг назынныг соңгукчу персоналдыг пенсионер С. С. Чымба бадылаашкынын бээр мурнунда сөс алгаш, бо хүн эртип турар соңгулдалар партияны долгандыр чонуң сырый каттыжыышкынының, ленинчи национал политиканың, социалистиг демократияның база бир чайынаанчак көргүзүү йырлыг байдалга эгелээн. Төлептиглериниң эң-не төлептиглери дээш бадылаашкынарын соңгукчулар бергеннер. Ол-ла үеде соңгулда участоктарынга концерттер эгелээн. Районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы Тээлиге концерт көргүскен соонда совхозтар төптеринге оюн көргүскен, ол ышкаш «Бай-Тал», «Мурпакчы» совхозтарның бот-тывынгыр артистери боттарынга ойнаан соонда район төвүнге база аяң тутkан.

Районнуң бүгү-ле соңгулда участоктарынга соңгукчуларның эң хөй кезии хүнүнүң бирги чартыында-ла бадылаашкынга киришкен. Концерт көргүзүглеринден ангыда, спортчу маргылдааларны база организастаан. Соңгукчуларның садыг хандырылгазынче ол хүн оныа кичээнгей салган.

Бай-тайгажылар соңгулдага күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик кедүрлүүшкүн-биле уужурашкан болгаш ук кампания бедик организастыг эртken.

Каа-Хем

Каа-Хем район чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының судьяларының төлээлерии соңгаан соңгулда хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Каа-Хем райпозу бараан саарарының беш айлар планыи 102,4 хуу, ыяш ажыл-агыйы 101 хуу, ыяш будүрериниң планын 103,3 хуу, районнуң амыдырал-хандырылга будүрүлге эргелели чопга ачы-дуза чедиреринин беш айлар планын 101,7 хуу күүсеткен. СЭКПниң XXV съездизи аттыг, «Совет тыва» совхозтар эът, сүт, дүк садарының 6 ай планнарын соңгулда хүнүнге чедир бүрүн күүсеткен. «Бүрен» совхоз ол планнарны күүседиринин кыында келген. Районда «Сельхозхимия» каттыжыышкынды, райгаз, коммунал ажыл-агыйы боттарының чартык чыл планнарын база чедиишкинниг күүсеткеннер.

Районнуң ажылчы чону эрткен улуг хүнде болгаш соңгулдалар хүнүн политиктиг бедик кедүрлүүшкүнүг уткаанныр. Дүштекиниң 12 шак турда-ла, районнуң бүгү чонунуң 94 хуузу коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң сырый харыызаазы дээш бадылаашкынын бергеннер. Хүндүс волейболга, баскетболга тус-тус командалар аайы-биле спортчу маргылдаалар болган. Кежээ чон районнуң Культура бажыңына солуп концерт көрген.

Эрзин

Бүгү улустуң байырлалы — улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнүн районнуң ажылчы чону күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик кедүрлүүшкүн-биле уткаан.

Эртенгиниң 6 шак. Хөй-хөй эрзинчилер коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш эртенгинин алды шак четпээнде соңгулда участоктарынга өөрүшкү-маңнайлыг четкилеп келген.

Эрзинниң № 2 төп соңгулда участогу. Эртенгиниң алды шак. Бадылаашкын байырлыг байдалга эгелээн. Улуг назынныг соңгукчу персоналдыг пенсионер С. С. Чымба бадылаашкынын бээр мурнунда сөс алгаш, бо хүн эртип турар соңгулдалар партияны долгандыр чонуң сырый каттыжыышкынының, ленинчи национал политиканың, социалистиг демократияның база бир чайынаанчак көргүзүү

Өвүр

Районнуң ажыл-ишчилери соңгулдалар кампанизызына идепкейлиг киржип, соңгулдаларга күш-ажылчы төлептиг белектерлиг ужурашканнар. Ажыл-агыйларга мал кыштаглаашкыны хүр-чаагай эрткен. Район күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 100 хуу, дүктүүн 100 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларының мал чеминиң белеткелинче бүрүн киринкен. «Ак-Чыраа» совхоз эң идепкейлиг эгелээн.

Улуг хүнде эртенгинин алды шак четкелек турда-ла, хөй-хөй соңгукчулар соңгулдя участоктарынга четкилеп келгеннер. Эртенгиниң 7 шакта «Ак-Чыраа» совхозка, «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур, «Коммунизмче орук» совхозтуң Бора-Шай салбырларынга соңгукчулар 100 хуу бадылаткан. Дүштe 12 шак турда районда бүгү соңгукчуларның 92 хуузу коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынга киришкен.

«Кызыл тук» совхозтуң Чараш-Дыт СБФ-зинге бир дугаарында улуг назылыг соңгукчу Саая Дуктешович Агбаан бадылаашкынга:— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиигине Секретары Л. И. Брежневтиң тайбың херээнге салып турар могаг чок ажыл-чорудулгазын сеткил ханыышкыны-биле үнелеп турарын демдеглээш, Чер кырынга быжыг тайбың дээш бадылап тур мен—дээн.

Соңгулдалар хүнү районнуң бүгү соңгулда участоктарынга организастыг эрткен. Соңгулда участоктарынга бадылаашкын хүндүскүнүң 2 шакта-ла доозулган. Соңгулда хүнүнде районнуң бүгү-ле суурларынга кичо. концерттер, спортчу маргылдаалар болгулаан.

Улуг-Хем

Улуг-Хем районда 22 соңгулда участоктарындан эртенгиниң 10 шакта 5 участоктүң соңгукчулары боттарының депутаттарының кандидаттары дээш бадылаашкынарын берип, эрте дооскан. Оларга Алдыы-Шынаа, Эйлиг-Хем, Иштии-Хем, Ийи-Тал, Арыг-Узуу хамаажыр.

Соңгулда хүнүнде «УТКА 25 чылы» совхозта хаван фермазының эргелекчизи Е. А. Жирнова, Арыг-Узуу ортумак школазының 10 класзының өөреникчизи Алдын-кыс Лоссан олар бир дугаарында соңгуп, чүве чугаалаажаннар.

Соңгулда хүнүнде «Ак-Туруг» совхоз сүт планын, «УТКА 25 чылы» эът планын күүседип, СЭКП райкомунга болгаш райкүүскомга рапорттаажаннар. Ол ышкаш районнуң үлетпүр комбинадыны планын база чедиишкинниг күүсеткен.

Үлетпүр комбинадының чолаачызы Борис Ковайчык, чазаныкчы М. К. Ыенма, Шагаан-Арыг автобудурүлге черинің чолаачылары С. И. Беников, А. В. Колованов олар боттарынга алган чартык чыл планнарын ажыр күүседип, соңгулдага күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашканнар.

Тожу

Тожу районнуң ажылчы чоннары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга бедик кедүрлүүшкүнүг, организастыг киришкен. Районда шупту чеди округтуң агитпунктуларынга 3301 кижи кээп соңгаан болгаш ук кампания дүштекиниң 2 шакка чедир доозулган.

Ыракты тайга-сыныарда ини фермаларынга соңгулдаларны эрттиреринге чалгынныг «агитпунктуну» — вертолёттуу ажыглаан болгаш соңгулдалар база-ла организастыг эрткеп. Хоруун инииги Күнзеңмаа Деверековна Доңгурбанны чаңгыс чер чурттуглары Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга чаңгыс үн-биле соңгааннар.

Ынчангаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге 113 депутат, район Совединге 50 депутат соңгуткан.

Мөңгүн-Тайга

Ыраккы Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгукчулар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааннар.

Июньнуң 20-де Мугур-Аксының Культура бажыңында районнуң төп соңгулда округунга чон эртенгинин 6 шак четпээнде-ле доолдур чыглып келген.

Эң-не баштай соңгулда бюллетенин пенсионер Чимит Болекович Чылбак-оол алгаш, чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылап турганы мынча дээн:

—СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл, оюнга төлептиг, күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш, совхозтуң хойжулары күжениишкинниг ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың соңгулда участоктарынга бадылаашкын үезинде.

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕДЕ

Мөңгүн-Тайга районнуң одар-девискээри сарлык малды өстүреринге эң-не таарымчалыг. Ынчангаш ук мал бистинде хөйү-биле өскен-даа. Бо чылдың эгезинде районга бүгү сарлыктың баш саны 7118 четкен. Ооң иштинде совхозтарда 4504 болгаш улустуң хуузунда 2614 баш сарлык бар. Олар ам бо чылгы бызаадары-биле кады улам көвүдээн.

Ажыл-агыйларның күрүне планынга саткан эъдиниң хөй пуруузун сарлык эъди эзлеп, ооң хөй орулга кирип турар.

Бо орулгалыг малды кадарып өстүреринге мергежээн болгаш чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар малчыннар районда эвээш эвес. Оларның чижээнге «Малчын» совхозта И. Өлчей-оол, Х. Чыдбак-оол, Д. Очур, «Мөгөн-Бүрен» совхозта М. Кеже болгаш өскелерни-даа адап болзур. Оларның кадарган кодапарны эртнен кыштың хүр ашкан, бызаалары шупту онча-менди.

Кадарчылар ам сарлыктың чайгы семиртилгезин чорудуп турар.

С. САМБУУ.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

ПРОПАГАНДИСТ БАШКЫ

Татьяна Ивановна Илюкина Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайда «Теремок» аттыг № 2 уруглар садында кижизидикчи башкы. Ол онаашкан ажыл-херээ-биле чергелештир хөй-ниити даалга — пропагандистиң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Күрүненик Кызылда педагогика институдун он чыл буруңгаар ол дооскаш, Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазынга алды чыл ажылдап чораап, бо садикке келген. Өөредилге, кижизидилге ажылынга дуржулгазы байлак, дээди эртеминиг башкы боорга, ясли-садтың коллективин ада политиктиг билиг школазын үдуртур пропагандист даалганы берген.

Т. И. Илюкинаның пропагандист стажы дөрт чыл ажыл турар. Дооступ турар бо өөредилге чыдын олар «Партияның күжү чон-биле чаңгыс эвинде. Чонуңуң күжү—партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп теманы өөреп-биле организастыг эгелээн. Ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үе-чалазында коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни марксисчи-ленинчи теория-биле хандыр тепсеглээри —партия организацияларының код сорулгаларының бирээзин. Бо айтырыгже «Теремок» ясли-садта партия эге организациязы кичээлгейни шыңгыы тургускан. Эртенниг коммунизмниң үндезинин-ерин, Коммунистиг партияның төөгүзүн, марксисчи-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын ханызы-биле өөренип, шингээдип албаан кижиге амгы үениң нарын политиказын тода сайгарып, шын билип алыры берге. Ындыг болганда оларны революсчу теория-биле быжыг чепсеглээриниң эргежок чугулазы ында.

Татьяна Ивановнаның удуртуп турары школада он беш дыңнакчы бо өөредилге чылында эрткен он чеди кичээлге программада көрдүнген темаларга чергелештир СЭКП ТК-ның чугула доктаал. шиитпирлерин, СЭКП Тыва обкомунуң пленумнарының материаллардың өөренип, чамдык айтырыгларга рефераттарны бижээн. Өөренип эрткен темага холбаштыр практиктиг кичээлдер эрттирип, практиктиг опаалгалар берип турганы дыңнакчыларның билиин быжыглаарынга улуг салдарны чедирген дээрзин пропагандист Т. И. Илюкина чугаалап олурду. Ооң эки түңнели сөөлгү кичээлдерге зачёт хүлээп ап турда илерээн. Чамдык дыңнакчылар чыл дургузунда бижин турган лекцияларын, практиктиг опаалгалар кыдыраштарын, бодунуң кылып турганы схемаларын, диаграммаларын, көргүзүг материаллардың шыгжап алган, түңнел кичээл болуп турда, оларын эккеп, зачёт дужаарынга ажыглап турган. Чижээлээрге, ясли-садтың эргелекчизи С. П. Мельникова, кижизидикчи башкылар С. Д. Спирина, Н. И. Бахтина болгаш ооң-даа өскелер кичээлдерге шыырак белеткелдиг кээп, пропагандистиң салган айтырыгларынга шын харыынны берип, идепкейлиг өөренип кыштаан. Шак мындыг шыырак дыңнакчылар пропагабдистиң даянып күжү болбайн кавчаар. Пропагандистиң бодунда тургузуп алган графигин ёзугаар олар чамдык кичээлдерге лекцияларны боттары эрттирип турган.

Темага холбашкан көргүзүг материаллардың, деңнелгелерниң, диаграммаларның, техниктиг херекселдерни, диафильмнерни кичээлге ажыглаарын темаңы ханы билип алырыңга дыңнакчыларга ажыктыг арга-дыл көргүзүп, оларны өөредилгеге идепкейлиг киржип, чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш боттарының үнүн бергеннер. Бо хүн оларга бир онзагай, чүге дээрге соңгулдалар хүнү ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде эрткен.

Чер-черге соңгулдалар хүнү июнь 20-ни бедик күш-ажылбиле уткуур дээш "Бии-Хемниң ажыл-ишчилери эки күш-ажылчы көргүзүглерлиг болган, социалистиг чарыштың тугун бедик тутkан. Шагаа «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың мурнуку одуруларында чоруп, күрүнеге эът садарының чыл чартының планын 103,6, сүт—102,4 хуу кылдыр хуусаадан эрте күүсеткен. «Хадың» совхоз күрүнеге сүт, «Кызыл тараачын» совхоз эът садарының чыл чартының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, амыдырал хандырылга черлеринің, албан организацияларның ажыл-херектеринде чогумчалыг талалар, эки кылдыр бүдүрген үүлдер эвээш эвес. Продукция сайгарарының чыл чартының планын хлеб заводу 112, үлетпүр комбинады 104 хуу эрте күүсеткен.

«Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу К.-К. Кечил-оолду, механизатору С. Н. Овчаровту, Туранда амыдырал хандырылга комбинадының бызаңчызы В. В. Барсуковту болгаш депутаттарның кандидаттары өске-даа ажыл-ишчилерни депутаттарга бир үнбиле соңгаан.

Пропагандист Т. И. Илюкина чүгле кичээл эрттиреринче эвес, а кичээл эрттирип турар ерээлинин дериглээринче база сагыш салып турар. Пропагандистиң булунуп ол дыңнакчылары-биле демнежин кылгаш алып алган. Ында өөренип эртсе чогуур темаларны, аңаа херек литературалар даңзызын, кичээлге дыңнакчыларның кээп турарын демдеглээр графикти аскан. Пропагандистерниң ажылының дуржулгазын өөреникчи-биле солунвардан, журналдардан түүлдерни оя кезии, булунга чыпшырып, ооң эки түүлдерни ажыл-херээнге ажыглап турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын бала ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын түңнел кичээлге танышкап. Оларны келир өөредилге чылында хандыр өөренип-биле программаны база ол булунда азып каан.

Келир өөредилге чылында белеткелдиң эгези ол.

В. САТ.

Улуг-Хем район.

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭН

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи 1982 чылдың баштайгы чартыында шылыпты ёзу-биле ажылдап, социалистиг чарышка шылгарап турар. Сагыжылар беш айларның планныг опаалдазын ажыр күүселип, пландан ажыр 700 муң рубльзин продукциязын сайгарган. Ылангыя Надежда Анжакобаның удуртканы комсомолчу-аныяктар коллективи социалистиг чарышка бирги черни эалээн.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринин болгаш улус судтарының соңгулдалар хүнүн бедик шалыпчы күш-ажыл-биле уткаан. Кызылдың аъш-чем садыының ажыл-ишчилери моон-даа соңгаар бедик бергүзүглерни чедип ап, эки ажылдаар соруганы мурнуңа салганнар.

В. МААДЫР-ООЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧҮНҮ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улуг ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинден демдээ-кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаннаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Монгуш Түлүшпеевич **Анай-оол** — «Сүт-Хөл» совхозтуң мал амчызы.

Кижий-Сайчытовна **Донгак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Ыйдам-Сүрүк Лакпаевич **Донгак** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының Чадаанада № 3 КМК-ның ажылчыны.

Борбан-Кара Шогжаловна **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны.

Хүрен-кыс Ойдуповна **Куулар** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хевзин Чадамбаевна **Куулар** — «Тыва» совхозта пенсионер.

Александра Бадыбаевна **Монгуш** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүг-Кудак Мортукеевич **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чимит-оол Шырапович **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Анай Настыкайовна **Ондар** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Доннамаа Седен-Ламаевна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Дыгыр Кертик-ооловна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Сайын Чысымаевна **Ондар** — Хайыракан суурда пенсионер.

Сарыг Байыр-оолович **Ондар** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының Чадаанада № 3 КМК-ның ажылчыны.

Сержикпен Ишкиденовна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Тоглаа Байыр-ооловна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чылбак-кыс Сүүр-ооловна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Баят Эдержикович **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Доржу Чүлдүмович **Сат** — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Торга Дамдын-ооловна **Сат** — Карл Маркс аттыг совхозтуң малчыны.

Кожаш-оол Хөөкүй-оолович **Соян** — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Үйнук Чыртаковна **Тюлюш** — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Алдын-кыс Оскуровна **Ховалыг** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дайныкай Сандановна **Ховалыг** — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Очур-оол Шавмакович **Ховалыг** — № 1 профтехучилищениң филиалының мастери.

Чадамба Машпаевич **Ховалыг** — Чадаана разрезиниң өрүмнээр станогунуң машинизи.

Галина Филипповна **Цыбульская** — Сельхозтехкүркомнуң Чадаана АТБ-зиниң склад эргелекчизи.

Лидия Сарбаевна **Чамбал** — Чадаананың № 6 профтехучилищезиниң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Екатерина Ыймаевна **Бадыргы** — «Кызыл-Тук» совхозтуң ясли-садының ажылчыны.

Баазан Ыдамчыковна **Донгак** — «Торгадыг» совхозтуң малчыны.

Доржу Адавастаевич **Кара-Сал** — «Кызыл-Тук» совхозтуң малчыны.

Хандываа Күдерековна **Куулар** — Солчур суурда пенсионер.

Дарый Хүргүл-ооловна **Монгуш** — Солчур суурда пенсионер.

Довуу Сайчыевна **Монгуш** — улус өвредилге-килдизиниң кассири.

Дыртык Оскаловна **Монгуш** — «Торгадыг» совхозтуң малчыны.

Кызыл-оол Седенович **Монгуш** — Солчур суурда пенсионер.

Матпаа Лагыровна **Монгуш** — Солчур суурда пенсионер.

Сапаа Маизырыкчиевна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Хунаевна **Монгуш** — районнуң ажаалга кассазының техажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Зоя Тюлюшевна **Аал-оол** — «Өөк» совхозтуң малчыны.

Таисья Матвеевна **Евтушенко** — «Өөк» совхозтуң столовая эргелекчизи.

Александра Фёдоровна **Кожевникова** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Галина Фёдоровна **Монастырщина** — Сушь школазының ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Чичерова** — Сушь школазының ажылчыны.

Пётр Чанзапович **Эник-оол** — «Кызыл тараачын» совхозтуң трактористи.

Михаил Манчикович **Юмужик** — «Өөк» совхозтуң малчыны.

ТАҢДЫ РАЙОН

Галина Анисимовна **Бакланова** — Тываның Дуржулга станциязының ажылчыны.

Борис Андреевич **Басков** — Сорскиниң «Сибирьэнергоцветмет» будүүрүлгезиниң пехтериниң котельнаялар слесары.

Степанида Михайловна **Боргоякова** — Кызыл-Арыгла дузалал школазының кижизидинчи башкызы.

Александра Петровна **Веревкина** — Хову-Аксының мал эмнээр участогунуң санитаркази.

Евдокия Васильевна **Дмитриева** — пенсионер.

Иван Яковлевич **Ключкин** — Балгазында мал эмнээр пунктунуң эргелекчизи.

Александр Андреевич **Колпов** — пенсионер.

Прасковья Прокопьевна **Кострубина** — Сосновкада мал эмнээр участоктуң эргелекчизи.

Бойду Попуштаевич **Монгуш** — Тока аттыг совхозтуң бызаңчызы.

Раиса Шоватаевна **Монгуш** — Бай-Хаакта амыдырал хандырылга комбинадының лаборантызы.

Анна Васильевна **Харлова** — Дуржулга станциязының ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Александра Түлүшева **Допай** — Чаа-Холдун № 1 райэмнелгезиниң фельдшер-акушери.

Елена Степановна **Килина** — «Тыва суг тудуг» трестиң № 3 КМК-зының кол бухгалтери.

Анна Матвеевна **Сизикова** — «Шагонартяжстрой» трестиң күш-ажыл болган шалың килдизиниң начальниги.

Донгак Доспан-Самбуевич **Хирн-Хаа** — Чааты кедээ Совединиң күүскомунуң ажылчыны.

«АК-ТУРУГ» СОВХОЗТАН

Монгуш Опаевич **Базыр-Сады** — ажылчын.

Долума Монгушевна **Санчат** — ажылчын.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» СОВХОЗТАН

Валентина Кенденовна **Бегзи** — ажылчын.

Борис Тюлюшевич **Дадар-оол** — ажылчын.

Күске Дулушевна **Домбаа** — ажылчын.

Уйнук-Кара Чирик-Тасовна **Донгак** — саанчы.

Кыраа Донгаковна **Кенден** — саанчы.

Сергей Доржуевич **Мартын** — малчын.

Дугар Кыргысовна **Хуурак-оол** — саанчы.

ХАЙЫРАККАН КӨДЭӘ СОВЕДИНДЕН

Александра Шараповна **Базыр-оол** — пенсионер.

Эник Мургуевна **Базыр-Тараа** — пенсионер.

Дензимаа Санчаевна **Бичеоол** — пенсионер.

Түлүш Седипламаевна **Дажы** — пенсионер.

Иван Бюрбюевич **Канчыр-оол** — пенсионер.

Бичеоол Иванович **Самбыга** — пенсионер.

Оюу Данзыновна **Серээ** — пенсионер.

Серенмаа Тюлюшевна **Чанмыр** — пенсионер.

ЭРЗИН РАЙОН

Степан Чыдыгбаевич **Комбу** — Кызыл-Сылдыс школазының башкызы.

Ирина Ивановна **Моргуй** — Эрзин суурда аалчылар бажыныңың ажылчыны.

Зинаида Сундуевна **Ношпу** — Кызыл-Сылдыс школазының башкызы.

Чидия Эренчиновна **Оюн** — райпо таңгыылы.

Картыг Агбановна **Соян** — райэмнелгениң санитаркази.

«МӨРЕН» СОВХОЗ

Фина Балбаровна **Данзын** — малчын.

Мижит Тере-Бижи **Дулбаа** — ажылчын.

Сеңиль Тере-Бижин **Дулбаа** — ажылчын.

Кунчүн Балзыйович **Манчыы** — малчын.

Соян Шуурган **Норбу** — ажылчын.

«НАРЫН» СОВХОЗ

Артына Балдаровна **Банчык** — малчын.

Чооду Билчеевич **Даваа** — инекчи.

Балаан Патаевна **Дакаа** — малчын.

Сенди Лопсановна **Ендан** — малчын.

Кыргыс Манчылович **Ижи** — малчын.

Дүмбээ Чоодуевна **Ооржак** — ажылчын.

Маня Бадарчыевна **Оюн** — ажылчын.

Норлаама Меровна **Сегбе** — малчын.

Севилбаа Кыргысовна **Тангыт** — малчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарғазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 14.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ныҢ корреспондентилери дыҢнадып тур

БҮЯННЫГ СОВЕТ ҮЛЕГЕР

Каттышкан Нацнялар Организациязының Кол Ассамблеязының пйнги тускай сессиязынга СЭКП ТК-ныҢ Чиигине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Дарғазы Л. И. Брежневтиң чагаазы — делегейниң хөй-шинтизиниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде. Маассалыг информацияның даштыкы чепсектери, политиктиг болган хөй-шинтичи көскү ажылдакчылар ол документиниң ССРЭ-ниң тайбыгга ханы ынакшылдыныҢ, тайбыҢче ооң бижыг тура-соруктуунуң, ярдолуг халаптан бүгү делегейни камгалап алыр деп ооң чайгылыш чок шинтпирлиниҢ база бир чырыткыланчак херечизи кылдыр үнелеп турар.

Президент Л. И. Брежневтиң чагаазынга болган ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ында илергей-леттинген хүлээлгеге изиг байыр чедирип тур мен. деп, КНО-нуң Чиигине секретары **Перес де Куэльяр** медеглээн. Ол эң чугула чагаа КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга кончуг улуг сонуургалды болдурган. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында Совет Эвилединиң хүлээлгези делегей байдалын экижедиринче угланган кончуг боттуг базым-дыр.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилединиң хүлээлгези СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга хүлээп алганы Тайбың программазының дөрт уламчылалы болгаш улам ыдайгы хөгжүлдези-дир деп. ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Б. Хнеупек медеглээн.

Бир эвес ядролуг чепсектиг ескө күрүнелер база шак-ла ындыг тодаргай хүлээлгеш боттарынга алыр болза, ол дээрге херек кырында чүл дээ, ядролуг чепсекти ажыглаарын шуут хорааны-биле дөмей болур иийк, а делегейниң улустары чогум-на харын ындыг хоруушкунну пеген турар болгай.

ТайбыҢны быжыглаар буянныг сорулганың нүүрүнде Совет Эвиледи онза чугула чапгыс талалыг базымны кылды деп.-Кубаның Компартиязының ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, Кубаның Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Дарғазының орлакчызы **К. Рафаэль Родригес** демдеглээн. Ынчангаш Советтер чүрту делегей харылаалаарынга даа уе-чаданы ажыктаан.

Л. И. Брежневтиң чагаазында киргеи тодаргай хемчеглер хөй-хөй американнарның таарымчалыг үнелеп көрүүшкүнүн хайыыктырган деп **«Нью-Йорк таймс»** солун демдеглээн. Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей шуулганының Л. И. Брежневтиң чагаазын үргүлүүлелдиг адыш часкаашкынынары-биле уткаан киржикчилериниң ажок хөй нүрүүзү ол инициативаны база чүүлдүгүнүн көргенинче америк **Эй-би-си** дээр телекомпаниянын корреспондентиин кичээнгейин угландырган.

Совет удуртулга инициативаны бодунуң холунда тодаргай-ла ашкан-дыр деп, америк Эй-би-си дээр телекомпания айыткан. Президент Рейган Кол Ассамблеяга чүве чугаалаар дээш Нью-Йоркка чеде бээрге, президент Брежневтиң инициативазынга деп кандыг-бир чүвени ооң саналдан шыдаар азы шыдаваын дипломаттар кичээнгейдиг дыннаарлар. Совет удуртукчунуң чагаазында киргеи идеялар болгаш саналдар ядролуг чепсектиг күрүнелериниң араазында бузурежир чорукту чедип алырынче угланган деп. АП дээр америк информация агентилериг демдеглээн.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези дайынга удур массадыг шимчээшкиниҢ киржикчилериниҢ күзел-чүткүлдеринге таарыжып турарын Франциянын **Франс пресе** агентилези демдеглээн. Л. И. Брежневтиң амгы чагаазын Совет Эвилединиң тайбың шаавар халдаашкынынга бурунгаар база бир онза чугула базым кылдыр көрүп болур деп. Японияның **«Майнити»** солуну онзалап демдеглээн.

* * *

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң шинтпиринин дутайында Л. И. Брежневтиң медеглели ядролуг чепсектиг талазынга АКШ-тың артык күштүг болган турарын баштай чедип алган, ооң соонда ССРЭ-биле чугаалажышкынынарны эгелээрин күзеп турар Рейганның администрациязынга кичээндирикчи салдарны чедирер деп

КАЯА ӨӨРЕНИРИГЕР

Кызылдын күрүнениң педагогика институту июль 6-дан эгелээш, үндезин националдын өөренирин күзээн кижилерин дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).

2. Москванын көдээ ажылагай академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).

3. Москванын ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр бараанларын садарын организастаары).

4. Москванын эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технологтуг институту (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херексел-дери, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы).

5. Москванын чиик үлетпүрүнүң технология институту (алгы болгаш хөм технологиязы, калбак хереглел чүүлдериниң үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организастаашкыны).

6. Москванын технология институту (радиотехника, дааралыг кылыглар технологиязы).

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).

2. Ленинградтың политехниктиг институту (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).

2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).

3. Ивановонуң пес-таавы институту (дааралыг кылыглар технологиязы, дааралыг кылыглар чогаадылгазы).

4. Иркутскинин улус ажылагай институту (сан-хөө болгаш, чээли).

5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).

6. Алтайның көдээ ажылагай институту (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агый механизастаашкыны).

7. Омскинин көдээ ажылагай институту (агрономия, зоотехния).

8. Иркутскинин көдээ ажылагай институту (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижидери).

9. Новосибирскинин көдээ ажыл-агый институту (үнүштер камгалалы).

10. Сибирьинин технология институту (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажылагыйы).

11. Уралдың политехниктиг институту (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының бүдүрүлге черлериниң механиктиг дериг-херекселдери).

12. Томскинин башкарылганын автоматтыг системалар институту (радиотехника, электроннуг херекселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганын автоматчыттынган системалары).

13. Алтайның политехниктиг институту (хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).

14. Чөөн-Сибирьинин технологтуг институту (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).

15. Омскинин ветеринария институту (ветеринария).

16. Иркутскинин медицина институту (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

17. Кемеровонуң медицина институту (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

18. Красноярскинин медицина институту (эмнелге херээ, педиатрия).

19. Томскинин медицина институту (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).

20. Алтайның медицина институту (эмнелге херээ, фармация)

ӨСКЕ-ДАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-нин ДӨМ-нүн Омскиде политехниктиг институту (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга бүдүрүлгезинин технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы).

2. РСФСР-нин ДӨМ-нүн Кузбасста политехниктиг институту (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны).

3. РСФСР-нин ДӨМ-нүн Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүң технология институту (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, ниитининг чемненилгезинин технологиязы болгаш организастаашкыны).

4. РСФСР-нин ДӨМ-нүн Томскиде политехниктиг институту (геология чуруунүн тырттырышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тыварының болгаш шинчилээринин геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн билдиришкинни Кызылдың ветеринститутунуң ректорунуң адынга (чангыс аай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-че чедир кирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду).

2. № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы.

3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (берт чок).

4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) харакгеристика.

5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).

6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган черинин удуртукчузунуң, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер дээш кижилерниң характеристикаларынга ыяап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, таныа-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледин (азы кирер бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка бодун көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерниң чангызы-даа чок болуур болза комиссия өөренир дээш кижилерниң билдиришкиннерин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУН ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 34 бажын, № 114 кабинет.

КЕЛИР ҮЕНИҢ САДЫГЖЫЛАРЫНГА

Кооперация шугумунга ажылдаар күзелдиг аныяк кижилерни дээди өөредилге черинин кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг дараазында факультеттерге 1982—1983 өөредилге чылында хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чарлап тур. (Тыва националдыг кижилерни конкурстан дашкаар хүлээп алыр):

— үлетпүр бараанарының товароведениези болгаш садыын организастаары;

— аъш-чем бараанарының товароведениези болгаш садыын организастаары;

— садыгның экономиказы («садыгның экономист-организакчызы» деп мергежил тыпсыр).

Кирип өөренир салбырларга 4 чыл (технология факультединге—4 чыл 10 ай), бот-өөредилгелиг салбырга — 5 чыл (технология факультединге — 6 чыл).

Билдиришкиннерни хүлээп алыры:

кирип өөренир салбырга ниити чурум ёзугаар кирип турарлар — 1982 чылдың июль 30-ге чедир, «630087, Новосибирск-87, Карл Маркс проспектизи, 26» деп адресче билдиришкин чорудар. Экзаменнер Новосибирскиге август 1-ден 25-ке чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдер салбырга — билдиришкиннерни июнь 25-ке чедир «Кызыл хоорай, Тыва респотребсоюз, кадр киллизи» деп адресче чорудар. Киреринии экзаменнерни Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир дужаар. Потребкооперацияга 2 чылдан эвээш эвес уеде азы-биле кижилерни бот-өөредилге салбырынга хүлээп алыр. Кызылга белеткел курстары июль 1-ден 10-га чедир ажылдаар.

Институтче кирерлер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

товароведение мергежилии чедип алырлар — математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр);

«Ниитяниң чемненилгезинин технологиязы болгаш организастаары» — физикага (аас-биле), математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр).

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду база ажыл-агый чорудулгазының анализи»—математикага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр).

Ортумак өөредилге черии национал школаныи программазын ёзугаар дооскан кижилер чогаадыг оруигга изложение азы диктант бижиир.

Техникумнуң азы ортумак школаны тергиин эки дооскаиар дараазында мергежилдер ёзугаар чангыс-чангыс эртемге экзамен дужаар:

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учедунга» — «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг» тускай эртемге өөренип ап болур.

Билдиришкиннер хүлээп алырының болгаш киреринии шылгалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедер, киреринии шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге, институтка кирер санаары—августың 21-ден 25-ке чедер.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августың 31-ге чедер, киреринии шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле—1-ги бөлүк августың 1-ден 10-га чедир, 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар; үлетпүр-хамааты тудуг факультединге чангыс улаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээнвеи физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр) шылгалдалар тудар.

Ортумак школаларны дооскан алдын медаль-биле шаңпатказ азы ортумак тускай өөредилге черии тергиин эки демдектелгеи диплом-биле дооскан кижилер киреринии шылгалдаларын эртемнериниң биргээнинге — физикага (аас-биле) дужаар. Олар үк эртем талазы-биле киреринии шылгалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужаагаи болза оон сонгаар киреринии шылгалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шупгузунга шылгалда дужаар апаар.

Институтка кирип турарларнын конкурстуг шилилгеии киреринии шылгалдаларында алган демдектерге үндезилээш, үндүрген баллдарын ниити санын болгаш ортумак билиг дугайында документинде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектерии ортумак арифметиктиг үнелелии ёзугаар чорудар.

Институтка киреринии билдиришкиниин директорнуң адынга бижиир болгаш аназ шилип алган факультединг, тускай мергежилии айтып, сөөлгү ажылдаан черинии сүмелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге будурулге черинии удуртукчузу, партия организациязының секретары азы профвилел организациязының даргазы, ниити билиг школаларының доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг: ортумак билиг дугайында документиие боду-биле: ортумак тускай өөредилге черии доозуп турарлар — диплом (демдектерии бижээн): алды фото-чурук (3х4 см. хемчээлдиг), күш ажыл дептеринден ушта бижилге. эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар). ССРЭ-нии Чепсектиг Куштеринден халыкаан дайынчыларга кезектерии командылал черлеринден характеристика киирерии албан эвес.

Паспортту болгаш шериг биледии институтка кирип турарлар боттары көргүзер.

Үстүвде айыттынган документилерии кошкан билдиришкии чорудар адреси: **667001. Кызыл хоорай. Тыва АССР. Рабочая кудумчузунуң № 4 бажын.**

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

ТУДУГ БОЛГАШ АВТОТРАНСПОРТ ИНЖЕНЕРЛЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ

КРАСНОЯРСКИНИН ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУТУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАҢ ТУР

Филиалдың хүндүскү кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунуң дараазында тускай мергежилдерииге студентилерии хүлээп алыр:

АВТОТРАНСПОРТ ФАКУЛЬТЕДИНИН — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге:

ТУДУГ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг» тускай эртемге:

ӨӨРЕДИЛГЕНИН КЕЖЭЭКИ ХЕВИРИНИН — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге:

ӨӨРЕДИЛГЕНИН БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг» тускай эртемге өөренип ап болур.

Билдиришкиннер хүлээп алырының болгаш киреринии шылгалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедер, киреринии шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге, институтка кирер санаары—августың 21-ден 25-ке чедер.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августың 31-ге чедер, киреринии шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле—1-ги бөлүк августың 1-ден 10-га чедир, 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар; үлетпүр-хамааты тудуг факультединге чангыс улаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээнвеи физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр) шылгалдалар тудар.

Ортумак школаларны дооскан алдын медаль-биле шаңпатказ азы ортумак тускай өөредилге черии тергиин эки демдектелгеи диплом-биле дооскан кижилер киреринии шылгалдаларын эртемнериниң биргээнинге — физикага (аас-биле) дужаар. Олар үк эртем талазы-биле киреринии шылгалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужаагаи болза оон сонгаар киреринии шылгалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шупгузунга шылгалда дужаар апаар.

Институтка кирип турарларнын конкурстуг шилилгеии киреринии шылгалдаларында алган демдектерге үндезилээш, үндүрген баллдарын ниити санын болгаш ортумак билиг дугайында документинде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектерии ортумак арифметиктиг үнелелии ёзугаар чорудар.

Институтка киреринии билдиришкиниин директорнуң адынга бижиир болгаш аназ шилип алган факультединг, тускай мергежилии айтып, сөөлгү ажылдаан черинии сүмелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге будурулге черинии удуртукчузу, партия организациязының секретары азы профвилел организациязының даргазы, ниити билиг школаларының доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг: ортумак билиг дугайында документинде боду-биле: ортумак тускай өөредилге черии доозуп турарлар — диплом (демдектерии бижээн): алды фото-чурук (3х4 см. хемчээлдиг), күш ажыл дептеринден ушта бижилге. эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар). ССРЭ-нии Чепсектиг Куштеринден халыкаан дайынчыларга кезектерии командылал черлеринден характеристика киирерии албан эвес.

Паспортту болгаш шериг биледии институтка кирип турарлар боттары көргүзер.

Үстүвде айыттынган документилерии кошкан билдиришкии чорудар адреси: **667001. Кызыл хоорай. Тыва АССР. Рабочая кудумчузунуң № 4 бажын.**

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

Тудуг мастерлериниң школазы

1982 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Школага 17 хардан биче эвес пазылыг, 8 класстан өрү билиглиг кижилерни совхозтардан тудуг болгаш өске-даа организациялардан чорутканын ёзугаар, а ол ышкаш бодунуң күзели-биле өөренир дээш келгенде хүлээп алыр.

Школа сургуулдарга айдала 14 рубль стипендияны бээр, общежитие болгаш орун-дөжек херекселдери-биле хандырар.

Школага өөренирин күзээннери киреринии шылгалдазы чонка хүлээп алыр.

Өөренириниң хуусаазы 1 чыл, кичээл 1982 чылдың октябрь 1-де эгелээр.

Өөренириниң дугайында билдиришкинии, доочу намдарны, характеристиканы, биликииң дугайында документини калыкшыл дугайында шынзылгазы чорудар адреси:

668510. Тыва АССР, Туран хоорайның Найырал кудумчузунуң 13 дугаар бажыңы, тудуг мастерлериниң школазы директорга.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Москванын Гнесиных аттыг күрүне училищезинге музыка комедиязының актёру специальноска өөренирин күзээр үндезин националдың студентилерин шилип алырын чарлап турар.

Консультация кылыр чер хүннүн-не хөгжүм-шии театрында 17-ден 19 шакка чедир ажылдаар.

ДИРЕКЦИЯ.

Улан-Удэниң харылзаа электротехникуму

1982—1983 өөредилге чылынга 8 болгаш 10 класс дооскаиарны дараазында хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренири-биле хүлээп алырын чарлап турар:

1. **Автоматтыг электри харылзаазы.**

2. **Хөй шугумнарлыг электри харылзаазы.**

3. **Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулгазы.**

4. **Почта харылзаазы.**

Өөренириниң хуусаалары:

Долу эвес ортумак школа дооскаиарга. тускай эртемн: районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулгазы, автоматтыг электри харылзаазы — хүндүскү салбырга 3 чыл 10 ай: автоматтыг электри харылзаазының бот-өөредилге салбырынга— 4 чыл 10 ай.

Ортумак школаның 10—11 класстарын дооскаиарга тускай эртем айы-биле: автоматтыг электри харылзаазы, хөй шугумнуг электри харылзаазы, районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулгазы: хүндүскү салбыр—2 чыл 9 ай; бот-өөредилге салбырынга — 2 чыл 9 ай: почта харылзаазының тускай эртемниге: хүндүскүзүнге болгаш бот-өөредилгеге — 1 чыл 10 ай.

Киреринии шылгалдалары кайы-даа салбырларга — августуң 1-ден 20 чедер.

Шылгалдаларны: **бирги курека**—орус дылга (диктант), математиканы (аас-биле) тудар. **Иёгши курекә**—орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), математиканы (аас-биле) тудар.

Сургуулдарның составынга киир санаары августуң 21-ден 24-ке чедер.

Ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болгаш халашкан дайынчылар чангелделиг негелдер-биле кирип болур.

ЭРГЕЖӨК ЧУГУЛА ДОКУМЕНТИЛЕР:

1. Билдиришкин.

2. Сес чыл школазын дооскан хереченлел азы бышкаш билиг дугайында аттестат (боду-биле).

3. Школа азы участок эмчизинден медицина шынзылгазы (286-гы майык).

4. 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук (берт чок).

5. Будурулге азы албан черинии удуртукчузуиуң совхоз директорунуң шынзыткаиы күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (бир эвес ажыл стажы 2 чылдан ажыг эвес болза).

Төрүттүнгенинии дугайында хереченлелди азы пасторту шериг биледип азы кирер бижээн хереченлелди боду көргүзер.

Киреринии шылгалдаларын 1982 чылдың августуң 1-ден эгелеп Кызыл хоорайга хүлээп алыр.

Документилерни Тыва АССР-нии Будурулге-техниктиг эргелелиниң кадрлар киллизи хүлээп ап турар. **Адреси:** 667000, Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунуң 53 дугаар бажын, телефон 2-48-12.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАНЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

Дирижёр-хор.

улустуң хөгжүм херекселдери.

фортепиано.

үрер хөгжүм херекселдерп.

хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка).

вокал салбыры.

композитор теория

библиотека.

клуб (дирижёр-хор. улустуң хөгжүм херекселдери, хореография мергежилдери).

актёр (Тываның хөгжүмшии театрының орус бөлүүн долдурары-биле).

Училищеге 30 хар чедир назыдыг эр-хөреэжеи хамаатыларны. дирижёр-хор. вокал салбырларынга — 8-10 класс дооскан 18 хардан өрү актёр салбырынга —8 класс дооскан, колдуунда-ла Кызылда чурттап турар 16 хардан өрү назыдыг, библиотекага —чүтле ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Музыка салбырынга киреринии күзээннер музыкага таарышкан чүүлдер (дыннаары, ритм, сактыычалы, үнү) талазы-биле тыналда эртер. Чүрүлга салбырынга киреринии күзээннерии көргүзер. Сурук, живопись, композиция талазы-биле шылгадыр. Бажыңга ажылдарын июль 1-деи эгелээш № 43 өөренирии эртемниин 9-тан 12 шакка чедир көргүзер.

Актёр салбырынга киреринии күзээннер этюдтарны, басняларны, шүүлтүлерии, проозаны күүседир болгаш ол ышкаш дыннаар, доктаадып алыр болгаш ойнаар аргаларын хынадыр.

Училище директорунуң адынга киирер биллдиришкиниге кожар документилер: аттестат, сес чыл школазы дооскаиының шынзылгазы (боду), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, 3×4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруктар.

Училищеге киреринии күзээннер аназ келгеш, төрүттүнгенинии дугайында хереченлелди азы паспортту, шериг биледии азы кинр бижээн шынзылгазын боду көргүзер.

Сес чыл школазын дооскаиар училищеге киреирде орус дылга (диктант, орус дылга болгаш литературага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Ортумак школаны дооскаш, училищеге киреп турарлар: орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижинр), ССРЭ төөгүзүнге киреринии шылгалдазын тудар.

Киреринии шылгалдалары 1982 чылдың июнь 5-тен эгелеп, ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алырының дүрүмнерии ёзугаар болур. Билдиришкиниии июль 1-ге чедир хүлээп алыр, консультация июль 1-деи эгелээр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум-биле тыпсыр. Үндезин национадлыг кижилерии өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылганы ёзугаар күрүнениң долу хандырылгазынга алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 2 бажын. Телефоннар №№ 29-26, 25-79.

ДИРЕКЦИЯ.

ИЮНЬ 22-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Футболга делегей чемпионады. Франция-биле Кувейттиң шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 — Телемедээлер. 10.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Керчиниң чалбыыштыг чылдары». Документалдыг телефильм. 15.00 —Уругларга фильм. «Мээң генералым». 2-ги серия. 16.10 — «Өзүмнер». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. С. Борисовтуң дугайында документалдыг фильм. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп белүк дамчыдылгадан. 16.45—17.00 —Чапсар. 17.00 — Уралдың Күрүненин орус улустуң хорувун концерти. 17.35—«Кижи болгаш хоойлуу». 18.05 — Бөгүн делегейде. 18.20 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда. 19.35 — «Айыылдыг пазы-хар». Ураи-чечен телефильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Камера делегейже көчүп турэ». 22.45 —Бөгүн делегейде. 23.00 —«Бийир болгаш кескибиле». Документалдыг телефильм. 23.15 —01.00 —Футболга делегей чемпионады. Перубиле Польшаның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Адыгжыгаш». Ураи-чечен телефильминиң башгайы көргүзүү. 13.10 — «Кеэзеде белеңнер». Казахстаниың пионерлериниң ажыл-херектери болгаш соругалары. 13.40 — Француз дыл. Өөредилгеиин 2-ги чылы. 14.10 —А. С. Пушкиниң тоолдары. 14.40—Адаиелер. силерге. 15.10 —Телемедээлер. 15.20 —18.15 —Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.25 —Телемедээлер. 18.40— «Дөрт бөрге чылдар». Телефильм. 19.05 — «Чөөнүн ураи чүүлү». Дамчыдылга. 19.35 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазыныыг экран». «Колобок дугайында тоол». Мультфильм. 20.15 — «Котэ Марджанишвили». 20.50 —«Брест —чылдар болгаш үелер». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өөнүктер-эштер дугайында». Ураи-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.45—23.15 —Неделяның спорту.

ИЮНЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. Бразилия-биле Чаа Зеландияның шилиндек командаларының маргылдаазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30—Телемедээлер. 10.35 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Өөнүктериин экраны». Социалистиг чурттарның телевиденелериниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Болгария-биле ужуражышкыы» (БУР). «Далайга аныычорук». (ГДР). «Зоотшкаиың хеңдири». (ЧССР). 15.35—Оруе чугаа. 16.05 —«Коргунчуг төгү». Мультфильм. 16.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.15 —17.00 —Чапсар. 17.00 —Уругларга фильм. «Турамык». 17.55 —«Чуртуун шелеринде». 18.10 —Футбол дугайында дөңгөзүбиле. 18.50 —Бөгүн делегейде. 18.55 — Миллионнарның лениичи университеди. «Аъш-чем программазы —бүгү улустуң хөреэ». 19.25—Футболга делегей чемпионады. Бразилия-биле Чаа Зеландияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.30 Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. Төпгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — ТТ-ниин экранында «Найырал» 10.10, шакта, «Айсберглер аразында өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рим дээш тулчуушкун» 14.30, 16.50, 18.40, 20.30 узаткан шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Шуурганныг сагындырыг» 15.30, 17.30, 19.30 узаткан шактарда.

Редакторнуң оралакчызы К. К. Сат

Ойаар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чамдык черлерге чаар. Мурнуу-барыын чүк углаңышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыр.

Кино

ИЮНЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Данғырак болгаш аазаашкын» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петровка, 38» 10.00, 12.00 **«Карнавал»** (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сеи черле ыг-ла үш» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ТАЙГА»: «Ыяш-ыяш» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЭРЕЛ»: «Ыяш-ыяш» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЭРЕЛ-ДОМ»: «Ыяш-ыяш» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЭРЕЛ-ДОМ»: «Ыяш-ыяш» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакциянын адреси: индекс 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, тарыыелгалдың секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийнын амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1007.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле әргелелиниң таиографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01728

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 145 (11943) | 1982 чылдың июнь 23, среда | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНТӨЛЕПТИГ УТКУУР

СЭКП Тыва обкомунда

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

Республиканың малчыннарының чаңчыл болган Наадымын 1982 чылдың июль 17-18-те Кызыл хоорайга эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Малдың баш санын камгалаар, 1982 чылдың бирги чартынында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле мал ажылдыгларның социалистиг чарыжының түннелдерин Наадымга үндүрери көрдүнген.

Наадымга киржир эрге дээш социалистиг чаршыты мал ажылдыглар ортузунга калбартырын, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн хой кыргылдазын, мал ажылында чайгы зооветеринарлыг ажылдарны организастыг эрттиреринче, мал чемнерин белеткээринче болгаш келир кышка үлегерлиг белеткенириниче мобилизастаарын СЭКП райкомнарынга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске, райкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге үк доктаалда хүлээндиргеп.

Наадымга белеткенириниң болгаш ону эрттиреринин ажылдарын башкарары-биле Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов удурткан комиссияны тургускан.

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин ажыглап, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов удурткан комиссияның тургускан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньял баштаан Португал компартиязының делегациязы-биле июнь 21-де ужурашкан. СЭКП ТК-ның чалаапын ёзугаар ол делегация Совет Эвилелинде келген.

Делегейде херектериниң байдалынын дугайын чугаалап тура Л. И. Брежнев ону дүвүрээзининг кылдыр үнелеп көргүскен. Дүшкүүрелдиг чоруктун улам өзүп турарынын алыс дээш —хамыктың мурнунда АКШ-тың политиказы. Боо-ченсектерни — ядролуг-даа, химиктиг-даа, аңаа нүргулай-даа —пемей өстүрериниң улам-на чаа-чаа программаларын Вашингтон улаштырулаштыр чарлап турар. Делегейге АКШ-тың тергиндеп турганы-биле медеглеп турар. Америк администрация еске чүрттарның херектерин холгаарлап, чер бөмбүрээзинин янзы-бүрү районнарынга айыылдыг кризистерни болгаш мисилдежишкиннерни күткүп үнүп турар.

СЭКП XXVI съездизинге тодаргайлаттынган ССРЭ-нин лаштыкы политиказы ол-парын байдалдарда ооскургадыкчы фактор болуп турар деп. Л. И. Брежнев медеглээн. Шын болгаш чөптүг чорук социализм чүрттарының талазында. Совет Эвилели болгаш оон эвилелчилерин кижи төрелгетенин кол эрге-аажылын — тайбыңны камгалап турар.

ССРЭ сөөлгү үеде делегей политиказының чидиг айтырыгларын дугайты каш-даа саналдарны үндүрген. Олар дыка хөй айтырыгларны хаара туткан, ынчаарга оларның кол угланышкыны — боо-ченсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг боо-ченсекти эдерде бүдүрериң сокпадыры. Совет Эвилели АКШ-биле чугаалажымышкынынар дээш өскерлиш чок туржуп турар.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак болгаш принципиалдыг чайгылыш чок политиказының шылгаранггай ужур-дузалыын А. Куньял демдеглээн. Совет профэвилелдериниң, комсомолдуң съездилеринге болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының түскай сессиязынга чагаазынга Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбың инициативаларының делегей байдалын экижидеринге чугула ужур-дузалыын ол айыткан.

Тайбың дээш демиселдиң Португалияда хөгжүлдезининң дугайын эш Куньял чугаалаан. Өске улустар-биле ниити сорулгалар дээш-даа, чүрттүн бүгү чүрттар-биле пайыралдыг харылзааларын калбартырынче угланган ёзулуг хамаарышпас даштыкы политиказы дээш-даа массалыг улуг демисежин үнүүшкүнүүрден ол илергейлеттинин турар.

Израильдин Ливанче дээрбечи халдаашкынын СЭКП-нин болгаш ПКП-нин өмүнээнинден Л. И. Брежнев биле А. Куньял буруу шапкан. Палестинаның араб улузунуң чөптүг херээ-биле СЭКП-нин болгаш ПКП-нин эп-сеткил каттыштырылгазын олар илергейлээн.

Улустарның бедик серемчилелдиг болуруун, ядролуг дайынның өзүп келген кыжанында удур шиитпирлиг демиселче делегейниң хөй-ниитизин мобилизастаарын делегейде амгы үениң байдалы чүткүлдүг неген турар дээрзинге ийи тала чаңчыл аай болган. Чүрт бүрүзүнге демократтыг болгаш дешилгелиг күштер тайбыңның болгаш улустар аразында кады ажылдажылганың политиказын чорударын чедип алыры кончуг чугула.

Тайбыңның херээ дээш коммунистиг болгаш ажылчын партияларның улуг харылсалгалының Л. И. Брежнев биле А. Куньял демдеглээн. Тайбыңга ынак бүгү-ле демократтыг күштер-биле дем каткап тодаргай хөделиишкиннерге болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга үндезилээш, ол партияларның аразынга чаңгыс эпти быжыглаарының эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң болгаш ПКП-ниң ажыл-чорудулгазының дугайында информацияны беседа үезинде солчуп, оларның аразынга кады ажылдажылганы улам хөгжүдүрииң айтырыгларын көргеп. Португалияның коммунистерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын совет коммунистерниң ханы хүндүткелбиле көрүп турарын Португал компартиязының делегациязынга Л. И. Брежнев илергейлээн. Совет-португал харылзааларның хөгжүлдезиниге идиг бээр. совет болгаш португал коммунистерниң аразынга аку-дунма пайыралды база кады ажылдажылганы быжыглаар деп ийи партияның түткүлү бадыткаттынган.

Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга совет улустуң төөгүлүг чедиишкиннерин португал коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның бедин-биле үнелеп турарын А. Куньял илергейлээн.

Ужуражышкынга СЭКП-ниң талазындан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей илдиҢиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов; ПКП-ниң талазындан — ПКП ТК-ның Политкомиссиязының болгаш Секретариадының кежигүнү К. Кошта. ПКП ТК-ның кежигүнү А. Мартиниш олар киришкен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ БАЙДАЛЫНГА

ДЕМНИГ КИРГЕН

Хар орайтап эрээн болгаш майның ийиги чартыындан чаъстап эгелээни-биле Өвүр районда «Кызыл түк» совхозтуң девискээринде бо чылын оът эки үнген. Кыш эрткен мал од таарымчалыг байдалдан дүрген күш кирген, хойнуң дүгүнүң хозалганы эки. Оон уламындан совхозтуң хоюн июнь 4-те массалыг кыргыш эгелээн.

Баштайгы беш хонукта совхозтуң Халының хойжу бригадазының 4100 баш, Саглы-Бажы хойжу бригадазының 2510, Хорумнуг-Ойнуунуң 2432 баш хоюн кыргаан. Черчер Советтеринге соңгулдалар хүнүнге чедир хой кыргылдазын доозар дээш, Саглы суурнуң чүрттакчы чону болгаш малчыннар хуралдарындан түстүс хүлээлгелерни алгылаан.

Чижээ, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнилери бир кижи-ле 200, танныылдар 200, чолаачылар, механизаторлар 30 хойну кыргаан турарын ол хүлээлгеде айыткан. Мал ажылында бо чугула кампанияны чедиишкинниг доозар дээш бүдүн-бүдүн коллективтер базы хүлээлгелерни алгылаан.

Тодаргайлаарга, түс черде ортумак школа коллективи мун башты, эмнелгенин 600 (амгы үеде оон 250-ни кыргып алган), ясли-садтар коллективтери 700 хой, инек, чылгы, сарлык малчыннары, кадарчылары шупту мун башты. Чараш-Дыт сүт-бараан фермазының коллективи 800 баш хойну кыргыырын хүлээнгеннер. Коллективтер амгы үеде кыргылдаже кирген. Эрткен чылдың бо үезинин деннели-биле алырга, ам бир хойдан 400 грамм дүктү хөйнү ап турар.

Мурнакчы кыргыкчылар Монгуш Багдаа, Саая Сенджажы, Алексей Ооржак, Татьяна Донгак, Даваа Очур, Иргит Канзай хол хачызы-биле 50—100 чедир хойну кыргып, кызымак ажылдан турарлар. Ажыл-агыйда 21660 баш хойнуң 9042-зи баштайгы хүннерде кыргыттынган. Халының хойжу бригадазының сес мун баш хоюнуң хой кезии кыргыттынган. Маңаа сөөлгү 25 чыл дургузунда бригадирлээн хоочун бригадир Куулар Дакпаевич Семис-оол кыргылданы баш удур планнап алган.

К. Д. Семис-ооллуң эки ажылын чүгле бригадазының кежигүнүнери эвес, саглыжылар нинтизи-биле мактанүнелеп келген. Ынчангаш Куулар Дакпаевич Семис-ооллу Саглы көдээ Советиниң депутадының кандидадынга дешиткен. Оон чаңгыс чер чүрттуглары июнь 20-де депутаттың кандидады дээш чаңгыс кижи дег бадылаарлар.

Куулар Семис-ооллуң бригадазындан күрүнеге дужаар 1600 баш иртти семирти азыраары-биле үскенден бээр үр болган. Малчыннар оларны чаа-чаа одарлар солуп, семиртип турар.

Амгы үеде мурнакчы коммунист малчыннар Наган-Бура Кара-Сал, Ооржак Хүлер-оол, малчыннар Ооржак Нүржүт, Донгаң Падан олар чайлагларында хонгулапканнар. Ооржак Баян, Кара-Сал Байыр-Саая Девер-оол кыштагларының үүрмек септелгезин кылып, өдээн бөлүп алганнар.

Дуржулгалыг бригадир 1982 чылын хураганнарын кадарар малчыннарны шилип тыпкаш, хураганнарны үзүп эгелээн. Ол ышкаш хойнуң чайгы чүүлдазын эрттиреринин графигин тургускан. Халының малчыннары хоюн эртенгинин дөрт шактан кежээ 10 шакка чедир одарладыл, эң эки күштүг болдурар дээш аразында социалистиг чаршыгыг ажылдап турарлар. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, Халының хойжу бригадазының коллективи арга-курлавырларны тып, шудургу ажылдап турар.

Совхозта партия, комсомол комитеттери кыргылда пунктуларында партия улусчу контроль, комсомол болүктерин тургускан, «Комсомолчу прожекторну» үндүрүп турар. Хойдан алыр «чымчак алдынны» саглыжылар хүлээнген хуусаазында чидириг чок алырынга бүзүредиглер.

Б. МОНГУШ,
совхозта партком секретары.

СИГЕН ДАЛГАНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Мал чеминиң белеткелинге «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының комсомолчулары болгаш аныяктары идепкейлиг киржип турар. Ыланғыя Киров салбырында сес чыл школазының өөреникчилери кыска үенин дургузунда 18 тонна будук-бүрүңү белеткээн. Оларның база өске-даа ажыл-ишчилерниң белеткээни будук-бүрү-биле витаминниг сиген далганын бүдүрүп турар.

Амдыызында 12 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн.

ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

Совхозтуң шээр-даа, бодаа малын чайлагларже үндүрген. Ак-Тал-Аксы, Кара-Чыраа сүт-бараан фермалары Хөндергейниң Чайлаг-Хемче кешкен. Алдыы, Үстүү Ишкиннериин сериин чайлагларынче малчыннар кешкен.

Б. ОНДАР.
«Сүт-Хөл» совхоз.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумуң ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга чүрттүң геологтар база үлүг-хуузун киништирип турарын онзалап демдеглээн.

Оон материалдары-биле Тыванып геология-шинчилел экспедициязының коллективи танышкаш, ону күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүг хүлээп ап, амыдыралга боттандырар дээш күженишкинниг ажылдап турарлар.

Химия лабораториязында Нина Прокопьевна Кравцова хоочуннарның бирээзи. Ол аныяктарның дагдыныкчызы, бүдүрүлгениң мурнакчызы.

ЧУРУКТА: химик Н. П. Кравцова.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтин «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында» илеткелин республикада мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи—Кызылдың сүт заводунуң коллективи танышкаш, ону күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Ында социалистиг чаршыгың мурнуку одуруун диета болгаш сүт хүлээп алыр цехтер баштап, ай санында бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Аппаратчик Ольга Назаровна Блохина он сес чыл доктаамал ажылдап, бодунуң арга-сүмезин аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: аппаратчик О. Н. Блохина.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумуң ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга чүрттүң геологтарга база үлүг-хуузун киништирип турарын онзалап демдеглээн.

МОСКВА, ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ХҮННЕРИ

Алдарлыг юбилейге —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскаатказ эвилелдешкен республикаларның хүннери Москвада, ССРЭ-ниң УАЧД-де июнь 21-де эгелээн.

Чүрттүң кол делгелгезинге Таллининиң аялгалары чаңгыланган: эвилелдешкен республикаларның байырлал көрүлдезин Эстон ССР ажылканы ол. Эстонияның Компартиязының ТК-зының секретары В. А. Кяо баштаан республиканың делегациязын Москва аку-дунма ёзу-биле түректин ханызындан чылыг уткаан. Оон составында — бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, партия, совет база хөй-ниити организацияларының телээлекчилери. Эстонияның ажылчы чоннары найыралдың болгаш аку-дунмалышкы чоруктун байырлалын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп турарын аэропортка болган митингиге демдеглээн.

ССРЭ-ниң УАЧД-де кирген «Чаңгыс өг-бүледе» деп юбилей делгелгезинде республиканың экспозициязы эстон улустуң чогаадыкчы күш-ажылының бүгү талаларын көргүзүп турар. Аку-дунма улустарның найыралдыг интернационалчы өг-бүлезинге Балтий далай эриинде крайның чүрттакчы чонунуң угаан-бодал байлаа долузу-биле ажыттынган.

Эстония Россия Федерациязындан янзы-бүрү машинадарны, Украинадан даг-тывыш дериг-херекселдерин, Белоруссиядан автомобильдерни ап турар. Хөмүр-даш болгаш пефть, балык тудар суднолар болгаш тараа ажаар комбайнар, металл болгаш хөвең Прибалтикаже чүрттүң янзы-бүрү булуңнарындан кээп турар. Эстония аку-дунма республикаларже машина тудуушкунунуң продукциязын, электрилиг шимчедикчилерни, цементини, хереглел бараанларын чорудуп турар. Делегейде будүрүп турар траншея казар илчирбелиг экскаваторнуң дөрттүң бирээзи-ле Эстониядан чоруп турар. Оларны ында ЭДЧ кежигүннерни чүрттарның кады ажылдажылганының үдүү-биле кылып турар.

Делгелгеде республиканың аграр угланышкыны база көргүстүнген. Ол адыр ында бүгү чүртка онза чугула апарган эът-сүт угланышкынныг мал ажылынга болган бекон кылыр хаван ажылынга специализастаттынган. Делгирлерниң бирээзин республиканың бүгү районнарында тургустунган агроүлетпүр комплекстеринин дуржулгазынга тураскаатказ.

Юбилей делгелгезинде көргүскен хоорайларның болгаш суурларның чаа тудугларының архитектура ансамльдериниң хевири онза солуп көрүштүг. Эртемге болгаш культурага, кадык камгалалынга болгаш улус өөредилгезинге республиканың салыышкынын калбаа-биле көргүскен. Чижээ, эстон эртемденнер пинти-эвилел чергелиг 50 ажыг эртем-техниктиг программаларның боттанырынга киржип турар.

Эстон ССР-ниң Москвада эгелээн хүннериниң программазы солуп болгаш хапы уткалыг. Москвачылар-биле ужуражышкыннар, дуржулга солчулгазы болгаш күш-ажылчы коллективтерге бесседалар ындыг болур. Эстонияның бот-тывынгыр артистери боттарының уран түүлүн найысылалдың чүрттакчыларынга болгаш аалчыларынга көргүзер.

И. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корр.

КАРДИОЛОГТАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

Кардиологтарның IX делегей конгреси Кремльдиң Съездилер ордузунга июнь 20-де байырлыг байдалга ажыттынган. Оон ажылында делегейниң 65 чүрттарының беш муң ажыг сураглыг эртемденнери, эмчилери болгаш кадык камгалалының национал албаннарының төлээлекчилери киржип турар.

Президиумда — кардиологтарның делегей ниитилелиниң болгаш федерациязының, Кадык камгалалының делегей организациязының удуртукчулары, сураглыг эртемденнер. Олурушканнарның аразында — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Н. Макеев биле Г. И. Марчук.

Конгрессти ажыдып тура оон президентизи академик Е. И. Чазов мынча дээн:

— Делегейниң кардиологтарын кижи төрелгетенниң кайы-даа үеде көрүп көрбээнин эң нептерээн аарыг-биле демиселге боттарының улустарынга дузалаары деп чаңгыс изиг күзел каттыштырып турар.

Чүректиң болгаш дамырларның аарыглары кижилерге чүгле хоочуралды база кажыдалды чедиринден аңгыда, социал-экономиктиг чидириглерни эккеп турар. Ол айтырыг бөгүн медицинаның айтырыгындан бүгү чүрттарның чазактарын болгаш хөй-ниитизин дүвүредип турар апарган. Чогум-на ынчангаш эртемденнерниң национал хамаарылгазы, политиктиг үзелдери болгаш шажыт-чүдүлгеге хамаарылгазындан хамаан чокка күженишкиннери кадык чүрек дээш демиселде каттыштынган.

Бис бөгүн кардиологияның болгаш аңаа чоок адырларның шапкын хөгжүлдезининг хереченлери, улуг ажыдыышкынпарның мурнунда туруп турар бис. Совет кадык камгаладының база медицина эртеминиң хөгжүлдезин чугулаптура, оратор совет кардиологтар күрүнеңиң чаңгыс аай А. Купъял демдеглээн. Тайбыңга ынак бүгү-ле демократтыг күштер-биле дем каткап тодаргай хөделиишкиннерге болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга үндезилээш, ол партияларның аразынга чаңгыс эпти быжыглаарының эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң болгаш ПКП-ниң ажыл-чорудулгазының дугайында информацияны беседа үезинде солчуп, оларның аразынга кады ажылдажылганы улам хөгжүдүрииң айтырыгларын көргеп. Португалияның коммунистерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын совет коммунистерниң ханы хүндүткелбиле көрүп турарын Португал компартиязының делегациязынга Л. И. Брежнев илергейлээн. Совет-португал харылзааларның хөгжүлдезиниге идиг бээр. совет болгаш португал коммунистерниң аразынга аку-дунма пайыралды база кады ажылдажылганы быжыглаар деп ийи партияның түткүлү бадыткаттынган.

Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга совет улустуң төөгүлүг чедиишкиннерин португал коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның бедин-биле үнелеп турарын А. Куньял илергейлээн.

Ужуражышкынга СЭКП-ниң талазындан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей илдиҢиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов; ПКП-ниң талазындан — ПКП ТК-ның Политкомиссиязының болгаш Секретариадының кежигүнү К. Кошта. ПКП ТК-ның кежигүнү А. Мартиниш олар киришкен.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН ХӨЙНҮ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбыры бөдүүн дүктүг, түс чернин байдалынга чаржыр шээр малды өстүрүп турар. Олар бо хүннерде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга боттарының үлүүн кадыл, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бедик күзел-соруктуг чорууп көргүскен.

Ылаңгыя хой кыргылдазының кампаниязы организастыг чоруп турар. Бо хүннерге чедир кыргыкчылар 3 муң ажыг хойну кыргаан. Дүктүң шынары, арыы, экп ажаалдазы дээш хемчеглерни алганы эки. Салбырның ажылишчилери бир хойга онааштыр санаарга, 700 грамм дүктү планнан ажыр ап турар. Планныг онаалдаларны Алдын-оол Сувак, Оюмаа Дырыш-оол. Түлүш Сувак хүнүң-не 140-150 хуу күүседип, чарышка үлегерлиг болуп түрар.

Шагдыр Түлүш, Прокопий Хуурак, Василий Чаш-оол болгаш өске-даа хойжуларның малының дүгү терең, чаагай болган.

А. НАТПИТ-ООЛ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДА КЫЗЫЛ-ДАГНЫҢ № 35 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Олег Ховалыгович Хопуя дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДА ХӨНДЕЛЕҢНИҢ № 50 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Алдын-оол Кангаевич Канзай дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА БАЯН-ТАЛАНЫҢ № 59 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Анатолий Григорьевич Горелов дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТОЖУ РАЙОНДА ИЙИҢ № 113 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Тожу районда ИйиҢ № 113 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Күнзенмаа Деверековна Допгурбан дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Тожу районда ИйиҢ № 113 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ДЭЭШТИГ, ЧАА АРГАЛАР-БИЛЕ

Төрээн чуртуун алдарлыг хөгжилдиин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштыг күш-ажылчы коллективтерге калбартышаан. планныг онаалдаларны күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга политмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлэри районнуң партия организациялары ажыглап турар. Оон иштинде бир кол черни ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгези эвээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр политиктиг өөредилгениң чегилерин, лекция пропагандазын, кескү агитацияны, культура албан черлерин, чоннуң чурттап турар черлерин дамчыштыр интернационалчы кижилидилгени районда эвээн идепкейиктеген. «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда, райкүүскомнуң сан килдизинде, орук септелге-тудуг участогунда, районнуң кижи эмелегзинде партия, профсивлел организациялары ССРЭ-ниң улустарының аксы-дүжүмалышкы найыралының, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дутайында лекцияларны, беседаларны, номчулганы план ёзуглаар эки организастаан.

Районнуң чурттакчылыг суурларында эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкынчар» деп номунга номчулга конференцияларын эрттиргилээни кижизидикчи улуг ужур-дузалыг. Районнуң партия организацияларының идеология ажылакчыларының күжү-биле «Мээн Төрээн чуртум—ССРЭ», «Төрээн Тывам», «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп темаларга лекция, беседаларны чоннуң чурттап турар черлериниң айы-биле эрттирип турар. Аксы-дүжүмалышкы республикалар ажылчы чоннарының социал-экономика болгаш культуразының хөгжүлдезин, наймаалын көргүскен монтажтарны, темалыг будуннарны, альбомнарны агитквартиралардан, кызыл-булуңнардан бо-ла көрүп болур. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң библиотеказында ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатқан делгелгелерни дерип кылганы көрүштүг.

Ол ышкаш «Большевик», «Чыраа-Бажы», Карл Маркс аттыг совхозтарның Культура бажыңнарынга, Кызыл-Тайга клубунга эвилелдешкен республикаларга тураскаатқан кежөлерни организастаан.

ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш эвилелдешкен республикаларга тураскаатқан фестиваль районда ам чоруп турар. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң программаларында эвилелдешкен республикаларның национал ырларын, танцыларын, оларның чогаалчыларының шулуктерин киргизээн. «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Тыва», «Хөндергей» совхозтарда агитквартиралар эвилелдешкен республикаларга тураскаатқан концерттерни чонга көргүскен.

Районнуң ажылчы чоннары аксы-дүжүмалышкы МАР-ның кожавыста аймактары-биле найыралчы харылзаалыг. Эрткен чылын районга советмоол найырал шиитилелиниң район салбырын тургускан. Чадаананың № 1,3, Бора-Тайга, Чыраа-Бажы школаларында совет-моол найыралга тураскаатқан тускай будуннарны кылган.

Ажылчы чоннар Украин, Белорус, Казах өске-даа эвилелдешкен республикаларның чолун, сеткүүдерин чагыдып алган номчуп чурттап турар. Болгария, Венгрия, Румыния, Куба ышкаш чурттарның журналдарын улуг сонуургал-биле чоп номчуп турар.

Оон ыңай Украин ССР-ниң Ровно облазының, Ровно, Дубно хоорайларывыш, Деражно суурнуң чурттакчылары-биле районнуң ажылчы чоннары харылзааны доктаамал тудуп келгени интернационалчы кижизидилгеге улуг ужур-дузалыг.

ВЛКСМ райкому, районнуң шериг комиссариады, ДОСААФ, өске-даа организациялар аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны организастап келген.

Амгы үеде районда 20 пионерның төлээлекчилери чурттап, бир дем-биле ажылдап, он бирги бөш чылдың онаалдаларын күүседиринге үлүүн киирип турарлар. Күш-ажылчы коллектив, школа бүрүүнде партия организацияларының СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, оон ачызында бөгүнгү Тыва—амгы үениң индустриалдыг, бедик хөгжүлделиг кодээ ажыл-агыйлыг, социалистиг культуразы чечектелген республика апарганының дутайында таймызбыр ажылын кижизидилге-биле холбаштырып турар. Районнуң 13 школазында интернационалчы клубтар ажылдап, олар Совет Эвилелиниң, МАРның, Болгарияның, Венгрияның, социалистиг өске-даа чурттарның школаларының өренекчилери-биле харылзаазы бижиктырган.

СЭКП ТК-ниң идеологтуг болгаш политика кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дутайында доктаалын амыдыралга ботгандыраар талазы-биле ажылда чедир кылза чогуур түүлдер ам-даа бар. Хөй коллективтерде партия организациялары интернационалчы кижизидилге талазы-биле пропаганданы кошкак чорутқан. Ынчангаш бо ажылды күштелдирип, хөй-ниити организацияларының күжүнге даянган кижизидилге аныялын комплекстиг чорудары чугула болуп турар.

Партия организациялары, кодээ Советтер Культура бажыңнарын, библиотекаларны ажылчы чоннарның кижизидилгезинге ам-даа четпес ажыглап турар. Интернационалчы кижизидилгеге кескү агитацияны, киноларны чедир ажыглавайн келгей. Хөй-ниити черлери, культура одаглары, школалар интернационалчы кижизидилге талазы-биле кескү агитацияның дериг-херекселдери-биле багай хандыртынган. Ол ышкаш чамдык коллективтерде, суурларда корум-чурум үреэр, арагаларыже суңдугар, хөй-ниити черлериниг боттарын шын ап чорбас ийи-чангыс кижилер, өске-даа четпестер ам-даа бар.

Районнуң улус ажыл-агыйында кескү чедишкиннер бар-даа болза, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның барын уттуп болбас. Четпестерни эдип алырынче районнуң бүгү партия организацияларының күчээнгейин үгландырар ужурлуг.

Партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының харын кылдыр СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, оң бирги бөш чылдың планнарын боттандырарынга районнуң ажылчы чоннары боттарының энергизын харамнанмайн, телептиг салыышкынын киирерлер. Чоннуң интернационалчы кижизидилгези ол бүгүнү боттандырарының бир дээштиг чепсэ болуур.

Н. ДАЖЫЫМАЙ,
«Шынның» корр.
Чөөн-Хемчик район.

мактадлыг. Анатолий Васильевич сезон дургузунда 100 гектар шөлдү суггарар, оон бедик дүжүттү өстүрер хүлээлгени алган. Оон сезу ажыл-херээ-биле кармышпайн турар: ээлчег дургузунда дөрт гектарны суггарар даалгазын ол 6-7 гектар кылдыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. В. Клименко, А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ДААЛГАДАН АЖЫР

Суггарылга системаларының Көк-Тей аргелелиниң Баян-Колдуи шөлдеринде ажылдап турар мелиораторларында 400 гектар суггаттыг чер бижыглаттынган. Ында тараан культураларның чайгы суггарылгазын шын-дыр чорудуп турган. Элбек дүжүттү өстүрүп алыр дээш олар чай-шөлээн чок ажылдап турарлар.

Оларның аразында чаашкынналдырын суггарар ДДА-100М машинаның башкарыкчызы, дүржулгалыг тракторист А. Клименковуң ажылы

ШАЛЫПЧЫ АВТОГРЕЙДЕРИСТ

Самагалдайның орук-тудуг септелге участогунуң коллективи оң бирги бөш чылдың ийиги чылының ийиги кварталының күш-ажылчы эдлээнче кирген. Коллективтиң бүдүргечи көргүзүглеринге бодунуң үлүүн автогрейдерист К. К. Бумбаажай база киргеи.

Каадыр Кармазаевич ук участоктуң хоочун механизаторларының санында кирип, ай, кварталдың хүүда планныг даалгаларын 110-115 хүү күүседип келген. Төрээн коллективинге сес чыл дургузунда ажылдаап, эш-сөрүүң хүндүткелиг чаалап алган. Мурнакчы механизаторнуң чуруун орук-тудуг септелге участогунуң хүндүлел самбыразында киирген.

Шалыпчыларның одуруунда кирген автогрейдерист юбилейлиг чылдың ийиги кварталының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш эрешалын ажылдап турар.

Т. КУНГА,
Тес-Хем район.

ЧУРУКТА: автогрейдерист К. Бумбаажай ажылче үнеринге белеткенип тур.

АВТОРНУҢ фотозу.

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫҢ ХУРАЛЫНГА

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының ажыл-ишчилериниң ниити хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Анаа Чаа-Суур кодээ Советиниң девискээринде хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалының дутайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле дыңнадыгны Чаа-Суур кодээ Советиниң күүсков даргазы С. Ч. Седен кылган.

Советти

ЧЕР КЫРЫНДА АМЫДЫРАЛДЫҢ НҮҮРҮНДЕ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязына эш Л. И. Брежневтиң чагаазын делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы калбаа-биле чугаалажып болгаш тайылбырлап уламчылавышаан. Ол документиде киргеи даштыкы политиктиг эң чугула идеялар болгаш инициативалар. Нью-Йоркта делегей шуулганында киргеи чаа совет саналдар тайбынче ССРЭ-ниң бижиг түткүлүн бадыткавышаан, боо-чепсекти эндере бүдүрериң шеглээр дээш демиселге дээштиг идигни берип, чепсегленишкинии дүжүрериниң, дайын кыжаның чайладырының талазынга практиктиг хемчеглерже шилчиририне дузалап турар деп, янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи кескү ажылдакчылары, массалыг информация органнары онзалап демделеп турар.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези — ССРЭ-ниң тайбынга хандыкшылдының, ооң даштыкы политиказының чайгылыг чогунуң болгаш боттуг мөзүлүүнүң чаа чырыткыланчак илерели-дир деп, БКП ТК-ның Политбюро кежигүвү, Болгария Улус Республиканың даштыкы хөректер министри **И. Младенов** медеглээн. Ядролуг кыжанышкынны болдурбазыны угланган ол онза чугула шиитирже уткуштур базымнарны ядролуг чепсектиг күрүнелериң талазындан кылыр боор деп идеген турар бис.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Л. И. Брежневтиң чагаазында киргеи ССРЭ-ниң хүлээлгези шылгарадгай инициатива-дыр, боо-чепсектерни кызыгаарлаарының, чепсегленишкинии дүжүрериниң херээже чаа чугула салышкын-дыр деп, Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының ТК-зының Чингине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы **Э. Хонеккериң** болгаш Иемен Араб Республиканың ораалакчы президентизи **А. Азиз Абдель Ганнийн** Берлинге болгаи ужуражкышкынының үезинде демделеэн. Совет Эвилелиниң ол шиитпирин ядролуг дайынның кыжанын чайладыр деп бүгү улустарның күзел-чүткүзеринге тааржып турар.

ССРЭ-ниң чаа чугула инициативазынга —ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ооң хүлээлгезинге тайбынга ынак бүгү улустар байыр чедирип турар деп. **Профэвилелдериниң Бүгү-легей Федерациязының** медеглелинде онзалап демделеэн. Совет Эвилелиниң чангыс талалыг хүлээлгезинге харыы кылдыр ядролуг чепсектиг эске күрүнелериниң талазындан уткуштур оазымнарны кылыр ужурлуг. Ол чорук ядролуг чепсекти дүжүрериниге, ядролуг чепсектиң оолгаш массалыг узуткаашкынның эске-даа чепсектерииң бар күрлавырларын ажыглаарын хорууруна таарышкан байдалдарны тургузарынга, ядролуг халаптың кыжанындан кижи төрелгетении чайладыр алырынга идиг боор иинк.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле шуулганда ССРЭ-ниң туружун тайылбырлавышаан, массалыг информацияның барын талакы чамдык органнары бодун «тайбының идейкейлиг камгалакчызы» кылдыр көргүзерин оралдажып турар, а шынында боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң угланышкынны-биле чоруп турар Вашингтонның даштыкы политиктиг шугумунга совет туруштун шуут удурланышкаанче кичээнгейни угландырып турар. Сураглыг америк хайгааракчы **Т. Уикер** «Нью-Йорк таймс» солунга парлаттынган чүүлүнге АКШ-тың президентизиниң КНО-га чугаазынга холбаштыр чепсегленишкинии дүжүрериниң эң чугула айтырыгларын ол чугаада оон каапкан болду деп демделеэн. Оон биизээни болза: НАТО-нуң Европа талазындагы күштеринииң дээди кол командлакчызы генерал Роджерс шынаа чамдык ындыг ажылдакчыларга мен ядролуг согуушкүнүү бир дугаарында тавариштырарын сумелээр ийик мээн деп ажыы-биле медеглээр арганы бөрииниң орвунга Р. Рейган Совет Эвилелиниң үлегери ёзугаар ядролуг чепсекта бир дугаарында ажыглавас деп хүлээнген болза, дээре турган иинк (Совет Эвилели бодунуң хүлээлгезин бүгүдеге чарлапкан ол хүн ындыг медеглелди бо генерал кылган).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга Л. И. Брежневтиң чагаазында холбаштыр Англияның чазаа ядродуг чепсек айтырыын дугайты бодунуң туружун доңдораан эде көрген болза чогуур турган иинк деп, сураглыг британ политиктиг ажылдакчы **лорд Брокуэй** медеглээн. Ядролуг айыылды чавырылдырарда совет инициативаның түңелинде тыптып келген арганы англия чазак долу хемчээлинге ажыглаар ужурлуг деп, лордтар палатазының база бир иске кежигүнү **лорд Кеннет** демделеэн.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгезинин тайбын херээнге аажок улуг ужур-дузалыын онзалап демделеэш. ГФР-нин хөй ниитичи кескү ажылдакчызы халажыда генерал-майор **Г. Бастиан** «Барыын чүк ол совет инициативаны деткип. шак ындыг янзылыг хүлээлгелерни алган болза, чогуур турган иинк» деп медеглээн.

Норвег ажылчын партиязының дәргазының оралакчызы **Э. Ферде** Совет Эвилели онза чугула саналды үндүрген. инициативаны бодунуң холунга алды. ынчангаш ам хамык ужур—Барыын чүкте деп демделеэн.

(СЭТА).

ИНТЕГРАЦИЯНЫ ХАНЫЛАДЫР

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Президиуму болгаш ЧССР-ниң чазаа Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының Будапештиге болган XXXVI хуралының түңнелдери ЭДЧ кежигүнү чурттарының араазында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кадыы ажылдажылгазын улам калбартып, ханыладырынга чугула салышкын болуп деп санап турар. Олар ЭДЧ кежигүнү чурттарының 1986—1990 чылдарда улус ажыл-агый планнарын улам ханыладырының хүлээп алдынган программазын бедии-биле үнелеп көрүп турарлар.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг күчү-шыдалын болгаш делегейге ат-алдарын улам быжыглаар талазы-биле сессияның хүлээп алган шиитпирлери дең эргелиг болгаш бот-боттарының араазынга ажыктыг чоруктуң принциптеринге үндезилээш, аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер араазынга бүгү талалыг кадыы ажылдажылганы ханыладырыынче оларның түткүлүн база илередип турар.

Чехословакия садыг харылзааларынга кызамдаашкыннарны кылып, социалистиг чурттарның иштики хереқтеринге холгаарлаашкынны болдурбас иинк деп, ынчангаш ооң изи-биле чоруп, ында айыттынган четпестерни карак-биле көрүп, удуртур ажылдакчылар болгаш суурнуң чамдык чурттакчылары-биле ужуражып чугаалаштым.

...Кижи өлүрге ада-иезинге, дөргүл-төрелдеринге — чоок кижилеринге ындыг улуг кажыдал, ажыг-шүжүт белеп турбас! Валя — зиыяк кижи өлген дугайында телеграмманы бо чылдың март 8-те Ак-Довурак хоорайдан Шуурмак суурже чоруткан. Телеграммалар ыяап-ла район төвүнде харылзаа белдирии дамчыштыр тарап чоруп турар. Ол телеграмманың ээзинге чедер салым-хуузу элдеп болган. Частың бир-ле хүнүнде Шуурмак чүрттүг кижи чоруук-хереэвиң аайы-биле Самагалдайда харылзаа конторазынга кире дүшкен. Ол үеде почта ажылдакчылары демги кижиниң көстүп келгенинге амырай бергеннер. Чүге? Оон дүрген телеграмма чорудар-ла болгай! «Силерниң суурда улус-тур, чедирип бериңер»—дээш далаштыг телеграмманы март 13-те чорумалга хойладыпкан. Кандыг кончуг харыысалга чок чоруттуг?! Элээп-түрээн телеграмма ээлеринге ындыг янзылыг орапчок озалдап четкеп... Кижилер мырыңай октаргайже үңүп, аңаа ай-айы-биле ужудуп чорун турар—эртем болгаш техниканың бо хире сайзыраңгай үезинде ол дээрге аргажок чаржыныыг таварылга-дыр. Аңаа кым бурууглуг? Ону тодарадыры-биле ында харылзаа белдириниң начальныгы Д. Чөмбүрүкке ужураштым. Аңаа хамаарышкан радио болгаш телефон харылзазының багай боол турарының дугайында айтырыгларның (чагаада оларны база айткан) чылдагаадын айтырдым. Ол аңаа эрткен чылдың декабрында ажылдаанын дыңнаткаш, кайда-чүде Балгазын чоогунда тулаа-шыпта чагылар ирээш, кээп дүшкүлээнии шаптык кадыы турарын, чер иштинде кабельдер ирээп, өске аппаратура, дериг-хереқселдер эргижиреп элээнин чылдак кылдыр чугаалады. Кудумчуларда кабельдиң чыдар оңгарларын казып, ону мүн-не солуп турарын көрдүм. А бажың иштинде дериг-хереқселдериң «чөнээниниң» дугайын, ону солуурунуң шүүттүг, нарын бергезин райкүүскомнуң оралакчы даргазындан, СЭКП райкомунуң секретарьларындан эгелээш, республикада харылзааның будүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальныгы А. К. Иргитке чедир бөлүрүн, ону эдип алырын каш удаа чугаалашканын начальник тайылбырлады. Албан хереэнин «чугаалажыышкынныларындан» чогум кандыг түңнел үндүргенин начальниктен-даа, даргалардан-даа айтырарымга, колдуунда-ла «нарын, берге» дээн янзылыг сөстерге үскеш, шиге бар. Чыл келген тудум-на суурнуң чүрттакчыларының болгаш бажың-балгадының саны көвүдеп, өске бүгү-ле хоорай, суурлар ышкаш, ында ажыл, ажыдырал база-ла хайныышкынны. Кижи бүрүзү-ле даартагы ажыдырал өөгүгүзүнден улам эки болурун күзевишаан иниитиниң херээнге толептиг үлүг-хуузун киирерии оралдажыр. А чоннуң чаагай чоруу, культурлуг чүрттелгазы дээш бистиң партия болгаш Совет чазаавыс доктаамал сагыш салып, тодарган хемчеглерни ап турары өөрүнчүг. Ындыг турбуже бо бичии суурда кажилериниң амыдыран чүрттаарынга таарымча чок түүлер таваржыш турары чажыт эвес. Оон ыңай ол суурда радио болгаш телефон барык черле орта ажылдавайн турарын, шиити кудуктар чогун автор чагаазында хөйнүң мурнундан сеткил-сагыштың сагрыышкыны-биле хомудан бижээн. Ол бүгүнүү Шуурмак көдээ Совет күүскомунуң даргазы Н. Зоровадаа, школа директору М. Чөмбүрүк-даа, аңаа ужуражып чугаалашканым аныяк болгаш хоочун-даа чүрттакчылар ол бүгүнү кончуг шын деп бадыткаан, «ол дээрге «дуптүг чүве болза дештир четкен» айтырыглар-дыр» дээш, харын ында 1980 чылда туттунган 150 олуттуг Культура бажыңының одалга системазын шын эвес кылганындан соок дүжерге-ле ажылдавайн баарының дугайын немей хомудан чугааладылар.

Чунар-бажың чок

Ажыл-хереэниң аайы-биле республиканың барык шупту суурларын кезээн мен. Оларның араазында чүрттакчы чоңга эң чугула—чунар-бажың чок чаңгыс-ла суур бар. Ол дугайын чагаада база айткан. Кижи пат кайгаар, элдеп чүве боор! Ол дээрге найысылал Кызыл-биле аргылар, улуг орук аксында хая-даштыг даглар, аттыгыы чыдар кара суглар, кат-чимистиг арга-зэмэ араазында Шуурмак суур-дур.

Ында хөй нуруузунда-ла ыяш белетээр пунктуун болгаш Тес-Хеминиң ыяш ажыл-агыйының Шуурмакта лесничествозунуң ажылчыларының чүрттап, ажылдап турар. Даштындан көөрге, суур —суур-ла, чону—чон-на. Ында 700 хире чүрттакчы, 179 өрелер АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң болгаш ооң эвилелчилериниң туружун шиитпирлии-биле бууруу шаап турар. Ол чорук чүгле ЭДЧ кежигүнү чүрттарының эвес, харын база делегейни бүгү күрүнелериниң эргже-ажыктарынга удур боол турар.

ЧКП ТК-ның Президиуму болгаш ЧССР-нин чазаа ЭДЧ-нин сессиязының XXXVI хуралынга киришкен чехословак делегациязының ажылын түүлдүг деп көргеш, сессиязга хүлээп алган шиитпирлерни долдур күүседириниң хемчеглерин айыткан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУСТАР ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫН НЕГЕП ТУРАР

КНО-нуң КА-зының тускай сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Кол Ассамблеяның чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының болуп эртип турары КНО-нуң штаб-квартиразының базыныының мурнунда хөй-ле аныяк-даа, кырган-даа, эр-дазл, херээжен-даа кижилер «Ядролуг чепсекти чок кылырын негеп тур бис!» дээн сөстерлиг плакаттарны тудуп алган шактагы-биле туруп-ла турар. Оларны элээн каш шак болгаш өске кижилер солуп алыр.

Ол болза «удурланышкынның постулары-дыр». Оларны ниитилелге бараан болур америк өөнүктериниң хөй-ниити организациязы эвилелдеп эртирип турар.

Бо хүнперде Кол Ассамблеяның тускай сессиязы-биле чергелештир чепсегленишкинии дүжүрерин деткээн хөй санныг чыскаалдар Нью-Йоркта эртип турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин сокса-дыр, чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын делегейниң улустары силерден манаң турар деп калбак хөй-ниитиниң төлээлекчилери Ассамблеяның залында олурар делегацияларга сагындырып турар.

Ядролуг чепсектиг бүгү-де күрүнелерден шак ындыг тодаргай базымны сессияга бир дугаарында чүгле Совет Эвилели кылган. Ядролуг чепсекти баштай ажыглавас деп чангыс талалыг хүлээлгени бодунга алган, ССРЭ ядролуг дайынны болдурбас деп улуг сорулганы чедип алырынга бодунуң бижыг бүзүрелдиин база катап бадыткаан.

Ядролуг дайынны чорударының янзы-бүрү теорияларын ажылдап кылган Вашингтонның боолдзары-биле холбашкан дүвүрээзин сессияның хөй-хөй киржикчилериниң саналдарынга илереп турган. «Кызыгаарлыг» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр теория боо-чепсекти эндере бүдүрериниге идиг бооп турар деп Грециянын даштыкы хереқтер министри И. Хараламбопулос демделеэн. Балканнарга ядролуг чепсектен хостуг зонаны тургузары эргежок чугула деп ол-ла министр айыткан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин сокса-дырының эргежок чугулазынга Канаданың премьер-министри П. Трюдо доктаараан.

Палестинаны Хостаарының Организациязының КНО-да доктаамал хайгаракчызы З. Л. Теразиниң хайнығымшкынныг чугаазын сессияның киржикчилери ханы кичээнгейлеп-биле дыңнаан. Израиль палестин айтырыын «бүрүнү-биле шиитпирлээр дээш» кырын-хыдыышкынның политиказын белеткен турарын АКШ-тың күрдепартаментизи бир чыл бурунгаар-ла билип турган деп ол чугаалаан. Ынчалза-даа аг-рессорну доктаалдырының орнунга Каттышкан Штаттар харын ону амгы үениң боо-чепсээ-биле хандырарын болгаш аңаа-даа харам чок сан-хөө дузаламчызын көргүзерин уламчылап келген.

Израильдиң премьер-министри М. Бегин барык кижи чок куруг чыгыы залга чүве чугаалаан. Тель-Авивтиң Ливанга кара сагыштыг агрессиязынга удурланышкынның демдээ кылдыр 100 ажыг чүрттарның делегациялары, тодаргайларга, сессияның бүгү киржикчилериниң барык үштүн ийи кезээ залды каптаан чөрупкан.

Израиль агрессиязын сокса-дыр бе, Ливанның эжелеттирген девискээринден бодунуң шериглерин үндүрер бе деэр дугайында кандыг-даа чүүл Бегинниң чугаазында чок болган.

Г. ШИШКИН,
В. ВАСИЛЕЦ,
А. СИДОРУК.

ЛЕЙБОРИСТЕРНИҢ ПРОГРАММНЫГ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОНДОН. (СЭТА). «Бүгү кижи төрелгетеп-биле бир дөмей, Великобританияның мурнунда турар эң чугула сорулга болза ядролуг дайынның айыылын чайладырында болур. Ынчангаш лейбористиг партияның политиказы тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш шимчээшкинии деткиирине даянып апаарь—деп, Великобританияның лейбористиг партиязының ында тараткан программныг медеглелинде чугаалаан. Ук документиниң партияның чылдың болур күскү конференциязының делегаттары чугаалажып кеор.

«Езулуг айыыл чок чорук ядролуг чепсекти эндере бүдүрери-биле канчап-даа таарышпас»—деп медеглелде онзалап демделээн. Ынчангаш ону барымдаалааш, Великобританияның лейбористиг партиязы ядролуг чепсегленишкинии чангыс талалыг дүжүрерин болгаш ядролуг чепсектиң кандыг-даа хевириниен ойтаалаарынга үндезиленген политиканы чорударын негеп турар. Бир эвес лейбористиг партия эрге-чагырганы холга алыр болза, Американың «Трайдент-2» дээр ракета-ядролуг системазын садып алырындан бүрүнү-биле ойталаар апаар деп ук документиде айтып турар. Оон ыңда, лейбористиг чазак Англияның девискээринде ядролуг чепсектиг бүгү америк болгаш англи шериг баазаларын чок кылырына белеп деп база ында чугаалаан. Лейбористиг партия ортумак ыракчылдыг америк ядролуг ракеталарны болгаш нейтроннуг чепсекти чүрттүң девискээриге сайгара тургузарына удур деп медеглелде демделээн.

Вашингтонның амгы администрациязының милитарисчи политиказын ук документиде шыңгыы шүүмчүлээн.

«Социалистиг чүрттарга хамаарыштыр лейбористиг партияның политиказы тайбының болгаш бот-боттарын бизчириниң эрге-ажыктарынга үндезиленген. Ук чүрттар-биле экономиктиг харылзааларны деткиири болгаш хөгжүдери эргежок чугула» —деп программныг медеглелде чугаалап турар. Ындыг политика ийи таланың эрге-ажыктарынга дүгжүү турар болгаш чавырлыышкын чорудугазының кол негелделериниң бирээзи боол турар деп лейбористиг партия санап турар.

Палестин улустуң бот-башкарттынар эрге дээш демиселди-биле эң-сеткил каттыштырылгазын медеглелде илереткен болгаш эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрериниң, ол талазы-биле сонуургадыг бүгү талаларының киржилгези-биле чугаалажыышкыннарны эгелээриниң эргежок чугулазын база айыткан.

Рейган АКШ-тың политиказын агарткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының ниити саналонал солчулгазының үезинде АКШ-тың президентизи Р. Рейган чүве чугаалаан. Ак бажың ону чугаалаарының мурнунда-ла «администрацияның тайбың хереэнге салышкыны» деп мактап эгелээн. Херек кырында ол дээрге АКШ-тың чаңырлышкынны буурадырынче, делегейге дүшкүүрүүг чорукту чидиглендиреринге угланган политиказын чүүл-бүрү арга-биле агартырыңче угланган чугаа болган.

Барыын Европаже аян-чоруунуң үезинде чугаалаан Совет Эвилелиниге болгаш өске-даа социалистиг чүрттарга хамаарыштыр шүүлдүг чеңгээлерии, а ол шыкаап амгы тургустунган стратегиг дең байдалды ескертириңче болган АКШ-ка ажыктыг чаңгыс талалыг артык чүүлдерни чедип алырынче угланган америк «идеяларны» президент катаптаан.

Чижээлээрге, Р. Рейган АКШ кажан-даа халдакчы боол чорбаан деп бадыткаарын кызыткан, ынчалзажок ол вьетнам улуска удур агрессчи дайынны он чыл дургузунда бүгү делегейниң улустарының караанга чорудун келгени билдингир.

Бүгү иниитиге билдингир барымдаалар турзажок, ол Совет Эвилелин боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниге кол бууруулуг күрүне кыдыр шынзыдарын кыыдыы, АКШ-тың болган ССРЭ-ниң шериг чарыгдалдарының дугайында сантүүмерии база өске-даа фактыларны хажыткан. АКШ «чаңгыс талалыг кызырылгаларын» ядролуг чепсектиң бүгү америк болгаш англи шериг баазаларын чок кылырынга белеп деп база ында чугаалаан. Лейбористиг партия ортумак ыракчылдыг америк ядролуг ракеталарны болгаш нейтроннуг чепсекти чүрттүң девискээриге сайгара тургузарына удур деп медеглелде демделээн.

Вашингтонның амгы администрациязының милитарисчи политиказын ук документиде шыңгыы шүүмчүлээн.

«Социалистиг чүрттарга хамаарыштыр лейбористиг партияның политиказы тайбының болгаш бот-боттарын бизчириниң эрге-ажыктарынга үндезиленген. Ук чүрттар-биле экономиктиг харылзааларны деткиири болгаш хөгжүдери эргежок чугула» —деп программныг медеглелде чугаалап турар. Ындыг политика ийи таланың эрге-ажыктарынга дүгжүү турар болгаш чавырлыышкын чорудугазының кол негелделериниң бирээзи боол турар деп лейбористиг партия санап турар.

Палестин улустуң бот-башкарттынар эрге дээш демиселди-биле эң-сеткил каттыштырылгазын медеглелде илереткен болгаш эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрериниң, ол талазы-биле сонуургадыг бүгү талаларының киржилгези-биле чугаалажыышкыннарны эгелээриниң эргежок чугулазын

КОММУНИСКЕ ЙӨРЭЭЛ

Шүлүглел

«Херектен бо туру!—
дээнзиг,
Георгий олче айты каапкан:
«Азы чүл аап, дээрги дарга,
Айтырыымдан кортукар бе?»

Хедер сайыт сотка дүшкеш,
Хейде дижин өттүр
сылаап:
«Ам бо залдан үнер билек,
Азып каар мен сеңи,
сойлук!».

Герингиге дузалаптар
Геббельстиң шаа чок болган,
Георгийня буруу шаптар,
Хензиг-даа бол, эскит
тыппаан.

«Херектеңден» Димитров
Ялалакчы болу берген,
Чалбыыш тынган сөстерни
ол
Герман судче октап турган:
«Чер бо өзээн часпайн
зэрлип,

Черле зэрлип турар —
диген.
Хоочун өгбе Гадилейден-даа
Коммунистер чиге сөглээр.

Төөгүнүң дугуюн ам
Соңгаар эвес, бурунгаарлап,
Советтериң талазынче
Төре чаартып, чүглүп орар!».

Нүгүл биле шынны Георгий
Нүүртештирип келзе-келзе,
Хоптуң үнген ирик дөзүп
Коптарылдыр быралапкан:

Фашизмниң дунчузундан
Өрттүң бажы өөскүп үнген:
Өрү октаан дажы ам кээп
Башка дүшкен—түңнел бо-
дур.

Герингиден, Геббельстен,
Гиммлерден Гитлер чедир—
Герман рейх сүдчээ донуп
Георгий, хыл дег, кыргый
шаап каан.

Нүгүл уржуу барза-барза,

Ханныг дайын акеын
чешкен...
Хартаачылар канчап
баржык.
Нюрнберг, төөгү билир.
10

Партияның, Ленинниң,
Бо-ла бүгү делегейниң
Маадыр оглун фашист
холдан
Москва ушта тыртып алган.

Коргуш билбее
хувискаалчы —
Димитровтун кан дег соруун
Коммунистер, ажылчыннар
Дириг чижек, сүзүк кылган.

Диптер, чурттар эвилели—
Акы-дуңма Коминтерниче
Азияда бичии Тыва
Дидим чүткүп чоруп орган.

Дилег бижиин холда туткан
Арат оглу Токаны ынчан
Димитров ошкап-чыттап,
Адазы дег, сагыш четкен.

Төрээн чуртун, Хоеталганы
Камгалап, суд залындан:
«Төөгү мени агартыр!»—деп,
Гаванадан Кастро сөглээн.

Бистиң үе маадыры —
Фидель-биле бөгүн бир үн
Димитровчу үлегерни
Диптер чону төрүвүшаан.

Фашист, нацист, расист,
хунта,
Маоизм ам-даа тыныг—
Хүнү ажар бүдүүзүнде
«Хүрең хамчык» оштап
турлар.

Ынчалза-даа төөгүнүң
Маңып бөгүн адаан эвес,
Ырадыр көөр угаан-сарыыл
Магадылап, баштап турар.

Бомбүрзектиң дескинин ам
Дайын эвес, Тайбыңдыва,
Мөңге номнал—Коммунизм
Талазынче зэрлип турар!

С. МОЛДУРГА.

1980—1982 чыл.

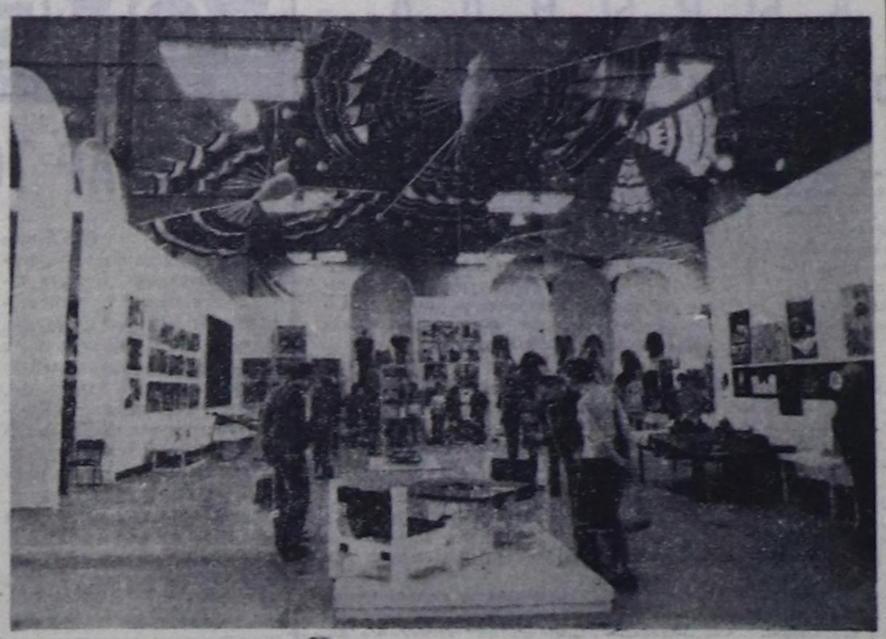

МОСКВА. Төп делгелге залында чогаалдарының делгелгези ажыттынган аныяк чурукчулар чогаадыкчы хей-аът кириишкинни улуг тудугларының шалыпчы ажыл-ижинден, боттарының үе-чергелериниң ажыл-херектеринден ап турар.

Ийи муң ажыг ажылдар кирген ол делгелгени «Чурттуң чалыы назыны» деп адаан. Ол болза чурулга уран үүлүнүң аныяк мастерлериниң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чогаадыкчы отчёду болур. Төрээн чурттуң хей талалыг амыдыралын көргүскен чогаалдар БАМ-га, КамАЗ-ка, Самотлорга, Ингури ГЭС-ке, колхоз- совхозтар шөлдеринге, эртменнерниң лабораторияларынга тыптып тургустунган.

ЧУРУКТА: «Чурттуң чалыы назыны» делгелгеде.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Спорт программазы: Футболга делегей чемпионады ССРЭ-биле Шотландияның шилиндек командалары ужуражыр. 10.30—Перубиле Польшаның шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги тайм Испаниядан дамчыдылга. 11.20 Телемедээлер. 11.25—14.15 —Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—«Мыргородтун тараачыннары». Документалдыг телефильм. 15.05 — «Шыдыраа школазы». 15.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.05 —«Горнистер, харыылаңар!». 16.50—17.05 —Чапсар. 17.05 —Футболга делегей чемпионады. Бельгия-биле Венгрияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Эртем амыдыралы». 19.25—Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Шотландияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.30 Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — ТТ-ниң экранында эң баштай. «Чүге дээрге, мен Айвар Лидак-тыр мен». Уругларга уран-чечен фильм. 13.15 —Мультфильмнер программазы. 13.40 —Ангаи дыл. 14.10—Хоойлу билир сен бе? 14.40 — «Мээң тураскаалым оруу-биле». Концертфильм. 15.10—Телемедээлер. 15.20 — 18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 —Телемедээлер. 18.50—Киножурнал. 19.00 — «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунун шиитпирлерин — амыдыралга!». Дамчыдылга.

19.30 —«Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45—Чарлалдар 19.50—«Күшкультура —өөг-бүленин херээ». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг улунар, чаштар!» .«Хуулгаазының экран», «Колобок дугайында тоол». Мультфильм. 20.15 — «Котэ Марджанишвили». 20.50 —«Брест —чылдар болгаш үелер». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өнүктер-эштер дугайында». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.45—23.15 —Неделяның спорту.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. Сат

Отаар

Республикага эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 3—8, хүндүс 27—32, чамдык черлерге 20—25 градус чылыыр.

Кызылга чагбас, хат секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 13—15, хүндүс 30—32 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Лейтенант Климовтуң шыны» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50 шактарда; «Дайзының тылында фронт» 19.00 шакта.

«ПИОНЕР»: «Огарёва-6» 9.30, 11.25; «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оон кударанчыг тоожу чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайгамчыктыг Васильса» 10.00 шакта; «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: Ак дүн өңнүг лимузин» 15.30, 17.20, 19.50 шактарда.

АЙТЫРАР, СҮМЕЛЕЖИР

«Кандыг професеня шилип аарыл? Кым болурул?»— деп айтырыг бо хүннерде доозукчу бүрүзүн дүвүредип турар. Ол болза нарын болган берге айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш бо талазы-биле бодумнуң чамдык бодалдарымны доозукчулар-биле үлежикеедим.

Бистиң чуртувуста хей-хей професеннилар бар, олар шупту-ла хүндүткелдиг, ажыктыг. Күзээнии шилип алгаш, кижи бүрүзү өөренир эргелиг. Аңаа башкылар болгаш чамдык ада-иелер боттуг дузаны база чедирип турарлар. Ооң-биле чергелештир парлалга, радио, телевидение болгаш аас агитациязының бо талазы-биле чедирип турар салдары улуг.

Кижи черле башкы, чолаачы, эмчи азы кандыг-бир улуг эртемден бооп чаяттының торүттүнмес. А мынчалза-даа чаңгыс кижи хей-хей професенналарны шиңгээдип ап болур. Аңаа кызымаккай чорук болгаш чүткүл база чылдар болгаш доктаамал өөредилге, белеткел херек.

Бистиң улуг башкывыс болгаш баштыңчывыс В. И. Ленин — улуг угаанныг, партия-совет ажылдакчызы, дипломат, шериг стратег, журналист болгаш эртемниң дыка хей адырларын билир чораан. А Архангельскиден Москвага өөренир дээш келген ядыы оол, астроном, геолог, географ, дыл эртемдени, төөгүчү, шүлүкчү, чурукчу болгаш инженер анаргай М. В. Ломоносовту билир бис. Ол професенналарның доозазын тергиин эки билир турган. Ол ышкаш сураглыг педагог А. С. Макаренкону көрүңер. Ол башкы болурундан ацгыда, сураглыг чогаалчы чораан. А оон өскеда хейңү билип өөренип алган ат-сураглыг кижилерни адап болур.

Кижи ол хире эгээртинмее байлак энергиялыг-дыр дээрзин үстүнде чижектер көргүзүп турар. Ынды болур дизе, бир-ле дугаарында, Төрээн чуртунга болгаш кижилерге ханы ынакшыл, бердинген чорук болгаш эртем-билигге онза хандыкшыл, доктаамал өөредилге база изиг күзел херек.

Профессия шилип аарда, бир-ле дугаарында, бодунуң күжүн хынап көөрү чугула. Мен ону шыдаар мен бе? Ол эртемге ылап-ла бердинген мен бе? Бодумнуң угаан-медерелимни ол дээш тончүзүнге чедир берип шыдаар мен бе? Ол професеннаның кижилерге болгаш төрээн черимге ажык-дузазы кайы хирел?— дээш, оон-даа ыңай. Ол дугайында улуг кижилерден айтырып, арга-сүмени алыры чугула.

С. САЛЧАК,
Бай-Тайга район.

Көдээниң культура амыдыралы

КӨРҮЛДЕ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин культура албан черлериниң шүгүму-биле пропагандалаарын улам ыңай калбартып, улусчу таланттыларны илередип, бот-тывынгыр уран чүүлдү хөгжүдери чугула сорулга. Берт-Даг көдээ Советтиң девискээринде турар албан организацияларлар, күш-ажылчы коллективтер аралынга бот-тывынгыр уран чүүлдүң көрүлдезиин эрттирген.

Көрүлдениң концерти колдуунда субботалар, байырлал хүннеринии бүдүүзүнде болуп турган. Анаа 9 коллектив немешкен. Көрүлдениң концерти үениң байдалынга бүрүн дүүшкен илеткелдер болгаш лекциялар-биле капсырлаштыр эртип турганы база ажыктыг. Коллективтер боттарының концерттеринге бистиң аравыскаэки-ле билдинмейн чорааң ыраажыларны, таңчылыларны, уран помчукчуларны илереткен.

Эки белеткеттинген, байлак программалыг концерттерин совхозтуң контора, гараж коллективтери, Берт-Даг ортумак школазының башкылар коллективи, Ү.-Шынаа салбыры болгаш өске-даа организацияндар көргүскүлээн. Көрүлдеге инитизи-биле 160 ажыг кижи киришкен. Көрүлдени организастыг бедик деңнелге эрттирип, ооң түңнелдерни төгүүр үезинде үндүрер талазы-биле комиссияның ажылынга совхозтуң удуртукчулары идепкейлиг киришкен. Совхоз директору П. Ч. Ооржак, көдээ Совет даргазы К. Т. Дугуй ажылчын комитединиң даргазы Д. П. Нат олар организакчы чоруун көргүзүп, концерттерге идепкейлиг киришкенер. Эң эки түңнелдерни чедип алган коллективтер шаңнал-макталдар-биле демдеглеттинген.

Талантылыг болгаш эң идепкейлиг 12 бот-тывынгыр артист тускай шаңналдарны алган. Оларның аразында Дина Дугур, Саңчат Батрикеев, Тас Өшкү-Саар, Ольга Допаан, Чечек Чооду болгаш өскелериндаа адап болур.

Берт-Даг суурнуң агитквартиралары көдээ Культура бажынынга рапорт-кежээлерни эрттирерин ам эгелээр деп белеткенип турар. Ол рапорт-кежээлерниң кол сорулгазында чүрттап турарларның боттарының хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын, идепкейлиглерни мактап, ооңдаа өске ол чижектиг айтыышкынларны агитквартираларның таргалары кежээниң киржакчиларынга плетизээн, ооң концерт көргүзер. Ооң-биле чергелештир аргып-даараан, чүрүн, моңун чазаан чүүлдерниң чедгелгезин организастаар, хана солунналы үндүрер. Бо кежээлер ажыктыг болуру чугаажок.

Б. ДОЮНДУП.
Тес-Хем район.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

1934 чылдың ноябрь. Улуг-Хем кожуунуң Хайыракан сумузундан машина сургуулунга өөренир дээш Кызылга келген бис. Ынчан Серээ Ондар, Даваа Ондар олар база мээң-биле кады өөренип келген. Ол үеде Шагаан-Арыгга транспорт агенствозунуң салбыры турган. Ооң эргелекчизин Бурков дээр.

Кызылга чедип келириниске, бистерни дораан-ла өөредип эгелээн. Чер-черден чыгган сургуулдар шупту 22 кижи бис. Барыын-Хемчиктен Сүрүп Сарыглар. Чадаанадан, Олег Комбүй-оол, Кара-Ашак Ооржак, Эрзинден Соскун, Кызылдан Бажил, Килин, Филиппов болгаш ооң-даа өскелер өөренип турган. Ынчан бистиң башкывыс М. Панаргин турган. Ноябрьда өөренип эгелээш, мартта доозупкан бис. Чамдык ооллардың өскен төрээн колхоз, совхозтарынче ажылдадып чорудупкан. А мен күзелим ёзугаар Тыва транспорт черинге ажылдап артым. Дооскан сургуулдар шупту-зу чаа машина алган.

Ол үеде орук дээрге, санчок болгай. Кадыр-берт оруктарга чүк сөөртүп, республиканың ыран-узак сумуларын кезип, чеже-чеже километрни эрттээп дээр. Дайын үезинде Комбүй-оол, Кара-Ашак, Шыырап, Сүрүк, Чадамба, Дыртык, Шойдуң, Кызыл-Тас, Бажын, Килин, Сандаков, Ширин, Квитных суглар шупту дүн-хүн чок өлүк-кеш, аъш-чем, идик-хеп дээш хамык-ла чонның дузаламчызын чедирип турган бис. Дедир кээрде Абакандан бараан сөөртүп, долу чүктүг кээр бис. Бола бүгү ажылдап келген үемде чүк машиназындан өгелээш чиик болгаш дүрген чоруур Львов автобустарынга чедир бүгү машиналар чолаачылаан мен.

Совет-тыва транспорт организациязынга хей кезииделе орус чон хей ажылдап турган. Аңаа тыва кадрлар чүгле каш кижи турган. Тыва кадрларны, ажылчыннарны, чолаачыларны белеткээринге улуг орус чонның ачызы канчаар-даа аажок улуг. Хандырылга багай эвес турган. Ынчаарда бис ажылдап турган, чер бажыңга чурттап турган бис. Бир бажыңга-ла ийи кижи чурттап турдувус. Дугайты Даваа Ондар-биле кады чурттап турган мен. Доктаамал ырак рейстер баар болгаш, чурттап турган бажыңывыска айда 2-3 катап-ла хонар бис. Колдуунда бүгү үени орукка эрттирёр турдувус. Ол үеден бээр орус, тыва чонун пайыралы аажок бижыг. Бот-боттарын хүндүлежир, дузалажыр турган.

Кызылга эң баштай келгенимде, хей бажың-даа чок. Щетинкин, Ленин, Кызыл партизаннар деп үш улуг кудумчулут. Оон ыңайгы девискээр долгандыр куруг хову. Ээн чыткан ховуларга бөгүн каът-каът бажыңнар, ясли-садтар, школалар туттунган. Ынчангы Кызыл хоорайны бөгүнге деңнээр арга чок. Бистиң наймыылал хүн бүрү чаартыпып, өзүп, сайзырап орар. Чыл келген тудум каът-каът бажыңнар немежип өзүп турар. Бажыңнарда изиг-соок суг база немешкен.

Ынчангаш амгы үениң ооллар, кыстарга күзээрим болза, төрээн чуртунга ак сеткилдиг эки ажылдаар, бот-боттарынга дузалажыр апаар. Эң-не кол чүве бижыг найыралды моон соңгаар-даа эки тудар. Арагадарыже сундугун, чурум үреп болбас. Тыванның хоочун чолаачыларының бирээзи болганымда, аныяк механизаторларга, чолаачыларга чагыым, машина-техниканы болгаш ывар-чаар үүлдерни камныг ажыглаар, озал-ондак болдурбас ужурлуг. Юбилейлиг чылда эки ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектербиле уткуп, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин база оң бирги беш чылдың планнарын ажыр болгаш долдур күүседиринерни күзедим.

Х. ОНДАР,
пенсионер.

Кызыл хоорай.

ЧАРЛАЛДАР

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДА АВТОБААЗАЗЫ ЗИЛ-555 дээр чаа автосамосвалды чаа УД3-469 деп чиик автомобильге орнаарын күзеп турар. Орнаар дугайында билип алыр адрес: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунда № 3 бажың, телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДА АВТОБААЗАЗЫНГА доктаамал ажылдаары-биле кол бухгалтерниң оралакчызы, кассир, диспетчер, мотористер, ТО-1-ниң автослесарьлары (ийиги эвлчегде) болгаш ТО-2-ниң кылганын барымдаалап төлевир алыр слесарьлар хереглеттинин турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунуң № 3 бажың. Телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АНЧЫЛАР БОЛГАШ БАЛЫКЧЫЛАР НИИТИЛЕЛИ бо чылдың кежигүн дадывырын төлээриниң хуусаазының 1982 чылдың июнь 30-де төнерин ниитилел кежигүннеринге шупту-зунга дыңнадып турар.

БАШТААР ЧЕР.

Волейбол — массалыг оюн

СОНУУРГАЛЫН ЧААЛАП АЛЫР

Шаанда Самагалдайга А. Кумаяк, В. Бавуу, Дүрген-оол, О. Чадамба, М. Сараваа, С. Чигжит, өске-даа спортчуларның чараш оюнун сонуургавас кижи чок чүве. Олар бичии ооллардага магниттиг шөлышкаштар, ойнап-даа, кичээлче-даа бар чыткаш, олар өске ооллар-биле демей, кайгаар турган мен.

Волейболдуң ёзулуг шөлүзүге ойнаксаан, херим школазының «кичээлин» үзер эвес. Ол үеде волейболчуларның шөлден ырай берген мячини эккээр турдувус. Бичиимденпе мяч-биле ойнаарынга хандыкшылдыг мен. Школачы чылларымда Самагалдай школазының волейбол командазының кежигүнү турдум. Район, республика командаларынга каш-даа удаа киришкеп бис. Ол үеде мээң кадыг ойнап чораан өөрлерим Ф. Лажы, Ч. Бады, Ч. Кара-Кыс-ке, М. Доржу, Ч. Дүкеек, И. Чындыгыр, Ю. Сайын-оол болгаш өскелер-даа спортка ынак.

Чазын хүн караа чылып кээри-биле, школа девискээрининг иштинге ойнап эгелей бээр бис. Шөлдүң харын хүүрек-биле эжин каантар чүве болгай. Оюн изиг түлүк, бүгү күш-биле ойнавас болза, бергедежи бээрге кызыл-бут туруптәр. Улуг ойнакчыларның салдары биске ол хире күштүг турган.

Бистиң «Чодураа» совхозтуң волейбол командазы сөөлгү ийи чылда районнуң чемпионы болуп, шилчиир кубокту чаалап алган. Сөөлгү үеде байдал өскерилген. Ол хамаан чок, мяч, волейбол четкизи кезүлбес-тир. Мен бодаарымга, бо бүгүнү катап эде тургузуп, ховуга турлагларынга, бригадалар төптеринге, кырлыда пунктуларынга волейбол шөллерин тургузары күзенчиг. Бо оюнга сонуургалды катап чаалап ап көрээлинер.

Б. ХҮЛЕР-ООЛ.
Тес-Хем.

Шыдыраа спортунуң дугайында бижикседим. Бо дээрге кончуг чараш оюн. Анаа хандыкшылдыглар чер бүрүзүнде хей. Шыдыраада уран чүүл биле эртем сырый холбашкан деп композитор Д. Д. Шостакович кончуг-ла шын чугаалаан.

Эрткен кыжын Кызылга түр курстарга өөренип тургаш, шыдыраага республика чемпионадын кежээнии-не көрүп турдум. Анаа Илья Мохов эки белеткелдиин бадыткап, чараш ойнап, бирги черии ээлээн.

— Республикада шыырак шыдыраачылар бар, ынчалзадаа чаа ойнакчылар эвээш немежип турар—деп, ол мээн айтырыымга харыылааның сактып олур мен.

Районнуң спорт комитеттери шыдыраанның хей-ниити активи бо солун оюннарны улам массалыг болдурары күзенчиг. Ийиги болгаш үшкү разрядтың шыдыраачыларын, чижээ, чагаа-биле суг ойнап өөретсе кандыгыл? «Шыдыраада чырын арга бар»—деп, хоочуннар чугаалагылаар болгай. Ынчангаш янзы-бүрү аргаларны ажыглап, партия организацияларының деткимчезинге даянып, шыдыраанны массалыг болдурарын өөренип көрзе эки деп санадыг мен.

Т. МӨҢГЕ.
Ак-Тал суур.

ӨӨРЕНИП КӨРЗЕ...

ДЫШТАНЫП ЧОРААШ...

Бо чылын Кызылда садыг училищезин 150 ажыг сургуул доозар. Олар хуваалда аайыбиле Тыванның булуңнарынче аъттанныптар. Доозукчуларның бир кезии экзаменнер соонда билиглерин практикага быжыглаары-биле чер-черже үнүпкен. Ооң бичии-ле мурнунда Каа-Хемниң кыдыынга дыштанылга хүнүн эртирдивис, ол хүн кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжынга өөрүшкү-биле арткан.

Экзаменнерге чай-хос чокка белеткенип, чылгының дүжүн келгенин безин херекке албайн долу күш-биле өөренип турган оолдар, кыстарга хевис ышкаш чиңгир шык, ооң кыдыында улуг хеминң чалгыглары, долгандыр бистиң күрээлээн муңгаш арыг магалыг чаагай болган. Арыг агаарны тыныш, ойнап-хөглеп турдувус. Училищенің директору Г. Н. Молодцова оюн-башкак ажыы-чаңын көргүзүп, бистиң хөглединп, ойнаткан.

Бөлүктер аайы-биле туристчи оюннарга кириштивис. Майгын тип, бузун, чоон хендир тыртып, граната октап, кижилерге эмчи дузазын чедиреринге болгаш өске-даа чүүлдерге маргыштывыс. Күш-культура башкызы Ю. Г. Рыженков, шериг-кижизидилге башкызы А. Н. Рыжов олардың удуртулгазы-биле оюннар эки, организастыг эрткен.

Поварлар чемпениринче бистиң чалай берген. Олар база аразында эң эки чем белеткээри дээш маргышкан, чемпериниң дээжизин делгээн. «Чем амданныг болзуң!», «Кирип моорлаңар!»— деп, бижип алган болдулар. Ак сүт, тыва шай, мүн, ногаа аймаа, өскеда чем эндерик. Дүштеки чемни чип алгаш, келек дыштаның алдывыс.

Кезек үе эрткен, волейболга ойнап, көк шыкка кылаштаптывыс. Дараазында эллчегде башкыларывыска конперт көргүстүвүс. Аңаа кижи бүрүзү киришкеп, ынак ырларын, шүлүктерин күүсеткен. Маңаа ийиги белүктүң сургуулдары шылгараан. Олар торт-биле шаңпатканнар.

Доозукчуларның хостуг шагыында келген башкыларның өөрүшкүзү арыпларында көстүп турган. Оларга бистиң республиканың булуңнарынче аъткарыптары чоргаарангчыгдаа, байырланчыг-даа. Ооңбиле чергелештир бистерниңбиле чарлыры бичии мунгаранчыг-даа турган боор. Бистерге ынак башкыларывыс хей үе-шагын үндүрген, сеткил-сагыжындан чоок кижилер апарган, «Эки-ле ажылдаңар, чонга бараан болуңар!»— деп, башкыларның чагыын кижи бүрүзү сактып, бодап чоруур. Ылаңгыяда бистиң дөртку белүктүң удуртукчу башкызы Е. И. Даргат училиштеңи дооскан, харыысалгалыг аппаарын, кичээнгейлиг ажылдаарын, чонга эптиг-эелдек болуруп, ак сеткилдиг ажылдаарын, училищеңи утпазын күзээн.

С. КҮЖҮГЕТ.

ОВААРЫМЧАЛЫГ БОЛУҢАР

Эмчиниң сүмези

Электриниң кижиге дузазы улуг. Ынчалзажок ону ооваарымча чок ажыглаар болза, ол кижиге аймылдыг база апаар. Кайы-бир кезээ үрелген шай хайындырар электрилиг хөнек, стол лампазы, илнир болгаш өске-даа шак ындыг эт-херекселдерни ажыглаары аймылдыг. Электри-биле ажылдап тургаш, долгандыр турар херекселдериң ток дамчыыр, дамчыдазын баш бурунгаар хайгаараар ужурлуг. Суук чүүлдер, металлдар токту эрттирер. А кургаг ыяш, пластмасс, шил, резина токту эрттирбес. Ынчалза-даа кадыг чүүлдерни суг-биле өттүрүптер болза, ток эрттирбес шынары бакылыраар.

Доктаамал эвес ток айылдыг. Ылаңгыя өл идик-хеп-биле ийикпе, кызыл бут черге тургаш, токка соктурарга аймылдыг. 127—220 вольт улуг четки тогунга соктурарга халаптыг. Чамдык кижилер бир, ийи сывырындак демирге дээрге айыыл чок дижир. Ол чүгле черден идегелдиг камгаланганда ындыг боол болур. Бир эвес ындыг камгалал чок болза, чаңгыс демирге деттенде безин халаптыг. Кижиниң мага-бодуңче ток эрткеш, ниити болгаш түс черниге кемдээшкиниин болдурар. Мага-боттуң түс-түс черлериңе ыжыктың аңгыы-аңгы чадалары тыптыр. Кызаңнаашкыга соктурганда кештиң өңү көк-кызыл апаар. Кеш адаанып дамырлары билиместей бээр.

Башче азы моюнче ток дамчыырга шыңгаңнар сиригейндир тыртып туруп бээр. Бир эвес ток ийи бутче дамчыыр болза, чүректиң ажылдаары дораан туруптар. Шак мындыг айыылга таварышсыңарза электри тогунуң ажылдаарын соксадып, камгалал пробканы дораан үшта долгаңар. Токка соктурган кижи чаңгыс черден шымченип шыдавайн баар. Ынчангаш аңаа дүрген дуза херек. Ол дузалаарда токка боду туттуна бербезинбиле ооварымчалыг болур ужурлуг. Токка соктурган кижини сывырындак демирдеэ адырарда, идик-хевш кургаг болза, пальтозундан, костюмундан, хөйлең кыдыындан тыртып тургаш хостаар. Ол кижиниң чанагаш эъдинге дээш болбас, чүге дээрге камгалап, дуза чедирген кижиже ток дамчый берип болур. Ынчангаш ооң бетинде холдарыңарга резин азы дүктен кылган хол хаптарындан кедип, салааларыңарны кургаг пөсбиле шарып алыңар. Кургаг манза кырынга турарын утпаңар. Ол камгаланырының идегелдиг аргазы-дыр. Чамдык таварылгада сывырындакты ном, узун ыяш, манза чергелиг чүвелер-биле адырып болур.

Токтаң хостаан кижиңер бакырай берзе, ол-ла черинге кылымал тындырыышкынны дораан кылып, чүрээнин дужун мажыңар. Ол бүгү хемчегни дүрген дуза чедирер машина келгиже дээр уламчыланар. Ыжык апарган черге кандыг-даа эм чагбайн, кургаг пес салыр. Ток дамчаан таварылгада черге хөөп черле болбас. Чүге дээрге ук кижиниң тынарын бергедедир болгаш мага-ботка хоралыг.

Ынчангаш электри тогунга соктурбазы-биле ону амыдыралга ажыглаарының дүрүмүн хажытпаңар. Бир эвес телевизорда, радиоприёмникте болгаш өске-даа электрилиг приборларда үрелген черлерни гускай билиг чок болзуңарза, эдерин ораладаңнаңар. Чунар өрээлге, подвалга болгаш өске-даа өл-шык өрээлдерге электри приборларын ажыглаваңар. Ол ышкаш өткен үеден дүрүк дуза чедирер машина келгиже дээр уламчыланар. Ыжык апарган черге кандыг-даа эм чагбайн, кургаг пес салыр. Ток дамчаан таварылгада черге хөөп черле болбас. Чүге дээрге ук кижиниң тынарын бергедедир болгаш мага-ботка хоралыг.

Ынчангаш электри тогунга соктурбазы-биле ону амыдыралга ажыглаарының дүрүмүн хажытпаңар. Бир эвес телевизорда, радиоприёмникте болгаш өске-даа электрилиг приборларда үрелген черлерни гускай билиг чок болзуңарза, эдерин ораладаңнаңар. Чунар өрээлге, подвалга болгаш өске-даа өл-шык өрээлдерге электри приборларын ажыглаваңар. Ол ышкаш өткен

Редакцияның адреси: индекс 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий»-ов амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-11-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1007.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле эргелелиннең типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01731

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 146 (11944) | 1982 чылдың июнь 24, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 кеп.

Л. И. Брежневтиң Г. Филиповту хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Филиповту июнь 22-де Кремльге хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов киришкен беседаның улуг нуруузу совет-болгар кады ажылдажылганың айтырыгларынга хамаарышкан.

Оон-биле кады Совет Эвилелинге болгаш Болгарияга ниити херектерниң хөйүн болгаш күштерни дем каттыштырып салырынга чаа-чаа калбак талалар үргүлчү ажыттынып турарын демдеглээн. Совет-болгар найырал улам-на байлак үреттүнелдерин берип турар.

ССРЭ биле Болгария делегей ареназында база сырый кады ажылдажылгалыг. Оларның даштыкы политиктиг күжениишкиннериниң кол сорулгазы—тайбыңны хумагалаары болгаш быжыглаары. Черниң улустары ону билир болгаш үнелээр.

Ужуражыышкын найыралчы, чүректиң ханызындан байдалга эртикен болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптии-биле демдеглеттиңген.

Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов биле БУР-нуң ССРЭ-де элчини Д. Жулев олар четтиргенин илергейлээн.

• • •

Ол-ла хүн эш Г. Филипов Георгий Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга алдар болдурган медальды эш Л. И. Брежневке тывыскан. Ол шаңнал дээш Л. И. Брежнев чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн. (СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОННАР, ХООРАЙЛАР, СУУРЛАР БОЛГАШ КӨДЭЭ СОВЕТТЕ РИНГЕ 1982 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 20-ДЕ БОЛГАН СОҢГУЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринден Тыва АССР-ниң улус депутаттарының районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдээ Советтеринге соңгулдаларның түңнелдериниң дугайында медээлерни алган.

Соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинде салдыңган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче, Совет Социалистир Республикалар Эвилелиниң 60 чылын төлептиг уткуурунче угланган политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга бүгү черлерге болуп эрткен.

Республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунга бүрүн дүүштүр организастыг эрткен.

Соңгукчуларның соңгулдага киришкени: районнар Советтеринге 103277 соңгукчу, азы 99,88 хуузу, Кызыл хоорай Совединге 45118 соңгукчу, азы 99,92 хуузу, хоорайлар Советтеринге (районнарга чагырткан) 20139 соңгукчу, азы 99,63 хуузу, суур Советтеринге 8199 соңгукчу, азы 99,95 хуузу, көдээ Советтерге 74939 соңгукчу, азы 99,93 хуузу.

Депутаттарга кандидаттар дээш соңгукчуларның бадылазыны: районнар Советтеринге 99,90 хуузу, Кызыл хоорай Совединге 99,86 хуузу, хоорайлар Советтеринге (районга чагырткан) 99,67 хуузу, суурлар Советтеринге 99,94 хуузу, көдээ Советтерге 99,89 хуузу болган. Депутаттарга кандидаттарга соңгукчуларның үзүр бадылааны: районнар Советтеринге 0,10 хуузу, Кызыл хоорай Совединге 0,14 хуузу, хоорайлар Советтеринге (районга чагырткан) 0,33 хуузу, суурлар Советтеринге 0,06 хуузу, көдээ Советтерге 0,11 хуузу болган. «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 48 чүүлүнге үндезилээш, күш чок деп саналы бюллетеньнер чок болган.

Ынчангаш, шоолуг эвес саннының аңгызы, барык бүгү соңгукчулар соңгулдаларга киришкен болгаш коммунистерниң, партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш бир эп-сеткилдит бадылаашкыннарын берген.

Тыва АССР-ниң районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдээ Советтеринге шупту 3792 депутаттар соңгуткан.

Депутаттарның аразында ажылчыннар 2543, азы 67,1 хуузу, эр кижилер 1910, азы 50,4 хуузу, херээжеңнер 1882, азы 49,6 хуузу, СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар 1643, азы 43,3 хуузу, партия кежигүнү эвестер 2149, азы 56,7 хуузу, 30 харга чедир аныяктар 1264, азы 33,3 хуузу, ВЛКСМ кежигүннери 804, азы 21,2 хуузу болуп турар.

ШҮЛҮГЛЕЛ ФЕСТИВАЛЫ

БАКУ. Хөй националдыг совет литератураның төлээлекчилери Азербайджанның черинге июнь 22-де өөрүшкү-хөглүг ужуражы берген. ССРЭ-ниң улустарының ССР Эвилелиниң 60 чыл ойнга тураскаатқан шүлүглел байырлалы Бакуда эгелээни ол.

Советтер чүртүнүң ССРЭ улустарының 80 ажыг дылдарында чогаадып тургузуп турар литературазының төлээлекчилери бистиң Ада-чүртүвүстүң бүгү будуңнарындан чыглып келген деп. Азербайджанның улустуң чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сулейман Рустам чугаалаан. Ынчалзажок кандыг-даа дылда чугаалап турарындан хамаарылга чокка өөнүктерниң сөзү биске билдингир болгаш чоок. Бистерни найыралдың дылы—хөй националдыг совет литератураның эртинезинче калбак оруктү бүгү улустарга ажыдып берген орус дыл каттыштырып турар болгай.

Шүлүглел байырлалының программазы делгеренгей болуп, оон географиязы бүгү республиканы хаара туткан. Бакунуң далайда нефть тывыш черлеринге, Сумгаиттиң металлургия болгаш химия будурулгелеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга шүлүглел кежээлери, күш-ажылчы коллективтер-биле ужуражылышкыннар болур.

Байырлалдың байырлыг ажыдыышкыны Бакунуң В. И. Ленин ордузунга болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, республиканың өске-даа удуртукулары аңаа олурушкан.

Байырлалдың киржикчилеря делегейниң хөй-ниитизиниг кыйгырыг үлээп алган, Израильдиң Ливанче агрессизынга удурланыышкынын. Палестинаның араб улузунуң эргелерин камгалаар дээш туржуп турарын илергейлээн.

(СЭТА).

УЖУДАРЫНГА БЕЛЕН

БАЙКОНУР КОСМОДРОМ. (СЭТА-ның түскай корр. Н. Железнов). Совет-француз экипажтың аңаа олурупкаш, бөгүн «Салют-7»-же кылыгтың үнүттер корабли-биле космос ракетазын июнь 22-ниң эртенинде салып үндүрер черинче аппарган. Космодромнуң шенекчилери-биле кады ону салып үндүрерин шолче Байконурда чеде берген француз журналистер база үдээннер.

Ооң-биле космосту тайбың шинчилээринин түгүнүн адаабиле ужудар чүрттар аразының чаа экспедициязының ужудуп үнеринин мурнунда сөөлгү түүнел үези эгелээн деп, космонавтылар белеткээр төптүң начальнигиниң орлакчызы А. Леонов чугаалаан. Ийи экипаж база-ла корабльдиң ужудуушкун мурнуу чарында көрүлдезин кылганнар. Ону ракетаны сөөртүп үндүрериниң мурнуу чарында, эптеп-шеңээр корпуска турда барын көргеннер. Специалистер космонавтыларның хензиг-даа эдилгелериниң эгелээш, бүгү түүлдерни кылган болгаш Жан-Лу Кретьен оларның-биле чарлып турган, орус дыл кырынга: бистер сиңерниң аллыы холдарынарны болгаш пайыралчы чүректеринерни черле утпас бис! — деп чугаалаан.

Совет-француз ийи экипажтың ужудуушкун мурнунда сөөлгү үннерни эрттирип турар «Космонавт» гостиницада пайыралдыг болгаш эптиг-эөлдек харылзааларның байдалы туруп турар. Экипажтарның командирлери В. Джанибеков болгаш Л. Кизим олар тудуштурулганың электроннуг имитаторунга ажыл-даар дээш, хостуг шак бүргүзүн ажыглаар турарлар. Бортинженерлер А. Иванченков болгаш В. Соловьев, шинчилекчи-космонавтылар Жан-Лу Кретьен база Патрик Бодри олар ажыл шагын шуптузуп француз эртемденнер болгаш специалистер-биле кады эртирип турарлар. Гостиница ажылдаан кандиционерлериң даап-шимээнинге ары өө дег үргүнейнип-ле турар.

Космодромну Москва, Париж, Звёздный хоорайжыгашбиле холбаштырып турар телефон шугумнары база-ла «космостуң базыышкынынга» таваржып турар.

«Салют-7» станцияның ээлери А. Березовой-биле В. Лебедевтиң сөөлгү медээлерин ужудуушкун башкарар топ черден дамчыдып берип турар: экспедициянын ажылдаарынга херектиг бүгү аппаратураларны турар черлеринде белеткээн, июнь 26-же дүне када болур каттышкан байырлыг кежээки шайлалганың аъш-чемин тодаратқан.

Космонавтылар белеткээр төптүң специалистери экипажтарга ужудуп үнеринин мурнуу чарыының чылыг байырын, күзелдерин илереп турарлар. Француз телефонистер космодромну Парижте абонентилерге — Кретьен болган Бодриниң өг-бүлелеринге ножупканнар.

— Бистер дыка өөрүп тур бис, ачай, ол ышкаш дыка-ла сүрээден тур бис—деп, сес харлыг Франсуа Кретьен чугаалаан.

— Мен база-ла сүрээден тур мен, ынчалза-даа ол өөрүшкүден бооп турар —деп, Жан-Лу оглунга харыылаан.

Республиканың малчыннар наадымынга уткуштур

ХОЙ ӨСТҮРЕР КАТТЫЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму, аңаа бадылаан чүрттүң Аъш-чем программазы көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг сорулгаларны салган. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, ам улуг күжениишкинниг ажылдап турар.

Ол бирги беш чылдың ийиги чылын ажыл-агый багай эвес эгелээн. Ону мындыг санналардан көрүп болур. Чартык чылда күргүнеге эът садарының планныг онаалдазын совхоз июнь 1-ге чедир 119 хуу ажыр күүсетиген азы планда көрдүгениниден 133 центнер эътти хөйүү дужааган. Чартык чылда 3550 центнер сүт садар тургаш, ону 3667 центнер азы 103,3 хуу боттандырган. Ам малчыннар Наадымга чедиишкинниг ужуражыр дээш чарыштың калбарткан, хөй кыргылдазын, сиген белетиелиң чорудуп турар.

Хүлээп алдынган Аъш-чем программазы бодунуң үреттүнелин бо чылын-на бээр ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга иletкелинге демдеглээн. Ындыг болганда, Аъш-чем программазын боттандырарынга ферма, бригада, ажыл-агый бүрүзү бодунуң чогуур салыышкынын киирер, ажылаттынмаан курлавырларны дилеп тывар, продукция бүдүрерин база күргүнеге садарын үргүлчү көвүдедир хүлээлгелиг. Бо утка-биле алырга, бистиң совхозка улуг харысалга онаажып турар. Чүге дээрге, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз Каа-Хем районунуң ажыл-агыйларындан аныяк хойларны бөлүп алгаш, уксаазын, шынарын экижидип турар кол бүдүрүге болуп турар. Хойнуң уксаазын экижидер бо каттыжыышкынга Каа-Хем районнуң «Енисей», «Улуг Октябрь», «Ленинчи орук», «Бүрен» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтары кирип турар.

Ук каттыжыышкын тургустунгандан бээр дөрт чыл эртип турар. Кандыг-даа чаа херекке черле ындыг болуру ышкаш, биске баштайгы удаазында бергелер база таваржып тургулаан. Кол-ла чүве быжыг чем баазазын тургузаары. Бистиң совхозта мал чеми белетиээрин шагда-ла тускай адыр болдурган. Ону комплекстир бригада харылаан турар. Мал чеминиң белеткекчилеринде арга-дуржулга улуг. Оон аңгыда, бисте сиген шөлдерин база экижиткен. Хөй чылдыг сигенниерни тараан. Бо бүгүнүң ачызы-биле хой өстүрер каттыжыышкын мал чемнери-биле четчир кылдыр хандыртының келген.

Каттыжыышкынның тургустунганының баштайгы чылында районнуң ажыл-агыйларындан он муң ажыг хураганны бөлүп эккелген бис. Ол хире хураган хөлүн эрттир хөй болган. Баштайгы чылында чем чедишпес ужурунда, дыка хөй хураган өлүп хораан. Дараазында чылдарда чоорту арга-дуржулгалыг апарган бис.

Бо каттыжыышкын кандыг ажыкты берип турарыл? Оон бистиң совхозувус арыг орулга албайн турар. Ажыл-агыйлар бо чылгы хураганнарны экижерге, бир центнер дириг деңзи дээш 270 рубльди төлээш, хүлээп алыр бис. Оон соонда оларны бир харга чедир эки азырап өстүргеш, I—II класстыы кылдыр шилип, тус-тус коданнарга үскүлээш, дириг деңзизиниң бир центнери дээш 260 рубль төлеттирип алыр. Ынчангаш колдуунда-ла солчулга болуп турар. Тогду хойларны алгаш, оон орвунга хураганнар берип каар ол-ла.

А ажыл-агыйларның оон ап турар ажыы биче эвес. Бис маңаа чаш хураганнарны экн семирти азырап, ажаап тургаш, улуг, шымрак кылдыр өстүрүп каар бис. Олар тогду апарганда 1 болгаш II класстың экн шынарлыг хойлары болур. Оон аңгыда, оларны оң-чүүн, класс аайы-биле үзүп каар. Ажыл-агыйларның боттарынга турган болза, ол хураганнар ындыг улуг-шымрак, сөөкүр кылдыр өзүп шыдавас. Чүге дээрге, оларны бистиң мында ышкаш ынчаар экн азырап, чемгербейн турар болгай.

Улуг, шымрак тогдулар эдержилгече күзелдиг кирер. Оглу кадык, боткур болур, бодунуң дүгү база элбек. Ол бүгү чүүлдер ажыл-агыйларга эвээш эвес ажыкты берип турар. Каттыжыышкынның ажыы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Келир чылдан эгелээш, бис тогду хойларны маңаа чайын семирти азырап, одарлаткаш, тарын боозаткаш, чүгле оон соонда совхозтарга бөөр апаар бис. Ол дээрге канчаар-даа аажок чүгула ужур-дузалыг хемчег.

Бис чүгле хой өстүрери-биле кызыгаарлаттынмас бодап турар бис. Мыйыстыг бода малдың экижидилгезин ынчаар чорудар. Он бирги беш чылда ол айтырыгны шиитпирлээрин, бызаалар, модурлалар азырап өстүрер орансаваны тударын баш удур көрүп турар. Ынчан каттыжыышкын хөй адырлыг апаар.

А. МОРОЗОВА,
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң кол зоотехниги.

Семиртилге — хүннүң чугула айтырыы

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп танышкаш, ол төөгүлүг документтилерни бодумнуң сеткилимниң ханызындан изин-биле деткип чүүлдүгээндүм.

Бистиң совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының түскай эртемниглери Пленумнуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Ам республиканың малчыннар Наадымынга чедиишкинниг ужуражыр дээш чарыш оларның аразында калбарган. «Торгалыг» совхозта чамдык малчыннар чыл бүрүде малдың чайгы семиртилгезинин шын организастап, эки түңнелдерни чедип ап турар. Оларга Кара-оол Ховалыг, Бады-Суур Дамдын, Шуур-оол Куулар, Алдын-Херел Санчы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ындыг-даа болза, чайгы үеде малдың семиртилгезинче кичээнгей салбайн, оттуг, сугнуг тайгаларже малды одарладып, семиртир ажылды совхозта четпес организастап турар. Ылангыя аныяк малдарны үзүп, кадарчыларга хүлээдип бээрде, ону деңзилевес, аңаа-ла баш саны-биле хүлээдип бээр чоруктарны четпес деп бодаар мен. Оон уламындан чамдык малчыннар чүгле хүлээп алган малының баш санын онча-менди камгалаарын бодаап, үр кажаалаар, семиртилгезинче кичээнгей салбайн баар чоруктар бистиң совхозтуң малчыннарында бары чажыт эвес.

Аныяк болгаш күргүнеге садар малдарның кадарчыларынга семиртилге дээш немелде төлевирни бербейн турар. Семиртилгеде малдарны концентраттыг чемнер-биле чемгербейн турары база четпес. Оларны үзүп турар үеде кадарчыга деңзилээш хүдээдирин, күргүнеге дужаарда база деңзилээрин кылбайн турарындан чамдык малчыннарның харысалгазы кошкак. Оон уламындан иртчигештерни болгаш шарыжыгаштарны күргүнеге арган деңзилиг кылдыр дужаап турар.

Семиртилге дээш малчыннарга немелде төлевирни бээр, материалдыг сонуургалын болгаш харысалгазын бедидер болза, эки түңнелдер чедип алдынар деп бодаар мен. Чүгле кадарган малының баш санын онча-менди тургузарын бодаар, хүн эртирер, эки семиртпес малчыннарны моон соңгаар шыңгыы көрүе чогуур.

Малдың чайгы семиртилгезин бедик деңзелге эрттирер дээш совхозтуң удуртукчуларының, мал ажылының түскай эртемниглери малчыннар ортузунга масса-политиктиг тайылбыр ажылдарын күштелдирери чугула.

Амгы үеде совхозта хой кыргылдазы массалыы-биле чоруп турар. Ону бо айның 30-ниң бетинде доозары көрдүнген. Кыргылда-биле чергелештир хой чуулдазын болгаш хураган үзүлдезин организастыг чоруткаш, малды тайгаладып семиртирип чугула сорулгаларның бирээзин.

К. ДОҢГАК.
Өвүр район.

ЧҮСТЕН ЧҮС БЕШ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хоочун малчыннары Киров Андреевич биле Дыртык Оскаловна Балданнар мал ажылынга 16 чыл ажылдааннар. Ынчангаш оларның мал ажылынга аргадуржулгазы улуг.

Эрткен кыш малчыннарга берге-даа болган болза, олар кыштаглаашкынны эки эртирип, малын онча-менди хүр кыш ажырып, эки түңнедлиг болган. Олар бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураганны камгалап алгаш, бригадага социалистиг чарыштың бирги черин эээлээн.

Өгүнүң херээжен ээзи Дыртык Оскаловна база хүндүткелдиг кижилерниң бирээзин. Оон күш-ажылын Совет чазак үнелеп көргеш, Ленинчи юбилей медаль-биле болгаш онгу беш чылдың шалыпчызы деп көрек демдээ-биле шаңнаан.

Чозаның хойжу бригадазында олар дагдыныкчы болуп, аныяктарга боттарының арга-дуржулгазын, мергежилин дамчыдып берип турар. Оларның уруу Роза ийи чыл улаштыр дузалакчылап, сакманчылап ажылдаан. Он бирги беш чылдың ийиги чылында 210 хураганны ажаап, доруктурүп өстүргеп.

Розаның күш-ажылга кызымак болгаш оон хөй-ниитичи чоруун үнелеп көргеш, бригаданың коллективи Торгалыг көдээ Совединиң депутадынга бадылаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының мурнакчы малчыны Сат Норжун-оол республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүг ажылдап эгелээн. Беш чылдың орден-хавыяалырлыг малчыны Сат Норжун-оол бо чылын база бедик көргүзүглерлиг.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ХҮН АЙТЫРЫЫНДА— СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ ПЛЕНУМУНУҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ЭРЗИН

СЭКП Эрзин райкомунуң пленуму болуп эрткен. «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдеринге, эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» аңаа илеткелинге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш кылган.

«Нарын» совхозтуң директору М. К. Дугер, «Мөрен» совхозтуң малчыны О. Х. Намдал, Ленин аттыг совхозтуң партком секретары К. И. Седип, ол-ла ажыл-агыйда ферма эргелекчизи Т-Б. Д. Тулгу, № 5 КМК-ның начальниги С. С. Сакты-Сюрюн болгаш оон-даа өскелер пленумга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал берген.

Илеткелчи болгаш пленумга санал бергеннер СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери болгаш документтилери районуң ажыл-ишчилеринден политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн болдурганын демдеглеишаан, кол-ла кичээнгейни ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер хемчеглерже кичээнгейни угландырган. Суггаттыг черлерни чөп ажыглаар, мал чемининиң белеткелиниң, чоннуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле ажылхерекчи чугаа аңаа болган.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бешки пленуму дүүн партия райкомунуң хураддаар залынга болуп эрткеп. Аңаа пленум кежигүннери, совхозтарда партком секретарьлары, көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң күүском даргалары, ажыл-агый база будурулге черлериниң удуртукчулары олурушкан.

«СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар дугайында илеткелинге база СЭКП обкомунуң дөрткү пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурзат кылган.

Пленумга «Шекпээр» совхозтуң директору М. Б. Кара-Сал, «Барлык» совхозтуң партком секретары Д. Б. Саая, көдээ ажыл-агый продуктуларын садыш алырының болгаш шынарының талазы-биле район инспекциязының улуг инспектору О. Ч. Хүреп-оол, районнуң суг-система эргелелиниң начальниги М. Т. Верешагин, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сагбырының эргелекчизи Д. Н-С. Саая, «Дөң-Терезин» совхозтуң директору С. Ш. Комбу, ээт комбинадының директору Ш. О. Ондар, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары С. К. Бюрбю, Аксы-Барлык көдээ Совединиң күүском даргазы Б. Д. Хомушку, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору Э. Г. Бутаков, «Хемчик» совхозтуң механизатору А. К. Кара-Сал, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга калдзининиң начальниги Н. К. Куличенко олар санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган.

Ш. КУУЛАР.

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

СЭКП ТК-ныӊ май (1982 ч.) Пленумунуӊ шиитпирлерин — амыдыралга

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕ— ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

СЭКП ТК-ныӊ май (1982 чыл) Пленумунуӊ шиитпирлерин, аӊаа СЭКП ТК-ныӊ Чиӊгине секретары эш Л. И. Брежневтиӊ «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниӊ Аъш-чем программазыныӊ болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» иletкелиниӊ бүгү совет улус-биле бир дөмей, республиканыӊ хойжуларыныӊ улуг ведүлүүшкүнүнүӊ уткаан болгаш ону ажыл-чорудулгазыныӊ дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган. Ам совхозтарныӊ хойжуларының мурнунда Аъш-чем программазын херек кырында боттандырар чугула сорулга салдынган.

Республиканыӊ хойжуларының он бирги беш чылдыӊ ийиги чылында 2750 тонна дукту, 1000 тонна хой эдин күрүнеге садар онаалдалыр. Дүк планын күүседир төлээде, 800 муӊ ажыг хойну кыргыыр, бир баштан-на 2,2 килограммдан эвээш эвес дукту алыр херек. Оон аӊгыда, 260 муӊ баш хойну, өшкүнү семирти одарлаткаш, күрүнеге садар апаар.

Ынчангаш республиканыӊ кодээ ажыл-агый органнарының, совхозтар удуртукчуларының, мал ажылының тускай артемниглериниӊ бүгү талалыг билдилиг, улуг организакчы ажылы негеттинип турар. Ажыл-агыйларга хой ажылының сезонунуг ажылдарын: бонитировканы, бракташкыны, хураган үзүлдезин чогуур үезинде, кыска хуусаада чорудар үжүрлүг.

Хой ажылында эӊ-не чугула, хой кижи күжү негеттинер кампания — кыргылда, ону кыска хуусаада организастыг, бедик деӊнелге эрттиргенинден хой ажылында сезонунуг бүгү ажылдар бүрүн хамаарыжыр.

Семиртир болгаш аныӊ хойларны аӊгы-аӊгы коданнарга үзер, оларны кыргылда соонда дораан чүүлдага кииргеш, чайлагларже одарладып үндүрер. Ылаӊгыя күрүнеге садар малды тускай звеноларга быжыглаш, эки оът-туг, суглуг черлерже одарладып чорудары эргежок чугула.

1981 чыл республиканыӊ совхозтары, агаар-бойдустуӊ берге байдалдары түрза-даа, хөйжуларыӊ кылымаккай күш-ажылының ачызы-биле ооӊ мурнунда чылдарга деӊзээрге, 54,7 хуу хөй эдин күрүнеге дужаагаш, Ооӊ иштинде 9921 тонналы саткан. Ынчаарга күрүнеге саткан бүгү хөй, өшкүнүӊ 89 хуузу тергиин болгаш ортумак күштүг болган. Ол чиик бот-үнелиг, эки шынарлыг хөй эдин будүрелиниӊ курлавыры. Күрүнеге садар бир баш хойнуӊ дириг деӊзизин республиканга 1-деӊ 3 кг чедир удгаттырарга, 1800-6500 баш хойну камгалап ап база күүлеп демделгезе чогуур.

Эът будүрериниӊ болгаш ону садарын көвүдедириниӊ бир чугула курлавыры — чайгы үеде чайгаар бүткен, оът-туг, суглуг чайлаг одарларын бүрүү-биле ажыглаары болур. Күрүнеге садар шээр малдыӊ семиртилгезиниӊ эрткен чылын Тес-Хем районнуӊ совхозтары эки организастап эрттирген. Ооӊ түнелиниде күрүнеге саткан бүгү хой, өшкүнүӊ 89 хуузу тергиин болгаш ортумак күштүг болган. Ол ышкаш Бай-Тайга, Кызыл болгаш Эрзин районнарныӊ саткан хой, өшкүзүнүӊ 80—81 хуузу база тергиин, ортумак күштүг болган. Ол чайын эки одарладып турган чедин алыр херек.

Ыядыг турбуже, Таӊдыныӊ, Каа-Хемниӊ, Чөөн-Хемчиктиӊ совхозтарыныӊ эрткен чылын күрүнеге саткан хой, өшкүзүнүӊ үштүӊ бир кезии арган деӊгилделиг болган. Ону барымдаалаш, эрткен чылын мал семиртилгезиниге бар турган четпестерни катаптавайн, чайлаглаашкыныӊ хуусаазы 15—20 хонук кызырлыр. Ооӊ түнелиниде чамдык совхозтарныӊ малчыннарыныӊ хөй кезии чайлаглап үнмейн баар чоруктар бар.

Хой ажылының сезонунуг үелериниде совхозтарга ажылчын күжү чедишпес чоруктар соӊгу чылдарда элээп пептеӊгей апарган. Ол айтырыгны дарый шиитпирлээр херек. Чамдык ажыл-агыйларда парткомнар, көдээ Советтер бар күштү мал ажылыныӊ мобилизастаарын ыракта четпес шиитпирлеп турар. Совхозтарныӊ спецпалистери-биле парткомнарныӊ, көдээ Советтериниӊ харылзаазы кошкак. Көдээде шалыпчы фронт — мал ажылы. Ыядыг болганда, хой ажылы аныяктарныӊ шалыпчы херээ болур үжүрлүг.

Малчыннарны золчеглиг кадатче шилчидериге чайгы семиртилге кончуг эптиг болуп турар. Моон соӊгаар семиртилге коданнарын золчежин кадарарынче шилчидип, ону пептередир үези келген. Семиртилге звеноларын, бригаларын баш удур четчелээр, оларныӊ материалдыг соӊуургалын бедидер үжүрлүг. Бүгү ажыл-агыйларга семиртилге болгаш аныӊ мал кодаларынга деӊзилээшкинниӊ чорудары албан.

Күрүнеге саткан шээр малдыӊ арган болурунуӊ бир чиидагааны совхозтарныӊ хөй келинде семиртилге кодаларының малчыннарынга немелде деӊзи дээш төлевир бербейн турарында. Ону моон соӊгаар өөренип көөрү чугула.

Семиртткен малды эът комбинадынга ырак-узак черден сүрүн чедирери белеӊ эвес. Ыядыг турбуже, чамдык ажыл-агыйларныӊ удуртукчулары, тускай артемниглери семиртткен мал сүрүн чедирер малчыннарыныӊ кичээнгейни кошкадып турары канчап-даа таарыышпас.

К. ИРГИТ
зоотехник.

ХОЙЖУЛАР БҮЛЕЗИ

Бүгү чедишкиперниӊ кол үнер дөзү—социалистиг чарыштыр, ооӊ кол принципперининӊ бирээзи—чедип алдынган түнелдерни катаптаарыныӊ дугайын тодаргай чугаалаар бодай-дыр мен. Бистиӊ ажыл-агыйывыста бүгү-ле хөйжулар чарыӊта хаара туттуӊган. Эӊ эки хөйжуларныӊ көргүзүлери бүгүденниӊ чедишкинин болзуп дээш, партия организациязы, көдээ ажыл-агыйыӊ специалистери, орттумак звеноуга удуртукчуларыӊ боттарындан хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Ынчалзажок мурнакчы дуржулгаш пептередириге шиитпирлиг ролъ-чаартыкчыларыӊ боттарынга хамаарыжыр турар. «Сюгатцинский» совхозта хөй-хөй кижилер малды ажаап өстүрериниӊ деӊнелгелиг арганынга өөренип алырын бодуӊуп хүлээлгези кылдыр санап турар. Ында адазыныӊ мергежилиг оглуӊуп, ооӊ соонда дуймазыныӊ ажыл-хереэ апаар.

Мамет Молдажанныӊ оолдарыныӊ хеймериниӊ харышагда-ла чеден ашкан, улуг оглу Алимгазы ам чок. Маметтиӊ онзагай чүвези-даа чок, ажы-төлүнге эт-байлакдаа арттырыӊ кагбаан, онза салым-чаныныг-даа эвес, ооӊ хөй санныг үре-садызының аразында шулукчу-даа, чурукчу-даа, хегжүмчу-даа чок, ынчалзажок Маметтиӊ оолдары, оларныӊ оолдары база оолдарыныӊ оолдары кырган өгбезиниӊ мергежилиниге шынчы чоруу-биле ону алдаржыдып чоруурлар. Амгы суурда кандыг-даа кылыр ажыл хөй болзажок. Маметтиӊ үре-садызы чүгле хой ажылында ажылдап чоруурлар.

—Бистиӊ хөйжу бүлевис Маметтен эгелээн—деп, Океп Молдажанов чугаалап орар.

—«Сюгатинский» совхозка мен ооӊ организастаттыганыӊ баштайгы хүнүнден — 1965 чылдан эгелеп ажылдап келдим. Эгезинде 9 муӊ баш хой 12 кодайга турду, оларниӊ биризээн ачам Молдажан Маметов-биле хүлээнип алган бис, а-ескеконны оглу Алимгазы Алиаскар хүлээп алгаш, пенсияже үнерде, оозун Болатбайга берип каан, а ооӊ соонда Болатбайныӊ үлегериӊ ооӊ биче дуймазы Байболат эдерген. Ооӊ ынай Тохтасындан. Семенден база уктагдап чүве. Бистиӊ хөйжу бүлевис ажок улуг. Бегүн мен ажылдан турӊларының эӊ улуу кижи мен.

Океп Молдажановтуӊ бригадазы сөөлгү он чедиӊ чыл дургузунда планны үргүлчү күүседип келген. А 1978 чылда төрүүр 100 хойга опаштыр 156 хураганны, хойдан-на 3,9 кг дукту алгаш, ёзулуг рекорду тургускан. Ооӊ дараазында чылын ооӊ-даа хөй—165 хураганны, соонда ийи чыл улаштыр 100 хойдан 170-170 хураганны, хойдан-на 4,1 кг дукту алган.

— Силерниӊ арга-дуржулгаларыӊ улуг-дур, кырган-ачанардан болгаш ачаӊардан чүүнү салган, а бодуӊар чүүнү чедип алган силер?—деп, Океп Молдажановтан айтырдывыс.

— Хойну ажаарыныӊ болгаш баш санын өстүрериниӊ мурнакчы технологиязынга мени специалистер өөредип каан. Мен ону тодаргай байдалдарны барымдаалап тургаш, чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап турар мен. Чижээ, чамдык хойжулар дагларга агаар баксырай бээринден сезингеш, чайгы чайлаандан дораан көӊүп чоруй баар боордур. Мен чайлагдап көжерим мурнунда синоптиктериӊ медээзин каш катап дыннаар кижи мен. Чайлагга 3-4 хүн безин олурары—ол дээрге барып-ла килограмм чыгам пемелде деӊзиниӊ алыры-дыр. Ынчаарга дагже чайлаглап көжерин чаӊгыс хонук-даа озалдадып болбас ужуралуг.

Хой оолдаары эӊ-не харыысалгалыг кампания деп, хөй-хөй кижилер санап турар. Молдажанов-даа ынчаар бодап турар. Ынчалзажок ол хойну тарып боозадырын ооӊ тудак чок ужур-дузалыг деп көрүп турар. Бо чылын зооветинститутту доозуп турар Капагат Укубаевти ол чылдын-на хоюн тарып боозадырыӊ-биле чалап ап турар. Ынчангаш ооӊ коданынга чаӊгыс-даа кызыр хой артпас. Эрткен чылын ооӊ үжен хою үш хураган төрээн, хөй-хөй хойлар пйистээн. Ынчалзажок хойжу өскюртен сакманчы чалаӊас.

Б. ИСАБЕКОВ,
Алма-Атаныӊ облкедээ ажыл-агый эргелединиӊ начальнигиниӊ оралакчызы.

БОДАЛЫМ МЫНДЫГ

СЭКП Төп Комитединиӊ май (1982 чыл) Пленумунга СЭКП ТК-ныӊ Чиӊгине секретары эш Л. И. Брежневтиӊ ханы утказыг илеткелиниӊ, бүгү совет улус-биле бир дөмей, дыка улуг совуургал болгаш сеткил ханышкын-биле дыннап, солундан номчуп таныштым. Ында Аъш-чем программазыныӊ хөгжүдериниӊ, ону амыдыралга боттандырарыныӊ оруктарын тодаратказ-дыр.

«Сүт-Хөл» совхозтуӊ Ишкин салбырынга чээрби ажыг чылда өшкү кадарын, багай эвес ажылдан келдим. Алдыы, Үстүү Ишкиннер өшкү малды өстүрериге дыка таарымчалыг, одар-белчиири делгем черлер чүве.

Боом хемнер баштарында аянардан, Ишкин упуруӊ шыктарындан пиитиниӊ малынга четчир чемнерни чыл санында белеткеп, малды кыштап хүр ажырып келдим. Төрүүр өшкү кадарын ажылдаап, чылдың кандаашкынынга, харның удуурга-даа ундаравайн коданымны хүр-мелди кыш ажырып, төрүүр 100 баш өшкүден 100-125 чедир апайны, өшкү бүргүзүвдэн 800 граммдан 1,1 кг дукту ап келдим.

Өшкүнү азыраарга өзүүчел, ийиктээри хөй, оглу доругуучал, кышка бижыг мал деп чүвени хөй чылдарда кадарчылап келгеш көрдүм.

Чамдык өшкү малчыннары боттарыныӊ коданынга четчир сигенни Ишкиннерден белеткеп, кыштагларынга чедирип албас, үе бергеден келгенде, салбырын курлавыр мал чемин эккелдирип алыр азырадыкчы хөөн бар деп бодаар мен.

Малчыннарныӊ культуралуг амыдыралын улам ынай экижидер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуӊ X (1973 ч.) пленумунуӊ доктаалын бистиӊ совхозтуӊ дирекциязы, парткому, көдээ Советтиӊ күүскому амыдыралга кошкак боттандырып турар. Тодаргайлаарга, Алдыы, Үстүү Ишкиннерде, Шеле, Шом-Шумда кыш, чай чок чурттап, ажылдап турар малчыннарныӊ кыштагларында чаагайжыттынган чаӊгыс-даа чуртталга бажыннары, мал кажаалары чок, эрги кидис өглерде чурттап олурар улус-тур бис.

Ишкин салбырынга өшкү өстүрер ажылды каш чыл бурунгаар эртемге үндезилеп эгелээн-даа болза, ону эчизиӊге чедир кылбаан. Бо талазыбиле мал ажылыныӊ тускай эртемниглерини, совхозтуӊ дирекциязы органнарыныӊ хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар.

Алдыы, Үстүү Ишкиннериниӊ малчыннарында малды семиртир ажыл четпес, тайгалап чорууда адырда майгыннар тывылбас боор-дур.

Мен «Алдан-Маадыр» совхозтуӊ өшкү малчыннары-биле база чугаалажып-даа турдум. Оларны база-ла орук-чирик чок Ак деп черже үндүрүптер, хойжуларны ындыг эвес, машина оруу бар черлерге кыштадып турар, хой ажылынче кичээнгейни хөй салып турар. өшкү малчыннарынче кичээнгей кошкак дээр дугайын олар чугааладылар.

Бистиӊ совхозта база ындыг. Ортаакы звеноныӊ ажылдакчылары, совхозтуӊ-даа, районнуӊ-даа удуртур-баштаар аппарады ол ажылды четпес чорудуп турар боор деп бодаар мен. Районнуӊ удуртур черлери мурнакчы дуржулганы пептередир ажылды база четпес организастап турар.

Бистиӊ ам туруп турар черивис сугдап ырак, мал сугтарарынга дыка берге-дир. Ол дугайын совхозтуӊ удуртур даргалары шуптуп билир чүве. Биске доктаамал чайлаг, чазаг быжыглап бээр талазыбиле айтырыгны чаӊгыс эвес удаа тургузуп келдим. Түӊнел чоя болду.

Төрүүр өшкү коданнарын иштики, машина чедер черлерге, сергелерниӊ кыштагларын хемнер баштарынга тургузары чогумчалыг деп боддаар мен. Хойну совхозтуӊ Кара-Чыраа салбырынга, Кызыл-Тайганыӊ Үстүү-Ишкинге мөөнней тургузар болза эки, мал ажылыныӊ тускай эртемниглериниӊ ажылдаарынга база эптиг болур. өшкүнү чүгле Алдыы-Ишкинге чаӊгыс аай мөөнээр болза таарыжыр деп бодалдыг мен.

Ылаӊгыя чылче көргүзүү бедивес, бот-харыысалгазы чавыс, арага-дарыже хандыыр, өре-самчыгдалы хөй ийи-чаӊгыс кижилерни мал ажылынга тударга, чүгле каражалыг боордан башка, эки түӊнел бербес-тир. Ынчангаш аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, оларныӊ ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургүзары онза чугула-дыр.

Үстүнде бижээн бодалдарымны чоокта чаа «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарныӊ хөй, өшкү кадарчыларының каттышкан хуралынга база чугаалаан мен. Ол саналдарны районнуӊ болгаш бистиӊ совхозтуӊ удуртур ажылдакчылары, тускай артемниглери өөренип көөр, шиитпирлээри негеттинип турар айтырыгларга хамаарыштыр хемчеглерни алыр боор деп идегээр-дир мен.

Н. САТ,
Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуӊ өшкү кадарчызы, «Хүндүледдиӊ Демдээ» орденниӊ эдилекчизи.

БУРГАННЫГНЫӉ ЭЭЗИ

Совет көдээниӊ кижилери

ДАШТЫНДАН көөрге, кижи ортузу эртип турар хире назылыг, ындыг-ла меге-шыырак эвес, арай ыспанаш будуштуг, ховунуӊ сырынынга хүрертир додуга берген арыннығ, чазык шырайлыг эр. Оюн Дакпаевич Шимит-оол эӊ баштай-ла 1973 чылда малга кирген. Дөрт чыл дургузунда инек кадарган. Бир-ле катап хой бригадири Роман Карпович Баталов ужураажы бергеш, мынча дээн:

— Хөйдан кадарын көрзүзе кандыгыл? Хойжулаар кижи тывылбайын тур.

— Хой кадарын билир эвес мен—деп, Оюн Шимит-оол аӊаа харылаан.—Инек кадарарынга ажырбас-ла кижидир мен. А хой дээрге нарын мал ыйнаан ол...

Ооӊ соонда Оюн Шимит-оол хойжуга дузалакчылай берген. Сагаан Чадан-оол-биле ийилээ бир чыл ажыр хой кадарган.

— Мен ам халакчымны белеткеп алганым бо—деп, Сагаан Сагаанович чугаалаан.— Келир чылын пенсиялап үнер кижи болгай мен. Сен-даа шымбай хойжу ыялдыр ееренип алдың. Ийи-үш чыл дузалакчылаар эвес. Чаӊгыс чыл боорга-ла четчир чүве.

—Ам-даа арай хоомай боор —деп, дагдынмакчызынга Оюн Шимит-оол харылаан. —Сен пенсиялап үнгүженге чедир ам-даа чыл хире үе бар-дыр. Аӊаа чедир чүгээр апаар мен ыйнаан.

—Ындыг харын—деп, хоочун хойжу оозунга каттышкан.— Ам бир чыл ёдары ажылдапсывысса, шуут «бышкапын» ол.

— Чүвениӊ уг-шии билдиниӊ бар чыдар боор-дур, келир чылын бо коданыныӊ тускайлап хүдээп алгай мен аап.

ХОЙ кадарган баштайгы чылы. Шимит-оолдуӊ бодунуӊ бодап турганы ышкаш ындыг амыр чүве кайда боор! Кыш-даа кадыг-дошкуп-на болган. Хойлар тос-тостуӊ чыкылама соогунда кээп оолдаап турушкан. Артында арга-дуржулга чок кижиге чаш хураганнар ажаап өстүрери дыка берге.

Хой кидиӊ түлүк оолдап турда, хоочун хойжу Сагаан Чадан-оол ашак бо чедип келген.

—Че, канчап тур сен моӊ? —деп, Сагаан Сагаанович хөөрээн.—Хойларың тө каап эгелээн ышкажыл.

—Бергеден тур бис харыы, Сагаан Сагаанович—деп, демгизинге Оюн Дакпаевич харылаан. — Хураганнар өлгеш туруп берди. Чедип келгенинер боон тур, харын. Бодум-на силерни сүрүп чоруур деп турдум. Арга-сүме катнас болзунарза хоржок. Падым баран-ла тур мен.

САГААН Сагаанович-биле кады кажаа иштинге барганнар. Демгизи хой өдээн холугга туткаш, саара уругдаашаа, чугаалаан:

—Чула бастынган хой дүгүн чыгбайн турар ышкажыл сен? Өдекте дүктү дырбаапбиле дырбап, каап турар херек. Оон башка ону чаш хураганнар чыдыг чиӊ бээр. Өлүп турар хураганнарныӊ кодузун көөр болзунарза, борбаапайлыг боор. Чулдуӊган дүк чип турар хураганнардыр.

Кажаа иштиниӊ дүгүн ооӊ соонда эртениӊ-не аштап турар апарган. Чаш хураганнарга чемгир кара шай хайындыргаш ижиртирип Сагаан Сагаанович сүмелээн. Хоочун кадарчыдан күзүн 489 хойну хүлээп алган. Кадарганының баштайгы чылында улуг хойдан бедин дыка хорамчалыг болган. Төрүүр 100 хойга опаштыр 50-не хураган камгалап алган. Дүк харын чүгээр—баш бүргүзүвден-не 3,5 кг-ны кыргып алган.

—Ийи дугаар чылында харын шымбай апарган бис — деп, Оюн Дакпаевич сактып чугаалады.—Ынчан 100-тен 86-ны алдывыс.

— Чыл эртken тудум улам-на мергежип бар чыдар чүве болбады бе—деп, хойжунуӊ кадайы Оюн Конгаровна Севил чугаага кириштиӊ. — Баштайгы чылда 50-не хураган алгаш, мунгараш-деӊгереп, пат турган болбазын бис бе. Өлген хураганнарны төлеттире бээр ирги бе деп коргуп турдувус. Канчаар-даа кызыпкыларга, арга-дуржулга чок болганда, хоржок чүве-дир.

—Үшкү чылдан ынай-ла көргүзүүвүс өрү кедүрлүп эгелээн—деп, Оюн Дакпаевич уламчылады.—Ынчан харын хойжу ишке ынанмыжывыс быжыккан. Баштайгы чылда багай түнелдиг болгаш, хойжулаар ажылдан бичии-ле болза үнер частывыс. Хоочун дагдынмакчывыска ол дугайын чугаалаарывыска, бистиӊ мырыӊай аттыныкан:

—Үнер деп үүг дээриӊ ол! —деп, кижиниӊ мындыг. — «Сүт көрбейн идинн ужудбас, даг көрбейн эдээн азынмас» дижир чүве болгай. Чаӊгыс чыл кадарган-ла, каапкан дээрге кайын боор. Кижи тура-соруктуг болур болгай. Амдаа кадарынар, харын.

Ол хевээр-ле хойжулаан мындыг. Оон бээр эвээш эвес чылдар эрткен, хойжу эртемниӊ чажыдын-даа биле бердинис.

БО ЧЫЛЫН ССРЭ-ниӊ тургустуунганыныӊ 60 чыл ооӊ демдеглээр болгай. Ол улуг байырлалды кандыг сөӊнүг уткуур деп тур силер? — деп хойжудан айтырдым.

—Ол улуг байыры шыырак сөӊүг уткуваже хоржок —деп, Оюн Дакпаевич харылады.—Ынчангаш төрүүр хой бүргүзүвден хураган алырын даазаан кижи мен. Кыш берге-даа болза, хоювус хүр ажырдывыс. Улуг хойларны бүрүн-менди камгалап алдывыс. А 100 хойга опаштыр доруктурган хураган 104 болду. Хүлээлгемни ындыг янзы ажыр күүседип, сөглээн сеске ээ болдум.

— Өдек кыштагны база септеп белеткеп тур силер ыйнаан але?

—Ол дээрге хойжу кижиниӊ бир кол ажылы болгай. Мен кыштаамның ооӊак септелгезин чазын-на кылган, кажаа иштиниӊ өдээн казып үндүрдүм, курган өдекти база белеткеп. Ам хөй кыргыыр ээ чугула ажыл бар. Ону кылыр нуктувус белеӊ. Хой дүгү арайла хозалгалак-тыр. Дүгү торлап дүжер дей берген хойларны аралап кыргыы түр бис. Малга чем белеткээри бистииӊде эгелей берген. Ону кылырыны тускай адыр кылдыр тургускан. Механизастаттынган комплекстиг бригада бар. Ол чылдын-на сигенни четчири-биле белеткеп каар. Ынчала-даа мен бодум 10 тонна сиген, 1000 боодал будук-бүрү белеткээр хүлээлгелиг мен. Чэрле чылдың ындыг.

ЧАЙГЫ семиртилгеге хамаарыштыр малчын мынча диди:

—Хойжу кажаиниӊ ажылының чедишкини чайгы семиртилгеден бүрүнү-биле хамаарыжыр. Ону барымдаалаш, кыргылда доостуру билек-ле хойларым чүм оттуг черлерже одарладып чорудар мен. Мында долгандыр тараа тараан, одар чедишпес чер. Ынчалзажок бичии-ле хостуг, чайлыг черлерни шуптузуп малга одарладыр, ажыглаар херек. Күзүн тараа хоорзунуӊ бүрүн ажыглаар апаар.

— «Революциниӊ чалбыыжы» совхозтуӊ сураглыг хойжузу Иван Петрович Сафоновтуӊ «Хойжулаарыныӊ эртемю» деп эгелиг материалы солуннарга парлаттынган болгай. Ону номчудунар ыйнаан? Ол дугайында силерниӊ бодалыӊар кандыгыл?

—Ат-сураглыг, алдарлыг хойжукчу чүүлүн бо кадайбиле ийилээ кончуг кичээнгейлиг номчуп көрдүвүс. Хойжулаар эртемни шынап-ла, эки бижин каап-тыр. Ооӊ бодалдарынга мен бүрүнү-биле каттыжар кижи-дир мен. Ылаӊгыя семиртилге, хойну тарып боозадырынга белеткээри, оолдадылганы эртгирери дээш еске-даа айтырыгларны ылаптыг чырыткан чорлу. Хойжулар ону ееренип алыр болза чугула-дыр.

«Бүреп» совхозтуӊ мурнакчы хойжузу Оюн Дакпаевич Шимит-оол-биле бистиӊ чугаавыс ынчаар доозулду. Ол, Бургацыгныӊ ээзи хойжу доруг аъдын мунгаш, кедээр аал артында ыяш девээзинде хойларынче чортуп чоруптуу.

ЧУРУКТА: хойжу О. Д. Шимит-оол.

К. АРАКЧАА.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧУРУКТА: «Революциниӊ чалбыыжы» совхозта хой семиртир азыраар шөл. **В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.**

ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛДЫ БЕЛЕТКЭЭН

Даржаа Санаевич Монгуш Ак-Туругга совхоз тургустунгандан-на хойжудап эгелээн. Ол колдуунда-ла төрүүр хой кадарып чораан болгаш малдың баш санын-даа, чаш төлүндаа чыл бүрүде менди камгалап ап, ажыл-агыйынга хөй хойну өстүрүп берген.

Д. Монгуш ам назылап-кырыза-даа (ол 62 харлыг,) бодунуӊ кызымаккай, ажыл-ишчи бүдүүӊ салбайн, өскедерден дудак чок ажылдап чоруур. Ол кадарган коданын кыштан хүр ажыргаш, төлүн база менди камгалап, өстүрген.

Дуржулгалыг хойжу келир кышка белеткедир, күс дужүп, соок келирин манап орбайн, чазын-на эгедей берген: кыштаанын септеп-гезин кылып, кажаазының көржекин коптаргаш, кургадып, чаш хураганнар адаанга урар едекти четчир кылдыр белүп алган.

Даржаа Санаевич бо чылын бир хойдан-на 2,5 килограмм дуктү кыргааш, бодунга алган социалистиг хүлээлгезин харып-даа ажыр күүседирин хүлээнген. Хоюн ам кыргылдар, чугдурарынга белеткеп турар. Ол ажылдар доостурга-да, малын эки өткарып, семиртирп-биле тайгаже үндүрер.

Хоочун малчын ооӊ-биле кады кышка удур 10 тонна ситенни бодунуӊ күзүү-биле белеткеп алыр дээн хүлээлгезин боттандырып киириптеринге белеп. Аалынга бичии-даа аяа одуруп чаӊчыкпаан бо эрестиг малчының даанган ажылхерээнге кайы хире харысаалгалының мыя моон-даа көрүп болур-дур.

Д. Монгуш бодунуӊ кызымаккай күш-ажылы-биле чедип алган арга-дуржулгазын аныяк малчыннарга күзелдин-биле тайылбырлап, дамчыдып берип чоруур. Ооӊ дузалакчы кадарчылары —уруу, күдээри Валентина биле Кызыл-оол Нарадылар хоочуннуӊ байдак дуржулгазын эки шиитгээдип ап, ажыл-херээнге ажыглап чоруурлар. Ынчангаш Даржаа Санаевич малдап орар коданын долу бүзүрел-биле хүлээдип берип болур төлептиг салгалды болунга белеткээн.

Х.-К. МӨНГУШ.
«Ак-Туруг» совхоз.
Улуг-Хем район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазында тайылбырлаттынган чугула совет саналдарга сонуургал даштыкыда кошкавайн турар. Тайбыңның салым-чолу дээш боттарының харыысалгазын медереп билир күрүнелер удуртукчуларының дээди хүлээлгези — ядролуг ерттүү тыптып келирин болдурбас дээш бүгү күжениишкиннерин салыры, делегейге тайбыңны камгалаары болур дээрзин массалыг информацияның чепсектери, янзы-бүрү чурттарның хөй-ниитичи болгаш политиктиг көскү ажылданчылары чагааны тайылбырлавышаан, онзалап демделеп турар.

Совет инициативаларны Моолдуң «Унэн» солуну тайбыны камгалаарының болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының хереэнге чаа шылгарацгай салыышкын-дыр деп адаан. Амгы үеним черле соңгаарладып болбас сорулгазын шиитпирлээрингe — ядролуг дайынны болдурбазын Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көрүп турарын эш Л. И. Брежневтиң чагаазы хереченил турар-дыр деп, ол солун бижээн. Тайбыңның салым-чолу дээш боттарының бедик харыысалгазын медереп билир күрүне удуртукчулары ядролуг чепсекти ажыглаарын болдурбас дээш канчаар хөделзе чогуурунун үлегер-чижээн Л. И. Брежнев көргүскен. ССРЭ-нин үлегерин эдербишаан, ядролуг чепсектиг өске күрүнелер база шак ындыг базымны кылырын делегейнин хөй-ниитизи маналр эргелиг. Ядролуг дайынның тыптып келирининг аргазы ол таварылгада херек кырында казыттынган турар.

Чаа совет тайбың инициативага байыр чедирбишаан, Вьетнамның «Нян зан» солуну чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдиреринге болдуңуң угланыышкынын «тайбыңга хандыкшыдыг» домактанныышкын-биле чаап-чажырып турар Вашингтонның ийи арынныг чоруун сойгалаан. «Америк улус неген турар болганда АКШ-тың чазаа тайбын дугайында болгаш чепсегленишкинни дүжүреринин дугайында чугаалавайн барып ыдавас, ынчалза-даа ол бодунуң алыс сорулгазын, тодаргайларга, Совет Эвилели боо-чепсээн чангыс талалыг кызырарын азы Каттышкан Штаттар шериг талазы-биле ортык күштүг болган турарынга чедирер кылдыр боо-чепсектерни ынчалдыр кызырарын чедип алырын быжыы-биле барымдаалап турар. Пентагон ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарының аргазын бар кылдыр көрүп, бодунуң шериг доктриназын харын ол кедергей айылдыг перспективага таарыштыр тургузуп турар. Ынчангаш Рейганның тайбың дугайында чугаазы — илергей-ле ийи арынныг чуучуруушкун-дур» деп, «Нян зан» бижээн.

Чепсектиг мөсилдежиишкинге ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарын кандыгдаа байдалларда агартып болбас. «Вашингтон пост» солунынуң хереченил турары-биле, алырга, АКШ-тың католиктиг епископтары шак ындыг түнелди кылган. Америк католик шажынчыларның хөй нуруузу ядролуг чепсекти амгы деннелиниден өстүрбес болгаш ону кызырар дугайында чугаалажыышкынарны чорудары дээш туржуп турар.

Совет Эвилели ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаавас деп хүлээлгени болунга боду алган шак ол фактыга ядролуг чепсекти дүжүрер дээш британ шимчээшкин байыр чедирип турар деп, Великобританияның тайбың талалакчыларының ол массалыг организациязының чингине секретары Б. Кент онзалап демделээн. «Бо дээрге ядролуг чепсектиг өске күрүнелер таарымчалыг харыыны бээр үжүрлүг дээди чергенин боттуг- угаан-сарыылдыг базымыдыр деп санап турар бис» деп, ол медеглээн.

Бир эвес президент Р. Рейган тайбыңга хандыкшыл дугайында оон бузүредиишкиннери хоозун домактар кылдыр үнелеттирбезин күзээн болза, ССРЭ-нин үлегерин эдерип, база шак-ла ындыг хүлээлгени болдунга ап, «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайынның айылдыг доктриназындан алырлып алган болза чогуур турган ийик деп, Тайбыңның немец ниитилели дээр барын-герман организациязының даргазы К. Манхардт медеглээн.

(СЭТА).

ЧӨРҮЛДЭЭНИ ШИИТПИРЛЭЭРИНИҢ АРГАЗЫ — ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Уставын каржызы-биле үреэшаан, күштүг дузазы-биле Англияның чедип алыксаң турары Мурнуу Атлантиканга колониалдыг тергиндээшкинни моңгежидерииге Аргентина кажан-даа чепшээрешпес. Ол дугайын КНО-да Аргентинаның доктаамал төлээлекчизиниң чагаазында чугаалаан, ук чагааны Айыыл чок чорук чөвүлелиниң даргазынче чоруткан. Кажан Англия ук районнуң далайдан болгаш агаардан бүзээлээрин соксадыр, бодунуң эжелекчи шеригlерин болгаш суг адаабиле чоруур ядролуг хемелерлиг шериг-далай эскадразын Фолкленд (Мальвина) ортудуктарындан үндүрер болза, чүгле ынчан дайын чорудулгаларын бүрүнү-биле соксадырын чедип ап болур деп ук чагаада демделээн. Великобританияның дүрүмге удур колониалдыг тергиндээшкинни чок кылырынга чедирер, КНО-нуң хайгаараалының адаа-биле чорудар чугаалажыышкынарның дузазы-биле чөрүлдээнии чогумчалыг шиитпирлээшкинни чедип ап болур деп, Аргентина санап турар. Ынчаарга Великобританияның Мурнуу Атлантиканда колониалдыг тергиндээшкини тайбыңга доктаамал айылды чедирип турар.

Рейганның администрациязының политиказының түңнелинде АКШ-тың болгаш Латин Америка чурттарының аразында харызааларга «хора чедиртинген» деп, күрсекретарь А. Хейг Эн-Би-Си деп телекомпанияга интервьюзунга билиинген. Оон-биле чергелептир Хейгтиң демделээнии болза, «Тэтчерни президент бүрүнү-биле деткивишаан турар болгаш АКШ Англияга деткимчени моон соңгаар-даа көргүзер апаар».

ЛОНДОН. (СЭТА). Англия Мурнуу Атлантикада шериг мөөңнээшкинини уламчылавышаан турар. Камгалал министри Дж. Ноттуң Би-би-сиге берген интервьюзун ёзугаар алырга, Порт-Стенлиде аэродромнуң самолёттар ужуп үнер болгаш хонар шугумун узадыр талазы-биле ажылдарны доп-дораан эгелээр. Ындыг шиитпир дээрге ортулуктарга Англияның улуг шериг бааза-зын тургузар талазы-биле оралдажыышкынның эгезидир деп, Лондонуң солуннары бижип турар. Англияның далай өртээлдеринден Мурнуу Атлантикаже база бир беш дайынчы судноолар, оларның аразында «Бирмингем» болгаш «Саутгемптон» деп эмнеттер чорупкан, олар дайын чорудулгаларынга үеэлиишкинге таварыпкан корабльдерни солуп алырлар деп бижип турар.

КНО-да тараткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Улам-на өзүп орар ядролуг кыжаныгны чайладыр, боо-чепсектерни эңдере будурер чорукту болдурбас» деп ССРЭ-нин санаты илергейлеттинген бижикти КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазыбиле ийиги тускай сессиязының албан хуузунуң документизи кыдыр Каттышкан Нациялар Организациязында тарадып берген.

Женевада чугаалажыышкынкарда

ЖЕНЕВА. (СЭТА). ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынарында делегациязының пленарлыг хуралы июнь 22-де болган.

100-ТЕН 103-ТҮ

Ажылы макталдыг, өскелерге төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп чоруур дуржулгалыг малчынга чоокта чаа ужураштым. Ниитиниң малын кадарандан бээр ол ам таптыг-ла беш чылдың нүүрүнче кирген. Хойжунуң берге болган харыысалгалыг ижинге ол кызымак күш-ажылы, тура-соруу-биле баштайгы чылдардан эгелээш чаш хураган өстүрер, хөй дук алыр талазы-биле планныг онаалдаларын күүседи келген.

Күш-ажылчы чедиишкиннерин кандыг арга-биле чедип ап келгенин малчындан сонуургадым. Ол кезек боданып ора чугаалай-дыр: «Өске хой-жулардан ылгалыг чүвевис чок. Ажылдың эки үре-түңнелдиг болуру — харыысалгалыг болгунда ден санаар мен. Ынчангаш чедиишкиннериниң алыс үнер дозу-даа ындаа».

Шынай-ла, кандыг-даа ажылга сеткилиден бердинмес, аңаа хандыкшывас болза, ону чогуур негелдеге чедир кылып ыдавазы билдингир. «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыынары Дажы Доржуевич биле Оюмаа Сапыковна Ондарларга кандыг-даа ажыл дагыырга, ону ак сеткилдиг күүседир, аңаа бүгү күжүн, билиг-мергежилин бээрии совхозтуң дирекциязы чери, партком бүзүрел көргеп. Ынчангаш төлептиг ыяшчылерни харыысалгалыг хөй ажылынга киргеп ужуру-даа ол. Ниитиниң малының баш санын өстүрериң, продуктулуун бедидерии даандырган улуг бүзүрелди хойжу өг-бүле төлептиг ижи-биле харылап чоруур.

Мурнакчы малчын ажылынга сеткилинден бердингенин аңаа баргаң кижи эскерип каар. Оон-биле чугаалажып ораргa, кол сагыжы малдан ырак. Чугаа аразында дузалакчы кадарчыга, сакмапчыларга арга-сүмени берип орар. Ол мал чеминиң күралвырыынче чылдың-на онза сагыштыг салып чанчыккан. Түге дээрге ажыл-агыйның девискээринге улуг хар чаар, малды колдуунда тургузу азыраар. Ынчангаш мал чеми хөй херек. Бо чугула херекке өг-бүле чаңгыс демниг киржир. Эрткен чайын олар боттарының күжү-биле 20 тонна эки шыпарлыг чемни белеткээн, күзүн-не кыштаанга севрүп, саараттаан.

Хой төрүп турар үеде, сакманчыларның ажылын билдиглиг башкарып, чаш хураганнарны ажаар, доруктурар харыысалгалыг херекке өредип турар. «Чаш хураганнар хүлээп алыр үеде каш дакыыр күжениишкин-биле ажылдаары эң-не чугула негелде деп бодаар мен. Ынчан көргүзүглер үре-түңнелдиг болуруң ажылымның дуржулгазындан билдим» — деп, ол чугаалап орар.

Кайы-даа үеде ол ажылын бедик темпиге чорудуп келген. Чайгы, күскү семиртилгении организастап, хой боозадылгазын өй-шаанда эрттирип келгенинiң түнели халас барбаан. Ол бүгү хемчеглер мал бажын өстүреринге, элбек продукция алырынга дузалап турар. Оон аңгыда хой, хураган кажааларының сепителеин шыпарлыг кылып алыры чаңчыл болу берген.

Республиканың мурнакчы малчыннарының дуржулгазын радиодан-дыңнап, телевизордан көрүп, солуннардан номчуп билип турар. Оон билип алганын ажылынга ажылап келген. Өг-буле ажылынга четшестерни болдурбазын кыыдар. Кайдыг-даа ажылды анализтиг, бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле көор.

Совхозтуң дирекциязы Дажы Ондарның кызыман ажылын докгаамал үнелеп келгеи. Оон хөрээн Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери каастап чоруур. Эрткен чылын төрүүр үүс хойдан 98 хураганны камгалап, хойдан-на 1,8 кг дүктү кыргаш, күрүнеге дужааган. Амгы хүнперде ол чедиишкиннериште меңээргенмейн, улам хей-аттыг ажылдап турар.

ССРЭ-нин тургустунганынан бээр 60 чылынга утказыттур совхозтуң малчыннары хүлээлгелерин эде көрүп, бедиткен социалистиг хүлээдлерни алгылаан. Дажы Доржуевич үүс хойга онааштыр ыяча хураганны алырын, хойдан-на 2 кг дүктү кыргырын даанган. Бо хүнперде оон «коданында хойлар дегере төрүпкеп. Өг-бүле үүс хойга онааштыр 103 хураганны мендн камгалап алган.

Т. КАРЫМА.

Чөөп-Хемчик район.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниң Күжүгет Алдын-оолдуң удуртканы дашчылар бригадазы чартык чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде, 2 неделя бурунгаар күүсеткеп. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкинин улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш районнарның (хоорайларның) улус султарының улус судьяларының соңгуллалар хүнүгге тураскаатканнар.

БИСТИҢ КОРР.

СИРИЯНЫҢ БЫЖЫГ ТУРУЖУ

ДАМАСК. (СЭТА). Аңаа болган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, Сириянық информация министри Ахмед Искандер Ахмед мынча деп медеглээн: Израильдиң агрессиязын Тель-Авив биле Вашингтон баш удур планнаан турганы ам бүгүдеге билдингир апарган. Агрессорга удурланып турар сирия шериглер болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкинининг (УПШ) база Ливанның Национал патриоттуг күштериниң (ЛНК) отрядтары дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралды чедиргеннер. Сириянық дайын чорудулгаларын соксадырынга чөпшээрежиишкини ливан девискээрден израиль шериглерни доп-дораан, долузу-биле үндүрери-биле холбашкан турган.

От соксадыышкынының дугайында чарлаан үеден бээр сирия шериглер ол шиитпирни барымдаалап, сагыш келген деп министр чугаалаан. Ынчалза-даа Бейрутта дугуржулганы үрээн болгаш хоорайның хөй чурттакчылыг районнарын база оон чоок кавызын үргулчу бооллаашкыннарга таварыштырып турар дайзынның халдаашкыннарынга сирия шериглер үргулчу таварыштыр турар. Сирия шериглерге дайзынның бооллаашкынынга харыылаар дужаалды берген болгаш бистин шериглериис Бейрутта УПШ-ниң болгаш ЛНК-ның каттышкан күштери-биле кады сыры холбаалыг демисежип турар.

Ливанда байдалды чогумчалыг болдуруп, ол чурттан сирия шериглерни үндүрер талазы-биле чугаалаан, А. Р. Ахмед Ливанның девискээрлерин болгаш Израильдиң эжелеп алганы бүгү черлерин хостаарынче угланган чүүдерни кылып турар бүгү талаларга чедиишкинни күзеп турарын илереткеп. КНО-нуң Аңыыл чок чорук Чөвүлелиниң шугуму-биле ийи улус күрүнеиниң кады ажылдажылгазы эки түнелдерии бээр деп ол чугаалаан.

Ливанда дайын чорудулгадары Израильдиң араатанзыг халдаашкыныдан бооп турарын министр чугаалаан. Израильдиң агрессиязы Чоокку Чөөп-чүктүң улустарының килеңиззшкинин күштелдирип, ол районга бүгү-ниитининг, шынныг тайбыңын чедип алырын быжыы-биле барымдаалап турар. Пентагон ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарының аргазын бар кылдыр көрүп, бодунуң шериг доктриназын харын ол хамыктың мурнунда арабтарның шынчы оңнүү болгаш оларның эргелериниң камгалакчызы Совет Эвилели ойнап турар. Совет Эвилели араб улустарның талазында чайгыыш чок туруп келген болгаш турар-даа. Сирия ССРЭ-биле харылзааларны моон-даа соңгаар улам быжыглаар. Ындыг нанырадың түңнели ийи чурт аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ бооп турар.

ТРИПОЛИ. Араб улустарбиле эп-сеткил каттыштырылгазының чурттар аразының секретариадының дүрген хуралы аңаа болган. Оон кыржикчилери израиль шериглерниң калбак шаап халдаашкыны-биле холбаштыр Ливанда байдалды чугаалажып көргеннер.

Секретариат Ливанның болгаш Палестинаның улустарының демиселии делегей хөй-нитизиниң деткирири мөөңнээр дугайында программаны хүлээп алганнар.

АДЕН. Йемен Социалистиг партияның ТК-зының чиңгине секретары, Улустуң Дээди Хуралының Президиумунуң даргазы, премьер-министр Али Насер Мухаммед араб чурттарның чазактарын Израильдиң агрессиязын деткип турар Каттышкан Штаттар талазыбиле тодаргай турушту эвлээрипче кыйгырган. Ол Аденге болган митингиге чүве чугаалаан, мынча дээн: «Ливанда сионистиг агрессияга удур хемчеглерни алыр сорулга-биле араб күрүнелер баштыцнарының хуралын дүрген чылдырарынче, АКШ-ка, Израильге болгаш сионистер-биле эвилелдежип турар бүгү чурттарга удур нефть чепсээн ажыглаарынче кыйгырып турар бис.

КАИР. Ливанда израиль агрессиязын улам калбарып турарының айылдыг уржуктарының талазы-биле Сауд Аравиязы сагындырыг кылган. Барыын Бейрутту штурмнаарынга белеткел ышкаш, ындыг үүлгедиишкиннер бүгү араб чурттарны «араб черлерни дүрүм ёзугаар камгалаарыбиле «оларның эргезинде бүгү-ле боо-чепсектн болгаш арталарны ажыглаарынче» албадап турар. «Сауд Аравиязы кыйгырыгга бир дугаарында харылаар болгаш акы-дүүмә араб күрүнелер-биле кады диван болгаш палестин улустарбиле эп-сеткил каттыштырары-биле хөдедир апаар» деп, ол докумептиде чугаалаан турар.

КУВЕЙТ. Бодунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны хостаарының организациязының удурлугазы-биле палестин араб улустуң чорудуп турары демиселии бүрүнү-биле деткип турарын каттышкан араб эмираттары медеглеп турар. КАЭ-ниң президентизи Шейх Заид Бен Султан Аль Нахайяның НХО-нуң үүскомунуң даргазы Ясир Арафатка чоруткан чагаазында ол дугайын чугаалап турар. Ливанда израиль агрессияны соксадыр, ливан болгаш араб палестин улустарга удур Тель-Авивтиң сүлчээзин буза шавар сорулга-биле боттарының күжүн каттыштырарымче араб күрүнелерни ол чагаада кыйгырып турар.

(СЭТА).

САЛЬВАДОР ПАРТИЗАННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң тура халыкчыларының «Венсеромос» радиостанциязының ында кээп турар медээлерин ёзугаар алырга, партизаннар камгалал министриниң оралакчызы полковник Адольфо Кастильону тудуп алганнар. Ону Морасан департаментизинге ужуп келген вертолёттуу Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң дайынчылары дүжүр аткан соонда тудуп алганнар.

Кедергей барыын үзелдиг күштерниң төлээлекчизи Р. Д. Добиссонга баштаткан «Конституция ассамблеязы» дээр организация 1979 чылдың октябрьдан бээр доктаатқан бүзээлел байдалын узаткан. Конституция эргелерин долузубиле хораан болгаш комендант шагы күштүг боон турар.

Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузу Морасан департаментизинде дайын чорудулгазының чедиишкинниг доозулганының дугайын бодунуң медээлеринде айтып турар. Ол түлчуушкуннар үезинде партизаннар 550 солдаттарны болгаш офицерлерни өлүрген болгаш тудуп алганнар. Олар ол ышкаш хөй санныг боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы ээлеп алганнар. Патриоттар боттарының холунда июнь 15-те хостап алганы Перкин хоорайны тудуп турарлар.

«Венсеромос» станцияның ыынадыгларын ёзугаар алырга, шаажылакчы «Алтакаль» бригаданы, «Рамон Бельосо», «Атональ» батальоннарны америк «төвүдекчилериниң» удурлугазы-биле чорутса-даа, араатанзыг артиллерия боо-аашкыннары болгаш бомбалаашкыннар-даа патриоттарның демиселии ойтур шаан ыдавайн турар.

КИЧЭЭНГЕЙНИ— ЧАГАА, БИЛДИРИИШКИННЕРЖЕ

Чөөп-Хемчик районнуң хереглекчилер ниитилели районда улуг будурулге, албан черлериниң бирээзи. Коллективте ажылчыннар, садыгжылар, чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар дээш янзы-бүрү мергежилдиң кижилери ажылдап турар. Хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черн хамаатылардан киргеп чагаа, билдириишкиннер болгаш негелде хомудалдарны харылап берип, сайгарып турарында улуг четшестерлиг.

1981 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында хамаатылардан киргеп билдириишкиннерни ээлериие харылап, оларны дамзылап турар тускай дептер бар-даа болза, ажылчы чонну хууда айтырыглар талазы-биле хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черииниң даргазының, ооң оралакчыларының хүлээп ап турарының дугайында тускай дептеря чок. Моон уламыидап каш кижи хүлээп алганы билдиримес.

Ажылчы чондан киргеп чагааларның, билдириишкиннерииің анализин кылбайн турарындан (ону бүрүткеп кылыр тускай кижини тургусгаанындан) кандыг-кандыг айтырыгларга, чеже хомудал киргенин билдирмес. Киргеп чагаа, билдириишкиннерде кайы айның каштың хүнүнде келгенинии дугайында демделевзопиидеп оларның кажан келгенин, канчаар харыылаанын билип алыры берге. Бо-ла бүгүнүң чылдагааны кандыг-даа контрольдуң чогундан болуп турар.

Райопнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черииің даргазы, ооң оралакчылары демделеттингеп 15 чагаа, билдириишкиннің түгле чаңгызынга резолюция салган болган. Оларның бижимел харыыларын ында коишпайн турары дыка четпес.

Ниитилелдиң баштаар черииің болгаш коллективтиң хуралынга хамаатыларның чагаа, билдириишкиннериниң дугайында айтырыгны чугаалашпаан. Моон уламыидан кээп турар хомудалдар чогум түүнүн дугайында дээрэи билдинмес. Үр үеиин дүргузуида Чыраа-Бажы суурнуң магазиннеринге болгаш Чадаана хоорайның сүт магазиннинге хынала-контроль чок болуп кёлген. Сүт садын алыр дээш келген чон магазиниге сүт заводундан сүттү сөөртүп келирин манап, хөй үе-шагын эрттирип турарлар. Заводтуң чолаачылары чамдыкта сүт сөөртүп келирде эзирик-даа болурлар. Чоннуң үр сүт мапаарының бир чылдагааны ол деп бир чагаада хомудап бижээн болду.

Сүт садын алырының бергезиниң дугайында «Хараадачыын кандыг дээр» деп эгелиг материал районнуң «Ленинчи оруқ» солунунга парлаттынган. Хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери байдалды экижидер дугайында хемчегзерии алганын дыннаткан харыыны редакциязга берзедаа, ооң соовда экижидилге болбаан.

Садыгжылар оргузунга кижизидилге ажылын негелдеге дүүштүр тургуспайн келгенинден оларның адрезинге хомудалдар хөй. Чүгле садыгжылар эвес, столоваялар ажылдакчыларың адрезинге пегелде, хомудалдар база хөй болуп турар. 1981 чылдың июнь 5-те Чадаананың автотранспорт будурулгезиниң белүк ажылдакчыларының хоорайның № 2 столоваязының ажылдакчыларының адрезинге бижээн болду.

Эң эки кылдынган блюдалар-биле чүгле боттарының таныштарын чемгерип турарының дугайында хомудалы сайгартынмайн арткан.

Райопнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черииге хамаатылардан киргеп чагаалар, билдириишкиннер-биле ажылдаар тускай кижини тургуспаанындан ында херек эмгелели четпес тургустунган. Коллектив улуг деп үстүнде бижидивис. Ынчангаш янзыбүрү мергежилдиң кижилери маиаа ажылга кирип-даа, үнүп-даа чорун турарлар. Олардан үнгеп, киргенииің билдириишкиннерии ынап-ла алган турар ужурлуг. Ындыг турбуже ол талазы-биле чаңгыс-даа билдириишкин чок болган.

Чадаана хоорайның чамдык магазиннеринде болгаш № 1, 3 столоваяларында «Саналдар, хомудалдар» дептерлери чок. Ниитилелдиң баштаар черииің талазындан ындыг дептерлерде бижээн чоннуң санал-оналын неделя, ай, квартал санында хынап, баштаар черииң хуралынга сайгарып чугаалажыры болдунмайн келген.

ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң 1980 чылдың март 4-те үндүрген «Хамаатыларның чагаа, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрүнүң чурумунуң дугайында» Чарлыын районнуң хереглекчилер ниитилели четпес боттандырып турар. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черн үстүнде четшестерни чогуур хуусаада эдер дээш шудургу ажылдаары негеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

БЕЙРУТ. Израиль агрессорлар араб улуска удур боттарының кем-бурулуг үүлгедиишкиннериниң төөгүзүнге хаанык чаа арынны книр бижиттирер. Олар Бейруттуң мурнуу-барыын районнарын, а ол ышкаш дескен палестиннерниң лагерьлерин араатанзыг ёзу-биле агаардан бомбалаанпар. Олар хөй чурттакчылыг районнарже ракета-бомба согуушкунарын кылганының түңнелинде тайбың чонпуң аразындан өлгеннериің саны хөй бооп турар.

ЧУРУКТА: бомбалаашкын үезинде.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Кабардин-Балкар АССР-ниң делегей болгаш бүгү-эвилел фестивальдарының лауреады, улусчу танцының «Кабардинка» ансамблиниң киржикчилери.

Р. Диктиң болгаш С. Майстерманның фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЭКРАНЫ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскаатткан кинофестиваль Москвада эгелээн. Боттарының чаа ажылдарын—«Дошкун далай» болгаш «Рябина хаалгалар» деп, а ол амгы үениң темазынга хамаарышкан уран-чечен чаа фильмнерин, а ол ышкаш документалдыг база мультипликация фильмнериниң калбак программазын найысылалдың көрүкчүлеринге бараалгадың келген Эстониның кинематографистери оны ажыткан.

Аңы-дүңма республиканың экран мастерлери Владимир Ильич аттыг заводтуң болгаш найысылалдың Москворецк районунуң ажыл-ишчилери биле ужурашкан. Киновуң Төп бажыңынга боттарының артист өөрлериниң мурнунга уран чүүлүн бараалгадыр.

Эстоннардан Москвага кино көрүлдезиниң эстафетазын экранның туркмен мастерлери уламчылап алыр.

Кино уран чүүлүнүң бүгү республикалар киржир байыралы «Ден эргелигліерниң эвилели» девизтиг эртер деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Күркиновуң даргазының оралакчызы М. Александров дыпнаткан. Юбилейлиг чыл чогаадыкчы ужуражыышкыннар-биле байлак. Магнитогорскиге болгаш Хабаровскиге, Томскиге болгаш Амурда-Комсомольскиге, Оренбургка болгаш Мурманскиге, Харьковка болгаш чүрттүң өске-даа хоорайларынга, БАМ-га болгаш КамАЗ-ка, Сибирьниң чаа тудугларынга боттарының чедиишкиннерин Россияның болгаш Украинаның, Ортаакы Азияның, Прибалтиканың база өске-даа республикаларның кинематографистери бараалгаткан.

Чүс-чүс муң көрүкчүлер киришкен киноның ол улуг көрүлдезиниң чамдык түңнелдерин ам үндүрүп болур. Эвилелдешкен республикаларга сөөлгү чылдарда тургускан фильмнерни көрүкчүлер улуг сонуургал-биле үткүп ап турар апарганын демделдээр аңаар. Ол черле чөптүг-даа боор. Национал кинематографияларның уран-чечен, идейлиг деңгели хөлчок өскен, кино бүдүрүлгези бедик мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаттынган. Тодаргай фактыларны алырга мынды: Төп студиялар чүртта кинодарның чоокка чаага чедир 70 хуузун бүдүрүп турган болза, ам республика студиялары 51 ажыг хуузун бүдүрүп турар. Хөй-хөй чогаалдарының бедик шынарлыының дугайын делегей конкурстарының шаңналдары хереченлеп турар. Оларның-биле үзбек, грузин, кыргыс уран-чечен кинематографияның мастерлериниң ажылдары демделеткен. Улустуң ажыл-херектериниң чыл бижилгезин чорудуп турар документалистер база эвээш эвес чедиишкиннерлиг.

ССРЭ-ниң 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар кино уран чүүлүнүң бүгү-эвилел көрүлдези ленинчи национал политиканың тиилелгезинин, улустарның бүүдүлбас улуг найыралының чаа, көскү херечизи, хөй националдыг совет кино уран чүүлүнүң чедиишкиннериниң көргүзүкчүзү болур.

ЧАМДЫК БОДААЛДАР

Тываның хөгжүм-шин театрының артистери С. Токанын «Деңгүр-оол» деп шиизин Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурга көэп көргүскеннер. Ук шиинде хоочун-даа, аныяк-даа артистерниң тус-тус рольдарда ойнап турары дыка таарымчалыг, көрүштүг солуун, сагыш-сеткилге хайныышкынны болдуруп көэр болду.

Мен бо шиини аныямдан бээр чеже катап көрбедим дээр, шээжи болган чүве болгай. Бодум бээн көдээге культура ажылдакчылары-биле, кады ук шии рольдарынга ойнап чоргуладым.

Амгы үндүрүп турар шиинде чаартылгалар болгаш өскерилгелер-даа бар деп билдим. Кандыг-даа шиини үндүрүп турар үезинге таарыштыр ойнаар. Ындыг-даа болза, шиинде көргүзүп турар үезиниң чугаа-домаанның аяны, чуруккаасталгазын, идик-хевин, кижилериниң аажы-чанын, шынчээшкиннерни колдуунда артырар ужурлуг эвеспе. Сандак чагырыкчы Деңгүр-оолду арагаладып турар үеде, оон чааскаандырызынга сыгап олурары эпчок. Ол үеде араганы чангыс кижиге сыгап ижиртпес, боттары кады таарыштыр ижер турган болдуур ийин.

Мээң бодалым-биле алырга, мындыг аар-саар чүвелер арай таарымча чок-даа болза, ниитизи-биле артистерниң ойнап турары тывыңгыр болгаш чараш-тыр.

М. БАЗЫР-САДЫ.

СОНУУРГАВЫШААН

Бо чылын С. Токанын «Деңгүр-оол» деп шиизин хөгжүм-шин театрының артистери Кызылга болгаш районнарга ойнап көргүскээн. Ук шиинни эрзинчилер база улуг сонуургал-биле хүлээп алган, Шиинде ойнап турарлар театрның аныяк артистери.

Шиинде кол черни үүр даргазы Деңгүр-оол эзелеп турар. Оон ролүнда артист А. Салчак. Шиинде ойнап турар артистерниң сес-домаа тода, билдингир. Шиинге хамаарыштыр бодумнуң бодалымны бижикседим.

Шии эгелээрде үүр даргадының албан кылыр бажыңында (өг эвес) Чөнүк биле Ойнаар-оол ийи кымчы тудуп алган олурарлар. Шак ынчаар шии эгелээр. Ол кымчының херээ чүү деп, авторлуң бижин турарында Чөнүк ашак чадаганнан олурар болгай. Ченик байдалы-биле алырга, бөдүүн арат кижи дарганың албан кылыр черинге кымчы тудуп алган кирер хамаан чок, оон коргар турган үе болгай. Шииниң ийиги көргүзүүнде Деңгүр-оолдуң албан кылыр бажыңынга Ойнаар-оол база кымчы тудуп алган кирип көэп, намга кирер дээш билдириишкинни берип каанын, оон харыызын негеп, кымчы-биле дарганың столун сокпан турар.

Ийиги көжегеде Сандактың өөн көргүзүп турар. Деңгүр-оол өгге кирип көэрге, Сандак, Кадбак-Кадай олар менди солушкан дораан-на көгээржиктер арага куда бээр. Ол черле бодап көөрге, арай таарышпас хире. Чүге дээрге шаанда тыва кижи өгге кирип көэрге, бир-ле дугаарында хөнекте шайын, таваkта аъш-чемин салыр ышкажыгай. Оон аңгыда ёг дээрге чаңгыс ажыктар болур чүве ыйнаан, Сандактың өөнден кижилер тураалаан черинден үнүп-кирип турар.

«Деңгүр-оол» дээрге эрги шии болгай, оон-биле чон шагдан бээр таныш. Режиссёр шиини канчаар тургузарын бүгү тала-биле өөренип көрүп турган кылыр болбайн аан. Бөгүнгү амыдыралды база барымдаалаар апаар. Ынчалза-даа чамдык ийи-чаңгыс чүүлдер база тургулай бээрдир.

А. ТАВА.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

АҢНААШКЫН: ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ САГЫЫР

Эртенги имир чоорту чидип, чөөн түктеп ужуккан даңгыы хаяазы Хендерге бажыңның девискээринче бодунуң ак-көк хереллерин чажыккан. Аңчылар Биче-Куржаангыны өрү чоктаап, кырның деспелдирөзинге аъттарын баглап каапкаш, куржаангы хая кырынга чааскаанзырагай үнген улуг кара пештүң дөзүнден харап үнүп келгеннер. Оларның дужунда, хая баарында, чеди мыйгак оъттап турган. Боо-Заар болза, ырак эвес, дөртен базым чер. Аңчылар карабиннерин хаяга челей салгылап алган, ыт чок көрүп чыткаанар.

— Ийи хүн улаштыр аңнап көэрге, чаңгыс-даа сыын таварышпас, кararган-на чүведир, дуңмаларым. Ам канчаар, кежээки одарда Сарыг-Дагның каъттарын хараар болган-дыр бис — деп, аңчыларның эң улуу бууруд баштыг кырган өөрүнге сымыраны аарак чугаалаан. Дугуржүп чугаалашпайн-даа, черден элээп улуг даштар тыпкылап алган, мыйгактарның кырынче харыугда шывадап бадырыкканнар. Аңнарның ара-аразынга борбак даштар даашкыры дегет барып дүшкүлээрге, олары соңнут-мурнуг мээс баарында аргаже шошкуп кире бергеннер.

Тайга-сын кезип, түреп чораан аңчылар ол хире таваар оъттап турган мыйгактарга таварышкаш, боолавайн баарга, чамдык помчукчулар элдепсинер боор!

Тываның аң-меңиниң кушкымыскаланың элбек турганы чажыт эвес. Дириг бойдус амытаннарының янзы-бүрү хевирлериниң хөйүнүң талазыбиле Тыва Совет Эдилелиндже соөлгү эвес черни эзелеп турар. Ындыг түрбүже, Тываның фауназында чамдык өскерлиишкиннер бисти дүвүретпес аргажок. Тогдук-даа, чөөрен-даа бистиң каректарывысты өөртпестөөн, тарбаганнарның соккурушкан кыйгызы бистиң кулактарывыска таалол болбастаан... Эвээш санныг тарбаган барын билир кижилер-биле маргышпас мен.

Элегес биле Хендергениң эзнизиргей делгемнерин, Чөөн-Таңды-Ууланың тайга-сынарының артыш-шаанак үнген хорумнуг черлерин болгаш Каа-Хемниң үстүкү агымнарында чыдар кайгамчык чараш тайгазың бирдең-бирээ чокка эргип чораап, ада-өгбелеривистиң үе-төөгүде кагдыңгаш одагларынга хонуп-дүжүп, хөйүң эскерип, бо чүүлдүң темазынга хамаарыштыр бодумга чогуур түңнелдерни кылган мен. Шагдөөгүнүң эргижирээн ол одаглары биске чүү-даа чугаалавайн турар. Ада-өгбелеривистиң ол үеден амыдыралы колдуунда-ла аң-мен, тайгатаскыл-биле холбашкан турган чүве болганда, бистер оларга кандыг-даа негелде кылбас бис. Олар дириг бойдусту камгалап-хумагалап билир чораан болгаш биске аңнаашкынның кайгамчык эки чаңчылдарын үлегер домактар, алгаашкыннар, тоолдар болгаш төөгүдүг чугаалар дамчыштыр арттырып каанынга канчап чоргаарланмас бис! Ындыг болза-даа каскан оңгарларны, дадарын калган эрги демир дузактарны, какпа-маспактарны, янзы-бүрү дестен каан кажааларны эң тайгага бо-ла көрүп болур. Тайга-сын кезип чораап, оңгарга дүжүп, дузакка туттуруп өлген аң сектеринге хөй-биле таварыжып болур. Ындыг фактыларга алды-чеди катап таварышкан мен. Хендерге девискээринге бөлүк аңчылар-биле бөрүлер аглап чоруп турган, мыйгак-хараганныг шыргай эзимге дузактар сөп чоруп турган таварылгавыс-даа бар.

Дириг бойдуста бар аң-меңниң ховартап, эвээжээнинге, а чамдык хевирлериниң шуут көзүлбестеп, читкенинге дүнеки аңнаашкыны улуг рольду ойнаан. Эрзин, Тестиң болгаш Өвүрүүң калбак-делгем ховуларынга чоруп турган чөөреннер кайда барган? Хендергениң Узун-Хову, Баян-Тала эзимнеринге хөй элик кайнаар көэе бергенил?

Аңның каректарын чылчырыкталдырып турган төтчеглээр чоруктар түгле ады киргеп черлерде эвес, өске-даа районнарда кончуг нептерелгей апараны илдең.

Ээн тайгаларның арга-ыяжын үрей бастырып, тооруктуг пештерни моторлуг хирөө-биле кайы-хамаан чокка ужур иткилеп каанын көөрге, хомудаачыны аажок болу бээр. Үстүнде фактыларны өөренип көргеш, «узик» болгаш өскеда-даа чоруу быжыг машиналарның көдөө черлерге командировкалап чораап, тайгаже кайы-хамаан чок маңнадыр чоруун бүдүрүлге-албан черлериниң удуртукчулары шегледири эргежок чугула. Ук машиналарның эрткен оруун улусчу контролёрларның хыналда-кичээнгейинге тургусса эки деп бодаар мен.

Тываның аңнаыр ажылагайларының болгаш көдөө суурларда, хоорайларда аңчылар ниитилёлдериниң девискээриниңде диңиин, алдыкыштың ам болдадыр аңнап турар. Ындыг болганда ук аңнарны аңнаарының чурумнарын улам тодаргайлай көрүп, аңнаыр сезонунуң үезинде аңчыларның тыпкан олчазы бүрүнү-биле күрүне кассазынче киргеп турарын контрольдаар, тускай комиссияларны чер-черлерге организастаары күзенчиг. Аңнаыр биледи-даа, тускай керээ-дугуржулга-даа чок чамдык кижилер тайгаже чай кадында «оорланып» үнгеш, диңиин, кишти адып-туруп аккелгеш, чурттакчы чоңга улуг өртекке садып-саарыптары чажыт эвес. Каракушту аңнаары республиканың бүгү девискээринде базала дүвүренчиг байдалда. Республиканың аңнаыр эргеледи чылдың-на апрельдиң төнчүзү, майның эгези үеде кара-кушту аңнаарының хуусаазын, чежени адарын аңчыларга парлалга дамчыштыр чарлап турар. Чер-черлерде кара-кушту ойнаар хуусаазы деңдески эвес, орайлыг-эртелиг болуп турар. Ынчангаш эргеледдиң охотоведтери душпуккелбиже кайы-хамаанчок хуусаа айытпайн, көдөө районнарның охотоведтери, хоочун аңчылары-биле сүмележип турган, шын хуусааны шилип айтыры чугула.

Суг куштарын аңнаарынче кичээнгей салбайн турар. Чижээ, Улуг-Хемниң Хендерге девискээринге янзы-бүрү суг куштары 1970 чылдарга чедир кончуг элбек, ол талазы-биле база бай оран турган. Ховуаксы суурнуң егеги Шестаков хүрен «уралынга» карадыын салыскан, комбинаттың хөй «аңчылары»-биле келген соовда, Хендерге унүнүң бүгү хөлдерин, Кызыл-Хөлчүктүг-Доржу-Хөлдү долгандыр олургулапкаш, даваладып туруп бээр турган.

Дилгалерни аңнаарын түр када хоруп каан. Ынчалза-даа Улуг-Хемниң Эйлиг-Хемде, Каа-Хемниң Улуг-Ажыкта оларны хөй-биле какпалап өлүрүп турар.

Аңнаыр ажыл-агыйларынга база аңчылар ниитилёлдеринге биотехниктиг ажылдарны кылып чорудары база чугула. Ынчалза-даа чайгы үеде аңнар көкналарынга сиген-шырбиилди белеткеп, дустуг-кужурлуг хайырларны кылып чоруушаан, ол черлерге чайгы-кышкы үеде чыглып көэр аңнарны камгалаар ажылды херекке албайн барбас ужурлуг бис. Белеткээн сиген-шырбиилге, далган-тараага, хайырларга чыглып көэп турар аңнарны аңнаары — ол кандыг-даа аңнаашкын эвес, а ёзулуг-ла аңнар узуткаашкыны болур.

Аңнаары — ол эң-не дээди, эң-не солуун эргелериниң бирээзи. Ынчалза-даа ол дээрге бөө уушку дег кижи бүрүзү аңнап болур дээни ол эвес. Тускай эртем-билиг, практиктиг ёзу-суруун чок, төрөөн бойдузунга кам чок кижини бис аңчы кижи деп санап шыдавас бис. Аңчы кижи дээргеле, ол — аңнаашкынның эки чаңчылдарын сагып чоруур, аңнаашкынның бедик культуразынга кижизиттингеп, төрөөн бойдузунга чүректиң хамыыдан ынак кижи болур. Бо бүгүнү шиңгээдип албас болзувусса, аңнаыр ажыл-агыйларынга сагылга-чурумну чедип ап шыдавас бис.

С. АДЫЯ.

Чөөн-Хемчик район.

ХУМАГАЛААР

Бо-ла турган бойдузумга Болган-на чок таалаар мен. Ынчалдыр кежек-кезек ырлай бээр мен. Алдыы-Үстүү Ишкиннер, Каргалдар, Хүүрек-тиг каас, чараш бойдус чурумалдыг, аңы-меңи, балыы, кужу, эм-тан үнүжү-биле байлак чердер. Ылаңгыя Каргалда бичии хөлчүгештер хөй. Оларда балык байлап эңдерик. Ол балыкты оон-моон келген кижилер кайы-хамаан чок төтчеглеп, кырып турарлар. Оранның байлаан хумагалавас, төтчеглээр, арга-арыгны өрттедир таварылгалар бар. Эрткен чылын Каргалга улуг өрт болган. Оон түңнелинде аргаыяш, ак-мен өртенген. Ийи-чангыс чорумал кижилер те, чүүмалар, элик-хүлбүс, сыын-мыйгакты кыра боолап, өлүрүп турары хомудаачыг. Ажырымчы төтчеглекчилер-биле демиселди күштелдирери чугула.

— Алдыы, Үстүү Ишкиннерни, Каргалдарны камгаладыг черлер кылза деп боладыг мен ийин—деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Норжун-оол Сат хомудаан сеткилин илереттп. Шынап-ла малчының бо үнелиг санаалынга ким каттышпас боор. Бойдуска хумагалал чок оны көэрген көрбес, ёртедип, хуюктаар, чөпшээрей чок аң-мен өлүрер аялаар, дузактаар таварылгалар кайда-даа бары чажыт эвес. Маңүректиң Коозенин Хан-Дээрниң Көшпестин хамык аң-меңи, үнелиг эм оъттары, аржаан суглары ховартап турар. Эрткен чылын мен Маңүректе чорааштын чамдык кат-чимистиг ыяштарны машина-техника-биле чаза бастырып каапкан чытынын көрген мен. Кажы-чыл бүрүнгаар Сут-Хөлге салган байлаңнар улуг балыктар кылдыр өзүп көвүдээп. Чайгы үеде хөлге чораан аян-чорукчулар балыктарны четкилеп кыргаш, саваларга суккаш аът-хөлге чүдүрүп ап турары илден. Харын-даа вертолетке чүдүргүлепкен таварылгалар бар. Оон-моон келгилээп хөй-хөй төтчеглекчилер хөлдүң балыын кырып турар. Ол чиижен, кээргел чок төтчеглекчилерниң чамдыктарын аңныыр хайгааракчылары, активчилер, эки тура, инспекторлар кыңчыктырбайн түткаш, торгаалды онаап турар. Эрткен чылын кайда-даа доктаамал чурттавайн турар, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас Пырын-оол Ондар хөлдүн балыын кыргаш, демир савазарга дузаап, машинага чүдүрүп алгаш, садыглап чораашты туттурган. База-ла турум чурттаан адрези чок. тудуп кылган ажылы чок, хадыы чорууп каннымыл ышкаш тоңарып Чингин-оол Түлүш Ишкинге ангор өшкүлер чоогунга чораан белүк чүүмаларны боолап, хүүзүнде ажыглаарын ораалдажып тура, хайгыылчыларга туттургаш, боозун хавыртканда, Хоойлу ёзугаар торгаалга төтчеглекчи таварышкан. Ындыг чижектерни хөйү-биле айтып болур. Кижиниң кадыкшылынга эргежок чүгула аржаан суглары хиргендирер, хая чүктарын кажын, үргедээр боор-дур. Маңүрек аксының үстүнде кыыгда хая чугун үргелеп чыдыкан чорду.

Хемчиктиң үнелиг үнүжү—чыжырганаңы сыгар, харын-оттелиптер таварылгалар бар. Эрткен чылын Хемчикке каш удаа өрт болгулаан. Түңнелинде хөй чыжырганалыг эрыглар эрттенип, шаарарган. Үүзүп кезек белүк оолдар Хемчик арыңдан бөкпек-бөкпек чыжырганаларны сыкканнар.

ЧУРУКТА: экспедициянның киржикчилери үүгүшкүн мурнуу чарыында.

Ю. РОДИОНОВТУҢ фотозу.

Он бир совет альпинистер бөмбүрзектиң эң бедик даанче—Эвереече пйи ай иштинде үнгеннер. Эвереетиң кырында ССРЭ-ниң туғу кинекип турар. Эрес-дидим спортчулар оон мурнунда кымның-даа бу-

ду баспаан, эң кадыр черлерин тавартыы оон сүүр бажынче үнгеннер. Оларның дөртү делегей альпинизминиң төөгүзүнде бир-ле дугаарында дуне када үнүүшкүнүү кылганнар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. Бразилия биле Чаа Зеландияның шилиндек командаларының маргылдаазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30—Телемедээлер. 10.35 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Өөнүктериң экраны». Социалистиг чурттанның телевиденнезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Болгария-биле ужуражыышкыны» (БУР). «Далайга аянчорук». (ГДР). «Золушканың хендирии». (ЧССР). 15.35—Орус чугаа. 16.05 —«Коргунчуг теегүү». Мультфильм. 16.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.15 —17.00 —Чапсар. 17.00 —Уйгударга фильм. «Турамык». 17.55 —«Чүрттүң шалдеринде». 18.10 —Футбол дугайында допчуузбиле. 18.40 —Бөгүн делегейде. 18.55 — Миллионнарның ленинчи университери. «Аъш-чем программазы —бүгү улустүң хөрээ». 19.25—Футболга телегей чемпионады. Бразилия-биле Чаа Зеландияның шилиндек командалары ужуражыр. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 22.25—00.30 —«Союз—Т-6» деп космос кораблининг ужудуп үнеринин дугайында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Эрлерге өпей ырыы». Уран-чечен фильм. 13.05—Испан дыл. 13.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 14.20 — «Авам школазы». 14.50 —ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредирия? 15.20 — Телемедээлер. 15.30 —18.25 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 —Телемедээлер. 18.40— «Бистиң аалчыларывыс». Туркмен ССР-ниң профтехучилищелериниң ансамбльдериниң конперти. 19.15 —Киножурнал. 19.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.40 —Чарлалдар. 19.45 — «Хандыкшыл». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 — А. Скрябин. «Прометей». Симфониялыг тоожу. Ленинградтан дамчыдылга. 20.40—«Келир үениң дуруу-хевирлери». Эртем-неперелдиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30— «Эштер-өөнүктер дугайында». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 23.05 — «Черге, дээрге болгаш далайга-даа». Авиамодель спорту.

Редакторнуң оралакчызы К. К. Сат

Ойлаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барын- утланыышкынныг хатыг 7-ги конкурузунда. 22.25—00.30 —«Союз—Т-6» деп космос кораблининг ужудуп үнеринин дугайында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Эрлерге өпей ырыы». Уран-чечен фильм. 13.05—Испан дыл. 13.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 14.20 — «Авам школазы». 14.50 —ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредирия? 15.20 — Телемедээлер. 15.30 —18.25 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 —Телемедээлер. 18.40— «Бистиң аалчыларывыс». Туркмен ССР-ниң профтехучилищелериниң ансамбльдериниң конперти. 19.15 —Киножурнал. 19.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.40 —Чарлалдар. 19.45 — «Хандыкшыл». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 — А. Скрябин. «Прометей». Симфониялыг тоожу. Ленинградтан дамчыдылга. 20.40—«Келир үениң дуруу-хевирлери». Эртем-неперелдиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30— «Эштер-өөнүктер дугайында». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 23.05 — «Черге, дээрге болгаш далайга-даа». Авиамодель спорту.

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барын- утланыышкынныг хатыг дүргени секундада 7-12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10-15, хүндүс 27-32 градус чылыыр. Автооруктарга көстүрүү эки.

Кызылга бичее булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 13-15, хүндүс 30-32 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзының тылында фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30; «Гусар балладазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Огарёва-6» 9.30 11.25; «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол тоожудан мунгараачыг чүве чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүг-дириг-даа болза, эккээр» 15.00, 16.50, 18.40 20.00 шактарда.

«ЧАҢГЫ»: «Чаңгыс көзерог» 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Рим дээш тулчуушкун» 18.30, 20.30 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Тываның күрүнениң филармониязы ажылдаарынче ажыл-агый эргелекчизин, кладовщикти, общежитиеге комендантыны, 1-ги болгаш 2-ги класстың чолаачыларын. дурөкулгалыг механикти чалап турар.

АДРЕЗИ: Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң 58 дугаар бажыңы, кадрлар килдизи.

Июнь 27-де Тываның күрүне филармониязынга корей «Ариран» ансамбльдиң концерти 16.00 болгаш 18.00 шактарда болурун чарлап тур.

Ансамбльдиң программазында пептерелгей ырылар болгаш танцылар кирип турар.

ХАМААН ЧОК КЕСПЕС

1973 чылдан бээр Тыва АССР-ниң ажыл-агыйлары ниитиниң малынга быжыг чем баазазы тургузарынга будук-бүрү баглаарын калбаа-биле ажыглап келген. Чамдык удуртукчуларның хайгаарал чогу-биле бойдустуң чараш чурумалын үреп. теректерни, талдарны кыргып турар таварылгалар кайда-даа бар. Тыва АССР-ниң үндезин хөөлүзуунуң 61 чүүлүнде Тыва АССР-ниң хамаатылары бойдусту камнаар, оон байлактарын камгалаар хүлээлгелиг деп айытканын номчаап, кончуг чүүлдүгзүндүм. Өскен төрөөн черим Өвүрүүң Торгалыг хемиинин унуп дургаар погаан арыгны ажыл-агыйның, албан-организация черлериниң будук-бүрү белеткелчилери кээргел чок кыргып, шаарартып каапканы-биле ушкан чүдүктер озациалы берген чыткылаар.

Ам бо хүннерде өөреникчилер, аныяктар будук-бүрү белеткелиниче кирипкен. Үетүнде четпеетерни чайладырыбиле ажыл-агыйларның удуртукчулары ажылчыннарга баазы, хирээ эвес, узун дыттапалар баштарынга бичии чиирбей будуктар үзе кезер чидиг бижекчигештер баглап бээр болза эки деп бодаар мен. Мурнунда чылдарда дег бойдустуң каас-чараш чурумалын үрөэн кээргел чок төтчеглекчилер турар болза, оларга харыысалга хүлээдир талазы-биле арга-арыг хайгааракчылары шимченгир ажылдаар болза эки.

Н. ДАМДЫН.

БОЙДУС БОДУ

Чонуп, шыйып, аргып,
даарап.
Сомалааштың чуруп,
сиилбип.
Шевер кижи чүү кылбас.
Четче санап четпее-даа бис.
Кадыг, чымчак каш үүл
даштар.
Хадың, терек, шиви, пөш,
дыт.
Дой, кан, шой-даа уран
хоолдан
Тоолжургуп дирлип келир.
Шевердиниң каастап,
чураан
Эрте, бурун кылыглары.
Чеже-даа хөй вектер эртее,
Эргижиреп читпээни шын...
Ынчалзажок: «Кижилерден
Ырак артык шевер бар!»
деп,
Чугаалапкан кижини мен:
«Чулчурду» деп чектевес
мен:
«Көрүп ханмас, үгаан
четпее
Хөлчок мерген, чок дээн
мастер.
Бодум тыным ында тудуш
Бойдус боду болдур ийин...

В. САГААН-ООЛ.

Республиканың Культура министерствозу болгаш хөгжүм-шин театры Москваның Гнесин аттыг училищезиниң музыка-комедия салбырынга өөренирин күзээн тыва оолдар, уругларны чалап тур.

Хүлээп алыр комиссия июнь 28-тен июнь 30-ге чедир хөгжүм-шин театрынга 2 шактан эгелеп ажылдаар. Бо хүннерде хүнүн-не 5 шактан эгелеп белеткел шылгалда чоруп турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-в амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдөө ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1008.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01731

Бүгү чүрттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 147 (11945) | 1982 чылдың июнь 25, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

ХООРАЙ ТУГУНДА ОРДЕН

ЯКУТСК. (СЭТА). Якутскиниң ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алганы улуг чедиишкиннери дээш, чүрттүн сонгу-чөөн талазынга Совет эрге-чагырганы тургузуп. быжыглаарынга оларның ачы-хавыязын демдеглээри-биле база үндезилеттинип тургустунган хүнүнден бээр 350 чыл болганы-биле холбаштыр ол хоорайны Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаңнаан. Шаңналды тыпсырынга аңаа июнь 23-те болган байырлыг хуралды тураскаатткан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. П. Орлов бедик шаңналды хоорайның тугунга кадап берген. Ол ажылчы чоннарга эш Л. И. Брежневтиң чүректиң ханызындан баймырын дамчыткан.

Якутск орус болгаш ССРЭ-ниң өске-дээ улустарының буянныг-чаагай дузаламчызынга даянмышаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында таныттынмаа кылдыр чаартынганың байырлыг хуралга демдеглээн. Ол—күш-ажылчы хоорай, эртемнин болгаш культураның улуг төвү апарган.

Хувалдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

КАТТЫШКАН ОНГУ ЭКИПАЖ

БАЙКОНУР КОСМОДРОМ. (СЭТА-ның тускай корр. Н. Железнов). Совет-француз экспедициязының үжүдүн үнериңге чедир таныг-ла пён хонук мурнуза болган парлалга конференциязынга бирги экипажтың составын чарлаан. Экипажтың «Салют-6» станцияже пён катап экспедицияга чораан 40 харлыг командири В. Джанибеков-биле кады 140 хонуктуг экспедицияга кириштикени-биле сураглаан бортинженер А. Иванченков болгаш француз космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьен үжүдүп чоруптарлар.

Совет космонавтыларның белеткелиниң удуртукчузу ужар чүүлүн генерал-лейтенантызы В. Шаталов парлалга конференциязынга Жан-Лу Кретьенге делегейнин астронавтика федерациязының ону Франциянын баштайгы космонавтызы кылдыр санаан цынызылгазын тывыскан.

Журналистер-биле беседага экипаж ийилээ киришкен. Совет-француз үжудүшкунга белеткелдин удуртукчулары экипажтарның ажыл-херекти болгаш моральтыг-даа шынарларын бедин-биле үнелээннер.

Жан-Лу Кретьенни Юрий Гагаринниң үжудүшкунунуң дугайын каныг байдал-биле билгенин сактып чугаалаарын дилээн.

— Мен ынчаарда 22 харлыг турган мен—деп, Жан-Лу харылаан.—Ол үеде Прованста үжудүшкун базазынга үжудукчуга өөренип турдум. Космосче эң баштай үжудукчу кижи чорупкан болганда, мен база-ла олче чүткүүр үжурлуг мен деп бодап турган мен...

Үжуражышкын үезинде француз журналистер Юрий Малышевтин кадыкшылының дугайын сонуургааннар —Бүгүн эмчилерде оон кадыкшылының дугайында эки деп чугаалаардан өске чүве чок — деп. Джанибеков харылаан.

Экипаж кежигүннери боттарынга ийи-ийи килограмм эткептиг ап чоруурун канчаар шиитпирлээнин журналистер айтырган.

— Нинти хуралга доктаатткан чүве—деп, А. Иванченков чугаалаан. — Колдуунда-ла станцияның ээлериниң үргүлчүлелдиг үжудүшкунунуң үезинде оларга херек апаар чүүлдерни алгаш чоруур бис. Березовойга болгаш Лебедевке чедер почтаны, солуннарны, музыка бижип каан ээлээн каш кассеталарны, суй-белектерни алган бис.

Космодромга ээлээн каш хүннер иштинде ажылдап турар француз журналистер аңгы-аңгы чүрттарның Байконурда олуртуп каанын карагаш ыяштың одуругларын барып көрүп чораннар. Француз телевиденииниң келир үеде олыяш одуругларын кандыг апаарының дугайында айтырыгынга харылаан, каттышкан онгу экипажтың командири В. Джанибеков мынча дээн:

— Мында космонавтыларның олурткан ыяш одуругларын келир үеде улустарның найыралының калбак-делгем парыгы апаар ээрээнге бүзүрээр бис. Совет космонавтылар кандыг-даа чүрттүн камаатызы оларның-биле кады космоска ажыллаарын күзээр болза, аңаа байыр чедирер апаар. Космоска белен эвес ажыл бөмбүрзектиң кижилериниң нинти дылды тайбынның болгаш кады ажылдажылганың дылын тывырынга дузалаар.

ЧЫЛГЫДА ҮЖЕН ЧЫЛДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хоочуп чылгычызы Монгуш Хунаевич Туран-оол чаңгыс ол-ла ажылынга үжен чыл чедип турар. Чылгычының чымыштыг ижинге ол хире үр ажылдааш. Монгуш Туран-оол эвээш эвес арга-дүржулганы мөөңнээн. Дыка хөй аныяктарны чылгычы мергежилге өөреткен.

Эрес, шудургу, онаашкан ажылынга ак сеткилдиг чылгычының арга-мергежилдиниң дугайын дараазында саннар бадыткап турар. 1979 чылда төрүүр 100 беге онааштыр Монгуш Туран-оол 80. оон дараазында чылда — 86 кулунну менди камгалап алган. Он бирги беш чылды ол база бедик көргүзүглериг эгелээн. Чижээ, 1981 чылда 100 беден 85 кулун алган. А бо чылын бе оолдаашкыны ам-даа доозулбаан, а ол хиреле 80 кулун менди доругун турар.

Мурнакчы чылгычы Монгуш Туран-оол республика малчыннарының ыяштың одуругларын кирижир эрге дээш социалистиг чарышче кирбишаан. улам-на күженнишкинниг ажылдап турар.

М. ЧАШ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ШЫНАРНЫ КОМПЛЕКСТИГ БАШКАРАР

Чаа техниканы, улам-на сайзырақгай дериг-херекселдерни бүдүрери хүн санында көвүдеп турар. Ол станоктар, машиналар, агрегаттар, приборлар, культура-амыдырал барааннары мурнундаазындан үгле бүдүрукчүлүг эвес, харын улам-на ынаныштыг, үр эдилеттинер болгаш оларны башкарары, хайгаараары бөдүүн, эптиг, ажыктыы улуг азы чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оон техниктиг характеристиказы үгле бо хүннүң эвес, даартагы хүннүң негелделеринге дүгжүр болур ужурлуг.

Бүдүрүп турар продукцияга бөгүн ындыг улуг негелде салдынып турар болганда кылыгларны сайзырақгайжыдар, оларның шынарын бедидер талазы-биле хөй болгаш доктаамал ажылдавас болза эки түңнел чедип алдынмазы билдингир. Ону чедип алырының кол оруу—продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазы.

Бүдүрүлге чорудулгазының бүгү-ле дургузунда—конструкцияларның, модельдериң төлевилелинден ажылчын шыйгыга чедир, шенелде үлегерден калбаа-биле бүдүреринге чедир—ук системага шыңгыы хыналданы хандырар хөй санныг хемчеглер көрдүнгени-биле комплекстиг деп адаанының чылдагааны ында.

Онгу беш чылда болгаш 1981-82 чылдарда продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажылдап кылыр болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле республиканың бүдүрүлгелеринде чамдык ажылдар кылдынган. Амгы үеде ол ажыл республиканың улуг бүдүрүлгелериниң хөй кезиинде чоруп турар.

Он бирги беш чылда ук системаны 60 үлетпүр бүдүрүлгелерниң 20-зи, амыдырал хандырылганың 7 бүдүрүлгезиниң 5-и база бир төлевилел организациязы шиңгээдип алыры көрдүнген.

Сөвлгу үеде ол системаны нептередир ажыл элээн идепкейжээн. 1980 чылда комплекстиг системаны шиңгээдип алган чаңгыс бүдүрүлге турган болза, 1981 чылда продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип ажыглаанын үлетпүрүнүң 2 амыдырал хандырылганың 3 бүдүрүлгези бүрүткеткен.

Кайда-ла партия, профэвилел комитеттери, бүдүрүлгениң удуртукчулары продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырын ханызы-биле бүгү талалыг чорудуп турар болдур, ында тодаргай түңнелдерни көрүп болур.

Депшилгелиг системаны шиңгээдип алганындан бүдүрүлгениң шынар болгаш экономиктиг көргүзүглери бедип турар. Чижээ, «Тыва кобальт» комбинатта кобальт концентрадының шынары экижээн, хоралыг бүдүмелдерниң холумаа эвээжээн. Оон улзымындан сөөртүр концентраттың хемчээли кызырлып шынары экижээнинден чылда орулга 7 муң рубль чедип турар.

Кызылдың дааранылга комбинадының Күрүнеиң шынар демдектиг продукциязы өзүп турар. 1977 чылда комбинат системаны чаа шиңгээдип эгелеп турда, дээди категорияның продукциязын 65 муң рубльге (бараанныг продукцияның 0,25 хуузу) берген. 1981 чылда ындыг продукциязы 597 муң рубль (14 хуу) четкен. Продукцияны баштайгы негелде ёзугаар дужаары 95,5 хуу, бирги сорттуң 96,2 хуу чедип турар. 1980 чыл-биле деңнээрге ында продукцияны үрей ылыры 2-5 хуу кызырылган. Комбинаттың коллективи системаны шиңгээдип ап, ажыглаанындан 25 муң рубльдиң камналгазын алган.

Тываның сүт комбинадының специалистери, ажылчынары системаны ажылдап кылырын болгаш шиңгээдип алырын кызымак чорудуп келген. Комплекстиг системаны шиңгээдип алырын олар удавас доозар.

Кызылдың алгы заводунда ук система ажылдап кылдынган болгаш шиңгээдип алдынган дугайында акт тургустунган. Ынчалза-даа заводтуң продукциязының шынарының доктаамал эвези хөй санныг хыналдалардан бадыткаттынганы-биле күр-хайгаарал лабораториязы заводтуң актызын бүрүткевээн.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң шугуму-биле 3 бүдүрүлге комплекстиг системаны шиңгээдип алган, 2 бүдүрүлге ону ажылдап кылырын чорудуп турар. Ынчаар ажылдаары ачы-дуза чедиреринің болгаш чагыглар күүседириниң шынарын экижидеринге улуг идиглиг болуп турар. «Тувашвейбыт» каттыжыышкынында 1000 чагыгга онааштыр хомудалдар 0,6 хуудан 0,5 хуу, хуусаазын үскени дээш хомудал саны 2 хуудан 0,5 хуу, багай шынары дээш 1,3 хуудан 1 хуу кызырылган.

Тыва рембыттехникада септээшкинниң шынарынга чагыкчылар таарышканы 70 хуудан 81 хуу четкен, 1000 чагыгга онааштыр хомудалдар 3-тен 1 хуу чедир эвээжээн.

Кызылдың химиктиг арга-биле хеп аштаар фабриказында баштайгы негелде ёзугаар чагыкчыга дужаары 84,3-тен 90 хуу апарган, 1000 чагыгга онааштыр хомудал саны 8,4-тен 4,1 хуу эвээжээн.

Бо ажыктыг, чугула ажылда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш четпестер барын айтыр апаар. Чамдык бүдүрүлгелер системаны ажылдап кылырының болгаш шиңгээдип алырының хуусаазын сагывайн, үзадып келген. «Тыва даг-дүгү» комбинат ол системаны шиңгээдип алырын 1979—1980 чылдарда доозар ужурлуг турган болза, ам оон хуусаазын 1984 чылче шилчиткен. «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводу ол ажылдың хуусаазын 1981 чылдан 1985 чылче чылдырган. Кызылдың эът комбинады баштайгы айыткан хуусаазын үскен.

Бүдүрүлгелер продукцияның шынарының байдалын аналиэтевейн азы эрең гейи-биле, анализти программа чокка чорудар чорүктар бар.

Бүдүрүлгелерде продукцияның шынарын башкарарының килдизи азы ук системаны шиңгээдип алырын харыылаар тускай ажылдакчы безин чогу аңаа бергедээшкинни болдуруп турар.

Продукцияның шынарын бедидери—үгле техниктиг эвес, а экономиктиг сорулга. Ол дээрге социал болгаш идеологтуг айтырыг: ону шиитпирлээри социалистиг нитилел харылааларын быжыглаарынга болгаш сайзырақгайжыдарынга салдарлыг дээрзин партийжи чугула документилерде айыткан болгай. Ынчангаш ажыл-агый удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырынче бүгү күштү мөөңнээр ужурлуг. Планныг онаалдаларның, социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинериниң магадыылзлы база ында.

Хүннүң медээлери

КАЛБАРТКАН

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң доктаалын, аңаа эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, аңаа холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң хүлээп алган доктаалдарын Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннарынга тайылбырлап таныштырар ажылда 573 агитатор, 117 политинформатор болгаш хөй-хөй лекторлар киржип турар. Бо хүннерде 28 агитпунктуда 41 агитколлективти быжыглаан. 218 агитквартира, 7 агитацил уран чүүл бригадазы ажылдап турар.

Оларның аразында Торгалыг, Ак-Тал, Булун-Терек, Ак-Туруг суурларда культура бажыңнарының агитацил уран чүүл бригадалары, Шагаан-Арыг хоорайның, Кызыл-Даг, Хайыракан, Арыг-Үзүү суурларда агитпунктуларның ажылы эки.

Чер-чер Советтеринге сонгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр агитация-массалыг ажылдарны чорударынга Советтерниң активи, депутаттарга кандидаттар база идепкейлиг киришкен.

ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

Эрзин районнуң ажыл-агыйларында хөй кыргылдазы массалыы-биле чоруп турар. Ында бо чылын 86870 улуг хойну, 36 муң ажыг хураганны кыргыыр.

Баштайгы хүннерде 22861 хойну кыргааш, оон 35 тонна 455 килограмм дүктү кыргып алган.

Районнуң 4 ажыл-агыйында ниитизи-биле 11 кыргылда пунктулары ажылдап турар. Оон иштинде «Мөрен» совхозтуң хойжулары 7790 хойну кыргааш, бир хойга онааштыр ортумаа-биле 1,8 килограмм дүк кыргып алган. Ол дүктү сорттап, савалааш, күрүнеге дужаап эгелээн.

Эрзинчилер СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга күш-ажылчы салыышкыннарын бо чылдан-на киприп эгелээрин шиитпирлээн. Районнуң малчыннары мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозаш, ам малдың чайгы семиртилгезинче кирип турар. Хойну кыргаш, чугган соонда, чайлагларже одарадын үндүрүп эгелээн.

К. МААДЫ

Малчыннар наадымына уткуштур чарыштыы калбартыылыңар

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң малчыннары вайыралдыг өг-бүле Темир-оол Багыынович биле Назылмаа Дооидаевна Өөвейлер он ийи чыл дургузунда төрүүр хөй кадарын келген. Ол үенин иштинде совхозунга 4200 баш хураганны өстүрүп берген. Чыл санында төрүүр 100 хойга онааштыр 98—113 чедир хураганны камгалап келгеп. Бир баш тыва уксаалыг хойдан-на 1,8 кг дүктү кыргып ап чораан.

1981 чылдың кыжы кадышириин болуп эртсе-даа, олар районнуң хойжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан төрүүр 100 хойга онааштыр 113 хураганны камгалап ап, тиилекчи болганнар.

Темир-оол Өөвей ол бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш «Күш-ажылчы ветеран» деп медаль-биле, «1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп көрек демдээ-биле шаңпаткан.

Амгы үеде оларның кодазында төрүүр 452 хой бар. 100 хойга онааштыр 100 хураганны камгалап алган. бригадада хойжулар чорудунда социалистиг чарышка база тиилекчи болган.

— Мурнунда чылдарда бис хой кыргылдазы доостурга оон хураганны кыргын турдувус. Ол таарымчалыг эвес деп чүвени ажылывыстан көрген бис. Хураган кыргылдазын орайтадырга, оларның дүгү дүжүп каар, ону хой кыргылдазы-биле деңге чорудары чугула. Бо чылын хураганывысты хой-биле деңге кыргыыр бис. Бистин хураганнарывыс эрте төрүттүнген болган семне шыырак—деп, Назылмаа Дооидаевна чугаалаар болду.

Дуржулганыг хойжуларның ол эгелээшкининиң бригаданың болган совхозтуң хойжулары дескип, хураганнарны хой-биле деңге кыргыырын шиитпирлээн.

— Хураганны эрте үзер херек. Хой хураганнарын эмзирер дээш орта семнибес. Ынчангаш бо чылын хураганнарны кыргылда, чүүлда соонда дораан үзерин шиитпирлээн бис— деп. Темир-оол Багыынович чугаалады.

Назылмаа Дооидаевна чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак эвес, хөй-ниитн ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар. Ол хойжу бригадада партия болүүнүң организакчызы. Партия болүүнүң хуралдарың устав ёзугаар эрттирип, аңаа хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын чугаалажып, ажылда четпестерни чогуур ойлаанда чайладыр талазы-биле хемчегдерни ап турар.

Бригадада коммунистер Дугурук Дармажап, Доржатмаа Күлдүн олар партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүселип, ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Доржатмаа Күлдүн бригадада ээ эки культурлуг өг-бүле дээш социалистиг чарыштың организакчызы. Бо талазы-биле малчыннар ортузунга таймылбыр ажылдарын чорудуп турар. Ол СЭКП райкомунуң кежигүнү, бригадада агитатор. Амгы үеде малчыннарга СЭКП Төп Комитединиң (май 1982 ч.) Пленумунуң материалдарын таныштырып, партийжи даалгазын багай эвес күүседип турар. Ол боду төрүүр 100 хойга онааштыр 96 хураганны камгалап алган.

К. ХЕРТЕК.

Раиса Энди-Хөөевна «Коммунизмниң херели» совхозтуң сезонныг ажылдарының докталмал киржикчизи. Кыжын хөй ооллаашкынының үезинде ол дузалакчы кадарчы, сакманчы. Хой кыргылдазының үезинде кыргыкчы. Ол чаңы-биле Р. Э. Көк-кыс бо чылын база кыргылдада ажылдап турар. Оон ажылының байдалы хүнде 50 чедир хойну кыргып турар дээрге-ле билдине бээр. Коммунист Раиса Энди-Хөөевна Көк-кыс кыргылда пунктузунда улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу, чаңгыс грамм-даа дүктү чидирбес ажаан алыр дээш хемчегдерни ап чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Р. Көк-кыс.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СУГГАТЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери Аъш-чем программазын боттандырарда, мал ажылының продуктулуун бедидер дээш малга быжыг чем бааза-зын тургузарынче, суггаттыг чердерни ээ берим-челиг ажыглаарынче улуг кичээнгейин салып турар. Совхозта 1174 гектар суггаттыг шөлдерде хөй чылдыг сигенперни тараан. Мал чеми болгаш өске-даа культураларның суггарылгазын беш звено эки чорудуп турар.

Кызыл-Дагда Аймыырлытның суггарылга системазының девискээринде 118 гектарда люцернаны тараан. Ында 28 суггатчылыг үш звено ол үнүштүн багай эвес дүжүдүн өстүрген. Оон бирги кезилдезин бо хүннерде чорудар болгаш гектардан-на 20 центнер ногаан сигенни алыр дээн. Оон соонда шөлдерни база катап суггарган, ийиги дүжүттү ажаан алыр сорулганы чер ажылдыглар боттарының мурнунда салган.

— Суг бо чылын элбек-тир. Бирги суггат-биле шупту 1767 гектар черге өл-шыкты сиңдирдис. Ам ийиги суггат база шуудай берген—деп, совхозтуң гидротехниги Ю. Чанчын чугаалады.— Мал чеми белеткээрин көвүдедир сорулга-биле мурнуку чылдарда ажыглаал чок чыткан 544 гектар сиген шөлдерни суггарып, Алаакта 107 гектар черниң хараганын сөң, дажын аштап, суггарган, кызыл-тасты чаштывыс. Оон база ээлээн хөй немелде дүжүт алдынар ужурлуг.

Кызыл-Даг салбырда суггатчылардан Михаил Ёнданның удуртказ звенозу сезон эгелиинден бээр-ле эрес-кежээ ажылдап, хүлээнген участогун эки шыпаргыг суггарып келген. Өске ийи звено база-ла олардан улуг дудак чок ажылдап турар.

Кызыл-Дагның суггатчылары бо юбилейлиг чылда боттэрының мурнунда салган сорулгазын бүрүн күүседир, келир кышка удур ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээринге тодептиг үлүүн киирер дээш бо хүннерде кызымаккай ажылдап турарлар.

Х.-К. МОНГУШ.

Улуг-Хем район.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Июнь 24-те Кремльге «Киветтиң 1500 чылынга» тураскаал» медальды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андроповка, М. С. Горбачёвка, В. В. Гришинге, А. А. Громыкога, А. П. Кириленкога, А. Я. Пельшеге, Н. А. Тихоновка, Д. Ф. Устиновка, К. У. Черненкога, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. И. Демичевкэ, В. В. Кузнецовка, Б. Н. Пономарёвка, СЭКП ТК-ның секретарылары М. В. Зимаринге, И. В. Капитоновка, К. В. Русаковка, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизовка тывыскан.

Медальдарны тывыскан улус депутаттарының Киев хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы В. А. Згурский шаңнатканнарга быжыг кадыкшылды болгаш биетиң социалистиг Төрээн чүртүвүстүн чечектелиишкини дээш буянныг ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруун күзээн.

Шаңнатканнарның өмүнээвинден Ю. В. Андропов Украинаның Компартиязының Төп Комитединге, партияның Киев хоорай комитединге болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң күүсекомунга тураскаал шаңнал дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ РАЙОННАР БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ УЛУС СУДТАРЫНГА СОҢГУЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дыңнадыы

Районнарның, Кызыл хоорайның улус судтарының улус судьяларынга ээлчеглиг соңгулдалар Тыва АССР-ге 1982 чылдың июнь 20-де болган. Бо чылдың апрель-майда хамаатыларның ажылдап база чүрттап турар черлериниң ажыл-биле, шериг албанныгларның — шериг кезектериниң аайы-биле хуралдарында ол судтарга улус төлээлериниң соңгулдалары болган. Соңгулдага кампаниязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талаазы-биле хемчегяер дугайында» илеткелиниң салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылын төлептиг уткуурупче угланган масс-саларның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүнүң байдалынга бүгү чөрлерге болуп эрткен.

Улус судьяларының болгаш улус төлээлериниң соңгулдалары организастыг, «РСФСРниң районнар (хоорайлар) улус судтарынга соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунга бүрүн дүүштүр болуп эрткен.

Улус судьяларының соңгулдаларын чорударынга 14 районнар болгаш Кызыл хоорай соңгулда комиссияларын тургускан турган, оларның ажылынга хөй-ниитн организацияларның болгаш күш-ажылчы коллективтериниң 142 төлээлекчилери киришкен. Комиссияларның составында 77 ажылчыннар, азы 54,2 хуузу, 76 эр кижилер азы 53-5 хуузу, 66 хереөженнер, азы 46,5 хуузу, 75 СЭКП кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар азы 52-8 хуузу, 67 партия кежигүнү эвестер, азы 47,1 хуузу, 30 хар чедир аныяктар 55, азы 38-7 хуузу, 32 ВЛКСМ кежигүннери азы 22,5 хуузу киржип турган.

Улус судьяларын соңгуурупга 24 соңгулда округтарын тургускан.

Тыва АССР-ге улус судьяларының соңгулдаларынга дацзыга киргеп соңгукчуларның 99-89 хуузу киришкен. Улус судьяларынга кандидаттар дээш соңгукчуларның 99,73 хуузу бадылаан.

Бадылаашкынналрның түңнели-биле улус судьяларынга кандидаттарга бүрүткеттингеннер шуптузу бадылаашкынналрның эң хөйүн алган болгаш улус судьяларынга соңгутканнар.

Шупту 14 районнар болгаш Кызыл хоорайның улус судтарынга 24 улус судьялары соңгуткан. Оларның аразындан 87-5 хуузу юрист дээди эртемниг. Соңгуттурган улус судьяларының юстиция- суд, прокуратура, совет органнарга-хей-ниитн организацияларынга-будүрүлгелерге практиктиг ажыл-дүржүлгалыг. Улус судьяларының аразында эр кижилер 11, азы 45-8 хуузу, хереөженнер 13 азы 54-2 хуузу болуп турар, 6 кижи азы 25,0 хуузу бир дугаар соңгуткан.

Тыва АССР-де пиитизи-биле районнарның болгаш Кызыл хоорайның улус судтарынга 1780 улус төлээлери соңгуткан. Улус төлээлериниң аразында ажылчыннар 678 азы 38,0 хуузу, эр кижилер 738 азы 41-5 хуузу, хереөженнер 1042, азы 58-5 хуузу. СЭКП кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар 701 азы 39,4 хуузу, партия кежигүнү эвестер 1079 азы 60,6 хуузу. 30 хар чедир аныяктар 272 азы 15-3 хуузу, ВЛКСМ кежигүннери 152, азы 8-5 хуузу болуп турар.

Районнарның болгаш Кызыл хоорайның улус судтарынга соңгулдаларның түңнелдери совет кижилериң политиктиг бедик идепкейлиин СЭКП-ниң совет күрүнежидилгеин болгаш социалистиг демократиязы улам ыцай сайзырақгайжыдарынче хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чүрүмнү туруштуг быжыглаарынче угланышкынын бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүн турарын бүзүрелдиг-биле көргүскен.

Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ

УЛУГ АЖЫЛЧЕ ХАНЫЛАП КИРЕР

(СЭКП Кызыл хооркомунуң VIII пленумундан)

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң VI пленумунуң айыткан комплекстиг хемчеглерни боттандырар дээш хоорайның партия организацияларының шиитпирлээр чүгула айтырыглары дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң VIII пленумунга чугаалашкан.

Аңаа май Пленумунуң түңнелдери болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хөгжүлдүң үндезини» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге болгаш СЭКП обкомунуң VI пленумунуң доктаалынга дүүштүр хоорайның партия организацииязының соруглаларын улуг сонуургал-биле, бүгү талалыг чугаалажып көрген.

Пленумга илеткелчи—СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев** болгаш санал бергеннер: Таяа продуктуларының будүрүлге эргелелиниң начальниги **С. М. Неделин**- районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының слесарь-моторизи **Н. М. Злыгостев**- республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүң министри **С. Д. Кызыл-оол**, № 9 магазинниң улуг садыгжызы **Т. И. Шилова**- эът комбинадының директору **Б. М. Конуспаев**- республиканың садыг министри **К. Х. Шавыраа** олар болгаш өскелер-даа республика наймылалының ажыл-шинчилери партияның аттар политиказын болгаш көдээ ажыл-агыйны, чүртүүн бүгү агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчээлдиг хемчеглерни ында-биле чүүлдүтзүнүн турарын демдеглээн.

Пленум көдээ ажыл-агыйбиле холбашкан будүрүлгелерниң ажыктыын бедидериниң, будүрүлгени интенсификастаарының, аъш-чем продуктуларын будүрериниң болгаш сайгарарының айтырыгларыпче кол кичээнгейни углаадырган. Хоорайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының слесарь-моторизи **Н. М. Злыгостев**- республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүң министри **С. Д. Кызыл-оол**, № 9 магазинниң улуг садыгжызы **Т. И. Шилова**- эът комбинадының директору **Б. М. Конуспаев**- республиканың садыг министри **К. Х. Шавыраа** олар болгаш өскелер-даа республика наймылалының ажыл-шинчилери партияның аттар политиказын болгаш көдээ ажыл-агыйны, чүртүүн бүгү агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчээлдиг хемчеглерни ында-биле чүүлдүтзүнүн турарын демдеглээн.

Пленум көдээ ажыл-агыйбиле холбашкан будүрүлгелерниң ажыктыын бедидериниң, будүрүлгени интенсификастаарының, аъш-чем продуктуларын будүрериниң болгаш сайгарарының айтырыгларыпче кол кичээнгейни углаадырган. Агроүлетпүр комплекизиниң адырларын улам ыңай хөгжүдериниң хоорайга боттандыраар, Кызыл хоорайның заводтары чыл бүрүде 30 мил.лионон рубльдиң аъш-чем продуктуларын будүрүп турар. Олар сүт продуктуларын, колбаса болгаш кондитер кылыгдарын, далганы будүрүп үндүрерин көвүдеткен. Кол аъш-чем барааннарын будүрериниң болгаш сайгарарының беш айлар планын күүсеттиңген.

Ынчалза-даа чамдык будүрүлгелер дең--дески ажылдавайн турарындан чамдык аъш-чем барааннарынга чоңнуң хереглели долузу-биле хандыртынмайн келген. Сөлүү уеде чонну хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгдар-биле хандырары үзүктели бергидээр таварылгалар хөй болуп келген. Пиво заводу газтыг сугларны, шилдерде кутканы будүрүлгелериниң партия организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының ап чорудуп турар хемчегларын ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Ындыг байдалдың чылдагаанарын влеретпишаан, пленумуның киржикчилери чедир кылдынмаан үүлдерни шүүмүүлекчи ёзулбиле аналиэтен, ажыл-ишчи саналдарны киргилээн. Илангыя Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкыны бо чылын кошкак ажылдап, тракторлар, автомобильдер, белдирлер болгаш агрегаттар сентээриниң, артык кезектер белеткээринің беш айлар планын күүсеттипээн. Эрткен чылдың ол үезиниң деңнээрге көдээ ажылагый техниказын сентээриниң хемчээлин 6 хуу кудулаткан.

Таяа продуктуларының сайгарылга баазазында совхозтарга комбикормнарны доктаамал эвес чүдүүн чорудуп турарының, Кызылдың эът комбинады мал хүлээп алдыжкының чорудуп турында организас чок чоруктуң фактылары бар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйжыга түдүг материалдарын, демир-бетон кылыгларын болгаш конструкцияларны чорудуп берип турар будүрүлгелериниң ажылын үндезинин-биле экижидери негеттинип турар. «Тыва суг тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестериниң демир-бетон кылыглар заводтарының коллективтери амгы уеде чылда 38 муң кубометр чыып эптээр демир-бетонну будүрүп үндүрер күчүлүг. Ынчалзажок ол күчүлер долу ажыглаттынмайн турар. Керамзит сай заводунда хөй дериишкиниериниң аназа туруушкунун болдуруп, продукцияны доктаамал эвес чүдүрүп чорудуп, тудуг объектилериге чамдыкта куду шынарлыг кылыглар келгилээр. Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдар заводу болгаш туувөү заводу көдээ тудугларже туувбу чорудар талазы-биле кереэлиг хүлээлгелерин күүсетпейн келген. Олар бо чылдың беш айларында «Тыва көдээ тудуг» трестиң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының тудуг салбырларынче 1,3 миллион кезек туувбуну чедир чорудуп бербээн.

Май Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр үлетпүрүнүң аъш-чем талазы-биле адырларын улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглерни хоорайга боттандыраар, Кызыл хоорайның заводтары чыл бүрүде 30 мил.лионон рубльдиң аъш-чем продуктуларын будүрүп турар. Олар сүт продуктуларын, колбаса болгаш кондитер кылыгдарын, далганы будүрүп үндүрерин көвүдеткен. Кол аъш-чем барааннарын будүрериниң болгаш сайгарарының беш айлар онаалдаларын күүсеттиңген.

Ынчалза-даа чамдык будүрүлгелер дең--дески ажылдавайн турарындан чамдык аъш-чем барааннарынга чоңнуң хереглели долузу-биле хандыртынмайн келген. Сөлүү уеде чонну хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгдар-биле хандырары үзүктели бергидээр таварылгалар хөй болуп келген. Пиво заводу газтыг сугларны, шилдерде кутканы будүрүлгелериниң партия организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының ап чорудуп турар хемчеглерни ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Ындыг байдалдың чылдагаанарын влеретпишаан, пленумуның киржикчилери чедир кылдынмаан үүлдерни шүүмүүлекчи ёзулбиле аналиэтен, ажыл-ишчи саналдарны киргилээн. Илангыя Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкыны бо чылын кошкак ажылдап, тракторлар, автомобильдер, белдирлер болгаш агрегаттар сентээриниң, артык кезектер белеткээринің беш айлар планын күүсеттипээн. Эрткен чылдың ол үезиниң деңнээрге көдээ ажыл-агый техниказын сентээриниң хемчээлин 6 хуу кудулаткан.

Таяа продуктуларының сайгарылга баазазында совхозтарга комбикормнарны доктаамал эвес чүдүрүп чорудуп турарының, Кызылдың эът комбинады мал хүлээп алдыжкының чорудуп турында организас чок чоруктуң фактылары бар.

Ындыг-даа болза, чайгы үеде малдың семиртилгезинче кичээнгей салбайн, оттуг, сутлуг тайгаларже малды одарладып семиртир ажылды четпес организастап турар. Ылаңгыя аныяк малдарны үзүн, кадарчыларга хүлээдип бээрде, ону деңнилевес, аназа баш саны-биле хүлээдип бээр чоруктар четпес деп бодаар мен. Ооң уламындан чамдык малчыннар чүгле хүлээп алган малының баш санын онча-менди камгалаарын бодаап, үр кажаалаар, семиртилгезинче кичээнгей салбайн баар чоруктар бистиң совхозтуң малчыннарында бары чажыт эвес.

Аныяк болгаш күрүнеге садар малдарның кадарчыларынга семиртилге дээш, немелде төлевирни бербейн турар. Семиртилгеде малдарны концентраттыг чемпер-биле чемгербейн турары четпес. Оларны үзүп турар уеде кадарчыга деңзилээш, хүлээдирин, күрүнеге дужаарда база деңзилээрин кылбайн турарындан чамдык малчыннарның харысалгазы кошкап турар. Ооң уламындан иртчигештерни болгаш шарыжыгаштарны арган деңгилделиг кылдыр күрүнеге дужаап турар.

Семиртилге дээш, малчыннарга немелде төлевирни бээр, материалдыг соңуургалын болгаш харысалгазын бедидер болза чогуур ден бодаар мен. Ооң ужурундан чүгле кадарган малының бажының онча-мендизин бодаар, хүн эрттирер- эки семиртпес малчыннар бар. Шак ындыг думчуун бораланыр кижилерни моон соңгаар шыңгыы көрзе чогуур.

Малдың чайгы семиртилгезин чогуур бедик деннелге эрттирер дээш совхозтуң удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглерн малчыннар ортузунга массаполитиктиг тайылбыр ажылдарын күштелдирери чугула.

Амгы уеде совхозта хой кыргылдазы массалыы-биле чоруп турар- ону бо айның 30-ниң бетинде доозары көрдүнген.

К. ДОНГАК.

Өвүр район.

СОВЕТ АДЖАРИЯ: тургузуушкуннүң оруу-биле

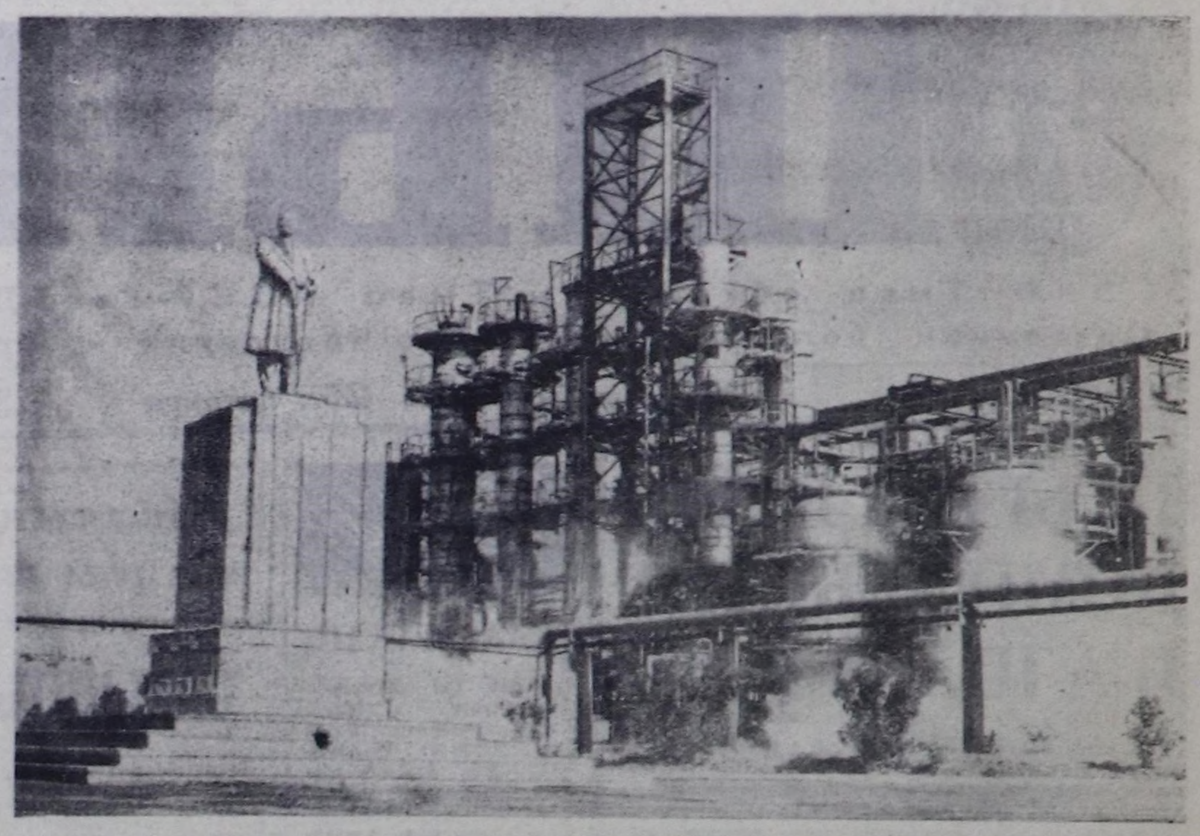

Аджар Автономнуг Совет Социалистиг Республика ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларында улуг чедиишкиннерни чедип алган. Аджарияның экономиказының, культуразының, нинтилел-политиктиг амыдыралының бүгү талаларынга болгулаан канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларның эгезинде Улуг Октябрь салган. Шаанда хаанныг Россияның кыдыг-кызыгаары турган Аджария бедик хөгжүделиг экономикалыг болгаш культуралыг автономнуг республика апарган.

Эрги шаг үезинде хожудангай, карангы-бүдүүлүк турган чер ам чуртка делегейниң эң-не эки дээш стандарттарының деңнели-биле үлетпүр продукциязын берип, шайны, цитрустарны өстүрүп, субтропиктиң үнелиг культураларын тарып, чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизин хөгжүдеринге бодунуң үлүүн киирип турар.

Бир эвес Аджарияга 1922 чылда дээди эртемниг кижилерни салаа базын санап каап болуур турган болза, амгы уеде ында школаларның, культура-чырыдышкын албан черлериниң четкизи калбарган. Автономнуг республикада амгы уеде педагогика институду, Грузияның В. И. Ленин аттыг политехниктиг институдунуң филиалы, далай училищези, тускай ортумак училищелер, эртем-пинчилел албан черлери ажылдап турар.

Батуминиң нефть болбаазыдыр машина кылыр, судно тудар, электри-техниктиг трансформатор болгаш өске-даа улуг-улуг будүрүлге черлериниң продукциязын биетиң чүрттүн хөй-хөй бүлүнгарынче, дантыкы күрүнелерже чорудуп турар.

Он бирги беш чылдың эге чылында аңаа пландан ажыр 9,5 муң тонна сорттуг шай бүрүзүн- 47 муң тонна цитрус үнүштер кат-чимизин белеткээн.

В. И. Ленин 1921 чылдың март 1-де партияның X съездизиниң делегаттарынга мынча деп чугаалаан: „Силер Баку—Тифлис аразынга нефть дамчыдар хоолайның ажыттыныышкынының дугайын солундан номчудунар бе? Силер ам удавас Батуминге чедир шак-ла ындыг нефть дамчыдыкчызының дугайын номчуур силер. Ол делегей рыногунче үнер арганы бээр».

Батуминиң нефть болбаазыдыр заводунуң девискээринде тургускан В. И. Ленинге тураскаал—ленинчи баш удур көрүшкүнүнү бадыткан турар.

Н. АНАСТАСЬЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Эртем — көдээ ажыл-агыйга

КЫЗЫЛ-ТАС

Кызыл-тас болгаш өске-даа тараа культураларының черлик хевирлериниң кара чаңгыс камгалалдыг чери Армян ССР-ниң Эребуниде. Ол камгалалдыг черниң сорулгаларының дугайын Арменияның көдээ ажыл-агый институдунуң проректору, биология эртемнериниң доктору Папин Гандилян мынчаар чугаалап турар.

— Кандыг-даа культурлуг үнүштүң төрээн чери ол культураның черлик хевирлерин арткан чер азы чурт болур дээрзин XIX вектиң эртемденериниң чугаалап турганы билдингир. Кызыл-тастың төрээн чери XIX вектиң эгезинде черлик кызыл-тас үнүжүтывылган Сирия биле Палестина дижип турган.

Сирия биле Палестинаны бо культураның тывылган девискээри ол деп бодал амгы чүс чылдың чээрби-үжеп чылдарында өскерилген. Ереванның көдээ ажыл-агый институдунуң профессору, сураглыг совет ботаник Михаил Туманянның республика наймылалындан кыш-ла километр черден черлик кызыл-тастың хөй янзы хевирлерин тыпкаңы кайгамчык ажыдыышкын болган.

...Ереванның мурнуу талазынче даштыг хову шөйлүп чорун каан. Мында, хүн чип каапкан хөрзүнде, амгы культурлуг кызыл-тастың өгбези черлик кызыл-тас өзүп турар. Ол кезек чер бистиң чүртүвүстүң дыка хөй эртем-шинчилел төптериниң эртемденнериниң хайгаралыында кашкаш он чылдарның дургузунда туруп келген. Ам мында, 89 гектар шөлде, камгалалдыг чер тургустунган.

— Кызыл-тас бистиң эраның беш-алды үүс чылдарында-ла улуска билдингир турган — деп, Папин Гандилян чугаалады. —Сөлзүредир ону шилип турганының түңнелинде үрезинги улуг, мажаа болгаш сывы быжыг болу берген. Ынчалзажок ооң черлик төрелдери эртемге ам-даа солуун. Ында белоктуң хөйү, кандаашкынга быжыы — ооң кайгамчык шынарларының чамдыкызы ол. Республиканың девискээринде черлик кызыл-тастың эртемге билдингир беш хевириниң дөртү үнүп турар. Оларны Араратның, Урартунуң, ийи өзектиг чаңгыс тараалыг, чаңгыс өзектиг чаңгыс тараалыг черлик кызыл-тастар деп адап турар. Ол хевирлериң үүс хире янзылары бар.

Черлик кызыл-тастар чыры-биле база оларны шинчилээри-биле дыка хөй экспедициялар биске кээп турар. АКШ-тың, Японияның болгаш өске-даа чүрттарның эртемденнеринден черлик кызыл-тас чорудуп бээрин дилээп чагаалар бо-ла келгилээр. Черлик кызыл-тас хөй-хөй бодалдарның болгаш ажыдыышкынарыг эгези болуу берген. Ленинградта Бүгүзэвилелдиң үнүш ажыл-агыйының институдунуң, Калифорния болгаш Кембридж университеттериниң эртемденнери-биохимиктери болгаш генетиктери амгы кызыл-тастарның тыптырынга Урарту деп черлик кызыл-тас киришкен деп шинчилээннер.

Черлик кызыл-тас үнүп турар камгалалдыг чер черлик болгаш амгы кызыл-тастарның биологтуг шынарларын деңнээр талазы-биле ажыл кылыр, солуун дуржулгалар кылыр арганы бээр. Камгалалдыг чер Арменияның генетиктиг байлаан, бойдустуң чаагай хайыразын арттыраарынга дузалаар. Ол эң-не чугула.

Грайр АРУТЮНЯН,
(ПМА).
Ереван.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

КАЖАА-ХЕРИМ ЧОК БАЖЫҢНАР

Самагалдай суурнуң адаа талазында чаңгыс аай төлевиледиң чаа чүрттагга бажыңнары туттунуп, ажылгалда кирип турар. Бажыңнарның аразы чоок, алды, беш метр. Оларны чоок туткаының чылдагааны —кедизинде барып, аңаа төчүткен одалга системазын тургузары планда көрдүнген. Ужарлыг кудумчузунда чаа ол кварталдың бажыңнарын районнуң сентелгетудуг участогунуң тудугжу бригадалары тудуп турар. Оларның ажылынга чүрттакчы чоп өөрүп четтиргенин ылередип турар.

Үк кварталдың бажыңнарын онгу беш чылдың эгезинде тудуп эгелзэн, оон бээр чылдын-на немежик турар. Түүтүнүп- ажыгалга кирип турар бажыңнарның шынарынга хамаарыштыр чугаалаар болза, четпестер бар. Чижээ, эрткен чылын ажыгалга киргеи чамдык бажыңнарның херимнери чок. Чылдагаанын айтырарга, маңза чедиишпес дээр ийикпе, азы төлевилелде кажаа-херимниг көрдүнмээн деп тайылбырлаар. Девискээрин кажаалаваан бажыңнар кудумчуунуң, харын-даа суурнуң пинти аян-шинчизиин базыптар боор-дур. Ажык чер дээш чүрттакчылар бажыңнарының девискээриниң тарымал үнүшногаа, картофель олуртнас болгулаар. Олуртуп алыргадаа ажык черге мал-маган са базып, чиш каактар. Ийиде, өреге бүрүзүнүң кандыг-даа малды тударынга херим, кажаа ыяап-ла херек болгай. Ынчангаш кажаа-херимниг болуруун кварталдың чүрттакчылары кончуг күзээр.

Чаа кварталдың девискээринде кудук чок. Мал хүлээп алыр черниң кудуу аңаа харын өртөөн чылга чедир турган, ол организацияның Ужарлыг-Хемче кежө бергени-биле кудук хатдынган.

Кудук айтырыынга чогуур черлерге негелде тургузарга, чылзыр боордан өске түңнел чок.

Ө. ЧИНМИТ.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Типлелге» совхозта бо чылын хөй кыргылдазы орайтап эгелээн. Дүктү чидириг чок, кыска хуусаада ажаап алыры негеттинип турар.

Кыргылда пунктузунда ажылдап турар кижилерге талырымчалыг байдалды тургускан. Пунктуда электриглиг 56 хачы коштунган, 50 кижи хөл хачылары-биле кыргып турар.

Совхоз бо чылын 14900 хойну кыргыыр болгаш күрүнеге 5,7 тонна дүктү садар планныг. Кыргылданы шапкынчылар соруглага-биле социалистиг чарыштың негелделерин, ажыл төлевирин, кижи бүрүзүнүң кылыр нормазын кылган аскан.

Кыргылдага суурмуң албан организацияларындан шеф ажылын организастап турар.

Социалистиг чарыштын негелдезин ёзугаар, эки ажылдаан шефчилерге 150, 100, 75 рубльдин үш шаңналын тургускан. Оон түңнелин кыргылда доостурга үндүрер. Кыргыкчыларның түс-түзунда ажылының түңнелин 7 хонуктан үндүргеш- мурнакчыларны шаңнап, мактап турар.

Пунктуда көскү агитациианы дерип кылганы эки. Ында столовая ажылдап турар.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

НААДЫМГА УТКУШТУР

СЕМИРТИЛГЕ— ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелии болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп танышкаш, ол төөгүлүг документилерни бодумнуң сеткилиниң ханызындан ында-биле деткип чүүлдүгүдүм.

Бистиң совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери Пленумнуң салган соруглаларын амыдыралга боттандырар дээш боттарындан хамаарыжыр бүгү чүүлдерни кылып турар.

«Торгалыг» совхозта чамдык малчыннар чыл бүрүде малдың чайгы семиртилгезинин организастап, эки түңнелдерни чедип ап турар. Оларга Кара-оол Ховалыг, Бэды-Суур Дамдын, Шуур-оол Куулар, Алдын-Херел Санчы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болуур.

Ындыг-даа болза, чайгы үеде малдың семиртилгезинче кичээнгей салбайн, оттуг, сутлуг тайгаларже малды одарладып семиртир ажылды четпес организастап турар. Ылаңгыя аныяк малдарны үзүн, кадарчыларга хүлээдип бээрде, ону деңнилевес, аназа баш саны-биле хүлээдип бээр чоруктар четпес деп бодаар мен. Ооң уламындан чамдык малчыннар чүгле хүлээп алган малының баш санын онча-менди камгалаарын бодаап, үр кажаалаар, семиртилгезинче кичээнгей салбайн баар чоруктар бистиң совхозтуң малчыннарында бары чажыт эвес.

Аныяк болгаш күрүнеге садар малдарның кадарчыларынга семиртилге дээш, немелде төлевирни бербейн турар. Семиртилгеде малдарны концентраттыг чемпер-биле чемгербейн турары четпес. Оларны үзүп турар уеде кадарчыга деңзилээш, хүлээдирин, күрүнеге дужаарда база деңзилээрин кылбайн турарындан чамдык малчыннарның харысалгазы кошкап турар. Ооң уламындан иртчигештерни болгаш шарыжыгаштарны арган деңгилделиг кылдыр күрүнеге дужаап турар.

Семиртилге дээш, малчыннарга немелде төлевирни бээр, материалдыг соңуургалын болгаш харысалгазын бедидер болза чогуур ден бодаар мен. Ооң уламындан чүгле кадарган малының бажының онча-мендизин бодаар, хүн эрттирер- эки семиртпес малчыннар бар. Шак ындыг думчуун бораланыр кижилерни моон соңгаар шыңгыы көрзе чогуур.

Малдың чайгы семиртилгезин чогуур бедик деннелге эрттирер дээш совхозтуң удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери малчыннар ортузунга массаполитиктиг тайылбыр ажылдарын күштелдирери чугула.

Амгы уеде совхозта хой кыргылдазы массалыы-биле чоруп турар- ону бо айның 30-ниң бетинде доозары көрдүнген.

К. ДОНГАК.

Өвүр район.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң хову ажылдакчылары часкы тарылгаже организастыг киргеш, ону кыска уеде дооскан. Ниитизи-биле 1201 гектар черге тарылганы чорутказн. Хөрзүнү бо чылын хатка удур техника-биле бозбаазыраткан. Ниитги тарылганың хөй кезиин мал чеми культуралары эзлеп турар. Тарылганы чорударының беледелерин- айыткан хуусаалларны- агротехниканы сагын чоруткан.

Совхоз бо чылын картофельнога тарылгазынче кол кичээнгейни салган. 6 га черий долгандыр кажаалаан, аңаа 300 тонна өдектй төккен. 4 га картофельди, 1 га ногаанны аңаа тараан.

Часкы тарылга-биле чергелештир мал чемй белеткээр техниканың септелгезин база чоруткан. Малга быжыг чемсуурну тургузарын кол соруглага кыдыр көргеш, ону кыска уеде дооскан. Ниитизи-биле 1201 гектар черге тарылганы чорутказн. Хөрзүнү бо чылын хатка удур техника-биле бозбаазыраткан. Ниитги тарылганың хөй кезиин мал чеми культуралары эзлеп турар. Тарылганы чорударының беледелерин- айыткан хуусаалларны- агротехниканы сагын чоруткан.

Совхоз бо чылын картофельнога тарылгазынче кол кичээнгейни салган. 6 га черий долгандыр кажаалаан, аңаа 300 тонна өдектй төккен. 4 га картофельди, 1 га ногаанны аңаа тараан.

Часкы тарылга-биле чергелештир мал чемй белеткээр техниканың септелгезин база чоруткан. Малга быжыг чемсуурну тургузарын кол соруглага кыдыр көргеш, ону кыска уеде дооскан. Ниитизи-биле 1201 гектар черге тарылганы чорутказн. Хөрзүнү бо чылын хатка удур техника-биле бозбаазыраткан. Ниитги тарылганың хөй кезиин мал чемй

Хөй ургларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиииң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Долума Тореевна Деге — республика типографиязының дептерлекчизи.

Зоя Хертековна **Шугум-оол** — өг-бүле эзэзи.

Алды ургну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Татьяна Дордуевна **Ондар**— Кызылдың харылзаа белдириниң ажылдакчызы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тое ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Карап Делгер-ооловна **Ооржак** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Октэ Анайовна **Ооржак**— «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Кара Дорумаевна **Ховалыг** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Мандаңмаевна **Сарыглар** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Минчимаа Байындыевна **Хертек** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мария Кара-Саловна **Бичеоол** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле эзэзи.

Күнзенмаа Содуиамовна **Саая** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Күнзенмаа Дувековна **Хертек** — «Барлык» совхозтуң саанчызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Чеди ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Мария Степановна **Болган**— «Тере-Хөл» совхозтуң ажылдакчызы.

Лариса Чылбак-ооловна **Сарыглар** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Урана Баян-ооловна **Донгак** —«Кызыл Түк» совхозтуң бух-галтери.

Валентина Кызыл-ооловна **Кончук** — Солчурда урглар садының кижизидикчизи.

Мария Комбуй-ооловна **Кошкар-оол** — Торгалыг ортумак школазының кижизидикчизи.

Александра Калыңдууевна **Монгуш** — Солчур ортумак школазының ажылдакчызы.

Валентина Балдыжыковна **Монгуш**— «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Калдар Сордуевна **Саая** — «Кызыл-Түк» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Доржуевна **Таваажап**— райпонуң белеткел конторазының кассири.

Зоя Шагаровна **Таваажап**— райпонуң склад эргелекчизи.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Беш ургну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Раиса Ильинична **Дамдын**— «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Чеди ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Көк Монгушовна **Долаан**— С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анай Суржамаевна **Монгуш** — Тываның кедээ ажылагыйның дуржулга станциязының саанчызы.

Сувак Доңгаковна **Монгуш**— Элегес ортумак школазының ажылдакчызы.

Алды ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кимаа Данмаевна **Кыргыс**— С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мария Михайловна **Дорошенко** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Чоодуевна **Оюн**— Межегейниң участок эмнелгезиниң санитарказы.

Мария Монгеевна **Ойдуп-оол** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Анай-оол Көк-ооловна **Монгуш** — Элегестиң Культура бажыңының ажылдакчызы.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сее ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анай Монгушевна **Агбаан**— Булуң-Терек суурда өг-бүле эзэзи.

Александра Девековна **Серээ** «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Чеди ургну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Александра Тулушевна **Суидуй-оол** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Фанпа Дармаринаевна **Шаварина** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Тукеек Монгушевна **Намчыл-оол** — улус депутаттарының Хендерге кедээ Совединиң күүскомунуң бухгалтери.

Тамара Тулушевна **Сапчы**— «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Алды ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Дензинмаа Хайыповна **Бумбажай** — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Херелмаа Лопсановна **Дакаа** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Кыргысовна **Маажай**— Нарын суурда өг-бүле эзэзи.

Мандалмаа Байырлыгыевна **Конгар** — амыдырал хандырыга комбинадының ажылдакчызы.

Откун Байыровна **Сарыг**— Нарын суурда өг-бүле эзэзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕЙДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 14.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

⊙ **СОФИЯ.** Болгарияның эң массалыг иннтилел-политиктиг организациязы — Ада-чурт фронтузуның IX съездизи Культураның улусчу ордузунга болган. БКП ТК-ның Чиигпне секретары, Болгарияны Күрүне чөвүделиниң Даргазы Т. Живков, өске-даа болгар партия болгаш күрүне удуртукчулары ооң ажылынга киришкен. Совет Эвилелиниң делегациязы-биле катай даштыкы 50 ажыг делегация анаа олурушкан.

Делегаттар организацияның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрүп, чаа сорулгаларны айтып, чаа удуртур органнарны сонгаан.

БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Ада-чурт фронтузуның Национал чөвүделиниң даргазы П. Кубадинский отчёт илеткел кылган.

* * *

⊙ **ДАМАСК.** Израиль агрессиязының уламчылап турарыңга холбаштыр Ливанда болган инитизи-биле Чоокку Чөөн чүкте байдалды Сириниың министрлер чөвүделиниң хуралынга көргеи.

Дайынынар-биле сегиржип алышкынга боттарының дайынчы арга-шивектиңи Сириняың чепсектиг күштери бузуреткеи деп, Сирии Араб Республиканың чазаа демдеглээн. Араб эп-сеткил каттыштырылгазы чедип алырыны, араб делегейде ангылаңчак байдалды ажып эртериниң эргежок чугулазын хуралга аймтаан.

Сириняың удуртулгазының Совет Эвилели-биле харылзажылгаларының түңнелдерин көргеш, Сириняың министрлер чөвүдели «совет-сирии сырый кады ажылдажылга агрессияның күштеринге удур дэштиг демиселге доктаамал база кол бааза болур» деп айтткан.

* * *

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** СЭКП ТК-ның Чиигпне секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкиниин дүжүрер, талазы-биле ийиги тускай сессиязының чагаазының текстизин албан хуузунуң документизин илдыр Каттышкан Нациялар организациязында тараткан.

* * *

КОПЕНГАГЕН. Данияның Компартиязының ТК-зының пленуму болуп, ооң киржикчилери ишгики болгаш даштыкы политиканың чугула айтырыгларын көргеи.

ДКП-ниң Даргазы Й. Енсен пленумга чүве чугаалаан, чурттуң ажылчын аңгызының, бүгү ажылчы чоннарының херээ дээш демиселди уламчылаарынга дани коммунистер долу шиитпирлиг деп медеглээн. Боо-чепсекти кызырарының, Европаның Соңгу чүгүпге ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарының айтырыгларывга дани чазактың тодаргай базымнарлыг болуруның эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн. Данния НАТО-дан үнер болгаш ортумак ыракпыддың чаа ядролуг чепсектерин Барыын Европага сайгара тургузар дугайында паточу планнарны боттандырарынга кандыг-даа идиг бээрииден ойталаар ужурлуг деп, ДКП-ниң Даргазы айткан. Совет Эвилелиниң делегейге ядролуг боочепсектерни андере будурерии соксадырыкче угланган саналдарын бүрүн деткип турарын ол илергейлээн.

* * *

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкиниин дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязы амгы үениң эң чугула айтырыын —чепсегленишкиниң дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээрииге идиг бээр хүлээлгелиг деп, КНО-нуң чиигпне секретары Х. Перес де Куэльяр Нью-Йоркка медеглээн. Боо-чепсектерни эндере будурер чорук аажок улуг курлавырларны чок кылын, ол чорук чүгле делегейниң тайбынынга эвес, харын кижи төрелгетениң алыс дугуиаашкынынга база шынгы кыжаныг болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

* * *

⊙ **КАРАКАС.** Венесуэланың политиктиг кескү ажылдакчызы, биезде даштыкы херектер министри чораан Симон Альберто Консальви социалистиг Куба-биле харылзаалары чогумчударын детки чугаалаан. Куба Республика наяа-даа каттышпастар шимчээшкиниинде чугула рольду ойнап, Латин Америка күрүнелериниң аразында атаалдарлыг болуп турар деп, найысылалдың «Универсаль» солуунуңуң айтырыглыларыга харылаап тура ол медеглээн. Куба-биле харылзааларыны экижидери чүгле Венесуэланың эвес, харын улустарың боттарының ёзулуг хамаарышпас чурттаар эргезинге, бот-тускайлаң эргезинге болган дешилгезин шиитпирлиг камгалап турар бүгү диптиң эрге-ажыктарынга база таарыжыр ийиик деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

АРААТАНЗЫГ ҮҮЛГЕДИГ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гватемаланың реаксыгыг идегеттери эолчеглиг кем-буруулуг үүлгединишкинии кылган. Помещиктерге болгаш чагырыкчы ёзу-чурумга барыаи боор турар чартык чүс хире дээрбечилер эрткен неделяның төнчүзүнде Альта-Верапас департаментиниң Сан-Маркос суурже халдап киргеш, 20 кижини, оларның аразында кырганнарны, херөөженнерни болгаш чаш урулларны боолап өлүргеннер. Ооң соонда шаажылакчылар оларның бажыңнарын өртедипкеннер.

Гватемаланың революстут организацияларының бирозэи — ядыылардың партизан шеринии Коста-Рика найысылалында парлаан медеглелиндө өлүрткен тараачынарының болгаш идейлерииң бүгү-ле буруузу оларның дайын чорудулгазының девискээринде чурттап турары болган деп айтып турар. Ол документиде айтып турары-биле алырга, шаажылакчы эрге-чагырга Каттышкан Штаттарның Вьетнамга кем-буруулуг дайынының үезинде Вьетнамга кылып турганы ышкаш «стратегтиг суурларыны» тургузуп эгелээн.

Ынчалза-даа террорлуг үүлгединишкиннер-даа, истеп-сүрүүшкүнер-даа улуска удур Вашингтонның деткип турары эрге-чагырга удур гватемала патриоттарның удурланымышкыны сый шаап ыыдавайн турар. Колдуунда-ла тараачынардан болгаш идейлерден тургустунган партизан шерии диктатурага удур демиселдиң чаа фронтузун ажыктан. Ону «Ноябрь 13-түң хүнү» деп адаар. Одар хүнтаның шеригленнерииге шыңгыы соггушкуиарны кылган. Дыка хөй чурттакчылыг черлерге политиктиг митингилер боюн, оларга партизанларга эки-турачыларны бүдүп турган.

ДЖ. ХИНКЛИНИ АГАРТКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентиэи Р. Рейганның амы-тывынче халдаан дээш буруудаттырып, судка кирген Джон Хинклиниң херек үүлгедириниң үезинде угаан-сарыылың оксунупкан, билимнес турганынга үндезилээш, буруу чок деп саналн. Федералдыг судьяның шиитпири ёзугаар Хинклини Вашингтонда психиатрия эмнелгезинге чыттырар. Ол, янитилелге айыыл чок сагыш аарыг кижи деп чүвеге үндезилээш, ону хосталгаже үндүрүптер бе азы эмчилериниң хайгааралының адаанга артырар бе дээрзин суд чери 50 хүнүң иштинде шиитпирлээр ужурлуг.

Дж. Хинкли 1981 чылдың март 30-де хол боозу-биле бооллаш президент Рейганы, а ол ышкаш үш кижини, олариың-биле кады Ак бажыңның парлалга секретары Дж. Брейдини балыглааны билдингир. Ол-ла черниге туттурган Хинклиии судтаары эрткен чылдың сентябрь 1-де эгелээн болгаш чамдык чапсарлаашкыларлар-биле кады барык 10 ай иштинде үргүлчүлээн. Судтаашкын үезинде болчукчуларның кол-ла түңнүлүг судтадыкчы кижи шизофрениядан аараан болгаш бодунуң үүлгединиэри дээш хоойлу ёзугаар харылаш шыдаваэын херек кырында бадыткаары ол боюн турган. Ол сорулга-биле Хинклиниң адаиезиниң тускай хөлезилеп алганы психиатрия талазы-биле кол-кол специалистер судка херечилер кылдыр өчүп турганнар.

Солуннарның санааны-биле алырга, Хинклиии камгалап, болчуру 600 мүңдан 1 млн. доллар четпес боюн турар. Судтаткан кижиниң ада-иезиниге ол хире акша-көрөнгүни тывары улуг берге эвес турган—ооң адазы «Вандербилт эпердэи корпорейшн» дээр улуг эпергетика компаниязының эзэзи боюн турар.

Р. Рейганың амы-тывынга халдаарының-даа мурнунда, 1980 чылдың октябрь айда, чурттуң ынчаардагы президентизи Дж. Картер орук ара аңаа турда, Нашвилл хоорайның аэропортуна ИФБ-ниң агентилери Хинклиниң каразаан, тудуп алганы база элдептиг. Ону үжеп турарының үезинде оон үш хол боозуның тын алган болгаш Хинклиниң миннии чугаалааны-биле алырга, оларны Нашвиллге кээриниң аазап каш хүнүер мурнунда хостуу-биле садып алган турган. Үр эвес байысаагайының соонда Хинкли бооларын берипкеш, аңаа удур дөрт бууудадыышкын чок дээш салып чорудупкан. Ол бир чылдан эвээш үе эрткенде база катап чепсегленип алгаш, дөрт кижини, ооң иштинде АКШ-тың президентизин хол боозу-биле балыглаан.

ДҮШКҮҮРЛҮГ

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың сөөкжы ылгакчылары эрткен чылдың август айда Анголаның чамдык черлерии эжелеп алганының түңнелинде чурттуң мурнуу районнарында байдалдың парын, дүшкүүрлүг боюн турарын Уамбо можунуң комиссарының бирги оралакчызы Маркулиму Моку медеглээн.

АРАБ-ЧЕМ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫНДА

МЕХИКО. (СЭТА). Боо-чепсекти эңдере будурерии соксадыр база бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар сорулга-биле шиитпирлиг хемчегларии алырының эргежок чугулазын Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо айыткан. Бүгү делегейниң аш-чем чөвүлелиниң Мексиканың Акапулько хоорайынга ажыттынган 8-ки сессиязының ол чүве чугаалаан. Делегейниң 36 чурттарының ооң иштинде Совет Эвилелиниң делегациялары сессияның ажылынга киржип турар. Ол чурттарның кедээ ажыл-агый министрлери азы оларның орадакчылары боттарының делегацияларын баштап келген. Хөгжүп орар чурттарда аш-чемниң чедишпезиниң айтырыгларын сессияда база чугаалажып көрүп турар. Бүгү делегейге аш-чем продуктуларын будурерии көвүдедир талазы-биле дээштиг хемчегларии алырының айтырыгларын сессияның чугаалажып көрүүшкүнүнге киирген.

Амгы сессияга киирген айтырыглар тайбың дээш демиселе-биле дорт холбаалыг дээрзин Мексиканың президентизи онзалап демдеглээн. Боо-чепсекти эңдере будурерии соксатпышаан, аш-чемни будурерии көвүдедириниң эргежок чугулазын ол айыткан.

Бүгү делегейде аш-чем айтырыы чидинленген байдалда Бүгү делегейниң аш-чем чөвүлелиниң 8-ки сессиязы ажыттынган. Чеден чылдарның эгезинден бээр үеде аш-чем айтырыы онза чидинленнин Каттышкан Нациялар Организациязының Чиигпне секретарының амгы сессияның делегаттарынга чорутган чагаазында айыткан. Африканың хөгжүп орар чурттарында аш-чем дыка чедишпейн турар болган эрткен ол үениң дүргузунда кижи бүрүзүнге онаалтыр аш-чемнин ажыглаанының хемчээли 15 хуу кызырылган.

Бүгү делегейниң аш-чем чөвүлелиниң медээзин ёзугаар алырга, амгы үеде делегейде 500 миллион хире кижи аштанғы байдалга таваржып турар. Бир эвес шиитпирлиг хемчегларни албае болза, аштанғы байдалга таварыпкан кижилериниң саны 2000 чылга чедир ам-даа 100 миллион кижиге немей көвүдээр. Делегейге тайбың дээш иденкейлиг демиссл чокка. Боо-чепсекти эңдере будурерии соксатпаанда аш-чем айтырыын шиитпирлээри чедип алдынмас.

КНО-НУҢ ТУСКАЙ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тайбың совет чаа инициативалар, СЭКП ТК-ның Чиигпне секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга чорутқан чагаазында айыткан ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында ССРЭ-ниң хүлээлгези делегейге тайбыны быжыглаарының, боо-чепсекти эңдере будурерии соксадырыны, чепсегленишкиниэрни дүжүрери чедип адырының аргаларын тыварының чаа перспективаларын ажыдып турар.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында ССРЭ-ниң чааскаан хүлээлгезин алган хүлээлгезин бедип-биле үнелеп турар бис деп, Сирияның делегациязының баштыңы Диалла аль-Фатталь медеглээн.

Ынчаарга америк империализминиң дайынызырак чоруунуң күштелгении фактылар хереченлеп турар деп ол демдеглээн. Делегейниң амгы байдалының чидинлептеп бүрүүзү Американың Каттышкан Штаттарынга бүрүн онаажып турар. Ядролуг дайынның кыжаныышкынын улуткаарии делегейниң улустары күзеп турар. Ынчалзажок АКШ-тың президентизи болгаш өске-даа америк удуртукчулар «кызыгаарлаттыгнан» ядролуг дайынны кыпсырын ораддажып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниге хүлээп алдынган 80 чылдарда Тайбың программазы дайын кыжаныышкынын улуткаарының, чавырлыышкынны хамыладырының, янзы-бүрү иинтилел тургузуглуг күрүнелериниң кады ажылдажылгазың калбартырының боттут угланыышкыннарын деп, Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри В. П. Мартыненко медеглээн.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгези ядролуг дайынны болдурбазынче угланган. Ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелер ыңдыг хүлээлгени алыр болза, ядролуг бирги-даа, ийиги-даа, ушкү-даа согуушкуннар болбас ийик.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер херекке тодаргай түңнелдерии чедип алырының кара чаңгыс аргазы чугаалажылышкыннар болуп турар деп, Үстүкү Вольта республиканың даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга министри Ф. Тьентарбум онзалап демдеглээн. Стратегтиг боо-чепсектерни кыскаартыларлаар болгаш кыларар дугайында ам болур совет-америк чугаалажылышкыннарга ол байыр четкеген.

Г. ШИШКИН, Е. МЕНКЕС, А.СИДОРУК.

ЧУРТТАН ОЙЛАДЫПКАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улан-Баторга чурттан турган кыдат национадыг болук хамаатыларны эрге-чагырганың чогуур органнарының шиитпирии ёзугаар Моолдан үндүр-ойладыпкан.

МОНЦАМЭ агентиледдиң дыцнатканың ёзугаар алырга, ол кижилер кем-буруулуг ажыл-чорудулгазын үүлгедип, социалистиг хөөлүү дүрүмүү үреп, чиижең тывыштарының күселп-биле чурттап турган. Оларның дыка хөйү моон мурнунда харысаалгага онаажып турган.

Моол Арат Республикада чурттап турар күш-ажыл кылын шыдаар кыдаттарның дыка хөй кезии янитилелге ажыктыг ажыл-иш кылырыдан түүл-бүрү арга-биле быладан, чажыт арга-биле худда бүдүрүлге тудуп, чиижең садыг кылып туларынче «Улан-баторын медэ» солуп кичээнгейни утландырган. Айыттынган үүлгедишкиннер МАРНның болгаш улусчу Моол күрүнениң политиказынга үидезиня-биле удурланышкак.

ЛОНДОННУҢ ДЕРЗИИ ТУРУЖУ

МАДРИД. (СЭТА). Гибралтарның келир үезиниң дугайында Лондон-биле чугаалажылышкыннарны «тодаргай эвес үеже» соңгаадыдыр дугаймында испаң чазактың шиитпири-биле холбаштыр Испанияның болгаш Англияның аразында чөрүүлөлер бала катаң чидинлеигеи.

Пиреней чартык ортулукта ол британ колониязының келир үезиниң дугаймында чугаалажылышкыннар бо чылдың июнь 25-те эгелээр ужурдут турган. Ол девискээрге Испаниянның эргелерии хүлээп көөр дугайында Мадридтиң негелдезии хандырып болурун ылаштыг чугаалажып көөр дээш Англияның аазаашкыныга орнаштыр Гибралтарның 1969 чылдан бээр бүзээлээшкиниң соксадыр дугаймында айтырыгны чугаалажып көөрүнге Испания чепшээрешкеи турган.

Англияның Мурнуу Атлантиканга колониалисти үүлгедиң-биле холбаштыр байдал өскерилгеп. Аргентинага удур девискээр маргылдаазынга шериг күүнүн Англия ажыглаан болгаш дайын чорудулгаларын эгелээни билдингир болгай.

Гибралтарның бүрүн эргезиниң айтырыын Англияның чазаа Испания-биле чугаалажыр деп бодавайн турарын премьер-министр М. Тэтчер медеглээн.

Маргылдаалыг айтырыгныйн талааларга ажыктыг кылдыр шиитпирлээриие Лондоннуң совуургал чогуу англи-испаи чугаалажымышкынарның үүлген чылдагааны болган.

«Ылаштыг чугаалажылышкыннарны кылырынга Британияның чазаа сонуургал чок, а Испаниянның чазаа мегечи чугаалажылышкыннарга киржири чугула эвес кылдыр санап турар» деп, эрге-чагырга-да партияның —Демократтыг тептүң эвилелиниң төлээлекчизи Хавьер Руперес медеглээн. Чазактың ындыг туружун Испаниянның политиктиг партияларының кол нуруузу деткеи турар. Колониализмниң артыышкыннарын үлүткаар айтырыгга хамаарыштыр Лондоннуң дерзии туружун Мальвина ортулуктарга хамаарыштыр чөрүлдээ сойгалап плереткеи. Гибралтарга хамаарыштыр бодунуң эргелериден Испания ойталап шыдавас деп, «Улусчу альянс» партияның даргазының оралакчызы Гильермо Кирпатрик демделээн.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОРЛАРНЫ КЫҢЧЫКТЫРБАС!

Израиль «хартыгалар» Барыын Бейрутту штурмнаарыбиле кыжаныышкынын үргүлчүлеп. ПХО-ну болган палестиннерни узуткаар деп үзеп турарының дугайын ажыы-биле чугаалап турарлар. Камгалал министри Шарон «палестиннер кайда-даа турар болза, бүгү күштү болган боо-чепсекти ажыглап турган, оларны атакалаарын» иегээн. Кнесеттиң (парламентиниң) даштыкы херектер болгаш камгалал талазы-биле комиссиязының даргазы Бен-Элиссар Израильдиң радиозунга чүве чугаалаан. «ПХО-ну Барыын Бейрутта туружун узуткаарынче Израильдиң» чүткүн турарын кара-туразында чулчурун чугаалап турган.

ПХО-ну Күүскомунуң даргазы Ясир Арафат америк Эй-би-си телекомпаниязынга харыыларынга «израильдер Пентагон-биле сырый кады хөделбишаан, Бейрутту штурмнаарынга белеткениң турарлар» деп демдеглээн. Ынчалза-даа бистин дайынчыларывыс, ливаннар болган палестиннер боо-чепсээн салбайн, шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр деп турарлар. Америк хөй-ниитиниг Ясир Арафат Ливанда «америк халдашкыныың» дугайында чугаа боон турарын медеглээн. Ол АКШ-тың чазаанын ливан черде үүлгедиишкиннерии «хирлиг-чамныг болган арын-шүүр чок чоруктур» деп тайылбырлаан. Пентагонуңуң бадылаан планын ёзугаар 30 муң ливаннар болган палестиннер өлүрткен азы балыглаган, дескенниринң 14 лагери, 3 хоорай, 6 суурлар буза шаптыпган.

Бейруттуң Барыын секторун дүн-хүн-даа чокка далайдан болгаш күргаг-даа черден үгер-бооллар-биле үзүк-сөксаал чокка боолап турар. Тайбың чон—ливаннар болган палестиннер-даа агрессорнуң боолаашкынында-өлүп-кырлып турар. Хаматы камгалалының отрядтары кижилериниң амы-тынын алыр ажылдарны үргүлчүлеп турар. Бажыңнарның өртенип калган оруннары, бузулган даштар болган түүйбулар, чуурулган автомобильдер болгаш оларның аразында ыында-хаая эртип турар дурген дуза машиналары—бо бүгү дээрге, ливаи наймылалла буступ-чуурулган бажың-балгаттарның чаржынчыг хевири-дир.

Агрессор курлавырларны болгаш техникапы Бейруттуң мурнуу кыдынче эккээрии үргүлчүлеп турар. Дамур районунда 120 хире израиль танкылары моонаан Сайда» дан база-ла чадаг шериглерииг 75 бронетранспортерларны чоруткан.

Эжелекчилер Ливанның мурнуу талазында 4 муң ажыг палестиннерии тенниссывырган демир кажаа иштиппе хоргудаар дээш тускай лагерьни тудуп эгелээн.

Ынчалза-даа интервентилерге удурланышкыл үргүлчүлеп турар. Партизаннар бүдуктери израиль шериглериниң эжелеп алган черлериндеи дилим демиселди чорудуп турар. Чүгле сөөлгү ийи хоюк иштинде дайынның эзээн каш танкыларын болгаш бронетранспортёрларын узуткаан, үш офицерии болган он ажыг израиль солдаттарны өлүргеи. Чагырыкчы саионистиг балыктериин эгелээн шериг авантюразының айыылдыг үрүкүтларынга холбаштыр дүвүрээзин Израильдиң бодунда улгадып турар.

Иерусалимге израиль интеллигенциязының төлээлекчилериниң парлалга конференциязы боон, ооң киржикчилери Тель-Авивтиң өөскүткеи дайынын буруу шапканнар.

Ливан-биле кызыгаарлажып турар соңгу районнарның чурттакчыларын «камгалаар» дээш чылдагаан-биле агрессия үгелээн турбүже, ол черии үзүүзү ону чүүлдүзүнмейн турар.

Бейрутка Ливанның премьер-министри Ш. Вазzанның Я. Арафат болгаш өске-даа палестин удуртукчулар-биле хуралы болган. Ол ышкаш Национал камгалал комитединиң хуралы база боон, арадтазыг израиль агрессияның түңнелинде чурттa тургустунган кризистиг байдалды ажып эртериниг болдунар аргаларын чугаалажын көргеи.

Делегейниң Кызыл Крезиниң төлөөлекчилериниң чугаалап турары-биле алырга, балыг-быышкын ливаннарга болгаш палестиннерге медицина болгаш өске-даа дузаламчыны көргүзериие Израиль ам-даа шаптыктан турар.

Дескен палестиннериң Сабра лагериниң «Акка» дээр эмнелгезин үгер-бооллар-биле боолаанының түңнелинде аңаа дыка хөй аарыг кижилер өлген болгаш балыглаганы-биле холбаштыр Палестинаның Кызыл Чартык ай иштилели Ливанда Израильдиң кем-буруулуг үүлгединишкиннерии истээринче делегейниң хөй-ниитизин кыйырган.

Кижилерииң эргелерии камгалаар хүлээлгелиг бүгү-ле чурттар аразының организациялары Тель-Авивке удур чогуур дээштиг шиитпирлерии ажылдан кылган, ажылаар ужурлуг дээп, ол кыйгырыгда чугаалап турар.

(СЭТА).

Күжүвүс—найыралда

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ АЯЛГАЗЫ-БИЛЕ

Суурну дургаар күш-ажылдың аялгазы шагның дерт эргилдезинде черле үзүктелбес. Ында малчыннарның болгаш механизаторларның, тудугжуларның болгаш кедээ интеллигенцияның, кыргынарның база чаштарның үнү каттышкан. Найыралдың болгаш күш-ажылдың ол аялгалары ховуларже болгаш дагларже тарап үнүп турар. Кижилер күзел-сорулгаларын чедип алыр дээш, мурнунда салдынган күрүне планнарын күүседири дээш кандыг-даа бергелерге тура дүшпейн, чалым хаяларны кырдап, үттеп, хат-шуургайнар, кандаашкыннарга удур туржуп турар.

Калбак иогаан эзимнерниң кыры-биле хая даштыг даглары ажыр бедик күштүг электри шугуму Каа-Хем районуң Ильинка суурже база кирген. Суурдан бригадалар тептеринче, малчыннар кыштагларынче чырык дамчыыр демир удазыннарын чүктеп алган чагылар шуужүп үне бергилээн.

Ильинканы дагдан харап көөрге шевергин сайзанак дег көстүр. Суурнуң ортузунда ак-ак бажыңнар өскелеринден онзаланып кээр. Ол дээрге школа, уруглар сады. Культура бажыңы... Дайынга мөчээн ильинкажыларга тураскаал бедээн (чуруктa).

Суурну дургаар кол үш кудумчу шөйүлген. Ында Мир кудумчузунда чаа чараш тудуглар өзүп турар. Суурнуң турар чери чараш чурумалдыг Сой хемниң эриинде чиңгир иогаан эзим шыпкан даг баары. Ол чараш черде суурну 1914 чылда үндезилээн. Баштай-ла ядыы орус тараачыннар бажың тудуп, көк-тараа, кызыл-тас тарын эгелээннер. Көпкүн араттар база чиңге-тараазын хире-шаа-биле тарың турган. Ынчангаш ол черниң үнүш-дүжүткүрү күш-ажылдың кижилерин бодунче хаара туда берген.

Ам мында СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз турар. Од 1948 чылда «Победа» болгаш «Искра» деп ийи колхоз каттышканындан бээр чылдан чылче сайзыраи келген. Совхоз төвү Ильинканың бир онзагай чүвези ында кижилерниң найыралы. Чурттакчыларның барык-ла чартык кезии тывалар. Оларның бажыңнары безин орус эш-өөрү-биле аралашкак. Эртен эрте ажылче бар чорда безин көөрге хүлер-биле шуткүп каанзыг күдер эрлер — орус чолаачы, тыва тракторист, хөнү сыныг саанчы, оызаа ажаакчылы орус хөрөжен аразында хөглүг чугаалашкан базып чоруур. Чүгле кады ажылдап турар эвес, харын боттарының салым-чолун каттыштырып өгбүле тудуп, ажы-төлүн өстүрүп чоруурлар. Суурда ыңдыг өг-бүлелер дыка хөй. Оон чаңгыс чиизээ. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, трактор бригадазының бригадири Владимир Шарапаевич Барбалдайның өг-бүлезин ап болуур. Оон кадайы Евдокия Сергеевна суурда магазин эргелекчизи, улуг оглу Николай Владимирович Барбалдай ол-ла совхоздуң кол агроному, база бир уруу Галина Владимировна медицина институдунда өөренип турар дээш оон-даа еске. Бо дээрге бистиң хөй националдыг, быжыг найыралдыг улуг өг-бүлевистиң күш-ажылчы бөдүүн кижилериниң аас-кежиктиг чуртталгазы-дыр.

Күш-ажылдың аялгазы долган кедээ суур Ильинка улустарының найыралынга кижизиттингени-биле чоргаар чырык көстүр. Ында Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери 24 кижи амгы хүнде чурттап, ажылдап чоруур. Олардан Григорий Максимович Кудрявцев, Меркүрий Евдокимович Иродов болгаш Максим Николаевич Бортников болгаш оон-даа ескелер совхозтуң ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлии-биле киржип чоруурлар. Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ол суурга колхоз тургузарынга баштайгыларның бирээзи, эң улуг назылыг Никифор Николаевич Бортников өөреникчилер болгаш апыяктар-биле ужуражылганы кылып, бодунуң сактыышкыннарын чугаалап бээр. Ол боду Сой хемниң эриниге баштайгы бажыңны тутkан.

Боттарының күш-ажылы-биле совхоз бүдүрүлгезин сайзырадырынга улуг үлүг киирип чоруурлар кайы хөй. Оларның аразында механизаторлардан үш Ленин орденниң эдилекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дойбан Дапъякович Даваа болгаш Паздрин Аракчаа, Николай Какаев, Георгий Новиков, чолаачылардан Сергей Блинов, Анчымай Даваа, Сергей Кудрявцев болгаш оон-даа ескелер тарааны болгаш мал чемин тарып, ажаап чоруурлар. Оларның күш-ажылы, аразында найыралы аныяк-эскенге кижизиндикчи үлегерлиг.

Ильинка Тывада баштай тургустунган суурларның бирээзи. Тудуг-суур улам-на чаартының, ажылчыннарның чуртталга бажыңнарындан аңгыда, хөй-хөй чаа тудуглар немей кылдының, ажыглалга киргилээн. Ында ийи кат «Гномик» дээр уруглар сады (үстүнде чуруктa) бар. Ам ында 70 ажыг уруглар өөрүп, доругуп турар. Уруглар садының ажылдакчылары бичиилерге бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Улуг залда телевизор, янзы-бүрү ойнаарактардан эгелээш чуруктар, номнарга чедир бар. Уругларга таарышкан чараш эптиг стол, савдайларлыг столованыы ажаок таарымчалыг. Черле ынчаш ол уруглар садының ишти-дашты чуруп каастап тургусканы эки, көрүштүг. Уруглардың ойнап, чурттаарынга болган кижизидеринге уруглар садының эргелекчизи Н. Д. Мусихина болгаш кижизидикчилер Н. И. Кудрявцева, С. Б. Оюн, ада-ие комитединиң даргазы, башкы Н. А. Соколова олар үлүг-хуузун киирип турарлар.

Суурнуң дал ортузунда ийи кат кедээ Культура бажыңы (чуруктa) турар. Анаа темалыг кежээлер, илеткелдер, лекциялар болгаш концерттер, кинолар доктаамал эртер. Ында ырының, танцының болгаш еске-даа белүүлерни тургускан. Ансамбль база тургустунган. Чон орузунга политкижизидилге ажылдарын чорударынга парткомнуң агитаторлары идепкейлии-биле киржип турар. Оларга саанчы С. Сувакнит, башкы Н. Соколова, бригадир К. Сырат-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Суурда телетранслятөрүну тургускан, бажың бүрүзүнде телевизор кончуг эки көстүр. Чоннуң кадыын камгалаарыбиле суурда участок эмнелгезин тургускан, ында 11 орунлуг бөжудулга палатазы база бар. Оон ангыда орта-мак школа, ийи магазин, столовая, почта дээш еске-даа хандырылга албан черлери ажылдап турар. Бо бүгү албан организация, бүдүрүлге черлеринде орус болгаш тыва кижилер пайыралдыы-биле ажылдап, чурттап чоруур.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг опаалдаларын чылдыкшынныг күүседири дээш ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур ильинкажылар бедик кедүрүүшкүнүүг ажылдап турарлар.

А. АРАПЧОР.

Июнь 25-тен 27-ге чедир

телевидение

ИЮНЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады. Гондурас биле Югославияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. 10.45—Франция биле ЧССР-ниң шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 10.35 —Телемедээлер. 14.40 — 12.20—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.20 —М. Шолохов. «Кадайлар үймээнин». Красноярскиниң музыка комедиязының театрының шинзи. 13.25—Киножурнал. 13.35 — «Кадайлар үймээнин» деп шинчиң улангызы.

МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Москва чоогу. Аъш-чем программазы боттанышкында. 15.05 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда. 15.40— Якут АССР-ниң телевидениезиниң Якут АССР-ни тургускаңындан бээр 60 чылынга болгаш Россия күрүнениң составында Якутиниң эки тура-биле каттышканындан бээр 350 чылынга тураскаатқан программазы. 17.05—17.20 — Чапсар. 17.20— Футболга делегей чемпионады. Гондурас биле Югославияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 18.40 — Бегүн делегейде. 18.55 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Франция биле ЧССР-ниң шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.00 —Бегүн делегейде. 23.15—01.00. —Футболга делегей чемпионады. ГФР биле Австрияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Мен чедип келдим» деп ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.05 — Немец дыл. 13.35 — «Шыдыраа школазы». 14.05 — Эстетиктиг кижизидилге. Кижи болгаш эт-херексел. 14.35 — «Алиса кайгамчыктыг түүлдер чуртунда». Мультфильм. 15.05 — Телемедээлер. 15.15 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Тыва дылга телемедээлер. 18.50 — «Челээш». Тыва дылга дамчыдылга. 19.20— П. И. Чайковский. «Щелкунчик» балеттен адажио. 19.25— «Аян төвү». Информацияпублицистиг программа. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 —Мозамбик Улус Республиканың ыры болгаш танцының национал ансамблиниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45—«Хеөрөженнерни хумагалаңар». Ураң-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги серилар.

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазында». (Күшкультуржуларга сүмелер). Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады. ГФР биле Австрияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 11.25 «Ада-иелер, силерге». 11.55 — «Спортлотопун» 26-гы тираж. 12.05 —«Советтер болгаш амыдырал» 12.35 — Делегейниң П. И. Чайковскиий аттыг VII конкурузунуң хүн демделели. 13.10 —Бегүн — Чогаадыкчылариың болган чаартыкчыларның бүгү-эвилел хүнү. Чогаадылгалар болгаш ажыдыышкынныр херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Н. С. Наяшков дамчыдылгага киржир. 13.30 —«Оюу кылып шыдаар силер». 14.15 —Бегүн делегейде. 14.30 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Төп телевидениениң болгаш Бүгүэвилел радиозунуң академиктиг улуг хорунуң концерти. 15.50 — «Кижи. Чер. Октаргай». 16.35 —16.50 —Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.05— Делегей темазынга беседа. 19.05 —«Чеве, кыстар!» Пионер вожатыйларының конкурузу. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —23.45 — «Өске хоорайда чаашкын». Ураң-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги серилар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —К. Симонов. «Лопатинниң демделел бижиктеринден». Москванаң «Современник» театрының фильм-шинзи. 16.15 — «Музыка киоскузу». 16.45 — «Простоквашинода дыштанылгалар». Мультфильмнер. 17.25 —Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериң программазы: «Чадаг-тергеен чүге чогаадып тургузарыл?», «Львовтуң этюдтары». 17.45— «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. 18.30 — Делегей байдалының дончуллалы. 18.45 —Күйбышевтин телестудиязының програ м м а з ы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Пирожок». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —23.45 — «Өске хоорайда чаашкын». Ураң-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги серилар.

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Магниткадан Амурга чедир». Совет мырлар концерти. 9.25 — «Комсомолчу календарь ёзугаар». Документалдыг фильм. 9.45 — «Оттуруккучу». 10.15 — «Совет Эвилелиппе бараан боон тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 12.00 —«Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30—«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.45 —Аъш-чем программазы —бүгү улустуң хөрөө. («Көдээниң шагы»). 13.45 — «Музыка киоскизи». 14.15 —К. Сарман. «Мамуре». ССР Эвилелиниң күрүнеиң Бичe театрының фильм-шинзи. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 —«Аныяктар адрестери». 18.00— «Делегей панорамазы». 18.45 —«ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Кинога тыртытырарың күзээр сен бе, бичия уруг?». 20.00—«Кино аян-чоруктарының клубу». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 22.50 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —Уругларга фильм. «Сывырган демир кырлакчызы». 15.25 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 16.25 —«Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Мирошниченко чорудар. 17.10 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары: 17.40 —«Эрес-дидим чорук». Ураң-чечен хөй серилыг телефильм. 3-кү серил. 18.50 —Үзүг Октябрьниң 65 чылынга үткүштүр. «Бистиң намдарывыс». 25-ки фильм — «1941-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Одешка— ак мыйысчыган». 20.15 —ГДР-ниң болгаш ССРЭниң чиик атлетика талазы-биле шилиндек командаларының маргылдаазы. ГДР-деп дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 —«Мезонниниг бажыы». Ураң-чечен фильм.

Артист болуксаарларга

СОЛУН МЕРГЕЖИЛ

Тываның хөгжүм-шии театрының артистери чайның дунаargай изиинде-даа, кыштың чыкнылама соогунда-даа республиканың ажыл-ишчилеринге аалдап барып, оларның мурнунга бараан болуп, солун шиилерни, концерттерни көргүзүп турарлар. Районнарның кедээ культура бажыңнарынга, школаларга артистербиле ужуражылгалар үезинде, чыылганнарның хөй кезиинiң сонуургаар айтырыы «Артист мергежил дугайы». Ол ышкаш школа доозукчуларының дыкыхөйү артист болурун күүзээр.

Артист —берге болгаш кончуг харыысалгалыг мергежил. Уран үүлге ханы бердинген, талантылыг кижилер артист мергежилди чедип ап болур. «Чонунга бараан болуру — чолдуң энизи» дижир бис. Бо саглеттинген мерген сөс артист мергежилге бүрүн хамаарылгалыг.

Бо чылын Москва хоорайда Гнесиннер аттыг уран үүл училищезинге болгаш Ленинградтың театр институдунуң музыка комедия салбырынга тыва националдыг оолдар, кыстарны конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

Ам бо хүннерде, Тываның хөгжүм-шии театрында, артист болурун күүзээннерге, тускай консультациялар хүннүң-не кежээниниң 5 шактан эгелеп эртип турар. Консультацияга келирлер ийи-үш ырларның (чырыкче үнген, чонга билдингир) сөзүн шээжилээш, аялгазын шын ырлап өөренип алгаш келир. Ук өөредилге черлеринге киреде кандыг шылгалдалар дужаарын консультация эрттирип турар харыысалгалыг кижилер чугаалап бээр. Артист болур күүседиглерни театрже чалап тур.

А. ШОЮҢ.

Культура болгаш амыдырал

ЧЕДИНГИР БОЛЗУН ДЭЭШ

Агитация-уран үүл бригадалары доктаамал ажылдаар эң-не дээштиг жанр болурун билир бис. Ынчалза-даа чамдыкта аңаа-ла бот-тывынгыр уран үүлдүң сезонныг ажылдар үезинде ажылдаар, көжер кинолуг, библиотекарь, лектор, парикмахер, хен бижыкчылары кады чоруун турар болуктерин агитбригадалар деп шын эвес адап турар таварылгалар бар. Агитация-уран үүл бригадаларды үстүнде болуктерден бодунуң программазының онзагай тургузуубиле ылгалыр. Бо жанрга уран үүлдүң дузазы-биле хүннүң айтырыын факт-барымдаалыг чедер-четчестерни илередип турар кылдыр көргүзер ужурлуг.

Ажылчы чонарның культура деңнели улам бедөп турум, агитация-уран үүл бригадаларының көргүзүлери база бедик негелдеге дүүшкен болуру чугула. Ынчангаш программаларның жанр талазы-биле баиланышылынче сагыш салбышаан, ылаңгыя режиссёр кижи кандыг-бир бодалды көрүкчүлерге улам дээштиг кылдыр чедирер сорулгалыг ажылдаар болза эки.

Агитбригаданың хөгжүм каасталгазының дугайында база чугаалаары чугула. Чүге дээрге амгы үеде үүле чаңгыс хөгжүм херексели-биле программаны үдээри шынар чок апарган. Аргалыг болза тускай ансамбльге үдеткеш, ол үеделге программаның ниити тургузуунга тааржыр турар болза эки. Агитбригадаларның хөгжүм үделгези кандыг болуп турарыл? Бисте голдуунда ыры (эгелыры, төнчүлыры) кирип турар. Ол-ла ыры программадан программаже бригаданың медээчизи болуп көжүп чоруур. Хөгжүм каастала үүле ыры, танцы эвес, харын шудук, интермедияга база турар болза эки.

Агитбригадаларның киржикчилериниң хевел чаңгыс аай, бригада ылаң-ла эвлемалыг, медээчи ырлыг, ханы билиглиг удуртукчулуг болуру чугула. Агитация-уран үүл бригадазының артизи база-ла чонунга хүндүткелдиг, бедик культурлуг кижи болуру албан. Киржикчиниң корум-чуруму кошкак болза, бригаданың ат-алдары чавыс болур.

Кайда-ла партия, профсоюзел, комсомол организацияларының агитация-уран үүл бригадаларының ажылын бедик деңнелде тургускан, аразында сырый харылзаалыг ажылдап турар болдур, ында бүгү байдал эки болуп турар. Республикада дыка хөй ажылагыйларда, культура бажыңнарында агитация-уран үүл бригадалары чер-черде партия организацияларының, культура албан черлериниң дорт удуртулгазы-биле ажылдап, чедишкинниглиг болуп турғарлар.

СССР-ниң 60 чылынга база Совет Тываның 40 чылынга турғаскаатқан улусчу чогаадылганың фестивальды чарлаан болгай. Фестивальды эрттиреринiң негелделеринде агитация-уран үүл бригадаларының ажылын улам сайзырадырыр көрдүүнеп. Бистиң республикада 110 агиткультбригадада муң ийи чүс хире кижи киржип турар. Ажылчы чонларның культура хандырылгазынга олар үлүг-хуузун киирип турарлар. Оларның аразындан гожуда «Артыш», «Азас», «Чойган», ге. семде «Калдак-Хамар», Эрзинде «Хүлүмаңгүүг», Барыын-Хемчикте «Чалыы назын», «Мажалык», «Аный-Хаак», Чөөн-Хемчикте «Хемчиктиң аялгалары», «Дажырак» дээн ышкаш коллективлериниң көргүзүлери идейлиг утка-шыварлыг, дээштиг болуп турар.

СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ыдыырлага боттандырар херектиг, ону чонга пропагандаларынга агитация-уран үүл коллективтери тодаргай сагыышкынын киирер ужурлуг. Амгы үеде чайгы ажыл-иш кайда-даа хайнышкынныг. Малчыннар чайгларда ниитиниң малын одарладып турар. Хову-шелдерниң ажылчынчилери сиген белеткелиниче кирипкен. Ынчангаш агитация-уран үүл бригадаларының оруктары олче угланыр ужурлуг. Чонга бараалгадыр көргүзүг бүрүзү хаңы утка-шыварлыг, дээштиг, чедингир болзун дээш сагыш салыры кончуг чугула.

Д. МОҢГУШ,
республиканың эртем-методиктиг төвүнүң кылдыс эргелекчизи.

ЧЕМПИОН ТИИЛЭЭН

РИМ, июнь 23. (СЭТА). Делегей чемпионну Анатолий Карпов болгаш Ульф Андерсон Туринге болуп эртекен шыдыраага делегей маргылдаазынга кайызы-даа 7 сапныг бооп, бир-ийиги черлерни үлешкен. Ынчалзажок кол шаңналды совет гроссмейстерге тывыскан, чүге дээрге оон удуг коэффициентизи дээре.

Үшкү-дөртку черлерни Любоевич биле Портиш үлешкен. Спасский бешки черде.

Болган таварылга

СУГДА КИЖИ...

Сарыглар Дыдымович Дадар-оол Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозта ажылынга кыынмак, мактадыг механизаторларның бирээзи. Хем ол чарыынга бода мал фермазынга «ДТ-75» тракторлуг ишек едю иттирип ажылдап чазаан.

Июньүүң бир хүнүнде паромга келирге ыңда паромщик А. Лаврентьевтен өске кижи, техника-даа чок турган. Суг улуг-даа болза, чаңгыс трактор паромну кайын кирер база бээр дишкеш, бежиикеннер. Хемниң даа ортузу чедип чорда, ону кежүп шейген демир канат (трос) бир эриктеүзүндан үстү берген. Паром хемни куду ол-бо чайлынайын-ла батkан.

Паром шелүүң ортузу чедир тургустунмаан трактор тормоотан, бижыглап-даа каан болза, паром хемелериниң чайгылган аайы-биле боду чылып, паромдан андараын, сугже дужер дей бергеи. Сарыглар Дадар-оол трактөрну камгалап, доктаадыр аргазын бодап, плүрбеден тептинмишаан кабинаже кирип чыткаш трактору-биле кады хемже андарып берген.

Паромчу сүртеп девидезедаа, эжин камгалап алырышаа-биле оралдашкан. Паром кырында чыткан, үш чуга калбак маңзаларны сугда киминиң үүнче кирер сүүнүн, сугже октагылаан-даа. Оон бир көөрге сугда эжи паромдан дыка ырай берген. демги маңзаларның бирээзинден тутунупкан чүгле бажы карарып көстүр, агымны куду бадынкан. Ол өйде паром ортузукка ызыртынып турупкан.

«Сугда кижи!»—деп, паромчу каш-даа алгырып, кускунаан. Таварылганың болган черниден тракторист үш километр хире бадын чыдырда, оон шагжок үүнүн эриктү турганнар дыннап, эскерип каапа, хемелеп четкеш, үзүүнү ап, оон амы-тынын камгалап алганнар. Сарыглар Дыдымович сугта чеже-даа бергедезе девиден кортпаан, медерелээ оскунмаан. Чаңгыс чер чурттулары совхозтуң чолаачызы Григорий Исаакович Ефимовка, электрик Тимофей Васильевич Кудрявцевке оон амытының алганы дээш өөрүн четтиргенин илереткен.

В. МОЛЬБИ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ТЫВА АССР-НИҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУ

дараазында хоорайларның өөредилге черлеринге киреринi күзээн үндезин националдыг кижилерден документилерни 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-ке чедир хүлээп алырын чарлап тур:

1. **Чиик үлетпүрүүң Москвада технология институду** (кеш болгаш хөм технологиязы, калбак хереглеп түүлдерниң үлетпүрүүң экономиказы болгаш организастаары).

2. **Москваның технология институду** (даараглыг кылыглар технологиязы, радиотехника).

3. **Ивановоның пөс-таавы институду** (даараглыг кылыглар технологиязы, даараглыг кылыглар чогаадыры).

Институтка хүлээп алырывың дугайында билдириишкинни чогуур документилербиле кады Кызылдың пединститудувуң ректорунуң адыыга (чаңгыс аай хевир-биле) бижинир болгаш Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунче чорудар. АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Горная кудумчузунда № 1-а бажың, кабинет № 5.

Июнь 27-де Тываның күрүне филармониязында көрей «Ариран» ансамбльдиң концерти 16.00 болгаш 18.00 шактарда болуруң чарлап тур.

Ансамбльдиң программазында пентерецгей ырылар болгаш танцылар кирип турар.

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринге 1982—1983 өөредилге чылында конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның

Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның дээди өөредилге черлеринiң даңзызын болгаш хүлээп алыышкынның чурумунуң дугайын «Шынның» июнь 9, 15-тен номерлеринден көрүп ап болур.

Билдирииишкин киирер алрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, кабинет № 114, хүлээп алыр комиссия.

экзаменнери Кызылда күрүненiң педагогика институдунга ИЮЛЬ 6-да эгелээр.

Редакторүүн оралакчызы К. К. САТ.

ОҢаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын-чүк утланыышкынныг хаттыг дүргени секуидада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 27—32 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү утланыышкынныг хаттыг күзүү кошкак. Агаарның температуразы 29—31 градус чылыыр.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзынның тылынга фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30; «Гусар балладазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Казактар-дээрбечилер» 9.30, 11.20; «Карнавал» 14.00 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мария, Мирабела» 10.00; «Кыштан кыш бедир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Арбатан» 15.00, «Ол тоожудан кударанчыг үүве чок» 16.40, 18.30, 20.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Өлүг-дириг-даа болза эккээр» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

Редакцияның адреси: индекс 667000. 667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторүүн 2-24-63, редакторүүн оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, кадыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партий-в амыдырал болгаш совет тургузуу кылдыстеринiң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-34-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-41-75, чаңгыс кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хелбейи баргында 2-32-75 телефончe долгаар.

Чагыг № 1008.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01740

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 148 (11946) / 1982 чылдың июнь 26, суббота / 1925 чылда үндезилеттингеш / Өртээ 3 коп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕР

«1982 чылда дүжүт ажаалдазын кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин болгаш 1982-83 чылдың үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында демдеглээни болза: 1982 чылда дүжүт ажаан алышкынынга база кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге белеткелди республиканың дыка хөй районнары болгаш совхозтары четпес боттандырып турар. Тараа ажаан ажыр- силос кылыр, картофель казар комбайннарның одуруглай алыр жатказының, мал чеми белеткээр машиналарның, транспорт херекселдериниң база өске-даа ажаалда техниказының септелгезин оожум темпилер-биле чорудуп турар. Оон түнелинде бо чылдың июнь 16-га чедир республиканың совхозтарында сиген кезер машиналарның 32 хуузу, силос кылыр комбайннарның 58 хуузу, тараа комбайннарының 44 хуузу болгаш картофель казар комбайннарның 62 хуузу- одуруглай алыр жатказының 58 хуузу- автотранспорт херекселдерининг 30 хире хуузу белеткеттинмээн. Механизаторлар-биле хандыртынганының байдалы ылангыя Каа-Хем, Таңды, Кызыл, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтарында дүвүренчиг.

Белеткеп болгаш садыг организацияларының, а ол ышкаш совхозтарның материал-техниктиг баазазы, склад оран-савазын, ногаа картофель кадагалаар черлерин, силос болгаш сенаж оңгарларын белеткеп турарында шыгғыы четпестер бар.

1982-83 чылдың мал кыштаглаашкынынга кажаа-хораанны, чем цехтерин, чүртталга бажыңнарын септээр талазы-биле чогуур хемчеглер алдынмайн турар.

Дүжүт ажаалдазын, кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин чогуур үезинде болгаш шынарыг кылдыр чорударын- мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртирерин хандырар сорулга-биле ам чорудар эргежок чугула хемчеглерни хүлээп алган доктаалда тодаргай айыткан.

1982 чылдың дүжүт ажаан алышкынынга болгаш кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрингe совхозтарны. белеткеп, садыг база өске-даа будүдүлгелерни болгаш организацияларны чогуур үезинде белеткээрин хандырарын Кедээ ажыл-агый министерствозунга. Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга- Сельхозтехкүркомга. Тараа продуктулар эргелелинге, Кедээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының база шынарының талазы-биле күрининспекцияга- СЭКП-нин Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хооррайкүүскомнарга. парткомнарга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге хүлээткен. Ону боттандырарыбиле дараазында түүлдерни кылыр:

—район, совхоз, Сельхозтехниканың салбыр бүрүзүнде бүгү ажаалда техниказын- автотранспорт херекселдерин белеткеп турарының чорудулгазын чеди хонук хуусаа иштинде чугаалажып көөр болган септелгенинг темпизин дүргедедиг-биле немелде хемчеглерни алыр. Мал чеми белеткээр бүгү машиналарның септелгезин июнь 1-ге чедир- а тараа база силос комбайнарыныың — июль 25-ке чедир доозар.

— фондулардан республикага тускайлап берген мал чеми белеткээр техниканы болгаш артык кезектерин сөөртүп алырын доп-дораан доозар,

— ажаан алышкын болгаш белеткел пунктуларынче база кадагалал черлеринче сөөртүр үеде кедээ ажыл-агый продукциязының чидирини болдурбазының хемчеглерин ажылдап кылыр болгаш боттандырар;

— техниканы ажыглаарының мурнакы методтарын совхозтарга шиңгээдир- ажаалда-транспорт отрядтарын ажаалда эгелээринге чедир тургузар, бүгү тараа комбайнарын комбайнерлерниң дузалакчылары-биле четчелээр, улуг күүлүг тракторларга ийи тракторист-машинисти тургузар;

— «Сельхозхимияның» болгаш «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының баазаларынга тараа культуралары ажаар комплекстиг ажаалда-транспорт отрядын ажаалда эгелээринге чедир четчелеп тургузар;

—тарааларның, картофельдин бедик шынарлыг үрезинни ажыл-агыйларның четчиришиле уруп алырынга шыңгыы контрольду тургузар;

— бүгү-ле белеткел организацияларының материал-техниктиг баазазын август 1-ге чедир белеткээрин хандырар.

1982 чылдың планында кордүнген склад оран-савазының, ногаа, картофель кадагалаар черлерниң, силос болгаш сенаж оңгарларының тудуушкунун, чаартылгазын база ажыглалга киирерин дүргедеирининң эргежок чугула хемчеглерин Кедээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкүрком, «Тыва кедээ тудуг» трест- «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкын болгаш тудуг-монтаж ажылдарын боттандырып турар өске-даа организациялар алыр.

Кедээ ажыл-агый министерствозу- СЭКП райкомнарырайкүүскомнар- парткомнар, профвилел болгаш комсомол организацияларды, улус депутаттарының кедээ Советтерин, совхозтарның удуртукчуларын болгаш специалистери 1981-82 чылдың-кыштаглаашкынының түнелдерин бүгү талалыг болгаш шүгүмчүлечи ёзу-биле анализтеп көргеш- малдың баш санын өстүрериниче мал ажылынын продуктуларын күүнеге садарының хүлээлгелерин күүседиринче углаган комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар.

1982 чылдың дүжүдүн ажаан алырынга чедир кывар-чаар материалдарны четчери-биле курлавырлап алырын, хову турлагларын ыак белеткеп дериирин, дүжүт ажаалдазынче чорудар чүк автомобильдериң август 1-ге чедир белеткээрин- Кызылдын бүдүрүлгелериниден база организацияларындан механизаторларны комбайннар белеткээри база дүжүт ажаары-биле чорударын хамаарышкан министерстволарга, ведомстволарга, албан организацияга черлериниге ук доктаалда хүлээткен.

Чайлаглаашкынны ~ бедик деңнелге

ОДАР БЫЛААШКАН КОДАННАР

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бирги чартык чылда күүнеге сүт садарының планын хуусаадан эрте күүседикпен. Районнуң Күш-ажылчы алдар туғун ол фермаңың ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген.

Ферма ам Шагаан-Арыг хемниң кыдында чайты турлаанда көжүп келген.

— Чайлаавыста бо чылын оът-сигеннин үнгени багай эвес-тир. Ынчангаш сүт саалдазы-даа өзүп тур—деп, бригадир Ай Дугаржап чугаалады. — Хүнде бир инектен 6—7 килограмм- а пиитизи-биле 2,4 тонна сүттү саап ап тур бис.

Саар инектериниң сүткүр продуктулуун бедидеринге малдың кададың, ажаалдачемгерилгезин эки организастааны көскү идигни берип турар. Сес кадарчыдан тургустунган ийи звено саар коданны дүне-даа, хүндүс-даа оъткарып- ийи ээлчег-биле кадарып турар. Олардан ылангыя Самдан Кара-оолдуң удурткан звенозу эки көргүзүглерни чедип ап, кызымакай ажылдап турар.

Коллективтин күш-ажылчы бедик түнелдерни чедип алырынга дуржулгалыг саанчылар Татьяна Кенден. Эникыс Дугар. Өлчей Нүрзатаныяк саанчылар Елизавета Балдан, Татьяна Мандышпаа оларның кирип келген үлүг улуг. Оларның кижи бүрүзү эрткен беш айларда сүт саар планын 3—4 тонна ажыр күүседкеп болгаш социалистиг чарышка ам-даа мурнап турәлар.

Коллектив бирги чартык чылда чедип алган чедиишкиннерин быжыглап, сүт саалдазын моон соңгаар улам көвүдедирип хүлээнип турар. Ынчалза-даа аңаа шаптыктап турар чамдык айтырыглар барын бригадир мынчаар хомудап чугаалаар болду:

— Кожавыста «УТКА 25 чылы» совхозтуң хөй малчынары ферманың чайгы одардевискээрин хөме хонуп- ов кодан чыгыы хоюн тургузуп албаан болза- сүт саалдазы амгы деңнелинден оранчок бедик турар ийик. Арыг-үзүүжүлер биспин совхозтуң удуртукчуларының негелде чогун ажыглаашкы база боттарының харысалга чогу-биле, хөй малын чайын Торгалыг тайгаларынче үндүрүп, эки семирти одарладып алырының орнунга беленин харап, шыпаада биспин одар-белчиирлеривисти сиген кезер черлеривисти тазартып чиртип, саза бастырып олурарлар-дыр. Ам үш дугаар чыл ынчан келди. Оларның уржуунда ферма эрткен чылын планын күүседип шыдавайн барган болгай. Мынчаар турар болза- бо чылын база бергедээривис чайлаш чок. Ынчангаш «УТКА 25 чылы» совхозтуң хөй хоюн биспин девискээривистен ескээр чайлады көжүрер дугайында айтырыгны дарый шиитпирлээрин бодувустун даргаларывыстан-даа, районнуң удуртур ажылдакчыларындан-даа чаңгыс эвес удаа дилеп келдивис. Ынчалзажок ол дилээвис мынчага дээр хандыртынмаан-даа.

СЭКП обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен VI пленуму ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарының айтырыгларын чугаалажып турган- мал продуктуларын бүдүрин болгаш күүнеге садарын көвүдедирде, чайгы таарымчалыг үеде чайгаар бүткен одарларны чөп ажыглаарыя- чайлагларда малчынпарның ажылдаар- чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарын районнар, совхозтар удуртукчуларынга, малчыннарга хүлээндирген болгай.

—Ынчалза-даа бисти арыг суг-биле хандырары-биле чайгы турлаавыска суг сордурар насостуг кудук хан бээр болган монтажчылар звенозу (удуртукчузу К. Ховалыг) ол чартык хүн хирееде-ле кылыр ажылды ам чартык ай иштинде кылып чадап келди, оларның кажан «чалырап» келирин манап-ла- хирлиг- довурактыг суг ижин, инек саар күүнеге дужаар сүт кудар сава-саңгавысты оон-биле чуп турар-дыр бис. Хемден өске суг алыр чер бар эвес, канчаар боор ам—деп- ферма ажылдакчыларының бирээзи хомудады.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, хол-биле кылыр ажылдарны чиигедиринге механизациялың ажыктың шуптувус билир бис. Ылаңгыя Арыг-Бажы ышкаш улуг фермага инекти түгле электри күчү-биле саарын чедип алыры онза чугула. Ынчалзажок бо фермада 320 ажыг инекти (моон соңгаар оларның саны оон-даа көвүдээр) саарынга түгле 16 аппаратты тургусканы канчандаа чедиишпес болбайн аан. Оон-биле чергелештир электрилиг саалда аппараттарын бодуун арга-биле көвүдедир, саанчы санынга четчир кылдыр кылып ай болур арга барын бригадир тайылбырлады. Ону кылырында нарын түведаа чок: ам бар хоорзага улаштыр алюминий хоорга шөйгеш, аңаа электри ажылдадыр кнопкалар кылгаш саалда аппараттарын хоорзага кошкаш, адаанга малга чем каап бээр ыяш коошпалар кылып алыр.

—Хоорза чорудуп, көңгүлдер кошкаш ток улап бергеле, артканын боттарывыс дыдып алыр улус-тур бис ийин.

Сельхозтехкүркомнуң Шагаан-Арыг каттыжышкынының ажылдакчылары ол саналды боттандырарының аргазын өөренип көрзе чүл?

База бир айтырыг. Мурнунда чылдарда эрги, чаа хоорайлар-биле чайлаг аразынга маршруттуг автобус хүнде ийи-үш катап маңнап турган. Фермада ажылдап- чурттап турар хөй улустуң районсоьхоз төптери-биле аргыжарынга- яизы-бүрү чорук-херектер будүрүп алырына ол хемчок эптиг. Хоорай автобузун ам база ынчаар. чайлагга чедир маңнап турар кыадыр тургузарын ферма ажылдакчылары Шагаан-Арыг хоорайның пассажирлер АТБзинин удуртукчуларындан, бо айтырыгга хамаарылгалыг өске-даа органнардан дилеп турар.

Бүгү-ле чүвени совет кижилериниң чаагай чорууп бедидеринче угландырар дугайында партияның XXVI съездивинниң салгап сорулгазын амыдыралга боттандырары чогум-на мындыг айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээриниден эгелээрин утпаал.

Х-К. МОНГУШ.

Улуг-Хем район.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Бистин республика биле кожа-хелбээ МАР-ның кызыгаарлашкак аймактары-биле аразында пайыралчы харылзааларны хөгжүдеринин планынга дүүштүр партияның Убса-Нур аймак комитединин ажылдакчылары—лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу Жамбалын Цагаан-Хуу, партияның аймак комитединиң инструктору Хуягайн Сайржак олар бисте аалдап келген.

Аалчылар СЭКП Тыва обкомунуң лекция пропагандазының талазы-биле ажылды канчаар тургусканы-биле танышкан болгаш «Тувинская правда» солунның редакциязынга, республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинге, Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге, 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге чорааппар. Оларны СЭКП Өвүр-Каа-Хем райкомнарынга, Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Совет Тыва» совхозтарының парткомнарынга чораан болгаш пропаганда ажылының талазы-биле дуржулга солушканнар. Ол ышкаш Кызыл хоорайның тураскаадыг черлерин сонуургап көргенпер.

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «Моолга келиңер» деп «Моолфильм» киностудиязының бүдүрүп үндүргени кинону көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Делегацияны СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хүлээп алган.

Бистин корр.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң хойжулары он бирги беш чылдың ийиги чылында хой кыргылдазын организастыг чорудары-биле кыргылда пунктузун эки септээн. Совхоз бо чылын 22750 хойну кыргып. күүнеге 42 тонна дүктү садар хүлээлгелиг. Пунктуга кыргыдар коданнарның графигин, ында ажылдап турар кижилерниң көргүзүглерин демдеглеп турар самбыраны кылган.

Совхоз 7444 баш өшкүден 11 тонна дүктү кыргып. күүнеге саткан. Серге кадарчызы С. Товарыштай бир өшкүден 1,5 кг дүктү кыргып. өскелерден бедик көргүзүгүнү чедип алган.

Ам бо хүннерде хой кыргылдазы масеалыы-биле чорун, пунктуда электрилиг 36 хачы ажылдап турар.

Х. КАРА-ООЛ.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Он болгаш ооп-даа хөй уругларны бөжаан болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» атты «Маадыр-ие» орден-биле шаңнавышаан, тыпсыр:

ТЫВА АССР-ДЕН

1. Анна Георгиевна **Котовага** — өг-бүле ээзи, Кызыл хоорай.

2. Дадар Седеновна **Кууларга**— өг-бүле ээзи, Чөөн-Хемчик район.

3. Солун-кыс Седиваевна **Монгушка** — «Искра» совхозунуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

4. Хамааты Балаажыковна **Ооржакка** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

5. Оюу Астыр-ооловна **Сандакка** —«О. Шыпаа» совхозтуң ажылчыны. Тес-Хем район.

6. Арышмаа Хомушкуевна **Тастанга** —ажылдакчы, Бай-Тайга район.

7. Сержинмаа Солдуковна **Хертекке** —«Малчын» совхозтуң ажылчыны, Мөңгүн-Тайга район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1982 чылдың июнь 3.

Кызыл хоорай Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

1982 чылдың июнь 30-де СЭКП Кызыл хооркомунун хуралдаар залынга 14 шакта улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң бирги органнызастыг сессиязы болур.

Хүн айтырыы:

1. Организастыг айтырыглар.

2. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң сорулгаларының дугайында.

Совет-француз экипаж башкарган «Союз Т-6» дээр космос корабли ужудуушкунда *СЭТА-ның дыңнадыы*

1982 чылдың июнь 24-те Москваныы-биле 20 шак 30 минута турда космостун «Союз Т-6» кораблин салып үндүрерин Совет Эвилелинде боттандырган. Совет космос кораблин: корабльдин командири Совет Эвилелинин ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-нин ужудукчу космонавтызы Владимир Джанибеков, борт-инженер Совет Эвилелинин Маадыры, ССРЭ-нин ужудукчу космонавтызы Александр Иванченков болгаш шинчилекчи-космонавт Француз Республиканың хамаатызы Жан-Лу Кретьен олар башкарган.

Ужудуушкунун программазы «Союз Т-6» корабльди орбитанын «Салют-7» эртем-шинчилел комплекизи-биле тудуштурарын көрүп турар. Космонавтылар Джанибеков, Иванченков болгаш Кретьен олар орбитада 1982 чылдың май 13-тен бээр ужудуп турар космонавтылар Березовой болгаш Лебедев оларның-биле комплекстиң бортунга эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чорудар.

Космонавтылар Джанибеков, Иванченков болгаш Кретьен оларның кадыкшыл байдалы эки, «Союз Т-6» корабльдин борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур. «Союз Т-6» корабльдин экипажы ужудуушкун программазын күүседип кирипкен.

Космос делгемин тайбын сорулгаларга таарыштыр өөренип шинчилээр болгаш шиңгээдип алыр дээш Совет Эвилелинин болгаш Франциянын кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулга дүүштүр совет-француз ужудуушкунну боттандырып турар.

«Союз Т-6» корабльдиң командириниң ужудуп үнер мурнунда *медеглели*

Эргим эштер болгаш өнүктер!

Бегүн ийи чурттун — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинин болгаш Франция Республиканың төлөөлекчилери «Союз Т-6» корабль-биле космоска ужудуушкунче чоруптар. Менээ бо космос кораблинин командири болур бедик идегелди бузуреткен.

Бистин чурттарывыстың улустарын холбаштырып турар шаг-төөгүден бээр тургустунган паймралдыг харылзаалар экономика, эртем, техника болгаш культура талазы-биле хей-хей чылдарда болгаш ботботтарынга ажыктыг кады ажылдажылгадан илереп турар.

ССРЭ-нин болгаш Франциянын эртемденнери космос делгемин шинчилээр талазы-биле чедиишкинниг кады ажылдап турар. Космоска кады ажылдажылганы чаа үе-чадазы совет болгаш француз космонавтар составтыг чурттар аразының каттышкан экипажының ужудуушкуну боол турар. Оон түнелдери бистин чурттарның эртеминиң болгаш техниказының моон-даа соңгаар хөгжүүрүнге, совет болгаш француз улустарның аразында найыралды быжыглаарынга бараан болурунга бүдүүлээр бис.

«Союз Т-6» корабльдин чурттар аразының каттышкан экипажының өмүнээзинден илеткээрим болза: космоска ужудуушкунга белеп бис. бо хүндүлүг болгаш хамыысалгалыг сорулганы күүселир дээш боттарывыстың бүгү-ле күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бээр бис.

«Союз Т-6» корабльдин командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир ДЖАНИБЕКОВ.

«Союз Т-6» корабльдиң ужудуп үнериниң мурнуу чарыында француз космонавтының *медеглели*

Космосче бистиң ужудуушкунувустун мурнунда хөй-хөй космонавтыларның ужудуушкуннары болган. бистин соовуста хөй экипажтар кижиниң ажыл-чорудулгазының чаа-чаа хевирлерин дилеп тывар сорулга-биле ужударлар. Кижи төрелгеттенниң ол өндүр-улуг хереэнге болумнуң бөдүүн-даа болза, үлүүмүү киириштирин болзурумга чоргаалданыл турар мен.

Бо эртем шенелдезин белеткээрге дыка хөй түүлдерни кылган совет болгаш француз эртемденнериң инженерлериниң болгаш специалистериниң бөлүктеринге эң-не чалбыыштыг өөрүн четтириишкинни илередип тур мен.

Бо каттышкан ужудуушкуннуң черниң кижилериниң болгаш күрүнелериниң аразынга харылзааларны экижидеринге идиглиг болзурунга идеген турар мен.

Мээң бодумнуң космосче алгаш чоруур сорулгамны мээң космос хевимде: «Хосталга, деп эрге, акы-дүмдалыкы чорук» деп Франция Республиканың эмблемадемдээнде бижип каан.

«Союз Т-6» корабльдин космонавт-шинчилекчизи Франция Республиканың хамаатызы.

ЖАН-ЛУ КРЕТЬЕН.

Владимир Александрович Джанибеков

Владимир Александрович Джанибеков Ташкент областа Бостанлык районунуң Искандар суурунга 1942 чылдың май 13-те төрүттүнген.

Ейскинин дээди шериг ужар чүүл куштеринге ужудукчу-инструктор албанын эрттирген.

В. А. Джанибеков — 1970 чылдан бээр Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар отрядынга ол 1970 чылда кирген.

Башкарылгалыг космос корабльдеринин болгаш орбита станцияларының ужудуушкуннарын башкарарынга чаңгыс эвес удаа киришкен.

В. А. Джанибеков ийи удаа: 1978 чылдың январьда «Союз-27» корабльдиң болгаш «Салют-6» станцияга таварышкан баштайгы экипажтың командири. 1981 чылдың мартта «Союз-39» корабльдин командири болуп, космос ужудуушкуннарын кылган, ынчаарга «Союз-39» корабль совет-моол каттышкан экипажты «Салют-6» станцияга чедирген.

Александр Сергеевич Иванченков

Александр Сергеевич Иванченков Москва областың Ивантеевка хоорайынга 1940 чылдың сентябрь 28-те төрүттүнген.

Москвапың ужар чүүл институдун 1964 чылда дооскан соңгаар конструктор бюрозунга ажылдаан болгаш космостуң чаа аппараттарын чогаадырынга киришкен.

А. С. Иванченков — 1972 чылдан бээр Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Александр Сергеевич космоска ужудуушкунарга 1970 чылдан бээр белеткенип эгелээн. «Союз-9» космос корабльдериниң борт-инженерлеринең хей удаа солукчузу болуп турган, ол ышкаш «Союз» болгаш «Аполлон» корабльдерин космоска кады ужудуушкунунга борт-инженер кылдыр база белеткенген.

А. С. Иванченков космоска 140 хонук узун хуусаалыг бодунуң баштайгы ужудуушкунун «Союз-29» корабльге болгаш «Салют-6 станцияга 1978 чылда кылган.

Жан-Лу Кретьен

Француз Республиканың хамаатызы Жан-Лу Кретьен 1938 чылдың август 20-де Ла-Рошель хоорайга төрүттүнген.

Шериг ужар чүүл школазында ол 1959 чылда кирген болгаш ону 1962 чылда дооскап. Жан-Лу Кретьен сөөлгү чеди чылдар дургузунда Франциянын шериг ужар чүүл куштериниң дайынчы кезектеринин бирээзинге шүүргедекчи-ужудукчулап, а оон соонда ужудукчу-шинчилекчи болуп ажылдаан. 1977 чылда Франциянын мурнуу районунуң агаар камгалалынын командылакчызының оралакчызынга ол томуйлаттырган.

Подполковник Жан-Лу Кретьен космонавтылар белеткээринин Ю. А. Гагарин аттыг төвүнге 1980 чылда белеткенип кирген. «Союз-Т» космос кораблинге болгаш «Салют» орбита станциязынга ужудуушкуннар өөредилгезинин бүрүн курузун ол эрткен.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан): В. Джанибеков, Жан-Лу Кретьен болгаш А. Иванченков.

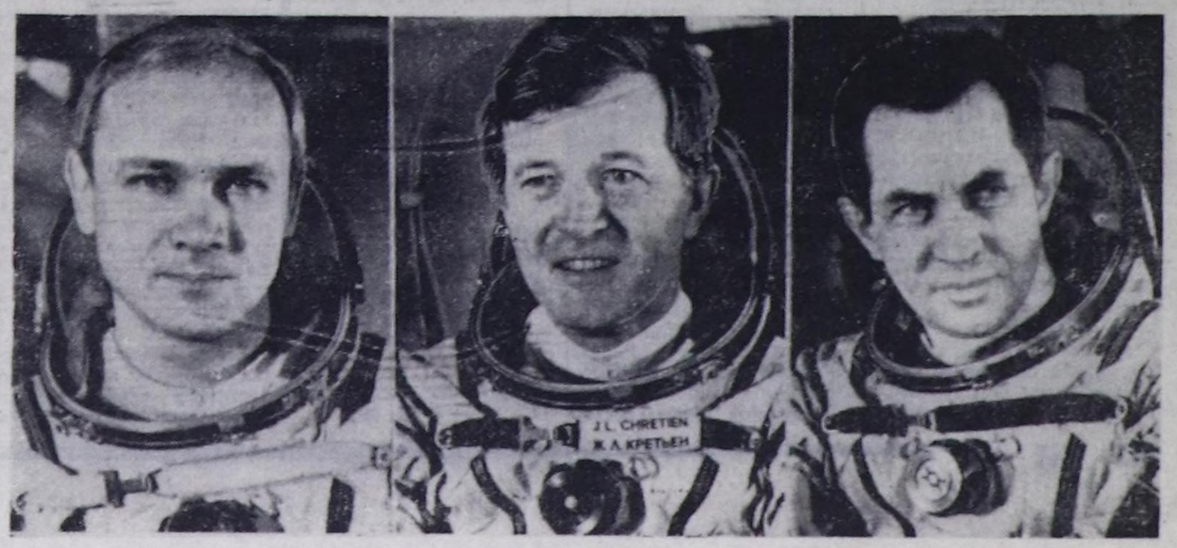

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

МУРНУВУСТА — УЛУГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш оңу боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» партия райкомунуң бирги секретары И. М. Сувандиниң илеткелин анаа дыннап, чугаалашкан.

Районнуң коммунистери болгаш ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дәмей, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде түңнелдерин болгаш айтыышкыннарны, Коммунистиг партиянның база Совет чалактың ишкиги болгаш дашкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүң деткип турарын илеткелчи демдеглээн. Күш-ажылчы коллективтерге партия ТК-ның май Пленумунуң материалдарын чугаалашкан болгаш оның өөренип турар. Партияның бо төөгүлүг документилеринде улустуң чаагай чорууның дугайында сагыш човаашкын сиңниккен. Ынчангаш ажылчы чоннарның чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кадрлүүшкүнүн ол хайныктырган.

Бо чылдың июнь 15-те партия Тыва обкомунуң VI пленумунга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан болгаш оңу күүседир талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодаратқан. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырган түңнелинде республиканың көдээ ажыл-агыйының бүтүү адырларын хөгжүдеринге идегелдинг материал-техниктиг базаны тургустунганын пленум демдеглээн. Ол үениң дургузунда Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйы улам ынай сайзыралды алган. Көдээ ажыл-агыйның кол бүдүрүлге фондулары колдуунда 7 катап, иштин продукциязы 2,6 катап өскен.

Районнуң ажылчы чоннарының социал-экономиктиг амыдыралынга дыка бурунгаар базымнар болган. 37 мун дөрбелчин метр чүрттелга шелүүн, 400 орунлуг школа назыны четпээн уруглар албан черин, 1040 олуттуг культура бажыңнарын, клубтарны ажыглалда киргеш, 1971 чылга дениээрге 1980 чылда бо сорулгага капитал салыышкынының хемчээли үш катап өскен.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда парын болгаш улуг сорулгаларны салганын илеткелчи айыткаш, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле чөөн-хемчикчилер чүүү кылырын тодаргай чугаалаан. Амгы үеде чер болгаш мал ажылының ханы анализин берип, ында четпестерин илередип, оңу одип алыр хемчеглерни айтыш, май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кылыр ажыл-ишти тодаргайлаан.

Мал ажылын хөгжүдери чер ажылындан дорт хамааржыр, ындыг болганда оңу ажыглаарының ажыктыын, үнүш-дүжүткүрүн бедидерин пленумга чугулалап көрген. Он бирги беш чылдың чыл садыында-ла ортумаа-биле 20895 тонна тараанны, 3700 тонна картофельди, 2100 тонна ногаанны бүдүрер сорулганы салган. Мал чеми культураларның тарыыр шелүн көвүдедир, дүжүдүн бедидер, болбаазырадырын, камгалап кадагалаарын экижидер. Мал чемнери белеткекчилериниң күш-ажылын организастаарын экижиде ринче, оларның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, мал чемнеринин шынарлыг болгурунче партия организацияларының секретарьларының, совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң, көдээ ажыл-агый органнарының кичээнгейин угландырган. Суттарылганың шынарын экижидер, суггаар черлериниң шелүн калбартырын чугулалап көрген, ол — чаагай дүжүттү алырының магадылалы.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле район чамдык багай эвес түңнелдерни чедип алган, ылаңгыя сүт будүрери элээп көвүдеткен.

Аъш-чем программазында айыткан хемчеглерге дүүштүр малдан алыр продуктуларны көвүдедир харыысалгадыг улуг ажыл районнуң ишчилериниде опаажын турар. 1985 чылга чедир эът будүрерин 4747 тонна чедирер, ооң иштинде ишек эъди 1840 тонна, хой ешкү эъди 2303 тонна болуур. Хойнуң баш санын өстүрер, чайгы семиртилгени болгаш ажыл-агыйлар арасының баазазынга үлетпүр технологиязынга үндезилээн тургузу семиртилгени чорудуп тургаш, салдынган сорулгаларны чедип алыр. Хаван эъдин будүрерин көвүдедир, күштү, тоолайны өстүрер аргалар бар. Малдың укаазын экижидер. Ооң-биле чергелештир мал ажылында четпестерни үндезинин-биле чайладырын айыткан, ылаңгыя малдың чидер, өлүр, янзы-бүрү чылдагааннар-биле хораар чоруктарын болдурбас.

Район сүт будүрерин беш чыл дургузунда 3,6 мун тонна чедирер. Ону боттандырарда саар инектерниң уксазын, ажаалда, чемгерилгезин экижидер, санын көвүдедирер.

Аъш-чем программазын чедиишкинниг шиитпирлээрине хуузунда дузалал ажыл-агыйы биче эвес рольду ойнаар, 1981 чылда районнуң ажылчы чоннары хуузундан малындан 1216 тонна эттиг (дириг дөзүн-биле), 3073 тонна сүттүг болгаш өске-даа продуктуларны күрүнеге дужаган. Ынчалза-даа ооң амдаа эвээжин пленумга айыткан. Районда мун ажыг өгбүде бажың чапының үчастогу чок, 3300 өг-буле мал азыравайн турар. Бо чугула адырны моон соңгаар улам хөгжүдерин пленум шиитпирлээп.

Аъш-чем программазында айыткан хемчеглер йөзүлээр чүрттелга болгаш культура амыдыралдың тудугларын калбартыр, будүрген продукциязыны эки кадагалаар, сайгарар, болбаазырадыр, техниканы ажыктыг ажыглаар, совхозтарны кадрлар-биле быжыглаар, парткомнарның, партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээн бедидер талазы-биле болгаш СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң идиш үндүргени оске-даа айтыышкыннарын күүседир дээш районнуң партия организациязы чүнү кылырын илеткелчи болгаш сапал бергеннер чугаалаан.

Пленумга санал берген «Алдан-Маадыр», «Тыва», «Большевик» совхозтарның чүрттелга болгаш культура амыдыралдың тудугларын калбартыр, будүрген продукциязыны эки кадагалаар, сайгарар, болбаазырадыр, техниканы ажыктыг ажыглаар, совхозтарны кадрлар-биле быжыглаар, парткомнарның, партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээн бедидер талазы-биле болгаш СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң идиш үндүргени оске-даа айтыышкыннарын күүседир дээш районнуң партия организациязы чүнү кылырын илеткелчи болгаш сапал бергеннер чугаалаан.

Пленумга санал берген «Алдан-Маадыр», «Тыва», «Большевик» совхозтарның директорлары М. Б. Донгак, В. П. Айжы, А. Т. Шаалы, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Х. Б. Куулар, № 463 механизированный начальниги Н. Н. Носов болгаш өскелер-даа СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чүнү кылып турарын, моон соңгаар соревнованы тозаргай чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак пленумнуң ажылынга киржип, дедгерелгей үүре чугаалаан.

Пленум чугаалашкан айтыыр талазы-биле докталаалы хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

ЭКОНОМИКА БОЛГАШ СОЦИАЛ ПРОГРАММА

● ● ●

«Верхнемуллинский» совхоз — Пермь областың эң улуг ажыл-агыйларының бирээзи.

Од чылдың-на 17 миллион рубльдиг продукциязын — эрте бижар картофельди, ногааларны болгаш сүттүг сайгарып турар.

Совхозтуң дөртку ажылчыны чыл санында профсоюзлериниң путёвказы-биле дыштанылга бажыңынга, пансионатка азы санаторийге дыштанып турар.

ЧУРУКТАРДА: № 5 салбырның профсоюзлел цех комитединиң даргазы Н. И. Уточкина совхозтуң ажылчыны Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Н. А. Терехиге санаторийге баар халас путёвканы тыпсып тур;

Лаборант Т. Мөңгүнчиниң үңгүштериниң биологтуг камгалалының аргаларын шенеп көрүп тур.

В. Загуляевтиң фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

● ● ●

НАЙЫРАЛГА ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЯКУТИЯ

Е. Н. ГОРОХОВА,
Якут АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы

Якутияның ажылчы чоннары төөгүлүг ийи хүннерни демдеглеп эрттирер: автономнуг республиканың тургустунганының 60 чыл ооң болгаш Россия күрүнезиниң составынга Якутияның эки турабиле бактаап киргенининг 350 чыл ооң.

Улуг Октябрьның Тынелгези Якутияның кырынга чаа амыдыралдың аппас хаяазын кыпсыпкан. Совет улустарның чаңгыс аай өг-бүлезинде республика коммунистиг тургузуушкунга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган. Эртем-техниканың сөөлгү чаз чедиишкиннери-биле дерттинген үлетпүр будүрүлгелери, электростанциялар, рудниктер мында ажылдап турар. Кыска хуусаа иштинде алмаз казып тывар үлетпүр тургустунган, бүгү-эвилел балансызынга төлептиг салыышкының дагулеттирүүнүң өске-даа адырлары база киирип турар. Вилюй ГЭС болгаш Якут ГРЭС бойдус газының дузалыбиле ажылдап турар.

Хаанныг Россияның 1913 чылда будүрүп тургандэлектроэнергиязындан ийи катап хөй электроэнергияны оон бүгү электростанциялары чылдыңа будүрүп турар.

БАМ — Тында — Беркакит демир-орук шугуму бистиң чүрттүң республикаларының, крайларының болгаш областарының аразында найыралдың оруу апарган.

Ук республика бедик хөгжүделиг кедөө ажыл-агыйлыг. Чер болгаш мал ажылының продуктуларын ол чылдың-на хөйүлеп берип турар. Аъш-чем программазын боттандырарынга эргежок чугула материал-техниктиг база тургустунган.

Автономнуг республиканың наймеылалы Якутск — Чөөн-Сибирьниң уруг эртем болгаш культура төптеринин бирээзи. Лена хемде ол хоорай бо хүнперде 350 харлаар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының филиалы мында туруп турар, ол шыкаш күрүне университеди ажылдап турар. Он-он эртем-шинелел институттары, өске-даа эртем албан черлери амгы үениң эртеминиң чугула айтырыгларының талазы-биле шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Ооң чайынначак хереченнерининг бирээзи —бо чылын Ленинчи шаналдарны якут националдыг ийи эртемден Н. Н. Ефимовка Д. Д. Красильниковка тывысканы болуур, олар ону космиктиг хереллерни шинчилээринге сураглыг чедиишкиннери дээш алганнар.

Улуг Октябрьның мурнунда бодунуң үжүк-бижик чок чораан якут улус ам уран-чечен литератураны беш дылдарында тургузуп алган. Якут литераторлар крайның индустриалдыг хөгжүлдезинге, БАМ-ның тудугларының маадырлыг күш-ажылынга, Мурнуу Якутияның бойдус байлактарын үлетпүр үндезининге шингээдип алырынга, аныяктарны кижизидеринге тураскаатказа чаа-чаа эвээш эвес чогаалдарны бижээнивер. Республикада профессионал дөрт театр, улусчу 50 ажыг театрлар болуур, танцы-хор ансамблъдери ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Россияның национал кыдыг-кызыгаар турган чөрлерин оон төвүнүң хөгжүлдезининг деңнелиинге чедир дүргеп-не көдүрер кылдыр Совет эрге-чагыргазын баштайгы чылдарындан эгелээш, бистиң экономиктиг болгаш социал политиканы ынчалдыр тургускан. Ол сорулга база чедиишкининг күүсеттинген. Маңаа чугула рольду чүрттүң бүгү нацияларының сыры кады ажылдажылгазы болгаш хамыктың мурнунда орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызы ойнаан. Хожудаңгай национал чөрлер ам чок эштер!».

Сагыш-сеткилди хаара тудуптар бо сөстөр Якутияга бүрүңү-биле хамааржыр. Улустарның найыралы — ол дээрге социализмниң канчаардаа аажок улуг чаалап алдыышкыларының бирээзи. дир- ол дээрге ниитилел хөгжүлдезининг шимчедикчи күжү апарган совет кижилерниң кайгамчык чаа шынары-дыр. Якуттар эвенкилер чукчилер, юкагирлер оларга доктаамал дузаны чедирип турар орус болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустары-биле кады чүрттаар болгаш ажылдаар улуг ааскежик таварышканынга кызыгаар чок чоргаарланыш чоруурлар.

Бөгүн республикада канчаар-даа аажок тургузукчу ажыл чоруп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин күүсетпишаан, Якутияның ажылчы чоннары чүрттүн, борттарының республикаларының юбилейин болгаш Россияның составында төрөөн крайның эки тура-биле бактаап киргенининг 350 чылын будүрүлгечи эки чедиишкиннер-биле уткуп турарлар.

Бистиң чүртувустуң улустарының найыралын ыдыктыбиле камгалавышаан республиканың ажылчы чоннарын, өзүп олурар салгалды коммунистиг идейлиг чоруктуң совет патриотизмнин болгаш пролетарлыг интернационализмниң өзүзунга кижизидип турар бис.

ЧАА КЫШТАГ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Чес-Булуң хойжу бригадазының Кызыл-Тайга белинде кыштагларынга база бир чаа кыштаг немешкеп. Ол болза «Хемчик» аныыр-тывып ажыл-агыйының Т. Д. Харыулинге удурткан 7 кижилиг аңчылар бригадазының Хөл-Өөжүнде тутканы кыштаг-дыр.

Совхозтуң дирекциязы-биле аныыр-тывып ажыл-агыйының чарган керээзин өзүгаар бригада кежигүннери 500 баш хой кирер кажааны чүрттелга бажыңы-биле кады тудуп доозкан. Ооң-биле кады малчынга чүпар-бажыңны база кылып берген.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, амыдыралга боттандырар чаагай херекке идепкейлиг киржир дээш бригаданың кижи бүрүзү улам соруктуг ажылдап турар деп, бригадир Тамир Харыулин чугаалап турар.

А. ДОНГАК.

ДЕТКИМЧЕ КӨРГҮЗЕР

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче бүгү күш угланган. Аъш-чем продуктуларын көвүдедиринче совхозтарда, будүрүлге черлеринде хамаатыларның хүүда дузалал ажыл-агыйының үлүү улуг болуру чугаажок. Ынчангаш дузалал ажыл-агыйын шын тургузуп, чөп ажыллаары чугула деп бодаар мен.

Эрзин районда ол айтырыгны тургускаанында чамдык четпестер бар. Совхозтарның ажыл-ишчилери бажыңнарының девискээрине огород тарып өстүрериниче шоолугла кичээнгей салбайн келген. Картофельди тарыыры тарып тарыыр, ындыг-даа болза суггат чок черлерге олуртуп каап, оон ажаалда-хайгааралын кошкадыптарга дүжүүр хиреллиг.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары чугула айтырыг. Ындыг болганда кижи бүрүзү аңаа үлүүн киришпитирер апаар. Ынчангаш районнуң чонунун дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге эргежок чугула чүүлдер-биле хандырар айтырыгны бар арга-курлавырларны барымдаалап тургаш, дузалап, деткимче көргүзери күзенчиг.

К. ЛАМАЖАП.

Суур болгаш оон кижилери

ДЕМНИГДЕ — КҮШТҮҮ

Мөрен суур — Баян-Кол хемден бажын алган Мөрен хемниң од-бо талакы унпарында хүнден хүнче хөгжүп, чаартыныш турар. Бөгүнгү Мөрен суурну бежен чылдарныы-биле канчап дениээр. Совхоз төвүнде шөлүүн батқан делгем кудумчуларда ортумак школа, ясли-сад, эмнелге, совхоз конторазы, районнуң амыдырал хандырыгга будүрүлге эргелелиниң комплекстиг хүлээп алышкыын пунктузу дээш кодөөнүң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чүрттелгазынга эргежок чугула түүлдер бар.

Төрөөн суурун чаагайжыдып күш-ажылы-биле ону чаартып турар кижилер—оон чүрттакчылары. Оларның арасында кандыг мергежилдин кижилери чок дээр. Мөрен ортумак школазының дүүнгү дооскучулары — бөгүн улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында — малчыннарсаанчылар, партия, совет ажылдакчылар, башкылар-эмчилер...

Суурнуң агитквартирадары чопшуң чүрттап турар черинден аайы-биле кижизидилге аныылынче-ыланғыя чүрттакчыларның идей-политиктиг-мөөң-шынар кижизидилгезинче улуг кичээнгейни угландырган. Ол дугайын чугаалап тура, № 3 агиткварталдың ажылы мактадыг, оюн-концерт дээнде олут олурбас кижилерлиг, ырлыг агитквартира диже хөөредиг болбас. Суурнуң агитквартираларының аразында уран үүлү көрүлдезинге талантызын бараалгадып, бир дугаар черни доктаамал ээлеп турары таварылга эвес. Суурнуң агитквартирларының түңнел концертинге киргеп номерлерден тургустунган концерт-биле мөренчилер район төвүүге, «Нарын», «Чаа оруқ», Ленин аттыг совхозтарга аалдап чораан. Таңгыт Бады-Шулуу тыва, моол аялгаларны игилге ойнай бээрге, көрүкчүлер сеткиз ханын дыңнаар. С. Самданның күүсеткени ыры бүрүзү адыш часкаашкыны-биле үдеттирер.

№ 3 агитквартаада ада-иелериниң школа-биле харылзаазы эки. Ол девискээрде ураншевер ходдуг —даараныр, артыыр кижилер хөй. Ынчангаш аргыырында даараварынга өөренирин күзээн кижилерни өөредир белгүмвү ында тургусканы таварылга эвес.

Суурнуң агитквартираларының аразында арыг-шевер талазы-биле калбарган чарыышкына № 1 агитквартал бирги черже үнген.

Мереннің улуг назылыгларының, апнык өскөни-даа күш-культурага сонуургадыг, хандыкшылдыглар. № 2- 1 агитквартадың чүрттакчыларының 79 харлыг Сеңги Каңхууевич Чигжит, 60 харлыг Дензимаа Кыргысовна Сөрөдар-55-тиг Кыргыс Людупович Ширме эртенги шакта суур кыдынга арыг агаарга сула шимчээшкинни доктаамал кылып турарлар. Оларның үлегери улут.

«Мөрен» совхозтуң ажылчыларын СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түүлдүт деп көргени Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынче бүгү күжүн иевоонээн. Суурнуң агитквартаралары чопшуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер айтырыгны чедиишкинниг тургузарынче улуг кичээнгейни угландырган.

К. ХАНГАЙ.

КЫРГЫЛДАГА БЕЛЕН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында оон мун ажыг хой бар. Салбырның хойжулары эрткен кыштың хүр ажыын, малдың баш санын өстүрер, чаш төлүн бүрүн камгалап алыры-биле бедитиген социалистиг хүлээлгени алган, күүседип шыдаан. Салбыр төрүүр 100 хойга онаалтыр 98 хураганны камгалап алган.

Бо хүннерде 22 кодан Час-Адырның эки оттуг чайлагларында хонгулапкан.

Мурнакчы хойжу Болат Хомушку чылдың-на бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол дээрге чайгы үеде семиртилгени эки организастаанындан кол хамааржыр. Ол бирги беш чылдың ийиги чылында ол төрүүр 100 хойга онаалтыр 111 хураганны камгалап алган социалистиг чарыштың типлекчизи болган.

Бо салбырның хөө чиңге нарын дуктуг. Харыысаалгалыг үе—хой кыргылдазын организастыг чорудар дээш Час-Адырда чайлагда кыргылда пунктузуп тургускан. Ында 22 электри хачыларын кожуппунктунуң сентелгезин кылып доозкан. Оңа-биле кады хол хачыны-биле ажыладаар 28 кыргыкчыны шилип белеткээн.

Салбыр бо чылын 17 тонна дуктуг күрүнеге садар хүлээлгелиг. Ону күүседиптериниң бүгү аргалары бар дээрзин хойжу бригаданың бригадири Чакым Сотпаевич Салчак бадыткап чугаалап орар.

Кыргылданы организастыг эрттирери-биле пунктуда столованы кылган. Ында мал кижи эмчилерин болгаш садыгны тургускан. Кыргылдага ажылдаар кижилерниң чурттаар черин база кылган.

Малчыннарга коммунистерни, комсомолчуларны агитаторлар кылдыр бижыглаан. Комсомолчу кадарчылар Салбакай Монгуш, Баганай Сарыг-оол Сендажы Күжүгет болгаш өскелер-даа лекция, бесседаны малчын эш-өөрүнүң ортузунда кылып чорун турар. Олар Аъш-чем программазын боттандырар талазыбиле СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин база Аъш-чем программазының дугайында СЭКП ТК-ның болгаш Министрлер Чөвүлелиниң докталаалдарын малчыннарга таныштырган.

А. СОДУНАМ.
Барыын-Хемчик район.

«Четтирдивис» дижир

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын Чадаананың амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле танышып, өөренип турар.

— Совет кижилериниң чаагай чоруу дээш ада сагыш салыышкынны Коммунистиг партия бистиң чазаавыс хүн бүрү салып турар. Оон бадыткалын Аъш-чей программазында бижиттинген өдуруглардан момчуп болур. Ону амыдыралга боттандырары бүгү кижилерниң кызымаккай, белек будүрүкчүлүг ажылжиниден хамааржыр—дээш, даараныр цехтин эргелекчизи З. С. Монгуш чугаазын уламчылады: — СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын өөренип тура, бистиң цехтиң ажыл-ишчилери күүседип турар чагыгларны чогуур үезинде эзлеринге хүлээтпишаан, оларның шынарын экижидеринче угланган ажыл-агыйжы чугааны кылып турарлар.

Зинаида Самдановнаның удурткан цегинде дөрт бригада бар. Олар киирген чагыгларны барымдаалапташтыкы болгаш чуга хеп аймаан чылдың үелеринге дүүштүр даараап, эзлеринге хүлээдип келгеннер. Тус-тус бригадаларның аразында күш-ажылчы маргылдаа алган хүлээлгелерни планныг онаалдаларны ажыл-херекке боттандырарынга идиглиг. Бирги кварталдың түңнелин үндүрерге, даштыкы хеп аймаан даараар № 4 бригада тиилекчи боон шыгараан. Мактал, шаналдыг бригаданы хоочун даараныкчы С. Т. Байкара тос чыл иштинде удурткан келген. Сиирилмаа Тасовнаның бригадазында холушкак мергежилдиг сес кижи бар.

Оларның аразындан даараныр мергежилге чөөрби беш чыл бараан болган хоочун быжыкчы коммунист Зинаида Ойдуп, даараныкчы Полина Кара-Сал, быжыкчы Хүрен Донгак хүлээтпишаан чагыгларны эки шынарлыг күүсеткеш, чагыкчыларның хүндүткелин чаалап алганнар.

Чуга хеп даараар бригаданы Бопук-Бара Ооржак билдиглиг ушкарып, башкарып келген. Оларның ажылы макталдыг, эрткен айның даалгазын база ажыр күүсеткен. Дуржулгалыг даараныкчылар Александра Монгуш, Чечена Ондар, Анай Монгуш болгаш ооңдаа өскелер чагыкчыларның дүрт-сынынга таарышкан хептерни даараап, эзлеринге хүлээдип бээрге, демгилери «четтирдим» деп чымчык-чылыг сөсту чугаалаарлар.

М. ОНДАР.

КҮҮСЕТТИНМЭЭН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 6 КМК-зы бистин Өвүр районда тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар. Чеди тудугжу бригадалыг коллектив бо чылын 600 мун ажыг рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр онаалдалыг. Юбилейлиг чылдың бирги кварталының тудуг-монтаж ажылдарының планныг даалгаларын КМК-ның коллективи күүсетпээн. Районнуң совхозтарында тутса чогуур ийи аал ишти чүрттаар сес бажын ажыглалга киргээн. КМК-ның тудугжуларының тулуп турар объектилери багай шынарлыг кылдынып турар. Бодунуң кужу-биле ажыглалга киирер ийи квартиралыг бир бажыңны шала туткаш, шынары багай кылдынганындан бузар ужурга таварышкан.

Бригадаларның тудуп турган бажыннары ара турупкан. Ажыглалга кирип эзлеринге хүлээттинген чаңгыс-даа объект чок. Оон кол чылдагааны — тудуг материалдары-биле хандырылганын багайында. Тудуг-монтаж ажылдарынга хереглеттинер материалларны сөөртүрүнге машина-техника чедишпес, оларның ажыглалы база багай. Транспорттуң долу ажыглалын харыылап турар инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылы сула. Олар чөлээчылар ортузунда кижизидилге ажылын чорутпайн келген болгаш тус-тус чөлээчылерниң аразында күш-ажылчы маргылдааны организаставайн, саазын кырында арттырып каан. Ынчангаш ажылдан үнер-кирер чорук хөй.

Тудуг материалдарының чедишпейн турарындан чаңдык объектилерде малчыннар неделя-неделязы-биле аңаа олурар ужурга таваржып келген. Шала туттунгаш, ара кагдынган тудугларның саны хөй. Сөөртүп эккелген материалларны кандыг-бир тудугга моөнээш, ону ажыглалга кийирип болурунуң аргазы турда-ла, КМК-ның удурткучулары ынчаар кылбайн турарын элдептиг. Ындында-ла чедишпейн турар тудуг материалдарын өскээр чарыгдаар таварылгалар база эвээш эвес. Үнелиг тудуг материалдары — цемент, кадаг, шидли өскээр ажыглаар, хуунун хереглелин хандыра бээр таварылгалар бар.

КМК-да ыяш дилер бир пилорама бар. Дилиг материалдары үзүктелип кээп турарындан ол долу күүзүү-биле ажылдавайн келгеш, планныг даалгаларның күүселдезин үскен. Ыяш сөөртүр бир автомашина дилиг материалдары-биле пилорамаңы хандырып шыдавайн турар. Оон сөөртүп эккелген чүзүг хуп ээлчээнин чүгле чартыынга чедер, арткан үеде ажыл чок турар.

КМК-ның удурткучулары, хөй-ниити организацияларының коллективтиң ортузунда политмассалыг, кижизидилге ажылдарын кошкатканындан ажыл шагы үзер чоруктар бар. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының үк коллективти автотранспорт-биле хандырар хүлээлгезинин багай күүседип келген. Чүүк сөөртүр автомашинаны үр хуусаллыг командировкаладып чорударын чыл эгезинде-ле аазаалаан, оозун бо хүннерге чедир бөстандырбайн аас кырынга артырган.

Ажылчыннар ортузунда кижизидилге ажылдары, массалыг өөннар организастап чоруттунмайн, социалистиг чарыш эрелгей, саазын кырында чоруп турар. Мурнакчыларның чедиишкиннерин чырыткан, коллективтиң хүлээлгезинин күүселдезин айыткан көргүзүг самбыраларын бригадалар төптеринде дериптаастап аспаан.

Х. МОНГУШ.
Өвүр район.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БОТТУГ БАЗЫМНАР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг чепсек-биле узуткаарының делегей кырында диргелип келген кыжаныы соңгаарладын болбас болгаш практиктиг хемчегларни негеп турар, чепсегленишкинии дүжүрениң херээн тодаргай шинитпирлээшкиннериниң байдалыче шилчидери эргежок чугула.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының киржикчилериниң турүш-бодалдарын харын ол бодал тодаралып турар. Ында ийиги салышкынар доозулган. Анаа 130 ажыг чүрттүң төлөэлекчилери киришкен, оларның хөй нуруузу делегейниң чидаглеңген байдалды, дайын тыптын келиришиң 'улам өзүп орар айыылы боттуг базымнарны онза түткүлдүг неген турарын онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтин ийиги тускай сессияга чагаазы ынчангаш харын ындыг изиг деткимчени алган. Ядролуг чепсектиң бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң ол төөгүлүг документтинде киргең күзөлгези ядролуг халаптың тамызыче делегейниң союп киреринден болдурбас деп улустарның ханы чүткүлүнге таварыш турарын санаалаашкыннар үезинде демдеглээн.

Совет инициативаны КНО-нуң чиигине секретары Х. Перес де Куэльяр делегей байдалын экижидеринче угланган кончуг боттуг базымдыр деп адаан. Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Дэското ол санаалды тайбыянны быжыглаарының хөрээнге чугула салышкын кылдыр көргүскен.

Санал берген дыка хөй төлөэлекчилер ам паточу чүрттарның эзлүзө дээрбин айтып турган. Бир эвес ядролуг чепсектиг эске бүгү күрүнелер шак-ла мындыг тодаргай хүзөлгени боттарынга алыр болза, ядролуг чепсекти ажыглаарын херек кырында хораанны ол блур деп. Чехословакияның даштыкы херектер министри Б. Хнеупек демдеглээн.

Ынчалзажок паточу күрүнелерниң чамдык удуртукчуларының, хамыктың мурнунда АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чугаалары, тускай сессияның киржикчилерин ханы кайгаткан болгаш алдепсиндирген. Каттышкан Штаттар практиктиг ажылхеректерге белен эвези илден апарган. «Соок дайын» үелериниң архиптеринден үлегерлеп алдынган антисоветти хоозун коя чугаазын Совет Эвилелиниң саналдарынга АКШ-тың президентизи удурланыштыр тургузуп турган. Вашингтонның политиказының агрессчи будужун кайдыг-даа чечеп, коя домактар чаап-чажырыптар шипек чок түрбүже-ле болдунуң чугаазының хөй кезиниге Рейган ол политиказын агартарын оралдашкан.

—Сессияга Рейган хол-даяң келгени илден" болду. Ында кижи кайгаар чүү-даа чок: ядролуг дайынның айыылының дугайын делегейниң улустары коргуушкун болган киленгөшкиннер-биле чугаалап турда, Рейган болгаш эске-даа америк удуртукчулар «кызыгаарладыг» ядролуг месилдежишкининиң дугайын бодап, ыңдыг месилдежилгеге тиилелгени чедип ап болурун дугайы «барымдаалар» чугаалап турар-ла болгай деп. Сириянның делегациязының баштыкы Диалла аль-Фатталь чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ, Е. МЕНКЕС,
СЭТА-ның корр.

ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). Познаньга организастаан делегей ярмарказы Совет Эвилелиниң, акы-дүзүма социалистиг эскедаа чүрттарның экономиктиг күүзүнүң өскенин, социалистиг экономиктиг интеграциязының чедишкиннерин тодаргай бадыткап көргүскен. Эртем болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин көргүскен ярмаркага 26 чүрттарның 1600 ажыг фирмалары болгаш даштыкы садыг организациялары киришкен.

Ярмаркага ССРЭ-ниң делегелгезин Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң түргүстүнганының аддарлыг 60 чылынга тураскаатkан. Совет павильонга делегээн бедик бүдүрүкчүлүг машиналар, автоматтыг шугумнар калбак хереглел бараанары көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурган. ССРЭ-ниң болгаш Польша Улус Республиканың аразында бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг харылзааларның калбарышкынын хөй экспонаттар хереченлеп турар. Ийи чүрттарның төлөэлекчилери ярмарка үезинде хөй санныг садыг дугуржулгаларын кылган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң түскай делгелгези база болган. Хөй кылыгларны, станоктарны, машиналарны анаа көргүскен. Кооперастаашкынга болгаш специализастаашкынга үндезилээш, будүрген ол кылыглар, станоктар, машиналар акы-дүзүма чүрттарның чугула ажыл-агый соруулгаларын чедишкининг шинитпирлээрининге, оларның ажылчы чонпарының чаагай байдалын бедидеринге улуг идиглиг болуп турар.

Познаньга организастаан ярмарка Чөөн болгаш Барыын чүк чүрттарының аразында садыг-экономиктиг харылзааларны калбартырынга чугула салышкын болганын хөй санныг ажлчылар онзалап демдеглээн.

Күштерни эвилелдээри чугула

ДАМАСК. Ниити дайзынга удур араб чүрттарның бүгү күрлавырларын эвилелдээрининг эргежок чугулазын Сириянның президентизи Хафез Асад болгаш Дамаскыга кыска аян-чорук кылып чораан Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди Улус чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы Али Насер Мухаммед онзалап демдеглээн. Ливанга болгаш Палестинаның араб чонунга удур Израильдың агрессиязының түңнелинде тургустунган байдалды ол аян-чоруктуң үезинде чугаалажып көргенин, ажелекчиге ойтур шавыышкынны чедиишкининг таварыштырарының аргаларын дугурушканын Сана агентство дыцпаткан.

БЕЙРУТ. АКШ-тың президентизиниң Чоокку Чөөн чүкте тускай төлөэлекчизи Ф. Хабибтиң кол соруглазы — дүжүп бериишкин дугайында документтинни удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштеринден болгаш Сириядан алыры болуп турар-дыр деп, Палестинаны хостаарының демократтыг фронтузунуң чингине секретарының оралакчызы Ясир Абд Раббу медеглээн. Америкизаавлы сүлчээге удур шинитпирлиг удурланыышкынны кылырынга Палестинаның революциязы бүрүн соруктуг болуп турар.

Палестина революциязын болгаш оон эвилелчилерин — Ливанның национал-патриоттуг күштерин болгаш Сирияны Каттышкан Штаттар узуткаш шыдавас деп, Абд Раббу демдеглээн. Ливанның чөрииден Израиль эжелекчилер бүрүн үнүн чоргузе чедир бистин демиселивис үргүлчүлээр апаар деп, ол айыткан.

КУВЕЙТ. Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдың калчаалыг сүлчээзин үзер дээш демиселге араб күрүнелериниң күжениишкиннерин сырый каттыштырарынче Бахрейниң премьер-министри Халифа Бен Сальман аль-Халифа кыйсырган. Араб чаа девисмээрлерни эжелеп алырыңче угланган Тель-Авивтиң дерзии политиказын ол шынгы буруу шапкан. Палестинаны хостаарының организациязынга сан-хөө дузалаамчызын бөөр дугайында шинитпирни Бехрейниң чазаа хүлээп алган.

АММАН. Ливанга удур Израильдың агрессиязы араб улустарга удур дерзии сүлчээ-дир деп, Сауд Аравияның информация министри Мухаммед Абду Ямани медеглээн. Израильдың сүлчээзи Ливанда байдалды улам баксырадырынче, ливан болгаш палестин улустарның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарынга когаралды чедиреринче угланган. Сионисчи агрессияга удур дей каттыштырган ойтур шавыышкынны бөөрнүге араб чүрттарны министр кыйырган.

ЭФИОПИЯНЫҢ ТУРУЖУ

ПАРИЖ. (СЭТА). Бистиң чуртувуска хамаарыштыр девискээр негелделеринден Могадишо ажыы-биле ойталаар болза, Сомали-биле чугаалажышкынынарны кылырынга Эфиопия мурнуку хевээр белеп деп, Эфиопияның даштыкы херектер министри Фелеке Гедле-Гиоргис Франс Пресс агентствозунга интервьюзунга медеглээн.

Огаден область Эфиопияның тудуш кезээ болуп турарын Африканың чаңгыс эви организациязының кежигүннери чүрттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының эртекен чылты сессиязының шинитпириндэ айыткан. Ол шинитпирни Сомалиниң чазаа хүлээп көөр болза, ийи чүрттарның аразынга чугаалажышкынарны эгелеп болур деп, министр чугаалаан. Күрүнелер аразында харылзааларга хамаарыштыр КНО-нуң база Африканың чаңгыс эви организациязының принциптерин болгаш шинитпирлерин Сомали хүлээп көөр үжүрлүг. Делегейниң маргылдаалыг айтырыларын шинитпирлээрде күштү ажылдавазының принцизии Сомалиниң чазаа хүлээп көөр болгаш 1977 чылда Сомалиниң чепсектиг халдаашкынының үезинде Эфиопияга чедирген когаралды төлөэр үжүрлүг дээрзин Эфиопияның даштыкы херектер министри демдеглээн.

Ийи чүрттарның аразынга тайбың кожа-хелбээ догунаашкынының эргежок чугулазының дугайында Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң даргазы Менгисту Хайле Мариам хөй удаа айтканын Фелеке Гедле-Гиоргис сагындырып чугаалаан. Эфиопи болгаш сомали улустарының аразында ханы чөрүлдээлер чок. Ынчалзажок Сомалиниң эрге-чагыргалары Огаден областы эжелеп алыр сорулга-биле 1977 чылда Эфиопияга удур чепсектиг халдаашкынны кылган. Эфиопияга удур чепсектиг интервенцияны Сомали Каттышкан Штаттарның дузазы-биле кылганын министр демдеглээн.

ЧАЛЧА ЧАЗАКТЫҢ БАШТЫҢЫ

ТОКИО. (СЭТА) Мурнуу Керейниң диктатору Чон Ду Хван чалча чазактың чаа премьер-министрин томуйлаан. Сеулдуң хуу университеттериниң бирээзиниң ректору Ким Сан Хеб чаа премьер-министр болган. Сан-хөө «чурумуң» кедергей үрээни-биле холбаштыр Ю Чон Сунуң мурнуку чалча чазаа дүшкен.

ЧАА. ПРЕЗИДЕНТ

БУЭНОС-АЙРЕС. Дивизияның халашкан генералы Рейналдо Бинъонеди Аргентинаның чаа президентизинге томуйлаанын ында алган хуузу-биле чарлаан. Албан-дужаалыгга ол бо чылдың июль бирде кирер.

Кургаг чер шериглериниң командылакчызы генерал-лейтенант К. Николандес чепсектиг күштериниң бүгү үш хевирлериниң командылакчыларының шинитпирин ёзугаар кургаг чер шерии чүрттүң политиктиг удуртулгазын болдунга алыр деп парлаттынган медээге дыцпаткан. Ол шинитпирге дүүштүр президент албан-дужаалды Р. Биньонеге саналдаан, кызыгаарладыг шилчилге үезийин дургузунда ук хүлээлгени күүседиринге ол чөпшээрешкен. Ол үеник соруглазы политиктиг партияларның удуртукчулары-биле лугуржуттунган болдунар-ла аргалыг кыска хуусаада конституция барымдаалап башкартынарынче чүртту ээлдирип киирери болур. 1948 чылдың эгезинден орайтатпайн эргечагырганы ожжургалдыг байдалда хамааты чазакка дамдыдып бөөр төлээде, партияларны эде оргинизастаарының, ол ышкаш ниитилел амыдыралының янзы-бүгү талааларының угланышкынынарынга эргежок чугула базымнарны база кылыр деп документинде чугаалаан.

МИТТЕРАН ИСПАНИЯДА БАРГАН

МАДРИД. (СЭТА). Франциянның президентизи Ф. Миттеран албанияның аян-чоруун кылып йспан найысылалда чеде берген.

Делегейниң хөй айтырыгларының талазы-биле ханы чөрүдээлерге хамаарыштыр ийи талайың харылзаалары-ның айтырыгларын Испанияның удуртукчулары-биле Францияның президентизи чугаалажып эгелээн. «Ниити рынокка» киреринден Испания элээн каш чылдарның дургузунда оралдажып келген. Испанияны «Ниити рынокка» киирип алырынга Париж удурланып турар.

Ф. Миттеранга алдар кылдыр Испанияның хааны Хуан Карлос дүштеки шайлалга кылган. Миттеран аңаа чүве чугаалаан болгаш «Ниити рынокта» байдал чогумчалыг эвес амгы үеде Испанияның аңаа киреринден күзенчиг эвес деп медеглээн.

«Ниити рынокка» Испанияны чоокку үеде хүлээп алырынга идегелди Испанияның хааны илергейлээн. Испанияны «Ниити рынокка» дүргеп хүлээп албас болза, пайрал, эп-сеткил каттыштырылгаазының болгаш кады ажылдажылганың дугайында чугаа туруп болбас деп, ол демдеглээн.

ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

КАРАКАС. (СЭТА). Социалистиг Куба-биле харылзаалары чогумчалыг болдуруп, экижидерин Венесуэланың сураглыг политиктиг ажылдакчызы, Республика-демократтыг эвилел партияның парламент бөлүүнүн даргазы Рамон Тенорио Симфонтес саналдаан. Куба Республика АКШ-тың экономиктиг политиктиг болгаш шериг тергинделиниге удур Латин Американың улустарының демиселивиң мурнуку одуруунга кезээде туржуп келген деп чайысылалда «Нашиональ» солунга берген интервьюзунга ол демдеглээн.

Аргентинага удур Великобританияның агрессиязы-биле холбаштыр база НАТО талазы-биле бодунун эвилелчизиниң колониалиечи үүлгедиглерин ажыы-биле деткээн АКШ-тың туружунга хамаарыштыр америк күрүнелер аразының системазын үндезини-биле эде көөрүнүн эргежок чугулазы тургустунуп келген. Ол системаны АКШ-тың ыйымшкыны-биле тургустунган турган.

Социалистиг Куба-биле харылзааларны экижидери Латин Америка чурттарының национал хамаарышпас чорук дээш демиселивиң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар деп, Р. Тенорио Сифонтес медеглээн. (СЭТА).

ВСР-ниң Национал хуралының сессиязы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралының ээлчеглиг сессиязы ажыттынган. ВСР-ниң социалистиг хоойлужулулгазын ажылдап кылырының айтырыгларын, республиканың Күрүне чөвүлелиниге немелде соңгуулдалар дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны сессияга чугаалажып көөрү-биле киирген. 1982 чылда күрүне бюджедин сессия база хүлээп алыр.

Вьетнамның социалистиг хоойлужудулга дугайында Министрлер Чөвүлелиниң чиигине секретары, министр Нгуен Хыу Тху иletкел кылган болгаш эрге-дүрүм актыларының бүдүш база сайзырангайжыткан системазын тургузарының эргежок чугулазын демдеглээн. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң, социалистиг акы-дүзүма өске-даа чурттарның дружулгазын калбаа-биле ажыглап турарын ол чугаалаан.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донг, өскедаа вьетнам удуртукчулар сессияның ажылында киржип турар.

НИКАРАУГАНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуага удур Каттышкан Штаттарның өжээтен чаа хөделиишкин-биле холбаштыр чурттүң чазаа удурланыышкынын илергейлээн.

Никарагуаның Каттышкан Нациялар Организациязында доктаамал төлөэлекчизи Х. Чаморро Мора Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чагаа чоруткан. Бо чылдың июньның этезинде америк шериг корабли Никарагуаның сут девискээринче шургуп киргенин, а июнь 7-де ол корабльдин кырындан америк вертолёт ужудуп үнгеш, Никарагуаның танныыл судозунуң кыры-биле эрткенин чагаада айыткан. Өжээтен ол хөделиишкин-биле холбаштыр Никарагуаның чазаа бодунуң удурланыышкынын АКШ-тың чазаанга илергейлээн турбуже, америк шериг корабли Никарагуаның сут девискээринге июнь 10-га чедир хенээр артнан турган.

Никарагуага удур өжээтен хөделиишкин Фонсека мугулдурунга америк шериг базазының тургузар дээш АКШ-тың шинитпири-биле дөрт холбаалыг болуп турар.

Шинитпирлеттинимээн айтырыгларны таарыштыр көөр сорулга-биле ылаштыг чугаалажышкыннарны кылырын Никарагуаның чазаа моок мурнунда АКШ-тың чазаанга саналдаан турган. Ол саналга харыыны Никарагуаның чазаа маңап турар үеде ол чуртка удур өжээтен хөделиишкиннерни АКШ кылганын чагаада демдеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

АДЕН. (СЭТА) Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен болгаш күткүткен Израильдың Ливанга удур агрессиязын Демократтыг Йемен шыңгыы буруу шаан турар. Кем-буруулуг ол агрессия Палестинаның араб чонун болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштерин (НПК) узуткаар, ол чуртту ийи ангы кыдыыр чарар, Кэмп-Давидтиң сүлчээзин араб чурттарга албадаар соруглыг болуп турар. Йемен социалистиг партиязының Чиигине секретары, Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди Улус чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы А. Н. Мухаммед бо дугайында медеглээн.

Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтары агрессорларның халдаашкыннарын маадырлыыбиле ойтур шаан, эрес-дидим чоруктуң чаагай үлегер-чижектерин көргүзүп турар. Ливанче эки турачыларны чорудар дугайында Шинитпирни Демократтыг Йеменниң чазаа хүлээп алган. Олар интервентилерге удур тулчуушкуннарга киржир.

Империализмниң болгаш сионизмниң сүлчээлери туразакок, Ливан араб күрүне болуп хевээр артар дээрзинге бүзүрээр бис. Палестин революциязы кандыг-даа күш узуткап шыдавас деп, А. Н. Мухаммед чугаалаан.

Каржы холгаарлаашкын

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кыдат экспансионнайсылеринең политиказы — Мурнуу-Чөөн Азияда амгы дүшкүүрлүг чоруктуң кол чылдагааны-дыр деп, Кампучияның СПК информация агентствозунуң тайылбырында айыткан. Реакцыныг кымер тоңанчыларның чыыжын Куала-Лумпурга чоокта чаа Пекинниң организастаавы Кампучияның «коалициязыг дээр хөөзүн «чазаан» тургускан. Бүрүн эргелиг болгаш хамаарышпас күрүнениң — Кампучия Улус Республиканың ниитики херектеринге кыдат чагырыкчыларын каржы холгаарлаашкынын Кампучияның чазаа шыңгыы буруу шапкан.

Мурнуу-Чөөн Азияда маоисчи бөлүктерни болгаш оларның өжээтен үүлгедиглерин Кыдат деткип делегейниң ол районунга дүшкүүрлүг чоруктуу күштелдирип турар.

Тель-Авивтиң «дайын одун соксадыр» дугайында аазаашкыны болган-даа болза израиль аг-шеригтер палестинерже дээрбечи халдаашкынларын үргүлчүлеп, Ливанның тайбың улузун араатанзыг ёзу-биле бомбалап турарлар.

Израиль агрессорларның үүлгедиишкиннериниң түңнелинде мун-мун тайбың кижилер, оларның-биле кады бичии уруглар херээженнер кырганнар-даа өлүм-чидамге таваржып турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Бейруттуң буступ, үрелген кудумчуларының бирээзинде;

Израиль агрессиязга таварышкан араб уруглар.

АП—СЭТА-ның фотозу.

УЛАМ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

СЭКП обкомунуң V пленумунга күш-культураны болгаш спортту кижилериниң үүн бүрүдеги амыдыралы-биле холбаштырарының, экономиктиг база кижизидикчи чугула соруглаларны шинитпирлээрине ону чөп ажыллаарының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан. Күш-культураны болгаш спортту улам массалыг болдуруп, сайзырадырының хөрээнге профовилел, комсомол, спорт организацияларының, ажылагый органнарының харыысалгазын бедидеринің дугайын пленумга тодаргай айыткан.

Профовилелдерниң область чөвүлелиниң президиуму СЭКП обкомунуң V пленумунуң шинитпирлерин күүседиринің талазы-биле чорудар ажылдарын планын ажылдап кылгаш, ол дугайында айтырыгны республиканың профовилел активиниң хуралынга чугаалашкан. Профовилел организацияларының спорт ниитилелдерин комсомол болгаш ажыл-агый органнары-биле кады күш-ажылчы коллективтерге, школаларга, чонның чүрттай турар черлериниң аайы-биле күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улай ыңай кедүреринің талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканын ялеткелчи —профовилелдерниң область чөвүлелиниң секретары С. Д. Киров демдеглээн. Республикада күш-культураның 184 эге организациялары тургустунган болгаш спорттуң 19 ангы хевирлериниң талазы-биле ажылдап турар. Ниитизи-биле ГТО-нуң 14421 хөрек-демдекчилери белеткеттинген, 197 бирги разрядчылар, ССРЭ-ниң 5 спорт мастерлери, 6,4 мун массалыг разрядчылар санаттынып турар.

Сөөлгү ийи чылда «Алдан-Маадыр», «Революциянын чалбыыжы», «Кызыл тараачын», СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтарда, көдө ажыл-агыйның Дуржулга станциязында амгы үеник чаа хевириниң беш спорт залдары, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта спорт ордузунуң эштир бассейнниң ажыглалда киргени, Күш-культураның эге коллективтеринге волейболдуң, баскетболдуң шөлдери чыл саныда немежиң турар. Сөөлгү чылдарда Кызыл хоорайга чурттагга квартадлары спорт шөлдери-биле кады ажыглалда кирип турар апаргаш. Культура-массалыг, күш-культура спорт ажылдарын Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң директиязы доктаамал удуртуп, олче профовилел комитединиң активчилерин хаара тудуп турар. Эрги-Барлык суурда спорт шөлдериниң бодүүн хевирлери туттунган. Хөй-ниитиниң киржилгези-биле спортчу маргылдаалары чорудуп турар. «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай кедүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалын күүседиринин талазы-биле «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның профовилел комитеттери, директиларының, Тыванын электри четкилери, «Тыва совхоз тудуг», «Тыва суг тудуг» трестери, педагогика институту, «Алдан-Маадыр», «Торгалыг», Жданов аттыг совхозтар, көдө ажыл-агыйның Дуржулга станциязы көскү ажылдарны кылып чорутканнар.

Спортту массалыг болдурарынга кылып чорутканчедиишкининг ажылдар-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдерни маңаа айтыры чугула. Барыын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин» совхозунда спорттуң ясы-бүрүү хевирлеринге маргылдаалар эрттириң болур хире делгем спорт залы тутунган-даа болза, херек кырында спортчу маргылдаалар болбайн, чүгле барааны чаагай кылдыр көстүп турар. Күш-культураны болгаш спортту сайзырадырының, ону массалыг болдурарының айтырыгларын «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Шагонартыжстрой» трестиң, «Улуг Октябрь», «Хадын», «Дөң-Терезин» совхозтарның профовилел организацияларында, Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга районнарның профовидел комитединда кошкак шинитпирлеп турар.

Сөөлгү чылдарда күш-культура, кадыкшылдыга, спорт-массалыг ажылдарны кедөө ажыл-агый техникумунда, садыг-кооператив училищезинде, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалында, Кызыл-Мажалык, Ак-Довурак ортумак школаларда кошкаткан. Чамдык школаларда күш-культураның эртенги суда мергежилгелерин амга чедир чурумчудун чорутпайн, күш-культура кичээлдерин өске кичээлдер-биле солуп турар. Күш-ажылчы коллективтерниң хөй кезинде арга-курлавырлар туроа-даа, спорт секцияларын тургуспайн, ГТО комплекстин нормаларын дужаарын организаставайн, спортчу маргылдааларны эрттирбейн, туристи болгаш хаактаашкын походтарын организаставайн турар.

«Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдери министерстволар-биле кады эки ажылдыг инструкторларның ажылының дуржугазын пештеретпейн турарын айтыры чугула. Ынчангаш профовилел обкомнары- комитеттери, «Урожай», «Спартак» спорт ниитилелдери бүдүргге гимнастиказының талазы-биле инструкторларның ажылын үндезини-биле эде тургузун, оларга эргежок чугула дузаны чедирер үжүрлүг.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.
профовилелдерниң область чөвүлелиниң инструктору.

УЛУГ АМЫДЫРАЛДЫҢ АРЫННАРЫ

В. И. Ленинниң Намдар хрониказының он ийиги тому чырыкче үнген.

Улуг амыдыралдың арыннарын көргүзүп турар ховар дээн үндүрүлгени кыдыры доозулган деп, СЭТА-ның корреспондентизинге СЭКП ТК чанында Маркизм-ленинизм институдунуң ажылдакчылары дыңнаткан. Ол— Ленининаанага улуг салышкын, биетиң партиявыстың, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң амыдыралында улуг болуушкун--дур.

Он ийиги томда баштыкчының амыдыралының, ажыл- чорудулгазының сөөлгү үези —1921 чылдың декабрьдан 1924 чылдың январьга чедир үе кирип турар. Ында дөрт муң хире документилер бар. Ол дээрге ооң Чогаалдарының доозу чыыддазының 44-кү болгаш 45-ки томнарында парлаттынган «В. И. Ленининиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының хүшпериинде» киргең ол-ла үенниинден бөш катап хөй киргени ол.

Кадыкшын байдалы дыка бакшыраан-даа болза, В. И. Ленининиң кайы хире эгээртиннее энергиялыг ажылдап турганын, партиниың Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың ажыл-чорудулгазын удуртуруп, удамчылап, социалистиг тургузуушкуунуң программазын ажылдап кылып турганын номда хүн санап көргүскен.

Чогум харын-па ол үеде—1922 чылдың декабрь 23-тен 1923 чылдың март 2-ге чедир В. И. Ленин сөөлгү чагааларын болгаш чүүлдерин адап бижиткен. Олар дээрге бодалдарын байлаа болгаш оларда идиш үндүрген теоретиктиг чүүлдерниң чугулазы-биле баштычының идейлиг номналында онзагай черни эзлеп турар, олар болза ооң политиктиг чагыы болуур.

В. И. Ленин улуг кичээнгейни хөй националдыг Совет күрүнени тургузарының айтырыгларынче угландырган. Ден эргелиг, бот-тускайлаң совет республикаларның эки тура-биле каттышканының үндезинине Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургузар дээн идеяны идиш үндүргеш ол эвилелдешкен күрүнениң тодаргай хевирин айыткай. Номда киргеп хөй санныг документилер ол идеяны амыдырага боттандырар дээш. Владимир Ильичиниң кайы хире чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг демисеживин турганың көргүзүп. бо чылын 60 чылын демдеглээривис ССРЭ-ниң тывылгаанының ёзулуг хей-аът киририкчиги болгаш тургузукчу Ленин деп чайыннанчаа-биле хереченлеп турар.

Намдар хрониказында бо үеге чедир бнадингир бүгү төөгү үндезинниерни ажыглаан, В. И. Ленининиң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының херек кырында бүгү болуушкуннарын болгаш фактыларын бүрүткээп. Ону үе аайы-биле чыскаагаш ында ооң амыдыралчы оруун ай санында, хүн санында, а чамдыкта шуут минута санында көргүскен. Хроникада болуушкуннарның киржикчилери муң-мун кижилерни база ол болуушкуннарның болуп турган черлерин (адреетерин) адап киирген.

В. И. Ленининиң он ийи томнуг Намдар хрониказы —ёзулуг-ла коллективтиг ажыл.

(СЭТА).

СЕТКИЛИМНИҢ ХЕМЕЖИИ СЕН

«Сээн-биле аралажып өпсөн-дир мен.
Канчап билир, ыңдыг боорга,
эки-даа бооп чадап чок боор.
Чежемейниң, кады-кожа ойнап өссе,
Сеткил-сагыш аңгы- бооргa, хоржок чоржук.

Эжен көвей шуушкан улус
аразында сени көргеш,
Элдеп чүве, бичии шаамда ойнап чораан
Эзремде хемежиимге дөмейлээн мен.
Сактырымга кара чаңгыс
Хемежиим сен

Шапкын сугга моган-туруп,
шапкыланып, доктаап чадап,
Салым кожуп, чөлениптер
эшти дилеп,
Саарыг санай саймаарап-ла
чораан дег сен.
Эрик дугаар сенче көрүп базып ора,
Эмин эрттир уян, чымчак апар-
таным билип чордум.
Кожалаптыр эшти бергеш,
чөленгиин бооп,
Холум сунуп, бараан бооруп
кыыткан мен.
Оон ыцай болган чүүлдү
утпаан боор сен.
Амыдырал агымынга удур эштип,
Амыр бодап, ужар өрү шурай
бергеш,
Шала кылгаш, сугже салган
хемежик дег,
Саарыгның ээргиижинге
алзыпкан мен.
Ону бөгүн сактып келгеш,
чөгенир мен;
Кандыг кончуг кенен, бардам
чорааным ол!
Хайыралдыг хемежиим сээ чөленгештиң

Катап дирлип, орталанып,
доктааган мен.
Оон бээр-де чеже ужар, чеже саарыг,
Кады-кожа чөленчиткеш эртпээн
дээр бис, санап четпес;
Ийи хеме, ийи чүрек, изиг күзел
Ийи хеминиң белдиринге душчуру дег.
Амыдырал агымынга душчу бергеш,
Аскым-кежиин сээн-биле үлешкен мен.
Сээн-биле аралажып өпсөн-даа бол,
Сеткилимниң хемежии бооп
душчуп келдиң.

Игорь ИРГИТ.

ДУШЧУР ЧЕРИ БИЛДИНГИР

Сергей Костриковтуң (С. М. Кировтуң) чурттап турганы болгаш революстуг демисел талазы-биле соратниктериниге ужуражыр турганы чажыт адреттери болгаш душчур квартиралары-биле сибирьжи чурт шинчилекчилери чораан.

Шинчилекчилерни дилээшкин «чажыт» бажыңга эккелген. Ону Байкалдың мурнуу үүгүнде улуг эвес хоорайжыган — Слюдянкадан илередип тыпкан. Пазиж Коммуназы күтүмчүде бир деп дугаар-биле демдеглээн ол бажыны чүс чылдың эргинде тутқан болган. Ол бажың шелүттүрбеш көжүп келген Матвей Тыщуков хамаажыл турган. Бажының ээзи локомотив депозунуң аныяк ажылчыннарын күзелдин-биле тургузуп ап турган.

Чурт шинчилекчилериниң тыпкан документилерин ёзугаар алырга, ол бажыңга ыңдыг-ла узун эвес дурт-сынныг, тура-соруктуг ажык арынныг кижи чаңгыс эвес улаа кээп турган, ону революстуг чажыт ажылдың киржикчилери Сергей Костриков деп танып турганнар. Амгы үеде ол адрести крайның революстуг төөгүзүнүң чөрлерин-биле чоруур экскурсия маршрудунда киногеп.

Прибайкалье С. М. Кировтуң ажыл-чорудулгазы-биле хөй үүлдер-биле холбашкан. Чижээ, Иркутскинин төвүнде чаңгыс каът ыяш бажың сибирьжилерге эки бидингир. 1908 чылда Сергей Миронович Киров аңаа чурттап турган. Ленинчи-большевик Ангарада хоорайга чажыт ажыл талазы-биле эштерииге партизиның Иркутск комитединиң катап тургузарынга дузалажыр дээш келген турган.

В. ХОДИН.
СЭТА-ның корр.
Иркутск.

Субагыг кижилеп дугайында

ХАП ИШТИ БАЛЫК

Рассказ

«Чагытайдан барып балыктаар бис бе? Чайын кандыгыл? Суббота, удуг-хүнде чүнү кылып орар боор. Дембиш эмчинии—«Москвичизи» мырыңай белеп. Кежээ 7 шакта шуут белеп орар эвеспе. Хап чеде бээр бис»—деп. Хомуш башкы телефон дамчыштыр мынды. Менде чүү боор, харын амырай-ла берген мен. Даартазында Чагытайга чедип келдивис.

Хөл билдирер-билдирбес бырлапайның чыдыр. Чамдыкта сырын дыңзып, хадыг кагылаптар: көвүктүг ак-көк чалгыглар сүржүп келгеш, эриктерге кээп кайтыккаш, үне шурап, элчигештерни часкап-часкап, оон чоорту боожургай бээр. Шак мындыгда кандыг-даа балыктың чемпээри кончуг боор чүве. Чеде куруглавайн төр мен. Хөлде балыкчылар-ла хөй. Оларның чугаа-сооду, катыжыктизи кайы ыяктан дыңналып кээп тур. Хөөкүйүүн балыы-ла чирлип чорүп баргаш ол боор ол, ынаар бир-де кижи бар-ла сеткили-биле ажына-дыр.

Дүүн чедип, изин-даа деңдеп келди. Ана ол чинр. Балыктар ында-мында молчурт кылдыр өрү шураан, сугже дедир согушпалып турлар. Ол чер кезек када каракталып чыдар. Мындыг өйде чеже-даа чок дээн херекселлиг, арга-дүржүлгелиг болзунда, кордаан хереен чок. Ол хамаан чок демги өрү халып, чемнеп турган балыңның кырынче чүс-даа октазында, дөмөй-де хей.

Одагга чедип келгеш, өөрүмүү маңап, майгын хелегеэнинге серииттеңип ор мен. Шуруштарымны бүдүү санап көөрүмге, он ажыг. Чеңге шымбай. Улуг-удуу-даа, бичии-бичиилери-даа бар.

Чүү-даа болза эштеирим кел чыдыр. Карак бо, бадыы дээрге ана шыырак дизиг. Артында-ла даңгаар бир ве пелядьтар. Хөл чанының чараш-каазын магадап, хөөрежип олур бис.

Сыг дээр сырып чок. Ана ылым-чылым чүве. Тунаарга-йы-ла кончуг. Дестек куу тейже уне кылаштаап. Чагытайже көрүп ор мен: кончуг улуг төгерик көрүнчүктү чада салып каан чүве дег. Ында, хураган-булуттар аразында, хүн чайнап чыдыр. Дүүталыгырда. Мажалык арыы куду баштанып алган, эштектелдир шейлүп чорүй баргап. Ийи чалгынныг самолёт хөл дүвү-биле ужуп бар чор. Кезек-кезек шейлүп чоруткап шыргай арыгларыг чүл ол? Куурарып чыдар алаактар, ногаан шыктыг оймактар-даа бар. Ойт, ол бир кезек черниң Таар-Оттуг Ала-Ховуубиле дөмейип але. Дөө ол мезүргей хаяларлыг тейжигештин чаражып аа! Артында-ла севскеннерлиг-даа ышкаш. Мындыг арга-арыглыг, арыг суглуг байлак ораннығ черге балык-байлан туплагжып өспейн канчаар! Шүүт-ла балык ораны-дыр ийин мон!

Сериидей бээрн билек-ле, эртенги чаң-биле хелче кириптивис. Шүүт күрүт эвес, ол-бо эжин чорун тургаш, шору олчалыг чорун тур мен. Ортулуктан үнгеп үзүн-үзүн сигеннерлиг черге келгеш, тыыладыр октапкаш, долгач ор мен. Хепертен сирлеш дээ. Артында шак дээп ыяткаш. Чингиртиниң тудажыгажы холдан үшта халый бер часкап. Оон база дагын шелер орта, хемеден куду баштандыр үштүнүп чаштай бер частым. Деңгер-ле бо! Хемеии сөөрткеп чорүнтү. Долгавышаан, хере тепкеш, олурүптүм. Жилка дээрге, ана ча киржип дег, тыылаар. Оон меңи ийи, үш-даа бөөлдеди. Ам-на кончуг улуг шортан менче боду-ла чиик-чиик чорүп эгеледи. Мени көре тыртып кааны ол боор—хеме адаанче хирт дидп. Сыыртқыыш сывы харын-даа сынмаан, дугаланы берген тур. Ол-ла ынчап ачыр-дачыр тутчуп турумда, өрү бир шурады—менче чаштаан суг дээрге будуп кочалды чажыпкан-биле дөмей. Оон чиигеш дээрге одурган бодум ойта кээп дүштүм. Көрген: жилкам күп-күрүг, хылкурт дег, дыйлаа берген сугда чыдыр. Ам кээп сүрээдеп, ийи балдыр дээрге ана ырбаңнаар, иштимде хомудаарым-даа кончуг.

Балыкчылар черле ыңдыг—эртежизи кончуг. Ында улуг хөл чыдыпда-ла, мурнуң былаажыр. Мурнаан кижи өскелериңге чүве арттырбайн, дөгерезин шүүпеп аппаар шыкаш кылдыр сагындырар. Кым-бир кижи кайда-ла хөйнү үшта шелиң түрар болдур, оон чанынга сырлыр. Демгизи ажынар. Оон кедерезе: «Сыырткыыжың кергүзем». «Чүнү чемиң кылып алдың?» «Суг-суг дигилээш баргылаар.

Хөл кыдыында балыктаң турувуста, турум күү шляпалыг, кыланайның чоруур кап-кара костюм кеткен, ол хирезинде хончуунуң делгемии кончуг сапыктарлыг бир кижи өртээлден кел чор. Кыы боор бо?... Келзе-ле Кызылда шору даргалап, ажылдан туурар, мээң ажым. Шүлүктерда бижигилээр кижи.

— Бай-Хаакка албан ужурунда келгеш, бо неделяны тендүрдүм. Дүүн кежээ келгеш, аалчылар бажыңында хондум. Хеме ап алгаш, олбо кезек сыылаттым-даа. Херекселдиг эвес, чалгаарапчыг-дыр. Сээн балыктаарыңны соңуургап көрейл, хемедаа ажып бергей-ле мен. Дөө улуг ыяш хемеге ийилээ олурунтаалы—деп мындыг.

— Ышаар ыйнаан. Идиниңниң улууп аа? Чувурүн хончулары үредип кагбас чүве бе, күжүрүм?

— Ам канчаар дээр сен. сургакчылап чораан кижи. Хеме иштп сүтлуг боорга, таңныыл ашактан идик ачылап алдым —дээш, чаза-ла каттыра-дыр.

Эштин хеме ажери дегет болду. Ыңай-бээр чорун тургаш, элээн шортан үжүлдүвүс. Кижиминн аксы куруг чорбас — хөөреп чоруруу-даа кончуг. Ана каттырыңчыг кылдыр белдиңгилээр-даа. Талыйтыр шывадаптайн адыр деп бодаап, дап-ла бердим—бир-ле чүвеге ыңдыртына хона берген ышкаш болду. Ам көрген: эштин шляпазы дуулаа үзүгүн бар чор. Чалгынарың-терлик дээрден баткан, хелге хопар дээн ак-кускуина. «Хона каапгарың билек-ле, долгаарымга бирле шымныш каап, бирде салдан каап чорун олур.

—Халак-халак! Хай-ла болду. Мындыг чүвени кым көрүп чораан боор!—деп дүүреп-ле үндүм.

—Ажырбас, чоор сен. Хирчамы-даа араай-ла. Серииндээ ыйнаан — дээш, бөргүн силгин-силгин, кедип алды.

Экимин чардыктырып будалдырар бодаап:

—Кезек октап көрем. Мен мырыңай пат туруптум. Сени, чаа кижини, шортаннар сонуургаар чадавас —деп бештактандым.

Шуут-ла тек эвес, шору кижи болду. Ындазында октаарының эштии кончуг. Аажмаак четпээнде-ле хөңүүн шуудай берди. Удаткан чок, согаап-дажы хире чүвелерни ийнии тутту. Эштин хөөреп чонуруу-даа кончуг. Берт дугайын шуут уткан боор.

Салгыннап, хөл бырлакайның эгеледи. Сосновка суур бетинче баалыкче көөрүмге. самдар кара-кара булуттар оң-бо дойлуп чорун олур. Оруктарда довурак-доозун шөйлүп, чамдыктары эзергиптелип тур. Мынчап бараңда, талаап хөл-ле болгай бо. Аазатпайлаар болзунза, алыптып-даа болур.

— Хат-даа келди-ле. Эрикче дүрген чоокшулап ораалы —деп чорумда, кижиң бирээни дедир ышкының кирипти.

— Адыр-адыр, бичии мана. Каш октаптайн—дээш, салдынар ужур чок. Оон мырыңай тура халыды.

—Олур! Хеме чая базыптар сен!—деп алгырып чогужемче, караш-ла диди. Хеме шйлеш дээрге, карак чивеш дээр аразында ийи буду өрү апарган, чаза ойтур сугже мөң-не диди. Чүгле идиктериниң улдуунарын шалабула көрүп кагдым. Ол чер хайның чыдып-чыдып каралып тур. Кезек болганда, бүргүт-баргыт дизе-ле, кижим хеме эриндеп апты. Харын-даа дешлей олурүп четтигиптим. Жилказы хемеде артыла берген сыыртқыыты үштүп, салдан чораан шляпаны сүрүп турувуста-ла хат сыыгайның, хеме-даа давын эгеледи. Кара күш-биле эжип чораан, шавыктыр барып үндувус. Ол аразында хат-чазытыг долу сога берди.

Ана диштери шаккылаар, эге-ле эвеген кижиниси хевеңнинг удуур-шоодайга сукканп, изиг шай аавтаткан, чүү-хее-биле чаза-ла балырып кагдывыс.

Хайыраан костюм! Канчап күргадың, эде-шее базып-тудуп чанарың? Өтте канчап кирер деп? Бажың шоочалыг болза, мырыңай ат-тыр! Хайдан хай деп чүве бо эвеспе.

Чагытай ам мырыңай хайның чыдыр. Ак-ак шифер крышалартыг бажыңнар дег, чалгыглар дойлуп-ла тур. Бир-бир көөрге, сан-тун чок ак-ак чалгыглар киштешиңшаан. Мажалыкче кизиредип бадып турган ышкаш. мындыг кончуг калчаа суг далайже ам кым семээр боор?! Чок, ыңдыг эвес. Дээр-шаардан ийи эш ак-кускун согуналып баткылаап, мөңгүнедчек чалгыларга чедер часкылаап, база катап кылыйтып үнүп турлар.

Удуур-шоодайда кижиниси сонгу олутка каап алгаш, чаныптывыс. Хоорай чоокшулап кээрге, ам канчаар дээр силер, кээп-ле хепкердивис.

Чүгле ийи майыктаажы кургаг эжиниске целлофан хаң-долу дузаан балык тудупташ, бажыңынче кириптивис. Сөөлүнде үжуражырымга, «Хөлдүн дувүге четкеш келген мен ийин, аалга—дээш, сөөле каттырар чораан.

О. КУУЛАР.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

Шоодуг

Судья бир херээжен кижиден мынчаар айтырган:
— Чүге чарлыр деп бардыңар?
— Ам менде оон-биле алгыжар-кыржыр-даа чылдак тывылбастаан ийин.

* * *

Бир аныяк херээжен кожазындан айтырып-тыр:
— Концертче ам база бар чыдыр силер бе? Оон программазы дүүнгү-ле чүве-дир ийин.
— Ийе. ону билир мен. ынчалза-даа бөгүн өске платье кедип аар мен.

* * *

Чолаачы болур документизин алыр дээш экзамен дужаап турган бир кыс, машинаны кудумчу ортузунга тургузупкаш, эжиин ажыткаш, үнүп келген. Инструктор кайгай берген:
—Канчаарың ол? —деп айтырган.
— Ээтпек ыңдында машина кел чыдыр ирги бе, ону көөр дээш....

* * *

Топо Бромболец амыдыралының иштинде бир-ле дугаар лифт деп чүве көргеп. Шак-ла ынчан бир кырган кадай лифт иштинче кире берген, лифт өрү үнүп каан. Үр-даа болбаанда лифт бады келген, оон бичии уруг үнүп келген.
—Ах, элдептиин!... Кады кыраанымны бээр чорудар болза эки-дир оо!—деп ол карактарын хере көрүп, пат кайгаан.

* * *

Башкы өөреникчизинге чугаалаан:
—Сээң бажыңга оңаалган эң багай-дыр. Ол дугайын сээн ачаңга дыңнадып бижиир ужурга таварыштым...
—Шын-дыр харын, башкы. Ол ам харын улам кызар боор!

Риганың бажың иштиниң эт-хереселдериниң магазинииниң садыгжызы Татьяна Чернышёва «Сабина» дээр бөлүк мебельди көргүзүп тур. Ону бүдүрүлгенин «Рига» дээр каттыжыышкыны Югославиянын «Симпо» деп фирмазы-биле кадыы кылын үндүрүп турар.

Ю. БЕЛИНСКИЙ биле
Б. КОЛЕСНИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СОЛДАТ БАЖЫҢ

Узбек хоорай Каттакурганның хүндүлүг хамаатызы солдат чораан болгаш ажылчын Хамит Саматов болган. Чангыс чер чурттуглары оон хамааты маадырлыг чорууп ынчаар демдеглээннер: бо хоочун Ада-чурт дайынының үезинде өскүс арткан 13 уругларны азырап өстүрген.

Моон мурнунда оон амыдыразы дайынчы маадырлыг чоруктар-биле демдеглеттинген: ол шүүргедекчи колонналар составынга турган. Днепрни эң баштай кешкеннерниң бирээзи болган. Анаа оон бир холун снаряд бузундузу үреп каан. Ийи украин хөрээжеңнер — Мария Тимофеевна Иванова биле оон уруу Надежда солдатты тып алгаш, ажаап сегиткеш, госпитальга чедиргеннер.

— Мээң ийнги авам болгаш кыс дуңмам ынчаар тывылган чүве—деп. Саматов ургларының ургларынга чугаалаар. Бо төөгү оларның найыралының болгаш чаагай сеткилиниң баштайгы киҥээл-дир. Оларның улугларының үргүлчүлээнин билир: солдат фронтудан эәп келгеш, төрээн хоорайының вокзалынга доңуп-дожаан оолду көрүп каан. Ону щинелиниге ораан алгаш, кадык холу-биле кедүргеш, бажыңынга экелгеш.

— Бистин болур!—деп. Хамиттин ачазы биле авазы чугааланнар. Оолду арай деп сегидип алганнар. Ол адын безин билбес боорга, Кучкар деп адап алганнар.

Ол баштайгызы болган. Удаваанда Кучкарның 12 ооң, кыс дуңмалары тыптып келген. Узбек ег-бүлеже орус Иван, украин Донат, белорус Евгений, армян Арслан, татар Керим... суглар ажы-төл болуп келгилээннер.

— Мен оларның шуптузуңуң кырган-авазы-дыр мен, а не херек болгай—деп, кырган Мангит чугаалаан.

— 13 уруглуг душтукка кым келир боор— деп, Хамит баштактанган.

Бир-ле катап ол солдат хейлеп даараар мастерскаяга «Шылгарацгай күш-ажыл дээш» деп медальдыг уруг көргеш, «мээң хейленимни база силер даараан боор силер» деп баштактанган. Уруг «силерге өске хейлеп болза эки-дир» дээн.

18 хардыг Сапобар 13 урутуңуң иези апарган. Оларны бодуңуң бижааны 6 уругларындан кажан-даа ылгай көрбээн. Өөрү, хоорсовет база дузаалаткан. Ынчангаш уруглар шупту тодуг-догаа ескеп, эртем-билигни чедип алган. Саматовтарның уруглары, оларның уруглары, уругларының уругларының уруглары чүс хире кижи.

Хамиттиң болгаш Сапобарның мурнундагы шанналдарының кырында чоокта Күшажылдың Кызыл Тук ордени немешкеп. Ону Саматовтуң чаңгыс аай совет ег-бүле дээш кылган маадырлыг чорүү дээш тывыскан.

Самарканд область.

Е. ТАУБЕШЛАГ.
СЭТА-ның корр.

СОНУУРГАКТАРГА

Карманда... хүн шагы

Ийи чүс чыл мурнунда билдинмес мастерниң кылганы чараш хүн шагын Рига хоорайның болгаш далай эжиндирилгезиниң төөгүзүүң музейиниң ажылдакчылары тыпканнар. Черле шору улуг циферблаттыг — диаметри 14 сантиметр — экземпляр кончуг эки байдалдыг арткан болган.

Хөлеге биле үе ылавылаарын кижилер бистиң эрага чедир безин муң чыл мурнунда өөренип алган, ынчалза-даа үүгле ортаакы чүс чылдарда чылдырып алыр хүн шактары көстүп келгилээп, оларны чоорту сайзыралын келген. Олар механиктиг шактарның сөөлүнде тывылган болгаш сөөлзүреди XIX чүс чылга чедир эргилдеге арткан.

Хүн шагын ажыглаарда оларның эдикчилериниң географтыг чамдык билиишкинпер иегеттинер турган. Чижээгаш шагыл дээрзин билип алыр төлээде, Ригадан тывылган прибориун ээзи баштай ол черниң широтазын демдеглеп алыр- а оон соонда корпуста түргускан компастың дузазыбиле меридианның угланышкызын тодарадып алыр ужурдуг. Ол шактар үени беш минута-ла карышкактыг кылдыр ылаштыг көргүзүп шыдаар турган. Оларны чүле хүндүс болгаш дээр аяс турда ажыглап болур турганы билдингир болгай.

Музейде портативтиг оңаагай хүн шактарының коллекциялары чыгган. оларның аразында XII—XIII вектериниң даш модельдери база барларның хемчээли оттуг-ыяш хааржаа хире. Олар чамдыкта он беш минута хире карышкактарлыг кылдыр көргүзе бергилээр турган. Ынчалладаа ол кымны-даа кайгатпайн турган хире. Магниттиг согунчаш-биле хандырган ыңдыг ол бичии шактарны латунь-дан, хүлерден чаан сөөгүнден аазы ыяштан кылгаш, оюп каан хээлер-биле каастап турган. Оларны алгы хаптарга суп алыр чораан.

Рига.

ШПУНГИН.
СЭТА-ның корр.

Ажыктыг... бок үнүштер

Шагар-оътту камгалалынга алган кижини оон аңаа эвес—шагар-оъттуг плантациязынга Омск чоогунга ужуражып болур.

— Бойдус оон ажыктыг бок үнүш тургуспаан боор. Шагар-оът белоктар болгаш чартык витаминнер-биле кончуг байлак—деп Сибирьниң Кедээ ажыл-агый эртем-шинчилеп институдунда эртемден В. Богачков чугаалап турар.

Богачков боду сула талазыбиле специалист. «Омский кормовой-1» деп суланың авторларының бирээзи болган, аңаа чоокта чаа ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң медалын тывыскан. Шагар-оът дээрге—оон хандыкшылы- ол аңаа хостуг үезин үндүрүп турар. Эштузагат амгы үеде эдлегиниг «шагар» кезилдезинге белеткенип турар. Кезээдээзи ышкаш дужүт шинчилеттинген, «шагар-оът ог-бүлези» бүрүзү камгалаттынган турар.

Ол плантация—20 хардыг. Ону чаңгыс-даа катап эде тарываны болгаш бодуңуң ажаакчызын чыл санында-ла гектарга онаашгыр 450—600 центнер чемиштиг ногаан масса-биле шаңнап турары солдун.

— Оон артык шүүт чок, дадыккан, бодуңуң дугайында боду-ла сагыш салып турар- чарыгдал негевес үнүштү кайыын тывар силер?—деп эртемден уламчылап чугаалаар.

Оон күзели —колхоз болгаш совхоз фермаларының бүрүзүүн чаңынга улуг эвес-даа боо- шагар-оъттан чем курлавырының участогун тургузары. Чижээ, ол дээрге белок талазы-биле люцернадан, клеверден дудавас, а амыдыралга чугула микроэлементилер талазы-биле олардан бүдүн-чартык — үш катап ажып турар!

В. ЛОБОДА.
СЭТА-ның корр.

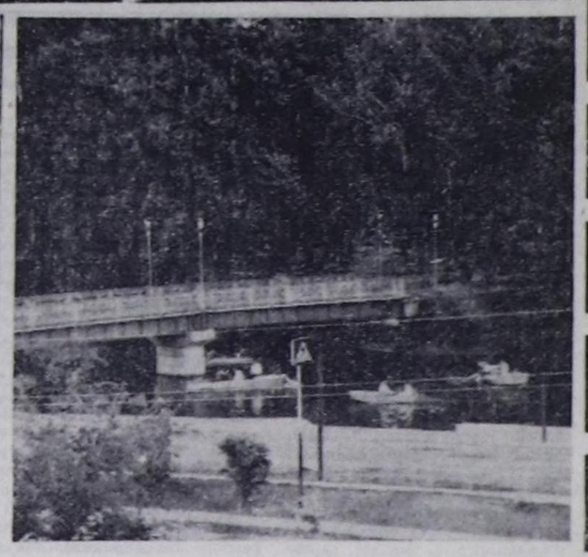

Парктың бетии ыдыын база катап топтап көрем. Баштайгы-ла кежээвисти база катап сактыр боор сен.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазынза». (Күш-культуржуларга сүмелер). Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады ГФР биле Австрияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испания биле Сонгу Ирландияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 11.25 «Ада-иелер. силерге». 11.55 — «Спортлотонуң» 26-гы тиражы. 12.05 —«Советтер болгаш амыдырал» 12.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн демделеели. 13.10 —Бөгүн — Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның бүтү-эвилел хүнү. Чогаадылгалар болгаш ажыдыышкынныр херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы И. С. Назыков дамчыдылгага киржип. 13.30 —«Ону кылып шыдаар силер». 14.15 —Бөгүн делегейде. 14.30 —«Дүрт амыдыралы». 15.30 — Тэп телевидениениң болгаш Бүгүзавилел радиозунуң академиктиг улуг хорунуң концерта. 15.50 — «Кижи. Чер. Октагай». 16.35 —16.50 —Политиктиг хайтаваркы В. И. Бенетовтуң беседазы. 17.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.05— Делегей темазынга беседа. 19.05 —«Чеве, кыстар!» Пионер вожатыйларының конкурузу. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.45 —Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнеем. Төнген соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —К. Симонов. «Лопатинниң демделгел бижиктеринден». Москваның «Современник» театрының фильм-шиндап. 16.15 — «Музыка киоскузу». 16.45 — «Простоквашинодан ийилээ келген». «Простоквашинода дыштанылгалар». Мультфильмнер. 17.25 —Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериң программазы: «Чалаг-тергенде чүге чогаадып тургузарыл?», «Львовтуң этюдтары». 17.45 — «Кадыкшыл». Эртем-шинчилеттинген программа. 18.30 — Делегей байдалының дончуралы. 18.45 —Күйбишевтиң телестудиязының программазы. 20.00 — «Тамчыктың удунар, чаштар!». «Пионерлер». Мультфильм. 20.45 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Өске хоорайда чаашкын». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

Өңгаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныр хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 27—32 градус изиир.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныр хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 29—31 градус чылыр.

КИНО

ИЮНЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзынның тылында фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30 «Гусар балладазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи-казактар» 9.30, 11.20 «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хааглыг эжик баарында» 15.00, 16.30, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол тоожудан муңгараачыг чүве чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Школа дооскан аныяктарны, шеригден халашкан дайынчыларны Чадаанаңның № 6 профтехучилищезинге өөренириичге чалап турар.

Училище дашчыларны, бызанчыларны, штукатур-малярларны, электри кацнакчыларын белеткеп турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден курлавырже халашканнар болгаш шиитп билигпиң школазын дооскан сургуулдар өөредилге үезинде айда 1-ги разрядтың ажылчыныың шалыны хемчээлдиг стипендияны албышаан, 5-6 ай хуусаалыг кыска үеде өөренир.

Директорнуң адынга шилип алган профессиязың айытпышаан, билдириишкин бижиир. «Тыва көдээ тудуг» трестиң чер-черде КМК-ларының кадрлар килдизинге база билдириишкин киирип болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

№7000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫҢ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, хадмисалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий а амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун неделяда байгалда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1009

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы биле эргелеливиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01743

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 149 (11947) | 1982 чылдың июнь 27, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ЯКУТСК. (СЭТА-ның корр.). Якут АССР-ниң найысылалы байырлалдыы-биле шиметтинген. Июнь 25-тиң эртенинде оон төп шөлүн муң-муң чурттакчылар долуп келген. Автономнуг республиканың партия болгаш совет органнарының удуртукчулары, бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери, партияның, дайының болгаш күш-ажылдың хоочуннары. аалчылар, Россия Федерациязының областарының делегацияларының кежиктүннери В. И. Ленинге тураскаал баарынга чечектер салган.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Дээди Совединиң Якут АССР-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга болгаш Якутияның Россия күрүнезинге эки тура-биле каттышканындан бээр 350 чылынга тураскаатқан байырлыг хуралы Музыка театрының чаа бажыңынга болган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген б[illegible]лыг чагаазын СЭКП Якут обкомунуң с[illegible]ги секретары Ю. Н. Прокопьев номчуурга, хуралдың киржикчилери адыш часкаашкынынары-биле уткаан. Кайгамчыктыг хүннерни таварыштыр эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырын ол дамчыткан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери хүлээп ап, үш дакпыр орденниг Якутияның ажылчы чоннары улуг Совет чурттуң улустарының найыралыы болгаш аку-дуңма ёзузун моон соңгаардаа бижыглаар, партияның политиказын боттандырар дээш эрее-шудургу ажылдаар, хөй национадлыг күрүнениң күч-шыдалын бижыглаарынга, коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге төлептиг үлүг-хуузун киирер дээрзин айыткаан.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЗИН БОЛГАШ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН УЛАМ ЫҢАЙ ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА

Партияның XXIV съездизиниң сөөлүнде тургустунган экономиктиг өөредилгениң системазы идей-кижизидилгелиг болгаш ажыл-агыйжы ажылга чугула черни эзээнии хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Оон-биле чергелештир ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң шынары болгаш түнелдиң СЭКП-ниң стратегтиг негедезинге —экономиканы шапкын хөгжүдениң оруунче шилчидерин доозар, ону ёзулуг канналгалыг болдурар дээш айтышкынынга ам-даа чедир дүүшпейн турар.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) болгаш май (1982 ч.) Пленумнарының кедүргени коммунистиг тургузуушкунуң соруглалары экономиктиг өөредилгеге партийжи удуртулганы ажижидерин, чурттуң ээзи болурунуң, экономиктиг бедик культураның, күш-ажылды медередлиг көөрүнүн ёзузунга совет хамаатты бүрүзүн кижизидерин негеп турар.

Экономиктиг өөредилге амгы үениң экономиктиг бодаашкынын, социалистиг тывынгыр болгаш ажыл-ишчи чорукту хандырарынга, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киришпиреринге, сагылга-чурумну бижыглаарынга, бүдүрүлгенин ажыктыын бедидер дээш бүгү-ниити демиселди калбартырынга идепкейлиг идиг бээр ужурлуг.

Шапкын хөгжүлдениң оруунче экономиканы шилчидеринге, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга, амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннерин бижыглаарынга. чаа кижини кижизидеринге ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинин болгаш кижизидилгезинин ролюн бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, министерстводарга болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, партия, совет, профсоюзтар, комсомол болгаш ажыл-агый органнарынга сүмелээн.

Экономиктиг өөредилгениң эртемге үндезилеттинген деннелин, марксизм-ленинчи теориняны болгаш СЭКП-ниң экономиктиг политиказын, эш Л. И. Брежневтиң партияның еске-даа удуртукчуларының ажылдарын дыннакчыларның ханызы-биле өөренирин хандырар. Чурттуң 80 чылдарда экономиктиг хөгжүдезинин, экономиканы интенсификастаарының айтырыгларынче, бүдүрүлге, эртем-техниктиг күчүлерни, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын улам долу ажыглаарынче, бүдүрүлгени планнаарын, эргелеп башкарарын болгаш организастаарын сайзырангайжыдарынче, ажыл-агыйны удуртурунуң мурнакчы дурзулгазын, непгередириниң бирги чергенин ужур-дузалыг кичээнгейин угландырар. Үдептүр комплексинин ажылдакчыларының экономиктиг өөредилгезин болгаш кижизидилгезин шинтпирлиг экижидерни, ажыл-агыйны удуртурунуң чаа методтарын шинтээдип алыры —улуг ужур-дузалыг соругла.

Экономиктиг өөредилгенин практиктиг угланышкынын шинтпирлиг күштелдиреринн сүмелээн. Экономиктиг теориняны болгаш политиканы өөренирип амыдырал-биле конективтериниң тодаргай соруглалары-биле сырый холбаалыг кылдыр чорудар, сайзырангай социализмниң артык күштерин болгаш аргаларын улам долу ажыглаарынга чагыртыр Л. И. Брежневтиң тургусканы: «Тодаргай участок бүрүзүнге ажылды канчаар эки, ажыктыг организастаарыл? Эртем-техниктиң дещшилгенин чедиишкиннерин ниитизи-биле эвес, а хамаарышкан ажылчын олутка канчаар тодаргай ажыглаарыл? Хамаарышкан бүдүрүлгеге, хамаарышкан адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүүрүн бедидеринге, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын шынгыы кампаарынга чүнү канчаар кылырыл?» деп айтырыгларга харыыларны экономиктиг өөредилге бээр ужурлуг.

Экономиктиг өөредилгенин дараазында тургузуун бадылаан:

Коммунистиг күш-ажылдың школалары:

Тодаргай экономиканың школалары:

Экономиктиг семинарлар

Школалардың болгаш семинарларның дыннакчылары эртем-техниктиг болгаш социал дешшилгенин дүргелдирини, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринин, кампаданың болгаш хумагалалдың мурнакчы дуржулганы шингээдип непгередириниң аргаларын эки шингээдип адыр, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип, ленинчи, коммунистиг ёзу-биле өөренир болгаш ажылдаар ужурлуг.

Экономиканың айтырыгларын ажылчы чоннарның бот-боттарының тускайлаш өөренирин бүгү талазы-биле хөгжүдер. Партияның экономиктиг болгаш социал политиказының шинтпирлиг күштелдиреринн сүмелээн. Экономиктиг теориняны болгаш политиканы өөренирип амыдырал-биле конективтериниң тодаргай соруглалары-биле сырый холбаалыг кылдыр чорудар, сайзырангай социализмниң артык күштерин болгаш аргаларын улам долу ажыглаарынга чагыртыр Л. И. Брежневтиң тургусканы: «Тодаргай участок бүрүзүнге ажылды канчаар эки, ажыктыг организастаарыл? Эртем-техниктиң дещшилгенин чедиишкиннерин ниитизи-биле эвес, а хамаарышкан ажылчын олутка канчаар тодаргай ажыглаарыл? Хамаарышкан бүдүрүлгеге, хамаарышкан адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын шынгыы кампаарынга чүнү канчаар кылырыл?» деп айтырыгларга харыыларны экономиктиг өөредилге бээр ужурлуг.

Экономиктиг өөредилгенин болгаш кижизидилгенин шынары, түнелдин дээш партия комитеттериниң, министерстволарының болгаш ведомстволарының, совет, профсоюзтар болгаш комсомол органнарының харымсалгазын бедидерн эргежок чугула. Экономиктиг өөредилгенин кадрларбиле ажылдың тудуш кезээ кылдыр санаар, ону ажыл шагыйдан дашкаар, планныг тодаргай соруглалыг, дифференциялыг кылдыр, дынакчыларның белеткелининн деннелин болгаш сонуургалын, оларның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының утказын барымдаалап, эки туранын принцивин ёзугаар чорудар.

Экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидерин, материалдыг базазын бижыглаарын, аудиторияларны болгаш кабинеттерни техниктиг херекселдер-биле хандырарын министерстволарга болгаш ведомстволарга, ажыл-агый удуртукчуларына дааскан. Ажылчы чоннарның экономиктиг белеткелин институттарга мергежил бедидеринин институттарынга, факультеттеринге болгаш курстарынга күштелдирер. Специалистерниң разрядтарын, класстарын бедидерде, аттестация кылырда, кадрларны дешшидерде оларның экономиктиг белеткелининн деннелин барымдаалап көөр.

Чоннуң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көөрүнге чоннуң бүгү бөлүктерин кижизидерин экижидер, кампаллыг экономика дээш. Аъш-чем программазын боттандырар дээш демиселге чогаадыкчы инициативаны хөгжүдер талазы-биле совет, профсоюзилел болгаш комсомол органнарының ажыл-чорудулгазының кол угланышкынынары доктаалда тодаргайлаан.

Пропагандистер-биле ажылды экижидери, экономиктиг билиглерни пропагандалаарын удуртукчу ажылдакчыларга, экономистерге, эртемденнерге болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга дагзыры чугула. Марксизм-ленининзминн университеттеринге, билиг бедидериниң адырлар аайы-биле институттарга болгаш факультеттеринге, дээди өөредилге черлериниң техникумнарының болгаш бүдүрүлге каттыжышкынынарының баазазынга пропагандистерни белеткээрни калбартыры көрдүнгев. Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинин болгаш кижизидилгезинин талазы-биле адырларга хамаарышкан өөредилге-методиктиг тептерниң хүлээлгелерни мергежил бедидериниң институттарынга дааскан.

Пропагандистерге теоретиктиг болгаш методиктиг дузалы күштелдирери, экономиктиг амыдыралдың эң чугула айтырыгларының, Ада-чурттуң болгаш даштыкының мурнакчы дуржулгазының талазы-биле информацияларны оларга бирги ээлчегде хандырып бээри негеттинип турар.

Өөредилгенин чаңгыс аай планнарын болгаш программаларын, өөредилге номнарын белеткеп организастаарын ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинин талазы-биле Методиктиг төп чөвүлелге («Экономическая газета»), СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязынга, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый академиязынга, профсоюзилел шимчээшкинниниң Н. М. Шверник аттыг дээди школазынга болгаш ВЛКСМ ТК-ның чанында Комсомолдуң дээди школазынга дааскан. Кол курстар талазы-биле өөредилге номнарын чогаадыры дээш 1983—1985 чылдарда чорудар. Экономиктиг литератураны, өөредилге болгаш методиктиг пособиелерни, өөредилге фильмнерни, экономиктиг өөредилгеге ажыглаар үн бижиткен болгаш көргүзүг материалдарны кылып үндүрери көөдээр.

Өөреникчи болгаш студент аныяктарның экономиктиг белеткелин күштелдирер социалистиг өнчүнү ажыл-агыйжы көөрүнүн, ажыктыг болгаш шынарлыг кылдыр ак сеткилдиг ажылдаарының ёзузунга оларны кижизидер соруглга салдынган.

Солуннар болгаш журналдар редакциялары, ССРЭ-ниң Күртелерадиозу, ССРЭ-ниң Күркинозу, ССРЭ-ниң Культура министерствозу, чогаадыкчы эвилелдер ажылчы чоннарның экономиктиг кижизидилгезинин айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирер, совет улустуң төөгүлүг чедиишкиннерин, маадырлыг күш-ажылын тодаргай көргүзер, камналга болгаш хумагалал дээш бүгү чоннуң шимчээшкинин калбартырынга идиглг бээр ужурлуг дээрзин доктаалда онзалап демдеглээн. Экономиктиг болгаш социал айтырыглар талазы-биле утка-шынарлыг, солуң болгаш хандыкшылдыг телевидение болгаш радио программаларын тургузар, оларның тодаргайханы таймылбырлыг характе-рин бедидер соругла салдынган.

Партия, совет, профсоюзилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-агый органнары совет кижилерниң экономиктиг өөредилгезин база кижизидилгезин экижидерни хандырар, оларның чогаадыкчы энергиязын болгаш билиглериниң улуг күжүн коммунастиг тургузуушкуннуң планнарын боттандырарынче углавдырар дээрзинге идегелди СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК илергейлээн.

«Союз Т-6» космос кораблин «Салют-7»—«Союз Т-5» орбита комплекизи-биле тудуштурган СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 25-те Москваны-биле 21 шак 46 минутада совет-француз экипажтың башкарганы «Союз Т-6» космос кораблин «Салют-7» — «Союз Т-5» орбита комплекизи-биле тудуштурарын боттандырган.

«Союз Т-6» кораблдиң болгаш «Салют-7» станцияның борт системалары космос аппараттарының бот-боттарын лежирининн, чоокшулажырының база тутчурунун чорудуглары күүседирин боттандырган. Ийи экипаж кайызы-даа деминг, бот-боттарын долу билчилгелиг ажылдаан. Космонавтылар Анатолий Березовойнуң, Валентин Лебедевтиң, Владимир Джанибековтуң, Александр Иванченковтуң болгаш Жан-Лу Кретьениң кадыкшыл байдалы эки.

Каттышкан экипаж «Салют-7»—«Союз Т-5»—«Союз Т-6» орбита комплекизинде СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 26-да Москваны-биле 1 шакта, тутчулга кезээниң агаар эрттирбезин хынаанының соонда, «Союз Т-6» кораблдиң экипажы «Салют-7» станцияның иштинче шилчип кирген. Чер чоогунун космос делгеминде «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» эртем-шинчилел комплекизинин бортунга кадыг шинчилелдерже космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен кадыг шинчилелдерни күүседип эгелээн.

Чеди хонуктуң дургузунда каттышкан экипаж Совет Эвилелиниң болгаш Франциянның специалистериниң белеткээни калбак эртем программазын күүседип.

Совет болгаш француз космонавтыларының Чер чоогунун орбитазынга кады ажылы космос делгемин тайбын соруглаларга шинчилээринге база шингээдиринге улуг салыышкын болур болгаш Совет Эвилели биле Франциянын аразынга кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринге бараан болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ**

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизинин совет болгаш француз космонавтылар составтыг каттышкан экипажы кады эртем-шинчилелдерниң болгаш шеңделдериниң программазын күүседип эгелээнин илеткеп тур мен.

Комплекстиң борт системалары чогумчалыг ажылдап чоруур.

Экипаждың бүгү кежигүннериниң кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизинин каттышкан экипажының командири Анатолий БЕРЕЗОВОЙ.

«Салют-7»— «Союз Т-5»—«Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажынга космонавтылар Березовойга, Лебедевке, Джанибековка болгаш Кретьенге

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизинге совет болгаш француз космонавтыларының кады ажылының чедиишкинниг эгелээнибиле холбаштыр силерге чүректин хандыгындан байыр чедирип турар мен.

Совет кижилер бо ужудуушкунга улуг сонуургалды илергейлеп тур. Бо ужудуушкун эртем-техниктиг улуг ужур-дузалыг болгаш совет база француз улустарының аразында чаңчыл болган найыралды бадыткап, космос делгемин тайбын шинтээдип алырынга үре-түнелдиг кады ажылдажылганың үлегер-чижээ болуп турар.

Силерге көргүскен идегелдиг силер алдарлыы-биле шынаыктырып шылаар дээрзинге бүзүрелдиг илергейлеп тур мен. Ужудуушкун программазын чедиишкиннигниң күүседиринерин, черге чогумчалыг ээп келириңерни күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ**

Изиг байыр чедиргениңер база чаагай күзээшкиниңер дээш чүректин ханызындан өөрүп четтиргенин «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизинин каттышкан экипажы илергейлеп тур.

Биске даалдырган хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүзээлгени алдарлы-биле күүседиривисти бүзүредип тур бис.

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизинин каттышкан экипажының командири Анатолий БЕРЕЗОВОЙ.

Франциянның Президентизиниң байыр чедиргени

МОСКВА, июнь 26. (СЭТА). Франциянын президентизи Франсуа Миттеран космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьенге байыр чедиришкинин дамчыткан.

Ында чугаалааны болза: «Салют» орбита станциязынче шилчээнинер-биле силерниң ажыл-чорудулганарның идепкейлиг үе-чадазы эгелээн. ССРЭ-биле кады ажылдажылганың ачызында космонавтика төөгүзүнде бир-ле дугаар француз космонавт улуг ужур-дузалыг эртем шинчилелдерни кылыр аргалыг болган.

Бо таварылганы ажыглап алгаш Силерге, а ол ышкаш экипаж кежигүннеринге чүүлдүгээүүшкүнүн сестерин болгаш чедиишкиннигниң эң эки күзээшкиниңерни дамчыдарын күзедим.

Француз космонавтының телеграммазы

МОСКВА, июнь 26. (СЭТА). Космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьен орбитаның «Салют-7» — «Союз Т-5» —«Союз Т-6» эртем-шинчилел комплекизиниң бортундан Франция Республиканың Президентизи Франсуа Миттеранга харыы байыр чедиришкинин чоруткан.

Ында чугаалааны болза: «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажы илергейлеп тур. Биске даалдырган хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүзээлгени алдарлы-биле күүседиривисти бүзүредип тур бис.

Экипаждың бүгү кежигүннериниң кадыкшыл байдалы эки.

Комплекстиң борт системалары чогумчалыг ажылдап чоруур.

Экипаждың бүгү кежигүннериниң кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажының командири Анатолий БЕРЕЗОВОЙ.

Ниитиниң малынга~ бижыг чем-суурну тургузар

АЖЫЛ-ИЖИ БҮДҮНГҮР

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 3150 тонна сигенни, 800 тонна сенажты, 15 муң 630 тонна силосту, 150 тонна витаминниг сиген далганын, 120 тонна будук-бүрүнү болгаш 8350 тонна сабаңны ниитиниң малынга белеткээр планныг.

Совхозтуң тарылга шөлүнүң структуразын мал ажылының чем баазазын бижыглаарынче угландыр чаартканының түнелинде ам мал чеми культуралар тараан черлер бүгү тарылга шөлүнүң 20 хуузун ээлеп турар. Тодаргайлаарга, мал чеми үнүштерни 5384 гектарда тараан.

Чедериниң чер ажылдыглары бо чылын, ылаңгыя эрткен күзүн чаштырган көк-тарааның элбек дүжүдүн өстүрген—бир гектардан-на 60 центнер чедип турар. Оон ажаалдазын ам дуржулгалыг механизаторлар А. Аңгыр-оол, К. Ондар оларга удуртқан механизастаттынган комплекс чорудуп турар. Бо хүннерге чедиф кайызы-даа 200 тонна кирер онгарларда 400 тонна сенажты көк-тараадан салган.

Ол дүжүткүр культураның кезилдезинде, сөөртүлгезинде болгаш сенажтан салырында мал чеми белеткээр хөй техника, кижи күжү хаара туттунган, ажыл эртен 6 шактан эгелээш, орай кежээге чедир бүдүн хүн дургузунда уламчылаар. Комплекстө күш-ажылды бедик деннелге организастап тургусканының ачызында көк-тарааны чыттыр кезип турар комбайнерлер Николай Байыр, Виктор Солаан-оол, Багай-оол Ооржак, бөлүкчүлер Көгел Ховалыг, Дай-оол Ондар. КУФ-1,8 машинада ажылдап турар Владимир Салчак, сөөртүлгеде чолаачылар Николай Шимит, Мочаңмаа Ооржак дээш эскелер-даа эрес-кызымаккай ажылдап, хүн үлүүн үргүлүү ажыл кусседип турарлар.

ЛЮЦЕРНАНЫҢ ЧААГАЙ ЧЫДЫ

Бо чылын бистиң республиканың девискээринде чайгаар үнген оът-сиген, хөй чылдың тарымал мал чемнери эки үнген. Ынчангаш бо хүннерде республиканың барык бүгү районнарында мал чемининг белеткелинче массалыы-биле кирипкен. Республиканың малчынарының чанчыл болган паадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарыш чер бүрүде калбарган.

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Бардык салбырының сигенчилери ниитининң мал чеминиң белеткелинче эрткен чылдаазынга бодаарга бир неделя бурунгаар кирген. Салбырның сигенчилериниң баштай кезээп эгелээн чери Шөлээө-Мажалыкка чеде бээривиске ажыл-иш хайныккан түр. Ийи сиген кезер тракторлар сугтат суунга, чаагай үнген люцерналыг шөлдүң бир ужундан өскезинче үүп-ле тур. Кестинген шөлдүң сигенинин чыды безин бир ялзы опзагай. Кончуг таптыг өзүм үезинде, четчип бижып келген.

Тускайлаттынган мал чеми белеткээр бригаданың бригадири Көк-оол Очукович Саая-биле ужуражып, ол кампанияга канчаар белеткенгенин, эгелээнин сонуургап айтырдывыс:

— Бистиң салбырның сигенчилери мал чеминиң белеткелинче чыл бүрүде организастыг кирип, аңаа ажылдаар техниканың септелгезин май айда-ла бүрүү-биле доозкаш, ажылдаар улусту баш удур четчелеп ап турар. Оон уламыпдан мал чеминиң белеткелинин кампаниязының үезинде машина-техниканы үредир чоруу ховар.

Эрткен чылын бистиң салбырның сигенчилери 1962 тонна мал чемнн белеткеп алган. Ол планда көрдүгенниңден оранчок ажыг. Ынчангаш ол мал чеми салбырның малынга кыскы үеде түгле четчамдык ажыл-агыйларынга база келдивис. Бо чылын оът-сигеннин эки үгенин барымдаалаш, эртнен чылдаазындан-даа хөй мал чемин белеткээрин планнааш, ол чугула ажылче бир демниг киргенивис бо—деп, ол чугаалады.

Амгы үеде сигенчилер ортузунда калбарган социалистиг чарыштың баштайгы шалыпчылары илерен эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: **мал чеми белеткээр бригаданың бригадири К. О. Саая (ортузунда) республика паадымының дугайында медээни сигенчилерге чугаалап берип турары: баштайгы хүннерниң типлекчилери С. Хертек биле С. Саая.**

◆ *Бөгүн — Совет аныяктар хүнү* ◆

ИДЕПКЕЙЛИГ, ЧОГААДЫКЧЫ ЭНЕРГИЯ-БИЛЕ

Бистиң республиканың комсомолчулары болгаш оолдар-кыстары СӨКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киргеи политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүн-биле бо чылын Совет аныяктар хүнүн үткүп турар.

«Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы ажин-билиг-мергежилиниң инициативазын болгаш чогаадыкчы чорууи бараалгадыр!» деп шимчээшкинге республиканың оолдар, кыстарының идепкейлиг киржилгезин күш-ажылчы чедиишкиннери оон бадыткалы болур. Бо шимчээшкинде амгы үеде 40 муң ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери хөөрө туттуунган. Бүдүрүлгениң аныяк ажылчыларының 40 хуузу күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде киржип турар.

«ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл оюмга — 60 шалыпчы неделя!» деп лозуңнуң адаа-биле бүгү чуртта калбарган чарышка Тываның аныяктары идепкейлиг киришпишаан, элээн хөй аныяктар коллективтери он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыының планын ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынган хүнүнге чедир хуусаа бетинде күүседкенин рапорттаан. Хөй-хөй аныяктар коллективтери чыл планнарын ноябрь 7-ге чедир күүседир деп патриотчу эргелээшкиннерин үндүргеш бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Чижээ, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиннге рапорттаар эргин чаалап алгаш, сезүүге тедептин-биле ээ болган Тес-Хем районунуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей СБФ-зи чартык чылда сүт бүдүрериниң болгаш күргенге садарының планнарын хуусаа бетинде күүседкеш бир инекке оналаштыр 970 кг сүттүг саттанын Ленинчи комсомолдуң съездизиниң ажыттынган хүндүлгезинче ажылдың болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

Бүдүрүлгенің аныяк мурнакчылары беш чылдың хөй-хөй аныяк гвардейжилеринге Тываның комсомолу чоргаарданыр. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады «Нарын» совхозтуң хойжузу Людмила Банчык төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди камгалап алган малдың чайгы семиртилгезин үлегерлиг чорудуп турар. Ол ышкаш дениичи комсомолдуң шаңналының лауреаттары хойжу Антонина Баянова, чоогаачы Виктор Титов оларга, аныяк ажылчын Владимир Лебедевке Хараал-Тей СБФ-зиниң саанчызы-Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Оюмаа Батдаа тудуг эргелелинде, профэвилелдериниң съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның, Садыг министерствозунуң Н. М. Нефедов удурткан комсомолчу-аныяктарның чоогаачылар бригадазының, типографияда О. А. Баинова удурткан дептерлээр цехте комсомолчу-аныяктар бригадазының күш-ажылчы чедиишкиннери мактадыг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден ааа эш Л. И. Брежневтиң идеткелинде айтыкан соруглаарны күүседиринче, аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринче оларны шиитилел бүдүрүлгезинче ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

Бүдүрүлгенің аныяк мурнакчылары беш чылдың хөй-хөй аныяк гвардейжилеринге Тываның комсомолу чоргаарданыр. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады «Нарын» совхозтуң хойжузу Людмила Банчык төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди камгалап алган малдың чайгы семиртилгезин үлегерлиг чорудуп турар. Ол ышкаш дениичи комсомолдуң шаңналының лауреаттары хойжу Антонина Баянова, чоогаачы Виктор Титов оларга, аныяк ажылчын Владимир Лебедевке Хараал-Тей СБФ-зиниң саанчызы-Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Оюмаа Батдаа тудуг эргелелинде, профэвилелдериниң съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның, Садыг министерствозунуң Н. М. Нефедов удурткан комсомолчу-аныяктарның чоогаачылар бригадазының, типографияда О. А. Баинова удурткан дептерлээр цехте комсомолчу-аныяктар бригадазының күш-ажылчы чедиишкиннери мактадыг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден ааа эш Л. И. Брежневтиң идеткелинде айтыкан соруглаарны күүседиринче, аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринче оларны шиитилел бүдүрүлгезинче ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

Бүдүрүлгенің аныяк мурнакчылары беш чылдың хөй-хөй аныяк гвардейжилеринге Тываның комсомолу чоргаарданыр. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады «Нарын» совхозтуң хойжузу Людмила Банчык төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди камгалап алган малдың чайгы семиртилгезин үлегерлиг чорудуп турар. Ол ышкаш дениичи комсомолдуң шаңналының лауреаттары хойжу Антонина Баянова, чоогаачы Виктор Титов оларга, аныяк ажылчын Владимир Лебедевке Хараал-Тей СБФ-зиниң саанчызы-Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Оюмаа Батдаа тудуг эргелелинде, профэвилелдериниң съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның, Садыг министерствозунуң Н. М. Нефедов удурткан комсомолчу-аныяктарның чоогаачылар бригадазының, типографияда О. А. Баинова удурткан дептерлээр цехте комсомолчу-аныяктар бригадазының күш-ажылчы чедиишкиннери мактадыг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден ааа эш Л. И. Брежневтиң идеткелинде айтыкан соруглаарны күүседиринче, аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринче оларны шиитилел бүдүрүлгезинче ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

Чижээ, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң рапорттаар эргин чаалап алгаш, сезүүге тедептин-биле ээ болган Тес-Хем районунуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей СБФ-зи чартык чылда сүт бүдүрериниң болгаш күргенге садарының планнарын хуусаа бетинде күүседкеш бир инекке оналаштыр 970 кг сүттүг саттанын Ленинчи комсомолдуң съездизиниң ажыттынган хүндүлгезинче ажылдың болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

Бүдүрүлгенің аныяк мурнакчылары беш чылдың хөй-хөй аныяк гвардейжилеринге Тываның комсомолу чоргаарданыр. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады «Нарын» совхозтуң хойжузу Людмила Банчык төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди камгалап алган малдың чайгы семиртилгезин үлегерлиг чорудуп турар. Ол ышкаш дениичи комсомолдуң шаңналының лауреаттары хойжу Антонина Баянова, чоогаачы Виктор Титов оларга, аныяк ажылчын Владимир Лебедевке Хараал-Тей СБФ-зиниң саанчызы-Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Оюмаа Батдаа тудуг эргелелинде, профэвилелдериниң съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның, Садыг министерствозунуң Н. М. Нефедов удурткан комсомолчу-аныяктарның чоогаачылар бригадазының, типографияда О. А. Баинова удурткан дептерлээр цехте комсомолчу-аныяктар бригадазының күш-ажылчы чедиишкиннери мактадыг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринден ааа эш Л. И. Брежневтиң идеткелинде айтыкан соруглаарны күүседиринче, аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринче оларны шиитилел бүдүрүлгезинче ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

Чижээ, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң рапорттаар эргин чаалап алгаш, сезүүге тедептин-биле ээ болган Тес-Хем районунуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей СБФ-зи чартык чылда сүт бүдүрериниң болгаш күргенге садарының планнарын хуусаа бетинде күүседкеш бир инекке оналаштыр 970 кг сүттүг саттанын Ленинчи комсомолдуң съездизиниң ажыттынган хүндүлгезинче ажылдың болгаш шынарын бедидер дээш демиселче калбаа-биле хаара тударынче комсомол организацияларының кичээнгейи угланган. Аныяктарның, мурнакчы коллективтериниң инициативазы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы ээдчээ шалыпчы тудугларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда болгаш хөвүшелдерде уламчылап турар.

карга. Тээлиниң № 741 КМК-ында комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады Андрей Кара-Салга- өске-даа он-он мурнакчыларга чоргаарларыр бис.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары көдээ ажыл-агыйны, үлетчүрүнү, капитал тудугну, транспортту, чонның амыдырал хандырылгазын хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирип турар. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгның тудуу, өске-даа тудуг объектилери, ылаңгыя мал ажылы аныяктарның шалыпчы херээ апарган. Чижээ, Эрзин районда хөй ажылын шефке алыры районнуң комсомолчуларының шалыпчы херээ болу берген. Амгы үеде районда бүгү хойжуларның 42 хуузу үжеп хар чедир вазылыг аныяктар болуп турар. Оларның иштинде төрүүр чүс хойдан 92—102 чедир хураганнарны камгалап алган аныяк хойжулар эвээш эвес. Хойнуң массалыг оолдаашкынының үезинде районнуң комсомол организацияларында 170 оолдар, кыстарны комсомолчу путёвка-биле сакманщиктедип чоруткан. Олар 13700 ажыг хураганны камгалап алган.

ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга уткуштур республиканың оолдар, кыстарының кылып турар чаагай ажыл-херектери эвээш эвес. «Бүгү чурттуң пионерлери — Ленинниң херээнге шынчылар!» деп пионер отрядтарының Бүгү-эвилел марыжынга 28 муң ажыг пионерлер киржип турар, 40 муң ажыг оолдар, кыстар Бүгү-эвилелдиң шеринг-патриоттуг походунуң киржикчилери болуп, чонның революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдарының черлеринге аян-чоруктарны кылганнар. 30 муң ажыг аныяктар ГТО-пуң нормаларын дужаап, 17 муң ажыг кижи бирги болгаш өске-даа разрядтарны дужааганнар, 58 кижи ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң спорт мастерлери.

Амгы үеде бодунуң хүрээлениинде 36 муң ажыг комсомолчу бактааган ВЛКСМ-ниң область организациязы республиканың аныяктарының дайынчы авангарды болуп, СӨКП-ниң XXVI болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездилериниң шиитпирлеринге дүүштүр оолдар, кыстарның идей-политиктиг болгаш мөзүү-шынар кижизидилгезинге чамдык дуржулганы мөөнцеп алган. Ылаңгыя Ленинчи зачётка аныяктарны калбаа-биле хаара тутканы оларның чогаадыкчы күштериниң ёзулуг көрүүдези болган. «Коммунизмге өөренир!» ленинчи чагыгларны күүсетпишаан, комсомол комитеттери аныяктарны марксисчи-ленинчи үзел-бодалдарга, амыдыралга, амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидер, буржуаз идеологияга удур туруштуг демиселчилер кылдыр кижизидер талазы-биле хөй талалыг ажылды моон-даа соңгаар идепкейжидерлер.

О. ХОПУЯ.
ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары.

ХООЧУННАРДАН ӨӨРЕНИП...

Республикада база бир алдарлыг тудугжу А. Ельцованың удурткаиы аныяктарның штукатура-малярлар бригадазынга ийи чыл бурунгаар ажылдап, паймысталадың тудугларын кылчып турдум. Аванның кадыы баксыраи, арай аарыксаанындан аалчуртче чаныш келген мындыг мен.

Маңаа төрөөн совхозумга келгеш, удавайн Чараш-Дыт сүт-бараан фермазынга саанчылай бердим. Эрткен чылын бистиң коллективке аныяктарны колдады кирген, аныяктар ажылдап турар сүт-бараан фермазы кылдыр эдерингеи мен. Авам бистиң бо ферманың база бир эки саанчыларының бирөөзүн чораан. Ооң болгаш коллективте хөй чылда ажылдаан саанчыларның арга-дужулгазын өөренип тур мен.

Эрткен чылын бистиң коллектив 55400 кг сүттүг саттан. Мен бир инектен-не 1126 кг сүт саап, коллективте социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунда кирдим. Кыска үеде саанчылаварының аргазын тып, шудургу ажылдап турар эш-өөрүмүүн, совхозтуң дирекциязының, комсомол, ажылчын комитеттериниң байыр чедиргенинге өөрөөн мен. Авам бистиң бо ферманың база бир эки саанчыларының бирөөзүн чораан. Ооң болгаш коллективте хөй чылда ажылдаан саанчыларның арга-дужулгазын өөренип тур мен.

Бо чылдың бирги кварталында инектен-не 381 кг сүт сагдым. Бистиң совхозтуң инектери тыва уксаалыг, ооң-биле чергелештир фермада саап инектериниң саны ындыг-ла хөй эвес, бодум он бир инек саап турар мен.

СЭКП Төп Комитединиң май 24-те болган Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган болгай. Ону амыдыралга боттандырар дээш «Кызыл тук» совхозтуң аныяктарның сүт-бараан фермазының пайгралдыг коллективи күжүвүстү, билизисти харамнанмайн ажылдаар бис.

Галина КАРА-САЛ.

СЕРИИН ЧАЙЛАГДА

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр «Ак-Туруг» совхозтуң Кара-Дытта сүт-бараан фермазының комсомолчулары болгаш аныяктары бо хүннерде чайлаглаашкыиче организастыг кирип, беш айларда багай эвес ажылдаан. Коллектив сүт саарының болгаш ону күрүвеге садарының планнарын чедиишкинниг күүсеткеи.

Ферманың хоочуннары-даа, аныяктары-даа май Пленумунуң материалдарын хаңызыбиле өөренип танышыпшаан, боттарының бар аргаларын ажыглап, инек бүрүзүнге оналаштыр саалданы көвүдеп тур мен.

Бо чылдың бирги кварталында инектен-не 381 кг сүт сагдым. Бистиң совхозтуң инектери тыва уксаалыг, ооң-биле чергелештир фермада саап инектериниң саны ындыг-ла хөй эвес, бодум он бир инек саап турар мен.

СЭКП Төп Комитединиң май 24-те болган Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган болгай. Ону амыдыралга боттандырар дээш «Кызыл тук» совхозтуң аныяктарның сүт-бараан фермазының пайгралдыг коллективи күжүвүстү, билизисти харамнанмайн ажылдаар бис.

Галина КАРА-САЛ.

ЧОЛДУГ ИШТЕ

«Силер ышкаш хойжу болур мен». Уруунуң ол күзелин ооң ада-иези хоочун хойжулар деткип, оларның ижин уруунуң салган алырынга чоргаарланып турганнар.

Валя Торгалыг ортумак школазын 1973 чылда доозкаш, ирт кадарып, авазынга дузалажыры-биле Кадыг-Бажыңче хапкан... Авазының ижинден ол хөйүү өөренип ап турган. Валентина чаңгыс чер чуртту. Сургуул Монгушбиле садым-чолун кадып, өгбүле тудуп, чурттай берген. Кайызы-даа мал аразынга өскен болгаш, төрөөн совхозунга малчыпаарын дугуруушканнар. Аныяктарның дилээн совхоз дирекциязы чүүлдүгүнүң көргеш, баштайгы дээредиңде дузалакчы кадарчылаары-биле оларны чорткан. Алызындан малчын уктуг уруглар эрес-кежээн-биле мактадып эгелээн. 1974 чылдың күзүнүүлде Сургуулдуң адазы хоочун малчын Чодуроол Калзанович Монгуш чептүг дыштанылгаже үнгеш, кодан хөөн оглуңга хүлээдип берген. Тускайлап ажыл харыысалганы улам бедиткеи. Хоочуннарның арга-дужулгазындан өөренмишаан, аныяк хойжулар ажылының баштайгы чылындан эгелээш, багай эвес көргүзүглерни чедип ап эгелээн. 1974 чылда Монгуштар төрүүр 100 хөөндан 92 хураганны камгалап алган. Ол көргүзүг чылдан чылче бедип, арга-дужулга байып кел чыгган. Эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 98 хураган камгалап алдынган. Ол көргүзүг-биле аныяк өг-бүле чүгле «Торгалыгның» эвес, харын район-нуң мурнакчыларының аразынга кирген. Аная хамаарыштыр Валентина Монгуш мынчаар чугаалаар:

— Ол чылгы көргүзүүвүс бисти шынап-да өөрткен. Ниитиниң малын ажаан-каракатан шыдаар-дыр бис дээрзинге ынчан улап-ла бүзүредивис. Ынчангаш улам соруктуг ажылдаарын хүлээндивис.

Өг-бүленин херөөжен ээзин Сургуул Монгуш деткип, аная улаштыы: «Эрткен чайын каларын турган хоюусту күүрүнеге дужаанкаш, дупгужун төрүүр аныяк хой хүлээп алдывыс. Ынчангаш бо чылын эрткен чылгы көргүзүүвүске четпес-даа болзувусса, төрүүр 100 хойдан 90 хураганны камгалап алырын хүлээнин турар бис. Эрткен кыпты багай эвес эрттирдивис. Төрүүр 340 хоюустан 321 хураган онча-менди доругун турар».

Малчын өг-бүле Чайлагларга Хемниң Көк-Каятка чайлаар. Бо чайын олар 18 тонна сигенни кезип белеткеп алырын хүлээнген. Мал чеми белеткээри-биле Ак-Тал-Аксы деп черде сиген шөлүнүң дажын аштап-арыглап, суггарын белеткээн. Чазагже көжерде кыштаанның үүрмек сентелгезин кылгаш, сес хире тонна өдектиг бөлүп кургаткан, хой кажаазын ийи удаа коптарган.

Аныяк малчын өг-бүленің ажылының чажыды чүдел, ону сонуургадывыс. Аная харыыга олар ажылга харыысалгалыг болуруи, зооветеринарлыг негелделерни эки билирин онзалап чугаалаар болдулар. Монгуштар-биле чугаалажып, оларның ажыл-ижи-биле танышкаш, ажылды хол дапты-биле эвес, эчизинге чедир кылып бодап билир улус-тур деп түнелге келдим. Сургуул Чодур-оолович Монгуш — коммунист. Кадыг-Бажы хойжу бригадада улусчу контроль болуун ол билдилиг удуртуп турар. Валентина Монгушка соңгукчулар изиг бүзүредип илередип, Өвүр район Советиниң депутадынга соңгаан.

Н. ДАМДЫН.

Барыын-Хемчиктиң «Хемчиктиң сылдысы» солунда оң ажыг кижи киржикчилиг комсомолчу-аныяктар коллективи бар. Олар районда мактадыг аныяктар бригадазынга саналып турар. Мында колдуунда полиграфия суругуулун дооскан аныяктар ажылдап турар. Оларның арасында комсомолчу Анастасия Сүрүн чоокта чаа болуп эрткен чер-чер Советтеринин соңгулдаларынга район Советиниң депутадынга соңгуткан.

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчиктиң район Советиниң депутады Анастасия Сүрүн.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Аъш-чем программазын —

а м ы д ы р а л г а

АЖЫЛДАН ҮНЕР-КИРЕРИН ЭВЭЭЖЕДИРИ — ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының күүселдези чоннуң чаагай чоруун улам ынай өзүлдезин болгаш коммунистиг ниитилел тургузуушкунун дүргедедирин хандырар. Партия, совет болгаш ажыл-агыйн органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының хүлээлтези — СӨКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бадылаан хемчегларин боттандырары дээш идепкейлиг ажылдаары болгур.

Аъш-чем айтырыын шиитпирлээрин кедээ ажыл-агыйнын бүдүрүкчү күштериниң улам ынай хөгжүткенинден, үлетчүрүнүң болбаазырадыр адырларының күүлерии немештиргенинден, эргелеп башкарарының методтарын болгаш принциптерин сайзырангайжытнаныдан чедип ап болурун ол Пленумга эш Л. И. Брежнев демделээн болгай.

Улус ажыл-агыйының перспективтиг улуг планнарын боттандырарынга кадрлар айтырыын шиитпирлээри, бүдүрүкчү күштериин шимчээшкиннерин өөренип көрүп, оңу-шын ажыглаары чугула роллу ойнаар. Ынчангаш доктаамал коллективтерни тургузарынче, кадрларны ажылга быжыглаарынче коммунистиг партия, совет чазак кичээнгейин угландырып келген. Бүдүрүлгее күш-ажылды организастаары, ажыл телевирин, материалдыг болгаш моральдыг идиг беришкинин шын ажыглаары, ажылчынарның чурттагга-амыдыралынче, коллективке таарымчалыг мораль-психология климадын тургузарынче сагыш салыры — коллективтиң доктаамал болурунуң үндезини.

Бүдүрүлге, организация, завод, ферма-дээрге кижиниң ийиги бажыңы, аная бистер чурттагларыстың барын 1/3 кезиин эрттирер бис. Ында ажылчын туруштан эгелээш дузалал өрөөлдер, столовыларга чедир бүгү-ле чүве таарымчалыг, амгы үениң негелдезинге дүүшкен болзур ужуралыг.

Ажылчынарның ажылдан үнер-кирери оларның хуудан күзелин бүзүгаар, прогул кылган азы күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээнинден үндүртүрү-биле болуп турар. Ажылды ынчаар солуурун алачайгаар хевирлиг болгаш колдуунда ниитилел бүдүрүлгезинге таарымчалыг эвес, экономиктиг карылганы болдуруп турар.

Чижеглеп саналыы-биле алырга чуртта чылда 20 млн. хире кижи ажылдаар черии солуп турар. Оларның үштүи ийи кезии ажылдан үнер-киреринің чылдагааны-биле болуп турар. Ажылга тургустунары-биле, шак ындыг организастыг эвес ыңай-бээр шимчээшкинге, чижээ, үлетчүрде ортумаа-биле 30-31 хүн, тудугда 24 чедир хүн куруг барып турар. Түнелинде чыл санында 650-700 ажылчынны чидирип турарыыс ол. Бистиң республикада 1981 чылда 9681 кижи ажылдаар черии солаан азы ол дээрге 1000 ажылчын чылда ажылдавааныга дең-нежир. Ол-ла чылдагаан-биле бо чыладың бирги кварталында үлетчүрде чидириг 75 кижи болгаи.

Боттарының күзели-биле ажылдан үнген ажылчынарның бештин ийизи профессиязын солуп турар. Ол кижилерни ажылга өөредиринге үе-шак болгаш акша-хөренги үнер. Оон аңгыда ажылга чаа киргеннериң ажылының бүдүрүкчүлүү 2-3 ай дургузунда эрги ажылчынарныңдан 10-20 хуу куду болур. Ажылдан үнер деп турар ажылчынарның бүдүрүкчүлүү база 20-30 хуу кудулаар.

Ажылдан үнүп турар кижи база чидиргге таваржыр, чүге дээрге, ажыл солуур үеде оон шалыңы арай кудулаар болгаш чаа ажылга кирер мурнунда элээн үеде шалың шуут албас болгай.

Ажылдан үнер-кирер чоруктарның чылдагааның өөренип көөрге, оларның кезии чайлаш чок, объективтиг болур ужурлуг. Аныяк кижилер өг-бүлелиг апаргаш, кайы-бирээзиниң чурттап турар черинче чоруур апаар. Чамдык кижилер чаа профессия алганы-биле холбаштыр ажылын солуур. Организастыг чылыдадан даңнаар бодунуң күзели-биле чугула тудугларже ажылдаар дээш чоруптарлар база эвээш эвес.

Онгу беш чылда бистиң республиканың тудуг организацияларынга ажылчынарның ажылдан үнер-кирери 1980 чылда 41,1 хуу болган, азы РСФСР-ниң көргүзүүнден 1,8 катап хөй.

1981 чылда тудутда ажылчынарның үнер-кирерй 35,7 хуу, үлетчүрде 39,7 хуу четкен.

СӨКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ынай быжыглаар болгаш улус ажыл-агыйынга кадрларның үнер-кирерин кызырар дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле республиканың партия, совет органнары тодаргай хемчегларин ап, эвээш эвес ажылды чоруткан.

Ажылчыр күштү план ёзугаар хуваар, таарыштыр тургузар, ажылчыпарның ажылдан үнер-кирерин кызырар талазы-биле Кызыл хоорайның чонну ажылга таарыштыр тургузарының пунктузу, Барыын-Хемчикте болгаш Чөөн-Хемчикте район Советиниң күүсномунуң ол талазы-биле төлөвлекчилери ажылды чорудуп турарын демделээр апаар. 1981 чылда ол организацияларны дамчыштыр 1768 кижи ажылга тургустурган. Амгы үеде бүгү районнарда ындыг пунктулар бар.

Дыка хөй удуртукчулар доктаамал коллективти тургузар талазы-биле ажылды чогуур деннелге чоруткайн турар. Шилип алырын, таарыштыр хуваар болгаш кижизидилге ажылын чүгле ажылчынар ортузунга эвес, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле чорудары чугула болгай.

Бо талазы-биле чамдык ажылды «Тыва тудуг» тресте чорудуп турар. Трестиң системазында хөй-ниитиниң 5 кадр кылдызын организастаан. Ында бүдүрүлгениң мурнакчыларын, күш-ажылдың хоочуннарын, дагдыныкчыларны хаара тутказ. Оларның кичээнгейи чаа ажылчынарны ажылче чаңчыктырарынче, ажылдан үнер-кирер чоруктарны эвээжедиринче угланган. Ол хөй-кадрларны ажылга быжыглаарынга улуг идигни берип турар. Эрткен чылын инда ажылдан үнер-киреги 10,9 хуу кылырылган. Бо тресте

ЧЕР БӨМБҮРЗЭЭНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИ

Совет-француз экипажтың ужудуп үнгениниң дугайында репортаж

Совет-француз экипажка сөөлгү инструкцияларды бээри-биле чедип келген француз эртемденнериниң болгаш инженерлериниң болуу бүдүн неделя дургузунда чай чок ажылдап келген. Экспедицияның эртем программазы космос эртемининиң бүгү адырларын хаара туткан болгаш чамдык шенелделерни чүгле эң бедик мергежилдиң специалистери кылып болур ындыг нарын. Космос шинчилелиниң национал төвүнден (КНЕС) аалчыларга неделя төнчүзүнде дыштанырын, бассейнге эштирин аазап каан турган. Ынчалзажок дыштанылга бүтпейн барган. Соксаал билбес Жан-Лу дыштаныр черге шенелделерниң бортжурналын тудуп алган бо-ла келген. Оларның тус бүрүзүнүң айы-биле экзаменнерге беш алганы хамаан эвес. Ол дээрге черге ындыг турган-дыр. А Францияның космонавтызынга кол экзамен ам-даа мурнунда.

Звёздный хоорайга өөредилгениң ийи чылын француз ужудукчулар кайызы-даа ындыг профессионал бедик деңнелдиг белеткел дээш эртиргеннер деп, космонавтылар белеткелиниң удуртукчузу В. Шаталов Жан-Лу биле Патриктиң — шылгарангай шенекчиужудукчуларның ооң мурнундагы алдарлыг херектериниң дацызы эвес, а оларның шудургу ажылгыры база кижизинг тергиин шынарлары делегейниң эң ат-алдарлыг космос академиязынга оларга ат-алдарны чедип алырынга дузалаан.

— Ындыг болуру чөп-даа харын — деп, журналистер-биле беседазынга бир-ле катап Патрик Бодри чугаалаан.— Баштайгы космос корабльдерин Чер чогум-на ужудукчуларга даасканы аан. Звездныйга баштай келгенивисте космос алдарынга бүргеткен кижилер аразынга баар боор бис деп бодаан бис. А херек кырында ындыг эвес болду. Бисти бөдүүн, ажык сеткилдиг эш-өөр, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ужудукчуларның ёзулуг өг-бүлези, Бретиньи Сюр Оржка мээн шенекчи өнүктерим дег ындыг найыралдыг өг-бүлеге келген бис.

Бо ийи чылды ужудукчу намдарының аас-кежиктиг чылдары деп, Жан-Лу Кретьен чугаалаан.

— Орус овур-хевирниң көл шынары болза, хүндүлээчели болур деп чугаалазымза кымда элдепсинимес боор—деп, ол уламчылаан.— Хүндүлээчели, дузааргаа сеткилгири мында кижи бүрүзүнүң —сад аштакчызындан эгелээш «Звёздныйның мери» генерал Береговойга чедир шуптузунуң шынары дизе кандыг-даа хевредиг чок.

Каттышкан онгу экипаж ужудуп үнүп турар.

— Космоска кандыг-бир чаа, таваржып көрбээн чүве кылыр бис деп бодап турар силер бе?— деп, парлалга конференциязынга экипажтан «Эйр э космос» деп француз журналдың төлээзи айтырган.

Аңаа харыы кылдыр Жан-Лу Кретьен каттырып каан, ол дээрге космонавтылардың соруглазы болза, журналистерни кандыг-бир солун чүүл-биле элдепсиндирери эвес, а боттарының дорт херээн кылыры болур деп билиндиргени олдур. Ол ажыл-херектер бо таварылгага онзагай ужур-дузалыг деп, Францияның космонавт-шинчилекчизи демдеглээн. Шинчилелдерниң аразында кончуг ховар дээн, ооң мурнунда орбитага кылып көрбээн шинчилелдер бар.

— Оларның түнелдери делегей эртеминге көскү салыышкын болур боор деп бүзүреп турар бис—деп ол доозкан.

Космодромда кайгамчык изиг чай. Дадарык куу ховуну чүгле майда кызыл чечектер бичии када каастаан. Оон бээр маңаа чаңгыс дамды-даа чаъс дүшпээн. Чүгле «Космонавт» гостиницаның чоогунда чечектер айыраң-чайт. Каттышкан экипажтың кежигүннери боттарының сөөлгү белеткелдерин маңаа эрттирген. «Памирлер» моон аъттанып турда олар маңаа чечектерни оларга тудускан.

Франциядан келген аалчыларны космодром ийи чурттарның күрүне туктары-биле уткаан. Экипажты ужудуушкунче үдээри-биле Францияның ССРЭ-де элчини К. Арно баштаан делегация чедип келген. Оон составында Космос шинчилелдериниң национал төвүнүң президентизи Ю. Кюрьен, Тулузаның космос төвүнүң директору Ж. К. Юссон, Францияның сураглыг эртемденнери база специалистери бар. Аалчыларны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. Котельников баштаан совет эртемденнер бөлүү үдеп келген.

«Дүлүүрну салып үндүрер байдалче!» деп команда дыңналып, радио харылзаа Чер бөмбүрзээниң база бир кораблинге дыргын эгелей бээрге космодромга имиртиннеп кел чыткан...

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тусгай корр.
Байконур космодром.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧЕДИИШКИННИГ СТАРТ

ПАРИЖ. (СЭТА). Космостуң совет-француз экипаж башкаргал «Союз Т-6» кораблин салып үндүргенин массалыг информацияның француз чепсектери калбаа-биле чырыдып турар.

Чедиишкинниг стартка турасказаткан чүүлдерин болгаш фотографияларын бүгү солуннар парлап, орбитага кылыр шенелделерниң онза чугулазын демдеглеп турар.

Ужудуп үнүүшкүн мурнунуң белеткелдерининг, космос кораблин салып үндүргенининг дугайында Байконурдан дорт репортажты телевидение кылып, космос төвүнүң инженер-техниктиг составының ажылының кайгамчык деминин болгаш тодазын ында демдеглээн.

Каттышкан совет-француз космосчу ужудуушкунунуң чедиишкинниг эгелээни-биле оон киржикчилериңе француз компартияның Чиңгине секретары Жорж Марше француз компартияның мурнундан базыр чедирген.

Космостуң «Союз Т-6» кораблининиң совет-француз экипажынга «Франция — ССРЭ» нииттилел байырлыг телеграмма чоруткан, бо ужудуушкунну ийи чурттуң аразынга найыралды быжыглаарынга улуг салыышкын-дыр деп айыткан.

МОЗАМБИК УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

МАПУТУ. (СЭТА). Хамаарышпас чоруктуң хүнүн болгаш Мозамбикти хостаарының фронтузун (ФРЕЛИМО-ну) тургускавындан бээр 20 чылын Мозамбик Улус Республика байырлап демдеглээн. Мозамбикти хостаарының фронтузун 1977 чылда ФРЕЛИМО партия кылдыр эде организастаан.

Чурттуң ажылчы чоннары ФРЕЛИМО партияның удурткулазы-биле хамаарышпас хөгжүлдениң чылдарында национал тургузуушкунунуң херээже улуг чедиишкиннерлиг болган. Социалистиг шинтилелдиң үндезинниерин тургузарынга кол роль күрүне секторунга хамааржыр турар. Чуртта будуруп турар бүгү продукцияның ортаа кезиндеден хөй нуруузун аңгы үеде күрүне сектору берип турар. Республикада 50 куражыл-агыйлар 200 будуруге кооперативтери-коллективтиг муң ажыг суурлар бар. Чурттуң чаартылгазының программазын планнаашкы принципиниге дүүштүр боттандырып турар. Кедээ ажыл-агыйны улам шилеп коллективизастаарын үлетпүр секторуп быжыглаарын, национал кадрларны белеткээрин 1980—1990 чылдарда хөгжүлдениң узуп хуусаалыг планында айыткан.

Социал талазы-биле улуг чаартылгалар база чедип алдынган. Бижик билбес чоруктуу улуткаар дээш демисел ылдаак фронт-биле чоруп турар. 1,6 миллион кижи амгы үеде өөренип эгелээн. Школа назыны четпээн уругларның албан черлерин колония чораан Мозамбикке турбаан. Амгы үеде ол албан черлериниң четкизи калбарып турар. Чурттуң бүгү чонунга халас эмиелге хандырылгазын тывыскан.

Мозамбик Улус Республикага чаа ниитилелдиң тургузуушкуну нарын байдалдарда боттанып турар. Мозамбик революциязын божандыдыр азы узуткаар дээш орадлажыышкынарын иштики болгаш даштыкы реакция соксатпайн турар. Расисчи Мурнуу-Африка Республиканың овреткеш, чорудуп турар дээрбечи болгаш контрреволюстуг бөлүктери Мозамбиктиң экономиказынга улуг когарадды чедирип турар. Ол дээрбечилер тайбың чурттакчыларны өлүрүп, школаларны, көвүргелерни, будуруглелерни үрегден, буза тепсип турар.

Иштики болгаш даштыкы реакцияның чимзенишкинниге ойтур шавыышкынны бээр дээш Мозамбиктиң ажылчы чоннары революстуг серемчилерин күштелдирип, боттарының хүрээлецин сырый каттыштырып турар. Мозамбик революцияның чаалап алышкынарын камгалаарынга ажылчы чоннар бүрүн шиитпирлиг.

В. ОСИПОВ.

БҮРҮН ЭРГЕНИҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ МАГАДЫЛАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республика социалистиг дем каттыжылгазының, Варшава Керээзиниң организациязының болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң быжыг звенозу болуп турар болгаш моон соңгаар-даа болур деп, «Жолнеж вольности» солун бижээн.

Социализм чурттарының дем каттыжылгазынга ПУРнуң ролюнга турасказатиан чүүлдү солун парлаан болгаш Совет Эвилели-биле база акыдуңма өске-даа чурттар-биле Польшаның кады ажылдажылгазы шиитпирлиг ужурдузалыг болуп турар деп демдеглээн. Ол кады ажылдажылганың быжыкканы, социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының интернационалчы дузаламчызы Польшада бергелерни ажып эртеринге идигни берип турар.

Польшаның болгаш ССРЭниң аразында эвилел делегейниң ийиги дайынының тулчуушкуннарынга кады төкиен хан-биле быжыглаттынган болгаш Польшаның бүрүн эргезиниң айыыл чок чоруунуң, тайбың келир үезиниң кол магалылалы болуп турар деп, солун демдеглээн. Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралын, кады ажылдажылгазын социализмниң Польшада дайзыннары болгаш оларның Барыын чүкте өскүдүкчүлери нүүлдеп турар.

Совет Эвилели-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың ачызында Польшаның күрүнези дайын сөөлүнде катап тургустунган. Бо дугайын кеззэде сактып чоруур херек деп, «Жолнеж вольности» солун онзалап демдеглээн.

ССРЭ-НИҢ ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийити тускай сессиязынга СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаазынга айыткан Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугаймда хүлээлгезин сураглыг политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчызы, Вашингтонның политика өөренип көөр институдунуң директору Р. Барнет чугула инициатива кылдыр санаан көрген.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дээш ССРЭ-ниң тодаргай хүлээлгезин Совет Эвилелиниң тайбыңче шиитпирлиг чүткүлдүүнүң дугайында хереченген турар-дыр деп, «Нью-Йорк таймс» солунга өөң парлаан чүүлүнде онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак чаа инициативазының ужур-дузазын кудуладырып орадлашкан Р. Рейганның администрациязының туружул Р. Барнет шынгыы буруу шапкан. Совет инициатива «пропагаидисчи характерлиг» деп бадыткарын орадлашкан АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтин хоозуң чулчуруушкунунга хамаарыштыр Р. Барнет мынча деп айыткан: «тайбыңга ынак күрүне болуп турарын бадыткап көргүзер дээш ол чугула базымны ССРЭ кылган, ынчаарга ындыг хевирлиг «пропагандага» чүгле байыр чедирер болгаш ону эдерер ужурлуг бис».

Күш-ажылчы тиилелге

БЕРЛИН. (СЭТА). Зенфтенбергте (Котбус округ) хүреп хөмүр-даш комбинадының 50 муң кижилиг коллективин күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Чартык чыл нормазын күүсеткенивиден ангыда олар дөрт хүннүң нормазы хире хөмүр-дашты артыкка бергеп.

Хүреп хөмүр-даш тывыжын ам-даа улгаттырарын планнап турар. Амгы техника-биле чепсеглээн 9 карьерни ажыглалга киирер.

ТААРЗЫНМАЛ ЧОРУК

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Барыын Европа чурттарындан садыын алыр каңга хамаарыштыр казайлы үндүрүүн бедидер дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпири АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилериниң шыңгыы таарзынмас чоруун болдурган. АКШ-тың болгаш «Ниити рыноктун» аразынга «кан дайыны» катап эгелээр чыгаан. Европа ниитилежилгелериниң даштыкы херектер министрлериниң чөвүлелиниң сессиязы үш хүн дургузунда Люксембургга үргүлчүлээн. Оон киржикчилери кады кылган медегледин чарлаан болгаш Барыын Европа-биле садыг черүлээлерин өөскүткени дээш Вашингтонның администрациязын шыңгыы буруудаткан.

Сибирьнин болгаш Барыыч Европаның аразынга газ дамчызар хоолай тудуунга ажыглаар барзаннарны бээрин кызырар азы хоруглаар дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпирин сессиязының киржикчилери база шыңгыы шүүмчүлээн.

Будапештиниң «Ганц» деп электротехниктиг заводу социалистиг Венгрияның үлетпүрүнүң улуг будуруглелериниң бирээзи. Оон цехтериниге эң улуг күчүлүг дериг-херекседдерден эгелээш электроаппаратурага чедир анзы-бүрү чүүлдерни кылып турар. Завод ЭДЧ кежигүннери акы-дүүма чурттарның ындыг хевирлиг будуруглелери-биле сырый харылзаалыг болгаш ол чурттарже бодунуң продукциязын база чорудуп турар.

ЧУРУКТА: бо дериг-херекседдерни социалистиг экономиктиг интеграцияның программазынга дүүштүр Чехословакияның автотрактор үлетпүрүнге хереглээри-биле кылып турар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫЫШКЫННЫ УЗУТКААР ДЭЭШ

ВЕНА. (СЭТА). Ядролуг энергияны тайбың соруглаларга ажыглаарының делегей кады ажылдажылгазынга идиг боор талазы-биле КНОның конференциязын чыылдырарының белеткел комитединиң ийиги сессиязы ында үргүлчүлеп турар. Конференцияны 1983 чылда чыылдырарын планнап турар. Ядролуг энергетиканы хөгжүдер талазы-биле айтырыгларны конференцияга чугаалажып көөр. Ядролуг чепсекти пептеретпезинин чурумун улам-на быжыглаарынче онза кичээнгейни угландырар. Атомнуг энергияны тайбың соруглаларга ажыглаар талазы-биле делегей кады ажылдажылгазының улуг дуржулгазын шинээдип алган Атомнуг энергия талазы-биле делегей агенствозу (МАГАТЭ) конференцияны чыылдырарынга, эрттиреринге чугула рольду ойнаар ужурлуг.

Сессияның ажылынга 70 хире чурттарның төлээлекчилери, оларның аразында ССРЭниң, БССР-ниң, УССР-ниң делегациялары киржип турар. Сессияның киржикчилериниң аразында МАГАТЭ-ниң делегациязы база бар.

Атомнуг Ядролуг энергияны тайбың соруглаларга ажыглаар талазы-биле күрүнелер аразынга ёзулуг кады ажылдажылга боо-чепсектерни эдерге будуреии соксаткан болгаш тайбың байдалларның үезинде ам чедип ап болдунарын совет делегациязының удуртукчузу О. Н. Хлестов сессияга чугаазынга опзалап демдеглээн.

БӨМБҮРЗЭЭНИҢ БАЗА БИР КОРАБЛИНГЕ ДЫРГЫН ЭГЕЛЕЙ БЭЭРГЕ КОСМОДРОМГА ИМИРТИННЕП КЕЛ ЧЫТКАН...

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тусгай корр.
Байконур космодром.

ССРЭ-НИҢ КУЛЬТУРА ХҮННЕРИ ДООЗУЛГАН

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң Моол Арат Республикага культура хүннери доозулган. Улуг Октябрьның 65 чылынга болгаш ССРЭ-ниң тургустуунының 60 чылынга оны тураскаадып эрттирген. Ол байырлалдың байырлыг хагдыныышкыны Улан-Баторга болган. МАРИ ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, чурттуң эске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары аңаа чораан.

Хөй националдыг совет культура фестивалының программазынга киириштир чуруктар делгелгелерин, совет ном декадазын организастап. Советтер чуртунуң кино ураң чүүлүнүң эң эки чогаалдарын көргүскен.

Улан-Баторга, Дарханга, Эрдэнетке, бүгү-ле аймактар төптеринге ССРЭ-ниң чогаалыкчы эвилелдериниң составынга совет культураның аңаа барган төлөөлекчилери-биле ажылчы чоннарның ужуражыышкынары болган. Моолда калбак сураглыг совет артистер, композиторлар, чогаалчылар, шулукчулар, чуругчулар боттарының ажылының дугайын ол ужуражыышкынарга чугаалаан.

ФРАНЦУЗ КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ПАРИЖ. (СЭТА). Инфляцияга удур демисел талазы-биле элээн хөй хемчеглерни боттандырарын айыткан хоойлу төлевилелин Францияның Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген. Ажылчы чоннарның ажыл төлевирин бо чылдың июльдан октябрьга чедир— 4 ай дургузунда өстүрбес деп хоойлу төлевилелинде айыткан. Ажыл төлевирин бедидер дугайында будуруглге эзелеринде чугаалажыышкынарны кылыр талазы-биле ажылчы чоннарның эргезин айыткан хоойлу ол үениң дургузунда ажыглаттынмас апаар. Ынчалзажок чаа хоойлу төлевилели ажыл төлевириниң адаккы хемчээлинге хамаарышпас. Ажыл төлевириниң адаккы деңнели июль 1-ден эгелеп бичии бедидер. Өртектерни болгаш тарифтерниң хөй нуруузун база өстүрбези хоойлу төлевилелинде көрдүнген.

Инфляцияга удур демисел дүүштелдирер соруглага-биле ол хемчеглерни П. Мороуның чазаа ажылдан кылган. Ынчаарга чуртта инфляцияның өзүлде темпилери 14 хуу болуп турар.

Ажыл чок черукка болгаш инфляцияга удур демисел дүүштелдиң чугулазын Францияның Коммунистиг партизы демдеглеишаан, өрттектерни өстүрбес дугайында шиитпирни чүүлдүг деп санап турар. Ынчалзажок ажылчы чоннарның ажыл төлевирин өстүрбезинге Компартия шыңгыы удурлаңып турар. Ажыл төлевирини өстүрбезинче утланган хоойлуну кажан-даа чүүлдүг деп санавас бис деп, ФКП-ниң Чиңгине секретары Ж. Марше медеглээн.

Чазактың ол хемчээ-биле чөпшээрешпее дугайында Национал хуралдың коммунист депутаттарының болүүнүң өмүнээзинден оон даргазы А. Лажуани медеглээн. Францияның эң улуг профавилел каттыжыышкыны — Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязы ажыл төлевириниң өзүлдезин кызыгаарлаарын болдуруп болбазының дугайында медеглээн болгаш чазактың ол шиитпиринге удур демисежиринче ажылчы чоннарны кыйгырган.

БОЛГАР ДОКЕРЛЕРДЕ

СОФИЯ. (СЭТА). БУР-ның көл далай порттарының бирээзи Сомовиттиң докерлери чыл эгезинден тура планнаан ажыр улус ажыл-агыйының ишлы-бүрү чүүктерин 14 муң тоннаны сайгарган. Ындыг бедик көргүзүүнү чедип алырынга комплекстиг бригадаларны тургусканы салдар чедирген.

Сомовиттиң докерлери бедик класстың мастерлери, барык шуптузу элээн каш мергежилдерни билир, ажылдарны бот-боттарын солуурунуң аргазы-биле чорудуп турар.

КУДР-ниң хөй-ниити организацияларының кыйгырыы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Мурнуу Көрейни америк шериглерниң эжелеп алган турарын буруу шаварынче, делегейниң ол районугга айыыл чок чоруккa кыжаныышкынныг АКШ-тың хөделиишкиннерин соксадырын америк администрациядан негээринче Көрей Улус-демократыг Республиканың хөй-ниити организациялары делегей чурттарының чазактарын, хөй-ниити организацияларын, политиктиг партияларны, делегейниң улустарын кыйгырган. Ол дугайын Көрейниң Чаңгыс аай демократтыг ада-чурт фронтузунуң ТК-зының, Көрейниң каттышкан профэвилелдеринин, Тайбың камгалалының Бүгү-көрей национал комитединин хөй-ниитичи 15 организацияларның кады кылган медеглелинде айыткан.

Көрей улустуң иштики херектеринге америк империализмниң холгаарлаашкыны — чурттуң ийи чарылган турарының, Көрейге быжыг тайбыңның чогунуң кол чылдагаанындыр деп, документинде демдеглээн. АКШ болдуның шеригчепсээн болгаш шеригнер санын Мурнуу Көрейге улам көвүдедип, шериг өөредилгелерин чорудуп агрессчи планнарын боттандырарынга Японияны киришгирерин орадлажып турар.

Төрээн чуртун катап каттыштырар дээш көрей улустуң чөптүг демисели империализмге болгаш колониализмге удур, тайбың дээш делегейниң улустарының демиселинин, тудуш кезээ болуп турар Каттышкан Нацилар Организациязының Кол Ассамблеязының XXX сессиязының резолюциязынга дүүштүр Америкaның Каттышкан Штаттары болдуның шеригнерин Көрей чартык ортулуктуң мурнуу чүгүнден доп-доораан үндүрүп алыр ужурлуг.

И. ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Боо-чепсекти эдерге будуруп, чепсегленишкиннерниң курлавырларын көвүдедип турар чорук тайбың хереэнге кол кыжаныышкын болуп турар деп, Индияның премьер-министри И. Ганди Делиге болган массалыг митингге чугаазында айыткан. Индия-биле кожа зурттар амгы үенин айыылдыг боо-чепсектерни эдерге садыг апмөөнүнеп турар чорук бистиң чуртувустуң ханы сагыш дүвүрээшкинин болдуруп турар деп, ол чугаалаан. Индияның чазаа тайбыңның политиказын чайгылыш чөкка чоруткан шаазы, чаа дайын кыжаныышкынын улуткаар дээш бодунган хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп премьер-министр медеглээн.

Индияның национал чаңгыс эвин быжыглаары, ооң экономиктиг байдалын эжиждери эрге-чагырга Индий национал конгресс партияның кол соруглазы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Бисте хөй айтырыгларның барын чажырбайн турар бис, ынчалзажок ол айтырыгларны шиитпирлээриниге быжыг болгаш күштүг чазак өргежок чугула. Ук айтырыгларны шиитпирлээриниге оппозиция иштиг

«ХӨЛЧҮК-ХООЛАЙ ЧЕТКЕН СЕН БЕ?»

Орук чедер черлиг болгандаол бистерни, бөлүк чогаалчыларны, О. Шынаа суурунга ужураштырып келген.

«Экии, эргим болгаш чаа О. Шынаа! Бир каш чыл мурнунда сеңээ база чораан мен. Ынчан чаа-ла туттунуп, тургустунуп турган сен. Оң ажыг бажыңнар турган чүве. Ам дээрге, таныттынмас болган ышкажың чүл! Кудумчуларың делгем болгаш хөнү, бажыңнарың чангыс аай хевирлиг болгаш ак-чайт чүве, артында шевергин болгаш чараш. Эң ылаңгыя ийи каът школан черле онза-дыр! Ырактан-на барааны көстүп, соңгалары чайнап, ажы-төлдүң шимээн-даажы, ыр-шоору куттулуп келир! Иштиниң арыг-силиин, делгем чаагайын, чырык, чылыын чүү дээр! Ам бир каш чыл болгаш келир болза амгы үениң ёзулуг-ла чаа, чаагайжыттынган болгаш бедик культуралыг сууру болу бээр боор сен, О. Шынаа! Ону сеңээ күзээр-дир мен!».

—О. Шынаа совхозу дээрге, мал бажын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер, малга быжыг чем-суурлу белеткээр талазы-биле районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи болдур ийин —деп, Тес-Хем райкүүскомунуң даргазы Иргит Успунович Успун меңээ тайылбырлады.— Оон тодаргай хереч изи 1981 чылда сиген белеткелиниң планын 118 хуу күүсеткен дээш база 1981 чылда мал продукцияларын алыр планы 104 хуу күүсеткени дээш СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң 2 шилчиир кызыл туктары-биле олышкаш мал чемин эки белеткээни дээш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң совхозтар аразынга шилчиир чоруур кызыл тугу-биле шаңнаткаңы болур.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле силерниң районда байдал кандыгыл, Иргит Успунович?

—Бистиң район республикада бирги черде туруп турар, а район иштинде бо совхоз бирги черде, чүс хойга онаалтыр 92 хураган алган. Бир-төө мурнакчы совхозта келген болганыкарда, мурнакчылар-биле таныжып, ажыл-амыдыралын сонуурган көрүүер—деп. Иргит Успунович сөзүн төндүрдү...

Шүлүкчү Биче-оол Сержиевич мынча дей-дир: —Ам баарывыс Лаак-оол Данилович Седен бо чылын чүс хойга онаалтыр 95 хураган алыр хүлээлгелиг тургаш, 103-ту алган болдур ийин. Кыштап турар черин көрбес силер бе? Часкалыг баары дээрге, магалыг оран боор. Хар шөолуг чаңбас, изиг оттуг, а чайлаа дээрге, мырыңай кайгамчык чер-де болгай. Шак бо каш дакпыр кадыр сыннарның ыңдында Хөлчүк-Хоолай деп чер. Бедик тандының кырында челээштелдир чайнап, карак чылчырыйтап турар чечек-чимис-биле шыпталган. ымыраа хыг дивес оран боор! Мал дээрге, чаяан эъдин чаа семирир. Шынап-ла мынчаар ырлажып турары-ла шын:

Хөлчүк-Хоолай четкен сен бе,
Хөлбең шыгын баскан сен бе?
Хөлчүк караа душкан сен бе,
Хөрек-чүрээн билген сен бе?»

Ол-бо талалардан бедик сүүрлер кажаалап алгаш кыштагга часкы хүннүк чылыындан карак чылчырыктап, ыжык чөрлериниң үнүп келген көктери чингир ногаан торгу дег, кылаңайның чыдар. Чымчак салгын безин изикейнип тынып турар. Арыг-силиг, тодуг-догаа хураганнар өдекте дешкилежип, сүүзүнүг көк сигеннерни таадал-биле дайнап, чамдыктары чымырарып келгилээн көктерни дызырадыр чула тыртып оттап чоргулаар.

—Өгже кирип, шайлап көрүүер—деп, аалдың ээзи Николай Маскырович эптиг-зөлдээ-биле чалай-дыр.

— Ынчанмайын канчаар, моорланар, чогаалчылар — деп, Мөңгүн-оол Байырович Эртине хойжуга улажы-дыр. —Аалга кирген кижи аяк эрии ызырар болгай...

—Хой ажылынга чөрбиң чыл ажыл чор бис—деп, мээн айтырымны Николай Маскырович харыылай-дыр. — Бо үениң иштинде чүнү көрбээн, кандыг кадыг-бергелерге таварышпаан дээр, каш сес-биле харылаттының шыдаттынмас дийин. Хойжу кижээ кол-ла чүве — малды одар-белчиир, солун тургаш эки семиртирип, боозадылганы чогуур хуусаазында чорудары, кышка ыяк белеткенип, мал чеми артыкшылдыы-биле курлавырлап алыры, кажаа-хорааны эки чылыглаары, хүлээнген ажылы дээш бодунуң ээ-харыысалгазын улгаттырып, бедик негелдеш салып, кызымаккай ажылдаары болур чүве бо. Малды чалапкаш, көрүп олурбайн, ону шагның кандыг-даа үезинде туда кадарып, карактаары чугула.

—«Мал ажыл-агыйының бирги класының мастери» болдур ийин—деп, Мөңгүн-оол Байырович тайылбырлайдыр.

—Ону кандыг хойжуга тыпсыр чүвел?— деп директордан удур тодарадып айтырдым.

— Негелделер-ле хөй — дээш Байырович уламчылайдыр. — Ылаңгыя малга хөй чылда 15—20 чылларда ажылдааны, зооветөредилгени эрткени малдың аар-саар аарыгларын эмнеп билири, чылдан чылче доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап келгени, малдың продуктулуг чоруун бедиткени, ажы-төлүнүң эки кижизидилгези, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг кирижилгези, быжыг сагылга-чуруму... дээш ол бедик атты тыпсыр чүве.

Шынап-ла хойжунуң ажылдамдыралы, алган көргүзүглери, шаңнал-макталы ол дугайын тодаргайы-биле бадыткан турар болду. Аптаралар кырында хаңгыл хоодааш, аскылап каан бижиктерин көрө бердим. «Республиканың малчынарының аразынга социалистит чарышка чедип алган чедишкиннерин, малдың, продуктулуг чоруун бедиткенин. 1980-1981 чылдарда малды эки кыш ажырып, чаш төлүн онча-менди камгалап алганы дээш СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң диплому-биле шаңнаар». Оон ыкай СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң хүндүлел бижиктери, «1980 чылдың социалистиг чарыжыцың тинлекчизи» деп, хөрек демдээ бар болду.

— Чаныңда чурттап, чаагайын көрүп орарым Улуг-Серма хемниң унунга буга тыртырар болза, мал чемин четчири-биле белеткеп алыр чер бо—деп хойжу сүме кададыр.— Даг хары эрип, черниң шыгы кургаалак чорда, суггарар болза көк шык хөлбенейнин-ле келир дийин директор.

— Ындыг харын, силерниң чеп, малчын, ону өөренип көөр бис—деп, Мөңгүн-оол Байырович деткиди.

Хойжуларның бай-шыырак чурттап олурары, ажыл-ишчи тура-соруу, мал-маганының күш-деңгелдиг семис-шырааы, кодан, сыңмас хой хураганы, арыг-силиг өдек-кыштаа, белеткээн сиген-ширбижии, өдек-көрженни — мурнакчы хойжунуң амыдыралын ажылжикин тода херечилеп турар болду. Ол эрткен чылын чүс хойга онаалтыр 110 хураганы, бо чылын база-ла чүс онну алган, дүктү бир килограмм беш чүс граммны алыр тургаш, 1,6 кг алган, а бо чылын 1,7 кг алыр хүлээлгелиг, мал чеминге 12 тонна сигенин, 40 тонна өдекти белеткеп алырын дагдынган.

О. СУВАКПИТ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Төрээн черим каазын көргеш...» деп фотоэтюду.

Уран чүүл делегейинде

СЕТКИЛ-ЧҮРЭЭНДЕН БЕРДИНИШКИН

Делегейде сураглыг ыраажы — ССРЭ-ниң улустуң артизи Елена Образцованың чогаадыкчы амыдыралының «хүн чуруму» онучуг шыгыызы-биле онзаланып турар: артистиң ажылчын хүн демдеглелинде чүгле бо сезонда эвес, харын келир сезонпарда чүнү кылырын айтып каан болур.

Чүгле амгы бо сезонда Образцова Улуг театрга Вердиниң «Реквиеминиң» баштайгы көргүзүүнге, Лондонга «Трубадур» деп операны тургузарынга, Ленинградка концерттер көргүскен, «Ла Скала» театрже гастрольдаарынга чаа көргүзүглер белеткээн. «Франциз болгаш вена оперетта» деп чаа программаны ажылдап кылган...

Елена Образцованы совет көрүкчүлерден аңгыда, «Ла Скала», «Гранда опера», «Метрополитен дугайында опера» Ковент-Гарден театрларның көрүкчүлери кончуг эки билир. Ол Вердини итали дылга, Бизенни—француз, Шуман — немец, Бартокту—венгр дылга ырлап турар.

— Коллективтиг гастрольдарга бодаарга, ийи-чаңгыстың гастрольдары черле нарын —деп, Елена Образцова чугаалап турар. —Москвадан ыракка төрээн театрын чок ышкаш сагындырар, ынчалзадаа сураглыг күүседикчилер-биле, олардың чаңчылдары-биле таныжылга кижиниң улам сайзырангайжыдар. Олардың ыраажылар аразында Карло Бергонци, Пласидо Доминго, Джоан Сазерленд, Лучано Паваротти, дирижерлар Клаудио Аббада биле Герберт фон Караян...

Артист боду чаа чүүлге кажап-даа чүткүдүүр, роль бурүүнге сеткил-сагышче хынап кирип турар кижи. Шынап-ла күштүг, чүректиң ханызындан үнген таланты-лыг кижи деп ону санап болур. Ол кандыг-даа чогаалды өөрениксээр, а өөренип алган соонда оон адырыбас кижи. Сураглыг артистиң репертуары доктаамал чаартының, кайгамчык дүрген калбарып орар. Ында Мусоргскийниң болгаш Вердиниң, Чайковскийниң болгаш Стравинскийниң опералары, Рахманиновтуң болгаш Свиридовтуң романстары, Бетховенниң болгаш Малерниң симфонияларының, орус улустуң ырлары, амгы үениң даштыкы композиторларының ырлары кирип турар.

—Музыка кымга-даа херек деп бодаар мен: чамдык улус классиканы сонуургаар, өскелер—улустуң ырларын, а бир чамдыктарга эстрада таарыжыр. Черле ынчан кым-даа пазы-хары хамаан чокка, музыкага сонуургалдыг дээрзинге албан бүзүрээр мен. Музыка кижиниң хереглели кылдыр тыптып келген болбайн аал.

Елена Образцова-биле бистиң чугаавыс оон бажыңынга үстүнде сөстер-биле эгелээн. Ынчан ол чаа-ла консерваторияга кичээлдерден эөп чаныл келген турду.

Ыраажының хүн чуруму баш бурунгаар тургустунган. Кежээ шиңе ырлаар болза, од дыштанып. Шиң чок болза, эртең чеди шакта тургаш, уруун школаже чорудупкан соонда, тос шактан-на бодунуң концертмейстери-биле кады кичээлдей бээр. Оң ийи шакта студентилер-биле кичээл эгелзер. Үш шак эрткен соонда, ол кезек чапсарлаап, боду өөренип киришпес. Алды шакта кежээ концертмейстер база катап чедип кээр, оон 3-4 шак кичээлдээрлер. Бо дээрге аңаа-ла чаңчыл болган хүн чуруму-дур. Чамдыкта театрга репетициялар, концерттерге белеткелдер, бижидилгелер, телевиденнеге, кинога тырттырылгалар дээш чүү болбазыл.

— Колдуунда доктаамал ажылдап турар мен: эртеңдээ, хүндүс-даа, кежээ-даа, бажың ажылы кылып тура бичии магнитофонну моонга астып алгаш, кулакка суп алыр херексел-биле дыңнаардаа мен—деп, од чугаалап орар.

Чүткүлдүг ажылдаар дугайын ол бодунуң өөреникчилеринге база угаадып турар. Ажылывыс болза, билиг чок болза, ыраажы артист болуп шыдавас. Чоорту чаңчыгар, ханылаар, сайзыраар. Ол нарын, берге ажыл...

Ыраажының кижизиттиргеннери кайы-даа хоорайларда бар. Чамдыктары өөренип доозупкан. Улуг театрда, Москваның музыка театрында дээш өске-даа хоорайларда ажылдап чоруурлар.

— Аас-кежиктиг мен бе, чүнүң дугайын күзеп чоруурумну чамдыкта бо-ла айтырарлар. Бир неделя хире дыштанып, чүнү-даа кылбаан болзумза дээримге, кайгаарлар. Чамдыкта хөнзиг-даа бол чайланы бергенимде, бир-ле чүвени кылып четтикпейн баар ирги мен бе деп бодалдан хынап чалгаарай бээр мен—деп, Образцова чугаалап турар.— Музыкаже ханылаан тудум, улам хөйүү кылыксаар-дыр мен...

Борис ЛАВРЕНЮК.
(ПМА).

ААЛЧЫЛАРНЫҢ БИР ШИИЗИ

Республиканың хөгжүм-шии театрында Москвanың литература-шии театрының артистериниң ойнап турар шиилериниң көрүлдези ам-даа уламчылавышаан, Аалчылар совет болгаш даштыкы драматургтарның янзы-бүрү темаларга бижээн шиилерин көрүкчүлерге бараалгадып, оларның сонуургалын болгаш кичээнгейин хаара тудуп турарлар. Оларның репертуарында Змил Мановтуң «Чаа өглеңгеннер», Антонио Буэро Вальеконуң «Подвал соңгазы», А. Галининиң «Ретро» дээш оон-даа өске солун шиилер бар. Аалчыларның ойнап турары Михаил Варфоломеевтиң «Ыдыктыг болгаш бачыттыг» деп шиизиниң көрүлделерин кызылчылар улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Ук шиниң автору-биле тыва көрүкчүлер таныш. Чогаалчының бижээн «Кажегелер» деп шиизин Тываның хөгжүм-шии театрының артистериниң ойнааны-биле республиканың ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле танышканнар. «Ыдыктыг болгаш бачыттыг» деп шии М. Варфоломеевтиң бижээн шиилериниң аразында база бир солун шиилерниң бирээзи боон турар.

Залдың чырыы караңгылаш дээн соонда, сценага чоорту чырып кээр. Ында Кузьма чаасканаан бажын туттунуп турар. Хенертен оң кадайы Даша кирип келген соонда чаңчаттынып-ла эгелээр.

Орта ажыл кылбас-арагачы сантехник Кузьма көрүнчүктенип тура, бурганның хевирдүрзүзүн көрүп каар. Оон эгелээш оларның өг-бүлезиниң амыдыралының байдалы өскерлир. Олар хенертен машина-балгаттыг, бай шыырак апаар. Чүгле боттарын өрү көөр, өскелерниң чурттаалгазы оларга сонуургавчыг эвес. «Чүгле бистер кончуг бис» дээш оларның туразы улгадыр.

Шиини режиссер Н. Лактионов чедиишкинниг тургускан. Чурук кааспалгазын Ю. Богоявленский, а хөгжүм кааспалгазын С. Тоушкина олар кылганнар.

Шииде бижиттинген өөрүкхевирлерни, ында киржип турар артистер: И. Дурасова, В. Субботин, А. Потецкий, Ю. Истомин, Л. Говорухина олар бүзүренчиг кылдыр ойнап күүседип турарлар. Ылаңгыя шииниң кол маадыюлары Тудышкин Кузьма биле Дашаның ролүн ойнап турар артистер Б. Панин биле З. Гаринниң чогаадыкчы ажылы онзагай.

Аалчыларның көргүзүп турар шиилерин көрүкчүлер чылыы-биле үткүп, улуг сонуургал-биле көрүп турарлар.

А. ШОЮҢ.
артист.

ШЕРИГ-ТЕХНИКТИГ БИЛИГЛЕРГЕ

Чеди дугаар бөлүк орук шимчээшкинниңге шылгалда дужаар. Курсантылар класкында шагда-ла чыглып келген. Башкылы Рудольф Петрович Берх оларның салган айтырыгларын тайылбырлап, шылгалда үезинде далашпайн, таптыг кичээнгейлиг болуруп чагыы турду. Экии ажыттынган соонда ийи кижи кирип келди.

— Турунар! Томаанаыг! — деп, команда үнду.

— Эш подполковник, бөлүк шылгалда дужаарынга белен—деп инструктор башкы илеткеди.

— Экии, курсантылар! — дээрге, олар чаңгыс кижи дег шериг ёзу-биле харылады-лар.

— Суладанар!—дээн команда соонда курсантылар олуруп алдылар.

ДОСААФ-тың Кызылда каттыышкан техниктиг школазының начальниги подполковник Николай Георгиевич Потехин курсантыларның шылгалдага белениин айтыргаш, чедишкиннерни күзээн. Курсантылар оожургап безин четтикпээнде шылгалда хүлээп алыр комиссия келген. Күрүнеиң автоинспекция черинің ажылдакчызы улуг лейтенант эш Непомнящий шылгалда эртиреринің негелдезин тайылбырлады.

— Бир билетте он айтырыг бар. А айтырыг бүрүзүнде үш харыы берген. Оон чүгле чаңгызы шын. Силер ол шын харыыны тывар апаар силер. Ынчангаш он айтырыгга чүгле он шын харыы херек. Чаңгыс частырыг кылган кижи безин шылгалданы эртпээни ол болур. Алган биледиктерниң айтырыгларынга чүгле 15 минута көрдүгген — дээш билеттерни үлеп берди.

Курсантылар билеттерин алгаш, шыпшын-па бардылар. Сагыыг минута, чүү боор, кээргел чок бурунгаар чылыыла бар чор. Он минута эрте берди. Алды курсант билединиң харыызын дужаанты. Өскелери уурук-суурук үнүп-ле турлар. Шак четкен. Шупту үне бердилер.

Үр-даа бөлбаан комиссия курсантыларның харыызын хынап каапты. Үжен бир курсантыдан чүгле чаңгыс кижи шылгалданы эртпээн болду. Ол ийи частырыг кылган.

Шылгалданын бо чадазын эрткен курсантыларны чыскаапкан. Олар ам машинаны башкарарынга шылгалда эртер. Ийи машина ДОСААФ-тың херимнеңден үвүпкен. Баштайгы машинада КАИ-ниң инспектору бар. Курсант Валерий Монгуш машинаны башкарып чорупту, хоорай иштинче углаап хаптывыс. Элээн чоруп орда, доктаалыптыы. Оон соонда Юрий Назарачев олурупту. Шак ынчаар, солчуп, чораан орук шимчээшкинниң дүрүмнерин билирин, машинаны башкарар талазы-биле чаңчыкканын курсантылар көргүстүлер. Олар ам чолаачылар болуп, тускай мергежилди чедип алганнары ол.

Бо дээрге чүгле чаңгыс бөлүк-түр. Школаны олардан аңгыда чеди бөлүк бо хүннерде дооскан. Ниитизи-биле ДОСААФ-тың Кызылда каттыышкан техниктиг школазы бо чылын улус ажыл-агыйынга янзы-бүрү категорияның беш чүс ажыг чолаачыларын белеткеп берген. Оон аңгыда билиг бедидерининг курстарынга өөренип тургаш, 1 класстың 300, ийиги класстың 410 чолаачылар дооскан.

ДОСААФ-тың каттыышкан техниктиг школазының курсантылары чолаачы мергежилден аңгыда шерииниң эге белеткээни база эрткен. Ону «Бүгү-ниити шериг үлээлгезиниң дугайында» ССРЭ Хоорлузунга үндезилээш, чорудуп турар. Оон негелдезин ёзугаар шериг келдиртилгезинче баар оолдар ол хуусаага чедир боттарынга шериг белеткелдиниң талазы-биле тодаргай чаңчылдарлыг, шериг уставты, хүлээлгелерни билир болгаш ону хажык чокка ак сеткидиг күүседир ужурлуглар.

ДОСААФ-тың Кызылда каттыышкан техниктиг школазының коллективи аныяктарга тускай шериг мергежил бээриниден аңгыда оларның эге шериг белеткелиниче улуг кичээнгейни углавдырып турар.

Д. КАРА-ООЛ.

Телевидение

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Магниткадан Амурга чедир». Совет ырлар концерти. 9.25 — «Комсомолчу календарь ёзугаар». Документалдыг фильм. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-иештерелдиг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 12.00 —«Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30—«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.45 —Аъш-чем программазы —бүгү улустуң хереэ». («Көдээниң шагы»). 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 —Ж. Сарман. «Мамуре». ССР Эвилелиниң күрүнеиң Биче театрының фильм-шиизи. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 —«Аныяктар адрестери». 18.00— «Делегей панорамазы». 18.45 —«ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Кинога тырттырарың күзээр сен бе, бичии уруг?». 20.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 22.50 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. Оон соонда — телемедээлер.

ИЧИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —Уругларга фильм. «Сывырган демир кырлакчызы». 15.25 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 16.25 —«Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Мирошниченко чорудар. 17.10 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 17.40 —«Эрес-дидим чорук». Ураң-чечен хөй сериялыг телефильм. 3-кү серия. 18.50 —Улуг Октябрьның 65 чылдыга утказутур. «Бистиң намдарывыс». 25-ки фильм — «1941-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Олешка— ак мыйысчыгаш». 20.15 —ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле шилиндек командаларының маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 —«Мезонниниг бажың». Ураң-чечен фильм.

ИЮНЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уругларга фильм: «Баштайгы чалгыг». 10.05 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.05 — Телемедээлер. 11.10 — 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ». Документалдыг фильмпер программазы: «Кол угланыышкында», «Черниң төрээн чыды». «Хензиг чүүлдериң ажыы». 15.40 — —Билир болгаш кылыптар бол». Школачыларга эртем — өөредиглиг программа. 16.25 —«Чүнү ном-чуурул». 17.10 —17.25 — Чапсар. 17.25 — «Бистиң сад». 17.55 — «Афганистан. Демиселге сырый каттыжыышкын». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30 — Футбол дугайында дончулал. 19.00 — Партияның планнары — улустуң планнары. «Сибирьниң черги. Уренгой-Ужгород аразында газ дамчыдыкчызының тудуунун дугайы». 2-ги дамчыдылга. 19.30 — А. Моцарт. Үш вальс. 19.40 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Өлүмүңү ертээн өлгеннерден айтыр». Ураң-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— Композитор Л. Афанасьевтиң Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга автор кежээзи. 23.15—01.00 —Футболга делегей чемпионадында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Мультфильмнер программазы: «Эң бичии гном». «Херектиң бүгү ужуру шляпада». 12.30 — «Оттурукчу». 13.00 — «Эртем амыдыралы». 13.30— «Дмитрий Налбандян». Документалдыг телефильм. 14.30 — «Дамыракчыгаш». Фильм-концерт. 15.00 — «Кижиниң дээди нерви ажылы». 15.30 — «Эр болу бээр үе». Документалдыг телефильм. 16.00 — Телемедээлер. 16.10— 18.15— Чапсар. 18.15—«Төрээн чурттуң чуруктары». Фильм-концерт («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Тываның улусчу талантылары». Дамчыдылга. 19.40 — Чарлалдар. 19.45— Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —22.40 — «Идегел». Ураң-чечен телефильм. 1-ги серия.

ШИЛИТТИНГЕН 12 КОМАНДА

МАДРИД, июнь 26. (СЭТА). Испанияда эртип турар делегейниң футбол чемпионадында маргылдааларны уламчылаар шүүтү он ийи командалар бөлүктерге түңнел ужуражышкыннар соонда билдингир апарган. ССРЭ-ниң шилиндек командазындан аңгыда маргылдааның ийиги эөлчээнге Бразилияның, Польшаның, Италияның, ГФР-ниң, Австрияның, Бельгияның, Аргентинаның, Англияның, Францияның, Соңгу Ирландияның болгаш Испанияның командалары ойнаар. Чемпионаттың ийиги финал чадазынга олар дөрт бөлүкке чарлыр: «А» бөлүк—Польша, ССРЭ, Бельгия; «В»—ГФР, Испания, Англия; «С»—Италия, Бразилия, Аргентина; «Д»—Австрия, Соңгу Ирландия, Франция.

Бөлүктер аайы-биле оюннар июнь 28-тен июль 5-ке чедир болур.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы бо эөлчегге бирги оюнун июль 1-де Польша биле Бельгияның командаларының уттурганы-биле (ол командалар июнь 28-те ойнаар) ойнаар. Ийиги оюнун совет футболистер июль 4-те ойнаар.

«Танцылап өөренип тур бис».
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотоэтюду.

Редакторнуң ораланчызы К. К. САТ.

Ойгаар

Бөгүн республикага шокар будуттаар, чагбас. Мурнуубарымын улуг хаттың күжү секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 28—32, чамдык районнарга—19—24, Кызылга —33—35 градус чедир чылыыр.

Кино

ИЮНЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзынның тылында фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30 шактарда «Гусар балладазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи-казактар» 9.30, 11.20 «Карнавал» 14.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Али-Баба болган 40 дээрбечилер» 10.00, 12.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Араатан» 10.00, «Кыштан кыш чедир» 12.00, «Ол тоожудан мунгаранчыг чүве чок» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ» «Он ийи айлар» 12.00 «Рим дээш тулчуушкун» 13.32, 17.10, 19.30 «Амыдыралым мээн армиям» 15.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: № 31 Сылдыгаш» 17.00 «Шуургаанныг сагындырыг» 18.30, 20.30 шактарда.

ИЮНЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу помнуң тывызыы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.20, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол мээнии болганда, мээнии-дир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өлүг-дириг-даа болза, экээр» 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 Киночыынды 9.30 «Белен турунар, дээрги» 11.10, «Дайзынның тылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Июнь 27-де Тываның күрүне филармониязыга көрей «Аңаран» ансамбльдиң концерти 16.00 болгаш 18.00 шактарда болурун чарлап тур.

Ансамбльдиң программазында шенгерецгей ырылар болгаш танцылар кирип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

№7000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораланчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-в амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдазының 2-31-75, культура кылдазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетүүр кылдазының 2-41-75, чагаа кылдазының 2-41-27, информация кылдазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун сөөбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1010

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 150 (11948) | 1982 чылдың июнь 29, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

Мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, наадымны чедиишкинниг уткуул!

СИГЕНЧИЛЕР ОРТУЗУНГА ПОЛИТИКТИГ А Ж Ы Л

СЭКП-ниң XXVI съездизи мал чемнериниң белеткелин үндезини-биле эжижидери эң-не чугула болуп турарын демделгээн. Орта дүүштүр СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында, партия Тыва обкомунуң VI пленумунуң доктаалында ниитиниң малынга бижыг чем курлавырларын тургузар сорулга салынган. Ынчангаш мал чемнерин бүдүрерин тускай адыр кылдыр хөгжүдер, чемнер белеткээриниң болгаш кадагалаарының депшилгелиг технологиязын нептередир, сиген, сенаж, силос болгаш мал чемнериниң өске-даа хевирлерин белеткээриниң планныг онаалдаларын долдур база ажыр күүседир дээш ажылдаар ужурлуг бис.

СЭКП Кызыл хооркомунуң, партия Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин, Таңды болгаш өске-даа райкомнарның пленумнарынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан, оон шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле доктаалдарны аңаа хүлээп алган. Мал чемнериниң баазазын эжижидерин ында тодаргай айыткан. Партия комитеттериниң хөй нуруузу бо чугула кампанияны чедиишкинниг эрттиреринің организас-политиктиг хемчеглерин, социалистиг чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының чурумнарын ажылдап кылган. Мал чемнери белеткээр механизастаттынган бригадаларны, звеноларны, хол-биле сиген кезер улустарны организастаан, оларга планныг онаалдаларны берген, оларда партия, партия-комсомол бөлүктерин тургускан, оон удуртунчуларында дуржулгалыг коммунистерни томуйлаан. Шалыпчы ажылдаар, бүдүрүлгенин курлавырларын илередир аргаларны ол бээр. Амгы үеде кол сорулга бердинген планныг онаалдаларны, хүлээлгелерни күүседири-биле политмассалыг ажылды калбартыры болур.

Республиканың кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде 3600 ажыг партия кежигүнү, партия кежигүнүнге кандидат, 7200 ажыг комсомолчу ажылдап турар. Бо улуг күш. Партия организациялары күштү таарыштыр тургузар, социалистиг чарышты хүн бүрү удуртур, коллектив бүрүзүнүң планныг онаалдаларны ыяап-ла күүседирин чедип алыр, мал чемнери белеткекчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгей салыр хүлээлгелиг.

Мал чемнерин белеткээрин көвүдедир талазы-биле СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың хоорайларының болгаш кедээниң ажыл-ишчилери болдунар-ла хемчеглерни ап эгелээн. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Кызыл районнарның совхозтарының хөй нуруузу тарымал сигеннерни кезеринче, витаминниг сиген далганын, будук-бүрүнү, шиви будуун белеткээринче киripткен. Ынчалза-даа ниитизи-биле бо ажылдың темпизи куду, ону дүргедир херек.

Республика бо чылын 230 муң тонна сигенни, 85 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр. Бо онаалдалар улуг хемчээлдиг, ону чедиишкинниг күүседир болза 1982-1983 чылдарның кыжындан малдарны хүр ажырар, малдың баш санын өстүрер, күрүнеге садар эттиң, сүттүң, дүктүң хемчээли улгадыр. Ындыг болганда ажылчы чоннарны мал чемнери белеткээринче мобилизастаары чугула сорулгаларның бирээзи.

«Барлык», «Чыраа-Бажы», «Күш-ажылдың хостуу», «Тиилелге», Тока аттыг, «Совет Тыва» совхозтар, Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы мал чемнериниң белеткелинче өске ажыл-агыйларны мурнай кирген болгаш планныг онаалдаларны күүседир дээш чарыш бо коллективтерде хүн келген тудум-на калбарып орар. Үстүнде совхозтарның хөвү турлагларын болгаш бригадаларын көскү агитация-биле багай эвес дерээн, көргүзүг самбыралары бар, агитхуудустарны үндүрүп эгелээн. Политинформаторларны, агитаторларны звеноларда, бригадаларда быжыглаан, олар СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, партия Тыва обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин, совхозтарның ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган сорулгаларны чугаалап берип, партийжи сөзү-биле ажылчы чоннарны сорук киирип турарлар.

Ындыг болза-даа республиканың мал чемнери белеткеп киргең чамдык совхозтарының партия организациялары сигенчилерниң ортузунда политмассалыг ажылды ам-даа шуудадып чорутпаан. Көскү агитация-биле дериттинмээн, лозуң, плакат, көргүзүг самбыралары чок, агитхуудустар үндүрбейн турар турлаглар, бригадалар төптери бар. Политинформаторлар, агитаторлар ажыл-ишчилерниң ортузунга агитмассалыг ажылды четпес чорудуп турар. Оон аңгыда мал чемнери белеткеп турар улустарның күш-ажылын организастаанында, аъш-чем, культура хандырылгазында четпестер бар. Ындыг четпестер Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның чамдык совхозтарында бар, ону кыска хуусаада чайладыр херек.

Партия организацияларының мал чеми белеткекчилериниң ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирери планныг онаалдаларны болгаш хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирин шиитпирлээр. Ынчангаш мал чемнери белеткээр звено, бригада бүрүзүнге дайынчы идеология звенозун тургускан. Политинформациялар, беседалар, агитмультбригадалар концерттери болурун, көргүзүг самбыралары долдурарын, хана-солуннар, агитхуудустар үндүрерин олар харыылаар. Партия организациялары идеология звенозун хүн бүрү удуртур, херектиг сан-фактылар, материалдар-биле хандырар. Оон аңгыда социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрер, тиилекчилерге шаңналдарны тыпсыр, оларның күш-ажылчы чедиишкиннерин, арга-дүвүлгазын чонга чарлап, нептередир хемчеглерни алыр. Бо бүгү кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг, тура-соруктуг ажылдаарынга дузалаар.

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң сигенчилери бо хүннерде ниитиниң мал чемининг белеткелинче массалыы-биле кирген. Ажыл-агый бо чылын ниитизи-биле 18 муң ажыг тонна янзы-бүрү мал чемин белеткээр планныг.

Бо хүннерге чедир ажыл-агыйның мал чемининг белеткекчилери хола-хараган бажындан 50 тонна далганны белеткээн. Амгы үеде олар люцерна кезилдезинче кирип, республиканың малчыннар наадымын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: люцерна кезикчилериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар тракторист Булат Онаар; чаа кестинген сигенни бөлүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

НААДЫМГА КИРЖИР ЭРГЕ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин танышпышаан, «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың пийги чылының планныг онаалдаларын күүседир, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле ажыл-ишчи чугааны коллектив бүрүзүнге чоруткан.

Совхоз бо чылын күрүнеге 415 тонна эттти, 56 тонна дүктү, 55 тонна сүттү дужаар планныг. Ону күүседиринге боттарының үлүүн совхозтуң комсомолчулары база тодаратkан.

Мал ажылының продуктулуун бедидериниң магадылалы — четчир чем-суурну тургузары. Амгы үеде совхозта эгелээн бо чугула кампанияга — 2200 тоннадан эвээш эвес сигенни кезип, сараат-таарынга олар киржир. 300 гектарга кукурузаны тарып өстүргеш- силостаар, 150 тонна будук-бүрүнү баглап, кургадыр. Ол бүгүнү кыштагларже өй-шаанда чедиреринге идепкейлиг киржир. Малчынар кыптагларын септедир комсомолчу-аныяктар звенозун тургузар болгаш септелгени кыска хуусаада доозар. Хой кыргылдазынче чүс ажыг аныяктарны киripштирер.

Совхозтуң комсомол организациязы оолдар, кыстарны мал ажылынче хаара тударының айтырыын боттарының хүралдарынга доктаамал чугаалажып, аңаа хамаарыштыр хемчеглерни ажылдап кылган. Май Пленумунуң шиитпирлериниге харыы кылдыр совхозтуң аныяктарындан 20 кижи малчынап үнер, 6 кижини хой тарыыр пунктуларга ажылдадыры-биле өередир. Ол ышкаш дүк классталарынга комсомолчуларны өөредип, белеткээр. Бо ажылдарны боттандырарының хемчеглерин ап чорудун турар.

Комсомолчу хойжулар Р. Балдан, Н. Сарыглар, П. Сат, В. Натпит-оол, А. Адыя, өскедаа мурнакчылар бо чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 90—100 хураганнарны менди ап, өстүргеннер. Мал ажылының ажык мурнакчылары республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

МАКТАЛДЫГ ХОЙЖУ

Доржу Бээжинхөөевич Монгуш «Тиилелге» совхозка он ажыг чылдарда хойжулап ажылдап келген. Ол үр үеде төрүүр хой кадарган, чыл санында бедик көргүзүглерни чедип ап, 100 хойдан-на 95—111 чедир хураганны камгалап, дүк планын үргүлүү ажыр күүседип чораан.

Дуржулгалыг хойжу сөөлгү беш чылда ирт кадарып, коданын кыштан хүр ажырып, чайын эки семиртип, хөй немелде денгиин, дүктү ап турар. Эрткен чылын оон күрүнеге дужааган ирттериниң бирээзинин-не дириг денгизи 65 кг болуп, дүгү 5 кг четкен. Бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле совхозунда макталдыг бо малчын ам 600 иртти Божа-Судак деп черде чайлаанда кадарып, баш санын онча-менди камгалап, эки семиртип ап турар болгаш мурнукузундан куду эвес көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген.

Коммунист Д. Монгуш мал ажылынга үр үеде үре-түнелдиг ажылдап келгени дээш Ленинчи юбилей, «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдар-биле, хөй хөрек демдектери, хүндүлел, мактал бижиктер-биле, а чоокта чаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомунуң хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Доржу Бээжинхөөевич бо юбилейлиг чылда алдан харлаан. Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының специалистери, хоочун хойжунуң малчын эш-өөрү каш хонук бурупгаар ону пенсияже байырлыг байдалга үдээн.

Мурнакчы кадарчы Д. Монгуш, пазы-хары улгатса-даа, совхозунуң экономиктиг хөгжүдезинге бодунуң үлүг-хуузун ам-даа киирерин шиитпирлээн болгаш республиканың малчыннар наадымына киржир эрге дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип, эрес-кызымаккай ажылдап турар.

Х.-К. МОНГУШ.

Кызыл район.

ЧАШТАР ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫНБИЛЕ

Бистиң чуртувуста бүгү-де өөрү чүүлдерни чаштарга берген. Партияның болгаш күрүнениң ажыл-херээнде чаш салгал дугайында, оон келир үезиниң дугайында могаг чок сагыш салыышкыны сиңиккеп. Школа назыны четпээн уругларның албан черлериниң четкизин калбартыр талазыбиле планныг онаалдалар канчаар күүсеттинип турарыл база кижизидилге ажылын улам ыңай экижидеринге чүнү кылза чогууруул дээрзиниң дугайында чугаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национадлар Совединиң Херээжээннериниң күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттал газының, не болгаш чаштар камгалалының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссияларының июнь 25-те Кремльге эрткен каттышкан хуралынга болган.

Депутаттарның каттышкан белеткел комиссиязының удуртукчузунуң В. К. Гусевтин илеткелинге ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокопьевтиң болгаш ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренковтуң дыңнадыгларынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының чугааларынга школа назыны четпээннериниң албан черлериниң четкизин калбартыр, кижизидилге ажылын сайзыраңгайжыдар, ол четкиннериң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле чуртта хөй чүүлдер кылдынганын демделгээн. ССРЭ-де уругларның 130 муң садтары болгаш яслилеринде барык 15 миллион уругларны кижизидип турар. Уруглар садтарын, яслилерин тударынга капитал салыышкыннарны чыл бүрү көөдедип, уругларны дежээрингe дээвилелдерни өстүрүп турар. 1978—80 чылдарда школа назыны четпээннериниң албан черлериниң бүгү-эвилел көрүдээин арттыргени уругларның кадык камгалалының херээнге улуг рольдуг болган.

Ынчалзажок күрүнениң ол чугула соруглазын шиитпирлеп турарында ам-даа улуг четпестер барын хуралга демделгээн. Четпестерни чайладырынче болгаш школа назыны четпээннериниң албан черлериниң ажылын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынче угланган хемчеглерни комиссиялар боттарының шиитпирлерине айыткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түүлдуг деп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарының чугула негелделериниң бирээзи ыялдыр көргеш, ыланғыл кедээ черлерге уруглар садтарын болгаш яслилерин тударынга капитал салыышкыннарның түңнелдерин

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 ч. июнь № 6 (100)

СЭКП ТК-ның май (1982ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

БҮГҮ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазыбяле ажылдың биче эвес үлүг-хуузу республиканың улусчу контроль органнарынга онаажыр.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлугга, партияның болгаш чазактың доктаалдарынга, СЭКП Тыва обкомунуң чоокта чаа болган VI пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр боттарының сорулгаларын тодарадып көрүп тура, улусчу контроль комитеттери, бөлүктери болгаш постулары боттарының кылып чоруткан ажылдарын анализтевишаан, чогуур түңнедин үндүрүп турар.

Олар парторганизацияларны, удуртулгазынга даянгаш, Советтериң доктаамал комиссиялары, профовилел, комсомол организацияларыбиле кады аллэн ажылды кылган. Күрүнеңиң планныг онаалдаларының күүселдезин, партияның болгаш чазактың директиваларының боттанышкынын, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, будүрүлге курлавырларын ажыглаар, күрүнеңиң сагылга-чурумун бижыглаар, кампалга чурумун күштелдирер талазы-биле ажылдарны доктаамал контроллдан келген. Ылаңгыя шынар айтырыы, техниканың, дериг-херекселдериниң, минералдыг чемиичидилгелериниң ажыглалы мал ажылының продуктулуун, чер ажылының культуразын, ооң дүжүттүрүн бедидериниң айтырыглары, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктарга удур демиселче кичээнгейни угландырган.

Эрткен чылын чүгле комитеттериң хуралдарынга бези 679 хынаддаларның түңнелдерин чугаалашкан. Ооң 60 хуузу кедээ ажыл-агыйның чугула айтырыглары. Планныг онаалдалар күүселдези, кампалга чурумун сагыш турары, ажылдың шынары, күүсекчи сагылга-чурумунуң байдалы чергелиг чугула айтырыглар бар. Кадрларның харысалгазын бедидер талазы-биле айтырыглары шынгыыраткан. Албан-дужаалдыг кижилериң талазындан күрүнеңиң сагылга-чурумун хажыдар тавакылгаларны принципиалдыбиле көрүп турар апаргап.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың кедээ ажыл-агыйының шпчилери улам нарын, улуг сорулгаларны шиитпирлээр. Моонбиле холбаштыр улусчу контроль органнарының күжелиишкиннери угланган турар ужурлуг кол чүве — кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин немей өстүрер, он бирги беш чылдың, ооң ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле ажыл-агый бүрүзүнүң ажылының деңселин бедидеринге парторганизацияларга, ажыл-агыйның удуртукчуларынга идепкейлиг дузалажыры, боттарының рейд, хынаддаларының дээштиин, үреттүнелдиин бедидери болур.

Мал ажылын хөгжүдеринин, ооң продуктуларын бүдүрерин көвүдеирин чедип алырынга чер ажылының ажыктыын, ооң үүш-дүжүт-күрүн бедидери, мал чеми тараа культураларны, бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин бүдүрерин көвүдеирин СЭКП обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чер-черде боттандырып турарын контроллдаары шыңгыы кичээнгейни негеп турар.

Бистиң республикага ниитиниң малының продуктулуун бедидери — кол чүүл болуп турар. Ынчангаш мал ажылының продуктуларын көвүдеириниң бар аргаларын дилеп, ажыглаар апаар. Ылаңгыя черниң бар аргалары долу ажыглаттынмайн келген. Гектар бүрүзүнден ап турар дүжүттүң хемчээли куду. Ынчангаш чер ажыглалының дугайында айтырыгны чидии-биле тургузар, ооң ажыктыын бедидеринин организастыг, ажыл-агыйжы, агротехниктиг хемчегларин ап шынгыы кичээнгейни негеп турар.

Ол ышкаш суггаттыг черлериниң бар аргаларының ажыглалында улуг четтестерини бары хынаддалардан илерээн. Хөй суггарылга системаларын тударынга күрүнеңии чарыгдаан хөй түңнүг акша-хөреңгизиниң эгидилгезин, төлевилээнин ёзугаар дүжүттү албайн келген. Инженерлиг суггарылга системаларының 14 хуузу ажыглал чок чыдар. Аңаа «Енисей» совхозтуң Бай-Сүүт. «Улуг Октябрь» совхозтуң Медведовка, «Найырал» совхозтуң Терезин, еске-даа системалар хамаажыр. Чамдык ажыл-агыйларда суггарылга системаларының учёду бүгай тургустуунган, оларның паспорттары чок, продуктулуунуң түс-түс учёдун кылбайн келген.

Чемиичидилгелер ажыглалында улуг четтестер хынаддалар үезинде база илерээн. Ылаңгыя «Сельхозхимиия» каттыжыышкынының республиканың ажыл-агыйларын агрохимия талазы-биле хаптырып турарында улуг четтестер бар. Кылган ажылдың хемчээлинге мөге немей бижилгелер кылыр чоруктар тодараан. Чижээ, «Сельхозхимиияның» Туранда каттыжыышкыны эрткен чылын «Саян» совхозтуң ховуларынче минералдыг чемиичидилгелер сөөрткеш, 508 тонняны мегелеп немей бижип, совхозтуң счётундан үш мун ажыг рубльди артыкка үндүрүп ап, чолаачыларга 450 рубльдиң шалыкын шын эвес төлээн. Ындыг фактылар «Өөк», «Хадық» совхозтарже чемиичидилгелер сөөртүп турда база турган.

«Сельхозхимиияның» Шагаан-Арыгда каттыжыышкынының механизастаттынган отряды чемиичидилгелерни сөөртүп тура 2510 тонна-километр мегелеп немей бижээнин «Ак-Туруг» совхозта улусчу контролёрлер илереткен. «Сельхозхимиияның» Чадаана каттыжыышкыны органиктиг чемиичидилгелер сөөртүрде мөге немей бижилгени база кылган. Ону СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта контролёрлар илереткеш, чайлаткан. Шак ындыг четтестерни моон соңгаар болдурбас херек.

Ынчангаш улусчу контроль органнары чер-черде ажылхеректи ханы анализтеп, хажыдыышкынарны чылдагаанарын тодарадып, рейд, хынаддалар түңнелдерин принципиалдыг сайгарып, четтестерни чайладырын чедип алыр. Контролёрларның күжүн Советтериң доктаамал комиссиялары, профовилел, комсомол организацияларыбиле бир демниг болдурарын чедип алыр.

Мал, чер ажылында четтестерни чайладыры, отчёт, учётту шын тургузары, үрезин айтырыын чогуур денгелге шиитпирлээри, чугула кампаниялар — кыргылданы, мал чеминиң белеткелин, чайгы зооветеринарлыг ажылдарны организастыг эрттирери, кышка үлегерлиг белеткенири—улусчу контроль органнарының мурнунда хүнүң чугула айтырыы. Кыргылда пунктуларынга улусчу контроль белүктери, мал чеминиң белеткелинин үезинде бригада, звено бүрүзүнге түр постулар ажылдаан турарын чедип алыр.

Чер-черде партия болгаш совет органнар улусчу контроль органнарының киирген саналларын, материалдарын дүрген, ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көөрү четтестерин баш удур чайладырынга, улусчу контролёрларның ажылынга улуг деткимче болуру чугаажок.

М. МОНГУШ,
Республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

КОНТРОЛЁР БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин бүдүрерин көвүдеириниң перспективтиг сорулгаларын эрткен пятницада партия райкомунуң пленумунга тодараткан.

Бо хүннерде Кызыл районнуң совхозтары ол сорулгаларны боттандырып киргеп. Чугула кампанияга белеткелдерни баш удур чоруткаш бүгү ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелинче киргеп. Бо хүннерде районда 300 га черниң сигенин кескеп, 38 тонна сигенни бөлүп сараттаан. «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Тере-Хөл», «Сукпак» совхозтарда 49 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Чугула кампания үезинде районнуң улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктери чер-черде байдалды тодаргай контрольдаарын болгаш хынаарын боттандырып турар. Эрткен ажыл-агый чылында мал чеминиң белеткелинин үезинде ажыл-агыйларга улусчу контрольдуң 16 бөлүктерин, 15 түр постуларын тургузуп, 46 контролёрлар аңаа доктаамал ажылдаан.

Бо чылын улусчу контролёрларның мурнунда сорулга, олардан пегелде улуг. Бригаларга, звеноларга 18 түр постуну тургузар. Ниитиниң малынга чем белеткелип доктаамал хайгаарааар, четпестерин дүрген эдериниң хемчегларин ап, ажылдың дээштиин чедип алырынче олардың кичээнгейин угландырар.

Чоокта чаа районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторларының күжү-биле тус-тус ажыл-агыйларда ол чугула кампанияга белеткелдерни хынаары-биле рейд организастаан. Оон түңнелинде «Кара-Хаак», «Көк-Тей», «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтар белеткел ажылдарын дыка четпес чоруткаңы тодараан. «Кара-Хаак» совхозта эрткен чылын ажыглаан сиген кезер машиналарны, граблъдерни белеткеп албаан болган. Чүгле бо чылын алган сиген кезер 2 чаа машинаны эптеп тургускан. Септээр хамаан чок бистер адаанда тырлы берген довурак-малгашты безин аштаваан болган. Сиген кезер кезектерин ында-мында октагылапкан чыткылаан.

— Септекчилер чедишпес, ынчангаш техника септелгези озалдааны ол. Школа өөренпикчилери-биле дугуруштувус, олар септээр болган чүве—деп, совхозтуң кол инженери сагыш амыр харыылаан.

Оон туржук септекчилерчокка белеткеп алгы дег хол кадыры, дырбаактарның беленин хынаарга, совхозта—80 хол кадырының болгаш 50 дырбаактың сыптары чок болган.

Белеткел ажылын өй-шаанда чорудары-биле томуйлаткан, директорнуң мал чеминиң белеткелинин талазы-биле оралакчызы В. А. Буденков боже четпес сагыш салган.

Хыналдадан илерээн четпестерден түңнел үндүрүп, мал чеминиң белеткелинге хереглээр бүгү техниканы дүрген септеп, эмгелээр туржук, сиген кезилдезинче киргеп шиячи тургузуп, Улуг-Хемниң унунда чамдык орулуктарның сигенин эптеп алдыңган чаа йий сиген кезер машиналарны тракторларга кошкаш кестирип каан. Кескен сиген он шаа хонуктарда черде чыпшыына када берген чыдар. Ону белер грабльдери чок.

Бо айтырыгны районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң хуралынга чугаалашкаш, бурууулугларга хемчег хүлээткен.

Районнуң улусчу контроль органнары партияның айытказ сорулгаларын, бо чылдың шылгалдаларын көдээниң ишчилери төлептин-биле тударын хандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырлар.

К. МОНГУШ,
Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозунда улусчу контроль бөлүү планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң, социалистиг өнчүнүң камгалалының, хову ажылдарының, кышкы үеде мал чеминиң камналгазының талазы-биле хынаддаларны чорудуп, партия организациязынга болгаш совхоз дирекциязынга боттуг дузаны чедирип келген.

ЧУРУКТА: контролёрлар (солагай талдан) улуг бухгалтер Л. А. Бортникова, кол экономист Р. И. Бортников, күшажыл болгаш шалың талазы-биле экономист Г. Д. Зайцева оларның контролёрларның ажыл планын чугаалажып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАЙЛАГЛААШКЫН: дээштиг хайгаараар

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелиң бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренип, танышпышаан, Пленумнуң шиитпирлеринге дүүштүр совхозта ниитиниң малының байдалын анализтеп, кылза чогуур ажылдарны совхозтуң техниктиг чөвүделинге чугаалашкан.

Анализтеп алгаш көөрге, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылдың беш айларында совхозта малды самчыгдап, чидирер, эътке хереглээр чорук эвээжээн. Ынчалза-даа шээр малдың хорамчазы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бо чылдың беш айларында 709 баш хөй болган. Ылаңгыя Саглының, Халыының, Хорумнуг-Ойнуң хойжу бригадаларынга малдың хорамчазы көвүдээн. Ооң чылдагааны? Эрткен чылын чайын кандаашкынның уламындан от-сигениң багай үнгенинде, харның кышкы үеде улуг чагганында. Ынчалзадаа кол-ла чылдагаан чамдык малчыннарның ажылынга харыысалга чогунда. Малдың чемин чедир белеткеп албайн, эрткен чайын малчыннарның хөй кезии чайлаглаашкынны четпес чорудуп, кыштаглар оълун малга чидиртип, серини чайлагларга эки семиртип албаан болуп турар. Ынчангаш бо чылын ындыг четпестерден чогуур түңнелдерни үндүргеп.

Малды эртежик ыраккы тайгаларже организастыг үндүрүп, семиртир, чазаглар. күзеглериниң от-сигенин камнап алыры бир чугула курлавыр болуп турарын малчыннар боттарының хуралдарынга демдеглээн.

Чугула кампания — чайлаглаашкынче совхозтуң малчыннары ам организастыг киргеп. Ону чогуур деңнелге эрттирери келир кыштан ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажыгарының, ооң продуктулуун бедидериниң, чаш төлүн бүрүн камгалап алырының чугула магадылалы болур.

Ол ышкаш совхозтуң сарлыктары сөөлгү чылдарда өскен. Ам ийи хойжу бригаданың девискээринде үш мун ажыг сарлык бар. Бо ажылда четпестер бисте база-ла тургулаан. Чамдык малчыннар сарлыктарын сула салып, чазаглар, күзеглер от-сигенин саза бастырар, малды ынаар кирер чоруктар бар. Ону совхозтуң специалистери хереккө албайн келген болгай. Мындыг четпестерни, шиитпирлезе чогуур еске-даа чугула айтырыгларны совхозта улусчу контроль бөлүү кичээнгейниң төвүнге тургускан. Чайлаглаашкын эгелээни-биле холбаштыр контролёр бүрүзүнге даалгаларны берип, коданнарда байдалды доктаамал хайгаарааарын дугурушкан.

Бисте чамдык малчыннар ырадыр көжүп чайлаглавас, одар солуп малын семиртирип бодавас чаңгыс-ла черге малды тырый кадаргаш, семиртилге чедип албас фактылар турган. Ону болдурбазының дээштиг хемчегларин алыры хайгыылчыларның идепкейлиг ажылындан, план ёзугаар рейд, хынаддаларны чорударындан база кол хамаарыжыр.

Малчыннарның чайлаар черлериниң карта схемазы кылдынган, график ёзугаар чайлагларже кешкүлээн. Ылаңгыя малды боттаңнап семиртир, кыргылданы, чуулданы графикке дүүштүр эрттирер, июльдуң эгезинде бүгү малчыннар Ак-Чыраада сиген кезилдезинче кирер. Ынчангаш контролёр бүрүзүү бо ажылдарның организастыг деңнелин, шынарын дээштиг хайгаараар сорулгалыг ажылдап турар.

Н. ТУЛУШ,
Өвүр районнуң «Кызыл-Туң» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ХӨЙНҮҢ ХЕРЭЭНГЕ

Тракторист Леонид Дмитриевич Доронин районнуң үлеттүр комбинадында идепкейлиг контролёрларның бирээзин. Коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны чайладыр дээш ында улусчу контролёрларның караа көөкү, кулаа дыжыы.

Үндүрген маназаларның шынарын үш кижи хынаан, оларны аңдара-дүүдере тыртып көрген турлар. Пилорама цехининг мастери Пётр Максимович тайылбырлады:

—Продукцияның шынары—бисте кол айтырыг. Бо маназаларның чамдыызын көрүперем: бир дең эвес, ыргак-дагыр, үндүрүк-киирик.

Ол чугаа чөптүг. Хажык, долгай маназалар-биле чүнү кылып болуруул?

—Ажылга буу-хаа, чудукара болуру ооң шынарын бакырадыр. Ынчангаш улусчу контролёрлар шынар дээш рейд, хынаддаңы үргүлүг чорудуп турары кончуг-ла экидир—деп, чүдүрүкчү Ч. Чарбый-оол чугаалады.

Коммунист Леонид Доронин партийжи даалгазын ак сеткилдии-биле күүседип, улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Тываның агрохимлабораториязында улусчу контроль бөлүү план ёзугаар ажылдап, шынар айтырыынче кол кичээнгейни салып, хынаддаларга контролёрларны доктаамал киргиштирип турар.

Идепкейлиг контролёрларның бирээзи—Наталья Савельевна Акопенко коллективте он беш чыл ажылдап келген. Мал чеминиң химиктиг составының шынарын ол доктаамал хайгаарап, еске-даа хынаддаларга киржип, ажылга кызымаккайын көргүскен.

ЧУРУКТА: улусчу контролёр Н. С. Акопенко.

ТААРЫМЧАЛЫГ

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну удуртулга болдургаш контролёрларның ажыл-херээн үнелеп, оларның кичээнгейин бүдүрүлгениң хожудан турар талаларынче база угландырып, хайгыылчыларга даянгаш ажылхеректи башкарып турар удуртукчуларны күш-ажылчы коллективтерден бо-ла көрүп болур.

Ооң чижээнге «Тыва көдээ тудуг» треститиң Туранда № 957 КМК-зының баштаар черии хамаарыштырза чогуур. ССРЭде улусчу контроль дугайында Хоойлуңуң негелделерин боттандырар талазы-биле треститиң удуртулгазының дужаалын күүселдиринии хемчегларининг дугайында дужаалды КМК-ның удуртулгазы эрткен чылдың эгезинде-ае үндүргеп. Ооң күүселдезии организаставышпаан, коллективте улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бөлүктүң даргазын парторганизация секретарының кабинединде ажылдаар стол, телефон-биле хандырган. Контролёрларга хөй-ниити ажылын күүселдиринге үе-шактыг берип, херек апарганда транспорт-биле хандырып келген. Бөлүктүң инициативазы-биле хурал эрттирер апаарга коллективти чыын, контрольдуң хөйге калбаа-биле көөкү, биладингир чорууп хандырып, «Массаның контролюнче» деп тускай самбыраны белеткеп берген. Идепкейлиг контролёрларны мактап-шаңнаарының, моральдыг болгаш материалдыг деткимче көргүзер хемчегларни баштаар чер болгаш партия организациязы ап чоруткан.

Бөлүктүң ажылынга партийжи удуртулганы күштелдирип, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускаңының түңнелинде контролёрларның ажылы экижээн. Бөлүктүң 16 кежигүннериниң 4-үү коммунистер, 2-си комсомолчулар, 2-си район болгаш хоорай Советтериниң депутаттары.

Эрткен чылын коллективте планныг даалгалар күүселдезиниң, бүдүрүлге күүлериниң чеп ажыглалының, тудугларының шынарының, социалистиг өнчүнүң кадагалалының, ажылчыннарның күш-ажылының, амыдырал байдалының талазы-биле хынаддаларны чоруткулаан. Бо чылдың беш айларында 5 хынаддаңы организастаан. Оларны тудуг материалдарының кадагалалы, тудуглар доозулган соонда арткан материалдарны санап, дедир складка кирер дужаан турары, автотранспортту болгаш көдүрер механизмнерни чеп ажыглап турары, еске-даа айтырыгларже угландырган.

«Кызыл тараачын» совхозка ферма болгаш эмвелге комплексининг тудугларынга артык бижилгелер дугайында хынаддалар материалдарын районнуң улусчу контроль комитединче шилчиткен. «Саян» совхозта школа, «Шивилиг» совхозта ферма тудугларының темпилериниң хожудан турарының чылдагаанарының, еөкээртен каап турар дилиг материалдарының куду шынарының, тудуг материалдарының шын эвес кадагалаттының турарының дугайында, еске-даа медээлерни бөлүктүң талазындан КМК-ның баштаар черинге киирип, чогуур хемчег алырын чаңгыс эвес удаа негээн.

М. САЛЧАК-ООЛ.

КОМИТЕТТЕРДЕ

САМАГАЛДАЙ

Бо чылдың бирги чартында «Тес-Хем» совхоз сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге дужаарыңың хемчээлин эрткен чылдың ол үезинии деңнелиидеп кудулаткан. Ынчангаш чартык чылдың сүт дужаар планы күүсеттинмес чыгы байдал тургустунган. Ооң чылдагаанынарын илередирвбиле совхозта улусчу контроль бөлүү (кол бөлүктүң даргазы М. С-Б. Арапчор) фермаларга хынаддаларны чоруткан. Аңаа Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторлары база кирипкен.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының специалистери фермаларга ажылды кошкак организастааны, ында күш-ажылдың сагылга-чурумунуң сулараанны, саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарның тургустунмааны, саар инектер четче сагдынмайн турары хынаддадан илерээн.

Ажыл-агыйның кол фермазы —Өртелге инектерге контроль саалданы хынадда үезинде организастаан. Ол саалда үезинде безин 5 инек чыдын калган, ол хиреде-ле контроль саалдадан алган сүт эрткен хүннерде саап алганындан 63 литр хөй болган. Совхозтуң складында комбикорм болгаш фермаңың кыштаанда силос ам-даа чыдар. Ферма транспорт-биле хандыртынмаанындан инектерге немелде чемни бербейн келген.

Хүрең-Дугай сүт-бараан фермазында байдал база ындыг. Ында сагган сүттүң 41 хуузун бызааларга берип турар.

Төп фермада сүт хүлээп алыр цункт септтеттинмээн, дезвинри ойбак, хирлиг. Фермаларда санаттынын турар тарын бөөзадылга пунктузуңуң дериг-херексёлдери болгаш үре курлавырлары техник-осемейаторнуң өөнде чыдар.

Хынадданың түңнёздерин районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып, совхоз удуртукчуларын дыңнаан. Кол зоотехник В. С. Сарыбайны доңгуткан. Совхозтуң директору Н. Ч. Ооржактан болгаш В. С. Сарыбайдан байдалды эдерип, сүт бүдүрүлгезин болгаш дужаалдазын көвүдеириниң организастыг хемчегларин ап чоруларың комитет негээн.

ЭРЗИН

Ленин аттыг совхозтуң Сарыг-Булунга 1975 чылда-ла чүс бежен гектар черии суггарар суггарылга системазын дужаараи турган. Ону тударынга ажыл-агыйг 185 муң рубльди чарыгдаан.

Бо хире хөй түңнүг чарыгдалдарның беримчезин алды чыл иштинде совхоз чедип ап ыыдаваан. Суггаттыг черлерге органиктиг, минералдыг чемиичидилгелерни төп, ооң дүжүттүрүн бедидер хамаан чок ында чаштырган хөй чылдыг сигенперинің суггарылгазын безин мынчага чедир эки организаставаан. Суггатчыларның өөредилгезин, социалистиг чарыкын организастаар талазы-биле ажылды совхозтуң удуртулгазы хандырбаан. Моральдыг болгаш материалдыг деткимчелерни сагыш човаигыр ажыглаваанындан суггатчыларның ажылга сонуургалы кошкак.

Ындыг харысалга болгаш организас чок чоруктарның түңнелинде эрткен чылын ол суггаттыг черииң бир гектарындан 5-ле центнер сиген кезии алган. Бо чылын суггарылга звеноларын өй-шаанда тургусиаап. ДДН-70 маркалыг чаашкышпадырар 7 машинаның чүгле 3-үү ажыглаттынып болур. Артканнарын чыл бүрүде ажыглавайн келгенинин түңнелинде 3 машина септеттинер арга чок тоймаглаттынган, оларның совхоз балансында өртээ 3738 рубль ажып турар.

Суггаттыг черии-даа, ында быжыглаттынган суггарылга техниказын-даа чөп ажыглаарының хемчеглерин удуртукчулар ап чорутпайн келген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту чайладып, эде тургузарының сорулгаларын районнуң улусчу контроль комитединге чугаалажып көрген. Совхоз директору З. К. Банзайны, код инженери К. К. Баадырны, механик Д. К. Норбуну комитет шыңгыы доңгуткан. Кол инженер К. Баадырның бир айда шалының тыртып торгаан.

КЫЗЫЛ хоорай

«Сибтрансспецтудуг» трестиң № 3 тускайжыттынган тудуг эргелелиниң удуртукчулары эргелелдиң кылын турар тудугларында ажыл шынарын контрольдавайн, акша-хөреңгизиниң чарыгдаар чурумнарын каржызы-биле үреп, материалдарны камналга чок чарыгдап турар. Чижээ, даараныла фабриказынга асфальтобетон шывыы куду шынарлыг кылдынган. Ооң дежээн четче болгаш дески эвес белетээзинден кылыны төлевилелден ийи-үш катап кылып болуп турар. 1275 рубль түңнүг асфальтобетон артыкка чарыгдаттынган. Шывыг боду эки дескилеттинмээн, чедир таптай кылдынмаан, ооң ийленчээ кудумчуже угланмаан, а бажың талазынче шын эвес кылдынган.

Эргелел бо чылдың эгезинде аккордтуг расценкалар-биле 2 муң ажыг рубльди артыкка төлээн, шиитпи-биле чүгле январь-февральда ажыл төлевиринин фондузундан 9357 рубльди артыкка чарыгдаан. Дөрт айлар иштинде штаттан артык шалыныг кижилер тудуп келгеп 1746 рубльди артыкка чарыгдаан. Өскээртен хөлезилээп чолаачыларынга мөге шыпсылгалар артыкка бижип бөөр чоруктар эргелелде чанчыл апарган турган.

Бо бүгү хажыдыышкынынарны болдурганы дээш эргелелдиң начальниги В. А. Мироповтуң, улуг бухгалтери Р. А. Кузнецованың, участок начальниги Н. Ф. Носковтуң бир-бир айларда шалыпнарын тыртып торгаар деп Кызыл хоорайнын улусчу контроль комитеди шиитпирлээн.

БАЙ-ХААК

Таңды районда совхозтарның болгаш күрүне фондузунуң 150 га черлерин карьерлар болгаш янзы-бүрү каскан участоктар ээлеп турарын улусчу контролёрлар тодараткан. Черии үрээр чоруктар-биле холбашкан ажылдарны янзы-бүрү тудуг, орук организациялары, үлетпүр бүдүрүлгелер чорудуп турар. Шак ол казыл каапкан черлер, оруктар кыдыы катап тургустунмаан, оларның чартыынан хөйү (88 газы) ыяап-ла катап тургузар ужурлуг черлер болуп турар.

Кызылдың орук септелгетудуг эргелелиниң № 2 участогунуң, «Тыва кобальт» комбинат, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зы ажыглап каапкан карьерлерни хөй чылдар иштинде хөмериниң хемчеглерин албайн, үрелген черлерни катап тургузар хүлээлгезин күүсетпейн турар. Чамдык карьерлериң ээлери безин билдинмес, оларны олар совет органнарының чепшээрели чокка кара туразы-биле ажыдып, кайы хамаан чок үргедеп турар.

Чамдык таварылгаларда кедээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлери безин үрегдеттинип чыткылаар. Эрткен чылын «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 7 КМК-зы Бай-Хаактан Кызылче баар оруктуң бешки километринде карьерни кара туразы-биле ажыктан. Чепшээрел чокка Элегес-Аксының туйбу заводу «Коммунизмниң херели» совхозтуң тарылга шөлдеринде 4 га черде дой казып турар. «Революцияның чалбыыжы» совхоз биле Балгазының ыяшажыл-агыйы боттарының туразы-биле карьерлер ажыктаткаш «Россия» совхозтуң ээлэп каш га одарларын үрегдээп.

Ындыг байдалдарның кол чылдагааны—чер ажыглалының контролюн районда өң кудуку деңнелде тургускаңында.

Таңды районнуң улусчу контроль комитеди үстүнде адаанывыс тудуг организациялардың удуртукчуларын сагындыдын, доңгуткан.

Контроль чогу болгаш чер үрегденчилери-биле эптешкени дээш районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң кол чер тургузукчузу-инженери А. П. Тимонинин комитет доңгуткан.

МАРКСТЫҢ ДОКУМЕНТИЛЕРИНИҢ ИЗИ-БИЛЕ

Карл Марксты болган Фридрих Энгельстиң 8-5 муң ажыг документилери СЭКП ТК чанында Марксизм-ленинизм институдуныӊ (МЛИ) Партияның Төп архивиниӊ фондуларында чыгдыынган. Ол эртем төвү аадан ажыг чылдар иштинде эртемниг коммунизмниӊ үнделекчилериниӊ идей-теоретиктиг ажылдарын дилеп тып, өөренип көрүп, шыгжап кадагалап база парлап келген. ПМА-ныӊ корреспондентизи Алексеандр САПСАЙНЫҢ дилээнин ёзугаар МЛИ-ниӊ директорунуӊ оралакчызы Дмитрий АПТОНЮК Карл Марксты документилерин дилээрингe хамаарышкан айтырыгларга харыылаан.

— Карл Маркс чурттагаазының иштинде улуг архивти болган библиотеканы чыгган билдингир болгай. Олар кайчангаш ирги?

— Маркс мөчээн соонда, ооң ёймер уруу Элеонора биле Фридрих Энгельс ооң чагыын ызугаар хол-биле бижээни дыа хөй ажылдарны болгаш иблиотеканы сайгарган. Экоомика, философия болгаш ёзугүн талазы-биле номнар Энгельске «Капиталды» доозарынга херек болган. Библиотеканың бир кезиин, колдуунда французы дылда номнарны, Марксты уруу Лаурага болган ооң ашаа—француз социдист Поль Лафаргка дамчыдып берген. Чамдык номнары «Капиталдың» англи дылче очулдуруктуузу Самюэль Мура. а ол ышкаш немец ажыкчыннарның Лондонда Коммунистиг чырыдыышкын ниитилелинге берген. Марксың ынчуг байлак библиотеказыңган орус номнар ынчан Парижке чурттап турган кёскү орус революстуу-народник Пётр Лавровтуң эргезинге кирген. Ынчалза-даа Марксың документилериниң хөй кезиин Германияның социал-демократтыг партиязының архивинге мөөнеттингеп. Ооң-биле кады сөөлүреди Энгельс бодушга турган Марксың номнарын ГСДП-ниң удуртукулары Август Бебель биле Пауль Зингерге арттырар кылдыр чагаап. 1895 чылда, ооң күүн 27 улуг хааржактарда суккан номнар Берлинге келген болгаш ГСДП-ниң архивинге кирген. 1921 чылда Москвага үндезилеттингеп К. Марксың болгаш Ф. Энгельстиң институдуның (амгы үеде СЭКП ТК чанында Марксизм-ленинизм институду) удуртулгазы-биле ГСДП-ниң удуртулгазының аразында дугуржулга ёзугаар эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң ажылдарын чурукка тырттырып хоолгалаарын эгелээн. Бистиң чурттуң эртемденнери өске архивтерге база Марксың болгаш Энгельстиң төрелдериниң ег-бүзелеринге барып, хол-биле бижээн ажылдар чыыр талазыбиле улуг ажылды чоруткан. Дыка хөй документилерни бир-ле дугаар тайылбырлап бижип, системажыткан болгаш чурукка тырттырып хоолгадаан.

Германияга нацистер эргечагыргага келгенде, 1933 чылда, ГСДП-ниң библиотеказындан дыка хөй номнарны үптеп аппарган, оларны аңгыаңгы библиотекаларже тараадып, өске чурттарже үндүр соорткен. Ынчалза-даа Марксты-документилериниң хөй кезиин партияның удуртулгазы камгалап ап-даштыкыже кадагалаары-биле үндүр соорткан шыдаан. Ынчангаш Карл Марксың үнелээр чүүл чок документилери, хол-биле бижээн чүүлдери болгаш номнары барык-ла шуптуу диптерже быдаран тараан. Ооң соонда чылдарда шинчилекчилер оларны, чижээлээрге, Япониядан, Австралиядан, Англиядан болгаш Франциядан, Амстердамдан- Копенгагенден тып ап турган.

— МЛИ-ниң сөөлгү үеде тыпканы азы алганы документилер дугайында чүнү чугаалап болуур силер?

— Марксизм-ленинизм институдунда кадагалаттының чыдар, сөөлгү үеде тывылган документилер аразында ГСЧП ТК-ныӊ чанында Марксизм-ленинизм институдуныӊ белекке бергени ийи документ бар. Оларның бирээзи —«Капиталдың» 1876 чылдагы француз үндүрүлгези, аңаа Карл Маркс уруу Элеонорага белекке бергенинiң дугаймында бижимелди кылган. 1869 чылда Марксың бижээн ийи чагаазын Лондондан Москваже А. Ф. Ротштейм эрткен чылын чоруткан. Чагаалар Марксың Уран чүүл болгаш ус-шеверлел ниитилелинге киргени-биле холбаалыг. Ниитизи-биле сөөлгү беш чылда МЛИ-де Маркс болгаш Энгельстиң документилериниң архивинге 202 чаа документ немешкен.

Марксың шуут бодуныӊ автогравын арттырганы 10 документиниң оларның аразындан онзалап демдеглеп болур. Ол дээрге, бир-ле дутаарында, Марксың немей кинрилделери, эдилгелери болгаш демдеглелдери бар «Капиталдың» баштайгы француз үндүрүлгези-дир; Плутархтың философчу чогаалдарының француз дылче очулгазының (Париж, 1598 ч.) Марксың номчуп тура кылган демдегледдерлиг ховар үндүрүлгези; Гейнениң чогаалдарының чыидызы, ында ону Маркс уруу Лаур

ЯЛТА. Бүгү-де эвилелдешкен республикалардан болгаш делегейниң аңгы-аңгы чурттарындан келген 30 мүң уруглар Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер лагеринге чылдын-на кээп дыштанып турар. Ол дээрге, Крымның эң-не улуг, эң-не эптиг болгаш таарымчалыг, ногаан аргыяштыг дыштанылга чери-дир. Кара далайның эриинде чеди километр черни дургаар «Артектиң» беш лагерьлериниң корпустары тургустунган.

Аңаа барып дыштанып уруглар солун экскурсияларны, туристи походтарны, спортчу маргылдааларны кылып болгаш кайгамчыктыг чылыг Кара далайга эштирлер.

1925 чылда-ла үндезилеттинип тургустунган «Артек» амгы үеде өзүп олурар салгакчыларның дыштанылгазын коммунистиг ёзуга кижизидери-биле холбаштырар «оңдагай албан чери» апарган. Бо талазы-биле улуг ачы-хавыяазы дээш ол пионер лагерин Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш Улустарның пайралы орденнер-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: «Артектиң» хөй национальдыг пионерлери.

А. Обуховскийниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ГЕ ХҮННЕРИ ИЮЛЬ 1-ДЕН 8-КЕ ЧЕДИР ЭРТЕР

ООҢ ПРОГРАММАЗЫНДА:

ИЮЛЬ 1-де—Красноярскиниң эртемденнериниң **«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Красноярск филиалы»** деп делгелгези Политиктиг чыры-дыышкын бажыңынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 2-де—**«Красноярск крайның хөгжүлдези»** деп фотоделгелге хөгжүм-шин театрынга 17.00 шакта ажыттынар.

—**Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң ажыдыышкыны.** Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шин театрынга 18.30 шакта эгелээр.

ИЮЛЬ 3-те—«Хүреш» стадионга **Найырал байырлалы** 10.00 шакта эгелээр.

—**Красноярскиниң чурукчуларының делгелгези** культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 4-те—Культураның болгаш дыштанылганың парыгының спорт шөлдеринге волейболга эш хуузунуң ужуражыышкынары 10.00 шакта эгелээр.

—«Совет Тываның 5 чылы» стадионга футболга эш хуузунуң ужуражыышкыны 11.00 шакта эгелээр.

Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң болгаш чогаалчыларының, эртемденнериниң, кино ажылдакчыларының Кызыл хоорайга база республиканың районнарынга чон-биле ужуражыышкыннары июль 3-тен 7-ге чедир эртер.

ИЮЛЬ 8-те Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң хагдынары. Тываның болгаш Красноярьеның уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге партия-совет ажылдакчылар, чогаалчылар, эртемденнер, чурукчулар, спортчулар, кино ажылдакчыларының бөлүү, ол ышкаш ырының болгаш танцының «Жарки», «Енисейские зори» ансамбльдер, «Всюду с песней» деп эстрада коллективи, «Движение» деп эстрада-цирк коллективи, филармонияның литература театры, «Ярмарка» деп уран чүүл коллективи киржир.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГАЛАР

СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны СЭКП Тыва өбөкомунуң V пленумунга чугаалашкандан бээр ийи ай ашкан. Амгы үеде ол пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл чер-черлерде чоруп турар.

Сөөлгү үеде көдээ черлерде волейбол спортун чон ортузунга массалыг болдурар дээш алдын ажылдарның кылдынып чоруттунуп турарын республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш эрткен дыштанып хүннерде Кызылга болган маргылдаа бадыткаан. Аңаа киришкен командаларның ойнакчылары бедик мергежилдиин, эки белеткелдиин көргүзүп, чараш оюнну көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Эң ылаңгыяда ыраккы Мөңгүн-Тайгадан келген волейболистер ужуражылгаларның бирги хүнүнден эгелээш, аваангыр-кашпагай ойнап, көрүкчүлерниң, спортчуларның хүндүткелин чедип алганнар. Олар түңнелинде чүгле ийи командага уттургаш, үшкү шанналдыг черни ээлээннер. Мөңгүн-Тайганың волейболистери сөөлгү чылдарда шак мындыг чедиишкинни чедип ап көрбээннер. Оон алгаш көөрге спорттуң бо хевири ол районда чогуур сайзыралды ап, көдээ чоннуң ортузунда массалыг апар чыдары өөрүнчүг.

А чемпион ат дээш оюн Кызыл районнуң волейболистери-биле Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң шилиндек командаларының аразынга болган. Ждановчулар сөөлгү чылдарда республика хемчээлдиг улуг маргылдааларга чүгле боттарының командазы-биле кээп ойнап, багай эвес түңнелдерни чедип ап келгеннер. Эрткен чылын республиканың совхозтар аразынга болган волейбол маргылдаазынга чемпион атка төлептиг болганнар.

Кызылдың культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының волейбол шөлдеринге көдээ спортчуларның аразынга республика чемпиону ат дээш солун оюнун аңаа чыылганнар магадап көргеннер. Баштайгы дөрт ужуражылганың түңнелинде оюн 2:2 болуп төнген. Эң сөөлгү бешки ужуражылгада баштай ждановчулар 9:5 кылдыр ойнап чоруп олурганнар. Көрүкчүлерниң хөй кезии олардың тиилелгези чайлаш чогун чугаалажып турганнар. Ынчалза-даа Кызыл районнуң волейболистери найыралдыг, бир демниг ойнап тургаш, чүгле четкен эвес, а харын тиилелгени чедип алганнар. Аңаа ол командаңың капитаны Владимир Саая, Борис Серээ олардың күштүг кагыглары, аваангыр-кашпагай оюну олариың чемпион болурунга улуг идигин берген.

Маргылдааның түңнелинде көдээ спортчуларның шилиндек командазың тургускан. Олар чеди айның эгезинде Красноярск крайдан келир бистиң аалчыларывыс-биле эш-хуузунуң ужуражылгазынга ойнаажыр.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чемпион ат дээш ужуражылга үезинде.

I Кызылдың күрүнениң педагогика институту июль 6-дан эгелээш, үндезин национальдың өөренирин күүзээн кижилерин дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).
2. Москванын көдээ ажылагый академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).
3. Москванын ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр баразаннарын садарын организастаары).
4. Москванын эът болгаш сүт үлетпүрүнүн технологтуг институту (аъш-чем будурүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, эттиң болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы).
5. Москванын чиик үлетпүрүнүн технология институту (алгы болгаш хөм технологиязы, калбак хереглел чүүлдериниң үлетпүрүнүн экономиказы болгаш организастаашкыны).
6. Москванын технология институту (радиотехника, дааргылыг кылыглар технологиязы).

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).
2. Ленинградтың политехниктиг институту (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр будурүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).
2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).
3. Ивановоның пөс-таавы институту (даараглыг кылыглар технологиязы, даараглыг кылыглар чогаадылгазы).
4. Иркутскиниң улус ажылагый институту (сан-хөө болгаш, чээли).
5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).
6. Алтайның көдээ ажылагый институту (зоотехния, ветеринария, көдээ ажылагый механизастаашкыны).
7. Омскиниң көдээ ажылагый институту (агрономия, зоотехния).
8. Иркутскиниң көдээ ажылагый институту (көдээ ажылагыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижидери).
9. Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институту (үнүштер камгалалы).
10. Сибирьниң технология институту (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажыл-агыйы).
11. Уралдың политехниктиг институту (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларыиың будурүлге черлериниң механиктиг дериг-херекселдери).
12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институту (радиотехника, электрониуг херекселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).
13. Алтайның политехниктиг институту (хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр будурүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).
14. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институту (аъш-чем будурүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).
15. Омскиниң ветеринария институту (ветеринария).
16. Иркутскиниң медицина институту (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
17. Кемеровоның медицина институту (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
18. Красноярскиниң медицина институту (эмнелге херээ, педиатрия).
19. Томскиниң медицина институту (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).
20. Алтайның медицина институту (эмнелге херээ, фармация).

ӨСКЕ-ДАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң ДӨМ-ның Омскиде политехниктиг институту (парлавр машиналар, полиграфия — парлалга будурүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы)
2. РСФСР-ниң ДӨМ-ның Кузбасста политехниктиг институту (ажыктыг казар байлактаа арыглаашкыны).
3. РСФСР-ниң ДӨМ-ның Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүн технология институту (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, ниитиниң чеменилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).
4. РСФСР-ниң ДӨМ-ның Томскиде политехниктиг институту (геология чуруунуң тырттырыышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тыварының болгаш шинчилээринин геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн билдиришкинни Кызылдың пединститудунуң ректорунуң адынга (чангыс аай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-че чедир киирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду).
2. № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы.
3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).
4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-нинти организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) характеристика.
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).
6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган черинин удуртукчузунун, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер дээш кижилерниң характеристикаларына ыяап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, танма-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледиин (азы кинр бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айттынган документилерниң чангызы-даа чок болуур болза комиссия өөренир дээш кижилерниң билдиришкиннерин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 34 бажын, № 114 кабинет.

ИЮНЬ 29-ТАН ИЮЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионадында. 11.15 — Телемедээлер. 11.20—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг фильмнер программазы: «Зиновьев-биле ужуражыышкынар», «Кузбасстан директор». «Берге болгаш кайгамчыктыг чараш делегей». 15.25 — Уругларга фильм: «Сабина». ГДР. 16.40— «Шыдыраа школазы». 17.10—17.25— Чапсар. 17.25—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда.

КЫЗЫЛДАН

18.15— Телемедээлер. 18.30 — «Азия төвү». Информация публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң аялгалары. 19.25—Футболга делегей чемпионадында. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Өдүктериниң арыннавы». 22.20 —Бөгүн делегейде. 22.35 Төп телевиденииниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырылар хорунуң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Уругларга фильм. «Полктуң оглу» 1-ги серия. 13.05 —Француз дыл. 13.35— Демографияның политиказы болгаш айтырыглары. 14.05— «Ырак болгаш чоок ырылар». 14.55 —«А. И. Герцен. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары». 15.40 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 16.10 —РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Целовальник ырлаар. Ленинградтан дамчыдылга. 16.30 — Телемедээлер. 16.40 —18.15 — Чапсар. 18.15 —«Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». Рокуэлл Кент (Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 —Уругларга фильм: «Агаар шары түге ужугга бээрил?».

МОСКВАДАН

19.00 —«Аъш-чем программазы —бүгү улустуң хөрээ». («Кедээниң шагы»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар. чаштар!». 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—22.35 —«Идегел». Уранчечен телефильм. 2-ги серия.

ИЮНЬ 30-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегейде. 19.00 — «Дайынчы пайыралдың чалгыннары-биле». «Нормандия-Неман» деп ужар түүл полкузунуң хоочунларының ССРЭ-ге чораанының дугайы. 19.25— Футболга делегей чемпионадында. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.30— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң хүн демделгели. Оон соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Полктуң оглу». 2-ги серия. 13.05 — Немец дыл. 13.35— «Мактанымчал бора-хевикешчиге». Мультфильм. 13.45— Д. Д. Шостакович аттыг квартет ойнаар. 14.15 — П. Мериме. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — «Ада-иелер. силерге». 15.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.35 — Телемедээлер. 16.45 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Хөглүг нотажыгаштар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Цабуня». 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Гуляев ырлаар. 20.30 — «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Сергеев Сергеевти дилеп тур». Уран-чечен телефильм.

ИЮЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55—«Өлүмнүң өртээн өлгеннерден айтыр». Уран-чечен телефильм. 10.05— «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.05—Телемедээлер. 11.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Херээженнериң тайбын дугайында сөөгүү». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 15.05 — Орус чугаа. 15.35 — «Канаданы дургаар». Кинопрограмма. 16.20 — Вице-адмирал Н. С. Каплунов-биле школачыларның ужуражыышкыны. Киевтен дамчыдылга. 17.05 — 17.20 — Чапсар.. 17.20 — С. Воронцов ойнаар (гитара).

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Уругларга фильм. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — Телефильм. 18.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 18.40— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур». «Тыва АССР-де Красноярск крайның хүннери».

МОСКВАДАН

19.30 — Футбол дугайында доңчулаал. 20.00— «Чүү? Кала? Кажан?». Телевикторина. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Театрда, кинода болгаш телевиденнеде музыка». 22.20—Бөгүн делегейде. 22.35 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Уреттингген харылзаа», «Улуг амытаннарның кырылганы». 23.15 — 01.00 — Футболга делегей чемпионадында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Мимино». Уран-чечен фильм. 13.30— Испан дыл. 14.00 — «Горнистер харылацар!». 14.45 — «Бистиң садывыс». 15.15 — Телемедээлер. 15.25 — 17.40 — Чапсар. 17.40 — «Лисья Горкада школа». («Орбита-3»). 18.25 — «Н. Бржевская ырлаар». Фильм-концерт («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —22.40 — «Баштайгы кыс». Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага эдир булуттаар. чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 25—30. чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. 28—30 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 29-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу номнуң чажыды» 9.20, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрбечи-казактар» 15.00; «Хаалгыг эжик баарында» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карцавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өг-бүле болүү» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Ак-көк чүктеш кылыр уруг» 15.00; «Ол тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 16.30, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий в амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдазының 2-31-75, культура кылдазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетпүр кылдазының 2-31-75, чагаа кылдазының 2-41-27, информация кылдазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун «элбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының керектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00838

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 151 (11949) | 1982 чылдың июнь 30, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

УЛУСТАРНЫҢ НАИЫРАЛЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ТУРГУЗУКЧУ КҮЖҮ

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы

РИГА. Бышкаң социализмниң байдалдарында национал харылзааларның хөгжүлдези, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң дүржүлгези база айтырыглары —Совет Латвияның пайысылында ажылдап эгелээн Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының темазы ол-дур.

СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының кылдистер эргелекчилери, партия обкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының секретарлары болгаш кылдистер эргелекчилери, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодуның удуртуг политажылдакчылары, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш эвилелдешкен республикаларның ЛКСМ ТК-ларының харысалгалыг ажылдакчылары, массалыг информация чепсектеринiң ажылдакчылары, кежү эртемденнер, министерстволарның болгаш ведомстволарның, чогаадыкчы эвилелдерниң удуртуг ажылдакчылары, бүдүрүлге мурнакчылары, ол ышкаш чамдык дашткы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлөлекчилери конференцияда киржип турар.

СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников конференцияны ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырын конференцияның киржикчилери сорук киришкин-биле уткаан. Ону Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс помчаан.

«Сайзырангай социализмниң үе-чадазында СЭКП-ниң ленинчи национал политиказы болгаш оон делегейге ужур-дузазы» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары **Б. Н. Пономарев** кылган. Бистиң үеэвистиң кол айтырыгларының арасында национал айтырыг чугула черни эзлеп турар деп, ол чугаалаан. Боттуг социализмниң төөгүлүг дүржүлгези ону чөптүг болгаш долу шинитпирлээриниң кара чаңгыс болдунар аргалыг оруу-дур. Бистиң партиявыстың ТК-зының Чиргиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң чаа илерин дыңнаанывар байырлыг чагаазында ол дугайын долу күш-биле болгаш тодаргай чугаалаан-дыр.

Бистиң чуртувустуң улустарының хөгжүлдезинде моон мурнунда туруп көрбөөн өзүүр улуг чедиишкиннер—социализмниң артык күштерлиниң, национал айтырыгларны марксизчи-ленинчи теориязының алыс ылаптының, СЭКП-ниң национал политиказының шынмының кежү бүзүредилгези-дир.

ССР Эвилелиниң 60 чылының алдарлыг өюнда ол дээрге бүгү делегейниң мурнунга коммунизмниң кады тургузуп турар деп эргелиг республикаларның найыралчы өг-бүлезин кылдыр көстүп турар деп, СЭКП ТК-ның доктаалывында онзалап демделээн. Төрээн коммунистиг партиязын, ленинчи улуг херектиң шынчы уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитединиң долгандыр совет улустуң сырый каттыжышкыны бузулбас.

Советтерниң хөй националдыг чуртунуң чайгылыш чок болгаш бурунгаар депшилгелиг хөгжүлдези Коммунистиг партияның мурнунга, чонунуң мурнунга чаа-чаа соругларны үргүлүг кедүрүп турарын демделээш, Б. Н. Пономаревтуң чугаалаавы болза: партия ол соругларны шинитпирлээрин марксизчи-ленинчи өөредигиниң болгаш чедип алдынган төөгүлүг дүржүлгениң өзугаар көрүп, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң практика-биле хынаттынган ленинчи принциптерин чогаадыкчы өзу-биле байлакшыдып турар. Партияның XXV болгаш XXVI съездилериниң материалдарында база шинитпирлеринде, Л. И. Брежневтиң ажылдарында сайзырангай социализмниң үе-чадазында ленинчи национал политиканы бүгү талалыг үндезилеп тургускан.

Национал харылзааларның талазынга чаа чорудулгалар болгаш айтырыглар партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларының ажыл-чорудулгазынга ыяк барымдаалаттынган турарын СЭКП доктаамал хайгаарап турар. СЭКП ТК-ның шинитпирин өзугаар чыылдырган бистиң конференциявысты эрттирип турары база ол соругларга бараан болур.

Империализм болгаш капитализмдеп социализмче шилчиишкиннiң үе-чадазында национал айтырыының теориязын В. И. Ленинниң ажылдап кылганын илеткелчи тодаргай чугаалаан. Боттуг социализмниң төөгүлүг дүржүлгези ону чөптүг болгаш долу шинитпирлээрiниң кара чаңгыс болдунар аргалыг оруу-дур. Бистиң партиявыстың ТК-зының Чиргиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң чаа илериниң дыңнаанывар байырлыг чагаазында ол дугайын даргайлап айыткан эвес, харын-даа ССР Эвилелиниң тургустунганының дөзүнге туруп турган. Социалистиг тургузуушкүнүүн чылдарында бистиң чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының амыдыралынга болдунган депшилгелиг ханы чаартылгаларны оратор көргүскен.

Сайзырангай социализмниң үе-чадазында СЭКП-ниң национал политиказының айтырыгларынга илеткелчи доктааган болгаш национал харылзааларның хөгжүлдезинiң кол угланыышкыны совет нацияларының бүгү талалыг улам ыңай чоокшулажыллагазы. ССР Эвилелиниң быжыглаары болуп турар деп демделээн. Тургустунган чаа социал болгаш интернационалчы ынитилешкек чоруктуң— совет улустуң, оон улам сайзырангай депшилгезиниң байдалдарында национал харылзаалары хөгжүп турар үеде амгы байдалдарда ол харылзааларның кол чүүлдерiн оратор айыткан. Социалистиг дем каттыжылгазы догуннап, быжыгып турар үеде националдар аразының социалистиг харылзаалары аку-дуңма чурттарның улустарының аразында база калбарып турар.

Экономиктиг тургузуушкунуң болгаш национал харылзааларның хөгжүлдезинiң түдүп холбаваашынның айтырыгларынга илеткелчи доктааган болгаш чурттуң улус ажылагыйының чаңгыс аай комплекизи — улустарның аку-дуңма чоруунуң болгаш найыралының материалдыг идегелдиг үндезинiн-дир деп демделээн. Улам ыңайгы депшилгениң кол айтырыын — бүдүрүлгени интенсификастаарының соругазын совет республикалар дем-биле шинитпирлеп турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары, чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле четчир кылдыр хандырары — республикаларның партия организацияларының, бүгү ажыл-ишчилериниң амгы болгаш дараазында беш чылда кол соругазы болуп турар. ССР Эвилелиниң улустарының интернационалчы чаңгыс эвиг болгаш найыралы программада айыткан улуг соругларны боттандырарынга чугула рольду ойнап турары чигзинишкин чок. Ынчаарга Аъш-чем программазын боттандырар дээш ажыл бистиң улустарывыстың улам ыңайгы чоокшулажырынга болгаш найыралының быжыгарынга идигиг фактор болур.

Амгы үе-чадада национал харылзааларның хөгжүлдезинге социал политиканың болгаш социалистиг демократияның чайгылыш чок ханылаашкынының ролю күштелин турарын оратор көргүскен. Аңгыларның болгаш социал белүктериниң боттуг чоокшулажыралының бүгү республикаларга ынити чүүл болуп турар. Сайзырангай социализмниң үе-чадазында СЭКП-ниң национал политиказының айтырыгларынга илеткелчи доктааган национал харылзааларның хөгжүлдезинiң кол угланыышкынын

Аъш-чем программазын — амыдыралга

АВТОТРАНСПОРТ — КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

СЭКП Тэп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын республиканың автотранспортчулары ханы сонуургал-биле өөренип, таныжып турар. Ук программаны боттандырарын га автомобиль транспортунга чүгүла роль оналажып турарын май Пленуму айытkан. Агроүлетпүр комплекстерин транспорт-биле хандырары чүгүла айтырыгларның бирээзи.

Тываның автотранспорт эргелединиң коллективи ол сорулганы шиитпирлээринче белетеп, арга-курлавырларын сапап, автотранспорттуң бүжүн долу ажыглаарын хандырар ужурлуг. Автомобиль транспортунуң хөгжүлдезин көдээ ажыл-агыйның бүтүү адырларының кедир үеде хөгжүлдези-биле хөлбаштырары чүгүла. Чүге дээрге ол адырларның продукция бүдүрери, ажаары, белеткээри, хүлээп алыры, шыгжаары, ону болбазырадыры автотранспорттуң ажылы-биле хөлбашкан. Бүдүрүге-биле хереглекчиниң аразында тудуштурар, харылаштырар звено — транспорт эргелери, автобүдүрүлелер чүк сөөртүлгезин сайзырангайжыдарының хемчеглерин планнап турар. Автотранспорт бүдүрүлелери чүгле көдээ ажыл-агыйның продуктуларын сөөртүр эвес, хөй санныг чүктү хоорайдан совхозтарже, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлелеринче чедирер апаар болгай. Транспорт ажылының ажыктыын бедидерп, чүк сөөртүлгезинiң бот-үнезин чиигедирп болгаш өскедаа чүгула айтырыглар транспортуларның мурнуда турар. Моон мурнунда чылдарда транспортту планнаарда көдээ ажыл-агыйның онзагай байдалын, сезоннарын четче барымдаалавайн турганындан чүк сөөртүлгезин экижилериң хемчеглериң ажыл-херекке боттандырарынга бергедээшкинер тургулаан. Ындыг байдалды дарый эдерп негеттинин турар. СЭКП Тэп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарынга дорт айытkан—ажылдың төпчү түпнелп, алдынар продукция дээш бүдүрүлге-даа, транспортчулар-даа бир демей сонуургалдыг болур ужурлуг дээп болгай.

Республиканың транспортчулары 1982 чылда көдээ ажыл-агыйга 1384 муң тонна чүктү сөөртүп бээр. Оон пиитпинде пиити ажыглаг транспортубиле 14,5 муң тонна картофельди, ногааны, чимисти сөөртүр.

Ол бирги беш чылдың ийги чылының дүжүт ажаалдазынга транспортчулар төлептиг үлүг-хуузун киирерипге белеткеп турар. Дүжүт ажаалдазын бедик организастыг, шалыпчы чоруларда Көдээ ажыл-агый министерствозу, белеткел организацияларының боттарының болур ужурлуг. Аиаа эккелген картофельди од хевээрле шыгжаар. Олар республиканың садыг организацияларында барык чок. Садыг министерствозунуң баазазында бар 2000 хире контейнерлерни картофельди чүгле шыгжаарынга ажыглап турар. Оок парыгын тургузары —хүннүң негелдези апарган. Картофельди, ногааны контейнерлиг сөөртүр транспортчуларга-даа, хереглекчилергедаа ажыктыг. Чүге дээрге ыпчан транспортту ажыглаары экижиир, хол-биле кылыр ажылдар эвээжээр болгаш ногаа, картофельдин чидирии кончуг кызырлыр. Картофель, ногаа ажаалдазының сезонунда, массалыг сөөртүлге үезинде чүктүг автомобильдер хүлээп алыр баазалардан магазиннерже, пиитпиниң чемнепилге черлеринче дорт чедирер апаар. Ол черлерниң хөй кезиинде киирер оруктар чок, белеткеттинмэн.

Саян артындан картофель сөөртүрүвүс. Кайда, чеже хемчээлдиг дүжүт барын шын эвес дыпнадып бээр фактылар тургулаан. Чүдүрер-дүжүрер ажылдарны шуут-ла хол-биле кылырындан хөй үе-шакта транспорт аиаа турар, ногаа үрелир чоруктар болгулаар. Кызыл хоорайже белип сөөртүлге үезинде транспорттуң аиаа туруушкуну парадтыг үеник 60-70 хуузу чедип турар. Районнарже чүк апаарда мындыг чидириглер оон-даа хөй, оок уламындан 30-40 кмге хүнде чүгле чаңгыс рейс кылыр. Ынчангаш дүжүт ажаалдазын, кыска хуусаада арттирери-биле ажаалда-транспорт-белеткел комплекстерин амдан эгелеп белеткээри чугула.

Картофельди сөөртүрүвге тускай контейнерлерни ажыглаары эптиг. Ук контейнерлер садыг, белеткел организацияларының боттарының болур ужурлуг. Аиаа эккелген картофельди од хевээрле шыгжаар. Олар республиканың садыг организацияларында барык чок. Садыг министерствозунуң баазазында бар 2000 хире контейнерлерни картофельди чүгле шыгжаарынга ажыглап турар. Оок парыгын тургузары —хүннүң негелдези апарган. Картофельди, ногааны контейнерлиг сөөртүр транспортчуларга-даа, хереглекчилергедаа ажыктыг. Чүге дээрге ыпчан транспортту ажыглаары экижиир, хол-биле кылыр ажылдар эвээжээр болгаш ногаа, картофельдин чидирии кончуг кызырлыр. Картофель, ногаа ажаалдазының сезонунда, массалыг сөөртүлге үезинде чүктүг автомобильдер хүлээп алыр баазалардан магазиннерже, пиитпиниң чемнепилге черлеринче дорт чедирер апаар. Ол черлерниң хөй кезиинде киирер оруктар чок, белеткеттинмэн.

Саян артындан картофель

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ТУРГУЗУКЧУ КҮЖҮ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында.)

бүгү күштерниң талазындан илергейлеп турар.

Совет дуржулганың делегейге ужур-дузазының дугайында илеткелчи чугаалавышаан, ооң дараазында үүлдерин хамыктың мурунда онзалап демдеглээн:

Дең эргенин, чептүг чоруктуң болгаш найыралдың принцивинге үндезилеттинген нацияларның болгаш биче улустарның аразында харылзаалардың шынар талазы-биле чаз хевирин тургузарының боттуг аргазы делегейде эң улуг болгаш дыка хөй националдарлыг чурттуң чижээнге бадыткаттынын көргүстүнген. Ындыг харылзаалар — ол дээрге, ниитилел хөгжүдезинниң күчүлүг фактору дээрзи бүзүрелдиг бадыткаттынган.

Кандыг-даа национал мөлчүгдең болгаш дең эвес чорук дээрге кижини кижиниң мөлчүүрүнүң системазының түнелеп болуруи теория талазыбиле үндезилеп, практикага бадыткаан чүве болганда, национал айтырыгны шын-биле шиитпирлээри дээш демисел ажылчы чонпарның социал кулданыгдан хостаары дээш демисели-биле үзүлбес холбаалыг боон турар. Капитализм национал айтырыгны хепшиг-даа шын кылдыр шиитпирлээр арга чок.

Нацияларның ёзулуг-ла дең эргелиг болур чоруун чедиш алыры бот башкартынар, бодунуң күрүнезин тургузар эргени- социал-экономиктиг тургузугну боттары тодарадыр эргени, оске чурттар болгаш улустар-биле боттарының харылдааларын суверенниг ёзубиле тургузарын хандырар. Хөй националдыг күрүненниң идегелдиг политиктиг баазазы оон составында кирген нацияларның болгаш бичии улустарның чүге долу эки тура эвилеп боон болур.

Бир эвес ындыг хосталга экономиктиг болгаш социал харылзааларны чаартыры-биле, экономиктиг, дең эргени чедиш алыры дээш демисел-биле холбашпаан болза, нацияларның политиктиг хосталгазы быжыг боон шыдавас. Оң-оң күрүнелерниң чүс-чүс чылдарның хожудангай чоруун ажып эртеринниң, сайзырангай капитализминиң чурттары-биле экономиктиг харылзааларга дең эргелиг чоруктуң чедиш алырының эң нарын сорулгаларын шиитпирлеп турары амгы үеде совет республикаларның дружулгазы оларга үнелиг болгаш сорук киирикчи үлегер-чижек боон турар. Бо талазы-биле хөгжүлдениг капиталистиг үе-чадазын эртпээн улустарга оңу оон эрткеш азы кызырбышаан, социализмче шилчип болуруи бодаткаан боттуг арга онза чугула ужур-дузалыг.

Национал дең эргени тургузары күрүнепиң политиктиг системазының байдалы-биле сырый холбашкан болур. Ол ёзулуг улусчу эрге-чагыргаже чоок болган тудум-на, ниитилелдиң болгаш күрүненниң ажыл-херектеринге идепкейдиг киржирииге ажылчы чонпар массаларын хөйүбиле хаара туткан тудум-на тускайлап хөгжүлдениг орууже кирген чурттарның национал чаартылганың сорулгаларын шиитпирлээрииге улам улуг делгемнерни ажыдып бээр.

Национал айтырыгларын шын шиитпирлээрииге утаанмедерелдиг болгаш организастаттынган авангард херек, ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чонпарның эргеажыктарын илереткен, эртенниг социализмге удурткан партия херек.

Бүгү националдарның ажылчы чонпарын интернационализминиң ёзулуунга кижизидер талазы-биле партияның тодаргай сорулгаже угланган ажыл болгаш улустарның найыралының болгаш акыдүмалышкы чоруунуң идеяларын кижилериң угаан-медерелиге сиинктирери кайы хире чугулазын СЭКП-ниң хөй чылдарда практиказы көргүскен.

Улус бүрүзү, чурт бүрүзү боттарынга херек болгаш ажыктыг деп санааны чүүлдерии бистиң дружулгавыстан ап болур эргелиг.

Илеткелчиниң түнелиинде чугаалааны: совет улус кашла ай болгаш, бистиң хөй националдарлыг күрүневистиң алдан чылын байырлап демдеглээр. Ол байырлалдың бүдүүзүнде ССРЭ-ниң бүгү-ле республикаларының экономиктиг болгаш социал чедишкиннери, национал культураларының болгаш урап түүлдериниң кайгамчыктыг чечектелиишкини чайыннандыр көстүп турар-дыр. Ол дээрге, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң ёзулуг парады-дыр. Эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни болза- ССР Эвилелиниң алдан чылы «түүнелдерии үндүрериие, келир үениң сорулгаларын тодарадырынга болгаш ылавылаарынга эки үндезин боон турар. Бистер ол алдарлыг юбилейге ужуражырынга белеткенмишаан, чаа ниитилелди тургузарының ленинчи программазы-биле боттарывыстың хеделиишкиниериистиң катаңхатап шүүштүрүп турар бисе». ССР Эвилелиниң алдан чылынга белеткелди улустарның найыралын болгаш акы-дүмалышкы чоруун бүгү талазы-биле быжыглаарынга, XXVI съездиниң төөгүлүг айтыышкынарын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии күүседир талазы-биле массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы инициативазын улам көдүрериие ажыглаар ужурлуг.

Улуг Октябрының үезинден бээр Совет чурттуң эргеен бүгү оруу, ооң төөгүүг чедиш алышкынарары, бисте тургустунган сайзырангай социализм — национал харылзааларны улам-на сайзырангайжыдарынга, улустарның найыралын быжыглаарынга- ооң тургузукчу күчүлүг күжүн коммунистиг тургузуушкунуң эрге-ажыктарынга ажыглаарынга идегелдиг үндезин болур. Совет кижилер бо-дээ угланышкын талазы-биле чаа-чаа делгем оруктарны бүгү кижи терелгетеиге ажыдып бериң турар.

Латвияның Компартиязының ТК-зының биргн секретары А. Э. Восетуң «Ажылчы чонпарның патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезин улам күштелдиреринң чугула айтыырлары» деп илеткелиизе Совет Латвияның социал-экономиктиг чедишкиннери дээрге, чүүле республиканың ажылчын аңгының, колхозчу тараачыпнарының, интеллигениязының кызымаккай күш-ажылының эвес, харын база бирги залчедиг бистиң чурттуң улустарының улуг найыралының, бүгү совет улустарның, хамыктың мурнунда орус улустуң бүгү талалыг, харам чок дузаламчызының түнелеп боон туранры ондалап демдеглээн.

Илеткелчи республикада патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгениң тазазы-биле тургустуунган системаның дуганында чугаалаан. Республиканың партия организациязы күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге бирги чергелиг ужур-дузалыг деп санап турар. Бо талазыбиле социализминиң үезинде күш-ажылдың бодунуң интернационалчы байдалы чугула ролдуг. Хөй националдарлыг коллективтерге партия организациязының идеологтуг ажылын сайзырангайжыдарынче улуг - кичээнгей салдынган турар.

Оратор республиканың партия организациязының идеологтуг хемчеглериң илейлиг утка-шынарын болгаш сагыш-сеткил салдарын улгаттырар, национал хевирлиг болгаш ханы интернационалчы утказынарлыг чаа социалистиг ёзулалдарны болгаш чанчылдарны тургузарының, лекция пропагандазын сайзырадып, калбартырының, чогаадыкчы интеллигенциянын, аныяктарның оргузугга кижизидикчи ажылды экижидериниң талазы-биле ажылын аналлотеп чугаалаан. Республиканың амыдыралының бүгү талазын интернационалчыдарының ажылдары бо талазы-биле тургустуунуп келир айтырыгларны жогуур үезинде, шын шиитпирлээрде моон-даа соңгаар ханызы-биле верениң көөрүп пеген турарын база демдеглээн.

Ол ышкаш Украинаның Компартиязының секретары **А. С. Капгонуң**, Казах ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **С. П. Имашентин**, СЭКП ТК-ның чанында йнитилел эртемперииң академиязының ректору **В. А. Медведевтиң**, СЭКП Дагестан обкомунуң бирги секретары **М. С-И. Умахановтуң** илеткелдерии база дыңнагылаан.

Конференция ажылын үргүлчүлеп турар.

* * *

Эш Б. Н. Пономарев болгаш конференциянық киржикчилерии Ригада В. И. Ленинге тураскаалга чечектер салган.

(СЭТА).

Хамаатты камгалалы

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТКЕН

Кызыл районнуң улус ажыл-агыйының чамдык объ-ектилерииге хамаатты камгалалының талазы-биле чоокта чаа өөредилге эрткен. Ооң сорулгазы болза кончуг дүрген болган таварылгада хамаатты камгалалының шеригжиттинмээн бөлүктериниң канчаар ажылдаарын хынап көөрү турган. Бо хемчеглерни эрттиреринге хамаатты камгалалының курстарының ажылдакчылары практиктиг болгаш методиктиг улуг дузаны чедирген. Курстарның бүдүүлге өөредилгезиниң мастерлери болгаш вскедза ажылданчылар Х. Кузнецов, В. Гончаренко, А. Сизов, В. Волков, О. Кара-оол объектилерниң белениң хынап көргеш, четпестерни здип, чогуур дузаны чедирген. Ооң түнелинде өөредилге чогуур хуусаазында, план ёзугаар эрткен.

Чамдык объектилериң начальниктери өөредилгени организастаарынга идепкейлиг киржип, өөредилге үезинде планда айыткан хемчеглерни багай эвес күүсеткен. Малдарны болгаш үнүштерни камгалаар албанның объектизииниң начальниги конгур дүрген, аваангырын көргүскен. Мал кажааларын чогуур үезинде белеткээн болгаш четпейн турган камгаланыр тудугларны дүрген тудар хемчеглерни алган. Садыг болгаш аъш-чем албанының объектизииниң шеригжиттинмээн бөлүүнүң начальниги А Саян планда айыттынган хемчегларни долузу-биле күүсеткен. Куш фабриказы, ооң удуртуичузу Л. Килин хамааты камгалалының өөредилгезинге конгур хынамчалыг белеткенген. Башкарылга пунктузун чогуур үезинде эки дерип кылган. Мында конгур берге үеде будүүлгени удуртуп, башкарарына бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Пунктунуң командазының кежигүнери хууда камгаланырының дериг-херекселдерин үлеп ёзэр талазы-биле конгур дүргенин болгаш демнинн көргүскен. Бо бүгү чорудулганы Н. Орлова удуртуп турган.

Штабтарның болгаш шеригжиттинмээн бөлүктериң хуу составы ядролуг частыышкын болган соонда ол девисизээрге хайгыылды чорударын организастаарының дугайында чугаалап турар кинофильмни көргеннер. Ооң соонда хайгыылчылар бөлүү П. Хворовтуң удуртулгазы-биле ветеринар хайгыылын кылган. Олар бердинген онаалдаларны чогуур үезинде шын кылып, бо талазы-биле билирин бадыткаан. Чурттакчы чонну көжүрер ажылды райкүүсюмнуң даргазының оралакчызы А. Көшкендей билдилии-биле удурткан. Хамааты камгалалының өөредилгезиниң планныг хемчегларин күүседиринге улус депутаттарының Каа-Хем суур Советиниң күүскомунуң даргазы А. Сарапулов улуг дузаны чедирген.

Хамааты камгалалының өөредилгези ниитизи-биле организастыг эртнен. Оиу эрттиреринге белетиеп турган удурткучуларның онаашкан ажылынга харыысалгалыг болганы аңаа дузалаан.

Ынчалза-даа өөредилге үезинде чамдык четпестер бар болган. Автотранспортка чоруп турган чер кырының хайгыылы (удуртуичузу Г. Степин) көшмак белетиенгенинден ажылды негелдеге чедир организастап шыдавазын.

Бөлөбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢЧЕ УГЛАНЫЫШКЫН

КНО-нуң Код Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чоруткан бижиинде кылган совет тайбың эгелекчи саналдарга байыр чедирбишаан, даштыкының дыка хөй парлалга органнары, политиктиг болгаш хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчылары ол саналдар тайбыңны быжыглаарынче боттуг орукту ажыдып, быжыг тайбыңче ССРЭ-ниң чайгызыш чок угланышкынын илередип, чавырлыышкынны камгалаарынче, улустарның аймыл чок чоруун быжыглаарынче боо-чепсекти эңдере будүрерин кызыгаарлаар болгаш кижи төрелгетеиин ядролуг дайынның кыжаныышкынындан чайладырынче ооң чүткүүн көргүзүп турарын демдеглээннер.

Совет тайбың эгелекчи саналдар — улустарның эргеажыктарынга дүүштүр чавырлыышкынны ханыладыр, ядролуг дайынны баш удур болдурбас болгаш, кижи төрелгетеииң тайбың келир үезин хандырары-биле ону шериг талазынга база иептередир дээш Совет Эвилелиниң кыдың турары могаг чок күжениишкиннериниң бүзүрелдиг херечизи болурун ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Г. Геттинг** чугаалаан. Совет Эвилелиниң ындыг базымнарын чер кырының ак-ла сеткилдиг бүгү кижилери долузу-биле деткий турар.

Америк-совет найыралдың Национал чөвүлелиниң күүсекчи директору **А. Томсон** Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажытлаваас хүлээлгени бодунга алганын төөгүлүг болуушкуп-дур деп адаан. Совет эгелекчи саналдар ядролуг боочепсекти эңдере будүрерин соксадырының херээнге чугула үе-чаданы ажыдып турарын А. Томсон чугаалаан. Ол тайбыңның шынап-ла херек кырында күзеп турарлар-биле чүгле тайбың дугайында состер-биле кызыгаарлаттынын турарларның аразында ылгалды тодарадырынга база дузалап турар. АКШ болгаш НАТО боттарының шериг талазы-биле номналын ядролуг чепсекти бир дугаарында ажылган болурунга херек кырында үндезилеп турар. Ооң ужурундан Рейганның администрациязы совет эгелээшкипиниң ужур-дузазын эвээжедирип оралдажып, ядролуг чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын бодунуң тодаргай эвес көрүп турарын илереткен-дир. Совет Эвилелиниң боочепсекти эңдере будүрерин соксадырынче, чер кырынга быжыг тайбыңны тургузарынче шыны-биле чүткүп турарын катап-катап бүзүреп көргеп америк улус ындыг туруш-биле чөпшээрежии шыдавас.

Великобританияның болгаш өске-даа барын чүк чурттарының демократтыг күштери боттарының чазактарындан совет эгелээшкиннерге чогумчалыг харылаарын чедип алыр, тайбыңны камгалаар, боо-чепсекти дүжүрер талазыбиле оларның тодаргай хемчегларни алырын негээр ужурлуг деп, сураглыг англи хөй-ниитин ажылдакчызы, тайбың камгалалының Британ комитединиң түүскомунуң даргазы **Г. Шаффер** медеглээн. Өске-даа ядролуг күрүнелер база-ла ындыг хүлээлгеиг боттарынга алгаш, ядролуг чепсекти оларның тураланныбиле ажылган эгелей болур дээр идеядан ойталаарын шиитпирлии-биле негээр ужурлуг бис.

Совет Эвилелиниң ооң үлегерин эдерериие болгаш ядролуг чепсекти эң баштан ажыглаарындан ойталаарынче оске ядролуг күрүнелерии кыйгырганы — ядролуг кыжаныышкынны узуткаарынче болгаш боо-чепсекти эңдере будүрерии соксадырынче үгданган эң чугула тодаргай санал болурун тайбың дээш япон шимчээшкининң ажылдакчызы **К. Фудзимото** чугаалаан. Америк администрация тайбыңга шиикпылдыг совет базымнарга удурладыштыр ядролуг боо-чепсекти эндере будүрериие үгтүкүлүи үргүлчүлеп, тайбыңга болгаш улустарның аймыл чок чоруунга шыңгыы кыжаныышкынны болдуруи турар.

Совет Эвилелиниң хүлээлгези дээрге, эдерери эргежок чугула үлегер-чижек-тир — деп, Мексиканың «Эксельсиор» солуну бижээн. Бир эвес өске-даа ядролуг чепсектиг күрүнелер база-ла ниичаар шиитпирлээр болза, бистиң черивистиң кырынга ядролуг чепсекти ажыглаарын хорутдаарының орууна төөгүлүг базым кылдынар иинк.

Л. И. Брежневтиң бижиин бүгү диптериң улустарының аймыл чок чоруун болгаш тайбыңны быжыглаарынче үгтүкүлүү бадыткаи турарын Уганданың Улусчу конгресс партиязының политика бөлгаш өөредилге айтырыгларының талазы-биле секретары Бен Вача чугаалаан. Ол дээрге, кижи төрелгетеиин ядролуг халаптан камгалап алыр сорулгалыг ССРЭ-ниң тодаргай куженишкиниериниң чаа херечилеги боон турар. Уганданың улузу Африканың бүгү улустары-биле бир дөмөй, амгы үениң ол эң-не чугула айтырыын шиитпирлээрииге орукту ажыдып турар совет эгелээшкиннерге чалбыштыг байырын чедирип турар.

(СЭТА).

КНО-НУҢ ТУСКАЙ ОНЗА СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының палестин айтырыының талазы-биле VII тускай онза сессиязы ажылын катап эгелээн болгаш Ливанга удур Израильдиң агрессиязын сый шынар талазы-биле дүрген болгаш шиитпирлиг хемчегларни алырын негээн. Ливанның кризизин таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган шиитпирлерин күүседириндеи Тель-Авивтеи ойталаанны дээш ону шыңгыы буруу шапканын нациялар ниитилежилгезиниң кежигүнериниң эң хөй нуруузуунуң бадылаашкыны-биле хүлээп алдыиган резолюцияда айыткан.

Ливанның делегейге хүлээп көрдүнген кызыгаарларындан Израильдиң чепсектиг күштерии доп-дораан болгаш чугаа чокка үндүрерии, а ол ышкаш дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын тускай сессияның киржикчилери негээн. Ол негелделерии күүседириидеи Израиль ойталаар болза, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставызына дүүштүр тускай сессияның шиитпирлерин боттандырарының эргежок чугула практиктиг аргаларын база хемчегларии чугаалажып көөрүи КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиндеи Кол Ассамблеязының дилээнин резолюцияда айыткан. Израильдиң агрессиязының түнелиинде өлгеиериниң санын болгаш болдуиган когаралдың хемчээлии хынаар база тодаргайлаар комиссияны бедик деңиелге чорударын КНО-нуң чиигиие секретарындан дилээнин документиде база айыткан. Чугула ол документ дээш 127 делегациялар бадылаан, чүгле Израильдиң болгаш АКШ-тың делегациялары удур бадылаан.

Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнвери чурттарның болгаш Израильдиң база АКШ-тың турушгарының аразында дыка улуг ылгалды резолюцпя талазыбиле чугаалажып көргүүшкүн база катап бадыткаан. Чоокку Чөөн чүкке АКШ-тың политиказын, Вашингтоннуң болгаш Тель-Авивтиң сүлчээзин сессияның делегаттары шыңгыы шүгүмчүлээп. Ынчаарга ол сүлчээнің түнелиинде Ливан кайгамчык улуг качыдалга болгаш аймыгга таварышкан.

Әжелеп алган араб чөрлерге Израиль бодунуң империязын тургузуп турар-дыр деп, Кувейтниң толээлекчизи А. Аль-Заид медеглээн. Израильге бүгү таланың деткимчезин Американың Каттышкан Штаттары көргүзүп турар. Израиль болгаш АКШ КНО-нуң Уставын болгаи делегей әргезиниң принциптерин херекте албайн турар. Израиль шериглериниң диван девискээрде калчаалыг үүлгедиглериниң дугайында америк удурткучулар чүгле чугаалавайн турар эвес, харын-даа Израильдиң агрессиязын агартып, камгалап турар. Израиль агрессорларны кыңчыктырбазынче угланган шиитпирлерии КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырынга АКШ мурнуку хевээр моондактап турар.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязын бүгү делегей ниитилежилгезии шыңгыы буруу шаап турар деп, Ливанның төлээлекчизи А. Бурвин медеглээн. Чүгле Вашингтон чааскаан Израильди камгалап турар. Агрессорга боо-чепсекти, сац-хөө болгаи өске-даа дузаламчыны АКШ бербишаан, Тель-Авив-биле кады ажылдажылганы үргүлчүлеп турар. Чижээ, АКШ 1983 чылда Израильге 3 миллиард доллардың дузаламчызын бээрии америк чазак планнап турар деп, Ливанның төлээлекчизи чугаалаан. Ол дузаламчының ортаа кезиниден хөй нуруузу шериг чепсектери болгаш техниказы болур.

Араб улустарның кол дайзыны — Каттышкан Штаттар, а Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр америк стратегтиг планнарны боттандырарының чепсээ — Израиль дээрзин сөөлгү үеиин болуушкуннарындаргай бадыткап көргүскен деп, Иракның КНО-да доктаамал төлээлекчизи С. О. Аль-Али бодунуң чугаазынга демдеглээн. Израиль-биле дипломаттыг харылзаларны үзеринче Каттышкан Нацня Организациязының кежигүнү бүгү күрүнелерии Йемен Араб Республиканың делегады М. А. Салям кыйгырган.

Израиль агрессорларны камгалаар дээн Вашингтоннуң оралдажмышкынарын АКШтың Барыын Европада эвилелчилери безин деткивээн. Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң он кежигүнериниң өмүнээзинден Бельгияның делегады Э. Девер чүве чугаалаан болгаш Ливанга удур Израильдиң агрессиязын шыңгыы буруу шапкан. «Ливанче халдаашкын бот-камгаланырының эргезинге» үндезилеттинген дээр Израильдиң хоозун бадыткаашкының хүлээп көөрүнден ЕЭН-ниң кежигүннери ойталап турарын айыткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының палестин айтырының талазы-биле тускай онза VII сессиязының хүлээп алган резолюцпя төлеиилеи дээш Барыын Европаның бүгү чурттары бадылаан.

Ындыр турбуже, америк делегат бодунуң чугаазынга Израильдиң агрессиязын камгалаары, агартырын база катап оралдашкан. Ливанның салымчолуунуң дугайында «сагыш човаашкынны» ол авыяастыг ёзу-биле илергейлээн болгаш сессияның резолюциязы тайбынны хандырарынга «хоралыг» деп чүлчүраан.

Е. МЕНКЕС.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ УДУРТУКЧУЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажмышкынарга ССРЭ-ниң делегациязы Женевада чеде берген. Совет делегациянның удуртукчузу В. П. Карпов аэропортка дараазында медеглелди кылган:

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында АКШ-тың делегациязы-биле чугаалажмышкынарны кылыр болгаш СБГ-1 Керээниң дугуржулгалары-биле эгелээн тайбың херээнге амыдыралчы чугула чорудулганы үргүлчүлээр дээш ССРЭ-ниң делегациязы Женевада чедип келген.

Ядролуг кыжаныышкындан улустарны камгалаар, чер кырында бүгү кижилериң тайбың келир үезин хандырар дээш бодундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерии кылырыче ССРЭ чүткүп турар. Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгези төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болуп турар, ындыг-даа ол чүгле ССРЭ-ниң ядролуг күжениишкиниериниң чаа херечилеги боон турар. Уганданың улузу Африканың бүгү улустары-биле бир дөмөй, амгы үениң ол эң-не чугула айтырыын шиитпирлээрииге орукту ажыдып турар совет эгелээшкиннерге чалбыштыг байырын чедирип турар.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгези төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болуп турар, ындыг-даа ССРЭ-ниң делегациязы алган. Стратегтиг боо-чепсектериии санын хөйүбиле кызырары болгаш оларны шыңгыы буруу принциивинге бүрүи үндезилеттинген, талаларның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап көөр дугуржулганы ажылдап кылырынче ёзулуг чүткүүдү америк таладан илергейлээр болза, делегейниң хөй-ниитизииң бо чугаалажмышкынарынга идегелдерии стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажмышкынар хандырар дээрзинге бүзүрээр бис.

Аалчыларны эвилеп хүлээп алганы дээш Швейцариияның чазаанга, Кантонуң болгаш Женева хоорайның эрге-чагыргаларына, чурттакчыларына өөрүи четтиргенимни медеглелдиң түнелиинде илергейлээр бодаан ийик мен. ынчаарга стратегтиг боо-чепсектерге хамаарышкан совет-америк чугаалажмышкынарда ССРЭ-ниң делегациязы ол хүндүлээчел чорукту өскерлии чокка ажыглап келген.

Бо чылдың эгезинде Делиге Совет эртемниң болгаш культураның бажыңы ажыттынган.

Анаа хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылар, парламент кежигүннери, юристер, эмчилер, ажылчыннар болгаш тараачыннар, студентилер болгаш школачылар хөй чыглып турарлар.

ЧУРУКТА: индий наймысылалда Совет эртемниң, культураның болгаш уран чүүлдүң бажыңының чанында.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

ДРЕЗДЕН. (СЭТА). Социалистиг чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле комиссияларының XX чөвүлел хуралы ында ажыттынган. БССР-ниң, БУР-нуң, ВУР-нуң, Вьетнам Социалистиг Республиканың, ГДР-ниң, Көрей Улус-Демократтыг Республиканың, Куба Республиканың, ЛУДР-ниң, МАР-ның, Полыша Улус Республиканың, ССРЭниң, УССР-ниң, а ол ышкаш Ангола Улус Республиканың, Афганистан Демократтыг Республиканың, Йемен Улус-Демократтыг Республиканың, Мозамбик Улус Республиканың болгаш Социалистиг Эфиопияның делегациялары чөвүлел хуралда киржип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиигe хүлээп алдынган 80 чылдарда Тайбың программазын хуралдың киржикчилерга бир үн-биле бүрүи деткээн.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында ССРЭниң хүлээлгезин Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңсиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаазында айыткан. Ядролуг халаптың аймылындан кижи төрелгетеиин камгалаар дээш бодундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерии кылыр дээн ССРЭ-ниң тайбыиче шиитпирлиг чүткүлүи Совет Эвилелиниң ол эң чугула хүлээлгезин бүгү делегейге тодаргай бадыткаан дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Ливанга удур Израильдиң дээрбечи агрессиязын шыңгыы буруу шапкан медеглелди чөвүлел хуралга хүлээп алган.

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамбиле кызыгаарга дерзии өнчүк-чөңгээлерни кыдат шериглер үргүлчүлеп турар. Июнь 8-тен эгелээш, Вьетнам Социалистиг Республиканың кызыгаар чоогунда районнарын артиллерия болгаш миномёт-биле кыдат шериглер хөй удаа боолап келгенин ВИА агентство дыңнатнан. Кыдаттың шпионнары Вьетнамның кызыгаарын эрткеш, Хоангльешон, Хатуен, Лангшон, Куангнинь, Лайтяу можуларынче шургуп кирип турган. Шөлдерге ажылдап турган вьетнам тараачыннарны ол дээрбечилер боолап, оруктарга частыр бомбаларны салып келгеннер. Кыдат шпионнарның боолаанының түнелинде ийи тараачыннар өлүртиен, хөй кижи балыглатнан.

Вьетнам кызыгааржылар болгаш түс чөрлерниң чурттакчылары кыдат шпионнарга шиитпирлиг ойтур шавышкынны таварыштырган болгаш чурттуң девискээринден үндүр сывырыпкан.

СЕССИЯ ДООЗУЛГАН

МЕХИКО. (СЭТА). Делегейде 500 миллион хире кижи аштаңгы байдалга таварыпп, качыгдап турар амгы үеде боо-чепсектерниң болгаш шериг техниказының чаа-чаа хевирлерии чогаадырынга бээ будүреринге кедергей хөй акша-хөрөңгилерии чарыгдап турары сарыыл чок кедергей мугулай чорук болуп турар. Бүгү-делегейниң аъш-чем чөвүлелиниң 8-ки сессиязының делегаттарының хөй нуруузу бо дугайында ханы сагыш дүвүрээшкини-биле демдеглээн.

Сессияның ажылынга 36 чурттарның төлээлекчилери, оларның аразында Совет Эвилелиниң делегациязы киришкен. Ол чурттарның көдээ ажылагый министрлери азы оларның оралакчылары боттарының делегацияларын баштап чораан. Хөгжүп орап чурттарга аъш-чем продуктуларының чедишлее чоруунуң айтырыгларын сессияга чугаалажып көрген болгаш делегейге продуктулар будүреринг көвүдеир талазы-биле дээштиг хемчегларни ойлынның сорулгаларын тодаргайлаан.

ДЕПШИЛГЕЛИГ УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ЧАҢЧЫЛДАРЫ

ДЕЛЕГЕЙНИҢ П. И. ЧАЙКОВСКИЙ АТТЫГ VII ФЕСТИВАЛЫНДА

«Ыраажы кыдыр төрүттүнген кижи шупту чүве мээң холумда деп болбас» деп орус улустуң улуг ыраажызы А. В. Неждинова чугаалаан. Чогаадыкчы амыдыралдың эжиин ажыдып кирип бар чоруур аныяк ыраажылар угаан-бодал талазы-биле бедик культуралыг, хүн бүрү шыдамчы-биле ажылдаар ужурлуг дээнин ол. П. И. Чайковский аттыг конкурстуң киржикчилери А. В. Неждинованың музей-бажыңынга киргеш, ол сөстер-биле танышканнар, ук бажың ооң адын эдилээн кудумчуда турар.

—Ол сураглыг артистиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгалы-биле холбашкан Улуг театрның сценазынга ырлаар аас-кежиинге мен база таварышкан мен — деп, ыраажылар конкурузунуң жюри кежигүнү, моол ыраажы Цэвэгжав Пурэвдорж чугаалаан. — Ооң ыраажы чаңчылдарын ук колдектив камныг хумагалап, төлептии-биле уламчылап турарын билир мен.

Неждинованың музейи — аныяк ыраажыларның кайгамчык школазы-дыр дээрзин улуг сонуургал-биле билип алдым. Анаа лекциялар болгаш концерттер үргүлчү болуп, ыраажының үнү бизги хевээр чаңгыланып турар. Ук үнү плёнкада бижидип каан.

База бир сураглыг ыраажы, Гавананың уран чүүл институдунуң ыры факультединиң деканы Рамон Калсадилья беседага кириштн.

—Орус хөгжүм культуразының өртээ турбас эртинелерин чыгаан музейни дыка сонуургап көрдүм — деп, ол чугаалады.—совет найысылалга келген санымда-ла ооң байлак культурлуг амыдыралын база катап көөр, өөрлерим болгаш коллегаларым-биле ужуражыр, совет музыканың чаа чүүлдери-биле таныжар аас-кежиктиг мен. Конкурс соонда даштыкы гастрольдарже үнер мен. ынчан Москваже кээрим база көрдүнген. Бодумнуң программамга орус болгаш совет авторларның чогаалдарын ыяп киирер мен. Москва көрүлдезининң жюри кежигүнү болганымга орус музыка янзы-бүрү чурттарның ыраажыларынга кайы хире солун болуп турарын көруп келдим.

Ыраажылар дыштанып, Москванын тураскаалдыг черлери-биле таныжып турда, конкурс уламчылавышаан. Эртенги шакта 28 харлыг, япон хөгжүмчү Ясуши Хиросенин күүседезин дыңнаан, ол делегейнин үш конкурстарының лауреады. Великобританиядан келген пианист-күүседикчи Питер Донохоу база делегей маргылдааларынга хөй удаа киржип келген. Болгариядын, Норвегиядын, Румыниядын, ССРЭ-нин, АКШ-тың, ГФР-нин, Чехословакиядын, Швециядын хөгжүмчүлерин база дыңнаан.

Е. ХОРЕВА,
И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылына уткуштур

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ГЕ ХҮННЕРИ

ИЮЛЬ 1-ДЕН 8-КЕ ЧЕДИР ЭРТЕР

ООҢ ПРОГРАММАЗЫНДА:

ИЮЛЬ 1-де—Красноярскинин эртемденнериниң **«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Красноярск филиалы»** деп делгелгези Политиктиг чыры-дыышкын бажыңынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 2-де—**«Красноярск крайның хөгжүлдези»** деп фотоделгелге хөгжүм-шии театрынга 17.00 шакта ажыттынар.

—Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң ажыдыышкыны. Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

ИЮЛЬ 3-те—«Хүреш» стадионга **Найырал байырлалы** 10.00 шакта эгелээр.

—Красноярскиниң чурукчуларының делгелгези культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 4-те—Культураның болгаш дыштанылганың парыгының спорт шөлдеринге волейболга эш хуузунуң ужуражыышкынары 10.00 шакта эгелээр.

—«Совет Тываның 5 чылы» стадионга футболга эш хуузунуң ужуражыышкыны 11.00 шакта эгелээр.

Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң болгаш чогаалчыларының, эртемденнериниң, кино ажылдакчыларының Кызыл хоорайга база республиканың районнарынга чон-биле ужуражыышкыннары июль 3-тен 7-ге чедир эртер.

ИЮЛЬ 8-те Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң хагдынары. Тыванын болгаш Красноярьеның уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге партия-совет ажылдакчылар, чогаалчылар, эртемденнер, чурукчулар, спортчулар, кино ажылдакчыларының бөлүү, ол ышкаш ырының болгаш танцының «Жарки», «Енисейские зори» ансамбльдер, «Всюду с песней» деп эстрада коллективи, «Движение» деп эстрада-цирк коллективи, филармонияның литература театры, «Ярмарка» деп уран чүүл коллективи киржир.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Республиканың Кадык-камгалал министерствозунуң сан-хөө шугумунга Мария Михайловна Пожидаева ажылдаанындан бөөр 26 чыл ашкан. Ол Бай-Тайгага бухгалтерлеп, ажаа хөй чыл чурттаан, районнуң ажыл-ишчилериниң кадыкшылын быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирген. 1969 чылдан бо хүннерге чедир хоочун ишчи республиканың туберкулез диспансериниң улуг бухгалтери хүзөлгезин бедик мергежил-биле күүседип, эң-өөрүнге хүндүткелдиглериниң бирөзүн болуп турар.

Мария Михайловна аныяктарның дагдынакчызы чалыы салгалга байлак дуржулгазын дамчыдып берип чоруур. Ол «Күш-ажылга шылгарал» деп медальдың эдилекчизи. Коллективтиң, хөй-нийти организацияларының хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнаткан.

О. ХЕМЕР-ООЛ.

Кызыл.

КОНКУРС БОЛГАН

«1982 чылдың тергиин аныяк садыгжызы» ат дээш конкурс хоорайның **«Саян»** универмагынга болуп эрткен. Универмагтың он ийи аныяк садыгжызы профессионал билиин аңаа шенешкен.

«Саян» универмагының директору Л. Н. Корягина конкурсту ажыдып, садыгжының мергежилинге үнеледи бербишаан, ооң киржикчилеринге чедишкиннерни күзээн.

Конкурстуң негелделери нарын. Мартылдааның киржикчилериниң теоретиктиг бижыг билигни, ону хүн бүрүнүң ажылынга шын ажыглап билирин ол негээр. Садыгжылар бараанны садып алыкчыларга садып, ораап берип, көрүштүг делген, касса аппараттарын шын ажыглап билириниң аңгыда, хептериниң чаа модельдерин негелде ёзугаар көргүзүп янзы-бүрү викторина, тывызыктарга харыылап, ырлаарынга, танцылаарынга талантызын көргүскеннер.

Демиесл чидиг-ле болган. Л. Н. Корягина даргалаан жюри конкурстуң түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни илерткен. Пөс галантерея килдизиниң аныяк садыгжызы Елена Бочкарева конкурстуң бедик баллын ап, бирги черни бүзүрелдиг алган. Маргылдааның ийнги, үшкү черге-лерин эр улустуң белен хевин садар килдиктин садыгжызы Елена Рубинова, пөс килдизиниң садыгжызы Марина Котельникова олар алган.

БИСТИҢ КОРР.

СОВХОЗТУҢ МАЁВКАЗЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирип, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш бистиң республиканың ажыл-ишчилери улуг көдүрүүшкүнүг ажылдан туралар. Амгы үеде бүлүң бүрүзүнде малчыннарның республика наадымынга киржир эрге дээш чарыш калбарган.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары бо чылдың бирги чартынында алган социалистиг хүзөлгелерин ажыр күүсеткеннер. Шак ындыг ажыл-агыйларның бирөзүнге Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхоз хамаарыжыр. 1982 чылдың бирги чартынында олар күрүнеге эът, дүк, сүт садарының талазы-биле социалистиг хүзөлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Ынчангаш чартык чылда кылып чоруткан ажылын олар эрткен субботада болган маёвказынга түңнээннер. Эртеигиниң 11 шак чедип турда Суг-Аксы суурнуң чурттакчылары, малчыннар Каа-Хемниң эриинде чаттылган ногаан шыктыг шынааже шуужуп-ла турганнар. Ында маёвканы эрттиреринге бүгү чүвени баш удур белеткээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедип алган чедишкиннерин база мурнакчыларның аттары киргеп даңзыны кескү черде аскан. Ооң чанында ажыл-агыйның күш-ажылчы хүннерин, мурнакчыларын көргүскен фото чуруктарны база делгээн. Аъш-чем, үлетпүр барааннары саткан автолавкалар, янзы-бүрү оюн-тоглаа болган черлерде улус-ла хөй.

Чылган чон ногаан шыкты долгандыр кылып каан сандайларга олуруптарга, маёвканың байырлыг кезээ эгелээн. Совхоз директору С. Д. Седен-оол маёвкага чыгдын келгеннерге байыр чедиргеш, ажыл-агыйның чартык чылда чедип алган көргүзүлгелеринге доктаап, келир үеде кылыр ажылдарже, сорулгаларже чыыл-ганнарның кичээнгейин уг-ландырган. База ол ышкаш ам удавас болур малчыннарның республика наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышты улам калбартырыпче совхозтуң ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Ооң соонда совхозтуң аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар 100 хире мурнакчыларны шаңнап-мактаан. Мурнакчыларны шаңнаары-биле совхоз иниткизи-биле 7 муң ажыг рубльди үндүрген. Мергежил ажы-биле шылгарааннарга өртектиг белектер-биле кады чемпионнуң лентазын база тывыскан.

Маёвканың түңнелинде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар, оюн-тоглаа эгелээн. Волейбол маргылдаазынга Тес-Хем районнуң, республика найысылалының, Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң Таңды районнуң болгаш шөлдүң эзлери киришкен. Солун спортчу демиселдиң түңнелинде Жданов аттыг совхозтуң волейболистери бирги черже үнген. Республика хемчээлдиг улуг-улуг маргылдааларга аңгы-аңгы үелерде ойнап чораан республиканың спорттуң хоочуннары ийнги черни алганнар.

Аът чарыжкынга Кызыл районда «Тинилге» совхозтуң Каа-Хем районнуң совхозтарының аъттары чарышка кириишкен. Эң сөөлүнде 64 мөгениң хүрежин маёвканың киржикчилери улуг сонуургал-биле көргеннер.

«Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери чартык чылда кылган ажылын шак мынчаар түңнеп, эки дыштанып алгаш, база катап улуг үүле-херектерни бүдүрүп, ажыл-ишче шымнып киргеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: чарыш аътгары мунган ооллар маргылдаа эгелээр бетинде; алдан дөрттүң чирии дуглап.

Суд залындан

ООРЛАРНЫ АМДАЖЫТПАС

Олег Комбуй-оолович Санчай-оол ам 28 харлыг. Ол 17 харлыг тургаш күрүне өнчүзү оорлааны дээш шиитпирген. Ооң соонда Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозка кадарчылап ажылдап тургаш, ол-ла совхозтуң 4 хураганын оорлаан. 1980 чылда база катап шиитпирген. 1981 чылдың июнь 12-де ону хуусаа бетинде хостаан, улус ажыл-агыйынга ажылдаары-биле чорудуптарга, ажылдавайн, ооң дургунай берген. Ол дээрге совет шын шиидилгенин кижиге хамаарыштыр чаагай сеткилдиинден ол болунга кандыдаа түңнелди үндүрбээнин, эттинин чазалырынын шын оруунче кирбээнин көргүзүп турар. Ынчангаш ол суд сандайынга 3 удаа олурар ужурлуг. Борис Кан-оолович Доспан 26 харлыг моон мурнунда ийи удаа шиитпирген. 1980 чылдың июнь 5-те хуусаа бетинде хостагган, доктаамал ажылдавайн, Санчай-оолдуу ышкаш орукче кирген.

О. К. Санчай-оол биле Б. К. Доспан олар Улуг-Хем районнуң Арыскан суурга чурттап тургаш, 1981 чылдың август айда Өвүр районнуң Хандагайты суурга соңнуг-мурнуг толап чеде берген. Анаа август 4-те ужурашкаш, магазинден арага садын алгаш, Санчай-оолдуң төрелиниң бажыңынга чеде бээрге, 15 харлыг Эрес-оол Маадыр-оолович Кенен-оол чааскаан олурган. Ону ажыглаан, олар хүнзедир арагалаан. оор чорукту база катап үүлгедири-биле кожазында Арыг-Бажы суурже. ВЛКСМ кежигүнү. 10 класс өөреникчизи Кенен-оолду эдерткеш, үжелээн чалаг базыынаннар. Ап чораан эвээш акшазын дөгере арага садын ишкеш, аъттар оорлап мунар деп шиитпирлеп алганнар. Өвүр райкүүскомунуң иштики херектер килдизининң аът ажаакчызы Монгуш Доржунуң бажының Кенен-оолдан айтырып алгаш, кажаага турган 2 аъттарны оорлап алганнар. Назы четпээн Кенен-оолду көгүдүп тургаш, эдертип алгаш, ээп чаныкканнар. Ынчалза-даа оларнын ол оор үүлгедии дораан илерээн. Санчай-оол дезип, дургуннап турза-даа, туттуруп хоругдатырган.

Үстүнде үүлгеткен хөрээ дээш О. К. Санчай-оолду 5 чылда, Б. К. Доспанны 3 чылда хосталгазын казып, шыңгыыраткан режимниг күш-ажыл колониязынга ол херектерин эрттирер кылдыр шииткен.

Э. М. Кенен-оолду 2 чылда хосталгазын казып шииткен.

Бо белүк оор хөрээн Чөөн-Хемчик районнуң улус судунга көрген.

Б. БОРПСОВ.

Эмчиниң сүмези

СЕМИРИНИРИ—КЫРЫЫРЫ-ДЫР

Шимченгир эвес чорук болгаш өйүн эрттир чемненир чаңчыл кижи бүрүзүнүң семиринрининң демдээ болур. Амгы медицина семиринир чорукту хайгааралда алган. Семиринри-биле чергелештир янзы-бүрү хоочураар аарыглар сөөлгү үеде көвүдээн. Бурунгу улус чемненириниң гигиназын эки сагыр, өйүн эрттир чемненириниң хоралын билир чорааннар.

«Чүүк дужурер терапия» бүдүмелдер эргилдезин экижиделиринге ужур-дузалыг, ол ышкаш аарыгларны эмнээринге эң эки хемчеглериниң бирөзүн турган. «Медицинаның «оглу» сураглыг Гиппократ 28 чылдардан бистиң эравыска чедир мынчаар бижээн: «Бир эвес семиринрин чидириксеңзиде аш ижинге күш-культураны кылыр херек. Эът болгаш балык-биле чемнер кылырда ынаң-ла ногаа аймаан холуп алыр. Сөлгүүстээрде хөлүн эртпер чылыланмас, аргалыг-ла болза, кадыг черлерге удуза эки».

Семиринрининң дугайында солун таварылгаларны литературада бижээн. Ол бүгү төөгүде кирген. Чижээ, Линкольна хоорайдан бир садыгжының деңзизи 290 кг, Эдуард Бридж деп кижиниң деңзизи 308 кг четкен болгаш, ол 30 харлыында-ла өлген. Фельдмаршал Матиас Галлас база бир семис кижилерниң бирөзүн чораан. Хырны кедергей улуг. Ынчангаш хырның тускай тачкага сөөртүр ужурга ол таварышкан. Шак ындыг аарыг кижилерниң 490 кг деңзилии-даа турган.

Ол үениң эмчилери семиринрининң айтырыынче базала улуг сонуургалды салып чораан. В. Эпштейн ол үеде көскү клиницист турган. Ол амгы үениң эмненириниң аъш-чемниге дүүшкен диетаны ажылдап кылган. Ол семиринрининң хевирлерин мынчаар чарган: Бирги чадада—өскелер көргеш адааргаар. Ийнги чадада—аарыг кижини көргеш шоодар, үшкү чадада —аарыгның кижиниң бодунга билдининн кээри.

Мага-ботта будумелдер эргилдезин, ол ышкаш чагланырын нарын механизмнер контрольдаар. Кол башкарыкчы төп нерви системазы болуп. Ооң ажыл-чорудулгазы иштики бестерни дамчыштыр болур. Ооң бир тодаргай херечизи чамдык бестер ажылдавастай бээрге, улус семиринр, чоонналар. Ол бүгү бичии уругнуң төрүмелинден болгаш ооң ынайгы өзүлдезинден тодаргай рольду ойнаар. Чамдык таварылгада эр улуска артык чаг багай салдарлыг. А хереөженнерге ейнде семиринри көрүштүг.

Назы четпээнперниң болгаш бичии уругларның арызынга хөлүн эрттир чемненгининден, даштынга семиринри турар. Бо чорук уругларның олутпайындан тыптыр. Углеводтуг (далгандан кылган чемнер, конфеталар, мороженное, пирожное) аъш-чемни хейнү ажыглаш чаңчыдырга, семиринрин магадылаар. Ынчаар семиринри ылаңгыя элээди оолдарның өзүлдезинге айыылдыг: оларның күш-денгелининн сайзыралы озаздаар. Нинти байдалы кошкак, шагзыргай боор. Баар девискээринде эпчокталыр, тырыктаар апаар. Ынчалзажок чемге хевээ ол-ла хевээр артар. Элээди назылыглар аарааңда чүректе аартын, тыныштаар апарганынга хомудаар. Ындыглар дүрген туруучал, болганчок-ла халдавырлыг аарыглардан болгаш дегдиринишкинден аараан болур.

Улуг кижилерге артык чаглар тыптыр. Ол пиво болгаш эзиртир суксуннарны ажыг аъш-чем-биле ажыглаанындан болур. Арагачыларның чүгле чүрээ болгаш баары чагланыр. Бо бүгү кижиниң өлүмге чедирер. Шимчевейн олура ажылдаары, кежээ хоп чемненири семиринрининң чугула фактору болур. Төттур чемненген соонда, солун номчуп дивапга чыдып алгаш телевизор көрүп, шимчевеске семиринр аарыгже чоорту шилчинр. Кижи семиринрге күштүг, кадыг-быжыг болурунга шаптыктыг. Өйүнде деңзилиглерге бодаарга семиринриниң качыгдап чоруурлар 7-10 чыл эвээш чүрттаар. Бир-ле дугаарында чүректи үрегден, чагландырар. Чүректин хар эргилдезинге бергедээшкиннерни таварыштырар. Кислород чедишпестээр, кедереze инфаркт аарыынга чедирер. Артык деңзи хоочураар өкпе, чигир аарыгларын тывылдырар. Кылаштаарга тыныштаар апаар. Ол ышкаш тырыктаар, хырны көртеер, чүрээниң согары дүргедээр болур.

30 хар соонда кижи семиринр, ынчангаш бо назы үезинде деңзинн доктаамал тудуп боор. Ыдыг болган төлээде, күш-ажылды, күш-культураны болгаш чемненириниң режимин биддилиг холбаштырар ужурлуг. Хүнде 3-4 катап чемненирин ола шактарында сагып, чаа режимче чоорту шилчинр. Сливки, чаг чаглыг эът-тер, ажытkан далгандан кылган чемнер, кисель, какао, конфет, шоколад, варенье дээш өскеда чигирзиг продуктуларны ажыглаваза эки. Эзиртир суксуннарны, дустуг чемнерни шуут кызыгаарлаар. Эмчиниң сүмезин барымдаалап эртеннің гимнастап, доктаамал селгүүстеп, салтарга, огородтарга ажылдап, спортчу шимчээшкиннерни кылыр. Аргалыг-ла болза, суттуг, ааржылыг, ногаалыг чемнерни ажыглаанны дээре.

Р. АСТАФЬЕВА,
эндокринолог.

Телевидение

ИЮНЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. 11.15 — Телемедээлер. 11.20—12.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.40—Н. В. Гоголь — «Май дүнези». Ровнонуң музыкашии театрының шинзи. 13.30 — Киножурнал. 13.40 —«Май дүнези» деп шиинин уланчызы.

МОСКВАДАН

14.15 —Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл— кижи бүрүзүнүң хереэ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Кады шиитпирлээр үе», «Бөш хонукту—дөрт хүндө», «Ховуоруу». 15.50—«Горнистер, харыылаңар!». 16.35— Ленинчи комсомолдуң лауреады узбек ыры-хореографиялыг «Лазги» дээр ансамбльдиң концерти. 17.05—17.20—Чайсар. 17.20 Сээн ленинчи библиотекан. В. И. Ленин. «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары». 18.00—«Кады ажылдажылганың оруктары». Документалдыг фильмнин баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дайынчы найыралдың чалгыннары-биле». «Нормандия-Неман» деп ужар чүүл полкузунуң хоочуннарының ССРЭ-ге чорааныының дугайы. 19.25— Футболга делегей чемпионадында. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.30— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң хүн демдеглели. Ооң соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Полктуң оглу». 2-ги серия. 13.05 — Немец дыл. 13.35—«Мактанынчал бора-хепкешчиге». Мультфильм. 13.45—Д. Д. Шостакович аттыг квартет ойнаар. 14.15 — П. Мериме. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — «Ада-нелер, силерге». 15.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.35 — Телемедээлер. 16.45 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Хөглүг нотажыгаштар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Цабуня». 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улугар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Гуляев ырлаар. 20.30 — «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Сергеев Сергеевти дилеп тур». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар диңмирээр. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—8, чамдыкта 14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 13—14, хүндүс 28—30 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 11—16, чамдык черлерге 1—6, хүндүс 26—31, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу номнуң чажыды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыындым» 10.00; «Карнавал» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоойлудан ашкаар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ол тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың аъш-чем барааннарының садыы № 20 магазинге кассир, №№ 3 болгаш 20 магазиннерге — экспедиторлар боон ажылдаарларны; сава складынга — таңныылды чалап турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузунда 29 дугаарлыг бажың, эртенгиниң 9-тан 18 шакка чедир хүзөлэп алыр. Кабинет № 4 азы 11.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АПТЕКА ЭРГЕЛЕЛИ

шөлээлээннерни, пенсионерлерни, бажың ээлерин, школачыларны, студентилер отрядтарын эм-тан болур үнүштерни чыыр ажылче чалап турар.

Республиканың бүгү аптекалары кургаткан эм үнүштерни кызыгаар чок хүзөлэп ап, белеткел өртектерин ёзугаар төлеп турар: бир килограмм даяк хадың мочургазы 3 рубль, долаана кады —2 рубль, малгаш ыргайының будуу 1 рубль 50 копеек, ишек-караа кады 10 рубль, малина кады— 10 рубль, чөдураа кады—80 копеек, ыт-кады—2 рубль 50 копеек дээш ооң-даа ёске.

Республиканың бүгү-ле аптекаларындан эм-тан үнүштер чыырының дугайында айтырып ап болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

№7000. Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партий ь амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кезээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун кезээн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном тиндирер чер, полиграфия болгаш ном садыының [illegible] Кызыл-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1). ТС—00640